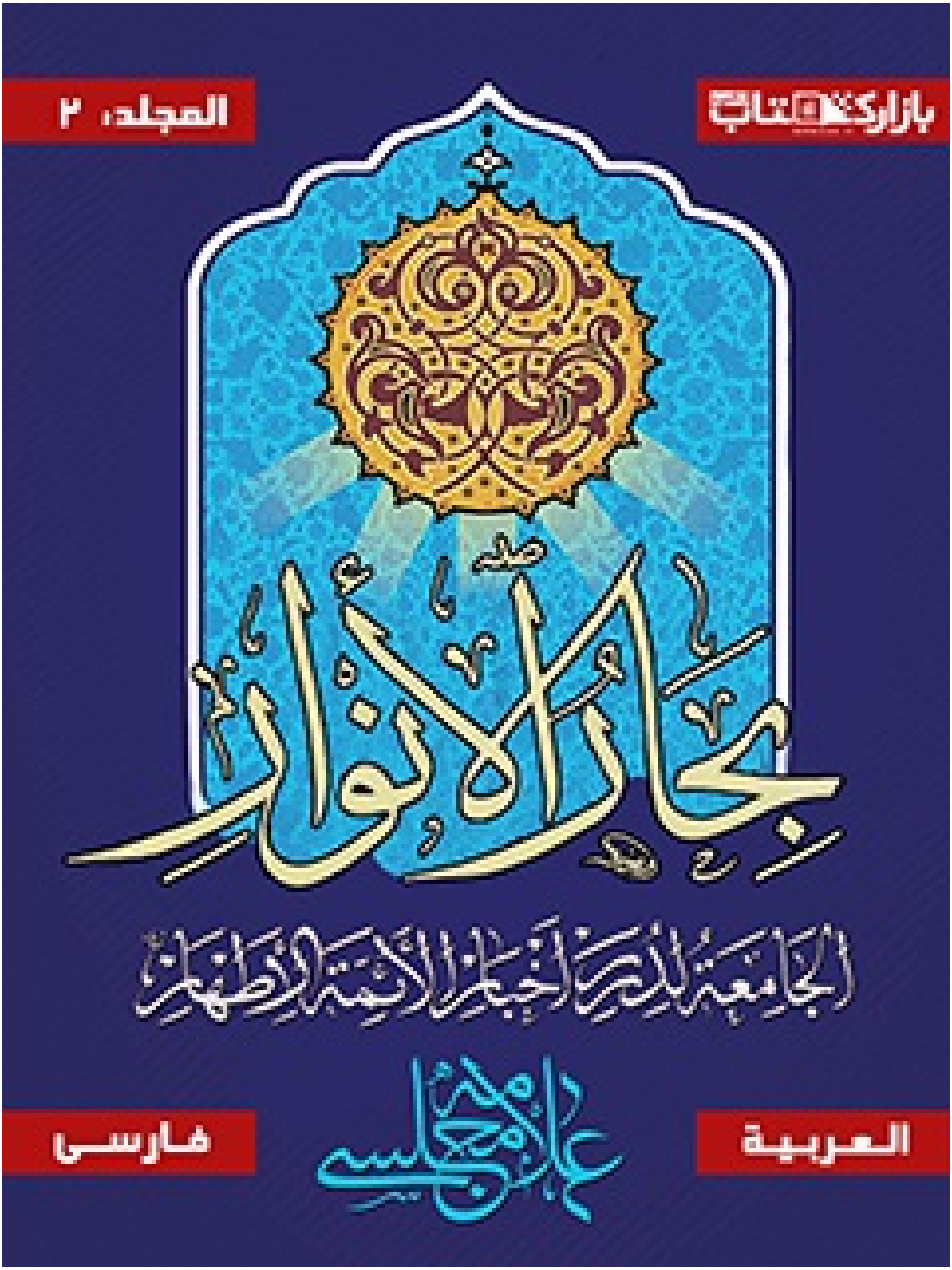

بازار کتاب
المجلد، ٢
بحار الأنوار
الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار
علامه مجلسی
العربية
فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار علیهم السلام با ترجمه فارسی

کاتب:

محمدباقر بن محمدتقی علامه مجلسی

نشرت فی الطباعهٔ:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

رقمی الناشر:

مرکز القائمیهٔ باصفهان للتحریات الکمبیوتریهٔ

الفهرس

بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمه الأطهار المجلد ۲ : کتاب علم

اشاره

سرشناسه: مجلسی محمد باقربن محمدتقی ۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ق.

عنوان و نام پدیدآور: بحارالانوار: الجامعه لدرر أخبار الائمه الأطهار تالیف محمدباقر المجلسی.

مشخصات نشر: بیروت داراحیاء التراث العربی [۱۴۴۰].

مشخصات ظاهری: ج - نمونه.

یادداشت: عربی.

یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد بیست و چهارم، ۱۴۰۳ق. [۱۳۶۰].

یادداشت: جلد۲۴، ۵۲، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۸۷، ۹۲، ۹۱، ۹۴، ۱۰۳، ۱۰۸(چاپ سوم: ۱۴۰۳ق.=۱۹۸۳م.=[۱۳۶۱]).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج .۲۴. کتاب الامامه. ج.۵۲. تاریخ الحجه. ج۶۵، ۶۶، ۶۷. الایمان و الکفر. ج.۸۷. کتاب الصلاه . ج. ۹۱، ۹۲ .الذکر و الدعا. ج. ۹۴. کتاب السوم. ج.۱۰۳.فهرست المصادر. ج.۱۰۸.الفهرست.-

موضوع: احادیث شیعه — قرن ۱۱ق

رده بندی کنگره: BP۱۳۵/م۳ب ۳۱۳۰۰ ی ح

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۸۰۹۴۶

ص: ۱

**[ترجمه]

سرشناسه : مجلسی، محمد باقربن محمدتقی، ۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ق.

عنوان قراردادی : بحار الانوار .فارسی .برگزیده

عنوان و نام پدیدآور : ترجمه بحارالانوار/ مترجم گروه مترجمان؛ [برای] نهاد کتابخانه های عمومی کشور.

مشخصات نشر : تهران: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲ -

مشخصات ظاهری : ج.

شابک : دوره : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ ؛ ج.۱ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۷-۲ ؛ ج.۲ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۸-۹ ؛ ج.۳ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۹-۶ ؛ ج.۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰۷۰-۲ : ؛ ج.۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۱-۹ : ؛ ج.۶ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۲-۶ : ؛ ج.۷ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۳-۳ : ؛ ج.۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۴-۰ ؛ ج.۱۰ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۶-۴ : ؛ ج.۱۱ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۳-۲ : ؛ ج.۱۲ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ : ؛ ج.۱۳ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۵-۶ : ؛ ج.۱۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۶-۳ : ؛ ج.۱۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۷-۰ : ؛ ج.۹۷۸:۱۶-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۸-۷ ؛ ج.۹۷۸:۱۷-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۹-۴ ؛ ج.۱۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۰-۰ ؛ ج.۹۷۸:۱۹-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۱-۷ ؛ ج.۹۷۸:۲۰-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۲-۴ ؛ ج.۲۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۳-۱ ؛ ج.۹۷۸:۲۲-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۴-۸ ؛ ج.۹۷۸:۲۳-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۵-۵

مندرجات : ج.۱. کتاب عقل و علم و جهل.- ج.۲. کتاب توحید.- ج.۳. کتاب عدل و معاد.- ج.۴. کتاب احتجاج و مناظره.- ج. ۵. تاریخ پیامبران.- ج.۶. تاریخ حضرت محمد صلی الله علیه وآله.- ج.۷. کتاب امامت.- ج.۸. تاریخ امیرالمومنین.- ج.۹. تاریخ حضرت زهرا و امامان والامقام حسن و حسین و سجاد و باقر علیهم السلام.- ج.۱۰. تاریخ امامان والامقام حضرات صادق، کاظم، رضا، جواد، هادی و عسکری علیهم السلام.- ج.۱۱. تاریخ امام مهدی علیه السلام.- ج.۱۲. کتاب آسمان و جهان - ۱.- ج.۱۳. آسمان و جهان - ۲.- ج.۱۴. کتاب ایمان و کفر.- ج.۱۵. کتاب معاشرت، آداب و سنت ها و معاصی و کبائر.- ج.۱۶. کتاب مواعظ و حکم.- ج.۱۷. کتاب قرآن، ذکر، دعا و زیارت.- ج.۱۸. کتاب ادعیه.- ج.۱۹. کتاب طهارت و نماز و روزه.- ج.۲۰. کتاب خمس، زکات، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، عقود و معاملات و قضاوت

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

یادداشت : ج.۲ - ۸ و ۱۰ - ۱۶ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیپا).

موضوع : احادیث شیعه -- قرن ۱۱ق.

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مجری پژوهش

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور. موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره : BP۱۳۵/م۳ب۳۰۴۲۱۶۷ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۴۸۹۸۵

**[ترجمه]

تتمه أبواب العلم

باب ۸ ثواب الهدايه و التعليم و فضلهما و فضل العلماء و ذم إضلال الناس

الآيات

هود: «أَلا لَعْنَهُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ يَبْغُونَها عِوَجاً وَ هُمْ بِالْآخِرَهِ هُمْ كافِرُونَ»(۱۸ ، ۱۹)

إبراهيم: «الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَياهَ الدُّنْيا عَلَى الْآخِرَهِ وَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ يَبْغُونَها عِوَجاً أُولئِكَ فِي ضَلالٍ بَعِيدٍ»(۳) (و قال تعالى): «وَ جَعَلُوا لِلَّهِ أَنْداداً لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ»(۳۰)

النحل: «لِيَحْمِلُوا أَوْزارَهُمْ كامِلَهً يَوْمَ الْقِيامَهِ وَ مِنْ أَوْزارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلا ساءَ ما يَزِرُونَ»(۲۵) (و قال تعالى): «ادْعُ إِلى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَهِ وَ الْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَهِ»(۱۲۵)

الأنبياء: «وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّهً يَهْدُونَ بِأَمْرِنا»(۷۳)

القصص: «وَ لا يَصُدُّنَّكَ عَنْ آياتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَ ادْعُ إِلى رَبِّكَ»(۸۷)

العنكبوت: «وَ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنا وَ لْنَحْمِلْ خَطاياكُمْ وَ ما هُمْ بِحامِلِينَ مِنْ خَطاياهُمْ مِنْ شَيْ ءٍ إِنَّهُمْ لَكاذِبُونَ وَ لَيَحْمِلُنَّ أَثْقالَهُمْ وَ أَثْقالًا مَعَ أَثْقالِهِمْ وَ لَيُسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيامَهِ عَمَّا كانُوا يَفْتَرُونَ»(۱۲ و ۱۳)

التنزيل: «وَ جَعَلْنا مِنْهُمْ أَئِمَّهً يَهْدُونَ بِأَمْرِنا لَمَّا صَبَرُوا وَ كانُوا بِآياتِنا يُوقِنُونَ»(۲۴)

الأحزاب: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ قُولُوا قَوْلًا سَدِيداً يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمالَكُمْ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ..»(۷۰ ، ۷۱)

ص: ۱

السجده: «وَ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لا تَسْمَعُوا لِهذَا الْقُرْآنِ وَ الْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذاباً شَدِيداً وَ لَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كانُوا يَعْمَلُونَ... (إلی قوله تعالی): وَ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانا مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ نَجْعَلْهُما تَحْتَ أَقْدامِنا لِيَكُونا مِنَ الْأَسْفَلِينَ»(۲۶، ۲۷، ۲۹) (و قال تعالی): «وَ مَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعا إِلَى اللَّهِ وَ عَمِلَ صالِحاً وَ قالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ»(۳۲)

الذاريات: «وَ ذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ»(۵۵)

الأعلی: «فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرى»(۹)

الغاشيه: «فَذَكِّرْ إِنَّما أَنْتَ مُذَكِّرٌ»(۲۲)

العصر: «وَ تَواصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَواصَوْا بِالصَّبْرِ»(۳)

lt;meta info="- أَلا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ * الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ يَبْغُونَها عِوَجاً وَ هُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كافِرُونَ. - . هود / ۱۸ - ۱۹ -

{«هان! لعنت خدا بر ستمگران باد.» همانان که [مردم را] از راه خدا باز می دارند و آن را کج می شمارند و خود ، آخرت را باور ندارند.»}

- الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَياةَ الدُّنْيا عَلَى الْآخِرَةِ وَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ يَبْغُونَها عِوَجاً أُولئِكَ فِي ضَلالٍ بَعِيدٍ. - . ابراهيم / ۱۳ -

{همانان که زندگی دنيا را بر آخرت ترجيح می دهند و مانع راه خدا می شوند و آن را کج می شمارند. آنانند که در گمراهی دور و درازی هستند.}

- وَ جَعَلُوا لِلَّهِ أَنْداداً لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ - . ابراهيم / ۳۰ -

{و برای خدا مانندهايی قرار دادند تا [مردم را] از راه او گمراه کنند. بگو: «برخوردار شويد که قطعاً بازگشت شما به سوی آتش است.»}

- لِيَحْمِلُوا أَوْزارَهُمْ كامِلَةً يَوْمَ الْقِيامَةِ وَ مِنْ أَوْزارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلا ساءَ ما يَزِرُون. - . نحل / ۲۵ -

{تا روز قيامت بار گناهان خود را تمام بردارند، و [نيز] بخشی از بار گناهان کسانی را که ندانسته آنان را گمراه می کنند. آگاه باشيد، چه بد باری را می کشند.}

- ادْعُ إِلى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ - . نحل / ۱۲۵ -

{با حکمت و اندرز نيکو به راه پروردگارت دعوت کن و با آنان به [شيوه ای] که نيکوتر است مجادله نمای.}

- وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنا - . انبياء / ۷۳ - {و آنان را پيشوايانی قرار داديم که به فرمان ما هدايت می کردند.}

- وَ لا يَصُدُّنَّکَ عَنْ آياتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْکَ وَ ادْعُ إِلی رَبِّکَ - . قصص / ۸۷ -

{و البته نبايد تو را از آيات خدا -بعد از آنکه بر تو نازل شده است- باز دارند، و به سوی پروردگارت دعوت کن.}

- وَ قالَ الَّذينَ کَفَرُوا لِلَّذينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبيلَنا وَ لْنَحْمِلْ خَطاياکُمْ وَ ما هُمْ بِحامِلينَ مِنْ خَطاياهُمْ مِنْ شَيْ ءٍ إِنَّهُمْ لَکاذِبُونَ *وَ لَيَحْمِلُنَّ أَثْقالَهُمْ وَ أَثْقالاً مَعَ أَثْقالِهِمْ وَ لَيُسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيامَهِ عَمَّا کانُوا يَفْتَرُون - . انبياء / ۱۲ - ۱۳ -

{و کسانی که کافر شده اند، به کسانی که ايمان آورده اند می گويند: «راه ما را پيروی کنيد و گناهانتان به گردن ما.» و[لی] چيزی از گناهانشان را به گردن نخواهند گرفت؛ قطعاً آنان دروغگويانند. * و قطعاً بارهای گران خودشان و بارهای گران [ديگر] را با بارهای گران خود برخواهند گرفت، و مسلّماً روز قيامت از آنچه به دروغ برمی بستند پرسيده خواهند شد.}

- وَ جَعَلْنا مِنْهُمْ أَئِمَّهً يَهْدُونَ بِأَمْرِنا لَمَّا صَبَرُوا وَ کانُوا بِآياتِنا يُوقِنُون - . تنزيل / ۲۴ -

{و چون شکيبايی کردند و به آيات ما يقين داشتند، برخی از آنان را پيشوايانی قرار داديم که به فرمان ما [مردم را] هدايت می کردند.}

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ قُولُوا قَوْلًا سَدِيداً يُصْلِحْ لَکُمْ أَعْمالَکُمْ وَ يَغْفِرْ لَکُمْ ذُنُوبَکُمْ - . احزاب / ۷۰ - ۷۱ -

{ ای کسانی که ايمان آورده ايد! تقوای الهی پيشه کنيد و سخن حق بگوييد تا اعمال شما را به صلاح آورد و گناهانتان را بر شما ببخشايد.}

ص: ۱

وَ قالَ الَّذِينَ کَفَرُوا لا تَسْمَعُوا لِهذَا الْقُرْآنِ وَ الْغَوْا فِيهِ لَعَلَّکُمْ تَغْلِبُونَ - سجده / ۲۶ -

کافران گفتند: گوش به اين قرآن فرا ندهيد، و به هنگام تلاوت آن جنجال کنيد تا پيروز شويد!

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ کَفَرُوا عَذاباً شَدِيداً وَ لَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِی کانُوا يَعْمَلُونَ - سجده / ۲۷ -

به طور مسلم به کافران عذاب شديدی می چشانيم، و آنها را به بدترين اعمالی که انجام می دادند جزا می دهيم.

(إلی قوله تعالی):

وَ قالَ الَّذِينَ کَفَرُوا رَبَّنا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانا مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ نَجْعَلْهُما تَحْتَ أَقْدامِنا لِيَکُونا مِنَ الْأَسْفَلِينَ» - سجده / ۲۹ -

کافران گفتند: پروردگارا! آنهائی را که از جن و انس ما را گمراه کردند به ما نشان ده تا زير پای خود بگذاريم (و لگدمالشان کنيم) تا از پست‌ترين مردم باشند!

- وَ ذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِين - . ذاريات / ۵۵ -

{و پند ده، كه مؤمنان را پند سود بخشد.}

- فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرى - . اعلى / ۹ -

{پس پند ده، اگر پند سود بخشد.}

-فَذَكِّرْ إِنَّما أَنْتَ مُذَكِّرٌ - . غاشيه / ۲۱ -

{پس تذكّر ده كه تو تنها تذكّردهنده اى.}

- إِلاَّ الَّذينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ تَواصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَواصَوْا بِالصَّبْر - . عصر / ۳ -

{مگر كسانى كه گرويده و كارهاى شايسته كرده و همديگر را به حقّ سفارش و به شكيبايى توصيه كرده اند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

م، تفسير الإمام عليه السلام ج، الإحتجاج بِإِسْنَادِهِ إِلَى أَبِى مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام قَالَ حَدَّثَنِى أَبِى عَنْ آبَائِهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: أَشَدُّ مِنْ يُتْمِ الْيَتِيمِ الَّذِى انْقَطَعَ عَنْ أَبِيهِ يُتْمُ يَتِيمٍ انْقَطَعَ عَنْ إِمَامِهِ وَ لَا يَقْدِرُ عَلَى الْوُصُولِ إِلَيْهِ وَ لَا يَدْرِى كَيْفَ حُكْمُهُ فِيمَا يُبْتَلَى بِهِ مِنْ شَرَائِعِ دِينِهِ أَلَا فَمَنْ كَانَ مِنْ شِيعَتِنَا عَالِماً بِعُلُومِنَا وَ هَذَا الْجَاهِلُ بِشَرِيعَتِنَا الْمُنْقَطِعُ عَنْ مُشَاهَدَتِنَا يَتِيمٌ فِى حِجْرِهِ أَلَا فَمَنْ هَدَاهُ وَ أَرْشَدَهُ وَ عَلَّمَهُ شَرِيعَتَنَا كَانَ مَعَنَا فِى الرَّفِيقِ الْأَعْلَى.

**[ترجمه]تفسير امام حسن عسكرى عليه السلام و الاحتجاج: امام حسن عسكرى عليه السلام از پدران گرامش از رسول خدا صلى الله عليه وآله روايت كرده كه آن حضرت فرمودند: «ناگوارتر از يتيمى فرد بى مادر و پدر، يتيمى آن كسى است كه از امامش دور افتاده، و توان وصول به او را ندارد، و پاسخ مسائل مورد نيازش را نمى داند، پس بدانيد كه شيعه ما داناى به علوم ما است، و افرادى كه - به دليل عدم ديدار - از علم ما بى خبر مانده اند، همچون يتيمى در كنف حمايت ايشانند. بدانيد، جايگاه كسى كه هدايت و ارشاد نموده و دستورات و شرائع ما را تعليم مى كند، همراه ما در گروه انبياء در اعلى علّيين خواهد بود. - . تفسير امام حسن عسكرى عليه السلام: ۳۳۹، الاحتجاج / ۱۶ -

**[ترجمه]

بيان

قال الجزری فی حدیث الدعاء ألحقنی بالرفیق الأعلی الرفیق جماعه الأنبیاء الذین یسکنون أعلی علیین و هو اسم جاء علی فعیل و معناه الجماعه کالصدیق و الخلیط یقع علی الواحد و الجمع و منه قوله تعالی وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً

**[ترجمه]جزری گوید: در حدیث دعا آمده: «ألحقنی بالرفیق الأعلی» مراد از رفیق، گروه پیامبران است آنانی که در بلندترین بلندیها سکونت دارند. «رفیق» بر وزن فعیل، اسم جمع است به معنای گروه مثل صدیق و خلیط که بر یک نفر و جمع اطلاق می شود و از این قبیل است قول خدای متعال: «وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً»، {آنآنچه نیکو همدماننـد}. - . النهایه ۲: ۲۴۶ والایه من سوره النساء ۶۹. -

**[ترجمه]

«۲»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام مَنْ کَانَ مِنْ شِیعَتِنَا عَالِماً بِشَرِیعَتِنَا فَأَخْرَجَ ضُعَفَاءَ شِیعَتِنَا مِنْ ظُلْمَهِ جَهْلِهِمْ إِلَی نُورِ الْعِلْمِ الَّذِی حَبَوْنَاهُ بِهِ جَاءَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ عَلَی رَأْسِهِ تَاجٌ مِنْ نُورٍ یُضِی ءُ لِأَهْلِ جَمِیعِ الْعَرَصَاتِ وَ عَلَیْهِ حُلَّهٌ لَا یَقُومُ لِأَقَلِّ سِلْکٍ مِنْهَا الدُّنْیَا بِحَذَافِیرِهَا ثُمَّ یُنَادِی مُنَادٍ یَا عِبَادَ اللَّهِ هَذَا عَالِمٌ مِنْ تَلَامِذَهِ بَعْضِ عُلَمَاءِ آلِ مُحَمَّدٍ أَلَا فَمَنْ أَخْرَجَهُ فِی الدُّنْیَا مِنْ حَیْرَهِ جَهْلِهِ فَلْیَتَشَبَّثْ بِنُورِهِ لِیُخْرِجَهُ مِنْ حَیْرَهِ ظُلْمَهِ هَذِهِ الْعَرَصَاتِ إِلَی نُزْهِ الْجِنَانِ فَیُخْرِجُ کُلَّ مَنْ کَانَ عَلَّمَهُ فِی الدُّنْیَا خَیْراً أَوْ فَتَحَ عَنْ قَلْبِهِ مِنَ الْجَهْلِ قُفْلًا أَوْ أَوْضَحَ لَهُ عَنْ شُبْهَهٍ.

ص: ۲

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: امام حسن عسکری علیه السلام از امیر المؤمنین علیه السلام نقل کرده است که فرمود: هر که پیرو و شیعه ما بوده و عالم به دستورات ما باشد، و پیروان ضعیف و ناتوان ما را از تاریکی جهل و نادانی به نور علم و دانشی که به او عطا نموده ایم خارج سازد، روز قیامت تاجی از نور بر سر دارد و تمامی اهل آن ساحت را روشن سازد، و نیز جامه ای دارد که تمام دنیا با ذره ای از رشته و نخ آن برابری نمی کند. سپس ندا کننده ای فریاد بر آورد: ای بندگان خدا، این فرد دانشمند، یکی از شاگردان علمای آل محمد است!!. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: - ۳۳۹

ص: ۲

**[ترجمه]

بیان

لا یقوم بتشدید الواو من التقویم أو بالتخفیف أی لا یقاومها و لا یعادلها و قوله علیه السلام بحذافیرها أی بأجمعها.

**[ترجمه]«لا یقوم» با تشدید واو از ماده تقویم است، یا بدون تشدید. یعنی چیزی با او برابری نمی کند. و «بحذافیرها» یعنی تمامی آن را.

**[ترجمه]

«۳»

م، تفسیر الإمام علیه السلام قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيُّ علیه السلام حَضَرَتِ امْرَأَةٌ عِنْدَ الصِّدِّيقَةِ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ علیها السلام فَقَالَتْ إِنَّ لِي وَالِدَةً ضَعِيفَةً وَ قَدْ لُبِسَ عَلَيْهَا فِي أَمْرِ صَلَاتِهَا شَيْ ءٌ وَ قَدْ بَعَثَتْنِي إِلَيْكِ أَسْأَلُكِ فَأَجَابَتْهَا فَاطِمَةُ علیها السلام عَنْ ذَلِكَ فَثَنَّتْ فَأَجَابَتْ ثُمَّ ثَلَّثَتْ إِلَى أَنْ عَشَّرَتْ فَأَجَابَتْ ثُمَّ خَجِلَتْ مِنَ الْكَثْرَةِ فَقَالَتْ لَا أَشُقُّ عَلَيْكِ يَا ابْنَةَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَتْ فَاطِمَةُ هَاتِي وَ سَلِي عَمَّا بَدَا لَكِ أَ رَأَيْتِ مَنِ اكْتُرِيَ يَوْماً يَصْعَدُ إِلَى سَطْحٍ بِحِمْلٍ ثَقِيلٍ وَ كِرَاهُ مِائَةُ أَلْفِ دِينَارٍ يَثْقُلُ عَلَيْهِ فَقَالَتْ لَا فَقَالَتْ اكْتُرِيتُ أَنَا لِكُلِّ مَسْأَلَةٍ بِأَكْثَرَ مِنْ مِلْ ءِ مَا بَيْنَ الثَّرَى إِلَى الْعَرْشِ لُؤْلُؤاً فَأَحْرَى أَنْ لَا يَثْقُلَ عَلَيَّ سَمِعْتُ أَبِي صلی الله علیه و آله يَقُولُ إِنَّ عُلَمَاءَ شِيعَتِنَا يُحْشَرُونَ فَيُخْلَعُ عَلَيْهِمْ مِنْ خِلَعِ الْكَرَامَاتِ عَلَى قَدْرِ كَثْرَةِ عُلُومِهِمْ وَ جِدِّهِمْ فِي إِرْشَادِ عِبَادِ اللَّهِ حَتَّى يُخْلَعَ عَلَى الْوَاحِدِ مِنْهُمْ أَلْفُ أَلْفِ حُلَّةٍ مِنْ نُورٍ ثُمَّ يُنَادِي مُنَادِي رَبِّنَا عَزَّ وَ جَلَّ أَيُّهَا الْكَافِلُونَ لِأَيْتَامِ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله النَّاعِشُونَ لَهُمْ عِنْدَ انْقِطَاعِهِمْ عَنْ آبَائِهِمُ الَّذِينَ هُمْ أَئِمَّتُهُمْ هَؤُلَاءِ تَلَامِذَتُكُمْ وَ الْأَيْتَامُ الَّذِينَ كَفَلْتُمُوهُمْ وَ نَعَشْتُمُوهُمْ فَاخْلَعُوا عَلَيْهِمْ خِلَعَ الْعُلُومِ فِي الدُّنْيَا فَيَخْلَعُونَ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْ أُولَئِكَ الْأَيْتَامِ عَلَى قَدْرِ مَا أَخَذُوا عَنْهُمْ مِنَ الْعُلُومِ حَتَّى إِنَّ فِيهِمْ يَعْنِي فِي الْأَيْتَامِ لَمَنْ يُخْلَعُ عَلَيْهِ مِائَةُ أَلْفِ خِلْعَةٍ وَ كَذَلِكَ يَخْلَعُ هَؤُلَاءِ الْأَيْتَامُ عَلَى مَنْ تَعَلَّمَ مِنْهُمْ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ أَعِيدُوا عَلَى هَؤُلَاءِ الْعُلَمَاءِ الْكَافِلِينَ لِلْأَيْتَامِ حَتَّى تُتِمُّوا لَهُمْ خِلَعَهُمْ وَ تُضَعِّفُوهَا لَهُمْ فَيَتِمُّ لَهُمْ مَا كَانَ لَهُمْ قَبْلَ أَنْ يَخْلَعُوا عَلَيْهِمْ وَ يُضَاعَفُ لَهُمْ وَ كَذَلِكَ مَنْ يَلِيهِمْ مِمَّنْ خَلَعَ عَلَى مَنْ يَلِيهِمْ وَ قَالَتْ فَاطِمَةُ علیها السلام يَا أَمَةَ اللَّهِ إِنَّ سِلْكَةً مِنْ تِلْكَ الْخِلَعِ لَأَفْضَلُ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ أَلْفَ أَلْفِ مَرَّةٍ وَ مَا

فَضَلَ فَإِنَّهُ مَشُوبٌ بِالتَّنْغِيصِ وَ الْكَدَرِ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: زنی نزد فاطمه زهراعلیها السلام آمد، گفت: مادر ناتوانی دارم که در نمازش دچار اشتباه شده است، مادرم مرا به سوی شما فرستاده است که مشکلش را بپرسم. پس فاطمه زهرا علیها السلام آن مشکل را پاسخ داد و او دوباره یک مسئله دیگر پرسید. فاطمه زهرا علیها السلام جواب داد، پس مسئله سوم را پرسید، حضرت جواب داد. سائل خجل شد، آن زن گفت ای دختر رسول خدا، بر شما سخت نمی گیرم. فاطمه زهرا علیها السلام فرمود: بیا از آنچه به دلت افتاده بپرس، به من بگو، آیا کسی که به باربری کرایه بدهد که بار سنگینی را بالای بام ببرد و کرایه آن ۱۰۰ هزار دینار باشد، آیا این بار بردن برای وی سنگین است؟ گفت: نه! حضرت زهرا علیها السلام فرمود: من برای هر جواب مسئله، به بیشتر از آنچه میان زمین و آسمان تا عرش است، با لؤلؤ اجیر شده ام، پس سزاوارترم از اینکه [جواب به تو] بر من سنگین نشود.

از پدرم شنیدم که می فرمود: دانشمندان پیرو ما زنده می شوند، پس بر آنها از خلعت های کرام به اندازه بسیاری علم ایشان و کوشش آنها بر ارشاد و هدایت نمودن بندگان خدا پوشانده می شود، حتی بر یکی از این علما، هزار هزار حلّه از نور پوشانده می شود، پس منادی خدا صدا می زند: ای کسانی که متکفل ایتام آل محمد صلی الله علیه وآله هستید، علوم آل محمد را به آنها برسانید، و آنها را بعد بریدن آنها از پدران شان - که پیشوایان آنان هستند - زنده کنید.

آنها شاگردان شما و یتیمانی بودند که شما کفیل علم آن ها بودید و آنان را کفالت کردید و به نور علم زنده کردید. بر آنها خلعت های علوم را در دنیا بپوشانید، پس بر هر کدام از این شاگردان، به اندازه آنچه علوم و دانش گرفته اند، خلعت پوشیده می شوند.

حتی در میان ایتام آل محمد کسانی هستند که به او صد هزار خلعت کرام داده می شود و همچنین به کسانی که این ایتام را آموزش داده‌اند، خلعت داده می شود. پس خدای تعالی می فرماید: دوباره بر این علمای کفیل ایتام آل محمد خلعت بدهید تا آن خلعت ها تمام شود، و سپس آنها را چند برابر می کند، پس وقتی خلعت هایی که خدا برای کفیل های ایتام آل محمد آفریده است و قبل از این که به همه آنها خلعت داده شود تمام شود، دوباره آن ها دو چندان می شود و همچنین به کسانی که شاگرد بودند و کسانی که شاگرد شاگردان بودند هم خلعت داده می شود. یعنی وقتی به علمای آنها خلعت داده شد، به پشت سری هایشان [شاگردان و شاگردان ایشان و...] نیز خلعت می دهند. فاطمه فرمود: ای کنیز خدا، یک نخ از این خلعت ها بهتر است از یک میلیون از آنچه آفتاب بر او می تابد. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۰ -

**[ترجمه]

بیان

نعشه أی رفعه و یقال ینغص الله علیه العیش تنغیصا أی کدره.

**[ترجمه]«نعشه»، یعنی او را بلند کرد؛ و «ینغص الله علیه العیش تنغیصا» یعنی خداوند زندگی را بر آنها مکدر می سازد.

**[ترجمه]

«۴»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام قَالَ قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام فَضْلُ کَافِلِ یَتِیمِ آلِ مُحَمَّدٍ الْمُنْقَطِعِ عَنْ مَوَالِیهِ النَّاشِبِ فِی رُتْبَهِ الْجَهْلِ یُخْرِجُهُ مِنْ جَهْلِهِ وَ یُوضِحُ لَهُ مَا اشْتَبَهَ عَلَیْهِ عَلَی فَضْلِ کَافِلِ یَتِیمٍ یُطْعِمُهُ وَ یَسْقِیهِ کَفَضْلِ الشَّمْسِ عَلَی السُّهَا (۱).

ص: ۳

۱- کوکب خفی فی بنات النعش و هو عند الثانیه من البنات.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: امام حسن عسکری علیه السلام از امام حسن مجتبی علیه السلام نقل کرده که فرمود: فضیلت کسی که یتیمی از آل محمد را - که از والیانش دور افتاده و گرفتار حیرت جهل شده - کفالت و سرپرستی کرده و از تاریکی جهل بیرون سازد و شبهات او را بر طرف نماید، همچون فضیلت خورشید بر «سها» - کم سوترین ستاره - است. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۱ -

ص: ۳

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری نشب الشی ء فی الشی ء بالکسر نشوبا أی علق فیه.

**[ترجمه]جوهری گوید: «نشِب الشی فی الشی» به معنای آویزان شدن چیزی به چیزی است. - . صحاح / ۲۲۴ -

**[ترجمه]

«۵»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام قَالَ قَالَ الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام مَنْ کَفَلَ لَنَا یَتِیماً قَطَعَتْهُ عَنَّا مَحَبَّتُنَا بِاسْتِتَارِنَا فَوَاسَاهُ مِنْ عُلُومِنَا الَّتِی سَقَطَتْ إِلَیْهِ حَتَّی أَرْشَدَهُ وَ هَدَاهُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یَا أَیُّهَا الْعَبْدُ الْکَرِیمُ الْمُوَاسِی أَنَا أَوْلَی بِالْکَرَمِ مِنْکَ اجْعَلُوا لَهُ یَا مَلَائِکَتِی فِی الْجِنَانِ بِعَدَدِ کُلِّ حَرْفٍ عَلَّمَهُ أَلْفَ أَلْفِ قَصْرٍ وَ ضُمُّوا إِلَیْهَا مَا یَلِیقُ بِهَا مِنْ سَائِرِ النِّعَمِ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: امام حسن عسکری علیه السلام از امام حسین علیه السلام نقل کرده که فرمود: هر کس کفالت یتیمی از ما - که رنج غیبت، ارتباطش را از ما بریده - را بر عهده گیرد و با علوم ما او را همراهی و کمک کند تا ارشاد و هدایت شود، خداوند عزوجل به او فرماید: «ای بنده کریم من! که به برادرت یاری نمودی، من به کرم از تو سزاوارترم، ای فرشتگانم، برای او در بهشت ها به تعداد هر حرفی که تعلیم داده، هزار هزار قصر قرار دهید. و در خور آن قصرها نیز از سایر نعمت ها بدان بیافزاید.» - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۱ -

**[ترجمه]

بیان

قطعته عنا محبتنا باستتارنا أی کان سبب قطعه عنا أنا أحببنا الاستتار عنه لحکمه و فی بعض النسخ محنتنا بالنون و هو أظهر.

**[ترجمه]«قطعته عنا محبتنا باستتارنا» یعنی سبب بریده شدن آن یتیم از ما این بوده است که ما دوست داشته ایم از او به خاطر حکمتی پنهان بمانیم. در بعضی نسخه ها «محنتنا» آمده است؛ این معنا آشکارتر است.

**[ترجمه]

«۶»

م، تفسیر الإمام علیه السلام قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيُّ علیه السلام قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى مُوسَى حَبِّبْنِي إِلَى خَلْقِي وَ حَبِّبْ خَلْقِي إِلَيَّ قَالَ يَا رَبِّ كَيْفَ أَفْعَلُ قَالَ ذَكِّرْهُمْ آلَائِي وَ نَعْمَائِي لِيُحِبُّونِي فَلَأَنْ تَرُدَّ آبِقاً عَنْ بَابِي أَوْ ضَالًّا عَنْ فِنَائِي (۱) أَفْضَلُ لَكَ مِنْ عِبَادَةِ مِائَةِ سَنَةٍ بِصِيَامِ نَهَارِهَا وَ قِيَامِ لَيْلِهَا قَالَ مُوسَى وَ مَنْ هَذَا الْعَبْدُ الْآبِقُ مِنْكَ قَالَ الْعَاصِي الْمُتَمَرِّدُ قَالَ فَمَنِ الضَّالُّ عَنْ فِنَائِكَ قَالَ الْجَاهِلُ بِإِمَامِ زَمَانِهِ تُعَرِّفُهُ وَ الْغَائِبُ عَنْهُ بَعْدَ مَا عَرَفَهُ الْجَاهِلُ بِشَرِيعَةِ دِينِهِ تُعَرِّفُهُ شَرِيعَتَهُ وَ مَا يَعْبُدُ بِهِ رَبَّهُ وَ يَتَوَصَّلُ بِهِ إِلَى مَرْضَاتِهِ.

قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام فَأَبْشِرُوا عُلَمَاءَ شِيعَتِنَا بِالثَّوَابِ الْأَعْظَمِ وَ الْجَزَاءِ الْأَوْفَرِ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: امام سجاد علیه السلام فرمود: خدا به سوی موسی وحی فرستاد، مرا محبوب مخلوقاتم گردان! و مخلوقاتم را هم محبوب من کن! موسی گفت: ای پروردگار، چه کار کنم؟ فرمود: یادآوری کن نعمت های ظاهری و باطنی مرا تا مرا دوست دارند؛ پس اگر به سویم بنده فراری مرا برگردانی، یا گمراهی را به سوی خانه بر گردانی، بهتر است برای تو از عبادت صد سال که روزهایش را روزه بداری و شب هایش نماز به پا داری. موسی گفت: پروردگارا! بنده گریخته کیست؟ فرمود: معصیت کاری که از فرمان ما تجاوز کرده. گفت: کیست آن گم شونده از در خانه تو؟ فرمود: نادانی که امام زمانش را نشناسد، او را بشناسانی و دیگری غایب از امام است، بعد از آن که شناخت امام زمان، شناخت شریعت و راه دینداری اش را بشناسانی و آنچه که با آن پروردگارش را بندگی کند و کارهایی که خدا را خشنودی کند.

امام سجاد علیه السلام فرمود: مژده دهید به دانشمندان پیروان ما، به ثواب بزرگ و پاداش بسیار. -. تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۲ -

**[ترجمه]

«۷»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ علیه السلام قَالَ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْبَاقِرُ علیهما السلام الْعَالِمُ كَمَنْ مَعَهُ شَمْعَةٌ تُضِيءُ لِلنَّاسِ فَكُلُّ مَنْ أَبْصَرَ شَمْعَتَهُ دَعَا لَهُ بِخَيْرٍ كَذَلِكَ الْعَالِمُ مَعَ شَمْعَةٍ تُزِيلُ ظُلْمَةَ الْجَهْلِ وَ الْحَيْرَةِ فَكُلُّ مَنْ أَضَاءَتْ لَهُ فَخَرَجَ بِهَا مِنْ حَيْرَةٍ أَوْ نَجَا بِهَا مِنْ جَهْلٍ فَهُوَ مِنْ عُتَقَائِهِ مِنَ النَّارِ وَ اللَّهُ يُعَوِّضُهُ عَنْ ذَلِكَ بِكُلِّ شَعْرَةٍ لِمَنْ أَعْتَقَهُ مَا هُوَ أَفْضَلُ لَهُ مِنَ الصَّدَقَةِ بِمِائَةِ أَلْفِ قِنْطَارٍ عَلَى غَيْرِ الْوَجْهِ الَّذِي أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ بَلْ تِلْكَ الصَّدَقَةُ وَبَالٌ (۲) عَلَى

صَاحِبِهَا لَكِنْ يُعْطِيهِ اللَّهُ مَا هُوَ أَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ بَيْنَ يَدَيِ الْكَعْبَةِ.

۱- بكسر الفاء: الساحه أمام البيت.

۲- مصدر بمعنى الشده، و الوخامه، و سوء العاقبه.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: امام حسن عسکری علیه السلام از امام باقر علیه السلام نقل کرده که فرموده: عالم همچون شمع به دستی است که به مردم روشنی می بخشد و مشمول دعای خیرشان گردد. فرد عالم دارای شمع علم و حکمتی است که تاریکی جهل و حیرت را نابود می سازد، پس هر که به کمک آن روشنی، از جهل رهیده و از اسارت آن خلاصی یابد، به حساب فرد عالم، از آزاد شدگان آتش است. خداوند به تلافی آن، به تعداد هر تار موی کسی که [از اسارت جهل] آزاد نموده، بیشتر و بهتر از صدقه صد هزار قنطار کسی که در غیر راه خدا خرج نموده، به او دهد، بلکه این صدقه برای صاحبش موجب وبال و گرفتاری است، ولی خداوند به او(عالم) چیزی عطا فرماید که پاداش صد هزار رکعت نماز در مقابل کعبه، بلکه برتر و بهتر باشد. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۲ -

ص: ۴

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی القنطار بالکسر وزن أربعین أوقیه من ذهب أو ألف و مائتا دینار أو ألف و مائتا أوقیه أو سبعون ألف دینار أو ثمانون ألف درهم أو مائه رطل من ذهب أو فضه أو ألف دینار أو مل ء مسک ثور ذهبا أو فضه

**[ترجمه]فیروز آبادی گفته: «القِنطار» اندازه ۴۰ اوقیه طلا- یا ۱۲۰۰ دینار یا ۱۲۰۰ اوقیه یا ۷۰ هزار دینار یا ۸۰ هزار درهم یا ۱۰۰ رطل پر از طلا یا نقره یا ۱۰۰۰ دینار، یا پوست گاوی پر از طلا و نقره است. - . قاموس المحیط ۲: ۱۲۷ -

**[ترجمه]

أقول

لعله علیه السلام فضل تعلیم العلم أولا علی الصدقه بهذا المقدار الکثیر فی غیر مصرفه لدفع ما یتوهمه عامه الناس من فضل الظلمه الذین یعطون بالأموال المحرمه العطایا الجزیله علی العلماء الباذلین للعلوم الحقه من یستحقه ثم استدرک علیه السلام بأن تلک الصدقه وبال علی صاحبها لکونها من الحرام فلا فضل لها حتی یفضل علیها شی ء ثم ذکر علیه السلام فضله فی عمل له فضل جزیل لیظهر مقدار فضله و رفعه قدره.

**[ترجمه]شاید امام علیه السلام آموزش علم را بر صدقه زیادی که در راه صحیح مصرف نمی شود، به خاطر دفع توهم عموم مردم، فضیلت داده است؛ زیرا آنها فکر می کنند، اموال حرامی را که در تاریکی (جهل) می بخشی، بر علمایی که علوم حقه را به مستحقانش بخشش می کند، فضیلت دارد. پس امام علیه السلام آن شبهه را دفع نموده، به این که صدقه اگر از مال حرام باشد، بر صاحبش وبال است و فضیلت ندارد و سپس امام علیه السلام فضیلت آموزش علم را زمانی که به آن علم عمل شود، یادآوری نموده، تا اندازه برتری و بلندی ارزش او آشکار شود.

**[ترجمه]

«۸»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ علیه السلام قَالَ قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّادِقُ علیهما السلام عُلَمَاءُ شِيعَتِنَا مُرَابِطُونَ بِالثَّغْرِ الَّذِی يَلِی إِبْلِيسُ وَ عَفَارِيتُهُ يَمْنَعُونَهُمْ عَنِ الْخُرُوجِ عَلَی ضُعَفَاءِ شِيعَتِنَا وَ عَنْ أَنْ يَتَسَلَّطَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ وَ شِيعَتُهُ النَّوَاصِبُ أَلَا فَمَنِ انْتَصَبَ لِذَلِكَ مِنْ شِيعَتِنَا كَانَ أَفْضَلَ مِمَّنْ جَاهَدَ الرُّومَ وَ التُّرْكَ وَ الْخَزَرَ أَلْفَ أَلْفِ مَرَّةٍ لِأَنَّهُ يَدْفَعُ عَنْ أَدْيَانِ مُحِبِّينَا وَ ذَلِكَ يَدْفَعُ عَنْ أَبْدَانِهِمْ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: از امام حسن عسکری علیه السلام از امام صادق علیه السلام نقل است که فرمود: علمای شیعه ما همچون مرزداران، مانع یورش شیاطین به شیعیان ناتوان شده، و جلوی غلبه غاصبان شیطان صفت را می گیرند. پس بدانید، هر که این گونه در مقام دفاع از شیعیان ما بر آید، فضیلتش از جهاد کننده با روم و ترک و خزر، هزاران بار بیشتر است، زیرا آن از کیش پیروان ما دفاع می کند و این از جسم آنان. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

بيان

المرابطه ملازمه ثغر العدو و الثغر ما يلی دار الحرب و موضع المخافه من فروج البلدان و العفريت الخبيث المنكر و النافذ فی الأمر المبالغ فيه مع دهاء و الخزر بالتحريك اسم جبل خزر العيون أی ضيقها.

**[ترجمه]«المرابطه» نگهبانی مرزهای دشمن است. «ثغر» سرحدات کفار حربی و جاهای ترسناک از بندرگاههای شهرها. «عفریت» چیزی پلید و ناخوشایند و نفوذ کننده در کاری که با زیرکی در آن کار پافشاری کند. «خزر» نام کوه است، «خزر العیون» چشم تنگ را گویند.

**[ترجمه]

«۹»

ج، الإحتجاج م، تفسیر الإمام علیه السلام بِالْإِسْنَادِ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ علیه السلام قَالَ قَالَ مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ علیهما السلام فَقِيهٌ وَاحِدٌ يُنْقِذُ يَتِيماً مِنْ أَيْتَامِنَا الْمُنْقَطِعِينَ عَنَّا وَ عَنْ مُشَاهَدَتِنَا بِتَعْلِيمِ مَا هُوَ مُحْتَاجٌ إِلَيْهِ أَشَدُّ عَلَی إِبْلِيسَ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ لِأَنَّ الْعَابِدَ هَمُّهُ ذَاتُ نَفْسِهِ فَقَطْ وَ هَذَا هَمُّهُ مَعَ ذَاتِ نَفْسِهِ ذَاتُ عِبَادِ اللَّهِ وَ إِمَائِهِ لِيُنْقِذَهُمْ مِنْ يَدِ إِبْلِيسَ وَ مَرَدَتِهِ فَذَلِكَ هُوَ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ أَلْفِ أَلْفِ عَابِدٍ وَ أَلْفِ أَلْفِ عَابِدَةٍ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: امام حسن عسکری علیه السلام از امام کاظم علیه السلام نقل

کرده که فرمود: فقیهی که در پی نجات یتیمی از ایتام ما - که نه ما را دیـده و نه به ما دسترسـی دارد - بر آیـد، و او را در حد نیازش آموزش دهد، [تحمل این یک فقیه] بر ابلیس سخت تر از هزار عابد است. زیرا فرد عابد فقط برای نجات خودش تلاش می کنـد، ولی فقیه علاوه بر خود، به فکر تمام بندگان خدا می باشد، تا آنان را از دست ابلیس و یارانش نجات دهد، به همین خاطر [مقام او] نزد خداوند از هزار هزار زن و مرد عابد برتر است. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ج، الإحتجاج م، تفسیر الإمام علیه السلام بِالْإِسْنَادِ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ مُوسَی الرِّضَا علیهما السلام یُقَالُ لِلْعَابِدِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ نِعْمَ الرَّجُلُ کُنْتَ هِمَّتُکَ ذَاتُ نَفْسِکَ وَ کَفَیْتَ النَّاسَ مَئُونَتَکَ فَادْخُلِ الْجَنَّهَ أَلَا إِنَّ الْفَقِیهَ مَنْ أَفَاضَ عَلَی النَّاسِ خَیْرَهُ وَ أَنْقَذَهُمْ مِنْ أَعْدَائِهِم

ص: ۵

وَ وَفَّرَ عَلَيْهِمْ نِعَمَ جِنَانِ اللَّهِ وَ حَصَّلَ لَهُمْ رِضْوَانَ اللَّهِ تَعَالَى وَ يُقَالُ لِلْفَقِيهِ يَا أَيُّهَا الْكَافِلُ لِأَيْتَامِ آلِ مُحَمَّدٍ الْهَادِي لِضُعَفَاءِ مُحِبِّيهِمْ وَ مَوَالِيهِمْ قِفْ حَتَّى تَشْفَعَ لِمَنْ أَخَذَ عَنْكَ (۱) أَوْ تَعَلَّمَ مِنْكَ فَيَقِفُ فَيُدْخِلُ الْجَنَّةَ مَعَهُ فِئَاماً وَ فِئَاماً وَ فِئَاماً حَتَّى قَالَ عَشْراً وَ هُمُ الَّذِينَ أَخَذُوا عَنْهُ عُلُومَهُ وَ أَخَذُوا عَمَّنْ أَخَذَ عَنْهُ وَ عَمَّنْ أَخَذَ عَمَّنْ أَخَذَ عَنْهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ فَانْظُرُوا كَمْ فَرْقٍ بَيْنَ الْمَنْزِلَتَيْنِ.

**[ترجمه]الاحتجاج و تفسير امام حسن عسكری عليه السلام: امام حسن عسكری عليه السلام از امام رضا عليه السلام نقل كرده كه فرمود: روز قيامت به عابد گويند: «آفرين! چه آدم خوبی! خودت را نجات دادی و هيچ كاری به ديگران نداشتی. پس داخل بهشت شو. آگاه باشيد كه فقيه كسی است كه خيرش را به همه مردم می رساند، و از دست دشمنانشان می رهاند.

ص: ۵

و آنان نعمت های بهشت خدايی را تمام و كمال دريافت می كنند، و رضوان الهی را به دست می آورند. و به فقيه گفته شود: ای سرپرست ايتام آل محمّد، دوستدار ضعفای شيعه و موالی آنان، بايست تا شفاعتت را مشمول هر كه از تو تحصيل كرده و دانشی آموخته، نمايی. پس می ايستد و گروه گروه؛ تا ده گروه صد هزار نفری را وارد بهشت می كند، و ايشان همان افراد علم آموخته و شاگرد او تا روز قيامتند، حال تفاوت ميان دو جايگاه [عابد و فقيه] را بنگريد!. - . تفسير امام حسن عسكری عليه السلام: ۳۴۳، الاحتجاج: ۱۷ -

**[ترجمه]

بيان

الفئام بالهمز و كسر الفاء الجماعه من الناس و فسر فی خطبه أمير المؤمنين عليه السلام فی يوم الغدير بمائه ألف.

**[ترجمه]«الفئام» گروهی از مردم، و در سخنرانی حضرت علی عليه السلام در روز غدير، «فئام» به صد هزار تفسير شده است.

**[ترجمه]

«۱۱»

ج، الإحتجاج م، تفسير الإمام عليه السلام بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام قَالَ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَوَادُ عليهما السلام مَنْ تَكَفَّلَ بِأَيْتَامِ آلِ مُحَمَّدٍ الْمُنْقَطِعِينَ عَنْ إِمَامِهِمُ الْمُتَحَيِّرِينَ فِي جَهْلِهِمُ الْأُسَرَاءِ فِي أَيْدِي شَيَاطِينِهِمْ وَ فِي أَيْدِي النَّوَاصِبِ مِنْ أَعْدَائِنَا فَاسْتَنْقَذَهُمْ مِنْهُمْ وَ أَخْرَجَهُمْ مِنْ حَيْرَتِهِمْ وَ قَهَرَ الشَّيَاطِينَ بِرَدِّ وَسَاوِسِهِمْ وَ قَهَرَ النَّاصِبِينَ بِحُجَجِ رَبِّهِمْ وَ دَلِيلِ أَئِمَّتِهِمْ لَيُفَضَّلُونَ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى الْعِبَادِ بِأَفْضَلِ الْمَوَاقِعِ بِأَكْثَرَ مِنْ فَضْلِ السَّمَاءِ عَلَى الْأَرْضِ وَ الْعَرْشِ وَ الْكُرْسِيِّ وَ الْحُجُبِ عَلَى السَّمَاءِ وَ فَضْلُهُمْ عَلَى هَذَا الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَهَ الْبَدْرِ عَلَى أَخْفَى كَوْكَبٍ فِي السَّمَاءِ.

**[ترجمه]الاحتجاج و تفسير امام حسن عسكری عليه السلام: امام حسن عسكری عليه السلام از امام جواد عليه السلام نقل كرده كه فرمود: به درستی كه هر كه سرپرستی يتيمان آل محمّد - همان ها كه از امامشان دور افتاده و در حيرت نادانی غوطه

ور و در دستان دشمنان ناصبی ما اسیرند - را برعهده گیرد و ایشان را نجات داده و از سرگردانی برهاند، و شیاطین را با دفع وسوسه هایشان مغلوب سازد، و بر ناصبیان [دشمنان اهل بیت علیهم السلام] توسط حجت های پروردگار و دلائل امامانشان چیره شود، مقام و منزلتش نزد خداوند به بهترین وجهی بر شخص عابد برتری و فضیلت یابد، فضیلتی به مراتب بالاتر از فضل آسمان بر زمین و عرش و کرسی و پرده های آسمان، و برتری این جماعت بر گروه عابدان، همچون فضیلتی است که ماه شب بدر بر کم سوترین ستاره آسمان دارد. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۴، الاحتجاج: ۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ج، الإحتجاج م، تفسير الإمام عليه السلام بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عليهما السلام لَوْ لَا مَنْ يَبْقَى بَعْدَ غَيْبَةِ قَائِمِنَا عليه السلام مِنَ الْعُلَمَاءِ الدَّاعِينَ إِلَيْهِ وَ الدَّالِّينَ عَلَيْهِ وَ الذَّابِّينَ عَنْ دِينِهِ بِحُجَجِ اللَّهِ وَ الْمُنْقِذِينَ لِضُعَفَاءِ عِبَادِ اللَّهِ مِنْ شِبَاكِ إِبْلِيسَ وَ مَرَدَتِهِ وَ مِنْ فِخَاخِ النَّوَاصِبِ لَمَا بَقِيَ أَحَدٌ إِلَّا ارْتَدَّ عَنْ دِينِ اللَّهِ وَ لَكِنَّهُمُ الَّذِينَ يُمْسِكُونَ أَزِمَّةَ قُلُوبِ ضُعَفَاءِ الشِّيعَةِ كَمَا يُمْسِكُ صَاحِبُ السَّفِينَةِ سُكَّانَهَا أُولَئِكَ هُمُ الْأَفْضَلُونَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

**[ترجمه]الاحتجاج و تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام از امام هادی علیه السلام نقل کرده که فرمود: اگر در پس غیبت امام قائم علیه السلام علمائی نبودند که داعی به سوی او بوده و اشاره به او کنند، و با براهین الهی از او دفاع نمایند، و بندگان مستضعف خدا را از دام ابلیس و اعوانش برهانند، و از بند نواصب (دشمنان اهل بیت) رهایی بخشند، همه مردم از دین خدا دست کشیده و مرتد می شدند. لکن علماء کسانی هستند که زمام قلوب شیعیان ضعیف ما را در دست دارند. این گروه همان شخصیت های برتر و افضل در نزد خداوند با عزت و جلال می باشند. - . الاحتجاج: ۱۸ -

**[ترجمه]

بیان

الذب الدفع و الشباك بالكسر جمع الشبكه التي يصاد بها و المرده المتمردون العاصون و الفخ المصيده و سكان السفينه ذنبها.

**[ترجمه]«الذب»: به معنای دفع است، «شِباک» جمع شبکه، آلتی است که به وسیله آن صید می کنند.

**[ترجمه]

«۱۳»

م، تفسير الإمام عليه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ: تَأْتِي عُلَمَاءُ شِيعَتِنَا الْقَوَّامُونَ بِضُعَفَاءِ مُحِبِّينَا وَ أَهْلِ وَلَايَتِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ الْأَنْوَارُ تَسْطَعُ مِنْ تِيجَانِهِمْ عَلَى رَأْسِ كُلِ

۱- و فی نسخه لکل من اخذ عنک.

وَاحِدٍ مِنْهُمْ تَاجُ بَهَاءٍ قَدِ انْبَثَّ (۱) تِلْکَ الْأَنْوَارُ فِی عَرَصَاتِ الْقِیَامَهِ وَ دَوْرُهَا مَسِیرَهُ ثَلَاثِمِائَهِ أَلْفِ سَنَهٍ فَشُعَاعُ تِیجَانِهِمْ یَنْبَثُّ فِیهَا کُلِّهَا فَلَا یَبْقَی هُنَاکَ یَتِیمٌ قَدْ کَفَلُوهُ وَ مِنْ ظُلْمَهِ الْجَهْلِ أَنْقَذُوهُ وَ مِنْ حَیْرَهِ التِّیهِ أَخْرَجُوهُ إِلَّا تَعَلَّقَ بِشُعْبَهٍ مِنْ أَنْوَارِهِمْ فَرَفَعَتْهُمْ إِلَی الْعُلُوِّ حَتَّی یُحَاذِیَ بِهِمْ فَوْقَ الْجِنَانِ ثُمَّ یُنْزِلُهُمْ عَلَی مَنَازِلِهِمُ الْمُعَدَّهِ فِی جِوَارِ أُسْتَادِیهِمْ وَ مُعَلِّمِیهِمْ وَ بِحَضْرَهِ أَئِمَّتِهِمُ الَّذِینَ کَانُوا یَدْعُونَ إِلَیْهِمْ وَ لَا یَبْقَی نَاصِبٌ مِنَ النَّوَاصِبِ یُصِیبُهُ مِنْ شُعَاعِ تِلْکَ التِّیجَانِ إِلَّا عَمِیَتْ عَیْنُهُ وَ صَمَّتْ أُذُنُهُ وَ أَخْرَسَ لِسَانُهُ وَ تَحَوَّلَ عَلَیْهِ (۲) أَشَدَّ مِنْ لَهَبِ النِّیرَانِ فَیَتَحَمَّلُهُمْ حَتَّی یَدْفَعَهُمْ إِلَی الزَّبَانِیَهِ (۳) فَتَدْعُوهُمْ إِلَی سَوَاءِ الْجَحِیمِ.

وَ قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ الْعَسْکَرِیُّ علیه السلام إِنَّ مِنْ مُحِبِّی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله مَسَاکِینَ مُوَاسَاتُهُمْ أَفْضَلُ مِنْ مساواه [مُوَاسَاهِ] مَسَاکِینِ الْفُقَرَاءِ وَ هُمُ الَّذِینَ سَکَنَتْ جَوَارِحُهُمْ وَ ضَعُفَتْ قُوَاهُمْ عَنْ مُقَابَلَهِ أَعْدَاءِ اللَّهِ الَّذِینَ یُعَیِّرُونَهُمْ بِدِینِهِمْ وَ یُسَفِّهُونَ أَحْلَامَهُمْ أَلَا فَمَنْ قَوَّاهُمْ بِفِقْهِهِ وَ عِلْمِهِ حَتَّی أَزَالَ مَسْکَنَتَهُمْ ثُمَّ سَلَّطَهُمْ عَلَی الْأَعْدَاءِ الظَّاهِرِینَ النَّوَاصِبِ وَ عَلَی الْأَعْدَاءِ الْبَاطِنِینَ إِبْلِیسَ وَ مَرَدَتِهِ حَتَّی یَهْزِمُوهُمْ عَنْ دِینِ اللَّهِ وَ یَذُودُوهُمْ عَنْ أَوْلِیَاءِ آلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَوَّلَ اللَّهُ تَعَالَی تِلْکَ الْمَسْکَنَهَ إِلَی شَیَاطِینِهِمْ فَأَعْجَزَهُمْ عَنْ إِضْلَالِهِمْ قَضَی اللَّهُ تَعَالَی بِذَلِکَ قَضَاءً حَقٍّ عَلَی لِسَانِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: از امام حسن عسکری علیه السلام نقل شده که فرمود: روز قیامت علمای شیعه ما عهده دار محبین و اهل ولایت ناتوان ما باشند، و در حالی پا در آن ساحت گذارند که نور از تاج سرشان می تابد، و بر سر هر کدام

ص: ۶

تاجی زیباست، و این انوار در تمام عرصه و سرای قیامت تا مسیر سیصد هزار سال پخش می شود، و پرتو نور آن تاج ها، تمام صحنه قیامت را در بر می گیرد. در آنجا تمام یتیمانی که کفالتشان را بر عهده داشته، و از تاریکی جهل رهایش ساخته، و از حیرت گمراهی خارجشان کرده، با پرتوی از آن انوار مرتبط شده، و چنگ انداخته و بالا روند تا رو به روی بهشت رسند، آن وقت هر کدامشان را در منازل از پیش تعیین شده، در کنار اساتید و معلمینشان فرو آورده، و به خدمت امامانی که به سوی آنان می خواندند، حاضر نمایند. و پرتو نور این تاج ها، دشمنان اهل بیت را کور و کر و لال نموده و به سوی آتش سوق دهد.

از امام عسکری علیه السلام نقل شده که فرمود: جمعی از دوستداران آل محمّد علیهم السلام [از نظر علمی] مسکین و فقیرند، همان گروهی که در برابر دشمنان ما ناتوان بوده، و مورد اعتراض و ملامت و طعن مخالفان واقع می شوند، بنابراین یاری و مساعدت نمودن به این فقرا افضل و برتر از کمک کردن به فقرای معمولی بی مال و ثروت است. و هر که از این جماعت دستگیری نموده، و با سلاح علم و برهان در برابر دشمن نیرو بخشد، و فقر و عجز آنان را بر طرف نموده و بر دشمن چیره گرداند، خداوند متعال نیز آنان را پیوسته در مقابل دشمنان - از شیاطین انس و جن - پیروز نموده، و عجز و ناتوانی را بر مخالفینشان مستولی فرماید. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

بیان

التیه بالکسر الضلال و التحول التنقل و ضمن معنی التسلط أی انتقل إلیه متسلطا علیه أو معنی الاقتدار فیحملهم أی ذلک الشعاع أو شعبته فتدعوهم أی الزبانیه أو الشعاع إلی سواء الجحیم أی وسطه و یسفهون أحلامهم أی ینسبون عقولهم إلی السفه قوله علیه السلام إلی شیاطینهم أی شیاطین هؤلاء العلماء الهادین.

**[ترجمه]«التِیه» به معنای گمراهی و ضلالت، «التحول» به معنای نقل مکان کردن از جایی به جای دیگر است و معنای تسلط را هم در بردارد. یعنی این شعاع به تمام نواحی می رسد، در حالی که به آنان مسلط است. یا این انتقال متضمن معنای اقتدار است. «فیحملهم» یعنی این شعاع یا بخشی از این شعاع نواصب را در برمی گیرد و زبانیه یا شعاع، آنان را به سوی وسط آتش جهنم می خواند. «یسفهون احلامهم» یعنی عقلهای آنان را به سوی سفاهت و بی خردی نسبت می دهد. «الی شیاطینهم» یعنی شیاطین این گروه دانشمندان هدایت گر.

**[ترجمه]

«۱۴»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام مَنْ قَوَّی مِسْکِیناً فِی دِینِهِ ضَعِیفاً فِی مَعْرِفَتِهِ عَلَی نَاصِبٍ مُخَالِفٍ فَأَفْحَمَهُ لَقَّنَهُ اللَّهُ (۴) یَوْمَ یُدْلَی فِی

۱- أی انتشرت.

۲- و فی نسخه: و تحول إلیه.

۳- الزبانیه عند العرب الشرط، و سموا بها بعض الملائکه لدفعهم أهل النار إلیها.

۴- أی فهمه إیّاه مشافهه.

قَبْرِهِ أَنْ يَقُولَ اللَّهُ رَبِّی وَ مُحَمَّدٌ نَبِیِّی وَ عَلِیٌّ وَلِیِّی وَ الْکَعْبَهُ قِبْلَتِی وَ الْقُرْآنُ بَهْجَتِی وَ عُدَّتِی وَ الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَانِی فَیَقُولُ اللَّهُ أَدْلَیْتَ بِالْحُجَّهِ فَوَجَبَتْ لَکَ أَعَالِی دَرَجَاتِ الْجَنَّهِ فَعِنْدَ ذَلِکَ یَتَحَوَّلُ عَلَیْهِ قَبْرُهُ أَنْزَهَ رِیَاضِ الْجَنَّهِ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: از امام عسکری علیه السلام نقل شده که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: هر کس بنده عاجز از علم و معرفتی را تقویت نموده و در برابر دشمن تجهیز و غالب نماید، خداوند نیز به وقت بازپرسی

ص: ۷

در قبر، این کلمات را به او تلقین فرماید: الله پروردگار من، و محمّد پیامبر او، و علی بن ابی طالب جانشین پیامبر است، و کعبه، قبله من، و قرآن مایه سعادت و خوشبختی من است، و اهل ایمان برادران من هستند.

آنگاه از جانب خداوند خطاب می رسد: حق را اظهار کردی و اعتقاد صحیحت را بیان نمودی، پس مقام و منازل رفیع بهشت را برایت واجب نمودم. در این حال قبر او تبدیل به یکی از باغ های خوش منظره بهشت می گردد. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

إیضاح

الإفحام الإسکات فی الخصومه و الإدلاء الإرسال و البهجه بالفتح الحسن و السرور.

**[ترجمه]«افحام» ساکت نمودن در خصومت و دشمنی است. «اِدلاء» به معنای فرستادن «البَهجَه» به معنای نیکی و خوشحالی است.

**[ترجمه]

«۱۵»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ: قَالَتْ فَاطِمَهُ علیها السلام وَ قَدِ اخْتَصَمَ إِلَیْهَا امْرَأَتَانِ فَتَنَازَعَتَا فِی شَیْ ءٍ مِنْ أَمْرِ الدِّینِ إِحْدَاهُمَا مُعَانِدَهٌ وَ الْأُخْرَی مُؤْمِنَهٌ فَفَتَحَتْ عَلَی الْمُؤْمِنَهِ حُجَّتَهَا فَاسْتَظْهَرَتْ عَلَی الْمُعَانِدَهِ فَفَرِحَتْ فَرَحاً شَدِیداً فَقَالَتْ فَاطِمَهُ علیها السلام إِنَّ فَرَحَ الْمَلَائِکَهِ بِاسْتِظْهَارِکِ عَلَیْهَا أَشَدُّ مِنْ فَرَحِکِ وَ إِنَّ حُزْنَ الشَّیْطَانِ وَ مَرَدَتِهِ بِحُزْنِهَا أَشَدُّ مِنْ حُزْنِهَا وَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی قَالَ لِمَلَائِکَتِهِ أَوْجِبُوا لِفَاطِمَهَ بِمَا فَتَحَتْ عَلَی هَذِهِ الْمِسْکِینَهِ الْأَسِیرَهِ مِنَ الْجِنَانِ أَلْفَ أَلْفِ ضِعْفٍ مِمَّا کُنْتُ أَعْدَدْتُ لَهَا وَ اجْعَلُوا هَذِهِ سُنَّهً فِی کُلِّ مَنْ یَفْتَحُ عَلَی أَسِیرٍ مِسْکِینٍ فَیَغْلِبُ مُعَانِداً مِثْلَ أَلْفِ أَلْفِ مَا کَانَ مُعَدّاً لَهُ مِنَ الْجِنَانِ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: از امام عسکری علیه السلام نقل شده که فرمود: روزی دو زن که با هم در مسئله ای مذهبی اختلاف داشتند، به خدمت حضرت فاطمه علیها السلام رسیده و نظرشان را اظهار نمودند، آنگاه آن حضرت علیها السلام دلیل و برهان خود را مطابق عقیده آن که اعتقادش صحیح و ادعایش درست بود اقامه نمود، و پس از مشاهده سرور و خوشحالی زن مؤمنه به او فرمود: خوشحالی فرشتگان به سبب ظهور و غلبه حق، بیش از شادی تو بوده، و حزن و اندوه شیطان و یارانش بیش از حزن و اندوه آن زنی است که در عقیده باطل خود مغلوب شد. و پروردگار به فرشتگان دستور می دهد، به جهت این عمل، برای فاطمه هزار هزار برابر آنچه تهیه دیده بود را مهیا کنند. و این قانونی است همیشگی برای هر که موجبات پیروزی و غلبه بنده ام را [بر معاند و ناصب] فراهم کند. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۶»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام وَ قَدْ حَمَلَ إِلَیْهِ رَجُلٌ هَدِیَّهً فَقَالَ لَهُ أَیُّمَا أَحَبُّ إِلَیْکَ أَنْ أَرُدَّ عَلَیْکَ بَدَلَهَا عِشْرِینَ ضِعْفاً عِشْرِینَ أَلْفَ دِرْهَمٍ أَوْ أَفْتَحَ لَکَ بَاباً مِنَ الْعِلْمِ تَقْهَرُ فُلَانَ النَّاصِبِیِّ فِی قَرْیَتِکَ تُنْقِذُ بِهِ ضُعَفَاءَ أَهْلِ قَرْیَتِکَ إِنْ أَحْسَنْتَ الِاخْتِیَارَ جَمَعْتُ لَکَ الْأَمْرَیْنِ وَ إِنْ أَسَأْتَ الِاخْتِیَارَ خَیَّرْتُکَ لِتَأْخُذَ أَیَّهُمَا شِئْتَ فَقَالَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَثَوَابِی فِی قَهْرِی ذَلِکَ النَّاصِبَ وَ اسْتِنْقَاذِی لِأُولَئِکَ الضُّعَفَاءِ مِنْ یَدِهِ قَدْرُهُ عِشْرُونَ أَلْفَ دِرْهَمٍ قَالَ بَلْ أَکْثَرُ مِنَ الدُّنْیَا عِشْرِینَ أَلْفَ أَلْفِ مَرَّهٍ فَقَالَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَکَیْفَ أَخْتَارُ الْأَدْوَنَ بَلْ أَخْتَارُ الْأَفْضَلَ الْکَلِمَهَ الَّتِی أَقْهَرُ بِهَا عَدُوَّ اللَّهِ وَ أَذُودُهُ (۱) عَنْ أَوْلِیَاءِ اللَّهِ فَقَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام قَدْ أَحْسَنْتَ الِاخْتِیَارَ وَ عَلَّمَهُ الْکَلِمَهَ وَ أَعْطَاهُ عِشْرِینَ أَلْفَ دِرْهَمٍ فَذَهَبَ فَأَفْحَمَ الرَّجُلَ فَاتَّصَلَ خَبَرُهُ بِهِ فَقَالَ لَهُ إِذْ حَضَرَهُ یَا عَبْدَ اللَّهِ مَا رَبِحَ أَحَدٌ مِثْلَ رِبْحِکَ وَ لَا اکْتَسَبَ أَحَدٌ مِنَ الْأَوِدَّاءِ مَا اکْتَسَبْتَ

۱- أی ادفعه و اطرده.

اکْتَسَبْتَ مَوَدَّهَ اللَّهِ أَوَّلًا وَ مَوَدَّهَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ عَلِیٍّ ثَانِیاً وَ مَوَدَّهَ الطَّیِّبِینَ مِنْ آلِهِمَا ثَالِثاً وَ مَوَدَّهَ مَلَائِکَهِ اللَّهِ رَابِعاً وَ مَوَدَّهَ إِخْوَانِکَ الْمُؤْمِنِینَ خَامِساً فَاکْتَسَبْتَ بِعَدَدِ کُلِّ مُؤْمِنٍ وَ کَافِرٍ مَا هُوَ أَفْضَلُ مِنَ الدُّنْیَا أَلْفَ مَرَّهٍ فَهَنِیئاً لَکَ هَنِیئاً.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: از امام عسکری علیه السلام نقل شده که امام حسن مجتبی علیه السلام به کسی که هدیه ای برایش آورده بود فرمود: آیا مایلی در مقابل آن، بیست برابرش به تو بدهم، یا مطالبی به تو بیاموزم که بر فلان فرد ناصبی چیره شده و گروهی از مردم گمراه و ساده لوح را از تبلیغات شوم او نجات دهی؟ و اگر حسن انتخاب داشته و آن را که بهتر است برگزینی، برایت هر دو را جمع می کنم. و اگر در تشخیص بهتر خطا کنی، در هر حال، در انتخاب یکی از آن دو مخیر خواهی بود. آن مرد گفت: آیا اجر و ثواب من در غلبه بر دشمن حق، و نجات مردم از شر تبلیغات و سخنانش به اندازه ارزش بیست هزار درهم است؟ حضرت فرمود: نه، بلکه ارزش آن عمل برابر با هزار هزار قیمت همه دنیا است. گفت: پس چطور امر بی ارزش و پست تر را برگزینم. بلکه آن دیگر را انتخاب می کنم. امام علیه السلام فرمود: در اختیاری که داشتی بهترین را برگزیدی. پس آن مطالب را به او آموخته و بیست هزار درهم نیز به او عطا فرمود: باری آن مرد، پس از بازگشت به شهر خویش، با آن فرد ناصبی مباحثه و جدال نموده و او را ساکت و مجاب کرد. خبر این پیروزی به امام علیه السلام رسیده و در ملاقات بعدی به او فرمود: هیچ کس مانند تو در عمل و کسب،

سود نبرد. کاری کردی که موجب محبت خدا، و پیامبر، و جانشینان اطهار او، و فرشتگان مقرب، و برادران مؤمن به تو شد، و بهره ای که تو بردی، به اندازه تمام اهل ایمان و کفر، و بیش از هزار برابر دنیا بود. پس این نعمت بزرگ بر تو گوارا و خوش باد!. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

م، تفسیر الإمام علیه السلام قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ: الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا لِرَجُلٍ أَیُّهُمَا أَحَبُّ إِلَیْکَ رَجُلٌ یَرُومُ قَتْلَ مِسْکِینٍ قَدْ ضَعُفَ أَ تُنْقِذُهُ مِنْ یَدِهِ أَوْ نَاصِبٌ یُرِیدُ إِضْلَالَ مِسْکِینٍ مِنْ ضُعَفَاءِ شِیعَتِنَا تَفْتَحُ عَلَیْهِ مَا یَمْتَنِعُ بِهِ وَ یُفْحِمُهُ وَ یَکْسِرُهُ بِحُجَجِ اللَّهِ تَعَالَی قَالَ بَلْ إِنْقَاذُ هَذَا الْمِسْکِینِ الْمُؤْمِنِ مِنْ یَدِ هَذَا النَّاصِبِ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی یَقُولُ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً أَیْ وَ مَنْ أَحْیَاهَا وَ أَرْشَدَهَا مِنْ کُفْرٍ إِلَی إِیمَانٍ فَکَأَنَّمَا أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً مِنْ قَبْلِ أَنْ یَقْتُلَهُمْ بِسُیُوفِ الْحَدِیدِ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: کدامین نزد شما محبوب تر است؟ مردی قصد کشتن مسکینی را می کند که بیچاره شده، این بیچاره را از دست قاتل نجات دهی، یا دشمن اهل بیت علیهم السلام که می خواهد بیچارگان شیعیان مرا گمراه کند، لال کنی و و آن ناصبی را به حجت خدای متعال بشکنی و مشکل [این بیچاره شیعه] را بگشایی؟ سائل گفت: نجات دادن این مؤمن بیچاره از دست این ناصبی و شکستن حجت آن، چون در قرآن فرمود: «مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً»، - . مائده / ۳۲ - {و هر کس کسی را زنده بدارد، چنان است که گویی

تمام مردم را زنـده داشـته است.} کسـی که مردمان را از گمراهی هـدایت کنـد و از کفر به سوی ایمان ارشادشان کنـد، گویا همه مردمان را پس از کشتن آنها با شمشیرهای آهنین زنده کرده است. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۸ -

**[ترجمه]

بیان

إن الإحياء فی الأول المراد به الهدايه من الضـلال و الإحياء ثانيا الإنجاء من القتل و قوله من قبل بكسـر القاف و فتح الباء أی من جهه قتلهم بالسيوف و يحتمل فتح القاف و سكون الباء.

**[ترجمه]مراد از واژه «اِحیـاء» اول که در حـدیث آمـده، هـدایت از گمراهی است و مراد از «اِحیـاء» دوم، نجات دادن از قتل است.

«من قِبَل»: یعنی در قبال کشتن آنان با شمشیرهای آهنین، و احتمال دارد «قَبل» خوانده شود.

**[ترجمه]

«۱۸»

م، تفسـير الإمام عليه السـلام قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السـلام قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليهما السلام لِرَجُلٍ أَيُّهُمَا أَحَبُّ إِلَيْکَ صَدِيقٌ كُلَّمَا رَآکَ أَعْطَاکَ بَدْرَهً دَنَانِيرَ أَوْ صَدِيقٌ كُلَّمَا رَآکَ نَصَرَکَ لِمَصِيدَهٍ مِنْ مَصَايِدِ الشَّيْطَانِ وَ عَرَّفَکَ مَا تُبْطِلُ بِهِ كَيْدَهُمْ وَ تَخْرِقُ شَبَكَتَهُمْ وَ تَقْطَعُ حَبَائِلَهُمْ قَالَ بَلْ صَدِيقٌ كُلَّمَا رَآنِی عَلَّمَنِی كَيْفَ أُخْزِی الشَّيْطَانَ عَنْ نَفْسِی فَأَدْفَعُ عَنِّی بَلَاءَهُ قَالَ فَأَيُّهُمَا أَحَبُّ إِلَيْکَ اسْتِنْقَاذُکَ أَسِيراً مِسْكِيناً مِنْ أَيْدِی الْكَافِرِينَ أَوِ اسْتِنْقَاذُکَ أَسِيراً مِسْكِيناً مِنْ أَيْدِی النَّاصِبِينَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ سَلِ اللَّهَ أَنْ يُوَفِّقَنِی لِلصَّوَابِ فِی الْجَوَابِ قَالَ اللَّهُمَّ وَفِّقْهُ قَالَ بَلِ اسْتِنْقَاذِی الْمِسْكِينَ الْأَسِيرَ مِنْ يَدَیِ النَّاصِبِ فَإِنَّهُ تَوْفِيرُ الْجَنَّهِ عَلَيْهِ وَ إِنْقَاذُهُ مِنَ النَّارِ وَ ذَلِکَ تَوْفِيرُ الرُّوحِ عَلَيْهِ فِی الدُّنْيَا وَ دَفْعُ الظُّلْمِ عَنْهُ فِيهَا وَ اللَّهُ يُعَوِّضُ هَذَا الْمَظْلُومَ بِأَضْعَافِ مَا لَحِقَهُ مِنَ الظُّلْمِ وَ يَنْتَقِمُ مِنَ الظَّالِمِ بِمَا هُوَ عَادِلٌ بِحُكْمِهِ قَالَ وُفِّقْتَ لِلَّهِ أَبُوکَ أَخَذْتَهُ مِنْ جَوْفِ صَدْرِی لَمْ تَخْرِمْ مِمَّا قَالَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله حَرْفاً وَاحِداً.

وَ سُئِلَ الْبَاقِرُ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عليهما السلام إِنْقَاذُ الْأَسِيرِ الْمُؤْمِنِ مِنْ مُحِبِّينَا (۱)

ص: ۹

۱- كذا فی النسخ و الظاهر: محبيكم.

مِنْ يَدِ الْغَاصِبِ يُرِيدُ أَنْ يُضِلَّهُ بِفَضْلِ لِسَانِهِ وَ بَيَانِهِ أَفْضَلُ أَمْ إِنْقَاذُ الْأَسِيرِ مِنْ أَيْدِی أَهْلِ الرُّومِ قَالَ الْبَاقِرُ علیه السلام أَخْبِرْنِی أَنْتَ عَمَّنْ رَأَی رَجُلًا مِنْ خِيَارِ الْمُؤْمِنِينَ يَغْرَقُ وَ عُصْفُورَةٌ تَغْرَقُ لَا يَقْدِرُ عَلَی تَخْلِيصِهِمَا بِأَيِّهِمَا اشْتَغَلَ فَاتَهُ الْآخَرُ أَيُّهُمَا أَفْضَلُ أَنْ يُخَلِّصَهُ قَالَ الرَّجُلُ مِنْ خِيَارِ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ علیه السلام فَبُعْدُ مَا سَأَلْتَ فِی الْفَضْلِ أَكْثَرُ مِنْ بُعْدِ مَا بَيْنَ هَذَيْنِ إِنَّ ذَاكَ يُوَفِّرُ عَلَيْهِ دِينَهُ وَ جِنَانَ رَبِّهِ وَ يُنْقِذُهُ مِنْ نِيرَانِهِ وَ هَذَا الْمَظْلُومُ إِلَی الْجِنَانِ يَصِيرُ.

**[ترجمه]تفسير امام حسن عسكری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: امام سجاد علیه السلام به مردی فرمود: کدام یک از این دو نزد تو محبوب تر است: رفیقی که یک کیسه دینار به شما دهد، یا رفیقی که هر وقت شما را در شکارگاه شیطان دید یاری کند و شکارگاه های شیطان را به تو بشناساند و چیزی را که به آن کید و مکر شیطان را باطل کنی یادت دهد که شبکه شیاطین را بشکنی و ریسمان های شیاطین را ببرّی؟ گفت: بلکه آن رفیق که هر وقت مرا دید یادم دهد، چگونه شیطان را خوار گردانم و او را از خودم دور کنم.

امام فرمود: کدامین برای تو محبوب تر است: نجات گرفتار بیچاره ای را از دست کافران، یا اینکه بیچاره‌ای را از دست ناصبی و دشمنان ائمه طاهرین علیهم السلام نجات دهی؟ گفت: یابن رسول الله، از خدا بخواه که مرا در درست پاسخ دادن به ناصبی موفق کند. امام علیه السلام دعا فرمود: خدا او را موفق دارد. او گفت: ولی نجات دادن بیچاره گرفتار از دست ناصبی که باعث دخول من در بهشت و نجات او از آتش جهنم می شود، بهتر است. خداوند این مظلوم را به چند برابر آنچه او را که از ستم ناصبی رسیده، عوض می دهد و از ستمکار انتقام می گیرد، زیرا خداوند در حکمش عادل است و از ظالم برای مظلوم انتقام می گیرد. حضرت فرمود: خدا پدرت را خیر دهد. در گرفتن سخن از سینه من، یک حرف را هم از آنچه رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده بود، ترک نکردی.

از امام باقر علیه السلام پرسیده شد: نجات دادن اسیر مؤمن از

دست غاصبی که می خواهد او را گمراه کند، به فضل بیان و زبانش بهتر است، یا نجات دادن اسیری از دست رومیان؟

امام باقر علیه السلام فرمود: به من بگو، کسی از خوبان مؤمن در حال غرق شدن است و گنجشکی نیز در حال غرق شدن، به نجات کدامین آن ها مشغول شوم، و حال آنکه قدرت نجات هر دو را ندارم، کدامین بهتر است؟ گفت: نجات دادن مرد که از خوبان مؤمنین است، افضل است از نجات گنجشک.

امام فرمود: فضیلت نجات اسیر مومن از دست غاصب با بیان و زبان قابل مقایسه با نجات مومن در حال غرق شدن نیست زیرا با نجات اسیر مومن از دست غاصب او دینش را به دست آورده و سزاوار بهشت می شود و از جهنم نجات می یابد اما این مومن مظلوم در حال غرق شدن به خودی خود به سوی بهشت [در اثر غرق شدن] روانه است. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۴۹ -

**[ترجمه]

بیان

بما هو عادل بحكمه أی بانتقام هو تعالی عادل بسبب الحكم به أی لا یجور فی الانتقام و قال فی النهایه و فی الحدیث لله أبوک إذا أضیف الشی ء إلی عظیم شریف اكتسی عظما و شرفا كما قیل بیت الله و ناقه الله فإذا وجد من الولد ما یحسن موقعه و یحمد قیل لله أبوک فی معرض المدح و التعجب أی أبوک لله خالصا حیث أنجب بک و أتی بمثلک و قال و فیه ما خرمت من صلاه رسول الله صلی الله علیه و آله شیئا أی ما تركت و منه الحدیث لم أخرم منه حرفا أی لم أدع.

**[ترجمه]خداوند در انتقام گرفتن هم عادل بوده، ستم نمی كند. در النهایه آمده است: بعضی اضافه ها تشریفیه است، مانند بیت اللّه و ناقه اللّه، به همین جهت وقتی فرزند كار در خور ستایشی انجام دهد، برای مدح و ستایش او گفته می شود «للّه ابوک» یعنی آفرین به پدرت كه چه قدر خوب مانند تو را به دنیا آورده. و در كتاب النهایه گفته است: «ما خرمتُ من صلاه رسول الله شیئا» به معنای «ما تركتُ» است یعنی چیزی از نماز رسول خدا صلی الله علیه و آله را ترک نكردم. و از این قبیل است حدیث: «لم اُخرم منه حرفاً» به معنای لم أدع است، یعنی واگذار نكردم.

**[ترجمه]

«۱۹»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام مَنْ كَانَ هَمُّهُ فِی كَسْرِ النَّوَاصِبِ عَنِ الْمَسَاكِینِ مِنْ شِیعَتِنَا الْمُوَالِینَ لَنَا أَهْلَ الْبَیْتِ یَكْسِرُهُمْ عَنْهُمْ وَ یَكْشِفُ عَنْ مَخَازِیهِمْ وَ یُبَیِّنُ عَوْرَاتِهِمْ وَ یُفَخِّمُ أَمْرَ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ جَعَلَ اللَّهُ هِمَّهَ أَمْلَاكِ الْجِنَانِ فِی بِنَاءِ قُصُورِهِ وَ دُورِهِ یَسْتَعْمِلُ بِكُلِّ حَرْفٍ مِنْ حُرُوفِ حُجَجِهِ عَلَی أَعْدَاءِ اللَّهِ أَكْثَرَ مِنْ عَدَدِ أَهْلِ الدُّنْیَا أَمْلَاكاً قُوَّهُ كُلِّ وَاحِدٍ تَفْضُلُ عَنْ حَمْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ فَكَمْ مِنْ بِنَاءٍ وَ كَمْ مِنْ نِعْمَهٍ وَ كَمْ مِنْ قُصُورٍ لَا یَعْرِفُ قَدْرَهَا إِلَّا رَبُّ الْعَالَمِینَ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسكری علیه السلام: از امام حسن عسكری علیه السلام نقل است: حضرت صادق علیه السلام فرمود: هر كه تمام كوشش و تلاش این باشد كه شر مخالفان ما را از سر دوستان ناتوان ما كوتاه كند و ما را در شكست و كشف نقائص و نقاط ضعفشان یاری و حمایت نموده، و مقام پیامبر خدا و اهل بیت پاكش را تجلیل و تعظیم نماید، خداوند نیز به فرشتگان بهشت فرمان دهد كه در ساختن قصرها و عمارات ویژه او همت گماشته، و به عدد هر سخنی كه با دشمنان خدا احتجاج می كند، جمعی از فرشتگان مقتدر و توانا، در بنای قصرهای او كار و فعالیت كنند، و آن قدر برای او عمارت و قصر مهیا شود كه مقدار آن را جز خداوند متعال نمی داند!. - . تفسیر امام حسن عسكری علیه السلام: ۳۴۹ -

**[ترجمه]

«۲۰»

م، تفسیر الإمام علیه السلام قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ علیهما السلام مَنْ أَعَانَ مُحِبّاً لَنَا عَلَی عَدُوٍّ لَنَا فَقَوَّاهُ وَ

شَجَّعَهُ حَتَّی یَخْرُجَ الْحَقُّ الـدَّالُّ عَلَی فَضْـلِنَا بِأَحْسَنِ صُورَتِهِ وَ یَخْرُجَ الْبَاطِلُ الَّذِی یَرُومُ بِهِ أَعْدَاؤُنَا و دَفْعَ حَقِّنَا فِی أَقْبَحِ صُورَةٍ حَتَّی یُنَبَّهَ الْغَـافِلِینَ وَ یَسْتَبْصِـرَ الْمُتَعَلِّمُونَ وَ یَزْدَادَ فِی بَصَـائِرِهِمُ الْعَـالِمُونَ بَعَثَهُ اللَّهُ تَعَـالَی یَوْمَ الْقِیَـامَهِ فِی أَعْلَی مَنَـازِلِ الْجِنَـانِ وَ یَقُولُ یَا عَبْدِیَ الْكَاسِـرَ لِأَعْدَائِی النَّاصِـرَ لِأَوْلِیَائِی الْمُصَرِّحَ بِتَفْضِیلِ مُحَمَّدٍ خَیْرِ أَنْبِیَائِی وَ بِتَشْرِیفِ عَلِیٍّ أَفْضَلِ أَوْلِیَائِی وَ یُنَاوِی مَنْ نَاوَاهُمَا وَ یُسَمَّی بِأَسْمَائِهِمَا

ص: ۱۰

وَ أَسْمَاءِ خُلَفَائِهِمَا وَ يُلَقَّبُ بِأَلْقَابِهِمْ فَيَقُولُ ذَلِكَ وَ يُبَلِّغُ اللَّهُ جَمِيعَ أَهْلِ الْعَرَصَاتِ فَلَا يَبْقَى كَافِرٌ وَ لَا جَبَّارٌ وَ لَا شَيْطَانٌ إِلَّا صَلَّى عَلَى هَذَا الْكَاسِرِ لِأَعْدَاءِ مُحَمَّدٍ وَ لَعَنَ الَّذِينَ كَانُوا يُنَاصِبُونَهُ فِي الدُّنْيَا مِنَ النَّوَاصِبِ لِمُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: امام موسی کاظم علیه السلام فرمود: هر کس دوست ما را در برابر دشمن ما کمک کند، پس او را نیرو بخشد و شجاعت دهد تا حقیقتی که نشانگر فضیلت ما است به بهترین صورت جلوه کند و باطلی که دشمنان ما برای دفع حق ما در پی آنند، به زشت ترین صورت نمایانده شود تا غافلان بیدار شوند و متعلمان بصیرت یابند و به بصیرت دانشمندان نیز افزوده شود، خداوند روز قیامت او را در بالاترین منازل بهشت بر می انگیزاند. خداوند می فرماید: ای بنده شکننده دشمنانم و یاور دوستانم و تصریح کننده به فضائل محمد صلی الله علیه وآله بهترین انبیایم و به شرافت علی افضل دوستانم، که [این بنده] دشمنی کرد با کسی که با آن دو (محمد و علی) دشمنی نمود و نام آن دو و نام جانشینان آن دو را بلند آوازه کرد

ص: ۱۰

و خود را به لقب آنان ملقب نمود، پس خداوند این را می گوید و به تمام اهل محشر می رساند و هیچ کافر و ظالم و شیطانی نمی ماند مگر بر این شکننده دشمنان محمد صلی الله علیه وآله درود می فرستد و آن هایی را که با او در دنیا دشمنی می کردند، از دشمنان محمد و علی - صلوات خدا بر آن دو باد - مورد لعنت قرار می دهد. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۵۰ -

**[ترجمه]

«۲۱»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا علیهما السلام أَفْضَلُ مَا يُقَدِّمُهُ الْعَالِمُ مِنْ مُحِبِّينَا وَ مَوَالِينَا أَمَامَهُ لِيَوْمِ فَقْرِهِ وَ فَاقَتِهِ وَ ذُلِّهِ وَ مَسْكَنَتِهِ أَنْ يُغِيثَ فِي الدُّنْيَا مِسْكِيناً مِنْ مُحِبِّينَا مِنْ يَدِ نَاصِبٍ عَدُوٍّ لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ يَقُومُ مِنْ قَبْرِهِ وَ الْمَلَائِكَةُ صُفُوفٌ مِنْ شَفِيرِ قَبْرِهِ (۱) إِلَى مَوْضِعِ مَحَلِّهِ مِنْ جِنَانِ اللَّهِ فَيَحْمِلُونَهُ عَلَى أَجْنِحَتِهِمْ وَ يَقُولُونَ طُوبَاكَ طُوبَاكَ يَا دَافِعَ الْكِلَابِ عَنِ الْأَبْرَارِ وَ يَا أَيُّهَا الْمُتَعَصِّبُ لِلْأَئِمَّةِ الْأَخْيَارِ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: از امام حسن عسکری علیه السلام نقل است که حضرت رضا علیه السلام فرمود: بهترین توشه ای که شخص دانشمند دوستدار ما برای روز فقر و نیاز و ذلت خود ذخیره می کند، حمایت های علمی از دوستان ناتوان ما، و نجات ایشان از چنگال دشمنان خدا و رسول او است. (در این صورت) وقتی از قبر برخیزد، صفوف فرشتگانی را مشاهده کند که از محل قبر تا جایگاهش در بهشت برین صف کشیده اند، و او را با بال های خود بلند نموده و به عمارت مخصوصش در بهشت حمل کرده و به او می گویند: آفرین بر تو! خوش باد تو را، ای کسی که دشمنان خوبان را مقهور ساخته و از ائمه اطهار خود حمایت و طرفداری می نمودی!

**[ترجمه]

«۲۲»

م، تفسیر الإمام علیه السلام قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الْجَوَادُ علیهما السلام إِنَّ حُجَجَ اللَّهِ عَلَی دِینِهِ أَعْظَمُ سُلْطَاناً یُسَلِّطُ اللَّهُ بِهَا عَلَی عِبَادِهِ فَمَنْ وَفَّرَ مِنْهَا حَظَّهُ فَلَا یَرَیَنَّ (۲) أَنَّ مَنْ مَنَعَهُ ذَاکَ فَقَدْ فَضَّلَهُ عَلَیْهِ وَ لَوْ جَعَلَهُ فِی الذِّرْوَهِ (۳) الْعُلْیَا مِنَ الشَّرَفِ وَ الْمَالِ وَ الْجَمَالِ فَإِنَّهُ إِنْ رَأَی ذَلِکَ فَقَدْ حَقَّرَ عَظِیمَ نِعَمِ اللَّهِ لَدَیْهِ وَ إِنَّ عَدُوّاً مِنْ أَعْدَائِنَا النَّوَاصِبِ یَدْفَعُهُ بِمَا تَعَلَّمَهُ مِنْ عُلُومِنَا أَهْلَ الْبَیْتِ لَأَفْضَلُ لَهُ مِنْ کُلِّ مَالٍ لِمَنْ فُضِّلَ عَلَیْهِ وَ لَوْ تَصَدَّقَ بِأَلْفِ ضِعْفِهِ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام از امام جواد علیه السلام روایت کرده که فرمود: حجت های خدا بر دینش، بزرگ ترین سلطنت و موهبتی است که خدا آن را بر بندگانش مسلط و بخشش نموده است. هر کس بهره خودش را از حجت های خدا زیاد کند، هیچ گاه احساس نمی کند کسی که از این حجت ها بی بهره است بر او فضیلت پیدا کرده است، اگرچه این شخص بی بهره، در بلندترین قله مقام و مال و جمال قرار داشته باشد؛ اما اگر کسی که از آن حجت ها بهره مند است گمان برد که آن شخص صاحب مقام و مال و جمال بر او برتری دارد، بدون شک نعمت بزرگ خداوند را که نزدش می باشد، کوچک شمرده است. این که او شرّ دشمنی از دشمنان ناصبی ما را به واسطه آن علمی که از ما اهل بیت آموخته، دفع کند، بهتر است برای او از همه مالی که به آن شخص برتر از او داده شده است حتی اگر هزار برابر آن را صدقه داده باشد. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۵۱ -

**[ترجمه]

«۲۳»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج وَ بِالْإِسْنَادِ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ لِبَعْضِ تَلَامِذَتِهِ لَمَّا اجْتَمَعَ قَوْمٌ مِنَ الْمَوَالِی وَ الْمُحِبِّینَ لِآلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِحَضْرَتِهِ وَ قَالُوا یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ لَنَا جَاراً مِنَ النُّصَّابِ یُؤْذِینَا وَ یَحْتَجُّ عَلَیْنَا فِی تَفْضِیلِ الْأَوَّلِ وَ الثَّانِی وَ الثَّالِثِ عَلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَ یُورِدُ عَلَیْنَا حُجَجاً لَا نَدْرِی کَیْفَ الْجَوَابُ عَنْهَا وَ الْخُرُوجُ مِنْهَا قَالَ مُرَّ بِهَؤُلَاءِ إِذَا کَانُوا مُجْتَمِعِینَ یَتَکَلَّمُونَ فَتَسَمَّعْ عَلَیْهِمْ فَیَسْتَدْعُونَ مِنْکَ الْکَلَامَ فَتَکَلَّمْ وَ أَفْحِمْ صَاحِبَهُمْ وَ اکْسِرْ غِرَّتَهُ وَ فُلَّ حَدَّهُ وَ لَا تُبْقِ لَهُ بَاقِیَهً فَذَهَبَ الرَّجُلُ وَ حَضَرَ الْمَوْضِعَ وَ حَضَرُوا وَ کَلَّمَ الرَّجُلَ فَأَفْحَمَهُ وَ صَیَّرَهُ لَا یَدْرِی فِی السَّمَاءِ هُوَ أَوْ فِی الْأَرْضِ

۱- أی ناحیه قبره.

۲- أی فلا یغلب و لا یقهر.

۳- بضم الذال و کسرها: المکان المرتفع، العلو، أعلی الشی ء.

قَالُوا فَوَقَعَ عَلَيْنَا مِنَ الْفَرَحِ وَ السُّرُورِ مَا لَا يَعْلَمُهُ إِلَّا اللَّهُ تَعَالَى وَ عَلَى الرَّجُلِ وَ الْمُتَعَصِّبِينَ لَهُ مِنَ الْحُزْنِ وَ الْغَمِّ مِثْلُ مَا لَحِقَنَا مِنَ السُّرُورِ فَلَمَّا رَجَعْنَا إِلَى الْإِمَامِ قَالَ لَنَا إِنَّ الَّذِي فِي السَّمَاوَاتِ مِنَ الْفَرَحِ وَ الطَّرَبِ بِكَسْرِ هَذَا الْعَدُوِّ لِلَّهِ كَانَ أَكْثَرَ مِمَّا كَانَ بِحَضْرَتِكُمْ وَ الَّذِي كَانَ بِحَضْرَةِ إِبْلِيسَ وَ عُتَاهِ (۱) مَرَدَتِهِ مِنَ الشَّيَاطِينِ مِنَ الْحُزْنِ وَ الْغَمِّ أَشَدُّ مِمَّا كَانَ بِحَضْرَتِهِمْ وَ لَقَدْ صَلَّى عَلَى هَذَا الْكَاسِرِ لَهُ مَلَائِكَةُ السَّمَاءِ وَ الْحُجُبِ وَ الْكُرْسِيِّ وَ قَابَلَهَا اللَّهُ بِالْإِجَابَةِ فَأَكْرَمَ إِيَابَهُ وَ عَظَّمَ ثَوَابَهُ وَ لَقَدْ لَعَنَتْ تِلْكَ الْمَلَائِكَةُ عَدُوَّ اللَّهِ الْمَكْسُورَ وَ قَابَلَهَا اللَّهُ بِالْإِجَابَةِ فَشَدَّدَ حِسَابَهُ وَ أَطَالَ عَذَابَهُ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: و به اسناد گذشته نقل است: روزی گروهی از محبّین آل محمدصلی الله علیه وآله نزد امام حسن عسکری حاضر شده و گفتند: ای زاده رسول خدا، در همسایگی ما فردی از دشمنان اهل بیت زندگی می کند که پیوسته موجب آزار ما شده و در برتری خلفای سه گانه بر امیرالمؤمنین علیه السلام دلائلی ذکر می کند که ما در پاسخ آن ها می مانیم.

امام علیه السلام فرمود: فردی را به سوی شما می فرستم تا او را مجاب کرده و دلائلش را باطل نماید، سپس یکی از شاگردانش را مأمور ساخت تا در مجلس بحث آنان با فرد مزبور حاضر شده و به گفتارشان گوش دهد، و هنگامی که او تقاضای سخن نمود، تا حد امکان در بطلان سخن و پوچی اعتقاد آن فرد کوشیده و کاملاً مجابش کند. او نیز از جای برخاسته و به همراه آنان در مجلس بحثشان حاضر گشته و به همان شیوه امام علیه السلام وارد بحث شده و او را به سختی شکست داده و مجاب نمود.

ص: ۱۱

از این پیروزی، اصحاب و دوستان اهل بیت به قدری خوشحال شدند که جز خدا نداند، و به همان اندازه، مخالفین و معاندین محزون و شکسته گشتند. وقتی نزد امام بازگشتند فرمود: اهل آسمان به شکست و مغلوب شدن آن دشمن خدا، بیش از شما مسرور شدند، و ابلیس و یاران مستکبرش چندین برابر مخالفین، محزون و مغموم گشتند، و فرشتگان آسمان ها و عرش و کرسی برای این شخص غالب، طلب رحمت و مغفرت نموده، و برای آن دشمن مخالف لعن و نفرین کردند، و خداوند همه را مستجاب فرمود. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۵۲ - ۳۵۳ -

**[ترجمه]

بیان

التسمع الاستماع و اكسر غرته أي غلبته و شوكته و الفل الكسر و الحد طرف السيف و غيره و من الرجل بأسه و شدته أي اكسر حدته و بأسه و لا تبق له باقيه أي حجه باقيه فأكرم إيابه أي رجوعه إلى الله عز و جل.

**[ترجمه]«التَسَمُّع» به معنای استماع و شنیدن است. «اكسر غُرّته» یعنی غلبه و شوکت او را شکست. «الفل» به معنای شکستن، «الحدّ» اطراف شمشیر و مانند آن را گویند. «من الرجل بأسه و شدته» یعنی حدّ، وقتی به مردی نسبت داده شود، به معنای عظمت و شوکت می آید، یعنی شوکت او را شکست و حجتی برای او باقی نگذاشت، بنابر این معنای حدیث چنین می شود.

«فاکرم ایابه» یعنی بازگشت او را به سوی خدای عزوجل گرامی داشت.

**[ترجمه]

«۲۴»

م، تفسیر الإمام علیه السلام قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ الْعَسْكَرِيُّ علیه السلام إِنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیهما السلام بِرَجُلٍ يَزْعُمُ أَنَّهُ قَاتِلُ أَبِيهِ فَاعْتَرَفَ فَأَوْجَبَ عَلَيْهِ الْقِصَاصَ وَ سَأَلَهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُ لِيُعْظِمَ اللَّهُ ثَوَابَهُ فَكَأَنَّ نَفْسَهُ لَمْ تَطِبْ بِذَلِكَ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام لِلْمُدَّعِي لِلدَّمِ الْوَلِيِّ الْمُسْتَحِقِّ لِلْقِصَاصِ إِنْ كُنْتَ تَذْكُرُ لِهَذَا الرَّجُلِ عَلَيْكَ فَضْلًا فَهَبْ لَهُ هَذِهِ الْجِنَايَةَ وَ اغْفِرْ لَهُ هَذَا الذَّنْبَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لَهُ عَلَيَّ حَقٌّ وَ لَكِنْ لَمْ يَبْلُغْ أَنْ أَعْفُوَ عَنْ قَتْلِ وَالِدِي قَالَ فَتُرِيدُ مَا ذَا قَالَ أُرِيدُ الْقَوَدَ (۲) فَإِنْ أَرَادَ لِحَقِّهِ عَلَيَّ أَنْ أُصَالِحَهُ عَلَى الدِّيَهِ صَالَحْتُهُ وَ عَفَوْتُ عَنْهُ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام فَمَا ذَا حَقُّهُ عَلَيْكَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لَقَّنَنِي تَوْحِيدَ اللَّهِ وَ نُبُوَّهَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ وَ إِمَامَهَ عَلِيٍّ وَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام فَهَذَا لَا يَفِي بِدَمِ أَبِيكَ بَلَى وَ اللَّهِ هَذَا يَفِي بِدِمَاءِ أَهْلِ الْأَرْضِ كُلِّهِمْ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ سِوَى الْأَنْبِيَاءِ وَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام إِنْ قُتِلُوا فَإِنَّهُ لَا يَفِي بِدِمَائِهِمْ شَيْ ءٌ أَنْ يُقْنَعَ مِنْهُ بِالدِّيَهِ قَالَ بَلَى قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ لِلْقَاتِلِ أَ فَتَجْعَلُ لِي ثَوَابَ تَلْقِينِكَ لَهُ حَتَّى أَبْذُلَ لَكَ الدِّيَهَ فَتَنْجُوَ بِهَا مِنَ الْقَتْلِ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَنَا مُحْتَاجٌ إِلَيْهَا وَ أَنْتَ مُسْتَغْنٍ عَنْهَا فَإِنَ

۱- العتاه جمع عات: من استکبر و جاوز الحد.

۲- القود بفتح القاف و الواو: القصاص و قتل القاتل بدل القتیل.

ذُنُوبِی عَظِیمَهٌ وَ ذَنْبِی إِلَی هَذَا الْمَقْتُولِ أَیْضاً بَیْنِی وَ بَیْنَهُ لَا بَیْنِی وَ بَیْنَ وَلِیِّهِ هَذَا قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام فَتَسْتَسْلِمُ لِلْقَتْلِ أَحَبُّ إِلَیْکَ مِنْ نُزُولِکَ عَنْ هَذَا التَّلْقِینِ قَالَ بَلَی یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ لِوَلِیِّ الْمَقْتُولِ یَا عَبْدَ اللَّهِ قَابِلْ بَیْنَ ذَنْبِ هَذَا إِلَیْکَ وَ بَیْنَ تَطَوُّلِهِ عَلَیْکَ قَتَلَ أَبَاکَ حَرَمَهُ لَذَّهَ الدُّنْیَا وَ حَرَمَکَ التَّمَتُّعَ بِهِ فِیهَا عَلَی أَنَّکَ إِنْ صَبَرْتَ وَ سَلَّمْتَ فَرَفِیقُکَ أَبُوکَ فِی الْجِنَانِ وَ لَقَّنَکَ الْإِیمَانَ فَأَوْجَبَ لَکَ بِهِ جَنَّهَ اللَّهِ الدَّائِمَهَ وَ أَنْقَذَکَ مِنْ عَذَابِهِ الدَّائِمِ فَإِحْسَانُهُ إِلَیْکَ أَضْعَافُ أَضْعَافِ جِنَایَتِهِ عَلَیْهِ فَإِمَّا أَنْ تَعْفُوَ عَنْهُ جَزَاءً عَلَی إِحْسَانِهِ إِلَیْکَ لِأُحَدِّثَکُمَا بِحَدِیثٍ مِنْ فَضْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَیْرٌ لَکَ مِنَ الدُّنْیَا بِمَا فِیهَا وَ إِمَّا أَنْ تَأْبَی أَنْ تَعْفُوَ عَنْهُ حَتَّی أَبْذُلَ لَکَ الدِّیَهَ لِتُصَالِحَهُ عَلَیْهَا ثُمَّ أَخْبَرْتُهُ بِالْحَدِیثِ دُونَکَ فَلَمَا یَفُوتُکَ مِنْ ذَلِکَ الْحَدِیثِ خَیْرٌ مِنَ الدُّنْیَا بِمَا فِیهَا لَوِ اعْتَبَرْتَ بِهِ فَقَالَ الْفَتَی یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَدْ عَفَوْتُ عَنْهُ بِلَا دِیَهٍ وَ لَا شَیْ ءٍ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَ لِمَسْأَلَتِکَ فِی أَمْرِهِ فَحَدِّثْنَا یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ بِالْحَدِیثِ قَالَ عَلِیُّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا بُعِثَ إِلَی النَّاسِ کَافَّهً بِالْحَقِّ بَشِیراً وَ نَذِیراً إِلَی آخِرِ مَا سَیَأْتِی فِی أَبْوَابِ مُعْجِزَاتِهِ صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: مردی همراه با یک نفر دیگر که فکر می کرد قاتل پدرش است و او اعتراف کرده بود و قصاص بر او واجب شده بود، نزد امام سجاد علیه السلام آمد.

آن قاتل از آن مرد خواست که او را ببخشد تا خدا به او ثواب زیاد دهد، گویا نفسش به آن راضی نشده بود. امام سجاد علیه السلام فرمود: ای کسی که خواهان خون و ولی و مستحق قصاص هستی، اگر تو فکر می کنی که این شخص بر تو فضیلتی دارد، این جنایت را بر او ببخش و این گناهش را بیامرز. گفت: ای پسر رسول خدا صلی الله علیه و آله، او بر من حقی دارد ولی به اندازه‌ای نیست که از خون پدرم بگذرم! حضرت فرمود: چه می خواهی؟ گفت: می خواهم قصاص کنم، اگر بخواهد، با دیه مصالحه می کنم و او را می بخشم. امام سجاد علیه السلام فرمود: او چه حقی بر تو دارد؟ گفت: ای پسر رسول خدا، او توحید پروردگار و نبوت حضرت محمد رسول خدا صلی الله علیه و آله و امامت علی علیه السلام و ائمه علیهم السلام را به من تلقین نموده و یادم داده است. امام سجاد علیه السلام فرمود: آیا این با خون پدرت برابر نیست؟ چرا! به خدا قسم، این کار با خون تمام اهل زمین از اولین و آخرین جز پیامبران و ائمه علیهم السلام برابری می کند، زیرا اگر به دیه راضی شوند خون های آنها را هیچ چیزی جبران نمی کند، ولی مقتول گفت: بلی.

امام سجاد علیه السلام به قاتل فرمود: آیا ثواب تلقینت را برایم قرار می دهی تا دیه را برایت ببخشم و از کشتن نجات پیدا کنی؟ گفت: ای پسر رسول خدا صلی الله علیه و آله، من نیازمند به آن هستم و تو از آن بی نیازی،

ص: ۱۲

زیرا گناه من بزرگ است و گناه کشتن نیز بین مقتول و من است و نه بین من و این ولی او. حضرت فرمود: پس برای کشته شدن آماده باش که او محبوب تر است نزد تو از پائین آمدن ثواب ابن تلقین، گفت: بلی ای پسر رسول خدا. و سپس امام سجاد علیه السلام به ولی مقتول فرمود: ای بنده خدا، اگر بر گناه این شخص نسبت به شما در وارد کردن سختی در کشتن پدرت که لذت دنیا را بر او حرام کرد و تو را از بهره برداری پدر در لذت دنیا محروم کرد، صبر نمائی و تسلیم شوی، پس پدرت، رفیق تو در بهشت می باشد. این شخص به تو ایمان را تلقین نموده و بهشت جاویدان را برای تو واجب ساخته و تو را از عذاب همیشگی خدا نجات داده، پس احسان او به سوی تو، چندین برابر جنایت او بر پدرت است. پس اگر به خاطر

احسانش به تو او را ببخشی، برای شما حدیث فضیلت رسول خدا صلی الله علیه و آله را نقل می کنم که از دنیا و آنچه در آن است بهتر باشد. اگر از بخشیدن او سرباز زنی تا به تو دیه پردازد و مصالحه نمائی سپس حدیث دیگری که فضیلت پایین‌تری برای شما را برمی‌شمارد روایت می کنم که نسبت به آن حدیث، بهتر از دنیا و آنچه در آن است را از دست می دهی، اگر پند گیری.

جوان گفت: ای پسر رسول خدا! من او را بدون پرداخت دیه و فقط برای رضای خدا و درخواست شما در این کار بخشیدم.

وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله به سوی تمام مردم به حق به عنوان بشارت دهنده و بیم دهنده فرستاده شد... تا آخر حدیث که در باب معجزات آن حضرت خواهد آمد. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۵۹۶ -

**[ترجمه]

«۲۵»

م، تفسیر الإمام علیه السلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِیِّ علیه السلام أَنَّهُ اتَّصَلَ بِهِ أَنَّ رَجُلًا مِنْ فُقَهَاءِ شِیعَتِهِ كَلَّمَ بَعْضَ النُّصَّابِ فَأَفْحَمَهُ بِحُجَّتِهِ حَتَّی أَبَانَ عَنْ فَضِیحَتِهِ فَدَخَلَ عَلَی عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام وَ فِی صَدْرِ مَجْلِسِهِ دَسْتٌ عَظِیمٌ مَنْصُوبٌ وَ هُوَ قَاعِدٌ خَارِجَ الدَّسْتِ وَ بِحَضْرَتِهِ خَلْقٌ مِنَ الْعَلَوِیِّینَ وَ بَنِی هَاشِمٍ فَمَا زَالَ یَرْفَعُهُ حَتَّی أَجْلَسَهُ فِی ذَلِكَ الدَّسْتِ وَ أَقْبَلَ عَلَیْهِ فَاشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَی أُولَئِكَ الْأَشْرَافِ فَأَمَّا الْعَلَوِیَّهُ فَأَجَلُّوهُ عَنِ الْعِتَابِ وَ أَمَّا الْهَاشِمِیُّونَ فَقَالَ لَهُ شَیْخُهُمْ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ هَكَذَا تُؤْثِرُ عَامِّیّاً عَلَی سَادَاتِ بَنِی هَاشِمٍ مِنَ الطَّالِبِیِّینَ وَ الْعَبَّاسِیِّینَ فَقَالَ علیه السلام إِیَّاكُمْ وَ أَنْ تَكُونُوا مِنَ الَّذِینَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی أَ لَمْ تَرَ إِلَی الَّذِینَ أُوتُوا نَصِیباً مِنَ الْكِتابِ یُدْعَوْنَ إِلی كِتابِ اللَّهِ لِیَحْكُمَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ یَتَوَلَّی فَرِیقٌ مِنْهُمْ وَ هُمْ مُعْرِضُونَ أَ تَرْضَوْنَ بِكِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حَكَماً قَالُوا بَلَی قَالَ أَ لَیْسَ اللَّهُ یَقُولُ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِذا قِیلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِی الْمَجالِسِ فَافْسَحُوا یَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ إِلَی قَوْلِهِ وَ الَّذِینَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجاتٍ فَلَمْ یَرْضَ لِلْعَالِمِ الْمُؤْمِنِ إِلَّا أَنْ یُرْفَعَ عَلَی الْمُؤْمِنِ

غَيْرِ الْعَالِمِ كَمَا لَمْ يَرْضَ لِلْمُؤْمِنِ إِلَّا أَنْ يُرْفَعَ عَلَى مَنْ لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ أَخْبِرُونِي عَنْهُ قَالَ يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ أَ وَ قَالَ يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ أُوتُوا شَرَفَ النَّسَبِ دَرَجَاتٍ أَ وَ لَيْسَ قَالَ اللَّهُ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ فَكَيْفَ تُنْكِرُونَ رَفْعِي لِهَذَا لَمَّا رَفَعَهُ اللَّهُ إِنَّ كَسْرَ هَذَا لِفُلَانٍ النَّاصِبِ بِحُجَجِ اللَّهِ الَّتِي عَلَّمَهُ إِيَّاهَا لَأَفْضَلُ لَهُ مِنْ كُلِّ شَرَفٍ فِي النَّسَبِ فَقَالَ الْعَبَّاسِيُّ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَدْ شَرَّفْتَ عَلَيْنَا وَ قَصَّرْتَنَا عَمَّنْ لَيْسَ لَهُ نَسَبٌ كَنَسَبِنَا وَ مَا زَالَ مُنْذُ أَوَّلِ الْإِسْلَامِ يُقَدَّمُ الْأَفْضَلُ فِي الشَّرَفِ عَلَى مَنْ دُونَهُ فِيهِ فَقَالَ عليه السلام سُبْحَانَ اللَّهِ أَ لَيْسَ الْعَبَّاسُ بَايَعَ لِأَبِي بَكْرٍ وَ هُوَ تَيْمِيٌّ وَ الْعَبَّاسُ هَاشِمِيٌّ أَ وَ لَيْسَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ كَانَ يَخْدُمُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ وَ هُوَ هَاشِمِيٌّ أَبُو الْخُلَفَاءِ وَ عُمَرُ عَدَوِيٌّ وَ مَا بَالُ عُمَرَ أَدْخَلَ الْبُعَدَاءَ مِنْ قُرَيْشٍ فِي الشُّورَى وَ لَمْ يُدْخِلِ الْعَبَّاسَ فَإِنْ كَانَ رَفْعُنَا لِمَنْ لَيْسَ بِهَاشِمِيٍّ عَلَى هَاشِمِيٍّ مُنْكَراً فَأَنْكِرُوا عَلَى الْعَبَّاسِ بَيْعَتَهُ لِأَبِي بَكْرٍ وَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ خِدْمَتَهُ لِعُمَرَ بَعْدَ بَيْعَتِهِ فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ جَائِزاً فَهَذَا جَائِزٌ فَكَأَنَّمَا أُلْقِمَ الْهَاشِمِيُّ حَجَراً (۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام گوید: خبر به امام هادی علیه السلام رسید که یکی از فقهای شیعه در بحث با فردی ناصبی، او را با حجت خود مجاب ساخته، به طوری که رسوایی او را آشکار نموده است. پس روزی آن فقیه شیعی بر حضرت هادی علیه السلام وارد شد و در آن مجلس تشکی بزرگ پهن شده بود و او خارج از آن نشست، و نزد آن حضرت مردمی بسیار از جماعت علویان و بنی هاشم گرد آمده بودند. امام علیه السلام آن فقیه شیعی را پیوسته دعوت به بالا رفتن نمود تا این که بر روی آن تشک بزرگ نشانده و رو به جانب او کرد. این عمل بر اشراف حاضر در مجلس گران آمد، علویان هیچ نگفتند ولی شیخ هاشمیان رو به حضرت کرده و گفت: ای زاده رسول خدا صلی الله علیه و آله، این گونه فردی عامی را بر سادات بنی هاشم از اولاد ابوطالب و هاشم ترجیح می دهی؟!

حضرت فرمود: مبادا مشمول افرادی شوید که خداوند درباره ایشان فرموده: «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيباً مِنَ الْكِتابِ يُدْعَوْنَ إِلى كِتابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَ هُمْ مُعْرِضُونَ»، - . آل عمران/۲۳ - {آیا داستان کسانی را که بهره ای از کتاب [تورات] یافته اند ندانسته ای که [چون] به سوی کتاب خدا فراخوانده می شوند تا میانشان حکم کند، آنگه گروهی از آنان به حال اعراض، روی برمی تابند؟} آیا به حکم قرآن تن می دهید؟ گفتند: آری.

فرمود: مگر خداوند نمی فرماید: «يا أَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا إِذا قيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَ إِذا قيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ الَّذينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجاتٍ وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبيرٌ»، - . مجادله/۱۱ - {ای کسانی که ایمان آورده اید، چون به شما گفته شود: «در مجالس جای باز کنید»، پس جای باز کنید تا خدا برای شما گشایش حاصل کند، و چون گفته شود: «برخیزید»، پس برخیزید. تا خدا [رتبه] کسانی از شما را که گرویده و کسانی را که دانشمندند [بر حسب] درجات بلند گرداند، و خدا به آنچه می کنید آگاه است.}و برای دانشمند مؤمن، جز ترفیع بر مؤمن غیر عالم رضایت نداده،

همچنان که برای مؤمن، جز ترفیع بر غیر مؤمن رضایت نداده، به من بگویید بدانم که آیا خداوند فرموده: «يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجاتٍ» یا این که فرموده: خدا کسانی از شما را که دارای شرف نسب هستند به پایه های بالا برد؟! مگر خداوند خود نفرموده: «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ»، - . زمر/۹ - {«آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟»} پس چگونه منکر این ترفیع من نسبت به این مرد که خدا او را بالا برده، می‌شوید؟ به تحقیق

شکست آن فلان فرد ناصبی با دلائل الهی که خداوند فقط به او تعلیم داده، از هر شرفی در نسب بالاتر است.

عباسی گفت: ای زاده رسول خدا صلی الله علیه و آله، شما کسی را بر ما شرافت دادی که در نسب؛ در پایه و مکان ما نیست، حال اینکه تفضیل شرف نسبی، از آغاز اسلام تاکنون پیوسته متداول بوده است.

حضرت فرمود: سبحان الله! مگر عباس با ابوبکر بیعت نکرد، در حالی که او «تیمی» بود و عباس «هاشمی»؟ مگر عبدالله بن عباس گماشته عمر بن خطاب نشد با این که او هاشمی و پدر خلفای عباسی بود و عمر از قبیله عدی؟ و چرا عمر افراد دور از قریش را در شورای خلافت داخل کرد ولی از عباس صرف نظر نمود؟ اگر عمل ما مبنی بر ترفیع غیر هاشمی بر هاشمی منکر و غریب بوده، پس شما باید منکر عمل عباس در بیعت ابوبکر شده و بر عبدالله بن عباس در خدمت به عمر پس از بیعت با او خرده گیرید. اگر آن جایز بوده پس این هم جایز است، - این فرمایشاتی که بر زبان آن حضرت جاری شد - مانند این بود که سنگ در گلوی هاشمی فرو رفته باشد!!. - . تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: ۳۵۱ -

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی الدست من الثیاب و الورق و صدر البیت معربات قوله علیه السلام لما رفعه الله بالتخفیف و التشدید.

**[ترجمه]فیروزآبادی گوید: (الدست) کلمه معرب است به معنای صدر مجلس، «الدست الثیاب» «والدست الورق» هم گفته می شود. (لما رفعه الله) با تشدید و بدون تشدید خوانده می شود.

**[ترجمه]

«۲۶»

لی، الأمالی للصدوق جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَصْرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُدْرِكِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ جَمَعَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَ وُضِعَتِ الْمَوَازِينُ فَتُوزَنُ دِمَاءُ الشُّهَدَاءِ مَعَ مِدَادِ الْعُلَمَاءِ فَيَرْجَحُ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ عَلَى دِمَاءِ الشُّهَدَاءِ.

لی، الأمالی للصدوق و أنشدنا الشیخ الفقیه أبو جعفر لبعضهم

العالم العاقل ابن نفسه- أغناه جنس علمه عن جنسه

کم بین من تکرمه لغیره- و بین من تکرمه لنفسه

۱- مثل يضرب لمن تكلم فاجيب بمسكته.

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: روز قیامت خدای عزوجل مردم را در یک سرزمین جمع کند و موازین نهاده شود و خون شهداء را با مداد علماء بسنجند و مداد علماء بر خون شهداء بچربد. - . امالی صدوق : ۱۴۳ -

امالی صدوق: شیخ ما ابوجعفر صدوق این شعرها را برای ما خواند که شاعری به نظم آورده است:

دانای خردمند به خود موجود است

از علم ز جنسیت خود مستغنی است

آن را که به دیگری گرامی داری

از آن که به خود، تا به چه اندازه فرق است

ص: ۱۴

**[ترجمه]

«۲۷»

لی، الأمالی للصدوق عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْحَسَنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَادِي عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ علیهما السلام قَالَ مُوسَى إِلَهِي مَا جَزَاءُ مَنْ دَعَا نَفْساً كَافِرَةً إِلَى الْإِسْلَامِ قَالَ يَا مُوسَى آذَنُ لَهُ فِي الشَّفَاعَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِمَنْ يُرِيدُ.

أقول: سيجی ء الخبر بتمامه.

**[ترجمه]امالی صدوق: عبدالعظیم حسنی از امام هادی از پدرانش از حضرت علی علیه السلام روایت کرده که وقتی خدا با موسی سخن گفت، موسی گفت: معبودا! پاداش کسی که کافری را به اسلام دعوت کند چیست؟ خدا فرمود: ای موسی! روز قیامت برای هر که خواهد، به او اجازه شفاعت دهم. - . امالی صدوق : ۱۷۳ -

**[ترجمه]

«۲۸»

فس، تفسیر القمی حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْحَسَنِيِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ رُشَيْدٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ قَالَ قُلْ لِلَّذِينَ مَنَنَّا عَلَيْهِمْ بِمَعْرِفَتِنَا أَنْ يُعَرِّفُوا الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ فَإِذَا عَرَّفُوهُمْ فَقَدْ غَفَرُوا لَهُمْ.

**[ترجمه]تمام حدیث خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۲۹»

ب، قرب الإسناد هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَهَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: ثَلَاثَهٌ یَشْفَعُونَ إِلَی اللَّهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ فَیُشَفِّعُهُمُ الْأَنْبِیَاءُ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ.

**[ترجمه]تفسیر القمی: عبدالعظیم با سند خودش از امام صادق علیه السلام روایت کرده که در تفسیر آیه: «قُلْ لِلَّذِینَ آمَنُوا یَغْفِرُوا لِلَّذِینَ لا یَرْجُونَ أَیَّامَ اللَّهِ»،{ به کسانی که ایمان آورده اند بگو تا از کسانی که به روزهای [پیروزیِ] خدا امید ندارند درگذرند.} - . الجاثیه: ۱۴ - ، فرمود: برای آنان که به معرفت ما به ایشان منت گذارده ایم، این که بشناساند آن هایی را که نمی دانند، وقتی به آنان شناساند، به تحقیق آن ها بخشیده شده است. - . تفسیر قمی ۲: ۲۶۹ -

**[ترجمه]

بیان

فیشفعهم علی صیغه التفعیل أی یقبل شفاعتهم.

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابن صدقه از امام صادق علیه السلام از پدرانش روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: شفاعت کنندگان به سوی خدا در روز قیامت که شفاعت شان قبول می شود، سه کس است: ۱. پیامبران ۲. علماء ۳. شهداء. - . قرب الاسناد: ۶۴ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ل، الخصال أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ مَرَّارٍ عَنْ یُونُسَ یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ فِیمَا أَوْصَی بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلِیّاً یَا عَلِیُّ ثَلَاثٌ مِنْ حَقَائِقِ الْإِیمَانِ الْإِنْفَاقُ مِنَ الْإِقْتَارِ وَ إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِکَ وَ بَذْلُ الْعِلْمِ لِلْمُتَعَلِّمِ.

**[ترجمه]«فیشفعهم» صیغه فعل مضارع باب تفعیل، یعنی خداوند شفاعت آنان را قبول می کند.

**[ترجمه]

بیان

الإقتار التضيق فی المعاش.

**[ترجمه]الخصال: ای علی! سه کار از حقیقت ایمان است: بخشش در تنگی معیشت، حق دادن به مردم درباره خود، و یاد دادن علم به شاگرد.

بیان: «الاقتار» دست تنگی در امر معاش و زندگی است. - . خصال: ۱۲۴ -

**[ترجمه]

«۳۱»

ل، الخصال ابْنُ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ صُهَيْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ لَا يَجْمَعُ اللَّهُ لِمُنَافِقٍ وَ لَا فَاسِقٍ حُسْنَ السَّمْتِ وَ الْفِقْهَ وَ حُسْنَ الْخُلُقِ أَبَداً.

**[ترجمه]الخصال: سه خصلت را خدای عزوجل در منافق و فاسق جمع نکند. عباد بن صهیب گوید، از امام ششم شنیدم می فرمود: خداوند برای منافق و فاسق، نیک منظری و مسئله دانی و خوش خلقی را هرگز جمع نکند. - . خصال: ۱۲۷ -

**[ترجمه]

«۳۲»

ن، عيون أخبار الرضا علیه السلام بِالْأَسَانِيدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَنْ حَسُنَ فِقْهُهُ فَلَهُ حَسَنَهٌ.

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا علیه السلام: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: کسی که مسئله خود را نیکو کند، او را حسنه باشد. - . عیون اخبار الرضا ۲: ۳۸ -

**[ترجمه]

بيان

لعل المراد أن حصول الحسنه مشروط بحسن الفقه أو أن حسن الفقه فی كل مسأله يوجب حسنه كامله.

ص: ۱۵

**[ترجمه]مراد این است که به دست آمدن حسنه، مشروط به نیکو کردن آگاهی دینی است؛ یا این که نیکو کردن آگاهی دینی در هر مسئله، باعث حسنه کامل می شود.

ص: ۱۵

**[ترجمه]

«۳۳»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَیْرِ نَفْسٍ ... فَکَأَنَّما قَتَلَ النَّاسَ جَمِیعاً وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً قَالَ مَنْ أَخْرَجَهَا مِنْ ضَلَالٍ إِلَی هُدًی فَقَدْ أَحْیَاهَا وَ مَنْ أَخْرَجَهَا مِنْ هُدًی إِلَی ضَلَالٍ فَقَدْ وَ اللَّهِ أَمَاتَهَا.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: سماعه گوید: خدمت امام صادق علیه السلام عرض کردم: خداوند آیه «مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَیْرِ نَفْسٍ فَکَأَنَّما قَتَلَ النَّاسَ جَمِیعاً وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً»، - . مائده / ۳۲ - {هر کس کسی را - جز به قصاص قتل، یا [به کیفر] فسادی در زمین - بکشد، چنان است که گویی همه مردم را کشته باشد.} نازل فرمود، [به چه معنی است؟] فرمود: کسی که شخصی را از گمراهی به سوی هدایت بیرون آورد، به تحقیق آن نفس را زنده کرده است و کسی که نفس را از هدایت به سوی گمراهی بیرون برد، قسم به خدا آن را میرانده است. - . امالی طوسی: ۲۳۰ -

**[ترجمه]

«۳۴»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِ أَخِی دِعْبِلٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: فَقِیهٌ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَی إِبْلِیسَ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: برادر دعبل از امام رضا از حضرت امیرالمؤمنین روایت کرده که فرمود: یک فقیه بر شیطان سخت تر از هزار عابد است. - . امالی طوسی: ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۳۵»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِ الْمُجَاشِعِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ وُزِنَ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ بِدِمَاءِ الشُّهَدَاءِ فَیَرْجَحُ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ عَلَی دِمَاءِ الشُّهَدَاءِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: مشاجعی از امام رضا از حضرت صادق از پدرانش علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده که فرمود: روز قیامت مداد علماء با خون شهدا سنجیده می شود، مداد علماء بر خون شهدا سنگینی می کند. - . امالی طوسی: ۵۳۳ -

**[ترجمه]

«۳۶»

ع، علل الشرائع الْعَطَّارُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْعَالِمَ وَ الْعَابِدَ فَإِذَا وَقَفَا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قِيلَ لِلْعَابِدِ انْطَلِقْ إِلَى الْجَنَّهِ وَ قِيلَ لِلْعَالِمِ قِفْ تَشْفَعْ لِلنَّاسِ بِحُسْنِ تَأْدِيبِكَ لَهُمْ.

یر، بصائر الدرجات الیقطینی عن یونس عمن رواه مثله.

**[ترجمه]علل الشرائع: احمد بن محمّد، از پدرش، از احمد بن محمّد بن عیسی، از یونس بن عبدالرحمن، از کسی که ذکرش نموده، از حضرت ابی عبدالله علیه السلام که حضرت فرمودند: روز قیامت خداوند عزوجل، عالم و عابد را معبوث نموده و هر دو در مقابل حق می ایستند. به عابد گفته می شود: به بهشت برو و به عالم فرمان داده می شود: به بهشت برو. و به عالم فرمان داده می شود: بایست و به واسطه حسن تأدیب و تربیتی که مردم را نمودی، آن ها را شفاعت کن. - . علل الشرایع: ۳۹۴ -

بصائر الدرجات: یقطینی از یونس، مثل آن را روایت کرده است. - . بصائرالدرجات: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۳۷»

ع، علل الشرائع أَبُو الْحَسَنِ طَاهِرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ الْفَقِيهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْهَرَوِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمِيدَهَ الرَّازِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (۱) قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَجْمَعُ الْعُلَمَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ يَقُولُ لَهُمْ لَمْ أَضَعْ نُورِي وَ حِكْمَتِي فِي صُدُورِكُمْ إِلَّا وَ أَنَا أُرِيدُ بِكُمْ خَيْرَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ اذْهَبُوا فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ عَلَى مَا كَانَ مِنْكُمْ.

**[ترجمه]علل الشرائع: ابو الحسن طاهر بن یونس فقیه از محمّد بن عثمان هروی از ابو حامد احمد بن تمیم از محمّد بن عبیده از محمّد بن حمیده رازی از محمّد بن عیسی، از عبدالله بن زید، از ابی الدرداء نقل کرده که وی گفت: شنیدم رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرمودند: خداوند عزوجل روز قیامت علماء را جمع نموده و به ایشان می فرماید: نور و حکمت خود را در سینه های شما قرار ندادم مگر آن که خیر دنیا و آخرت را از آن قصد نمودم، بروید، تمام شما را آمرزیدم. - . علل

الشرايع: ۴۶۸ -

**[ترجمه]

«۳۸»

مع، معانی الأخبار الْهَمْدَانِيُّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ عَنْ يُونُسَ عَنْ سَعْدَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الم هُوَ حَرْفٌ مِنْ حُرُوفِ اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ الْمُقَطَّعِ

ص: ۱۶

۱- هو عویمر- بضم العین المهمله و فتح الواو و سکون الیاء و کسر المیم- ابن عامر بن زید أبو الدرداء الخزرجی الأنصاریّ المدنیّ، عده الشیخ من أصحاب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و مات قبل قتل عثمان بسنه بدمشق، و کأنّها سنه أربع و ثلاثین علی ما قاله البخاری «تنقیح المقال ج ۳۵۵۲».

فِی الْقُرْآنِ الَّذِی یُؤَلِّفُهُ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله أَوِ الْإِمَامُ فَإِذَا دَعَا بِهِ أَجِیبَ ذلِکَ الْکِتابُ لا رَیْبَ فِیهِ هُدیً لِلْمُتَّقِینَ قَالَ بَیَانٌ لِشِیعَتِنَا الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ وَ یُقِیمُونَ الصَّلاهَ وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ قَالَ مِمَّا عَلَّمْنَاهُمْ یَبُثُّونَ وَ مِمَّا عَلَّمْنَاهُمْ مِنَ الْقُرْآنِ یَتْلُونَ.

**[ترجمه]معانی الاخبار: ابو بصیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: «الم»، یک حرف از بعض حروف اسم اعظم خدا است که هر جزئی از آن

ص: ۱۶

در جایی از قرآن مجید آمده است، و پیامبر و امام معصوم که به مکان آن ها آگاهی دارند، هرگاه خواسته باشند خدا را به نام اعظمش بخوانند، آن حروف تقطیع شده را با هم تلفیق کرده و دعا می کنند، خدا نیز اجابت می فرماید. «ذلِکَ الْکِتابُ لا رَیْبَ فِیهِ هُدیً لِلْمُتَّقِینَ»، - . بقره / ۲ - { این است کتابی که در [حقانیت] آن هیچ تردیدی نیست؛ [و] مایه هدایت تقواپیشگان است.}، فرمود: یعنی برای پیروان ما روشنگر است، «الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ وَ یُقِیمُونَ الصَّلاهَ وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ»، - . بقره/۳ - {آنان که به غیب ایمان می آورند، و نماز را بر پا می دارند، و از آنچه به ایشان روزی داده ایم انفاق می کنند}، از آنچه به آنان می آموزیم آگاهی پیدا می کنند و همان مقدار از قرآن را که به آن ها آموخته ایم، خود می خوانند، و به دیگران یاد می دهند. - . معانی الاخبار: ۲۳ -

**[ترجمه]

«۳۹»

ل، الخصال فِی الْأَرْبَعِمِائَهِ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَلِّمُوا صِبْیَانَکُمْ مَا یَنْفَعُهُمُ اللَّهُ بِهِ لَا یَغْلِبُ عَلَیْهِمُ الْمُرْجِئَهُ بِرَأْیِهَا.

**[ترجمه]الخصال: به کودکانتان چیزی بیاموزید که خدا به وسیله آن به آنها سود دهد، نکند که مرجئه عقاید خود را بدان ها تحمیل کنند. - . خصال: ۶۱۴ -

**[ترجمه]

«۴۰»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَاصِمٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ مُعَلِّمَ الْخَیْرِ یَسْتَغْفِرُ لَهُ دَوَابُّ الْأَرْضِ وَ حِیتَانُ الْبَحْرِ وَ کُلُّ ذِی رُوحٍ فِی الْهَوَاءِ وَ جَمِیعُ أَهْلِ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ إِنَّ الْعَالِمَ وَ الْمُتَعَلِّمَ فِی الْأَجْرِ سَوَاءٌ یَأْتِیَانِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ کَفَرَسَیْ رِهَانٍ یَزْدَحِمَانِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: برای معلم کار خیر، چهار پایان زمین و ماهیان دریا و تمام جانداران هوا و تمام اهل آسمان و زمین استغفار می کنند. همانا دانشمندان و دانشجویان، روز قیامت در پاداش برابرند و مانند دو اسب مسابقه، بر همدیگر سبقت می گیرند.

**[ترجمه]

بیان

أی کفرسی رهان یتسابق علیهما یزحم کل منهما صاحبه أی یجی ء بجنبه و یضیق علیه.

**[ترجمه]یعنی مانند دو اسب مسابقه از همدیگر سبقت می گیرند و هریك مزاحم دیگری می شوند، یعنی نزد اسبی که در کنارش است می آید و با همدیگر صحنه را ترک می کنند. - . بصائرالدرجات: ۲۳ -

**[ترجمه]

«۴۱»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ هَاشِمٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَیْفٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مُعَلِّمُ الْخَیْرِ تَسْتَغْفِرُ لَهُ دَوَابُّ الْأَرْضِ وَ حِیتَانُ الْبَحْرِ وَ کُلُّ صَغِیرَةٍ وَ کَبِیرَةٍ فِی أَرْضِ اللَّهِ وَ سَمَائِهِ.

ثو، ثواب الأعمال أبی عن سعد عن ابن عیسی و ابن هاشم عن الحسین بن سیف مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: چهار پایان زمین و ماهیان دریا و هر کوچک و بزرگ در زمین و آسمان خدا، برای معلم کار خیر استغفار می کنند.

ثواب الأعمال: حسین بن سیف مثل آن را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۴۲»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام الْمُؤْمِنُ الْعَالِمُ أَعْظَمُ أَجْراً مِنَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْغَازِی فِی سَبِیلِ اللَّهِ وَ إِذَا مَاتَ ثُلِمَ فِی الْإِسْلَامِ ثُلْمَةٌ لَا یَسُدُّهَا شَیْ ءٌ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابن اسباط از امام صادق علیه السلام روایت کرده که امیرالمؤمنین فرمود: پاداش، مؤمن دانشمند از روزه دار، نمازگزار و جهادگر در راه خدا بزرگ تر است؛ وقتی مؤمن دانشمند بمیرد، در اسلام رخنه ای پیدا می شود که تا روز قیامت چیزی او را جبران نمی کند. - . بصائرالدرجات: ۲۴ - ۲۵ -

**[ترجمه]

بیان

الثلمه بالضم فرجه المکسور و المهدوم.

**[ترجمه]«الثلمه» شکاف چیزی شکسته و خراب شده را گویند.

**[ترجمه]

«۴۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ مَنْ عَلَّمَ خَیْراً فَلَهُ بِمِثْلِ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهِ قُلْتُ فَإِنْ عَلَّمَهُ غَیْرَهُ یَجْرِی ذَلِکَ لَهُ قَالَ إِنْ عَلَّمَهُ النَّاسَ کُلَّهُمْ جَرَی لَهُ قُلْتُ فَإِنْ مَاتَ قَالَ وَ إِنْ مَاتَ.

یر، بصائر الدرجات أحمد عن محمد البرقی عن ابن أبی عمیر عن علی بن یقطین عن أبی بصیر عن أبی عبد الله علیه السلام مثله

ص: ۱۷

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوحمزه از ابوبصیر روایت کرده که شنیدم امام صادق علیه السلام می فرمود: کسی که کار خیری را یاد کرد، پاداشش مانند کسی است که به آن عمل نماید. عرض کردم: اگر به کسی دیگر آن را آموزش دهد، این مقدار ثواب می برد؟ فرمود: اگر به تمام مردم آن را یاد دهد، چنان ثوابی می برد. گفتم: اگر بمیرد؟ فرمود: گر چه بمیرد! - . بصائرالدرجات: ۲۵ -

بصائر الدرجات: ابوبصیر از امام صادق علیه السلام مثل آن را روایت کرده است. - . بصائرالدرجات: ۲۵ -

ص: ۱۷

**[ترجمه]

بیان

قوله فإن علمه غیره أی المتعلم و یحتمل المعلم أیضا.

**[ترجمه]«فان علّمه غیره» دو معنا دارد: مقصود متعلم باشد، یعنی دانشجو چنین پاداشی دارد و احتمال دارد، مراد معلم باشد. یعنی آموزگار چنین پاداشی دارد.

**[ترجمه]

«۴۴»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمَّادٍ الْحَارِثِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَجِی ءُ الرَّجُلُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ لَهُ مِنَ الْحَسَنَاتِ کَالسَّحَابِ الرُّکَامِ أَوْ کَالْجِبَالِ الرَّوَاسِی فَیَقُولُ یَا رَبِّ أَنَّی لِی هَذَا وَ لَمْ أَعْمَلْهَا فَیَقُولُ هَذَا عِلْمُکَ الَّذِی عَلَّمْتَهُ النَّاسَ یَعْمَلُ بِهِ مَنْ بَعْدَکَ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حماد حارثی از امام صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده که فرمود: مردی روز قیامت می آید در حال که مانند ابر متراکم یا کوه های محکم و استوار حسنات دارد. می گوید: خدایا این ها برایم از کجا آمد، من که برای آن‌ها عملی نکرده ام. خداوند می فرماید: این دانش تو است که به مردم آموزش داده ای که بعد از تو به آن عمل کردند. - . بصائرالدرجات: ۲۵ - ۲۶ -

**[ترجمه]

بیان

الرکام بالضم الضخم المتراکم بعضه فوق بعض.

**[ترجمه]«الرکام» چیزی ضخیم و متراکم را گویند که روی هم انباشته باشد.

**[ترجمه]

«۴۵»

یر، بصائر الـدرجات ابْنُ یَزِیـدَ وَ ابْنُ هَاشِمٍ مَعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ عَمِیرَهَ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: عَالِمٌ یُنْتَفَعُ بِعِلْمِهِ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَهِ سَبْعِینَ أَلْفَ عَابِدٍ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوحمزه ثمالی از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: دانشمندی که از دانشش بهره برد، بهتر است از عبادت هزار عابد. - . بصائرالدرجات: ۲۶ -

**[ترجمه]

«۴۶»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَی الْعَابِدِ کَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَی سَائِرِ النُّجُومِ لَیْلَهَ الْبَدْرِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: قداح از امام صادق علیه السلام از پدرانش روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: برتری دانشمند بر عابد، مانند ماه شب چهارده بر سایر ستارگان است. - . بصائر الدرجات: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۴۷»

یر، بصائر الدرجات بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: فَضْلُ الْعِلْمِ أَحَبُّ إِلَیَّ مِنْ فَضْلِ الْعِبَادَهِ.

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: از معصوم روایت شده که فرمود: فضـیلت دانش نزد من از فضـیلت عبادت دوست داشـتنی تر می باشد. - . بصائر الدرجات: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۴۸»

یر، بصـائر الـدرجات مُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ (۱) عَنْ أَبِی طَاهِرٍ أَحْمَـدَ بْنِ عِیسَـی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَیَـدٍ عَنِ الدَّوَاوَنْدِیِّ (۲) عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: یَأْتِی صَاحِبُ الْعِلْمِ قُدَّامَ الْعَابِدِ بِرَبْوَهٍ مَسِیرَهَ خَمْسِمِائَهِ عَامٍ.

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: امام صادق علیه السـلام فرمود: عالم در جایگاه شـرف و مقام خود، پانصـد سال قبل از عابـد وارد می گردد و نیز می توان گفت: بلندی جایگاه عالم نسبت به عابد، به اندازه پانصد سال راه می باشد. -. بصائر الدرجات: ۲۷ -

**[ترجمه]

بیان

الربوه مثلثه ما ارتفع من الأرض و لعل المراد أنه یأتی إلی مکان مرتفع هو محل استقرارهم و موضع شرفهم قبل العابد بخمسمائه عام أو ارتفاع الربوه

ص: ۱۸

۱- بتشدید السـین المهمله، هو أبو عبد اللّه الزبیبی الرازیّ قال النجاشیّ فی ص ۲۳۹: یعرف و ینکر، بین بین، یروی عنه الضعفاء کثیرا، له کتب منهـا: کتاب العقاب، کتاب ثواب انا انزلناه، کتاب ثواب الأعمال، کتاب الشـیخ و الشـیخه، کتاب ثواب القرآن. و عـده الشـیخ فی رجاله تاره من أصـحاب الهادی علیه السـلام، و تاره ممن لم یرو عنهم علیهم السـلام و قال: روی عنه الصـفار و غیره.

۲- و فی نسـخه: الـداروردی. و الاسـناد فی البصائر المطبوع هکذا: محمّد بن حسان، عن أبی طاهر أحمد بن عیسـی بن عبد اللّه بن محمّد بن عمر بن أبی طالب، عن محمّد بن حسان و زید، عن الراوندیّ، عن جعفر بن محمّد علیهما السلام.

خمسمائه عام أو أنهما يسيران فی المحشر و العالم قدام العابد مرتفعا علیه قدر خمس مائه عام.

**[ترجمه]«الربوه» بلندی زمین را گویند، شاید مقصود این باشد که شخص عالم در جایگاه بلندی که محل استقرار و جایگاه شرافت آنان است، ۵۰۰ سال قبل از عابد قرار می گیرد.

یا مراد طول

ص: ۱۸

۵۰۰ سال است، یعنی اینکه عالم و عابد در محشر به گردش می پردازند در حالی که عالم پیش از عابد و ۵۰۰ سال زودتر از او در آنجا به گردش پرداخته است.

**[ترجمه]

«۴۹»

یر، بصائر الدرجات عُمَرُ بْنُ مُوسَی عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ زِیَادٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ فَضْلَ الْعَالِمِ عَلَی الْعَابِدِ کَفَضْلِ الشَّمْسِ عَلَی الْکَوَاکِبِ وَ فَضْلَ الْعَابِدِ عَلَی غَیْرِ الْعَابِدِ کَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَی الْکَوَاکِبِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابن زیاد از امام صادق علیه السلام روایت می کند که پیامبر فرمود: برتری عالم بر عابد مانند برتری و فضیلت خورشید بر سائر ستارگان است و فضیلت عابد بر غیر عابد مانند برتری ماه بر سائر ستارگان است. - . بصائر الدرجات: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۵۰»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِیِّ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: عَالِمٌ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ وَ مِنْ أَلْفِ زَاهِدٍ.

وَ قَالَ علیه السلام عَالِمٌ یُنْتَفَعُ بِعِلْمِهِ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَهِ سَبْعِینَ أَلْفَ عَابِدٍ.

ثو، ثواب الأعمال ابن الولید عن الصفار عن ابن عیسی مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد برقی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: عالم برتر از هزار عابد زاهد است. - . بصائر الدرجات: ۲۸ -

ثواب الأعمال: صفار بن عیسی مثل آن روایت کرده است. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۱۶۱ -

**[ترجمه]

«۵۱»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: رَکْعَهٌ یُصَلِّیهَا الْفَقِیهُ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِینَ أَلْفَ رَکْعَهٍ یُصَلِّیهَا الْعَابِدُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: بزنطی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: یک رکعت نماز فقیه افضل است از هفتاد رکعت که عابد می گذارد.

**[ترجمه]

«۵۲»

ثو، ثواب الأعمال الْعَطَّارُ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِیِّ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ أَبَانٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَا یَتَکَلَّمُ الرَّجُلُ بِکَلِمَهِ حَقٍّ یُؤْخَذُ بِهَا إِلَّا کَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ أَخَذَ بِهَا وَ لَا یَتَکَلَّمُ بِکَلِمَهِ ضَلَالٍ یُؤْخَذُ بِهَا إِلَّا کَانَ عَلَیْهِ مِثْلُ وِزْرِ مَنْ أَخَذَ بِهَا.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ کس سخن حقّی نگوید و دیگران به آن عمل کنند، جز آنکه او را پاداشی همانند پاداش عمل کننده به آن باشد، و هیچ کس سخن گمراه کننده ای نگوید که به آن عمل کنند، جز آنکه او را بار گناهی همانند بار گناه عمل کننده به آن باشد. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۱۶۲ -

**[ترجمه]

«۵۳»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ أَبَانٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ عَلَّمَ بَابَ هُدًی کَانَ لَهُ أَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهِ وَ لَا یُنْقَصُ أُولَئِکَ مِنْ أُجُورِهِمْ وَ مَنْ عَلَّمَ بَابَ ضَلَالٍ کَانَ لَهُ وِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهِ وَ لَا یُنْقَصُ أُولَئِکَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ.

**[ترجمه]المحاسن: محمد از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: کسی که باب هدایت را بداند، اجر و پاداش عمل کننده به آن را دارد و از پاداششان کاسته نخواهد شد و کسی که باب گمراهی را می داند، و زر و بال عمل کننده به آن را دارد و از بار گناهان آن ها چیزی کم نمی شود. - . محاسن: ۲۷ -

**[ترجمه]

سن، المحاسن أَبِی عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَطَائِنِیِّ (۱) عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا تُخَاصِمُوا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ لَوِ اسْتَطَاعُوا أَنْ یُحِبُّونَا لَأَحَبُّونَا.

ص: ۱۹

۱- بفتح الباء أورده النجاشیّ فی رجاله ص ۱۷۵ فقال: علی بن أبی حمزه، و اسم أبی حمزه سالم البطائنی أبو الحسن مولی الأنصار کوفیّ، و کان قائد أبی بصیر یحیی بن القاسم، و له أخ یسمی جعفر بن أبی حمزه، روی عن أبی الحسن موسی علیه السلام، و روی عن أبی عبد اللّه علیه السلام، ثمّ وقف، و هو أحد عمد الواقفه، صنف کتبا عدیده منها: کتاب الصلاه، کتاب الزکاه، کتاب التفسیر، و أکثره عن أبی بصیر، کتاب جامع فی أبواب الفقه.

**[ترجمه]المحاسن: ابوبصیر از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: با مردم مجادله و دشمنی نکنید، چون مردم اگر بتوانند ما را دوست داشته باشند، دوست خواهند داشت. - . محاسن: ۲۳۱ -

ص: ۱۹

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد النهی عن المجادله و المخاصمه مع المخالفین إذا لم یؤثر فیهم و لا ینفع فی هدایتهم و علل ذلک بأنهم بسوء اختیارهم بعدوا عن الحق بحیث یعسر علیهم قبول الحق کأنهم لا یستطیعونه أو صاروا بسوء اختیارهم غیر مستطیعین و سیأتی الکلام فیه فی کتاب العدل.

**[ترجمه]شاید مقصود این باشد که وقتی می دانید بحث و جدل در مخالفان اهل بیت اثر ندارد و باعث هدایت آن ها نمی شود، جدال را ترک کنید، چه این که آنان با اختیار بد خود از حق دور شدند، به گونه ای که پذیرش حق بر آنان سخت است و گویا نمی توانند آن را بپذیرند. یا آنان با انتخاب بد خود، قدرت و توانایی ندارند. در این مورد در کتاب العدل مطالب خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۵۵»

سن، المحاسن أَخِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ لِی أَهْلَ بَیْتٍ وَ هُمْ یَسْمَعُونَ مِنِّی أَ فَأَدْعُوهُمْ إِلَی هَذَا الْأَمْرِ قَالَ نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ یَقُولُ فِی کِتَابِهِ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَکُمْ وَ أَهْلِیکُمْ ناراً وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْحِجارَهُ الْمُرَادُ بِهَا الْأَصْنَامُ أَوْ حِجَارَهُ الْکِبْرِیتِ.

**[ترجمه]المحاسن: سلیمان بن خالد می گوید به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من اهل بیتی دارم که حرف مرا می پذیرند، آیا آنان را به امامت شما دعوت کنم؟ فرمود: بلی، خداوند می فرماید: و حضرت آیه «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَکُمْ وَ أَهْلِیکُمْ ناراً وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْحِجارَهُ» - . التحریم / ۶ - {ای کسانی که ایمان آورده اید، خودتان و کسانتان را از آتشی که سوخت آن، مردم و سنگهاست حفظ کنید.} را تلاوت کرد که مراد از حجاره، بت ها یا سنگ آتش زنه است.

**[ترجمه]

«۵۶»

سن، المحاسن عُثْمَانُ بْنُ عِیسَی عَنْ سَمَاعَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ قَوْلُ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَیْرِ

نَفْسٍ أَوْ فَسادٍ فِی الْأَرْضِ فَکَأَنَّما قَتَلَ النَّاسَ جَمِیعاً وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً فَقَالَ مَنْ أَخْرَجَهَا مِنْ ضَلَالٍ إِلَی هُدًی فَقَدْ أَحْیَاهَا وَ مَنْ أَخْرَجَهَا مِنْ هُدًی إِلَی ضَلَالٍ فَقَدْ قَتَلَهَا.

شی، تفسیر العیاشی عن سماعه مثله.

**[ترجمه]المحاسن: سماعه می گوید: آیه «مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَیْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسادٍ فِی الْأَرْضِ فَکَأَنَّما قَتَلَ النَّاسَ جَمِیعاً وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً»، - . المائده / ۳۲ - {هر کس کسی را - جز به قصاص قتل، یا [به کیفر] فسادی در زمین - بکشد، چنان است که گویی همه مردم را کشته باشد. و هر کس کسی را زنده بدارد، چنان است که گویی تمام مردم را زنده داشته است.} را بر امام صادق علیه السلام عرضه داشتم. فرمود: کسی که مردم از گمراهی به هدایت رسانده است، او را زنده نموده و کسی که کسی را از هدایت به گمراهی برده است، او را کشته است.

تفسیر عیاشی: از سماعه مثل آن روایت شده است. - . تفسیر عیاشی ۱: ۳۴۲ -

**[ترجمه]

«۵۷»

سن، المحاسن عَلِیُّ بْنُ الْحَکَمِ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ فُضَیْلٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَوْلُ اللَّهِ فِی کِتَابِهِ وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً قَالَ مِنْ حَرَقٍ أَوْ غَرَقٍ قُلْتُ فَمَنْ أَخْرَجَهَا مِنْ ضَلَالٍ إِلَی هُدًی فَقَالَ ذَلِکَ تَأْوِیلُهَا الْأَعْظَمُ.

**[ترجمه]المحاسن: فضیل گوید: از امام راجع به آیه «وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً»، - . المائده / ۳۲ - {و هر کس کسی را زنده بدارد، چنان است که گویی تمام مردم را زنده داشته است.} پرسیدم، فرمود: مراد نجات دادن از سوختن و غرق شدن است. عرض کردم کسی که شخصی را از گمراهی به هدایت رهنمون شده، چگونه است؟ فرمود: این تأویل اعظم این آیه است. - . محاسن: ۲۳۲ -

**[ترجمه]

«۵۸»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ النَّضْرِ عَنْ یَحْیَی الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی خَالِدٍ الْقَمَّاطِ عَنْ حُمْرَانَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَسْأَلُکَ أَصْلَحَکَ اللَّهُ قَالَ نَعَمْ قَالَ کُنْتُ عَلَی حَالٍ وَ أَنَا الْیَوْمَ عَلَی حَالٍ أُخْرَی کُنْتُ أَدْخُلُ الْأَرْضَ فَأَدْعُو الرَّجُلَ وَ الِاثْنَیْنِ وَ الْمَرْأَةَ فَیُنْقِذُ اللَّهُ مَنْ یَشَاءُ وَ أَنَا الْیَوْمَ لَا أَدْعُو أَحَداً فَقَالَ وَ مَا عَلَیْکَ أَنْ تُخَلِّیَ بَیْنَ النَّاسِ وَ بَیْنَ رَبِّهِمْ فَمَنْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ یُخْرِجَهُ مِنْ ظُلْمَةٍ إِلَی نُورٍ أَخْرَجَهُ ثُمَّ قَالَ وَ لَا عَلَیْکَ إِنْ آنَسْتَ مِنْ أَحَدٍ خَیْراً أَنْ تَنْبِذَ إِلَیْهِ الشَّیْ ءَ نَبْذاً (۱) فَقُلْتُ أَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً قَالَ مِنْ حَرَقٍ أَوْ غَرَقٍ أَوْ غَدْرٍ ثُمَّ سَکَتَ فَقَالَ تَأْوِیلُهَا الْأَعْظَمُ أَنْ دَعَاهَا

۱- نبذ الشی ء: طرحه و رمی به.

فَاسْتَجَابَتْ لَهُ (۱)

شی، تفسیر العیاشی عن حمران مثله.

**[ترجمه]المحاسن: حمران روایت کرده است که گفت: به خدمت امام جعفر صادق علیه السلام عرض کردم که: خدا کارهای شما را اصلاح کند! اجازه می فرمایید، سئوالی کنم؟ فرمود: «آری». عرض کردم که: پیش از این بر حالی بودم و امروز بر حالی دیگرم. پیش از این داخل محلی می شدم، پس یک مرد و دو مرد و یا زنی را به سوی حق (تشیّع) می خواندم، و خدا هر که را می خواست، می رهانید و از هلاکت نجات می بخشید، و من امروز کسی را دعوت نمی کنم. فرمود که: «بر تو حرجی و باکی نیست که میان مردم و پروردگار ایشان وا گذاری و به ایشان کار نداشته باشی؛ زیرا که هر که خدا اراده فرماید که او را از ظلمت و تاریکی ضلالت، به سوی نور و روشنی هدایت بیرون برد، او را بیرون می برد». بعد از آن فرمود که: «باکی بر تو نیست اگر خوبی ای را از کسی مشاهده کنی و اثر خیری در او ببینی چیز اندکی به سوی او اندازی» (یعنی گوشه ای از حقیقت را برای او بیان کنی).

عرض کردم : مرا خبر ده از قول خدای عز و جل: «وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً» فرمود: «یعنی او را از سوختن یا غرق شدن نجات دهد». بعد از آن خاموش شد. پس فرمود: «تأویل اعظم آن، این است که او را به حق بخواند و آن شخص او را اجابت کند». - . محاسن: ۲۳۲ -

ص: ۲۰

تفسیر عیاشی: حمران مثل آن را روایت کرده است. - . تفسیر عیلشی ۱: ۳۴۱ - ۳۴۲ -

**[ترجمه]

«۵۹»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ (۲)عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِهِ تَعَالَی الم ذلِکَ الْکِتابُ لا رَیْبَ فِیهِ قَالَ کِتَابُ عَلِیٍّ لَا رَیْبَ فِیهِ هُدیً لِلْمُتَّقِینَ قَالَ الْمُتَّقُونَ شِیعَتُنَا الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ وَ یُقِیمُونَ الصَّلاةَ وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ وَ مِمَّا عَلَّمْنَاهُمْ یَبُثُّونَ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سعد بن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت می کند که درباره آیه «الم ذلِکَ الْکِتابُ لا رَیْبَ فِیهِ»، فرمود کتاب علی علیه السلام است که شکی در آن نیست و «هدی للمتقین» متقین و پرهیزکاران، شیعیان ما هستند که ایمان به غیب داشته، نماز را به پا می دارند و انفاق می کنند و آنچه را به آنان یاد دادیم، انتشار می دهند. - . تفسیر عیاشی ۱: ۴۴ -

**[ترجمه]

«۶۰»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً قَالَ لَمْ یَقْتُلْهَا (۳) أَوْ أَنْجَاهَا مِنْ غَرَقٍ أَوْ حَرَقٍ أَوْ أَعْظَمَ مِنْ ذَلِکَ کُلِّهِ یُخْرِجُهَا مِنْ ضَلَالَهٍ إِلَی هُدًی.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام در مورد آیه «وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً»، فرمود: معنایش این است که با این که قتل بر او ثابت است، او را نمی کشد؛ یا او را از غرق شدن و سوختن نجات می دهد و از همه مهم تر این است که کسی را از گمراهی به سوی هدایت بیرون برد. - . تفسیر عیاشی ۱: ۳۴۲ -

**[ترجمه]

«۶۱»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَی وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً قَالَ مَنِ اسْتَخْرَجَهَا مِنَ الْکُفْرِ إِلَی الْإِیمَانِ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابوبصیر می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آیه «وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً»، پرسیدم، فرمود: مقصود خارج کردن از کفر به سوی ایمان است. - . همان -

**[ترجمه]

«۶۲»

سر، السرائر مِنْ کِتَابِ الْمَشِیخَهِ لِابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْفَضْلِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی أَبْلِغْ خَیْراً وَ قُلْ خَیْراً وَ لَا تَکُونَنَّ إِمَّعَهً.

مکسوره الألف مشدده المیم المفتوحه و العین غیر المعجمه.

قَالَ: وَ مَا الْإِمَّعَهُ قَالَ لَا تَقُولَنَّ أَنَا مَعَ النَّاسِ وَ أَنَا کَوَاحِدٍ مِنَ النَّاسِ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا هُمَا نَجْدَانِ نَجْدُ خَیْرٍ وَ نَجْدُ شَرٍّ فَمَا بَالُ نَجْدِ الشَّرِّ أَحَبُّ إِلَیْکُمْ مِنْ نَجْدِ الْخَیْرِ.

جا، المجالس للمفید أحمد بن الولید عن أبیه عن الصفار عن أبی معروف عن ابن مهزیار عن ابن محبوب عن الفضل بن یونس مثله

ص: ۲۱

۱- أی دعاها من ظلمه الجهاله و الضلاله الی الرشد و الهدایه، فاستجابت نفسه له.

۲- قال النجاشیّ فی ص ۱۳۷: سعدان بن مسلم و اسمه عبد الرحمن بن مسلم أبو الحسن العامری مولی أبی العلاء کرز بن حفید العامری، من عامر ربیعه، روی عن أبی عبد اللّه و أبی الحسن علیهما السلام، و عمر عمرا طویلا، قد اختلف فی عشیرته، فقال أستادنا عثمان بن حاتم بن المنتاب: التغلبی، و قال محمّد بن عبده: سعدان بن مسلم الزهری من بنی زهره بن کلاب عربی أعقب، و اللّه أعلم. له کتاب یرویه جماعه. و قال السیّد الداماد قدّس سرّه: سعدان بن مسلم شیخ کبیر القدر، جلیل المنزله له أصل رواه عنه جماعه من الثقات و الأعیان کصفوان بن یحیی و غیره.

۳- أی لم یقتص منه و لم یقتلها بدل قتیله.

**[ترجمه]سرائر: فضل از امام هفتم علیه السلام روایت می کند که فرمود: خیررسان و خیرگو باش. نگو من با مردم و مانند یکی از آنان هستم. به هر کس نگو من با تو هستم، زیرا پیامبر فرمود: دو راه بیشتر نیست، یکی راه خیر و دیگری شر، چرا راه شر از راه خیر نزد شما محبوب تر است؟

مجالس مفید: فضل بن یونس مثل آن را روایت کرده است. - . امالی مفید: ۲۱۰ - ۲۱۱ -

ص: ۲۱

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه اغد عالما أو متعلما و لا تکن إمعه الإمعه بکسر الهمزه و تشدید المیم الذی لا رأی له فهو یتابع کل أحد علی رأیه و الهاء فیه للمبالغه و یقال فیه إمع أیضا و لا یقال للمرأه إمعه و همزته أصلیه لأنه لا یکون أفعل وصفا و قیل هو الذی یقول لکل أحد أنا معک و منه حدیث ابن مسعود لا یکونن أحدکم إمعه قیل و ما الإمعه قال الذی یقول أنا مع الناس انتهی و النجد الطریق الواضح المرتفع و الحاصل أنه لا واسطه بین الحق و الباطل فالخروج عن الحق لمتابعه الناس ینتهی إلی الباطل.

**[ترجمه]در کتاب «النهایه» ابن اثیر آمده: صبح کنید در حالی که دانشمند یا دانشجو باشید و «امعه» نباشید، یعنی کسی که دارای هیچ رأی و نظری نیست و تابع نظر هر کسی است. ها، در امعه برای مبالغه است و «امع» نیز گفته می شود. برای زن امعه گفته نمی شود و همزه آن اصلی می باشد، زیرا آن افعل وصفی نیست، گفته شده که آن واژه برای کسی به کار می رود که به هر کس برسد بگوید، من با شما هستم. و از آن قبیل است حدیث ابن مسعود که گفت: هیچ کدام شما امعه نباشید. گفته شد: امعه چیست؟ گفت: کسی که می گوید من با مردم هستم. «نجد» راه روشن و بلندی را گویند و حاصل مطلب این است که واسطه ای بین حق و باطل نیست، بیرون رفتن از حق به خاطر پیروی کردن از مردم، لاجرم به باطل منجر می شود.

**[ترجمه]

«۶۳»

سر، السرائر مِنْ کِتَابِ الْمَشِیخَهِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِیرَهِ قَالَ: لَقِیَنِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِینَهِ لَیْلًا فَقَالَ لِی یَا حَارِثُ فَقُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ أَمَا لَتَحْمِلُنَّ ذُنُوبَ سُفَهَائِکُمْ عَلَی عُلَمَائِکُمْ ثُمَّ مَضَی قَالَ ثُمَّ أَتَیْتُهُ فَاسْتَأْذَنْتُ عَلَیْهِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ لِمَ قُلْتَ لَتَحْمِلُنَّ ذُنُوبَ سُفَهَائِکُمْ عَلَی عُلَمَائِکُمْ فَقَدْ دَخَلَنِی مِنْ ذَلِکَ أَمْرٌ عَظِیمٌ فَقَالَ نَعَمْ مَا یَمْنَعُکُمْ إِذَا بَلَغَکُمْ عَنِ الرَّجُلِ مِنْکُمْ مَا تَکْرَهُونَهُ مِمَّا یَدْخُلُ بِهِ عَلَیْنَا الْأَذَی وَ الْعَیْبُ عِنْدَ النَّاسِ أَنْ تَأْتُوهُ فَتُؤَنِّبُوهُ (۱) وَ تَعِظُوهُ وَ تَقُولُوا لَهُ قَوْلًا بَلِیغاً فَقُلْتُ لَهُ إِذًا لَا یَقْبَلُ مِنَّا وَ لَا یُطِیعُنَا قَالَ فَقَالَ فَإِذًا فَاهْجُرُوهُ عِنْدَ ذَلِکَ وَ اجْتَنِبُوا مُجَالَسَتَهُ.

**[ترجمه]سرائر: حارث بن مغیره می گوید: شبی در یکی از راه های مدینه، امام صادق علیه السلام مرا دید، فرمود: گناه

نادانان خود را به گردن علمایتان می اندازید. سپس حضرت رفت و من با فاصله ای نزد حضرت آمدم و عرض کردم: فرمایش شما بر من گران تمام شد. فرمود: بلی! مردی از شما ما را اذیت و نزد مردم از ما عیب جویی می کند، چرا شما او را با زبان رسا نصیحت نمی کنید؟ عرض کردم قبول نمی کند. فرمود: در این صورت از وی دوری کرده و از مجالستش بپرهیزید. - . سرائر۳: ۵۹۸ -

**[ترجمه]

«۶۴»

سر، السرائر مِنْ كِتَابِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالٍ لَمْ يَزَلْ فِي سَخَطِ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ مِنْهُ.

**[ترجمه]سرائر: از کتاب عبدالله بن بکر از امام صادق علیه السلام از پدرانش روایت شده که رسول خدا صلی الله علیه و آله صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که به سوی گمراهی دعوت کند، همیشه در غضب خدا است تا از آن بر گردد. - . سرائر۳: ۶۳۵ -

**[ترجمه]

«۶۵»

غو، غوالی اللئالی قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله إِذَا مَاتَ الْمُؤْمِنُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: وقتی مؤمن بمیرد عملش قطع می شود مگر از سه چیز: ۱. صدقه، جاریه؛ ۲. علمی که به واسطه آن مردم منتفع می شوند؛ ۳. اولاد نیکی که برایش دعا کند. - . عوالی اللئالی ۲: ۵۳ -

**[ترجمه]

«۶۶»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله يَا عَلِيُّ نَوْمُ الْعَالِمِ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ رَكْعَةٍ يُصَلِّيهَا الْعَابِدُ يَا عَلِيُّ لَا فَقْرَ أَشَدُّ مِنَ الْجَهْلِ وَ لَا عِبَادَةَ مِثْلُ التَّفَكُّرِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: یا علی، خواب عالم بهتر از هزار رکعت نمازی است که عابد بخواند. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۳ -

**[ترجمه]

«۶۷»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله عُلَمَاءُ أُمَّتِی کَأَنْبِیَاءِ بَنِی إِسْرَائِیلَ.

۱- أی فتعنفوه و تلوموه.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دانشمندان امت من مثل پیامبران بنی اسرائیل هستند. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۷ -

ص: ۲۲

**[ترجمه]

«۶۸»

جا، المجالس للمفید أَبُو غَالِبٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ الزُّرَارِيِّ (۱) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ خَارِجَةَ بْنِ مُصْعَبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَيْرٍ الْعَبْدِیِّ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام مَا أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقاً مِنْ أَهْلِ الْجَهْلِ بِطَلَبِ تِبْيَانِ الْعِلْمِ حَتَّى أَخَذَ مِيثَاقاً مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ بِبَيَانِ الْعِلْمِ لِلْجُهَّالِ لِأَنَّ الْعِلْمَ قَبْلَ الْجَهْلِ.

**[ترجمه]مجالس مفید: محمد بن ابی عمیر عبدی روایت کرده که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: خدا از اهل جهالت پیمان جستجوی روشن کردن علم را نگرفته که از اهل علم، پیمان بیان علم را برای جاهلان گرفته است.

**[ترجمه]

بیان

فی الکافی کان قبل الجهل و هذا دلیل علی سبق أخذ العهد علی العالم ببذل العلم علی أخذ العهد علی الجاهل بالتعلم أو بیان لصحته و المراد أن الله خلق الجاهل من العباد بعد وجود العالم کالقلم و اللوح و سائر الملائکه و کخلیفه الله آدم بالنسبه إلی أولاده.

**[ترجمه]در کتاب کافی «کان قبل الجهل»، آمده است، و این دلیل جلو بودن پیمان عالم به بخشش علم، بر گرفتن پیمان بر جاهل به تعلم می شود؛ یا بیان برای صحیح بودن آن پیمان می شود و مراد این است که خدا بندگان جاهل را بعد از وجود عالم خلق کرده است، مثل لوح و قلم و باقی ملائکه و مثل حضرت آدم خلیفه خدا نسبت به اولادش. - . امالی مفید: ۶۶ -

**[ترجمه]

«۶۹»

م، تفسیر الإمام علیه السلام قَالَ الْإِمَامُ علیه السلام قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام فِی قَوْلِهِ تَعَالَى وَ لَكُمْ فِی الْقِصاصِ حَياةٌ يا أُولِی الْأَلْبابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ عِبَادَ اللَّهِ هَذَا قِصَاصُ قَتْلِكُمْ لِمَنْ تَقْتُلُونَهُ فِی الدُّنْيَا وَ تُفْنُونَ رُوحَهُ أَ وَ لَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَعْظَمَ مِنْ هَذَا الْقَتْلِ وَ مَا يُوجِبُ اللَّهُ عَلَى قَاتِلِهِ مَا هُوَ أَعْظَمُ مِنْ هَذَا الْقِصَاصِ قَالُوا بَلَى يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ أَعْظَمُ مِنْ هَذَا الْقَتْلِ أَنْ تَقْتُلَهُ قَتْلًا لَا يَنْجَبِرُ وَ لَا يَحْيَا بَعْدَهُ أَبَداً قَالُوا مَا هُوَ قَالَ أَنْ يُضِلَّهُ عَنْ نُبُوَّةِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ عَنْ وَلَايَةِ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام وَ

يَشْلُكَ بِهِ غَيْرَ سَبِيلِ اللَّهِ وَ يُغْوِيَهُ بِاتِّبَاعِ طَرِيقِ أَعْدَاءِ عَلِيٍّ عليه السلام وَ الْقَوْلِ بِإِمَامَتِهِمْ وَ دَفْعِ عَلِيٍّ عليه السلام عَنْ حَقِّهِ وَ جَحْدِ فَضْلِهِ فَهَذَا هُوَ الْقَتْلُ الَّذِی هُوَ تَخْلِيدُ هَذَا الْمَقْتُولِ فِی نَارِ جَهَنَّمَ فَجَزَاءُ هَذَا الْقَتْلِ مِثْلُ ذَلِكَ الْخُلُودِ فِی نَارِ جَهَنَّمَ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام:

امام حسن عسکری علیه السلام از امام سجاد علیه السلام در تفسیر آیه مبارکه «وَ لَكُمْ فِی الْقِصاصِ حَیاةٌ یا أُولِی الْأَلْبابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»، فرمود: بندگان خدا، این قصاص کشتن شما برای کسی است که در دنیا او را می کشید و روحش را از بین می برید، آیا به بزرگ تر از این کشتن به شما خبر ندهم و آنچه خدا بر کشتنش قرار داده، چیزی بزرگ تر از قصاص است؟ گفتند: بلی! ای فرزند رسول خدا؛ فرمود: بزرگ تر از این کشتن، قتل است که جبران نشود و بعد از آن هرگز زنده نشود. گفتند: آن کدام کشتن است؟ فرمود: این که از نبوت حضرت محمد صلی الله علیه وآله و از ولایت علی بن ابی طالب علیه السلام کسی را گمراه کنی و راهی غیر راه خدا بروی و کسی را به خاطر پیروی دشمنان علی و قائل شدن به امامت آن ها گمراه کنی و علی از حقش دور کنی و فضیلت اش را انکار نمائی؛ پس این کشتن است که مقتول را در آتش جهنم جاویدان می کند، پس کیفر این کشتن، مثل آن، دائم بودن در آتش جهنم است. - . تفسیر امام حسن عسکری: ۵۹۵ -

**[ترجمه]

«۷۰»

ضه، روضه الواعظین قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ صَدَقَةٍ تَجْرِی لَهُ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ.

**[ترجمه]روضه الواعظین: پیامبرصلی الله علیه وآله فرموده اند: چون آدمی می میرد عمل او قطع می شود مگر در سه مورد: دانشی که از آن بهره برده شود، یا صدقه ای که برای او جاری باشد، یا فرزند شایسته ای که برای او دعا کند. - . روضه الواعظین: ۱۶ -

**[ترجمه]

«۷۱»

ضه، روضه الواعظین قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله سَاعَةٌ مِنْ عَالِمٍ يَتَّكِئُ عَلَى فِرَاشِهِ يَنْظُرُ فِی عَمَلِهِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ الْعَابِدِ سَبْعِينَ عَاماً.

ص: ۲۳

۱- بضم الزای المعجمه و کسر الرای المهمله نسبه إلی زراره بن أعین، هو محمّد بن سلیمان بن الحسن بن الجهم بن بکیر بن

أعين بن سـنسن أبو طاهر الزراری، ثقه، عين، حسن الطريقه، و له إلى أبی محمّد عليه السلام مسائل و الجوابات، و له كتب: منها كتاب الآداب و المواعظ، و كتاب الدعاء، ولد سـنه ۲۳۷ و مات سنه ۳۰۱، قال النجاشـىّ فی ص ۲۴۵: و قـال أبو غالب الزراری ابن اينه «المذكور فی أول السند» فی رسالته: و كاتب الصاحب عليه السلام جدی محمّد بن سليمان بعد موت أبيه الى أن وقعت الغيبه.

**[ترجمه]روضه الواعظین: و فرموده انـد: یـک سـاعت عـالم که بر بسـتر خویش تکیه زنـد و در عمـل خویش بنگرد، بهـتر از عبادت هفتاد سال عابد است. - . روضه الواعظین: ۱۶ -

ص: ۲۳

**[ترجمه]

«۷۲»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَی الْعَابِدِ سَبْعِینَ دَرَجَهً بَیْنَ کُلِّ دَرَجَتَیْنِ حُضْرُ الْفَرَسِ سَبْعِینَ عَاماً وَ ذَلِکَ أَنَّ الشَّیْطَانَ یَدَعُ الْبِدْعَهَ لِلنَّاسِ فَیُبْصِرُهَا الْعَالِمُ فَیَنْهَی عَنْهَا وَ الْعَابِدُ مُقْبِلٌ عَلَی عِبَادَتِهِ لَا یَتَوَجَّهُ لَهَا وَ لَا یَعْرِفُهَا.

**[ترجمه]و نیز فرموده اند: عالم هفتاد درجه بر عابد برتری دارد که میان هر دو درجه، فاصله هفتاد سال دویدن اسب است و این به آن سبب است که شیطان برای مردم بدعت می نهد، عالم آن را می بیند و از آن نهی می کند ولی عابد به عبادت خود روی آورده است و به آن توجه نمی کند و آن را نمی شناسد. - . روضه الواعظین: ۱۷ -

**[ترجمه]

«۷۳»

ضه، روضه الواعظین قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله أَ لَا أُحَدِّثُکُمْ عَنْ أَقْوَامٍ لَیْسُوا بِأَنْبِیَاءَ وَ لَا شُهَدَاءَ یَغْبِطُهُمْ یَوْمَ الْقِیَامَهِ الْأَنْبِیَاءُ وَ الشُّهَدَاءُ بِمَنَازِلِهِمْ مِنَ اللَّهِ عَلَی مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ (۱) فَقِیلَ مَنْ هُمْ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هُمُ الَّذِینَ یُحَبِّبُونَ عِبَادَ اللَّهِ إِلَی اللَّهِ وَ یُحَبِّبُونَ عِبَادَ اللَّهِ إِلَیَّ قَالَ یَأْمُرُونَهُمْ بِمَا یُحِبُّ اللَّهُ وَ یَنْهَوْنَهُمْ عَمَّا یَکْرَهُ اللَّهُ فَإِذَا أَطَاعُوهُمْ أَحَبَّهُمُ اللَّهُ.

**[ترجمه]روضه الواعظین: و پیامبرصـلی الله علیه وآله فرموده انـد: آیـا به شـما خبر دهم از گروههـایی که پیامبران و شـهیدان نیسـتند و روز رسـتاخیز، پیامبران و شـهیدان به جایگاههای ایشان در پیشـگاه الهی که بر منابر نور است غبطه می خورند؟ گفته شـد: ای رسول خـدا! ایشان کیسـتند؟ فرمودند: آنانی هسـتند که محبت خدا را در دلهای بندگانش می افکنند و بندگان را هم محبـوب خداونـد قرار می دهنـد. گفـتیم: محبت خـدا را بر دل بنـدگان افکنـدن را فهمیـدیم، ولی بنـدگان را چگـونه محبوب خداونـد قرار می دهنـد؟ فرمودنـد: بنـدگان را به آنچه خداوند دوست دارد فرمان می دهند و از آنچه ناخوش می دارد باز می دارند، و هر گاه آنان اطاعت کنند، خداوند ایشان را دوست می دارد. - . روضه الواعظین : ۱۷ -

**[ترجمه]

«۷۴»

غو، غوالی اللئالی قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله إِنَّ اللَّهَ لَا یَنْتَزِعُ الْعِلْمَ انْتِزَاعاً وَ لَکِنْ یَنْتَزِعُهُ بِمَوْتِ الْعُلَمَاءِ حَتَّی إِذَا لَمْ یَبْقَ مِنْهُمْ

أَحَدٌ اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤَسَاءَ جُهَّالًا فَأَفْتَوُا النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: همانا خدا علم را نمی گیرد، ولی با مرگ دانشمند آن را می گیرد تا از علماء هیچ کس باقی نمی ماند. و مردم جاهلان را رؤسای خود انتخاب می کنند، پس آن ها بدون علم فتوا می دهند، پس گمراه می شوند و گمراه می کنند. - . عوالی اللئالی ۴: ۶۲ -

**[ترجمه]

«۷۵»

ختص، الإختصاص قَالَ الْعَالِمُ علیه السلام مَنِ اسْتَنَّ بِسُنَّةٍ حَسَنَةٍ فَلَهُ أَجْرُهَا وَ أَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْ ءٌ وَ مَنِ اسْتَنَّ بِسُنَّةٍ سَيِّئَةٍ فَعَلَيْهِ وِزْرُهَا وَ وِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْ ءٌ.

**[ترجمه]اختصاص: امام موسی کاظم علیه السلام فرمود: هر که سنت حسنه‌ای را بنا گذارد، پاداش آن برایش می باشد، و پاداش هر که به آن سنت حسنه عمل می کند نیز برای بانی آن است، بدون این که از پاداش عمل کنندگان چیزی کم شود؛ و هر که سنت سیئه را بنیان گذاری کند، گناهش به عهده او و گناه هر کس که به آن عمل کند نیز به عهده او است، بدون این که از گناهان آنان چیزی کم شود. - . اختصاص: ۲۵۱ -

**[ترجمه]

«۷۶»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً أَوْ أَمَرَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهَى عَنْ مُنْكَرٍ أَوْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ أَوْ أَشَارَ بِهِ فَهُوَ شَرِيكٌ وَ مَنْ أَمَرَ بِسُوءٍ أَوْ دَلَّ عَلَيْهِ أَوْ أَشَارَ بِهِ فَهُوَ شَرِيكٌ.

**[ترجمه]نوادر الراوندی: رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمود: هر کس وساطت و شفاعت خوبی انجام دهد، یا امر به معروف و نهی از منکر نماید، یا کسی را به کار خیری راهنمایی کند، یا اشاره به کار خیری کند، در این کارهای خیر شریک خواهد بود، چنان که اگر کسی با اشاره یا راهنمایی، کسی را به کار خلاف و ناروایی وادار کند، در عمل و مجازات با خلافکار شریک می باشد. - . نوادر راوندی: ۲۱ -

**[ترجمه]

«۷۷»

كَنْزُ الْكَرَاجُكِيِّ، قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام لَمْ يَمُتْ مَنْ تَرَكَ أَفْعَالًا تُقْتَدَى بِهَا مِنَ الْخَيْرِ وَ مَنْ نَشَرَ حِكْمَةً ذُكِرَ بِهَا.

**[ترجمه]کنز الکراجکی: حضرت علی علیه السلام فرمود: نمیرد آنکه کارهای نیکی از خود به جای نهد و دیگران از او پیروی کنند. هر که سخن حکیمانه ای منتشر سازد، بدان یادش کنند. - . کنزالفوائد ۱: ۳۴۹ -

**[ترجمه]

«۷۸»

وَ مِنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: أَرْبَعٌ تَلْزَمُ كُلَّ ذِی حِجًی مِنْ أُمَّتِی قِیلَ وَ مَا هُنَّ یَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ اسْتِمَاعُ الْعِلْمِ وَ حِفْظُهُ وَ الْعَمَلُ بِهِ وَ نَشْرُهُ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: چهار چیز باشد که برای هر خردمند از امتم لازم است. گفتند: یا رسول اللّه، آنها چه باشند؟ فرمود: گوش گرفتن علم، و بدل سپردن علم، و عمل کردن بدان و نشر آن. - . کنزالفوائد ۲: ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۷۹»

عده، عده الداعی عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: مِنَ الصَّدَقَهِ أَنْ یَتَعَلَّمَ الرَّجُلُ الْعِلْمَ وَ یُعَلِّمَهُ النَّاسَ.

۱- یمکن أن یکون المراد بالغبطه السرور دون تمنی المنزله.

**[ترجمه]عده: [عده الداعی] رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: کسی که علم را یاد بگیرد و برای مردم آموزش دهد، از جمله صدقه دادن است. - . عده الداعی: ۷۲ -

ص: ۲۴

**[ترجمه]

«۸۰»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله زَكَاةُ الْعِلْمِ تَعْلِيمُهُ مَنْ لَا يَعْلَمُهُ.

**[ترجمه]از آن حضرت صلی الله علیه وآله: زکات دانش این است که آن را به کسی که نمی داند، بیاموزی. - . همان -

**[ترجمه]

«۸۱»

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام لِكُلِّ شَيْ ءٍ زَكَاةٌ وَ زَكَاةُ الْعِلْمِ أَنْ يُعَلِّمَهُ أَهْلَهُ.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هر چیزی زکات و مالیاتی دارد و زکات و مالیات علم این است که آن را به اهلش بیاموزد.

**[ترجمه]

«۸۲»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله يَا عَلِيُّ نَوْمُ الْعَالِمِ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ الْعَابِدِ يَا عَلِيُّ رَكْعَتَانِ يُصَلِّيهِمَا الْعَالِمُ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ رَكْعَةً يُصَلِّيهَا الْعَابِدُ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ای علی! خواب عالم برتر از عبادت عابد است. ای علی! دو رکعت نمازی که عالم بگذارد، برتر است از هفتاد رکعت نماز عابد.

**[ترجمه]

«۸۳»

مُنْيَةُ الْمُرِيدِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رَحِمَ اللَّهُ خُلَفَائِي فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ خُلَفَاؤُكَ قَالَ الَّذِينَ يُحْيُونَ سُنَّتِي وَ

يُعَلِّمُونَهَا عِبَادَ اللَّهِ.

**[ترجمه]منیه المرید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوندا! جانشینانم را رحمت کن. گفته شد: ای رسول خدا، جانشینان شما کیستند؟ فرمود: آنانی که سنت مرا زنده می کنند و سنتم را به بندگانم آموزش می دهند. - . منیه المرید: ۲۴ -

**[ترجمه]

«۸۴»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله فَقِيهٌ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: یک فقیه بر شیطان سخت تر از هزار عابد است. - . منیه المرید: ۲۵ -

**[ترجمه]

«۸۵»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله إِنَّ مَثَلَ الْعُلَمَاءِ فِي الْأَرْضِ كَمَثَلِ النُّجُومِ فِي السَّمَاءِ يُهْتَدَى بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ فَإِذَا طُمِسَتْ أَوْشَكَ أَنْ تَضِلَّ الْهُدَاةُ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: مَثَل دانشمندان بر روی زمین مثل ستارگان آسمان است که در تاریکی های خشکی ها و دریاها به آنها هدایت می شوند، هنگامی که ناپدید شود یا شک نماید یا از راه راست گمراه شود. - . منیه المرید: ۲۵ -

**[ترجمه]

«۸۶»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِلْعُلَمَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنِّي لَمْ أَجْعَلْ عِلْمِي وَ حُكْمِي فِيكُمْ إِلَّا وَ أَنَا أُرِيدُ أَنْ أَغْفِرَ لَكُمْ عَلَى مَا كَانَ مِنْكُمْ وَ لَا أُبَالِي.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: خداوند روز قیامت به علماء می فرماید: من علم و حکمتم را در میان شما قرار ندادم مگر این که می خواهم هر گناهی که شما دارید را ببخشم و باکی ندارم.

**[ترجمه]

«۸۷»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَا تَصَدَّقَ النَّاسُ بِصَدَقَهٍ مِثْلَ عِلْمٍ یُنْشَرُ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: مردم صدقه ای مانند منتشر ساختن دانش نداده اند.

**[ترجمه]

«۸۸»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَا أَهْدَی الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عَلَی أَخِیهِ هَدِیَّهً أَفْضَلَ مِنْ كَلِمَهِ حِكْمَهٍ یَزِیدُهُ اللَّهُ بِهَا هُدًی وَ یَرُدُّهُ عَنْ رَدًی.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: مرد مسلمان بر برادرش هدیه ای بهتر از کلمه حکمت که خدا هدایتش را بر آن بیافزاید یا او را از پستی برگرداند، نداده است.

**[ترجمه]

«۸۹»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله أَفْضَلُ الصَّدَقَهِ أَنْ یَعْلَمَ الْمَرْءُ عِلْماً ثُمَّ یُعَلِّمَهُ أَخَاهُ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بهترین صدقه آن است که شخصی علمی را بیاموزد و سپس به برادر دینی اش آموزش دهد. - . منیه المرید: ۲۶ -

**[ترجمه]

«۹۰»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله الْعَالِمُ وَ الْمُتَعَلِّمُ شَرِیكَانِ فِی الْأَجْرِ وَ لَا خَیْرَ فِی سَائِرِ النَّاسِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: عالم و متعلم هر دو در پاداش شریک اند و در سایر مردم خیری نیست.

**[ترجمه]

«۹۱»

وَ قَالَ مُقَاتِلُ بْنُ سُلَیْمَانَ وَجَدْتُ فِی الْإِنْجِیلِ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَی قَالَ لِعِیسَی علیه السلام عَظِّمِ الْعُلَمَاءَ وَ اعْرِفْ فَضْلَهُمْ فَإِنِّی فَضَّلْتُهُمْ عَلَی جَمِیعِ خَلْقِی إِلَّا النَّبِیِّینَ وَ الْمُرْسَلِینَ كَفَضْلِ الشَّمْسِ عَلَی الْكَوَاكِبِ وَ كَفَضْلِ الْآخِرَهِ عَلَی الدُّنْیَا وَ كَفَضْلِی عَلَی كُلِّ شَیْ ءٍ (۱).

**[ترجمه]مقاتل بن سلیمان گوید: در کتاب «انجیل» یافتم: خداوند متعال به عیسی علیه السلام فرمود: دانشمندان را گرامی

دار، فضیلت آنان را بشناس، زیرا من دانشمندان را بر تمام آفریدگانم، جز پیامبران و رسولان خود، همانند فضیلت آفتاب بر ستارگان و مزیت آخرت بر دنیا، و همچون برتری من بر تمام اشیاء، برتری بخشیدم. - . همان -

**[ترجمه]

«۹۲»

کِتَابُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ شُرَیْحٍ عَنْ حُمَیْدِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: دَخَلَ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام رَجُلٌ فَقَالَ رَحِمَکَ اللَّهُ أُحَدِّثُ أَهْلِی قَالَ نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ یَقُولُ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَکُمْ وَ أَهْلِیکُمْ ناراً وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْحِجارَهُ وَ قَالَ وَ أْمُرْ أَهْلَکَ بِالصَّلاهِ وَ اصْطَبِرْ عَلَیْها.

ص: ۲۵

۱- الجمله و إن أمکن توجیهها بتکلف لکنها ممّا توهن الروایه أشد الوهن فان ظاهر معنی التشبیه لا یرجع إلی محصل. ط.

**[ترجمه]کتاب جعفر بن محمد بن شریح: جابر جعفی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: شخصی بر امام باقر علیه السلام وارد شد و گفت: خدا تو را رحمت کند، در مورد خانواده ام به من حدیث کن. فرمود: بله! خدا در قرآن فرموده: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَکُمْ وَ أَهْلِیکُمْ ناراً وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْحِجارَهُ»، - . تحریم / ۶ - {ای کسانی که ایمان آورده اید، خودتان و کسانتان را از آتشی که سوخت آن، مردم و سنگهاست، حفظ کنید.} و فرموده: «وَ أْمُرْ أَهْلَکَ بِالصَّلاهِ وَ اصْطَبِرْ عَلَیْها»، { و کسان خود را به نماز فرمان ده و خود بر آن شکیبا باش}. - . منیه المرید: ۲۶ -

ص: ۲۵

**[ترجمه]

باب ۹ استعمال العلم و الإخلاص فی طلبه و تشدید الأمر علی العالم

الآیات

البقره: «أَ تَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَکُمْ وَ أَنْتُمْ تَتْلُونَ الْکِتابَ أَ فَلا تَعْقِلُونَ»(۴۴)

آل عمران: «وَ لکِنْ کُونُوا رَبَّانِیِّینَ بِما کُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْکِتابَ وَ بِما کُنْتُمْ تَدْرُسُونَ»(۷۹)

الشعراء: «وَ الشُّعَراءُ یَتَّبِعُهُمُ الْغاوُونَ أَ لَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِی کُلِّ وادٍ یَهِیمُونَ وَ أَنَّهُمْ یَقُولُونَ ما لا یَفْعَلُونَ»(۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶)

الزمر: «فَبَشِّرْ عِبادِ الَّذِینَ یَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولئِکَ الَّذِینَ هَداهُمُ اللَّهُ وَ أُولئِکَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبابِ»(۱۷، ۱۸)

الصف: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ ما لا تَفْعَلُونَ کَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا ما لا تَفْعَلُونَ»(۲ ، ۳)

lt;meta info="- أَ تَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَکُمْ وَ أَنْتُمْ تَتْلُونَ الْکِتابَ أَ فَلا تَعْقِلُونَ. - . بقره / ۴۴. -

{آیا مردم را به نیکی فرمان می دهید و خود را فراموش می کنید، با اینکه شما کتاب [خدا] را می خوانید؟ آیا [هیچ] نمی اندیشید؟}

- وَ لکِنْ کُونُوا رَبَّانِیِّینَ بِما کُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْکِتابَ وَ بِما کُنْتُمْ تَدْرُسُونَ. - . آل عمران / ۷۷. -

{بلکه [باید بگوید:] «به سبب آنکه کتاب [آسمانی] تعلیم می دادید و از آن رو که درس می خواندید، علمای دین باشید.»}

- وَ الشُّعَراءُ یَتَّبِعُهُمُ الْغاوُونَ * أَ لَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فی کُلِّ وادٍ یَهِیمُونَ * وَ أَنَّهُمْ یَقُولُونَ ما لا یَفْعَلُونَ . - . شعراء / ۲۲۴ — ۲۲۶. -

{و شاعران را گمراهان پیروی می کنند. آیا ندیده ای که آنان در هر وادیی سرگردانند؟ و آنانند که چیزهایی می گویند که انجام نمی دهند.}

- وَ الَّذينَ اجْتَنَبُوا الطّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوها وَ أَنابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرى فَبَشِّرْ عِبادِ * الَّذينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولئِكَ الَّذينَ هَداهُمُ اللَّهُ وَ أُولئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْباب. - . زمر / ۱۷ - ۱۸ -

{و[لی] آنان که خود را از طاغوت به دور می دارند تا مبادا او را بپرستند و به سوی خدا بازگشته اند، آنان را مژده باد، پس بشارت ده به آن بندگان من که: به سخن گوش فرامی دهند و بهترین آن را پیروی می کنند؛ اینانند که خدایشان راه نموده و اینانند همان خردمندان.}

- يا أَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ ما لا تَفْعَلُونَ * كَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا ما لا تَفْعَلُون. - . صف / ۲ - ۳ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، چرا چیزی می گویید که انجام نمی دهید؟ نزد خدا سخت ناپسند است که چیزی را بگویید و انجام ندهید.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لی، الأمالی للصدوق ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام بِمَ يُعْرَفُ النَّاجِی فَقَالَ مَنْ كَانَ فِعْلُهُ لِقَوْلِهِ مُوَافِقاً فَهُوَ نَاجٍ وَ مَنْ لَمْ يَكُنْ فِعْلُهُ لِقَوْلِهِ مُوَافِقاً فَإِنَّمَا ذَلِكَ مُسْتَوْدَعٌ (۱).

**[ترجمه]أمالی صدوق: مفضل بن عمر گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: ناجی را به چه می توان شناخت؟ فرمود: هر که کردارش موافق گفتار باشد ناجی است و هر که کردارش با گفتارش موافق نیست، ایمان عاریتی دارد. - . امالی صدوق: ۲۹۳ -

**[ترجمه]

بيان

المستودع بفتح الدال من استودع الإيمان أو العلم أياما ثم يسلب منه أی يتركه بأدنى فتنه.

**[ترجمه]«الْمُسْتَوْدَعْ» کسی که ایمان یا علم چند روزی نزد وی امانت است و با کوچکترین فتنه از بین می رود.

**[ترجمه]

«۲»

لی، الأمالی للصدوق فِی کَلِمَاتِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله زِینَهُ الْعِلْمِ الْإِحْسَانُ.

**[ترجمه]أمالی صدوق: از جمله سخنان رسول خدا صلی الله علیه وآله است: زیور دانش احسان است. - . امالی صدوق: ۳۹۵ -

**[ترجمه]

«۳»

فس، تفسیر القمی فِی قَوْلِهِ تَعَالَی فَکُبْکِبُوا فِیها هُمْ وَ الْغاوُونَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام نَزَلَتْ فِی قَوْمٍ وَصَفُوا عَدْلًا ثُمَّ خَالَفُوهُ إِلَی غَیْرِهِ.

**[ترجمه]تفسیر القمی: امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه: «فَکُبْکِبُوا فِیها هُمْ وَ الْغاوُونَ»، - . شعراء / ۹۴ - {پس آنها و همه گمراهان در آن [آتش] افکنده می شوند.} فرمود: این آیه درباره گروهی نازل شده است که عدالت را توصیف می کنند و در عمل با آن مخالفت می نمایند. - . تفسیر قمی ۲: ۹۹ -

**[ترجمه]

«۴»

وَ فِی خَبَرٍ آخَرَ قَالَ: هُمْ بَنُو أُمَیَّهَ وَ الْغاوُونَ بَنُو فُلَانٍ.

**[ترجمه]در روایت دیگری آمده: مراد از آنها بنی امیه و گمراهان بنی فلان است. - . تفسیر قمی ۲: ۹۹ -

**[ترجمه]

بیان

ص: ۲۶

۱- ۱ یأتی الحدیث مفصلا عن المحاسن تحت الرقم ۱۷.

قال الجوهری کبه لوجهه أی صرعه و کبکبه أی کبه و منه قوله تعالی

فَکُبْکِبُوا فِیها

**[ترجمه]ص: ۲۶

جوهری گوید: «کبّه لوجهه» یعنی او را به صورت انداخت. «کبکبه» یعنی او را انداخت، و پرت کرد. و به همین معنا است آیه مبارکه

« فَکُبْکِبُوا فیها هُمْ وَ الْغاوُونَ »، - . شعراء / ۹۴ - {پس آنها و همه گمراهان در آن [آتش] افکنده می شوند.}

**[ترجمه]

أقول

ذکر أکثر المفسرین أن ضمیر هُمْ راجع إلی الآلهه و لا یخفی أن ما ذکره علیه السلام أظهر و العدل کل أمر حق یوافق العدل و الحکمه من الطاعات و الأخلاق الحسنه و العقائد الحقه.

**[ترجمه]اکثر مفسرین گفته اند: ضمیر «هم» به خدایان برمی گردد پوشیده نیست آن چیزی که امام علیه السلام فرموده، آشکارتر است و «عدالت» هر کاری است که موافق عدل و حکمت باشد که عبارت از اطاعت ها و اخلاق نیک و اعتقادات بر حق است.

**[ترجمه]

«۵»

فس، تفسیر القمی أَبِی عَنِ الْأَصْفَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ حَفْصٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا حَفْصُ مَا أَنْزَلْتُ (۱) الدُّنْیا مِنْ نَفْسِی إِلَّا بِمَنْزِلَهِ الْمَیْتَهِ إِذَا اضْطُرِرْتُ إِلَیْهَا أَکَلْتُ مِنْهَا یَا حَفْصُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی عَلِمَ مَا الْعِبَادُ عَلَیْهِ عَامِلُونَ وَ إِلَی مَا هُمْ صَائِرُونَ فَحَلُمَ عَنْهُمْ عِنْدَ أَعْمَالِهِمُ السَّیِّئَهِ لِعِلْمِهِ السَّابِقِ فِیهِمْ فَلَا یَغُرَّنَّکَ حُسْنُ الطَّلَبِ مِمَّنْ لَا یَخَافُ الْفَوْتَ ثُمَّ تَلَا قَوْلَهُ تَعَالَی تِلْکَ الدَّارُ الْآخِرَهُ الْآیَهَ وَ جَعَلَ یَبْکِی وَ یَقُولُ ذَهَبَتْ وَ اللَّهِ الْأَمَانِیُّ عِنْدَ هَذِهِ الْآیَهِ ثُمَّ قَالَ فَازَ وَ اللَّهِ الْأَبْرَارُ تَدْرِی مَنْ هُمْ هُمُ الَّذِینَ لَا یُؤْذُونَ الذَّرَّ کَفَی بِخَشْیَهِ اللَّهِ عِلْماً وَ کَفَی بِالاغْتِرَارِ بِاللَّهِ جَهْلًا یَا حَفْصُ إِنَّهُ یُغْفَرُ لِلْجَاهِلِ سَبْعُونَ ذَنْباً قَبْلَ أَنْ یُغْفَرَ لِلْعَالِمِ ذَنْبٌ وَاحِدٌ وَ مَنْ تَعَلَّمَ وَ عَمِلَ وَ عَلَّمَ لِلَّهِ دُعِیَ فِی مَلَکُوتِ السَّمَاوَاتِ عَظِیماً فَقِیلَ تَعَلَّمَ لِلَّهِ وَ عَمِلَ لِلَّهِ وَ عَلَّمَ لِلَّهِ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَمَا حَدُّ الزُّهْدِ فِی الدُّنْیا فَقَالَ فَقَدْ حَدَّ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ لِکَیْلا تَأْسَوْا عَلی ما فاتَکُمْ وَ لا تَفْرَحُوا بِما آتاکُمْ إِنَّ أَعْلَمَ النَّاسِ بِاللَّهِ أَخْوَفُهُمْ لِلَّهِ وَ أَخْوَفَهُمْ لَهُ أَعْلَمُهُمْ بِهِ وَ أَعْلَمَهُمْ بِهِ أَزْهَدُهُمْ فِیهَا فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَوْصِنِی فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ حَیْثُ کُنْتَ فَإِنَّکَ لَا تَسْتَوْحِشُ.

**[ترجمه]تفسیر القمی: حفص از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: دنیا نزد من فقط به منزله مردار است که در صورت ناچاری از آن استفاده می کنم. ای حفص، خداوند می داند که بندگآن چه اعمالی انجام داده و سرنوشتشان چیست؟ به همین جهت در صورت بروز اعمال بد از بندگان، خداوند حلم و بردباری می ورزد. مبادا اینکه خداوند فعلا پی گیر اعمال تو نیست فریبت بدهد، چون از دستش رهایی نداری. خداوند متعال می فرماید: «تِلْکَ الدَّارُ الْآخِرَهُ نَجْعَلُها لِلَّذینَ لا یُریدُونَ عُلُوًّا فِی الْأَرْضِ وَ لا فَساداً وَ الْعاقِبَهُ لِلْمُتَّقینَ»، - . قصص / ۸۳ - {آن سرای آخرت را برای کسانی قرار می دهیم که در زمین خواستار برتری و فساد نیستند، و فرجام [خوش] از آنِ پرهیزکاران است.}و شروع به گریه نمود و فرمود: به خدا قسم این آیه باعث رفتن آرزوها می گردد. سوگند به خدا که نیکان پیروزند، آنان کسانی اند که مورچه ای را نمی آزارند. ترس از خدا علم است و مغرور شدن به خداوند نادانی است. ای حفص، هفتاد جاهل آمرزیده می شوند، قبل از این که از دانشمند یک گناه آمرزیده شود. یاد گرفتن، عمل کردن، و برای خدا یاد دادن باعث می شود که انسان در ملکوت آسمان ها عظیم و بزرگ خوانده شود. بنابراین، یاد دادن، عمل کردن، یاد گرفتن تو برای خدا باشد.

از آن حضرت درباره زهد پرسیدم. حضرت فرمود: خدای متعال در قرآن حدود زهد را معین فرموده: «لِکَیْلا تَأْسَوْا عَلی ما فاتَکُمْ وَ لا تَفْرَحُوا بِما آتاکُمْ»، - . حدید / ۲۳ - {تا بر آنچه از دست شما رفته اندوهگین نشوید و به [سبب] آنچه به شما داده است شادمانی نکنید.}و فرمودند: داناترین مردم به خداوند، خداترس ترین آنانند، و اینان داناترین مردم به خداوند و پارساترین آنان در دنیا می باشد.

مردی عرض کرد: ای فرزند رسول خدا، سفارشم نما. فرمود: هر جا باشی از خدا بترس که در این صورت وحشت نخواهی کرد. - . تفسیر قمی ۲: ۱۲۳ -

**[ترجمه]

بیان

ما أنزلت الدنیا من نفسی لفظه من إما بمعنی فی أو للتبعیض أی من منازل نفسی کان للنفس مواطن و منازل للأشیاء تنزل فیها علی حسب درجاتها و منازلها عند الشخص قوله علیه السلام ذهبت و الله الأمانی أی ما یرجوه الناس و یحکمونه و یتمنونه علی الله بلاـ عمل إذ الآیه تدل علی أن الدار الآخره لیست إلا لمن لا یرید شیئا من العلو فی الأرض و الفساد و کل ظلم علو و کل فسق فساد و الذر النمل الصغار و المراد عدم إیذاء أحد من الناس أو ترک إیذاء جمیع المخلوقات حتی الذر و لا ینافی ما ورد فی بعض الأخبار من جواز قتل النمل و غیرها إذ الجواز لا ینافی الکراهه مع أنه یمکن حملها علی ما إذا کانت موذیه قوله لِکَیْلا تَأْسَوْا أی لکیلا تحزنوا قوله فإنک لا تستوحش أی بل یکون الله تعالی أنیسک فی کل حال.

۱- ۱ و فی النسخه المطبوع من التفسیر: ما منزله الدنیا.

**[ترجمه]واژه «من» در «ما أنزلت الدنیا من نفسی» به معنای «فی» یا برای تبعیض است. گویا نفس دارای منزل گاه هایی برای اشیاء می باشد که به حسب درجه و منزلت آن جایگاه، نزد شخص فرود می آید.

«ذهبت و الله الأمانی» یعنی چیزهایی را که مردم امیدوارند و بدون عمل آن را آرزو می کنند؛ زیرا آیه می گوید: خانه آخرت برای کسانی است که هیچ تفوق طلبی و فساد انگیزی در زمین نداشته باشند. هر ظلمی بلند پروازی و هر فسقی فساد است.

«ذر» یعنی مورچه کوچک و مقصود در این حدیث این است که هیچ انسانی و یا هیچ مخلوقی را نیازارد و این منافاتی ندارد که در بعضی اخبار آمده که کشتن مورچه و غیر آن جایز است، چون جواز با کراهت ناسازگار نیست و می توان اخباری که کشتن آنها را جایز می داند را در صورتی دانست که آنها باعث اذیت شوند. قوله «لِکَیْلا تَأْسَوْا» یعنی تو را ناراحت نسازد. «فإنک لا تستوحش» بلکه خدا در همه حال مونس توست.

ص: ۲۷

**[ترجمه]

«۶»

فس، تفسیر القمی أَبِی عَنِ الْأَصْفَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ رَفَعَهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَی عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام فَسَأَلَهُ عَنْ مَسَائِلَ ثُمَّ عَادَ لِیَسْأَلَ عَنْ مِثْلِهَا فَقَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام مَکْتُوبٌ فِی الْإِنْجِیلِ لَا تَطْلُبُوا عِلْمَ مَا لَا تَعْمَلُونَ وَ لَمَّا عَمِلْتُمْ بِمَا عَلِمْتُمْ فَإِنَّ الْعِلْمَ إِذَا لَمْ یُعْمَلْ بِهِ لَمْ یَزْدَدْ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْداً.

**[ترجمه]تفسیر القمی: منقری گوید: مردی خدمت امام زین العابدین علیه السلام آمد و از آن حضرت سؤالاتی نمود و سپس برگشت تا مانند آن مسائل را سؤال کند. امام زین العابدین علیه السلام فرمود: در «انجیل» نوشته شده: چون به دانشتان عمل نکردید، علم آنچه را که نمی دانید طلب نکنید، زیرا علم، زمانی که به آن عمل نشود، جز از خدا دوری نمی افزاید. - . تفسیر قمی ۲: ۲۳۱ -

**[ترجمه]

إیضاح

لعل المراد النهی عن طلب علم لا یکون غرض طالبه العمل به و لا یکون عازما علی الإتیان به و یحتمل أن یکون النهی راجعا إلی القید أی لا تکونوا غیر عاملین بما علمتم حتی إذا طلبتم العلم الذی یلزمکم طلبه یکون بعد عدم العمل بما علمتم فیکون مذموما من حیث عدم العمل لا من حیث الطلب.

**[ترجمه]شاید مراد، نهی از طلب علمی باشد که هدف طالب علم، عمل به آن نیست، و قصد عمل به آن را ندارد. و احتمال دارد مراد نهی باشد که به قید بر می گردد، یعنی شما عالمان بی عمل نباشید، که طلب علم شما بعد از ترک عمل به دانش

های شما باشد که مذموم است، پس مذمت به خاطر عمل نکردن به آن علم است نه به خاطر طلب علم.

**[ترجمه]

«۷»

ب، قرب الإسناد ابْنُ سَعْدٍ عَنِ الْأَزْدِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَبْلِغْ مَوَالِيَنَا عَنَّا السَّلَامَ وَ أَخْبِرْهُمْ أَنَّا لَا نُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً إِلَّا بِعَمَلٍ وَ أَنَّهُمْ لَنْ يَنَالُوا وَلَايَتَنَا إِلَّا بِعَمَلٍ أَوْ وَرَعٍ وَ أَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ حَسْرَةً يَوْمَ الْقِيَامَهِ مَنْ وَصَفَ عَدْلًا ثُمَّ خَالَفَهُ إِلَى غَيْرِهِ.

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام به ازدی فرمود: دوستانم را سلام برسان! و به آنان خبر بده، ما را از عذاب خدا چیزی جز عمل باز نمی دارد و آنان به ولایت ما نمی رسند جز به عمل یا تقوا. و با حسرت ترین مردم روز قیامت کسی است که عدالت را توصیف نموده ولی عملاً با آن مخالفت کرده است. - . قرب الاسناد: ۱۶ -

**[ترجمه]

تبیین

قال الجزری يقال أغن عنی الشرک أی اصرفه و کفه و منه قوله تعالی لَنْ يُغْنُوا عَنْکَ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً (۱)

**[ترجمه]جزری گوید: «أغن عنی الشرک»، گفته می شود، مراد این است که شرک را از من دور گردان و او را بسنده کن.

و مقصود از آیه مبارکه « إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْکَ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً وَ إِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِياءُ بَعْضٍ وَ اللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِين»، - . جاثیه / ۱۹ - {آنان هرگز در برابر خدا از تو حمایت نمی کنند [و به هیچ وجه به کار تو نمی آیند] و ستمگران بعضی شان دوستان بعضی [دیگر]ند، و خدا یار پرهیزگاران است.} نیز به همین معنا است. - . النهایه ۳: ۳۹۲ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، الخصال ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنِ الْقَدَّاحِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ الْعِلْمِ قَالَ الْإِنْصَاتُ لَهُ قَالَ ثُمَّ مَهْ قَالَ الِاسْتِمَاعُ لَهُ قَالَ ثُمَّ مَهْ قَالَ الْحِفْظُ لَهُ قَالَ ثُمَّ مَهْ قَالَ ثُمَّ الْعَمَلُ بِهِ قَالَ ثُمَّ مَهْ قَالَ ثُمَّ نَشْرُهُ.

ما، الأمالی للشيخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيِّ عَنِ ابْنِ نَهِيكٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْقَدَّاحِ مِثْلَهُ.

**[ترجمه]الخصال: علم پنج درجه دارد. امام ششم علیه السلام از قول پدرشان فرمود: مردی خدمت حضرت پیامبر صلی الله

علیه و آله رسید و عرض کرد: ای رسول خدا! علم چیست؟ فرمود: خاموشی در برابر معلم. عرض کرد: سپس چیست؟ فرمود: گوش گرفتن علم. عرض کرد: سپس چیست؟ فرمود: حفظ آن. عرض کرد:

سپس چیست؟ فرمود: عمل به آن. عرض کرد: سپس چیست؟ فرمود: نشر دادن برای دیگران. - . خصال: ۲۸۷ -

امالی شیخ طوسی: گروهی از قداح، مثل حدیث بالا را روایت کرده اند. - . امالی طوسی: ۶۱۳ -

**[ترجمه]

بیان

لعل سؤال السائل کان عما یوجب العلم أو عن آداب طلب العلم و یحتمل أن یکون غرضه استعلام حقیقته فأجابه علیه السلام ببیان ما یوجب حصوله لأنه الذی ینفعه فالحمل علی المبالغه و الإنصات السکوت عند الاستماع فإن کثره المجادله عند العالم توجب الحرمان عن علمه.

ص: ۲۸

۱- ۱ الجاثیه: ۱۹.

**[ترجمه]شاید سؤال پرسشگر از چیزی بوده که سبب علم می شود. یا از آداب جستجوی علم بوده و احتمال دارد، غرض پرسشگر آگاهی از حقیقت علم باشد و امام علیه السلام او را به چیزی که سبب حاصل شدن علم می شود پاسخ گفت. زیرا آن چیز او را منفعت می رساند، پس حمل بر مبالغه و سکوت به هنگام استماع می شود، زیرا مجادله بسیار در نزد عالم موجب محروم شدن از علم او می گردد.

ص: ۲۸

**[ترجمه]

«۹»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام الْوَرَّاقُ عَنِ ابْنِ مَهْرَوَیْهِ (۱) عَنْ دَاوُدَ بْنِ سُلَیْمَانَ الْغَازِی عَنْ أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: الدُّنْیَا کُلُّهَا جَهْلٌ إِلَّا مَوَاضِعَ الْعِلْمِ وَ الْعِلْمُ کُلُّهُ حُجَّهٌ إِلَّا مَا عُمِلَ بِهِ وَ الْعَمَلُ کُلُّهُ رِیَاءٌ إِلَّا مَا کَانَ مُخْلَصاً وَ الْإِخْلَاصُ عَلَی خَطَرٍ حَتَّی یَنْظُرَ الْعَبْدُ بِمَا یُخْتَمُ لَهُ.

ید، التوحید محمد بن عمرو بن علی البصری عن علی بن الحسن المثنی عن ابن مهرویه مثله

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: داود بن سلیمان گوید: امام رضا علیه السلام از پدرانشان از امیرالمؤمنین علیهم السلام نقل فرمودند: دنیا تماماً جهل است مگر مواضع علم، و علم - تماماً - بر انسان حجت است مگر آنچه به آن عمل شود؛ و عمل تماماً ریا می باشد مگر آنچه که خالصانه باشد؛ و اخلاص هم در معرض خطر است تا این که انسان ببیند عاقبت و پایان کارش چه می شود. - . عیون اخبار الرضا ۱: ۲۵۳ -

توحید: محمد بن عمرو از ابن مهرویه، مثل حدیث بالا را نقل کرده است. - . توحید: ۳۷۱ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد بمواضع العلم الأنبیاء و الأئمه و من أخذ عنهم العلم.

**[ترجمه]شاید مراد جایگاه علم پیامبران و ائمه علیهم السلام و کسی که از آنان علم اخذ می کند باشد.

**[ترجمه]

«۱۰»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ زِیَادٍ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ

مُحَمَّدٍ علیهما السلام وَ قَدْ سُئِلَ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَی قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّهُ الْبالِغَهُ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی یَقُولُ لِلْعَبْدِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ عَبْدِی أَ کُنْتَ عَالِماً فَإِنْ قَالَ نَعَمْ قَالَ لَهُ أَ فَلَا عَمِلْتَ بِمَا عَلِمْتَ وَ إِنْ قَالَ کُنْتُ جَاهِلًا قَالَ لَهُ أَ فَلَا تَعَلَّمْتَ حَتَّی تَعْمَلَ فَیُخْصَمُ فَتِلْکَ الْحُجَّهُ الْبَالِغَهُ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: ابن زیاد گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که آن حضرت از آیه: «قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّهُ الْبالِغَهُ»، - . الانعام / ۱۴۹ - {بگو: «برهانِ رسا ویژه خداست.»} سؤال شد. آن حضرت فرمود: خدای متعال روز قیامت به بنده اش می گوید: ای بنده من، آیا عالم بودی؟ اگر گفت بله، می فرماید: چرا به علمت عمل نکردی، و اگر گوید: نادان بودم، خداوند می فرماید: چرا علم نیاموختی تا عمل کنی؟ پس خدا بر او پیروز شود. پس آن حجت رسا است. - . امالی طوسی ۱: ۸ -

**[ترجمه]

بیان

قوله فیخصم علی البناء للمفعول یقال خاصمه فخصمه أی غلبه.

**[ترجمه]«فیخصم» به صیغه مجهول است، گفته می شود: «خاصمه فخصمه» یعنی بر او غلبه پیدا کرد.

**[ترجمه]

«۱۱»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ وَ الْمُفِیدُ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ جَمِیعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ حَفْصٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَنْ تَعَلَّمَ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ عَمِلَ لِلَّهِ وَ عَلَّمَ لِلَّهِ دُعِیَ فِی مَلَکُوتِ السَّمَاوَاتِ عَظِیماً وَ قِیلَ تَعَلَّمَ لِلَّهِ وَ عَلَّمَ لِلَّهِ(۲).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که برای خداوند علم آموزش دهد و برای خدا عمل کند و برای خداوند علم بیاموزد، در ملکوت آسمانها انسان بزرگ خوانده شود. و بعضی گفته اند: آن حضرت فرمود: کسی که برای خدا علم آموزش دهد و بیاموزد. - . امالی طوسی ۶: ۱۷۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِ أَخِی دِعْبِلٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ لِخَیْثَمَهَ أَبْلِغْ شِیعَتَنَا أَنَّهُ لَا یُنَالُ مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِالْعَمَلِ وَ أَبْلِغْ شِیعَتَنَا أَنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ حَسْرَهً یَوْمَ الْقِیَامَهِ مَنْ وَصَفَ عَدْلًا ثُمَّ خَالَفَهُ إِلَی غَیْرِهِ وَ أَبْلِغْ شِیعَتَنَا أَنَّهُمْ إِذَا قَامُوا بِمَا أُمِرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: برادر دعبل خزاعی روایت کرده که امام محمد تقی علیه السلام به خیثمه فرمود: به شیعیانم بگو، آن چیزی که در نزد خداست جز به عمل به دست نمی آید؛ و به شیعیانم برسان که روز قیامت با حسرت ترین مردم کسی است که عدالت را برای دیگران توصیف نموده و خودش عمل نکرده؛ و به شیعیانم برسان که آنان وقتی اوامر خدا را انجام دادند، آنگاه روز قیامت از جمله رستگارانند. - . امالی طوسی ۱۳: ۳۸۰ -

**[ترجمه]

بیان

من وصف عدلا أی لغیره و لم یعمل به و یحتمل أن یکون المراد أن یقول بحقیه دین و لا یعمل بما قرر فیه من الأعمال.

ص: ۲۹

---

۱ - ۱ بفتح المیم و سکون الهاء و ضم الراء، هو علیّ بن مهرویه القزوینی، قال الشیخ فی فهرسه ص ۹۷: علی بن مهرویه القزوینی له کتاب رواه أبو نعیم عنه.

۲- ۲ الظاهر اتّحاده مع الحدیث الخامس من الباب و أنّه قطعه منه.

**[ترجمه]«من وصف عـدلا» یعنی عـدالت را برای دیگران تعریف کرده و خودش عملاًـ مخالفت نموده و احتمال دارد مراد این باشد که حقیقت دین را بیان کرده و به اعمال دینی عمل نکرده.

ص: ۲۹

**[ترجمه]

«۱۳»

مع، معانی الأخبار ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام ابْنُ عُبْدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَهَ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنِ الْهَرَوِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِیَّ بْنَ مُوسَی الرِّضَا علیهما السلام یَقُولُ رَحِمَ اللَّهُ عَبْداً أَحْیَا أَمْرَنَا فَقُلْتُ لَهُ وَ کَیْفَ یُحْیِی أَمْرَکُمْ قَالَ یَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَ یُعَلِّمُهَا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ کَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا قَالَ قُلْتُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَدْ رُوِیَ لَنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ مَنْ تَعَلَّمَ عِلْماً لِیُمَارِیَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ یُبَاهِیَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ لِیُقْبِلَ بِوُجُوهِ النَّاسِ إِلَیْهِ فَهُوَ فِی النَّارِ فَقَالَ علیه السلام صَدَقَ جَدِّی علیه السلام أَ فَتَدْرِی مَنِ السُّفَهَاءُ فَقُلْتُ لَا یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ هُمْ قُصَّاصُ مُخَالِفِینَا وَ تَدْرِی مَنِ الْعُلَمَاءُ فَقُلْتُ لَا یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ هُمْ عُلَمَاءُ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام الَّذِینَ فَرَضَ اللَّهُ طَاعَتَهُمْ وَ أَوْجَبَ مَوَدَّتَهُمْ ثُمَّ قَالَ وَ تَدْرِی مَا مَعْنَی قَوْلِهِ أَوْ لِیُقْبِلَ بِوُجُوهِ النَّاسِ إِلَیْهِ قُلْتُ لَا قَالَ یَعْنِی وَ اللَّهِ بِذَلِکَ ادِّعَاءَ الْإِمَامَهِ بِغَیْرِ حَقِّهَا وَ مَنْ فَعَلَ ذَلِکَ فَهُوَ فِی النَّارِ.

**[ترجمه]معانی الأخبار، عیون أخبار الرضا علیه السلام: عبدالسلام بن صالح هروی گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که چنین می فرمود: خداوند رحمت کند کسی را که امر ما را زنده بدارد. عرض کردم: چگونه امر شما را زنده بدارد؟ حضرت فرمودند: علوم ما را فراگیرد و به مردم بیاموزد، زیرا اگر مردم بر آن گفتار نیک اطلاع می یافتند، از ما پیروی می کردند. – راوی گوید: – عرض کردم: از امام صادق علیه السلام برای ما روایتی نقل شده است که آن حضرت فرمودند: هر کس مطلبی را بیاموزد تا با افراد نادان بحث و جدل کند یا با علماء به مباهات و فخر فروشی بپردازد و جماعتی از مردم را به سوی خود متوجه کند، چنین شخصی اهل جهنم است، امام رضا علیه السلام فرمودند: جدم درست فرمودند، آیا می دانی سفهاء و نادان چه کسانی هستند؟ عرض کردم: خیر، یابن رسول الله، حضرت فرمودند: آنان داستان پردازان اهل سنت اند. آیا می دانی علما چه کسانی هستند؟ عرض کردم: خیر، یابن رسول الله! حضرت فرمودند، آنان علماء آل محمّد هستند که خداوند اطاعت و دوستی‌شان را واجب کرده است، سپس فرمودند: آیا می دانی منظور آن حضرت از این که فرموده اند «تا مردم را به سوی خود متوجه کند» چه بوده است؟ عرض کردم خیر، فرمود: به خدا قسم، منظور آن حضرت، ادعای نابجا و ناروای امامت است، و هر کس چنین کند، اهل جهنم خواهد بود. – . عیون اخبار الرضا ۱: ۲۷۵، معانی الاخبار: ۱۸۰ –

**[ترجمه]

«۱۴»

ثو، ثواب الأعمال أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْأَصْبَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ حَفْصٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ کُفِیَ

مَا لَمْ يَعْلَمْ.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: هر که بر آنچه می داند عمل کند، از آنچه نمی داند بی نیاز باشد. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۱۶۲ -

**[ترجمه]

بیان

کفی ما لم یعلم أی علمه الله بلا تعب.

**[ترجمه]«کفی ما لم یعلم» یعنی خدا او را علم بدون زحمت می دهد.

**[ترجمه]

«۱۵»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ یَزِیدَ الصَّائِغِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: یَا یَزِیدُ أَشَدُّ النَّاسِ حَسْرَةً یَوْمَ الْقِیَامَهِ الَّذِینَ وَصَفُوا الْعَدْلَ ثُمَّ خَالَفُوهُ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ یا حَسْرَتی عَلی ما فَرَّطْتُ فِی جَنْبِ اللَّهِ

**[ترجمه]المحاسن: یزید صائغ از امام باقر علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: ای یزید، روز قیامت باحسرت ترین مردم کسانی است که عدل را تعریف نموده و سپس با آن مخالفت کرده باشد، و آن قول خدای متعال است «أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ یا حَسْرَتی عَلی ما فَرَّطْتُ فِی جَنْبِ اللَّهِ» - . محاسن: ۱۲۰ - .

**[ترجمه]

بیان

فِی جَنْبِ اللَّهِ أی طاعه الله أو طاعه ولاه أمر الله الذین هم مقربوا جنابه فکأنهم بجنبه.

**[ترجمه]«فِی جَنْبِ اللَّهِ» یعنی طاعت خدا و یا فرمانبرداری والیان امر خدا، آنانی که به خدا نزدیک اند گویا در کنار خدا هستند.

**[ترجمه]

«۱۶»

سن، المحاسن فِی رِوَایَهِ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی أَوْ غَیْرِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَکُبْکِبُوا فِیها هُمْ وَ الْغاوُونَ قَالَ مَنْ وَصَفَ عَدْلًا ثُمَّ خَالَفَهُ إِلَی غَیْرِهِ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام در تفسیر قول خدای متعال «فَکُبْکِبُوا فِیها هُمْ و الْغاوُونَ» فرمود: مراد از آن کسی کاست که عدل را برای دیگران توصیف کند و خودش عملاً مخالفت نماید. -. محاسن: ۱۲۰ -

**[ترجمه]

«۱۷»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْحَسْرَهَ وَ النَّدَامَهَ وَ الْوَیْلَ کُلَّهُ لِمَنْ لَمْ یَنْتَفِعْ بِمَا أَبْصَرَ وَ مَنْ لَمْ یَدْرِ الْأَمْرَ الَّذِی هُوَ عَلَیْهِ مُقِیمٌ أَ نَفْعٌ هُوَ لَهُ أَمْ ضَرَرٌ قَالَ قُلْتُ فَبِمَا یُعْرَفُ النَّاجِی قَالَ مَنْ کَانَ فِعْلُهُ لِقَوْلِهِ مُوَافِقاً

ص: ۳۰

۱- ۱ لعله متحد مع الحدیث الثالث.

فَأَثْبِتَ لَهُ الشَّهَادَهُ بِالنَّجَاهِ وَ مَنْ لَمْ يَكُنْ فِعْلُهُ لِقَوْلِهِ مُوَافِقاً فَإِنَّمَا ذَلِكَ مُسْتَوْدَعٌ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: مفضل از امام صادق عليه السلام روايت كرده: آن حضرت فرمود: همانا حسرت و پشيمانى و ويل همه بر كسى باد كه به بينائى اش بهره مند نگشته، و نداند ولايت اهل بيت را كه دارد، آيا برايش مفيد بوده يا مضر. عرض كردم: به چه چيزى انسان رستگار مى شود؟ فرمود: كسى كه كردارش موافق گفتارش باشد،

ص: ۳۰

من به رستگارى او شهادت مى دهم. و كسى كه كردارش با گفتارش موافق نباشد، ايمان او ايمان عاريه است. - . محاسن: ۲۵۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ضا، فقه الرضا عليه السلام أَرْوِي مَنْ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ لِيُمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ يُبَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ يَصْرِفَ وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْهِ لِيُرَئِّسُوهُ وَ يُعَظِّمُوهُ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

**[ترجمه]فقه الرضا عليه السلام: كسى كه علم بياموزد تا با نادانان جدال يا با علماء فخرفروشى كند يا جلب توجه مردم نمايد تا رئيس آنها باشد و او را تعظيم نمايند، جايگاهش را در آتش جهنم آماده كند. - . فقه امام رضا عليه السلام: ۳۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۹»

شا، الإرشاد فِي خُطْبَةٍ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام تَرَكْنَا صَدْرَهَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا مِنَ الضَّلَالَهِ وَ بَصَّرَنَا مِنَ الْعَمَى وَ مَنَّ عَلَيْنَا بِالْإِسْلَامِ وَ جَعَلَ فِينَا النُّبُوَّهَ وَ جَعَلَنَا النُّجَبَاءَ وَ جَعَلَ أَفْرَاطَنَا أَفْرَاطَ الْأَنْبِيَاءِ وَ جَعَلَنَا خَيْرَ أُمَّهٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ نَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَ نَعْبُدُ اللَّهَ وَ لَا نُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً وَ لَا نَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ وَلِيّاً فَنَحْنُ شُهَدَاءُ اللَّهِ وَ الرَّسُولُ شَهِيدٌ عَلَيْنَا نَشْفَعُ فَنُشَفَّعُ فِيمَنْ شَفَعْنَا لَهُ وَ نَدْعُو فَيُسْتَجَابُ دُعَاؤُنَا وَ يُغْفَرُ لِمَنْ نَدْعُو لَهُ ذُنُوبُهُ أَخْلَصْنَا لِلَّهِ فَلَمْ نَدْعُ مِنْ دُونِهِ وَلِيّاً أَيُّهَا النَّاسُ تَعاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوى وَ لا تَعاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقابِ أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي ابْنُ عَمِّ نَبِيِّكُمْ وَ أَوْلَاكُمْ بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ (۲)فَاسْأَلُونِي ثُمَّ اسْأَلُونِي وَ كَأَنَّكُمْ بِالْعِلْمِ قَدْ نَفِدَ وَ أَنَّهُ لَا يَهْلِكُ عَالِمٌ إِلَّا يَهْلِكُ بَعْضُ عِلْمِهِ وَ إِنَّمَا الْعُلَمَاءُ فِي النَّاسِ كَالْبَدْرِ فِي السَّمَاءِ يُضِي ءُ نُورُهُ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ خُذُوا مِنَ الْعِلْمِ مَا بَدَا لَكُمْ وَ إِيَّاكُمْ أَنْ تَطْلُبُوهُ لِخِصَالٍ أَرْبَعٍ لِتُبَاهُوا بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ تُمَارُوا بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ تُرَاءُوا بِهِ فِي الْمَجَالِسِ أَوْ تَصْرِفُوا وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْكُمْ لِلتَّرَؤُّسِ لَا يَسْتَوِي عِنْدَ اللَّهِ فِي الْعُقُوبَهِ الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ نَفَعَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكُمْ بِمَا عَلِمْنَا وَ جَعَلَهُ لِوَجْهِهِ خَالِصاً إِنَّهُ سَمِيعٌ مُجِيبٌ.

**[ترجمه]ارشاد: حضرت على عليه السلام در ضمن خطبه اى كه ما آغاز آن را رها ساختيم و دنبال آن اين است، فرمايد:

و سپاس خداوندی را سزاست که ما را از گمراهی (به سعادت) راهنمائی فرمود، و از کوری بینایمان کرد، و به وسیله (دیانت) اسلام بر ما منت نهاد، و پیامبری را در ما قرار داد، و ما را از برگزیدگان گردانید، و نشانه های راه ما را نشانه های پیمبران قرار داد، و ما را بهترین امتهائی که آمدند گردانید، که امر به معروف کنیم و نهی از منکر نمائیم، و خدای را پرستش کرده و به او شرک نورزیم و جز او صاحب اختیاری نگیریم، پس ما گواهان خدائیم و رسول خدا صلی الله علیه و آله گواه بر ما است، ما (در روز رستاخیز) شفاعت کنیم و شفاعتمان در باره هر کس که شفاعت کرده ایم پذیرفته شود، و خدا را بخوانیم و به اجابت رسد، و گناهان هر کس که ما در باره اش دعا کنیم آمرزیده شود. ما به خدا اخلاص ورزیده ایم (و بندگی خود را خالص او کرده ایم) و جز او دیگری را فرمانروا نخوانده ایم،

ای گروه مردم، «تَعاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوى وَ لا تَعاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقابِ»، - . مائده / ۲ - {و در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکدیگر همکاری کنید، و در گناه و تعدّی دستیار هم نشوید، و از خدا پروا کنید که خدا سخت کیفر است.}.

همدیگر را بر نیکوکاری کمک کنید و بر گناه و ستم کمک نکنید و از خدا بترسید که همانا خداوند در عقوبت سخت است. ای گروه مردم، من پسر عموی پیامبر شما هستم و سزاوارترین شمایم به خدا و رسولش؛ پس از من پرسش کنید و باز پرسش کنید، که گویا شما می نگرید به دانش و علمی که برطرف گردیده و نابود شده، و براستی هیچ دانشمندی هلاک نگردد جز اینکه برخی از دانشش با او برود. جز این نیست که دانشمندان در میان مردم مانند ماه در آسمان هستند که نورش بر ستارگان دیگر درخشندگی دارد، هر چه برایتان از دانش آشکار شود، آن را فرا گیرید، و بپرهیزید از اینکه دانش را برای (این) چهار چیز بیاموزید:

۱ . برای اینکه به دانشمندان مباهات کنید و به خود ببالید.

۲ . یا برای اینکه با سبک مغزان، بدان وسیله پیکار و جدال کنید.

۳ . یا بدان وسیله در انجمنها خودنمائی کنید.

۴. یا بخواهید بدان سبب برای ریاست مردم را به سوی خود جلب نمائید. در پاداش کردار، آنان که می‌دانند و آنان که ندانند، یکسان و برابر نیستند. خداوند به ما و شما در آنچه به ما آموخته و آن را پاک و خالص برای خود گرداند، سود دهد، همانا او شنوای پاسخ دهنده است. - . ارشاد: ۱۲۲ -

**[ترجمه]

بیان

الفرط العلم المستقیم یهتدی به و ما لم یدرک من الولد و الذی یتقدم الوارده لیهیئ لهم ما یحتاجون إلیه فقوله علیه السلام و جعل أفراطنا أفراط الأنبیاء أی جعل أولادنا أولاد الأنبیاء أی نحن و أولادنا من سلاله النبیین أو المراد أن الهادی منا أی الإمام

إمام للأنبياء و قدوه لهم أيضا أو شفعاؤنا شفعاء الأنبياء أيضا

كَمَا قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله أَنَا فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ

**[ترجمه]«الفرط» عبارت از دانش مستقیم است که سبب هدایت می گردد و به فرزندی که درک نشود نیز فرط گفته شده، همچنین به کسی که قبل از دیگران زودتر به خانه می رود تا مثلاً برای میهمانان وسایل مورد نیازشان را آماده کند، فرط می گویند. مقصود امام علیه السلام این است که خداوند فرزندان ما را فرزندان انبیاء قرار داده، یعنی ما و فرزندان ما از نسل انبیاء هستیم؛ یا مقصود این است که هدایتگر از ما است، یعنی امام پیشوای انبیاء و رهبر ایشان نیز است. همچنین می تواند معنا چنین باشد که شفاعت گران ما شفیعان انبیاء نیز هستند، چنانکه پیامبر فرمود: من شفیع شما نزد حوض کوثر هستم.

**[ترجمه]

«۲۰»

مص، مصباح الشریعه قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام الْعِلْمُ أَصْلُ كُلِّ حَالٍ سَنِيٍّ وَ مُنْتَهَى كُلِّ مَنْزِلَه

ص: ۳۱

۱- ۱ لعله متحد مع الحديث الثالث.

۲- ۲ مأخوذ من قول النبیّ صلّی اللّه علیه و آله فی حقه: من کنت مولاه فهذا علی مولاه.

رَفِيعَةٍ لِذَلِكَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ أَيْ عِلْمِ التَّقْوَى وَ الْيَقِينِ.

**[ترجمه]مصباح الشريعه: حضرت صادق علیه السلام فرموده است: علم، اصل و اساس هر حالت و صفت بلند مرتبه ای است و نهایت هر مقام

ص: ۳۱

بالاـ و بلندی می باشد، و از این روست که رسول اکرم صلی الله علیه وآله فرموده است: طلب کردن و به دست آوردن علم واجب است، برای هر فردی از مرد و زن مسلمان. و مراد، علوم مربوط به تقوی و تحصیل یقین است. - . مصباح الشریعه: ۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام اطْلُبُوا الْعِلْمَ وَ لَوْ بِالصِّينِ وَ هُوَ عِلْمُ مَعْرِفَةِ النَّفْسِ وَ فِيهِ مَعْرِفَةُ الرَّبِّ عَزَّ وَ جَلَّ.

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود: علم را بطلبید اگرچه در سرزمین چین باشد، و مراد علومی است که مربوط به معرفه النفس باشد، و شناختن نفس موجب معرفت پروردگار متعال خواهد بود. - . مصباح الشریعه: ۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۲»

قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ ثُمَّ عَلَيْكَ مِنَ الْعِلْمِ بِمَا لَا يَصِحُّ الْعَمَلُ إِلَّا بِهِ وَ هُوَ الْإِخْلَاصُ.

**[ترجمه]رسول اکرم صلی الله علیه وآله فرموده است: کسی که نفس خود را بشناسد، البته خدای خود را شناخته است. و سپس بر تو باد که علومی را یاد بگیری که در اصلاح اعمال و تصحیح وظائف تو مؤثر باشد، و آن علوم مربوط به اخلاص است که بدون آن، عملی صحیح و قبول نمی شود.

**[ترجمه]

«۲۳»

قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَ هُوَ الْعِلْمُ الَّذِي يُضَادُّ الْعَمَلَ بِالْإِخْلَاصِ وَ اعْلَمْ أَنَّ قَلِيلَ الْعِلْمِ يَحْتَاجُ إِلَى كَثِيرِ الْعَمَلِ لِأَنَّ عِلْمَ سَاعَةٍ يُلْزِمُ صَاحِبَهُ اسْتِعْمَالَهُ طُولَ عُمُرِهِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: پناه می برم به خدا از علمی که فایده ندهد. و آن علمی است که با عمل

خالصانه ضد است. و متوجه باش که اندکی از علم، مقتضی عمل بسیاری است؛ زیرا چون در موضوعی برای انسان علم حاصل گشت، می باید پیوسته و تا آخر عمر خود، مطابق آن عمل کند.

**[ترجمه]

«۲۴»

قَالَ عِيسَى عليه السلام رَأَيْتُ حَجَراً مَكْتُوباً عَلَيْهِ قَلِّبْنِي فَقَلَّبْتُهُ فَإِذَا عَلَى بَاطِنِهِ مَنْ لَا يَعْمَلُ بِمَا يَعْلَمُ مَشُومٌ عَلَيْهِ طَلَبُ مَا لَا يَعْلَمُ وَ مَرْدُودٌ عَلَيْهِ مَا عَلِمَ.

**[ترجمه]حضرت عیسی علیه السلام فرمود: سنگی را دیدم که روی آن نوشته شده بود: مرا بر گردان! پس آن را برگردانیدم، و در طرف دیگر آن نوشته شده بود: کسی که به علم خود عمل نکند، بر او طلب آنچه نمی داند شوم است و آنچه می داند، به او برمی گردد. - . مصباح الشریعه: ۱۴ -

**[ترجمه]

«۲۵»

أَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِلَى دَاوُدَ عليه السلام أَنَّ أَهْوَنَ مَا أَنَا صَانِعٌ بِعَالِمٍ غَيْرِ عَامِلٍ بِعِلْمِهِ أَشَدُّ مِنْ سَبْعِينَ عُقُوبَةً أَنْ أُخْرِجَ مِنْ قَلْبِهِ حَلَاوَةَ ذِكْرِي وَ لَيْسَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ طَرِيقٌ يَسْلُكُ إِلَّا بِعِلْمٍ وَ الْعِلْمُ زَيْنُ الْمَرْءِ فِي الدُّنْيَا وَ سَائِقُهُ إِلَى الْجَنَّةِ وَ بِهِ يَصِلُ إِلَى رِضْوَانِ اللَّهِ تَعَالَى وَ الْعَالِمُ حَقّاً هُوَ الَّذِي يَنْطِقُ عَنْهُ أَعْمَالُهُ الصَّالِحَةُ وَ أَوْرَادُهُ الزَّاكِيَةُ وَ صِدْقُهُ وَ تَقْوَاهُ لَا لِسَانُهُ وَ تَصَاوُلُهُ وَ دَعْوَاهُ وَ لَقَدْ كَانَ يَطْلُبُ هَذَا الْعِلْمَ فِي غَيْرِ هَذَا الزَّمَانِ مَنْ كَانَ فِيهِ عَقْلٌ وَ نُسُكٌ وَ حِكْمَةٌ وَ حَيَاءٌ وَ خَشْيَةٌ وَ أَنَا أَرَى طَالِبَهُ الْيَوْمَ مَنْ لَيْسَ فِيهِ مِنْ ذَلِكَ شَيْ ءٌ وَ الْعَالِمُ يَحْتَاجُ إِلَى عَقْلٍ وَ رِفْقٍ وَ شَفَقَةٍ وَ نُصْحٍ وَ حِلْمٍ وَ صَبْرٍ وَ بَذْلٍ وَ قَنَاعَةٍ وَ الْمُتَعَلِّمُ يَحْتَاجُ إِلَى رَغْبَةٍ وَ إِرَادَةٍ وَ فَرَاغٍ وَ نُسُكٍ وَ خَشْيَةٍ وَ حِفْظٍ وَ حَزْمٍ.

**[ترجمه]خدای متعال به داوود وحی کرد: آسانترین چیزی که عالم بی عمل را به آن عذاب می کنند، سخت تر است از هفتاد کیفر، و شیرینی یاد خودم را از قلبش بیرون می سازم. و راهی که به سوی خدا رود، جز علم نیست و علم زینت مرد در دنیا و کشاننده او به بهشت است و عالم حقیقی که سزاوار است از او استفاده شود کسی است که اعمال صالح و پاک و درستی و پرهیزکاری او از درون و مقام او گواهی بدهد، نه زبان و بحث و جدل کردن و مقابل و برابر شدن با دیگران و نزاع و حمله کردن و ادعا نمودن او، که این معانی، مقام و مرتبت حقیقی او را نشان نخواهد داد. در زمان گذشته، کسی که در طلب علم و تحصیل آن بود، به عقل و عبادت و حیاء و خشوع توأم با خوف متصف می شد، ولی در زمان ما کسانی طلب علم می کنند که چیزی از این صفات در وجود آنها نیست. و شخص عالم نیازمند است به عقل داشتن و نرم و ملایم بودن و مهربانی و خلوص و صفا در رفتار و کردار و حلیم بودن و صبر و بردباری و بذل علم و دست و دل باز بودن و قناعت.

و شخص دانشجو نیز می باید دارای صفات علاقه و شوق و تصمیم و فراغت خاطر و عبادت و بندگی و خشوع توأم با خوف و

محافظت بر وظائف و حفظ مطالب و احتیاط در امور باشد، تا بتواند در تحصیل علم توفیق پیدا کرده و در این راه پا برجا بوده و استقامت داشته باشد.

**[ترجمه]

بیان

علم التقوی هو العلم بالأوامر و النواهی و التکالیف التی یتقی بها من عذاب الله و علم الیقین علم ما یتعلق من المعارف بأصول الدین و یحتمل أن یکون علم التقوی أعم منهما و یکون الیقین معطوفا علی العلم و تفسیرا له أی العلم المأمور به هو الیقین قوله علیه السلام و فیه معرفه الرب أی معرفه الشئون التی جعلها الله تعالی للنفس و معرفه معایبها و ما یوجب رفعتها و کمالاتها یوجب اکتساب ما یوجب کمال معرفته تعالی

ص: ۳۲

بحسب قـابليه الشـخص و يوجب العلم بعظمته و كمال قـدرته فإنها أعظم خلق الله إذا عرفت كما هی أو المراد أن معرفه صـفات النفس معيـار لمعرفته تعـالی إذ لو لاـ اتصاف النفس بالعلم لم يمكن معرفه علمه بوجه و كـذا سائر الصـفات أو المراد أنه كل ما عرف صـفه فی نفسه نفاه عنه تعالی لأن صـفات الممكنات مشوبه بالعجز و النقص و إن الأشـياء إنما تعرف بأضـدادها فإذا رأی الجهـل فی نفسه و علم أنه نقص نزه ربه عنه و إذا نظر فی علمه و رأی أنه مشوب بـأنواع الجهـل و مسـبوق به و مـأخوذ من غيره فنفی هـذه الأشياء عن علمه تعـالی و نزهه عن الاتصاف بمثل علمه و قيل إن النفس لما كان مجردا يعرف بالتفكر فی أمر نفسـه ربه تعالی و تجرده و قـد عرفت ما فيه (١)و قـد ورد معنی آخر فی بعض الأخبار لهـذا الحديث النبوی و هو أن المراد أن معرفته تعالی بـديهيه فكل من بلغ حـد التميز و عرف نفسه عرف أن له صانعا قوله عليه السـلام العالم حقا إلـخ أی العالم يلزم أن يكون أعمـاله شواهـد علمه و دلاـئله لاـ دعواه التی تكـذبها أعمـاله القبيحه و التصـاول التطـاول و المجادله يقال الفحلان يتساولان أی يتواثبان.

**[ترجمه]«علم تقوا» همـان دانش به اوامر و نواهی و تكاليفی است كه به وسـيله آنها از عـذاب خداونـد پرهيز می شود. «علم يقين» معـارف و شـناخت اصول دين است، هر چنـد احتمـال دارد دانش تقوا شامـل هر دو شود و يقين كه بر علم عطف شـده، تفسير آن باشد. «عطف تفسيری» يعنی دانشی كه به آن مأمور هستيم و عبارت از يقين است.

«شناخت امور مربوط به نفس» مانند شناخت عيب ها و كمالات نفسانی، باعث شناخت نسبتاً كاملی از عظمت و قدرت خداوند می گردد، هر چند كه اين شناخت نسبت

ص: ٣٢

به اشخاص متفاوت است. بايد توجه داشت كه اگر حقيقت نفس شناخته شود، از عظيم ترين آفريده های خداوند است.

می توان گفت: شايد معنا چنين باشد كه شـناخت صفات نفس، ملاک و ميزان شناخت خداوند است، چون اگر نفس انسان از علم بی بهره باشد، به هيچ صورت نمی تواند از علم خداوند شناخت پيدا كند و بقيه صفات نيز اين چنين اند.

احتمال دارد بگوئيم انسان هر صـفتی كه در نفس خود بيابـد، آن صـفت را از خداونـد نفی می كنـد، چون صـفات موجودات ممكن بـا صـفات واجب الوجود و خداونـد، قابـل مقـايسه نيست. صـفات ممكن الوجود همراه با عجز و نقص است، به عبارت بهتر، اشـياء به وسـيله ضد خود بهتر شـناخته می شوند. «سياهی را در مقايسه با سفيدی بهتر می توان شناخت، چون ضد همند». بنابراين اگر انسان در خود جهل را ببينـد و بدانـد كه جهل نقص است، خـدا را از آن پيراسـته می دانـد. همچنين وقتی در علم خود نگاه می كند كه اين علم مخلوط با انواع جهل و نادانی است، تازه اين علم ناقص را هم از غير خود دارد. ديدگاه بعضـی هر چنـد ضـعيف، چنين است كه نفس به دليل مجرد بودن از ماده، در امورات خودش تفكر می كنـد و با همين تفكر، خـدا را نيز مجرد از ماديات می شناسد.

معنای ديگری نيز وجود دارد و آن اينكه شـناخت خداونـد بـديهی و روشن است. هر كس در حـد تميز از خوب و بـد باشد و خود را بشناسد، می داند كه آفريدگاری دارد.

دانشمند حقیقی کسی است که اعمالش گواه و دلیل دانش او باشد نه اینکه کارهای زشت او دانش و ادعاهای او را زیر سؤال ببرد. «والتصاول» به معنای دست درازی و بگو و مگو است. گفته می شود «الفحلان یتساولان» یعنی دو پهلوان به همدیگر پریدند و حمله کردند.

**[ترجمه]

«۲۶»

غو، غوالی اللئالی عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله الْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمٌ عَلَی اللِّسَانِ فَذَلِکَ حُجَّهٌ عَلَی ابْنِ آدَمَ وَ عِلْمٌ فِی الْقَلْبِ فَذَلِکَ الْعِلْمُ النَّافِعُ (۲).

**[ترجمه]عوالی اللئالی: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: علم دو تا است: ۱. علم بر زبان که آن حجت بر اولاد آدم است. ۲. علم در قلب که آن علم پرفایده است. - . عوالی اللئالی ۱: ۲۷۴ -

**[ترجمه]

«۲۷»

سر، السرائر مِنْ کِتَابِ الْمَشِیخَهِ لِابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْهَیْثَمِ بْنِ وَاقِدٍ(۳) عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ زَهِدَ فِی الدُّنْیَا أَثْبَتَ اللَّهُ الْحِکْمَهَ فِی قَلْبِهِ وَ أَنْطَقَ بِهَا لِسَانَهُ وَ بَصَّرَهُ عُیُوبَ الدُّنْیَا دَاءَهَا وَ دَوَاءَهَا وَ أَخْرَجَهُ اللَّهُ مِنَ الدُّنْیَا سَالِماً إِلَی دَارِ السَّلَامِ.

**[ترجمه]سرائر: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که در دنیا زاهد باشد، خدا حکمت را در دلش پابرجا می کند و زبانش را به آن گویا و او را به عیب ها و دردها و دواهای دنیا بینا می سازد و از دنیا به سوی بهشت به سلامت بیرون می برد. - . سرائر ۳: ۵۹۳ -

**[ترجمه]

«۲۸»

سر، السرائر من کتاب أبی القاسم بن قولویه عن أبی ذر قال مَنْ تَعَلَّمَ عِلْماً مِنْ عِلْمِ الْآخِرَهِ یُرِیدُ بِهِ الدنیا عَرَضاً مِنْ عَرَضِ الدُّنْیَا لَمْ یَجِدْ رِیحَ الْجَنَّهِ.

**[ترجمه]سرائر: ابن قولویه از ابوذر نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که علمی از علوم آخرت را برای رسیدن به متاع بی ارزش دنیا بیاموزد، بوی بهشت را استشمام نمی کند. - . سرائر ۳: ۶۳۶ -

**[ترجمه]

غو، غوالی اللئالی عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ الْعِلْمَ یَهْتِفُ بِالْعَمَلِ فَإِنْ أَجَابَهُ وَ إِلَّا ارْتَحَلَ عَنْهُ.

ص: ۳۳

۱- ۱ إشاره إلی ما تقدم منه أن ظاهر الاخبار عدم کون النفس مجرده. و الحق ان الکتاب و السنه یدلان علی التجرد من غیر شبهه و أمّا اصطلاح التجرد و المادیه و نحوذ لک فمن الأمور المحدثه. ط.

۲- ۲ تأتی أیضا مرسله عن الکنز تحت الرقم ۴۶.

۳- ۳ هیثم علی وزان حیدر قال النجاشیّ فی ص ۳۰۶ من رجاله: الهیثم بن واقد الجزریّ روی عن أبی عبد اللّه علیه السلام له کتاب یرویه محمّد بن سنان. و عنونه ابن داود فی الباب الأوّل و وثقه.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: علم طالب عمل است و شخص را به سوی عمل می خواند. پس کسی که به مقتضای علمش عمل نکند، علم از او کوچ می کند. - . عوالی اللئالی ۴: ۶۶ -

ص: ۳۳

**[ترجمه]

بیان

یهتف بالعمل أی العلم طالب للعمل و یدعو الشخص إلیه فإن لم یعمل الشخص بما هو مطلوب العلم و مقتضاه فارقه.

**[ترجمه]«یهتف بالعمل» یعنی علم طالب عمل است و شخص را به سوی عمل می خواند، اگر شخص به خواسته و خواهش علم عمل نکرد، علم از او جدا می شود.

**[ترجمه]

«۳۰»

غو، غوالی اللئالی رُوِیَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنَّهُ حَدَّثَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: الْعُلَمَاءُ رَجُلَانِ رَجُلٌ عَالِمٌ آخِذٌ بِعِلْمِهِ فَهَذَا نَاجٍ وَ رَجُلٌ تَارِکٌ لِعِلْمِهِ فَهَذَا هَالِکٌ وَ إِنَّ أَهْلَ النَّارِ لَیَتَأَذَّوْنَ مِنْ رِیحِ الْعَالِمِ التَّارِکِ لِعِلْمِهِ وَ إِنَّ أَشَدَّ أَهْلِ النَّارِ نَدَامَةً وَ حَسْرَةً رَجُلٌ دَعَا عَبْداً إِلَی اللَّهِ سُبْحَانَهُ فَاسْتَجَابَ لَهُ وَ قَبِلَ مِنْهُ فَأَطَاعَ اللَّهَ فَأَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ وَ أَدْخَلَ الدَّاعِیَ النَّارَ بِتَرْکِهِ عِلْمَهُ (۱).

**[ترجمه]عوالی اللئالی: امیرمؤمنان علیه السلام از پیامبر خدا صلی الله علیه وآله روایت کرد که آن حضرت فرمود: دانشمندان دو گروه هستند: ۱. مرد عالمی که به علمش عمل می کند و اهل نجات است ۲. مردی که به علمش عمل نمی کند و اهل هلاکت است. اهل آتش از بوی بد عالم بی عمل اذیت می شوند، پرحسرت ترین و پشیمان ترین اهل جهنم مردی است که کسی را به سوی خدا خوانده و او دعوتش را اجابت نموده و از وی پذیرفته پس خدا را اطاعت کرده، خدا آن شخص را وارد بهشت می کند. و دعوت کننده را به خاطر بی عملی‌اش به دوزخ می برد. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۳۱»

غو، غوالی اللئالی رَوَی أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْهُومَانِ لَا یَشْبَعَانِ طَالِبُ دُنْیَا وَ طَالِبُ عِلْمٍ فَمَنِ اقْتَصَرَ مِنَ الدُّنْیَا عَلَی مَا أُحِلَّ لَهُ سَلِمَ وَ مَنْ تَنَاوَلَهَا مِنْ غَیْرِ حِلِّهَا هَلَکَ إِلَّا أَنْ یَتُوبَ أَوْ یُرَاجِعَ وَ مَنْ أَخَذَ الْعِلْمَ مِنْ أَهْلِهِ وَ عَمِلَ بِهِ نَجَا وَ مَنْ أَرَادَ بِهِ الدُّنْیَا فَهُوَ حَظُّهُ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: امیرمؤمنان علیه السلام از پیامبر خدا صلی الله علیه وآله روایت کرد که آن حضرت فرمود: دو گرسنه هرگز سیر نشوند: ۱. طالب دنیا ۲. طالب علم. کسی که بر حلال دنیا اکتفا کند سالم می ماند و کسی که حرام دنیا را بخورد هلاک می گردد، مگر توبه کند یا برگردد. و کسی که علم را از اهل آن بگیرد و به آن عمل کند نجات می یابد. و کسی که به آن علم دنیا را بخواهد، فقط همان دنیا بهره اوست. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۷ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری النهمه بلوغ الهمه فی الشیء و قد نهم فهو منهوم أی مولع انتهی و قوله علیه السلام أو یراجع یحتمل أن یکون الترديد من الراوی أو یکون أو بمعنی الواو أی یتوب إلی الله و یرد المال الحرام إلی صاحبه أو تخص التوبه بما إذا لم یقدر علی رد المال و المراجعه بما إذا قدر علیه و قرأ بعض الأفاضل علی البناء للمفعول أی یراجع الله علیه بفضله و یغفر له بلا توبه و قال یمکن أن یقرأ علی البناء للفاعل أی یراجع إلی الله بالأعمال الصالحه و ترک أکثر الکبائر.

**[ترجمه]جوهری گوید: «النهمه» همت بلند در چیزی را گویند. و «منهم» به معنای ولع کننده آمده است. - . الصحاح: ۲۰۴۷ -

مجلسی گوید: امام علیه السلام فرمود: «أو یراجع»، احتمال دارد تردید از راوی باشد یا أو به معنای «واو» باشد، یعنی آن شخص به سوی خدا توبه کند و مال حرام را به صاحبش برگرداند. یا توبه مخصوص زمانی است که قدرت بر رد کردن مال نداشته باشد و مراجعه زمانی است که بر آن قدرت داشته باشد. و بعضی فضلا آن را مجهول خوانده‌اند. یعنی خدا به فضل و کرمش او را بدون توبه می آمرزد و گفته شده، ممکن است معلوم خوانده شود یعنی آن شخص با اعمال نیک و ترک گناه، به سوی خدا برمی گردد.

**[ترجمه]

«۳۲»

م، تفسیر الإمام علیه السلام هُدیً لِلْمُتَّقِینَ الَّذِینَ یَتَّقُونَ الْمُوبِقَاتِ وَ یَتَّقُونَ تَسْلِیطَ السَّفَهِ عَلَی أَنْفُسِهِمْ حَتَّی إِذَا عَلِمُوا مَا یَجِبُ عَلَیْهِمْ عِلْمُهُ عَمِلُوا بِمَا یُوجِبُ لَهُمْ رِضَا رَبِّهِمْ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: «هُدیً لِلْمُتَّقِینَ» آنانی که از ارتکاب گناهان کبیره پرهیز می کنند و از مسلط ساختن نادانان بر خودشان دوری می نمایند تا واجباتشان را بدانند و به آنچه مورد رضای خدا است عمل کنند. - . تفسیر منسوب به امام عسکری(ع): ۶۲-۶۳ -

**[ترجمه]

«۳۳»

ضه، روضه الواعظين رُوِىَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِى طَالِبٍ عليهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِلَّهِ لَمْ يُصِبْ مِنْهُ بَاباً إِلَّا ازْدَادَ فِى نَفْسِهِ ذُلًّا وَ فِى النَّاسِ تَوَاضُعا.ولله خوفا

۱- ۱ لعله و الحديث التى بعده متحدان مع ما ياتى بعد ذلك من حديث سليم بن قيس تحت الرقم ۳۸.

وَ فِی الـدِّینِ اجْتِهَاداً وَ ذَلِکَ الَّذِی یَنْتَفِعُ بِالْعِلْمِ فَلْیَتَعَلَّمْهُ وَ مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِلدُّنْیَا وَ الْمَنْزِلَهِ عِنْدَ النَّاسِ وَ الْحُظْوَهِ (۱) عِنْدَ السُّلْطَانِ لَمْ یُصِبْ مِنْهُ بَاباً إِلَّا ازْدَادَ فِی نَفْسِهِ عَظَمَهً وَ عَلَی النَّاسِ اسْتِطَالَهً وَ بِاللَّهِ اغْتِرَاراً وَ مِنَ الـدِّینِ جَفَاءً فَذَلِکَ الَّذِی لَا یَنْتَفِعُ بِالْعِلْمِ فَلْیَکُفَّ وَ لْیُمْسِکْ عَنِ الْحُجَّهِ عَلَی نَفْسِهِ وَ النَّدَامَهِ وَ الْخِزْیِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]روضه الـواعظین: از علی بن ابی طـالب علیه السـلام روایت است که پیامبرصـلی الله علیه وآله چنین فرموده انـد: هر کس علم را برای خـدا طلب کنـد، به هر مرحله از آن که برسد، در نفس خود نرمی بیشتری احساس می کند و نسبت به مردم فروتن تر می شود و بر بیم او از خدا

ص: ۳۴

و کوشش او در دین افزوده می شود، و این کسی است که از علم بهره مند می شود و باید آن را آموزش دهد. و هر کس علم را برای امور دنیا و منزلت پیش مردم و بهره وری در پیشگاه پادشاه بیاموزد، هر چه از آن به او برسد، موجب خود بزرگ بینی و فخر فروشی بیشتر او به مردم می شود و مایه فریب خوردن بیشتر او در قبال خداونـد و ستم به دین می شود. چنین کسـی از دانش بهره مند نمی شود و از دلیل و برهان نسبت به خود عاجز می ماند و روز رستاخیز مایه زبونی و پشیمانی بیشتر او خواهد بود. – . روضه الواعظین: ۱۶ –

**[ترجمه]

بیان

الجفاء البعد.

**[ترجمه]جوهری گوید: «النهمه» همت کردن چیزی را گویند که اسم فاعل آن منهوم می آید، یعنی حریص و آزمند.

**[ترجمه]

«۳۴»

ین، کتاب حسـین بن سـعید و النوادر النَّضْرُ عَنْ دُرُسْتَ عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام مَنْ وَصَفَ عَدْلًا وَ خَالَفَهُ إِلَی غَیْرِهِ کَانَ عَلَیْهِ حَسْرَهً یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]کتـاب حسـین بن سـعید و نوادر: امـام صـادق علیه السـلام فرمود: کسـی که عـدل را برای دیگران توصـیف کنـد و خودش مخالف آن رفتار نماید، حسرت روز قیامت بر اوست. – . الزهد: ۵۲ –

**[ترجمه]

«۳۵»

ین، کتاب حسین بن سعید و النوادر النَّضْرُ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْمُکَارِی عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِهِ تَعَالَی فَکُبْکِبُوا فِیها هُمْ وَ الْغاوُونَ قَالَ هُمْ قَوْمٌ وَصَفُوا عَدْلًا بِأَلْسِنَتِهِمْ ثُمَّ خَالَفُوا إِلَی غَیْرِهِ.

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و نوادر: امام باقر علیه السلام در قول خدای تعالی: «فَکُبْکِبُوا فِیها هُمْ وَ الْغاوُونَ». فرمود: آنان گروهی هستند که عدل را به زبانشان برای دیگران تعریف نمودند و سپس به آن عمل نکردند. - . الزهد: ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۳۶»

ین، کتاب حسین بن سعید و النوادر عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَحْرٍ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِهِ تَعَالَی فَکُبْکِبُوا فِیها هُمْ وَ الْغاوُونَ فَقَالَ یَا أَبَا بَصِیرٍ هُمْ قَوْمٌ وَصَفُوا عَدْلًا وَ عَمِلُوا بِخِلَافِهِ (۲).

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و نوادر: امام صادق علیه السلام در قول خدای تعالی: «فَکُبْکِبُوا فِیها هُمْ وَ الْغاوُونَ». فرمود: ای ابوبصیر! آنان گروهی هستند که عدل را به زبانشان تعریف نمودند و سپس به آن عمل نکردند.

**[ترجمه]

«۳۷»

أَقُولُ وَجَدْتُ فِی کِتَابِ سُلَیْمِ بْنِ قَیْسٍ الْهِلَالِیِّ أَنَّهُ قَالَ سَمِعْتُ عَلِیّاً یَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْهُومَانِ لَا یَشْبَعَانِ مَنْهُومٌ فِی الدُّنْیَا لَا یَشْبَعُ مِنْهَا وَ مَنْهُومٌ فِی الْعِلْمِ لَا یَشْبَعُ مِنْهُ فَمَنِ اقْتَصَرَ مِنَ الدُّنْیَا عَلَی مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَهُ سَلِمَ وَ مَنْ تَنَاوَلَهَا مِنْ غَیْرِ حِلِّهَا هَلَکَ إِلَّا أَنْ یَتُوبَ وَ یُرَاجِعَ وَ مَنْ أَخَذَ الْعِلْمَ مِنْ أَهْلِهِ وَ عَمِلَ بِهِ نَجَا وَ مَنْ أَرَادَ بِهِ الدُّنْیَا هَلَکَ وَ هُوَ حَظُّهُ الْعُلَمَاءُ عَالِمَانِ عَالِمٌ عَمِلَ بِعِلْمِهِ فَهُوَ نَاجٍ وَ عَالِمٌ تَارِکٌ لِعِلْمِهِ فَقَدْ هَلَکَ وَ إِنَّ أَهْلَ النَّارِ لَیَتَأَذَّوْنَ مِنْ نَتْنِ رِیحِ الْعَالِمِ التَّارِکِ لِعِلْمِهِ وَ إِنَّ أَشَدَّ أَهْلِ النَّارِ نَدَامَةً وَ حَسْرَةً رَجُلٌ دَعَا عَبْداً إِلَی اللَّهِ فَاسْتَجَابَ لَهُ فَأَطَاعَ اللَّهَ فَدَخَلَ الْجَنَّةَ وَ أُدْخِلَ الدَّاعِی إِلَی النَّارِ بِتَرْکِهِ عِلْمَهُ وَ اتِّبَاعِهِ هَوَاهُ وَ عِصْیَانِهِ لِلَّهِ إِنَّمَا هُمَا اثْنَانِ اتِّبَاعُ الْهَوَی وَ طُولُ

۱- [۱]بالحاء المهمله المفتوحه والمکسوره والظاء المعجمه الساکنه : المکانه والمنزله عندالناس.

۲- [۲]الظاهر اتّحاده مع ما قبله و مع المرسله التی تقدمت فی الرقم الثالث. و تقدم تحت الرقم الرابع حدیث یفسر الآیه بالمعنی الآخر.

الْأَمَلِ فَأَمَّا اتِّبَاعُ الْهَوَى فَيَصُدُّ عَنِ الْحَقِّ وَ أَمَّا طُولُ الْأَمَلِ فَيُنْسِي الْآخِرَةَ (۱).

أقول: تمامه فى باب عله عدم تغيير أمير المؤمنين عليه السلام بعض البدع من كتاب الفتن.

**[ترجمه]مجلسی گوید: در کتاب سلیم بن قیس هلالی یافتم که قیس از امیرالمؤمنین از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده که آن حضرت فرمود: دو حریصند که سیر نمی شوند: حریص دنیا که از آن سیر نمی شود، و حریص علم که از آن سیر نمی شود. هر کس از دنیا به قدری که خداوند برایش حلال کرده اکتفا کند سالم می ماند، و هر کس آن را از غیر راه حلال به دست آورد هلاک می شود، مگر آنکه توبه کند و برگردد. هر کس علم را از اهلش فرا گیرد و به آن عمل نماید نجات پیدا می کند، و هر کس از آن دنیا را در نظر داشته باشد هلاک می شود، و نصیب او همان دنیا خواهد بود.

علما دو نوعند: عالمی که به علمش عمل می کند، چنین کسی نجات پیدا می کند. و عالمی که عمل به علم خود را ترک می کند، چنین کسی هلاک می شود.

اهل جهنّم از بوی بد عالمی که علمش را ترک کند، در اذیّت خواهند بود.

پشیمان ترین و پر حسرت ترین اهل جهنّم کسی است که بنده ای را به سوی خدا دعوت کند و آن بنده قبول نماید و خدا را اطاعت کند و داخل بهشت شود، در حالی که دعوت کننده از دستور خداوند سرپیچی کند و به خاطر ترک علمش و دنباله روی از هوس و معصیتش نسبت به خداوند، داخل آتش شود.

دو مطلب در کار است: پیروی از هوای نفس و طولانی بودن

ص: ۳۵

آرزوها. پیروی از هوای نفس مانع حق می شود و آرزوی طولانی آخرت را به فراموشی می سپارد. - . کتاب سلیم بن قیس: - ۱۶۱

مجلسی گوید: تمام حدیث در باب علّت تغییر ندادن امیرالمؤمنین بعضی از بدعت ها را، در کتاب «الفتن» خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۳۸»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْفُقَهَاءُ أُمَنَاءُ الرُّسُلِ مَا لَمْ يَدْخُلُوا فِي الدُّنْيَا قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا دُخُولُهُمْ فِي الدُّنْيَا قَالَ اتِّبَاعُ السُّلْطَانِ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ فَاحْذَرُوهُمْ عَلَى أَدْيَانِكُمْ.

**[ترجمه]نوادر الراوندی: امام موسی بن جعفر علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده که آن حضرت فرمود: فقها امینان پیامبرانند تا به دنیا داخل نشده اند. عرض شد: ای رسول خدا، داخل شدن آنها به دنیا چیست؟

فرمود: پیروی پادشاه؛ پس وقتی که آنان پیروی پادشاه را کردند، از آنها بر دینتان بترسید. - . نوادر الراوندی: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۳۹»

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ أَحَبَّ الدُّنْیَا ذَهَبَ خَوْفُ الْآخِرَهِ مِنْ قَلْبِهِ وَ مَا آتَی اللَّهُ عَبْداً عِلْماً فَازْدَادَ لِلدُّنْیَا حُبّاً إِلَّا ازْدَادَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَی بُعْداً وَ ازْدَادَ اللَّهُ تَعَالَی عَلَیْهِ غَضَباً.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: کسی که دنیا را دوست بدارد، ترس آخرت از دلش بیرون می رود، هیچ بنده ای را خدا علم نداده که او دوستی دنیا را در دلش زیاد کند، مگر به همان اندازه از خدا دور می گردد و خدا غضبش را بر او می افزاید. - . المصدر نفسه: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۴۰»

کِتَابُ الدُّرَّهِ الْبَاهِرَهِ، قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله الْعِلْمُ وَدِیعَهُ اللَّهِ فِی أَرْضِهِ وَ الْعُلَمَاءُ أُمَنَاؤُهُ عَلَیْهِ فَمَنْ عَمِلَ بِعِلْمِهِ أَدَّی أَمَانَتَهُ وَ مَنْ لَمْ یَعْمَلْ بِعِلْمِهِ کُتِبَ فِی دِیوَانِ الْخَائِنِینَ.

**[ترجمه]کتاب الدره الباهره: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: دانش امانت خدا در زمین و دانشمندان امانتداران آن هستند، پس هر کس که به دانشش عمل کند امانتش را ادا کرده است و هر کس که عمل نکند در دیوان الهی جزو خیانت کاران نوشته می شود. - . الدره الباهره من الاصداف الطاهره: ۲۳ -

**[ترجمه]

«۴۱»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام لَا تَجْعَلُوا عِلْمَکُمْ جَهْلًا وَ یَقِینَکُمْ شَکّاً إِذَا عَلِمْتُمْ فَاعْمَلُوا وَ إِذَا تَیَقَّنْتُمْ فَأَقْدِمُوا.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: دانش خود را نادانی نیانگارید، و یقین خویش را گمان مپندارید، و چون دانستید دست به کار شوید، و چون یقین کردید، پای پیش گذارید. - . نهج البلاغه: خ ۱۱۰: ۱۱۵ -

**[ترجمه]

«۴۲»

وَ قَالَ علیه السلام قَطَعَ الْعِلْمُ عُذْرَ الْمُتَعَلِّلِينَ.

**[ترجمه]و فرمود: علم راه عذر بر بهانه جویان را بسته است. - . نهج البلاغه: ق.ح ۲۸۴، ص ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۴۳»

وَ قَالَ علیه السلام الْعِلْمُ مَقْرُونٌ بِالْعَمَلِ فَمَنْ عَلِمَ عَمِلَ وَ الْعِلْمُ يَهْتِفُ بِالْعَمَلِ فَإِنْ أَجَابَهُ وَ إِلَّا ارْتَحَلَ عَنْهُ.

**[ترجمه]و فرمود: علم را با باید عمل همراه ساخت، و آن که آموخت به کار بایدش پرداخت؛ و علم عمل را خواند، اگر پاسخ داد، و گرنه روی از او بگرداند. - . نهج البلاغه: ق.ح ۳۶۶، ص ۴۰۶ -

**[ترجمه]

«۴۴»

وَ قَالَ علیه السلام لِجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ يَا جَابِرُ قِوَامُ الدُّنْيَا بِأَرْبَعَةٍ عَالِمٌ مُسْتَعْمِلٌ عِلْمَهُ وَ جَاهِلٌ لَا يَسْتَنْكِفُ أَنْ يَتَعَلَّمَ وَ جَوَادٌ لَا يَبْخَلُ بِمَعْرُوفِهِ وَ فَقِيرٌ لَا يَبِيعُ آخِرَتَهُ بِدُنْيَاهُ فَإِذَا ضَيَّعَ الْعَالِمُ عِلْمَهُ اسْتَنْكَفَ الْجَاهِلُ أَنْ يَتَعَلَّمَ وَ إِذَا بَخِلَ الْغَنِيُّ بِمَعْرُوفِهِ بَاعَ الْفَقِيرُ آخِرَتَهُ بِدُنْيَاهُ.

**[ترجمه]و جابر بن عبد اللّه انصاری را فرمود: جابر! دنیا به چهار چیز برپاست: دانایی که دانش خود را به کار برد، و نادانی که از آموختن سرباز نزند، و بخشنده ای که در بخشش خود بخل نکند، و درویشی که آخرت خویش را به دنیای خود نفروشد. پس اگر دانشمند دانش خود را تباه سازد و نادان به آموختن نپردازد، و اگر توانگر در بخشش خویش بخل ورزد، درویش آخرتش را به دنیا در بازد. - . نهج البلاغه: ق.ح ۳۷۲، ص ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۴۵»

وَ قَالَ علیه السلام فِي بَعْضِ الْخُطَبِ وَ اقْتَدُوا بِهَدْيِ نَبِيِّكُمْ فَإِنَّهُ أَفْضَلُ الْهَدْيِ وَ اسْتَنُّوا بِسُنَّتِهِ فَإِنَّهَا أَهْدَى السُّنَنِ وَ تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ أَحْسَنُ الْحَدِيثِ وَ تَفَقَّهُوا فِيهِ فَإِنَّهُ رَبِيعُ الْقُلُوبِ وَ اسْتَشْفُوا بِنُورِهِ فَإِنَّهُ شِفَاءُ الصُّدُورِ وَ أَحْسِنُوا تِلَاوَتَهُ فَإِنَّهُ أَنْفَعُ الْقِصَصِ فَإِنَّ الْعَالِمَ الْعَامِلَ بِغَيْرِ عِلْمِهِ كَالْجَاهِلِ الْحَائِرِ الَّذِي لَا يَسْتَفِيقُ مِنْ

١- ١ تقدم الحديث مرسله عن الغوالى تحت الرقم ٣٠ و ٣١.

جَهْلِهِ بَلِ الْحُجَّهُ عَلَيْهِ أَعْظَمُ وَ الْحَسْرَهُ لَهُ أَلْزَمُ وَ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ أَلْوَمُ.

**[ترجمه]و آن حضرت در بعضی از خطبه هایش فرمود: به هدایت پیامبرتان اقتدا کنید، چون او بافضیلت ترین هدایت است و به سنت آن حضرت عمل کنید، زیرا آن با هدایت ترین سنت ها است و قرآن را بیاموزید، که بهترین گفتار است، و آن را نیک بفهمید که بهار دل هاست. از نور آن شفا و بهبودی خواهید که شفای سینه های بیمار است، و قرآن را نیکو تلاوت کنید که سود بخش ترین داستان هاست، زیرا عالمی که به غیر علم خود عمل کند، چونان جاهل سرگردانی است

ص: ۳۶

که از بیماری نادانی شفا نخواهد گرفت، بلکه حجّت بر او قویتر و حسرت و اندوه بر او استوارتر و در پیشگاه خدا سزاوارتر به نکوهش است. - . نهج البلاغه: خ ۱۱۰، ۱۱۵ -

**[ترجمه]

«۴۶»

كَنْزُ الْكَرَاجُكِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: الْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمٌ فِي الْقَلْبِ فَذَلِكَ الْعِلْمُ النَّافِعُ وَ عِلْمٌ فِي اللِّسَانِ فَذَلِكَ حُجَّهٌ عَلَى الْعِبَادِ (۱).

**[ترجمه]کنز الکراجکی: پیامبرصلی الله علیه وآله فرمود: علم دو علم است: علمی در دل که علم سودمند است و علمی در زبان که حجت است بر بندگان. - . کنزالفوائد ۲: ۱۰۹ -

**[ترجمه]

«۴۷»

وَ قَالَ صلى الله عليه و آله مَنِ ازْدَادَ فِي الْعِلْمِ رُشْداً فَلَمْ يَزْدَدْ فِي الدُّنْيَا زُهْداً لَمْ يَزْدَدْ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْداً.

**[ترجمه]و فرمود: کسی که رشد در علم را زیاد کند و زهد در دنیا را نیفزاید، چنین علمی او را از خدا جز دوری نیفزاید. - . کنزالفوائد ۲: ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۴۸»

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام لَوْ أَنَّ حَمَلَهَ الْعِلْمِ حَمَلُوهُ بِحَقِّهِ لَأَحَبَّهُمُ اللَّهُ وَ مَلَائِكَتُهُ وَ أَهْلُ طَاعَتِهِ مِنْ خَلْقِهِ وَ لَكِنَّهُمْ حَمَلُوهُ لِطَلَبِ الدُّنْيَا فَمَقَتَهُمُ اللَّهُ وَ هَانُوا عَلَى النَّاسِ.

**[ترجمه]امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: اگر حاملان علم آن را به شایستگی حمل کنند، آنان را خدا و فرشته هایش و فرمانبرانش از خلقش، دوست دارند، ولی آنها علم را برای دنیایشان بر می دارند، پس خدا آنان را دشمن می دارد و نزد مردم خوار باشند. - . کنزالفوائد ۲: ۱۰۹ -

**[ترجمه]

«۴۹»

وَ قَالَ علیه السلام تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ وَ تَعَلَّمُوا لِلْعِلْمِ السَّكِينَةَ وَ الْحِلْمَ وَ لَا تَكُونُوا جَبَابِرَةَ الْعُلَمَاءِ فَلَا يَقُومُ عِلْمُكُمْ بِجَهْلِكُمْ.

**[ترجمه]و فرمود: دانش را بیاموزید و برایش وقار و بردباری بیاموزید و مبادا دانشمند زورگو باشید و شما را به نادانی بکشاند. - . کنزالفوائد ۲: ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۵۰»

عده، عده الداعی عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَنِ ازْدَادَ عِلْماً وَ لَمْ يَزْدَدْ هُدًى لَمْ يَزْدَدْ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْداً.

**[ترجمه]عده: [عده الداعی] کسی که علمش زیاد شود اما هدایت (و عملش) افزون نگردد، نفعی جز دوری از خدا نبرده است. - . عده الداعی و نجاح الساعی: ۷۴ -

**[ترجمه]

«۵۱»

وَ رَوَى حَفْصُ بْنُ الْبَخْتَرِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ لِكُمَيْلِ بْنِ زِيَادٍ النَّخَعِيِّ تَبَذَّلْ وَ لَا تُشْهَرْ وَ وَارِ شَخْصَكَ وَ لَا تُذْكَرْ وَ تَعَلَّمْ وَ اعْمَلْ وَ اسْكُتْ تَسْلَمْ تَسُرُّ الْأَبْرَارَ وَ تَغِيظُ الْفُجَّارَ وَ لَا عَلَيْكَ إِذَا عَرَّفَكَ اللَّهُ دِينَهُ أَنْ لَا تَعْرِفَ النَّاسَ وَ لَا يَعْرِفُوكَ.

**[ترجمه]حفص بن بختری گوید از امام صادق علیه السلام شنیدم که آن حضرت از امیر المؤمنین علیه السلام نقل می کرد که فرمود: ای کمیل! بخشش کن ولی مشهور نشو. خود را پنهان نما و در خاطره ها نینداز. علم بیاموز و عمل کن. ساکت باش تا سالم بمانی. نیکان را مسرور و تبهکاران را به خشم آور. اگر خداوند دینش را به تو بشناساند، دیگر چه باک که نه تو مردم را بشناسی و نه مردم تو را بشناسند. - . عده الداعی و نجاح الساعی: ۲۳۴ -

**[ترجمه]

«۵۲»

وَ رَوَی هِشَامُ بْنُ سَعِیدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ فَکُبْکِبُوا فِیها هُمْ وَ الْغاوُونَ قَالَ الْغَاوُونَ هُمُ الَّذِینَ عَرَفُوا الْحَقَّ وَ عَمِلُوا بِخِلَافِهِ.

**[ترجمه]حشام بن سعید گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «فَکُبْکِبُوا فِیها هُمْ وَ الْغاوُونَ» و می فرمود: غاوون، کسانی هستند که حق را شناختند ولی بر خلافش عمل کردند. - . عده الداعی و نجاح الساعی: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۵۳»

وَ قَالَ علیه السلام أَشَدُّ النَّاسِ عَذَاباً عَالِمٌ لَا یَنْتَفِعُ مِنْ عِلْمِهِ بِشَیْ ءٍ.

**[ترجمه]و فرمود: شدیدترین عذاب را عالمی دارد که از علمش بهره ای نبرده است. - . عده الداعی و نجاح الساعی: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۵۴»

وَ قَالَ علیه السلام تَعَلَّمُوا مَا شِئْتُمْ أَنْ تَعَلَّمُوا فَلَنْ یَنْفَعَکُمُ اللَّهُ بِالْعِلْمِ حَتَّی تَعْمَلُوا بِهِ لِأَنَّ الْعُلَمَاءَ هِمَّتُهُمُ الرِّعَایَهُ وَ السُّفَهَاءُ هِمَّتُهُمُ الرِّوَایَهُ.

**[ترجمه]و فرمود: هر چه می خواهید بیاموزید، ولی خداوند متعال در برابر عملتان به شما بهره می رساند، نه علمتان، چون علما سعیشان در به کار بستن دانسته هاست ولی، بی خردان و سفیهان، همتشان جمع آوری و نقل سخنان می باشد. - . عده الداعی و نجاح الساعی: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۵۵»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله الْعِلْمُ الَّذِی لَا یُعْمَلُ بِهِ کَالْکَنْزِ الَّذِی لَا یُنْفَقُ مِنْهُ أَتْعَبَ صَاحِبُهُ نَفْسَهُ فِی جَمْعِهِ وَ لَمْ یَصِلْ إِلَی نَفْعِهِ.

۱- ۱ تقدم مرسله أیضا عن الغوالی فی الرقم ۲۶.

**[ترجمه]و فرمود: علمی که بدان عمل نشود مانند گنجی است که خرج نگردد، صاحبش خود را در جمع آوری آن به زحمت انداخته، ولی به نفعش نرسیده است. - . عده الداعی و نجاح الساعی: ۷۸ -

ص: ۳۷

**[ترجمه]

«۵۶»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَثَلُ الَّذِی یُعَلِّمُ الْخَیْرَ وَ لَا یَعْمَلُ بِهِ مَثَلُ السِّرَاجِ یُضِیءُ لِلنَّاسِ وَ یُحْرِقُ نَفْسَهُ.

**[ترجمه]و فرمود: آن کس که می داند ولی عمل نمی کند، مانند چراغی است که به مردم نور می رساند، ولی خود را به آتش می دهد. - . عده الداعی و نجاح الساعی: ۸۰ -

**[ترجمه]

«۵۷»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، مِنْ کَلَامِ الْمَسِیحِ علیه السلام مَنْ عَلِمَ وَ عَمِلَ فَذَاکَ یُدْعَی عَظِیماً فِی مَلَکُوتِ السَّمَاءِ.

**[ترجمه]منیه المرید: از سخنان حضرت مسیح است: کسی که علم آموزد و به آن عمل کند، او همان کسی است که در ملکوت آسمانها (به نام) انسان بزرگ یاد می شود. - . منیه المرید: ۳۷ -

**[ترجمه]

«۵۸»

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ تَعَلَّمَ عِلْماً مِمَّا یُبْتَغَی بِهِ وَجْهُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَا یَتَعَلَّمُهُ إِلَّا لِیُصِیبَ بِهِ عَرَضاً مِنَ الدُّنْیَا لَمْ یَجِدْ عَرْفَ الْجَنَّهِ (۱) یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: کسی که علم دینی را در غیر رضای خدا بیاموزد و هدفش از آن متاع دنیا باشد، روز قیامت به بوی بهشت نمی رسد. - . منیه المرید: ۴۳ -

**[ترجمه]

«۵۹»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ تَعَلَّمَ عِلْماً لِغَيْرِ اللَّهِ وَ أَرَادَ بِهِ غَيْرَ اللَّهِ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: کسی که علم را برای غیر خدا آموزد و هدفش از آن غیر خدا باشد، باید جایگاهش را در آتش جهنم آماده کند. - . مصدر نفسه: ۴۳ -

**[ترجمه]

«۶۰»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله لَا تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ لِتُمَارُوا بِهِ السُّفَهَاءَ وَ تُجَادِلُوا بِهِ الْعُلَمَاءَ وَ لِتَصْرِفُوا وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْكُمْ وَ ابْتَغُوا بِقَوْلِكُمْ مَا عِنْدَ اللَّهِ فَإِنَّهُ يَدُومُ وَ يَبْقَى وَ يَنْفَدُ مَا سِوَاهُ كُونُوا يَنَابِيعَ الْحِكْمَةِ مَصَابِيحَ الْهُدَى أَحْلَاسَ الْبُيُوتِ (۲) سُرُجَ اللَّيْلِ جُدُدَ الْقُلُوبِ(۳) خُلْقَانَ الثِّيَابِ (۴) تُعْرَفُونَ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ وَ تُخْفَوْنَ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: علم را برای بگومگو با نابخردان و مجادله با علما و جلب توجه مردم به خود نیاموزید. با گفتار خود، رضای خدا را بخواهید، زیرا آن بادوام و ماندگار است و غیر از آن از بین خواهد رفت. چشمه های حکمت، چراغ های هدایت و خانه نشین باشید. چراغ های شب، تازه گر دل ها و کهنه کننده لباس ها باشید، تا در آسمان ها شناخته شده و در زمین گمنام بمانید. - . منیه المرید: ۴۳ -

**[ترجمه]

«۶۱»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِأَرْبَعٍ دَخَلَ النَّارَ لِيُبَاهِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ يُمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ لِيَصْرِفَ بِهِ وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْهِ أَوْ يَأْخُذَ بِهِ مِنَ الْأُمَرَاءِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: داخل جهنم می شود کسی که علم را برای چهار چیز بیاموزد؛ ۱. به آن نزد دانشمندان فخرفروشی کند؛ ۲. با نابخردان بگومگو نماید؛ ۳. توجه مردم را به سوی خودش جلب نماید؛ ۴. به وسیله آن از پادشاهان چیزی بگیرد. - . المصدر نفسه: ۴۴ -

**[ترجمه]

«۶۲»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَا ازْدَادَ عَبْدٌ عِلْماً فَازْدَادَ فِي الدُّنْيَا رَغْبَةً إِلَّا ازْدَادَ مِنَ اللَّهِ بُعْداً.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: بنده ای علمش را زیاد نکرده که باعث زیادی رغبت به دنیا گردد؛ مگر

همان اندازه از خدا دور می گردد. – . منیه المرید: ۴۴ –

**[ترجمه]

«۶۳»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله کُلُّ عِلْمٍ وَبَالٌ عَلَی صَاحِبِهِ إِلَّا مَنْ عَمِلَ بِهِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر دانشی بر صاحبش وبال است مگر آنچه بدان عمل شود. – . همان –

**[ترجمه]

«۶۴»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله أَشَدُّ النَّاسِ عَذَاباً یَوْمَ الْقِیَامَهِ عَالِمٌ لَمْ یَنْفَعْهُ عِلْمُهُ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: معذب ترین مردم در روز قیامت دانشمندی است که علمش او را فایده ندهد. – . همان –

**[ترجمه]

«۶۵»

وَ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِیُبَاهِیَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ یُمَارِیَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ یَصْرِفَ وُجُوهَ النَّاسِ إِلَیْهِ فَلْیَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ الرِّئَاسَهَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِأَهْلِهَا.

**[ترجمه]امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که علم آموزد تا به آن بر علما فخرفروشی کند، یا با نابخردان جدال نماید، یا جلب توجه مردم را به سوی خود کند، پس جایگاهش را در جهنم آماده سازد. قطعاً ریاست جز برای اهلش صلاحیت ندارد. – . منیه المرید: ۴۵ –

**[ترجمه]

«۶۶»

وَ مِنْ کَلَامِ عِیسَی علیه السلام تَعْمَلُونَ لِلدُّنْیَا وَ أَنْتُمْ تُرْزَقُونَ فِیهَا بِغَیْرِ عَمَلٍ وَ لَا تَعْمَلُونَ لِلْآخِرَهِ وَ أَنْتُمْ لَا تُرْزَقُونَ فِیهَا إِلَّا بِالْعَمَلِ وَیْلَکُمْ عُلَمَاءَ السُّوءِ الْأَجْرَ تَأْخُذُونَ

۱- ۱ العرف بفتح العين و سکون الراء: الرائحه.

۲- ۲ جمع حلس- بکسر الحاء المهمله و سکون اللام و بالفتحتین-: ما یبسط فی البیت علی الأرض تحت حر الثیاب و المتاع، و لعله کنایه عن التواضع و عدم التشهر فی الناس.

۳- ۳ الجدد: جمع الجدید، عکس القدیم.

۴- ۴ الخلقان- بضم الخاء المعجمه و سکون اللام: جمع الخلق- بفتح الخاء و اللام-: ای البالی.

وَ الْعَمَلَ تُضَیِّعُونَ یُوشِکُ رَبُّ الْعَمَلِ أَنْ یَطْلُبَ عَمَلَهُ وَ تُوشِکُونَ أَنْ تَخْرُجُوا مِنَ الدُّنْیَا الْعَرِیضَهِ إِلَی ظُلْمَهِ الْقَبْرِ وَ ضِیقِهِ اللَّهُ نَهَاکُمْ عَنِ الْخَطَایَا کَمَا أَمَرَکُمْ بِالصِّیَامِ وَ الصَّلَاهِ کَیْفَ یَکُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ سَخِطَ رِزْقَهُ وَ احْتَقَرَ مَنْزِلَتَهُ وَ قَدْ عَلِمَ أَنَّ ذَلِکَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ وَ قُدْرَتِهِ وَ کَیْفَ یَکُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنِ اتَّهَمَ اللَّهَ فِیمَا قَضَی لَهُ فَلَیْسَ یَرْضَی شَیْئاً أَصَابَهُ کَیْفَ یَکُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ دُنْیَاهُ عِنْدَهُ آثَرُ (۱)مِنْ آخِرَتِهِ وَ هُوَ مُقْبِلٌ عَلَی دُنْیَاهُ وَ مَا یَضُرُّهُ أَحَبُّ إِلَیْهِ مِمَّا یَنْفَعُهُ کَیْفَ یَکُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ یَطْلُبُ الْکَلَامَ لِیُخْبِرَ بِهِ وَ لَا یَطْلُبُ لِیَعْمَلَ بِهِ.

**[ترجمه]از سخنان حضرت عیسی علیه السلام است: شما برای دنیا کار می کنید در حالی که روزی شما در دنیا بدون زحمت زیاد تأمین شده، لکن برای آخرت نمی کوشید در حالی که شما در آخرت روزی داده نمی شوید جز در سایه عمل. وای بر شما ای عالمان بد! مزد خویش دریافت می کنید،

ص: ۳۸

ولی عملتان را تباه می سازید. ممکن است صاحب کار از کارش جویا شود؛ شما نزدیک است از این دنیای پهناور به تاریکی قبر منتقل شوید و خداوند قبر را برای شما تنگ خواهد کرد. خدا شما را از گناه آن طور نهی کرد که به شما فرمان روزه گرفتن و نماز خواندن داد، چگونه می‌توان کسی را که [طلب] روزی وی را به خشم در آورد و مقام و منزلتش را پست سازد، عالم و دانشمند دانست، در حالی که می داند این رزق و روزی او به علم و قدرت الهی تعیین می شود؟ چگونه از اهل علم به شمار می رود، کسی که خدا را در سرنوشت زندگانی خویش متهم می کند و به هیچ چیز در زندگانی‌اش راضی نمی شود.

چگونه اهل علم است کسی که دنیایش نزد او بر آخرتش برتری دارد؟ خود به دنیا روی آورده و چیزهایی که به او ضرر می رساند نزد او محبوب تر است از چیزهایی که به او منفعت می بخشد.

چگونه می توان کسی را اهل علم دانست که به منظور شهرت و نام سخن می گوید، ولی خود طبق گفتارش عمل نمی کند؟ - . منیه المرید: ۴۸ -

**[ترجمه]

«۶۷»

وَ مِنْ کَلَامِهِ علیه السلام وَیْلٌ لِلْعُلَمَاءِ السَّوْءِ تُصْلَی (۲) عَلَیْهِمُ النَّارُ ثُمَّ قَالَ اشْتَدَّتْ مَئُونَهُ الدُّنْیَا وَ مَئُونَهُ الْآخِرَهِ أَمَّا مَئُونَهُ الدُّنْیَا فَإِنَّکَ لَا تَمُدُّ یَدَکَ إِلَی شَیْ ءٍ مِنْهَا إِلَّا فَاجِرٌ قَدْ سَبَقَکَ إِلَیْهِ وَ أَمَّا مَئُونَهُ الْآخِرَهِ فَإِنَّکَ لَا تَجِدُ أَعْوَاناً یُعِینُونَکَ عَلَیْهَا.

**[ترجمه]از سخنان عیسی علیه السلام است: وای بر دانشمندان بد سیرت که آتش دوزخ آن ها را بریان کند! سپس فرمود: چه قدر سخت است مخارج دنیا و آخرت؛ اما خرج دنیا، به چیزی از دنیا دست دراز نمی کنی مگر می بینی که فاسقی پیش از تو به آن دست یافته؛ و اما هزینه آخرت، یارانی برای خودت نمی یابی که در تأمین توشه آخرت تو را یاری دهند. - . همان -

**[ترجمه]

«۶۸»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَالِمَ إِذَا لَمْ یَعْمَلْ بِعِلْمِهِ زَلَّتْ مَوْعِظَتُهُ عَنِ الْقُلُوبِ کَمَا یَزِلُّ الْمَطَرُ عَنِ الصَّفَا (۳).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: اگر عالم به علم خود عمل نکند، موعظه او از دل ها همانند باران از روی سنگ صاف می لغزد. - . منیه المرید: ۵۲ -

**[ترجمه]

«۶۹»

وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی کَلَامٍ لَهُ خَطَبَهُ عَلَی الْمِنْبَرِ أَیُّهَا النَّاسُ إِذَا عَلِمْتُمْ فَاعْمَلُوا بِمَا عَلِمْتُمْ لَعَلَّکُمْ تَهْتَدُونَ إِنَّ الْعَالِمَ الْعَامِلَ بِغَیْرِهِ کَالْجَاهِلِ الْحَائِرِ الَّذِی لَا یَسْتَفِیقُ عَنْ جَهْلِهِ بَلْ قَدْ رَأَیْتُ الْحُجَّهَ عَلَیْهِ أَعْظَمَ وَ الْحَسْرَهَ أَدْوَمَ عَلَی هَذَا الْعَالِمِ الْمُنْسَلِخِ عَنْ عِلْمِهِ مِنْهَا عَلَی هَذَا الْجَاهِلِ الْمُتَحَیِّرِ فِی جَهْلِهِ وَ کِلَاهُمَا حَائِرٌ بَائِرٌ (۴) لَا تَرْتَابُوا فَتَشُکُّوا وَ لَا تَشُکُّوا فَتَکْفُرُوا وَ لَا تُرَخِّصُوا لِأَنْفُسِکُمْ فَتُدْهِنُوا (۵) وَ لَا تُدْهِنُوا فِی الْحَقِّ فَتَخْسَرُوا (۶) وَ إِنَّ مِنَ الْحَقِّ أَنْ تَفَقَّهُوا وَ مِنَ الْفِقْهِ أَنْ لَا تَغْتَرُّوا وَ إِنَّ أَنْصَحَکُمْ لِنَفْسِهِ أَطْوَعُکُمْ لِرَبِّهِ

۱- ۱ آثره إیثارا: اختاره، فضّله.

۲- ۲ صلی فلانا النار و فیها و علیها: أدخله إیاها و أثواه فیها.

۳- ۳ الحجر الصلد الضخم.

۴- ۴ یقال: حائر و بائر. أی لا یطیع مرشدا و لا یتّجه لشی ء.

۵- ۵ أی تخدعوا و تختلوا.

۶- ۶ أی فتضلوا و تهلکوا.

وَ أَغَشَّكَمْ لِنَفْسِهِ أَعْصَاكُمْ لِرَبِّهِ وَ مَنْ يُطِعِ اللَّهَ يَأْمَنْ وَ يَسْتَبْشِرْ وَ مَنْ يَعْصِ اللَّهَ يَخِبْ (۱) وَ يَنْدَمْ.

**[ترجمه]امیرالمؤمنین علیه السلام در ضمن خطبه خود بر روی منبر فرمود: ای مردم! آن گاه که دانا شدید به علم خود عمل کنید، شاید به راه راست هدایت شوید؛ عالمی که رفتارش موافق علمش نباشد، مانند نادان سرگردان است که از خواب نادانی بیدار نشود. این عالم و جاهل هر دو سرگردان و بی ثمرند، نگرانی به خود راه ندهید که ممکن است به شک منجر شود و شک نکنید که کافر می شوید. آن قدر ارزش خود را تنزل ندهید که باعث سازشکاری گردد. در مورد حق، سازشکاری نکنید که زیان می بینید. حقا شما باید در دین تفقه و بصیرت پیدا کنید، از بصیرت دین است که دچار غرور نمی شوید. هر که خود را بیشتر از دیگران نصیحت می کند، کسی است که طاعت او از پروردگارش از دیگران فزون تر است و کسی که خود را فزون تر از دیگران فریب می دهد، نسبت به پروردگارش گناهکارتر محسوب می شود، هر که خدای خویش

ص: ۳۹

را فرمان برد از امنیت برخوردار می شود و شایسته بشارت الهی است. ولی آن که از فرمان خدا سرپیچی می کند نومید و پشیمان خواهد شد. - . منیه المرید: ۵۲ -

**[ترجمه]

«۷۰»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ لِمُوسَی بْنِ عِمْرَانَ علیه السلام جَلِیسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ قَدْ وَعَی عِلْماً کَثِیراً فَاسْتَأْذَنَ مُوسَی فِی زِیَارَهِ أَقَارِبَ لَهُ فَقَالَ لَهُ مُوسَی إِنَّ لِصِلَهِ الْقَرَابَهِ لَحَقّاً وَ لَکِنْ إِیَّاکَ أَنْ تَرْکَنَ إِلَی الدُّنْیَا فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَمَّلَکَ عِلْماً فَلَا تُضَیِّعْهُ وَ تَرْکَنْ إِلَی غَیْرِهِ فَقَالَ الرَّجُلُ لَا یَکُونُ إِلَّا خَیْراً وَ مَضَی نَحْوَ أَقَارِبِهِ فَطَالَتْ غَیْبَتُهُ فَسَأَلَ مُوسَی علیه السلام عَنْهُ فَلَمْ یُخْبِرْهُ أَحَدٌ بِحَالِهِ فَسَأَلَ جَبْرَئِیلَ علیه السلام عَنْهُ فَقَالَ لَهُ أَخْبِرْنِی عَنْ جَلِیسِی فُلَانٍ أَ لَکَ بِهِ عِلْمٌ قَالَ نَعَمْ هُوَ ذَا عَلَی الْبَابِ قَدْ مُسِخَ قِرْداً فِی عُنُقِهِ سِلْسِلَهٌ فَفَزِعَ مُوسَی علیه السلام إِلَی رَبِّهِ وَ قَامَ إِلَی مُصَلَّاهُ یَدْعُو اللَّهَ وَ یَقُولُ یَا رَبِّ صَاحِبِی وَ جَلِیسِی فَأَوْحَی اللَّهُ إِلَیْهِ یَا مُوسَی لَوْ دَعَوْتَنِی حَتَّی یَنْقَطِعَ تَرْقُوَتَاکَ (۲) مَا اسْتَجَبْتُ لَکَ فِیهِ إِنِّی کُنْتُ حَمَّلْتُهُ عِلْماً فَضَیَّعَهُ وَ رَکَنَ إِلَی غَیْرِهِ.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: موسی بن عمران علیه السلام در جمع یاران خود، همنشینی داشت که عملش از دیگران بیشتر بود. روزی از آن حضرت اجازه خواست تا به صله رحم خویشاوندانش رود. حضرت موسی علیه السلام فرمود: صله رحم یکی از حقوق است که خویشاوندان نسبت به هم دارند، ولی مبادا به دنیا تکیه کنی! زیرا خدای متعال بار علم را به دوش تو انداخته که آن را نباید ضایع نمایی و جز خدا تکیه گاهی دیگر برای خود انتخاب کنی! آن مرد عرض کرد هدفی جز کار خیر ندارم.

او از جا برخاست و برای صله ارحام به راه افتاد، این مسافرت طولانی شد تا جایی که حضرت موسی علیه السلام جویای احوال او شد، ولی کسی از حال او اطلاع نداشت. موسی از جبرئیل جویای احوال او گردید و از او پرسید، آیا از همنشین من اطلاع داری؟ جبرئیل گفت: آری، اکنون به صورت میمون کنار در ایستاده و زنجیر به گردن دارد.

حضرت موسی از شنیدن این خبر بیمناک شد و به نماز ایستاد. غصه اش را با خدا در میان گذاشت و دعا کرد؛ عرض کرد پروردگارا! همنشین مرا از این وضع دلخراش نجات بده! خدا به موسی فرمود: ای موسی! اگر برای نجات همنشینت مرا چنان بخوانی که رگ های گردنت قطع شود، دعای تو را در باره او اجابت نخواهم کرد. من بار علم را بر دوش او امانت گذاردم، ولی او علم را ضایع کرد و به دنیا روی آورد. - . منیه المرید: ۵۲-۵۳ -

**[ترجمه]

«۷۱»

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام الْعِلْمُ مَقْرُونٌ إِلَی الْعَمَلِ فَمَنْ عَلِمَ عَمِلَ وَ مَنْ عَمِلَ عَلِمَ وَ الْعِلْمُ یَهْتِفُ بِالْعَمَلِ فَإِنْ أَجَابَهُ وَ إِلَّا ارْتَحَلَ.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: دانش همراه با عمل است، هر که دانش آموزد عمل کند، و هر که عمل کند علم آموزد. - . منیه المرید: ۷۴ -

دانش، خواهان عمل است، اگر به مقتضای علم عمل شود خوب است، والا علم کوچ می کند.

**[ترجمه]

باب ۱۰ حق العالم

الآیات

الکهف: «قالَ لَهُ مُوسی هَلْ أَتَّبِعُکَ عَلی أَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْداً قالَ إِنَّکَ لَنْ تَسْتَطِیعَ مَعِیَ صَبْراً وَ کَیْفَ تَصْبِرُ عَلی ما لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْراً قالَ سَتَجِدُنِی إِنْ شاءَ اللَّهُ صابِراً وَ لا أَعْصِی لَکَ أَمْراً قالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِی فَلا تَسْئَلْنِی عَنْ شَیْ ءٍ حَتَّی أُحْدِثَ لَکَ مِنْهُ ذِکْراً (إلی قوله تعالی): إِنْ سَأَلْتُکَ عَنْ شَیْ ءٍ بَعْدَها فَلا تُصاحِبْنِی قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّی عُذْراً»(۷۶)

<meta info="- قالَ لَهُ مُوسی هَلْ أَتَّبِعُکَ عَلی أَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْداً * قالَ إِنَّکَ لَنْ تَسْتَطِیعَ مَعِیَ صَبْراً - . کهف / ۶۶ - ۶۷ -

{موسی به او گفت: «آیا تو را - به شرط اینکه از بینشی که آموخته شده ای به من یاد دهی - پیروی کنم؟». گفت: «تو هرگز نمی توانی همپای من صبر کنی».}

وَ کَیْفَ تَصْبِرُ عَلی ما لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْراً

و چگونه می توانی بر چیزی که به شناخت آن احاطه نداری صبر کنی - کهف / ۶۸ -

قالَ سَتَجِدُنِی إِنْ شاءَ اللَّهُ صابِراً وَ لا أَعْصِی لَکَ أَمْراً

گفت ان شاء الله مرا شکیبا خواهی یافت و در هیچ کاری تو را نافرمانی نخواهم کرد - کهف / ۶۹ -

قالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِی فَلا تَسْئَلْنِی عَنْ شَیْ ءٍ حَتَّی أُحْدِثَ لَکَ مِنْهُ ذِکْراً

گفت اگر مرا پیروی می کنی پس از چیزی سؤال مکن تا [خود] از آن با تو سخن آغاز کنم - کهف / ۷۰ -

(إلی قوله تعالی):

إِنْ سَأَلْتُکَ عَنْ شَیْ ءٍ بَعْدَها فَلا تُصاحِبْنِی قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّی عُذْراً»

[موسی] گفت اگر از این پس چیزی از تو پرسیدم دیگر با من همراهی مکن [و] از جانب من قطعا معذور خواهی بود - کهف / ۷۶ -

**[ترجمه]

تفسیر

أقول: یظهر من کیفیه معاشره موسی علیه السلام مع هذا العالم الربانی و تعلمه منه أحکام کثیره من آداب التعلیم و التعلم من متابعه العالم و ملازمته لطلب العلم و کیفیه

ص: ۴۰

۱- ۱ أی لم ینجح.

۲- ۲ الترقوه: مقدم الحلق فی أعلی الصدر حیث یترقی فیه النفس.

طلبه منه هذا الأمر مقرونا بغايه الأدب مع كونه عليه السلام من أولى العزم من الرسل و عدم تكليفه أن يعلمه جميع علمه بل قال مِمَّا عُلِّمْتَ و تأديب المعلم للمتعلم و أخذ العهد منه أولا ـ و عدم معصيه المتعلم للمعلم و عدم المبادره إلى إنكار ما يراه من المعلم و الصبر على ما لم يحط علمه به من ذلك و عدم المبادره بالسؤال فی الأمور الغامضه و عفو العالم عن زله المتعلم فی قوله لا تُؤاخِذْنِی بِما نَسِیتُ وَ لا تُرْهِقْنِی (۱) مِنْ أَمْرِی عُسْراً إلی غیر ذلک مما لا یخفی علی المتدبر.

**[ترجمه]مجلسی گوید: از کیفیت معاشرت حضرت موسی علیه السلام با این عالم ربّانی و آموزش نزد وی، احکام زیادی آشکار می شود که عبارتند:

۱. آداب تعلیم و تعلم؛

ص: ۴۰

۲. پیروی عالم؛ ۳. همراهی دانشمند برای طلب علم؛ ۴. کیفیت طلب علم از او با کمال ادب؛ با این که حضرت موسی از پیامبران اولی العزم بود و آن عالم ربانی موظف نبود که تمام علمش را به وی بیاموزد، بلکه فرمود: «مِمَّا عُلِّمْتَ»، یعنی بعضی علمم را به تو یاد می دهم؛ ۵. ادب استاد در برابر شاگرد؛ ۶. اول تعهد گرفتن از شاگرد؛ ۷. نافرمانی نکردن شاگرد استاد را؛ ۸. انکار نکردن چیزی که از استاد می بیند در مرحله اول؛ ۹. صبر بر چیزی که آگاهی ندارد، از مطالب علمی؛ ۱۰. سبقت نگرفتن به سؤال در کارهای مشکل؛ ۱۱. گذشت استاد از لغزش های شاگرد، چنآنچه از قول خداوند استفاده می شود: «لا تُؤاخِذْنِی بِما نَسِیتُ وَ لا تُرْهِقْنِی مِنْ أَمْرِی عُسْراً». و غیر آنها از چیزهایی که بر آدم عاقل پوشیده نیست.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لی، الأمالی للصدوق أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ الْأَزْدِیِّ عَنْ أَبَانٍ وَ غَیْرِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنِّی لَأَرْحَمُ ثَلَاثَةً وَ حَقٌّ لَهُمْ أَنْ یُرْحَمُوا عَزِیزٌ أَصَابَتْهُ مَذَلَّةٌ بَعْدَ الْعِزِّ وَ غَنِیٌّ أَصَابَتْهُ حَاجَةٌ بَعْدَ الْغِنَی وَ عَالِمٌ یَسْتَخِفُّ بِهِ أَهْلُهُ وَ الْجَهَلَةُ.

ل، الخصال ابن الولید عن الصفار عن ابن عیسی عن ابن محبوب عن عبد الله بن سنان عنه علیه السلام مثله.

**[ترجمه]أمالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: من سه کس را ترحم کنم که سزاوار ترحم اند؛ عزیزی که پس از عزت خوار شده، توانگری که محتاج شده، عالمی که خاندانش و نادان ها، او را خوار شمارند. - . امالی صدوق: ۲۰ -

الخصال: مثل حدیث بالا روایت شده. - . خصال: ۸۶ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، الأمالی للصدوق ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقَ علیه السلام يَقُولُ اطْلُبُوا الْعِلْمَ وَ تَزَيَّنُوا مَعَهُ بِالْحِلْمِ وَ الْوَقَارِ وَ تَوَاضَعُوا لِمَنْ تُعَلِّمُونَهُ الْعِلْمَ وَ تَوَاضَعُوا لِمَنْ طَلَبْتُمْ مِنْهُ الْعِلْمَ وَ لَا تَكُونُوا عُلَمَاءَ جَبَّارِينَ فَيَذْهَبَ بَاطِلُكُمْ بِحَقِّكُمْ.

**[ترجمه]أمالی صدوق: امام صادق علیه السلام می فرمود: دانش جویید و با آن بردباری و وقار را زیور خود کنید و برای شاگرد و استادان خود تواضع کنید و دانشمندان جبّار نباشید که رفتار باطل شما، حق شما را از بین ببرد. - . امالی صدوق: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، قرب الإسناد هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله قَالَ: ارْحَمُوا عَزِيزاً ذَلَّ وَ غَنِيّاً افْتَقَرَ وَ عَالِماً ضَاعَ فِي زَمَانِ جُهَّالٍ.

**[ترجمه]قرب الإسناد: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: بر عزیزی که خوار شده و فقیری که محتاج گشته و عالمی که در زمان نادانان، ضایع شده رحم کنید. - . قرب الاسناد: ۳۲ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، الخصال ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَى بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: ثَلَاثَةٌ يَشْكُونَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَسْجِدٌ خَرَابٌ لَا يُصَلِّي فِيهِ أَهْلُهُ وَ عَالِمٌ بَيْنَ جُهَّالٍ وَ مُصْحَفٌ مُعَلَّقٌ قَدْ وَقَعَ عَلَيْهِ غُبَارٌ لَا يُقْرَأُ فِيهِ.

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: سه چیز پیش خدای عزوجل شکایت کنند؛ مسجد ویرانی که اهلش در آن نماز نمی خوانند، و دانشمندی که میان نادانان گرفتار است، و قرآنی که به گوشه آویخته اند و غبار بر روی آن نشسته و آن را قرائت نمی کنند. - . خصال: ۱۴۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ الشَّیْبَانِیِّ عَنْ مِسْعَرِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ زِیَادٍ الْمُقْرِی عَنْ جَرِیرِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مَالِکٍ الْإِیَادِیِّ قَالَ سَمِعْتُ الْعَبَّاسَ بْنَ الْمَأْمُونِ یَقُولُ قَالَ لِی عَلِیُّ بْنُ

۱- ۱ أی لا تکلفنی.

مُوسَی الرِّضَا علیهما السلام ثَلَاثَهٌ مُوَكَّلٌ بِهَا ثَلَاثَهٌ تَحَامُلُ الْأَيَّامِ عَلَى ذَوِى الْأَدَوَاتِ الْكَامِلَهِ وَ اسْتِيلَاءُ الْحِرْمَانِ عَلَى الْمُتَقَدِّمِ فِى صَنْعَتِهِ وَ مُعَادَاهُ الْعَوَامِّ عَلَى أَهْلِ الْمَعْرِفَهِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: عباس بن مأمون گوید:

ص: ۴۱

امام رضا علیه السلام به من فرمود: سه چیز موکل سه چیز است: طاقت فرسا بودن روزگار بر انسان هایی که از نظر عقل، دانش و سخاوت کاملند، چیره شدن محرومیت بر کسی که در کاری پیش قدم بوده، دشمنی عوام الناس با اهل معرفت و شناخت. - . امالی طوسی: ۴۹۶، ج ۱۷ -

**[ترجمه]

بیان

قال الفيروزآبادى تحامل عليه كلفه ما لا يطيقه و الأدوات الكامله كالعقل و العلم و السخاء من الكمالات التى هى وسائل السعادات أو الأعم منها و مما هو من الكمالات الدنيويه كالمناصب و الأموال أى يحمل الأيام و أهلها عليهم فوق طاقتهم و يلتمسون منهم من ذلك ما لا يطيقون و يحتمل أن يكون المراد جور الناس على أهل الحق و مغلوبيتهم.

**[ترجمه]فیروز آبادی می گوید: «تحامل علیه» به معنای مشقت و فوق توان بودن است. «الأدوات الکامله» یا به معنای؛ سخاوت و کمالاتی که ابزار خوشبختی است و یا اعم است که هم شامل کمالات مذکور و هم کمالات دنیوی مانند منصب و اموال می شود، یعنی روزگار و اهل آن، به صاحبان کمال امور طاقت فرسا را تحمیل می کنند و از آنان چیزی می خواهند که در توان ایشان نیست.

احتمال دارد معنا این باشد که مردم به اهل حق ظلم نموده، بر آنان چیره می گردند.

**[ترجمه]

«۶»

ضه، روضه الواعظين ل، الخصال لى، الأمالى للصدوق سَيَجِى ءُ فِى خَبَرِ الْحُقُوقِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیهما السلام وَ حَقُّ سَائِسِكَ (۱) بِالْعِلْمِ التَّعْظِيمُ لَهُ وَ التَّوْقِيرُ لِمَجْلِسِهِ وَ حُسْنُ الِاسْتِمَاعِ إِلَيْهِ وَ الْإِقْبَالُ عَلَيْهِ وَ أَنْ لَا تَرْفَعَ عَلَيْهِ صَوْتَكَ وَ لَا تُجِيبَ أَحَداً يَسْأَلُهُ عَنْ شَيْ ءٍ حَتَّى يَكُونَ هُوَ الَّذِى يُجِيبُ وَ لَا تُحَدِّثَ فِى مَجْلِسِهِ أَحَداً وَ لَا تَغْتَابَ عِنْدَهُ أَحَداً وَ أَنْ تَدْفَعَ عَنْهُ إِذَا ذُكِرَ عِنْدَكَ بِسُوءٍ وَ أَنْ تَسْتُرَ عُيُوبَهُ وَ تُظْهِرَ مَنَاقِبَهُ وَ لَا تُجَالِسَ لَهُ عَدُوّاً وَ لَا تُعَادِىَ لَهُ وَلِيّاً فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ شَهِدَ لَكَ مَلَائِكَهُ اللَّهِ بِأَنَّكَ قَصَدْتَهُ وَ تَعَلَّمْتَ عِلْمَهُ لِلَّهِ جَلَّ اسْمُهُ لَا لِلنَّاسِ.

**[ترجمه]روضه الواعظين و الخصال و أمالى صدوق: در خبر حقوق كه در آينده مى آيد، از امام سجاد عليه السلام روايت شده كه آن حضرت فرمود: حق معلم بر تو، تعظيم و احترام مجلس او است، و خوب گوش دادن به او، و رو كردن بر او، و بلند نكردن صدايت بر او، و جواب ندادن سؤالى كه از او سؤال مى شود تا خودش جواب گويد، در حضور او با كسى گفتگو مكن و از كسى غيبت مكن، اگر بد او را گفتند تو از او دفاع كن، عيبش را بپوش، مناقبش را اظهار كن، با دشمنش منشين و با دوستش دشمنى مكن، چون چنين كردى فرشتگان خدا گواهت باشند كه به او رو كردى و علم آموختى براى خداى جلّ اسمه، نه براى خاطر مردم. - . روضه الواعظين: ١٢ -

**[ترجمه]

«٧»

ل، الخصال مع، معانى الأخبار ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله غَرِيبَتَانِ فَاحْتَمِلُوهُمَا كَلِمَهُ حِكْمَهٍ مِنْ سَفِيهٍ فَاقْبَلُوهَا وَ كَلِمَهُ سَفَهٍ مِنْ حَكِيمٍ فَاغْفِرُوهَا.

**[ترجمه]الخصال و معانى الأخبار: امام صادق عليه السلام از پدرانش از حضرت على عليه السلام روايت كرده كه رسول خدا صلى الله عليه وآله فرمود: دو غريبند كه بايد آن ها را پذيرايى كنيد، سخن حكيمانه اى كه از سفيه سر زند، آن را بپذيريد؛ و سخن سفيهانه اى كه از حكيمى سر زند، از آن درگذريد. - . خصال: ٣٣ -

**[ترجمه]

«٨»

ل، الخصال عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَسْوَارِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ خَشْرَمٍ عَنْ عِيسَى عَنْ أَبِي عُبَيْدَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنَّمَا الْخَوْفُ (٢)عَلَى أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي ثَلَاثُ خِصَالٍ أَنْ يَتَأَوَّلُوا الْقُرْآنَ عَلَى غَيْرِ تَأْوِيلِهِ أَوْ يَتَّبِعُوا زَلَّهَ الْعَالِمِ أَوْ يَظْهَرَ فِيهِمُ الْمَالُ حَتَّى يَطْغَوْا وَ يَبْطَرُوا وَ سَأُنَبِّئُكُمُ الْمَخْرَجَ مِنْ ذَلِكَ أَمَّا الْقُرْآنُ فَاعْمَلُوا بِمُحْكَمِهِ وَ آمِنُوا بِمُتَشَابِهِهِ- وَ أَمَّا الْعَالِمُ فَانْتَظِرُوا فَيْئَهُ (٣) وَ لَا تَتَّبِعُوا زَلَّتَهُ وَ أَمَّا الْمَالُ فَإِنَّ الْمَخْرَجَ مِنْهُ شُكْرُ النِّعْمَهِ وَ أَدَاءُ حَقِّهِ.

١- ١ أى مؤدبك.

٢- ٢ و فى نسخه: أتخوّف.

٣- ٣ و فى نسخه: فئته.

**[ترجمه]الخصال: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: من بر امت خود از سه خصلت پس از مرگ خود ترسانم، از اینکه قرآن را به غیر از معنای حقیقی و صحیح آن تفسیر کنند، یا اینکه لغزش و خطای عالم دانشمند دینی را پیروی کنند، یا اینکه دارایی و ثروت در میان آنها نمایان شود تا سرکشی و هرزگی و خوشگذرانی کنند، اکنون من شما را به راه چاره از این گرفتاری ها آگاه می کنم:

اما راجع به قرآن، وظیفه شما این است که به محکمات آن یعنی آیاتی که دستورات عملی واضحی را می فهماند عمل کنید و به متشابهات آن یعنی آیاتی که مطالب عالم غیب و احوال قبر و قیامت و بهشت و دوزخ را بیان می کنند و مفاد آنها در خور فهم ناقص شما نیست، ایمان و عقیده داشته باشید.

اما راجع به شخص عالم، منتظر آزمایش و امتحان او باشید و او را بپایید و لغزش و خطای او را پیروی نکنید.

و اما راجع به مال و ثروت دنیا، چاره آن شکر نعمت و ادای حق آن است. - . خصال: ۱۶۴ -

ص: ۴۲

**[ترجمه]

«۹»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ سُلَیْمَانَ الْجَعْفَرِیِّ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ کَانَ عَلِیٌّ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ مِنْ حَقِّ الْعَالِمِ أَنْ لَا تُکْثِرَ عَلَیْهِ السُّؤَالَ وَ لَا تَجُرَّ بِثَوْبِهِ وَ إِذَا دَخَلْتَ عَلَیْهِ وَ عِنْدَهُ قَوْمٌ فَسَلِّمْ عَلَیْهِمْ جَمِیعاً وَ خُصَّهُ بِالتَّحِیَّهِ دُونَهُمْ وَ اجْلِسْ بَیْنَ یَدَیْهِ وَ لَا تَجْلِسْ خَلْفَهُ وَ لَا تَغْمِزْ بِعَیْنَیْکَ وَ لَا تُشِرْ بِیَدِکَ وَ لَا تُکْثِرْ مِنْ قَوْلِ قَالَ فُلَانٌ وَ قَالَ فُلَانٌ خِلَافاً لِقَوْلِهِ وَ لَا تَضْجَرْ بِطُولِ صُحْبَتِهِ فَإِنَّمَا مَثَلُ الْعَالِمِ مَثَلُ النَّخْلَهِ یُنْتَظَرُ بِهَا مَتَی یَسْقُطُ عَلَیْکَ مِنْهَا شَیْ ءٌ وَ الْعَالِمُ أَعْظَمُ أَجْراً مِنَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْغَازِی فِی سَبِیلِ اللَّهِ وَ إِذَا مَاتَ الْعَالِمُ ثُلِمَ فِی الْإِسْلَامِ ثُلْمَهٌ لَا یَسُدُّهَا شَیْ ءٌ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]المحاسن: سلیمان جعفری از مردی نقل می کند که علی علیه السلام می فرمود: بعضی از حقوق دانشمندان، موارد زیر است:

زیاد از او سؤال نکن، لباسش را نکش، وقتی نزد عالم وارد شدی که در محضر گروهی نشسته بود، بر همه سلام نما و سلام دیگری مخصوصاً به عالم کن، پیش روی وی بنشین نه پشت سرش، به روی او چشمک نزن و با دستت به وی اشاره نکن، و نزد وی زیاد، فلان چنین گفت و فلان چنان گفت، بر خلاف قولش نگو. با طولانی نمودن صحبت آزارش نده، چه این که عالم فقط مانند نخل خرما است که منتظر باشی کی میوه ای می افتد تا استفاده کنی. اجر و پاداش عالم از روزه دار نمازگزار مجاهد راه خدا بزرگتر است.

با مردن دانشمند رخنه ای در اسلام ایجاد می شود که تا قیامت جبران ناپذیر است. - . محاسن: ۲۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و لا تجر بثوبه کنایه عن الإبرام فی السؤال و المنع عن قیامه عند تبرمه.

**[ترجمه]اینکه گفته شده لباس عالم را نکش، کنایه از این است که سؤال پیچش نکن و وقتی خسته شد و خواست برخیزد، مانع رفتن او مشو.

**[ترجمه]

«۱۰»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ سَعْدَانَ (۱) عَنْ عَبْدِ الرَّحِیمِ بْنِ مُسْلِمٍ (۲) عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَنْ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ تَعْظِیماً لِرَجُلٍ قَالَ مَکْرُوهٌ إِلَّا لِرَجُلٍ فِی الدِّینِ.

**[ترجمه]المحاسن: اسحاق بن عمار می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: از جا برخاستن به احترام کسی، چگونه است؟ فرمود: جز برای مرد دین مکروه است. - . محاسن: ۲۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

سن، المحاسن بَعْضُ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِذَا جَلَسْتَ إِلَی الْعَالِمِ فَکُنْ عَلَی أَنْ تَسْمَعَ أَحْرَصَ مِنْکَ عَلَی أَنْ تَقُولَ وَ تَعَلَّمْ حُسْنَ الِاسْتِمَاعِ کَمَا تَعَلَّمُ حُسْنَ الْقَوْلِ وَ لَا تَقْطَعْ عَلَی حَدِیثِهِ.

**[ترجمه]المحاسن: علی علیه السلام فرمود: وقتی نزد دانشمندی نشستی، به شنیدن حریص تر باش تا گفتن. خوب شنیدن را مانند خوب گفتن بیاموز. کلام دانشمند را قطع مکن. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۲»

شا، الإرشاد رَوَی حَارِثٌ الْأَعْوَرُ قَالَ سَمِعْتُ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام یَقُولُ مِنْ حَقِّ الْعَالِمِ أَنْ لَا یُکْثَرَ عَلَیْهِ السُّؤَالُ وَ لَا یُعَنَّتَ فِی الْجَوَابِ (۳) وَ لَا یُلَحَّ عَلَیْهِ إِذَا کَسِلَ وَ لَا یُؤْخَذَ بِثَوْبِهِ إِذَا نَهَضَ وَ لَا یُشَارَ إِلَیْهِ بِیَدٍ فِی حَاجَةٍ وَ لَا یُفْشَی لَهُ سِرٌّ وَ لَا یُغْتَابَ عِنْدَهُ أَحَدٌ وَ یُعَظَّمَ کَمَا حَفِظَ أَمْرَ اللَّهِ وَ یَجْلِسَ الْمُتَعَلِّمُ أَمَامَهُ وَ لَا یُعْرِضَ مِنْ طُولِ صُحْبَتِهِ وَ إِذَا جَاءَهُ طَالِبُ عِلْمٍ وَ غَیْرُهُ فَوَجَدَهُ فِی جَمَاعَةٍ عَمَّهُمْ بِالسَّلَامِ وَ خَصَّهُ بِالتَّحِیَّةِ وَ لْیَحْفَظْ شَاهِداً وَ غَائِباً وَ لْیَعْرِفْ لَهُ حَقَّهُ فَإِنَّ الْعَالِمَ أَعْظَمُ أَجْراً مِنَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْمُجَاهِدِ فِی سَبِیلِ

اللَّهِ

ص: ۴۳

۱- ۱ هو سعدان بن مسلم المتقدم ذكره.

۲- ۲ البجليّ الجريرى، كوفيّ عده الشيخ من أصحاب الصادق عليه السلام.

۳- ۳ أى لا يلزم العالم المتعلم ما يصعب عليه أداؤه، و يشق على المتعلم تحمله.

فَإِذَا مَاتَ الْعَالِمُ ثُلِمَ فِي الْإِسْلَامِ ثُلْمَهٌ لَا يَسُدُّهَا إِلَّا خَلَفٌ مِنْهُ وَ طَالِبُ الْعِلْمِ يَسْتَغْفِرُ لَهُ كُلَّ الْمَلَائِكَهِ وَ يَدْعُو لَهُ مَنْ فِي السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ.

**[ترجمه]الإرشاد: حارث اعور گفت: علی علیه السلام می فرمود: حق عالم آن است که از وی زیاد پرسش نکنند و در پاسخ به تندی جواب نگوید و هنگامی که کسالت دارد، اصرار بر جواب نداشته باشد، و چون از جا برخاست جامه او را نکشند و با دست به طرف او اشاره نکنند، سرّی را در پیش او افشا نکنند و در حضور او از کسی غیبت ننمایند و به او به خاطر اینکه حافظ ناموس الهی است، احترام گذارند.

شاگرد باید در برابر استاد بنشیند و از مصاحبت طولانی او خسته نشود و چون او را در میان عده‌ای مشاهده کند، نخست سلام و احترام عمومی بجا آورده و از او بخصوص احترام نموده، سلام کند و در غیبت و حضور از وی نگهداری نماید و حق او را مراعات کند.

زیرا شخص دانشمند از روزه دار پارسا که مجاهد در راه خدا باشد، اجر و مزدش بالاتر است.

ص: ۴۳

چون عالمی بمیرد، رخنه در اسلام بیفتد که چیزی به جز جانشین صالح او نمی تواند آن رخنه را مسدود کند.

فرشتگان برای طالب علم استغفار می نمایند و تمام موجودات آسمان و زمین برای او دعا می کنند. - . ارشاد: ۱۲۳ -

**[ترجمه]

«۱۳»

غو، غوالی اللئالی قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام مَنْ أَكْرَمَ فَقِيهاً مُسْلِماً لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ هُوَ عَنْهُ رَاضٍ وَ مَنْ أَهَانَ فَقِيهاً مُسْلِماً لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ هُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که فقیه مسلمانی را گرامی دارد، روز قیامت خداوند از او راضی است و اگر کسی چنین فقیهی را اهانت نموده، خوار سازد، هنگام ملاقات با خدا در روز قیامت، خداوند بر او خشمناک خواهد بود. - . عوالی اللئالی ۱: ۳۵۹، ح ۱ -

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَنْ عَلَّمَ شَخْصاً (۱) مَسْأَلَهً فَقَدْ مَلَكَ رَقَبَتَهُ فَقِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَ يَبِيعُهُ فَقَالَ لَا وَ

لَكِنْ يَأْمُرُهُ وَ يَنْهَاهُ.

**[ترجمه]از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمود» کسی که به شخصی مسئله ای بیاموزد مالک وی گشته است. عرض شد: آیا می تواند او را بفروشد؟ فرمود: نه، ولی می تواند او را امر و نهی کند. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۱، ح ۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَعْقِلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ بِنْتِ إِلْیَاسَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله غَرِیبَانِ کَلِمَهُ حِکْمَهٍ مِنْ سَفِیهٍ فَاقْبَلُوهَا وَ کَلِمَهُ سَفَهٍ مِنْ حَکِیمٍ فَاغْفِرُوهَا فَإِنَّهُ لَا حَکِیمَ إِلَّا ذُو عَثْرَهٍ وَ لَا سَفِیهَ إِلَّا ذُو تَجْرِبَهٍ (۲).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: ابن الیاس می گوید که امام رضا علیه السلام از قول پیامبر فرمود: دو چیز اندک است؛ اول: کلمات حکمت آمیز از انسان های نادان و کم عقل که آن را بپذیرید، دوم: کلمات نابخردانه از حکیم که در این صورت وی را ببخشید، چه این که هر حکیمی را لغزش و هر سفیهی را تجربه است. - . امالی طوسی: ۶۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۶»

الدُّرَّهُ الْبَاهِرَهُ، قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله ارْحَمُوا عَزِیزَ قَوْمٍ ذَلَّ وَ غَنِیَّ قَوْمٍ افْتَقَرَ وَ عَالِماً تَتَلَاعَبُ بِهِ الْجُهَّالُ (۳).

**[ترجمه]الدره الباهره: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بر سه کس رحم کنید: عزیز قومی که خوار شده، و توانگر قومی که تهی دست گشته، و دانایی که نادانان او را به بازی گرفته اند. - . الدره الباهره من الأصداف الطاهره: ۲۳ -

**[ترجمه]

«۱۷»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام لَا تَجْعَلَنَّ ذَرَبَ لِسَانِکَ عَلَی مَنْ أَنْطَقَکَ وَ بَلَاغَهَ قَوْلِکَ عَلَی مَنْ سَدَّدَکَ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: علی علیه السلام فرمود: به آن کسی که تو را سخن آموخت به تندی سخن مگوی، و با کسی که گفتارت را نیکو گرداند، راه بلاغت گویی مپوی. - . نهج البلاغه: ق.ح ۴۱۱، ۴۱۳ -

**[ترجمه]

بیان

الذرابه حده اللسان و الذرب محرکه فساد اللسان و الغرض رعایه حق المعلم و ما ذکره ابن أبی الحدید من أن المراد بمن أنطقه و من سدده هو الله سبحانه فلا یخفی بعده.

**[ترجمه]«ذرابه» تیز زبانی و تحریک کننـده فساد زبانی می باشـد و مقصود رعایت کردن حق معلم است. بنابراین گفتار ابن ابی الحدید مبنی بر این که مراد از جمله «ممن انطق» و «من سدته» خداوند باشد، دور از ذهن است.

**[ترجمه]

«۱۸»

کَنْزُ الْکَرَاجُکِیِّ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام لَا تُحَقِّرَنَّ عَبْداً آتَاهُ اللَّهُ عِلْماً فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ یُحَقِّرْهُ حِینَ آتَاهُ إِیَّاهُ.

**[ترجمـه]کنز الکراجکی: امیر المـؤمنین علیـه السـلام فرمـود: بنـده ای را که خـدایش دانش داد کوچـک مشـمار؛ زیرا خـدا کوچکش نشمرده که دانشش داده. -. کنزالفوائد ۱: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

عـده، عـده الـداعی رَوَی عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیه السـلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ مِنْ حَقِّ الْمُعَلِّمِ عَلَی الْمُتَعَلِّمِ أَنْ لَا یُکْثِرَ السُّؤَالَ عَلَیْهِ وَ لَا یَسْبِقَهُ فِی الْجَوَابِ وَ لَا یُلِحَّ عَلَیْهِ إِذَا أَعْرَضَ وَ لَا یَأْخُذَ بِثَوْبِهِ إِذَا کَسِلَ وَ لَا یُشِیرَ إِلَیْهِ بِیَدِهِ وَ لَا یَغْمِزَهُ بِعَیْنِهِ وَ لَا

۱- ۱ فی نسخه: مسلما.

۲- ۲ تقدم الحدیث بإسناد آخر تحت الرقم ۷.

۳- [۳]تقدم مسندا مع اختلاف تحت الرقم ۳.

يُشَاوِرَ فِي مَجْلِسِهِ وَ لَا يَطْلُبَ وَرَاءَهُ وَ أَنْ لَا يَقُولَ قَالَ فُلَانٌ خِلَافَ قَوْلِهِ وَ لَا يُفْشِيَ لَهُ سِرّاً وَ لَا يَغْتَابَ عِنْدَهُ وَ أَنْ يَحْفَظَهُ شَاهِداً وَ غَائِباً وَ يَعُمَّ الْقَوْمَ بِالسَّلَامِ وَ يَخُصَّهُ بِالتَّحِيَّةِ وَ يَجْلِسَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ إِنْ كَانَ لَهُ حَاجَةٌ سَبَقَ الْقَوْمَ إِلَى خِدْمَتِهِ وَ لَا يَمَلَّ مِنْ طُولِ صُحْبَتِهِ فَإِنَّمَا هُوَ مِثْلُ النَّخْلَهِ تُنْتَظَرُ مَتَى تَسْقُطُ عَلَيْهِ مِنْهَا مَنْفَعَهٌ وَ الْعَالِمُ بِمَنْزِلَهِ الصَّائِمِ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ إِذَا مَاتَ الْعَالِمُ انْثَلَمَ (۱) فِي الْإِسْلَامِ ثُلْمَهٌ لَا تَنْسَدُّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ إِنَّ طَالِبَ الْعِلْمِ يُشَيِّعُهُ سَبْعُونَ أَلْفاً مِنْ مُقَرَّبِي السَّمَاءِ.

وَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ذَلَلْتُ طَالِباً فَعَزَزْتُ مَطْلُوباً.

**[ترجمه]عده الداعی: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: از حقوق استاد بر شاگرد این است:

۱. زیاد از او سؤال نکند. ۲. اگر کسی سؤال کرد، او پیش از استاد جواب نگوید. ۳. اگر استاد رویش را برگرداند، وی پافشاری و سماجت نکند. ۴. اگر استاد

حالش مناسب نیست، دست به دامن او نگردد. ۵. با دستش به سوی او اشاره نکند. ۶. با گوشه چشم به او نگاه نکند.

ص: ۴۴

۷. در محضر استاد با دیگران گفتگو و مشورت ننماید. ۸. از استاد عیب جویی نکند. ۹. نزد استاد نگوید: فلانی بر خلاف گفته شما چنین گفت. ۱۰. اسرار او را فاش ننماید. ۱۱. در محضرش غیبت نکند. ۱۲. هم در حضور و هم در غیاب، حافظ او باشد. ۱۳. غیر از سلامی که به جمع می کند، تحیّتی مخصوص خدمت استاد عرضه بدارد. ۱۴. در مقابلش بنشیند. ۱۵. اگر استاد چیزی خواست، برای انجامش از دیگران پیشی بگیرد. ۱۶. از طولانی شدن سخنانش دلگیر نشود، چون استاد نظیر درخت خرمایی است که باید در انتظارش نشست تا چه وقتی منفعتی از او تراوش کند.

عالم نظیر روزه دار شب زنده دار مجاهد در راه خداست؛ وقتی عالمی بمیرد، شکافی در اسلام ایجاد می شود که تا روز قیامت مسدود نخواهد گردید.

طالب علم را هفتاد هزار از مقربین آسمان همراهی می کنند. - . عده الداعی و نجاح الساعی: ۸۰ -

ابن عباس گوید: برای طلب علم خواری کشیدم و برای استادی عزّت یافتم. - . عده الداعی و نجاح الساعی: ۸۱ -

**[ترجمه]

«۲۰»

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله لَيْسَ مِنْ أَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِ الْمَلَقُ إِلَّا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: تملّق از اخلاق انسان با ایمان نیست، مگر در راه کسب دانش. - . همان -

**[ترجمه]

باب ۱۱ صفات العلماء و أصنافهم

الآيات

الكهف: «فَوَجَدا عَبْداً مِنْ عِبادِنا آتَيْناهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنا وَ عَلَّمْناهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْماً»(۶۵)

الحج: «وَ لِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ»(۵۴)

فاطر: «إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ»(۲۸)

<meta info="- فَوَجَدا عَبْداً مِنْ عِبادِنا آتَيْناهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنا وَ عَلَّمْناهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْماً - . كهف / ۶۵ -

{تا بنده ای از بندگان ما را یافتند که از جانب خود به او رحمتی عطا کرده و از نزد خود بدو دانشی آموخته بودیم.}

- وَ لِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَ إِنَّ اللَّهَ لَهادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلى صِراطٍ مُسْتَقِيم

{و تا آنان که دانش یافته اند بدانند که این [قرآن] حق است [و] از جانب پروردگار توست. و بدان ایمان آورند و دلهایشان برای او خاضع گردد. و به راستی خداوند کسانی را که ایمان آورده اند، به سوی راهی راست راهبر است.} - . حج / ۵۴ -

- وَ مِنَ النَّاسِ وَ الدَّوَابِّ وَ الْأَنْعامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوانُهُ كَذلِكَ إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ - . فاطر / ۲۸ -

{و از مردمان و جانوران و دامها که رنگهایشان همان گونه مختلف است [پدید آوردیم]. از بندگان خدا تنها دانایانند که از او می ترسند. آری، خدا ارجمندِ آمرزنده است.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، قرب الإسناد هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله قَالَ: نِعْمَ وَزِيرُ الْإِيمَانِ الْعِلْمُ وَ نِعْمَ وَزِيرُ الْعِلْمِ الْحِلْمُ وَ نِعْمَ وَزِيرُ الْحِلْمِ الرِّفْقُ وَ نِعْمَ وَزِيرُ الرِّفْقِ اللِّينُ.

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام از پدرانش علیهم السلام روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: دانش وزیری نیکو برای ایمان است و بردباری وزیری نیکو برای دانش و مدارا وزیری نیکو برای برد باری و نرم خویی وزیری نیکو برای مدارا است.

هـارون از ابن صـدقه از امـام صـادق علیه السـلام روایت می کنـد که پیامبر صـلی الله علیه و آله فرمود: علم وزیر ایمان، حلم و بردبـاری وزیر علم، رفق وزیر حلم و بردبـاری و رفق وزیر نرمی و مـدارا است و همه این وزیران در خور مـدح و ستایشـند. - . قرب الاسناد: ۳۲-۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

الحلم و الرفق و اللین و إن کـانت متقاربه فی المعنی لکن بینها فرق یسـیر فالحلم هو ترک مکافاه من یسـی ء إلیک و السـکوت فی مقـابله من یسـفه علیک و وزیره و معینه الرفق أی اللطف و الشـفقه و الإحسان إلی العباد فإنه یوجب أن لا یسـفه علیک و لا یسـی ء إلیـک أکثر النـاس و وزیره و معینه لین الجانب و ترک الخشونه و الغلظه و إضـرار الخلق و فی الکافی و نعم وزیر الرفق الصبر و فی بعض نسخه العبره.

۱- ۱ کذا فی النسخ.

**[ترجمه]با این شرح که «حلم» ترک مقابله به مثل با کسی است که به تو بدی کرده و سکوت در مقابل کسی است که با تو بی خردی نموده؛ و «و وزیره و معینه الرفق» همکار و یاور او رفق است، یعنی لطف و مهربانی و احسان با بندگان خدا، زیرا آن باعث می شود که بر تو بیخردی روا ندارد و بیشتر مردم با تو بی خردی و بدی نکنند، و وزیر و یاور او «لین» است که همان ترک خشونت، درشتی و ضرر زدن به مردم باشد.

البته باید توجه داشت که در کتاب کافی: «نعم وزیر الرفق الصبر» و در بعضی نسخه های «العبره» آمده است. - . کافی ۱: ۴۸، ب ۱۷، ح ۳۰ -

ص: ۴۵

**[ترجمه]

«۲»

ل، الخصال ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ الْفَارِسِيِّ (۱) عَنِ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا جُمِعَ شَيْ ءٌ إِلَى شَيْ ءٍ أَفْضَلُ مِنْ حِلْمٍ إِلَى عِلْمٍ.

لی، الأمالی للصدوق ابن شاذویه المؤدب عن محمد بن عبد الله بن جعفر عن أبیه عن هارون عن ابن صدقه عن الصادق عن آبائه عن أمیر المؤمنین علیه السلام مثله.

**[ترجمه]الخصال: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: جمع نشده چیزی با چیزی، که بهتر از جمع شدن حلم با علم باشد. - . خصال: ۴: ب ۱، ح ۱۰ -

امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرانش از امام علی علیه السلام مثل حدیث بالا را نقل کرده است. - . امالی صدوق: ۲۴۳ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، الخصال سُلَيْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ اللَّخْمِيُّ عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ خَرَاجَةَ عَنْ أَبِي كُرَيْبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَفْصٍ الْعَبْسِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْعَلَوِيِّ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا جُمِعَ شَيْ ءٌ إِلَى شَيْ ءٍ أَفْضَلُ مِنْ حِلْمٍ إِلَى عِلْمٍ.

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: قسم به کسی که نفس من در دست قدرت او است؛ چیزی با چیزی جمع نشده که بهتر باشد از جمع شدن خصلت حلم با علم. - . خصال: ۴،

ب ۱، ح ۱۱ -

**[ترجمه]

«۴»

لی، الأمالی للصدوق ابْنُ مَسْرُورٍ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الْأَزْدِيِّ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ ابْنِ تَغْلِبَ (۲) عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ علیهم السلام يَقُولُ طَلَبَةُ هَذَا الْعِلْمِ عَلَى ثَلَاثَةِ أَصْنَافٍ أَلَا فَاعْرِفُوهُمْ بِصِفَاتِهِمْ وَ أَعْيَانِهِمْ صِنْفٌ مِنْهُمْ يَتَعَلَّمُونَ لِلْمِرَاءِ وَ الْجَهْلِ (۳)وَ صِنْفٌ مِنْهُمْ يَتَعَلَّمُونَ لِلِاسْتِطَالَةِ وَ الْخَتْلِ وَ صِنْفٌ مِنْهُمْ يَتَعَلَّمُونَ لِلْفِقْهِ وَ الْعَقْلِ (۴) فَأَمَّا صَاحِبُ الْمِرَاءِ وَ الْجَهْلِ تَرَاهُ مُؤْذِياً مُمَارِياً لِلرِّجَالِ فِی أَنْدِيَةِ الْمَقَالِ قَدْ تَسَرْبَلَ بِالتَّخَشُّعِ وَ تَخَلَّى مِنَ الْوَرَعِ فَدَقَّ اللَّهُ مِنْ هَذَا حَيْزُومَهُ وَ قَطَعَ مِنْهُ خَيْشُومَهُ وَ أَمَّا صَاحِبُ الِاسْتِطَالَةِ وَ الْخَتْلِ

ص: ۴۶

۱- ۱ هو الحسن بن أبی الحسین الفارسیّ کما صرّح به فی الفصل الرابع، و علی ما هو الموجود فی الخصال المطبوع. و فی نسخه من الخصال: الحسین بن الحسن الفارسیّ، و لعله الصحیح و هو المترجم فی الفهرست، قال الشیخ فی الفهرست ص ۵۵: الحسین بن الحسن الفارسیّ القمّیّ، له کتاب، أخبرنا به عده من أصحابنا، عن أبی المفضل، عن ابن بطه، عن أحمد بن أبی عبد اللّه، عن الحسین بن الحسن الفارسیّ

۲- [۲]وزان تضرب ، هو أبان بن تغلب بن رباح ، أبوسعید البکری الجریری ، مولی بنی جریر ابن عباده بن صبیعه بن قیس بن ثعلبه بن عکاشه بن صعب بن بکربن وائل ، وجلاله قدره ووثاقته وتبحره فی العلوم مسلمه عند العامه والخاصه ، فمن شاء أزید من هذا فلیراجع إلی مظانه.

۳- ۳ و فی نسخه: یتعلمون العلم للمراء و الجدال.

۴- ۴ و فی نسخه: العمل.

فَإِنَّهُ يَسْتَطِيلُ عَلَى أَشْبَاهِهِ مِنْ أَشْكَالِهِ وَ يَتَوَاضَعُ لِلْأَغْنِيَاءِ مِنْ دُونِهِمْ فَهُوَ لِحَلْوَائِهِمْ هَاضِمٌ وَ لِدِينِهِ حَاطِمٌ (۱) فَأَعْمَى اللَّهُ مِنْ هَذَا بَصَرَهُ وَ قَطَعَ مِنْ آثَارِ الْعُلَمَاءِ أَثَرَهُ وَ أَمَّا صَاحِبُ الْفِقْهِ وَ الْعَقْلِ (۲) تَرَاهُ ذَا كَآبَةٍ وَ حَزَنٍ قَدْ قَامَ اللَّيْلَ فِي حِنْدِسِهِ وَ قَدِ انْحَنَى فِي بُرْنُسِهِ يَعْمَلُ وَ يَخْشَى خَائِفاً وَجِلًا مِنْ كُلِّ أَحَدٍ إِلَّا مِنْ كُلِّ ثِقَةٍ مِنْ إِخْوَانِهِ فَشَدَّ اللَّهُ مِنْ هَذَا أَرْكَانَهُ وَ أَعْطَاهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمَانَهُ.

**[ترجمه]امالی صدوق: ابن عباس گوید از امیرالمؤمنین علیه السلام شنیدم که آن حضرت می فرمود: طالبان این علم سه دسته اند، آن ها را به وصف و خاصیتشان بشناسید؛ یک دسته برای خودنمایی و جدل می‌آموزند، و دسته ای برای گردن فرازی و به خود بالیدن، و دسته سوم برای فهمیدن و عمل کردن. آن که برای خود نمایی و جدل باشد، ملاحظه اش کن که آزار کننده است و با مردان در انجمن ها مباحثه دراندازد، برونی خاشع دارد و درونی تهی از تقوی، خدا از این راه کمرش را بشکند و بینیش را ببرّد. آن که گردن فراز است و خودنما، ص: ۴۶

بر همانندش گردن فرازی کند و برای توانگران فرومایه تر از خودش تواضع نماید؛ شیرینی آن را بخورد و دین خود را ببرد، خدا از این رو دیده اش را نابینا کند و از میان علمایش براندازد. آن که صاحب فهم و عمل است، او را بینی که دل گرفته و غمگین است، در تاریکی شب برخیزد و زیر شب کلاهش بخمد و کار کند و از هر کسی نگران است جز برادران مورد وثوقش، خدا ارکانش را محکم کند و در قیامت امانش دهد. - . امالی صدوق: ۵۰۲، م ۹۱، ح ۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، الخصال ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عِلَاقَةَ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام طَلَبَةُ إِلَى آخِرِ الْخَبَرِ وَ فِيهِ يَتَعَلَّمُونَ الْعِلْمَ لِلْمِرَاءِ.

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: دانشجویان دینی سه دسته اند؛ هان که آنان را با علائم و مشخصات بشناسید: دسته ای از آنان دانش را به منظور خود نمائی و جهالت ورزی می آموزند و دسته دیگر هدفشان گردن فرازی و نیرنگ بازی است و یک دسته برای فهمیدن و پایبند بودن... تا آخر حدیث بالا. - . خصال، ص ۱۹۴، ب ۳، ح ۶۹ -

**[ترجمه]

بيان

روى فى الكافى بأدنى تغيير بسند مرفوع عن أبى عبد الله عليه السلام و المراء الجدال و الجهل السفاهه و ترك الحلم و الختل بالفتح الخدعه و الأنديه جمع النادى و هو مجتمع القوم و مجلسهم و السربال القميص و تسربل أى لبس السربال و التخشع تكلف الخشوع و إظهاره و تخلا أى خلا جدا قوله فدق الله من هذا أى بسبب كل واحده من تلك الخصال و يحتمل أن تكون الإشاره إلى الشخص فكلمه من تبعيضيه و الحيزوم ما استدار بالظهر و البطن أو ضلع الفؤاد أو ما اكتنف بالحلقوم من جانب الصدر و الخيشوم أقصى الأنف و هما كنايتان عن إذلاله و فى الكافى فدق الله من هذا خيشومه و قطع منه حيزومه و المراد

بالثـانی قطع حیاته قوله فهو لحلوائهم أی لأطعمتهم اللذیـذه و فی بعض النسـخ لحلوانهم أی لرشوتهم و الحطم الکسـر و الأثر ما یبقی فی الأـرض عنـد المشـی و قطع الأثر إما دعاء علیه بالزمانه کما ذکره الجزری أو بالموت و لعله أظهر و الکأبه بالتحریک و المد و بالتسـکین سوء الحال و الإنکار من شده الهم و الحزن و المراد حزن الآخره و الحندس بالکسـر الظلمه و قوله فی حندسـه بـدل من اللیل و یحتمل أن یکون فی بمعنی مع و یکون حالا من اللیل و قوله علیه السـلام قد انحنی للرکوع و السـجود کائنا فی برنسه و البرنس قلنسوه طویله کان یلبسها النساک فی صدر الإسلام کما ذکره

ص: ۴۷

۱- ۱ کذا فی النسخ، و الظاهر: لدینهم.

۲- ۲ و فی نسخه: و العمل.

الجوهری أو کل ثوب رأسه منه ملتزق به من دراعه أو جبه أو ممطر أو غیره کما ذکره الجزری و فی الکافی قد تحنک فی برنسه قوله یعمل و یخشی أی أن لا یقبل منه قوله علیه السلام فشد الله من هذا أرکانه أی أعضاءه و جوارحه أو الأعم منها و من عقله و فهمه و دینه و أرکان إیمانه و الفرق بین الصنفین الأولین بأن الأول غرضه الجاه و التفوق بالعلم و الثانی غرضه المال و الترفع به أو الأول غرضه إظهار الفضل علی العوام و إقبالهم إلیه و الثانی قرب السلاطین و التسلط علی الناس بالمناصب الدنیویه.

**[ترجمه]در کتاب کافی این حدیث با تفاوت اندکی، با سندی مرفوع از امام صادق علیه السلام روایت شده است. «فدق الله من هذا» یعنی به سبب هر یک از این اوصاف، خدا بازرسی می کند و احتمال دارد اشاره به سوی شخص باشد، پس «من» تبعیضیه می باشد، و در کتاب کافی «فدق الله من هذا خیشومه و قطع منه حیزومه» که مراد از قطع حیزم، بریدن حیاتش است. «فهو لحلوائهم» یعنی تا لذت ها را به آنها بچشاند و در بعضی نسخه ها «لحلوانهم» به خاطر رشوه دادن آنها. «قطع الأثر» به معنای نفرین به زمین گیر شدن است، چنانچه جزری گوید، یا نفرین به مرگ است و این احتمال دوم آشکارتر است. مراد به «الکأبه» اندوه آخرت است. «برنسه» مراد کلاه قدیمی است که عابدان در صدر اسلام آن ها را می پوشیدند،

یا هر چیزی که روی سر گذارند که از سر محافظت کند، مثل کلاه خود یا بارانی یا غیر آن. «فشد الله من هذا» یعنی خدا اعضا و جوارحش را محکم می کند، یا مراد اعم از آن است که شامل عقل و فهم و دین و ارکان دینش نیز می گردد. فرق بین این دو قسم این است که مراد از اولی مقام و منصب و بلندی به علم است، و مراد از دومی، بلندی به مال است؛ یا مراد از اولی، آشکار کردن فضل بر عوام است و رو آوردن مردم به سوی آن، و مراد از دومی، نزدیکی به سلاطین و تسلط بر مردم است به خاطر منصب های دنیایی.

**[ترجمه]

«۶»

ل، الخصال ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام أَبِی عَنِ الْکُمَیْدَانِیِّ (۱) عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام مِنْ عَلَامَاتِ الْفِقْهِ الْحِلْمُ وَ الْعِلْمُ وَ الصَّمْتُ إِنَّ الصَّمْتَ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْحِکْمَهِ إِنَّ الصَّمْتَ یَکْسِبُ الْمَحَبَّهَ إِنَّهُ دَلِیلٌ عَلَی کُلِّ خَیْرٍ.

أقول: فی ل ثلاث من علامات.

**[ترجمه]الخصال و عیون اخبار الرضا علیه السلام: ابونصر بزنطی گوید: امام رضا علیه السلام فرمود: از جمله علامات فقیه سه چیز است: حلم، علم و سکوت. سکوت دری از درهای حکمت است. سکوت، جلب محبت می کند و راهنمای هر خیری است. - . خصال: ۱۵۲ -

**[ترجمه]

«۷»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنْ أَبِی حَفْصٍ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْرَوَیْهِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ سُلَیْمَانَ الْغَازِی عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام یَقُولُ الْمُلُوکُ حُکَّامٌ عَلَی النَّاسِ وَ الْعِلْمُ حَاکِمٌ عَلَیْهِمْ وَ حَسْبُکَ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ تَخْشَی اللَّهَ وَ حَسْبُکَ مِنَ الْجَهْلِ أَنْ تُعْجَبَ بِعِلْمِکَ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: داود بن سلیمان غازی از امام رضا از پدرانش از امام حسین علیهم السلام روایت می کند که فرمود: از علی علیه السلام شنیدم که می فرمود: پادشاهان، حاکمان مردم و دانش حاکم بر پادشاهان است. از نشانه های حصول علم این اندازه تو را کفایت می کند که از خدا بترسی و از نشانه های نادانی تو این است که درباره علمت گرفتار خود پسندی گردی. - . امالی طوسی: ۵۵، ج ۲ -

**[ترجمه]

بیان

حسبک من العلم أی من علامات حصوله و کذا الفقره الثانیه.

**[ترجمه]«حسبک من العلم» یعنی نشانه های حاصل شدن علم.

**[ترجمه]

«۸»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ عَنْ أَبِی سُمَیْنَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنْ دَاوُدَ الرَّقِّیِّ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَ لَا أُخْبِرُکُمْ بِالْفَقِیهِ حَقّاً قَالُوا بَلَی یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ قَالَ مَنْ لَمْ یُقَنِّطِ النَّاسَ مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ وَ لَمْ یُؤْمِنْهُمْ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ وَ لَمْ یُرَخِّصْ لَهُمْ فِی مَعَاصِی اللَّهِ وَ لَمْ یَتْرُکِ الْقُرْآنَ رَغْبَهً عَنْهُ إِلَی

۱- هو علیّ بن موسی بن جعفر الکمنـدانی، کان من العـده التی روی عنهم محمّد بن یعقوب الکلینی، عن أحمد بن محمّد بن عیسی، و روی الصدوق، عن أبیه، عنه. و هو من مشایخ الاجازه. و الکمندان اما بفتح الکاف و المیم و سکون النون و فتح الدال المهمله علی ما هو المنسوب الی النجاشیّ. أو فتح الکاف و کسر المیم و سکون الیاء و فتح الدال المهمله أو المعجمه- و هی المشهوره الیوم- منسوب الی قریه من قری قم.

غَيْرِهِ أَلَا لَا خَيْرَ فِي عِلْمٍ لَيْسَ فِيهِ تَفَهُّمٌ أَلَا لَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَدَبُّرٌ أَلَا لَا خَيْرَ فِي عِبَادَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَفَقُّهٌ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابوحمزه ثمالی از حضرت باقر علیه السلام روایت نموده که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: آیا آگاه نسازم شما را از کسی که حقیقتاً فقیه (آگاه به مسائل دین) است؟ گفتند: چرا ای امیرالمؤمنین! فرمود: شخصی است که مردم را از رحمت خدا نومید نگرداند، و آنان را از عذاب او ایمن نسازد! و در نافرمانی از خدا برایشان تسهیل قائل نشود و به آنان اجازه نافرمانی ندهد، و قرآن را به دلیل علاقه به چیزهای دیگر ترک نگوید!

ص: ۴۸

آگاه باشید! در دانشی که به دیگران انتقال پیدا نکند، خیری نیست و بدانید، در قرائتی که تدبّر و چاره اندیشی در آن نباشد، و در عبادتی که آگاهی و فهم و دانستن مسائل دین در آن نباشد، خیری نیست. - . معانی الاخبار: ۲۶۶ -

**[ترجمه]

«۹»

مُنْيَةُ الْمُرِيدِ، رَوَى الْحَلَبِيُّ فِي الصَّحِيحِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَ لَا أُخْبِرُكُمْ بِالْفَقِيهِ حَقِّ الْفَقِيهِ مَنْ لَمْ يُقَنِّطِ النَّاسَ إِلَى قَوْلِهِ أَلَا لَا خَيْرَ فِي عِبَادَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَفَكُّرٌ.

**[ترجمه]منیه المرید: امام صادق علیه السلام روایت کرده که امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: آیا آگاه نسازم شما را از کسی که حقیقتاً فقیه (آگاه به مسائل دین) است؟ گفتند: چرا ای امیرالمؤمنین! فرمود: شخصی است که مردم را از رحمت خدا نومید نگرداند. . . و در عبادتی که در آن تفکر نباشد خیری نیست. - . منیه المرید: ۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، الخصال الْعَطَّارُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ غَزْوَانَ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي إِذَا صَلَحَا صَلَحَتْ أُمَّتِي وَ إِذَا فَسَدَا فَسَدَتْ أُمَّتِي قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ هُمَا قَالَ الْفُقَهَاءُ وَ الْأُمَرَاءُ.

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام از قول پدرش فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دو صنف از امت من چون صالح باشند، امت من صالحند، و چون فاسد شوند، امت فاسد می شوند. سؤال شد: ای رسول خدا، این دو کدامند؟ فرمود: فقها و امرا. - . خصال: ۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، الخصال أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ السِّنْدِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَعِیدٍ عَنْ مُوسَی بْنِ أُکَیْلٍ (۱) قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ لَا یَکُونُ الرَّجُلُ فَقِیهاً حَتَّی لَا یُبَالِیَ أَیَّ ثَوْبَیْهِ ابْتَذَلَ وَ بِمَا سَدَّ فَوْرَةَ الْجُوعِ.

**[ترجمه]الخصال: موسی بن اکیل گوید، از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: مرد فقیه نیست تا این که هوی و هوس را ترک کرده باشد و باک نداشته باشد که چه لباسی پوشیده و با چه چیز شکم خود را سیر کرده. - . خصال: ۴۰، ب ۲، ح ۲۲ -

**[ترجمه]

بیان

ابتذال الثوب امتهانه و عدم صونه و البذله ما یمتهن من الثیاب و المراد أن لا یبالی أی ثوب لبس سواء کان رفیعا أو خسیسا جدیدا أو خلقا و یمکن أن یقرأ ابتذل علی البناء للمفعول أی لا- یبالی أی ثوب من أثوابه بلی و خلق و فوره الجوع غلیانه و شدته.

**[ترجمه]«ابتذال الثوب» کهنه شدن لباس و عدم نگهداری آن. مراد این است که باک نداشته باشد چه لباسی را پوشیده، لباس فاخر یا لباس فقیرانه، جدید یا مندرس و ممکن است «ابتذل» به صیغه مجهول خوانده شود، یعنی باک ندارد لباسهایش نو باشد یا کهنه. «فوره الجوع» شدت گرسنگی .

**[ترجمه]

«۱۲»

ل، الخصال الْعَسْکَرِیُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أُسَیْدٍ الْأَصْفَهَانِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی الصُّوفِیِّ عَنْ أَبِی غَسَّانَ عَنْ مَسْعُودِ بْنِ سَعْدٍ الْجُعْفِیِّ وَ کَانَ مِنْ خِیَارِ مَنْ أَدْرَکْنَا عَنْ یَزِیدَ بْنِ أَبِی زِیَادٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَشَدُّ مَا یُتَخَوَّفُ عَلَی أُمَّتِی ثَلَاثَةٌ زَلَّةُ عَالِمٍ أَوْ جِدَالُ مُنَافِقٍ بِالْقُرْآنِ أَوْ دُنْیَا تَقْطَعُ رِقَابَکُمْ فَاتَّهِمُوهَا عَلَی أَنْفُسِکُمْ.

**[ترجمه]الخصال: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از سه چیز بر امت خود بیش تر می ترسم، لغزش عالم و استدلال منافق برای مدعای باطل خود به قرآن، یا دنیایی که گردن شما را بزنند، از دنیا برای خود بدبین باشید. - . خصال: ۱۶۳، ب ۳، ح ۲۱۴ -

ص: ۴۹

**[ترجمه]

«۱۳»

ل، الخصال أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمُقْرِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْمَوْصِلِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَاصِمٍ الطَّرِیفِیِّ عَنْ عَیَّاشِ بْنِ زَیْدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ یَزِیدَ بْنِ

ص: ۴۹

۱- ۱ قال النجاشیّ فی رجاله ص ۲۹۱: موسی بن أکیل النمیری کوفیّ، ثقه، روی عن أبی عبد اللّه علیه السلام. له کتاب یرویه جماعه.

الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنِی مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: النَّاسُ عَلَی أَرْبَعَهِ أَصْنَافٍ جَاهِلٌ مُتَرَدٍّ مُعَانِقٌ لِهَوَاهُ وَ عَابِدٌ مُتَقَوٍّ كُلَّمَا ازْدَادَ عِبَادَهً ازْدَادَ كِبْراً وَ عَالِمٌ یُرِیدُ أَنْ یُوطَأَ عُقْبَاهُ وَ یُحِبُّ مَحْمَدَهَ النَّاسِ وَ عَارِفٌ عَلَی طَرِیقِ الْحَقِّ یُحِبُّ الْقِیَامَ بِهِ فَهُوَ عَاجِزٌ أَوْ مَغْلُوبٌ فَهَذَا أَمْثَلُ أَهْلِ زَمَانِكَ وَ أَرْجَحُهُمْ عَقْلًا.

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: مردم چهار صنفند: نادان هلاک شده هواپرست، عابد نیروطلب که هر چه بیشتر عبادت کند بیشتر متکبر شود، و عالمی که می خواهد دنبالش افتند و تمجید مردم را خوش دارد، و شخص با معرفتی که بر طریقه حق رود و دوست دارد به حق قیام کند ولی درمانده یا شکست خورده است، این شخص بهترین اهل زمان تو است و عقلش بر همه می چربد. - . خصال: ۲۶۲ -

**[ترجمه]

بیان

التردی الهلاك و الوقوع فی المهالك التی یعسر التخلص منها كالمتردی فی البئر و قوله علیه السلام متقوی أی كثیر القوه فی العباده أو غرضه من العباده طلب القوه و الغلبه و العز أو من قوی كرضی إذا جاع شدیدا قوله علیه السلام فهو عاجز أی فی بدنه أو مغلوب من السلاطین خائف فهذا أمثل أی أفضل أهل زمانك.

**[ترجمه]«التردی» هلاک و واقع شدن در پرتگاه که رها شدن ا ز آن سخت باشد، مثل کسی که در چاه افتاده است. «متقوی» کسی که نیروی زیاد برای عبادت داشته باشد یا هدفش از عبادت، نیرو و غلبه و عزت باشد یا از ماده «قوی» بمعنی شدت گرسنگی است. «فهو عاجز» یعنی در بدن او، یا مغلوب پادشاهان ترسان است. «فهذا امثل» یعنی این مرد افضل اهل زمان تو است.

**[ترجمه]

«۱۴»

ل، الخصال أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُثْمَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ الْحَلَّالِ (۱) عَنْ یَحْیَی بْنِ عِمْرَانَ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ سَبْعَهٌ یُفْسِدُونَ أَعْمَالَهُمْ الرَّجُلُ الْحَلِیمُ ذُو الْعِلْمِ الْكَثِیرِ لَا یُعْرَفُ بِذَلِكَ وَ لَا یُذْكَرُ بِهِ وَ الْحَكِیمُ الَّذِی یُدَبِّرُ مَالَهُ كُلُّ كَاذِبٍ مُنْكِرٍ لِمَا یُؤْتَی إِلَیْهِ وَ الرَّجُلُ الَّذِی یَأْمَنُ ذَا الْمَكْرِ وَ الْخِیَانَهِ وَ السَّیِّدُ الْفَظُّ الَّذِی لَا رَحْمَهَ لَهُ وَ الْأُمُّ الَّتِی لَا تَكْتُمُ عَنِ الْوَلَدِ السِّرَّ وَ تُفْشِی عَلَیْهِ وَ السَّرِیعُ إِلَی لَائِمَهِ إِخْوَانِهِ وَ الَّذِی یُجَادِلُ أَخَاهُ مُخَاصِماً لَهُ.

**[ترجمه]الخصال: عمران حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم آن حضرت می فرمود: هفت کس کار خود را تباه کنند: مرد بردبار، دانشمندی که علم زیادی دارد و علم خود را نشر ندهد و مردم او را نشناسند و از او استفاده نکنند و نام او برده نشود؛ شخص فرزانه و حکمت اندوزی که سرمایه خود را به نااهلان بدهد که دروغگو هستند و باور ندارند؛ کسی که

شخص مكـار و خيانتكـار را امين خود كنـد؛ بزرگى كه مهرورز نيست؛ مادرى كه راز فرزنـد خود را نگه نـدارد و اسـرار او را فاش كند؛ كسـى كه در سـرزنش برادرانش شـتاب كند؛ كسى كه هميشه با همنوع و همكيش خود ستيزه مى كند. - . خصال: ۳۴۸، ب ۷، ح ۲۱ -

**[ترجمه]

إيضاح

قوله لا يعرف بذلك أى لا ينشـر علمه ليعرف به و قوله منكر لما يؤتى إليه صـفه للكاذب أى كلما يعطيه ينكره و لا يقر به أو لا يعرف مـا أحسن إليه قـال الفيروزآبـادى أتى إليه الشـى ء ساقه إليه و قوله يأمن ذا المكر أى يكون آمنا منه لا يحترز من مكره و خيانته قوله عليه السلام و الذى يجادل أخاه أى فى النسب أو فى الدين

ص: ۵۰

۱- بفتح الحاء المهمله و تشديد اللام: بياع الشـيرج و هو دهن السـمسم، أورده النجاشـىّ فى ص ۷۲ من رجاله و قال: أحمـد بن عمر الحلال يبيع الحل يعنى الشـيرج، روى عن الرضا عليه السـلام، و له عنه مسائل. و قال العلامه فى القسم الأوّل من الخلاصه: أحمد بن على الحلال- بالحاء غير المعجمه و اللام المشدده- و كان يبيع الحل و هو الشـيرج ثقه، قاله الشـيخ الطوسىّ رحمه اللّه و قال: انه كان روى الأصل، فعندى توقف فى قبول روايته لقوله هذا، و كان كوفيا أنماطيا من أصحاب الرضا عليه السلام.

فکل هؤلاء یفسدون مساعیهم و أعمالهم بترک متمماتها فالعالم بترک النشر یفسد علمه و ذو المال یفسد ماله بترک الحزم و کذا الذی یأمن ذا المکر یفسد ماله و نفسه و عزه و دینه و السید الفظ الغلیظ یفسد سیادته و دولته أو إحسانه إلی الخلق و الأم تفسد رأفتها و مساعیها بولدها و کذا الأخیران.

**[ترجمه]«لا یعرف بذلک» علمش را انتشار دهد تا شناخته شود. «منکر لما یؤتی إلیه صفه للکاذب» چیزی که به او بدهند را انکار نموده و اقرار به آن نمی کند، یا احسان و نیکی را نمی فهمد. «یأمن ذا المکر» از مکر و خیانتش دوری نمی جوید. «و الذی یجادل أخاه»، مجادله در نسب یا در دین

ص: ۵۰

با برادران دینی که کار و زحمت و کوشش های انسان را نابود می کند، بنابر این دانشمندی که علمش را نشر نمی دهد، آن را تباه ساخته. صاحب مال با ترک دور اندیشی و احتیاط، مالش را نابود می کند، و همچنین با احساس امنیت از اهل مکر، مال و جان، عزت، و دینش را تباه می سازد. «السید الفظ» خشونت مایه تباهی آقایی، و دولت یا نیکی به مردم است. مادر با افشای راز فرزند، مهربانی و تلاش خود را به فرزندش و دیگران از دست می دهد.

**[ترجمه]

«۱۵»

ل، الخصال الْعَطَّارُ عَنْ أَبِیهِ وَ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُثْمَانَ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْأَوَّلِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَشَرَهٌ یُعَنِّتُونَ أَنْفُسَهُمْ وَ غَیْرَهُمْ ذُو الْعِلْمِ الْقَلِیلِ یَتَکَلَّفُ أَنْ یُعَلِّمَ النَّاسَ کَثِیراً وَ الرَّجُلُ الْحَلِیمُ ذُو الْعِلْمِ الْکَثِیرِ لَیْسَ بِذِی فِطْنَهٍ وَ الَّذِی یَطْلُبُ مَا لَا یُدْرِکُ وَ لَا یَنْبَغِی لَهُ وَ الْکَادُّ غَیْرُ الْمُتَّئِدِ وَ الْمُتَّئِدُ الَّذِی لَیْسَ لَهُ مَعَ تُؤَدَتِهِ عِلْمٌ وَ عَالِمٌ غَیْرُ مُرِیدٍ لِلصَّلَاحِ وَ مُرِیدٌ لِلصَّلَاحِ وَ لَیْسَ بِعَالِمٍ وَ الْعَالِمُ یُحِبُّ الدُّنْیَا وَ الرَّحِیمُ بِالنَّاسِ یَبْخَلُ بِمَا عِنْدَهُ وَ طَالِبُ الْعِلْمِ یُجَادِلُ فِیهِ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ فَإِذَا عَلَّمَهُ لَمْ یَقْبَلْ مِنْهُ.

**[ترجمه]الخصال: امام علی علیه السلام فرمود: ده کسند که خود را و دیگران را گرفتار کنند و به رنج اندازند: کم دانشی که می خواهد بسیار به مردم بیاموزد؛ مرد با حلم و دانشمندی که هوشمند نیست؛ کسی که دنبال چیزی رود که به دستش نمی آید و سزاوار نیست؛ کسی که رنج فراوان کشد و آرامش ندارد؛ و کسی که آرامش دارد و دانش و بصیرت ندارد؛ و دانشمندی که فکر صلاح در سر او نیست؛ و کسی که در فکر صلاح است و دانشمند نیست؛ و دانشمند دنیا دوست؛ و کسی که به مردم مهربان است و نسبت به آنچه خودش دارد بخل می ورزد و می خواهد از کیسه دیگران برای مردم دلسوزی کند؛ دانش آموزی که با دانشمندتر از خود جدال می کند و چون مطلب را به او می آموزد، از او نمی پذیرد. - . خصال: ۴۳۷ -

**[ترجمه]

توضیح

قـال الفیروزآبـادی العنت محرکه الفسـاد و الإـثم و الهلاک و دخول المشـقه علی الإنسان و أعنته غیره قوله لیس بـذی فطنه أی حصل علما کثیرا لکن لیس بـذی فطانه و فهم یدرک حقائقها فهو ناقص فی جمیعها و التؤده الرزانه و التأنی و الفعل اتأد و تؤد أی من یکـد و یجـد فی تحصـیل أمر لکن لاـ بالتأنی بل بالتسـرع و عـدم التثبت فهؤلاء لا یحصل لهم فی سـعیهم سوی العنت و المشقه.

**[ترجمه]فیروز آبادی گوید: «عنت» تحریک کننده فساد، گناه، هلاکت و باعث سـختی بر انسان است. «بذی فطنه» علم زیاد اما بـدون زیرکی و فهم حقائق ناقص است، کسـی که زحمت کشـد و در کاری بدون درنگ و اندیشه کوشـش نماید، بلکه با سرعت و عجله انجام دهد، نتیجه ای جز سختی ندارد.

**[ترجمه]

«۱۶»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ فَضَالَهَ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبْـدِ الْمَلِکِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: إِنَّ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السـلام سُـئِلَ عَنْ مَسْأَلَهٍ فَأَجَابَ فِیهَا فَقَالَ الرَّجُلُ إِنَّ الْفُقَهَاءَ لَا یَقُولُونَ هَـذَا فَقَالَ لَهُ أَبِی وَیْحَکَ إِنَّ الْفَقِیهَ الزَّاهِدُ فِی الدُّنْیَا الرَّاغِبُ فِی الْآخِرَهِ الْمُتَمَسِّکُ بِسُنَّهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]المحـاسن: امـام صـادق علیه السـلام فرمود: از امـام بـاقر علیه السـلام از مسـئله ای پرسـش شـد، و آن را جواب داد. پرسش کننده گفت: فقها چنین نمی گویند!

پدرم به او فرمود: وای بر تو! قطعاً فقیه کسی است که زاهد در دنیا و راغب در آخرت و چنگ زننده به سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله باشد. - . محاسن: ۲۲۳ -

**[ترجمه]

«۱۷»

سن، المحاسن الْوَشَّاءُ عَنْ مُثَنًّی بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِی بَصِـیرٍ قَالَ سَـمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ کَانَ فِی خُطْبَهِ أَبِی ذَرٍّ رَحْمَهُ اللَّهِ عَلَیْهِ یَـا مُبْتَغِیَ الْعِلْمِ لَا یَشْـغَلُکَ أَهْلٌ وَ مَالٌ عَنْ نَفْسِکَ أَنْتَ یَوْمَ تُفَارِقُهُمْ کَضَـیْفٍ بِتَّ فِیهِمْ ثُمَّ غَـدَوْتَ عَنْهُمْ إِلَی غَیْرِهِمْ الـدُّنْیَا وَ الْآخِرَهُ کَمَنْزِلٍ تَحَوَّلْتَ مِنْهُ إِلَی غَیْرِهِ وَ مَا بَیْنَ الْمَوْتِ وَ الْبَعْثِ إِلَّا کَنَوْمَهٍ نِمْتَهَا ثُمَّ اسْتَیْقَظْتَ

مِنْهَا يَا مُبْتَغِيَ الْعِلْمِ إِنَّ قَلْباً لَيْسَ فِيهِ شَيْ ءٌ مِنَ الْعِلْمِ كَالْبَيْتِ الْخَرِبِ لَا عَامِرَ لَهُ.

**[ترجمه]المحاسن: ابو بصير گويد: از امام باقر عليه السلام شنيدم كه مى فرمود: از جمله سخنان ابوذر - رحمه الله - اين بود: اى طالبان علم، خانواده و مال شما را از طلب دانش باز ندارد، مثل مهمان عازم سفر در ميان آنهايى، روزى از آنها جدا خواهى شد، سپس دنيا به دست ديگرى خواهد افتاد. دنيا و آخرت مانند دو منزل است كه از يكى به ديگرى منتقل مى شوى، فاصله بين مرگ و زنده شدن روز قيامت جز خواب كوچكى نيست.

ص: ۵۱

اى طالب علم! دلى كه در آن دانش نيست، مانند خانه خرابى است كه آبادگر ندارد. -. محاسن: ۲۲۸ -

**[ترجمه]

بيان

لعل المراد بقوله ما بين الموت و البعث أنه مع قطع النظر عن نعيم القبر و عذابه فهو سريع الانقضاء و ينتهى الأمر إلى العذاب أو النعيم بغير حساب و إلا فعذاب القبر و نعيمه متصلان بالدنيا فهذا كلام على التنزل (۱) أو يكون هذا بالنظر إلى الملهو عنهم لا جميع الخلق.

**[ترجمه]«ما بين الموت و البعث» با قطع نظر از نعمت ها و عذاب قبر، دوران قبر كوتاه است كه منتهى به عذاب يا نعمت بدون حساب مى گردد، و گر نه عذاب و سخت قبر متصل به دنيا مى باشند؛ پس مى توان گفت، بين مرگ و قيامت كه مانند خواب است، يا اين جمله نسبت به كسانى است كه از آن ها اعراض مى كنند يعنى به آن ها كارى ندارند.

**[ترجمه]

«۱۸»

مص، مصباح الشريعه قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام الْخَشْيَةُ مِيرَاثُ الْعِلْمِ وَ الْعِلْمُ شُعَاعُ الْمَعْرِفَهِ وَ قَلْبُ الْإِيمَانِ وَ مَنْ حُرِمَ الْخَشْيَةَ لَا يَكُونُ عَالِماً وَ إِنْ شَقَّ الشَّعْرَ فِي مُتَشَابِهَاتِ الْعِلْمِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ وَ آفَةُ الْعُلَمَاءِ ثَمَانِيَةُ أَشْيَاءَ الطَّمَعُ وَ الْبُخْلُ وَ الرِّيَاءُ وَ الْعَصَبِيَّةُ وَ حُبُّ الْمَدْحِ وَ الْخَوْضُ فِيمَا لَمْ يَصِلُوا إِلَى حَقِيقَتِهِ وَ التَّكَلُّفُ فِي تَزْيِينِ الْكَلَامِ بِزَوَائِدِ الْأَلْفَاظِ وَ قِلَّهُ الْحَيَاءِ مِنَ اللَّهِ وَ الِافْتِخَارُ وَ تَرْكُ الْعَمَلِ بِمَا عَلِمُوا.

**[ترجمه]مصباح الشريعه: امام صادق عليه السلام مى فرمايد: خوف الهى نتيجه علم است، و علم شعاع معرفت و قلب ايمان است، و هر كه از خوف الهى محروم است عالم به حساب نمى آيد، هر چند در متشابهات علم موشكاف باشد. خداوند متعال فرمود: «إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ»، -. فاطر/ ۲۸ - {از بندگان خدا تنها دانايانند كه از او مى ترسند.}

آفت دانشـمندان ده چیز است که علم را نابود می کنـد: ۱. طمع، ۲. بخل، ۳. ریا، ۵. عصبیّت، ۶. دوست داشتن ستایش ۷. فرو رفتن در چیزی که به حقیقتش نمی رسـد، ۸. تکلف در زینت دادن سـخن با حرفهای اضافی، ۹. کم شرمی از خدا، ۱۰. افتخار و عمل نکردن به علمش. - . مصباح الشریعه: ۲۰ -

**[ترجمه]

«۱۹»

قَالَ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ علیه السلام أَشْقَی النَّاسِ مَنْ هُوَ مَعْرُوفٌ عِنْدَ النَّاسِ بِعِلْمِهِ مَجْهُولٌ بِعَمَلِهِ.

**[ترجمه]حضـرت عیسـی علی نبیّنـا و آله علیه السـلام، می فرمایـد: شـقی ترین مردمـان کسـی است که در میان مردم به علم مشهور باشد و به عمل مجهول. یعنی با وجود علم، به علم خود عمل نکند. - . مصباح الشریعه: ۲۰ -

**[ترجمه]

«۲۰»

قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله لَا تَجْلِسُوا عِنْدَ کُلِّ دَاعٍ مُدَّعٍ یَدْعُوکُمْ مِنَ الْیَقِینِ إِلَی الشَّکِّ وَ مِنَ الْإِخْلَاصِ إِلَی الرِّیَاءِ وَ مِنَ التَّوَاضُعِ إِلَی الْکِبْرِ وَ مِنَ النَّصِیحَهِ إِلَی الْعَدَاوَهِ وَ مِنَ الزُّهْدِ إِلَی الرَّغْبَهِ وَ تَقَرَّبُوا إِلَی عَالِمٍ یَدْعُوکُمْ مِنَ الْکِبْرِ إِلَی التَّوَاضُعِ وَ مِنَ الرِّیَاءِ إِلَی الْإِخْلَاصِ وَ مِنَ الشَّکِّ إِلَی الْیَقِینِ وَ مِنَ الرَّغْبَهِ إِلَی الزُّهْدِ وَ مِنَ الْعَدَاوَهِ إِلَی النَّصِیحَهِ وَ لَا یَصْلُحُ لِمَوْعِظَهِ الْخَلْقِ إِلَّا مَنْ خَافَ هَذِهِ الْآفَاتِ بِصِدْقِهِ وَ أَشْرَفَ عَلَی عُیُوبِ الْکَلَامِ وَ عَرَفَ الصَّحِیحَ مِنَ السَّقِیمِ وَ عِلَلَ الْخَوَاطِرِ وَ فِتَنَ النَّفْسِ وَ الْهَوَی.

ص: ۵۲

۱- هـذا منه رحمه اللّه عجیب فان کون الموت نوما و البعث کالانتباه عن النوم لیس مقصورا بکلام أبی ذر رحمه اللّه، و الاخبار مستفیضه بذلک علی ما سیأتی فی أبواب البرزخ و سؤال القبر و غیر ذلک، بل المراد ان نسبه الموت و البرزخ الی البعث کنسبه النوم الی الانتباه بعده. و أعجب منه قوله ثانیا: أو یکون هـذا بـالنظر الی الملهو عنهم لا- جمیع الخلق، فان ترک بعض الأموات ملهوا عنه مما یستحیل عقلا و نقلا، و ما یشعر به من الروایات مؤول او مطروح البته. ط.

**[ترجمه]رسول خـدا صـلی الله علیه وآله فرمود: نزد هر دعوت کننده که شـما را از یقین به سوی شکّ و از اخلاص به سوی ریا، و از فروتنی به سوی گردن فرازی، و از خیرخواهی به سوی دشـمنی، و از زهد به سوی رغبت به دنیا می خواند، ننشـینید و به عـالمی که شـما را از گردن فرازی به سوی فروتنی، و از خود نمایی به سوی اخلاص، و از شک به سوی یقین، و از شوق به دنیا به سوی زهـد، و از دشـمنی به سوی خیرخواهی می خوانـد نزدیک شویـد. کسـی نمی توانـد واعظ مردم باشد مگر از این آفات با صدقه دادن بترسد و بر عیب های سخن مشرف باشد و سخن سالم را از بیمار بشناسد، و به مرض های روحی و فتنه ها و هوای نفس آشنا باشد. - . مصباح الشریعه: ۲۱ -

ص: ۵۲

**[ترجمه]

«۲۱»

قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام کُنْ کَالطَّبِیبِ الرَّفِیقِ(۱) الَّذِی یَدَعُ الدَّوَاءَ بِحَیْثُ یَنْفَعُ.

**[ترجمه]حضـرت امیر المؤمنین علیه السـلام می فرمایـد:ماننـد طبیب مهربان باش، چنان که طبیب مهربان دوا را به جایی که نافع باشد و به بیمار منفعت رساند می گذارد. - . همان -

**[ترجمه]

ایضاح

قوله علیه السـلام العلم شـعاع المعرفه أی هو نور شـمس المعرفه و یحصـل من معرفته تعـالی أو شـعاع به یتضـح معرفته تعـالی و الأخیر أظهر و قلب الإیمان أی أشـرف أجزاء الإیمان و شـرائطه و بانتفائه ینتفی الإیمان قوله علیه السـلام بصدقه أی خوفا صادقا أو بسبب أنه صادق فیما یدعیه و فیما یعظ به الناس.

**[ترجمه]«العلم شعاع المعرفه» علم نور خورشید معرفت است که با شناخت آن، شناخت خداوند حاصل می گردد؛ و یا شعاع نوری است که به وسـیله آن شـناخت خداوند واضح و آشکار گردد و این دیدگاه بهتر است. «قلب الایمان» یعنی شریف ترین اجزاء و شـرائط ایمان که با نابودی آن ها، ایمان نیز نخواهـد بود. «بصـدقه» یعنی ترس راستین، یا در دعوتش و پنـدهایی که به مردم می دهد راستگو است.

**[ترجمه]

«۲۲»

شا، الإرشاد رَوَی إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ السَّکُونِیُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ مَا شِیبَ شَیْ ءٌ أَحْسَنُ

مِنْ حِلْمٍ بِعِلْمٍ.

**[ترجمه]الإرشاد: حسن بن صالح گوید: امام باقر علیه السلام می فرمود: بردباری توأم با دانش، از هر دو چیز دیگری که با یکدیگر مخلوط شوند بهتر است. - . ارشاد: ۲۶۶ -

**[ترجمه]

«۲۳»

جا، المجالس للمفید الْجِعَابِيُّ(۲) عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ خَاقَانَ عَنْ سُلَيْمٍ الْخَادِمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: إِنَّ صَاحِبَ الدِّينِ فَكَّرَ فَعَلَتْهُ السَّكِينَةُ وَ اسْتَكَانَ فَتَوَاضَعَ وَ قَنِعَ فَاسْتَغْنَى وَ رَضِيَ بِمَا أُعْطِيَ وَ انْفَرَدَ فَكُفِيَ الْأَحْزَانَ وَ رَفَضَ الشَّهَوَاتِ فَصَارَ حُرّاً وَ خَلَعَ الدُّنْيَا فَتَحَامَى الشُّرُورَ وَ طَرَحَ الْحِقْدَ فَظَهَرَتِ الْمَحَبَّةُ وَ لَمْ يُخِفِ النَّاسَ فَلَمْ يَخَفْهُمْ وَ لَمْ يُذْنِبْ إِلَيْهِمْ فَسَلِمَ مِنْهُمْ وَ سَخِطَ نَفْسَهُ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ فَفَازَ وَ اسْتَكْمَلَ الْفَضْلَ وَ أَبْصَرَ الْعَاقِبَةَ فَأَمِنَ النَّدَامَةَ.

**[ترجمه]مجالس مفید: ابراهیم بن عقبه از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: اندیشه نمودن دین دار در پستی اصلش یا عیب های نفس و عاقبت کارش یا اندیشه درباره دنیا و عیب هایش، باعث غلبه آرامش درونی، ترک فساد و شهوت گشته، در نتیجه، خواری نفس باعث ترک تکبر و فروتنی در مقابل خدا و خلق می شود. فروتنی و قناعت سبب بی نیازی، و رضایت به آنچه دارد می شود. جدایی از وابستگی دنیا باعث از میان رفتن اندوهی می شود که در طلب دنیا لازم است، ترک شهوت سبب آزادگی، دل از دنیا کندن باعث دوری از آن، و افکندن کینه از دل، باعث آشکار شدن دوستی می گردد.

مردم را نترساند تا او را نترسانند، درباره آنان گناهی مرتکب نشود تا از دست آنان سالم بماند، بر نفس از هر چیزی خشمگین باشد تا به پیروی و کمال فضیلت دست یابد، عاقبت کار را اندیشه کند تا از پشیمانی برهد. - . امالی مفید: ۵۲، م ۶، ح ۱۴ -

**[ترجمه]

بیان

فکر أی فی خساسه أصله و معایب نفسه و عاقبه أمره أو فی الدنیا و فنائها و معایبها فعلته أی غلبت علیه السکینه و اطمئنان النفس و ترک العلو و الفساد و عدم الانزعاج عن الشهوات و استکان أی خضع و ذلت نفسه و ترک التکبر فتواضع عند الخالق

ص: ۵۳

۱- و فی نسخه: الشفیق.

۲- ۲ بکسر الجیم و فتح العین المهمله نسبه الی صنع الجعاب و بیعها، و هی جمع الجعبه، و هی کنانه النبل، هو محمّد بن عمر بن محمّد بن سالم بن البراء بن سبره بن یسار التمیمی، أبو بکر المعروف بالجعابی الحافظ الکوفیّ القاضی، کان من أساتید

الشیخ المفید قدّس سرّه، ترجمه العامّه و الخاصّه فی کتبهم مع اکباره و التصدیق بفضله و تبحّره و حفظه و تشیعه، قال السمعانیّ فی أنسابه بعد ما بالغ فی الثناء علی علمه و حفظه: و قال أبو عمرو القاسم بن جعفر الهاشمی: سمعت الجعابی یقول: أحفظ أربعمائه ألف حدیث و أذاکر بستمائه ألف، و کانت ولادته فی صفر سنه ۲۸۵ و مات ببغداد فی النصف من رجب سنه ۳۴۴ انتهی، و له فی رجال النجاشیّ و غیره ذکر جمیل و لعلنا نشیر إلیه فیما یأتی.

و الخلق و انفرد عن علائق الدنيا فارتفعت عنه أحزانه التی کانت تلزم لتحصیلها قوله علیه السلام فتحامی الشرور أی اجتنبها قال الجوهری تحاماه الناس أی توقوه و اجتنبوه قوله عن کل شی ء عن للبدل أی بدلا عن سخط کل شی ء و لا یبعد أن یکون سخت نفسه بالتاء المنقوط فصحف منهم.

**[ترجمه]«فَکَّر»، انسان با دین در پستی اصل و عیب نفس و عیب های نفس و عاقبت کارش فکر می کند، یا در باره دنیا و فنای آن و عیب های آن می اندیشد.

«فَعَلَتْهُ أی غلبت علیه السَّکینه» یعنی آرامش و اطمینان نفس و رها کردن بلند پروازی و فساد و بی قرار نبودن و واندادن در برابر شهوتها.

«استکان» یعنی نفسش خاضع و ذلیل می شود و تکبر را ترک می کند و نزد خدا

ص: ۵۳

و مردم فروتنی می کند و از علائق و دلبستگی های دنیا دور می شود، پس اندوه‌هایی که به خاطر به دست آوردن دنیا لازم بود از او برطرف می شود. «فتحامی الشرور» یعنی از بدی ها و شرارت ها دوری می کند. جوهری گوید: «تحاماه الناس» یعنی مردم از او حمایت و از او دوری کردند. «عن کل شی»، عن برای بدلیّت است یعنی به جای خشم بر چیزهای دیگر، بر خودش خشم می کند. و احتمال دارد عبارت «سخت نفسه» باشد، پس اشتباه از صورت نساخ و (سخط نفسه) گردیده است.

**[ترجمه]

«۲۴»

جا، المجالس للمفید أَحْمَدُ بْنُ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ قَالَ أَخْبَرَنِی ابْنُ إِسْحَاقَ الْخُرَاسَانِیُّ صَاحِبٌ کَانَ لَنَا قَالَ کَانَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام یَقُولُ لَا تَرْتَابُوا فَتَشُکُّوا وَ لَا تَشُکُّوا فَتَکْفُرُوا وَ لَا تُرَخِّصُوا لِأَنْفُسِکُمْ فَتُدْهِنُوا وَ لَا تُدَاهِنُوا فِی الْحَقِّ فَتَخْسَرُوا وَ إِنَّ مِنَ الْحَزْمِ أَنْ تَتَفَقَّهُوا وَ مِنَ الْفِقْهِ أَنْ لَا تَغْتَرُّوا وَ إِنَّ أَنْصَحَکُمْ لِنَفْسِهِ أَطْوَعُکُمْ لِرَبِّهِ وَ إِنَّ أَغَشَّکُمْ لِنَفْسِهِ أَعْصَاکُمْ لِرَبِّهِ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ یَأْمَنْ وَ یَرْشُدْ وَ مَنْ یَعْصِهِ یَخِبْ وَ یَنْدَمْ وَ اسْأَلُوا اللَّهَ الْیَقِینَ وَ ارْغَبُوا إِلَیْهِ فِی الْعَافِیَهِ وَ خَیْرُ مَا دَارَ فِی الْقَلْبِ الْیَقِینُ أَیُّهَا النَّاسُ إِیَّاکُمْ وَ الْکَذِبَ فَإِنَّ کُلَّ رَاجٍ طَالِبٌ وَ کُلَّ خَائِفٍ هَارِبٌ.

**[ترجمه]مجالس مفید: ابن اسحاق خراسانی می گوید: علی علیه السلام می فرمود: در مورد چیزهای که سبب شک می شود فکر ننموده و به نفس خود این اجازه را ندهید که منجر به شک در دین گردیده و به کفر می گرائید؛ اجازه ترک امر به معروف و نهی از منکر را به خود ندهید که کار به سازش و سهل انگاری در دین می کشد؛ در مورد حق سازش کاری مکنید که زیان می کنید. تفقه و آگاهی دینی، احتیاط و دور اندیشی است. بخشی از فقه این است که مغرور به علم، عمل یا دنیا نشوید. ناصح ترین مردم نسبت به خود، فرمان بردارترین آنان نسبت به خداوند است. فریب کارترین مردم نسبت به خود، نافرمان ترین آنان نسبت به خداوند است. اطاعت خدا باعث امنیت و رشد گردیده، معصیت او ناامیدی و پشیمانی به دنبال

دارد. از خدا یقین و عافیت بخواهد که بهترین چیز در قلب، یقین است.

ای مردم! از دروغ بپرهیزیـد: «ادعای خوف و امیـد بـدون عمل، دروغ است»، چه این که هر امیـدواری خواهان بر آورده شدن امید به وسیله عمل است و هر ترسانی، از آنچه می ترسد فرار می کند. - . امالی مفید: ۲۰۶، م ۲۳، ح ۳۸ -

**[ترجمه]

بیان

لاـ ترتـابوا أی لاـ تتفکروا فیمـا هو سـبب للریب من الشـبهه أو لاـ ترخصوا لأنفسـکم فی الریب فی بعض الأشـیاء فإنه ینتهی إلی الشک فی الدین و الشک فیه کفر و لا ترخصوا لأنفسکم فی ترک الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر أو مطلق الطاعات فینتهی إلی المـداهنه و المسـاهله فی الـدین و من الفقه أن لاـ تغتروا أی بـالعلم و العمـل أو بالـدنیا و زهراتها قوله علیه السـلام إیاکم و الکذب أی فی دعوی الخوف و الرجاء بلا عمل فإن کل راج یعمل لما یرجوه و کل خائف یهرب مما یخاف منه.

**[ترجمه]«لا ترتابوا» یعنی در شـبهاتی که موجب شک می شود فکر نکنید. یا در بعضـی چیزها اجازه شک کردن به خودتان ندهیـد، زیرا که این کار به شک در دین می انجامـد و شک در دین کفر است. و به خودتان اجازه ترک امر به معروف و نهی از منکر یـا مطلق طـاعت هـا را ندهیـد که منجر به مسـامحه و آسان گیری در دین می شود. «و من الفقه ان لا تغتسـروا» یعنی از جمله آگاهی و تفقه در دین این است که به عمل یا به دنیا و آلایش های آن مغرور نشویـد. «ایاکم و الکذب» یعنی در ادعای خوف و رجاء بدون عمل کردن از دروغگویی بپرهیزید، زیرا هر امیدواری به آنچه امیدوار است عمل می کند و هر ترسانی از آنچه ترس دارد فرار می کند.

**[ترجمه]

«۲۵»

ضه، روضه الواعظین قَـالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله عُلَمَـاءُ هَـذِهِ الْأُمَّهِ رَجُلَانِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ عِلْماً فَطَلَبَ بِهِ وَجْهَ اللَّهِ وَ الـدَّارَ الْآخِرَهَ وَ بَذَلَهُ لِلنَّاسِ وَ لَمْ یَأْخُذْ عَلَیْهِ طَمَعاً وَ لَمْ یَشْتَرِ بِهِ ثَمَناً قَلِیلًا فَذَلِکَ یَسْـتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِی الْبُحُورِ وَ دَوَابُّ الْبَحْرِ وَ الْبَرِّ وَ الطَّیْرُ فِی جَوِّ السَّمَـاءِ وَ یَقْـدَمُ عَلَی اللَّهِ سَـیِّداً شَـرِیفاً وَ رَجُـلٌ آتَـاهُ اللَّهُ عِلْمـاً فَبَخِـلَ بِهِ عَلَی عِبَادِ اللَّهِ وَ أَخَـذَ عَلَیْهِ طَمَعاً وَ اشْتَرَی بِهِ ثَمَناً قَلِیلًا فَـذَلِکَ یُلْجَمُ یَوْمَ الْقِیَـامَهِ بِلِجَـامٍ مِنْ نَـارٍ وَ یُنَادِی مَلَکٌ مِنَ الْمَلَائِکَهِ عَلَی رُءُوسِ الْأَشْـهَادِ هَـذَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ آتَاهُ اللَّهُ عِلْماً فِی دَارِ الدُّنْیَا فَبَخِلَ بِهِ عَلَی عِبَادِهِ حَتَّی یَفْرُغَ مِنَ الْحِسَابِ.

مُنْيَهُ الْمُرِيدِ، عَنْهُ صلى الله عليه و آله مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ فَبَخِلَ بِهِ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ وَ أَخَذَ عَلَيْهِ طَمَعاً وَ اشْتَرَى بِهِ ثَمَناً وَ كَذَلِكَ حَتَّى يَفْرُغَ مِنَ الْحِسَابِ

**[ترجمه]روضه الواعظین: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرود: عالمان این امت دو گروهند، گروهی که خداوند به آنان دانش ارزانی فرموده است و آنان با دانش، رضای خداوند و سعادت جهان دیگر را طلب می کنند و آن را برای مردم بذل می کنند و طمع و آزی ندارند و دانش خود را به بهای اندک نمی فروشند. برای اینان، همه جانداران دریا و خشکی و پرندگان آسمان آمرزش خواهی می کنند و به پیشگاه الهی وارد می شوند، در حالی که سرور و شریفند. گروه دیگر، خداوند به آنان دانش ارزانی فرموده است ولی آنان در آن باره بر بندگان خدا بخل می ورزند و آزمند می شوند و آن را به بهای اندک می فروشند. اینان روز قیامت به لگام های آتشین لگام زده می شوند و فرشته ای از فرشتگان، در حضور همگان ندا می دهد که این فلان پسر فلان است، خدایش در جهان دانش ارزانی داشت ولی او بر بندگان از بخشش آن بخل ورزید، و همچنان تا از حساب فارغ شود، آن فرشته ندا می دهد. - . روضه الواعظین: ص ۱۵ -

ص: ۵۴

منیه المرید: از رسول خدا صلی الله علیه وآله مثل حدیث فوق نقل شده جز این که در آخر آن دارد: کسی که بر بندگان خدا بخل می ورزد و به خاطر طمع، علمش را نگه داری می کند و با بهای اندک می فروشد، و همچنین آن فرشته ندا می کند تا مردم از حساب خارج گردند. - . منیه المرید: ۴۴ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ختص، الإختصاص قَالَ الرِّضَا علیه السلام مِنْ عَلَامَاتِ الْفِقْهِ الْحِلْمُ وَ الْعِلْمُ وَ الصَّمْتُ.

**[ترجمه]اختصاص: امام رضا علیه السلام فرمود: از نشانه های فهم دین، بردباری و دانش و سکوت است. - . اختصاص: ۲۳۲ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ختص، الإختصاص فُرَاتُ بْنُ أَحْنَفَ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام تَبَذَّلْ لَا تُشْهَرْ وَ وَارِ شَخْصَكَ لَا تُذْكَرْ وَ تَعَلَّمْ وَ اكْتُمْ وَ اصْمُتْ تَسْلَمْ قَالَ وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى صَدْرِهِ فَقَالَ يَسُرُّ الْأَبْرَارَ وَ يَغِيظُ الْفُجَّارَ.

**[ترجمه]اختصاص: امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: بخشش کن، مشهور نشو. خودت را نشان بده، به سر زبان ها میفت. بیاموز، پنهان کن. ساکت بمان، سالم خواهی ماند و با دست مبارکش به سینه اش اشاره کرد و فرمود: نیکوکاران خوشحال

گردند و بدکاران خشمناک. -. همان -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری فی حدیث الاستسقاء فخرج متبذلا التبذل ترک التزین و التهیؤ بالهیئه الحسنه الجمیله علی جهه التواضع انتهی أقول یحتمل هنا معنی آخر بأن یکون المراد ابتذال النفس بالخدمه و ارتکاب خسائس الأعمال و الإیماء إلی الصدر لبیان تعیین الفرد الکامل من الأبرار.

**[ترجمه]جزری گوید: در حدیث استسقاء، «فخرج متبذلا» دارد، یعنی با قیافه خوب و هیئت نیکو بیرون شد. مجلسی گوید: در اینجا معنای دیگری احتمال دارد، این که مراد، واداشتن نفس به خدمت و انجام دادن کارهای پست باشد و اشاره آن حضرت به سینه خودش، به خاطر تعیین فرد کامل از ابرار بوده است.

**[ترجمه]

«۲۸»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ قَیْسٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ أَبَانِ بْنِ أَبِی عَیَّاشٍ عَنْ سُلَیْمِ بْنِ قَیْسٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنْ فِقْهِ الرَّجُلِ قِلَّهُ کَلَامِهِ فِیمَا لَا یَعْنِیهِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: سلیم بن قیس از علی علیه السلام روایت می کند که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: از دانش و فهم انسان، کم گوئی درباره چیزی است که برای او نفعی ندارد. -. امالی طوسی: ۶۳۳، م ۱۱ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْحُسَیْنُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ الْقَزْوِینِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الزَّعْفَرَانِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ حَسْرَهً یَوْمَ الْقِیَامَهِ مَنْ وَصَفَ عَدْلًا ثُمَّ خَالَفَهُ إِلَی غَیْرِهِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: ابن ابی یعفور از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: پرحسرت ترین مردم روز قیامت کسی است که عدالت را توصیف و بیان نماید و خودش به آن عمل نکند. -. امالی طوسی: ۶۷۵، م ۱۷ -

**[ترجمه]

بیان

أی بین للناس خیرا و لم یعمل به أو قبل دینا حقا و أظهره و لم یعمل بمقتضاه.

**[ترجمه]یعنی برای مردم کـار خیری را بیان کنـد و خودش به آن عمل ننمایـد، یا دین حق را قبول نموده و اظهار سازد و به مقتضای آن عمل نکند.

**[ترجمه]

«۳۰»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِیِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَبْعَثُ اللَّهُ الْمُقَنِّطِینَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ مُغَلَّبَهً وُجُوهُهُمْ یَعْنِی غَلَبَهَ السَّوَادِ عَلَی الْبَیَاضِ فَیُقَالُ لَهُمْ هَؤُلَاءِ الْمُقَنِّطُونَ مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ.

**[ترجمه]نوادر الراونـدی: امام موسـی کاظم علیه السـلام از پـدرانش روایت کرده که رسول خدا صـلی الله علیه و آله فرمود: خـدا روز قیامت ناامیـدان را با روی های سیاه بر می انگیزانـد، گفته می شود: این ها کسانی هسـتند که از رحمت خـدا ناامید بودند. - . نوادر راوندی: ۱۸ -

**[ترجمه]

«۳۱»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی ابْنُ الصَّلْتِ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی الضَّرِیرِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَکَرِیَّا

ص: ۵۵

الْمَكِّيِّ عَنْ كَثِيرِ بْنِ طَارِقٍ عَنْ زَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیهما السلام قَالَ: سُئِلَ عَلِيُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام مَنْ أَفْصَحُ النَّاسِ قَالَ الْمُجِيبُ الْمُسْكِتُ عِنْدَ بَدِيهَهِ السُّؤَالِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی:

ص: ۵۵

از امام علی علیه السلام از فصیح ترین مردم پرسش شد، فرمود: جواب گوی ساکت کننده به هنگام سؤال های روشن. - . امالی طوسی: ۷۱۲، م ۲۲ -

**[ترجمه]

«۳۲»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فِی كَلَامٍ لَهُ وَ النَّاسُ مَنْقُوصُونَ مَدْخُولُونَ إِلَّا مَنْ عَصَمَ اللَّهُ سَائِلُهُمْ مُتَعَنِّتٌ وَ مُجِيبُهُمْ مُتَكَلِّفٌ يَكَادُ أَفْضَلُهُمْ رَأْياً يَرُدُّهُ عَنْ فَضْلِ رَأْيِهِ الرِّضَاءُ وَ السُّخْطُ وَ يَكَادُ أَصْلَبُهُمْ عُوداً تَنْكَؤُهُ اللَّحْظَهُ وَ تَسْتَحِيلُهُ الْكَلِمَهُ الْوَاحِدَهُ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرمؤمنان علیه السلام فرود: مردم ناقص العقل و بیمارند، جز کسی که خدا او را نگه دارد. پرسنده شان مردم آزارند و پاسخ دهنده شان به تکلف در گفتار مبتلا هستند. آنهایی که رأیی بهتر دارند، با فضیلت ترین آنهایند که خشنودی و خشم رأیش را بگرداند، و آن که از همه استوارتر است، با نیم نگاهی مردم را بیازارد، و یک کلمه وی را دگرگون سازد. - . نهج البلاغه: ق.ح ۳۴۳، ص ۴۰۳ -

**[ترجمه]

«۳۳»

وَ قَالَ علیه السلام مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَاماً فَعَلَيْهِ أَنْ يَبْدَأَ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ وَ لْيَكُنْ تَأْدِيبُهُ بِسِيرَتِهِ قَبْلَ تَأْدِيبِهِ بِلِسَانِهِ وَ مُعَلِّمُ نَفْسِهِ وَ مُؤَدِّبُهَا أَحَقُّ بِالْإِجْلَالِ مِنْ مُعَلِّمِ النَّاسِ وَ مُؤَدِّبِهِمْ.

**[ترجمه]امام علی علیه السلام فرمود: آن که خود را پیشوای مردم سازد، پیش از تعلیم دیگری باید به ادب کردن خویش پردازد، و پیش از آنکه به گفتار تعلیم فرماید، باید به کردار مردم را ادب نماید؛ و آن که خود را تعلیم دهد و ادب اندوزد، شایسته تر به تعظیم است، از آن که دیگری را تعلیم دهد و ادب آموزد. - . نهج البلاغه: ق.ح ۷۳: ۳۶۳ -

**[ترجمه]

«۳۴»

وَ قَالَ علیه السلام الْفَقِيهُ كُلُّ الْفَقِيهِ مَنْ لَمْ يُقَنِّطِ النَّاسَ مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ وَ لَمْ يُؤْيِسْهُمْ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ وَ لَمْ يُؤْمِنْهُمْ مِنْ مَكْرِ اللَّهِ.

**[ترجمه]امام على عليه السلام فرمود: فقيه كامل كسى است كه مردم را از آمرزش خدا مأيوس نسازد، و از مهربانى او نوميدشان نكند و از عذاب ناگهانى وى ايمنشان ندارد. - . نهج البلاغه: ق.ح ۹۰: ۳۶۵ -

**[ترجمه]

«۳۵»

وَ قَالَ علیه السلام إِنَّ أَوْضَعَ الْعِلْمِ مَا وَقَفَ عَلَى اللِّسَانِ وَ أَرْفَعَهُ مَا ظَهَرَ فِي الْجَوَارِحِ وَ الْأَرْكَانِ.

**[ترجمه]امام على عليه السلام فرمود: پائين ترين علم آن است كه بر سر زبان است و برترين، آن كه ميان دل و جان است. - . نهج البلاغه: ق.ح ۹۲: ۳۶۵ -

**[ترجمه]

«۳۶»

وَ قَالَ علیه السلام إِنَّ مِنْ أَحَبِّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَيْهِ عَبْداً أَعَانَهُ اللَّهُ عَلَى نَفْسِهِ فَاسْتَشْعَرَ الْحُزْنَ وَ تَجَلْبَبَ الْخَوْفَ فَزَهَرَ مِصْبَاحُ الْهُدَى فِي قَلْبِهِ وَ أَعَدَّ الْقِرَى لِيَوْمِهِ النَّازِلِ بِهِ فَقَرَّبَ عَلَى نَفْسِهِ الْبَعِيدَ وَ هَوَّنَ الشَّدِيدَ نَظَرَ فَأَبْصَرَ وَ ذَكَرَ فَاسْتَكْثَرَ وَ ارْتَوَى مِنْ عَذْبٍ فُرَاتٍ سُهِّلَتْ لَهُ مَوَارِدُهُ فَشَرِبَ نَهَلًا (۱)وَ سَلَكَ سَبِيلًا جَدَداً (۲) قَدْ خَلَعَ سَرَابِيلَ الشَّهَوَاتِ وَ تَخَلَّى مِنَ الْهُمُومِ إِلَّا هَمّاً وَاحِداً (۳) انْفَرَدَ بِهِ فَخَرَجَ مِنْ صِفَهِ الْعَمَى وَ مُشَارَكَهِ أَهْلِ الْهَوَى وَ صَارَ مِنْ مَفَاتِيحِ أَبْوَابِ الْهُدَى وَ مَغَالِيقِ أَبْوَابِ الرَّدَى قَدْ أَبْصَرَ طَرِيقَهُ وَ سَلَكَ سَبِيلَهُ وَ عَرَفَ مَنَارَهُ وَ قَطَعَ غِمَارَهُ وَ اسْتَمْسَكَ مِنَ الْعُرَى بِأَوْثَقِهَا وَ مِنَ الْحِبَالِ بِأَمْتَنِهَا فَهُوَ مِنَ الْيَقِينِ عَلَى مِثْلِ ضَوْءِ الشَّمْسِ قَدْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلَّهِ سُبْحَانَهُ فِي أَرْفَعِ الْأُمُورِ مِنْ إِصْدَارِ كُلِّ وَارِدٍ عَلَيْهِ وَ تَصْيِيرِ كُلِّ فَرْعٍ إِلَى أَصْلِهِ مِصْبَاحُ ظُلُمَاتٍ كَشَّافُ عَشَوَاتٍ (۴) مِفْتَاحُ مُبْهَمَاتٍ

۱- ۱ بفتح النون و الهاء.

۲- ۲ الجدد بفتح الجيم و الدال: الأرض الغليظه المستويه.

۳- ۳ و هو هم الآخره، و ما يطلب منه الرب تعالى، و ما يوجب سعادته أو شقاوته.

۴- ۴ أي ظلمات.

دَفَّاعُ (۱) مُعْضِلَاتٍ دَلِيلُ فَلَوَاتٍ يَقُولُ فَيُفْهِمُ وَ يَسْكُتُ فَيَسْلَمُ قَدْ أَخْلَصَ لِلَّهِ فَاسْتَخْلَصَهُ فَهُوَ مِنْ مَعَادِنِ دِينِهِ وَ أَوْتَادِ أَرْضِهِ قَدْ أَلْزَمَ نَفْسَهُ الْعَدْلَ فَكَانَ أَوَّلَ عَدْلِهِ نَفْيُ الْهَوَى عَنْ نَفْسِهِ يَصِفُ الْحَقَّ وَ يَعْمَلُ بِهِ لَا يَدَعُ لِلْخَيْرِ غَايَةً إِلَّا أَمَّهَا (۲)وَ لَا مَظِنَّةً إِلَّا قَصَدَهَا قَدْ أَمْكَنَ الْكِتَابَ مِنْ زِمَامِهِ فَهُوَ قَائِدُهُ وَ إِمَامُهُ يَحُلُّ حَيْثُ حَلَّ ثَقَلُهُ وَ يَنْزِلُ حَيْثُ كَانَ مَنْزِلُهُ وَ آخَرُ قَدْ تَسَمَّى عَالِماً وَ لَيْسَ بِهِ فَاقْتَبَسَ جَهَائِلَ مِنْ جُهَّالٍ وَ أَضَالِيلَ مِنْ ضُلَّالٍ وَ نَصَبَ لِلنَّاسِ أَشْرَاكاً مِنْ حَبَائِلِ غُرُورٍ وَ قَوْلِ زُورٍ قَدْ حَمَلَ الْكِتَابَ عَلَى آرَائِهِ وَ عَطَفَ الْحَقَّ عَلَى أَهْوَائِهِ يُؤْمِنُ مِنَ الْعَظَائِمِ وَ يُهَوِّنُ كَبِيرَ الْجَرَائِمِ يَقُولُ أَقِفُ عِنْدَ الشُّبُهَاتِ وَ فِيهَا وَقَعَ وَ يَقُولُ أَعْتَزِلُ الْبِدَعَ وَ بَيْنَهَا اضْطَجَعَ فَالصُّورَةُ صُورَةُ إِنْسَانٍ وَ الْقَلْبُ قَلْبُ حَيَوَانٍ لَا يَعْرِفُ بَابَ الْهُدَى فَيَتَّبِعَهُ وَ لَا بَابَ الْعَمَى فَيَصُدَّ عَنْهُ فَذَلِكَ مَيِّتُ الْأَحْيَاءِ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ وَ الْأَعْلَامُ قَائِمَةٌ وَ الْآيَاتُ وَاضِحَةٌ وَ الْمَنَارُ مَنْصُوبَةٌ إِلَى آخِرِ الْخُطْبَهِ.

**[ترجمه]امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: ای بندگان خدا! همانا بهترین و محبوب ترین بنده نزد خدا، بنده ای است که خدا او را در پیکار با نفس یاری داده است، آن کس که جامه ی زیرین او اندوه، و لباس رویین او ترس از خداست، چراغ هدایت در قلبش روشن شده و وسائل لازم برای روزی او فراهم آمده و دوری ها و دشواری ها را بر خود نزدیک و آسان ساخته است. حقایق دنیا را با چشم دل نگریسته، همواره به یاد خدا بوده و اعمال نیکو، فراوان انجام داده است. از چشمه گوارای حق سیراب گشته، چشمه ای که به آسانی به آن رسید و از آن نوشید و سیراب گردید. در راه هموار و مستقیم قدم برداشته، پیراهن شهوات را از تن بیرون کرده، و جز یک غم، از تمام غم ها خود را می رهاند. از صف کور دلان و مشارکت با هواپرستان خارج شده، کلید باز کننده درهای هدایت و قفل درهای گمراهی و خواری گردید. راه هدایت را با روشن دلی دید و از همان راه رفت، و نشانه های آن را شناخت و از امواج سرکش شهوات گذشت. به استوارترین دستاویزها و محکم ترین طناب ها چنگ انداخت، چنان به یقین و حقیقت رسید که گویی نور خورشید بر او تابید. در برابر خداوند خود را به گونه ای تسلیم کرد که هر فرمان او را انجام می دهد و هر فرعی را به اصلش باز می گرداند. چراغ تاریکی ها، و روشنی بخش تیرگی ها، کلید درهای بسته

و بر طرف کننده دشواری ها، و راهنمای گمراهان در بیابان های سرگردانی است. سخن می گوید، خوب می فهماند، سکوت کرده، به سلامت می گذرد، اعمال خویش را برای خدا خالص کرده، آن چنان که خدا پذیرفته است. از گنجینه های آیین خدا و ارکان زمین است. خود را به عدالت واداشته و آغاز عدالت او آن که، هوای نفس را از دل بیرون رانده است، حق را می شناساند و به آن عمل می کند. کار خیری نیست مگر که به آن قیام می کند، و در هیچ جا گمان خیری نبرده جز آن که به سوی آن شتافته. اختیار خود را به قرآن سپرده، و قرآن را راهبر و پیشوای خود قرار داده است، هر جا که قرآن بار اندازد فرود آید، و هر جا که قرآن جای گیرد مسکن گزیند.

و دیگری که او را دانشمند نامند امّا از دانش بی بهره است، یک دسته از نادانی ها را از جمعی نادان فرا گرفته، و مطالب گمراه کننده را از گمراهان آموخته، و به هم بافته، و دام هایی از طناب های غرور و گفته های دروغین بر سر راه مردم افکنده، قرآن را بر امیال و خواسته های خود تطبیق می دهد، و حق را به هوس های خود تفسیر می کند.

مردم را از گناهان بزرگ ایمن می سازد، و جرائم بزرگ را سبک جلوه می دهد. ادّعا می کند از ارتکاب شبهات پرهیز دارد

امّا در آنها غوطه می خورد. می گوید: از بدعت ها دورم، ولی در آنها غرق شده است. چهره ظاهر او چهره انسان، و قلبش قلب حیوان درنده است، راه هدایت را نمی شناسد که از آن سو برود، و راه خطا و باطل را نمی داند که از آن بپرهیزد، پس مرده ای است در میان زندگان.

مردم! کجا می روید؟ چرا از حق منحرف می شوید؟ پرچم های حق و نشانه های آن آشکار است، با اینکه چراغهای هدایت، روشنگر راهند،... تا آخر خطبه. - . نهج البلاغه: خ ۷۶۸، ۷۷ -

**[ترجمه]

بیان

فاستشعر الحزن أی جعله شعارا له و تجلبب الخوف أی جعله جلبابا و هو ثوب یشمل البدن فزهر أی أضاء و القری الضیافه فقرب علی نفسه البعید أی مثل الموت بین عینیه و هون الشدید أی الموت و رضی به و استعد له أو المراد بالبعید أمله الطویل و بتقریبه تقصیره له بذکر الموت و هون الشدید أی کلف نفسه الریاضه علی المشاق من الطاعات و قیل أرید بالبعید رحمه الله أی جعل نفسه مستعده لقبولها بالقربات و بالشدید عذاب الله فهونه بالأعمال الصالحه أو شدائد الدنیا باستحقارها فی جنب ما أعد له من الثواب نظر أی بعینه فاعتبر أو بقلبه فأبصر الحق من عذب فرات أی العلوم الحقه و الکمالات الحقیقیه و قیل من حب الله فشرب نهلا- أی شربا أولا- سابقا علی أمثاله سبیلا جددا أی لا غبار فیه و لا وعث و السربال القمیص و الردی الهلاک و قطع غماره أی ما کان مغمورا فیه من شدائد الدنیا من إصدار کل وارد علیه أی هدایه الناس فَأَنَّی تُؤْفَکُونَ أی تصرفون.

ص: ۵۷

۱- ۱ بفتح الدال و تشدید الفاء: کثیر الدفع.

۲- ۲ أی قصدها.

**[ترجمه]«فاستشعر الحزن» یعنی غم و اندوه را شعار خود قرار داده و «تجلبب الخوف» یعنی ترس را لباس خود قرار داده که تمام بدن او را پوشانده است. «فزهر» یعنی روشنایی بخشید. «والقری» یعنی مهمانی. «فقرب علی نفسه البعید» یعنی مرگ را پیش چشمش می بیند و «هون الشدید» مرگ را آسان ساخت و به آن راضی شد و برایش آمادگی یافت، یا مراد از «بعید» آرزوهای طولانی است. و مراد از قریب نمودن آرزو، کوتاه کردن آن با یادآوری مرگ است. «و هون الشدید» یعنی نفس خود را به ریاضت کشیدن مشقت اطاعت خدا مکلّف ساخت. و بعضی گویند، مراد از «بعید»، رحمت خدا است که خود را آماده برای قبول رحمت خدا برای تقرّب می نماید و عذاب سخت خدا را با اعمال نیک آسان می سازد، یا سختی های دنیا را به خاطر کوچک شمردن آنها در کنار ثواب های آخرتی، در چشمش یا در دلش حقیر می نماید و به علوم حقه و کمالات حقیقی بینا می شود. «و من عزب فرات» یعنی علوم حقه و کمالات حقه، بعضی گفته اند، مراد دوستی خداست. «فشرب نهلاً» اولین آشامیدنی که بر دیگران پیشی گیرد. «سبیل جدداً» راهی که خار و خاشاک ندارد، «السربال» یعنی پیراهن. «الردی» هلاکت. «قطع غماره» سختی های دنیا را بریده است. «من اصدار کل وارد علیه» یعنی هدایت مردم «و أنی تؤفکون» به کجا می روید.

ص: ۵۷

**[ترجمه]

«۳۷»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام الْعَالِمُ مَنْ عَرَفَ قَدْرَهُ وَ كَفَى بِالْمَرْءِ جَهْلًا أَنْ لَا يَعْرِفَ قَدْرَهُ وَ إِنَّ أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْعَبْدُ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى نَفْسِهِ جَائِراً عَنْ قَصْدِ السَّبِيلِ سَائِراً إِنْ دُعِيَ إِلَى حَرْثِ الدُّنْيَا عَمِلَ وَ إِلَى حَرْثِ الْآخِرَهِ كَسِلَ كَأَنَّ مَا عَمِلَ لَهُ وَاجِبٌ عَلَيْهِ وَ كَأَنَّ مَا وَنَى فِيهِ سَاقِطٌ عَنْهُ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیر المؤمنین علیه السلام می فرماید: دانا کسی است که قدر خود را بشناسد، و در نادانی انسان این بس که ارزش خویش نداند. دشمن روی ترین افراد نزد خدا کسی است که خدا او را به حال خود واگذاشته تا از راه راست منحرف گردد، و بدون راهنما برود. اگر به محصولات دنیا دعوت شود، تا مرز جان تلاش کند اما چون به آخرت و نعمتهای گوناگونش دعوت شود، سستی ورزد، گویا آنچه برای آن کار می کند بر او واجب و آنچه نسبت به آن کوتاهی و تنبلی می کند را از او نخواسته اند. - . نهج البلاغه: ۱۰۳-۱۰۴ -

**[ترجمه]

بیان

قال ابن میثم من عرف قدره أی مقداره و منزلته بالنسبه إلی مخلوقات الله تعالی و أنه أی شی ء منها و لأی شی ء خلق و ما طوره المرسوم فی کتاب ربه و سنن أنبیائه و کان ما ونی فیه أی ما فتر فیه و ضعف عنه.

**[ترجمه]ابن میثم گوید: «من عرف قدره» یعنی اندازه و منزلت خودش را نسبت به مخلوقات خدا بشناسد که او در چه منزلتی قرار دارد و برای چه خلق شده و در کتاب پروردگار و سنت پیامبرانش چه موقعیتی دارد و از چه چیز سستی ورزیده است. - . شرح نهج البلاغه ۳: ۱۹، خ ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۳۸»

کَنْزُ الْکَرَاجُکِیِّ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام رَأْسُ الْعِلْمِ الرِّفْقُ وَ آفَتُهُ الْخُرْقُ (۱).

**[ترجمه]کنز الکراجکی: امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: سرِ دانش نرمش و آفت آن درشتی است. - . کنزالفوائد ۱: ۳۱۸ -

**[ترجمه]

«۳۹»

وَ قَالَ علیه السلام زَلَّةُ الْعَالِمِ کَانْکِسَارِ السَّفِینَهِ تَغْرَقُ وَ تُغْرِقُ.

**[ترجمه]امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: لغزش دانشمند، چون شکستن کشتی است که خود غرق شود و سرنشینان را غرق کند. - . کنزالفوائد ۱: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۴۰»

وَ قَالَ علیه السلام الْآدَابُ تَلْقِیحُ الْأَفْهَامِ وَ نَتَائِجُ الْأَذْهَانِ.

و قال رحمه الله من عجیب ما رأیت و اتفق لی أنی توجهت یوما لبعض أشغالی و ذلک بالقاهره فی شهر ربیع الآخر سنه ست و عشرین و أربعمائه فصحبنی فی طریقی رجل کنت أعرفه بطلب العلم و کتب الحدیث فمررنا فی بعض الأسواق بغلام حدث (۲) فنظر إلیه صاحبی نظرا استربت منه ثم انقطع عنی و مال إلیه و حادثه فالتفتت انتظارا له فرأیته یضاحکه فلما لحق بی عذلته (۳) علی ذلک و قلت له لا یلیق هذا بک فما کان بأسرع من أن وجدنا بین أرجلنا فی الأرض ورقه مرمیه فرفعتها لئلا یکون فیها اسم الله تعالی فوجدتها قدیمه فیها خط رقیق قد اندرس بعضه و کأنها مقطوعه من کتاب فتأملتها فإذا فیها حدیث ذهب أوله و هذه نسخته قال إنی أنا أخوک فی الإسلام و وزیرک فی الإیمان و قد رأیتک علی أمر لم یسعنی أن أسکت فیه عنک و لست أقبل فیه العذر منک قال و ما هو حتی أرجع عنه و أتوب إلی الله تعالی منه قال رأیتک تضاحک حدثا غرا جاهلا بأمور الله و ما یجب من حدود الله و أنت رجل قد رفع الله قدرک بما تطلب

۱- ۱ بضم الخاء و سكون الراء و فتحهما: ضد الرفق.

۲- ۲ أى شاب.

۳- ۳ أى لمته.

من العلم و إنما أنت بمنزله رجل من الصديقين لأنک تقول حدثنا فلان عن فلان عن رسول الله صلی الله علیه و آله عن جبرئیل عن الله فیسمعه الناس منک و یکتبونه عنک و یتخذونه دینا یعولون علیه و حکما ینتهون إلیه و إنما أنهاک أن تعود لمثل الذی کنت علیه فإنی أخاف علیک غضب من یأخذ العارفین قبل الجاهلین و یعذب فساق حمله القرآن قبل الکافرین فما رأیت حالا أعجب من حالنا و لا عظه أبلغ مما اتفق لنا و لما وقف صاحبی اضطرب لها اضطرابا بان فیها أثر لطف الله تعالی لنا و حدثنی بعد ذلک أنه انزجر عن تفریطات کانت تقع منه فی الدین و الدنیا و الحمد لله.

**[ترجمه]امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: آداب از فهم مایه می گیرد و در ذهن می زاید. - . همان -

کراجکی گوید: از شگفتی ها که دیدم و برایم رخ داد این است که روزی در شهر قاهره به دنبال کاری رفتم. ماه ربیع الآخر سال ۴۲۴ بود. مردی در راه همراهم شد که او را به دانشجوئی و کتابت حدیث واداشته بودم در بازاری به جوانی نورس برخوردیم و آن مرد بدو نگاه عاشقانه ای کرد و از من برید و بدو پیوست و به گفتگو نشست و نظر دیگران را به خود جلب کرد و با او خوش گفت و خوش خندید و چون به من رسید، بر آن کار سرزنشش کردم و گفتم شایسته تو نباشد. به زودی زود جلو پای خود روی زمین برگ نوشته ای افتاده یافتیم و من آن را برداشتم مبادا در آن نام خدا تعالی باشد. دیدم کهنه است و خط نازکی در آن نوشته و برخی از آن هم محو شده و گویا از یک کتابی بوده و چون آن را مطالعه کردم، در آن یک حدیث نوشته بود که آغازش از میان رفته بود و این قسمتش مانده بود: گفت: من برادر مسلمان توام و پشت و پناهت در ایمان و تو را در کاری بینم که نتوانم دم بندم از آن در باره تو و عذرت را نپذیرم، گفت: آن چیست؟ تا از آن باز گردم و از خدای تعالی توبه خواهم. گفت دیدم تو با یک نوجوان فریبا و نادان به فرمان های خدا و حدود او خوش می گوئی و می... خندی، با اینکه به خاطر دانشجویی، خدا قدر تو را بالا برده

ص: ۵۸

و همانا تو چون مردی از صدیقانی که می گوئی. به من باز گفت: فلان از قول فلان از رسول خدا صلی الله علیه و آله، از قول جبرئیل از قول خدای تعالی: و مردم از تو شنوند و بنویسند و احکام دین خود دانند و بدان اعتماد کنند و آن را حکم خدا شمارند و بدان عمل کنند، و همانا من تو را از چنین کاری که کردی، باز دارم؛ زیرا بر تو نگرانم از خشم آن که، عارفان را پیش از نادانان بازپرسی کند و فاسقان قرآن دان را پیش از کافران عذاب نماید، و ندیدم شگفت آورتر از آن و پندی رساتر از آنچه برای ما رخ داد، و چون یار همراهم از آن نوشته آگاه شد، سخت پریشان شد که از رخساره اش نمایان گردید اثر لطف خدا تعالی به ما، و از آن پس به من گفت که از تقصیرهای گذشته خود در دینداری و در کار دنیا دست کشیده و منزجر شده؛ و الحمد للّه. - . کنزالفوائد ۱: ۳۵۳ -

**[ترجمه]

«۴۱»

عده، عده الداعی فِی قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی إِنَّما یَخْشَی اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ قَالَ یَعْنِی مَنْ یُصَدِّقُ قَوْلَهُ فِعْلُهُ وَ مَنْ لَمْ یُصَدِّقْ قَوْلَهُ فِعْلُهُ

فَلَيْسَ بِعَالِمٍ.

**[ترجمه]عده الداعی: و از امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه شریفه: «إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ» آمده است: یعنی: عالم کسی است که کردارش، گفتارش را تصدیق نماید و کسی که گفتارش به وسیله کردارش تصدیق نگردد، عالم نیست. - . عده الداعی و نجاح الساعی: ۷۹ -

**[ترجمه]

«۴۲»

مُنْيَهُ الْمُرِيدِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام يَقُولُ إِنَّ لِلْعَالِمِ ثَلَاثَ عَلَامَاتٍ الْعِلْمَ وَ الْحِلْمَ وَ الصَّمْتَ وَ لِلْمُتَكَلِّفِ ثَلَاثَ عَلَامَاتٍ يُنَازِعُ مَنْ فَوْقَهُ بِالْمَعْصِيَهِ وَ يَظْلِمُ مَنْ دُونَهُ بِالْغَلَبَهِ وَ يُظَاهِرُ الظَّلَمَهَ (۱).

**[ترجمه]منیه المرید: امیرمؤمنان علیه السلام همیشه می فرمود: عالم سه نشانه دارد: دانش، بردباری و سکوت. و متکلف سه نشانه دارد: با بالادست با معصیت دشمنی می کند و بر زیردستش با غلبه ظلم می کند، و پشتیبان ظالمان است. - . منیه المرید: ۷۵ -

**[ترجمه]

باب ۱۲ آداب التعليم

الآيات

الكهف: «قالَ لا تُؤاخِذْنِي بِما نَسِيتُ وَ لا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْراً»(۷۳)

<meta info="- قالَ لا تُؤاخِذْنی بِما نَسیتُ وَ لا تُرْهِقْنی مِنْ أَمْری عُسْراً - . کهف / ۷۳ -

{[موسی] گفت: «به سبب آنچه فراموش کردم، مرا مؤاخذه مکن و در کارم بر من سخت مگیر.»}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ما، الأمالي للشيخ الطوسي أَبُو الْمُفَضَّلِ الشَّيْبَانِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ الْعَبَّادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ السَّدُوسِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَوْنِ بْنِ أَبِي حَرْبِ بْنِ أَبِي الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَرْبِ بْنِ أَبِي الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ أَبِي الْأَسْوَدِ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ علیهما السلام عَنْ سُؤَالٍ فَبَادَرَ فَدَخَلَ مَنْزِلَهُ ثُمَّ خَرَجَ فَقَالَ أَيْنَ السَّائِلُ فَقَالَ

الرَّجُلُ هَا أَنَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ مَا مَسْأَلَتُكَ قَالَ كَيْتَ وَ كَيْتَ فَأَجَابَهُ عَنْ سُؤَالِهِ فَقِيلَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ كُنَّا عَهِدْنَاكَ إِذَا سُئِلْتَ عَنِ الْمَسْأَلَهِ كُنْتَ فِيهَا كَالسِّكَّهِ الْمُحْمَاهِ جَوَاباً فَمَا بَالُكَ أَبْطَأْتَ الْيَوْمَ عَنْ جَوَابِ هَذَا

ص: ۵۹

۱- ۱ أی یعاونهم.

الرَّجُلِ حَتَّی دَخَلْتَ الْحُجْرَهَ ثُمَّ خَرَجْتَ فَأَجَبْتَهُ فَقَالَ کُنْتُ حَاقِناً وَ لَا رَأْیَ لِثَلَاثَهٍ لَا رَأْیَ لِحَاقِنٍ وَ لَا حَازِقٍ ثُمَّ أَنْشَأَ یَقُولُ

إِذَا الْمُشْکِلَاتُ تَصَدَّیْنَ لِی*** کَشَفْتُ حَقَائِقَهَا بِالنَّظَرِ

وَ إِنْ بَرَقَتْ فِی مَخِیلِ الصَّوَابِ*** عَمْیَاءُ لَا یَجْتَلِیهَا الْبَصَرُ

مُقَنَّعَهٌ بِغُیُوبِ الْأُمُورِ*** وَضَعْتُ عَلَیْهَا صَحِیحَ النَّظَرِ(۱)

لِسَاناً کَشِقْشِقَهِ الْأَرْحَبِی***أَوْ کَالْحُسَامِ الْبَتَّارِ الذَّکَرِ

وَ قَلْباً إِذَا اسْتَنْطَقَتْهُ الْهُمُومُ***أَرْبَی عَلَیْهَا بَوَاهِیَ الدُّرَرِ

وَ لَسْتُ بِإِمَّعَهٍ فِی الرِّجَالِ***أُسَائِلُ هَذَا وَ ذَا مَا الْخَبَرُ (۲)

وَ لَکِنَّنِی مُذَرَّبُ الْأَصْغَرَیْنِ*** أُبَیِّنُ مَعَ مَا مَضَی مَا غَبَرَ

**[ترجمه]شخصی از حضرت علی علیه السلام پرسشی نمود و آن حضرت با شتاب وارد خانه اش شد و سپس بیرون آمد و فرمود: پرسشگر کجاست؟ آن شخص گفت یا امیرالمومنین من اینجا هستم. حضرت پرسید: سؤالت چیست؟ او گفت: چنین و چنان است. حضرت پاسخش را داد. به آن حضرت گفته شد: یا امیرالمومنین، هر وقت ما از شما سؤالی داشتیم، مانند سکه داغ، جواب حاضر داشتی، چه شد که امروز جواب این مرد را دیر پاسخ

گفتی و به خانه وارد شدی و پس از بیرون آمدن جواب دادی؟ حضرت فرمود: نیاز شدید به قضای حاجت داشتم و سه کس رأیش بی ارزش است؛ کسی که نیاز شدید به قضای حاجت داشته باشد (بول یا غائط) و کسی که پاپوشش تنگ باشد، سپس آن حضرت این شعر را انشاء نمود:

- آنگاه که مشکلات برای من فریاد کشیدند، سختی های آن را با دقت برطرف می گردانم.

- اگر در فکرم مسئله مبهمی برق زد که چشم من آن را نمی تواند بررسی کند و ببیند.

- ضعف فکر من به خاطر این است که به مسائل پنهانی که مربوط به دستگاه خداست مربوط می شود، در این صورت، فکر صحیح را بر روی مشکلات می گذارم.

- زبانی همچون صدای شتر مستی که سازگار باشد، یا چون شمشیر فولادی دارم که لباس های حوادث را با آن می شکافم.

- قلبی دارم که وقتی غم های آن را بررسی می کنم، بر دانه های قیمتی آن افزون می گردد.

- من کسی نیستم که هردم با کسی دوستی کنم و از این و آن بپرسم، چه خبری داری؟

- من دل و زبانم را این طور آگاه نگاه می دارم که حوادث روز را به حوادث گذشته قیاس می کنم و شبیه می دانم. - . امالی طوسی ۱۸: ۵۲۶ -

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی کیت و کیت و یکسر آخرهما أی کذا و کذا و التاء فیهما هاء فی الأصل و السکه المسمار و المراد هنا الحدیده التی یکوی بها و هذا کالمثل فی السرعه فی الأمر أی کالحدیده التی حمیت فی النار کیف یسرع فی النفوذ فی الوبر عند الکی کذلک کنت تسرع فی الجواب و سیأتی فی الأخبار کالمسمار المحمره فی الوبر قوله علیه السلام لا رأی لثلاثه الظاهر أنه سقط أحد الثلاثه من النساخ و هو الحاقب قال الجزری فیه لا رأی لحازق الحازق الذی ضاق علیه خفه فخرق رجله أی عصرها و ضغطها و هو فاعل بمعنی مفعول و منه الحدیث الآخر لا یصلی و هو حاقن أو حاقب أو حازق و قال فی حقب فیه لا رأی لحاقب و لا لحاقن الحاقب الذی احتاج إلی الخلاء فلم یتبرز فانحصر غائطه و قال فی حقن فیه لا رأی لحاقن هو الذی حبس بوله کالحاقب للغائط انتهی و یحتمل أن یکون المراد بالحاقن هنا حابس الأخبثین فهو فی موضع اثنین منهما و یقال تصدی له أی تعرض.

و قوله إن برقت أی تلألأت و ظهرت فی مخیل الصواب أی فی محل تخیل الأمر الحق أو التفکر فی تحصیل الصواب من الرأی و عمیاء فاعل برقت و هی المسأ

۱- ۱ و فی نسخه: الفکر.

۲- ۲ و فی نسخه: و ما ذا الخبر.

المشتبهه التی یشکل استعلامها یقال عمی علیه الأمر إذا التبس و یقال اجتلیت العروس إذا نظرت إلیها مجلوه و المراد بالبصر بصر القلب و قوله مقنعه صفه أخری لعمیاء أو حال عنها أی مستوره بالأمور المغیبه المستوره عن عقول الخلق و قال الجزری فی حدیث علی علیه السلام إن کثیرا من الخطب من شقاشق الشیطان الشقشقه الجلده الحمراء التی یخرجها الجمل العربی من جوفه ینفخ فیها فتظهر من شدقه و لا یکون إلا للعربی کذا قال الهروی و فیه نظر شبه الفصیح المنطیق بالفحل الهادر و لسانه بشقشقته ثم قال و منه حدیث علی علیه السلام فی خطبه له تلک شقشقه هدرت ثم قرت و یروی له شعر فیه لسانا کشقشقه الأرحبی أو کالحسام الیمان الذکر انتهی فقوله علیه السلام لسانا لعله مفعول فعل محذوف أی أظهر أو أخرج أو أعطیت و یحتمل عطفها علی صحیح الفکر فحذف العاطف للضروره و قال الفیروزآبادی بنو رحب محرکه بطن من همدان و أرحب قبیله منهم أو محل أو مکان و منه النجائب الأرحبیات انتهی فشبه علیه السلام لسانه بشقشقه الفحل الأرحبی النجیب و فی النهایه کالحسام الیمان أی السیف الیمنی فإن سیوف الیمن کانت مشهوره بالجوده و فی المنقول عنه البتار قال الفیروزآبادی البتر القطع أو مستأصلا و سیف باتر و بتار و بتار کغراب و قال الذکر أیبس الحدید و أجوده و هو أذکر منه أحد و المذکر من السیف ذو الماء فتاره أخری شبه علیه السلام لسانه بالسیف القاطع الأصیل الحدید الذی هو فی غایه الجوده و قوله علیه السلام أربی أی زاد و ضاعف علیها أی کائنا علی الهموم بواهی الدرر جمع باهیه من البهاء بمعنی الحسن أی الدرر الحسنه و هی مفعول أربی و فاعله الضمیر الراجع إلی القلب.

و قوله مدرب الأصغرین فی بعض النسخ بالذال المعجمه یقال فی لسانه ذرابه أی حده و فی بعضها بالدال المهمله قال الفیروزآبادی المدرب کمعظم المنجذ المجرب و الذربه بالضم عاده و جرأه علی الأمر و قال الأصغران القلب و اللسان و فی بعض النسخ أقیس بما قد مضی ما غبر.

**[ترجمه]فیروز آبادی گوید: «کیت و کیت» یعنی کذا و کذا. تاء در کیت و کیت در اصل هاء بوده است. «والسکه» به معنای آهن، مقصود از آن در اینجا آهن داغ است که به واسطه آن داغ نهاده می شود و این ضرب المثل است برای سرعت در کار؛ یعنی مانند آهن که در آتش داغ شده باشد، چگونه هنگام داغ نهادن در پشم سرعت دارد، همچنین شما در جواب دادن سریع بودی. و در آینده احادیثی می آید که در آنها آمده است که شما مانند سیخ داغ در پشم بودی.

«لا رأی لثلاثه» ظاهراً یکی از موارد سه گانه از دست نساخ افتاده است که آن (حاقب) بوده است.«لا رأی لحاذق»، جزری گوید: حازق کسی است که کفشش تنگ باشد، و پایش را در میان کفش بفشارد. «حازق» اسم فاعل به معنای مفعول است یعنی محزوق. و از این قبیل است حدیث دیگری که فرمود: نماز نخواند کسی که در حال حاقن یا حاقب یا حازق باشد. جزری گوید: «حقب» کسی است که بولش او را محصور کرده باشد. پایان کلام جزری. احتمال دارد مراد به «حاقن» در این جا، حبس کننده بول و غایط باشد. «تصدی له» یعنی مشکلات عارضم شد.

«ان برقت» برق زد و تلؤلو کرد و ظاهر شد. «مخیل الصواب» یعنی در جای خیال پردازی امر حق یا اندیشیدن در به دست آوردن رأی درست. «عمیاء» فاعل برقت است. مراد از عمیاء،

مسئله مشتبه است که آگاهی از آن سخت باشد. و «عمی علیه الأمر» زمانی گفته می شود که کار مشتبه شود. «اجتیت العروس» زمانی گفته می شود که به عروس نگاه کنی در حالی که آرایش کرده و روشنایی می دهد؛ مراد از «بصر» چشم قلب است. «مقنّعه» صفت دیگری برای عمیاء است، یا حال از برای عمیاء می باشد. یعنی به کارهای غیبی پوشیده شده است که از عقل مردمان مخفی است. جزری گوید: در حدیث امام علی علیه السلام آمده است: قطعاً بیشترین سخنرانیها از شقشقه های شیطان است. «الشقشقه» پوست سرخی است که شتر عربی از درونش بیرون می آورد، پس در آن می دمد و از کنج دهانش آشکار می شود و این پوست در غیر شتر عربی نمی باشد. هروی چنین گفته است: در این حدیث، حضرت علی علیه السلام انسان فصیح و زبان آور را به شتر نری که پوستی سرخ رنگ از دهانش یک دفعه بیرون آید تشبیه کرده است. و زبانش را به پوست پربادی که از دهان شتر بیرون می آید، و این محل تأمل است.

پس گفته است: از این جمله است، حدیث علی علیه السلام در خطبه آن حضرت که فرمود: این سخن شقشقه ای بود که بیرون آمد و سپس آرام گرفت.

و در این مورد، شعری هم است: «زبان مانند پوست سرخ پرباد دهان شتر یا مانند تیغ یمنی برنده است.»

«لساناً» شاید مفعول فعل محذوف باشد که آن فعل ها «أظهر» یا «اخرج» یا «أعطیت» می باشد. و احتمال دارد بر صحیح الفکر عطف شود و واو عاطفه حذف شده باشد. فیروز آبادی گوید: «بنو رحب» طائفه‌ای از همدان است. و «أرحب» قبیله ای از آن طائفه است، یا مکان آن طائفه است؛ از این قبیل است «النجائب الارحبیات» یعنی اسب های نجیب این طائفه . پایان سخن فیروز آبادی. پس امام علیه السلام زبانش را به پوست سرخ بیرون آمده از دهان شتر نر نجیب ارحبی تشبیه کرده است. و در کتاب النهایه آمده است: «کالحسام الیمان» یعنی شمشیر یمنی، زیرا شمشیر های یمنی به خوبی معروف بوده است و در شعر کلمه «بتّار» هم بعد از «حسام» ذکر شده است. فیروز آبادی گوید: «البتر» به معنی قطع یا مستأصل یا از بین رفته است. و «سیف باتر و بتّار» و «بتار» بر وزن غراب هم به کار رفته است. فیروز آبادی گوید: «الذکر» خشک ترین و بهترین آهن را می گویند، و از این جمله است «هو اذکر منه» یعنی از آن دیگر برنده تر است. شمشیر مذکر به شمشیر آبدار گویند. گوید: دفعه دیگر آن حضرت زبانش را به شمشیر برنده اصیل که در آخرین درجه خوبی باشد معرفی کرده است. «أربی» یعنی غمها زیاد شده، و دو برابر گردیده است. «بواهی الدرر» جمع باهیه از ماده بهاء به معنای نیکویی است، یعنی دُر های نیکو «بواهی» مفعول اربی است و فاعل «اربی» ضمیری است که به قلب بر می گردد. «مدرب الأصغرین»، در بعضی از نسخه ها «مذب» آمده است . گفته می شود «فی لسانه ذرابه» یعنی در زبان فلانی، تیزی و برّندگی است. و در بعضی نسخه ها «مدرب» آمده است. فیروز آبادی گوید: «المدّرب» مانند معظّم، چیزی تجربه شده و ثابت را می گویند. «الذربه» عادت و جرأت به کاری را گویند. فیروز آبادی گوید: «اصغران» قلب و زبان را گویند و در بعضی نسخه ها «أقیس بما قد مضی ما غبر» آمده است.

**[ترجمه]

«۲»

غو، غوالی اللئالی ل، الخصال ف، تحف العقول فِی خَبَرِ الْحُقُوقِ عَنْ زَیْنِ الْعَابِدِینَ علیه السلام قَالَ: وَ أَمَّا حَقُّ رَعِیَّتِکَ

بِالْعِلْمِ فَأَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّمَا جَعَلَکَ قَيِّماً لَهُمْ فِيمَا آتَاکَ مِنَ الْعِلْمِ وَ فَتَحَ لَکَ مِنْ خَزَائِنِهِ فَإِنْ أَحْسَنْتَ فِی تَعْلِيمِ النَّاسِ وَ لَمْ تَخْرَقْ بِهِمْ وَ لَمْ تَضْجَرْ عَلَيْهِمْ زَادَکَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ إِنْ أَنْتَ مَنَعْتَ النَّاسَ عِلْمَکَ وَ خَرِقْتَ بِهِمْ عِنْدَ طَلَبِهِمُ الْعِلْمَ کَانَ حَقّاً عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَسْلُبَکَ الْعِلْمَ وَ بَهَاءَهُ وَ يُسْقِطَ مِنَ الْقُلُوبِ مَحَلَّکَ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی و الخصال و تحف العقول: امام زین العابدین علیه السلام در حدیث حقوق فرمود: و اما حق شاگردانی که در زیر پرورش و سرپرستی

ص: ۶۱

دانش تو اند این است که بدانی، خدای عزوجل تو را سرپرست آنان کرده و آن دانشی که به تو داده و از گنجینه دانش خویش دری بر تو گشوده، اگر به خوش رفتاری مردم را بیاموزی و با آن ها بد اخلاقی نکنی و دلتنگ نشوی، خدا از فضل خویش بیشترت بدهد و اگر از دانش خود به مردم دریغ کنی و چون از دانش تو خواهند بر آن ها تنگ خلقی نمایی، سزاوار است که خداوند دانش و آبروی آن را از تو بگیرد و جاه تو را از دل ها براند. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۴، ح ۵۴ -

**[ترجمه]

بیان

الخرق ترک الرفق و الغلظه و السفاهه و الضجر التبرم و ضیق القلب عن کثره السؤال.

**[ترجمه]«الخرق» رها کردن، مدارا و خشونت و بی خردی را گویند. «الضجر» به ستوه آمدن و ملول گردیدن و دل تنگی از بسیاری پرسش را گویند.

**[ترجمه]

«۳»

أَقُولُ وَجَدْتُ بِخَطِّ الشَّيْخِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْجُبَّائِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ نَقْلًا مِنْ خَطِّ الشَّهِيدِ قُدِّسَ سِرُّهُ عَنْ يُوسُفَ بْنِ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ نَظَرَ إِلَی فَرْجِ امْرَأَةٍ لَا تَحِلُّ لَهُ وَ رَجُلًا خَانَ أَخَاهُ فِی امْرَأَتِهِ وَ رَجُلًا احْتَاجَ النَّاسُ إِلَيْهِ لِيُفَقِّهَهُمْ فَسَأَلَهُمُ الرِّشْوَةَ.

**[ترجمه]مجلسی گوید: به دست خط شیخ محمد بن علی جبایی - رحمه الله - که از خط شهید نقل کرده بود، از یوسف بن جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله لعنت کرد کسی را که به عورت زنی که برایش حلال نیست نگاه کند، و مردی که به ناموس برادر دینی اش خیانت کند، و مردی که مردم نیازمند پرسش مسائل از او شوند و وی درخواست رشوه کند.

**[ترجمه]

«۴»

الدُّرَّهُ الْبَاهِرَهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام مِنْ أَخْلَاقِ الْجَاهِلِ الْإِجَابَهُ قَبْلَ أَنْ یَسْمَعَ وَ الْمُعَارَضَهُ قَبْلَ أَنْ یَفْهَمَ وَ الْحُکْمُ بِمَا لَا یَعْلَمُ.

**[ترجمه]الدره الباهره: امام صادق علیه السلام فرمود: از ویژگی های نادان، پاسخ گفتن پیش از شنیدن، و ستیزه کردن پیش از فهمیدن، و به نادانی حکم دادن است. - . الدره الباهره من الاصداف الطاهره: ۴۲، ح ۷۱ -

**[ترجمه]

«۵»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ علیه السلام یَا مَعْشَرَ الْحَوَارِیِّینَ(۱) لِی إِلَیْکُمْ حَاجَهٌ فَاقْضُوهَا لِی قَالُوا قُضِیَتْ حَاجَتُکَ یَا رُوحَ اللَّهِ فَقَامَ فَغَسَلَ أَقْدَامَهُمْ فَقَالُوا کُنَّا نَحْنُ أَحَقَّ بِهَذَا یَا رُوحَ اللَّهِ فَقَالَ إِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِالْخِدْمَهِ الْعَالِمُ إِنَّمَا تَوَاضَعْتُ هَکَذَا لِکَیْمَا تَتَوَاضَعُوا بَعْدِی فِی النَّاسِ کَتَوَاضُعِی لَکُمْ ثُمَّ قَالَ عِیسَی علیه السلام بِالتَّوَاضُعِ تَعْمَرُ الْحِکْمَهُ لَا بِالتَّکَبُّرِ کَذَلِکَ فِی السَّهْلِ یَنْبُتُ الزَّرْعُ لَا فِی الْجَبَلِ.

**[ترجمه]منیه المرید: عیسی ابن مریم علیه السلام فرمود: ای حواریین و یاران پاک من، از شما خواهشی دارم که می خواهم آن را برآورده سازید. گفتند: یا روح الله، حاجتت برآورده است. عیسی بن مریم برخاست و پاهای حواریین را شستشو داد، آنان به عیسی عرض کردند: شایسته بود که ما پای شما را می شستیم. فرمود: سزاوارترین مردم در خدمت کردن، خود عالم است. سپس عیسی علیه السلام فرمود: یگانه هدف من از این کار این بود که با اظهار تواضع خود نسبت به شما، شما بعد از من در میان مردم تواضع کنید. سپس فرمود: علم و حکمت با تواضع آباد می شود نه با تکبر. و همچنین زراعت در زمین نرم و هموار می روید نه در کوه ها. - . منیه المرید فی آداب المفید المستفید: ۷۵ -

**[ترجمه]

«۶»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی هَذِهِ الْآیَهِ وَ لا تُصَعِّرْ خَدَّکَ لِلنَّاسِ قَالَ لِیَکُنِ النَّاسُ عِنْدَکَ فِی الْعِلْمِ سَوَاءً.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه «وَ لا تُصَعِّرْ خَدَّکَ لِلنَّاسِ»، - . لقمان / ۱۸ - {و از مردم [به نخوت] رُخ برمتاب.} فرمود: باید همه مردم در آموختن علم نزدت برابر باشند. - . منیه المرید: ۷۷ -

**[ترجمه]

«۷»

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله لَيِّنُوا لِمَنْ تُعَلِّمُونَ وَ لِمَنْ تَتَعَلَّمُونَ مِنْهُ.

**[ترجمه]پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: در برابر شاگردان و استادانتان نرمخویی کنید. - . منیه المرید: ۸۲ -

**[ترجمه]

«۸»

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لِأَصْحَابِهِ إِنَّ النَّاسَ لَكُمْ تَبَعٌ وَ إِنَّ رِجَالًا يَأْتُونَكُمْ مِنْ أَقْطَارِ الْأَرْضِ يَتَفَقَّهُونَ فِي الدِّينِ فَإِذَا أَتَوْكُمْ فَاسْتَوْصُوا بِهِمْ خَيْراً.

**[ترجمه]رسول الله صلی الله علیه وآله و سلم به اصحابش فرمود: قطعاً مردم از شما پیروی خواهند کرد و مردانی از اطراف زمین برای یادگیری مسائل دینی به نزد شما خواهند آمد؛ وقتی نزدتان آمدند، آنها را به کار خیر وصیت نمایید. - . منیه المرید: ۸۲ -

**[ترجمه]

«۹»

وَ قَالَ رَحِمَهُ اللَّهُ يَدْعُو عِنْدَ خُرُوجِهِ مُرِيداً لِلدَّرْسِ بِالدُّعَاءِ الْمَرْوِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ص

ص: ۶۲

۱- ۱ حواری الرجل: خاصته و ناصره و خلیله.

اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِـکَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أَضِلَّ وَ أَزِلَّ أَوْ أَزِلَّ وَ أَظْلِمَ أَوْ أَظْلَمَ وَ أَجْهَلَ أَوْ یُجْهَلَ عَلَیَّ عَزَّ جَارُکَ وَ تَقَدَّسَتْ أَسْـمَاؤُکَ وَ جَـلَّ ثَنَـاؤُکَ وَ لَـا إِلَهَ غَیْرُکَ ثُمَّ یَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ حَسْـبِیَ اللَّهُ تَوَکَّلْتُ عَلَی اللَّهِ وَ لَـا حَوْلَ وَ لَـا قُوَّهَ إِلَّا بِـاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ اللَّهُمَّ ثَبِّتْ جَنَانِی وَ أَدِرِ الْحَقَّ عَلَی لِسَانِی.

**[ترجمه]شهید ثانی - رحمه الله - هنگام خارج شدن از منزل برای درس، این دعای روایت شده از پیامبر را می خواند:

ص: ۶۲

«اللَّهُمَ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ أَنْ أَضِلَ أَوْ أُضِلَ وَ أَزِلَ أَوْ أُزِلَّ وَ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ وَ أَجْهَلَ أَوْ یُجْهَلَ عَلَیَّ عَزَّ جَارُکَ وَ تَقَدَّسَتْ أَسْـمَاؤُکَ وَ جَـلَّ ثَنَـاؤُکَ وَ لَا إِلَهَ غَیْرُکَ سپس می فرمود: بِسْمِ اللَّهِ حَسْبِیَ اللَّهُ تَوَکَّلْتُ عَلَی اللَّهِ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ اللَّهُمَّ ثَبِّتْ جَنَانِی وَ أَدِرِ الْحَقَّ عَلَی لِسَانِی.» - . منیه المرید: ۹۰ -

خداوندا، به تو پناه می برم از این که گمراه کنند یا گمراه گردم، بلغزانند یا بلغزم، ستم کنم یا ستم بینم، به نادانی بکشانندم یا خود دچار نادانی گردم. عزیز است همسایگی ات، پاک است نام هایت، با جلالت است مدح و ثنایت، خدایی غیر تو نیست، به نام خدا، مرا خدا کفایت می کند، به خدا توکل می کنم، حول و قوه ای جز به خدای بزرگ نیست. بار خدایا قلبم را ثابت و عقل را بر زبانم جاری گردان.

**[ترجمه]

«۱۰»

و قال ناقلا عن بعض العلماء یقول قبل الدرس اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضِلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزِلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ یُجْهَـلَ عَلَیَّ اللَّهُمَّ انْفَعْنِی بِمَا عَلَّمْتَنِی وَ عَلِّمْنِی مَا یَنْفَعُنِی وَ زِدْنِی عِلْماً وَ الْحَمْـدُ لِلَّهِ عَلَی کُلِّ حَالٍ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ مِنْ عِلْمٍ لَا یَنْفَعُ وَ مِنْ قَلْبٍ لَا یَخْشَعُ وَ مِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ وَ مِنْ دُعَاءٍ لَا تُسْمَعُ.

**[ترجمه]شـهید ثـانی از برخی از دانشـمندان نقـل کرده که پیش از درس این دعـا را می خواندنـد: «اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ أَنْ أَضِـلَّ أَوْ أُضِلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزِلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ یُجْهَلَ عَلَیَّ اللَّهُمَّ انْفَعْنِی بِمَا عَلَّمْتَنِی وَ عَلِّمْنِی مَا یَنْفَعُنِی وَ زِدْنِی عِلْماً وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی کُلِّ حَالٍ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ مِنْ عِلْمٍ لَا یَنْفَعُ وَ مِنْ قَلْبٍ لَا یَخْشَعُ وَ مِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ وَ مِنْ دُعَاءٍ لَا تُسْـمَعُ»، - . منیه المرید: ۹۳ - خداونـدا به تو پناه می برم از این که گمراه کنند یا گمراه گردم، بلغزانند یا بلغزم، سـتم کنم یا سـتم بینم، به نـادانی بکشانـدم یا خود دچار نادانی گردم. بار خـدایا، علمی را که به من آموختی سودمنـد گردان، مرا به علمی رهنمون ساز که مرا سودمنـد افتـد. خداونـدا، بر مراتب علم و آگاهی من بیفزای. سـپاس حقیقی در تمام حالات از آن خداوند متعال است، خـدایا به تو پنـاه می برم از علمی که سودمنـد نیافتـد و از قلـبی که خشوع و نرمی در برابر حق به آن راه نیابـد و از هوسـی که اشباع نگردد و از دعایی که اجابت نگردد.

**[ترجمه]

«۱۱»

وَ رُوِیَ أَنَّ مَنِ اجْتَمَعَ مَعَ جَمَاعَهٍ وَ دَعَا یَکُونُ مِنْ دُعَائِهِ اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْیَتِکَ مَا یَحُولُ بَیْنَنَا وَ بَیْنَ مَعْصِیَتِکَ وَ مِنْ طَاعَتِکَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتَکَ وَ مِنَ الْیَقِینِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَیْنَا مَصَائِبَ الدُّنْیَا اللَّهُمَّ مَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَ أَبْصَارِنَا وَ قُوَّتِنَا (۱) مَا أَحْیَیْتَنَا وَ اجْعَلْهَا الْوَارِثَ مِنَّا وَ اجْعَلْ ثَارَنَا عَلَی مَنْ ظَلَمَنَا وَ انْصُرْنَا عَلَی مَنْ عَادَانَا وَ لَا تَجْعَلْ مُصِیبَتَنَا فِی دِینِنَا وَ لَا تَجْعَلْ دُنْیَانَا أَکْبَرَ هَمِّنَا وَ لَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا وَ لَا تُسَلِّطْ عَلَیْنَا مَنْ لَا یَرْحَمُنَا.

**[ترجمه]روایت شده که اگر کسی با گروهی جمع شود و بخواهد دعا بخواند، باید این دعا را بخواند: «اللَّهُمَ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْیَتِکَ مَا یَحُولُ بَیْنَنَا وَ بَیْنَ مَعْصِیَتِکَ وَ مِنْ طَاعَتِکَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتَکَ وَ مِنَ الْیَقِینِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَیْنَا مَصَائِبَ الدُّنْیَا اللَّهُمَّ مَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَ أَبْصَارِنَا وَ قُوَّتِنَا مَا أَحْیَیْتَنَا وَ اجْعَلْهَا الْوَارِثَ مِنَّا وَ اجْعَلْ ثَارَنَا عَلَی مَنْ ظَلَمَنَا وَ انْصُرْنَا عَلَی مَنْ عَادَانَا وَ لَا تَجْعَلْ مُصِیبَتَنَا فِی دِینِنَا وَ لَا تَجْعَلْ دُنْیَانَا أَکْبَرَ هَمِّنَا وَ لَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا وَ لَا تُسَلِّطْ عَلَیْنَا مَنْ لَا یَرْحَمُنَا.» - . الصدر نفسه: ۹۳ -

پروردگارا، ترسی نصیب ما کن که بین ما و نافرمانی تو فاصله شود و به ما از اطاعت خود آن چند ببخش که ما را به بهشت برساند، یقینی بما بده که مصیبتهای دنیا را بر ما آسان کند. بار خدایا، از چشم و گوش و قوت، تا وقتی ما را زنده نگه می داری، بهره خوبی به ما بده و همان را وارث ما قرار ده و خون ما را به ضرر ستمگران و متجاوزان به ما قرار ده، ما را بر دشمنان یاری ده و پیروز کن و مصیبت و گرفتاری ما را در دین ما قرار مده و دنیای ما را به عنوان هدف اساسی کوشش های ما و مقصد نهایی دانش ما قرار مده و کسانی که به ما رحم نمی کنند را بر ما مسلط و چیره نگردان.

**[ترجمه]

«۱۲»

وَ رُوِیَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الصَّوْتَ الْخَفِیضَ وَ یُبْغِضُ الصَّوْتَ الرَّفِیعَ.

**[ترجمه]از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده که خداوند آواز پایین را دوست دارد و صدای بلند را دشمن می دارد. - . منیه المرید: ۹۵ -

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ رُوِیَ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله کَانَ إِذَا فَرَغَ مِنْ حَدِیثِهِ وَ أَرَادَ أَنْ یَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ یَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا مَا أَخْطَأْنَا وَ مَا تَعَمَّدْنَا وَ مَا أَسْرَرْنَا وَ مَا أَعْلَنَّا وَ مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَ أَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ یَقُولُ إِذَا قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ سُبْحَانَکَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِکَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُکَ وَ أَتُوبُ إِلَیْکَ سُبْحانَ رَبِّکَ رَبِّ الْعِزَّهِ عَمَّا یَصِفُونَ وَ سَلامٌ عَلَی الْمُرْسَلِینَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ رَوَاهُ جَمَاعَهٌ مِنْ فِعْلِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده که آن حضرت هنگامی که سخنش تمام می شد و می خواست از مجلس بلند شود، این دعا را می خواند. «اللَّهُمَ اغْفِرْ لَنَا مَا أَخْطَأْنَا وَ مَا تَعَمَّدْنَا وَ مَا أَسْرَرْنَا وَ مَا أَعْلَنَّا وَ مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَ أَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْت»، بار خدایا، گناهان ما را ببخش، گناهانی که عمداً یا سهواً، پنهان یا آشکارا مرتکب شده ایم. و گناهی که تو از ما به آن داناتری و تو پیش آهنگ و پایان کاری و خدایی جز تو نیست. و هنگام برخاستن از مجلسش این دعا را می خواند «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ سُبْحانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ سَلامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ»، بار خدایا، تو پاک و منزهی، به واسطه حمدت تو را ستایش می کنم و گواهی می دهم که جز تو خدایی نیست و از تو طلب بخشش می کنم و به سوی تو باز می گردم. پاک و منزه است پروردگار تو، پروردگار عزت از آنچه وصف می کنند او را، پس درود بر پیامبران و ستایش مخصوص الله پروردگار آدمیان است. گروهی این دعا را از جمله کارهای پیامبر برشمرده اند. -. منیه المرید: ۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ فِي بَعْضِ الرِّوَايَاتِ أَنَّ الثَّلَاثَ آيَاتٍ كَفَّارَةُ الْمَجْلِسِ.

**[ترجمه]در بعضی روایات آمده است: این سه آیه، کفاره گناهان مجلس است: «سُبْحانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ * وَ سَلامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ * وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمين»، -. صافات / ۱۸۰ - ۱۸۲ - {منزّه است پروردگار تو، پروردگار شکوهمند، از آنچه وصف می کنند. و درود بر فرستادگان. و ستایش ویژه خدا، پروردگار جهانیان است.} -. منیه المرید: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۵»

وَ رُوِيَ أَنَّ أَنْصَارِيّاً جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله يَسْأَلُهُ وَ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ ثَقِيفٍ فَقَالَ

۱- ۱ و فی نسخه: و قو؟؟؟

رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَا أَخَا ثَقِيفٍ إِنَّ الْأَنْصَارِيَّ قَدْ سَبَقَكَ بِالْمَسْأَلَهِ فَاجْلِسْ كَيْمَا نَبْدَأَ بِحَاجَهِ الْأَنْصَارِيِّ قَبْلَ حَاجَتِكَ.س

**[ترجمه]روایت شده که مرد انصاری نزد پیامبر آمد و از آن حضرت پرسشی نمود و مردی از طائفه ثقیف هم آمد.

ص: ۶۳

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ای برادر ثقیف، مرد انصاری زودتر از شما مسئله پرسیده، پس بنشین تا اول جواب او را بگویم. - . منیه المرید: ۱۳۲ -

**[ترجمه]

باب ۱۳ النهی عن كتمان العلم و الخیانه و جواز الكتمان عن غیر أهله

الآیات

البقره: «وَ لا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْباطِلِ وَ تَكْتُمُوا الْحَقَّ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ»(۴۲) (و قال تعالی): «إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَيِّناتِ وَ الْهُدى مِنْ بَعْدِ ما بَيَّنّاهُ لِلنّاسِ فِي الْكِتابِ أُولئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللّاعِنُونَ»(۱۵۹) (و قال تعالی): الَّذِينَ آتَيْناهُمُ الْكِتابَ يَعْرِفُونَهُ كَما يَعْرِفُونَ أَبْناءَهُمْ وَ إِنَّ فَرِيقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَ هُمْ يَعْلَمُونَ»(۱۴۶) (و قال تعالی): «إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ ما أَنْزَلَ اللّهُ مِنَ الْكِتابِ وَ يَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَناً قَلِيلًا أُولئِكَ ما يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النّارَ»(۱۷۴)

آل عمران: «يا أَهْلَ الْكِتابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْباطِلِ وَ تَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ»(۷۱) (و قال تعالی): «وَ إِذْ أَخَذَ اللّهُ مِيثاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنّاسِ وَ لا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَراءَ ظُهُورِهِمْ وَ اشْتَرَوْا بِهِ ثَمَناً قَلِيلًا فَبِئْسَ ما يَشْتَرُونَ»(۱۸۷)

lt;meta info="- وَ لا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْباطِلِ وَ تَكْتُمُوا الْحَقَّ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُون - . بقره / ۴۲ -

{و حق را به باطل درنیامیزید، و حقیقت را - با آنکه خود می دانید - كتمان نكنید.}

- إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَيِّناتِ وَ الْهُدى مِنْ بَعْدِ ما بَيَّنّاهُ لِلنّاسِ فِي الْكِتابِ أُولئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللاّعِنُونَ - . بقره / ۱۵۹ -

{كسانی كه نشانه های روشن، و رهنمودی را كه فرو فرستاده ایم، بعد از آنكه آن را برای مردم در كتاب توضیح داده ایم، نهفته می دارند، آنان را خدا لعنت می كند، و لعنت كنندگان لعنتشان می كنند.}

- الَّذِينَ آتَيْناهُمُ الْكِتابَ يَعْرِفُونَهُ كَما يَعْرِفُونَ أَبْناءَهُمْ وَ إِنَّ فَرِيقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَ هُمْ يَعْلَمُون - . بقره / ۱۴۶ -

{كسانی كه به ایشان كتاب [آسمانی] داده ایم، همان گونه كه پسران خود را می شناسند، او [= محمد] را می شناسند؛ و

مسلماً گروهی از ایشان حقیقت را نهفته می دارند، و خودشان [هم] می دانند.}

- إِنَّ الَّذینَ یَکْتُمُونَ ما أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْکِتابِ وَ یَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَناً قَلیلاً أُولئِکَ ما یَأْکُلُونَ فی بُطُونِهِمْ إِلاَّ النَّارَ وَ لا یُکَلِّمُهُمُ اللَّهُ یَوْمَ الْقِیامَهِ وَ لا یُزَکِّیهِمْ وَ لَهُمْ عَذابٌ أَلیمٌ - . بقره / ۱۷۴ -

{کسانی که آنچه را خداوند از کتاب نازل کرده، پنهان می دارند و بدان بهای ناچیزی به دست می آورند، آنان جز آتش در شکمهای خویش فرو نبرند. و خدا روز قیامت با ایشان سخن نخواهد گفت، و پاکشان نخواهد کرد، و عذابی دردناک خواهند داشت.}

- یا أَهْلَ الْکِتابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْباطِلِ وَ تَکْتُمُونَ الْحَقَّ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ - . آل عمران / ۷۱ -

{ای اهل کتاب، چرا حق را به باطل درمی آمیزید و حقیقت را کتمان می کنید، با اینکه خود می دانید؟}

- وَ إِذْ أَخَذَ اللَّهُ میثاقَ الَّذینَ أُوتُوا الْکِتابَ لَتُبَیِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَ لا تَکْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَراءَ ظُهُورِهِمْ وَ اشْتَرَوْا بِهِ ثَمَناً قَلیلاً فَبِئْسَ ما یَشْتَرُون - . آل عمران / ۱۸۷ -

{و [یاد کن] هنگامی را که خداوند از کسانی که به آنان کتاب داده شده، پیمان گرفت که حتماً باید آن را [به وضوح] برای مردم بیان نمایید و کتمانش مکنید. پس، آن [عهد] را پشتِ سرِ خود انداختند و در برابر آن، بهایی ناچیز به دست آوردند، و چه بد معامله ای کردند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

جا، المجالس للمفید ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ سَلَمَهَ عَنِ ابْنِ غَزْوَانَ وَ عِیسَی بْنِ أَبِی مَنْصُورٍ عَنِ ابْنِ تَغْلِبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: نَفَسُ الْمَهْمُومِ لِظُلْمِنَا تَسْبِیحٌ وَ هَمُّهُ لَنَا عِبَادَهٌ وَ کِتْمَانُ سِرِّنَا جِهَادٌ فِی سَبِیلِ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَجِبُ أَنْ یُکْتَبَ هَذَا الْحَدِیثُ بِمَاءِ الذَّهَبِ.

**[ترجمه]مجالس مفید: ابن تغلب از امام صادق علیه السلام روایت کرد که آن حضرت فرمود: آه محزون در مظلومیت ما، مانند تسبیح گفتن ثواب دارد. غمناک بودن او به خاطر ما در حکم عبادت است، پوشاندن اسرار ما، جهاد در راه خداست. سپس امام صادق علیه السلام فرمود: واجب است این حدیث با آب طلا نوشته شود. - . امالی مفید: ۳۳۸، م ۴۰، ح ۴ -

**[ترجمه]

«۲»

م، تفسير الإمام عليه السلام فِي قَوْلِهِ تَعَالَى هُدىً لِلْمُتَّقِينَ قَالَ بَيَانٌ وَ شِفَاءٌ لِلْمُتَّقِينَ مِنْ شِيعَةِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا إِنَّهُمُ اتَّقَوْا أَنْوَاعَ الْكُفْرِ فَتَرَكُوهَا وَ اتَّقَوُا الذُّنُوبَ الْمُوبِقَاتِ (۱) فَرَفَضُوهَا وَ اتَّقَوْا إِظْهَارَ أَسْرَارِ اللَّهِ تَعَالَى وَ أَسْرَارِ أَزْكِيَاءِ عِبَادِهِ الْأَوْصِيَاءِ بَعْدَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَكَتَمُوهَا وَ اتَّقَوْا سَتْرَ الْعُلُومِ عَنْ أَهْلِهَا الْمُسْتَحِقِّينَ لَهَا وَ فِيهِمْ نَشَرُوهَا.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام در تفسیر آیه «هُدىً لِلْمُتَّقِينَ» - . بقره / ۲ - فرمود: قرآن روشنی بخش و شفای پرهیزکاران از شیعه محمد و علی علیهما السلام است که آنان از همه انواع کفر پرهیز کردند و سپس گناهان کبیره را رها کردند و از آن پرهیز نموده و آنها را ترک نمودند و از آشکار کردن اسرار خداوند متعال و اسرار پاکان بندگان خدا از اوصیاء حضرت محمد صلی الله علیه وآله دوری گزیدند و اسرار آنان را کتمان کردند. و از پرده پوشی دانش برای اهلش پرهیز نمودند و در میان آنان منتشر کردند. - . تفسیر منسوب به امام عسکری(ع): ۶۷، ح ۳۳ -

**[ترجمه]

«۳»

ج، الإحتجاج عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ

ص: ۶۴

۱- [۱]الموبقات أی المهلكات.

أَهْلِ الْبَصْرَةِ يُقَالُ لَهُ عُثْمَانُ الْأَعْمَى إِنَّ الْحَسَنَ الْبَصْرِيَّ (۱) يَزْعُمُ أَنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْعِلْمَ يُؤْذِي رِيحُ بُطُونِهِمْ مَنْ يَدْخُلُ النَّارَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَهَلَكَ إِذاً مُؤْمِنُ آلِ فِرْعَوْنَ وَ اللَّهُ مَدَحَهُ بِذَلِكَ وَ مَا زَالَ الْعِلْمُ مَكْتُوماً مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ رَسُولَهُ نُوحاً فَلْيَذْهَبِ الْحَسَنُ يَمِيناً وَ شِمَالًا فَوَ اللَّهِ مَا يُوجَدُ الْعِلْمُ إِلَّا هَاهُنَا وَ كَانَ علیه السلام يَقُولُ مِحْنَةُ النَّاسِ عَلَيْنَا عَظِيمَةٌ إِنْ دَعَوْنَاهُمْ لَمْ يُجِيبُونَا وَ إِنْ تَرَكْنَاهُمْ لَمْ يَهْتَدُوا بِغَيْرِنَا (۲).

**[ترجمه]الاحتجاج: از عبدالله بن سلیمان نقل است که گفت: نزد امام باقر علیه السلام نشسته بودم که مردی از

ص: ۶۴

اهل بصره به نام عثمان اعمی به آن حضرت گفت: حسن بصری معتقد است، افرادی که علم را کتمان می کنند، بوی گند شکمشان اهل جهنم را می آزارد. فرمود: پس مؤمن آل فرعون هلاک شده! حال این که قرآن او را به کتمان علم ستوده! از زمان بعثت نوح علیه السلام، علم پنهان و مکتوم بوده، پس حسن بصری به هر راهی که خواهد برود، به خدا سوگند که علم جز در این خاندان یافت نشود.

و پیوسته آن امام می فرمود: بلاـ و آزمایش مردم بر ما سخت گران است، اگر ایشان را بخوانیم اجابت نمی کنند، و چون ترکشان گوییم، جز به ما هدایت نشوند. - . الاحتجاج: ۳۳۱ -

**[ترجمه]

«۴»

لی، الأمالی للصدوق ابْنُ شَاذَوَيْهِ الْمُؤَدِّبُ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ مُدْرِكِ بْنِ الْهَزْهَازِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام يَا مُدْرِكُ رَحِمَ اللَّهُ عَبْداً اجْتَرَّ مَوَدَّةَ النَّاسِ إِلَيْنَا فَحَدَّثَهُمْ بِمَا يَعْرِفُونَ وَ تَرَكَ مَا يُنْكِرُونَ(۳).

ل، الخصال أبی عن سعد عن أيوب بن نوح عن ابن أبی عمير مثله.

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: ای مُدرک! خدا رحمت کند بنده ای را که دوستی مردم را برای ما جلب کند، آنچه می فهمند برای آن ها حدیث کند و آنچه منکرند وانهد. - . امالی صدوق: ۸۸، م ۲۱، ح ۷. -

الخصال: مثل این حدیث نقل شده است. - . خصال: ۲۵، ب ۱، ح ۸۹ -

**[ترجمه]

«۵»

كش، رجال الكشی آدَمُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الدَّقَّاقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى السَّمَّانِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ أَخِيهِ جَعْفَرٍ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا عليه السلام وَ عِنْدَهُ

ص: ۶۵

۱- ۱ هو الحسن بن يسار أبو سعيد بن أبی الحسن البصری الأنصاریّ، نقل عن ابن حجر أنّه قال فی التقريب فی حقه: ثقه فاضل مشهور و كان يرسل كثيرا و يدلس، و كان يروی عن جماعه لم يسمع منهم و يقول: حدّثنا انتهی. و قال تلميذه ابن أبی العوجاء الدهری فی حقه- لما قيل له: لم تركت مذهب صاحبك؟ و دخلت فيما لا- أصل له و لا- حقيقه- ما لفظه: إن صاحبی كان مخلطا، كان يقول طورا بالقدر و طورا بالجبر، و ما أعلمه اعتقد مذهبا دام عليه. و قال ابن أبی الحديد: و ممن قيل أنّه كان يبغض عليّا عليه السلام و يذمه: الحسن البصری، روی عنه حماد بن سلمه أنّه قال: لو كان علی يأكل الحشف فی المدينه لكان خير اله ممّا دخل فيه، و روی عنه أنّه كان من المخذلين عن نصرته. أقول: روی الكشّیّ فی ص ۶۴ من رجاله عن علیّ بن محمّد بن قتيبه قال: سئل أبو محمّد الفضل بن شاذان عن الزهاد الثمانيه فقال: الربيع بن خيثم، و هرم بن حنان، و أويس القرنی، و عامر بن عبد قيس، فكانوا مع علی عليه السلام و من أصحابه، كانوا زهادا أتقياء، و أمّا أبو مسلم فانه كان فاجرا مرائيا و كان صاحب معاويه، و هو الذی يحث الناس علی قتال علیّ عليه السلام «إلی أن قال»: و الحسن كان يلقی أهل كل فرقه بما يهون، و يتصنع للرئاسه و كان رئيس القدريه. انتهی. و وردت أخبار متعدّده فی ذمه و تأتی ان شاء اللّه فی محله، مات فی رجب ۱۱۰ و له ۸۹ سنه. و ياتی الحديث بسند آخر تحت الرقم ۲۷.

۲- ۲ يأتی الحديث فی الرقم ۱۳ من الباب الآتی عن البصائر.

۳- ۳ يأتی الحديث بتمامه عن أمالی المفيد تحت الرقم ۱۵.

يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِذِ اسْتَأْذَنَ عَلَيْهِ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَهِ فَأَوْمَأَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام إِلَی یُونُسَ ادْخُلِ الْبَیْتَ فَإِذَا بَیْتٌ مُسْبَلٌ عَلَیْهِ سِتْرٌ وَ إِیَّاکَ أَنْ تَتَحَرَّکَ حَتَّی یُؤْذَنَ لَکَ فَدَخَلَ الْبَصْرِیُّونَ فَأَکْثَرُوا مِنَ الْوَقِیعَهِ وَ الْقَوْلِ فِی یُونُسَ(1) وَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام مُطْرِقٌ حَتَّی لَمَّا أَکْثَرُوا فَقَامُوا وَ وَدَّعُوا وَ خَرَجُوا فَأَذِنَ یُونُسَ بِالْخُرُوجِ فَخَرَجَ بَاکِیاً فَقَالَ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ إِنِّی أُحَامِی عَنْ هَذِهِ الْمَقَالَهِ وَ هَذِهِ حَالِی عِنْدَ أَصْحَابِی فَقَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام یَا یُونُسُ فَمَا عَلَیْکَ مِمَّا یَقُولُونَ إِذَا کَانَ إِمَامُکَ عَنْکَ رَاضِیاً یَا یُونُسُ حَدِّثِ النَّاسَ بِمَا یَعْرِفُونَ وَ اتْرُکْهُمْ مِمَّا لَا یَعْرِفُونَ کَأَنَّکَ تُرِیدُ أَنْ تُکَذِّبَ عَلَی اللَّهِ فِی عَرْشِهِ یَا یُونُسُ وَ مَا عَلَیْکَ أَنْ لَوْ کَانَ فِی یَدِکَ الْیُمْنَی دُرَّهٌ ثُمَّ قَالَ النَّاسُ بَعْرَهٌ أَوْ بَعْرَهٌ وَ قَالَ النَّاسُ دُرَّهٌ هَلْ یَنْفَعُکَ شَیْئاً فَقُلْتُ لَا فَقَالَ هَکَذَا أَنْتَ یَا یُونُسُ إِذَا کُنْتَ عَلَی الصَّوَابِ وَ کَانَ إِمَامُکَ عَنْکَ رَاضِیاً لَمْ یَضُرَّکَ مَا قَالَ النَّاسُ.

**[ترجمه]رجال کشی: عیسی بن عبید از برادرش جعفر روایت کرده که گفت: نزد امام رضا علیه السلام نشسته بودم،

ص: 65

یونس بن عبدالرحمان نیز در جمع ما بود، ناگهان گروهی از مردم بصره برای دیدار آن حضرت اجازه خواستند، امام رضا علیه السلام به یونس اشاره نمود وارد اطاق شو و تا به تو اجازه نداده ام از جایت برنخیز! بصری ها وارد منزل امام شدند، در مورد یونس بن عبدالرحمان حرف و گفتار زیادی زدند و امام رضا علیه السلام خاموش بود، حتی آنها زیاده روی کردند؛ پس از جایشان برخاسته و خداحافظی کرده و بیرون رفتند. پس امام به یونس اجازه بیرون آمدن از اطاق داد. یونس در حالی که اشک می ریخت از اطاق بیرون آمده، عرض کرد: فدایت گردم! من از این گفتار دفاع می کنم و یاران هم این را به خوبی می دانند. امام رضا علیه السلام به او فرمود: ای یونس! وقتی امامت از تو راضی باشد، از گفتار آنآنچه باکی داری؟ ای یونس! با مردم به اندازه معرفت آنها سخن بگوی و چیزهایی را که آنان نمی شناسند رها کن، زیرا مانند این است که گویا خدا را روی عرش تکذیب کرده ای. ای یونس! اگر در دست راستت دُرّی باشد و مردم بگویند پشکل شتر است، یا در دستت پشکل شتری باشد و مردم بگویند دُرّ است، آیا فایده ای برایت دارد؟ عرض کرد: نه. فرمود: همچنین تو ای یونس! وقتی در راه حق باشی و امامت از تو راضی باشد، گفتار مردم به تو ضرری نمی رساند. - . اختیار معرفه الرجال المعروف برجال الکشی: 781، ح 924 -

**[ترجمه]

«6»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ قَالَ قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ علیه السلام یَا یُونُسُ ارْفُقْ بِهِمْ فَإِنَّ کَلَامَکَ یَدِقُّ عَلَیْهِمْ قَالَ قُلْتُ إِنَّهُمْ یَقُولُونَ لِی زِنْدِیقٌ قَالَ لِی مَا یَضُرُّکَ أَنْ تَکُونَ فِی یَدَیْکَ لُؤْلُؤَهٌ فَیَقُولَ لَکَ النَّاسُ هِیَ حَصَاهٌ وَ مَا کَانَ یَنْفَعُکَ إِذَا کَانَ فِی یَدِکَ حَصَاهٌ فَیَقُولُ النَّاسُ هِیَ لُؤْلُؤَهٌ.

**[ترجمه]رجال کشی: حمدویه از یقطینی از یونس روایت کرده که گفت: امام کاظم علیه السلام فرمود: ای یونس با مردم مدارا کن، زیرا سخنانت بر آنها سخت می گذرد. عرض کردم آنها مرا زندیق می خوانند. فرمود: وقتی در دست جواهر باشد

و مردم بگویند ریگ است، تو را چه ضرر دارد، و زمانی که در دست سنگ ریزه باشد و مردم بگویند جواهر است، چه فایده دارد؟ - . اختیار معرفه الرجال: ۷۸۲، ح ۹۲۸ -

**[ترجمه]

«۷»

مع، معانی الأخبار لی، الأمالی للصدوق الْوَرَّاقُ عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ الْأَحْوَلِ عَنْ جَمِیلِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ قَامَ فِی بَنِی إِسْرَائِیلَ فَقَالَ یَا بَنِی إِسْرَائِیلَ لَا تُحَدِّثُوا بِالْحِکْمَهِ الْجُهَّالَ فَتَظْلِمُوهَا وَ لَا تَمْنَعُوهَا أَهْلَهَا فَتَظْلِمُوهُمْ وَ لَا تُعِینُوا الظَّالِمَ عَلَی ظُلْمِهِ فَیَبْطُلَ فَضْلُکُمْ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]معانی الأخبار و امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدارنش از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده که آن حضرت فرمود: به راستی عیسی بن مریم در بنی اسرائیل به پا خاست و فرمود: ای بنی اسرائیل، حکمت را به نادان نیاموزید تا بدان ستم کنید و از اهلش دریغ مدارید تا بدان ها ستم کنید و به ستمکار در ستمش کمک نکنید تا فضل خود را باطل کنید،... تا آخر حدیث. - . معانی الاخبار: ۱۹۶ -

**[ترجمه]

«۸»

لی، الأمالی للصدوق ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ مَرَّارٍ عَنْ یُونُسَ عَنْ غَیْرِ وَاحِدٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: قَامَ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ علیه السلام خَطِیباً فِی بَنِی إِسْرَائِیلَ فَقَالَ یَا بَنِی إِسْرَائِیلَ لَا تُحَدِّثُوا الْجُهَّالَ بِالْحِکْمَهِ فَتَظْلِمُوهَا (۲) وَ لَا تَمْنَعُوهَا أَهْلَهَا فَتَظْلِمُوهُمْ.

۱- أی فاکثروا من السب و العیب و الغیبه.

۲- لان الجهال لیست لهم أهلیه ذلک فبیان الحکمه و حدیثها لهم وضعها فی غیر موضعها و محلها.

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: عیسی بن مریم میان بنی اسرائیل به خطبه ایستاد و فرمود: ای بنی اسرائیل، حکمت را به نادانان نگویید تا بدان ستم کرده باشید و آن را از اهلش دریغ نکنید تا به آنان ستم کرده باشید. - . امالی صدوق: ۳۴۳، م ۶۵، ح ۱۷ -

ص: ۶۶

**[ترجمه]

«۹»

ل، الخصال ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قِوَامُ الدِّینِ بِأَرْبَعَهٍ بِعَالِمٍ نَاطِقٍ مُسْتَعْمِلٍ لَهُ وَ بِغَنِیٍّ لَا یَبْخَلُ بِفَضْلِهِ عَلَی أَهْلِ دِینِ اللَّهِ وَ بِفَقِیرٍ لَا یَبِیعُ آخِرَتَهُ بِدُنْیَاهُ وَ بِجَاهِلٍ لَا یَتَکَبَّرُ عَنْ طَلَبِ الْعِلْمِ فَإِذَا کَتَمَ الْعَالِمُ عِلْمَهُ وَ بَخِلَ الْغَنِیُّ بِمَالِهِ وَ بَاعَ الْفَقِیرُ آخِرَتَهُ بِدُنْیَاهُ وَ اسْتَکْبَرَ الْجَاهِلُ عَنْ طَلَبِ الْعِلْمِ رَجَعَتِ الدُّنْیَا إِلَی وَرَائِهَا الْقَهْقَرَی فَلَا تَغُرَّنَّکُمْ کَثْرَهُ الْمَسَاجِدِ وَ أَجْسَادُ قَوْمٍ مُخْتَلِفَهٍ قِیلَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ کَیْفَ الْعَیْشُ فِی ذَلِکَ الزَّمَانِ فَقَالَ خَالِطُوهُمْ بِالْبَرَّانِیَّهِ یَعْنِی فِی الظَّاهِرِ وَ خَالِفُوهُمْ فِی الْبَاطِنِ لِلْمَرْءِ مَا اکْتَسَبَ وَ هُوَ مَعَ مَنْ أَحَبَّ وَ انْتَظِرُوا مَعَ ذَلِکَ الْفَرَجَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

**[ترجمه]الخصال: حضرت علی علیه السلام فرمود: قوام دین به چهار کس است: دانشمند سخنوری که به علم خود عمل کند، ثروتمندی که مازاد دارایی خود را از اهل دین دریغ نکند، فقیهی که آخرتش را به دنیا نفروشد، نادانی که از تحصیل علم تکبر نورزد. چون عالم علم خود را کتمان کند و ثروتمند بخل ورزد و فقیر آخرتش را به دنیا بفروشد و نادان از طلب علم تکبر کند، دنیا به قهقرا برگردد. در این حال، بسیاری مساجد و کثرت افرادی که در آن ها رفت و آمد کنند، شما را نفریبد.

عرض شد: ای امیرمؤمنان، در آن زمان زندگی چگونه است؟ فرمود: در ظاهر با آنان معاشرت کنید و در باطن مخالفت آنها کنید. برای هر انسان چیزی است که به دست می آورد و همراه با کسی است که دوست می دارد، و در آن زمان منتظر گشایش از طرف خدا باشید. - . خصال: ۱۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، الخصال ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْعُبَیْدِیِّ عَنِ الدِّهْقَانِ عَنْ دُرُسْتَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَرْبَعَهٌ یَذْهَبْنَ ضَیَاعاً مَوَدَّهٌ تَمْنَحُهَا مَنْ لَا وَفَاءَ لَهُ وَ مَعْرُوفٌ عِنْدَ مَنْ لَا یَشْکُرُ لَهُ وَ عِلْمٌ عِنْدَ مَنْ لَا اسْتِمَاعَ لَهُ وَ سِرٌّ تُودِعُهُ عِنْدَ مَنْ لَا حَصَافَهَ لَهُ.

**[ترجمه]الخصال: امام ششم علیه السلام فرمود: چهار چیز هدر شوند. دوستی بی وفایان، احسان به کسی که شکر نکند،

آموزش کسی که گوش شنوا ندارد، رازی که به کسی که راز دار نیست سپرده شود. - . خصال: ۲۶۴، ب ۴، ح ۱۴۴ -

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی حصف ککرم استحکم عقله فهو حصیف و أحصف الأمر أحکمه و فی بعض النسخ من لا حفاظ له.

**[ترجمه]فیروز آبادی گوید: «حصف» بر وزن کرم، به معنی استحکام و رشد عقلی می آید اسم فاعل آن حصیف است. «احصف الامر»: به معنای محکم کردن کاری است. و در بعض نسخه ها: «من لا حفاظ له» دارد.

**[ترجمه]

«۱۱»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِیِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ نَکَثَ بَیْعَةً أَوْ رَفَعَ لِوَاءَ ضَلَالَهٍ أَوْ کَتَمَ عِلْماً أَوِ اعْتَقَلَ (۱)مَالًا ظُلْماً أَوْ أَعَانَ ظَالِماً عَلَی ظُلْمِهِ وَ هُوَ یَعْلَمُ أَنَّهُ ظَالِمٌ فَقَدْ بَرِئَ مِنَ الْإِسْلَامِ.

**[ترجمه]نوادر راوندی: امام کاظم علیه السلام از پدرانش روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که بیعتی را بشکند یا پرچم گمراهی بلند کند یا دانشی را پنهان کند یا مال شخصی را ظالمانه حبس نماید یا ظالم را بر ستمش کمک کند در حالی که می داند آن شخص ظالم است، به تحقیق از اسلام بیرون رفته است. - . نوادر الراوندی: ۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

کَنْزُ الْکَرَاجُکِیِّ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مَنْ کَتَمَ عِلْماً فَکَأَنَّهُ جَاهِلٌ.

**[ترجمه]کنز الکراجکی: حضرت علی علیه السلام فرمود: هر که علم و دانش را (در جایی که بیان آن سزاوار است) پنهان نماید، به آن ماند که جاهل و نادان است. - . کنزالفوائد ۱: ۳۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ قَالَ علیه السلام الْجَوَادُ مَنْ بَذَلَ مَا یُضَنُّ بِمِثْلِهِ(۲).

**[ترجمه]حضرت علی علیه السلام فرمود: بخشنده کسی است که علمش را ببخشد. - . کنز الفوائد ۱: ۳۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَرَأْتُ فِی کِتَابِ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّ اللَّهَ لَمْ یَأْخُذْ عَلَی الْجُهَّالِ عَهْداً بِطَلَبِ الْعِلْمِ حَتَّی أَخَذَ عَلَی الْعُلَمَاءِ عَهْداً بِبَذْلِ الْعِلْمِ لِلْجُهَّالِ لِأَنَّ الْعِلْمَ کَانَ قَبْلَ الْجَهْلِ (۳).

ص: ۶۷

۱- ۱ أی حبس.

۲- ۲ أی ما یبخل بمثله، او ما یختص به لنفاستها.

۳- أورده الکلینی مسندا فی کتابه الکافی فی باب بذل العلم بإسناده عن محمّد بن یحیی، عن أحمد بن محمّد بن عیسی، عن محمّد بن إسماعیل بن بزیع، عن منصور بن حازم، عن طلحه بن زید، عن أبی عبد اللّه علیه السلام

**[ترجمه]منیه المرید: از حضرت امام صادق علیه السلام رسیده که فرمود: در کتاب علیّ علیه السلام خواندم که خدا از نادانان برای طلب و به دست آوردن علم و دانش عهد و پیمان نگرفته تا آنکه (پیش از آن،) از علماء و دانشمندان به بخشش علم به نادانان پیمان گرفته است، زیرا علم پیش از جهل و نادانی بوده است. - . منیه المرید: ۷۷ -

ص: ۶۷

**[ترجمه]

«۱۵»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ الْإِسْكَافِیِّ عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ حَدِیدٍ عَنِ ابْنِ عَمِیرَهَ عَنْ مُدْرِكِ بْنِ الْهَزْهَازِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام یَا مُدْرِكُ إِنَّ أَمْرَنَا لَیْسَ بِقَبُولِهِ فَقَطْ وَ لَكِنْ بِصِیَانَتِهِ وَ كِتْمَانِهِ عَنْ غَیْرِ أَهْلِهِ أَقْرِئْ أَصْحَابَنَا السَّلَامَ وَ رَحْمَهَ اللَّهِ وَ بَرَكَاتِهِ وَ قُلْ لَهُمْ رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً اجْتَرَّ مَوَدَّهَ النَّاسِ إِلَیْنَا فَحَدَّثَهُمْ بِمَا یَعْرِفُونَ وَ تَرَكَ مَا یُنْكِرُونَ (۱).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: مدرک بن هزهاز گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: ای مدرک! امر ما (تشیع) فقط قبول کردن آن نیست، بلکه نگهداری و پوشاندن از نااهل است. یارانم را سلام برسان و به آنها بگو، خدا کسی را رحمت کند که دوستی مردم را به سوی ما بکشاند و برای آنها حدیثی گوید که می شناسند (می‌فهمند) و احادیثی را که آنان درک نمی کنند رها کند. - . امالی طوسی۳: ۸۴ -

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی قرأ علیه أبلغه كأقرأه و لا یقال أقرأه إلا إذا كان السلام مكتوبا.

**[ترجمه]قال الفیروزآبادی قرأ علیه أبلغه كأقرأه و لا یقال أقرأه إلا إذا كان السلام مكتوبا.

**[ترجمه]

«۱۶»

كش، رجال الكشی الْقُتَیْبِیُّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْبَصْرِیِّ (۲) قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ یُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَلَی الرِّضَا علیه السلام فَشَكَا إِلَیْهِ مَا یَلْقَی مِنْ أَصْحَابِهِ مِنَ الْوَقِیعَهِ فَقَالَ الرِّضَا علیه السلام دَارِهِمْ فَإِنَّ عُقُولَهُمْ لَا تَبْلُغُ (۳).

**[ترجمه]رجال الكشی: از ابی جعفر بصری رسیده که گفت: من با یونس بن عبد الرّحمن بر حضرت رضا علیه السلام وارد

شدم و یونس بن عبد الرّحمن از آنچه می دید، از بدگویی اصحاب و یارانش، به آن حضرت شکایت و گله نمود، حضرت رضا علیه السلام فرمود: با ایشان با مدارا و نرمی رفتار کن، زیرا عقل های آنها نمی رسد (درک نکرده و نمی‌فهمند که باید از گفتار و کردار ناروا دوری گزینند). -. اختیار معرفه الرجال: ۷۸۳، ح ۹۲۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنْ عَلِیِّ بْنِ خَالِدٍ الْمَرَاغِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عَمْرٍو الْکُوفِیِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَمَّادٍ الدَّلَّالِ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ یَعِیشَ عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَلَّامٍ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ عَنْ عِکْرِمَهَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله تَنَاصَحُوا فِی الْعِلْمِ فَإِنَّ خِیَانَهَ أَحَدِکُمْ فِی عِلْمِهِ أَشَدُّ مِنْ خِیَانَتِهِ فِی مَالِهِ وَ إِنَّ اللَّهَ مُسَائِلُکُمْ یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: ابن عباس روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در دانش با همدیگر خیرخواهی کنید؛ زیرا خیانت یکی از شما در دانشش، سخت تر از خیانت وی در مالش است و خداوند متعال روز قیامت از شما خواهد پرسید. -. امالی طوسی: ۱۲۶، ج ۵ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِ أَخِی دِعْبِلٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا خَیْرَ فِی عِلْمٍ إِلَّا لِمُسْتَمِعٍ وَاعٍ أَوْ عَالِمٍ نَاطِقٍ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام رضا علیه السلام از پدارانش از حضرت علی علیه السلام روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در دانش خیری جز برای دو کس نیست؛ شنونده با ظرفیت یا دانشمند سخن گو. -. امالی طوسی: ۳۷۹، ج ۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْحَفَّارُ عَنْ إِسْمَاعِیلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ غَالِبِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ الْبَزَّازِ عَنْ مُوسَی بْنِ عُمَیْرٍ الْکُوفِیِّ عَنِ الْحَکِیمِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَیُّمَا رَجُلٍ آتَاهُ اللَّهُ عِلْماً فَکَتَمَهُ وَ هُوَ یَعْلَمُهُ لَقِیَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَوْمَ الْقِیَامَهِ مُلْجَماً بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ.

١- ١ تقدم ذيله تحت الرقم ۴.

٢- ٢ هو محمّد بن الحسن بن شمون.

٣- تقدم عن الكشّيّ نحوه مفصلا تحت الرقم ۵.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: عبدالله ابن مسعود گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی را که خدا به او دانش داده و او آگاهانه علمش را کتمان کند، روز قیامت در حالی که لگام آتشین در دهانش زده شده، خدا را ملاقات می کند. - . امالی طوسی: ۳۸۶، ج ۱۳ -

ص: ۶۸

**[ترجمه]

«۲۰»

کش، رجال الکشی جَبْرَئِیلُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَةَ عَنْ ذَرِیحٍ (۱)الْمُحَارِبِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ وَ مَا رَوَی فَلَمْ یُجِبْنِی وَ أَظُنُّهُ قَالَ سَأَلْتُهُ بِجَمْعٍ فَلَمْ یُجِبْنِی فَسَأَلْتُهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ لِی یَا ذَرِیحُ دَعْ ذِکْرَ جَابِرٍ فَإِنَّ السَّفِلَةَ إِذَا سَمِعُوا بِأَحَادِیثِهِ شَنَّعُوا أَوْ قَالَ أَذَاعُوا (۲).

**[ترجمه]رجال الکشی: عبدالله پسر جبله گوید: ذریح محاربی گفت: از امام صادق علیه السلام در مورد جابر جعفی و روایت هایش پرسیدم: امام جواب نفرمود - و گمانم گفت: از آن حضرت در جمعی از جابر جعفی و احادیث وی پرسیدم، جواب نداد -. برای سومین بار از آن حضرت پرسیدم، فرمود: ای ذریح، صحبت درباره جابر را رها کن، زیرا مردمان نابخرد وقتی احادیش را شنیدند او را سرزنش کردند، - یا فرمود: پخش کردند -. - . اختیار معرفه الرجال: ۴۳۸-۴۳۹، ح ۳۴۰ -

**[ترجمه]

«۲۱»

کش، رجال الکشی علی بن محمد عن محمد بن أحمد عن ابن یزید عن عمرو بن عثمان عن أبی جمیله عن جابر قال رُوِّیتُ خَمْسِینَ أَلْفَ حَدِیثٍ مَا سَمِعَهُ أَحَدٌ مِنِّی.

**[ترجمه]رجال الکشی: ابوجمیله از جابر روایت کرده که وی گفت: پنجاه هزار حدیث روایت شده ام که هیچ کس آن احادیث را از من نشنیده است. - . اختیار معرفه الرجال: ۴۴۰، ح ۳۴۲ -

**[ترجمه]

«۲۲»

کش، رجال الکشی جَبْرَئِیلُ بْنُ أَحْمَدَ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِی جَمِیلَةَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: حَدَّثَنِی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام تِسْعِینَ أَلْفَ حَدِیثٍ لَمْ أُحَدِّثْ بِهَا أَحَداً قَطُّ وَ لَا أُحَدِّثُ بِهَا أَحَداً أَبَداً قَالَ جَابِرٌ فَقُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّکَ قَدْ حَمَلْتَنِی وِقْراً عَظِیماً بِمَا حَدَّثْتَنِی بِهِ مِنْ سِرِّکُمُ الَّذِی لَا أُحَدِّثُ بِهِ أَحَداً فَرُبَّمَا جَاشَ فِی صَدْرِی حَتَّی یَأْخُذَنِی مِنْهُ

شِبْهُ الْجُنُونِ قَالَ يَا جَابِرُ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَاخْرُجْ إِلَى الْجِبَالِ (۳) فَاحْفِرْ حَفِيرَةً وَ دَلِّ رَأْسَكَ فِيهَا ثُمَّ قُلْ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بِكَذَا وَ كَذَا.

**[ترجمه]رجال الكشی: ابو جمیله از جابر جعفی روایت کرده که گفت: امام باقر علیه السلام خود هزار حدیث برایم گفته است که تا کنون به احدی آنها را حدیث نکرده ام و در آینده هم به هیچ کس آن احادیث را نخواهم گفت.

جابر گوید: به امام باقر علیه السلام گفتم: فدایت گردم، شما بار سنگینی به دوشم گذاشته اید که اسرارتان را برایم حدیث کرده اید، و تا کنون آنها را برای هیچ کس نقل نکرده ام، چه بسیار سینه ام جوش می زند حتی نزدیک است دیوانه شوم. امام علیه السلام فرود: ای جابر، وقتی چنین شد به کوه بیرون شو و گودالی حفر کن و سرت را در آن فرو بر، سپس بگو، محمد بن علی برایم چنین و چنین حدیث کرد. - . اختیار معرفه الرجال: ۴۴۱-۴۴۲، ح ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحِ بْنِ فَيْضٍ الْعِجْلِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْحَسَنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّا أُمِرْنَا مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أَنْ نُكَلِّمَ النَّاسَ بِقَدْرِ عُقُولِهِمْ قَالَ فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله أَمَرَنِي رَبِّي بِمُدَارَاةِ النَّاسِ كَمَا أَمَرَنَا بِإِقَامَةِ الْفَرَائِضِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: عبدالعظیم حسنی از امام جواد از پدانش از امیرالمؤمنین علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه وآله روایت کرده که آن حضرت فرمود: ما گروه پیامبران مأمور شدیم با مردم به اندازه عقل های آنان سخن گوییم.

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه وآله فرمود: پروردگارم مرا به مدارا کردن با مردم امر نمود، آن طور که برای بپا داشتن واجبات امرم نمود. - . امالی طوسی: ۴۹۳، ج ۱۷ -

**[ترجمه]

«۲۴»

يد، التوحید ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى الرِّضَا علیه السلام فَقَالَ لِي قُلْ لِلْعَبَّاسِيِّ يَكُفُّ عَنِ الْكَلَامِ فِي التَّوْحِيدِ وَ غَيْرِهِ وَ يُكَلِّمِ النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ وَ يَكُفَّ عَمَّا يُنْكِرُونَ وَ إِذَا سَأَلُوكَ عَنِ التَّوْحِيدِ فَقُلْ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ وَ إِذَا سَأَلُوكَ عَنِ الْكَيْفِيَّةِ فَقُلْ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَيْسَ كَمِثْلِهِ

۱- وزان أمیر ترجمه النجاشیّ فی ص ۱۱۷ من رجاله قال: ذریح بن یزید أبو الولید المحاربی عربی من بنی محارب بن خصفه، روی عن أبی عبد اللّه و أبی الحسن علیهما السلام، ذکره ابن عقده و ابن نوح، له کتاب یرویه عده من أصحابنا.

۲- یأتی الحدیث مع اختلاف فی ألفاظه تحت الرقم ۵۰.

۳- و فی نسخه الجبان.

شَیْ ءٌ وَ إِذَا سَأَلُوکَ عَنِ السَّمْعِ فَقُلْ کَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ کَلِّمِ النَّاسَ بِمَا یَعْرِفُونَ.

**[ترجمه]توحید: محمد بن عبید گوید: بر امام رضا علیه السلام وارد شدم، پس به من فرمود: به عباسیان بگو، از سخن گفتن در مورد توحید و غیر آن بس کنند. و مردم را به اندازه معرفتشان سخن گویند و از آن چیزی که انکار می کنند باز دارند. وقتی از تو در مورد توحید سؤال کردند، پس آن چیزی را بگو که خدای متعال فرموده: «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ»، - . الإخلاص / ۱ - ۴ - {به نام خداوند رحمتگر مهربان. بگو: «او خدایی است یکتا، خدای صمد. نه کس را زاده، نه زاییده از کس، و او را هیچ همتایی نباشد.»} وقتی از کیفیت خدا سؤال کردند، در جواب آنطوری که خدا فرموده بگو: «لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ»، - . شوری / ۱۱ - {چیزی مانند او نیست.} ص: ۶۹

وقتی از شنوایی خدا از تو سؤال کردند، پس آنطور که خدا فرموده بگو: «هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ»، - . مائده / ۷۶ - {و اوست شنوای بینا}. با مردم به اندازه معرفتشان سخن بگو. - . التوحید: ۹۵، ب ۴، ح ۱۴ -

**[ترجمه]

«۲۵»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ مَسْعَدَهَ بْنِ صَدَقَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سُئِلَ عَنِ الْأُمُورِ الْعِظَامِ الَّتِی تَکُونُ مِمَّا لَمْ تَکُنْ فَقَالَ لَمْ یَأْنِ أَوَانُ کَشْفِهَا بَعْدُ وَ ذَلِکَ قَوْلِهِ بَلْ کَذَّبُوا بِما لَمْ یُحِیطُوا بِعِلْمِهِ وَ لَمَّا یَأْتِهِمْ تَأْوِیلُهُ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: مسعده بن صدقه از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت از کارهای بزرگی که تاکنون به وجود نیامده و در آینده به وجود خواهد آمد پرسش شد، فرمود: اکنون وقت کشف آن نرسیده است و اشاره به آن است قول خدای متعال: «بَلْ کَذَّبُوا بِما لَمْ یُحِیطُوا بِعِلْمِهِ وَ لَمَّا یَأْتِهِمْ تَأْوِیلُهُ»، - . یونس / ۳۹ - {بلکه چیزی را دروغ شمردند که به علم آن احاطه نداشتند و هنوز تأویل آن برایشان نیامده است.} - . تفسیر عیاشی ۲: ۱۳۰، ح ۲۰ من السوره -

**[ترجمه]

«۲۶»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ حُمْرَانَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنِ الْأُمُورِ الْعِظَامِ مِنَ الرَّجْعَهِ وَ غَیْرِهَا فَقَالَ إِنَّ هَذَا الَّذِی تَسْأَلُونِّی عَنْهُ لَمْ یَأْتِ أَوَانُهُ قَالَ اللَّهُ بَلْ کَذَّبُوا بِما لَمْ یُحِیطُوا بِعِلْمِهِ وَ لَمَّا یَأْتِهِمْ تَأْوِیلُهُ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حمران گوید: از امام باقر علیه السلام از اتفاقات بزرگ از جمله رجعت و دیگر چیزها پرسیدم، فرمود: چیزی که سؤال می کنی، اکنون وقت آن نرسیده است، خدای متعال فرموده: «بَلْ کَذَّبُوا بِما لَمْ یُحِیطُوا بِعِلْمِهِ وَ لَمَّا یَأْتِهِمْ تَأْوِیلُهُ» - . تفسیر العیاشی ۲: ۱۳۰ - .

**[ترجمه]

«۲۷»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَجُلٌ وَ أَنَا عِنْدَهُ إِنَّ الْحَسَنَ الْبَصْرِيَّ يَرْوِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَ مَنْ كَتَمَ عِلْماً جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلْجَماً بِلِجَامٍ مِنَ النَّارِ قَالَ كَذَبَ وَيْحَهُ فَأَيْنَ قَوْلُ اللَّهِ وَ قالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمانَهُ أَ تَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ ثُمَّ مَدَّ بِهَا أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام صَوْتَهُ فَقَالَ لِيَذْهَبُوا حَيْثُ شَاءُوا أَمَا وَ اللَّهِ لَا يَجِدُونَ الْعِلْمَ إِلَّا هَاهُنَا ثُمَّ سَكَتَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام عِنْدَ آلِ مُحَمَّدٍ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حلبی از پدرش از امام باقر علیه السلام روایت کرده که من نزد امام علیه السلام حاضر بودم که مردی گفت: حسن بصری از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت می کند که رسول خدا فرمود: هر که علم را کتمان کند، روز قیامت لگام زده به لگام آتشین در صحرای محشر خواهد آمد. فرمود: او دروغ گفته، وای بر او! پس کجاست قول خدای متعال که فرمود: «وَ قالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ»، - . غافر / ۲۸ - {و مردی مؤمن از خانـدان فرعون کـه ایمـان خـود را نهـان می داشـت، گفـت: «آیـا مردی را می کشـید که می گویـد: پروردگـار من خداست؟} پس امام باقر علیه السلام آن آیه را با آواز بلند خواند و فرمود: هر جا می خواهند بروند؛ قسم به خدا، دانش را جز در اینجا نمی یابند. پس لحظه ای سکوت کرد و سپس فرمود: علم نزد آل محمدصلی الله علیه وآله است. - . بصائرالدرجات: ۳۰، ج ۱، ب ۶، ح ۶ -

**[ترجمه]

أقول

قد أوردنا بعض أسانيد هذا الخبر في باب من يجوز أخذ العلم منه و كثيرا من الأخبار في باب أن علمهم صعب مستصعب.

**[ترجمه]بعضی از اسناد این حدیث را در «باب کسی که علم گرفتن از او جایز است » و احادیث بسیار «در باب این که علم اهل بیت علیهم السلام سخت و مشکل است» آورده ام.

**[ترجمه]

«۲۸»

کش، رجال الكشي جَبْرَئِيلُ بْنُ أَحْمَدَ عَنِ الشُّجَاعِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَ أَنَا شَابٌّ فَقَالَ مَنْ أَنْتَ قُلْتُ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَهِ جِئْتُكَ لِطَلَبِ الْعِلْمِ فَدَفَعَ إِلَيَّ كِتَاباً وَ قَالَ لِي إِنْ أَنْتَ حَدَّثْتَ بِهِ حَتَّى تَهْلِكَ بَنُو أُمَيَّهَ فَعَلَيْكَ لَعْنَتِي وَ لَعْنَهُ آبَائِي وَ إِنْ أَنْتَ كَتَمْتَ مِنْهُ شَيْئاً بَعْدَ هَلَاكِ بَنِي أُمَيَّهَ فَعَلَيْكَ لَعْنَتِي وَ لَعْنَهُ آبَائِي ثُمَّ دَفَعَ إِلَيَّ كِتَاباً آخَرَ ثُمَّ قَالَ وَ هَاكَ هَذَا فَإِنْ حَدَّثْتَ بِشَيْ ءٍ مِنْهُ أَبَداً فَعَلَيْكَ لَعْنَتِي وَ لَعْنَهُ آبَائِي.

**[ترجمه]رجال الکشی: عمرو بن شمر از جابر روایت کرد که گفت: در جوانی خدمت امام باقر علیه السلام وارد شدم، فرمود: شما کی هستید؟ عرض کردم: از اهل کوفه و برای طلب علم نزد شما آمده‌ام. پس کتابی به من داد و فرمود: تا زمانی که بنی امیه زنده اند، اگر از این کتاب حدیث نقل کردی، لعنت من و پدارنم بر تو باد! و اگر از او چیزی را بعد از هلاکت بنی امیه پنهان داشتی، پس لعنت من و لعنت پدرانم بر تو باد! و سپس کتابی دیگر به من داد فرمود: این را بگیر، پس اگر هر زمان تو چیزی از آن را نقل کردی، پس بر تو لعنت من و لعنت پدرانم باد. - . اختیار معرفه الرجال: ۴۳۸، ح ۳۳۹ -

**[ترجمه]

«۲۹»

کش، رجال الکشی آدَمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَلْخِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ هَارُونَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ

ص: ۷۰

۱- ۱ تقدم الحدیث بإسناد آخر تحت الرقم ۳.

عَنْ عَلِيِّ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ تَفْسِيرِ جَابِرٍ قَالَ لَا تُحَدِّثْ بِهِ السَّفِلَهَ فَيُذِيعُونَهُ أَ مَا تَقْرَأُ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِذا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ إِنَّ مِنَّا إِمَاماً مُسْتَتِراً فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ إِظْهَارَ أَمْرِهِ نَكَتَ فِي قَلْبِهِ فَظَهَرَ فَقَامَ بِأَمْرِ اللَّهِ.

**[ترجمه]رجال الکشی:

ص: ۷۰

مفضل گوید: از امام صادق علیه السلام از تفسیر جابر جعفی پرسیدم: فرمود: به نابخردان از آن حدیث نگو که ضایعش می کنند. آیا در کتاب خدا نخواندی: «فَإِذا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ»، - . المدثر / ۸ - { پس چون در صور دمیده شود.} قطعاً امامی از ما خانواده پشت پرده غیبت است، وقتی خدا بخواهد ظهور فرماید، دلش را شکوفا نموده، پس ظهور می فرماید و امر خدا را بپا می دارد. - . اختیار معرفه الرجال: ۴۳۷، ح ۳۳۸ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد أن تلک الأسرار إنما تظهر عند قیام القائم علیه السلام و رفع التقیه و یحتمل أن یکون الاستشهاد بالآیه لبیان عسر فهم تلک العلوم التی یظهرها القائم علیه السلام و شدتها علی الکافرین کما یدل علیه تمام الآیه و ما بعدها.

**[ترجمه]شاید مراد حدیث این است که آن اسرار فقط هنگام ظهور امام زمان(عج) و برطرف شدن تقیه آشکار می شود و احتمال دارد که مراد از استشهاد آیه مبارکه قرآن، مشکل بودن فهم آن علومی است که امام زمان آنها را ظاهر می سازد. و سختی آن علوم بر کافران، آنطور که آیه و ما بعد آن دلالت دارد.

**[ترجمه]

«۳۰»

یر، بصائر الدرجات سَلَمَهُ بْنُ الْخَطَّابِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: خَالِطُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ وَ دَعُوهُمْ مِمَّا يُنْكِرُونَ وَ لَا تَحْمِلُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ وَ عَلَيْنَا إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصیر و محمد بن مسلم از ابی عبدالله علیه السلام نقل می کنند که فرمود: با مردم به آنچه شناخت دارند معاشرت کنید و از آنچه شناخت ندارند دوری کنید و باعث سختی بر ما و خودتان نشوید، براستی که امر و دستور ما سخت و سختگیر است و نیروی حمل آن را جز فرشته ای مقرب یا نبی به رسالت بر انگیخته شده و یا بنده مؤمنی که خدا قلبش را از نظر ایمان امتحان نموده، ندارد. - . بصائر الدرجات: ۴۶، ج ۱، ب ۱۲، ح ۲ -

**[ترجمه]

«۳۱»

یر، بصائر الـدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَمْرَنَا سِرٌّ مُسْتَتِرٌ وَ سِرٌّ لَا یُفِیدُهُ إِلَّا سِرٌّ وَ سِرٌّ عَلَی سِرٍّ وَ سِرٌّ مُقَنَّعٌ بِسِرٍّ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: قطعاً امر ما سرّی پوشیده شده است و سرّی است که او را جز سرّ دیگر فایده نمی دهد. و سرّ بالای سرّ، و سرّ سرپوشیده شده به سرّ است. - . بصائر الدرجات: ۴۸، ج ۱، ب ۱۲، ح ۱۲ -

**[ترجمه]

«۳۲»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِکٍ الْکُوفِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی الْیَسَرِ عَنْ زَیْدِ بْنِ الْمُعَدِّلِ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ أَمْرَنَا هَذَا مَسْتُورٌ مُقَنَّعٌ بِالْمِیثَاقِ مَنْ هَتَکَهُ أَذَلَّهُ اللَّهُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابان بن عثمان گفت: امام صادق علیه السلام برایم فرمود: به راستی این امر ما به پیمانی پوشیده، پوشیده شده است که هر کسی آن را پاره کند، خداوند او را به ذلت افکند. - . بصائرالدرجات: ۴۸، ج ۱، ب ۱۲، ح ۱۳ -

**[ترجمه]

«۳۳»

یر، بصائر الدرجات رُوِیَ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُرَازِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ أَمْرَنَا هُوَ الْحَقُّ وَ حَقُّ الْحَقِّ وَ هُوَ الظَّاهِرُ وَ بَاطِنُ الظَّاهِرِ وَ بَاطِنُ الْبَاطِنِ وَ هُوَ السِّرُّ وَ سِرُّ السِّرِّ وَ سِرُّ الْمُسْتَسِرِّ (۱) وَ سِرٌّ مُقَنَّعٌ بِالسِّرِّ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: مرازم گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: قطعاً امر ما حق است و حق حق ها است و آن ظاهر و باطن ظاهر است و باطن باطن می باشد و آن سرّی است و سرّ سرّ، و سرّ پوشیده شده و سرّ سرپوشیده به سرّ می باشد. - . بصائرالدرجات: ۴۹، ج ۱، ب ۱۲، ح ۱۵ -

**[ترجمه]

«۳۴»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُوسَی بْنِ سَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ حَفْصٍ التَّمَّارِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ

اللَّهِ علیه السلام أَيَّامَ صَلْبِ الْمُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ قَالَ فَقَالَ لِي يَا حَفْصُ إِنِّي أَمَرْتُ الْمُعَلَّى بْنَ خُنَيْسٍ بِأَمْرٍ فَخَالَفَنِي فَابْتُلِيَ بِالْحَدِيدِ إِنِّي نَظَرْتُ إِلَيْهِ

ص: ۷۱

۱- و فی نسخه: و سرّ المستتر.

يَوْماً وَ هُوَ كَئِيبٌ حَزِينٌ فَقُلْتُ لَهُ مَا لَكَ يَا مُعَلَّى كَأَنَّكَ ذَكَرْتَ أَهْلَكَ وَ مَالَكَ وَ وَلَدَكَ وَ عِيَالَكَ قَالَ أَجَلْ قُلْتُ ادْنُ مِنِّي فَدَنَا مِنِّي فَمَسَحْتُ وَجْهَهُ فَقُلْتُ أَيْنَ تَرَاكَ قَالَ أَرَانِي فِي بَيْتِي هَذِهِ زَوْجَتِي وَ هَذَا وَلَدِي فَتَرَكْتُهُ حَتَّى تَمَلَّأَ مِنْهُمْ وَ اسْتَتَرْتُ مِنْهُمْ حَتَّى نَالَ مِنْهَا مَا يَنَالُ الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِهِ ثُمَّ قُلْتُ لَهُ ادْنُ مِنِّي فَدَنَا مِنِّي فَمَسَحْتُ وَجْهَهُ فَقُلْتُ أَيْنَ تَرَاكَ فَقَالَ أَرَانِي مَعَكَ فِي الْمَدِينَهِ هَذَا بَيْتُكَ قَالَ قُلْتُ لَهُ يَا مُعَلَّى إِنَّ لَنَا حَدِيثاً مَنْ حَفِظَ عَلَيْنَا حَفِظَ اللَّهُ عَلَيْهِ دِينَهُ وَ دُنْيَاهُ يَا مُعَلَّى لَا تَكُونُوا أَسْرَى فِي أَيْدِي النَّاسِ بِحَدِيثِنَا إِنْ شَاءُوا مَنُّوا عَلَيْكُمْ وَ إِنْ شَاءُوا قَتَلُوكُمْ يَا مُعَلَّى إِنَّهُ مَنْ كَتَمَ الصَّعْبَ مِنْ حَدِيثِنَا جَعَلَهُ اللَّهُ نُوراً بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ رَزَقَهُ اللَّهُ الْعِزَّهَ فِي النَّاسِ وَ مَنْ أَذَاعَ الصَّعْبَ مِنْ حَدِيثِنَا لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَعَضَّهُ السِّلَاحُ أَوْ يَمُوتَ كَبْلًا (۱) يَا مُعَلَّى بْنَ خُنَيْسٍ وَ أَنْتَ مَقْتُولٌ فَاسْتَعِدَّ.

كش، رجال الكشي إبراهيم بن محمد بن العباس عن أحمد بن إدريس عن الأشعري عن ابن أبي الخطاب مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حفص تمار گويد: در ايّامى كه معلى بن خنيس بر دار آويخته شده بود، بر امام صادق عليه السلام وارد شدم. آن حضرت به من فرمود: اى حفص! به درستى كه من معلى بن خنيس را به كارى دستور دادم و او مخالفت كرد، پس مبتلا به شمشير شد. من روزى او را ديدم

ص: ۷۱

در حالى كه غمگين و اندوهناك بود. پس به او گفتم: اى معلى، چه ناراحتى دارى؟ گويا ياد اهل و عيال و فرزندانت افتاده اى؟ گفت: بلى. گفتم: نزديكم بيا. پس نزد من آمد، دست به صورتش كشيدم و به او گفتم، الان كجايى؟ گفت: من در خانه ام هستم، و اين همسرم و فرزندم است، پس او را در خانه اش تنها گذاشتم و خودم را از چشم آنها پنهان كردم تا مدتى نزد همسرش ماند و با او خلوت كرد.

پس دوباره به او گفتم: نزديك من آى و آمد، و دستى بر صورتش كشيدم و گفتم: چه مى بينى؟ گفت: خودم را با شما در مدينه مى بينم، اين خانه شماست. گفتم: اى معلى! ما احاديثى داريم، كسى كه آنها را بر ما حفظ كند، خدا دين و دنيايش را بر او حفظ نمايد. اى معلى! به خاطر احاديث ما اسير دست مردم نباشيد كه اگر خواستند شما را امان دهند و اگر خواستند شما را بكشند. اى معلى! هر كس احاديث مشكل ما را كتمان كند، خداوند ميان دو چشمش نورى قرار مى دهد و عزت را در ميان مردم روزى او مى گرداند و هر كسى امور مشكل از احاديث ما را افشا كند، نمى ميرد مگر با سلاح و او را به قتل مى رسانند و يا به بند و زندان اندازند، و تو كشته مى شوى اى معلى بن خنيس! آماده باش. - . بصائرالدرجات: ۴۲۳، ج ۸، ب ۱۳، ح ۲ -

رجال الكشى: ابن ابى الخطاب مثل حديث فوق را نقل كرده است. - . اختيار معرفه الرجال: ۶۷۶-۶۷۷، ح ۷۰۹ -

**[ترجمه]

«۳۵»

سن، المحاسن ابْنُ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ الْقُمِّيِّ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِذَا ظَهَرَتِ الْبِدْعَهُ فِي أُمَّتِي

فَلْيُظْهِرِ الْعَالِمُ عِلْمَهُ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ.

غو، غوالی اللئالی مثله مرسلا.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن جمهور قمی به سندی مرفوع از رسول خدا خدا صلی الله علیه وآله روایت کرد که آن حضرت فرمود: هنگامی که در امت من بدعت آشکار گشت، باید عالم و دانشمند علم خود را ظاهر کند و اگر علم خود را ظاهر نکند، پس لعنت خدا بر او باد. - . محاسن: ۲۳۱ -

عوالی اللئالی: با سند مرسل مثل حدیث فوق نقل شده است. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۰ -

**[ترجمه]

«۳۶»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِیرَهِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ طَلْحَهَ بْنِ زَیْدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ علیه السلام إِنَّ الْعَالِمَ الْکَاتِمَ عِلْمَهُ یُبْعَثُ أَنْتَنَ أَهْلِ الْقِیَامَهِ رِیحاً تَلْعَنُهُ کُلُّ دَابَّهٍ حَتَّی دَوَابُّ الْأَرْضِ الصِّغَارُ.

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام از پدرانش روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: به درستی که عالِمی که علم خود را کتمان می کند، خداوند متعال روز قیامت او را بدبوترین اهل قیامت برمی انگیزاند که تمام جنبنده ها حتی حشرات زمین او را لعنت می کنند. - . محاسن: ۲۳۱ -

**[ترجمه]

«۳۷»

م، تفسیر الإمام علیه السلام قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیُّ علیه السلام قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَکَتَمَهُ حَیْثُ یَجِبُ إِظْهَارُهُ وَ تَزُولُ عَنْهُ التَّقِیَّهُ جَاءَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ مُلْجَماً بِلِجَامٍ مِنَ النَّارِ.

وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ إِذَا کَتَمَ الْعَالِمُ الْعِلْمَ أَهْلَهُ وَ زَهَا (۲)لْجَاهِلُ فِی تَعَلُّمِ مَا لَا بُدَّ مِنْهُ وَ بَخِلَ الْغَنِیُّ بِمَعْرُوفِهِ وَ بَاعَ الْفَقِیرُ دِینَهُ بِدُنْیَا غَیْرِهِ جَلَّ الْبَلَاءُ وَ عَظُمَ الْعِقَابُ.

ص: ۷۲

۱- الکبل بفتح الکاف و کسر الباء و سکون الواو: القید. الحبس.

۲- الزهو: الفخر.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام از امیرمؤمنان علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که همیشه می فرمود: کسی که از دانش پرسش شود و آن را در جایی که آشکار ساختنش واجب باشد و تقیه در کار نباشد کتمان کند، روز قیامت در حالی که لگام آتشین بر دهانش بسته اند در صحرای محشر می آید. - . تفسیر منسوب به امام عسکری(ع): ۴۰۲، ح ۲۷۳ -

و امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: وقتی دانشمندی علم را از اهلش کتمان کند و جاهل در مسائل مبتلابه اش کاهلی ورزد و مال دار در انفاق مالش بخل ورزد و فقیر دینش را به دنیای دیگران بفروشد، بلای بزرگ و عقاب عظیم خواهد آمد. - . تفسیر منسوب به امام عسکری(ع): ۴۰۳، ح ۲۷۴ -

ص: ۷۲

**[ترجمه]

بیان

أقول بهذا الخبر یجمع بین أخبار هذا الباب و الذی یظهر من جمیع الأخبار إذا جمع بعضها مع بعض أن کتمان العلم عن أهله و عمن لا ینکره و لا یخاف منه الضرر مذموم و فی کثیر من الموارد محرم و فی مقام التقیه و خوف الضرر أو الإنکار و عدم القبول لضعف العقل أو عدم الفهم و حیره المستمع لا یجوز إظهاره بل یجب أن یحمل علی الناس ما تطیقه عقولهم و لا تأبی عنه أحلامهم.

**[ترجمه]مؤلف: با این خبر بین احادیث این باب جمع می شود، آنچه از تمام احادیث، وقتی بعضی از آنها را با بعضی دیگر جمع کنی آشکار می شود، این است که کتمان علم از اهلش و از کسی که او را انکار نمی کند و از او خوف و ضرر مذمت شده ای نیست و در بسیاری از جاها، حرام است. و اما در جای تقیه و خوف و ضرر و یا انکار و یا قبول نکردن به خاطر ناتوانی عقل یا نفهمیدن یا سرگردانی شنونده، آشکار کردن علم جایز نیست بلکه بر مردم به اندازه ای که عقلهایشان توان دارد، واجب است بار شود [تا حدی] که بردباری شان تمام نشود.

**[ترجمه]

«۳۸»

سن، المحاسن بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی بَکْرٍ الْحَضْرَمِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَیَتَکَلَّمُ بِالْکَلِمَهِ فَیَکْتُبُ اللَّهُ بِهَا إِیمَاناً فِی قَلْبِ آخَرَ فَیَغْفِرُ لَهُمَا جَمِیعاً.

**[ترجمه]المحاسن: ابوبکر حضرمی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: مردی حرف می زند و خداوند به وسیله آن حرف، ایمان را در قلب شخص دیگر ثبت می کند که در نتیجه هر دو آمرزیده می شوند. - . محاسن: ص ۲۳۱ -

**[ترجمه]

«۳۹»

غط، الغیبه للشیخ الطوسی قَرْقَارَهُ عَنْ أَبِی حَاتِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَزِیدَ الْآدَمِیِّ بَغْدَادِیٌّ عَابِدٌ عَنْ یَحْیَی بْنِ سُلَیْمٍ الطَّائِفِیِّ عَنْ سمیل [شِبْلِ بْنِ عَبَّادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الطُّفَیْلِ یَقُولُ سَمِعْتُ عَلِیَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام یَقُولُ أَظَلَّکُمْ فِتْنَهٌ مُظْلِمَهٌ عَمْیَاءُ مُکْتَنِفَهٌ لَا یَنْجُو مِنْهَا إِلَّا النُّوَمَهُ قِیلَ یَا أَبَا الْحَسَنِ وَ مَا النُّوَمَهُ قَالَ الَّذِی لَا یَعْرِفُ النَّاسُ مَا فِی نَفْسِهِ.

**[ترجمه]غیبه شیخ طوسی: ابوطفیل می گوید: از علی علیه السلام شنیدم که می فرمود: فتنه کور و تاریکی شما را می گیرد و جز «نومه» نجات نمی یابد. عرض کردند: یا اباالحسن، نومه چیست؟ فرمود: کسی که مردم ندانند در قلب او چیست. - . الغیبه للشیخ الطوسی: ۴۶۵، ح ۴۸۱ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری فی حدیث علی علیه السلام و ذکر آخر الزمان و الفتن ثم قال خیر ذلک الزمان کل مؤمن نومه النومه بوزن الهمزه الخامل الذکر الذی لا یؤبه له (۱) و قیل الغامض فی الناس الذی لا یعرف الشر و أهله و قیل النومه بالتحریک الکثیر النوم فأما الخامل الذی لا یؤبه له فهو بالتسکین و من الأول حدیث ابن عباس أنه قال لعلی علیه السلام ما النومه قال الذی یسکت فی الفتنه فلا یبدو منه شی ء.

**[ترجمه]جزری گوید: «نومه» عبارت است از فرد گمنامی که به او توجه نمی شود، یا کسی که اهل خیر و شر را نمی شناسد، یا کسی که در فتنه خاموش است و در این رابطه چیزی از او آشکار نمی شود. - . النهایه فی غریب الحدیث و الاثر ۵: ۱۳۱ -

**[ترجمه]

«۴۰»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ حُسَیْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ أَبِی أُسَامَهَ زَیْدٍ الشَّحَّامِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أُمِرَ النَّاسُ بِخَصْلَتَیْنِ فَضَیَّعُوهُمَا فَصَارُوا مِنْهُمَا عَلَی غَیْرِ شَیْ ءٍ کَثْرَهِ الصَّبْرِ وَ الْکِتْمَانِ.

**[ترجمه]المحاسن: زید شحام می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: مردم به دو خصلت و ویژگی مأمور شدند اما آن دو را تباه ساخته و ناچیز شمردند؛ یکی صبر و دیگری کتمان و رازداری. - . محاسن: ۲۵۵ -

**[ترجمه]

«۴۱»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ یَحْیَی عَنْ حَرِیزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ السِّجِسْتَانِیِّ عَنْ مُعَلَّی بْنِ خُنَیْسٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا مُعَلَّی اکْتُمْ أَمْرَنَا وَ لَا تُذِعْهُ فَإِنَّهُ مَنْ کَتَمَ أَمْرَنَا وَ لَمْ یُذِعْهُ أَعَزَّهُ اللَّهُ فِی الدُّنْیَا وَ جَعَلَهُ نُوراً بَیْنَ عَیْنَیْهِ فِی الْآخِرَهِ یَقُودُهُ إِلَی الْجَنَّهِ یَا مُعَلَّی مَنْ أَذَاعَ حَدِیثَنَا وَ أَمْرَنَا وَ لَمْ یَکْتُمْهَا أَذَلَّهُ اللَّهُ فِی الدُّنْیَا وَ نَزَعَ النُّورَ مِنْ

۱- ۱ فی الصحاح: یقال: فلان لا یؤبه به و لا یوبه له ای یبالی به.

بَیْنِ عَیْنَیْهِ فِی الْـآخِرَهِ وَ جَعَلَهُ ظُلْمَهً یَقُودُهُ إِلَی النَّارِ یَـا مُعَلَّی إِنَّ التَّقِیَّهَ دِینِی وَ دِینُ آبَـائِی وَ لَـا دِینَ لِمَنْ لَـا تَقِیَّهَ لَهُ یَـا مُعَلَّی إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ أَنْ یُعْبَدَ فِی السِّرِّ کَمَا یُحِبُّ أَنْ یُعْبَدَ فِی الْعَلَانِیَهِ یَا مُعَلَّی إِنَّ الْمُذِیعَ لِأَمْرِنَا کَالْجَاحِدِ بِهِ.

**[ترجمه]المحاسن: معلی بن خنیس می گویـد: امام صادق علیه السـلام فرمود: امر ما را پنهان دار و افشا مکن که در صورت رازداری در دنیا عزیز می شوی و در آخرت خداونـد آن را به صورت نور پیش دو چشـمت در آخرت قرار می دهـد که تو را به بهشت می کشاند.

ای معلی! هر کس حدیث ما را افشا نماید، در دنیا ذلیل گشته، و در آخرت نیز نور از

ص: ۷۳

پیش دو چشـمش برداشته شـده، تبـدیل به تاریکی گشـته، او را به آتش می کشانـد. ای معلی! تقیه دین من و دین پـدران من است. آنکه تقیه نمی کند دین ندارد. ای معلی! خداوند دوست دارد در پنهان و آشکار پرستش شود. معلی! کسی که امر ما را افشا کند، مانند منکر آن است. - . همان -

**[ترجمه]

«۴۲»

کش، رجال الکشی أَحْمَدُ بْنُ عَلِیٍّ السُّکَّرِیُّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ أُورَمَهَ (۱) عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ عَمِیرَهَ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام یَوْمَ صُلِبَ فِیهِ الْمُعَلَّی فَقُلْتُ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَ لَا تَرَی هَذَا الْخَطْبَ الْجَلِیلَ الَّذِی نَزَلَ بِالشِّیعَهِ فِی هَذَا الْیَوْمِ قَالَ وَ مَا هُوَ قَالَ قُلْتُ قُتِلَ الْمُعَلَّی بْنُ خُنَیْسٍ قَالَ رَحِمَ اللَّهُ الْمُعَلَّی قَدْ کُنْتُ أَتَوَقَّعُ ذَلِکَ لِأَنَّهُ أَذَاعَ سِرَّنَا وَ لَیْسَ النَّاصِبُ لَنَا حَرْباً بِأَعْظَمَ مَئُونَهً عَلَیْنَا مِنَ الْمُذِیعِ عَلَیْنَا سِرَّنَا فَمَنْ أَذَاعَ سِرَّنَا إِلَی غَیْرِ أَهْلِهِ لَمْ یُفَارِقِ الدُّنْیَا حَتَّی یَعَضَّهُ السِّلَاحُ أَوْ یَمُوتَ بِخَبْلٍ(۲).

**[ترجمه]رجال الکشی: مفضل می گوید نزد امام صادق علیه السلام رفتم - در روزی که معلی بن خنیس به دار آویخته شده بود - و عرض کردم: ای فرزنـد رسول خـدا، نمی بینی چه حادثه مهمی به شـیعه وارد شده که معلی به دار زده شد؟! حضـرت فرمود: خـدا او را رحمت کنـد، انتظـار چنین حادثه ای را داشـتم؛ زیرا او را راز ما را فاش کرد. افشای راز ما از جنگ با ما کم هزینه تر نیست. هر کس راز مـا را به غیر اهلش بسپارد، از دنیـا نمی رود جز بـا کشـته شـدن با اسـلحه یا با رنـج، تباهی و قطع اعضاء. - . اختیار معرفه الرجال: ۶۷۸، ح ۷۱۲ -

**[ترجمه]

«۴۳»

سن، المحاسن ابْنُ الدَّیْلَمِیِّ عَنْ دَاوُدَ الرَّقِّیِّ وَ مُفَضَّلٍ وَ فُضَیْلٍ قَالَ: کُنَّا جَمَاعَهً عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام فِی مَنْزِلِهِ یُحَدِّثُنَا فِی

أَشْيَاءَ فَلَمَّا انْصَرَفْنَا وَقَفَ عَلَى بَابِ مَنْزِلِهِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا فَقَالَ رَحِمَكُمُ اللَّهُ لَا تُذِيعُوا أَمْرَنَا وَ لَا تُحَدِّثُوا بِهِ إِلَّا أَهْلَهُ فَإِنَّ الْمُذِيعَ عَلَيْنَا سِرَّنَا أَشَدُّ عَلَيْنَا مَئُونَةً مِنْ عَدُوِّنَا انْصَرِفُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ وَ لَا تُذِيعُوا سِرَّنَا.

**[ترجمه]المحاسن: مفضل و فضيل می گويند: گروهی در منزل امام صادق عليه السلام نزد ايشان بوديم، درباره چيزهايی با ما سخن گفت؛ وقتی خواستيم برگرديم، ايشان بر در منزلش ايستاد و قبل از اينكه وارد خانه شود رو به ما كرده و فرمود: خدا شما را رحمت كند، درباره امر و راز ما (ولايت) جز با اهلش سخن مگوئيد، چه اينكه هزينه آن از دشمنی با ما سنگين تر است. برويد خدا شما را رحمت كند، راز ما را فاش نكنيد. -. محاسن: ۲۵۵ -

**[ترجمه]

«۴۴»

سن، المحاسن ابْنُ سِنَانٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: تَلَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام هَذِهِ الْآيَةَ ذلِكَ بِأَنَّهُمْ كانُوا يَكْفُرُونَ بِآياتِ اللَّهِ وَ يَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذلِكَ بِما عَصَوْا وَ كانُوا يَعْتَدُونَ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا ضَرَبُوهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَ لَا قَتَلُوهُمْ بِأَسْيَافِهِمْ وَ لَكِنْ سَمِعُوا أَحَادِيثَهُمْ فَأَذَاعُوهَا فَأُخِذُوا عَلَيْهَا فَقُتِلُوا فَصَارَ ذَلِكَ قَتْلًا وَ اعْتِدَاءً وَ مَعْصِيَةً.

شی، تفسير العياشي عن إسحاق مثله.

**[ترجمه]المحاسن: اسحاق بن عمار می گويد: امام صادق عليه السلام آيه «ذلِكَ بِأَنَّهُمْ كانُوا يَكْفُرُونَ بِآياتِ اللَّهِ وَ يَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذلِكَ بِما عَصَوْا وَ كانُوا يَعْتَدُونَ»، -. بقره / ۶۱ - {چرا كه آنان به نشانه های خدا كفر ورزيده بودند، و پيامبران را بناحق می كشتند؛ اين، از آن روی بود كه سركشی نموده، و از حد درگذرانيده بودند.} را تلاوت نموده، فرمود: به خدا سوگند آنان انبياء را با دست هايشان نزده و با شمشيرهايشان نكشته بودند، بلكه احاديثشان را شنيده و افشا می كردند، و در نتيجه افشای آنها، انبياء دستگير و كشته می شدند. اين كار باعث قتل، تجاوز و گناه می شد. -. محاسن: ۲۵۶ -

تفسير عياشی: از اسحاق مثل حديث فوق روايت شده است. -. تفسير عياشی ۱: ۶۴، ح ۵۱ -

**[ترجمه]

«۴۵»

سن، المحاسن ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَا قَتَلَنَا مَنْ أَذَاعَ حَدِيثَنَا خَطَأً وَ لَكِنْ قَتَلَنَا قَتْلَ عَمْدٍ.

**[ترجمه]المحاسن: يونس بن يعقوب از افرادی روايت می كند، كه امام صادق عليه السلام فرمود: افشاء كننده راز ما، ما را به قتل عمد كشته است نه از روی اشتباه. -. محاسن: ۲۵۶ -

**[ترجمه]

«۴۶»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبَانٍ عَنْ ضُرَیْسٍ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ

ص: ۷۴

---

۱ - ۱ بضم الهمزه و سکون الواو و فتح الراء المهمله، هو أحمد بن اورمه أبو جعفر القمّیّ، شیخ، متعبد، کثیر الروایه، ذو تصانیف کثیره، رماه القمیون بالغلو غیر أن فی کتبه کتاب الرد علی الغلات

۲- ۲ الخبل بالتحریک: فساد الأعضاء و الفالج و قطع الأیدی و الارجل.

الْمُخْتَارِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَوْ أَنَّ لِأَلْسِنَتِکُمْ أَوْکِیَهً (۱) لَحُدِّثَ کُلُّ امْرِئٍ بِمَا لَهُ.

**[ترجمه]المحاسن: واحد بن

ص: ۷۴

مختار می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: اگر زبان بند می داشتید (رازدار می بودید) از سرنوشت هر یک از شما خبر داده می شد. -. محاسن: ۲۵۸ -

**[ترجمه]

«۴۷»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ بَکْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَزْدِیِّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا لَنَا لَنْ تُخْبِرَنَا بِمَا یَکُونُ کَمَا کَانَ عَلِیٌّ علیه السلام یُخْبِرُ أَصْحَابَهُ فَقَالَ بَلَی وَ اللَّهِ وَ لَکِنْ هَاتِ حَدِیثاً وَاحِداً حَدَّثْتُکَهُ فَکَتَمْتَهُ فَقَالَ أَبُو بَصِیرٍ فَوَ اللَّهِ مَا وَجَدْتُ حَدِیثاً وَاحِداً کَتَمْتُهُ.

**[ترجمه]المحاسن: ابوبصیر می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: در ما چه اشکالی وجود دارد که ما را هرگز از آینده خبر نمی دهید؟ امام علی علیه السلام اصحابش را از آینده خبر می داد. امام فرمود: بلی، حدیثی را بیاور که به تو گفته باشم و تو پنهان کرده باشی؟ ابوبصیر می گوید: به خدا سوگند یک حدیث نیافتم که پنهان کرده باشم (همه را گفته بودم). -. محاسن: ۲۵۸ -

**[ترجمه]

«۴۸»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حُسَیْنِ بْنِ مُخْتَارٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ حَدِیثٍ کَثِیرٍ فَقَالَ هَلْ کَتَمْتَ عَلَیَّ شَیْئاً قَطُّ فَبَقِیتُ أَتَذَکَّرُ فَلَمَّا رَأَی مَا بِی قَالَ أَمَّا مَا حَدَّثْتَ بِهِ أَصْحَابَکَ فَلَا بَأْسَ إِنَّمَا الْإِذَاعَهُ أَنْ تُحَدِّثَ بِهِ غَیْرَ أَصْحَابِکَ.

**[ترجمه]المحاسن: ابوبصیر می گوید: از امام صادق علیه السلام حدیث زیاد پرسیدم، فرمود: آیا حدیثی را پنهان هم کرده ای یا همه را گفتی؟ می خواستم به یاد بیاورم که چه بگویم، وقتی امام آن حالت را در من دید فرمود: حدیث گفتن به یارانت مانعی ندارد، افشای راز ما این است که به غیر اصحابت (غیر شیعیان) حدیث بگویی. -. همان -

**[ترجمه]

«۴۹»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَیَّرَ قَوْماً بِالْإِذَاعَهِ فَقَالَ وَ إِذا جاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذاعُوا بِهِ فَإِیَّاکُمْ وَ الْإِذَاعَهَ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد بن عجلان می گوید: از وی شنیدم که فرمود: خداوند گروهی را به خاطر افشاکاری سرزنش کرده «وَ إِذا جاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذاعُوا بِهِ»، - . نساء / ۸۳ - {و چون خبری [حاکی] از ایمنی یا وحشت به آنان برسد، انتشارش دهند.} بپرهیزید از افشای راز. - . تفسیر عیاشی ۱: ۲۸۶، ح ۲۰۴ -

**[ترجمه]

«۵۰»

کش، رجال الکشی رُوِیَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَهَ عَنْ ذَرِیحٍ الْمُحَارِبِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بِالْمَدِینَهِ مَا تَقُولُ فِی أَحَادِیثِ جَابِرٍ فَقَالَ تَلْقَانِی بِمَکَّهَ قَالَ فَلَقِیتُهُ بِمِنًی فَقَالَ لِی مَا تَصْنَعُ بِأَحَادِیثِ جَابِرٍ الْهُ عَنْ أَحَادِیثِ جَابِرٍ فَإِنَّهَا إِذَا وَقَعَتْ إِلَی السَّفِلَهِ أَذَاعُوهَا (۲).

**[ترجمه]رجال الکشی: ذریح محاربی می گوید: در مدینه به امام صادق علیه السلام عرض کردم: درباره احادیث جابر چه می فرمائید؟ فرمود: در مکه نزدم بیا. آن حضرت را در منی زیارت نمودم، فرمود: چه کار به احادیث جابر داری؟! از آن بپرهیز، چون اگر در دست انسان های پست بیفتد، آن را فاش می کنند. - . اختیار معرفه الرجال: ۷۵۳- ۷۵۵، ح ۷۵۹ -

**[ترجمه]

«۵۱»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ دَاوُدَ بْنِ کَثِیرٍ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا دَاوُدُ إِذَا حَدَّثْتَ عَنَّا بِالْحَدِیثِ فَاشْتَهَرْتَ بِهِ فَأَنْکِرْهُ.

**[ترجمه]رجال الکشی: داود بن کثیر می گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: اگر از ما حدیث گفتی و مشهور گشتی، آن حدیث را انکار نما. - . اختیار معرفه الرجال: ۷۰۸، ح ۷۶۵ -

**[ترجمه]

«۵۲»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَی عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ سُوَیْدٍ السَّائِیِّ قَالَ:

كَتَبَ إِلَيَّ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام وَ هُوَ فِي الْحَبْسِ لَا تُفْشِ مَا اسْتَكْتَمْتُكَ أُخْبِرُكَ أَنَّ مِنْ أَوْجَبِ حَقِّ أَخِيكَ أَنْ لَا تَكْتُمَهُ شَيْئاً يَنْفَعُهُ لَا مِنْ دُنْيَاهُ وَ لَا مِنْ آخِرَتِهِ.

۱- ۱ جمع الوكاء و هو ربط القربه و نحوها.

۲- ۲ تقدم الحديث مع اختلاف فی ألفاظه تحت الرقم ۲۰ و ذكرنا هنا ترجمه مختصره لذريح.

**[ترجمه]رجال الکشی: علی بن سوید سائی می گوید: امام موسی کاظم علیه السلام از زندان به من نامه نوشت که آنچه از تو خواستم که پنهان داری را به تو می گویم: از واجب ترین حق برادرت این است که آنچه به درد دنیا و آخرت او می خورد را از وی پنهان نداری. - . اختیار معرفه الرجال: ۷۵۳-۷۵۵، ح ۷۵۹ -

ص: ۷۵

**[ترجمه]

«۵۳»

شی، تفسیر العیاشی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ الَّذِینَ یَکْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَیِّناتِ وَ الْهُدی فِی عَلِیٍّ علیه السلام

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابن ابی عمیر از کسانی نقل می کند، که امام صادق علیه السلام فرمود: آیه «إِنَّ الَّذِینَ یَکْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَیِّناتِ وَ الْهُدی»، - . بقره / ۱۵۹ - {کسانی که نشانه های روشن، و رهنمودی را که فرو فرستاده ایم، بعد از آنکه آن را برای مردم در کتاب توضیح داده ایم، نهفته می دارند.}، درباره علی نازل شده است. - . تفسیر عیاشی ۱: ۹۰، ح ۱۳۷ من السوره -

**[ترجمه]

«۵۴»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ حُمْرَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِینَ یَکْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَیِّناتِ وَ الْهُدی مِنْ بَعْدِ ما بَیَّنّاهُ لِلنّاسِ فِی الْکِتابِ یَعْنِی بِذَلِکَ نَحْنُ وَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حمران از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: مقصود از آیه: «إِنَّ الَّذِینَ یَکْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَیِّناتِ وَ الْهُدی مِنْ بَعْدِ ما بَیَّنّاهُ لِلنّاسِ فِی الْکِتابِ»، - . بقره / ۱۵۹ - ما هستیم و خداوند یاور است. - . تفسیر عیاشی ۱: ۹۰، ح ۱۳۸ -

**[ترجمه]

«۵۵»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ زَیْدٍ الشَّحَّامِ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ عَذَابِ الْقَبْرِ قَالَ إِنَّ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام حَدَّثَنَا أَنَّ رَجُلًا أَتَی سَلْمَانَ الْفَارِسِیَّ فَقَالَ حَدِّثْنِی فَسَکَتَ عَنْهُ ثُمَّ عَادَ فَسَکَتَ فَأَدْبَرَ الرَّجُلُ وَ هُوَ یَقُولُ وَ یَتْلُو هَذِهِ الْآیَهَ إِنَّ الَّذِینَ یَکْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَیِّناتِ وَ الْهُدی مِنْ بَعْدِ ما بَیَّنّاهُ لِلنّاسِ فِی الْکِتابِ فَقَالَ لَهُ أَقْبِلْ إِنّا لَوْ وَجَدْنَا أَمِیناً لَحَدَّثْنَاهُ وَ لَکِنْ أُعِدَّ لِمُنْکَرٍ وَ نَکِیرٍ إِذَا

أَتَیَاکَ فِی الْقَبْرِ فَسَأَلَاکَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَإِنْ شَکَکْتَ أَوِ الْتَوَیْتَ ضَرَبَاکَ عَلَی رَأْسِکَ بِمِطْرَقِهٍ (۱) مَعَهُمَا تَصِیرُ مِنْهُ رَمَاداً فَقُلْتُ ثُمَّ مَهْ قَالَ تَعُودُ ثُمَّ تُعَذَّبُ قُلْتُ وَ مَا مُنْکَرٌ وَ نَکِیرٌ قَالَ هُمَا قَعِیدَا الْقَبْرِ قُلْتُ أَ مَلَکَانِ یُعَذِّبَانِ النَّاسَ فِی قُبُورِهِمْ فَقَالَ نَعَمْ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زید شحام می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره عذاب قبر سؤال شد؟ فرمود: امام باقر علیه السلام فرموده است که مردی نزد سلمان فارسی آمد و گفت: برایم حدیث بگو. سلمان ساکت شد، دوباره پرسید باز ساکت ماند، آن مرد خواست برود ولی آیه «إِنَّ الَّذِینَ یَکْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَیِّناتِ وَ الْهُدی مِنْ بَعْدِ ما بَیَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِی الْکِتابِ» را تلاوت کرد. سلمان گفت بیا! اگر ما شخص امینی می یافتیم به او حدیث می گفتیم، ولی خود را برای نکیر و منکر آماده کن که در قبر درباره پیامبر از تو می پرسند، اگر شک نموده یا بر تو گران آید، با گرزی بر سرت می کوبند که تبدیل به خاکستر می شوی. پرسیدم بعدش چه؟ گفت: به حالت اول بازمی گردی و عذاب می شوی! گفتم: منکر و نکیر چیستند؟ فرمود: آن دو همراه تو در قبرند. عرض کردم: آیا دو فرشته اند که مردم را در قبرهایشان عذاب می کنند؟ فرمود: بلی. - . تفسیر عیاشی ۱: ۹۰، ح ۱۳۹ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری القعید الذی یصاحبک فی قعودک فعیل بمعنی مفاعل.

**[ترجمه]«القعید» بر وزن فعیل به معنای فاعل آمده است، یعنی کسی که تو را در نشستنت در میان قبر همراهی می کند. - . النهایه فی غریب و الاثر ۴: ۸۶ -

**[ترجمه]

«۵۶»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ أَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِهِ إِنَّ الَّذِینَ یَکْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَیِّناتِ وَ الْهُدی مِنْ بَعْدِ ما بَیَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِی الْکِتابِ قَالَ نَحْنُ یَعْنِی بِهَا وَ اللَّهُ الْمُسْتَعانُ إِنَّ الرَّجُلَ مِنَّا إِذَا صَارَتْ إِلَیْهِ لَمْ یَکُنْ لَهُ أَوْ لَمْ یَسَعْهُ إِلَّا أَنْ یُبَیِّنَ لِلنَّاسِ مَنْ یَکُونُ بَعْدَهُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: عیاشی از بعضی اصحاب از امام صادق علیه السلام روایت کرده که به آن حضرت عرض کردم: مرا از تفسیر آیه «إِنَّ الَّذِینَ یَکْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَیِّناتِ وَ الْهُدی مِنْ بَعْدِ ما بَیَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِی الْکِتابِ» خبر بده؟ فرمود: مراد از آن آیه ما هستیم. خدا کمک کننده است. مردی از ما وقتی به پیشش بیایند، نمی تواند و وسعت ندارد مگر این که برای مردم بیان کند که چه کسی بعد از اوست. - . تفسیر عیاشی ۱: ۹۰، ح ۱۳۹ -

**[ترجمه]

«۵۷»

وَ رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: هُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ.

**[ترجمه]محمد بن مسلم روایت کرده: مراد از این آیه، اهل کتاب (یهود و نصاری که علم را کتمان می کردند) است. - . تفسیر عیاشی ۱: ۹۱، ح ۱۴۱ -

**[ترجمه]

«۵۸»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِهِ أُولئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ قَالَ نَحْنُ هُمْ وَ قَدْ قَالُوا هَوَامُّ الْأَرْضِ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: عبدالله بن بکیر از امام صادق علیه السلام روایت کرد که ایشان در تفسیر آیه مبارکه: «أُولئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ»، {آنان را خدا لعنت می کند، و لعنت کنندگان لعنتشان می کنند.} فرمود: مراد از لعنت کنندگان آن آیه، ما هستیم و دیگران گفته اند: جنبندگان زمین است! - . تفسیر عیاشی ۱: ۹۱، ح ۱۴۲ -

**[ترجمه]

بیان

ضمیر هم راجع إلی اللاعنین قوله و قد قالوا إما كلامه علیه السلام فضمیر

ص: ۷۶

۱- [۱]آله من حدید ونحوه یضرب بها الحدید ونحوه.

۲- ۲ تقدم مثله عن حمران تحت الرقم ۵۴

الجمع راجع إلى العامه أو كلام المؤلف أو الرواه فيحتمل إرجاعه إلى أهل البيت عليهم السلام أيضا.

**[ترجمه]ضمير «هم» راجع به لعنت كنندگان است. «و قد قالوا» ضمير جمع

ص: ۷۶

راجع به اهل سنت است، يا سخن مؤلف يا راوى، و احتمال دارد به اهل بيت عليهم السلام نيز برگردد.

**[ترجمه]

«۵۹»

كِتَابُ النَّوَادِرِ، لِعَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام حَمِّلْنِي حَمْلَ الْبَاذِلِ قَالَ فَقَالَ لِي إِذًا تَنْفَسِخَ.

**[ترجمه]كتاب النوادر: ابو بصير گويد: خدمت امام باقر عليه السلام عرض كردم: بار سنگينى از علم بر دوش ما است. و به من فرمود: اگر شما طاقت داشته باشيد! - . الاصول السته عشر، نوادر على بن اسباط: ص ۱۲۶ -

**[ترجمه]

بيان

حمل الباذل أى حملا ثقيلا من العلم إذا تنفسخ أى لا تطيق حمله و تهلك.

**[ترجمه]يعنى شما طاقت بار سنگين را نداريد و هلاك مى شويد.

**[ترجمه]

«۶۰»

نى، الغيبه للنعمانى ابْنُ عُقْدَةَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ عُبَيْسِ بْنِ هِشَامٍ عَنِ ابْنِ جَبَلَةَ عَنْ مَعْرُوفِ بْنِ خَرَّبُوذَ (۱) عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ عَامِرِ بْنِ وَاثِلَةَ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَ تُحِبُّونَ أَنْ يُكَذَّبَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ حَدِّثُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ وَ أَمْسِكُوا عَمَّا يُنْكِرُونَ.

**[ترجمه]الغيبه النعمانى: ابو الطّفيل گويد: امير المؤمنين عليه السلام فرمود: مگر مى خواهيد خدا و رسولش مورد انكار واقع شوند؟ با مردم از آنچه كه مى شناسند از سخنان ما بگوئيد و از نقل آنچه باور ندارند خوددارى كنيد. - . غيبه نعمانى: ۲۱ -

**[ترجمه]

«۶۱»

نی، الغیبه للنعمانی الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ یُوسُفَ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ خَلَفٍ الْبَزَّازِ عَنْ یَزِیدَ بْنِ هَارُونَ عَنْ حُمَیْدٍ الطَّوِیلِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِکٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ لَا تُحَدِّثُوا النَّاسَ بِمَا لَا یَعْرِفُونَ أَ تُحِبُّونَ أَنْ یُکَذَّبَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ.

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: انس بن مالک گوید: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «با مردم در باره آنچه نسبت به آن آشنایی ندارند حدیث نگوئید، آیا می خواهید خدا و رسول او را مورد تکذیب قرار دهند؟ - . همان -

**[ترجمه]

«۶۲»

نی، الغیبه للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنِ ابْنِ مِهْرَانَ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام یَا عَبْدَ الْأَعْلَی إِنَّ احْتِمَالَ أَمْرِنَا لَیْسَ مَعْرِفَتَهُ وَ قَبُولَهُ إِنَّ احْتِمَالَ أَمْرِنَا هُوَ صَوْنُهُ وَ سترته [سَتْرُهُ عَمَّنْ لَیْسَ مِنْ أَهْلِهِ فَأَقْرِئْهُمُ السَّلَامَ وَ رَحْمَهَ اللَّهِ یَعْنِی الشِّیعَهَ وَ قُلْ قَالَ لَکُمْ رَحِمَ اللَّهُ عَبْداً اسْتَجَرَّ مَوَدَّهَ النَّاسِ إِلَی نَفْسِهِ وَ إِلَیْنَا بِأَنْ یُظْهِرَ لَهُمْ مَا یَعْرِفُونَ وَ یَکُفَّ عَنْهُمْ مَا یُنْکِرُونَ (۲).

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: عبد الأعلی بن أعین گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: ای عبد الأعلی، بر دوش داشتن و پایداری بر ولایت ما، تنها آگاهی بدان و پذیرفتن آن نیست، بلکه بر دوش داشتن آن، همانا نگهداری و پوشیده داشتنش از کسی است که با آن بیگانه است، پس سلام ما و رحمت خدا را به آنان (شیعیان) برسان و بگو: آن حضرت به شما فرموده است: خداوند رحمت کند آن کسی را که با بیان آنچه مردم بدان آشنائی دارند و خودداری از اظهار آنچه بدان باور ندارند، محبّت و دوستی آنان را نسبت به خود و نیز به سوی ما جلب نمایند. - . همان -

**[ترجمه]

«۶۳»

نی، الغیبه للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: لَیْسَ هَذَا الْأَمْرُ مَعْرِفَتَهُ وَ وَلَایَتَهُ فَقَطْ حَتَّی تَسْتُرَهُ عَمَّنْ لَیْسَ مِنْ أَهْلِهِ وَ بِحَسْبِکُمْ أَنْ تَقُولُوا مَا قُلْنَا وَ تَصْمُتُوا عَمَّا صَمَتْنَا فَإِنَّکُمْ إِذَا قُلْتُمْ مَا نَقُولُ وَ سَلَّمْتُمْ لَنَا فِیمَا سَکَتْنَا عَنْهُ

۱- ۱ هو معروف بن خربوذ المکی الثقه، اجتمعت العصابه علی تصحیح ما یصحّ عنه، و أقروا له بالفقه.

۲- ۲ متحد مع الحدیث ۶۴.

فَقَدْ آمَنْتُمْ بِمِثْلِ مَا آمَنَّا وَ قَالَ اللَّهُ فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ ما آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا.

قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليهما السلام حَدِّثُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ وَ لَا تُحَمِّلُوهُمْ مَا لَا يُطِيقُونَ فَتَغُرُّونَهُمْ بِنَا.

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: عبد الأعلی بن أعین از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: ولایت ما تنها به شناختن آن و دوست داشتن آن نیست، مگر هنگامی که آن را از کسی که با آن بیگانه است پوشیده بداری، و برای شما همین قدر کافی است که آنچه ما گفته ایم بگوئید و نسبت به آنچه ما خاموش بوده ایم، شما نیز لب فرو بندید. پس اگر شما فقط آنچه را ما گفته ایم بگوئید و در باره آنچه ما سکوت کرده ایم تسلیم باشید،

ص: ۷۷

مسلّما به آنچه ما ایمان آورده ایم، شما نیز همانند ما ایمان آورده اید. خدای تعالی می فرماید: «فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ ما آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا» - . بقره / ۱۳۷ - {پس اگر آنان [هم] به آنچه شما بدان ایمان آورده اید، ایمان آوردند، قطعاً هدایت شده اند.} علیّ بن حسین علیهما السّلام فرمود: با مردم در باره آنچه می شناسند سخن بگوئید، و آنچه را که بیرون از توان ایشان است بر دوششان مگذارید که به وسیله ما آنان را فریفته باشید (یا که آنان را بر ما جرأت دهید). - . غیبه نعمانی: ۲۲ -

**[ترجمه]

«۶۴»

نی، الغیبه للنعمانی ابْنُ عُقْدَةَ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام إِنَّ احْتِمَالَ أَمْرِنَا سَتْرُهُ وَ صِيَانَتُهُ عَنْ غَيْرِ أَهْلِهِ فَأَقْرِئْهُمُ السَّلَامَ وَ رَحْمَةَ اللَّهِ يَعْنِي الشِّيعَةَ وَ قُلْ لَهُمْ يَقُولُ لَكُمْ رَحِمَ اللَّهُ عَبْداً اجْتَرَّ مَوَدَّةَ النَّاسِ إِلَيَّ وَ إِلَى نَفْسِهِ يُحَدِّثُهُمْ بِمَا يَعْرِفُونَ وَ يَسْتُرُ عَنْهُمْ مَا يُنْكِرُونَ (۱).

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: عبد الأعلی بن أعین گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: بر دوش کشیدن و گردن نهادن امر ما، تنها تصدیق و پذیرفتن آن نیست، بلکه پوشیده داشتن و نگهداری آن از کسانی که اهلش نیستند، خود نوعی به دوش کشیدن امر ما است، سلام ما و رحمت خدا را به آنان (شیعیان) برسان و بگو: امام صادق علیه السلام به شما پیغام می دهد: خدا رحمت کند کسی را که دوستی و محبّت مردم را نسبت به من و خودش جلب نماید و به مردم آنچه را که می شناسند بگوید، و آنچه را مورد انکار آنان است، از آنان پوشیده بدارد. - . همان -

**[ترجمه]

«۶۵»

نی، الغیبه للنعمانی ابْنُ عُقْدَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الدِّينَوَرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ الْكُوفِيِّ عَنْ عَمِيرَةَ بِنْتِ أَوْسٍ قَالَتْ حَدَّثَنِي جَدِّي الْخَضِرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ لِحُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ يَا حُذَيْفَةُ

لَا تُحَدِّثِ النَّاسَ بِمَا لَا يَعْلَمُونَ فَيَطْغَوْا وَ يَكْفُرُوا إِنَّ مِنَ الْعِلْمِ صَعْباً شَدِيداً مَحْمَلُهُ لَوْ حُمِّلَتْهُ الْجِبَالُ عَجَزَتْ عَنْ حَمْلِهِ إِنَّ عِلْمَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ يُسْتَنْكَرُ وَ يُبْطَلُ وَ تُقْتَلُ رُوَاتُهُ وَ يُسَاءُ إِلَى مَنْ يَتْلُوهُ بَغْياً وَ حَسَداً لِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ عِتْرَةَ الْوَصِيِّ وَصِيِّ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله.

**[ترجمه]الغيبه النعمانى: عمرو بن سعد از امير المؤمنين عليه السلام روايت كرده است: روزى حضرت به حذيفه بن يمان فرمود: اى حذيفه، با مردم آنچه را نمى دانند (نمى فهمند) نگو كه سركشى كنند و كفر ورزند، همانا پاره اى از دانشها سخت و گرانبار است كه اگر كوهها آن را بر دوش كشند، از بردن آن ناتوان باشند. همانا علم ما اهل بيت در آتيه نزديک مورد انكار و ابطال مردم قرار مى گيرد و راويانش كشته خواهند شد و با كسى كه آن را بخواند بد رفتارى خواهد شد، از روى ظلم و حسد نسبت به آنچه كه خدا به عترت وصىّ، يعنى وصىّ پيامبر صلّى اللّه عليه و آله بدان وسيله برترى داده است. - . غيبه نعمانى: ۹۳ -

**[ترجمه]

«۶۶»

غو، غوالى اللئالى قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله مَنْ كَتَمَ عِلْماً نَافِعاً أَلْجَمَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ (۲).

**[ترجمه]عوالى اللئالى: رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: كسى كه علم پر منفعت را كتمان كند، خداوند متعال روز قيامت او را با لگام آتشين دهان بند مى زند. - . عوالى اللئالى ۴: ۷۱، ح ۴۰ -

**[ترجمه]

«۶۷»

وَ رُوِيَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا أَخَذَ اللَّهُ عَلَى الْجُهَّالِ أَنْ يَتَعَلَّمُوا حَتَّى أَخَذَ عَلَى الْعُلَمَاءِ أَنْ يُعَلِّمُوا (۳)

**[ترجمه]از اميرمؤمنان عليه السلام روايت شده كه آن حضرت فرمود: خداوند بر نادانان تعهد نگرفته كه بياموزند، اما از علما تعهد گرفته كه آموزش دهند. - . عوالى اللئالى ۴: ۷۱، ح ۴۱ -

**[ترجمه]

«۶۸»

وَ رُوِيَ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنِ احْتَاجَ النَّاسُ إِلَيْهِ لِيُفَقِّهَهُمْ فِي دِينِهِمْ فَيَسْأَلُهُمُ الْأُجْرَهَ كَانَ حَقِيقاً عَلَى اللَّهِ تَعَالَى أَنْ يُدْخِلَهُ نَارَ جَهَنَّمَ.

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام روایت شده آن حضرت فرمود: کسی که مردم به سوی او نیازمند باشند تا مسائل دین را به آنان بیاموزد، پس آن شخص از آن‌ها مزد بخواهد، سزاور است بر خدا که او را وارد آتش جهنم کند. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۱، ح ۴۲ -

**[ترجمه]

«۶۹»

غو، غوالی اللئالی قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله لَا تُؤْتُوا الْحِكْمَةَ غَيْرَ أَهْلِهَا فَتَظْلِمُوهَا وَ لَا تَمْنَعُوهَا أَهْلَهَا فَتَظْلِمُوهُمْ (۴).

ص: ۷۸

۱- ۱ الظاهر اتّحاده مع الحديث ۶۲.

۲- ۲ تقدم نحو الحديث مسندا تحت الرقم ۱۹.

۳- تقدم عن منیه المرید تحت الرقم ۱۴، و أوردنا هنا اسناد الحديث من الكافي. و يأتي بسند آخر تحت الرقم ۸۱.

۴- تقدم الحديث مع اختلاف و زياده مسندا تحت الرقم ۷.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: حکمت را به نااهل نیاموزید که بر آنها ظلم کنید و حکمت را از اهلش منع نکنید تا بر آنان ظلم شود. -. عوالی اللئالی ۴: ۸۰، ح ۸۰ -

ص: ۷۸

**[ترجمه]

«۷۰»

نی، الغیبه للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَخَوَیْهِ أَحْمَدَ وَ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِمَا عَنْ ثَعْلَبَهَ عَنْ أَبِی کَهْمَشٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مِیثَمٍ عَنْ مَالِکِ بْنِ ضَمْرَهَ قَالَ: قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام لِشِیعَتِهِ کُونُوا فِی النَّاسِ کَالنَّحْلِ فِی الطَّیْرِ لَیْسَ شَیْ ءٌ مِنَ الطَّیْرِ إِلَّا وَ هُوَ یَسْتَضْعِفُهَا وَ لَوْ یَعْلَمُ مَا فِی أَجْوَافِهَا لَمْ یَفْعَلْ بِهَا مَا یَفْعَلُ خَالِطُوا النَّاسَ بِأَبْدَانِکُمْ وَ زَایِلُوهُمْ بِقُلُوبِکُمْ وَ أَعْمَالِکُمْ فَإِنَّ لِکُلِّ امْرِئٍ مَا اکْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَ هُوَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ مَعَ مَنْ أَحَبَّ أَمَا إِنَّکُمْ لَنْ تَرَوْا مَا تُحِبُّونَ وَ مَا تَأْمُلُونَ یَا مَعْشَرَ الشِّیعَهِ حَتَّی یَتْفُلَ بَعْضُکُمْ فِی وُجُوهِ بَعْضٍ وَ حَتَّی یُسَمِّیَ بَعْضُکُمْ بَعْضاً کَذَّابِینَ وَ حَتَّی لَا یَبْقَی مِنْکُمْ عَلَی هَذَا الْأَمْرِ إِلَّا کَالْکُحْلِ فِی الْعَیْنِ وَ الْمِلْحِ فِی الزَّادِ وَ هُوَ أَقَلُّ الزَّادِ.

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: امیر المؤمنین به شیعیان خود فرمود: شما در میان مردم همچون زنبور عسل در میان پرندگان باشید که همه پرندگان او را ضعیف می‌پندارند و اگر بدانند که در اندرون جثّه کوچک آن چیست، با او چنین رفتار نکنند. شما با مردم به صورت معاشر باشید، ولی به دل و رفتارتان از آنان بر کنار باشید که دست آورد هر کس نصیب خودش خواهد گردید، و هر کس در روز رستاخیز با همان کس خواهد بود که دوستش می داشته. هان که شماها ای گروه شیعه، هرگز آنچه را که دوست می دارید و ایده شما است نخواهید دید تا آنکه یکی از شما به روی دیگری تف کند و یکی آن دیگری را دروغگو بخواند و تا آنکه از شما بر این امر (امر ولایت) پای بر جا نماند مگر به قدر سرمه ای که در چشم کشند و یا نمکی که در خوراک ریزند و پیداست که آن بسیار اندک است. -. غیبه نعمانی: ۱۵ -

**[ترجمه]

«۷۱»

ختص، الإختصاص قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الْمَاضِی علیه السلام قُلِ الْحَقَّ وَ إِنْ کَانَ فِیهِ هَلَاکُکَ فَإِنَّ فِیهِ نَجَاتَکَ وَ دَعِ الْبَاطِلَ وَ إِنْ کَانَ فِیهِ نَجَاتُکَ فَإِنَّ فِیهِ هَلَاکَکَ.

**[ترجمه]اختصاص: امام موسی کاظم علیه السلام فرمود: حق را بگویید گرچه هلاک شما در آن باشد، زیرا نجات در حق گویی است، و باطل را واگذارید گرچه نجات شما در آن باشد، زیرا هلاکت در باطل گویی است. -. اختصاص: ۳۲ -

**[ترجمه]

«۷۲»

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام لَیْسَ مِنَّا مَنْ أَذَاعَ حَدِیثَنَا فَإِنَّهُ قَتَلَنَا قَتْلَ عَمْدٍ لَا قَتْلَ خَطَإٍ (۱).

**[ترجمه]اختصاص: امام صادق علیه السلام فرمود: از ما نیست کسی که احادیث و اسرار ما را افشا کند، زیرا او عمداً ما را به کشتن داده است نه از روی اشتباه. - . همان -

**[ترجمه]

«۷۳»

ختص، الإختصاص ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ سَلَمَهَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَی عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الزَّنْجَانِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْمَدَائِنِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَقْرِئْ مَوَالِیَنَا السَّلَامَ وَ أَعْلِمْهُمْ أَنْ یَجْعَلُوا حَدِیثَنَا فِی حُصُونٍ حَصِینَهٍ وَ صُدُورٍ فَقِیهَهٍ وَ أَحْلَام رَزِینَهٍ وَ الَّذِی فَلَقَ الْحَبَّهَ وَ بَرَأَ النَّسَمَهَ مَا الشَّاتِمُ لَنَا عِرْضاً وَ النَّاصِبُ لَنَا حَرْباً أَشَدَّ مَئُونَهً مِنَ الْمُذِیعِ عَلَیْنَا حَدِیثَنَا عِنْدَ مَنْ لَا یَتَحَمَّلُهُ.

**[ترجمه]اختصاص: ابوسعید مدائنی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: دوستانم را سلام برسان و به آنها اعلام کن که احادیث ما را در قلعه های محکم و سینه های فقیهان و در صندوقچه ها حفظ نمایند. قسم به کسی که دانه را شکافت. . . شماتت کننده آبروی ما و دشمن جنگ افروز ما، پرخرج تر از افشاء کننده احادیث ما نزد کسی که تحمل آن را ندارد نیست. - . اختصاص: ۲۵۲ -

**[ترجمه]

«۷۴»

نی، الغیبه للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ الْحَسَنِیُّ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحَدَّادِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَنْ أَذَاعَ عَلَیْنَا حَدِیثَنَا هُوَ بِمَنْزِلَهِ مَنْ جَحَدَنَا حَقَّنَا.

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: محمّد خزّاز از امام صادق علیه السلام نقل کرده که آن حضرت فرمود: هر کس سخن ما را با نظر سوء، علیه ما پخش کند، همانند کسی است که حقّ ما را رویاروی انکار کند. - . غیبه نعمانی -

**[ترجمه]

«۷۵»

نی، الغیبه للنعمانی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ السَّرِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّی لَأُحَدِّثُ الرَّجُلَ الْحَدِیثَ

فَيَنْطَلِقُ فَيُحَدِّثُ بِهِ عَنِّى كَمَا سَمِعَهُ فَأَسْتَحِلَّ بِهِ لَعْنَهُ وَ الْبَرَاءَهَ مِنْهُ.

يريد عليه السلام بذلك أن يحدث به من لا يحتمله و لا يصلح أن يسمعه.

ص: ٧٩

١- تقدم نحو الحديث مسندا تحت الرقم ۴۵

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: حسن بن سری گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: گاهی حدیثی را با یک نفر می گویم، بعد از اینکه از من جدا شد، آن سخن را به همان صورت که آن را شنیده روایت می کند، و در نتیجه من نفرین و بیزاری از وی را حلال می شمارم.

منظور آن حضرت از این سخن این است که حدیث را به کسی بگوید که گنجایش و کشش و تحمّل شنیدنش را ندارد.

ص: ۷۹

**[ترجمه]

«۷۶»

نی، الغیبه للنعمانی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنِ الْقَاسِمِ الصَّیْرَفِیِّ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَوْمٌ یَزْعُمُونَ أَنِّی إِمَامُهُمْ وَ اللَّهِ مَا أَنَا لَهُمْ بِإِمَامٍ لَعَنَهُمُ اللَّهُ کُلَّمَا سَتَرْتُ سِتْراً هَتَکُوهُ أَقُولُ کَذَا وَ کَذَا فَیَقُولُونَ إِنَّمَا یَعْنِی کَذَا وَ کَذَا إِنَّمَا أَنَا إِمَامُ مَنْ أَطَاعَنِی.

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: ابن مسکان گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: گروهی مرا امام خود می پندارند، به خدا قسم من پیشوای آنان نیستم. خدا آنان را لعنت کند که هر چه را من پرده پوشی می کنم، آنان پرده اش را می درند (آشکارش می کنند). من چنین و چنان می گویم، آنان می گویند حتما مرادش فلان و بهمان بوده است. من فقط امام کسی هستم که از من فرمانبرداری کند. - . غیبه نعمانی: ۲۳ -

**[ترجمه]

«۷۷»

نی، الغیبه للنعمانی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ سِرٌّ أَسَرَّهُ اللَّهُ إِلَی جَبْرَئِیلَ وَ أَسَرَّهُ جَبْرَئِیلُ إِلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ أَسَرَّهُ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله إِلَی عَلِیٍّ علیه السلام وَ أَسَرَّهُ عَلِیٌّ علیه السلام إِلَی مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَاحِداً بَعْدَ وَاحِدٍ وَ أَنْتُمْ تَتَکَلَّمُونَ بِهِ فِی الطُّرُقِ.

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: از ابو بصیر نقل شده که گفت: شنیدم امام باقر علیه السلام می فرمود: سرّی را خداوند پنهان به جبرئیل گفت و جبرئیل نیز پنهانی به محمّد صلّی اللّه علیه و آله، و محمّد نیز پنهانی به علیّ علیه السلام، و علی نیز به هر کس که خدا خواست، و هر یک همچنان به دیگری سپردند؛ آنگاه شما بر سر هر کوچه و برزن از آن سخن می گوئید. - . همان -

**[ترجمه]

«۷۸»

نی، الغیبه للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّام عَنْ سُهَیْلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَلَاءِ الْمَدَائِنِیِّ عَنْ إِدْرِیسَ بْنِ زِیَادٍ الْکَوفِیِّ قَالَ حَدَّثَنَا بَعْضُ شُیُوخِنَا قَالَ قَالَ: أَخَذْتُ بِیَدِکَ کَمَا أَخَذَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بِیَدِی وَ قَالَ لِی یَا مُفَضَّلُ إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ لَیْسَ بِالْقَوْلِ فَقَطْ لَا وَ اللَّهِ حَتَّی تَصُونَهُ کَمَا صَانَهُ اللَّهُ وَ تُشَرِّفَهُ کَمَا شَرَّفَهُ اللَّهُ وَ تُؤَدِّیَ حَقَّهُ کَمَا أَمَرَ اللَّهُ.

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: ادریس بن زیاد کوفی گوید: بعضی از استادان ما روایت کرده و گفت: دستت را گرفتم، آن طور که امام صادق علیه السلام دستم را گرفت و فرمود: ای مفضل، این امر (ولایت) فقط گفتار نیست – نه قسم به خدا – تا او را نگهداری کنی آن طور که خدا او را نگهداری کرده است و شریف نگهدارید آن طور که خدا او را شریف نگه داشته است و حقش را ادا کنید آن طوری که خدا حقش را ادا کرده است. – . همان –

**[ترجمه]

«۷۹»

نی، الغیبه للنعمانی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ حَفْصٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لِی یَا حَفْصُ حَدَّثْتُ الْمُعَلَّی بِأَشْیَاءَ فَأَذَاعَهَا فَابْتُلِیَ بِالْحَدِیدِ إِنِّی قُلْتُ لَهُ إِنَّ لَنَا حَدِیثاً مَنْ حَفِظَهُ عَلَیْنَا حَفِظَهُ اللَّهُ وَ حَفِظَ عَلَیْهِ دِینَهُ وَ دُنْیَاهُ وَ مَنْ أَذَاعَهُ سَلَبَهُ اللَّهُ دِینَهُ وَ دُنْیَاهُ یَا مُعَلَّی إِنَّهُ مَنْ کَتَمَ الصَّعْبَ مِنْ حَدِیثِنَا جَعَلَهُ اللَّهُ نُوراً بَیْنَ عَیْنَیْهِ وَ رَزَقَهُ الْعِزَّ فِی النَّاسِ وَ مَنْ أَذَاعَ الصَّغِیرَ مِنْ حَدِیثِنَا لَمْ یَمُتْ حَتَّی یَعَضَّهُ السِّلَاحُ أَوْ یَمُوتَ مُتَحَیِّراً (۱).

**[ترجمه]الغیبه النعمانی: حفص بن نسیب گوید: در آن روزها که معلّی بن خنیس (کارگر امام صادق علیه السلام) کشته شده بود، نزد آن حضرت رفتم، پس به من فرمود: ای حفص، من پاره ای چیزها به معلّی گفته بودم، او آنها را منتشر کرد و خود را به دم تیغ داد. به او گفته بودم ما را سخنی است که هر که آن را نگهدارد (از گفتن آن خودداری کند) خداوند نیز او را حفظ می کند و دین و دنیای او را از آسیب نگه می دارد و هر کس آن را بر خلاف [خواست ما] ما منتشر کند، خداوند نیز دین و دنیایش را از او می گیرد. ای معلّی، هر کس حدیثی از ما را که فهمش مشکل و باور کردنش بر مردم عادی سخت است پنهان نگهدارد، خداوند آن را به صورت نوری در برابر چشمانش قرار می دهد و عزّت در میان مردم را نصیب او می کند، و هر کس که آن حدیث را منتشر کند، مرگ به سراغ او نمی رود تا اینکه اسلحه او را دریابد (با سلاح بقتل برسد) یا با سرگردانی و آوارگی از دنیا برود. – . غیبه نعمانی: ۲۴ –

**[ترجمه]

«۸۰»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّی أَقْعُدُ فِی الْمَسْجِدِ فَیَجِیءُ النَّاسُ فَیَسْأَلُونِّی فَإِنْ لَمْ أُجِبْهُمْ لَمْ یَقْبَلُوا مِنِّی وَ أَکْرَهُ أَنْ أُجِیبَهُمْ بِقَوْلِکُمْ وَ مَا جَاءَ عَنْکُمْ فَقَالَ لِیَ انْظُرْ مَا عَلِمْتَ أَنَّهُ مِنْ قَوْلِهِمْ فَأَخْبِرْهُمْ بِذَلِکَ.

**[ترجمه]رجال الکشی: ابان بن تغلب گوید: خدمت امام صادق علیه السلام عرض کردم: در مسجد می نشینم و مردم می آیند از من سؤال می کنند، اگر جواب ایشان را نگویم، از من قبول نمی کنند و دوست ندارم به گفتار شما و احادیث منقول از شما پاسخ گویم؟ به من فرمود: آنچه از اقوال آنان می دانی، برای ایشان بگو. - . اختیار معرفه الرجال: ۶۲۲، ح ۶۰۲ -

**[ترجمه]

«۸۱»

أَقُولُ رَوَی الطَّبْرِسِیُّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی مَجْمَعِ الْبَیَانِ عَنِ الثَّعْلَبِیِّ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُمَارَهَ قَالَ: أَتَیْتُ الزُّهْرِیَّ بَعْدَ أَنْ تَرَکَ الْحَدِیثَ وَ أَلْفَیْتُهُ(۲)عَلَی بَابِهِ فَقُلْتُ

ص: ۸۰

۱- ۱ تقدم الحدیث مفصلا عن البصائر تحت الرقم ۳۴.

۲- أی وجدته.

إِنْ رَأَيْتَ أَنْ تُحَدِّثَنِي فَقَالَ أَ مَا عَلِمْتَ أَنِّي تَرَكْتُ الْحَدِيثَ فَقُلْتُ إِمَّا أَنْ تُحَدِّثَنِي وَ إِمَّا أَنْ أُحَدِّثَكَ فَقَالَ حَدِّثْنِي فَقُلْتُ حَدَّثَنِيَ الْحَكَمُ بْنُ عُتَيْبَةَ عَنْ نَجْمِ الْجَزَّارِ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عليهما السلام يَقُولُ مَا أَخَذَ اللَّهُ عَلَى أَهْلِ الْجَهْلِ أَنْ يَتَعَلَّمُوا حَتَّى أَخَذَ عَلَى أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ يُعَلِّمُوا قَالَ فَحَدَّثَنِي بِأَرْبَعِينَ حَدِيثاً.

**[ترجمه]مؤلف:

طبرسی در مجمع البیان از ثعلبی به سندش از حسن بن عماره روایت کرده که گفت: نزد زهری آمدم - بعد از آن که حدیث گفتن را ترک کرده بود - و او را بر در خانه اش ملاقات کردم، گفتم:

ص: ۸۰

اگر می خواهی برایم حدیث بگو. گفت: نمی دانم، من حدیث گفتن را رها کرده‌ام. گفتم: یا تو برایم حدیث بگو یا من برایت حدیث می گویم. گفت: برایم حدیث بگو. گفتم: حکم بن عتیبه از نجم جزار روایت کرده که از علی علیه السلام شنیدم می فرمود: خدا از نادانان تعهد نگرفته که علم آموزند ولی از اهل علم تعهد گرفته که به مردم علم یاد دهند. حسن بن عماره گفت: پس زهری برایم چهل حدیث روایت کرد. -. مجمع البیان ۱: ۹۰۴-۹۰۵ -

**[ترجمه]

«۸۲»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام لَا خَيْرَ فِي الصَّمْتِ عَنِ الْحُكْمِ كَمَا أَنَّهُ لَا خَيْرَ فِي الْقَوْلِ بِالْجَهْلِ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: آنجا که باید سخن درست گفت، در خاموشی خیری نیست، چنانکه در سخن ناآگاهانه نیز خیری نخواهد بود. -. نهج البلاغه: ق.ح ۴۷۱، ص ۴۲۰ -

**[ترجمه]

«۸۳»

وَ قَالَ علیه السلام مَا أَخَذَ اللَّهُ عَلَى أَهْلِ الْجَهْلِ أَنْ يَتَعَلَّمُوا حَتَّى أَخَذَ عَلَى أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ يُعَلِّمُوا (۱).

**[ترجمه]امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: خدا از مردم نادان عهد نگرفت که بیاموزند، تا آن که از دانایان عهد گرفت که آموزش دهند. -. نهج البلاغه: ق.ح ۴۷۸، ص ۴۲۱ -

**[ترجمه]

«۸۴»

كَنْزُ الْكَرَاجُكِيِّ، قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام شُكْرُ الْعَالِمِ عَلَى عِلْمِهِ أَنْ يَبْذُلَهُ لِمَنْ يَسْتَحِقُّهُ.

**[ترجمه]کنز الكراجكى: و فرمود: شکرگزاری عالم از نعمت علمش این است که آن را به هر که اهلش باشد بذل کند و یاد دهد. - . كنزالفوائد ٢: ١٠٨ -

**[ترجمه]

باب ١۴ من يجوز أخذ العلم منه و من لا يجوز و ذم التقليد و النهى عن متابعه غير المعصوم فى كل ما يقول و وجوب التمسك بعروه اتباعهم عليهم السلام و جواز الرجوع إلى رواه الأخبار و الفقهاء الصالحين

الآيات

المائده: «وَ إِذا قِيلَ لَهُمْ تَعالَوْا إِلى ما أَنْزَلَ اللَّهُ وَ إِلَى الرَّسُولِ قالُوا حَسْبُنا ما وَجَدْنا عَلَيْهِ آباءَنا أَ وَ لَوْ كانَ آباؤُهُمْ لا يَعْلَمُونَ شَيْئاً وَ لا يَهْتَدُونَ»(١٠٧)

الأعراف: «وَ إِذا فَعَلُوا فاحِشَةً قالُوا وَجَدْنا عَلَيْها آباءَنا»(٢٧)

يونس: «أَ فَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لا يَهِدِّي إِلَّا أَنْ يُهْدى فَما لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ»(٣٥) (و قال تعالى): «قالُوا أَ جِئْتَنا لِتَلْفِتَنا عَمَّا وَجَدْنا عَلَيْهِ آباءَنا»(٧٨)

مريم: «يا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ ما لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِراطاً سَوِيًّا»(۴٣)

الشعراء: «قالُوا بَلْ وَجَدْنا آباءَنا كَذلِكَ يَفْعَلُونَ»(٧۴)

ص: ٨١

١- ١ تقدم الحديث بسند رجاله عامى تحت الرقم ٨١ و تقدم أيضا تحت الرقم ۶٧، و أوردنا سندا آخر رجاله من الخاصّه ذيل الرقم ١۴

لقمان: «وَ إِذا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا ما أَنْزَلَ اللَّهُ قالُوا بَلْ نَتَّبِعُ ما وَجَدْنا عَلَيْهِ آباءَنا أَ وَ لَوْ كانَ الشَّيْطانُ يَدْعُوهُمْ إِلى عَذابِ السَّعِيرِ»(۲۱)

الصافات: «إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آباءَهُمْ ضالِّينَ فَهُمْ عَلى آثارِهِمْ يُهْرَعُونَ»(۶۹ ، ۷۰)

الزمر: «وَ الَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوها وَ أَنابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرى»(۱۷)

الزخرف: «وَ كَذلِكَ ما أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قالَ مُتْرَفُوها إِنَّا وَجَدْنا آباءَنا عَلى أُمَّةٍ وَ إِنَّا عَلى آثارِهِمْ مُقْتَدُونَ»(۲۳)

lt;meta info="- وَ إِذا قِيلَ لَهُمْ تَعالَوْا إِلى ما أَنْزَلَ اللَّهُ وَ إِلَى الرَّسُولِ قالُوا حَسْبُنا ما وَجَدْنا عَلَيْهِ آباءَنا أَوَ لَوْ كانَ آباؤُهُمْ لا يَعْلَمُونَ شَيْئاً وَ لا يَهْتَدُونَ - . مائده / ۱۰۴ -

{و چون به آنان گفته شود: «به سوی آنچه خدا نازل کرده و به سوی پیامبر[ش] بیایید»، می گویند: «آنچه پدران خود را بر آن یافته ایم ما را بس است.» آیا هر چند پدرانشان چیزی نمی دانسته و هدایت نیافته بودند؟}

- وَ إِذا فَعَلُوا فاحِشَةً قالُوا وَجَدْنا عَلَيْها آباءَنا وَ اللَّهُ أَمَرَنا بِها قُلْ إِنَّ اللَّهَ لا يَأْمُرُ بِالْفَحْشاءِ أَ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ ما لا تَعْلَمُونَ - . اعراف / ۲۸ -

{و چون کار زشتی کنند، می گویند: «پدران خود را بر آن یافتیم و خدا ما را بدان فرمان داده است.» بگو: «قطعاً خدا به کار زشت فرمان نمی دهد، آیا چیزی را که نمی دانید به خدا نسبت می دهید؟»}

- قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَ فَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لا يَهِدِّي إِلَّا أَنْ يُهْدى فَما لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ - . یونس / ۳۵ -

{بگو: «آیا از شریکان شما کسی هست که به سوی حقّ رهبری کند؟» بگو: «خداست که به سوی حقّ رهبری می کند» پس، آیا کسی که به سوی حقّ رهبری می کند سزاوارتر است مورد پیروی قرار گیرد یا کسی که راه نمی یابد مگر آنکه هدایت شود؟ شما را چه شده، چگونه داوری می کنید؟}

- قالُوا أَ جِئْتَنا لِتَلْفِتَنا عَمَّا وَجَدْنا عَلَيْهِ آباءَنا وَ تَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِياءُ فِي الْأَرْضِ وَ ما نَحْنُ لَكُما بِمُؤْمِنِينَ - . یونس / ۷۸ -

{گفتند: «آیا به سوی ما آمده ای تا ما را از شیوه ای که پدرانمان را بر آن یافته ایم بازگردانی، و بزرگی در این سرزمین برای شما دو تن باشد؟ ما به شما دو تن ایمان نداریم.»}

- يا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ ما لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِراطاً سَوِيًّا - . مریم / ۴۳ -

{ای پدر، به راستی مرا از دانش [وحی، حقایقی به دست] آمده که تو را نیامده است. پس، از من پیروی کن تا تو را به راهی راست هدایت نمایم.}

- قالُوا بَلْ وَجَدْنا آباءَنا كَذلِکَ یَفْعَلُونَ - . شعراء / ۷۴ -

{گفتند: «نه، بلکه پدران خود را یافتیم که چنین می کردند.»}

ص: ۸۱

- وَ إِذا قِیلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا ما أَنْزَلَ اللَّهُ قالُوا بَلْ نَتَّبِعُ ما وَجَدْنا عَلَیْهِ آباءَنا أَوَ لَوْ کانَ الشَّیْطانُ یَدْعُوهُمْ إِلی عَذابِ السَّعِیرِ - . لقمان / ۲۱ -

{و چون به آنان گفته شود: «آنچه را که خدا نازل کرده پیروی کنید»، می گویند: «[نه!] بلکه آنچه که پدرانمان را بر آن یافته ایم پیروی می کنیم»؛ آیا هر چند شیطان آنان را به سوی عذاب سوزان فرا خواند؟}

- إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آباءَهُمْ ضالِّینَ * فَهُمْ عَلی آثارِهِمْ یُهْرَعُونَ - . صافات / ۶۹ - ۷۰ -

{آنها پدران خود را گمراه یافتند، پس ایشان به دنبال آنها می شتابند.}

- وَ الَّذِینَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ یَعْبُدُوها وَ أَنابُوا إِلَی اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْری فَبَشِّرْ عِبادِ - . زمر / ۱۷ -

{و[لی] آنان که خود را از طاغوت به دور می دارند تا مبادا او را بپرستند و به سوی خدا بازگشته اند آنان را مژده باد، پس بشارت ده به آن بندگان من...}

- وَ کَذلِکَ ما أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِکَ فی قَرْیَهٍ مِنْ نَذِیرٍ إِلَّا قالَ مُتْرَفُوها إِنَّا وَجَدْنا آباءَنا عَلی أُمَّهٍ وَ إِنَّا عَلی آثارِهِمْ مُقْتَدُونَ - . زخرف / ۲۳ -

{و بدین گونه در هیچ شهری پیش از تو هشداردهنده ای نفرستادیم مگر آنکه خوشگذرانان آن گفتند: «ما پدران خود را بر آیینی [و راهی] یافته ایم و ما از پی ایشان راهسپریم.»}

**[ترجمه]

الروایات

«۱»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ الْکَشِّیُّ (۱) وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی عَوْفٍ الْبُخَارِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ حَمَّادٍ الْمَرْوَزِیِّ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام اعْرِفُوا مَنَازِلَ شِیعَتِنَا بِقَدْرِ مَا یُحْسِنُونَ مِنْ رِوَایَاتِهِمْ عَنَّا فَإِنَّا لَا نَعُدُّ الْفَقِیهَ مِنْهُمْ فَقِیهاً حَتَّی یَکُونَ مُحَدَّثاً فَقِیلَ لَهُ أَ وَ یَکُونُ الْمُؤْمِنُ مُحَدَّثاً قَالَ یَکُونُ مُفَهَّماً وَ الْمُفَهَّمُ مُحَدَّثٌ.

**[ترجمه]رجال الکشی: ابن حماد مروزی در حدیث مرفوعی روایت می کند که امام صادق علیه السلام فرمودند: جایگاه

شیعیـان ما را به انـدازه آگاهی آنان از روایات ما بشناسـید، زیرا ما آنان را فقیه نمی دانیم مگر این که محـدث باشـند (به آنان الهـام گردد). عرض شـد یـابن رسول الله، آیـا مؤمن محـدث می شود؟ فرمود: مفهم می شود. (مفهم همان محـدث است.) - . اختیار معرفه الرجال: ۶: ج ۱، ح ۲ -

**[ترجمه]

«۲»

کش، رجال الکشـی حَمْدَوَیْهِ وَ إِبْرَاهِیمُ ابْنَا نُصَـیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ الرَّازِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَبِیبٍ الْمَدَائِنِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ سُوَیْدٍ السَّائِیِّ قَـالَ: کَتَبَ إِلَیَّ أَبُو الْحَسَنِ الْأَوَّلُ وَ هُوَ فِی السِّجْنِ وَ أَمَّا مَا ذَکَرْتَ یَا عَلِیُّ مِمَّنْ تَأْخُـذُ مَعَالِمَ دِینِکَ لَا تَأْخُـذَنَّ مَعَالِمَ دِینِکَ عَنْ غَیْرِ شِـیعَتِنَا فَإِنَّکَ إِنْ تَعَدَّیْتَهُمْ أَخَذْتَ دِینَکَ عَنِ الْخَائِنِینَ الَّذِینَ خَانُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ خَانُوا أَمَانَاتِهِمْ إِنَّهُمُ اؤْتُمِنُوا عَلَی کِتَابِ اللَّهِ جَـلَّ وَ عَلَـا فَحَرَّفُوهُ وَ بَـدَّلُوهُ فَعَلَیْهِمْ لَعْنَهُ اللَّهِ وَ لَعْنَهُ رَسُولِهِ وَ مَلَائِکَتِهِ وَ لَعْنَهُ آبَائِیَ الْکِرَامِ الْبَرَرَهِ وَ لَعْنَتِی وَ لَعْنَهُ شِـیعَتِی إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]رجال الکشـی: ابن سویـد سائی می گویـد: امام موسـی کاظم علیه السـلام از زنـدان به من نامه نوشت: مسائل دینی خود را از غیر شـیعیان ما مپرس، در غیر این صورت، دین خود را از خیانت گران به خـدا و رسول گرفته ای؛ چه این که کتاب خـدا نزد آنـان امـانت بود و آنان امین بودنـد ولی آن را تحریف و تبـدیل نمودنـد، پس لعنت خـدا، رسول، فرشـتگان، پـدران گرامی و نیکوکار من، لعنت من و شیعه من تا روز قیامت بر آنان باد. - . اختیار معرفه الرجال: ص ۷-۸، ج ۱، ح ۴ -

**[ترجمه]

«۳»

کش، رجال الکشـی جَبْرَئِیلُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ مُوسَـی بْنِ جَعْفَرِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حَاتِمِ بْنِ مَاهَوَیْهِ (۲)قَالَ: کَتَبْتُ إِلَیْهِ یَعْنِی أَبَا الْحَسَنِ الثَّالِثَ علیه السلام أَسْـأَلُهُ عَمَّنْ آخُـذُ مَعَـالِمَ دِینِی وَ کَتَبَ أَخُوهُ أَیْضاً بِـذَلِکَ فَکَتَبَ إِلَیْهِمَا فَهِمْتُ مَا ذَکَرْتُمَا فَاعْتَمِـدَا فِی دِینِکُمَا عَلَی مُسِنٍّ فِی حُبِّکُمَا وَ کُلِّ کَثِیرِ الْقَدَمِ فِی أَمْرِنَا فَإِنَّهُمْ کَافُوکُمَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی.

**[ترجمه]رجـال الکشـی: حاتم بن ماهویه می گویـد: به امام هادی علیه السـلام نوشـتم - برادر وی نیز چنین نوشـته بود - که مسائـل دینی خود را از چه کسـی بپرسم؟ امـام در جواب آن دو برادر نوشت: آنچه گفته بودیـد دانسـتم. در امور دین خود به کسـی که سن و سالش در دوستی شـما گذشـته و در راه امر و ولایت زیاد گام برداشـته اعتماد کنید که برای شـما به خواست خداوند کافی است. - . اختیار معرفه الرجال: ص ۱۵-۳۶، ج ۱، ح ۷ -

**[ترجمه]

«۴»

مع، معـانی الأخبـار أَبِی عَنْ سَـعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ بِإِسْـنَادِهِ یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام أَنَّهُ قَـالَ لِرَجُلٍ مِنْ أَصْـحَابِهِ لَا تَکُونُ إِمَّعَهً (۳) تَقُولُ أَنَا مَعَ النَّاسِ وَ أَنَا کَوَاحِدٍ مِنَ النَّاسِ.

۱- و فی نسخه: محمّد بن سعید الکشّیّ.

۲- بفتح الهاء او بالسکون ثمّ الواو المکسوره.

۳- خبر أرید به النهی.

**[ترجمه]معانی الأخبار: احمد بن ابی عبدالله از پدرش به اسناد خود که تا امام صادق علیه السلام رسانده، نقل نموده که آن حضرت به یکی از صحابه خود فرمود: إمّعه گو (مخفف اَنَامَعَهُ) مباشید که می گوید: من با مردم هستم و من مانند یکی از مردم می باشم، هر طور که دیگران بشوند، من هم خواهم شد، (خواهی نشوی رسوا همرنگ جماعت شو!). - . معانی الاخبار: ۲۶۶ -

ص: ۸۲

**[ترجمه]

أقول

قد أثبتنا ما يناسب هذا الباب فی باب ذم علماء السوء.

**[ترجمه]احادیث مناسب این باب را در باب مذمت علمای بد سیرت آورده ام.

**[ترجمه]

«۵»

مع، معانی الأخبار مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنْ حُسَيْنِ بْنِ أَيُّوبَ بْنِ أَبِی غُفَيْلَةَ الصَّيْرَفِيِّ عَنْ كَرَّامٍ الْخَثْعَمِيِّ عَنِ الثُّمَالِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِيَّاكَ وَ الرِّئَاسَةَ وَ إِيَّاكَ أَنْ تَطَأَ أَعْقَابَ الرِّجَالِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَمَّا الرِّئَاسَةُ فَقَدْ عَرَفْتُهَا وَ أَمَّا أَنْ أَطَأَ أَعْقَابَ الرِّجَالِ فَمَا ثُلُثَا مَا فِی يَدِی إِلَّا مِمَّا وَطِئْتُ أَعْقَابَ الرِّجَالِ فَقَالَ لَيْسَ حَيْثُ تَذْهَبُ إِيَّاكَ أَنْ تَنْصِبَ رَجُلًا دُونَ الْحُجَّةِ فَتُصَدِّقَهُ فِی كُلِّ مَا قَالَ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابوحمزه ثمالی گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: به تو هشدار می دهم که بپرهیزی از آن که سودای ریاست را در سرت بپرورانی، و برحذر باش از این که دنباله رو مردم باشی. عرض کردم: قربانت گردم، ریاست را دانستم، و اما این که دنبال مردم نروم، در حالی که، من دو سوم از آنچه که دارم (روایات از شما) را به سبب دنبال روی به دست آورده ام! فرمود: چنان نیست که پنداشته ای، بلکه منظور این است که بپرهیزی از آنکه غیر از حجت حق، شخصی دیگر را به رهبری انتخاب نمایی و هر چه گوید، تصدیقش کنی. - . معانی الاخبار: ۱۶۹ -

**[ترجمه]

بيان

ظن السائل أن مراده علیه السلام بوطء أعقاب الرجال مطلق أخذ العلم عن الناس فقال علیه السلام المراد أن تنصب رجلا غير الحجه فتصدقه فی كل ما يقول برأيه من غير أن يسند ذلك إلى المعصوم علیه السلام فأما من يروی عن المعصوم أو يفسر ما

فهمه من کلامه لمن لیس له صلاحیه فهم کلامه من غیر تلقین فالأخذ عنه کالأخذ عن المعصوم و یجب علی من لا ـ یعلم الرجوع إلیه لیعرف أحکام الله تعالی.

**[ترجمه]پرسشگر فکر کرده، مراد امام علیه السلام از دنبال روی مردان، مطلق گرفتن علم از مردم است. امام علیه السلام فرمود: مراد این است که مردی را بدون دلیل نصب العین خود قرار دهی و در هر چه از رأیش بدون استناد به معصوم گوید، او را تصدیق نمایی؛ اما کسی که از معصوم روایت می کند یا چیزی را که از سخنان معصوم فهمیده تفسیر می کند، برای کسی که صلاحیت فهمیدن کلام معصومین را بدون تلقین از جانب دیگری ندارد، پس اخذ احکام از چنان شخصی، مثل گرفتن احکام از معصوم است. و بر جاهلان رجوع به سوی آن شخص واجب است تا احکام خدا را بشناسند.

**[ترجمه]

«۶»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ أَبِی حَفْصٍ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَخِیهِ سُفْیَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا سُفْیَانُ إِیَّاکَ وَ الرِّئَاسَهَ فَمَا طَلَبَهَا أَحَدٌ إِلَّا هَلَکَ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَدْ هَلَکْنَا إِذاً لَیْسَ أَحَدٌ مِنَّا إِلَّا وَ هُوَ یُحِبُّ أَنْ یُذْکَرَ وَ یُقْصَدَ وَ یُؤْخَذَ عَنْهُ فَقَالَ لَیْسَ حَیْثُ تَذْهَبُ إِلَیْهِ إِنَّمَا ذَلِکَ أَنْ تَنْصِبَ رَجُلًا دُونَ الْحُجَّهِ فَتُصَدِّقَهُ فِی کُلِّ مَا قَالَ وَ تَدْعُوَ النَّاسَ إِلَی قَوْلِهِ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابو حفص از برادرش سفیان بن خالد روایت نموده که امام صادق علیه السلام فرمود: ای سفیان، هوشیار باش، و از رفتن در پی ریاست بپرهیز که هیچ کس در جستجوی آن برنیامد مگر اینکه تباه شد. عرض کردم: فدایت گردم، ما تباه شده ایم، زیرا هیچ یک از ما نیست مگر آن که دوست دارد که نامدار باشد، و مردم او را در نظر گرفته و به او مراجعه کنند، و از او شنوندگی داشته باشند! فرمود: این گونه نیست که تو پنداشته ای، بلکه ریاست آن است که تو غیر از حجت خدا، شخص دیگری را بدون دلیل (به جای امام علیه السلام) به امارت برگزینی و هر چه گوید: تصدیقش نمایی، و مردم را برای شنیدن و پذیرفتن گفتار او دعوت کنی. - . معانی الاخبار: ۱۷۹ -

**[ترجمه]

«۷»

مع، معانی الأخبار ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ زِیَادٍ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام کَذَبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یَعْرِفُنَا وَ هُوَ مُسْتَمْسِکٌ بِعُرْوَهِ غَیْرِنَا.

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابراهیم بن زیاد گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: دروغگو است کسی که گوید ما را می شناسد در حالی که او به ریسمان غیر از ما چنگ زده است. - . معانی الاخبار: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۸»

م، تفسیر الإمام علیه السلام قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيُّ علیه السلام حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ جَدِّی عَنْ أَبِیهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّ اللَّهَ لَا یَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعاً یَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ وَ لَکِنْ یَقْبِضُهُ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ فَإِذَا لَمْ یُنْزِلْ عَالِمٌ إِلَی عَالِمٍ یَصْرِفُ عَنْهُ طُلَّابُ حُطَامِ الدُّنْیَا (1)وَ حَرَامِهَا وَ یَمْنَعُونَ الْحَقَّ أَهْلَهُ وَ یَجْعَلُونَهُ لِغَیْرِ أَهْلِهِ وَ اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤَسَاءَ جُهَّالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَیْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا.

ص: ۸۳

۱- ۱ حطام الدنیا: متاعه و ما فیها من مال کثیر أو قلیل.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه وآله روایت کرده: خدای متعال علم را قبض نمی کند که از مردم بگیرد، ولی علم را به قبض علماء قبض می کند. زمانی که دانشمندی [یا طالب علمی] به سوی دانشمندی نیاید، طالبان هیزم دنیا و حرام های دنیا از او رویگردان می شوند و اهل حق را مانع از حق می شوند و حق را برای نا اهل قرار می دهند و مردم جاهلانه رئیس انتخاب می کنند و از وی سؤال می کنند، پس او بدون علم فتوا می دهد. خودشان گمراه هستند، دیگران را هم گمراه می کنند. - . تفسیر منسوب به امام عسکری(ع): ۵۲-۵۳، ح ۲۵ -

ص: ۸۳

**[ترجمه]

«۹»

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام يَا مَعْشَرَ شِيعَتِنَا وَ الْمُنْتَحِلِينَ مَوَدَّتَنَا إِيَّاكُمْ وَ أَصْحَابَ الرَّأْيِ فَإِنَّهُمْ أَعْدَاءُ السُّنَنِ تَفَلَّتَتْ مِنْهُمُ الْأَحَادِيثُ أَنْ يَحْفَظُوهَا وَ أَعْيَتْهُمُ السُّنَّةُ أَنْ يَعُوهَا فَاتَّخَذُوا عِبَادَ اللَّهِ خَوَلًا وَ مَالَهُ دُوَلًا فَذَلَّتْ لَهُمُ الرِّقَابُ وَ أَطَاعَهُمُ الْخَلْقُ أَشْبَاهُ الْكِلَابِ وَ نَازَعُوا الْحَقَّ أَهْلَهُ وَ تَمَثَّلُوا بِالْأَئِمَّةِ الصَّادِقِينَ وَ هُمْ مِنَ الْكُفَّارِ الْمَلَاعِينِ فَسُئِلُوا عَمَّا لَا يَعْلَمُونَ فَأَنِفُوا أَنْ يَعْتَرِفُوا بِأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ فَعَارَضُوا الدِّينَ بِآرَائِهِمْ فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا أَمَا لَوْ كَانَ الدِّينُ بِالْقِيَاسِ لَكَانَ بَاطِنُ الرِّجْلَيْنِ أَوْلَى بِالْمَسْحِ مِنْ ظَاهِرِهِمَا.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: روایت شده که حضرت علی علیه السلام فرمود: ای گروه شیعه ما و کسانی که دوستی ما را اختیار نموده اید، از اصحاب رأی بپرهیزید، چه اینکه آنان دشمنان سنتند، احادیث را حفظ نکرده، فرا گرفتن سنت آنان را ناتوان ساخته، بندگان خدا را به بردگی گرفته، مال خدا در میانشان دست به دست می گردد، گردن مردمان در مقابلشان ذلیل و مردمی که شبیه سگ هستند از آنان فرمان می برند. خود را به منزله و شبیه پیشوایان حق دانسته، با اهل حق در نزاع و درگیری می باشند، در حالی که در واقع از کافران ملعونند. از آنچه نمی دانند مورد پرسش قرار می گیرند ولی اعتراف به نادانی نمی کنند. با آراء خویش با دین به معاوضه برخاستند، پس گمراه گشته و گمراه کردند. اگر دین با قیاس درست می شد، مسح کردن باطن دو پا از مسح ظاهرشان بهتر بود. - . تفسیر منسوب به امام عسکری(ع): ۵۳، ح ۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۰»

وَ قَالَ الرِّضَا علیه السلام قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ حَسُنَ سَمْتُهُ وَ هَدْيُهُ وَ تَمَاوَتَ فِي مَنْطِقِهِ وَ تَخَاضَعَ فِي حَرَكَاتِهِ فَرُوَيْداً لَا يَغُرَّنَّكُمْ فَمَا أَكْثَرَ مَنْ يُعْجِزُهُ تَنَاوُلُ الدُّنْيَا وَ رُكُوبُ الْحَرَامِ مِنْهَا لِضَعْفِ نِيَّتِهِ وَ مَهَانَتِهِ وَ جُبْنِ قَلْبِهِ فَنَصَبَ الدِّينَ فَخّاً لَهَا (۱) فَهُوَ لَا يَزَالُ يَخْتِلُ النَّاسَ بِظَاهِرِهِ فَإِنْ تَمَكَّنَ مِنْ حَرَامٍ اقْتَحَمَهُ وَ إِذَا وَجَدْتُمُوهُ يَعِفُّ عَنِ الْمَالِ الْحَرَامِ فَرُوَيْداً لَا يَغُرَّنَّكُمْ فَإِنَّ شَهَوَاتِ الْخَلْقِ مُخْتَلِفَةٌ فَمَا أَكْثَرَ مَنْ يَنْبُو (۲) عَنِ الْمَالِ الْحَرَامِ وَ إِنْ كَثُرَ وَ يَحْمِلُ نَفْسَهُ عَلَى شَوْهَاءَ قَبِيحَةٍ

فَيَأْتِى مِنْهَا مُحَرَّماً فَإِذَا وَجَدْتُمُوهُ يَعِفُّ عَنْ ذَلِكَ فَرُوَيْداً لَا يَغُرَّكُمْ حَتَّى تَنْظُرُوا مَا عَقَدَهُ عَقْلُهُ فَمَا أَكْثَرَ مَنْ تَرَكَ ذَلِكَ أَجْمَعَ ثُمَّ لَا يَرْجِعُ إِلَى عَقْلٍ مَتِينٍ فَيَكُونُ مَا يُفْسِدُهُ بِجَهْلِهِ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُهُ بِعَقْلِهِ فَإِذَا وَجَدْتُمْ عَقْلَهُ مَتِيناً فَرُوَيْداً لَا يَغُرَّكُمْ حَتَّى تَنْظُرُوا أَ مَعَ هَوَاهُ يَكُونُ عَلَى عَقْلِهِ أَوْ يَكُونُ مَعَ عَقْلِهِ عَلَى هَوَاهُ وَ كَيْفَ مَحَبَّتُهُ لِلرِّئَاسَاتِ الْبَاطِلَهِ وَ زُهْدُهُ فِيهَا فَإِنَّ فِى النَّاسِ مَنْ خَسِرَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهَ يَتْرُكُ الدُّنْيَا لِلدُّنْيَا وَ يَرَى أَنَّ لَذَّهَ الرِّئَاسَهِ الْبَاطِلَهِ أَفْضَلُ مِنْ لَذَّهِ الْأَمْوَالِ وَ النِّعَمِ الْمُبَاحَهِ الْمُحَلَّلَهِ فَيَتْرُكُ ذَلِكَ أَجْمَعَ طَلَباً لِلرِّئَاسَهِ حَتَّى إِذا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّهُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَ لَبِئْسَ الْمِهادُ فَهُوَ يَخْبِطُ خَبْطَ عَشْوَاءَ يَقُودُهُ أَوَّلُ بَاطِلٍ إِلَى أَبْعَدِ غَايَاتِ الْخَسَارَهِ وَ يُمِدُّهُ رَبُّهُ بَعْدَ طَلَبِهِ لِمَا لَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ فِى طُغْيَانِهِ فَهُوَ يُحِلُّ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَ يُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَا يُبَالِى بِمَا فَاتَ مِنْ دِينِهِ إِذَا سَلِمَتْ لَهُ رِئَاسَتُهُ الَّتِى قَدْ يَتَّقِى مِنْ أَجْلِهَا فَأُولَئِكَ الَّذِينَ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَ لَعَنَهُمْ وَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذاباً مُهِيناً

۱- الفخ: آله يصاد بها.

۲- أى من ينفر عنه و لا يقبل إليه.

وَ لَكِنَّ الرَّجُلَ كُلَّ الرَّجُلِ نِعْمَ الرَّجُلُ هُوَ الَّذِی جَعَلَ هَوَاهُ تَبَعاً لِأَمْرِ اللَّهِ وَ قُوَاهُ مَبْذُولَةً فِی رِضَی اللَّهِ یَرَی الذُّلَّ مَعَ الْحَقِّ أَقْرَبَ إِلَی عِزِّ الْأَبَدِ مِنَ الْعِزِّ فِی الْبَاطِلِ وَ یَعْلَمُ أَنَّ قَلِیلَ مَا یَحْتَمِلُهُ مِنْ ضَرَّائِهَا یُؤَدِّیهِ إِلَی دَوَامِ النَّعِیمِ فِی دَارٍ لَا تَبِیدُ وَ لَا تَنْفَدُ وَ أَنَّ كَثِیرَ مَا یَلْحَقُهُ مِنْ سَرَّائِهَا إِنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ یُؤَدِّیهِ إِلَی عَذَابٍ لَا انْقِطَاعَ لَهُ وَ لَا یَزُولُ فَذَلِكُمُ الرَّجُلُ نِعْمَ الرَّجُلُ فَبِهِ فَتَمَسَّكُوا وَ بِسُنَّتِهِ فَاقْتَدُوا وَ إِلَی رَبِّكُمْ بِهِ فَتَوَسَّلُوا فَإِنَّهُ لَا تُرَدُّ لَهُ دَعْوَةٌ وَ لَا تُخَیَّبُ لَهُ طَلِبَةٌ (۱).

**[ترجمه]امام رضا علیه السلام از امام زین العابدین علیه السلام روایت می کند که فرمود: وقتی مردی را دیدید که قیافه و ظاهرش مثل اهل خیر و نیکی نیست و در گفتارش ریاکاری می نماید در حرکاتش فروتن است، زود پیروی از او ننموده، تأمل کن و فریب نخور؛ زیرا چه بسیارند کسانی که از به دست آوردن دنیا و حرام آن عاجزند و این ناتوانی به علت ضعف نیّت «و اراده»، حقارت و ترس است، لذا دین را ابزار به دست آوردن دنیا قرار داده، مردم را با ظاهر سازی فریب می دهند و اگر قدرت بر حرام داشته باشد وارد آن می شود. اما اگر دیدید که او از مال حرام پرهیز می کند، بازهم درنگ نموده، فریب نخورید، چون شهوات مردم مختلف است، چه بسیارند کسانی که به مال حرام توجه ندارند - هر چند زیاد باشد - اما همین شخص با زن زشت صورت زنا می کند. اگر دیدید چنین کاری نمی کند، باز هم دقت نموده فریب نخورید، ببینید عقلش چگونه است، زیرا بسیار است مواردی که کسی مال و شهوت را ترک می کند اما عقل درستی ندارد به جهت نادانی، فسادش از اصلاحش بیشتر است. اگر دیدید عقل درستی دارد باز فریب نخورید، ببینید که آیا عقلش بر هوای نفس پیروز است یا بالعکس، و نیز دقت کنید که علاقه به ریاست های باطل دارد یا ندارد، زیرا بعضی انسانها در دنیا و آخرت خسارت زده اند. دنیا را برای دنیا ترک می کنند و لذت ریاست باطل را بهتر از لذت اموال و نعمت های مباح می دانند و همه را به خاطر رسیدن به ریاست ترک می کنند: «إِذا قِیلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَ لَبِئْسَ الْمِهادُ»، - . بقره/۲۰۶ - {و چون به او گفته شود: «از خدا پروا کن» نخوت، وی را به گناه کشاند. پس جهنم برای او بس است، و چه بد بستری است.} او بدون بصیرت و کورکورانه راه می پیماید، اولین گام او در راه باطل، او را به آخرین درجه خسارت می رساند. و چون درخواست چیزهایی را می کند که بر آن قدرت ندارد، مانند ادعای امامت و ریاست بر مردم و دادن فتوا، مستحق عدم لطف خداوند گردیده، در طغیان و سرکشی نیرومند گردیده، حلال را حرام و بالعکس می کند؛ از دست دادن دین برایش اهمیتی ندارد، آنچه مهم است این است که ریاست او باقی بماند، در مورد اینهاست آیه مبارکه: «وَ یُعَذِّبَ الْمُنافِقِینَ وَ الْمُنافِقاتِ وَ الْمُشْرِكِینَ وَ الْمُشْرِكاتِ الظَّانِّینَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَیْهِمْ دائِرَةُ السَّوْءِ وَ غَضِبَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ وَ لَعَنَهُمْ وَ أَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَ ساءَتْ مَصِیراً»، - . فتح / ۶ - {و [تا] مردان و زنان نفاق پیشه و مردان و زنان مشرک را که به خدا گمان بد برده اند، عذاب کند؛ بَدِ زمانه بر آنان باد. و خدا بر ایشان خشم نموده و لعنتشان کرده و جهنّم را برای آنان آماده گردانیده و [چه] بد سرانجامی است!}

لکن مرد کامل و نیکو آن است که هوای نفس خود را پیرو امر خداوند قرار داده و توان خویش را در راه رضایت خداوند به کار گیرد. خواری همراه با حق را از عزّت در راه باطل، به عزت ابدی نزدیک تر می داند و می داند تحمل ضرر اندک موجب دوام نعمت در جهان آخرت می شود که پایان ناپذیر است و خوشحالی همراه با پیروی از هوای نفس منجر به عذابی می شود که از بین نرفتنی است. به آن مردی که کامل است اقتدا نموده، از روش او پیروی نمایید، به وسیله او به خدا توسل جوئید که دعای او متسجاب و به درخواستش رسیده، ناامید نخواهد شد. - . تفسیر منسوب به امام عسکری(ع): ۵۳-۵۵، ح ۲۷

-

**[ترجمه]

«۱۱»

ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام أَنَّهُ قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ إِلَى آخِرِ الْخَبَرِ.

**[ترجمه]الاحتجاج: امام حسن عسکری علیه السلام از امام سجاد علیه السلام حدیث فوق را روایت کرده است. - . الاحتجاج: ۳۲۰- ۳۲۱ -

**[ترجمه]

بيان

قوله علیه السلام فإذا لم ينزل عالم إلى عالم من باب الإفعال أو التفعيل أی إذا لم يعلم العالم علمه إما للتقيه أو لعدم قابليه المتعلمين فمات ذلك العالم صرف طلاب حطام الدنيا الناس عن العلم لقله أعوان العلم و يمنعون الحق أهله لذهاب أنصار الحق قوله علیه السلام المنتحلين مودتنا فيه تعريض بهم إذ الانتحال ادعاء أمر من غير الاتصاف به حقيقه و يحتمل أن يكون المراد الذين اتخذوا مودتنا نحلتهم و دينهم قوله علیه السلام تفلتت منهم الأحاديث أی فات و ذهب منهم حفظ الأحاديث و أعجزهم ضبط السنه فلم يقدروا عليه قوله علیه السلام فاتخذوا عباد الله خولا قال الجزری فی حديث أبی هريره إذا بلغ بنو أبی العاص ثلاثين كان عباد الله خولا أی خدما و عبيدا يعنی أنهم يستخدمونهم و يستعبدونهم قوله علیه السلام و ماله دولا أی يتداولونه بينهم و قوله أشباه الكلاب نعت للخلق قوله علیه السلام و تمثلوا أی تشبهوا بهم و ادعوا منزلتهم قوله علیه السلام فأنفوا أی تكبروا و استنكفوا قوله علیه السلام سمته و هديه قال الفيروزآبادی السمت الطريق و هيئه أهل الخير و قال الهدى الطريقه و السيره قوله علیه السلام و تماوت قال الفيروزآبادی المتماوت الناسك المرائی و قال الجزری يقال تماوت الرجل إذا أظهر من نفسه التخافت و التضاعف من العباده و الزهد و الصوم قوله علیه السلام و تخاضع أی أظهر الخضوع فی جميع حركاته قوله فرويدا أی أمهل و تأن و لا تبادر إلى متابعته

۱- و فی نسخه: و لا تحجب له طلبه.

و الانخداع عن أطواره قوله و مهانته أی مذلته و حقارته قوله یختل الناس أی یخدعهم قوله اقتحمه أی دخله مبادرا من غیر رویه قوله علیه السلام من ینبو عن المال الحرام أی یرتفع عنه و لا یتوجه إلیه قال الجزری یقال نبا عنه بصره ینبو أی تجافی و لم ینظر إلیه قوله علیه السلام علی شوهاء أی یحمل نفسه علی امرأه قبیحه مشوهه الخلقه فیزنی بها و لا یترکها فضلا عن الحسناء قوله علیه السلام ما عقده عقله یحتمل أن یکون کلمه ما موصوله و عقد فعلا ماضیا أی حتی تنظروا إلی الأمور التی عقدها عقله و نظمها فإن علی العقل إنما یستدل بآثاره و یحتمل أن تکون ما استفهامیه و العقده اسما بمعنی ما عقد علیه فیرجع إلی المعنی الأول و یحتمل علی الأخیر أن یکون المراد ثبات عقله و استقراره و عدم تزلزله فیما یحکم به عقله قوله علیه السلام أ مع هواه یکون علی عقله حاصله أنه ینبغی أن ینظر هل عقله مغلوب لهواه أم هواه مقهور لعقله.

قوله أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ أی حملته الأنفه و حمیه الجاهلیه علی الإثم الذی یؤمر باتقائه لجاجا من قولک أخذته بکذا إذا حملته علیه و ألزمته إیاه فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ أی کفته جزاء و عقابا وَ لَبِئْسَ الْمِهادُ جواب قسم مقدر و المخصوص بالذم محذوف للعلم به و المهاد الفراش و قیل ما یوطأ للجنب قوله علیه السلام فهو یخبط خبط عشواء قال الجوهری العشواء الناقه التی لا تبصر أمامها فهی تخبط بیدیها کل شی ء و رکب فلان العشواء إذا خبط أمره علی غیر بصیره و فلان خابط خبط عشواء قوله علیه السلام و یمده ربه أی یقویه من مد الجیش و أمده إذا زاده و قواه أی بعد أن طلب ما لا یقدر علیه من دعوی الإمامه و رئاسه الخلق و إفتاء الناس فعجز عنها لنقصه و جهله استحق منع لطفه تعالی عنه فصار ذلک سببا لتمادیه فی طغیانه و ضلاله قوله لا تبید أی لا تهلک و لا تفنی.

**[ترجمه]«فإذا لم ینزل عالم إلی عالم»، لم ینزل از باب افعال یا از باب تفعیل است، یعنی وقتی عالم علم خود را به جهت تقیه یا عدم قابلیت دانش آموزان تعلیم ندهد، پس آن عالم بمیرد، طالبان متاع ناچیز دنیا، مردم را از (آن) علم به خاطر کم بودن کمک کاران دانش، منصرف می سازند و حق را به خاطر از بین رفتن یاران حق، از اهلش باز می دارند. «المنتحلین مودّتنا» این جمله در حقیقت از باب کنایه است، زیرا انتحال به معنای ادعای کاری بدون متصف شدن به آن است و احتمال دارد مقصود این باشد: کسانی که دوستی ما را دین و مذهب خود قرار داده اند.

«تفلتت منهم الأحادیث» یعنی حفظ احادیث از دست آنان رفته است و آنان را ضبط سنت ناتوان ساخته است، پس قدرت بر آن ندارند. «فاتخذوا عبادالله خولاً» جزری گوید: در حدیث ابوهریره آمده است: وقتی فرزندان ابی العاص به سی سالگی رسیدند، بندگان خدا را خدمتکاران و غلامان خود قرار می دهند، یعنی آنان بندگان خدا را به خدمت و بندگی می گیرند. «و ماله دولا» یعنی اموال بندگان خدا را در میان خودشان دست به دست می گردانند. «اشباه الکلاب» صفت خلق است. «تمثلوا»، خود را به امامان راستگو همانند می کنند و ادعای مقام و منزلت آنان را دارند. «فانفوا» یعنی تکبر و استنکاف می ورزند. «سمته و هدیه»، فیروزآبادی گوید: السمت: به معنای راه و سیره اهل خیر است. الهدی: به معنای سیره و روش می باشد. «تماوت»، فیروز آبادی گوید: المتمات: به معنای عابد ریاکار است. جزری گوید: «تماوت الرجل» وقتی گفته می شود که شخصی عبادت و زهد و روزه را چند برابر و مخفیانه آشکار کند. «تخاضع» یعنی خضوع و فروتنی را در تمام حرکاتش آشکار کرد. «فرویداً» یعنی مهلت بده و آهسته انجام بده و به پیروی

و ادا در آوردن اطوار ایشان عجله نکن. «مهانته» یعنی مذلت و حقارت وی. «یختل الناس» یعنی مردم را فریب می دهد.

«اقتحمه» یعنی بـدون برنـامه داخـل حرام می شود. «من ینبوا عن المال الحرام» یعنی که از مال حرام دست بردارد و به آن توجه نکنـد، جزری گویـد: «نبا عنه بصـره ینبوا» پهلو خالی می کند و به سوی آن نگاه نمی کند. «علی شوهاء» یعنی نفس خود را به زن زشت روی بـد شـکل وادار می کنـد و سـپس با او زنا می کنـد و او را رها نمی کنـد، چه رسـد به زن زیبا. «ما عقده عقله» احتمـال دارد «ما» موصوله باشـد، و عقـده فعل ماضـی، یعنی تا به کارهایی نگاه کنیـد که عقلش آن را گره زده و منظم ساخته است، زیرا عقل از آثار آن فهمیـده می شود. و احتمال دارد ما اسـتفهامیه باشـد و «العقـده» اسم باشـد، به معنی «ما عقـده علیه» یعنی آنچه بر او بسته می شود. پس به معنی اولی برمی گردد؛ بنـا بر معنـای اخیر، احتمـال دارد مقصود پابرجـایی و ثبات عقل آن شـخص در چیزی باشد که عقلش حکم می کند. «أمع هواه یکون علی عقله» یعنی حاصل مطلب این است که سزاوار است نگاه شود، آیا هواهای نفسانی او بر عقلش غالب است یا هواهای نفسانی او مغلوب عقلش است.

«أخـذته العزه بالإثم» تعصـبات در مورد گناه که مأمور به تقوا شده است، تعصـبات جاهلی و تکبر و گردن کشـی، او را از باب لجـاجت وادار بـه ارتکـاب آن می کنـد. ضـرب المثـل «اخـذته بکـذا» زمـانی گفته می شـود که او را وادار به آن چیز بکنی و الزامش نمایی. «فحسبه جهنم» یعنی عقاب و جزای او را جهنم کفایت می کند. «فبئس المهاد» جواب قسم مقدّر و مخصوص به ذمّ است که به خـاطر آگـاهی از آن حـذف شـده است. «المهـاد» به معنای فرش است و گفته شـده به معنای «ما یوطاء للجنب» است. «فهو یخبـط خبط عشواء»، جوهری گویـد: شتری است که جلوی پایش را نمی بینـد و با پاهای جلویش همه چیز را نابود می کند. و «رکب فلان العشواء» گفته می شود، وقتی کارش بدون بصیرت و آگاهی از بین برود.

«ویمـدّه ربّه» یعنی خداونـد او را تقویت می کند. این کلمه از ماده «مدّالجیش» گرفته شده است که به زمانی گفته می شود که به لشـکر بیافزاید و لشکر را تقویت کند، یعنی بعد از آن که دعوای امامت و ریاست مردم و فتوا دادن برای مردم را می کند و از آن ناتوان می شود، به خاطر نقص و نادانی اش مستحق محرومیت از لطف خدا می شود و این سبب ادامه طغیان و گمراهی وی می شود. «لاتبید» یعنی به هلاکت نمی رسد و از بین نمی رود.

**[ترجمه]

«۱۲»

م، تفسـیر الإمام علیه السـلام ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ مِنْهُمْ أُمِّیُّونَ لا یَعْلَمُونَ الْکِتابَ إِلَّا أَمـانِیَّ قَـالَ علیه السـلام ثُمَّ قَـالَ اللَّهُ تَعَـالَی یَـا مُحَمَّدُ وَ مَنْ هَؤُلَاءِ الْیَهُودُ أُمِّیُّونَ لَا یَقْرَءُونَ الْکِتَابَ وَ لَا یَکْتُبُونَ کَالْأُمِّیِّ مَنْسُوبٌ إِلَی أُمِّهِ أَیْ هُوَ کَمَا خَرَجَ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ لَا یَقْرَأُ وَ لَا یَکْتُبُ لَا یَعْلَمُونَ الْکِتَابَ الْمُنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ وَ لَا الْمُتَکَذِّبَ بِهِ وَ لَا

يُمَيِّزُونَ بَيْنَهُمَا إِلَّا أَمَانِيَّ أَيْ إِلَّا أَنْ يُقْرَأَ عَلَيْهِمْ وَ يُقَالَ هَذَا كِتَابُ اللَّهِ وَ كَلَامُهُ لَا يَعْرِفُونَ إِنْ قُرِئَ مِنَ الْكِتَابِ خِلَافُ مَا فِيهِ وَ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ أَيْ مَا يَقْرَأُ عَلَيْهِمْ رُؤَسَاؤُهُمْ مِنْ تَكْذِيبِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فِي نُبُوَّتِهِ وَ إِمَامَةِ عَلِيٍّ عليه السلام سَيِّدِ عِتْرَتِهِ عليه السلام وَ هُمْ يُقَلِّدُونَهُمْ مَعَ أَنَّهُ مُحَرَّمٌ عَلَيْهِمْ تَقْلِيدُهُمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هذا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَناً قَلِيلًا قَالَ عليه السلام قَالَ اللَّهُ تَعَالَى هَذَا الْقَوْمُ مِنَ الْيَهُودِ كَتَبُوا صِفَةً زَعَمُوا أَنَّهَا صِفَةُ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ هِيَ خِلَافُ صِفَتِهِ وَ قَالُوا لِلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنْهُمْ هَذِهِ صِفَةُ النَّبِيِّ الْمَبْعُوثِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ أَنَّهُ طَوِيلٌ عَظِيمُ الْبَدَنِ وَ الْبَطْنِ أَصْهَبُ الشَّعْرِ وَ مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله بِخِلَافِهِ وَ هُوَ يَجِيءُ بَعْدَ هَذَا الزَّمَانِ بِخَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ وَ إِنَّمَا أَرَادُوا بِذَلِكَ لِتَبْقَى لَهُمْ عَلَى ضُعَفَائِهِمْ رِئَاسَتُهُمْ وَ تَدُومَ لَهُمْ إِصَابَاتُهُمْ وَ يَكُفُّوا أَنْفُسَهُمْ مَئُونَةَ خِدْمَةِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ خِدْمَةِ عَلِيٍّ عليه السلام وَ أَهْلِ خَاصَّتِهِ فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَ وَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ مِنْ هَذِهِ الصِّفَاتِ الْمُحَرَّفَاتِ الْمُخَالِفَاتِ لِصِفَةِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ عَلِيٍّ عليه السلام الشِّدَّةُ لَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ فِي أَسْوَءِ بِقَاعِ جَهَنَّمَ وَ وَيْلٌ لَهُمْ الشِّدَّةُ مِنَ الْعَذَابِ ثَانِيَةً مُضَافَةً إِلَى الْأُولَى مِمَّا يَكْسِبُونَهُ مِنَ الْأَمْوَالِ الَّتِي يَأْخُذُونَهَا إِذَا ثَبَّتُوا أعوامهم [عَوَامَّهُمْ عَلَى الْكُفْرِ بِمُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الْجَحْدِ لِوَصِيَّتِهِ أَخِيهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَلِيِّ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ عليه السلام قَالَ رَجُلٌ لِلصَّادِقِ عليه السلام فَإِذَا كَانَ هَؤُلَاءِ الْقَوْمُ مِنَ الْيَهُودِ لَا يَعْرِفُونَ الْكِتَابَ إِلَّا بِمَا يَسْمَعُونَهُ مِنْ عُلَمَائِهِمْ لَا سَبِيلَ لَهُمْ إِلَى غَيْرِهِ فَكَيْفَ ذَمَّهُمْ بِتَقْلِيدِهِمْ وَ الْقَبُولِ مِنْ عُلَمَائِهِمْ وَ هَلْ عَوَامُّ الْيَهُودِ إِلَّا كَعَوَامِّنَا يُقَلِّدُونَ عُلَمَاءَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَجُزْ لِأُولَئِكَ الْقَبُولُ مِنْ عُلَمَائِهِمْ لَمْ يَجُزْ لِهَؤُلَاءِ الْقَبُولُ مِنْ عُلَمَائِهِمْ فَقَالَ عليه السلام بَيْنَ عَوَامِّنَا وَ عُلَمَائِنَا وَ بَيْنَ عَوَامِّ الْيَهُودِ وَ عُلَمَائِهِمْ فَرْقٌ مِنْ جِهَةٍ وَ تَسْوِيَةٌ مِنْ جِهَةٍ أَمَّا مِنْ حَيْثُ اسْتَوَوْا فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ ذَمَّ عَوَامَّنَا بِتَقْلِيدِهِمْ عُلَمَاءَهُمْ كَمَا ذَمَّ عَوَامَّهُمْ وَ أَمَّا مِنْ حَيْثُ افْتَرَقُوا فَلَا قَالَ بَيِّنْ لِي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ عليه السلام إِنَّ عَوَامَّ الْيَهُودِ كَانُوا قَدْ عَرَفُوا عُلَمَاءَهُمْ بِالْكَذِبِ الصَّرِيحِ وَ بِأَكْلِ الْحَرَامِ وَ الرِّشَاءِ وَ بِتَغْيِيرِ الْأَحْكَامِ عَنْ وَاجِبِهَا بِالشَّفَاعَاتِ وَ الْعِنَايَاتِ وَ الْمُصَانَعَاتِ وَ عَرَفُوهُمْ بِالتَّعَصُّبِ الشَّدِيدِ الَّذِي يُفَارِقُونَ بِهِ أَدْيَانَهُمْ وَ أَنَّهُمْ إِذَا تَعَصَّبُوا أَزَالُوا حُقُوقَ مَنْ تَعَصَّبُوا عَلَيْهِ وَ أَعْطَوْا مَا لَا يَسْتَحِقُّهُ مَنْ تَعَصَّبُوا لَهُ مِنْ أَمْوَالِ غَيْرِهِمْ وَ ظَلَمُوهُمْ مِنْ أَجْلِهِمْ وَ عَرَفُوهُمْ يُقَارِفُونَ الْمُحَرَّمَاتِ وَ اضْطُرُّوا

بِمَعَارِفِ قُلُوبِهِمْ إِلَى أَنَّ مَنْ فَعَلَ مَا يَفْعَلُونَهُ فَهُوَ فَاسِقٌ لَا يَجُوزُ أَنْ يُصَدَّقَ عَلَى اللَّهِ وَ لَا عَلَى الْوَسَائِطِ بَيْنَ الْخَلْقِ وَ بَيْنَ اللَّهِ فَلِذَلِكَ ذَمَّهُمْ لِمَا قَلَّدُوا مَنْ قَدْ عَرَفُوا وَ مَنْ قَدْ عَلِمُوا أَنَّهُ لَا يَجُوزُ قَبُولُ خَبَرِهِ وَ لَا تَصْدِيقُهُ فِي حِكَايَاتِهِ وَ لَا الْعَمَلُ بِمَا يُؤَدِّيهِ إِلَيْهِمْ عَمَّنْ لَمْ يُشَاهِدُوهُ وَ وَجَبَ عَلَيْهِمُ النَّظَرُ بِأَنْفُسِهِمْ فِي أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِذْ كَانَتْ دَلَائِلُهُ أَوْضَحَ مِنْ أَنْ تَخْفَى وَ أَشْهَرَ مِنْ أَنْ لَا تَظْهَرَ لَهُمْ وَ كَذَلِكَ عَوَامُّ أُمَّتِنَا إِذَا عَرَفُوا مِنْ فُقَهَائِهِمُ الْفِسْقَ الظَّاهِرَ وَ الْعَصَبِيَّةَ الشَّدِيدَةَ وَ التَّكَالُبَ عَلَى حُطَامِ الدُّنْيَا وَ حَرَامِهَا وَ إِهْلَاكَ مَنْ يَتَعَصَّبُونَ عَلَيْهِ وَ إِنْ كَانَ لِإِصْلَاحِ أَمْرِهِ مُسْتَحِقّاً وَ التَّرَفْرُفَ بِالْبِرِّ وَ الْإِحْسَانِ عَلَى مَنْ تَعَصَّبُوا لَهُ وَ إِنْ كَانَ لِلْإِذْلَالِ وَ الْإِهَانَةِ مُسْتَحِقّاً فَمَنْ قَلَّدَ مِنْ عَوَامِّنَا مِثْلَ هَؤُلَاءِ الْفُقَهَاءِ فَهُمْ مِثْلُ الْيَهُودِ الَّذِينَ ذَمَّهُمُ اللَّهُ تَعَالَى بِالتَّقْلِيدِ لِفَسَقَةِ فُقَهَائِهِمْ- فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ صَائِناً لِنَفْسِهِ حَافِظاً لِدِينِهِ مُخَالِفاً عَلَى هَوَاهُ مُطِيعاً لِأَمْرِ مَوْلَاهُ فَلِلْعَوَامِّ أَنْ يُقَلِّدُوهُ وَ ذَلِكَ لَا يَكُونُ إِلَّا بَعْضَ فُقَهَاءِ الشِّيعَةِ لَا جَمِيعَهُمْ فَأَمَّا مَنْ رَكِبَ مِنَ الْقَبَائِحِ وَ الْفَوَاحِشِ مَرَاكِبَ فَسَقَةِ فُقَهَاءِ الْعَامَّةِ فَلَا تَقْبَلُوا مِنْهُمْ عَنَّا شَيْئاً وَ لَا كَرَامَةَ وَ إِنَّمَا كَثُرَ التَّخْلِيطُ فِيمَا يُتَحَمَّلُ عَنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ لِذَلِكَ لِأَنَّ الْفَسَقَةَ يَتَحَمَّلُونَ عَنَّا فَيُحَرِّفُونَهُ بِأَسْرِهِ لِجَهْلِهِمْ وَ يَضَعُونَ الْأَشْيَاءَ عَلَى غَيْرِ وُجُوهِهَا لِقِلَّةِ مَعْرِفَتِهِمْ وَ آخَرِينَ يَتَعَمَّدُونَ الْكَذِبَ عَلَيْنَا لِيَجُرُّوا مِنْ عَرَضِ الدُّنْيَا مَا هُوَ زَادُهُمْ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ وَ مِنْهُمْ قَوْمٌ نُصَّابٌ لَا يَقْدِرُونَ عَلَى الْقَدْحِ فِينَا فَيَتَعَلَّمُونَ بَعْضَ عُلُومِنَا الصَّحِيحَةِ فَيَتَوَجَّهُونَ بِهِ عِنْدَ شِيعَتِنَا وَ يَنْتَقِصُونَ بِنَا عِنْدَ نُصَّابِنَا ثُمَّ يُضِيفُونَ إِلَيْهِ أَضْعَافَهُ وَ أَضْعَافَ أَضْعَافِهِ مِنَ الْأَكَاذِيبِ عَلَيْنَا الَّتِي نَحْنُ بُرَآءُ مِنْهَا فَيَقْبَلُهُ الْمُسْتَسْلِمُونَ مِنْ شِيعَتِنَا عَلَى أَنَّهُ مِنْ عُلُومِنَا فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا (١) وَ هُمْ أَضَرُّ عَلَى ضُعَفَاءِ شِيعَتِنَا مِنْ جَيْشِ يَزِيدَ عَلَيْهِ اللَّعْنَةُ عَلَى الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهما السلام وَ أَصْحَابِهِ فَإِنَّهُمْ يَسْلُبُونَهُمُ الْأَرْوَاحَ وَ الْأَمْوَالَ وَ هَؤُلَاءِ عُلَمَاءُ السَّوْءِ النَّاصِبُونَ الْمُتَشَبِّهُونَ بِأَنَّهُمْ لَنَا مُوَالُونَ وَ لِأَعْدَائِنَا مُعَادُونَ يُدْخِلُونَ الشَّكَّ وَ الشُّبْهَةَ عَلَى ضُعَفَاءِ شِيعَتِنَا فَيُضِلُّونَهُمْ وَ يَمْنَعُونَهُمْ عَنْ قَصْدِ الْحَقِّ الْمُصِيبِ لَا جَرَمَ أَنَّ مَنْ عَلِمَ اللَّهُ مِنْ قَلْبِهِ مِنْ هَؤُلَاءِ الْعَوَامِّ أَنَّهُ لَا يُرِيدُ إِلَّا صِيَانَةَ دِينِهِ وَ تَعْظِيمَ وَلِيِّهِ لَمْ يَتْرُكْهُ فِي يَدِ هَذَا الْمُتَلَبِّسِ الْكَافِرِ وَ لَكِنَّهُ يُقَيِّضُ لَهُ مُؤْمِناً يَقِفُ بِهِ عَلَى الصَّوَابِ ثُمَّ يُوَفِّقُهُ اللَّهُ

١- تقسيم نافع لكثره اختلاف الأحاديث و لما يرى من الاخبار التى ينافى المذهب.

لِلْقَبُولِ مِنْهُ فَيَجْمَعُ اللَّهُ لَهُ بِذَلِكَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ يَجْمَعُ عَلَى مَنْ أَضَلَّهُ لَعْنَ الدُّنْيَا وَ عَذَابَ الْآخِرَهِ ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله شِرَارُ عُلَمَاءِ أُمَّتِنَا الْمُضِلُّونَ عَنَّا الْقَاطِعُونَ لِلطُّرُقِ إِلَيْنَا الْمُسَمُّونَ أَضْدَادَنَا بِأَسْمَائِنَا الْمُلَقِّبُونَ أَنْدَادَنَا بِأَلْقَابِنَا يُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَ هُمْ لِلَّعْنِ مُسْتَحِقُّونَ وَ يَلْعَنُونَّا وَ نَحْنُ بِكَرَامَاتِ اللَّهِ مَغْمُورُونَ وَ بِصَلَوَاتِ اللَّهِ وَ صَلَوَاتِ مَلَائِكَتِهِ الْمُقَرَّبِينَ عَلَيْنَا عَنْ صَلَوَاتِهِمْ عَلَيْنَا مُسْتَغْنُونَ ثُمَّ قَالَ قِيلَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام مَنْ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ بَعْدَ أَئِمَّهِ الْهُدَى وَ مَصَابِيحِ الدُّجَى قَالَ الْعُلَمَاءُ إِذَا صَلَحُوا قِيلَ وَ مَنْ شَرُّ خَلْقِ اللَّهِ بَعْدَ إِبْلِيسَ وَ فِرْعَوْنَ وَ نُمْرُودَ وَ بَعْدَ الْمُتَسَمِّينَ بِأَسْمَائِكُمْ وَ بَعْدَ الْمُتَلَقِّبِينَ بِأَلْقَابِكُمْ وَ الْآخِذِينَ لِأَمْكِنَتِكُمْ وَ الْمُتَأَمِّرِينَ فِي مَمَالِكِكُمْ قَالَ الْعُلَمَاءُ إِذَا فَسَدُوا هُمُ الْمُظْهِرُونَ لِلْأَبَاطِيلِ الْكَاتِمُونَ لِلْحَقَائِقِ وَ فِيهِمْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أُولئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ إِلَّا الَّذِينَ تابُوا الْآيَهَ.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام و الاحتجاج: امام حسن عسکری علیه السلام از پدرانش در تفسیر آیه: «وَ مِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لا يَعْلَمُونَ الْكِتابَ إِلَّا أَمانِيَ وَ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّون»، - . بقره / ۷۸ - {و [بعضی] از آنان بی سوادانی هستند که کتاب [خدا] را جز خیالات خامی نمی دانند، و فقط گمان می برند.} فرمود: سپس خداوند متعال فرمود: ای محمد، آن گروه کیست؟ آن گروه یهود امّی هستند که کتاب نخوانده اند و نمی نویسند؛ مثل امّی منسوب به مادرش، یعنی همان طور که از شکم مادرش خارج شده، نه خواندن و نوشتن می داند. «از کتاب نمی دانند»، مراد کتابی است که از آسمان نازل شده، نه کتاب دروغین، ولی آن‌ها بین آن دو

ص: ۸۶

تمیز نمی دهند. «مگر آرزوهای بیهوده» یعنی تنها مطالبی که رؤسایشان بر گوششان، از تکذیب محمد صلی الله علیه وآله در نبوت او و امامت علی علیه السلام سرور عترت او خوانده اند، و به آنان می گوید، این کتاب و کلام خداست و اگر از کتابی غیر از آن خوانده شود، و آنها نمی شناسند. آنان فقط تقلید سران را می کنند، با این که تقلید پیشوایان بر آنان حرام شده بود، «فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هذا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَناً قَلِيلًا»، - . بقره / ۷۹ - {پس وای بر کسانی که کتاب [تحریف شده ای] با دستهای خود می نویسند، سپس می گویند: «این از جانب خداست»، تا بدان بهای ناچیزی به دست آرند.}حضرت فرمود: اینان قوم یهود بودند، سرخود صفتی که پنداشته بودند مربوط به محمّد است را نوشتند، در حالی که آن خلاف ویژگی های آن حضرت بود، و به مردم مستضعف خود گفتند: این خصوصیت پیامبر آخر الزمان است: او فردی قد بلند، تنومند با شکمی بزرگ، گردن ستبر، ریش قرمز (یا: سفیدی در موی سر) است - در حالی که آن حضرت خلاف آن ها بود - و این که: او پانصد سال پس از این زمان خواهد آمد؛ و از گفتن این بافته ها، تنها قصد ابقای ریاست خود بر آن ضعفا و تداوم نفوذ بر آنان را داشتند، و نفس خود را از زحمت رسول صلی الله علیه وآله و خدمت علی علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام و خاصان او باز می داشتند، پس خداوند عزوجل فرمود: «فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَ وَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ»، - . بقره / ۷۹ - {پس وای بر ایشان از آنچه دستهایشان نوشته، و وای بر ایشان از آنچه [از این راه] به دست می آورند.} «و وای بر آنان» - شدت عذاب برای بار دوم، اضافه بر مرتبه نخست می باشد - از آن اموالی که اخذ می کنند، وقتی عوام خود را بر کفر به محمّد رسول خدا صلی الله علیه وآله و انکار وصی و برادر او علی بن ابی طالب علیه السلام ولی خدا، ثابت داشتند.

سپس آن حضرت فرمود: مردی به امام صادق علیه السلام عرض کرد: اگر این مرد یهودی از تورات فقط همان چیزی را که از

علمای خود می شنوند، می داننـد، بنابر این راهی جز همان برایشان باقی نمانده، پس چطور خداوند ایشان را به تقلید کردن و قبول از علمای خود سـرزنش نموده، و مگر نه این است که عوام یهود همچون عوام ما، تقلیـد علمای خود می کنند؟ حضـرت فرمود: میان عوام و علمای ما و عوام و علمای یهود از یک جهت فرق و تفاوت است و از جهتی برابری.

اما از جهتی که آن دو با هم برابرنـد، این است که خداونـد عوام ما را به تقلید از علمای خود همان طور مذمت کرده که عوام و علمای یهود را سرزنش، و اما از جهت افتراق ایشان نه.

آن مرد گفت: ای زاده رسول خدا، این مطلب را برایم بیان فرمایید. حضـرت علیه السلام فرمود: به تحقیق عوام یهود صریحاً از کـذب علمای خود و اکل حرام و رشوه و تغییر احکام و واجبات آن با شـفاعت و عنایت و تملق و چاپلوسـی با خبر بودنـد و با تعصب شدیـدی که در دینشـان نبود، ایشان را شـناخته بودنـد و این که هرگاه تعصب به خرج دهنـد، حقوق همان ها را که بر ایشـان تعصب داشـتند زایل می سازنـد، و اموال را به ناروا می‌دهنـد، و به خاطر همان ها بـدیشان ظلم کردنـد، و خوب دانسـته بودند که علمای ایشان دست به حرام می برند، و به ناچار

ص: ۸۷

با شـناخت قلبی خود به این نکته پی برده بودنـد، کسـی که رفتارش مانند علمای ایشان باشد فاسق است و جایز نیست به خاطر خدا تصدیق شود و نه به عنوان واسـطه میان خلق و خدا باشد، پس به خاطر این که تقلید کسانی را نمودند که آنان را شـناخته بودنـد و افرادی که می‌دانسـتند، قبول خبرشان و تصـدیق حکایتشان و عمل به مطالبی که به ایشان از افرادی که ندیـده اند می رسـد، جـایز و روا نیسـت، و واجـب اسـت کـه بـه خودشـان مراجعـه کرده و دربـاره امر رسـول خـدا صـلی الله علیه وآله نیک بیندیشند، چرا که دلائل آن حضرت آشکارتر از آن است که مخفی بماند، و مشهورتر از آن است که رایشان آشکار نگردد.

و این چنین است حـال عوام امت مـا؛ هرگـاه از علمـای خود فسق ظـاهر، و تعصب شدیـد و هجوم بر حطـام دنیـا و حرام آن را دریافتنـد، و نیز دیدنـد آنـان به جـای اصـلاح طرفـداران خود، کمر به نـابودی ایشان بسـته انـد، و با این که به خواری و اهانت شایسـته ترنـد، مورد احسـان و نیکوکاری طرفـداران خود واقع می شونـد، در یک چنین اوضاعی، هر کـدام از عوام ما از چنان فقهایی تقلیـد کند، درست همانند یهودی خواهند بود که مشـمول ذم خداوند به واسـطه تقلید از فقیهان فاسق خود شدند، پس هر فقیهی که مراقب نفسش بوده و حافظ دین خود است و با نفس خود مخالف است و مطیع امر مولی می باشد، بر عوام است که از چنین فقیهی تقلید کنند، و این شـرایط تنها مشمول برخی از فقهای شیعی می گردد و نه تمامشان؛ زیرا از هر که مرتکب عملی قبیـح و فاحش همچون فقهای فاسق عامه گردد؛ مطلبی که از ما می گوینـد را قبول نکنیـد، و حرمتشان را نگه ندارید، و هر آینه بسیاری از مطالب منقول از ما دست خوش تخلیط شده، زیرا فاسقان گوش به کلام ما می دهند و از سر جهل، تمام آن را تحریف می کنند، و از کمی شناختی که دارند، مطالب را بر غیر – جای – آن می نهند، و جماعت دیگری نیز از سر عمد بر ما دروغ بندند تا از حطام ناچیز دنیا وسیله ای به دست آرند تا همان، شعله های آتش جهنم را برایشان بیفزاید.

و گروهی از دشـمنان مذهبنـد که قـادر به قـدح مـا نیسـتند، برخی از علوم صـحیح مـا را می آموزنـد و آن را به شـیعیان ما می رسانند، و از ما نزد دشـمنان عیب جویی می کنند، و چندین برابر آن دروغ و چندین برابر آن اکاذیب بر ما می افزایند که ما از

همه آن ها پاک و مبرا هستیم، ولی مع الأسف شیعیان تسلیم ما آن را می پذیرند، بر این که آن از علوم دانش ما است، پس گمراه شده و دیگران را به بیراهه کشند، و زیان و ضرر این افراد بر شیعیان ضعیف ما، از لشکر یزید بر حسین بن علی علیهما السلام و اصحاب آن حضرت بیشتر است، زیرا آن‌ها هم روح را به تاراج می برند و هم اموال را به غارت.

و این گروه از علمای سوء، ناصبی مذهبی هستند که خود را به ظاهر از موالی ما و دشمن اعداء ما می شمارند، و شک و شبهه را بر شیعیان ضعیف ما وارد نموده و گمراهشان می سازند و مانع ایشان از رسیدن به مقصد حق می گردند؛ البته خدای تعالی از قلب هرکدام از این عوام دریابد که او هیچ قصدی جز نگهداری دین و تعظیم ولی خود ندارد، این چنین فردی را هرگز در دست افراد ظاهر فریب کافر رها نسازد، بلکه مؤمنی را برایش برانگیزد تا او را به راه صواب آگاه سازد، سپس خداوند همو را توفیق پذیرش خود سازد،

ص: ۸۸

پس خداوند با این کار خیر دنیا و آخرت را برای او جمع می کند، و برای کسی که او را گمراه نموده، لعن دنیا و عذاب آخرت را گرد می آورد.

سپس فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: اشرار علمای امتم، همه را از من گمراه می سازند، دزدان راه های منتهی به ما می باشند، افرادی که نام های ما را بر مخالفانمان می نهند، و انداد و همتایانمان را ملقب به لقب ما می سازند، بر ایشان صلوات فرستند هر چند به لعن شایسته ترند، و ما را لعن می کنند در حالی که ما لبریز و غرقه کرامات خداوندی هستیم، و با صلوات خداوند و فرشتگان مقرب بر ما، از صلوات ایشان بر خود بی نیاز و مستغنی هستیم.

سپس فرمود: از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسید: بهترین خلق خدا پس از امامان هدایت و چراغ های تاریکی کیست؟ فرمود: علما؛ البته اگر به صلاح رسیده باشند. پس پرسید: پس از ابلیس و فرعون و نمرود، و بعد از جماعتی که اسامی شما را بر خود می نهند و گروهی که خود را ملقب به القاب شما می کنند و امکنه شما را تصرف کرده و در ممالک شما حاکم می شوند؛ اشرار خلق خدا کیانند؟ فرمود: علما، وقتی به فساد افتند، اینان اباطیل را ظاهر می سازند و حقایق را کتمان می کنند، و درباره ایشان، خداوند فرموده: «أُولئِکَ یَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَ یَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ إِلَّا الَّذِینَ تابُوا»، -. بقره / ۱۵۹ - ۱۶۰ - {آنان را خدا لعنت می کند، و لعنت کنندگان لعنتشان می کنند. مگر کسانی که توبه کردند.} -. تفسیر منسوب به امام عسکری(ع): ۲۹۹- ۳۰۲، ح ۱۴۳-۱۴۴ -

**[ترجمه]

إیضاح

قوله علیه السلام أی إلا أن یقرأ علیهم قال البیضاوی استثناء منقطع و الأمانی جمع أمنیه و هی فی الأصل ما یقدره الإنسان فی نفسه من منی إذا قدر و لذلک تطلق علی الکذب و علی کل ما یتمنی و ما یقرأ و المعنی و لکن یعتقدون أکاذیب أخذوها تقلیدا من المحرفین أو مواعید فازعه سمعوها منهم من أن الجنه لا یدخلها إلا من کان هودا و أن النار لن تمسهم إلا أیاما

معدوده و قیل إلا ما یقرءون قراءه عاریه عن معرفه المعنی و تدبره من قوله

تمنی کتاب الله أول لیله تمنی داود الزبور علی رسل.

و هو لا یناسب وصفهم بأنهم أمیون.

**[ترجمه]بیضاوی گفته: استثناء منقطع است. «امانی» جمع امنیه است که در اصل انسان در نفس خود اندازه گیری می نموده یا توان بر آن را دارد لذا بر دروغ و هر آرزویی امانی گفته می شود. معنا این است که آنها به دروغ هایی که از روی تقلید از تحریف کنندگان دریافته اند اعتقاد دارند، یا به وعده های بیمناک که از آنها شنیده اند مانند این که بهشت ویژه یهودیان است یا این که آتش جز ایامی چند آنان را نخواهد سوزانید. بعضی گفته‌اند، مراد این است که فقط قرائتی می کنند که از شناخت معنا و تدبر در آن خالی است، چنان که در قول شاعر آمده:

اول شب آرزوی کتاب خدا داشت

همچنان که داوود زبور را بر رسولان آرزو داشت

البته این معنا مناسب با امی بودن آنان نیست.

**[ترجمه]

أقول

علی تفسیره علیه السلام لا یرد ما أورده فإن المراد حینئذ القراءه علیهم لا قراءتهم و هو أظهر التفاسیر لفظا و معنا قوله أصهب الشعر قال الجوهری الصهبه الشقره فی شعر الرأس قوله علیه السلام و أهل خاصته أی أهل سره أو الإضافه بیانیه قوله علیه السلام و التکالب قال الفیروزآبادی المکالبه المشاره و المضایقه. و التکالب التواثب قوله و الترفرف هو بسط الطائر جناحیه و هو کنایه عن اللطف و فی بعض النسخ الرفوف یقال رف فلانا أی أحسن إلیه فیتوجهون أی یصیرون

ذوی جاه و وجه معروف قوله و ینتقصون بنا أی یعیبوننا قوله علیه السلام یقیض له أی یسبب له.

**[ترجمه]بنا بر تفسیر امام علیه السلام، اشکال بیضاوی وارد نیست چون مراد خواندن بر آنان است نه قرائت خود آنان، که همین تفسیر امام آشکارترین تفسیرها از نظر لفظ و معنا می باشد.

ص: ۸۹

**[ترجمه]

«۱۳»

ج، الإحتجاج الْکُلَیْنِیُّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ: سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُثْمَانَ الْعَمْرِیَّ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنْ یُوصِلَ لِی کِتَاباً سَأَلْتُ فِیهِ عَنْ مَسَائِلَ أَشْکَلَتْ عَلَیَّ فَوَرَدَ التَّوْقِیعُ بِخَطِّ مَوْلَانَا صَاحِبِ الزَّمَانِ عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَی فَرَجَهُ وَ أَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَهُ فَارْجِعُوا فِیهَا إِلَی رُوَاهِ حَدِیثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِی عَلَیْکُمْ وَ أَنَا حُجَّهُ اللَّهِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]الاحتجاج: اسحاق بن یعقوب گوید: از محمد بن عثمان بن عمری - رحمه الله - (یکی از نواب اربعه) خواستم نامه ای که در آن از مسائل مشکله پرسیده بودم برایم برساند. پس توقیع به خط مبارک آقای ما صاحب الزّمان(عج) برآمد: اما مسائل جدید و حوادث تازه، در آنها به راویان احادیث ما رجوع کنید، زیرا آنان حجت من بر شما هستند و من حجت خدایم... تا آخر حدیث. - . الاحتجاج: ۴۶۹-۴۷۰ -

**[ترجمه]

«۱۴»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ صَغِیرٍ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ رِبْعِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (۱) عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: أَبَی اللَّهُ أَنْ یُجْرِیَ الْأَشْیَاءَ إِلَّا بِالْأَسْبَابِ فَجَعَلَ لِکُلِّ سَبَبٍ شَرْحاً وَ جَعَلَ لِکُلِّ شَرْحٍ عِلْماً وَ جَعَلَ لِکُلِّ عِلْمٍ بَاباً نَاطِقاً عَرَفَهُ مَنْ عَرَفَهُ وَ جَهِلَهُ مَنْ جَهِلَهُ ذَلِکَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ نَحْنُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ربعی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: خدا ابا دارد که کارها را جز به اسباب آنها جاری کند و برای هر سبب شرحی قرار داده است و برای هر شرح دانشی قرار داده است. و برای هر دانش بابی سخن گو قرار داده، او را می شناسد کسی که شناخته است و نمی شناسد کسی که نادان است؛ آن باب ناطق، رسول خدا صلی الله علیه و آله و ما هستیم. - . بصائرالدرجات: ۲۶، ج ۱، ب ۳، ح ۱ -

**[ترجمه]

«۱۵»

یر، بصائر الـدرجات الْقَاشَانِيُّ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ يَرْفَعُهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السـلام أَبَى اللَّهُ أَنْ يُجْرِيَ الْأَشْيَاءَ إِلَّا بِالْأَسْبَابِ فَجَعَلَ لِكُلِّ شَيْ ءٍ سَبَباً وَ جَعَلَ لِكُلِّ سَبَبٍ شَرْحاً وَ جَعَلَ لِكُلِّ شَرْحٍ مِفْتَاحاً وَ جَعَلَ لِكُلِّ مِفْتَاحٍ عِلْماً وَ جَعَلَ لِكُلِّ عِلْمٍ بَاباً نَاطِقاً مَنْ عَرَفَهُ عَرَفَ اللَّهَ وَ مَنْ أَنْكَرَهُ أَنْكَرَ اللَّهَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ وَ نَحْنُ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: یقطینی به سـند مرفوع از امام صادق علیه السـلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: خدا ابا دارد که کارها را جز به اسباب آنها جاری کند و برای هر چیزی سبب قرار داده است و برای هر سبب شرح قرار داده است. و برای هر شرح کلیـد قرار داده و برای هر کلیـد علم قرار داده و برای هر علم، باب سخن گو قرار داده؛ هر که او را شـناخت خـدا را شناخته است و کسی که او را انکار کند خدا را انکار کرده است. آن باب ناطق، رسول خدا صلی الله علیه و آله و ما هستیم. - . بصائرالدرجات: ۳۰، ج ۱، ب ۶، ح ۵ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد بالشی ء ذی السبب القرب و الفوز و الکرامه و الجنه و سببه الطاعه و ما یوجب حصول تلک الأمور و شرح ذلک السبب هو الشریعه المقدسه و المفتاح الوحی النازل لبیان الشرع و علم ذلک المفتاح بالتحریک أی ما یعلم به هو الملک الحامل للوحی و الباب الذی به یتوصل إلی هذا العلم هو رسول الله صلی الله علیه و آله و الأئمه علیهم السلام.

**[ترجمه]شاید مراد به «بالشـی ء ذی السـبب» قرب و رستگاری و کرامت است و بهشت و سبب آن، طاعت و آن چیزی است که باعث حاصل شـدن آن امور می شود «شـرح آن سـبب» شـریعت پاک است و «کلیـد آن» وحی و «دروازه» که از آن به این علم می رسد، رسول خدا صلی الله علیه وآله و ائمه معصومین علیهم السلام می باشند.

**[ترجمه]

«۱۶»

یر، بصائر الدرجات السِّنْدِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام وَ عِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَهِ يُقَالُ لَهُ عُثْمَانُ الْأَعْمَى وَ هُوَ يَقُولُ

ص: ۹۰

۱- بکسر الراء و سکون الباء هو ربعی بن عبد اللّه بن الجارود بن أبی سبره الهذلی أبو نعیم البصری الثقه، روی عن أبی عبد اللّه و أبی الحسن علیهما السلام، و صحب الفضیل بن یسار، و أکثر الاخذ عنه و کان خصیصا به.

۲- لا یخفی اتّحاده مع سابقه.

إِنَّ الْحَسَنَ الْبَصْرِيَّ يَزْعُمُ أَنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْعِلْمَ يُؤْذِی رِيحُ بُطُونِهِمْ أَهْلَ النَّارِ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَهَلَكَ إِذاً مُؤْمِنُ آلِ فِرْعَوْنَ وَ مَا زَالَ الْعِلْمُ مَكْتُوماً مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ نُوحاً علیه السلام فَلْيَذْهَبِ الْحَسَنُ يَمِيناً وَ شِمَالًا فَوَ اللَّهِ مَا يُوجَدُ الْعِلْمُ إِلَّا هَاهُنَا(۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سلیمان گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم - در حالی که نزد آن حضرت مردی از اهالی بصره به نام عثمان اعمی نشسته بود و می گفت:

ص: ۹۰

حسن بصری گمان می کند آنان که کتمان علم می کنند، بوی بد شکم ایشان اهل جهنم را اذیت می کند، که فرمود: در این صورت مؤمن آل فرعون هلاک شده است! از زمانی که خداوند حضرت نوح را به پیامبری برانگیخت، علم همیشه مکتوم مانده است، حسن بصری به راست و چپ برود (هر جا می خواهد برود) و قسم به خدا، هرگز علم را جز نزد ما خانواده نمی یابد. - . بصائرالدرجات: ۲۹، ج ۱، ب ۶، ح ۱ -

**[ترجمه]

«۱۷»

یر، بصائر الدرجات الْفَضْلُ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَی عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ وَ سَأَلَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ فَقَالَ إِنَّ عُثْمَانَ الْأَعْمَی يَرْوِی عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْعِلْمَ تُؤْذِی رِيحُ بُطُونِهِمْ أَهْلَ النَّارِ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَهَلَكَ إِذاً مُؤْمِنُ آلِ فِرْعَوْنَ كَذَبُوا إِنَّ ذَلِكَ مِنْ فُرُوجِ الزُّنَاةِ وَ مَا زَالَ الْعِلْمُ مَكْتُوماً قَبْلَ قَتْلِ ابْنِ آدَمَ فَلْيَذْهَبِ الْحَسَنُ يَمِيناً وَ شِمَالًا لَا يُوجَدُ الْعِلْمُ إِلَّا عِنْدَ أَهْلِ بَيْتٍ نَزَلَ عَلَيْهِمْ جَبْرَئِيلُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سلیمان بن خالد گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم - در حالی که مردی از اهالی بصره نزد او بود و از او سؤال می کرد، و می گفت: عثمان اعمی از حسن بصری روایت می کند: آنان که کتمان علم می کنند، بوی بد شکم ایشان اهل جهنم را اذیت می کند - که فرمود: در این صورت مؤمن آل فرعون هلاک شده است! آنان دروغ گفته اند. به درستی که آن بوی بد عورت زناکاران است و همیشه پش از کشته شدن پسر آدم، علم مکتوم بوده است. حسن بصری به راست و چپ برود علم را نمی یابد جز نزد خانواده ای که جبرئیل بر آنان نازل شده است. - . بصائرالدرجات: ۳۰، ج ۱، ب ۶، ح ۵ -

ص: ۹۱

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام إن ذلک أی الریح التی تؤذی أهل النار إنما هی من فروج الزناه.

**[ترجمه]بوی بد که اهل جهنم از دست آن در اذیت هستند، بوی تعفن عورت زنان زناکار است.

**[ترجمه]

أقول

قد أوردنا بعض الأخبار فی باب کتمان العلم.

**[ترجمه]بعضی احادیث را در باب کتمان علم آورده ام.

**[ترجمه]

«۱۸»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ النَّضْرِ عَنْ یَحْیَی الْحَلَبِیِّ عَنْ مُعَلَّی بْنِ أَبِی عُثْمَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی إِنَّ الْحَکَمَ بْنَ عُتَیْبَهَ مِمَّنْ قَالَ اللَّهُ وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ یَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ بِالْیَوْمِ الْآخِرِ وَ ما هُمْ بِمُؤْمِنِینَ فَلْیُشَرِّقِ الْحَکَمُ وَ لْیُغَرِّبْ أَمَا وَ اللَّهِ لَا یُصِیبُ الْعِلْمَ إِلَّا مِنْ أَهْلِ بَیْتٍ نَزَلَ عَلَیْهِمْ جَبْرَئِیلُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: به درستی حکم بن عتیبه از جمله کسانی است که خدا در مورد آنها این آیه را نازل فرمود: «وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ یَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ بِالْیَوْمِ الْآخِرِ وَ ما هُمْ بِمُؤْمِنِینَ»، - . بقره / ۸ - {و برخی از مردم می گویند: «ما به خدا و روز بازپسین ایمان آورده ایم»، ولی گروندگان [راستین] نیستند.} پس اگر به شرق و غرب عالم برود، به خدا قسم، علم را جز از خانواده ای که بر آنان جبرئیل نازل شده، نمی یابد. - . بصائرالدرجات: ۲۹، ج ۱، ب ۶، ح ۲ -

**[ترجمه]

«۱۹»

یر، بصائر الدرجات السِّنْدِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ شَهَادَهِ وَلَدِ الزِّنَا تَجُوزُ قَالَ لَا فَقُلْتُ إِنَّ الْحَکَمَ بْنَ عُتَیْبَهَ یَزْعُمُ أَنَّهَا تَجُوزُ فَقَالَ اللَّهُمَّ لَا تَغْفِرْ لَهُ ذَنْبَهُ مَا قَالَ اللَّهُ لِلْحَکَمِ إِنَّهُ لَذِکْرٌ لَکَ وَ لِقَوْمِکَ وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ فَلْیَذْهَبِ الْحَکَمُ یَمِیناً وَ شِمَالًا فَوَ اللَّهِ لَا یُوجَدُ الْعِلْمُ إِلَّا مِنْ أَهْلِ بَیْتٍ نَزَلَ عَلَیْهِمْ جَبْرَئِیلُ.

کش، رجال الکشی محمد بن مسعود عن علی بن الحسن بن فضال عن العباس بن عامر و جعفر بن محمد بن حکیم عن أبان مثله

١- ١ تقدم الحديث عن الاحتجاج تحت الرقم ٣ من باب ١٣.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوبصیر گوید: از امام باقر علیه السلام در مورد شهادت دادن ولد الزنا سؤال کردم، حضرت فرمود: جایز نیست. گفتم: حکم بن عتیبه گمان می کند که جایز است. حضرت فرمود: بار خدایا! گناه او را نیامرز، مگر خدا برای حکم نفرمود: «إِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَ لِقَوْمِكَ وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ»، - . زخرف / ۴۴ - {و به راستی که [قرآن] برای تو و برای قوم تو [مایه] تذکّری است، و به زودی [در مورد آن] پرسیده خواهید شد.} حکم به راست و چپ عالم برود، قسم به خدا علم را جز در خانواده ای که بر آنان جبرئیل نازل شده است، نمی یابد. - . اختیار معرفه الرجال: ۴۶۹، ح ۳۷۰ -

رجال الکشی: ابان مثل حدیث بالا را روایت کرده است.

**[ترجمه]

بیان

أی إنما خاطب الله رسوله بهذا الخطاب أن القرآن ذکر أی مذکر أو شرف لک و لقومک و قومه أهل بیته و قد ورد فی الأخبار أن المخاطب فی قوله تعالی وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ هو أهل بیت النبی صلی الله علیه و آله فإن الناس یسألونهم عن علوم القرآن.

**[ترجمه]خدای متعال فقط رسولش را به این آیه خطاب کرده که قرآن تذکر دهنده است یا شرافت برای تو و قوم تو است. مراد از قوم آن حضرت، اهل بیت اوست و احادیث زیادی وارد شده که مخاطب آیه مبارکه: «وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ»، اهل بیت پیامبر است. زیرا مردم علوم قرآن را از آنان می پرسند.

**[ترجمه]

«۲۰»

` یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ ثَعْلَبَهَ عَنْ أَبِی مَرْیَمَ قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام لِسَلَمَهَ بْنِ كُهَیْلٍ (۱)وَ الْحَكَمِ بْنِ عُتَیْبَهَ (۲)شَرِّقَا وَ غَرِّبَا لَنْ تَجِدَا عِلْماً صَحِیحاً إِلَّا شَیْئاً یَخْرُجُ مِنْ عِنْدِنَا أَهْلَ الْبَیْتِ.

کش، رجال الکشی محمد بن مسعود عن علی بن محمد بن فیروزان عن الأشعری عن ابن معروف عن الحجال عن أبی مریم مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابومریم می گوید: امام باقر علیه السلام به سلمه بن کهیل و حکم بن عتیبه فرمود: به شرق و غرب عالم بروید، هرگز علم درست را نمی یابید جز چیزی که از نزد ما اهل بیت بیرون شود. - . بصائرالدرجات: ۳۰، ج ۱، ب ۶، ح ۴ -

رجال الکشی: ابومریم مثل حدیث فوق را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۲۱»

یر، بصائر الـدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِی الْبَخْتَرِیِّ وَ سِنْدِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی الْبَخْتَرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَهُ الْأَنْبِیَاءِ وَ ذَلِکَ أَنَّ الْأَنْبِیَاءَ لَمْ یُوَرِّثُوا دِرْهَماً وَ لَا دِینَاراً وَ إِنَّمَا وَرَّثُوا أَحَادِیثَ مِنْ أَحَادِیثِهِمْ فَمَنْ أَخَذَ شَیْئاً مِنْهَا فَقَدْ أَخَذَ حَظّاً وَافِراً فَانْظُرُوا عِلْمَکُمْ هَذَا عَمَّنْ تَأْخُذُونَهُ فَإِنَّ فِینَا أَهْلَ الْبَیْتِ فِی کُلِّ خَلَفٍ عُدُولًا یَنْفُونَ عَنْهُ تَحْرِیفَ الْغَالِینَ وَ انْتِحَالَ الْمُبْطِلِینَ وَ تَأْوِیلَ الْجَاهِلِینَ.

ختص، الإختصاص محمد بن الحسین عن ابن الولید عن الصفار عن السندی مثله- یر، بصائر الدرجات أحمد بن محمد عن ابن فضال رفعه إلی أبی عبد الله علیه السلام مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوالبختری از امام صادق علیه السـلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: بدرستی که علما وارثان پیـامبران هسـتند، به خـاطر اینکه پیـامبران درهم و دینار میراث نگذاشـته انـد، آنان فقط حـدیث های زیادی از خودشان میراث گذاشتند، هر کس چیزی از آن احادیث گیرد، به تحقیق بهره وافر گرفته است. به دانشتان نگاه کنید که از چه کسی آن را می گیریـد، بـدرستی که در میـان مـا خـانواده، در هر زمان عادلانی هسـتند که دین را از تحریف غالیان و جـذب مـذاهب باطله و تأویل نادانان حفظ می کند. - . بصائرالدرجات: ۳۰، ج ۱، ب ۶، ح ۴ -

اختصاص: با سندی مثل حدیث بالا را روایت کرده است. - . اختصاص: ۴ -

بصائر الـدرجات: ابن فضال از امام صادق علیه السـلام مثل حدیث بالا را نقل کرده است. - . بصائرالدرجات: ۳۱، ج ۱، ب ۶، ح ۹ -

**[ترجمه]

«۲۲»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ فِیرُوزَانَ الْقُمِّیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ

ص: ۹۲

۱- هو سـلمه بن کهیل بن الحصین أبو یحیی الحضرمی الکوفیّ تبری مذموم. روی الکشّیّ فی ص ۱۵۲ من رجاله باسناد له عن أبی عبـد اللّه علیه السـلام قـال: لو أن التبریه صف واحـد ما بین المشـرق الی المغرب ما اعز اللّه بهم دینا، و التبریه هم أصـحاب کـثیر النواء، و الحسن بن صالـح بن یحیی، و سـالم بن أبی حفصه، و الحکم بن عـتیبه، و سـلمه بن کهیـل، و أبو المقـدام ثـابت الحـداد. و هم الـذین دعوا الی ولایه علیّ علیه السـلام، ثمّ خلطوهـا بولایه أبی بکر و عمر، و یثبتون لهمـا إمامتهمـا، و یبغضون عثمان و طلحه و الزبیر و عائشه، و یرون الخروج مع بطون علیّ بن أبی طالب یذهبون فی ذلک إلی الامر بالمعروف و النهی عن المنکر، و یثبتون لکل من خرج من ولد علیّ بن أبی طالب علیه السلام عند خروجه الإمامه.

٢- بضم العين المهمله و التاء المفتوحه و الياء الساكنه و الباء المفتوحه. تبرى مذموم كان أستاد زراره و حمران و الطيار قبل استبصارهم، ورد فى رجال الكشّىّ مضافا إلى ما نقلنا فى سلمه بن كهيل روايات تدلّ على ذمه.

الْبَزَنْطِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَابِرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَحْمِلُ هَذَا الدِّینَ فِی کُلِّ قَرْنٍ عُدُولٌ یَنْفُونَ عَنْهُ تَأْوِیلَ الْمُبْطِلِینَ وَ تَحْرِیفَ الْغَالِینَ وَ انْتِحَالَ الْجَاهِلِینَ کَمَا یَنْفِی الْکِیرُ خَبَثَ الْحَدِیدِ.

**[ترجمه]رجال الکشی:

ص: ۹۲

اسماعیل بن جابر از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: در هر قرنی عادلانی تأویل مبطلان و تحریف غالیان و انحراف جاهلان را از این دین دور می کنند، مثل آتش زن آهنگر که زنگار آهن را در کوره ای آتشین می زداید. - .اختیار معرفه الرجال: ۱۰- ۱۱، ج ۱، ح ۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنِ الثُّمَالِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَیْرِ هُدیً مِنَ اللَّهِ قَالَ عَنَی اللَّهُ بِهَا مَنِ اتَّخَذَ دِینَهُ رَأْیَهُ مِنْ غَیْرِ إِمَامٍ مِنْ أَئِمَّهِ الْهُدَی.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوحمزه ثمالی گوید: از امام باقر علیه السلام از تفسیر آیه «وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَیْرِ هُدیً مِنَ اللَّهِ»، - . قصص / ۵۰ - { و کیست گمراه تر از آنکه بی راهنمایی خدا از هوسش پیروی کند؟} پرسیدم فرمود: مراد خدا در این آیه کسی است که بدون پیشوایی از امامان معصوم علیهم السلام رأی خودش را به عنوان دین گرفته اند. - . بصائرالدرجات: ۳۳، ج ۱، ب ۸، ح ۳ -

**[ترجمه]

«۲۴»

یر، بصائر الدرجات یَعْقُوبُ بْنُ یَزِیدَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ دَانَ اللَّهَ بِغَیْرِ سَمَاعٍ عَنْ صَادِقٍ أَلْزَمَهُ اللَّهُ التِّیهَ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: شمر بن جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: هر کس بدون شنیدن از راستگویی، دینداری خدا کند، خدا او را در دینش تا روز قیامت سرگردان سازد. - . بصائرالدرجات: ۳۳-۳۴، ج ۱، ب ۸، ح ۶ -

**[ترجمه]

بیان

التیه الحیره فی الدین.

**[ترجمه]«التیه» به معنای حیرت و سر گردانی در دین است.

**[ترجمه]

«۲۵»

یر، بصائر الدرجات الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّی بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّیَّارِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَنِ اتَّبَعَ هُدایَ فَلا یَضِلُّ وَ لا یَشْقی قَالَ مَنْ قَالَ بِالْأَئِمَّهِ وَ اتَّبَعَ أَمْرَهُمْ وَ لَمْ یَجُزْ طَاعَتَهُمْ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: احمد بن محمد سیاری از علی بن عبدالله روایت کرده که شخصی از امام باقر علیه السلام در مورد تفسیر آیه: «فَمَنِ اتَّبَعَ هُدایَ فَلا یَضِلُّ وَ لا یَشْقی»، - . طه / ۱۲۳ - {هر کس از هدایتم پیروی کند، نه گمراه می شود و نه تیره بخت.} پرسید، حضرت فرمود: هر کس که قائل به ائمه معصومین علیهم السلام باشد و اوامر آنان را پیروی کند و از اطاعت آنها تجاوز نکند. - . بصائرالدرجات: ۳۴، ج ۱، ب ۸، ح ۷ -

**[ترجمه]

«۲۶»

کِتَابُ زَیْدٍ الزَّرَّادِ، عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ لَنَا أَوْعِیَهً نَمْلَؤُهَا عِلْماً وَ حُکْماً وَ لَیْسَتْ لَهَا بِأَهْلٍ فَمَا نَمْلَؤُهَا إِلَّا لِتُنْقَلَ إِلَی شِیعَتِنَا فَانْظُرُوا إِلَی مَا فِی الْأَوْعِیَهِ فَخُذُوهَا ثُمَّ صَفُّوهَا مِنَ الْکُدُورَهِ تَأْخُذُونَهَا بَیْضَاءَ نَقِیَّهً صَافِیَهً وَ إِیَّاکُمْ وَ الْأَوْعِیَهَ فَإِنَّهَا وِعَاءُ سَوْءٍ فَتَنَکَّبُوهَا.

**[ترجمه]کتاب زید الزراد: جابر جعفی می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: ظرف هایی داریم پر از علم و حکمت، اما اهل آن وجود ندارد، پر کردن این ظروف علم برای این است که به شیعیان ما منتقل گردد، پس به محتوای ظرف ها نگریسته آن را بگیرید، از کدورت و تیر گی صاف و خالص سازید، ظرفهایی را بگیرید که روشن، پاک و صاف است. از ظرف های بد بپرهیزید که در نتیجه، رویگردان، دور و منحرف می شوید. - . الاصول السته عشر: ۴ -

**[ترجمه]

«۲۷»

وَ مِنْهُ، قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ اطْلُبُوا الْعِلْمَ مِنْ مَعْدِنِ الْعِلْمِ وَ إِیَّاکُمْ وَ الْوَلَائِجَ فِیهِمُ الصَّدَّادُونَ عَنِ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ

ذَهَبَ الْعِلْمُ وَ بَقِیَ غُبَّرَاتُ الْعِلْمِ فِی أَوْعِیَهِ سَوْءٍ فَاحْذَرُوا بَاطِنَهَا فَإِنَّ فِی بَاطِنِهَا الْهَلَاکَ وَ عَلَیْکُمْ بِظَاهِرِهَا فَإِنَّ فِی ظَاهِرِهَا النَّجَاهَ.

**[ترجمه]از همان: جابر جعفی می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: دانش را از معدن آن بخواهید. از مطالبی که مانعان راه خدا در آن داخل کرده‌اند، بپرهیزید. پس فرمود: علم رفته و غبار آن در ظرف های بد باقی مانده است، از باطن این ظرفهای ناپاک بپرهیزید که باعث هلاکت است، ظاهر آن را بگیرید که در آن نجات است. - . الاصول السته عشر، کتاب زید الزراد: ۴ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد بتصفیتها تخلیصها من آرائهم الفاسده أو من أخبارهم التی هم متهمون فیها لموافقتها لعقائدهم و المراد بباطنها عقائدها الفاسده أو فسوقها التی یخفونها عن الخلق.

ص: ۹۳

۱- یأتی مثله مع زیاده عن المفضل تحت الرقم ۶۷.

**[ترجمه]شاید مراد تصفیه دانش از آراء و اعتقادات فاسد مردم یا پاک کردن دانش از روایات آنها باشد که با عقایدشان هماهنگ است و مراد از باطن آنها، عقاید فاسد یا فسقی باشد که از مردم پنهان می سازند. - . الاصول السته عشر، کتاب زید الزراد: ۴ -

ص: ۹۳

**[ترجمه]

«۲۸»

کِتَابُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ شُرَیْحٍ، عَنْ حُمَیْدِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْحِکْمَهَ لَتَکُونُ فِی قَلْبِ الْمُنَافِقِ فَتَجَلْجَلُ فِی صَدْرِهِ حَتَّی یُخْرِجَهَا فَیُوعِیَهَا الْمُؤْمِنُ وَ تَکُونُ کَلِمَهُ الْمُنَافِقِ فِی صَدْرِ الْمُؤْمِنِ فَتَجَلْجَلُ فِی صَدْرِهِ حَتَّی یُخْرِجَهَا فَیَعِیَهَا الْمُنَافِقُ.

**[ترجمه]کتاب جعفر بن محمد بن شریح: جابر جعفی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: کلمه ای از حکمت در قلب منافق فرو می رود یا می جنبد تا این که آن را بیرون می آورد و مؤمن آن را فرا می گیرد. کلمه منافق در سینه مؤمن فرو می رود و می جنبد تا آن که آن را بیرون آورده، منافق آن را می گیرد. - . الاصول السته عشر، کتاب جعفر بن محمد بن شریح، ص ۶۸ -

**[ترجمه]

«۲۹»

وَ مِنْهُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ رَجُلًا دَخَلَ عَلَی أَبِی علیه السلام فَقَالَ إِنَّکُمْ أَهْلُ بَیْتِ رَحْمَهٍ اخْتَصَّکُمُ اللَّهُ بِذَلِکَ قَالَ نَحْنُ کَذَلِکَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ لَمْ نُدْخِلْ أَحَداً فِی ضَلَالَهٍ وَ لَمْ نُخْرِجْ أَحَداً مِنْ بَابِ هُدًی نَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ نُضِلَّ أَحَداً.

**[ترجمه]با سند فوق از امام صادق علیه السلام روایت شده که ایشان فرمود: مردی بر پدرم وارد شد و عرض کرد: شما اهل بیت رحمت هستید که خدا آن را ویژه شما ساخته است. امام فرمود: ما همین گونه هستیم، خدا را سپاس که هیچ کس را گمراه نکرده و هیچ کس را از هدایت بیرون نبرده ایم. پناه بر خدا از اینکه کسی را گمراه سازیم. - . الاصول السته عشر، کتاب جعفر بن محمد بن شریح، ص ۷۱ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ف، تحف العقول عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام قَالَ: مَنْ أَصْغَی إِلَی نَاطِقٍ فَقَدْ عَبَدَهُ فَإِنْ کَانَ النَّاطِقُ عَنِ اللَّهِ فَقَدْ عَبَدَ اللَّهَ وَ

إِنْ كَانَ النَّاطِقُ يَنْطِقُ عَنْ لِسَانِ إِبْلِيسَ فَقَدْ عَبَدَ إِبْلِيسَ.

**[ترجمه]تحف العقول: امام جواد علیه السلام فرمود: کسی که به سخنگویی گوش دهد، به تحقیق او را پرستش کرده، پس اگر آن سخنگو از خدا سخن گوید، خدا را پرستیده و اگر سخنگو از زبان ابلیس سخن گوید، به تحقیق شیطان را پرستیده است. - . تحف العقول: ص ۴۵۶ -

**[ترجمه]

«۳۱»

سن، المحاسن ابْنُ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ عِنْدَ أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ حَقٌّ وَ لَا صَوَابٌ إِلَّا شَيْ ءٌ أَخَذُوهُ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ وَ لَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ يَقْضِي بِحَقٍّ وَ عَدْلٍ وَ صَوَابٍ إِلَّا مِفْتَاحُ ذَلِكَ الْقَضَاءِ وَ بَابُهُ وَ أَوَّلُهُ وَ سَبَبُهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ علیهما السلام فَإِذَا اشْتَبَهَتْ عَلَيْهِمُ الْأُمُورُ كَانَ الْخَطَأُ مِنْ قِبَلِهِمْ إِذَا أَخْطَئُوا وَ الصَّوَابُ مِنْ قِبَلِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیهما السلام.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: آگاه باشید! نزد هیچ کس حق و راه صواب وجود ندارد جز اینکه از ما اهل بیت گرفته باشند. هر کسی قضاوت به حق، عدل و مطابق با واقع می کند، کلید آن قضاوت و در آن، نزد علی علیه السلام است و آن حضرت سبب قضاوت به حق و پیشتاز آن است. وقتی بر مردم امور مشتبه می شود، خطا و اشتباه از طرف خودشان و حق از طرف علی علیه السلام است. - . محاسن: ص ۱۴۶ -

**[ترجمه]

«۳۲»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ رِبْعِيٍّ عَنْ فُضَيْلٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ كُلُّ مَا لَمْ يَخْرُجْ مِنْ هَذَا الْبَيْتِ فَهُوَ بَاطِلٌ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: فضیل گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: هر علمی که از ما اهل بیت خارج نشود، آن علم باطل است. - . بصائرالدرجات: ۵۳۱، ج ۱۰، ب ۱۸، ح ۲۱ -

**[ترجمه]

«۳۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلِمْنَا وَ مِنْ حُكْمِهِ أَخَذْنَا وَ مِنْ قَوْلِ الصَّادِقِ سَمِعْنَا فَإِنْ تَتَّبِعُونَا تَهْتَدُوا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: ما اهل بیت از علم خدا دانش آموختیم و از حکمت های خدا برگرفتیم و از گفتار راستگو شنیدیم، پس اگر از ما پیروی کنید هدایت خواهید یافت. - . بصائرالدرجات: ۵۳۴، ج ۱۰، ب ۱۸، ح ۳۴ -

**[ترجمه]

«۳۴»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ لِی رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْکُوفَهِ سَلْهُ عَنْ قَوْلِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام سَلُونِی عَمَّا شِئْتُمْ وَ لَا تَسْأَلُونَنِی عَنْ شَیْ ءٍ إِلَّا أَنْبَأْتُکُمْ بِهِ قَالَ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ إِنَّهُ لَیْسَ أَحَدٌ عِنْدَهُ عِلْمُ شَیْ ءٍ إِلَّا خَرَجَ مِنْ عِنْدِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَلْیَذْهَبِ النَّاسُ حَیْثُ شَاءُوا فَوَ اللَّهِ لَیَأْتِیَنَّ الْأَمْرُ هَاهُنَا وَ أَشَارَ بِیَدِهِ إِلَی صَدْرِهِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زراره گويد: نزد امام باقر عليه السلام نشسته بودم، مردى از اهل كوفه به من گفت: از آن حضرت از معناى قول اميرالمؤمنين عليه السلام: «از هر چه مى خواهيد بپرسيد، از چيزى سؤال نمى كنيد مگر اينكه من براى شما خبر مى دهم» بپرس. پس من از آن حضرت سؤال كردم. آن حضرت فرمود: نزد هيچ كس علمى نيست مگر اينكه از نزد اميرالمؤمنين عليه السلام خارج شده باشد.

مردم هر جا مى خواهند بروند، به خدا قسم علم در اينجا مى آيد، و اشاره به سينه مباركش فرمود. - . بصائرالدرجات: ۵۳۸- ۵۳۹، ج ۱۰، ب ۱۹، ح ۱ -

ص: ۹۴

**[ترجمه]

بيان

قوله ليأتين بفتح الياء و رفع الأمر أي يأتي العلم و ما يتعلق بأمور الخلق و يهبط إلى صدورنا و يحتمل نصب الأمر فيكون ضمير الفاعل راجعا إلى كل أحد من الناس أو كل من أراد اتضاح الأمر له.

**[ترجمه]«لَيأتين الأمرُ» يعنى علم و آنچه به امور مخلوقات تعلق مى گيرد، به سوى سينه هاى ما فرود مى آيد. و احتمال دارد «الأمر» منصوب باشد و ضمير فاعل به «كل احد من الناس» يا هر كسى كه توضيح چيزى را بخواهد بر مى گردد.

**[ترجمه]

«۳۵»

ير، بصائر الدرجات الْعَبَّاسُ بْنُ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّهُ لَيْسَ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْ حَقٍّ وَ لَا صَوَابٍ وَ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ يَقْضِي بِقَضَاءٍ يُصِيبُ فِيهِ الْحَقَّ إِلَّا مِفْتَاحُهُ عَلِيٌّ فَإِذَا تَشَعَّبَتْ بِهِمُ الْأُمُورُ كَانَ الْخَطَأُ مِنْ قِبَلِهِمْ وَ الصَّوَابُ مِنْ قِبَلِهِ أَوْ كَمَا قَالَ.

ير، بصائر الدرجات عبد الله بن جعفر عن محمد بن عيسى عن يونس عن ابن مسكان عن محمد بن مسلم مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مسلم از امام باقر عليه السلام روايت كرده كه از آن حضرت شنيدم كه مى فرمود: حق و صواب نزد هيچ كسى نيست و هيچ كس قضاوت بر حق نمى كند، مگر اين كه كليد آن على بن ابيطالب است. وقتى بر مردم امور مشتبه مى شود، خطا و اشتباه از طرف خودشان و حق از طرف على عليه السلام است. - . بصائرالدرجات: ۵۳۹، ج ۱۰، ب ۱۹، ح ۳ -

بصائر الدرجات: محمد بن مسلم مثل حديث بالا را روايت كرده است. - . بصائرالدرحات: ۵۳۹، ج ۱۰، ب ۱۹، ح ۴ -

**[ترجمه]

«۳۶»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ أَمَا إِنَّهُ لَیْسَ عِنْدَ أَحَدٍ عِلْمٌ وَ لَا حَقٌّ وَ لَا فُتْیَا إِلَّا شَیْ ءٌ أَخَذَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام وَ عَنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ وَ مَا مِنْ قَضَاءٍ یُقْضَی بِهِ بِحَقٍّ وَ صَوَابٍ إِلَّا بَدْءُ ذَلِکَ وَ مِفْتَاحُهُ وَ سَبَبُهُ وَ عِلْمُهُ مِنْ عَلِیٍّ علیه السلام وَ مِنَّا فَإِذَا اخْتَلَفَ عَلَیْهِمْ أَمْرُهُمْ قَاسُوا وَ عَمِلُوا بِالرَّأْیِ وَ کَانَ الْخَطَأُ مِنْ قِبَلِهِمْ إِذَا قَاسُوا وَ کَانَ الصَّوَابُ إِذَا اتَّبَعُوا الْآثَارَ مِنْ قِبَلِ عَلِیٍّ علیه السلام.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مسلم گفت: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: علم و حق و فتوا نزد هیچ کسی نیست مگر اینکه او از علی بن ابیطالب و از ما اهل بیت گرفته است. هیچ قضاوتی به حق و صواب نیست مگر آغاز و کلید و سبب و علم و دانش آن از علی بن ابیطالب و از ما اهل بیت است. وقتی امور بر مردم مشتبه شود قیاس می کنند و عمل به رأی می نمایند و اشتباه، از خودشان است؛ زمانی که قیاس کردند و صواب، زمانی است که از آثار علی علیه السلام پیروی کرده باشند. - . بصائرالدرجات: ۵۳۹، ب ۱۹، ج ۱۰، ح ۳ -

**[ترجمه]

«۳۷»

سن، المحاسن ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ النَّحْوِیِّ (۱) قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَدَّبَ نَبِیَّهُ عَلَی مَحَبَّتِهِ فَقَالَ إِنَّکَ لَعَلی خُلُقٍ عَظِیمٍ وَ قَالَ وَ ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَ قَالَ مَنْ یُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَوَّضَ إِلَی عَلِیٍّ علیه السلام وَ ائْتَمَنَهُ فَسَلَّمْتُمْ وَ جَحَدَ النَّاسُ فَوَ اللَّهِ لَنُحِبُّکُمْ أَنْ تَقُولُوا إِذَا قُلْنَا وَ تَصْمُتُوا إِذَا صَمَتْنَا وَ نَحْنُ فِیمَا بَیْنَکُمْ وَ بَیْنَ اللَّهِ.

۱- ۱ هو ثعلبه بن میمون المترجم فی ص ۸۵ من رجال النجاشیّ بقوله: ثعلبه بن میمون مولی بنی أسد ثمّ مولی بنی سلامه منهم أبو إسحاق النحوی، کان وجها فی أصحابنا، قاریا، فقیها، نحویا، لغویا، راویه، و کان حسن العمل، کثیر العباده و الزهد، روی عن أبی عبد اللّه و أبی الحسن علیهما السلام، له کتاب یختلف الروایه عنه.

**[ترجمه]المحاسن: ابو اسحاق نحوی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: خداوند متعال پیامبر را بر محبت خودش تأدیب فرمود. پس فرمود: «إِنَّكَ لَعَلی خُلُقٍ عَظِيمٍ»، - . قلم/ ۴ - {و راستی که تو را خویی والاست!}و فرمود: «وَ ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»، - . حشر / ۷ - {و آنچه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آنچه شما را بازداشت، بازایستید}و فرمود: «مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ»، - . نساء / ۸۰ - {هر کس از پیامبر فرمان بَرَد، در حقیقت، خدا را فرمان برده.} همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی بن ابیطالب واگذار کرد و او را امین خود قرار داد و شما تسلیم گشتید و مردم انکار کردند؛ قسم به خدا شما را دوست دارم. که بگویید زمانی که گفته ایم و ساکت بمانید وقتی ما سکوت کردیم. ما واسطه میان شما و خدا هستیم. - . محاسن: ۱۶۲ -

ص: ۹۵

**[ترجمه]

توضیح

قوله أدب نبيه على محبته أی على نحو ما أحب و أراد فيكون الظرف صفه لمصدر محذوف و يحتمل أن تكون كلمه على تعليليه أی علمه و فهمه ما يوجب تأدبه بآداب الله و تخلقه بأخلاق الله لحبه إياه و أن يكون حالا عن فاعل أدب أی حال كونه محبا له و كائنا على محبته أو عن مفعوله أو المراد أنه علمه ما يوجب محبته لله أو محبه الله له قوله عليه السلام و نحن فيما بينكم و بين الله أی نحن الوسائط فی العلم و سائر الكمالات بينكم و بين الله فلا تسألوا عن غيرنا أو نحن شفعاؤكم إلى الله.

**[ترجمه]«أدب نبيه على محبته»، خدا آن طوری که دوست داشت، پیامبرش را ادب آموخت. پس در این صورت، ظرف صفت برای مصدر محذوف خواهد بود. و احتمال دارد کلمه «علی» تعلیلیه باشد. یعنی علم و دانش پیامبر باعث تأدیب آن حضرت به آداب خدا و متخلق شدن او به اخلاق الهی به خاطر محبتش برای خداوند باشد. و احتمال دارد حال از فاعل «ادّب» باشد، یعنی در حالی که پیامبر خدا را دوست می داشت و بر محبت الهی بود؛ یا حال از مفعول «ادّب» باشد، یعنی علم پیامبر سبب محبت وی برای خدا شد یا محبت خدا برای او.

«و نحن فيما بينكم و بين الله» یعنی ما واسطه های علم و باقی کمالات میان شما و خدا هستیم، پس از غیر ما نپرسید؛ یا ما شفیعان شما به سوی خدا هستیم.

**[ترجمه]

«۳۸»

سن، المحاسن أَبِی عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ زَيْدٍ الشَّحَّامِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسانُ إِلى طَعامِهِ قَالَ قُلْتُ مَا طَعَامُهُ قَالَ عِلْمُهُ الَّذِی يَأْخُذُهُ مِمَّنْ يَأْخُذُهُ.

**[ترجمه]المحاسن: زيـد شـحام از امـام بـاقر عليه السـلام در تفسـير آيه مبـاركه «فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسانُ إِلى طَعامِهِ»، - . عبس / ۲۴ - {پس انسـان بايـد به خوراک خود بنگرد.} روايت كرده، عرض كردم: طعام انسان چيست؟ فرمود: علمى است كه انسان [بايد ببيند] آن را از چه كسى مى گيرد. - . محاسن: ۲۲۰، ب ۱۱، ح ۱۲۷ -

**[ترجمه]

بيان

هـذا أحـد بطون الآـيه الكريمه و على هـذا التأويـل المراد بالمـاء العلوم الفائضه منه تعالى فإنها سـبب لحياه القلوب و عمارتها و بالأرض القلوب و الأرواح و بتلك الثمرات ثمرات تلك العلوم (۱)

ختص، الإختصاص محمد بن الحسين عن ابن الوليد عن الصفار عن ابن يزيد عن ابن أبى عمير عن الشحام مثله.

**[ترجمه]اين يكى از معانى بطون آيه كريمه است بنابراين مراد به «الماء» در اين تأويل، علومى است كه از خـدا افاضه شـده، چون آن علوم سـبب زنـدگانى قلبها و آبادى دلها و سـرزمين دلها و روح ها است و ميوه هاى آنها به سـبب ميوه هاى آن علوم است.

اختصاص: شحام مثل حديث فوق را روايت كرده است. - . اختصاص: ۴ -

**[ترجمه]

«۳۹»

سن، المحاسن عَلِيُّ بْنُ عِيسَـى الْقَاسَانِيُّ عَنِ ابْنِ مَسْـعُودٍ الْمَيْسِرِيِّ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ الْمَسِيحُ عليه السلام خُذُوا الْحَقَّ مِنْ أَهْلِ الْبَاطِلِ وَ لَـا تَأْخُـذُوا الْبَاطِـلَ مِنْ أَهْـلِ الْحَقِّ كُونُوا نُقَّادَ الْكَلَـام فَكَمْ مِنْ ضَـلَالَهٍ زُخْرِفَتْ بِآيَهٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ كَمَا زُخْرِفَ الـدِّرْهَمُ مِنْ نُحَاسٍ بِالْفِضَّهِ الْمُمَوَّهَهِ النَّظَرُ إِلَى ذَلِكَ سَوَاءٌ وَ الْبُصَرَاءُ بِهِ خُبَرَاءُ.

**[ترجمه]المحاسن: مسـعود ميسـرى گويد: حضرت مسيح عليه السلام فرمود: حق را از اهل باطل بگيريد و اما باطل را از اهل حق نگيريـد، شـما نقد كنندگان سـخن باشـيد، چه بسا گمراهى كه با آيات كتاب خدا زيور پوشـيده، آن طور كه درهم مسـى تقلبى با نقره آرايش گشته، و در نظر، هر دو يكى است و تنها اهل خبره به آن بينا است. - . محاسن: ۲۲۹- ۲۳۰ -

**[ترجمه]

إيضاح

قال الفيروزآبادى موه الشى ء طلاه بفضه أو ذهب و تحته نحاس أو حديد.

**[ترجمه]فیروزآبادی گوید: «موه الشی ء» یعنی او را به نقره یا طلا آرایش کرد در حالی که زیر آن مس یا آهن است. - . القاموس المحیط ۴: ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۴۰»

سن، المحاسن النَّوْفَلِیُّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: غَرِیبَتَانِ کَلِمَهُ حُکْمٍ مِنْ سَفِیهٍ فَاقْبَلُوهَا وَ کَلِمَهُ سَفَهٍ مِنْ حَکِیمٍ فَاغْفِرُوهَا.

**[ترجمه]المحاسن: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دو چیز غریب است: سخن حکمت آمیز که از دهان بی خرد بیرون آید، آن را بپذیرید؛ و سخن نابخردی که از شخص حکیم سرزند، پس بر او ببخشید. - . محاسن: ۲۳۰ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام فاغفروها أی لا تلوموه بها أو استروها و لا تذیعوها فإن الغفر فی الأصل بمعنی الستر.

ص: ۹۶

۱- ۱ یرید من الماء و الأرض و الثمرات ما وقع ذکره فی الآیات التالیه: «أَنَّا صَبَبْنَا الْماءَ صَبًّا ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا فَأَنْبَتْنا فِیها حَبًّا وَ عِنَباً وَ قَضْباً وَ زَیْتُوناً وَ نَخْلًا»

**[ترجمه]«ببخشید» یعنی او را ملامت نکنید یا او را بپوشانید و افشا نسازید؛ چون مغفرت در اصل به معنای پوشاندن است.

ص: ۹۶

**[ترجمه]

«۴۱»

سن، المحاسن عَلِيُّ بْنُ سَيْفٍ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام خُذُوا الْحِكْمَةَ وَ لَوْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ.

**[ترجمه]المحاسن: علی بن سیف گوید: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: حکمت را حتی از مشرکین هم بگیرید. - . همان -

**[ترجمه]

«۴۲»

سن، المحاسن ابْنُ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ الْمَسِيحُ علیه السلام مَعْشَرَ الْحَوَارِيِّينَ لَمْ يَضُرَّكُمْ مِنْ نَتْنِ الْقَطِرَانِ إِذَا أَصَابَتْكُمْ سِرَاجُهُ خُذُوا الْعِلْمَ مِمَّنْ عِنْدَهُ وَ لَا تَنْظُرُوا إِلَى عَمَلِهِ.

**[ترجمه]المحاسن: زراره از امام باقر علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: حضرت عیسی علیه السلام گفت: ای گروه حواریون، شما را بوی تعفن قطران [نوعی سوخت که در چراغ ریخته می شود] ضرر نمی رساند، وقتی چراغ آن را در دست داشته باشید؛ علم را از هر که علم دارد بگیرید و به رفتارش نگاه نکنید. - . همان -

**[ترجمه]

«۴۳»

سن، المحاسن النَّوْفَلِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَيْفٍ رَفَعَهُ قَالَ: سُئِلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام مَنْ أَعْلَمُ النَّاسِ قَالَ مَنْ جَمَعَ عِلْمَ النَّاسِ إِلَى عِلْمِهِ.

**[ترجمه]المحاسن: علی بن سیف از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده که از آن حضرت پرسیده شد: داناترین مردم کیست؟ فرمود: کسی که دانش مردم را با دانش خویش جمع کند. - . همان -

**[ترجمه]

«۴۴»

سن، المحاسن مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ وُهَيْبِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ حَدَّثَنِي الْوَشَّاءُ عَنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّ كَلِمَةَ الْحِكْمَةِ لَتَكُونُ فِي قَلْبِ الْمُنَافِقِ فَتَجَلْجَلُ حَتَّى يُخْرِجَهَا.

**[ترجمه]المحاسن: به دو سند، ابوبصير از امام صادق عليه السلام روايت كرده كه آن حضرت فرمود: همانا سخن حكمت در دل منافق مى جنبد تا آن را از دهانش خارج كند. - . همان -

**[ترجمه]

بيان

فتجلجل بفتح التاء أو ضمها أي تتحرك أو تحرك صاحبها على التكلم بها.

**[ترجمه]«فتَجلجل» يعنى سخن حكمت، خودش حركت مى كند يا صاحبش را مى جنباند تا با او سخن گويد.

**[ترجمه]

«۴۵»

ما، الأمالي للشيخ الطوسي جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْعَلَوِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ حَمْزَةَ الْعَلَوِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام الْهَيْبَةُ خَيْبَةٌ وَ الْفُرْصَةُ خُلْسَةٌ وَ الْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ فَاطْلُبُوهَا وَ لَوْ عِنْدَ الْمُشْرِكِ تَكُونُوا أَحَقَّ بِهَا وَ أَهْلَهَا.

**[ترجمه]امالى شيخ طوسى: امام رضا عليه السلام از پدرانش از حضرت على عليه السلام روايت كرده كه اميرالمؤمنين عليه السلام فرمود: ترس نوميدى است، فرصت زودگذر و حكمت، گمشده مؤمن؛ حكمت را جستجو كنيد گرچه نزد مشرك باشد، زيرا شما به آن سزاواريد و شما اهل حكمت ايد. - . امالى طوسى: ۶۳۵-۶۳۶، م ۱۴ -

**[ترجمه]

«۴۶»

ما، الأمالي للشيخ الطوسي جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ الْمُنْعِمِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ حُمْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام يَقُولُ لَا تُحَقِّرِ اللُّؤْلُؤَةَ النَّفِيسَةَ أَنْ تَجْتَلِبَهَا مِنَ الْكِبَا الْخَسِيسَةِ فَإِنَّ أَبِي حَدَّثَنِي قَالَ سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَقُولُ إِنَّ الْكَلِمَةَ مِنَ الْحِكْمَةِ لَتَتَلَجْلَجُ فِي صَدْرِ الْمُنَافِقِ نِزَاعاً إِلَى مَظَانِّهَا حَتَّى يَلْفِظَ بِهَا فَيَسْمَعَهَا الْمُؤْمِنُ فَيَكُونُ أَحَقَّ بِهَا وَ أَهْلَهَا فَيَلْقَفُهَا.

**[ترجمه]امالى شيخ طوسى: حمران گويد از امام زين العابدين عليه السلام شنيدم كه مى فرمود: جواهر نفيس را كه از زباله

دان به دست آورده باشید، حقیر نشمارید. پدرم از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت می کرد که از آن حضرت شنیدم می فرمود: سخن حکمت در سینه منافق، برای اینکه در جایگاهش قرار گیرد، به حرکت در می آید تا منافق به آن تلفظ کند، پس مؤمن آن را می شنود، و او سزاوار آن است و مؤمن اهل حکمت است، باید آن را بدست آورد. - . امالی طوسی: ۶۳۶، م ۱۴ -

**[ترجمه]

بیان

الکبا بالکسر و القصر الکناسه.

**[ترجمه]«الکبا» به معنای کناسه و خاکروبه است.

**[ترجمه]

«۴۷»

سن، المحاسن أَبِی عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِی الْمِقْدَامِ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ اتَّخَذُوا أَحْبارَهُمْ وَ رُهْبانَهُمْ أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ وَ اللَّهِ مَا صَلَّوْا لَهُمْ وَ لَا صَامُوا وَ لَكِنْ أَطَاعُوهُمْ فِی مَعْصِیَهِ اللَّهِ.

ص: ۹۷

**[ترجمه]المحاسن: ابوالمقداد از مردی از امام باقر علیه السلام در تفسیر آیه مبارکه: «اتَّخَذُوا أَحْبارَهُمْ وَ رُهْبانَهُمْ أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ»، - . توبه / ۳۱ - {اینان دانشمندان و راهبان خود را به جای خدا به الوهیّت گرفتند.}روایت کرده، آن حضرت فرمود: به خدا قسم، آن مردم برای علمایشان نماز نخواندند و روزه نگرفتند، ولی علما و راهبان حلال را برای آنها حرام و حرام را برای آنها حلال کردند و آنها هم ایشان را در گناه پیروی کردند. - . محاسن: ۲۴۶ -

ص: ۹۷

**[ترجمه]

«۴۸»

سن، المحاسن مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ رِبْعِيٍّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ اتَّخَذُوا أَحْبارَهُمْ وَ رُهْبانَهُمْ أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا صَلَّوْا لَهُمْ وَ لَا صَامُوا لَهُمْ وَ لَكِنَّهُمْ أَحَلُّوا لَهُمْ حَرَاماً وَ حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ حَلَالًا فَاتَّبَعُوهُمْ.

**[ترجمه]المحاسن: ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که در تفسیر آیه: «اتَّخَذُوا أَحْبارَهُمْ وَ رُهْبانَهُمْ أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ» فرمود: قسم به خدا، برای علمایشان نماز نخواندند و روزه نگرفتند، ولی علمای آنها حلال خدا را برای ایشان حرام، و حرام را حلال کردند و آنها هم متابعت نمودند. - . همان -

**[ترجمه]

«۴۹»

كِتَابُ صِفَاتِ الشِّيعَهِ لِلصَّدُوقِ، عَنْ مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنْ أَبِي سُمَيْنَهَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام كَذَبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مِنْ شِيعَتِنَا وَ هُوَ مُتَمَسِّكٌ بِعُرْوَهِ غَيْرِنَا.

**[ترجمه]کتاب صفات الشیعه صدوق: مفضل گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: دروغ می گوید کسی که گمان می کند از شیعیان ماست در حالی که به ریسمان دیگران تمسک جسته است. - . صفات الشیعه: ص ۸۲، ح ۴ -

**[ترجمه]

«۵۰»

سن، المحاسن أَبِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَحْيَى عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ اتَّخَذُوا أَحْبارَهُمْ وَ رُهْبانَهُمْ أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَالَ أَمَا وَ اللَّهِ مَا دَعَوْهُمْ إِلَى عِبَادَهِ أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ دَعَوْهُمْ إِلَى عِبَادَهِ أَنْفُسِهِمْ مَا أَجَابُوهُمْ وَ لَكِنْ أَحَلُّوا لَهُمْ حَرَاماً وَ حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ حَلَالًا فَعَبَدُوهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ.

**[ترجمه]المحاسن: ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام از تفسیر آیه مبارکه: «اتَّخَذُوا أَحْبارَهُمْ وَ رُهْبانَهُمْ أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ» پرسیدم، فرمود: قسم به خدا دانشمندان و راهبان یهود مردم را برای عبادت خودشان دعوت نکردند و اگر چنین کاری را می کردند، مردم از آنها نمی پذیرفتند؛ ولی حلال خدا را برای آنها حرام و حرام خدا را حلال کردند، پس ناخودآگاه، آنها دانشمندان و راهبان را پرستیدند. - . محاسن: ۲۴۶ -

**[ترجمه]

«۵۱»

سن، المحاسن قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ الْقُرْآنَ شَاهِدُ الْحَقِّ وَ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله لِذَلِكَ مُسْتَقَرٌّ فَمَنِ اتَّخَذَ سَبَباً إِلَى سَبَبِ اللَّهِ لَمْ يُقْطَعْ بِهِ الْأَسْبَابُ وَ مَنِ اتَّخَذَ غَيْرَ ذَلِكَ سَبَباً مَعَ كُلِّ كَذَّابٍ فَاتَّقُوا اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَوْضَحَ لَكُمْ أَعْلَامَ دِينِكُمْ وَ مَنَارَ هُدَاكُمْ فَلَا تَأْخُذُوا أَمْرَكُمْ بِالْوَهْنِ وَ لَا أَدْيَانَكُمْ هُزُواً فَتَدْحَضَ أَعْمَالُكُمْ وَ تُخْطِئُوا (۱) سَبِيلَكُمْ وَ لَا تَكُونُوا فِي حِزْبِ الشَّيْطَانِ فَتَضِلُّوا يَهْلِكُ مَنْ هَلَكَ وَ يَحْيَا مَنْ حَيَّ وَ عَلَى اللَّهِ الْبَيَانُ بَيَّنَ لَكُمْ فَاهْتَدُوا وَ بِقَوْلِ الْعُلَمَاءِ فَانْتَفِعُوا وَ السَّبِيلُ فِي ذَلِكَ إِلَى اللَّهِ فَ مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَ مَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِداً

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام فرمود: همانا قرآن شاهد حق است و محمد صلی الله علیه وآله محل استقرار قرآن، کسی که سبب را سبب خدایی بگیرد، خدا اسباب را برای او قطع نمی کند، و کسی که برای غیرخدا سبب را انتخاب کند، با هر دروغ گویی خواهد بود. پرهیزکار باشید، خدا نشانه دین شما و چراغ های هدایتتان را برایتان واضح ساخته است. پس کارتان را سست نگیرید و دینتان را بازیچه قرار ندهید که اعمال شما نابود می شود و راهتان اشتباه می گردد. در گروه شیطان نباشید که گمراه می شوید. هر که هلاک شود، هلاک می گردد، و کسی که زنده ماند، زنده می ماند. بر خدا بیان حق است که برایتان بیان کرده، پس هدایت شوید و از گفتار دانشمندان بهره ببرید، و راه آن به سوی خداست «فَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَ مَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِداً»، - . اسراء/ ۹۷ - {خدا هر که را راهنمایی کند، او راه یافته است، و هر که را بی راه گذارد، هرگز برای او یاری راهبر نخواهی یافت.} - . محاسن: ۲۶۸-۲۶۹ -

**[ترجمه]

بيان

قوله علیه السلام و محمد لذلك مستقر أی محل استقرار القرآن، و فيه ثبت علمه.

قوله علیه السلام إلی سبب الله السبب الأول الحجه و السبب الثانی القرآن أو النبی صلی الله علیه و آله قوله علیه السلام لم يقطع به الأسباب أی لم تنقطع أسبابه عما يريد الوصول إليه من الحق من قولهم قطع بزيد علی المجهول أی عجز عن سفره أو حيل بينه و بين ما يؤمله قوله فاتقوا الله هو جزاء الشرط أو خبر الموصول أی فاتقوا الله و احذروا عن مثل فعاله و يحتمل أن يكون فيها سقط و كانت العباره كان مع كل كذاب قوله علیه السلام فتدحض أی تبطل.

١- فى المحاسن المطبوع هكذا: فتمحض اعمالكم و تخبطوا سبيلكم و لا ـ تكونوا اطعتم اللّه ربّكم اثبتوا على القرآن الثابت و كونوا فى حزب اللّه تهتدوا و لا تكونوا إلخ.

**[ترجمه]«محمد لذلک مستقر» یعنی محمد صلی الله علیه وآله محل استقرار قرآن و بر او علم قرآن ثابت است. «الی سبب الله» یعنی سبب اول، حجت و دلیل عقل است و سبب دوم، قرآن یا پیامبرصلی الله علیه وآله. «لم یقطع ید الاسباب» یعنی اسبابش از چیزی که حق به آن می رسد بریده نشود، یعنی چیزی بین او و آرزوهایش حایل نشود.

«فاتقوا الله» جزاء شرط یا خبر موصول است، از خدا بپرهیزید و از این کارها دوری کنید؛ و احتمال دارد در عبارت افتادگی صورت گرفته باشد و در اصل چنین باشد: «کان مع کل کذاب». «فقدحض» یعنی تو باطل می کنی.

ص: ۹۸

**[ترجمه]

«۵۲»

سن، المحاسن بَعْضُ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ إِلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ لَکُمْ مَعَالِمَ فَاتَّبِعُوهَا وَ نِهَایَهً فَانْتَهُوا إِلَیْهَا.

**[ترجمه]المحاسن: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: برای شما نشانه هایی است، پس آنها را پیروی کنید و نهایتی است که به آن برسید. -. محاسن: ۲۷۲ -

**[ترجمه]

بیان

المعالم ما یعلم به الحق و المراد بها هنا الأئمه علیهم السلام و المراد بالنهایه إما حدود الشرع و أحکامه أو الغایات المقرره للخلق فی ترقیاتهم بحسب استعداداتهم فی مراتب الکمال.

**[ترجمه]«معالم» چیزی است که بواسطه او حق دانسته می شود و مراد از آن در اینجا ائمه معصومین علیهم السلام است و مراد از «نهایه»، یا حدود شرع و احکام آن، یا اهداف مقرر برای مخلوقات به اندازه استعدادهای آنان در مراتب کمال به جهت پیشرفت های آنها است.

**[ترجمه]

«۵۳»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، مِنْ وَصِیَّهِ ذِی الْقَرْنَیْنِ لَا تَتَعَلَّمِ الْعِلْمَ مِمَّنْ لَمْ یَنْتَفِعْ بِهِ فَإِنَّ مَنْ لَمْ یَنْفَعْهُ عِلْمُهُ لَا یَنْفَعُکَ.

**[ترجمه]دعوات الراوندی: از جمله وصیت ذوالقرنین است: علم را از کسی که به او علم فایده نبخشیده نیاموز، زیرا کسی

که علمش به او نفع نرسانده، تو را هم منفعت نخواهد رساند. - . دعوات: ۶۳، ح ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۵۴»

وَ مِنْهُ، قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ فِي غَرِيبِ الْحَدِيثِ فِي حَدِيثِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله حِينَ أَتَاهُ عُمَرُ فَقَالَ إِنَّا نَسْمَعُ أَحَادِيثَ مِنَ الْيَهُودِ تُعْجِبُنَا فَتَرَى أَنْ نَكْتُبَ بَعْضَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَ فَتَهَوَّكُونَ أَنْتُمْ كَمَا تَهَوَّكَتِ الْيَهُودُ وَ النَّصَارَى لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِهَا بَيْضَاءَ نَقِيَّةً وَ لَوْ كَانَ مُوسَى حَيّاً مَا وَسِعَهُ إِلَّا اتِّبَاعِي قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ أَ مُتَحَيِّرُونَ أَنْتُمْ فِي الْإِسْلَامِ وَ لَا تَعْرِفُونَ دِينَكُمْ حَتَّى تَأْخُذُوهُ مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى كَأَنَّهُ كَرِهَ ذَلِكَ مِنْهُ.

**[ترجمه]ابوعبید در کتاب «غریب الحدیث» در حدیث پیامبر نقل کرده: وقتی عمر به خدمت حضرت رسول صلى الله علیه وآله آمد گفت: ما احادیثی از یهودیان می شنویم که تعجب می کنیم، آیا اجازه می دهید بعضی از آن احادیث را بنویسیم؟

رسول خدا صلى الله علیه وآله فرمود: آیا می خواهید هلاک شوید، همانطور که یهود و نصاری هلاک شدند؟ من برای شما دین روشن و پاک آورده‌ام اگر حضرت موسی زنده بود، جز پیروی من چاره‌ای نداشت.

ابوعبید گوید: معنای حدیث این است: آیا شما در دین اسلام حیرانید و دینتان را نمی شناسید که آن را از یهود و نصاری می گیرید؟ گویا حضرت از گفتار عمر ناراحت شد. - . دعوات: ۱۷۰، ح ۴۷۵ -

**[ترجمه]

«۵۵»

نهج، نهج البلاغه قَالَ علیه السلام إِنَّ كَلَامَ الْحُكَمَاءِ إِذَا كَانَ صَوَاباً كَانَ دَوَاءً وَ إِذَا كَانَ خَطَاءً كَانَ دَاءً.

**[ترجمه]نهج البلاغه: حضرت علی علیه السلام فرمود: گفتار حکیمان اگر درست باشد درمان، و اگر نادرست باشد درد است. - . نهج البلاغه: ق.ح ۲۶۵، ص ۲۹۵ -

**[ترجمه]

«۵۶»

وَ قَالَ علیه السلام خُذِ الْحِكْمَةَ أَنَّى كَانَتْ فَإِنَّ الْحِكْمَةَ تَكُونُ فِي صَدْرِ الْمُنَافِقِ فَتَتَخَلَّجُ (۱) فِي صَدْرِهِ حَتَّى تَخْرُجَ فَتَسْكُنَ إِلَى صَوَاحِبِهَا فِي صَدْرِ الْمُؤْمِنِ.

**[ترجمه]و فرمود: حکمت را هر جا یافتید بگیرید، زیرا حکمت در سینه منافق می جنبد تا از دهانش خارج شود و به سوی

صاحبش در سینه مؤمن آرام می گیرد. - . نهج البلاغه: ق.ح ۷۹، ص ۳۶۴ -

**[ترجمه]

«۵۷»

وَ قَالَ علیه السلام فِی مِثْلِ ذَلِکَ الْحِکْمَهُ ضَالَّهُ الْمُؤْمِنِ فَخُذِ الْحِکْمَهَ وَ لَوْ مِنْ أَهْلِ النِّفَاقِ.

**[ترجمه]و فرمود: حکمت گمشده مؤمن است، حکمت را گرچه از منافق باشد، بگیرید. - . نهج البلاغه: ق.ح ۸۰، ص ۳۶۴ -

**[ترجمه]

«۵۸»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ أَبِی بَکْرٍ الْمُفِیدِ الْجَرْجَرَائِیِّ عَنِ الْمُعَمَّرِ أَبِی الدُّنْیَا عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَلِمَهُ الْحِکْمَهِ ضَالَّهُ الْمُؤْمِنِ فَحَیْثُ وَجَدَهَا فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا.

**[ترجمه]ما: [امالی شیخ طوسی] رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: سخن حکمت گمشده مؤمن است، هر جا یافتید، مؤمن به آن سزاوارتر است.

**[ترجمه]

«۵۹»

شا، الإرشاد رَوَی ثِقَاتُ أَهْلِ النَّقْلِ عِنْدَ الْعَامَّهِ وَ الْخَاصَّهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی کَلَامٍ افْتِتَاحُهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ الصَّلَاهُ عَلَی نَبِیِّهِ أَمَّا بَعْدُ فَذِمَّتِی بِمَا أَقُولُ رَهِینَهٌ وَ

۱- أی تضطرب و تتحرک.

أَنَا بِهِ زَعِيمٌ إِنَّهُ لَا يَهِيجُ عَلَى التَّقْوَى زَرْعُ قَوْمٍ وَ لَا يَظْمَأُ عَنْهُ سِنْخُ أَصْلٍ وَ إِنَّ الْخَيْرَ كُلَّهُ فِيمَنْ عَرَفَ قَدْرَهُ وَ كَفَى بِالْمَرْءِ جَهْلًا أَنْ لَا يَعْرِفَ قَدْرَهُ وَ إِنَّ أَبْغَضَ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ رَجُلٌ وَكَلَهُ إِلَى نَفْسِهِ جَائِرٌ عَنْ قَصْدِ السَّبِيلِ مَشْغُوفٌ بِكَلَامِ بِدْعَةٍ قَدْ لَهِجَ فِيهَا بِالصَّوْمِ وَ الصَّلَاةِ فَهُوَ فِتْنَةٌ لِمَنِ افْتَتَنَ بِهِ ضَالٌّ عَنْ هَدْيِ مَنْ كَانَ قَبْلَهُ مُضِلٌّ لِمَنِ اقْتَدَى بِهِ حَمَّالٌ خَطَايَا غَيْرِهِ رَهِينٌ بِخَطِيئَتِهِ قَدْ قَمَشَ جَهْلًا فِي جُهَّالٍ غَشْوهُ غَارٌّ بِأَغْبَاشِ الْفِتْنَهِ عَمًى عَنِ الْهُدَى قَدْ سَمَّاهُ أَشْبَاهُ النَّاسِ عَالِماً وَ لَمْ يَغْنَ فِيهِ يَوْماً سَالِماً بَكَّرَ فَاسْتَكْثَرَ مِمَّا (۱)قَلَّ مِنْهُ خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ حَتَّى إِذَا ارْتَوَى مِنْ آجِنٍ وَ اسْتَكْثَرَ مِنْ غَيْرِ طَائِلٍ جَلَسَ لِلنَّاسِ قَاضِياً ضَامِناً لِتَخْلِيصِ مَا الْتَبَسَ عَلَى غَيْرِهِ إِنْ خَالَفَ مَنْ سَبَقَهُ لَمْ يَأْمَنْ مِنْ نَقْضِ حُكْمِهِ مَنْ يَأْتِي بَعْدَهُ كَفِعْلِهِ بِمَنْ كَانَ قَبْلَهُ وَ إِنْ نَزَلَتْ بِهِ إِحْدَى الْمُهِمَّاتِ هَيَّأَ لَهَا حَشْواً مِنْ رَأْيِهِ ثُمَّ قَطَعَ عَلَيْهِ فَهُوَ مِنْ لَبْسِ الشُّبُهَاتِ فِي مِثْلِ غَزْلِ الْعَنْكَبُوتِ لَا يَدْرِي أَصَابَ أَمْ أَخْطَأَ وَ لَا يَرَى أَنَّ مِنْ وَرَاءِ مَا بَلَغَ مَذْهَباً إِنْ قَاسَ شَيْئاً بِشَيْ ءٍ لَمْ يُكَذِّبْ رَأْيَهُ وَ إِنْ أَظْلَمَ عَلَيْهِ أَمْرٌ اكْتَتَمَ بِهِ لِمَا يَعْلَمُ مِنْ نَفْسِهِ مِنَ الْجَهْلِ وَ النَّقْصِ وَ الضَّرُورَهِ كَيْلَا يُقَالَ إِنَّهُ لَا يَعْلَمُ ثُمَّ أَقْدَمَ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَهُوَ خَائِضُ عَشَوَاتٍ رَكَّابُ شُبُهَاتٍ خَبَّاطُ جَهَالاتٍ لَا يَعْتَذِرُ مِمَّا لَا يَعْلَمُ فَيَسْلَمَ وَ لَا يَعَضُّ فِي الْعِلْمِ بِضِرْسٍ قَاطِعٍ فَيَغْنَمَ يَذْرِي الرِّوَايَاتِ ذَرْوَ الرِّيحِ الْهَشِيمَ تَبْكِي مِنْهُ الْمَوَارِيثُ وَ تَصْرُخُ مِنْهُ الدِّمَاءُ وَ يُسْتَحَلُّ بِقَضَائِهِ الْفَرْجُ الْحَرَامُ وَ يُحَرَّمُ بِهِ الْحَلَالُ لَا يَسْلَمُ بِإِصْدَارِ مَا عَلَيْهِ وَرَدَ وَ لَا يَنْدَمُ عَلَى مَا مِنْهُ فَرَّطَ أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالطَّاعَهِ وَ الْمَعْرِفَهِ بِمَنْ لَا تُعْذَرُونَ بِجَهَالَتِهِ فَإِنَّ الْعِلْمَ الَّذِي هَبَطَ بِهِ آدَمُ وَ جَمِيعَ مَا فُضِّلَتْ بِهِ النَّبِيُّونَ إِلَى مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ فِي عِتْرَهِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَأَيْنَ يُتَاهُ بِكُمْ بَلْ أَيْنَ تَذْهَبُونَ يَا مَنْ نُسِخَ مِنْ أَصْلَابِ أَصْحَابِ السَّفِينَهِ فَهَذِهِ مَثَلُهَا فِيكُمْ فَارْكَبُوهَا فَكَمَا نَجَا فِي هَاتِيكَ مَنْ نَجَا كَذَلِكَ يَنْجُو فِي هَذِي (۲) مَنْ دَخَلَهَا أَنَا رَهِينٌ بِذَلِكَ قَسَماً حَقّاً وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ الْوَيْلُ لِمَنْ تَخَلَّفَ ثُمَّ الْوَيْلُ لِمَنْ تَخَلَّفَ أَ مَا بَلَغَكُمْ مَا قَالَ فِيهِمْ نَبِيُّكُمْ صلى الله عليه و آله حَيْثُ يَقُولُ فِي حَجَّهِ الْوَدَاعِ إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمُ الثَّقَلَيْنِ مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدِي كِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِي أَهْلَ بَيْتِي وَ إِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ فَانْظُرُوا كَيْفَ تَخْلُفُونِّي فِيهِمَا أَلَا هذا عَذْبٌ فُرَاتٌ فَاشْرَبُوا وَ هذا مِلْحٌ أُجاجٌ فَاجْتَنِبُوا.

۱- في النهج: من جمع ما قلّ منه

۲- في الإرشاد المطبوع المصحّح: هذه.

نهج، نهج البلاغه مرسلا مثله

**[ترجمه]ارشاد: راویان موثق اهل حدیث از شیعه و سنی از امیرمؤمنان روایت کرده اند: در گفتاری که آغازش سپاس خداوند و درود بر پیامبر گرامی‌اش صلی الله علیه وآله می‌باشد، سپس فرماید: ذمه من در گرو سخنانی است که می گویم

ص: ۹۹

و درستی آن را ضمانت می‌کنم: همانا کشت و زراعت مردمی که بر پایه تقوی و پرهیزکاری باشد، خشک و زرد نشود، و ریشه آن تشنه و بی آب نماند، و تمامی خیر و نیکی در کسی است که اندازه و قدر خود را بشناسد؛ و در نادانی مرد همین بس که قدر خود را نشناسد، و همانا دشمن ترین مردمان نزد خدای تعالی مردی است که خداوند او را به خود واگذارد و از راه راست به یک سو منحرف شود. به سخن بدعت خشنود و در روزه و نمازش شیفته آن گردد، چنین کسی برای آنان که فریفته گفتارش شوند فتنه (وآزمایش) است، و از راه هدایتی که مردم پیش از او رفته اند گمراه شده، و آنان که پیروی‌اش کنند را گمراه کند. باربر خطاها و گناهان دیگران بوده و در گرو خطای خویش است، نادانیها را از این سو و آن سو در میان نادانان کور دل در خود گرد آورده، و در تاریکیهای فتنه و فساد از همه جا بیخبر، و از راهبر شدن و هدایت کور شده است. آنان که همانند انسانند (و به صورت آدمی هستند) چنین کسی را عالم و دانشمند می خوانند، در صورتی که یک روز را در تحصیل آن به سر نبرده؛ هر روزی که صبح کرده، در پی زیاد کردن چیزی بوده که کم آن بهتر از بسیار است؛ تا اینکه بدان رسید و از آن آب مانده گندیده سیراب گردید، و بیهوده زیاده روی کرد (یا از چیزهای بیهوده خود را انباشته کرد). برای قضاوت مردم نشسته (و خود را مهیا کرده) و ضمانت بیان نمودن چیزی را کند که بر غیر او پوشیده و مشتبه باشد. اگر در حکم دادن با گذشتگان مخالفت کند، اطمینان ندارد که آیندگان پس از او حکمش را نشکنند (و بر خلاف آن حکم نکنند) چنانچه او نسبت به گذشتگان انجام داد؛ و اگر یکی از مسائل مشکله به او عرضه شود، برای پاسخ به آن پرسش، سخنان بی معنی و بیهوده‌ای از روی رأی خود تهیه کند، سپس به همان سخنان (بیهوده و بی معنی) که گفته، یقین حاصل کند. چنین کسی بواسطه پوشیده ماندن حقائق (بر او) و مشتبهات (و افتادن در امور واهیه و سست)، مانند کسی است که در تار عنکبوت درافتد، نمی‌داند آیا درست گفته (و حکم کرده) یا به خطا رفته، و پشت سر آنچه بدان رسیده، راهی نبیند (و چنین پندارد که تنها آنچه او فهمیده و با فهم کوتاه و رأی فاسد خود اندیشیده، صحیح و درست است). اگر چیزی را با چیزی بسنجد، آنچه از آن فهمیده و به دست آورده را دروغ نپندارد، و اگر مطلبی بر او پوشیده ماند، آن را پنهان کند؛ زیرا از نادانی و کوتاهی خود آگاه است، و در آنچه نمی‌دانسته، به ناچار سخن گفته تا نگویند که نمی‌داند، سپس (با این احوال) با نادانی از حقیقت (بر آن کار) اقدام کند و در تاریکیها (ی جهل و نادانی) فرو رود، و بر مرکب شبهات بسیار سوار شود، و در نادانیها بسیار دچار اشتباه شود. از آنچه نمی‌داند (و ندانسته بدان حکم کرده) پوزش نخواهد تا (در نتیجه) آسوده و سالم بماند، و در علم و دانش به دندان برنده نگرفته (و تحقیق در آن نکرده) تا بهره ببرد. روایات را به باد دهد چنانچه باد گیاهان خشک را پراکنده سازد. میراثها (که بواسطه حکم به ناحق او به صاحبانش نرسیده)، از (ستم) او می گریند، و خونها (که به فتوای باطل او) ریخته شده، فریاد می‌زنند. به سبب قضاوت (بی جای) او عورت های حرام حلال گردد، و حرام حلال شود، با بازگرداندن آنچه از او سر زده، آسوده و سالم نماند، و به آنچه (به نادانی) از او صادر شده، پشیمان نگردد.

ای گروه مردم، بر شما باد به پیروی کردن و شناختن کسی که به شناختنش معذور نیستید (مقصود شناختن ائمه دین علیهم السلام و پیروی ایشان است) زیرا که آن دانش و علمی که آدم علیه السلام (از آسمان) فرود آورد، و همه آنچه پیمبران بدان واسطه برتری جستند تا به پیامبر شما خاتم النبیین رسید، همگی نزد عترت (و خاندان) پیامبرتان محمد صلی الله علیه وآله است، پس در کجا سرگردان شده اید؟ بلکه کجا می‌روید؟ ای کسانی که از صلب های اصحاب کشتی کنده شده (یا زائیده شده اید)، (یعنی ای فرزندان کسانی که سوار کشتی نوح شدند). مثل عترت در میان شما همانند کشتی نوح است، پس بر آن سوار شوید، و چنانچه در آن کشتی نجات یافتگان، نجات یافتند، هر که در این کشتی درآید نیز نجات یابد؛ و من به آنچه می گویم، با سوگند در گرو این گفتار هستم، و سخن زور نمی گویم، و وای بر آن کس که (از آن) روی برتابد، سپس وای بر آن کس که روی برتابد! آیا آنچه پیامبرتان صلی الله علیه وآله در باره ایشان فرموده به شما نرسیده (و نشنیده اید) که در سفر حجه الوداع فرمود: (مردم) همانا من در میان شما دو چیز سنگین و گران می گذارم، چیزی که اگر بدان چنگ زنید، هرگز پس از من گمراه نشوید: (یکی) کتاب خدا (قرآن) و (دیگر) عترت من اهل بیتم، و (همانا) این دو از یکدیگر جدا نشوند تا در کنار حوض کوثر بر من درآیند، پس بنگرید چگونه پس از من در باره آن دو رفتار کنید. آگاه باشید که این (یعنی تمسک به عترت)، آب خوشگوار و شیرین است، پس بیاشامید، و آن دیگر (یعنی روی برتافتن از ایشان) آب شور و تلخ است، از آن بپرهیزید.

ص: ۱۰۰

نهج البلاغه: مثل حدیث فوق روایت شده است. - . نهج البلاغه: خ ۱۶-۱۷، ص ۲۲-۲۶ -

**[ترجمه]

إيضاح

فذمتی بما أقول رهینه و أنا به زعیم الذمه العهد و الأمان و الضمان و الحرمه و الحق أی حرمتی أو ضمانی أو حقوقی عند الله مرهونه لحقیه ما أقوله قال فی النهایه و فی حدیث علی علیه السلام ذمتی رهینه و أنا به زعیم.

أی ضمانی و عهدی رهن فی الوفاء به و قال الزعیم الکفیل إنه لا یهیج علی التقوی زرع قوم قال الجزری هاج النبت هیاجا أی یبس و اصفر و منه حدیث علی علیه السلام لا یهیج علی التقوی زرع قوم أراد من عمل لله عملا لم یفسد عمله و لا یبطل کما یهیج الزرع فیهلک و لا یظمأ عنه سنخ أصل الظماء شده العطش قال الجزری و فی حدیث علی علیه السلام و لا یظمأ علی التقوی سنخ أصل السنخ و الأصل واحد فلما اختلف اللفظان أضاف أحدهما إلی الآخر.

أقول

الفقرتان متقاربتان فی المعنی و یحتمل أن یکون المراد بهما عدم فوت المنافع الدنیویه أیضا بالتقوی و یحتمل أن یراد بأحدهما إحداهما و بالأخری الأخری.

و فی نهج البلاغه لا یهلک علی التقوی سنخ أصل و لا یظمأ علیها زرع قوم و إن الخیر کله فیمن عرف قدره.

قال ابن میثم أی مقداره و منزلته بالنسبه إلی مخلوقات الله تعالی و أنه أی شی ء منها و لأی شی ء خلق و ما طوره المرسوم له فی کتاب ربه و سنن أنبیائه جائر عن قصد السبیل الجائر الضال عن الطریق و القصد استقامه الطریق و وسطه و فی بعض نسخ الکافی حائر بالحاء المهمله من الحیره مشغوف بکلام بدعه قال الجوهری الشغاف غلاف القلب و هو جلده دون الحجاب یقال شغفه الحب أی بلغ شغافه قد لهج فیها بالصوم و الصلاه قال الجوهری اللهج بالشی ء الولوع به و ضمیر فیها راجع إلی البدعه أی هو حریص فی مبتدعات الصلاه و الصوم و فیها غیر موجود فی الکافی ضال عن هدی من کان قبله هدی بضم الهاء و فتح الدال أو فتح الهاء و سکون الدال. و فی النهج بعد ذلک مضل لمن اقتدی به فی حیاته و بعد وفاته و فی الکافی و بعد موته رهین بخطیئته أی هو مرهون بها قال المطرزی هو رهین بکذا أی مأخوذ به قد قمش جهلا- فی جهال و فی الکتابین و رجل قمش جهلا و القمش جمع الشی ء المتفرق غشوه أی أحاطوا به و لیس فیهما غار بأغباش الفتنه قال الجوهری الغبش

ص: ۱۰۱

ظلمه آخر الليل و الجمع أغباش أی غفل و انخدع و اغتر بسبب ظلمه الفتن و الجهالات أو فيها و لم يغن فيه يوما سالما قال الجزری و فی حديث علی عليه السلام و رجل سماه الناس عالما و لم يغن فی العلم يوما تاما من قولك غنيت بالمكان أغنی إذا أقمت به انتهی قوله سالما أی من النقص بأن يكون نعتا لليوم أو سالما من الجهل بأن يكون حالا عن ضمير الفاعل بكر فاستكثر مما قل منه خير مما كثر أی خرج فی الطلب بكره كنايه عن شده طلبه و اهتمامه فی كل يوم أو فی أول العمر و ابتداء الطلب و ما موصوله و هی مع صلتها صفه لمحذوف أی من شی ء ما قل منه خير مما كثر و يحتمل أن تكون ما مصدريه أيضا و قيل قل مبتدأ بتقدير أن و خير خبره كقولهم تسمع بالمعيدی خير من أن تراه و المراد بذلك الشی ء أما الشبهات المضله و الآراء الفاسده و العقائد الباطله أو زهرات الدنيا حتی إذا ارتوی من آجن الآجن الماء المتعفن المتغير استعير للآراء الباطله و الأهواء الفاسده و استكثر من غير طائل قال الجوهری هذا أمر لا طائل فيه إذا لم يكن فيه غناء و مزيه و إن نزلت به إحدی المهمات و فی الكتابين المبهمات هيأ لها حشوا أی كثيرا لا فائده فيها ثم قطع عليه أی جزم به فهو من لبس الشبهات فی مثل غزل العنكبوت قال ابن ميثم وجه هذا التمثيل أن الشبهات التی تقع علی ذهن مثل هذا الموصوف إذا قصد حل قضيه مبهمه تكثر فتلتبس علی ذهنه وجه الحق منها فلا يهتدی له لضعف ذهنه فتلك الشبهات فی الوهاء تشبه نسج العنكبوت و ذهنه فيها يشبه الذباب الواقع فيه فكما لا يتمكن الذباب من خلاص نفسه من شباك العنكبوت لضعفه كذلك ذهن هذا الرجل لا يقدر علی التخلص من تلك الشبهات.

**[ترجمه]«ذمتی» عبارت است از پیمان، امان، ضمانت، حرمت و حق؛ یعنی حرمت، ضمانت و حقوق من نزد خداوند گرو باشد، به خاطر حقیقتی که می گویم.

نویسنده کتاب النهایه نیز به این مضمون معنا نموده و «زعیم» را به معنای کفیل دانسته است.

جزری «هیاج» را به معنای خشک و زرد شدن گیاه می داند و حدیث علی علیه السلام را چنین معنا می کند «کسی که برای خدا کار کند، عملش فاسد و باطل نمی شود». «الظماء» شدت عطش را گویند و سنخ و اصل نیز هم معنا می باشند و احتمال دارد مراد از این دو عبارت این باشد: منافع دنیوی نیز با تقوا از بین نمی رود و امکان دارد مراد از یک عبارت دنیا و از عبارت دیگر آخرت باشد.

ابن میثم می گوید: مراد این است که انسان اندازه و جایگاه خویش در رابطه با آفریده های خداوند را بداند که جایگاه او چه بوده و برای چه آفریده شده است و درجه‌ای که در کتاب خدا و سنت انبیاء برای او مقرر شده، چیست «یا مراحل تکامل او چیست»؟ «جائر» گمراه از راه قصد شده، مستقیم بودن راه یا وسط آن است و در بعضی نسخه های کتاب کافی، به جای جائر، حائر آمده که به معنای حیرت و سرگردانی است. «شغاف» غلاف دل است «به معنای عشق و دلباختگی نیز آمده است». «لهج»: به معنای حرص. «قمش» به معنای جمع آوری اشیاء پراکنده.

«نمثوه» به معنای احاطه و تسلط. «قبش»

ص: ۱۰۱

به معنای تاریکی آخر شب است، یعنی غفلت ورزیده و گول خورده به سبب تاریکی فتنه ها و جهالت. جزری می گوید در روایت علی علیه السلام آمده، مردم شخصی را عالم می دانند، در حالی که حتی یک روز هم در مسائل و بحث علمی پایدار نبوده است. سخن امام «سالما» یعنی سالم از نقصان که یا صفت برای یوم می باشد و یا یعنی سالم از جهل که حال از ضمیر فاعل می باشد. عبارت «بکر فاستکثر مما قل منه خیر مما کثر» یعنی در طلب صبحگاهان خارج می شود که کنایه از شدت طلب و اهتمام او در هر روز و یا اول عمر و ابتدای طلب است که در این صورت، ماء موصوله همراه با صله اش صفت برای محذوف است، یعنی کمتر آن بهتر از بیشتر آن است. مراد از «شئی» عبارت از شبهات گمراه کننده، آراء فاسد، عقائد باطل یا خوشیهای دنیا می باشد. «اجن» آب گندیده است که برای آراء باطل و هواهای نفسانی فاسد استعاره آورده شده. «لاطائل فیه» یعنی بی نیاز کننده نبوده و امتیازی ندارد. «حشو» یعنی کثیر و بدون فائده.

ابن میثم می گوید: این تشبیه به خاطر شبهاتی است که در ذهن چنین شخصی می آید و اگر بخواهد قضیه مبهم و پوشیده ای را حل کند، حق در ذهنش اشتباه شده و به خاطر سبکی ذهنش هدایتی نمی یابد. بنابراین شک و شبهه مانند تار عنکبوت است، ذهن او مانند پشه است که در تار عنکبوت گیر می کند و نمی تواند خودش را رها کند؛ این شخص نیز نمی تواند خودش را از شبهه رها کند.

**[ترجمه]

أقول

و یحتمل أیضا أن یکون المراد تشبیه ما یلبس علی الناس من الشبهات بنسج العنکبوت لضعفها و ظهور بطلانها لکن تقع فیها ضعفاء العقول فلا یقدرون علی التخلص منها لجهلهم و ضعف یقینهم و الأول أنسب بما بعده.

لاـ یری أن من وراء ما بلغ مذهبا أی أنه لوفور جهله یظن أنه بلغ غایه العلم فلیس بعد ما بلغ إلیه فکره لأحد مذهب و موضع تفکر فهو خائض عشوات أی یخوض و یدخل فی ظلمات الجهالات و الفتن خباط جهالات الخبط المشی علی غیر استواء

ص: ۱۰۲

أی خباط فی الجهالات أو بسببها و لا یعض فی العلم بضرس قاطع کنایه عن عدم إتقانه للقوانین الشرعیه و إحاطته بها یقال لم یعض فلان علی الأمر الفلانی بضرس إذا لم یحکمه یذری الروایات ذرو الریح الهشیم قال الفیروزآبادی ذرت الریح الشی ء ذروا و أذرته و ذرته أطارته و أذهبته و قال الهشیم نبت یابس متکسر أو یابس کل کلاء و کل شجر و وجه التشبیه صدور فعل بلا رویه من غیر أن یعود إلی الفاعل نفع و فائده فإن هذا الرجل المتصفح للروایات لیس له بصیره بها و لا شعور بوجه العمل بها بل هو یمر علی روایه بعد أخری و یمشی علیها من غیر فائده کما أن الریح التی تذری الهشیم لا شعور لها بفعلها و لا یعود إلیها من ذلک نفع و إنما أتی الذرو مکان الإذراء لاتحاد معنییهما و فی بعض الروایات یذروا الروایه قال الجزری یقال ذرته الریح و أذرته تذروه و تذریه إذا أطارته و منه حدیث علی علیه السلام یذروا الروایه ذرو الریح الهشیم أی یسرد الروایه کما تنسف الریح هشیم النبت تبکی منه المواریث و تصرخ منه الدماء الظاهر أنهما علی المجاز و یحتمل حذف المضاف أی أهل المواریث و أهل الدماء لا یسلم بإصدار ما علیه ورد أی لا یسلم عن الخطإ فی إرجاع ما علیه ورد من المسائل أی فی جوابها و فی الکتابین لا ملی ء و الله بإصدار ما علیه ورد أی لا یستحق ذلک و لا یقوی علیه قال الجزری الملی ء بالهمز الثقه الغنی و قد ملؤ فهو ملی ء بین الملاءه بالمد و قد أولع الناس بترک الهمزه و تشدید الیاء و منه حدیث علی علیه السلام لا ملی ء و الله بإصدار ما ورد علیه و لا یندم علی ما منه فرط أی لا یندم علی ما قصر فیه و فی الکافی و لا هو أهل لما منه فرط بالتخفیف أی سبق علی الناس و تقدم علیهم بسببه من ادعاء العلم و لیست هذه الفقره أصلا فی نهج البلاغه و قال ابن أبی الحدید فی کتاب ابن قتیبه و لا أهل لما فرط به أی لیس بمستحق للمدح الذی مدح به.

ثم اعلم أنه علی نسخه المنقول عنه جمیع تلک الأوصاف لصنف واحد من الناس و علی ما فی الکتابین من زیاده و رجل عند قوله قمش جهلا- فالفرق بین الرجلین إما بأن یکون المراد بالأول الضال فی أصول العقائد کالمشبهه و المجبره و الثانی هو المتفقه فی فروع الشرعیات و لیس بأهل لذلک أو بأن یکون المراد بالأول من نصب نفسه

لسائر مناصب الإفاده دون منصب القضاء و بالثانی من نصب نفسه له.

فأین یتاه بکم من التیه بمعنی التحیر و الضـلال أی أین یذهب الشیطان أو الناس بکم متحیرین بل أین تذهبون إضراب عما یفهم سابقـا من أن الـداعی لهم علی ذلک غیرهم و أنهم مجبورون علی ذلک أی بل أنتم باختیارکم تـذهبون عن الحق إلی الباطل یا مـن نسـخ مـن أصـلاب أصـحاب السـفینه النسخ الإزاله و التغییر أی کنتم فی أصـلاب من رکب سـفینه نـوح فـأنزلتم عن تلک الأصـلاب فـاعتبروا بحـال أجـدادکم و تفکروا فی کیفیه نجـاتهم فإن مثل أهل البیت کمثل سـفینه نوح و تی و ذی للإشاره إلی المؤنث قسـما حقا أی أقسم قسما حقا و ما أنا من المتکلفین أی المتصنعین بما لست من أهله و لست ممن یدعی الباطل و یقول الشـی ء من غیر حقیقه إنی تـارک فیکم الثقلین قـال الجزری فیه إنی تـارک فیکم الثقلین کتاب الله و عترتی سـماهما ثقلین لأن الأخـذ بهما و العمل بهما ثقیل و یقال لکل خطیر نفیس ثقیل فسـماهما ثقلین إعظاما لقـدرهما و تفخیما لشأنهما ما إن تمسـکتم بهما بـدل من الثقلین و إنهما لن یفترقا یـدل علی أن لفظ القرآن و معناه عندهم علیهم السـلام (۱) إلا هـذا أی سبیل الحق الذی أریتکموه عَذْبٌ فُراتٌ أی شدید العذوبه وَ هذا أی سبیل الباطل الذی حذرتکموه مِلْحٌ أُجاجٌ أی مالح شدید الملوحه و المراره.

**[ترجمه]احتمال دارد شبهات مردم به خاطر ضعیف بودن آن شبهه به تار عنکبوت تشبیه شده باشد، پس اصل شبهه و شک، باطل و ضعیف است ولی انسان های ضعیف العقل در این شبهه گرفتار می شوند و به خاطر نادانی و ضعف یقین نمی توانند از آن رهایی یابند. ولی معنای اول مناسب‌تر است.

وی به خاطر کثرت نادانی اش گمان می کند به آخرین مرحله دانش رسیده است، به گونه ای که برای هیچ کس جای فکر و اظهار نظر نمانده است، چنین شخصـی در تاریکی نادانی ها و فتنه ها فرو رفته، از قوانین شـرع آگاهی نداشـته و تسـلطی بر آن ندارد.

ص: ۱۰۲

چنین اشخاصـی که در روایات ظـاهربین هسـتند، بصـیرتی نداشـته، آگـاهی از نحوه عمـل کردن به آن را نیز نمی داننـد و در روایات، نگاهی به فائده و بدون دقت داشـته، مانند بادی هسـتند که بر گیاه خشک می وزد، بدیهی است که این باد به کارش آگاهی نداشته و نفعی نیز به آن نمی رسد.

اهل میراث گریسته و ولیّ و صاحب خون فریاد بر می آورند، به خاطر حکمی که از روی خطا صادر شده، در حالی که او حق صـدور حکم نداشـته و بر آن قوی نبوده است و از کوتاهی خود نیز پشـیمان نیست. مضـمون روایت کافی در این زمینه به این شرح است که وی شایسـتگی اینکه بر مردم مقدم شود را ندارد، چون فقط ادعای علم نموده است، یا اینکه وی مستحق مدحی که از وی شده است نبوده است.

البته بایـد توجه داشت که بنابر نسـخه ای که از آن نقل شـد، تمام اوصاف مذکور مربوط به یک گروه از مردم است، اما بنا بر دو کتابی که کلمات اضافه دارد، فرق میان دو مرد این است که مراد از شخص اول کسی است که در

ص: ۱۰۳

اصول عقائد گمراه است مانند مشبّهه، یا مقصود از شخص اول کسی است که می خواهد به مناصبی غیر از قضاوت برسد. و دومی کسی است که خودش را برای منصب قضاوت آماده کرده است.

«تیه» به معنای سرگردانی و گمراهی است، یعنی شیطان و مردم با این سرگردانی شما را کجا می برند؟ بلکه با اختیار خود از حق به سوی باطل می روید.

«نسخ» بر طرف کردن و تغییر دادن است، یعنی شما در صلب سواران کشتی نوح بودید؛ از اجدادتان عبرت گرفته، در چگونگی نجات یافتن آنان از طوفان فکر کنید. اهل بیت مانند کشتی نوحند. به حق سوگند می خورم که از متکلفان و ظاهر سازان نیستم، ادعای باطل نداشته و بدون حقیقت نمی گویم.

جزری می گوید: در حدیث ثقلین، کتاب و عترت را ثقل نامیده اند چون گرفتن و عمل کردن به آن دو سنگین است. به هر چیز ارزشمند ثقیل می گویند. اگر به کتاب و عترت ثقل گفته شده، به خاطر عظمت قدر و بزرگی شأن [آن دو] است. این راه حق را که به شما نشان دادم، آب بسیار شیرین و گوارایی است و راه باطل را که شما را از آن بر حذر داشتم، شور و تلخ است.

**[ترجمه]

«۶۰»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ هَذِهِ الْآیَهِ لَیْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُیُوتَ مِنْ ظُهُورِها وَ لکِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقی وَ أْتُوا الْبُیُوتَ مِنْ أَبْوابِها فَقَالَ آلُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله أَبْوَابُ اللَّهِ وَ سَبِیلُهُ وَ الدُّعَاهُ إِلَی الْجَنَّهِ وَ الْقَادَهُ إِلَیْهَا وَ الْأَدِلَّاءُ عَلَیْهَا إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سعد از امام باقر علیه السلام در مورد آیه «لَیْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُیُوتَ مِنْ ظُهُورِها وَ لکِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقی وَ أْتُوا الْبُیُوتَ مِنْ أَبْوابِها»، - . بقره / ۱۸۹ - {و نیکی آن نیست که از پشتِ خانه ها درآیید، بلکه نیکی آن است که کسی تقوا پیشه کند، و به خانه ها از درِ [ورودیِ] آنها درآیید.} پرسید، امام فرمود: آل محمد دروازه های خداوند، راه او، دعوت کنندگان به بهشت و راهنمایان آنند، تا روز قیامت.

**[ترجمه]

«۶۱»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ جَابِرِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِهِ لَیْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُیُوتَ الْآیَهَ قَالَ یَعْنِی أَنْ یَأْتِیَ الْأَمْرُ مِنْ وَجْهِهَا مِنْ أَیِّ الْأُمُورِ کَانَ.

ص: ۱۰۴

۱- ۱ الظاهر أن هذه الاستفاده منه رحمه اللّه انتصار للاخبار الداله على تحريف الكتاب مع أن قوله: لن يفترقا إنّما يدلّ على أن المعارف القرآنيه بحقائقها عند أهل البيت عليهم السلام، و لا نظر فيه إلى التفرقه بين لفظ القرآن و معناه و عدمها كما هو ظاهر. ط.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: جابر بن یزید از امام باقر علیه السلام در تفسیر آیه «لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ» روایت می کند که فرمود: معنای آیه این است که هر کاری از کارها و امری از امور، از راه خودش انجام شود. - . تفسیر عیاشی ۱: ۱۰۵ -

ص: ۱۰۴

**[ترجمه]

«۶۲»

قَالَ وَ رَوَى سَعِيدُ بْنُ مُنَخَّلٍ فِي حَدِيثٍ لَهُ رَفَعَهُ قَالَ: الْبُيُوتُ الْأَئِمَّةُ علیهم السلام وَ الْأَبْوَابُ أَبْوَابُهَا.

**[ترجمه]سعید بن منخل روایت می کند که مراد از «بیوت» در آیه ائمه است و مقصود از ابواب، دروازه های بیوت است. - . تفسیر عیاشی ۱: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۶۳»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام وَ أْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوابِها قَالَ ائْتُوا الْأُمُورَ مِنْ وَجْهِهَا (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: جابر از امام باقر علیه السلام در تفسیر آیه مبارکه «وَ أْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوابِها» روایت کرده که آن حضرت فرمود: هر کار را از راهش وارد شوید. - . تفسیر عیاشی ۱: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۶۴»

غو، غوالی اللئالی قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله خُذُوا الْعِلْمَ مِنْ أَفْوَاهِ الرِّجَالِ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: پیامبرصلی الله علیه وآله فرمود: دانش را از دهان مردان بگیرید. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۸ ح ۶۸ -

**[ترجمه]

«۶۵»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله وَ إِيَّاكُمْ وَ أَهْلَ الدَّفَاتِرِ وَ لَا يَغُرَّنَّكُمُ الصَّحَفِيُّونَ.

**[ترجمه]پیامبرصلی الله علیه وآله فرمود: از اهل دفاتر پرهیز نموده و اهل صحیفه فریبتان ندهند.

**[ترجمه]

«۶۶»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله الْحِکْمَهُ ضَالَّهُ الْمُؤْمِنِ یَأْخُذُهَا حَیْثُ وَجَدَهَا.

**[ترجمه]پیامبرصلی الله علیه وآله فرمود: حکمت گمشده مؤمن است، هر جا بیابد می گیرد. - . عوالی اللئالی ۴: ۸۱ ح ۸۲ -

**[ترجمه]

«۶۷»

نی، الغیبه للنعمانی رُوِیَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ دَخَلَ فِی هَذَا الدِّینِ بِالرِّجَالِ أَخْرَجَهُ مِنْهُ الرِّجَالُ کَمَا أَدْخَلُوهُ فِیهِ وَ مَنْ دَخَلَ فِیهِ بِالْکِتَابِ وَ السُّنَّهِ زَالَتِ الْجِبَالُ قَبْلَ أَنْ یَزُولَ.

**[ترجمه]غیبه للنعمانی: از امام صادق علیه السلام روایت شده که آن حضرت فرمود: کسی که در این دین بواسطه مردمان داخل شود، مردمان او را همانطور که داخل شده است، بیرون می برند. کسی که در این دین بواسطه قرآن و سنت وارد شده است، کوه ها از جایش کنده می شود، پیش از آن که او از جایش تکان بخورد. - . کتاب الغیبه: ۱۲ -

**[ترجمه]

«۶۸»

نی، الغیبه للنعمانی سَلَّامُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ دَاوُدَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ بَابَوَیْهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ (۲) عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ زُرَارَهَ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَنْ دَانَ اللَّهَ بِغَیْرِ سَمَاعٍ مِنْ عَالِمٍ صَادِقٍ أَلْزَمَهُ اللَّهُ التِّیهَ إِلَی الْفَنَاءِ وَ مَنِ ادَّعَی سَمَاعاً مِنْ غَیْرِ الْبَابِ الَّذِی فَتَحَهُ اللَّهُ لِخَلْقِهِ فَهُوَ مُشْرِکٌ وَ ذَلِکَ الْبَابُ هُوَ الْأَمِینُ الْمَأْمُونُ عَلَی سِرِّ اللَّهِ الْمَکْنُونِ (۳).

نی، الغیبه للنعمانی الکلینی عن بعض رجاله عن عبد العظیم الحسنی عن مالک بن عامر عن المفضل مثله.

**[ترجمه]غیبه للنعمانی: مفضل از امام صادق علیه السلام روایت کرد که آن حضرت فرمود: کسی که بدون شنیدن از عالم راستگو دینداری کند، خدا سرگردانی او را به نابودی می کشد. و کسی که شنیدن حکم خدا را از غیر دروازه ای که خدا آن را برای مخلوقاتش باز گذاشته است ادعا کند، او مشرک است و آن باب، باب امانتدار مأمون بر سرّ پوشیده خداست. - . کتاب الغیبه: ۸۵ -

غیبه نعمانی: حضرت عبدالعظیم از مفضل مثل حدیث بالا راروایت کرده است. - . کتاب الغیبه: ۸۵ -

**[ترجمه]

باب ۱۵ ذم علماء السوء و لزوم التحرز عنهم

الآيات

الأعراف: «وَ اتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِی آتَيْناهُ آياتِنا فَانْسَلَخَ مِنْها فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطانُ فَكانَ مِنَ الْغاوِينَ وَ لَوْ شِئْنا لَرَفَعْناهُ بِها وَ لكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَ اتَّبَعَ هَواهُ

ص: ۱۰۵

۱- اتّحاده مع الحديث ۶۱ ظاهر.

۲- و فی نسخه: عن ابن أبی طالب.

۳- تقدم صدره عن جابر تحت الرقم ۲۴

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ذلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآياتِنا»(۱۷۴ ، ۱۷۵)

المؤمن: «فَلَمَّا جاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّناتِ فَرِحُوا بِما عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَ حاقَ بِهِمْ ما كانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ»(۸۲)

حمعسق: «وَ ما تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ ما جاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْياً بَيْنَهُمْ»(۱۳)

الجمعه: «مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْراةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوها كَمَثَلِ الْحِمارِ يَحْمِلُ أَسْفاراً بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآياتِ اللَّهِ»(۴)

lt;meta info="- وَ اتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذى آتَيْناهُ آياتِنا فَانْسَلَخَ مِنْها فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطانُ فَكانَ مِنَ الْغاوِينَ * وَ لَوْ شِئْنا لَرَفَعْناهُ بِها وَ لكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَ اتَّبَعَ هَواهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ذلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذينَ كَذَّبُوا بِآياتِنا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ - . اعراف / ۱۷۵ - ۱۷۶ -

{و خبر آن کس را که آیات خود را به او داده بودیم برای آنان بخوان که از آن عاری گشت؛ آنگاه شیطان، او را دنبال کرد و از گمراهان شد. و اگر می خواستیم، قدر او را به وسیله آن [آیات] بالا می بردیم، امّا او به زمین [=دنیا] گرایید و از هوای نَفْس خود پیروی کرد.

ص: ۱۰۵

از این رو داستانش چون داستان سگ است [که] اگر بر آن حمله ور شوی، زبان از کام برآورد، و اگر آن را رها کنی، [باز هم] زبان از کام برآوَرَد. این، مَثَل آن گروهی است که آیات ما را تکذیب کردند. پس این داستان را [برای آنان] حکایت کن، شاید که آنان بیندیشند.}

- فَلَمَّا جاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّناتِ فَرِحُوا بِما عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَ حاقَ بِهِمْ ما كانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ - . غافر / ۸۳ -

{و چون پیامبرانشان دلایل آشکار برایشان آوردند، به آن چیز [مختصری] از دانش که نزدشان بود خرسند شدند، و [سرانجام] آنچه به ریشخند می گرفتند، آنان را فرو گرفت.}

- وَ ما تَفَرَّقُوا إِلاَّ مِنْ بَعْدِ ما جاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْياً بَيْنَهُمْ وَ لَوْ لا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَ إِنَّ الَّذينَ أُورِثُوا الْكِتابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفى شَكٍّ مِنْهُ مُريب. - . شورى / ۱۴ -

{و فقط پس از آنکه علم برایشان آمد، راه تفرقه پیمودند [آن هم] به صرف حسد [و برتری جویی] میان همدیگر. و اگر سخنی [دایر بر تأخیر عذاب] از جانب پروردگارت تا زمانی معیّن، پیشی نگرفته بود، قطعاً میانشان داوری شده بود. و کسانی که بعد از آنان کتاب [تورات] را میراث یافتند، واقعاً درباره او در تردیدی سخت [دچار]اند.}

- مَثَلُ الَّذينَ حُمِّلُوا التَّوْراةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوها كَمَثَلِ الْحِمارِ يَحْمِلُ أَسْفاراً بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذينَ كَذَّبُوا بِآياتِ اللَّهِ وَ اللَّهُ لا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمين - . جمعه / ۵ -

{مَثَل كسانی كه [عمل به] تورات بر آنان بار شد [و بدان مكلّف گرديدند] آنگاه آن را به كار نبستند، همچون مَثَلِ خری است كه كتابهايی را بر پشت می كشد. [وه] چه زشت است وصف آن قومی كه آيات خدا را به دروغ گرفتند. و خدا مردم ستمگر را راه نمی نمايد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، قرب الإسناد هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام أَنَّ عَلِيّاً عليه السلام قَالَ: إِيَّاكُمْ وَ الْجُهَّالَ مِنَ الْمُتَعَبِّدِينَ وَ الْفُجَّارَ مِنَ الْعُلَمَاءِ فَإِنَّهُمْ فِتْنَةُ كُلِّ مَفْتُونٍ (۱).

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق عليه السلام از پدرانش روايت كرد كه علی عليه السلام فرمود: از عابدان نادان و عالمان فاسق بپرهيزيد، زيرا آنان سرمنشأ همه فتنه ها هستند. - . قرب الاسناد: ۳۴ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، الخصال أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ أَبَانِ بْنِ أَبِی عَيَّاشٍ عَنْ سُلَيْمِ بْنِ قَيْسٍ الْهِلَالِيِّ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام عَنِ النَّبِيِّ صلی الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ فِی كَلَامٍ لَهُ الْعُلَمَاءُ رَجُلَانِ رَجُلٌ عَالِمٌ آخِذٌ بِعِلْمِهِ فَهَذَا نَاجٍ وَ عَالِمٌ تَارِكٌ لِعِلْمِهِ فَهَذَا هَالِكٌ وَ إِنَّ أَهْلَ النَّارِ لَيَتَأَذَّوْنَ بِرِيحِ الْعَالِمِ التَّارِكِ لِعِلْمِهِ وَ إِنَّ أَشَدَّ أَهْلِ النَّارِ نَدَامَةً وَ حَسْرَةً رَجُلٌ دَعَا عَبْداً إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَاسْتَجَابَ لَهُ وَ قَبِلَ مِنْهُ وَ أَطَاعَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ وَ أَدْخَلَ الدَّاعِيَ النَّارَ بِتَرْكِهِ عِلْمَهُ وَ اتِّبَاعِهِ الْهَوَى ثُمَّ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَلَا إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ خَصْلَتَانِ اتِّبَاعُ الْهَوَى وَ طُولُ الْأَمَلِ أَمَّا اتِّبَاعُ الْهَوَى فَيَصُدُّ عَنِ الْحَقِّ وَ طُولُ الْأَمَلِ يُنْسِی الْآخِرَةَ.

**[ترجمه]الخصال: اميرالمؤمنين از قول پيامبرصلی الله عليه وآله فرمود: علما دو قسمند: مرد عالمی كه به علم خود عمل كند، او ناجی است؛ و عالمی كه علم خود را ترک كند، او در هلاكت است. اهل جهنم از بوی گند عالم بی عمل در اذيتند. پشيمان ترين اهل جهنم شخصی است كه بنده ای را به خدای عزوجل دعوت كرده و او پذيرفته و خدا را اطاعت كرده و خدا او را وارد بهشت نموده، و آن شخص دعوت كننده را به واسطه عمل نكردن به علمش و پيروی از هوای نفسش وارد دوزخ كرده است. سپس اميرمؤمنان عليه السلام فرمود: هان! از دو خصلت بر شما می ترسم: يكی پيروی از هوای نفس و ديگر درازی آرزو؛ اما پيروی هوای نفس مانع از حق و درستی است، و درازی آرزو آخرت را به دست فراموشی می سپارد. - . خصال: ۵۱ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، الخصال الْفَامِيُّ عَنِ ابْنِ بُطَّهَ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ بِإِسْنَادِهِ يَرْفَعُهُ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: قَطَعَ ظَهْرِی رَجُلَانِ مِنَ الدُّنْیَا رَجُلٌ عَلِیمُ اللِّسَانِ فَاسِقٌ وَ رَجُلٌ جَاهِلُ الْقَلْبِ نَاسِکٌ هَذَا یَصُدُّ بِلِسَانِهِ عَنْ فِسْقِهِ وَ هَذَا بِنُسُکِهِ عَنْ جَهْلِهِ فَاتَّقُوا الْفَاسِقَ مِنَ الْعُلَمَاءِ وَ الْجَاهِلَ مِنَ الْمُتَعَبِّدِینَ أُولَئِکَ فِتْنَهُ کُلِّ مَفْتُونٍ فَإِنِّی سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ یَا عَلِیُّ هَلَاکُ أُمَّتِی عَلَی یَدَیْ کُلِّ مُنَافِقٍ عَلِیمِ اللِّسَانِ.

**[ترجمه]الخصال: امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: دو مرد دنیادار پشت مرا شکستند: یکی مرد زبان آور فاسق، و دیگری عابد نادان دل؛ آن با زبان گویای خود، پرده روی فسقش می کشد، و این یکی به کارهای ظاهر الصلاح خویش، پرده روی جهلش می کشد. از دانشمندان فاسق و عابدان جاهل بپرهیزید، هم آن ها مردم را از دین بیرون می برند. من از پیامبر شنیدم، می فرمود: یا علی، هلاکت امت من به دست منافقان تیز زبان دانشمند است.

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام هذا یصد بلسانه عن فسقه أی یمنع الناس عن أن یعلموا

ص: ۱۰۶

۱- لعله قطعه من الحدیث الثالث.

فسـقه بمـا يصور لهم بلسـانه و يشبه عليهم ببيـانه فيعـدون فسـقه عبـاده أو أنهم لاـ يعبئون بفسـقه بمـا يسـمعون من حسن بيانه و الاحتمالان جاريان فی الفقره الثانیه.

**[ترجمه]قول امام علیه السلام که فرمود: «هذا یصد بلسانه عن فسقه» یعنی او با تیز زبانی و اشتباه کاری، به سبب گفتارش، مردم را از پی بردن به

ص: ۱۰۶

فسقش منع می کند. یا مردم به خاطر خوبی بیانش، فسق او را عبادت می شمارند و اعتنایی به فسقش نمی کنند، و هر دو احتمال در فقره دوم جاری است. - . خصال: ۶۹ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، الخصال ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ زِيَادِ بْنِ الْمُنْذِرِ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِيفٍ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَهَ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام الْفِتَنُ ثَلَاثٌ حُبُّ النِّسَاءِ وَ هُوَ سَيْفُ الشَّيْطَانِ وَ شُرْبُ الْخَمْرِ وَ هُوَ فَخُّ الشَّيْطَانِ وَ حُبُّ الدِّينَارِ وَ الدِّرْهَمِ وَ هُوَ سَهْمُ الشَّيْطَانِ فَمَنْ أَحَبَّ النِّسَاءَ لَمْ يَنْتَفِعْ بِعَيْشِهِ وَ مَنْ أَحَبَّ الْأَشْرِبَهَ حَرُمَتْ عَلَيْهِ الْجَنَّهُ وَ مَنْ أَحَبَّ الدِّينَارَ وَ الدِّرْهَمَ فَهُوَ عَبْدُ الدُّنْيَا.

**[ترجمه]الخصال: امام علی علیه السلام فرمود: فتنه سه چیز است: دوستی زنان که شمشیر شیطان است، میگساری که تله شیطان است، پول دوستی که تیر شیطان است. کسی که زن را دوست داشت، از زندگی سود نبرد. کسی که شراب دوست است، بهشت بر او قدغن است. کسی که دوست زر و سیم است، بنده دنیا است. - . خصال: ۱۱۳ -

**[ترجمه]

«۵»

وَ قَالَ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ علیه السلام الدِّينَارُ دَاءُ الدِّينِ وَ الْعَالِمُ طَبِيبُ الدِّينِ فَإِذَا رَأَيْتُمُ الطَّبِيبَ يَجُرُّ الدَّاءَ إِلَى نَفْسِهِ فَاتَّهِمُوهُ وَ اعْلَمُوا أَنَّهُ غَيْرُ نَاصِحٍ لِغَيْرِهِ.

**[ترجمه]عیسی بن مریم فرمود: زر درد دین است، و عالم پزشک دین است. وقتی دیدید پزشک خود را دردمند می کند، به او بدبین باشید و بدانید که دیگری را اندرز نمی دهد. - . خصال: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، الخصال أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ زِیَادٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام أَنَّ عَلِیّاً علیه السلام قَالَ: إِنَّ فِی جَهَنَّمَ رَحًی تَطْحَنُ أَ فَلَا تَسْأَلُونِّی مَا طِحْنُهَا فَقِیلَ لَهُ وَ مَا طِحْنُهَا یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ قَالَ الْعُلَمَاءُ الْفَجَرَهُ وَ الْقُرَّاءُ الْفَسَقَهُ وَ الْجَبَابِرَهُ الظَّلَمَهُ وَ الْوُزَرَاءُ الْخَوَنَهُ وَ الْعُرَفَاءُ الْکَذَبَهُ وَ إِنَّ فِی النَّارِ لَمَدِینَهً یُقَالُ لَهَا الْحَصِینَهُ أَ فَلَا تَسْأَلُونِّی مَا فِیهَا فَقِیلَ وَ مَا فِیهَا یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ فَقَالَ فِیهَا أَیْدِی النَّاکِثِینَ.

ثو، ثواب الأعمال ماجیلویه عن عمه عن هارون مثله

**[ترجمه]الخصال: امام علی علیه السلام فرمود: در دوزخ آسیایی است که آرد می کند، از من نمی پرسید چه را آرد می کند؟ عرض شد: ای امیرمؤمنان، چه چیزی را آرد می کند؟ فرمود: عالمان بدکار، قاریان تبه کار، جباران ستمکار، وزیران خیانت شعار، عارفان دروغ گفتار.

و به راستی در میان آتش شهری است که آن را «حصینه» نامند، از من نمی پرسید چه در آن است؟ عرض شد: ای امیرمؤمنان در آن چیست؟ فرمود: دست های عهد شکنان.

ثواب الأعمال: هارون مثل حدیث فوق را روایت کرده است. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۳۰۰ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری العرفاء جمع عریف و هو القیم بأمور القبیله أو الجماعه من الناس یلی أمورهم و یتعرف الأمیر منه أحوالهم فعیل بمعنی فاعل و النکث نقض العهد و البیعه.

**[ترجمه]جزری گوید: «العرفا» جمع عریف، کسی است که کارهای قبیله را عهده دار است، یا گروهی از مردم که متکفل اداره قبیله هستند و امیر احوال قبیله را از آنان بازرسی می کند . عریف بر وزن فعیل، به معنای فاعل یعنی عارف است. «النکث» شکستن عهد و بیعت را گویند.

**[ترجمه]

«۷»

ع، علل الشرائع ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْقَاشَانِیِّ عَنِ الْأَصْفَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ حَفْصِ بْنِ غِیَاثٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا رَأَیْتُمُ الْعَالِمَ مُحِبّاً لِلدُّنْیَا فَاتَّهِمُوهُ عَلَی دِینِکُمْ فَإِنَّ کُلَّ مُحِبٍّ یَحُوطُ مَا أَحَبَّ.

**[ترجمه]علل الشرائع: حفص بن غیاث از ابا عبد اللّٰه علیه السلام روایت کرده که حضرت فرمودند: هر گاه دیدید عالم و دانشمندی محبّ دنیا است به او بهتان بزنید، زیرا هر محبّی را، هر چه که دوست دارد، احاطه می کند. - . علل الشرایع: ۳۹۴ -

**[ترجمه]

«۸»

وَ قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى دَاوُدَ علیه السلام لَا تَجْعَلْ بَيْنِي وَ بَيْنَكَ عَالِماً مَفْتُوناً بِالدُّنْيَا فَيَصُدَّكَ عَنْ طَرِيقِ مَحَبَّتِي فَإِنَّ أُولَئِكَ قُطَّاعُ طَرِيقِ عِبَادِيَ الْمُرِيدِينَ إِنَّ أَدْنَى مَا أَنَا صَانِعٌ بِهِمْ أَنْ أَنْزِعَ حَلَاوَةَ مُنَاجَاتِي مِنْ قُلُوبِهِمْ.

ص: ۱۰۷

**[ترجمه]حفص بن غیاث، از ابا عبدالله علیه السلام روایت می کند که فرمود: خدای عزوجل به داوود پیامبر علیه السلام وحی فرمود: بین من و بین خودت، عالمی را که فریفته دنیا شده است واسطه قرار مده، زیرا او تو را از طریق محبت من باز می دارد، چه آن که این گونه از اشخاص قطّاع الطّریق، بندگان من هستند، کوچک ترین کاری که درباره ایشان انجام می دهم آن است که شیرینی مناجات با خود را از دل هایشان می برم. - . همان -

ص: ۱۰۷

**[ترجمه]

«۹»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی مُحَمَّدٍ الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الشُّعَراءُ یَتَّبِعُهُمُ الْغاوُونَ قَالَ هَلْ رَأَیْتَ شَاعِراً یَتَّبِعُهُ أَحَدٌ إِنَّمَا هُمْ قَوْمٌ تَفَقَّهُوا لِغَیْرِ الدِّینِ فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا.

**[ترجمه]معانی الأخبار: حمّاد بن عثمان گوید: امام باقر علیه السلام در معنای فرموده خدای عزّ و جل «وَ الشُّعَراءُ یَتَّبِعُهُمُ الْغاوُونَ»، - . شعراء / ۲۲۴ - {و شاعران را گمراهان پیروی می کنند.} فرمود: آیا شاعری را دیده ای که کسی از او پیروی کند؟ جز این نیست که آنها گروهی هستند که دانش می آموزند برای غیر دین. به این دلیل گمراه می شوند و مردم را نیز به گمراهی می کشند. - . معانی الاخبار: ۳۸۵ -

**[ترجمه]

بیان

التعبیر عنهم بالشعراء لأنهم کالشعراء مبنی أحکامهم و آرائهم علی الخیالات الباطله.

**[ترجمه]از علمایی که علم را برای غیر خدا می آموزند، تعبیر به شعرا شده است، زیرا آنان مثل شاعران، احکام و آرائشان بر خیالات واهی بنا گردیده است.

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، الخصال ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ الْجَبَلِیِّ (۱)بِإِسْنَادِهِ یَرْفَعُهُ إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یُعَذِّبُ سِتَّهً بِسِتٍّ الْعَرَبَ بِالْعَصَبِیَّهِ وَ الدَّهَاقِنَهَ بِالْکِبْرِ وَ الْأُمَرَاءَ بِالْجَوْرِ وَ الْفُقَهَاءَ بِالْحَسَدِ وَ التُّجَّارَ بِالْخِیَانَهِ وَ أَهْلَ الرُّسْتَاقِ بِالْجَهْلِ.

**[ترجمه]الخصال: امام على عليه السلام فرمود: خدا شش طايفه را به شش خصلت عذاب كند. عرب را به واسطه تعصب و نژادپرستى، خان ها و دهدارها را براى تكبر و بزرگ منشى، اميران و فرماندهان را به ستم كردن، و فقها را به حسد، و بازرگانان را به خيانت، و ده نشينان را به نادانى. - . خصال: ۳۲۵ -

**[ترجمه]

بيان

الدهاقنه جمع الدهقان و هو معرب دهبان أى رئيس القريه.

**[ترجمه]«الدهاقنه» جمع دهقان معرّب «دهبان» يعنى رئيس قريه است.

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، الخصال مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْخَشَّابِ عَنِ ابْنِ مِهْرَانَ وَ ابْنِ أَسْبَاطٍ فِيمَا أَعْلَمُ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِمَا قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يُحِبُّ أَنْ يَخْزُنَ عِلْمَهُ وَ لَا يُؤْخَذَ عَنْهُ فَذَلِكَ فِي الدَّرْكِ الْأَوَّلِ مِنَ النَّارِ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ إِذَا وُعِظَ أَنِفَ وَ إِذَا وَعَظَ عَنَّفَ فَذَاكَ فِي الدَّرْكِ الثَّانِي مِنَ النَّارِ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَرَى أَنْ يَضَعَ الْعِلْمَ عِنْدَ ذَوِي الثَّرْوَهِ وَ الشَّرَفِ وَ لَا يَرَى لَهُ فِي الْمَسَاكِينِ وَضْعاً فَذَاكَ فِي الدَّرْكِ الثَّالِثِ مِنَ النَّارِ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَذْهَبُ فِي عِلْمِهِ مَذْهَبَ الْجَبَابِرَهِ وَ السَّلَاطِينِ فَإِنْ رُدَّ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ مِنْ قَوْلِهِ أَوْ قُصِّرَ فِي شَيْ ءٍ مِنْ أَمْرِهِ غَضِبَ فَذَاكَ فِي الدَّرْكِ الرَّابِعِ مِنَ النَّارِ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَطْلُبُ أَحَادِيثَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى لِيَغْزُرَ بِهِ عِلْمُهُ وَ يَكْثُرَ بِهِ حَدِيثُهُ فَذَاكَ فِي الدَّرْكِ الْخَامِسِ مِنَ النَّارِ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَضَعُ نَفْسَهُ لِلْفُتْيَا وَ يَقُولُ سَلُونِي وَ لَعَلَّهُ لَا

۱- قال صاحب التنقيح: الجبلى نسبه إلى الجبل- كوره بحمّص- أو الى بلاد الجبل من بلاد الديالمه و هو المشهور فى النسبه الى الجبل على الإطلاق، او الى الجبل- بفتح الجيم و ضم الباء الموحده المشدده و اللام- بليده بشاطئ الدجله من الجانب الشرقى بين النعمانيه و واسط، و منها جمع محدّثون، و النسبه على الأول بالتخفيف و على الثالث بالتشديد. أقول: هو محمّد بن أسلم الجبلى الطبرىّ أبو جعفر المترجم فى الفهرست و رجال النجاشىّ و غيرهما، قال النجاشىّ «فى ص ۲۶۰»: أصله كوفىّ يتجر الى طبرستان يقال: إنّه كان غاليا فاسد الحديث، روى عن الرضا عليه السلام.

يُصِيبُ حَرْفاً وَاحِداً وَ اللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُتَكَلِّفِينَ فَذَاكَ فِي الدَّرْكِ السَّادِسِ مِنَ النَّارِ وَ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَتَّخِذُ عِلْمَهُ مُرُوءَةً وَ عَقْلًا فَذَاكَ فِي الدَّرْكِ السَّابِعِ مِنَ النَّارِ.

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: پاره ای از علما می خواهند علم خود را اندوخته کنند و مردم از آن استفاده نکنند، این ها در طبقه اول دوزخند؛ پاره ای از علما چون پند داده شوند به دماغشان بر می خورد و چون پند دهند سخت می گیرند، این ها در طبقه دوم دوزخند؛ پاره ای از علما اشراف منش‌اند و ثروتمندان و اشراف را برای یاد دادن علم، اهل می دانند ولی مساکین را اهل نمی دانند، این ها در طبقه سوم دوزخند؛ پاره ای از علما پادشاه منش و جبارند، اگر به گفته آنها اعتراضی شود یا در خدمت آنها کوتاهی شود غضب می کنند، اینها در طبقه چهارم دوزخند؛ پاره ای از علما احادیث یهود و نصاری را به دست می آورند تا علم خود را تقویت کنند و حدیث خود را بسیار نمایند، این ها در طبقه پنجم از دوزخند؛ پاره ای از علماء خود را مرجع قرار می دهند و می گویند احکام خود را از ما بپرسید، با این که شاید یک کلمه درست

ص: ۱۰۸

دریافت نکردند، خدا متکلفان [کسانی که بدون علم ادای عالم بودن را در می آورند] را دوست ندارد، این ها در طبقه ششم دوزخند؛ پاره ای از علما علم خود را وسیله نمایش مردانگی و خردمندی قرار داده اند، این ها در طبقه هفتم از دوزخند. - . خصال: ۳۵۲ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام من إذا وُعظ علی المجهول أنف أی استکبر عن قبول الوعظ و إذا وعظ علی المعلوم عنف أی جاوز الحد و العنف ضد الرفق.

قوله علیه السلام أو قصّر علی المجهول من باب التفعیل أی إن وقع التقصیر من أحد فی شی ء من أمره كإكرامه و الإحسان إلیه غضب قوله علیه السلام لیغزر أی یكثر قوله علیه السلام یتخذ علمه مروءه و عقلا أی یطلب العلم و یبذله لیعدّه الناس من أهل المروءه و العقل.

**[ترجمه]«من اذا وعظ» بنا بر صیغه مجهول، عالمی که وقتی به او پند دهند از پذیرش موعظه استکبار می ورزد و وقتی که خودش موعظه کند از اندازه تجاوز می کند. «العنف» خشونت و ضد نرمی است. «او قصّر» بنا بر مجهول بودن از باب تفعیل، یعنی اگر کسی در احترام به او کوتاهی کرد خشمناک می شود، مانند اکرام نکردن و احسان نکردن.

«لیغزر» به معنای کثرت و زیادی است. «یتخذ علمه مروه و عقلاً» یعنی بعضی علما علمشان را وسیله [نمایش] مروت و عقل خود قرار می دهند، یعنی طلب علم می کند و آن را به دیگران آموزش می دهد تا مردم او را اهل مردانگی و عقل به حساب بیاورند.

**[ترجمه]

«۱۲»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْقَاشَانِیِّ عَنِ الْأَصْفَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ حَفْصٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام یَقُولُ قَالَ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ لِأَصْحَابِهِ تَعْمَلُونَ لِلدُّنْیَا وَ أَنْتُمْ تُرْزَقُونَ فِیهَا بِغَیْرِ عَمَلٍ وَ لَا تَعْمَلُونَ لِلْآخِرَهِ وَ لَا تُرْزَقُونَ فِیهَا إِلَّا بِالْعَمَلِ وَیْلَکُمْ عُلَمَاءَ السَّوْءِ الْأُجْرَهَ تَأْخُذُونَ وَ الْعَمَلَ لَا تَصْنَعُونَ یُوشِکُ رَبُّ الْعَمَلِ أَنْ یَطْلُبَ عَمَلَهُ وَ تُوشِکُوا أَنْ تَخْرُجُوا مِنَ الدُّنْیَا إِلَی ظُلْمَهِ الْقَبْرِ کَیْفَ یَکُونُ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ مَصِیرُهُ إِلَی آخِرَتِهِ وَ هُوَ مُقْبِلٌ عَلَی دُنْیَاهُ وَ مَا یَضُرُّهُ أَشْهَی إِلَیْهِ مِمَّا یَنْفَعُهُ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: حفص گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: حضرت عیسی بن مریم به یارانش فرمود: شما برای دنیا کار می کنید، در حالی که روزی شما در دنیا بدون زحمت زیاد تأمین شده، لکن برای آخرت نمی کوشید در حالی که شما در آخرت جز در سایه عمل روزی داده نمی شوید، وای بر شما ای عالمان بد! مزد خویش دریافت می کنید، ولی عملتان را تباه می سازید. ممکن است صاحب کار از کارش جویا شود، و شما نزدیک است از این دنیای پهناور به تاریکی قبر منتقل شوید. اهل علمی که راهش به سوی آخرت است، چگونه به دنیا روی می آورد، و آنچه به او ضرر می زند نزدش اشتهاآورتر است از آنچه به او نفع می رساند! - . امالی طوسی ۸: ۲۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ثو، ثواب الأعمال أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا ظَهَرَ الْعِلْمُ وَ احْتُرِزَ الْعَمَلُ وَ ائْتَلَفَتِ الْأَلْسُنُ وَ اخْتَلَفَتِ الْقُلُوبُ وَ تَقَاطَعَتِ الْأَرْحَامُ هُنَالِکَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَ أَعْمی أَبْصارَهُمْ

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق از پدرانش علیهم السّلام روایت نموده که پیامبر خدا صلّی اللّه علیه و آله فرمود: آنگاه که دانش نمودار گردد ولی از عمل نمودن به آن خودداری کنند، و زبان ها یک صدا و پیوسته و دل ها جدا و گسسته گردند و خویشاوندان ارتباط خویش از هم گسلند، در آن هنگام خداوند آنان را لعنت کند و آنان را کر نموده و دیدگانشان را نابینا گرداند [تا از دریافتن حقیقت باز مانند]. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ثو، ثواب الأعمال بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سَیَأْتِی عَلَی أُمَّتِی زَمَانٌ لَا یَبْقَی مِنَ الْقُرْآنِ إِلَّا رَسْمُهُ وَ لَا

مِنَ الْإِسْلَامِ إِلَّا اسْمُهُ يُسَمَّوْنَ بِهِ وَ هُمْ أَبْعَدُ النَّاسِ مِنْهُ مَسَاجِدُهُمْ عَامِرَةٌ وَ هِيَ خَرَابٌ مِنَ الْهُدَى فُقَهَاءُ ذَلِكَ الزَّمَانِ شَرُّ فُقَهَاءَ تَحْتَ ظِلِّ السَّمَاءِ مِنْهُمْ خَرَجَتِ الْفِتْنَةُ وَ إِلَيْهِمْ تَعُودُ.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: پیامبر خدا صلّی اللّٰه علیه و آله فرمود: روزگاری بر امّتم فرا رسد که از قرآن جز نوشته ظاهری و از اسلام جز نامی به جای نماند؛ مسلمان نامیده می شوند ولی دورترین مردم از آنند؛ مسجدهایشان آباد ولی از هدایت، ویران و تهی باشد؛ فقیهان آن زمان، بدترین فقیهان در زیر سایه آسمان باشند؛ فتنه از خودشان به پا شود و به خودشان نیز باز گردد. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد عود ضررها إلیهم فی الدنیا و الآخره أو أنهم مراجع لها

ص: ۱۰۹

يؤوونها و ينصرونها.

**[ترجمه]شاید مراد این است که مردم از ضرر فتنه این نوع دانشمندان در دنیا و آخرت متضرر می شوند؛ یا آن دانشمندان جایگاه بازگشت فتنه ها هستند

ص: ۱۰۹

که فتنه ها را پناه می دهند و یاری می کنند.

**[ترجمه]

«۱۵»

غو، غوالی اللئالی رُوِیَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: الْفُقَهَاءُ أُمَنَاءُ الرُّسُلِ مَا لَمْ یَدْخُلُوا فِی الدُّنْیَا قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا دُخُولُهُمْ فِی الدُّنْیَا قَالَ اتِّبَاعُ السُّلْطَانِ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِکَ فَاحْذَرُوهُمْ عَلَی دِینِکُمْ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: از رسول خدا صلی الله علیه وآله روایت شده که آن حضرت فرمودند: فقها امینان پیامبرانند، تا به دنیا داخل نشده اند. عرض شد: ای رسول خدا، داخل شدن آنها به دنیا چیست؟ فرمود: پیروی پادشاه؛ پس وقتی که آنان پیروی پادشاه را کردند، از آنها بر دینتان بترسید. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ختص، الإختصاص قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ تَعَلَّمَ عِلْماً لِیُمَارِیَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ لِیُبَاهِیَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ یَصْرِفَ بِهِ النَّاسَ إِلَی نَفْسِهِ یَقُولُ أَنَا رَئِیسُکُمْ فَلْیَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ الرِّئَاسَهَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِأَهْلِهَا فَمَنْ دَعَا النَّاسَ إِلَی نَفْسِهِ وَ فِیهِمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُ لَمْ یَنْظُرِ اللَّهُ إِلَیْهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]اختصاص: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: کسی که علم آموزد تا به آن بر علما فخرفروشی کند، یا با نابخردان جدال نماید، یا جلب توجه مردم به سوی خود کند، پس جایگاهش را در جهنم آماده سازد. قطعاً ریاست جز برای اهلش صلاحیت ندارد. کسی که مردم را به سوی خودش بخواند در حالی که در میان آنان داناتر از او موجود است، خدا روز قیامت به سوی او نظر رحمت نمی اندازد. - . اختصاص: ۲۵۱ -

**[ترجمه]

«۱۷»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام رُبَّ عَالِمٍ قَدْ قَتَلَهُ جَهْلُهُ وَ عِلْمُهُ مَعَهُ لَا يَنْفَعُهُ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: و آن حضرت فرمود: بسا دانشمندی که نادانی‌اش او را به کشتن دهد، در حالی که دانشش با اوست ولی سودی به او ندهد. - . نهج البلاغه: ۳۶۸، ح ۱۰۷ -

**[ترجمه]

بیان

قیل أراد العلماء بما لا نفع فیه من العلوم کالسحر و النیرنجات و غیر ذلک و یحتمل أن یراد بالجهل الأهواء الباطله و الشهوات الفاسده فإنها ربما غلبت العقل و العلم.

**[ترجمه]گفته شده، مقصود آن حضرت دانشمندانی است که از علوم خود هیچ بهره نمی برند، مثل علم سحر و نیرنگ ها و غیره؛ و احتمال دارد مراد از نادانی، هوای باطل و شهوت های فاسد باشد، زیرا آنها است که بر عقل و علم پیروز می شود.

**[ترجمه]

«۱۸»

كَنْزُ الْكَرَاجُكِيِّ، قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً وَ أَعْظَمُهُمْ عَنَاءً مَنْ بُلِيَ بِلِسَانٍ مُطْلَقٍ وَ قَلْبٍ مُطْبَقٍ فَهُوَ لَا يُحْمَدُ إِنْ سَكَتَ وَ لَا يُحَسِّنُ إِنْ نَطَقَ.

**[ترجمه]کنز الکراجکی: امام علی علیه السلام فرمود: بلاکش ترین مردم و رنج کش ترینشان کسی است که زبانی هرزه دارد و دلی بسته، اگر خموش ماند ستوده نیست و اگر سخن گوید خوب سخن نمی گوید. - . کنزالفوائد ۲: ۳۲ -

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعاً يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ وَ لَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمٌ اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤَسَاءَ جُهَّالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا.

**[ترجمه]رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: براستی خدا دانش را قبض نکند، ولی خداوند علم را به مرگ علماء قبضه می کند تا هنگامی که هیچ عالمی نماند و مردم پیشوایان نادان انتخاب می کنند و از آنها می پرسند و آنان نادانسته فتوی می دهند، پس خودشان گمراهند و دیگران را هم گمراه می کنند. - . کنزالفوائد ۲: ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۲۰»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنِّی لَا أَتَخَوَّفُ عَلَی أُمَّتِی مُؤْمِناً وَ لَا مُشْرِکاً فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَیَحْجُزُهُ إِیمَانُهُ وَ أَمَّا الْمُشْرِکُ فَیَقْمَعُهُ کُفْرُهُ (۱) وَ لَکِنْ أَتَخَوَّفُ عَلَیْکُمْ مُنَافِقاً عَلِیمَ اللِّسَانِ یَقُولُ مَا تَعْرِفُونَ وَ یَعْمَلُ مَا تُنْکِرُونَ.

**[ترجمه]منیه المرید: پیامبرصلی الله علیه وآله فرمود: من بر امتم از مؤمن و مشرک هراسی ندارم، زیرا ایمان مؤمن او را نگهبانی می کند و کفر و ناسپاسی مشرک سبب نابودی وی می گردد، ولی بر شما از فرد منافق و دورو سخت بیمناکم که عالمی زبان باز است، چیزهای را می گوید که شما آن را به عنوان کار خوب می شناسید ولی در عمل کارهای می کند که شما آن را زشت می دانید. - . منیه المرید: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَیْکُمْ بَعْدِی کُلُّ مُنَافِقٍ عَلِیمِ اللِّسَانِ.

**[ترجمه]پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: بعد از من بیشترین ترسم بر ملت مسلمان، از منافق چرب زبان است. - . منیه المرید: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله أَلَا إِنَّ شَرَّ الشَّرِّ شِرَارُ الْعُلَمَاءِ وَ إِنَّ خَیْرَ الْخَیْرِ خِیَارُ الْعُلَمَاءِ.

**[ترجمه]پیامبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: آگاه باشید! بدترین بدها دانشمندان بد سیرتند و خوب ترین خوب ها، دانشمندان پاک سیرت. - . منیه المرید: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ قَالَ أَنَا عَالِمٌ فَهُوَ جَاهِلٌ.

۱- أی فیذله و یقهره کفره.

**[ترجمه]و هم ایشان فرمود: اگر کسی بگوید: من دانشمندم، بدانید که او نادانی بیش نیست. - . منیه المرید: ۴۵ -

ص: ۱۱۰

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله یَظْهَرُ الدِّینُ حَتَّی یُجَاوِزَ الْبِحَارَ وَ یُخَاضُ الْبِحَارُ فِی سَبِیلِ اللَّهِ ثُمَّ یَأْتِی مِنْ بَعْدِکُمْ أَقْوَامٌ یَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ یَقُولُونَ قَرَأْنَا الْقُرْآنَ مَنْ أَقْرَأُ مِنَّا وَ مَنْ أَفْقَهُ مِنَّا وَ مَنْ أَعْلَمُ مِنَّا ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَی أَصْحَابِهِ فَقَالَ هَلْ فِی أُولَئِکَ مِنْ خَیْرٍ قَالُوا لَا قَالَ أُولَئِکَ مِنْکُمْ مِنْ هَذِهِ الْآیَهِ وَ أُولَئِکَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ.

**[ترجمه]و فرمود: خدا این دین را چنان گسترده می گرداند که از دریاها بگذرد و برای خدا دریاها را بشکافد و سپس بعد از شما گروهی آیه قرآن را تلاوت کنند و بگویند ما قاری قرآنیم، آیا در جهان کسی است که از ما قاری تر و فقیه تر و داناتر باشد! سپس آن حضرت رو به اصحابش کرد و فرمود: آیا از این گروه انتظار خیر است؟ گفتند نه! فرمود: آنان از شما امت هستند و خطاب آیه مبارکه «وَ أُولئِکَ هُمْ وَقُودُ النّارِ»، - . آل عمران / ۱۰ - {و آنان خود، هیزم دوزخند.} - . منیه المرید: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَصَمَ ظَهْرِی عَالِمٌ مُتَهَتِّکٌ وَ جَاهِلٌ مُتَنَسِّکٌ فَالْجَاهِلُ یَغُشُّ النَّاسَ بِتَنَسُّکِهِ وَ الْعَالِمُ یَغُرُّهُمْ بِتَهَتُّکِهِ.

**[ترجمه]امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: دو کس پشتم را شکست: ۱. عالم بی حیاء. ۲. جاهل عابد، پس جاهل به عبادتش مردم را می فریبد و عالم به بی حیایی و بی مبالاتی اش. - . منیه المرید: ۷۴ -

**[ترجمه]

باب ۱۶ النهی عن القول بغیر علم و الإفتاء بالرأی و بیان شرائطه

الآیات

البقره: «فَوَیْلٌ لِلَّذِینَ یَکْتُبُونَ الْکِتابَ بِأَیْدِیهِمْ ثُمَّ یَقُولُونَ هذا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِیَشْتَرُوا بِهِ ثَمَناً قَلِیلًا فَوَیْلٌ لَهُمْ مِمَّا کَتَبَتْ أَیْدِیهِمْ وَ وَیْلٌ لَهُمْ مِمَّا یَکْسِبُونَ»(۷۸) (و قال تعالی): «أَمْ تَقُولُونَ عَلَی اللَّهِ ما لا تَعْلَمُونَ»(۷۹)

آل عمران: «وَ إِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِیقاً یَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْکِتابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْکِتابِ وَ ما هُوَ مِنَ الْکِتابِ وَ یَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ ما هُوَ

مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ يَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَ هُمْ يَعْلَمُونَ»(۷۷) (و قال تعالى): «فَمَنِ افْتَرى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذلِكَ فَأُولئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ»(۹۳)

النساء: «انْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَ كَفى بِهِ إِثْماً مُبِيناً»(۴۹)

المائده: «وَ مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِكَ هُمُ الْكافِرُونَ»(۴۳) (و قال): «وَ مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ»(۴۴) (و قال): «وَ مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِكَ هُمُ الْفاسِقُونَ»(۴۶) (و قال تعالى): «وَ لكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلُونَ»(۱۰۲)

الأنعام: «وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أَوْ كَذَّبَ بِآياتِهِ إِنَّهُ لا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ»(۲۱) (و قال تعالى): «افْتِراءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِما كانُوا يَفْتَرُونَ»(۱۳۷) (و قال تعالى): «قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلادَهُمْ سَفَهاً بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ حَرَّمُوا ما رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِراءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَ ما كانُوا مُهْتَدِينَ»(۱۳۹)

الأعراف: «قُلْ إِنَّما حَرَّمَ رَبِّیَ الْفَواحِشَ (إلی قوله) وَ أَنْ تَقُولُوا عَلَی اللَّهِ ما لا تَعْلَمُونَ»(۱۳۲) (و قال تعالی): «وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً أَوْ کَذَّبَ بِآیاتِهِ»(۳۶) (و قال تعالی): «أَ لَمْ یُؤْخَذْ عَلَیْهِمْ مِیثاقُ الْکِتابِ أَنْ لا یَقُولُوا عَلَی اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ»(۱۶۸)

یونس: «فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً أَوْ کَذَّبَ بِآیاتِهِ إِنَّهُ لا یُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ»(۱۶) (و قال تعالی): «قُلْ أَ رَأَیْتُمْ ما أَنْزَلَ اللَّهُ لَکُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَراماً وَ حَلالاً قُلْ آللَّهُ أَذِنَ لَکُمْ أَمْ عَلَی اللَّهِ تَفْتَرُونَ وَ ما ظَنُّ الَّذِینَ یَفْتَرُونَ عَلَی اللَّهِ الْکَذِبَ یَوْمَ الْقِیامَهِ»(۵۸ ، ۵۹) (و قال): «أَ تَقُولُونَ عَلَی اللَّهِ ما لا تَعْلَمُونَ قُلْ إِنَّ الَّذِینَ یَفْتَرُونَ عَلَی اللَّهِ الْکَذِبَ لا یُفْلِحُونَ مَتاعٌ فِی الدُّنْیا ثُمَّ إِلَیْنا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِیقُهُمُ الْعَذابَ الشَّدِیدَ بِما کانُوا یَکْفُرُونَ»(۶۷ ،۶۸ ،۶۹)

هود: «وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً أُولئِکَ یُعْرَضُونَ عَلی رَبِّهِمْ وَ یَقُولُ الْأَشْهادُ هؤُلاءِ الَّذِینَ کَذَبُوا عَلی رَبِّهِمْ أَلا لَعْنَهُ اللَّهِ عَلَی الظَّالِمِینَ»(۱۷)

النحل: «إِنَّما یَفْتَرِی الْکَذِبَ الَّذِینَ لا یُؤْمِنُونَ بِآیاتِ اللَّهِ»(۱۰۴) (و قال تعالی): «وَ لا تَقُولُوا لِما تَصِفُ أَلْسِنَتُکُمُ الْکَذِبَ هذا حَلالٌ وَ هذا حَرامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَی اللَّهِ الْکَذِبَ إِنَّ الَّذِینَ یَفْتَرُونَ عَلَی اللَّهِ الْکَذِبَ لا یُفْلِحُونَ مَتاعٌ قَلِیلٌ وَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِیمٌ»(۱۱۶ ، ۱۱۷)

الکهف: «فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً»(۱۴)

طه: «قالَ لَهُمْ مُوسی وَیْلَکُمْ لا تَفْتَرُوا عَلَی اللَّهِ کَذِباً فَیُسْحِتَکُمْ بِعَذابٍ وَ قَدْ خابَ مَنِ افْتَری»(۶۰)

النور: «وَ تَقُولُونَ بِأَفْواهِکُمْ ما لَیْسَ لَکُمْ بِهِ عِلْمٌ وَ تَحْسَبُونَهُ هَیِّناً وَ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِیمٌ»(۱۶)

العنکبوت: «وَ لَیُسْئَلُنَّ یَوْمَ الْقِیامَهِ عَمَّا کانُوا یَفْتَرُونَ»(۱۲) (و قال تعالی): «وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً أَوْ کَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جاءَهُ أَ لَیْسَ فِی جَهَنَّمَ مَثْویً لِلْکافِرِینَ»(۶۷)

لقمان: «وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ یُجادِلُ فِی اللَّهِ بِغَیْرِ عِلْمٍ وَ لا هُدیً وَ لا کِتابٍ مُنِیرٍ»(۱۹)

الزمر: «فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ کَذَبَ عَلَی اللَّهِ وَ کَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جاءَهُ أَ لَیْسَ فِی جَهَنَّمَ مَثْویً لِلْکافِرِینَ»(۳۱) (و قال تعالی): «وَ یَوْمَ الْقِیامَهِ تَرَی الَّذِینَ کَذَبُوا عَلَی اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّهٌ أَ لَیْسَ فِی جَهَنَّمَ مَثْویً لِلْمُتَکَبِّرِینَ»(۵۹)

الجاثیه: «وَ ما لَهُمْ بِذلِکَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا یَظُنُّونَ»(۲۳)

الأحقاف: «أَمْ یَقُولُونَ افْتَراهُ قُلْ إِنِ افْتَرَیْتُهُ فَلا تَمْلِکُونَ لِی مِنَ اللَّهِ شَیْئاً»(۷)

الصف: «وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ الْکَذِبَ وَ هُوَ یُدْعی إِلَی الْإِسْلامِ»(۶)

الحاقه: «وَ لَوْ تَقَوَّلَ عَلَیْنا بَعْضَ الْأَقاوِیلِ لَأَخَذْنا مِنْهُ بِالْیَمِینِ ثُمَّ لَقَطَعْنا مِنْهُ الْوَتِینَ فَما مِنْکُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حاجِزِینَ»(۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷)

الجن: «وَ أَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَ الْجِنُّ عَلَی اللَّهِ کَذِباً»(۴)

lt;meta info="- فَوَیْلٌ لِلَّذینَ یَکْتُبُونَ الْکِتابَ بِأَیْدیهِمْ ثُمَّ یَقُولُونَ هذا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِیَشْتَرُوا بِهِ ثَمَناً قَلیلاً فَوَیْلٌ لَهُمْ مِمَّا کَتَبَتْ أَیْدیهِمْ وَ وَیْلٌ لَهُمْ مِمَّا یَکْسِبُون - . بقره / ۷۹ -

{پس وای بر کسانی که کتاب [تحریف شده ای] با دستهای خود می نویسند، سپس می گویند: «این از جانب خداست»، تا بدان بهای ناچیزی به دست آرند؛ پس وای بر ایشان از آنچه دستهایشان نوشته، و وای بر ایشان از آنچه [از این راه] به دست می آورند.}

- أَمْ تَقُولُونَ عَلَی اللَّهِ ما لا تَعْلَمُون - . بقره / ۸۰ -

{آیا آنچه را نمی دانید به دروغ به خدا نسبت می دهید؟}

- وَ إِنَّ مِنْهُمْ لَفَریقاً یَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْکِتابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْکِتابِ وَ ما هُوَ مِنَ الْکِتابِ وَ یَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ ما هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ یَقُولُونَ عَلَی اللَّهِ الْکَذِبَ وَ هُمْ یَعْلَمُونَ - . آل عمران / ۷۸ -

{و از میان آنان گروهی هستند که زبان خود را به [خواندن] کتاب [تحریف شده ای] می پیچانند، تا آن [بربافته] را از [مطالب] کتاب [آسمانی] پندارید، با اینکه آن از کتاب [آسمانی] نیست؛ و می گویند: «آن از جانب خداست»، در صورتی که از جانب خدا نیست؛ و بر خدا دروغ می بندند، با اینکه خودشان [هم] می دانند.}

«و قال تعالی» فَمَنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ الْکَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذلِکَ فَأُولئِکَ هُمُ الظَّالِمُون - . آل عمران / ۹۴ -

{پس کسانی که بعد از این، بر خدا دروغ بندند، آنان خود ستمکارانند.}

- انْظُرْ کَیْفَ یَفْتَرُونَ عَلَی اللَّهِ الْکَذِبَ وَ کَفی بِهِ إِثْماً مُبیناً - . نساء / ۵۰ -

{ببین چگونه بر خدا دروغ می بندند. و بس است که این، یک گناهِ آشکار باشد.}

- وَ مَنْ لَمْ یَحْکُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِکَ هُمُ الْکافِرُونَ - . مائده / ۴۴ -

{و کسانی که به موجب آنچه خدا نازل کرده داوری نکرده اند، آنان خود کافرانند.}.

- وَ مَنْ لَمْ یَحْکُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِکَ هُمُ الظّالِمُون - . مائده / ۴۵ -

{و کسانی که به موجب آنچه خدا نازل کرده داوری نکرده اند، آنان خود ستمگرانند.}

- وَ مَنْ لَمْ یَحْکُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِکَ هُمُ الْفاسِقُونَ - . مائده / ۴۷ -

{و کسانی که به آنچه خدا نازل کرده حکم نکنند، آنان خود، نافرمانند.}

- وَ لکِنَّ الَّذینَ کَفَرُوا یَفْتَرُونَ عَلَی اللَّهِ الْکَذِبَ وَ أَکْثَرُهُمْ لا یَعْقِلُون - . مائده / ۱۰۳ -

{ولی کسانی که کفر ورزیدند، بر خدا دروغ می بندند و بیشترشان تعقّل نمی کنند.}.

- وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً أَوْ کَذَّبَ بِآیاتِهِ إِنَّهُ لا یُفْلِحُ الظّالِمُون - . انعام / ۲۱ -

{و کیست ستمکارتر از آن کس که بر خدا دروغ بسته یا آیات او را تکذیب نموده؟ بی تردید، ستمکاران رستگار نمی شوند.}

- سَیَجْزیهِمْ بِما کانُوا یَفْتَرُونَ - . انعام / ۱۳۸ -

{به زودی [خدا] آنان را به خاطر آنچه افترا می بستند جزا می دهد.}

- قَدْ خَسِرَ الَّذینَ قَتَلُوا أَوْلادَهُمْ سَفَهاً بِغَیْرِ عِلْمٍ وَ حَرَّمُوا ما رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِراءً عَلَی اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَ ما کانُوا مُهْتَدینَ - . انعام / ۱۴۰ -

{کسانی که از روی بی خردی و نادانی، فرزندان خود را کشته اند، و آنچه را خدا روزیشان کرده بود - از راه افترا به خدا - حرام شمرده اند، سخت زیان کردند. آنان به راستی گمراه شده، و هدایت نیافته اند.}

- قُلْ إِنَّما حَرَّمَ رَبِّیَ الْفَواحِشَ ما ظَهَرَ مِنْها وَ ما بَطَنَ وَ الْإِثْمَ وَ الْبَغْیَ بِغَیْرِ الْحَقِّ وَ أَنْ تُشْرِکُوا بِاللَّهِ ما لَمْ یُنَزِّلْ بِهِ سُلْطاناً وَ أَنْ تَقُولُوا عَلَی اللَّهِ ما لا تَعْلَمُونَ - . اعراف / ۳۳ -

{بگو: «پروردگار من فقط زشتکاریها را - چه آشکارش [باشد] و چه پنهان - و گناه و ستم ناحق را حرام گردانیده است؛ و [نیز] اینکه چیزی را شریک خدا سازید که دلیلی بر [حقّانیّت] آن نازل نکرده؛ و اینکه چیزی را که نمی دانید به خدا نسبت دهید.}

- فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً أَوْ کَذَّبَ بِآیاتِه - . اعراف / ۳۷ -

{پس کیست ستمکارتر از آن کس که بر خدا دروغ بندد یا آیات او را تکذیب کند؟}

- أَ لَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ ميثاقُ الْكِتابِ أَنْ لا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلاَّ الْحَقَّ - . اعراف / ۱۶۹ -

{آیا از آنان پیمان کتاب [آسمانی] گرفته نشده که جز به حقّ نسبت به خدا سخن نگویند؟}

- فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أَوْ كَذَّبَ بِآياتِهِ إِنَّهُ لا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُون - . یونس / ۱۷ -

{پس کیست ستمکارتر از آن کس که دروغی بر خدای بندد یا آیات او را تکذیب کند؟ به راستی مجرمان رستگار نمی شوند.}

- قُلْ أَ رَأَيْتُمْ ما أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَراماً وَ حَلالاً قُلْ آللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ * وَ ما ظَنُّ الَّذينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيامَهِ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَ لكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَشْكُرُون - . یونس / ۵۹ - ۶۰ -

{بگو: «به من خبر دهید، آنچه از روزی که خدا برای شما فرود آورده [چرا] بخشی از آن را حرام و [بخشی را] حلال گردانیده اید» بگو: «آیا خدا به شما اجازه داده یا بر خدا دروغ می بندید؟» و کسانی که بر خدا دروغ می بندند، روز رستاخیز چه گمان دارند؟ در حقیقت، خدا بر مردم، دارای بخشش است ولی بیشترشان سپاسگزاری نمی کنند.}

- قالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَداً سُبْحانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطانٍ بِهذا أَ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ ما لا تَعْلَمُونَ * قُلْ إِنَّ الَّذينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لا يُفْلِحُونَ * مَتاعٌ فِي الدُّنْيا ثُمَّ إِلَيْنا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذيقُهُمُ الْعَذابَ الشَّديدَ بِما كانُوا يَكْفُرُونَ - . یونس / ۶۸ - ۷۰ -

{آیا چیزی را که نمی دانید، به دروغ بر خدا می بندید؟ . بگو: «در حقیقت کسانی که بر خدا دروغ می بندند، رستگار نمی شوند.» . بهره ای [اندک] در دنیا [دارند]. سپس بازگشتشان به سوی ماست. آنگاه به [سزای] آنکه کفر می ورزیدند، عذاب سخت به آنان می چشانیم.}

- وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أُولئِكَ يُعْرَضُونَ عَلى رَبِّهِمْ وَ يَقُولُ الْأَشْهادُ هؤُلاءِ الَّذينَ كَذَبُوا عَلى رَبِّهِمْ أَلا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمين - . هود / ۱۸ -

{و چه کسی ستمکارتر از آن کس است که بر خدا دروغ بندد؟ آنان بر پروردگارشان دروغ عرضه می شوند، و گواهان خواهند گفت: «اینان بودند که بر پروردگارشان دروغ بستند. هان! لعنت خدا بر ستمگران باد.»}.

- إِنَّما يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذينَ لا يُؤْمِنُونَ بِآياتِ اللَّهِ وَ أُولئِكَ هُمُ الْكاذِبُونَ - . نحل / ۱۰۵ -

{تنها کسانی دروغ پردازی می کنند که به آیات خدا ایمان ندارند و آنان خود دروغگویانند.}

- وَ لا تَقُولُوا لِما تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هذا حَلالٌ وَ هذا حَرامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لا

يُفْلِحُونَ * مَتاعٌ قَليلٌ وَ لَهُمْ عَذابٌ أَليمٌ - . نحل / ۱۱۶ - ۱۱۷ -

{و برای آنچه زبان شما به دروغ می پردازد، مگویید: «این حلال است و آن حرام» تا بر خدا دروغ بندید، زیرا کسانی که بر خدا دروغ می بندند رستگار نمی شوند. [ایشان راست] اندک بهره ای، و[لی] عذابشان پر درد است.}

- هؤُلاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَوْ لا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللَّهِ كَذِباً - . كهف / ۱۵ -

{این قوم ما جز او معبودانی اختیار کرده اند. چرا بر [حقانیت] آنها برهانی آشکار نمی آورند؟ پس کیست ستمکارتر از آن کس که بر خدا دروغ بندد؟}

- قالَ لَهُمْ مُوسى وَيْلَكُمْ لا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِباً فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذابٍ وَ قَدْ خابَ مَنِ افْتَرى - . طه / ۶۱ -

{موسی به [ساحران] گفت: «وای بر شما، به خدا دروغ مبندید که شما را به عذابی [سخت] هلاک می کند، و هر که دروغ بندد نومید می گردد.»}

- إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَ تَقُولُونَ بِأَفْواهِكُمْ ما لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَ تَحْسَبُونَهُ هَيِّناً وَ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظيمٌ - . نور / ۱۵ -

{آنگاه که آن [بهتان] را از زبان یکدیگر می گرفتید و با زبانهای خود چیزی را که بدان علم نداشتید، می گفتید و می پنداشتید که کاری سهل و ساده است، با اینکه آن [امر] نزد خدا بس بزرگ بود.}

- وَ لَيَحْمِلُنَّ أَثْقالَهُمْ وَ أَثْقالاً مَعَ أَثْقالِهِمْ وَ لَيُسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيامَةِ عَمَّا كانُوا يَفْتَرُونَ - . عنكبوت / ۱۳ -

{و قطعاً بارهای گران خودشان و بارهای گران [دیگر] را با بارهای گران خود برخواهند گرفت، و مسلّماً روز قیامت از آنچه به دروغ برمی بستند پرسیده خواهند شد.}

- وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جاءَهُ أَ لَيْسَ فى جَهَنَّمَ مَثْوىً لِلْكافِرينَ - . عنكبوت / ۶۸ -

{و کیست ستمکارتر از آن کس که بر خدا دروغ بندد یا چون حقّ به سوی او آید آن را تکذیب کند؟ آیا جای کافران [در] جهنّم نیست؟}

- أَ لَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ وَ أَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظاهِرَةً وَ باطِنَةً وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يُجادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ لا هُدىً وَ لا كِتابٍ مُنيرٍ . - . لقمان / ۲۰ -

{آیا ندانسته اید که خدا آنچه را که در آسمانها و آنچه را که در زمین است، مسخّر شما ساخته و نعمتهای ظاهر و باطن خود را بر شما تمام کرده است؟ و برخی از مردم در باره خدا بی[آنکه] دانش و رهنمود و کتابی روشن [داشته باشند] به مجادله برمی خیزند.}

- فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَ كَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جاءَهُ أَ لَيْسَ فی جَهَنَّمَ مَثْویً لِلْكافِرینَ - . زمر / ۳۲ -

{پس كیست ستمگرتر از آن كس كه بر خدا دروغ بست، و [سخن] راست را چون به سوی او آمد، دروغ پنداشت؟ آیا جایِ كافران در جهنّم نیست؟}

- وَ یَوْمَ الْقِیامَهِ تَرَی الَّذینَ كَذَبُوا عَلَی اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّهٌ أَ لَیْسَ فی جَهَنَّمَ مَثْویً لِلْمُتَكَبِّرینَ - . زمر / ۶۰ -

{و روز قیامت كسانی را كه بر خدا دروغ بسته اند روسیاه می بینی، آیا جای سركشان در جهنم نیست؟}

ص: ۱۱۲

- وَ ما لَهُمْ بِذلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلاَّ یَظُنُّونَ. - . جاثیه / ۲۴ -

{و[لی] به این [مطلب] هیچ دانشی ندارند [و] جز [طریق] گمان نمی سپرند.}

- أَمْ یَقُولُونَ افْتَراهُ قُلْ إِنِ افْتَرَیْتُهُ فَلا تَمْلِكُونَ لی مِنَ اللَّهِ شَیْئاً هُوَ أَعْلَمُ بِما تُفیضُونَ فیهِ كَفی بِهِ شَهیداً بَیْنی وَ بَیْنَكُمْ وَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحیمُ - . احقاف / ۸ -

{یا می گویند: «این [كتاب] را بربافته است.» بگو: «اگر آن را بربافته باشم؛ در برابر خدا اختیار چیزی برای من ندارید. او آگاه تر است به آنچه [با طعنه] در آن فرومی روید. گواه بودن او میان من و شما بس است، و اوست آمرزنده مهربان.»}

- وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ الْكَذِبَ وَ هُوَ یُدْعی إِلَی الْإِسْلامِ وَ اللَّهُ لا یَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمینَ - . صف / ۷ -

{و چه كسی ستمگرتر از آن كس است كه با وجود آنكه به سوی اسلام فراخوانده می شود، بر خدا دروغ می بندد؟ و خدا مردم ستمگر را راه نمی نماید.}

- وَ لَوْ تَقَوَّلَ عَلَیْنا بَعْضَ الْأَقاویلِ *لَأَخَذْنا مِنْهُ بِالْیَمینِ *ثُمَّ لَقَطَعْنا مِنْهُ الْوَتینَ *فَما مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حاجِزینَ - . حاقه / ۴۴ - ۴۷ -

{و اگر [او] پاره ای گفته ها بر ما بسته بود، دست راستش را سخت می گرفتیم، سپس رگ قلبش را پاره می كردیم، و هیچ یك از شما مانع از [عذاب] او نمی شد.}

- وَ أَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَ الْجِنُّ عَلَی اللَّهِ كَذِباً - . جن / ۵ -

{و ما پنداشته بودیم كه انس و جنّ هرگز به خدا دروغ نمی بندند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

كِتَابُ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ مَوْلًى لِعَبِيدَهَ السَّلْمَانِيِّ قَالَ: خَطَبَنَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام عَلَى مِنْبَرٍ لَهُ مِنْ لَبِنٍ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللَّهَ وَ لَا تُفْتُوا النَّاسَ بِمَا لَا تَعْلَمُونَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَ قَوْلًا آلَ مِنْهُ إِلَى غَيْرِهِ وَ قَالَ قَوْلًا وُضِعَ عَلَى غَيْرِ مَوْضِعِهِ وَ كُذِبَ عَلَيْهِ فَقَامَ إِلَيْهِ عَلْقَمَهُ وَ عَبِيدَهُ السَّلْمَانِيُّ فَقَالا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَا نَصْنَعُ بِمَا قَدْ خُبِّرْنَا فِي هَذَا الصُّحُفِ عَنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله قَالَ سَلَا عَنْ ذَلِكَ عُلَمَاءَ آلِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله كَأَنَّهُ يَعْنِي نَفْسَهُ.

**[ترجمه]کتاب عاصم بن حمید: عبیده سلمانی گوید: امیرالمؤمنین علیه السلام بر منبر خشتی برای ما سخنرانی کرد. پس از حمد و ثنای الهی فرمود: ای مردم پرهیزکار باشید و آنچه نمی دانید برای مردم فتوا ندهید! رسول خدا صلی الله علیه و آله احادیثی دارد که به دیگران رسیده و گفتاری دارد که در جایگاهش قرار نگرفته و بر آن حضرت دروغ بسته اند. علقمه و عبیده سلمانی از میان جمعیت برخاستند و گفتند: یا امیرالمؤمنین! با احادیثی که در این کتاب ها از یاران پیامبر برای ما رسیده چه کنیم؟ حضرت فرمود: از دانشمندان آل محمد صلی الله علیه وآله در این مورد بپرسید، گویا مقصود خودش بود. - . اصول السته عشر، کتاب عاصم بن حمید: ۳۸ - ۳۹ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، الأمالی للصدوق ابْنُ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنْ مُعَلًّى عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سَمَاعَهَ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنْ زُرَارَهَ بْنِ أَعْيَنَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ الْبَاقِرَ عليه السلام مَا حَقُّ اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ قَالَ أَنْ يَقُولُوا مَا يَعْلَمُونَ وَ يَقِفُوا عِنْدَ مَا لَا يَعْلَمُونَ.

**[ترجمه]أمالی صدوق: زراره بن اعین گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم: خدا را بر بندگانچه حقی است؟ فرمود: آنچه دانند بگویند و در آنچه ندانند توقف کنند. - . امالی صدوق: ۳۴۳ م ۶۵ ح ۱۴ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، الأمالی للصدوق أَبِي عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِي يَعْقُوبَ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَيَّرَ عِبَادَهُ بِآيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِهِ أَنْ لَا يَقُولُوا حَتَّى يَعْلَمُوا وَ لَا يَرُدُّوا مَا لَمْ يَعْلَمُوا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَ لَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثاقُ الْكِتابِ أَنْ لا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَ قَالَ بَلْ كَذَّبُوا بِما لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَ لَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ

شی، تفسیر العیاشی عن إسحاق بن عبد العزیز مثله- شی، تفسیر العیاشی عن أبی السفاتج(۱)

مثله

ص: ۱۱۳

۱- جمع سفتجه- بضم السین و سکون الفاء و فتح التاء- معرب سفته، و أبو السفاتج تکون کنیه إسحاق بن عبد العزیز و إسحاق بن عبد اللّه معا، عدهما الشیخ فی رجاله من أصحاب الصادق علیه السلام، و حکی عن ابن الغضائری أنّه قال: إسحاق بن عبد العزیز البزاز کوفیّ، یکنی أبا یعقوب و یلقب أبا السفاتج روی عن أبی عبد اللّه علیه السلام، یعرف حدیثه تاره و ینکر اخری، و یجوز أن یخرج شاهد

**[ترجمه]أمالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: به راستی خدای تبارک و تعالی در دو آیه قرآن بندگانش را سرزنش کرده، تا چیزی نگویند وقتی که نمی دانند، و آنچه ندانند منکر آن نباشند. خداوند فرموده: «أَ لَمْ یُؤْخَذْ عَلَیْهِمْ مِیثاقُ الْکِتابِ أَنْ لاـ یَقُولُوا عَلَی اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ»، - . اعراف / ۱۶۹ - {آیا از آنان پیمان کتاب [آسمانی] گرفته نشده که جز به حقّ نسبت به خدا سخن نگویند، با اینکه آنچه را که در آن [کتاب] است آموخته اند؟}و فرموده: «بَلْ کَذَّبُوا بِما لَمْ یُحِیطُوا بِعِلْمِهِ وَ لَمَّا یَأْتِهِمْ تَأْوِیلُهُ»، {بلکه چیزی را دروغ شمردند که به علم آن احاطه نداشتند و هنوز تأویل آن برایشان نیامده است.} - . امالی صدوق: ۳۴۳، یونس / ۳۹ -

تفسیر عیاشی: اسحاق بن عبدالعزیز مثل حدیث بالا را روایت کرده است. - . تفسیر عیاشی ۲: ۳۹ ح ۹۸ -

تفسیر عیاشی: از ابو سفاتج مثل حدیث بالا نقل شده است. - . تفسیر عیاشی ۲: ۳۹ ح ۹۹ -

ص: ۱۱۳

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام أن لا یقولوا أی لئلا یقولوا.

**[ترجمه]«ان لا یقولوا» یعنی تا نگویند.

**[ترجمه]

«۴»

ب، قرب الإسناد أَبُو الْبَخْتَرِیِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام أَنَّ عَلِیّاً علیه السلام قَالَ لِرَجُلٍ وَ هُوَ یُوصِیهِ خُذْ مِنِّی خَمْساً لَا یَرْجُوَنَّ أَحَدُکُمْ إِلَّا بِرَبِّهِ وَ لَا یَخَافُ إِلَّا ذَنْبَهُ وَ لَا یَسْتَحْیِی أَنْ یَتَعَلَّمَ مَا لَمْ یَعْلَمْ (۱) وَ لَا یَسْتَحْیِی إِذَا سُئِلَ عَمَّا لَا یَعْلَمُ أَنْ یَقُولَ لَا أَعْلَمُ وَ اعْلَمُوا أَنَّ الصَّبْرَ مِنَ الْإِیمَانِ بِمَنْزِلَهِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ.

کتاب المثنی بن الولید، عن میمون بن حمران عنه علیه السلام مثله.

**[ترجمه]قرب الإسناد: امام صادق علیه السلام از پدارنش از حضرت علی علیه السلام روایت فرموده که آن حضرت برای مردی که وصیتش می کرد فرمود: پنج چیز از من بگیر: ۱. کسی از شما جز به خدا امیدوار نباشد. ۲. جز از گناهش نترسد. ۳. از آموختن چیزی که نمی داند حیاء نکند. ۴. وقتی از او چیزی پرسش شد که نمی داند از گفتن «نمی دانم» حیاء نکند. ۵. بدانید که صبر از ایمان به منزله سر از بدن است. - . قرب الاسناد: ۷۲ -

کتاب المثنی بن الولید: میمون بن حمران از علی علیه السلام مثل حدیث بالا را روایت کرده است. - . اصول السته العشر، کتاب المثنی بن الولید: ۱۰۳ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، الخصال أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنِ ابْنِ عَمِیرَةَ عَنْ مُفَضَّلِ بْنِ یَزِیدَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنْهَاکَ عَنْ خَصْلَتَیْنِ فِیهِمَا هَلْکُ الرِّجَالِ أَنْ تَدِینَ اللَّهَ بِالْبَاطِلِ وَ تُفْتِیَ النَّاسَ بِمَا لَا تَعْلَمُ.

**[ترجمه]الخصال: مفضل بن یزید گوید، امام باقر علیه السلام فرمود: تو را از دو چیز نهی می کنم که در آن نابودی مردان بزرگ است، نهی می کنم از آن که خدا را به دین باطل اطاعت کنی یا بدانچه ندانی فتوا دهی. - . خصال: ۵۲ ب ۲ ح ۵۶ -

**[ترجمه]

بیان

أن تدین الله أی تعبد الله بالباطل أی بدین باطل أو بعمل بدعه.

**[ترجمه]«ان تدین الله» یعنی خدا را به باطل پرستش کنی، یعنی به دین باطل یا با بدعت، دین داری کنی.

**[ترجمه]

«۶»

ل، الخصال أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنِ ابْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِیَّاکَ وَ خَصْلَتَیْنِ فِیهِمَا هَلَکَ مَنْ هَلَکَ إِیَّاکَ أَنْ تُفْتِیَ النَّاسَ بِرَأْیِکَ أَوْ تَدِینَ بِمَا لَا تَعْلَمُ.

**[ترجمه]الخصال: ابن حجاج گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: تو را از دو خصلت نهی می کنم که مردان جهان از آن به هلاکت رسیده اند. بپرهیز از آنکه بدانچه ندانی مردم را فتوا دهی، یا بدانچه ندانی دین ورزی کنی. - . خصال: ۵۲ ب ۲ ح ۵۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، الخصال ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ الْوَاسِطِیِّ یَرْفَعُهُ إِلَی زُرَارَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ مِنْ

حَقِيقَهِ الْإِيمَانِ أَنْ تُؤْثِرَ الْحَقَّ وَ إِنْ ضَرَّكَ عَلَى الْبَاطِلِ وَ إِنْ نَفَعَكَ وَ أَنْ لَا يَجُوزَ مَنْطِقُكَ عِلْمَكَ.

سن، المحاسن أحمد عن الواسطی مثله.

**[ترجمه]الخصال: امام باقر علیه السلام فرمود: از حقیقت ایمان این است که حق را اگر چه زیانت رساند بر باطل اگر چه سودت دهد، مقدم داری؛ دیگر این که گفتارت از عملت بیش نباشد. -. خصال: ۵۳ ب ۲ ح ۶۰ -

المحاسن: واسطی مثل این حدیث را روایت کرده است. -. محاسن: ۲۰۵ ب ۵ ح ۵۹ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، الخصال أَبُو مَنْصُورٍ أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ زَيْدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ أَبِي الْقَاسِمِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ الطَّائِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام خَمْسٌ لَوْ رَحَلْتُمْ فِيهِنَّ مَا قَدَرْتُمْ عَلَى مِثْلِهِنَّ لَا يَخَافُ عَبْدٌ إِلَّا ذَنْبَهُ وَ لَا يَرْجُو إِلَّا رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا يَسْتَحْيِي الْجَاهِلُ إِذَا سُئِلَ عَمَّا لَا يَعْلَمُ أَنْ يَقُولَ اللَّهُ أَعْلَمُ وَ لَا يَسْتَحْيِي أَحَدٌ إِذَا لَمْ يَعْلَمْ أَنْ يَتَعَلَّمَ وَ الصَّبْرُ مِنَ الْإِيمَانِ بِمَنْزِلَهِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ وَ لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا صَبْرَ لَهُ.

**[ترجمه]الخصال: امام علی علیه السلام فرمود: پنج موعظه است که اگر برای طلب مانند آنها یا برای دانستن ارزش آنها سفر کنید، به دست نیاورید. بنده از چیزی جز گناه خود نترسد، و به کسی جز پروردگارش امیدوار نباشد، کسی که از او چیزی پرسیدند و آن را نمی داند از آموختن خجالت نکشد، صبر و شکیبایی سر پیکر ایمان است، کسی که صبر ندارد، ایمان ندارد. -. خصال: ۳۱۵ ب ۵ ح ۸۶ -

**[ترجمه]

«۹»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام بِالْأَسَانِيدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِيهِ وَ لَا يَسْتَحْيِي الْجَاهِلُ

۱- و فی نسخه: ما لا یعلم.

إِذَا سُئِلَ عَمَّا لَا يَعْلَمُ أَنْ يَتَعَلَّمَ وَ لَا يَسْتَحْيِي أَحَدُكُمْ إِذَا سُئِلَ عَمَّا لَا يَعْلَمُ أَنْ يَقُولَ لَا أَعْلَمُ.

صح، صحیفه الرضا علیه السلام عنه عن آبائه علیهم السلام مثله

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: به سه سند از امام رضا علیه السلام مثل حدیث فوق روایت شده است، به اضافه این جمله: زمانی که پرسش شود از چیزی که نمی داند، از نادان حیا نمی کند

ص: ۱۱۴

که او را بیاموزد و هیچ کس از شما زمانی که پرسش شود از چیزی که نمی داند، حیا نکند که بگوید: نمی دانم. - . عیون اخبار الرضا ۲: ۲۸ ب ۳۱ ح ۱۵۵ -

صحیفه الرضا علیه السلام: امام رضا علیه السلام از پدرانش مثل حدیث فوق را روایت کرده اند. - . صحیفه امام رضا علیه السلام: ۲۵۴ ح ۱۷۸ -

**[ترجمه]

بیان

قوله لو رحلتم فیهن لعل فیه مضافا محذوفا أی سافرتم فی طلب مثلهن أو فی استعلام قدرهن.

**[ترجمه]«لو رحلتم فیهنّ» احتمال دارد مضاف در تقدیر باشد و اصل جمله چنین باشد: «لو سافرتم فی طلب مثلهن» یعنی اگر شما در طلب مثل آن کارها مسافرت کنید، نمی توانید مثل آن ها را بیابید؛ یا اگر در پی آگاهی از ارزش این کارها مسافرت کنید، نمی توانید ارزش آن را به دست آورید.

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، الخصال الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّكُونِيُّ بِالْكُوفَهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيِّ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَهَ عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام خُذُوا عَنِّی كَلِمَاتٍ لَوْ رَكِبْتُمُ الْمَطِيَّ فَأَنْضَيْتُمُوهَا لَمْ تُصِيبُوا مِثْلَهُنَّ أَلَّا يَرْجُوَ أَحَدٌ إِلَّا رَبَّهُ وَ لَا يَخَافَ إِلَّا ذَنْبَهُ وَ لَا يَسْتَحْيِيَ إِذَا لَمْ يَعْلَمْ أَنْ يَتَعَلَّمَ وَ لَا يَسْتَحْيِيَ إِذَا سُئِلَ عَمَّا لَا يَعْلَمُ أَنْ يَقُولَ اللَّهُ أَعْلَمُ وَ اعْلَمُوا أَنَّ الصَّبْرَ مِنَ الْإِيمَانِ بِمَنْزِلَهِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ وَ لَا خَيْرَ فِی جَسَدٍ لَا رَأْسَ لَهُ.

نهج، نهج البلاغه عنه علیه السلام مثله

**[ترجمه]الخصال: شعبی گوید، علی علیه السلام فرمود: از من چند کلمه دریافت کنید که اگر بر مرکب خود سوار شوید و

بگردید و آنها را بدوانید، به مانند آنها برخورد نکنید. هیچ کس جز به پروردگارش امیدوار نباشد، و جز از گناهش نترسد، و چون چیزی نداند، خجالت نکشد که بیاموزد، و چون از چیزی که نمی داند بپرسندش، خجالت نکشد که بگوید: خدا داناست. بدانید که صبر سر پیکر ایمان است و پیکری که سر ندارد، خیری در آن نیست. - . خصال: ۳۱۵ باب ۵ ح ۸۶ -

نهج البلاغه: مثل آن حدیث ذکر شده است. - . نهج البلاغه: ح ۸۲، ۳۶۴ -

**[ترجمه]

بیان

المطی علی فعیل و المطایا هما جمعان للمطیه و هی الدابه تسرع فی سیرها و قال الجزری فیه إن المؤمن لینضی شیطانه کما ینضی أحدکم بعیره أی یهزله و یجعله نضوا و النضو دابه هزلتها الأسفار و منه

حَدِیثُ عَلِیٍّ علیه السلام کَلِمَاتٌ لَوْ رحمتم [رَحَلْتُمْ فِیهِنَّ الْمَطِیَّ لَأَنْضَیْتُمُوهُنَ

**[ترجمه]«مطی» بر وزن فعیل و «مطایا» هر دو جمع «مطیّه» است، به معنای حشره ای که به سرعت راه می رود. جزری گوید: مؤمن شیطانش را می راند، مثل این که یکی از شما شترش را در سفر، تند می راند. از این قبیل است گفتار علی علیه السلام فرمود: اگر سفر کنید و بر مرکب خود سوار باشید، آن را تند می رانید. - . النهایه فی قریب الاثر ۵: ۷۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام أَبِی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَالِکِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ أَبِی مَحْمُودٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام فِی خَبَرٍ طَوِیلٍ قَالَ: یَا ابْنَ أَبِی مَحْمُودٍ إِذَا أَخَذَ النَّاسُ یَمِیناً وَ شِمَالًا فَالْزَمْ طَرِیقَتَنَا فَإِنَّهُ مَنْ لَزِمَنَا لَزِمْنَاهُ وَ مَنْ فَارَقَنَا فَارَقْنَاهُ إِنَّ أَدْنَی مَا یُخْرِجُ الرَّجُلَ مِنَ الْإِیمَانِ أَنْ یَقُولَ لِلْحَصَاهِ هَذِهِ نَوَاهٌ ثُمَّ یَدِینَ بِذَلِکَ وَ یَبْرَأَ مِمَّنْ خَالَفَهُ یَا ابْنَ أَبِی مَحْمُودٍ احْفَظْ مَا حَدَّثْتُکَ بِهِ فَقَدْ جَمَعْتُ لَکَ فِیهِ خَیْرَ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَه.

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: امام رضا علیه السلام فرمود: ای ابن ابی محمود! وقتی مردم به چپ و راست می روند، تو ملازم طریقه ما باش، زیرا هر کس با ما همراه شود، ما با او همراه خواهیم بود، و هر کس از ما جدا شد، ما نیز از او جدا خواهیم شد. کم ترین چیزی که باعث می شود انسان از ایمان بیرون رود این است که در مورد سنگ ریزه بگوید این هسته است، و سپس بدان معتقد شده و از مخالفین خود تبری جوید. ای ابن ابی محمود! آنچه را برایت گفتم حفظ کن و نگه دار، زیرا خیر دنیا و آخرت را برایت در این گفتار گردآوری کردم. - . عیون اخبار الرضا علیه السلام۱: ۲۷۲ باب ۲۸ ح ۵۸ -

**[ترجمه]

بیان

المراد ابتداع دين أو رأى أو عباده و الإصرار عليها حتى هذا الأمر المخالف للواقع الذى لا يترتب عليه فساد و الحاصل أن الغرض التعميم فى كل أمر يخالف الواقع فإن التدين به يخرج الرجل عن الإيمان المأخوذ فيه ترك الكبائر كما هو مصطلح الأخبار و سيأتى تحقيقها.

**[ترجمه]مراد بدعت در دين يا رأى و يا عبادت است و اصرار نمودن بر آنها، گرچه اين كار مخالف واقع، داراى مفسده هم نباشد.

حاصل مطلب اين كه، عموميت بخشيدن هر امر خلاف واقع و متدين شدن به آن، انسان را از ايمان كه شرايطش ترك گناهان كبيره است بيرون مى سازد. چنانچه اصطلاح اخبار همان است و در آينده تحقيق مطلب خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۱۲»

ن، عيون أخبار الرضا عليه السلام بِالْأَسَانِيدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ

ص: ۱۱۵

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَنْ أَفْتَى النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ لَعَنَهُ مَلَائِكَهُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ.

سن، المحاسن أبى عن فضاله عن إسماعيل بن أبى زياد عن أبى عبد الله عن أبيه عليه السلام قال قال رسول الله صلى الله عليه و آله مثله- سن، المحاسن محمد بن عيسى عن جعفر بن محمد بن أبى الصباح عن إبراهيم بن أبى السماك (1) عن موسى بن بكر عن أبى الحسن عليه السلام مثله- سن، المحاسن الجامورانى عن ابن البطائنى عن الحسين بن أبى العلاء عن أبى عبد الله عليه السلام مثله- صح، صحيفه الرضا عليه السلام عن الرضا عن آبائه عليهم السلام مثله.

**[ترجمه]عيون أخبار الرضا: امام رضا عليه السلام از امير المؤمنين عليه السلام ص: ۱۱۵

روايت كرده كه رسول خدا صلى الله عليه وآله فرمود: كسى كه بدون علم فتوا دهد، ملائكه آسمان ها و زمين او را لعنت مى كند. - . عيون اخبار الرضا ۲: ۵۰- ۵۱ باب ۳۱ ح ۱۷۳ -

المحاسن: امام صادق عليه السلام از رسول خدا صلى الله عليه و آله مثل آن را روايت كرده است. - . محاسن: ۲۰۵ باب ۵ ح ۵۹ -

المحاسن: امام كاظم عليه السلام مثل آن را روايت كرده است. - . محاسن: ۲۰۵ باب ۵ ح ۵۹ -

المحاسن: امام صادق عليه السلام مثل آن را روايت كرده است. - . محاسن: ۲۰۵ باب ۵ ح ۵۹ -

صحيفه الرضا عليه السلام: امام رضا عليه السلام از پدرانش مثل آن حديث را روايت كرده است. - . محاسن: ۲۰۵ باب ۵ ح ۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ع، علل الشرائع ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْحَسَنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليهما السلام لَيْسَ لَكَ أَنْ تَقْعُدَ مَعَ مَنْ شِئْتَ لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ وَ إِذا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آياتِنا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَ إِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطانُ فَلا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ وَ لَيْسَ لَكَ أَنْ تَتَكَلَّمَ بِمَا شِئْتَ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ- وَ لا تَقْفُ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ وَ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَ رَحِمَ اللَّهُ عَبْداً قَالَ خَيْراً فَغَنِمَ أَوْ صَمَتَ فَسَلِمَ وَ لَيْسَ لَكَ أَنْ تَسْمَعَ مَا شِئْتَ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤادَ كُلُّ أُولئِكَ كانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا

**[ترجمه]علل الشرائع: عبدالعظيم حسنى از على بن جعفر، از برادر بزرگوارش حضرت موسى بن جعفرعليهما السلام نقل كرده كه آن حضرت فرمود: حضرت على بن حسين عليهما السلام فرمود: حق ندارى با هر كس كه بخواهى نشست و برخاست كنى، زيرا خداوند متعال در قرآن مى فرمايد: «وَ إِذا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آياتِنا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي

حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَ إِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطانُ فَلا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ»، - . انعام / ۶۸ - {و چون ببینی کسانی [به قصد تخطئه] در آیات ما فرو می روند، از ایشان روی برتاب تا در سخنی غیر از آن درآیند؛ و اگر شیطان تو را [در این باره] به فراموشی انداخت، پس از توجّه، [دیگر] با قوم ستمکار منشین.} و نیز حق نداری به آنچه می خواهی سخن گویی، زیرا حق تعالی در قرآن می فرماید: «وَ لا تَقْفُ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ»، - . اسراء / ۳۶ - {و چیزی را که بدان علم نداری دنبال مکن.}و به خاطر آن که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: خدا رحمت کند بنده ای را که کلام نیک گوید تا بهره برد، یا سکوت کند تا سالم بماند. و همچنین حق نداری آنچه می‌خواهی را بشنوی، زیرا خداوند متعال می فرماید: «إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤادَ كُلُّ أُولئِكَ كانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا» - . اسراء / ۳۱[۶] - ، {زیرا گوش و چشم و قلب، همه مورد پرسش واقع خواهند شد}. - . علل الشرائع: ۶۰۵ -

**[ترجمه]

بيان

الخطاب فی الآیه الأولی إما خطاب عام أو المخاطب به ظاهرا الرسول و المراد به الأمه قوله تعالی وَ لا تَقْفُ أی و لا تتبع قوله تعالی كُلُّ أُولئِكَ أی کل هذه الأعضاء و أجراها مجری العقلاء لما کانت مسئوله عن أحوالها شاهده علی صاحبها.

**[ترجمه]خطاب در آیه اولی خطاب عام است و شامل همه می شود؛ یا مخاطب آن ظاهراً رسول خدا صلی الله علیه و آله است اما مقصد، امت آن حضرت است. خداوند می فرماید: «وَ لا تَقْفُ» یعنی پیروی نکن و قول خدای تعالی «كُلُّ أُولئِكَ» یعنی همه این اعضای بدن در این آیه به منزله عقلا فرض شده، زیرا از احوالات آنها سؤال می شود که بر صاحبش شهادت می دهند.

**[ترجمه]

«۱۴»

مع، معانی الأخبار الْعِجْلِيُّ عَنِ ابْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانِ عَنِ ابْنِ حَبِيبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ

ص: ۱۱۶

۱- قال صاحب تنقیح المقال: قال ابن داود: سمال باللام و تخفیف المیم، و منهم من شددها و بفتح السین، کذا صنع النجاشیّ فی ترجمه غالب بن عثمان المنقریّ و فسره بالکحال. و قال فی إیضاح الاشتباه: إبراهیم بن أبی بکر محمّد بن الربیع یکنی بأبی بکر بن أبی السماک- بالسین المهمله المفتوحه و الکاف أخیرا- و استظهر صاحب التنقیح أن إبراهیم بن أبی السمال هذا هو إبراهیم بن أبی بکر محمّد ابن الربیع الثقه عند النجاشیّ

عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حُمْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ مَنِ اسْتَأْكَلَ بِعِلْمِهِ افْتَقَرَ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ فِي شِيعَتِكَ وَ مَوَالِيكَ قَوْماً يَتَحَمَّلُونَ عُلُومَكُمْ وَ يَبُثُّونَهَا فِي شِيعَتِكُمْ فَلَا يَعْدَمُونَ عَلَى ذَلِكَ مِنْهُمُ الْبِرَّ وَ الصِّلَةَ وَ الْإِكْرَامَ فَقَالَ عليه السلام لَيْسَ أُولَئِكَ بِمُسْتَأْكِلِينَ إِنَّمَا الْمُسْتَأْكِلُ بِعِلْمِهِ الَّذِي يُفْتِي بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ لَا هُدًى مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِيُبْطِلَ بِهِ الْحُقُوقَ طَمَعاً فِي حُطَامِ الدُّنْيَا.

**[ترجمه]معانی الأخبار:

ص: ۱۱۶

حمزه بن حمران گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام می فرمود: هر کس علم خود را مایه روزی خود سازد، به تهی دستی دچار گردد. عرض کردم: قربانت گردم! در میان شیعیان و دوستان شما گروهی هستند که علومی را که از شما فرا گرفته اند، به مکان هایی که شیعیان شما زندگی می کنند می برند و میان آنان منتشر می سازند، ایشان نیز برای پاداش آن کار، از نیکی و عطا دادن دریغ ندارند و از احترام آنان خودداری نمی کنند. امام علیه السلام فرمود: ایشان روزی خورندگان به وسیله علم خود نیستند، بلکه روزی خور علم خود، آن کسی است که بدون آن که علمی داشته باشد یا از جانب خدا راهنمایی شده باشد، فتوایی دهد تا با آن، به امید رسیدن به اندک مال دنیا، حقوقی را پایمال کند. - . معانی الاخبار: ۱۸۱ -

**[ترجمه]

«۱۵»

مع، معانی الأخبار ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ هِشَامٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حُمْرَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّ مَنْ أَجَابَ فِي كُلِّ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ لَمَجْنُونٌ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: حمزه بن حمران گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: براستی آدمی که به هر چه از او پرسیده شود پاسخ گوید، دیوانه است. - . معانی الاخبار: ۲۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۶»

مع، معانی الأخبار أَبِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ سَهْلٍ عَنْ جَعْفَرٍ الْكُوفِيِّ عَنِ الدِّهْقَانِ عَنْ دُرُسْتَ عَنِ ابْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اتَّقُوا تَكْذِيبَ اللَّهِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ كَيْفَ ذَاكَ قَالَ يَقُولُ أَحَدُكُمْ قَالَ اللَّهُ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ كَذَبْتَ لَمْ أَقُلْهُ وَ يَقُولُ لَمْ يَقُلِ اللَّهُ فَيَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ كَذَبْتَ قَدْ قُلْتُهُ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابو ابراهیم گوید: پیامبر خدا صلی اللّه علیه و آله فرمود: بپرهیزید از اینکه خدا را تکذیب نمائید. عرض شد: ای رسول خدا، آن چگونه است؟ فرمود: یکی از شما می گوید: خدا چنین فرموده: و خداوند می فرماید: دروغ

گفتی، آن را من نگفته ام؛ یا می گویـد: خداونـد نفرموده است، پس خدای عزّ و جلّ می فرماید: دروغ گفتی، آن را گفته ام.
- . معانی الاخبار: ۳۹۰ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ثو، ثواب الأعمال مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْكُوفِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَسَدِيِّ عَنْ أَبِي خَدِيجَةَ (۱) عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْكَذِبُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ عَلَى رَسُولِهِ وَ عَلَى الْأَوْصِيَاءِ عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ مِنَ الْكَبَائِرِ.

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ قَالَ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

سن، المحاسن محمد بن علی و علی بن عبد الله عن عبد الرحمن بن محمد الأسدی مثله.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: ابو خدیجه گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: دروغ بستن بر خدا و بر رسول و بر اوصیاء رسول از گناهان کبیره است و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که بر من دروغ ببندد، جایگاهش را در آتش جهنم آماده کند. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۳۱۶ -

المحاسن: مثل آن حدیث روایت شده است. - . المحاسن: ۱۱۸ باب ۶۰ ح ۱۲۷ -

**[ترجمه]

«۱۸»

كش، رجال الكشی سَعْدٌ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنْ أَخِيهِ جَعْفَرِ بْنِ عِيسَى وَ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: وَ اللَّهِ مَا أَحَدٌ يَكْذِبُ عَلَيْنَا إِلَّا وَ يُذِيقُهُ اللَّهُ حَرَّ الْحَدِيدِ.

**[ترجمه]رجال الکشی: امام رضا علیه السلام فرمود: قسم به خدا هیچ کس بر ما دورغ نمی بندد مگر اینکه خدا برق شمشیر را به او می چشاند. - . اختیار معرفه الرجال: ۸۲۹ ح ۱۰۴۸ -

**[ترجمه]

«۱۹»

سن، المحاسن أَبِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي سُخَيْلَةَ (۲) قَالَ سَمِعْتُ عَلِيّاً علیه السلام عَلَى مِنْبَرِ الْكُوفَةِ يَقُولُ أَيُّهَا النَّاسُ ثَلَاثٌ لَا دِينَ لَهُمْ لَا دِينَ لِمَنْ دَانَ بِجُحُودِ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَ لَا دِينَ لِمَنْ دَانَ بِفِرْيَةِ بَاطِلٍ عَلَى اللَّهِ وَ لَا دِينَ لِمَنْ دَانَ بِطَاعَةِ مَنْ عَصَى اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى ثُمَّ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ لَا خَيْرَ فِي دِينٍ لَا تَفَقُّهَ فِيهِ

۱- هو سالم بن مكرم بن عبد اللّه، و كان كنيته أبی سلمه فغيّرها و كنّاه بذلك.

۲- بضم السين و فتح الخاء المعجمه هو عاصم بن ظريف.

وَ لَا خَیْرَ فِی دُنْیَا لَا تَدَبُّرَ فِیهَا وَ لَا خَیْرَ فِی نُسُکٍ لَا وَرَعَ فِیهِ.

**[ترجمه]المحاسن: ابو سخیله گوید: از امام علی علیه السلام روی منبر کوفه شنیدم که می فرمود: ای مردم! سه کس دین ندارد: کسی که به انکار آیه ای از کتاب خدا دینداری کند، و کسی که با دروغ بستن باطل به خدا دینداری نماید، و کسی که اطاعت شخصی کند که او نافرمانی خدا می کند. و سپس فرمود: ای مردم! هیچ خیری در دینی نیست که در آن فهمیدن نباشد، و هیچ خیری در دنیایی نیست که اندیشه در آن نباشد،

ص: ۱۱۷

و هیچ خیری در عبادتی نیست که تقوا در آن نباشد. - . المحاسن: ۲۰۴ باب ۵ ح ۵۵ -

**[ترجمه]

«۲۰»

سن، المحاسن عَلِیُّ بْنُ حَسَّانَ الْوَاسِطِیُّ وَ الْبَزَنْطِیُّ عَنْ دُرُسْتَ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا حَقُّ اللَّهِ عَلَی خَلْقِهِ قَالَ حَقُّ اللَّهِ عَلَی خَلْقِهِ أَنْ یَقُولُوا مَا یَعْلَمُونَ وَ یَکُفُّوا عَمَّا لَا یَعْلَمُونَ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِکَ فَقَدْ وَ اللَّهِ أَدَّوْا إِلَیْهِ حَقَّهُ.

**[ترجمه]المحاسن: زراره می گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: حق خداوند بر خلقش چیست؟ فرمود: این است که آنچه را می دانند بگویند و از آنچه نمی دانند خودشان را باز دارند؛ در این صورت، حق خدا را اراده کرده اند. - . المحاسن: ۲۰۵ باب ۵ ح ۵۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنِ ابْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِیَّاکَ وَ خَصْلَتَیْنِ مُهْلِکَتَیْنِ أَنْ تُفْتِیَ النَّاسَ بِرَأْیِکَ أَوْ تَقُولَ مَا لَا تَعْلَمُ.

**[ترجمه]المحاسن: ابن حجاج از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: از دو ویژگی بپرهیز که هلاک می کند؛ اول: فتوا دادن با رأی شخصی، دوم: گفتن چیزی را که نمی دانی. - . المحاسن: ۲۰۵ باب ۵ ح ۵۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

سن، المحاسن ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَهَ عَنِ ابْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ مُجَالَسَهِ أَصْحَابِ الرَّأْیِ فَقَالَ جَالِسْهُمْ

وَ إِيَّاکَ وَ خَصْلَتَيْنِ هَلَکَ فِيهِمَا الرِّجَالُ أَنْ تَدِينَ بِشَيْ ءٍ مِنْ رَأْيِکَ أَوْ تُفْتِيَ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ.

**[ترجمه]المحاسن: ابن حجاج گويد: از امام صادق عليه السلام درباره نشست و برخاست با اهل رأى پرسيدم، فرمود: اشكال ندارد، ولى از دو ويژگى بپرهيز كه مردان را هلاك كرده است؛ اول: به خدا با رأى خود اعتقاد پيدا نكن يا عبادت نكن، دوم: مردم را بدون علم فتوا نده. - . المحاسن: ٢٠٥ باب ۵ ح ۶١ -

**[ترجمه]

بيان

أن تدين أى تعتقد أو تعبد الله.

**[ترجمه]«ان تدين» يعنى مبادا معتقد شويد، يا خدا را به وسيله رأى پرستش كنيد.

**[ترجمه]

«٢٣»

سن، المحاسن ابْنُ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَنْ أَفْتَى النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ لَا هُدًى مِنَ اللَّهِ لَعَنَتْهُ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ وَ لَحِقَهُ وِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِفُتْيَاهُ.

**[ترجمه]المحاسن: ابوعبيده از امام باقر عليه السلام روايت مى كند كه فرمود: هر كس مردم را بدون علم و هدايت خداوند فتوا دهد، ملائكه رحمت و عذاب او را لعنت نموده، وبال و گناه كسانى كه به فتواى او عمل مى كنند به گردن او مى باشد. - . المحاسن: ٢٠۵ باب ۵ ح ۶٠ -

**[ترجمه]

بيان

بغير علم أى من الله بغير واسطه بشر كما للنبى و بعض علوم الأئمه عليهم السلام و الهدى كسائر علومهم و علوم سائر الناس و يحتمل أن يكون المراد بالهدى الظنون المعتبره شرعا و يحتمل التأكيد و الفتيا بالضم الفتوى.

**[ترجمه]«بغير علم» يعنى بدون علم از جانب خداوند كه آن بى واسطه باشد، همانطور كه براى پيامبرصلى الله عليه وآله بود و بعض علوم ائمه عليهم السلام «والهدايه» مثل باقى علوم ائمه عليهم السلام و علوم باقى مردمان، احتمال دارد مراد از «هدايت»، گمان هاى معتبر شرعى باشد و احتمال دارد هدايت، تأكيد علم باشد.

**[ترجمه]

سن، المحاسن أَبِی عَنْ یُونُسَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شُبْرُمَهَ(۱)قَالَ: مَا أَذْكُرُ حَدِيثاً سَمِعْتُهُ مِنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام إِلَّا كَادَ يَتَصَدَّعُ قَلْبِی قَالَ قَالَ أَبِی عَنْ جَدِّی عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ ابْنُ شُبْرُمَهَ وَ أُقْسِمُ بِاللَّهِ مَا كَذَبَ أَبُوهُ عَلَى جَدِّهِ وَ لَا كَذَبَ جَدُّهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ عَمِلَ بِالْمَقَايِيسِ فَقَدْ هَلَكَ وَ

۱- بفتح الشین أو ضمها علی اختلاف و سکون الباء و ضم الراء هو عبد اللّه بن شبرمه بن الطفیل بن حسان بن المنذر بن ضرار بن عمرو بن مالک بن زید بن کعب بن ذهل بن مالک بن بکر بن سعد بن ضبه الکوفیّ أبو شبرمه عم عماره بن القعقاع، و عماره أکبر منه حکی ذلک عن المقدسی. و الذی یستفاد من التراجم و من أحادیثنا أن الرجل کان من علماء العامّه عاملا بالقیاس، قاضیا للمنصور الدوانیقی علی سواد الکوفه و یأتی فی باب البدع و الرأی و المقائیس ما یدلّ علی ذلک و علی ذمه.

أَهْلَکَ وَ مَنْ أَفْتَی النَّاسَ وَ هُوَ لَا یَعْلَمُ النَّاسِخَ مِنَ الْمَنْسُوخِ وَ الْمُحْکَمَ مِنَ الْمُتَشَابِهِ فَقَدْ هَلَکَ وَ أَهْلَکَ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: ابن شرمه می گوید: حدیثی از امام صادق علیه السلام می دانم که هر وقت آن را به یاد می آورم نزدیک است قلبم پاره شود و از طرفی به خدا سوگند می خورم که او و پدرانش بر پیامبر دروغ نبسته اند. و آن حدیث این است که پیامبر فرمود: کسی که به قیاس عمل کند خود هلاک و دیگران را نیز هلاک کرده است

ص: ۱۱۸

و هر کس که ناسخ را از منسوخ و محکم را از متشابه نشناسد و فتوا دهد، خود هلاک شده و دیگران را نیز هلاک کرده است. - . المحاسن: ۲۰۶ باب ۵ ح ۶۱ -

**[ترجمه]

«۲۵»

سن، المحاسن الْوَشَّاءُ عَنْ أَبَانٍ الْأَحْمَرِ عَنْ زِیَادِ بْنِ أَبِی رَجَاءٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَا عَلِمْتُمْ فَقُولُوا وَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَقُولُوا اللَّهُ أَعْلَمُ إِنَّ الرَّجُلَ لَیَنْتَزِعُ بِالْآیَهِ مِنَ الْقُرْآنِ یَخِرُّ فِیهَا أَبْعَدَ مِنَ السَّمَاءِ.

**[ترجمه]المحاسن: ابو رجاء از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: آنچه علم دارید بگویید و آنچه نمی دانید، بگویید خدا داناست؛ همانا کسی استدلال به آیه قرآن نموده، بواسطه این کار از آسمان به زمین سقوط می کند. - . المحاسن: ۲۰۱ ب ۳ ح ۳۹ -

**[ترجمه]

بیان

فی الکافی لینزع الآیه من القرآن و الخرور السقوط من علو إلی سفل أی یبعد من رحمه الله بأبعد مما بین السماء و الأرض أو یتضرر فی آخرته بأکثر مما یتضرر الساقط من هذا البعد فی دنیاه أو یبعد عن مراد الله فیها بأکثر من ذلک البعد من قبیل تشبیه المعقول بالمحسوس.

**[ترجمه]در کتاب کافی لفظ حدیث «لینزع الآیه من القرآن» بدون باء آمده است. «خرور» سقوط از بلندی به سوی پایین را گویند. یعنی از رحمت خدا دور می شود، به اندازه دوری بین آسمان و زمین؛ یا در آخرت متضرر می شود، بیشتر از ضرر کسی که در دنیا از چنین ارتفاعی بیافتد؛ یا از مراد خداوند در آیه مبارکه، بیشتر از این مسافت دور می شود. و در اینجا تشبیه معقول به محسوس به کار رفته است. - . المحاسن: ۲۰۵ باب ۵ ح ۶۲ -

**[ترجمه]

«۲۶»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزٍ عَنِ الْهَیْثَمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا سُئِلَ الرَّجُلُ مِنْکُمْ عَمَّا لَا یَعْلَمُ فَلْیَقُلْ لَا أَدْرِی وَ لَا یَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ فَیُوقِعَ فِی قَلْبِ صَاحِبِهِ شَکّاً وَ إِذَا قَالَ الْمَسْئُولُ لَا أَدْرِی فَلَا یَتَّهِمْهُ السَّائِلُ.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن مسلم می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی از شما چیزی می پرسند که نمی دانید، بگوئید نمی دانم و نگوئید خدا بهتر می داند که در قلب سائل شک ایجاد می شود؛ ولی وقتی بگوید نمی دانم، پرسشگر او را متهم نمی کند. - . المحاسن: ۲۰۶ باب ۵ ح ۶۳ -

**[ترجمه]

«۲۷»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ رِبْعِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام قَالَ: لِلْعَالِمِ إِذَا سُئِلَ عَنْ شَیْ ءٍ وَ هُوَ لَا یَعْلَمُهُ أَنْ یَقُولَ اللَّهُ أَعْلَمُ وَ لَیْسَ لِغَیْرِ الْعَالِمِ أَنْ یَقُولَ ذَلِکَ.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن مسلم می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی از شما چیزی می پرسند که نمی دانید، بگویید خدا داناتر است؛ ولی کسی که عالم نیست نباید چنین بگوید. - . المحاسن: ۲۰۶ باب ۵ ح ۶۴ -

**[ترجمه]

بیان

لا ینافی الخبر السابق لأن الظاهر أن الخبر السابق مخصوص بغیر العالم علی أنه یمکن أن یخص ذلک بمن یتهمه السائل بالضنه عن الجواب إذا قال الله أعلم.

**[ترجمه]این خبر با حدیث قبل تفاوتی ندارد؛ زیرا ظاهراً خبر سابق مخصوص به غیر دانشمند بوده، علاوه بر آن ممکن است در مورد جایی بوده باشد که پرسشگر او را متهم به طفره رفتن از پاسخ بکند.

**[ترجمه]

«۲۸»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنْ فُضَیْلِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا سُئِلْتَ عَمَّا لَا تَعْلَمُ فَقُلْ لَا أَدْرِی فَإِنَّ لَا أَدْرِی خَیْرٌ مِنَ الْفُتْیَا.

**[ترجمه]المحاسن: مردی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: وقتی از تو چیزی می پرسند که نمی دانی، بگو نمی دانم؛ زیرا گفتن نمی دانم، بهتر از فتوا دادن است. - . المحاسن: ۲۰۶-۲۰۷ باب ۵ ح ۶۵ -

**[ترجمه]

«۲۹»

سن، المحاسن جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ ابْنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام فِی كَلَامٍ لَهُ لَا يَسْتَحْيِی الْعَالِمُ إِذَا سُئِلَ عَمَّا لَا يَعْلَمُ أَنْ يَقُولَ لَا عِلْمَ لِی بِهِ.

ص: ۱۱۹

۱- أورد الحديث عن الأمالی فی باب البدع و الرأی و المقائيس.

**[ترجمه]المحاسن: ابن قداح از امام صادق علیه السلام روایت می کند که امام باقر علیه السلام فرمود: دانشمندی که چیزی را نمی داند، بگوید نمی دانم و خجالت نکشد. - . المحاسن: ۲۰۷ باب ۵ ح ۶۶ -

ص: ۱۱۹

**[ترجمه]

«۳۰»

سن، المحاسن ابْنُ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَارَةَ عَنْ رَجُلٍ لَمْ يُسَمِّهِ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلَانِ تَدَارَءَا فِي شَيْ ءٍ فَقَالَ أَحَدُهُمَا أَشْهَدُ أَنَّ هَذَا كَذَا وَ كَذَا بِرَأْيِهِ فَوَافَقَ الْحَقَّ وَ كَفَّ الْآخَرُ فَقَالَ الْقَوْلُ قَوْلُ الْعُلَمَاءِ فَقَالَ هَذَا أَفْضَلُ الرَّجُلَيْنِ أَوْ قَالَ أَوْرَعُهُمَا.

**[ترجمه]المحاسن: عبید بن زراره از شخصی نقل می کند که امام صادق علیه السلام در مورد دو نفری که درباره چیزی بحث می کنند و هر کس از دیدگاه خود دفاع می کند، یکی بر اساس رأی خود می گوید: گواهی می دهم که مطلب همین است و رأیش هم مطابق حق در آید و دیگری از نظر دادن خودداری کند و بگوید گفتار علما صحیح است، فرمود: این شخص دومی بهتر از شخص اول است؛ و یا چنین فرمود که باتقواترین آن ها است. - . المحاسن: ۲۱۶ باب ۸ ح ۸۵ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری تدارءوا تدافعوا فی الخصومه.

**[ترجمه]جوهری گوید: «تدار أوا» یعنی در دشمنی به همدیگر فشار آوردند و سخت گرفتند.

**[ترجمه]

«۳۱»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَوْ أَنَّ الْعِبَادَ إِذَا جَهِلُوا وَقَفُوا لَمْ يَجْحَدُوا وَ لَمْ يَكْفُرُوا.

**[ترجمه]المحاسن: زراره از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: بندگان وقتی نادان باشند، اگر از اظهار نظر خودداری کنند [حق را] انکار نمی کنند و در نتیجه به کفر نمی گرایند. - . المحاسن: ۲۱۶ باب ۸ ح ۱۰۳ -

**[ترجمه]

«۳۲»

سن، المحاسن أَبِی عَمَّنْ حَدَّثَهُ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّهُ لَا یَسَعُکُمْ فِیمَا یَنْزِلُ بِکُمْ مِمَّا لَا تَعْلَمُونَ إِلَّا الْکَفُّ عَنْهُ وَ التَّثَبُّتُ فِیهِ وَ الرَّدُّ إِلَی أَئِمَّهِ الْمُسْلِمِینَ حَتَّی یُعَرِّفُوکُمْ فِیهِ الْحَقَّ وَ یَحْمِلُوکُمْ فِیهِ عَلَی الْقَصْدِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ إِنْ کُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: در مورد آنچه نمی دانید، اگر درنگ نموده و از اظهار نظر خودداری کنید، در گشایش خواهید بود؛ چنین مواردی را به امامان حق عرضه نمائید که حق را به شما معرفی و شما را در راه راست هدایت می نمایند؛ پس حضرت آیه «فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ إِنْ کُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ»، -. نحل/۴۳ - {پس اگر نمی دانید، از پژوهندگان کتابهای آسمانی جویا شوید.}را قرائت نمود. -. المحاسن: ۲۱۶ باب ۸ ح ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۳۳»

سن، المحاسن ابْنُ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ الطَّیَّارِ أَنَّهُ عَرَضَ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بَعْضَ خُطَبِ أَبِیهِ حَتَّی إِذَا بَلَغَ مَوْضِعاً مِنْهَا قَالَ لَهُ کُفَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام اکْتُبْ فَأَمْلَی عَلَیْهِ أَنَّهُ لَا یَنْفَعُکُمْ فِیمَا یَنْزِلُ بِکُمْ مِمَّا لَا تَعْلَمُونَ إِلَّا الْکَفُّ عَنْهُ وَ التَّثَبُّتُ فِیهِ وَ رَدُّهُ إِلَی أَئِمَّهِ الْهُدَی حَتَّی یَحْمِلُوکُمْ فِیهِ عَلَی الْقَصْدِ.

**[ترجمه]المحاسن: از حمزه بن طیار روایت شده که او بعضی خطبه های امام باقر علیه السلام را به امام صادق علیه السلام عرضه کرد، تا به جایی رسید که حضرت فرمود: سکوت کن، و فرمود: بنویس. پس بر وی املاء کرد این که، چیزی را که نمی دانید، فقط سکوت برای شما فائده دارد؛ و درنگ نموده آن را به ائمه هدی عرضه دارید تا شما را به راه راست هدایت فرماید. -. المحاسن: ۲۱۶ باب ۸ ح ۱۰۶ -

**[ترجمه]

بیان

الأمر بالکف و السکوت إما لأن من عرض الخطبه فسر هذا الموضع برأیه و أخطأ أو لأنه کان فی هذا الموضع غموض و لم یتثبت عنده و لم یطلب تفسیره أو لأنه علیه السلام أراد إنشاء ذلک فاستعجل لشده الاهتمام.

**[ترجمه]امر به خود نگهداری و سکوت، یا به خاطر تفسیر به رأی و اشتباه راوی در مورد خطبه است، یا در آن قسمت خطبه مشکلات و سختی‌هایی بوده که نزد راوی ثابت نشده و تفسیر آن را نیز نخواسته است؛ یا به خاطر این که امام علیه السلام خواسته خطبه درست قرائت شود و راوی عجله کرده است، و به خاطر شدت اهتمام امام علیه السلام، چنین امر فرموده است.

**[ترجمه]

«۳۴»

مص، مصباح الشريعه قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام لَا تَحِلُّ الْفُتْيَا لِمَنْ لَا يَسْتَفْتِي مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِصَفَاءِ سِرِّهِ وَ إِخْلَاصِ عَمَلِهِ وَ عَلَانِيَتِهِ وَ بُرْهَانٍ مِنْ رَبِّهِ فِي كُلِّ حَالٍ لِأَنَّ مَنْ أَفْتَى فَقَدْ حَكَمَ وَ الْحُكْمُ لَا يَصِحُّ إِلَّا بِإِذْنٍ مِنَ اللَّهِ وَ بُرْهَانِهِ وَ مَنْ حَكَمَ بِالْخَبَرِ بِلَا مُعَايَنَةٍ فَهُوَ جَاهِلٌ مَأْخُوذٌ بِجَهْلِهِ مَأْثُومٌ بِحُكْمِهِ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله أَجْرَؤُكُمْ بِالْفُتْيَا أَجْرَؤُكُمْ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَ وَ لَا يَعْلَمُ الْمُفْتِي أَنَّهُ هُوَ الَّذِي يَدْخُلُ بَيْنَ اللَّهِ تَعَالَى وَ بَيْنَ عِبَادِهِ وَ هُوَ الْحَاجِزُ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَ النَّارِ (۱).

۱- يحتمل أن يكون هو تتمه كلام الصادق عليه السلام أو حديثا مستقلا رواه صاحب المصباح، و الاحتمالان يجريان في قوله بعد ذلك: قال أمير المؤمنين عليه السلام، فعلى الاحتمال الأول أدرج صاحب المصباح كلاما لنفسه بين الجملتين و هو قوله: قال سفيان إلخ.

قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَهَ يَنْتَفِعُ بِعِلْمِي غَيْرِي وَ أَنَا قَدْ حَرَمْتُ نَفْسِي نَفْعَهَا وَ لَا تَحِلُّ الْفُتْيَا فِي الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ بَيْنَ الْخَلْقِ إِلَّا لِمَنْ كَانَ أَتْبَعَ الْخَلْقِ مِنْ أَهْلِ زَمَانِهِ وَ نَاحِيَتِهِ وَ بَلَدِهِ بِالنَّبِيِّ صلی الله علیه و آله (۱).

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام لِقَاضٍ هَلْ تَعْرِفُ النَّاسِخَ مِنَ الْمَنْسُوخِ قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ أَشْرَفْتَ عَلَى مُرَادِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي أَمْثَالِ الْقُرْآنِ قَالَ لَا قَالَ إِذاً هَلَكْتَ وَ أَهْلَكْتَ وَ الْمُفْتِي يَحْتَاجُ إِلَى مَعْرِفَهِ مَعَانِي الْقُرْآنِ وَ حَقَائِقِ السُّنَنِ وَ بَوَاطِنِ الْإِشَارَاتِ وَ الْآدَابِ وَ الْإِجْمَاعِ وَ الِاخْتِلَافِ وَ الِاطِّلَاعِ عَلَى أُصُولِ مَا أَجْمَعُوا عَلَيْهِ وَ مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ ثُمَّ حُسْنِ الِاخْتِيَارِ ثُمَّ الْعَمَلِ الصَّالِحِ ثُمَّ الحِكْمَهِ ثُمَّ التَّقْوَى ثُمَّ حِينَئِذٍ إِنْ قَدَرَ (۲).

**[ترجمه]مصباح الشریعه: امام صادق علیه السلام فرمود: فتوی دادن در موارد حلال یا حرام، برای کسی که از خدای متعال با صفای باطن و اخلاص عمل در آشکار و برهان از طرف پروردگارش در هر حال استفتاء نکند، جایز نیست؛ زیرا کسی که فتوی می دهد، حکم صادر می کند و حکم جز به اذن خدا و برهان وی جایز نیست. و کسی که به حدیثی بدون دانستن معنای آن حدیث و وجه صدور آن و کیفیت جمع بین آن حدیث و احادیث دیگر فتوا دهد، نادان است که از نادانی‌اش سؤال خواهد شد و حکم کردنش گناه است. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: باجرأت ترین شما به فتوا، دلیرترین شما علیه خدای عزوجل است. آیا مفتی نمی داند که او خود را بین خدا و بندگانش وارد کرده و پرده بین بهشت و دوزخ گردیده؟

ص: ۱۲۰

سفیان بن عنینه گوید: از علوم من دیگران استفاده کردند و اما خودم از آن محروم ماندم، و فتوا دادن در حلال و حرام بین مردم جایز نیست مگر برای کسی که پیروی از حق کند و در میان اهل زمان خود و از میان مردم ناحیه و شهر خود، به هدایت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نزدیکتر باشد.

امیر المؤمنین علی علیه السلام از فردی که مشغول قضا بود پرسید: آیا ناسخ و منسوخ آیات قرآن مجید را می شناسی؟ گفت نه. فرمود: آیا مراد پروردگار متعال را در موارد امثالی که در قرآن وارد شده است تشخیص می دهی؟ عرض کرد نه. فرمود: در این هنگام هلاک شده و دیگران را نیز به هلاکت رسانیدی.

و شخص فتوی دهنده نیازمند به اموری است:

۱. معانی کلمات و آیات قرآن مجید را به تحقیق بداند. ۲. از حقایق و مقاصد احادیث و روایات مربوطه آگاه باشد. ۳. از مواردی که در آن لطایف و اشارات وارد شده است، به دقت آگاهی پیدا کرده و متوجه خصوصیات و حقایق آنها باشد. ۴. از خصوصیات آداب اسلامی و همچنین آداب مربوط به کیفیت صدور احادیث و خصوصیات کلمات حضرات رسول اکرم و ائمه معصومین علیهم السلام آگاهی داشته، و آداب را از احکام تمییز بدهد. ۵. به موارد اجماع و اتفاق و یا اختلاف آراء مطلع گردد، و از جهات و علل اختلاف آگاه شود. ۶. به مبانی و اصول آراء و اقوال به دقت احاطه پیدا کرده، و سپس آنچه به نظر دقیق خود موافق برهان و دلیل محکم می بیند اختیار نماید. ۷. بر وفق علم و اطلاع خود، به اعمال صالح و پسندیده اشتغال ورزد. ۸. در امور زندگی خود با تدبیر صحیح و برنامه منظم و درست رفتار کند. ۹. از کردار ناپسند و رفتار نادرست و

خویهای زشت، خود را حفظ و نگهداری کرده و تقوی پیدا کند. ۱۰. با در نظر گرفتن این امور و شرایط اگر صلاح دید، فتوی دهد. - . مصباح الشریعه: ۱۶ – ۱۷ -

**[ترجمه]

بیان

قوله و من حکم بالخبر بلا معاینه أی بلا علم بمعنی الخبر و وجه صدوره و کیفیه الجمع بینه و بین غیره.

**[ترجمه]«و من حکم بالخبر بلامعاینه» یعنی بدون آگاهی از معنای خبر و وجه صدور خبر که برای آن صلاحیت دارد.

**[ترجمه]

«۳۵»

غو، غوالی اللئالی قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله مَنْ أَفْتَی النَّاسَ بِغَیْرِ عِلْمٍ کَانَ مَا یُفْسِدُهُ مِنَ الدِّینِ أَکْثَرَ مِمَّا یُصْلِحُهُ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: رسول خدا صلی الله علیه وآله و سلم فرمود: کسی که فتوای بدون علم به مردم دهد، فسادش در دین بیشتر از اصلاحش است. - . عوالی اللئالی ۴: ۶۵ ح ۲۲ -

**[ترجمه]

«۳۶»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ عَمِلَ بِالْمَقَایِیسِ فَقَدْ هَلَکَ وَ أَهْلَکَ وَ مَنْ أَفْتَی النَّاسَ وَ هُوَ لَا یَعْلَمُ النَّاسِخَ مِنَ الْمَنْسُوخِ وَ الْمُحْکَمَ مِنَ الْمُتَشَابِهِ فَقَدْ هَلَکَ وَ أَهْلَکَ (۳).

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: کسی که به قیاس عمل کند، خود هلاک شده و دیگران را نیز به هلاکت می اندازد؛ و کسی که بدون دانستن ناسخ و منسوخ و محکم و متشابه قرآن به مردم فتوا دهد، خودش هلاک شده و دیگران را به هلاکت اندازد. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۵ ح ۶۰ -

**[ترجمه]

«۳۷»

جا، المجالس للمفید الْجِعَابِیُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْبَغَوِیِّ عَنْ أَبِی قَطْرٍ عَنْ هِشَامٍ الدمتوانی [الدَّسْتُوَائِیِ عَنْ یَحْیَی بْنِ أَبِی کَثِیرٍ عَنْ عُرْوَهَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ اللَّهَ لَا یَقْبِضُ الْعِلْمَ

انْتِزَاعاً يَنْتَزِعُهُ بَيْنَ النَّاسِ (۴) وَ لَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ وَ إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمٌ اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤَسَاءَ جُهَّالًا فَسَأَلُوهُمْ فَقَالُوا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا.

**[ترجمه]مجالس مفید: عبدالله بن عمر گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدا علم را از میان مردم جز به مرگ دانشمندان جمع نمی کند. زمانی که عالم باقی نماند، مردم رؤسای نادان خود را انتخاب می کنند و از آنها می پرسند و آنها نیز بدون علم سخن می گویند، پس خود گمراه شده و دیگران را به گمراهی می اندازند. - . امالی مفید: ۲۰ م ۳ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۳۸»

جا، المجالس للمفید أَبُو غَالِبٍ الزُّرَارِيُّ عَنْ عَمِّهِ عَلِيِّ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الطَّيَالِسِيِّ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ لَا دِينَ لِمَنْ دَانَ بِطَاعَةِ مَنْ عَصَى اللَّهَ وَ لَا دِينَ لِمَنْ

ص: ۱۲۱

۱- الظاهر أن جمله «قال سفیان إلخ» تکون لصاحب مصباح الشریعه، لانهم علیهم السلام معادن العلوم و الحکم، ینحدر عنهم السیل و لا یرقی إلیهم الطیر، لم یحتاجوا إلی نقل کلام من الغیر و الاستشهاد به. کما أن المحتمل کون جمله «و المفتی یحتاج إلخ» منه لا من الإمام علیه السلام

۲- و فی نسخه: ثم الحکم حینئذ ان قدر.

۳- تقدم الحدیث مسندا تحت الرقم ۲۴

۴- و فی نسخه: عن الناس.

دَانَ بِفِرْيَةِ بَاطِلٍ عَلَى اللَّهِ وَ لَا دِينَ لِمَنْ دَانَ بِجُحُودِ شَيْ ءٍ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ.

**[ترجمه]مجالس مفید: محمد گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم فرمود: کسی که به اطاعت گنهکار دینداری کند دین ندارد، و کسی که به دروغ بستن باطل بر خدا دینداری کند دین ندارد،

ص: ۱۲۱

و کسی که به انکار چیزی از آیات خدا دینداری نماید دین ندارد. - . امالی مفید: ۳۰۸ - ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۳۹»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَيْهِ وَ إِبْرَاهِيمُ ابْنَا نُصَيْرٍ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حُسَيْنِ بْنِ مُعَاذٍ عَنْ أَبِيهِ مُعَاذِ بْنِ مُسْلِمٍ النَّحْوِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی بَلَغَنِی أَنَّکَ تَقْعُدُ فِی الْجَامِعِ فَتُفْتِی النَّاسَ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ وَ قَدْ أَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَکَ عَنْ ذَلِکَ قَبْلَ أَنْ أَخْرُجَ إِنِّی أَقْعُدُ فِی الْجَامِعِ فَيَجِی ءُ الرَّجُلُ فَيَسْأَلُنِی عَنِ الشَّیْ ءِ فَإِذَا عَرَفْتُهُ بِالْخِلَافِ لَکُمْ أَخْبَرْتُهُ بِمَا يَقُولُونَ وَ يَجِی ءُ الرَّجُلُ أَعْرِفُهُ بِحُبِّکُمْ أَوْ بِمَوَدَّتِکُمْ فَأُخْبِرُهُ بِمَا جَاءَ عَنْکُمْ وَ يَجِی ءُ الرَّجُلُ لَا أَعْرِفُهُ وَ لَا أَدْرِی مَنْ هُوَ فَأَقُولُ جَاءَ عَنْ فُلَانٍ کَذَا وَ جَاءَ عَنْ فُلَانٍ کَذَا فَأُدْخِلُ قَوْلَکُمْ فِيمَا بَيْنَ ذَلِکَ قَالَ فَقَالَ لِیَ اصْنَعْ کَذَا فَإِنِّی أَصْنَعُ کَذَا.

**[ترجمه]رجال الکشی: معاذ نحوی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که برایم فرمود: شنیدم در مسجد جامع می نشینی و به مردم فتوا می دهی؟! عرض کردم: بله! و می خواستم پیش از آنکه از اینجا بیرون روم در این مورد از شما سؤال کنم که من در مسجد جامع می نشینم، کسی می آید و چیزی از من سؤال می کند؛ وقتی او را شناختم که مخالف شماست، به فتوای خودشان خبر می دهم و کسی می آید که می شناسم او دوست شماست یا ادعای دوستی شما را می کند، پس به احادیث شما او را خبر می دهم؛ شخصی دیگری می آید، او را نمی شناسم کیست، پس می گویم از فلانی چنین حدیث آمده و از فلانی چنان، پس در میان گفتار، حدیث شما را وارد می کنم؟ به من فرمود: من نیز چنین می کنم، به کارت ادامه بده. - . اختیار معرفه الرجال: ۵۲۲ ح ۴۷۰ -

**[ترجمه]

«۴۰»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ أَفْتَی بِغَيْرِ عِلْمٍ لَعَنَتْهُ مَلَائِکَةُ السَّمَاءِ (۱)وَ مَلَائِکَةُ الْأَرْضِ.

**[ترجمه]نوادر الراوندی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس بدون علم و دانایی فتوا دهد، فرشتگان آسمان و زمین او را لعنت می کنند. - . نوادر الراوندی: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۴۱»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام مَنْ تَرَکَ قَوْلَ لَا أَدْرِی أُصِیبَتْ مَقَاتِلُهُ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: و فرمود: آن که گفتن ندانم را رهاکند، خود را به کشتن دهد. - . نهج البلاغه: ۳۶۵ ح ۸۵ -

**[ترجمه]

بیان

أی من أجاب عن کل سؤال هلک و فی بعض النسخ أصبیت کلمته بتقدیم الموحده أی أمیلت کلمته فی الجواب إلی الجهل.

**[ترجمه]یعنی هر کس همه سؤالات را پاسخ گوید، نابود شود. در بعضی نسخه ها «اصیبت کلمه» دارد، یعنی گفتارش در جواب دادن به نادانی کشیده می شود.

**[ترجمه]

«۴۲»

نهج، نهج البلاغه لَا تَقُلْ مَا لَا تَعْلَمُ بَلْ لَا تَقُلْ کُلَّ مَا تَعْلَمُ فَإِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ قَدْ فَرَضَ عَلَی جَوَارِحِکَ کُلِّهَا فَرَائِضَ یَحْتَجُّ بِهَا عَلَیْکَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: و فرمود: مگو آنچه نمی دانی، بلکه مگو هر چه می دانی، چه خداوند بر اندامهای تو چیزهایی را واجب کرد و روز رستاخیز بدان اندامها بر تو حجت خواهد آورد. - . نهج البلاغه: ۴۱۰ ح ۳۸۲ -

**[ترجمه]

«۴۳»

وَ قَالَ علیه السلام عَلَامَهُ الْإِیمَانِ أَنْ تُؤْثِرَ الصِّدْقَ حَیْثُ یَضُرُّکَ عَلَی الْکَذِبِ حَیْثُ یَنْفَعُکَ وَ أَنْ لَا یَکُونَ فِی حَدِیثِکَ فَضْلٌ عَنْ عِلْمِکَ وَ أَنْ تَتَّقِیَ اللَّهَ فِی حَدِیثِ غَیْرِکَ.

**[ترجمه]و فرمود: علامت ایمان آن است که راستی را گرچه به زیان تو باشد، بر دروغی که تو را سود دهد برگزینی؛ و گفتارت بر کردارت نیفزاید و چون از دیگری سخن گویی، ترس از خدا در دلت آید. - . نهج البلاغه: ۲۹۶ -

**[ترجمه]

بیان

لعل الضرر محمول علی ما لا یبلغ حدا یجب فیه التقیه و حدیث الغیر یحتمل الروایه و الغیبه و أشباههما أو المراد عدم مبادره کلام الغیر بالرد و إنکاره مع العلم بحقیته حسدا و مراء.

**[ترجمه]«ضرر» در اینجا ممکن است حمل به ضرری شود که تقیه در آن واجب نباشد. «حدیث الغیر» احتمال دارد مراد روایت از دیگران یا غیبت و امثال آن باشد؛ یا مراد، عجله نکردن از روی حسادت و بگو مگو کردن در رد و انکار گفتار دیگران باشد، با این که حقیقت سخن دیگران را خوب می داند.

**[ترجمه]

«۴۴»

نهج، نهج البلاغه فِی وَصِیَّتِهِ لِلْحَسَنِ علیه السلام لَا تَقُلْ مَا لَا تَعْلَمُ وَ إِنْ قَلَّ مَا تَعْلَمُ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: آن حضرت در وصیتی به امام حسن علیه السلام فرمود: آنچه را نمی دانی نگو، گرچه آنچه می دانی اندک باشد.

**[ترجمه]

«۴۵»

کَنْزُ الْکَرَاجُکِیِّ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام لَوْ سَکَتَ مَنْ لَا یَعْلَمُ سَقَطَ الِاخْتِلَافُ.

ص: ۱۲۲

۱- و فی نسخه: ملائکه السماوات.

**[ترجمه]کنز الکراجکی: اگر نادان خاموش می بود، اختلاف از میان می رفت. - . کنزالفوائد ۱: ۳۱۹ -

ص: ۱۲۲

**[ترجمه]

«۴۶»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: الْمُتَشَبِّعُ بِمَا لَمْ یُعْطَ کَلَابِسِ ثَوْبَیْ زُورٍ.

**[ترجمه]منیه المرید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اظهار سیری (اظهار نمودن بیشتر از آنچه که دارد) برای گرسنه، مانند کسی است که لباس دروغ به تن کرده است. - . منیه المرید: ۷۳ -

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه فیه المتشبع بما لا یملک کلابس ثوبی زور أی المتکثر بأکثر مما عنده و یتجمل بذلک کالذی یری أنه شبعان و لیس کذلک و من فعله فإنما یسخر من نفسه و هو من أفعال ذوی الزور بل هو فی نفسه زور أی کذب.

**[ترجمه]در کتاب نهایه آمده است: «المتشبع بما لایملک کلابس ثوبی زور» یعنی کسی که خود را به مال دیگران سیر کند، مانند کسی است که لباس دروغ پوشیده است. یعنی کسی که بیشتر از آنچه نزدش است خود را غنی نشان دهد و به آن آرایش کند، مانند کسی است که فکر می کند سیر است در حالی که گرسنه می باشد. کسی که چنین کند، خود را مسخره کرده است و این از کارهای دروغ است بلکه خود دروغ می باشد. - . نهایه فی غریب الحدیث و الاثر۲: ۴۴۱ -

**[ترجمه]

«۴۷»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَنْ أَفْتَی بِفُتْیَا مِنْ غَیْرِ تَثَبُّتٍ وَ فِی لَفْظٍ بِغَیْرِ عِلْمٍ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَی مَنْ أَفْتَاهُ.

**[ترجمه]منیه المرید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اگر کسی فتوایی را اخذ کند که فتوا دهنده بدون آگاهی لازم آن را صادر کرده باشد، گناه مستفتی به عهده فتوا دهنده است. - . منیه المرید: ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۴۸»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله أَجْرَؤُكُمْ عَلَى الْفَتْوَى أَجْرَؤُكُمْ عَلَى النَّارِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کسی که در میان شما از لحاظ فتوای و صادر کردن حکم، دارای جرأت و جسارت بیشتری است، آن شخص نسبت به آتش جهنم با جرأت تر است. - . منیه المرید: ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۴۹»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله أَشَدُّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَهِ رَجُلٌ قَتَلَ نَبِيّاً أَوْ قَتَلَهُ نَبِيٌّ أَوْ رَجُلٌ يُضِلُّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَوْ مُصَوِّرٌ يُصَوِّرُ التَّمَاثِيلَ.

**[ترجمه]معذّب ترین مردم در روز قیامت، اشخاص زیرند:

۱. کسی که پیامبری را کشته باشد. ۲. کسی که پیامبر او را کشته باشد. ۳. کسی که بدون علم فتوا دهد و مردم را گمراه سازد. ۴. کسی که تصویر جانداری را بکشد. - . منیه المرید: ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۵۰»

و روى عن القاسم بن محمد بن أبى بكر(۱) أحد فقهاء المدينه المتفق على

۱- أورد ابن خلّكان ترجمته فى «ج ۱ من وفيات الأعيان ص ۴۵۶ ط ايران» و قال: أبو محمّد القاسم بن محمّد بن أبى الصديق نسبه معروف فلا حاجه الى رفعه، كان من سادات التابعين و أحد الفقهاء السبعه بالمدينه، و كان أفضل أهل زمانه، روى عن جماعه من الصحابه رضى اللّه عنهم، و روى عنه جماعه من كبار التابعين. قال يحيى بن سعيد: ما أدركنا أحدا نفضّله على القاسم بن محمّد. و قال مالك: كان القاسم من فقهاء هذه الأمه. و قد تقدم فى ترجمه زين العابدين علىّ بن الحسين عليهما السلام أنهما كانا ابنى خاله، و أن القاسم بن محمّد والدته ابنه يزدجرد آخر ملوك الفرس و كذلك زين العابدين و سالم بن عمر، و القصه مستوفاه هناك، توفّى سنه احدى او اثنتين و مائه، و قيل: سنه ثمان و قيل: سنه اثنتا عشره و مائه «بقديد» و كان عمره سبعين سنه او اثنتين و سبعين سنه. و قديد- بضم القاف و فتح الدال المهمله و سكون الياء المثناه من تحتها و بعدها دال مهمله- هو منزل بين مكّه و مدينه. انتهى كلامه. أقول: عده الشيخ من أصحاب السجّاد و الباقر عليهما السلام فى رجاله و روى الحميرى فى قرب الإسناد عن ابن عيسى البزنطى قال: ذكر عند الرضا عليه السلام القاسم بن محمّد خال أبيه و سعيد بن المسيب فقال: كانا على هذا الامر. و قال الكلينى فى كتابه الأصول الكافى فى باب مولد جعفر بن محمّد عليهما السلام: ولد أبو عبد اللّه

عليه السـلام «الى أن قال»: و كان أمّه أمّ فروه بنت القاسم بن محمّد بن أبى بكر، و امها أسماء بنت عبد الرحمن بن أبى بكر «ثم قال»: محمّـد بن يحيى، عن أحمـد بن محمّـد، عن عبـد اللّه بن أحمـد، عن إبراهيم بن الحسن قال: حدّثنى وهب بن حفص، عن إسـحاق بن جرير، قال: قال أبو عبد اللّه عليه السـلام: كان سـعيد بن المسيّب و القاسم بن محمّد بن أبى بكر و أبو خالد الكابلى من ثقاه علىّ بن الحسين عليهما السلام، و كانت امى ممن آمنت و اتقت و أحسنت و اللّه يحب المحسنى

علمه و فقهه بين المسلمين أنه سئل عن شى ء فقال لا أحسنه فقال السائل إنى جئت إليك لا أعرف غيرك فقال القاسم لا تنظر إلى طول لحيتى و كثره الناس حولى و الله ما أحسنه فقال شيخ من قريش جالس إلى جنبه يا ابن أخى الزمها [الْزِمْهُ فقال فو الله ما رأيتك فى مجلس أنبل منك اليوم فقال القاسم و الله لأن يقطع لسانى أحب إلى أن أتكلم بما لا علم لى به.

**[ترجمه]وقتى از قاسم بن محمد بن ابوبكر كه يكى از فقهاى مدينه بود و دانش و

ص: ۱۲۳

فقاهت او مورد اتفاق همه مسلمين بوده است درباره مطلبى سؤال كردند، وى گفت: جواب صحيح اين مسئله را نمى دانم. سائل گفت، من بدين منظور به سوى تو شتافتم چون از غير تو شخص ديگرى را به شايستگى نمى شناختم. قاسم گفت: به درازى ريشم و مردمان بسيار كه در كنارم نشسته اند نگاه مكن، قسم به خدا! جواب صحيح اين مسئله را نمى دانم. پس پيرمردى از طايفه قريش كه در كنارش نشسته بود گفت: برادر زاده! جواب مسئله را براى او بيان كن و او را از نزد خود مران، به خدا قسم در هر مجلس كه تو را مشاهده كردم، كسى را عالم تر از تو نديدم. قاسم گفت: به خدا قسم اگر زبانم را از بيخ و بن بر كنند، برايم محبوب تر است از اين كه در باره چيزى كه علم ندارم سخن گويم. -. منيه المريد: ۱۴۰ -

**[ترجمه]

باب ۱۷ ما جاء فى تجويز المجادله و المخاصمه فى الدين و النهى عن المراء

الآيات

آل عمران: «ها أَنْتُمْ هؤُلاءِ حاجَجْتُمْ فِيما لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحاجُّونَ فِيما لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَ اللَّهُ يَعْلَمُ وَ أَنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ»(۶۵)

الأعراف: «أَ تُجادِلُونَنِي فِي أَسْماءٍ سَمَّيْتُمُوها أَنْتُمْ وَ آباؤُكُمْ ما نَزَّلَ اللَّهُ بِها مِنْ سُلْطانٍ الأنفال يُجادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ ما تَبَيَّنَ»(۵)

النحل: «وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ»(۱۲۴)

الكهف: «فَلا تُمارِ فِيهِمْ إِلَّا مِراءً ظاهِراً وَ لا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَداً»(۲۱) (و قال تعالى): «وَ كانَ الْإِنْسانُ أَكْثَرَ شَيْ ءٍ جَدَلًا»(۵۳) (و قال تعالى): «وَ يُجادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْباطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَ اتَّخَذُوا آياتِي وَ ما أُنْذِرُوا هُزُواً»(۵۵)

مريم: «وَ تُنْذِرَ بِهِ قَوْماً لُدًّا»(۹۶)

الحج: «وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يُجادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ يَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطانٍ مَرِيدٍ»(۲) (و قال تعالى): «وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يُجادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ لا هُدىً وَ لا كِتابٍ مُنِيرٍ ثانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيا خِزْيٌ وَ نُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ عَذابَ الْحَرِيقِ»(۷، ۸) (و قال تعالى): «وَ إِنْ جادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِما تَعْمَلُونَ»(۶۷)

الفرقان: «فَلا تُطِعِ الْكافِرِينَ وَ جاهِدْهُمْ بِهِ جِهاداً كَبِيراً»(۵۱)

النمل: «قُلْ هاتُوا بُرْهانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ»(۶۳)

العنكبوت: «وَ لا تُجادِلُوا أَهْلَ الْكِتابِ إِلَّا بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِینَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ»(۴۵)

ص: ۱۲۴

المؤمن: «ما يُجادِلُ فِی آیاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِینَ کَفَرُوا»(۳) (و قال سبحانه): «وَ جادَلُوا بِالْباطِلِ لِیُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ»(۴) (و قال تعالی): «الَّذِینَ یُجادِلُونَ فِی آیاتِ اللَّهِ بِغَیْرِ سُلْطانٍ أَتاهُمْ کَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللَّهِ وَ عِنْدَ الَّذِینَ آمَنُوا»(۳۵) (و قال سبحانه): «إِنَّ الَّذِینَ یُجادِلُونَ فِی آیاتِ اللَّهِ بِغَیْرِ سُلْطانٍ أَتاهُمْ إِنْ فِی صُدُورِهِمْ إِلَّا کِبْرٌ ما هُمْ بِبالِغِیهِ»(۵۵) (و قال تعالی): «أَ لَمْ تَرَ إِلَی الَّذِینَ یُجادِلُونَ فِی آیاتِ اللَّهِ أَنَّی یُصْرَفُونَ»(۶۸) حمعسق: «وَ الَّذِینَ یُحاجُّونَ فِی اللَّهِ مِنْ بَعْدِ ما اسْتُجِیبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ داحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ عَلَیْهِمْ غَضَبٌ وَ لَهُمْ عَذابٌ شَدِیدٌ»(۱۵) (و قال تعالی): «أَلا إِنَّ الَّذِینَ یُمارُونَ فِی السَّاعَهِ لَفِی ضَلالٍ بَعِیدٍ»(۱۷) (و قال تعالی): «وَ یَعْلَمَ الَّذِینَ یُجادِلُونَ فِی آیاتِنا ما لَهُمْ مِنْ مَحِیصٍ»(۳۴)

الزخرف: «ما ضَرَبُوهُ لَکَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ»(۵۷)

lt;meta info="- ها أَنْتُمْ هؤُلاءِ حاجَجْتُمْ فیما لَکُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحاجُّونَ فیما لَیْسَ لَکُمْ بِهِ عِلْمٌ وَ اللَّهُ یَعْلَمُ وَ أَنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ - . آل عمران / ۶۶ -

{هان، شما [اهل کتاب] همانان هستید که درباره آنچه نسبت به آن دانشی داشتید محاجه کردید؛ پس چرا در مورد چیزی که بدان دانشی ندارید محاجه می کنید؟ با آنکه خدا می داند و شما نمی دانید.}

- قالَ قَدْ وَقَعَ عَلَیْکُمْ مِنْ رَبِّکُمْ رِجْسٌ وَ غَضَبٌ أَتُجادِلُونَنی فی أَسْماءٍ سَمَّیْتُمُوها أَنْتُمْ وَ آباؤُکُمْ ما نَزَّلَ اللَّهُ بِها مِنْ سُلْطانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّی مَعَکُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرین - . اعراف / ۷۱ -

{گفت: «راستی که عذاب و خشمی [سخت] از پروردگارتان بر شما مقرر گردیده است. آیا درباره نامهایی که خود و پدرانتان [برای بتها] نامگذاری کرده اید، و خدا بر [حقانیت] آنها برهانی فرو نفرستاده با من مجادله می کنید؟ پس منتظر باشید که من [هم] با شما از منتظرانم.»}

- یُجادِلُونَکَ فِی الْحَقِّ بَعْدَ ما تَبَیَّنَ کَأَنَّما یُساقُونَ إِلَی الْمَوْتِ وَ هُمْ یَنْظُرُون - . انفال / ۶ -

{با تو در باره حقّ - بعد از آنکه روشن گردید - مجادله می کنند. گویی که آنان را به سوی مرگ می رانند و ایشان [بدان] می نگرند.}

- وَ جادِلْهُمْ بِالَّتی هِیَ أَحْسَن - . نحل / ۱۲۵ -

{و با آنان به [شیوه ای] که نیکوتر است مجادله نمای.}

- فَلا تُمارِ فیهِمْ إِلَّا مِراءً ظاهِراً وَ لا تَسْتَفْتِ فیهِمْ مِنْهُمْ أَحَداً - . کهف / ۲۲ -

{پس درباره ایشان جز به صورت ظاهر جدال مکن و در مورد آنها از هیچ کس جویا مشو.}.

- وَ لَقَدْ صَرَّفْنا فی هذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ کُلِّ مَثَلٍ وَ کانَ الْإِنْسانُ أَکْثَرَ شَیْ ءٍ جَدَلاً - . کهف / ۵۴ -

{و به راستی در این قرآن، برای مردم از هر گونه مَثَلی آوردیم، و[لی] انسان بیش از هر چیز سَرِ جدال دارد.}

- وَ ما نُرْسِلُ الْمُرْسَلینَ إِلاَّ مُبَشِّرینَ وَ مُنْذِرینَ وَ یُجادِلُ الَّذینَ کَفَرُوا بِالْباطِلِ لِیُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَ اتَّخَذُوا آیاتی وَ ما أُنْذِرُوا هُزُواً - . کهف / ۵۶ -

{و پیامبران [خود] را جز بشارت دهنده و بیم رسان گسیل نمی داریم، و کسانی که کافر شده اند، به باطل مجادله می کنند تا به وسیله آن، حق را پایمال گردانند، و نشانه های من و آنچه را [بدان] بیم داده شده اند به ریشخند گرفتند.}

- فَإِنَّما یَسَّرْناهُ بِلِسانِکَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقینَ وَ تُنْذِرَ بِهِ قَوْماً لُدًّا - . مریم / ۹۷ -

{و مردم ستیزه جو را بدان بیم دهی.}

- وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ یُجادِلُ فِی اللَّهِ بِغَیْرِ عِلْمٍ وَ یَتَّبِعُ کُلَّ شَیْطانٍ مَریدٍ - . حج / ۳ -

{و برخی از مردم در باره خدا بدون هیچ علمی مجادله می کنند و از هر شیطان سرکشی پیروی می نمایند.}

- وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ یُجادِلُ فِی اللَّهِ بِغَیْرِ عِلْمٍ وَ لا هُدیً وَ لا کِتابٍ مُنیرٍ * ثانِیَ عِطْفِهِ لِیُضِلَّ عَنْ سَبیلِ اللَّهِ لَهُ فِی الدُّنْیا خِزْیٌ وَ نُذیقُهُ یَوْمَ الْقِیامَهِ عَذابَ الْحَریقِ - . حج / ۸ - ۹ -

{و از [میان] مردم کسی است که در باره خدا بدون هیچ دانش و بی هیچ رهنمود و کتاب روشنی به مجادله می پردازد، [آن هم] از سرِ نخوت، تا [مردم را] از راه خدا گمراه کند. در این دنیا برای او رسوایی است، و در روز رستاخیز او را عذاب آتش سوزان می چشانیم.}

- وَ إِنْ جادَلُوکَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِما تَعْمَلُون - . حج / ۶۸ -

{و اگر با تو مجادله کردند، بگو: «خدا به آنچه می کنید داناتر است.»}

- فَلا تُطِعِ الْکافِرینَ وَ جاهِدْهُمْ بِهِ جِهاداً کَبیراً - . فرقان / ۵۲ -

{پس، از کافران اطاعت مکن، و با [الهام گرفتن از] قرآن با آنان به جهادی بزرگ بپرداز.}

- أَمَّنْ یَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ یُعیدُهُ وَ مَنْ یَرْزُقُکُمْ مِنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ أَ إِلهٌ مَعَ اللَّهِ قُلْ هاتُوا بُرْهانَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ صادِقینَ - . نمل / ۶۴ -

{یا آن کس که خلق را آغاز می کند و سپس آن را بازمی آورد، و آن کس که از آسمان و زمین به شما روزی می دهد؟ آیا معبودی با خداست؟ بگو: «اگر راست می گویید، برهان خویش را بیاورید.»}

- وَ لا تُجادِلُوا أَهْلَ الْکِتابِ إِلاَّ بِالَّتی هِیَ أَحْسَنُ إِلاَّ الَّذینَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَ قُولُوا آمَنَّا بِالَّذی أُنْزِلَ إِلَیْنا وَ أُنْزِلَ إِلَیْکُمْ وَ إِلهُنا وَ إِلهُکُمْ واحِدٌ وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُون - . عنکبوت / ۴۶ -

{و با اهل کتاب، جز به [شیوه ای] که بهتر است، مجادله مکنید - مگر [با] کسانی از آنان که ستم کرده اند - و بگویید: «به آنچه به سوی ما نازل شده و [آنچه] به سوی شما نازل گردیده، ایمان آوردیم؛ و خدای ما و خدای شما یکی است و ما تسلیم اوییم.»}

ص: ۱۲۴

- ما یُجادِلُ فی آیاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذینَ کَفَرُوا فَلا یَغْرُرْکَ تَقَلُّبُهُمْ فِی الْبِلاد - . مومن / ۴ -

{جز آنهایی که کفر ورزیدند [کسی] در آیات خدا ستیزه نمی کند، پس رفت و آمدشان در شهرها تو را دستخوش فریب نگرداند.}

- وَ جادَلُوا بِالْباطِلِ لِیُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَکَیْفَ کانَ عِقابِ - . مومن / ۵ -

{و به [وسیله] باطل جدال نمودند تا حقیقت را با آن پایمال کنند. پس آنان را فرو گرفتم؛ آیا چگونه بود کیفر من؟}

- الَّذینَ یُجادِلُونَ فی آیاتِ اللَّهِ بِغَیْرِ سُلْطانٍ أَتاهُمْ کَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللَّهِ وَ عِنْدَ الَّذینَ آمَنُوا کَذلِکَ یَطْبَعُ اللَّهُ عَلی کُلِّ قَلْبِ مُتَکَبِّرٍ جَبَّار - . مومن / ۳۵ -

{کسانی که درباره آیات خدا - بدون حجّتی که برای آنان آمده باشد - مجادله می کنند، [این ستیزه] در نزد خدا و نزد کسانی که ایمان آورده اند [مایه] عداوت بزرگی است. این گونه، خدا بر دل هر متکبّر و زورگویی مُهر می نهد.}

- إِنَّ الَّذینَ یُجادِلُونَ فی آیاتِ اللَّهِ بِغَیْرِ سُلْطانٍ أَتاهُمْ إِنْ فی صُدُورِهِمْ إِلَّا کِبْرٌ ما هُمْ بِبالِغیهِ - . مومن / ۵۶ -

{در حقیقت، آنان که درباره نشانه های خدا - بی آنکه حجّتی برایشان آمده باشد - به مجادله برمی خیزند در دلهایشان جز بزرگنمایی نیست [و] آنان به آن [بزرگی که آرزویش را دارند] نخواهند رسید. پس به خدا پناه جوی.}

- أَ لَمْ تَرَ إِلَی الَّذینَ یُجادِلُونَ فی آیاتِ اللَّهِ أَنَّی یُصْرَفُون - . مومن / ۶۹ -

{آیا کسانی را که در [ابطال] آیات خدا مجادله می کنند ندیده ای [که] تا کجا [از حقیقت] انحراف حاصل کرده اند؟}

- وَ الَّذینَ یُحَاجُّونَ فِی اللَّهِ مِنْ بَعْدِ ما اسْتُجیبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ داحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ عَلَیْهِمْ غَضَبٌ وَ لَهُمْ عَذابٌ شَدید - . شوری / ۱۶ -

{و کسانی که درباره خدا پس از اجابت [دعوت] او به مجادله می پردازند، حجّتشان پیش پروردگارشان باطل است، و خشمی [از خدا] برایشان است و برای آنان عذابی سخت خواهد بود.}

- یَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذینَ لا یُؤْمِنُونَ بِها وَ الَّذینَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْها وَ یَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلا إِنَّ الَّذینَ یُمارُونَ فِی السَّاعَهِ لَفی ضَلالٍ

بَعيدٍ - . شورى / ١٨ -

{كسانى كه به آن ايمان ندارند، شتابزده آن را مى خواهند، و كسانى كه ايمان آورده اند، از آن هراسناكند و مى دانند كه آن حقّ است. بدان كه آنان كه در مورد قيامت ترديد مى ورزند، قطعاً در گمراهى دور و درازى اند.}

- وَ يَعْلَمَ الَّذينَ يُجادِلُونَ فى آياتِنا ما لَهُمْ مِنْ مَحيصٍ - . شورى / ٣٥ -

{و [تا] آنان كه در آيات ما مجادله مى كنند، بدانند كه ايشان را [روى] گريزى نيست.}

- وَ قالُوا أَ آلِهَتُنا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ما ضَرَبُوهُ لَكَ إِلاَّ جَدَلاً بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ - . زخرف / ٥٨ -

{و گفتند: «آيا معبودان ما بهترند يا او؟» آن [مثال] را جز از راه جدل براى تو نزدند، بلكه آنان مردمى جدل پيشه اند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«١»

ج، الإحتجاج رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: نَحْنُ الْمُجَادِلُونَ فِى دِينِ اللَّهِ.

**[ترجمه]الاحتجاج: از رسول خدا صلى الله عليه و آله روايت شده كه آن حضرت فرمود: ما جدال كنندگان در دين خدا هستيم. - . الاحتجاج: ١٥ -

**[ترجمه]

«٢»

ج، الإحتجاج بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِى مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَ الصَّادِقِ عليه السلام الْجِدَالُ فِى الدِّينِ وَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الْأَئِمَّةَ الْمَعْصُومِينَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَدْ نَهَوْا عَنْهُ فَقَالَ الصَّادِقُ عليه السلام لَمْ يُنْهَ عَنْهُ مُطْلَقاً لَكِنَّهُ نُهِىَ عَنِ الْجِدَالِ بِغَيْرِ الَّتِى هِىَ أَحْسَنُ أَ مَا تَسْمَعُونَ اللَّهَ يَقُولُ وَ لا تُجادِلُوا أَهْلَ الْكِتابِ إِلَّا بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ وَ قَوْلَهُ تَعَالَى ادْعُ إِلى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَهِ وَ الْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَهِ وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ فَالْجِدَالُ بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ قَدْ قَرَنَهُ الْعُلَمَاءُ بِالدِّينِ وَ الْجِدَالُ بِغَيْرِ الَّتِى هِىَ أَحْسَنُ مُحَرَّمٌ وَ حَرَّمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى شِيعَتِنَا وَ كَيْفَ يُحَرِّمُ اللَّهُ الْجِدَالَ جُمْلَةً وَ هُوَ يَقُولُ وَ قالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كانَ هُوداً أَوْ نَصارى قَالَ اللَّهُ تَعَالَى تِلْكَ أَمانِيُّهُمْ قُلْ هاتُوا بُرْهانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ فَجَعَلَ عِلْمَ الصِّدْقِ وَ الْإِيمَانَ بِالْبُرْهَانِ وَ هَلْ يُؤْتَى بِالْبُرْهَانِ إِلَّا فِى الْجِدَالِ بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ قِيلَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَا الْجِدَالُ بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ وَ الَّتِى لَيْسَتْ بِأَحْسَنَ قَالَ أَمَّا الْجِدَالُ بِغَيْرِ الَّتِى هِىَ أَحْسَنُ أَنْ تُجَادِلَ مُبْطِلًا فَيُورِدَ عَلَيْكَ بَاطِلًا فَلَا تَرُدَّهُ بِحُجَّهٍ قَدْ نَصَبَهَا اللَّهُ تَعَالَى وَ لَكِنْ تَجْحَدُ قَوْلَهُ أَوْ تَجْحَدُ حَقّاً يُرِيدُ ذَلِكَ الْمُبْطِلُ أَنْ يُعِينَ بِهِ بَاطِلَهُ فَتَجْحَدُ ذَلِكَ الْحَقَّ مَخَافَهَ أَنْ يَكُونَ لَهُ عَلَيْكَ فِيهِ حُجَّهٌ لِأَنَّكَ لَا تَدْرِى كَيْفَ الْمَخْلَصُ

مِنْهُ فَذَلِکَ حَرَامٌ عَلَی شِیعَتِنَا أَنْ یَصِیرُوا فِتْنَهً عَلَی ضُعَفَاءِ إِخْوَانِهِمْ وَ عَلَی الْمُبْطِلِینَ

أَمَّا الْمُبْطِلُونَ فَيَجْعَلُونَ ضَعْفَ الضَّعِيفِ مِنْكَمْ إِذَا تَعَاطَى مُجَادَلَتَهُ وَ ضَعُفَ فِی يَدِهِ حُجَّةً لَهُ عَلَى بَاطِلِهِ وَ أَمَّا الضُّعَفَاءُ مِنْكَمْ فَتُغَمُّ قُلُوبُهُمْ لِمَا يَرَوْنَ مِنْ ضَعْفِ الْمُحِقِّ فِی يَدِ الْمُبْطِلِ وَ أَمَّا الْجِدَالُ الَّتِی هِیَ أَحْسَنُ فَهُوَ مَا أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ نَبِيَّهُ أَنْ يُجَادِلَ بِهِ مَنْ جَحَدَ الْبَعْثَ بَعْدَ الْمَوْتِ وَ إِحْيَاءَهُ لَهُ فَقَالَ اللَّهُ حَاكِياً عَنْهُ وَ ضَرَبَ لَنا مَثَلًا وَ نَسِیَ خَلْقَهُ قالَ مَنْ يُحْيِ الْعِظامَ وَ هِیَ رَمِيمٌ فَقَالَ اللَّهُ فِی الرَّدِّ عَلَيْهِ قُلْ يَا مُحَمَّدُ يُحْيِيهَا الَّذِی أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ هُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ الَّذِی جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ناراً فَإِذا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ فَأَرَادَ اللَّهُ مِنْ نَبِيِّهِ أَنْ يُجَادِلَ الْمُبْطِلَ الَّذِی قَالَ كَيْفَ يَجُوزُ أَنْ يُبْعَثُ هَذِهِ الْعِظَامُ وَ هِیَ رَمِيمٌ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِی أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ أَ فَيَعْجِزُ مَنِ ابْتَدَأَ بِهِ لَا مِنْ شَیْ ءٍ أَنْ يُعِيدَهُ بَعْدَ أَنْ يَبْلَى بَلِ ابْتِدَاؤُهُ أَصْعَبُ عِنْدَكُمْ مِنْ إِعَادَتِهِ ثُمَّ قَالَ الَّذِی جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَاراً أَیْ إِذَا كَمَنَ النَّارَ الْحَارَّةَ فِی الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ الرَّطْبِ يَسْتَخْرِجُهَا فَعَرَّفَكُمْ أَنَّهُ عَلَى إِعَادَةِ مَا بَلِیَ أَقْدَرُ ثُمَّ قَالَ أَ وَ لَيْسَ الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ بِقادِرٍ عَلى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلى وَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ أَیْ إِذَا كَانَ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ أَعْظَمَ وَ أَبْعَدَ فِی أَوْهَامِكُمْ وَ قَدَرِكُمْ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِ مِنْ إِعَادَةِ الْبَالِی فَكَيْفَ جَوَّزْتُمْ مِنَ اللَّهِ خَلْقَ هَذَا الْأَعْجَبِ عِنْدَكُمْ وَ الْأَصْعَبِ لَدَيْكُمْ وَ لَمْ تُجَوِّزُوا مِنْهُ مَا هُوَ أَسْهَلُ عِنْدَكُمْ مِنْ إِعَادَةِ الْبَالِی قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام فَهَذَا الْجِدَالُ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ لِأَنَّ فِيهَا قَطْعَ عُذْرِ الْكَافِرِينَ وَ إِزَالَةَ شُبَهِهِمْ وَ أَمَّا الْجِدَالُ بِغَيْرِ الَّتِی هِیَ أَحْسَنُ بِأَنْ تَجْحَدَ حَقّاً لَا يُمْكِنُكَ أَنْ تُفَرِّقَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ بَاطِلِ مَنْ تُجَادِلُهُ وَ إِنَّمَا تَدْفَعُهُ عَنْ بَاطِلِهِ بِأَنْ تَجْحَدَ الْحَقَّ فَهَذَا هُوَ الْمُحَرَّمُ لِأَنَّكَ مِثْلُهُ جَحَدَ هُوَ حَقّاً وَ جَحَدْتَ أَنْتَ حَقّاً آخَرَ.

م، تفسير الإمام عليه السلام فَقَالَ: فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ وَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَ فَجَادَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ الصَّادِقُ مَهْمَا ظَنَنْتَ بِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مِنْ شَیْ ءٍ فَلَا تَظُنَّ بِهِ مُخَالَفَةَ اللَّهِ أَ وَ لَيْسَ اللَّهُ تَعَالَى قَالَ وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ وَ قَالَ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِی أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ لِمَنْ ضَرَبَ لِلَّهِ مِثْلًا أَ فَتَظُنُّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله خَالَفَ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ فَلَمْ يُجَادِلْ بِمَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ وَ لَمْ يُخْبِرْ عَنِ اللَّهِ بِمَا أَمَرَهُ أَنْ يُخْبِرَ بِهِ.

**[ترجمه]الاحتجاج: از امام حسن عسكری عليه السلام نقل است: روزی در محضر امام صادق عليه السلام بحثی به ميان آمد كه رسول خدا صلی الله عليه وآله از مجادله و مباحثه در دين نهی نموده است. امام عليه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله عليه و آله به طور مطلق از مجادله نهی نفرموده است، بلكه از آن سخن و گفتگويی كه نيكوتر نيست منع نموده، آيا اين فرمايش خداوند را نشنيده ايد كه فرموده: «وَ لا تُجادِلُوا أَهْلَ الْكِتابِ إِلَّا بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ»، - . عنكبوت / ۴۶ - {و با اهل كتاب، جز به [شيوه ای] كه بهتر است، مجادله مكنيد.} و باز فرموده: «ادْعُ إِلى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ»، - . نحل / ۱۲۵ - {با حكمت و اندرز نيكو به راه پروردگارت دعوت كن و با آنان به [شيوه ای] كه نيكوتر است مجادله نمای.}و علما و دانشمندان مذهبی جدال احسن را از لوازم دين شمرده و گفتگوی غير احسن را ممنوع دانسته اند. و خداوند همان را بر شيعيان ما حرام داشته است. و چطور ممكن است مطلق مجادله و بحث را ممنوع فرموده باشد؟ در حالی كه خود فرموده: «وَ قالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كانَ هُوداً أَوْ نَصارى»، - . بقره / ۱۱۱ - {و گفتند: «هرگز كسی به بهشت درنيايد، مگر آنكه يهودی يا ترسا باشد.» اين آرزوهای [واهی] ايشان است. بگو: «اگر راست می گوييد، دليل خود را بياوريد.»}و در ادامه فرموده: «تِلْكَ أَمانِيُّهُمْ قُلْ هاتُوا بُرْهانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ»، - . بقره / ۱۱۱ - {اين آرزوهای [واهی] ايشان است. بگو: «اگر راست می گوييد، دليل خود را بياوريد.»} پس در اين آيه شريفه، مناط راستگويی و اثبات دعوی را آوردن برهان قرار داده است، و پرواضح است كه برهان همان مجادله و احتجاج احسن است. گفته شد ای پسر

رسول خدا، جدال احسن و غیر احسن چیست؟ حضرت صادق علیه السلام فرمود: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: مجادله غیر احسن مجادله ای است که به سبب آن حقّی را انکار و به باطلی معترف شوی و از خوف آنکه مطلوب او ثابت شود حرف حقّ و صحیحش را ردّ کنید، و یا بخواهید سخن باطل را با جمله ای نادرست و باطل دیگری جواب دهید. و این گونه مجادله که موجب گرفتاری پیروان ناتوان ما و نیز اهل باطل است حرام و ممنوع می باشد.

ص: ۱۲۵

امّا اهل باطل آن نقطه ضعف را هنگام بحث با افراد ناتوان از شما حجّت و دلیلی بر پوچی او قرار می دهند. و افراد ناتوان شما از مشاهده این وضع دلگیر و محزون می شوند. و اما مجادله احسن همان گونه است که خداوند به پیامبرش در بحث با منکرین حشر آموخته که «وَ ضَرَبَ لَنا مَثَلًا وَ نَسِيَ خَلْقَهُ قالَ مَنْ يُحْيِ الْعِظامَ وَ هِيَ رَمِيمٌ»، - . یس / ۷۸ - {و برای ما مَثَلی آورد و آفرینش خود را فراموش کرد؛ گفت: «چه کسی این استخوانها را که چنین پوسیده است زندگی می بخشد؟»}، و خداوند در رد آنان فرمود: بگو ای محمّد: «يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ هُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ناراً فَإِذا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ» - . یس / ۷۹ - ۸۰ - {بگو: «همان کسی که نخستین بار آن را پدید آورد و اوست که به هر [گونه] آفرینشی داناست.» همو که برایتان در درخت سبزفام اخگر نهاد که از آن [چون نیازتان افتد] آتش می افروزید.} به این ترتیب خداوند از پیامبرش خواسته تا با مخالفین حشر و قیامت، آنانی که گفتند چگونه این استخوانهای پوسیده دوباره زنده می شود؟ مجادله کند و به او فرمود: «قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ» آیا خداوند از برگرداندن آنکه در آغاز او را آفرید، پس از پوسیده شدن عاجز و ناتوان می شود؟! بلکه به نظر شما، آغاز خلقت مشکل‌تر از برگرداندن آن است؟ «الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ناراً»، - . یس / ۸۰ - {همو که برایتان در درخت سبزفام اخگر نهاد.}یعنی وقتی خداوند آتش داغ را در درخت سبز - تر و تازه - پنهان کرده و سپس آن را بیرون نمود و پدید آورد، با این کار به شما فهماند که همو بر اعاده خلقت و احیای [دوباره]آنچه پوسیده شده نیز قادر و توانا است.

سپس فرمود: «أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ بِقادِرٍ عَلى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلى وَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ»، {آیا کسی که آسمانها و زمین را آفریده، توانا نیست که [باز] مانند آنها را بیافریند؟ آری، اوست آفریننده دانا.}

یعنی: آیا شما که خلقت جهانی با این همه شگفتی که نزد شما دشوارتر است را از خداوند جایز می شمارید، احیای استخوان پوسیده که نزد شما آسان تر است را روا نمی دارید؟!

امام صادق علیه السلام فرمود: این معنای مجادله احسن است، که در آن جای هیچ عذر و بهانه ای برای مخالف باقی نمی گذارد، و شبهه و اعتراضش مطابق فهم او پاسخ داده می شود. و اما جدال غیر احسن این است که منکر حقّی شوی که تمیز حق و باطل طرف بحث را از تو سلب می کند، و با این کار، تنها او را از باطلش دور می سازی نه به حق نزدیک، و این رویه ممنوع و حرام است، زیرا هر دوی شما منکر حق می باشید.

تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: مردی برخاست و گفت: ای پسر رسول خدا صلی الله علیه و آله! آیا رسول خدا مجادله کرده است؟ امام صادق علیه السلام فرمود: هر چه نسبت به رسول خدا صلی الله علیه و آله گمان می کنی، پس مخالفت خدا

را گمان نکن! آیا خدا در قرآن نفرموده: «وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ». و فرمود: «قُلْ یُحْیِیهَا الَّذِی أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّهٍ». (برای کسی که برای خدا مثل زده است) آیا گمان می کنی رسول خدا صلی الله علیه و آله مخالفت امر خدا را کرده و در آنچه خدا به او امر کرده، مجادله ننموده؟ و آنچه خدا امر کرده که از طرف خدا خبر دهد، خبر نداده؟ - . تفسیر امام حسن عسکری: ۵۲۹ ح - ۳۲۲

**[ترجمه]

بیان

الشجر الأخضر الذی ینقدح منه النار هو شجر المرخ و العفار نوعان من

ص: ۱۲۶

الشجر فی البادیه یسحق المرخ علی العفار و هما خضراوان یقطر منهما الماء فینقدح النار و یظهر من تفسیره علیه السلام أنه تظهر منه النار الکامنه فیه لا أنها تحصل من سحقهما بالاستحاله کما هو المشهور بین الحکماء و سیأتی تفصیل القول فیه فی کتاب السماء و العالم قوله علیه السلام و قدرکم محرکه أی طاقتکم أو بسکون الدال أی قوتکم ذکرهما الفیروزآبادی.

**[ترجمه]«درخت سبز که آتش از آن شعله می کشد»: درخت «مرخ» و «عفار» دو نوع از

ص: ۱۲۶

درختان صحرا است که چوب «مرخ» را به «عفار» سبز می مالند که از آن دو، آب قطره قطره می چکد، پس آتش روشن می شود و از تفسیر ائمه علیهم السلام آشکار می شود، این است که از آن درخت، آتشی که در درونش است ظاهر می شود نه این که با مالیدن آن دو چوب آتش روشن شود. چنانچه حکماء می گویند، و در میان این مطلب ایشان مشهور است.

در کتاب آسمان و جهان تفصیل این قول خواهد آمد.

«قَدَر» به معنای طاقت، «قدْر» به معنای قوت و توان است که این دو معنا را فیروز آبادی ذکر کرده است. - . قاموس المحیط ۲: ۱۱۸ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، الأمالی للصدوق فِی رِوَایَهِ یُونُسَ بْنِ ظَبْیَانَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام فِیمَا رُوِیَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله مِنْ جَوَامِعِ کَلِمَاتِهِ أَنَّهُ قَالَ: أَوْرَعُ النَّاسِ مَنْ تَرَکَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ کَانَ مُحِقّاً.

**[ترجمه]أمالی صدوق: پارساترین مردم کسی است که مجادله را وانهد، گرچه حق با او باشد. - . امالی صدوق: ۲۷ م ۶ ح ۴ -

**[ترجمه]

بیان

المراء الجدال و یظهر من الأخبار أن المذموم منه هو ما کان الغرض فیه الغلبه و إظهار الکمال و الفخر أو التعصب و ترویج الباطل و أما ما کان لإظهار الحق و رفع الباطل و دفع الشبه عن الدین و إرشاد المضلین فهو من أعظم أرکان الدین لکن التمیز بینهما فی غایه الصعوبه و الإشکال و کثیرا ما یشتبه أحدهما بالآخر فی بادی النظر و للنفس فیه تسویلات خفیه لا یمکن التخلص منها إلا بفضله تعالی.

**[ترجمه]مراد به معنای جدال و بگومگو است. آنچه از احادیث آشکار می شود این است که مراء مذموم، فقط مرائی است که هدف در آن، پیروزی بر طرف مقابل و اظهار کمال و فخر فروشی یا تعصب و ترویج باطل باشد، اما آنچه باعث اظهار حق و بر طرف شدن باطل و دفع شبهه از دین و ارشاد گمراهان باشد، پس آن از بزرگترین ارکان دین است؛ ولی فرق آن دو در نهایت دشواری است و بسیاری اوقات در ابتدا امر یکی به دیگری اشتباه می شود و نفس انسان در این مورد مشتبهات پنهانی دارد که جز به فضل پروردگار، رهایی از آن ممکن نیست.

**[ترجمه]

«۴»

لی، الأمالی للصدوق أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ النَّهْدِیِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنِ الْخَمْرِ فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ أَوَّلَ مَا نَهَانِی عَنْهُ رَبِّی عَزَّ وَ جَلَّ عَنْ عِبَادَهِ الْأَوْثَانِ وَ شُرْبِ الْخَمْرِ وَ مُلَاحَاهِ الرِّجَالِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]أمالی صدوق: محمد بن مسلم گفت: از امام صادق علیه السلام از شراب سؤال شد فرمود: که رسول خدا صلی الله علیه و آله علیه السلام فرمود: نخستین چیزی که پروردگار عزوجل مرا از آن نهی کرد، پرسستیدن بت ها و نوشیدن شراب و بگو و مگو و دشمنی با مردان بود. - . امالی صدوق: ۳۳۹ م ۶۵ ح ۱ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری فیه نهیت عن ملاحاه الرجال أی مقاولتهم و مخاصمتهم تقول لاحیته ملاحاه و لحاء إذا نازعته.

**[ترجمه]جزری گوید: «نهیت عن ملاحاه الرجال» یعنی از بگو مگوی با مردم و دشمنی با آنان نهی شدم. می گویی: «لا حیه ملاحاه ولحاءًا» وقتی که با آن منازعه و جدال کنی.

**[ترجمه]

«۵»

لی، الأمالی للصدوق أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنِ الْحَذَّاءِ (۱) قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا زِیَادُ إِیَّاکَ وَ الْخُصُومَاتِ فَإِنَّهَا تُورِثُ الشَّکَّ وَ تُحْبِطُ الْعَمَلَ وَ تُرْدِی صَاحِبَهَا وَ عَسَی أَنْ یَتَکَلَّمَ الرَّجُلُ بِالشَّیْ ءِ لَا یُغْفَرُ لَهُ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]أمالی صدوق: امام محمد باقر علیه السلام فرمود: ای زیاد! مبادا وارد خصومت شوی که شک آورد و عمل را بی

اجر كند و صاحبش را هلاك سازد و بسا باشد مرد سخنى گويد كه آمرزيده نشود.

**[ترجمه]

بيان

لعل المراد الخصومه فيما نهى عن التكلم فيه من التفكر فى ذاته تعالى أو فى كنه صفاته أو فى مسأله القضاء و القدر و الجبر و الاختيار و أمثالها كما يومى إليه آخر الكلام.

۱- بفتح الحاء المهمله و الذال المعجمه المشدده هو زياد بن عيسى أبو عبيده الحذاء الكوفىّ الثقه، روى عن أبى جعفر و أبى عبد اللّه عليهما السلام.

**[ترجمه]مراد از «خصومت» که در این حدیث از سخن گفتن در مورد آن نهی شده، تفکر در ذات خدای تعالی یا در حقیقت صفات او یا مسئله قضاء و قدر و جبر و اختیار و امثال آن باشد، چنانچه آخر خبر اشاره به این مطلب دارد. - . امالی صدوق: ۳۴۰ م ۶۵ ح ۲ -

ص: ۱۲۷

**[ترجمه]

«۶»

لی، الأمالی للصدوق ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَنْبَسَةَ الْعَابِدِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِيَّاكُمْ وَ الْخُصُومَةَ فِی الدِّينِ فَإِنَّهَا تَشْغَلُ الْقَلْبَ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ تُورِثُ النِّفَاقَ وَ تَكْسِبُ الضَّغَائِنَ وَ تَسْتَجِيرُ الْكَذِبَ.

**[ترجمه]أمالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: مبادا در دین ستیزه کنید که دل را از یاد خدا منصرف کند و باعث نفاق و کینه شود و در مجادله، ناچار به دروغ و گفتار باطل کشاند و فکر می کند گویا این کار جایز است. - . امالی صدوق: ۳۴۰ م ۶۵ ح ۴ -

**[ترجمه]

إيضاح

الضغائن جمع الضغينه و هی الحقد و العداوه و البغضاء قوله تستجير فی بعض النسخ بالزای المعجمه أی یضطر فی المجادله إلی الكذب و قول الباطل فيظنه جائزا للضروره بزعمه و فی بعضها بالمهمله أی يطلب الإجاره و الأمان من الكذب و يلجأ إليه للتخلص من غلبه الخصم.

**[ترجمه]«الضغائن» جمع ضغینه به معنای کینه و دشمنی و بغض می آید، «تستجیر» در بعض نسخه ها «تستجیز» آمده است، یعنی در مجادله، انسان را به دروغگویی و گفتار باطل ناچار می سازد و پیش خودش فکر می کند این کار به خاطر ضرورت جایز است. و در بعض نسخه ها «یستجیر» آمده است یعنی، و به خدا پناه می برد، برای خلاص شدن از غلبه دشمن، به دروغ متوسل می‌شود.

**[ترجمه]

«۷»

لی، الأمالی للصدوق أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ الدِّهْقَانِ عَنْ دُرُسْتَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَنْ

لَاحَى الرِّجَالَ ذَهَبَتْ مُرُوءَتُهُ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]أمالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: هر که با مردان در افتد، مروتش برود... تا آخر حدیث. - . امالی صدوق: ۴۳۶ م ۸۱ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، الخصال الْخَلِيلُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ السَّرَّاجِ عَنْ قُتَيْبَهَ عَنْ قُرْعَهَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُسَيْدٍ عَنْ جَبَلَهَ الْإِفْرِيقِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّهِ وَ بَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّهِ وَ بَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّهِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ كَانَ مُحِقّاً وَ لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَ إِنْ كَانَ هَازِلًا وَ لِمَنْ حَسُنَ خُلُقُهُ.

**[ترجمه]الخصال: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: من ضامن و کفیل یک خانه در چمنزار بهشت و یک خانه در مرکز بهشت و یک خانه در بالای بهشتم، برای کسی که جدال را ترک کند، اگر چه حق با او باشد؛ و برای کسی که دروغ نگوید اگر چه به طور شوخی باشد؛ و برای کسی که اخلاق خود را خوش کند. - . خصال: ۱۴۴ ب ۳ ح ۱۴۴ -

**[ترجمه]

بیان

الزعیم الکفیل و الضامن و ربض الجنه أی سافلها و ما قرب من بابها و سورها قال فی النهایه فیه أنا زعیم ببیت فی ربض الجنه هو بفتح الباء ما حولها خارجا عنها تشبیها بالأبنیه التی تکون حول المدن و تحت القلاع انتهی و الهزل نقیض الجد.

**[ترجمه]«الزعیم» به معنای کفیل و ضامن است. «ربض الجنه» یعنی پایین بهشت، نزدیک دروازه و دیوار بهشت. ابن اثیر در کتاب النهایه گفته است، «انا زعیم ببیت فی ربض الجنه» یعنی من خانه ای را در اطراف و بیرون بهشت ضامن می شوم از باب تشبیه به ساختمان هایی که اطراف شهرها و زیر قلعه ها می باشد. «الهزل» به معنای شوخی و نقیض جدّی بودن است. - . النهایه فی غریب الحدیث و الاثر ۲: ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۹»

ل، الخصال ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ وَهْبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ يَضْمَنُ لِي أَرْبَعَهً بِأَرْبَعَهِ أَبْيَاتٍ فِي الْجَنَّهِ مَنْ أَنْفَقَ وَ لَمْ يَخَفْ فَقْراً وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ وَ أَفْشَى السَّلَامَ فِي الْعَالَمِ وَ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ كَانَ مُحِقّاً.

سن، المحاسن أبی عن محمد بن سنان مثله.

**[ترجمه]الخصال: امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: کیست که چهار خصلت را برای من عهده دار شود تا من چهار خانه در بهشت برای او تعهد کنم. هر که انفاق کند

و از فقر نهراسد، و از جانب خویش به مردم انصاف دهد، و در جهان سلام را آشکار کند و با این که حق هم با وی باشد، مجادله را ترک کند. - . خصال: ۲۲۳ ب ۴ ح ۴۵ -

المحاسن: مثل آن حدیث آمده است. - . المحاسن: ۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، الخصال ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ صَدَقَهَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَرْبَعٌ یُمِتْنَ الْقُلُوبَ الذَّنْبُ عَلَی الذَّنْبِ وَ کَثْرَهُ مُنَاقَشَهِ النِّسَاءِ یَعْنِی مُحَادَثَتَهُنَّ وَ مُمَارَاهُ الْأَحْمَقِ تَقُولُ وَ یَقُولُ وَ لَا یَرْجِعُ إِلَی

ص: ۱۲۸

خَيْرٍ وَ مُجَالَسَهُ الْمَوْتَى فَقِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا الْمَوْتَى قَالَ كُلُّ غَنِيٍّ مُتْرَفٍ.

**[ترجمه]الخصال: رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: چهار خصلت دل را بميراند. گناه روى گناه، هم صحبتى بسيار با زنان، مجادله با بى خرد كه پشت سر هم مى گويد و حق را نمى پذيرد،

ص: ۱۲۸

و همنشينى با مردگان. عرض شد: اى رسول خدا صلى الله عليه و آله مردگان كيان اند؟ فرمود: هر ثروتمند خوش گذرانى است. - . خصال: ۲۲۸ ب ۴ ح ۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، الخصال ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي وَلَّادٍ (۱) عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليهما السلام يَقُولُ إِنَّ الْمَعْرِفَهَ بِكَمَالِ دِينِ الْمُسْلِمِ تَرْكُهُ الْكَلَامَ فِيمَا لَا يَعْنِيهِ وَ قِلَّهُ الْمِرَاءِ وَ حِلْمُهُ وَ صَبْرُهُ وَ حُسْنُ خُلُقِهِ.

**[ترجمه]الخصال: امام زين العابدين عليه السلام هميشه مى فرمود: شناسايى به كمال دين مسلمان از اين راه است كه سخن بيهوده نگويد، كم مجادله كند، حليم، صبور و خوش خلق باشد. - . خصال: ۲۹۰ ب ۵ ح ۴۵ -

**[ترجمه]

بيان

أي سبب المعرفه.

**[ترجمه]يعنى سبب شناخت.

**[ترجمه]

«۱۲»

ل، الخصال أَبِي وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ مَعاً عَنِ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِنَا يَعْنِي جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي يَحْيَى الْوَاسِطِيِّ عَمَّنْ ذَكَرَهُ أَنَّهُ قَالَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَ تَرَى هَذَا الْخَلْقَ كُلَّهُ مِنَ النَّاسِ فَقَالَ أَلْقِ مِنْهُمُ التَّارِكَ لِلسِّوَاكِ وَ الْمُتَرَبِّعَ فِي مَوْضِعِ الضَّيِّقِ وَ الدَّاخِلَ فِيمَا لَا يَعْنِيهِ وَ الْمُمَارِيَ فِيمَا لَا عِلْمَ لَهُ بِهِ وَ الْمُتَمَرِّضَ مِنْ غَيْرِ عِلَّهٍ وَ الْمُتَشَعِّثَ مِنْ غَيْرِ مُصِيبَهٍ وَ الْمُخَالِفَ عَلَى أَصْحَابِهِ فِي الْحَقِّ وَ قَدِ اتَّفَقُوا عَلَيْهِ وَ الْمُفْتَخِرَ يَفْتَخِرُ بِآبَائِهِ وَ هُوَ خِلْوٌ مِنْ صَالِحِ أَعْمَالِهِمْ فَهُوَ بِمَنْزِلَهِ الْخَلَنْجِ يُقْشَرُ لِحاً مِنْ لِحاً حَتَّى يُوصَلَ إِلَى جَوْهَرِيَّتِهِ وَ هُوَ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعامِ بَلْ هُمْ

أَضَلَّ سَبِيلًا.

**[ترجمه]الخصال: راوی به امام جعفر صادق علیه السلام عرض کرد: شما همه این مخلوقات دو پا را آدم می دانید؟ فرمود: هشت طایفه شان را دور بینداز: آن که مسواک نکند؛ آن که در جای تنگ چهار زانو نشیند؛ آن که در کار بیهوده مداخله کند؛ آن که بی دانش بحث کند؛ آن که بی درد خود را بیمار نمایاند؛ آن که بی مصیبت پریشان حال شود؛ آن که با یاران خودش در مطلب درستی که مورد اتفاق آن هاست مخالفت ورزد؛ آن که به پدران خود افتخار کند و از کارهای نیک آنان بی بهره باشد. این آدم چون گیاه خلنج باشد که پوست کنده شود تا به گوهر و مغز خود رسد. او همچنان است که خدای عزوجل فرموده: «إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا»، - . فرقان / ۴۴ - {یا گمان داری که بیشترشان می شنوند یا می اندیشند؟ آنان جز مانند ستوران نیستند، بلکه گمراه ترند}. - . خصال: ۴۰۹ ب ۸ ح ۷ -

**[ترجمه]

بيان

الخلنج كسمند شجر فارسی معرب و كانوا ينحتون منه القصاع و الظاهر أنه شبه من يفتخر بآبائه مع كونه خاليا عن صالح أعمالهم بلحا شجر الخلنج فإن لحاه فاسد و لا ينفع اللحاء كون لبه صالحا لأن ينحت منه الأشياء بل إذا أرادوا ذلك قشروا لحاه و نبذوها و انتفعوا بلبه و أصله فكما لا ينفع صلاح اللب للقشر مع مجاورته له فكذا لا ينفع صلاح الآباء للمفتخر بهم مع كونه فاسدا- ل، الخصال فی الأربعمائه ما يناسب الباب.

**[ترجمه]ظاهراً در این حدیث کسی که به پدران خود افتخار می کند، در حالی که خودش از اعمال نیک آنها تهی است، به درخت «خلنج» تشبیه شده است. چون پوست آن درخت فاسد است، هیچ گونه فایده ای ندارد. وقتی بخواهند از آن درخت استفاده کنند، پوستش را می کنند و فقط از مغزش استفاده می کنند، چنانچه پوست آن درخت با این که همجوار مغز است، هیچ گونه فایده‌ای برایش ندارد. خوبی پدرانی که قابل افتخارند هم هیچ گونه فایده ای برای انسان فاسد ندارد.

الخصال: در حدیث اربعمآه مناسب این باب آمده است. - . خصال: ۶۱۵ ب ۲۶ ح ۱۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ن، عيون أخبار الرضا عليه السلام بِإِسْنَادِ التَّمِيمِيِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ: لَعَنَ اللَّهُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِی دِينِهِ أُولَئِكَ مَلْعُونُونَ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله.

**[ترجمه]عيون أخبار الرضا: امام رضا علیه السلام از پدرانش از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده که فرمود: خداوند متعال لعنت کرده است کسانی را که با مؤمنین درباره دین خدا مخاصمه می کنند، و اینان به لسان رسول خدا صلی الله علیه و

آله نیز ملعونند. - . عیون اخبار الرضا ۲: ۷۰ ب ۳۱ ح ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی فِی وَصِیَّهِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عِنْدَ وَفَاتِهِ دَعِ الْمُمَارَاهَ وَ مُجَارَاهَ مَنْ لَا عَقْلَ لَهُ وَ لَا عِلْمَ.

ص: ۱۲۹

۱- بفتح الواو و اللام المشدده هو حفص بن سالم أبو ولاد الحناط الکوفیّ مولی حنفی الثقه، و حکی عن ابن الغضائری أن اسم أبیه یونس.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: در وصیت علی علیه السلام که در هنگام وفاتش فرمود، آمده است: جدال و همراهی در مناظره را با کسی که عقل و علم ندارد ترک کن. - . امالی طوسی ۱: ۷ -

ص: ۱۲۹

**[ترجمه]

بيان

المجاراه الجرى مع الخصم فى المناظره.

**[ترجمه]«مجاراه» به معنای کشمکش با دشمن در مناظره است.

**[ترجمه]

«۱۵»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمْزَهَ الْحَسَنِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ (۱) عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ لِأَصْحَابِهِ اسْمَعُوا مِنِّی کَلَاماً هُوَ خَیْرٌ لَکُمْ مِنَ الدُّهْمِ الْمُوقَفَهِ لَا یَتَکَلَّمْ أَحَدُکُمْ بِمَا لَا یَعْنِیهِ وَ لْیَدَعْ کَثِیراً مِنَ الْکَلَامِ فِیمَا یَعْنِیهِ حَتَّی یَجِدَ لَهُ مَوْضِعاً فَرُبَّ مُتَکَلِّمٍ فِی غَیْرِ مَوْضِعِهِ جَنَی عَلَی نَفْسِهِ بِکَلَامِهِ وَ لَا یُمَارِیَنَّ أَحَدُکُمْ سَفِیهاً وَ لَا حَلِیماً فَإِنَّهُ مَنْ مَارَی حَلِیماً أَقْصَاهُ وَ مَنْ مَارَی سَفِیهاً أَرْدَاهُ وَ اذْکُرُوا أَخَاکُمْ إِذَا غَابَ عَنْکُمْ بِأَحْسَنِ مَا تُحِبُّونَ أَنْ تُذْکَرُوا بِهِ إِذَا غِبْتُمْ عَنْهُ وَ اعْمَلُوا عَمَلَ مَنْ یَعْلَمُ أَنَّهُ مُجَازًی بِالْإِحْسَانِ مَأْخُوذٌ بِالْإِجْرَامِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: ابن عبدالله از امام صادق علیه السلام روایت می کند که به اصحابش فرمود: از من کلامی را بشنوید که برای شما از اسبان سیاهی که برای نیاز شما آماده شده است بهتر می باشد: هیچ یک از شما سخنی که برایش فائده ندارد نگویید و از گفتار زیاد هر چند برای شما مفید باشد بپرهیزید؛ هر حرفی را در جای خودش بزنید، چه بسا گوینده ای که بی موقع حرف می زند و به خودش جنایت می کند. با نابخردان و بردباران مجادله نکنید، چه اینکه جدال با شخص بردبار باعث می شود رشته محبت خویش را با انسان قطع کند و جدال با سفیه باعث پستی و هلاکت می شود. از برادران خود پشت سرشان به گونه ای یاد کنید که دوست دارید پشت سرشما گفته شود.

**[ترجمه]

إيضاح

الدهم بالضم جمع أدهم أی خیر لکم من الخیول السود التی أوقفت و هیأت لکم و لحوائجکم أو بالفتح أی العدد الکثیر من الناس أوقفت عندکم یطیعونکم فیما تأمرونهم و الأول أظهر قوله علیه السلام أقصاه أی أبعده عن نفسه أی هو موجب لقطع

محبته و رفع الفتنه أو أبعده عن الحق قوله علیه السلام أرداه أی أهلکه بأن صار سببا لصدور السفاهه عنه فأهلکه أو صار سببا لرسوخه فی باطله.

**[ترجمه]«دُهْم» جمع أدهم است، یعنی سپاه سیاه رنگی که برای خدمت برای شما و نیازمندیهاتان آماده است؛ یا «دَهم» که به معنای عدد است یعنی تعداد زیادی مردمان آماده برای اطاعت و فرمان برداری از شما است. معنای اول آشکارتر است. «اقصاه» یعنی او را از خودش دور می کند، یعنی باعث قطع محبت و رفع فتنه می شود یا او را از حق دور می گرداند. «أرداه» یعنی او را هلاک می سازد، به این که باعث صدور سفاهت از وی می شود، پس او را هلاک می گرداند؛ یا سبب رسوخ وی در باطل می شود. - . امالی طوسی ۸: ۲۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِ أَبِی قَتَادَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: وَصِیَّهُ وَرَقَهَ بْنِ نَوْفَلٍ لِخَدِیجَهَ بِنْتِ خُوَیْلِدٍ علیها السلام إِذَا دَخَلَ عَلَیْهَا یَقُولُ لَهَا یَا بِنْتَ أَخِی لَا تُمَارِی جَاهِلًا وَ لَا

ص: ۱۳۰

۱- بفتح الباء و کسر الزای، قال النجاشیّ فی ص ۲۳۳: محمّد بن إسماعیل بن بزیع أبو جعفر مولی المنصور أبی جعفر، و ولد بزیع بیت منهم حمزه بن بزیع، کان من صالحی هذه الطائفه و ثقاتهم، کثیر العمل، له کتب منها کتاب ثواب الحجّ و کتاب الحجّ «الی أن قال»: قال محمّد بن عمر الکشّیّ: کان محمّد بن إسماعیل بن بزیع من رجال أبی الحسن موسی علیه السلام و أدرک أبا جعفر الثانی علیه السلام. و قال أبو العباس بن سعید فی تاریخه: ان محمّد بن إسماعیل بن بزیع سمع منصور بن یونس و حماد بن عیسی و یونس بن عبد الرحمن و هذه الطبقه کلها. و قال: سألت عنه علیّ بن الحسن فقال: ثقه، ثقه. و قال محمّد بن یحیی العطاء: أخبرنا محمّد بن أحمد بن یحیی قال: کنت بفید فقال لی محمّد بن علیّ بن بلال: مرّ بنا الی قبر محمّد بن إسماعیل بن بزیع لنزوره فلما أتیناه جلس عند راسه مستقبل القبله و القبر امامه ثمّ قال: أخبرنی صاحب هذا القبر- یعنی محمّد بن إسماعیل- أنه سمع أبا جعفر علیه السلام یقول: من زار قبر أخیه و وضع یده علی قبره و قرأ انا أنزلناه فی لیله القدر امن من فزع الأکبر

عَالِماً فَإِنَّكِ مَتَى مَارَيْتِ جَاهِلًا أَذَلَّكِ وَ مَتَى مَارَيْتِ عَالِماً مَنَعَكِ عِلْمَهُ وَ إِنَّمَا يَسْعَدُ بِالْعُلَمَاءِ مَنْ أَطَاعَهُمْ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: قتاده از امام صادق علیه السلام روایت می کند که ورقه بن نوفل به حضرت خدیجه علیها السلام چنین سفارش می کرد: دختر برادرم، با نادان و دانا جدال مکن که جدال با جاهل تو را خوار ص: ۱۳۰

ساخته و جدال با عالم باعث می گردد که علمش را از تو دریغ نماید، فقط اطاعت از علماء باعث سعادت می گردد. - . امالی طوسی ۱۱: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ الشَّیْبَانِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَعْقِلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ بِنْتِ إِلْیَاسَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِیَّاکُمْ وَ مُشَارَّةَ النَّاسِ فَإِنَّهَا تُظْهِرُ الْعُرَّةَ وَ تَدْفِنُ الْغُرَّةَ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: حسن بن بنت الیاس از پدرش از امام رضا علیه السلام روایت می کند که پیامبرصلی الله علیه وآله فرمود: از منازعه و جدال با مردم بپرهیزید که بدی ها را آشکار و نیکی و کارهای خوب را می پوشاند. - . امالی طوسی ۱۷: ۴۹۴ -

**[ترجمه]

بیان

الأولی بالعین المهمله و الثانیه بالمعجمه و کلتاهما مضمومتان قال الجزری فی المهمله فیه إیاکم و مشاره الناس فإنها تظهر العره العره هی القذر و عذره الناس فاستعیر للمساوی و المثالب و قال فی المعجمه و منه الحدیث إیاکم و مشاره الناس فإنها تدفن الغره و تظهر العره الغره هاهنا الحسن و العمل الصالح شبهه بغره الفرس و کل شی ء ترفع قیمته فهو غره انتهی و فی بعض النسخ و مشاره الناس و هی إیصال الشر إلی الغیر لتحوجه إلی أن یوصله إلیک و فی بعضها و مشاجره الناس أی منازعتهم.

**[ترجمه]«عرّه و غرّه» هر دو به ضمه خوانده می شود. جزری گوید: «ایاکم و مشارّه الناس فإنها تظهر العرّه». عُرّه کثافت و نجاست مردم را گویند، که برای کارهای بد و زشت عاریه گرفته شده است و به کار می رود. «ایاکم و مشارّه الناس فإنها تدفن الغرّه و تظهر العرّه»، غرّه به معنای خوبی و کار نیکو می باشد که آن را به سفیدی پیشانی اسب تشبیه کرده است، هرچیزی با ارزش را غُرّه گویند. سخنان جزری تمام شد. و در بعضی نسخه ها «و مشاره الناس» آمده است، یعنی رساندن بدی به مردم، تا نیاز باشد که به خودت برگرداند. و در بعضی نسخه ها «و مشاجره الناس» آمده است یعنی دشمنی با آنها.

**[ترجمه]

«۱۸»

ع، علل الشرائع أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْغِفَارِيِّ (۱) عَنْ أَبِی جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ (۲)عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِيَّاكُمْ وَ جِدَالَ كُلِّ مَفْتُونٍ فَإِنَّ كُلَّ مَفْتُونٍ مُلَقَّنٌ حُجَّتَهُ إِلَى انْقِضَاءِ مُدَّتِهِ فَإِذَا انْقَضَتْ مُدَّتُهُ أَحْرَقَتْهُ فِتْنَتُهُ بِالنَّارِ (۳)

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق عليه السلام: رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: از جدال كردن با هر كسى كه فريفته باطل و غير حق شده دورى كنيد، زيرا شيطان حجت و برهان را به او تلقين مى كند و اين معنا هست تا هنگامى كه زمانش به سر آيد و وقتى دوران آن سپرى شد، فريفته شدنش او را با آتش مى سوزاند. - . علل الشرايع: ۵۹۹ ب ۳۸۵ ح ۵۱ -

**[ترجمه]

بیان

أی يلقنه الشيطان حجته:

- ين، كتاب حسين بن سعيد و النوادر محمد بن سنان عن جعفر بن إبراهيم مثله.

**[ترجمه]يعنى شيطان حجت و دليل خود را به او تلقين مى كند.

كتاب حسين بن سعيد و نوادر: مثل حديث فوق آمده است. - . كتاب الزهد: ۴۰ ب ۱ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۱۹»

مع، معانی الأخبار فِی كَلِمَاتِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله بِرِوَايَةِ الثُّمَالِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام أَوْرَعُ النَّاسِ مَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ كَانَ مُحِقّاً (۴).

**[ترجمه]معانى الأخبار: پارساترين مردم كسى است كه در گفتگو جدل ننمايد گر چه حق با او باشد. - . معانى الاخبار: ۱۹۵ -

**[ترجمه]

«۲۰»

أَبِی عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: إِنَّ مِنَ التَّوَاضُعِ أَنْ يَرْضَى الرَّجُلُ

بِالْمَجْلِسِ دُونَ الْمَجْلِسِ وَ أَنْ يُسَلِّمَ

ص: ۱۳۱

۱- لعله عبد اللّه بن إبراهيم بن أبی عمرو الأنصاریّ الغفاری.

۲- لعل الصحيح جعفر بن إبراهيم كما يأتی عن «ين» و هو جعفر بن إبراهيم الجعفری الهاشمی المدنیّ، نقل عن جامع الروات روايه عبد اللّه بن إبراهيم الغفاری عنه.

۳- يأتی الحديث تحت الرقم ۳۵ عن أبی محمّد الغفاری عن أبی عبد اللّه عليه السلام.

۴- و تقدم بطريق آخر تحت الرقم ۳ و يأتی فی الحديث التالی.

عَلَى مَنْ يَلْقَى وَ أَنْ يَتْرُكَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ كَانَ مُحِقّاً وَ لَا يُحِبَّ أَنْ يُحْمَدَ عَلَى التَّقْوَى.

**[ترجمه]سکونیّ گوید: امام صادق علیه السلام به نقل از پدران بزرگوارش فرمود: همانا از نشانه های فروتنی آن است که مرد به نشستن در جایی پست تر از جایی که دیگران نشسته اند خشنود باشد؛ و به هر کس که ص: ۱۳۱

می رسد، سلام دهد؛ و کشمکش و خودنمایی در بحث را ترک کند، اگر چه حقّ با او باشد؛ و دوست نداشته باشد که به پرهیزکاری ستوده شود.

**[ترجمه]

بيان

قوله عليه السلام بالمجلس دون المجلس أى بمجلس دون مجلس آخر أى بأى مجلس كان أو دون المجلس الذى ينبغى فى العرف أن يجلس فيه أى أدون منه أو أدون من مجلس غيره.

**[ترجمه]«بالمجلس دون المجلس» یعنی به هر مجلسی که باشد، یا پائین ترین جای برای نشستن در یک مجلس از جایی که عُرفاً لایق نشستن او است، یا پائین تر از مجلس دیگران بنشیند. - . معانی الاخبار: ۳۸۱، باب النوادر ح ۹ -

**[ترجمه]

«۲۱»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا تُخَاصِمُوا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ لَوِ اسْتَطَاعُوا أَنْ یُحِبُّونَا لَأَحَبُّونَا إِنَّ اللَّهَ أَخَذَ مِیثَاقَ النَّاسِ فَلَا یَزِیدُ فِیهِمْ أَحَدٌ أَبَداً وَ لَا یَنْقُصُ مِنْهُمْ أَحَدٌ أَبَداً (۱).

**[ترجمه]المحاسن: با مردم دعوا و دشمنی نکنید چون مردمان اگر می توانستند ما را دوست بدارند، هر آینه دوست داشته بودند، زیرا خداوند از مردمان پیمان گرفته، و به آنان احدی هرگز اضافه نمی شود و از آنان احدی هم کم نمی شود. - . محاسن: ۱۳۶ ب ۶ ح ۱۸ -

**[ترجمه]

بيان

سيأتى الكلام فى تحقيق هذه الأخبار فى كتاب العدل و المعاد.

**[ترجمه]به زودی تحقیق این اخبار در کتاب عدل و معاد می آید.

**[ترجمه]

«۲۲»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: يَهْلِكُ أَصْحَابُ الْكَلَامِ وَ يَنْجُو الْمُسَلِّمُونَ إِنَّ الْمُسَلِّمِينَ هُمُ النُّجَبَاءُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: امام صادق علیه السلام فرمود: اصحاب کلام [جدال به غیر حق] نابود می شوند، آنهایی که تسلیم شوندگان هستند، رستگار می شوند زیرا تسلیم شوندگان نجیب زادگان اند. - . بصائر الدرجات ۱۰: ۵۴۱، باب ۲۰، ح۴ -

**[ترجمه]

«۲۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَحْيَى عَنِ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنِ الْحَضْرَمِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ يَهْلِكُ أَصْحَابُ الْكَلَامِ وَ يَنْجُو الْمُسَلِّمُونَ إِنَّ الْمُسَلِّمِينَ هُمُ النُّجَبَاءُ يَقُولُونَ هَذَا يَنْقَادُ وَ هَذَا لَا يَنْقَادُ أَمَا وَ اللَّهِ لَوْ عَلِمُوا كَيْفَ كَانَ أَصْلُ الْخَلْقِ مَا اخْتَلَفَ اثْنَانِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حضرمی می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم، آنهایی که در دین جدل می کنند، نابود می شوند و آنهایی که تسلیم هستند، رستگار می شوند؛ زیرا تسلیم شدگان نجیب زادگانند. [اهل جدل] می گویند: این با گفته ما جور است و این جور نیست.

آگاه باشید! قسم به خدا اگر بدانند اصل خلقت چگونه بوده، دو نفر نیز اختلاف نمی کردند. - . بصائر الدرجات ۱۰: ۵۴۱، باب ۲۰، ح۵ -

**[ترجمه]

بيان

يقولون أي يقول المتكلمون لما أسسوه بعقولهم الناقصه هذا ينقاد أي يستقيم على أصولنا و هذا لا ينقاد أي لا يجرى على الأصول الكلاميه و يحتمل أن يكون إشاره إلى ما يقوله أهل المناظره فى مجادلاتهم سلمنا هذا و لكن لا نسلم ذلك و الأول أظهر قوله عليه السلام لو علموا كيف كان بدء الخلق لعل المراد أن مناظراتهم فى حقائق الأشياء و كيفياتها و كيفيه صدورها عن الله تعالى إنما هو لجهلهم بأصل الخلق و إنما يقولون بعقولهم و يثبتون بأصولهم مقدمات فاسده و يبنون عليها تلك الأمور التى يرجع جل علم الكلام إليها فلو كانوا عالمين بكيفيه الخلق و أصله لما اختلفوا و يحتمل أن يكون المراد العلم بكيفيه خلق أفراد البشر و اختلاف أفهامهم و استعداداتهم فلو علموا ذلك لم

۱- یأتی الخبر بهذا الاسناد عن أبی عبد اللّه علیه السلام تحت الرقم ۲۸.

۲- أتی الحدیث بطریق آخر تحت الرقم ۳۴

یتنازعوا و لم یتشاجروا و لم یکلفوا أحدا التصدیق بما هو فوق طاقته و لم یتعرضوا لفهم ما لم یکلفوا بفهمه و لا یحیط به علمهم و اعترفوا بالعجز و قصور المدارک و لم یعرضوا أنفسهم للوقوع فی المهالک.

**[ترجمه]متکلمین می گوینـد: وقتی بـا عقل های ناقصه خودشان اصل تأسیس کردنـد، یعنی این خبر برابر با اصول ماست و آن خبر مطابق بر اصول کلامیه ما نیست، احتمال دارد «هـذا ینقاد» اشاره باشد به سوی آنچه اهل مجادله در مجادله هایشان می گویند، به اولی تسلیم و به دومی تسلیم نمی شوند و احتمال اول آشکارتر است.

شاید مراد امام علیه السـلام این بوده که مناظرات آنها در حقایق اشیاء و کیفیت آنها و کیفیت صدور آنها از خدای متعال، همه بر اسـاس نـدانم کاری و نادانی اصل آفرینش است و فقط با عقل های ناقص خویش این حرفها را می زننـد و به اصول فاسـده خویش مقدمات را ثابت و بر آنها این ها را بار می کنند که عمده علم کلام به سوی آنها بر می گردد.

«اگر کیفیت آفرینش را می دانسـتند اختلاف نمی کردند.» احتمال دارد مراد علم به کیفیت آفرینش افراد بشـر و اختلاف افهام و استعدادهای آنها باشد. پس اگر اصل خلقت را می دانستند،

ص: ۱۳۲

نزاع نمی کردنـد و زحمت نمی دادنـد و هیـچ کس را به تصـدیق آنچه فوق طاقتش باشد مکلف نمی ساختند، و به مردم برای فهم آنچه مکلف به فهم آن نبودنـد متعرض نمی شدنـد. علم ایشان به آن احاطه نـدارد، اعتراف به عجز می کردند و خودشان را در مهلکه ها وارد نمی کردند.

**[ترجمه]

«۲۴»

سن، المحاسن ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ أَبِیهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ اجْعَلُوا أَمْرَکُمْ لِلَّهِ وَ لَا تَجْعَلُوهُ لِلنَّاسِ فَإِنَّ مَا کَانَ لِلَّهِ فَهُوَ لِلَّهِ وَ مَا کَانَ لِلنَّاسِ فَلَا یَصْعَدُ إِلَی اللَّهِ فَلَا تُخَاصِمُوا النَّاسَ لِدِینِکُمْ فَإِنَّ الْمُخَاصَمَهَ مَمْرَضَهٌ لِلْقَلْبِ إِنَّ اللَّهَ قَالَ لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّکَ لا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لکِنَّ اللَّهَ یَهْدِی مَنْ یَشاءُ وَ قَالَ أَ فَأَنْتَ تُکْرِهُ النَّاسَ حَتَّی یَکُونُوا مُؤْمِنِینَ ذَرُوا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ أَخَذُوا عَنِ النَّاسِ وَ إِنَّکُمْ أَخَذْتُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ عَلِیٍّ علیه السلام وَ لَا سَوَاءٌ إِنِّی سَمِعْتُ أَبِی علیه السلام یَقُولُ إِنَّ اللَّهَ إِذَا کَتَبَ عَلَی عَبْدٍ أَنْ یَدْخُلَ فِی هَذَا الْأَمْرِ کَانَ أَسْرَعَ إِلَیْهِ مِنَ الطَّیْرِ إِلَی وَکْرِهِ (۱)

**[ترجمه]المحاسن: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: دینتان را برای خدا قرار بدهیـد و آن را برای مردم قرار ندهیـد. اگر دینـداری برای خـدا باشـد، پس آن برای خـداست و قبول می شود و آن گاه که برای نمایش به مردمان انجام می دهیم، به سوی خـدا بالا نمی برنـد. به خاطر دینتان با مردم دعوا نکنید، زیرا دشـمنی با مردمان بیمارکننده دل است. خداوند به پیامبرش فرمود: «إِنَّکَ لا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لکِنَّ اللَّهَ یَهْدِی مَنْ یَشاءُ»، - . قصص / ۵۶ - {در حقیقت، تو هر که را دوست داری نمی توانی راهنمایی کنی، لیکن خداست که هر که را بخواهد راهنمایی می کند} و فرمود: «وَ لَوْ شاءَ رَبُّکَ لَآمَنَ مَنْ فِی

الْأَرْضِ کُلُّهُمْ جَمیعاً أَ فَأَنْتَ تُکْرِهُ النَّاسَ حَتَّی یَکُونُوا مُؤْمِنِینَ» - . یونس / ۹۹ - {و اگر پروردگـار تو می خواست، قطعاً هر که در زمین است، همه آنها یکسر ایمان می آوردند. پس آیا تو مردم را ناگزیر می کنی که بگروند؟} مردمان را رها کنید، زیرا مردم دین خود را از مردمان گرفته انـد و شـما دین خود را از پیامبرصلی الله علیه وآله و علی علیه السلام گرفته ایـد و این دو برابر نیست. از پدرم شـنیدم که می فرمود: خداوند وقتی مقدر نمود بر بنده اش که بر این امر (ولایت) داخل شود، سـریع تر از پرنده به آشیانه اش وارد این امر می شود. - . المحاسن: ۲۰۱ باب ۳، ح ۳۸ -

**[ترجمه]

«۲۵»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ صَفْوَانَ وَ فَضَالَهَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ قَالَ کَانَ أَبِی یَقُولُ مَا لَکُمْ وَ لِدُعَاءِ النَّاسِ إِنَّهُ لَا یَدْخُلُ فِی هَذَا الْأَمْرِ إِلَّا مَنْ کَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ.

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام روایت کرده که پدرم می فرمود: شما به دعوت مردم چه کار دارید که آنها را به سوی ولایت ما می خوانید. همانا وارد این امر نمی شود مگر کسـی که خدا بر او نوشته باشد. - . المحاسن: ۲۰۱ باب ۳، ح ۳۹ -

**[ترجمه]

«۲۶»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ یَحْیَی عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ ثَابِتٍ (۲)

قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا ثَابِتُ مَا لَکُمْ وَ لِلنَّاسِ.

**[ترجمه]المحـاسن: امام صادق علیه السـلام فرمود: ای ثابت (ابوحمزه ثمالی) به مردمآنچه کار داریـد، آنها را رها کنیـد. - . المحاسن: ۲۰۱ باب ۳، ح ۳۹ -

**[ترجمه]

«۲۷»

سن، المحـاسن أَبِی عَنِ النَّضْـرِ عَنْ یَحْیَی الْحَلَبِیِّ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ الْحُرِّ قَالَ سَـمِعْتُ أَبَا عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام یَقُولُ إِنَّ رَجُلًا أَتَی أَبِی فَقَالَ إِنِّی رَجُلٌ خَصِمٌ أُخَاصِمُ مَنْ أُحِبُّ أَنْ

۱- الوكر: عش الطائر و موضعه

۲- هو ثابت بن سعيد على ما يستفاد من الحديث الأول من باب الهدايه من الكافى، و الحديث هكذا: عده من أصحابنا، عن أحمد بن محمّد بن عيسى، عن محمّد بن إسماعيل السرّاج، عن ابن مسكان، عن ثابت بن سعيد قال: قال أبو عبد اللّه عليه السلام: يا ثابت ما لكم و للناس؟ كفوا عن الناس و لا تدعوا أحدا الى أمركم، فو اللّه لو أن أهل السماوات و أهل الأرضين اجتمعوا على أن يهدوا عبدا يريد اللّه ضلالته ما استطاعوا على أن يهدوه، و لو أن أهل السماوات و أهل الأرضين اجتمعوا على أن يضلوا عبدا يريد اللّه هدايته ما استطاعوا أن يضلّوه، كفوا عن الناس و لا يقول أحد: عمى و أخى و ابن عمى و جارى فان اللّه إذا أراد بعبد خيرا طيب روحه فلا يسمع معروفا الا عرفه، و لا منكرا الا أنكره، ثمّ يقذف اللّه فى قلبه كلمه يجمع بها أمره.

يَدْخُلَ فِی هَذَا الْأَمْرِ فَقَالَ لَهُ أَبِی لَا تُخَاصِمْ أَحَداً فَإِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْراً نَكَتَ فِی قَلْبِهِ حَتَّى إِنَّهُ لَيُبْصِرُ بِهِ الرَّجُلَ مِنْكُمْ يَشْتَهِی لِقَاءَهُ.

قال و حدثنی عن عبد الله بن يحيی عن ابن مسکان عن ثابت عن أبی عبد الله علیه السلام

**[ترجمه]المحاسن: ایوب بن حر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: مردی نزد پدرم آمد و گفت، من مردی دشمن ستیزم و با کسی که دوست دارد وارد تشیع شود مخاصمه می کنم تا وارد شود. پدرم به او فرمود: با کسی دشمنی نکن، زیرا خدای متعال وقتی که

ص: ۱۳۳

خیر بنده ای را بخواهد، در قلبش نقطه ای ایجاد می کند تا بواسطه او مردی از شما را بینا می گرداند که ملاقات خدا را آرزو کند. و ابوحمزه از امام صادق علیه السلام نیز این حدیث را روایت کرد. - . المحاسن: ۲۰۱ باب ۳، ح ۴۰ -

**[ترجمه]

بيان

النكت أن تضرب فی الأرض بخشب فيؤثر فيها و النقش فی الأرض و المراد إلقاء الحق فيه و إثباته بحيث تنتقش به و تقبله و الظاهر أن الغرض من تلك الأخبار ترك مجادله من لا يؤثر الحق فيه و تجب التقيه منه و لما كانوا فی غايه الحرص على دخول الناس فی الإيمان كانوا يتعرضون للمهالك فبيّن عليه السلام أنه ليس كل من تلقون إليه شيئا من الخير يقبله بل لا بد من شرائط يفقدها كثير من الناس و إن كان فقدها بسوء اختيارهم و سنفصل القول فيها فی محله إن شاء الله.

**[ترجمه]«النکت» آن است که با چوب به زمین زنی و خاک بلند شود و در زمین نقش ایجاد کند. مراد انداختن حق است در دل و اثبات حق به گونه‌ای که حق در دلش نقش می بندد و آن را قبول می کند. ظاهراً مقصد اخبار، ترک مجادله و بگو مگو با کسی است که حق در او اثر نمی کند و تقیه از او واجب است. چون شیعیان در آخرین درجه حرص برای دخول مردمان در ایمان بودند، متعرض مهالک می شدند و خود را در معرض هلاکت قرار می دادند، پس امام علیه السلام بیان کرد، که این طور نیست که هر کس خیر را قبول کند، باید شرایطی مهیا باشد که اکثر مردمان آن شرایط را ندارند، اگر چه دارا شدن این شرایط به خاطر اختیار سوء خودشان بود باشد. تفصیل گفتار در جای خودش خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۲۸»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا تُخَاصِمُوا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ لَوِ اسْتَطَاعُوا أَنْ يُحِبُّونَا لَأَحَبُّونَا إِنَّ اللَّهَ أَخَذَ مِيثَاقَ شِيعَتِنَا يَوْمَ أَخَذَ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ فَلَا يَزِيدُ فِيهِمْ أَحَدٌ أَبَداً وَ لَا يَنْقُصُ

مِنْهُمْ أَحَدٌ أَبَداً (۱)

**[ترجمه]المحاسن: ابوبصیر از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: با مردم دشمنی نکنید، زیرا مردمان اگر می توانستند ما را دوست بدارند، دوست داشته بودند. خداوند پیمان شیعیان ما را روزی که برای انبیاء پیمان گرفت، گرفته است، پس هرگز کسی به شیعه ها اضافه و هرگز کسی از آن‌ها کم نمی شود. - . المحاسن: ۱۳۶ باب ۶ ح ۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۹»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَدْعُو النَّاسَ إِلَی مَا فِی یَدِی فَقَالَ لَا قُلْتُ إِنِ اسْتَرْشَدَنِی أَحَدٌ أُرْشِدُهُ قَالَ نَعَمْ إِنِ اسْتَرْشَدَکَ فَأَرْشِدْهُ فَإِنِ اسْتَزَادَکَ فَزِدْهُ فَإِنْ جَاحَدَکَ فَجَاحِدْهُ.

**[ترجمه]المحاسن: ابو بصیر گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: مردم را به آنچه در دستم از ولایت دارم دعوت کنم؟ فرمود: نه. عرض کردم: اگر کسی از من راهنمایی خواست راهنمایی کنم؟ فرمود: بلی و فرمود: اگر بیشتر از شما راهنمایی خواست بیشتر راهنمایی اش کن و اگر با تو از سر انکار در آمد تو نیز او را انکار کن. - . المحاسن: ۲۳۲ باب ۱۸ ح ۱۸۴ -

**[ترجمه]

بیان

فجاحده أی لا تظهر له معتقدک و إن سألک عنه فلا تعترف به أو المعنی إن أنکر و رد علیک فی شی ء من دینک فأنکر علیه و الأول أوفق بصدر الخبر.

**[ترجمه]اعتقادات را آشکار نکن و اگر از اعتقادات سؤال کرد به آن اعتراف نکن یا معنا چنین است اگر بر تو رد کرد در چیزی از دینت و انکار نمود پس بر او انکار کن. معنای اول با صدر حدیث بهتر می سازد.

**[ترجمه]

«۳۰»

ضا، فقه الرضا علیه السلام إِیَّاکَ وَ الْخُصُومَهَ فَإِنَّهَا تُورِثُ الشَّکَّ وَ تُحْبِطُ الْعَمَلَ وَ تُرْدِی بِصَاحِبِهَا وَ عَسَی أَنْ یَتَکَلَّمَ بِشَیْ ءٍ فَلَا یُغْفَرَ لَهُ.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: مبادا با دیگران دشمنی و بگو و مگو کنی، زیرا این کار باعث شک می شود و اجر عمل را

نابود می کند و صاحبش را هلاک می کند. چه بسا چیزی بگوید که هرگز آمرزیده نشود. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۸۴ ب - ۱۰۷

**[ترجمه]

«۳۱»

مص، مصباح الشريعه قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام الْمِرَاءُ دَاءٌ رَدِيٌّ وَ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ خَصْلَةٌ شَرٌّ مِنْهُ وَ هُوَ خُلُقُ إِبْلِيسَ وَ نِسْبَتُهُ فَلَا يُمَارِي فِي أَيِّ حَالٍ كَانَ إِلَّا مَنْ كَانَ جَاهِلًا بِنَفْسِهِ وَ بِغَيْرِهِ مَحْرُوماً مِنْ حَقَائِقِ الدِّينِ.

۱- تقدم الحديث بالاسناد عن أبي جعفر علیه السلام تحت الرقم ۲۱.

**[ترجمه]مصباح الشریعه: امام صادق علیه السلام: جدال کردن برای انسان، درد بدی است، خصلتی بدتر از مراء نیست و آن خوی شیطان است، پس در هیچ حال مراء نکن، مگر با کسی که خودش و دیگران را نشناسد و از حقایق دین محروم باشد. - . منیه المرید: ۶۹ -

ص: ۱۳۴

**[ترجمه]

«۳۲»

رُوِیَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام اجْلِسْ حَتَّی نَتَنَاظَرَ فِی الدِّینِ فَقَالَ یَا هَذَا أَنَا بَصِیرٌ بِدِینِی مَکْشُوفٌ عَلَیَّ هُدَایَ فَإِنْ کُنْتَ جَاهِلًا بِدِینِکَ فَاذْهَبْ وَ اطْلُبْهُ مَا لِی وَ لِلْمُمَارَاهِ وَ إِنَّ الشَّیْطَانَ لَیُوَسْوِسُ لِلرَّجُلِ وَ یُنَاجِیهِ وَ یَقُولُ نَاظِرِ النَّاسَ فِی الدِّینِ کَیْلَا یَظُنُّوا بِکَ الْعَجْزَ وَ الْجَهْلَ ثُمَّ الْمِرَاءُ لَا یَخْلُو مِنْ أَرْبَعَهِ أَوْجُهٍ إِمَّا أَنْ تَتَمَارَی أَنْتَ وَ صَاحِبُکَ فِیمَا تَعْلَمَانِ فَقَدْ تَرَکْتُمَا بِذَلِکَ النَّصِیحَهَ وَ طَلَبْتُمَا الْفَضِیحَهَ وَ أَضَعْتُمَا ذَلِکَ الْعِلْمَ أَوْ تَجْهَلَانِهِ فَأَظْهَرْتُمَا جَهْلًا وَ خَاصَمْتُمَا جَهْلًا أَوْ تَعْلَمُهُ أَنْتَ فَظَلَمْتَ صَاحِبَکَ بِطَلَبِکَ عَثْرَتَهُ أَوْ یَعْلَمُهُ صَاحِبُکَ فَتَرَکْتَ حُرْمَتَهُ وَ لَمْ تُنْزِلْهُ مَنْزِلَتَهُ وَ هَذَا کُلُّهُ مُحَالٌ فَمَنْ أَنْصَفَ وَ قَبِلَ الْحَقَّ وَ تَرَکَ الْمُمَارَاهَ فَقَدْ أَوْثَقَ إِیمَانَهُ وَ أَحْسَنَ صُحْبَهَ دِینِهِ وَ صَانَ عَقْلَهُ (۱).

**[ترجمه]مردی به امام حسین علیه السلام گفت: بنشین تا درباره دین گفتگو کنیم. آن حضرت فرمود: من دینم را می شناسم، هدایت برایم کشف شده و اگر تو جاهل به دینت هستی، برو آن را بخواه و جستجو کن. من چه کار دارم با جدال در دین؟ شیطان مرد را وسوسه نموده و در گوشش می گوید: با مردم در دین مناظره کن تا مردم گمان نکنند تو در مناظره عاجز هستی و نادانی؛ پس مراء از ۴ قسم بیرون نیست: یا تو با کسی جدال می کنی، در حالی که هر دو شما دانا هستید، پس با این کار خیرخواهی را رها نموده اید و رسوائی نموده و آن علم را ضایع ساخته‌اید. یا شما آن علم را نمی دانستید، پس اظهار نادانی کرده و با هم از روی نادانی دشمنی کردید. یا خود تنها می دانی، پس بر رفیقت به سبب آشکار کردن لغزش های او ستم می کنی. و یا تو نمی دانی و دوستت آن را می داند، در این صورت حرمت رفیقت را نگه نداشته ای و منزلتش را پایین آورده ای که همه اینها محال است. پس هر کس انصاف دهد و حق را قبول کند و مراء را ترک نماید، به راستی ایمانش را محکم کرده و رفتار دینی اش را نیکو کرده و عقلش را نگهداری کرده است. - . منیه المرید: ۶۹ -

**[ترجمه]

«۳۳»

سر، السرائر مِنْ کِتَابِ الْمَشِیخَهِ لِابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ إِنَّمَا شِیعَتُنَا الْخُرْسُ.

**[ترجمه]سرائر: ابوحمزه می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: شیعیان ما لالند (مواظب زبان خود هستند).

**[ترجمه]

«۳۴»

سر، السرائر مِنْ كِتَابِ الْمَشْيَخَةِ لِابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ يَقُولُونَ يَنْقَادُ وَ لَا يَنْقَادُ يَعْنِي أَصْحَابَ الْكَلَامِ أَمَا لَوْ عَلِمُوا كَيْفَ كَانَ بَدْءُ الْخَلْقِ وَ أَصْلُهُ لَمَا اخْتَلَفَ اثْنَانِ (۲).

**[ترجمه]سرائر: ابن سنان می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که در نکوهش متکلمان فرمود: اگر می دانستند آغاز و ریشه آفرینش چگونه بوده است، دو نفر با همدیگر اختلاف نمی کردند.

**[ترجمه]

«۳۵»

نی، الغیبه للنعمانی عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُونُسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْقُرَشِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْغِفَارِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِيَّاكُمْ وَ جِدَالَ كُلِّ مَفْتُونٍ فَإِنَّهُ مُلَقَّنٌ حُجَّتَهُ إِلَى انْقِضَاءِ مُدَّتِهِ فَإِذَا انْقَضَتْ مُدَّتُهُ أَلْهَبَتْهُ خَطِيئَتُهُ وَ أَحْرَقَتْهُ (۳).

**[ترجمه]غیبه نعمانی: ابو محمد غفاری از امام صادق علیه السلام از پیامبر صلّی اللّه علیه و آله روایت کرده است که فرمود: مبادا با کسانی که در دین خود فریب خورده اند مباحثه و جدل کنید، زیرا او تا زمانش به پایان برسد، بر برهان پوسیده خود که از دیگران بدو می رسد باقی است و چون زمانش سپری شد، شعله گناهانش او را در بر گرفته و خواهد سوزانید. - . غیبه النعمانی: ۱۶ -

**[ترجمه]

«۳۶»

جا، المجالس للمفید الْحَسَنُ بْنُ حَمْزَةَ الطَّبَرِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَاتِمٍ الْقَزْوِينِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمَخْزُومِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شَمُّونٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ أَعَانَنَا بِلِسَانِهِ عَلَى عَدُوِّنَا أَنْطَقَهُ اللَّهُ بِحُجَّتِهِ يَوْمَ مَوْقِفِهِ بَيْنَ يَدَيْهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

ص: ۱۳۵

۱- من قوله: ثم المراء إلى آخر ما نقل لیس من الروایه کما هو ظاهر. ط.

۲- تقدم الحدیث بطریق آخر تحت الرق ۲۳.

۳- تقدم الحدیث تحت الرقم ۱۸ عن الغفاری، عن أبی جعفر بن إبراهیم، عن أبی عبد اللّه علیه السلام فالسند لا یخلو عن

احتمال ارسال، و ذيلناه هنا بما يناسب المقام ايضا.

**[ترجمه]مجالس مفید: جعفر بن محمد از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: کسی که ما را به وسیله زبانش بر دشمن کمک کند، خداوند او را روز قیامت به گونه ای گویا می کند که بتواند حجت خود را بیان کند. - . امالی مفید ۳۳ م ۴ ح ۷ -

ص: ۱۳۵

**[ترجمه]

«۳۷»

جا، المجالس للمفید الْجِعَابِیُّ عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یُوسُفَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رِزْقٍ عَنْ أَبِی زِیَادٍ الْفُقَیْمِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْکُهُ الْکَلَامَ فِیمَا لَا یَعْنِیهِ.

**[ترجمه]مجالس مفید: ابو زیاد فقیمی از امام صادق علیه السلام از پدرانش روایت می کند که پیامبر فرمود: یکی از نشانه های نیکویی اسلام شخص این است که درباره آنچه برایش فائده ندارد حرف نزند. - . امالی مفید: ۳۴ م ۴ ح ۹ -

**[ترجمه]

«۳۸»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ ابْنِ عَمِیرَةَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ النَّاسَ یَعِیبُونَ عَلَیَّ بِالْکَلَامِ وَ أَنَا أُکَلِّمُ النَّاسَ فَقَالَ أَمَّا مِثْلُکَ مَنْ یَقَعُ ثُمَّ یَطِیرُ فَنَعَمْ وَ أَمَّا مَنْ یَقَعُ ثُمَّ لَا یَطِیرُ فَلَا.

**[ترجمه]رجال الکشی: عبدالاعلی می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردم به سخن گفتن من عیب می گیرند ولی من با مردم حرف می زنم. امام علیه السلام فرمود: امثال تو که زمین می خورد و دوباره پرواز می کند اشکال ندارد. با مردم مناظره نیکو کن. اما کسی که در موقع مناظره زمین می خورد، یعنی در بحث شکست می خورد، اجازه مناظره ندارد. - . اختیار معرفه الرجال: ۶۱۰ ح ۵۷۸ -

**[ترجمه]

«۳۹»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ وَ مُحَمَّدٌ ابْنَا نُصَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبَانٍ الْأَحْمَرِ عَنِ الطَّیَّارِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بَلَغَنِی أَنَّکَ کَرِهْتَ مُنَاظَرَةَ النَّاسِ فَقَالَ أَمَّا کَلَامُ مِثْلِکَ فَلَا یُکْرَهُ مَنْ إِذَا طَارَ یُحْسِنُ أَنْ یَقَعَ وَ إِنْ وَقَعَ یُحْسِنُ أَنْ یَطِیرَ فَمَنْ کَانَ هَکَذَا لَا نَکْرَهُهُ.

**[ترجمه]رجال الکشی: طیّار می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: به من چنین رسیده که شما مناظره با مردم را دوست ندارید؟! امام علیه السلام فرمود: مناظره با مانند شخص شما اشکال ندارد، چون اوج و فرود بحث را می دانی. - . اختیار معرفه الرجال: ۶۳۸ ح ۶۵۰ -

**[ترجمه]

«۴۰»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ وَ مُحَمَّدٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا فَعَلَ ابْنُ الطَّیَّارِ قَالَ قُلْتُ مَاتَ قَالَ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ لَقَّاهُ نَضْرَهً وَ سُرُوراً فَقَدْ کَانَ شَدِیدَ الْخُصُومَهِ عَنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ (۱).

**[ترجمه]رجال الکشی: هشام بن حکم می گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: ابن طیار چه کار می کند؟ عرض کردم: از دنیا رفت. فرمود: خدا او را رحمت کند شادمانی و شادابی نصیبش باشد. از ما اهل بیت سرسختانه دفاع و مناظره می کرد. - . اختیار معرفه الرجال: ۶۳۸ ح ۶۵۱ -

**[ترجمه]

«۴۱»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ وَ مُحَمَّدٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ یُونُسَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْأَحْوَلِ (۲) عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا فَعَلَ ابْنُ الطَّیَّارِ فَقُلْتُ تُوُفِّیَ فَقَالَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَدْخَلَ اللَّهُ عَلَیْهِ الرَّحْمَهَ وَ النَّضْرَهَ فَإِنَّهُ کَانَ یُخَاصِمُ عَنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ.

**[ترجمه]رجال الکشی: ابوجعفر احول می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: ابن طیار چه کار می کند؟ عرض کردم: از دنیا رفت فرمود: خدا او را رحمت کند شادمانی و شادابی نصیبش باشد از ما اهل بیت سرسختانه دفاع و مناظره می کرد. - . اختیار معرفه الرجال: ۶۳۸ ح ۶۵۲ -

**[ترجمه]

«۴۲»

کش، رجال الکشی نضر [نَضْرُ] بْنُ الصَّبَّاحِ قَالَ: کَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ یَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ کَلِّمْ أَهْلَ الْمَدِینَهِ فَإِنِّی أُحِبُّ أَنْ یُرَی فِی رِجَالِ الشِّیعَهِ مِثْلُکَ.

**[ترجمه]رجال الکشی: نضر بن صباح می گوید: امام صادق علیه السلام به عبدالرحمن بن حجاج می فرمود: با اهل مدینه مناظره کن، چه اینکه دوست دارم در میان مردان شیعه مانند تو دیده شوند. - . اختیار معرفه الرجال: ۷۴۱ ح ۸۳۰ -

**[ترجمه]

«۴۳»

كش، رجال الكشی حَمْدَوَيْهِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ: ذُكِرَ لِأَبِی الْحَسَنِ عليه السلام أَصْحَابُ الْكَلَامِ فَقَالَ أَمَّا ابْنُ حَكِيمٍ فَدَعُوهُ.

ص: ۱۳۶

۱- كأن الخصومه ضمنت معنی الدفع و لذلك عدی بعن، و كذلك فی الخبر التالی

۲- هو محمّد بن علیّ بن النعمان بن أبی طریفه البجلیّ مولی الأحوال أبو جعفر الكوفیّ الصیرفی الملقب عندنا بمؤمن الطاق و شاء الطاق و صاحب الطاق و عند المخالفون بشیطان الطاق كان متكلما حاذقا، حاضر الجواب، له مناظرات مع زید بن علیّ و أبی حنیفه و الضحّاك الشاری و ابن أبی العوجاء فافحمهم

**[ترجمه]رجال الکشی: محمد بن حکیم می گوید: در نزد ابوالحسن علیه السلام از اهل کلام یادآوری شد، فرمود: ابن حکیم را رها کنید (بگذارید بحث کند). - . اختیار معرفه الرجال: ۷۴۶ ح ۸۴۳ -

ص: ۱۳۶

**[ترجمه]

«۴۴»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ یُونُسَ عَنْ حَمَّادٍ قَالَ: کَانَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام یَأْمُرُ مُحَمَّدَ بْنَ حَکِیمٍ أَنْ یُجَالِسَ أَهْلَ الْمَدِینَهِ فِی مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَنْ یُکَلِّمَهُمْ وَ یُخَاصِمَهُمْ حَتَّی کَلَّمَهُمْ فِی صَاحِبِ الْقَبْرِ وَ کَانَ إِذَا انْصَرَفَ إِلَیْهِ قَالَ مَا قُلْتَ لَهُمْ وَ مَا قَالُوا لَکَ وَ یَرْضَی بِذَلِکَ مِنْهُ.

کش، رجال الکشی محمد بن مسعود عن علی بن محمد بن یزید عن الأشعری عن ابن هاشم عن یحیی بن عمران عن یونس عن محمد بن حکیم مثله.

**[ترجمه]رجال الکشی: حماد می گوید: ابوالحسن علیه السلام همیشه محمد بن حکیم را امر می کرد که با مردم مدینه در مسجد پیامبر مناظره کند، حتی درباره پیامبر؛ وقتی ابن حکیم از مناظره باز می گشت، امام علیه السلام می پرسید: با آنان آنچه گفتی و با تو چه گفتند. در نهایت از مناظره او راضی بودند. - . اختیار معرفه الرجال: ۷۴۶ ح ۸۴۴ -

رجال الکشی: محمد بن حکیم مثل آن را روایت کرده است. - . اختیار معرفه الرجال: ۷۴۶ ح ۸۴۵ -

**[ترجمه]

«۴۵»

ختص، الإختصاص قَالَ الرِّضَا علیه السلام لَا تُمَارِیَنَّ الْعُلَمَاءَ فَیَرْفُضُوکَ وَ لَا تُمَارِیَنَّ السُّفَهَاءَ فَیَجْهَلُوا عَلَیْکَ.

**[ترجمه]اختصاص: امام رضا علیه السلام فرمود: با دانشمندان مجادله نکن که ترکت می کنند و با نابخردان نیز مجادله ننما که با تو نادانی می کنند. - . اختصاص: ۲۴۵ -

**[ترجمه]

«۴۶»

أَقُولُ قَالَ السَّیِّدُ بْنُ طَاوُسٍ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی کَشْفِ الْمَحَجَّهِ رَوَیْتُ مِنْ کِتَابِ أَبِی مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ الْأَنْصَارِیِّ وَ نَقَلْتُهُ مِنْ أَصْلٍ قُرِئَ عَلَی الشَّیْخِ هَارُونَ بْنِ مُوسَی التَّلَّعُکْبَرِیِّ رَوَاهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: أَرَدْتُ الدُّخُولَ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام

فَقَالَ لِی مُؤْمِنُ الطَّاقِ اسْتَأْذِنْ لِی عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ نَعَمْ فَدَخَلْتُ عَلَیْهِ فَأَعْلَمْتُهُ مَکَانَهُ فَقَالَ لَا تَأْذَنْ لَهُ عَلَیَّ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ انْقِطَاعُهُ إِلَیْکُمْ وَ وَلَاؤُهُ لَکُمْ وَ جِدَالُهُ فِیکُمْ وَ لَا یَقْدِرُ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ أَنْ یَخْصِمَهُ فَقَالَ بَلْ یَخْصِمُهُ صَبِیٌّ مِنْ صِبْیَانِ الْکُتَّابِ (۱) فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ هُوَ أَجْدَلُ مِنْ ذَلِکَ وَ قَدْ خَاصَمَ جَمِیعَ أَهْلِ الْأَدْیَانِ فَخَصَمَهُمْ فَکَیْفَ یَخْصِمُهُ غُلَامٌ مِنَ الْغِلْمَانِ وَ صَبِیٌّ مِنَ الصِّبْیَانِ فَقَالَ یَقُولُ لَهُ الصَّبِیُّ أَخْبِرْنِی عَنْ إِمَامِکَ أَمَرَکَ أَنْ تُخَاصِمَ النَّاسَ فَلَا یَقْدِرُ أَنْ یَکْذِبَ عَلَیَّ فَیَقُولُ لَا فَیَقُولُ لَهُ فَأَنْتَ تُخَاصِمُ النَّاسَ مِنْ غَیْرِ أَنْ یَأْمُرَکَ إِمَامُکَ فَأَنْتَ عَاصٍ لَهُ فَیَخْصِمُهُ یَا ابْنَ سِنَانٍ لَا تَأْذَنْ لَهُ عَلَیَّ فَإِنَّ الْکَلَامَ وَ الْخُصُومَاتِ تُفْسِدُ النِّیَّهَ وَ تَمْحَقُ الدِّینَ.

**[ترجمه]مولف:

سید بن طاووس در کتاب «کشف المحجه» گوید: از کتاب ابی محمد عبد الله بن حماد انصاری که از اصحاب مولای ما امام کاظم علیه السلام است روایت نمایم، و آنچه در اینجا نقل می‌کنم، از اصل و کتابی است که تاریخ کتابت آن سال سیصد و هفتاد و شش است، که بر شیخ صدوق هارون بن موسی تلعکبری - خداوند او را مورد رضایتش قرار دهد - قرائت شده است: عبد الله سنان گوید: روزی قصد شرفیابی حضور مبارک حضرت صادق علیه السلام را داشتم، مؤمن طاق گفت: برای من نیز اجازه شرفیابی بگیر، قبول نمودم، و چون شرفیاب شدم جریان را به عرض مبارک رساندم، فرمودند: به او اجازه ورود مده. عرض کردم: جانم فدایت، اتصال و دوستی او به شما، و بحث و مناظره های او در باره این خاندان، و اینکه در مناظره و بحث احدی از خلق خدا بر او غالب نشود، و هیچ کس او را محکوم نتواند کرد بر شما معلوم است. فرمودند: نه چنین است، بلکه یک طفل دبستانی او را محکوم نماید و بر او غالب آید. عرضه داشتم: فدایت گردم، او ارفع و اجل از این است، و چگونه چنین باشد و حال اینکه با تمام اهل ادیان مناظره نموده و همه را محکوم کرده و بر آنان غالب شده است؟ فرمودند: اگر طفلی دبستانی به او بگوید: آیا به امر امام خود با مردم مناظره نمایی یا بدون امر او اقدام به این امر نمایی؟ چون نتواند دروغ بگوید، در جواب او خواهد گفت: بدون امر امام است، پس خواهد گفت: چگونه بی اجازه و امر امام خود اقدام به این کار نموده ای و در پیشگاه او عاصی و گنه کاری، و با این کلام بر او غالب آید و او را محکوم نماید. ای پسر سنان، او را اذن ورود بر من مده، زیرا که کلام و خصومات عقیده را فاسد نموده، و دین را نابود می نماید. - . کشف المحجه لثمره المهجه: ۳۱- ۳۲ ف - ۲۷

**[ترجمه]

«۴۷»

وَ مِنَ الْکِتَابِ الْمَذْکُورِ عَنْ عَاصِمٍ الْحَنَّاطِ عَنْ أَبِی عُبَیْدَهَ الْحَذَّاءِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام وَ أَنَا عِنْدَهُ إِیَّاکَ وَ أَصْحَابَ الْکَلَامِ وَ الْخُصُومَاتِ وَ مُجَالَسَتَهُمْ فَإِنَّهُمْ تَرَکُوا مَا أُمِرُوا بِعِلْمِهِ وَ تَکَلَّفُوا مَا لَمْ یُؤْمَرُوا بِعِلْمِهِ حَتَّی تَکَلَّفُوا عِلْمَ السَّمَاءِ یَا أَبَا عُبَیْدَهَ خَالِطِ النَّاسَ بِأَخْلَاقِهِمْ وَ زَایِلْهُمْ بِأَعْمَالِهِمْ یَا أَبَا عُبَیْدَهَ إِنَّا لَا نَعُدُّ الرَّجُلَ فَقِیهاً عَالِماً حَتَّی یَعْرِفَ

١- بضم الكاف و فتح التاء المشدده: موضع التعليم

لَحْنَ الْقَوْلِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ (۱).

**[ترجمه]و نیز در آن کتاب از عاصم خیاط از ابو عبیده حذاء روایت نموده که گفت: حضرت باقر علیه السلام به من فرمود: بر تو باد به دوری کردن از اصحاب کلام و خصومات، و از مجالست با آنان؛ زیرا که آنچه را به علم آن مأمور بوده ترک نموده، و آنچه را به علم آن مأمور نبوده اند اخذ کرده، و در آن تکلف نموده اند، تا جایی که تکلف در علم آسمان نموده اند. ای ابا عبیده، با مردم آمیزش کن با اخلاقشان، و از آنان دوری نما در اعمالشان. ای ابا عبیده، ما مرد را فقیه و عالم ندانیم تا ص: ۱۳۷

اینکه لحن قول را بداند، و آن قول خداوند متعال است که می فرماید «وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ»، {و از آهنگ سخن به [حال] آنان پی خواهی بُرد}. - . کشف المحجه لثمره المهجه: ۳۲ ف ۲۷ -

**[ترجمه]

«۴۸»

وَ مِنَ الْكِتَابِ الْمَذْكُورِ عَنْ جَمِيلٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ مُتَكَلِّمُو هَذِهِ الْعِصَابَةِ مِنْ شِرَارِ مَنْ هُمْ مِنْهُمْ.

قال السيد رحمه الله و يحتمل أن يكون المراد بهذا الحديث يا ولدى المتكلمين الذين يطلبون بكلامهم و علمهم ما لا يرضاه الله جل جلاله أو يكونون ممن يشغلهم الاشتغال بعلم الكلام عما هو واجب عليهم من فرائض الله جل جلاله ثم قال رحمه الله و مما يؤكد تصديق الروايات بالتحذير من علم الكلام و ما فيه من الشبهات أننى وجدت الشيخ العالم سعيد بن هبه الله الراوندى قد صنف كراسا و هى عندى الآن فى الخلاف الذى تجدد بين الشيخ المفيد و المرتضى رحمهما الله و كانا من أعظم أهل زمانهما و خاصه شيخنا المفيد فذكر فى الكراس نحو خمس و تسعين مسأله قد وقع الخلاف بينهما فيها من علم الأصول و قال فى آخرها لو استوفيت ما اختلفا فيه لطال الكتاب و هذا يدلك على أنه طريق بعيد عن معرفه رب الأرباب.

**[ترجمه]و نیز در کتاب عبد اللَّه بن حماد انصاری در نسخه‌ای که بر هارون بن موسی تلعکبری قرائت شده یافتم: جمیل بن دراج گوید: شنیدم از حضرت صادق علیه السلام که می فرمود: متکلمین این طایفه از شرار این طایفه اند.

سپس سید بن طاووس گوید: ای فرزندم، شاید مراد از متکلمین در این حدیث، آنان باشند که با کلام و علم خود، آنچه را خدا راضی نیست طلب می نمایند؛ یا مراد کسانی باشند که اشتغال به علم کلام، آنان را از آنچه واجب تر است، از فرائض الهی باز می‌دارد، و من خود از منتسبین به علم کلام کسانی را دیده ام که این علم، شکوک و شبهاتی در مسائل مهمه از اسلام در آنان باقی گذاشته است.

و از جمله چیزهائی که شاهد بر صحت روایاتی است که از علم کلام و شبهاتی که در آن است نهی نموده، این است که عالم به علوم کثیره، قطب الدین راوندی سعد بن هبه اللَّه - رحمه اللَّه - رساله‌ای تصنیف نموده که در نزد من موجود است و در آن رساله اختلافاتی که میان شیخ مفید و سید مرتضی واقع شده را جمع نموده است - و حال اینکه آن دو بزرگوار خصوصا شیخ

مفید از اعاظم اهل زمان خود بوده اند – و در آن رساله در حدود نود و پنج مسئله از مسائل خلافیه میان این دو بزرگوار را در علم اصول ذکر نموده است و در آخر آن فرموده است: اگر تمـام مسـائلی را که در آن اختلاـف نموده انـد استیفـاء نمـایم، هر آینه کتـابی طولاـنی شـود، و این خـود دلیـل بر دوری علم کلاـم است از طریق معرفت رب الاربـاب. – . کشف المحجه لثمره المهجه: ۳۲ – ۳۳ ف ۲۸ – ۳۰ –

**[ترجمه]

«۴۹»

کَنْزُ الْکَرَاجُکِیِّ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِیَّاکُمْ وَ الْجِدَالَ فَإِنَّهُ یُورِثُ الشَّکَّ فِی دِینِ اللَّهِ.

**[ترجمه]کنز الکراجکی: حضـرت علی علیه السلام فرمود: مبادا در گفتگو ستیزه جو باشید که مایه تردید در دین خدا است. – . کنز الفوائد ۱: ۲۷۹ –

**[ترجمه]

«۵۰»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّهُ لَا تُفْهَمُ حِکْمَتُهُ وَ لَا تُؤْمَنُ فِتْنَتُهُ.

**[ترجمه]منیه المریـد: پیامبر صـلی الله علیه وآله فرمود: جدال و ستیزه جویی را کنار بگذارید، زیرا حکمت آن را نمی فهمید و از فتنه آن در امان نمی مانید. – . منیه المرید: ۶۸ –

**[ترجمه]

«۵۱»

وَ قَالَ صـلی الله علیه و آله مَنْ تَرَکَ الْمِرَاءَ وَ هُوَ مُحِقٌّ بُنِیَ لَهُ بَیْتٌ فِی أَعْلَی الْجَنَّهِ وَ مَنْ تَرَکَ الْمِرَاءَ وَ هُوَ مُبْطِلٌ یُبْنَی لَهُ بَیْتٌ فِی رَبَضِ الْجَنَّهِ.

**[ترجمه]پیامبر صـلی الله علیه وآله وسـلم فرمود: اگر کسـی جـدال را ترک کند در حالی که خود را محق می داند، خانه ای در بلنـدترین درجات بهشت برایش مهیّا می شود؛ و اگر کسـی از جـدال خودداری کنـد در حالی که حق با او نیست، خانه ای در میانه بهشت برای او ساخته می شود. – . منیه المرید: ۶۸ –

**[ترجمه]

«۵۲»

وَ قَالَ صلى الله علیه و آله مَا ضَلَّ قَوْمٌ إِلَّا أَوْثَقُوا الْجَدَلَ.

**[ترجمه]و فرمود: هیچ گروهی گمراه نشد مگر این که جدال و ستیزه جویی را استوار ساخت. - . منیه المرید: ۶۹ -

**[ترجمه]

«۵۳»

وَ قَالَ صلى الله علیه و آله لَا يَسْتَكْمِلُ عَبْدٌ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَدَعَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ كَانَ مُحِقّاً.

**[ترجمه]و فرمود: حقیقت ایمان بنده کامل نمی شود، مگر جدال را رها سازد گرچه ذی حق باشد. - . منیه المرید: ۴۹ -

**[ترجمه]

«۵۴»

وَ رُوِیَ عَنْ أَبِی الدَّرْدَاءِ وَ أَبِی أُمَامَهَ وَ وَاثِلَهَ وَ أَنَسٍ قَالُوا خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله علیه و آله يَوْماً وَ نَحْنُ نَتَمَارَى فِی شَیْ ءٍ مِنْ أَمْرِ الدِّينِ فَغَضِبَ غَضَباً شَدِيداً لَمْ يَغْضَبْ مِثْلَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِهَذَا ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يُمَارِی ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَ

ص: ۱۳۸

۱- أتی عن کتاب عاصم تحت الرقم ۵۸

الْمُمَارِیَ قَدْ تَمَّتْ خَسَارَتُهُ ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّ الْمُمَارِیَ لَا أَشْفَعُ لَهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ ذَرُوا الْمِرَاءَ فَأَنَا زَعِیمٌ بِثَلَاثَهِ أَبْیَاتٍ فِی الْجَنَّهِ فِی رِیَاضِهَا(۱)وَ أَوْسَطِهَا وَ أَعْلَاهَا لِمَنْ تَرَکَ الْمِرَاءَ وَ هُوَ صَادِقٌ ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّ أَوَّلَ مَا نَهَانِی عَنْهُ رَبِّی بَعْدَ عِبَادَهِ الْأَوْثَانِ الْمِرَاءُ.

**[ترجمه]ابو الدرداء و أبو أمامه و واثله و أنس گویند: روزی ما در یکی از مسائل دینی با همدیگر جدال می کردیم که رسول الله صلی الله علیه وآله بر ما وارد شد و غضب نمود که چنین خشمی از آن حضرت دیده نشده بود. سپس فرمود: پیشینیان شما به همین خاطر به هلاکت رسیدند، جدال را ترک کنید، زیرا مومن جدال نمی کند. جدال و مراء

ص: ۱۳۸

را ترک کنید، زیرا جدال کننده ضررش کامل است. و جدال را ترک کنید زیرا روز قیامت من از جدال کننده شفاعت نمی کنم. جدال را ترک کنید زیرا من ضامن سه خانه در بهشت برای کسی که مراء را ترک کند در حالی که او راستگو است هستم: خانه ای در میان بهشت، خانه ای در بالای بهشت، و خانه ای در پایین بهشت. جدال را ترک کنید زیرا نخستین چیزی که خدا مرا پس از پرستش بت ها از آن نهی کرد، همین مراء بود . - . منیه المرید: ۴۹ -

**[ترجمه]

«۵۵»

وَ عَنْهُ صلی الله علیه و آله قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ لَقِیَ اللَّهَ بِهِنَّ دَخَلَ الْجَنَّهَ مِنْ أَیِّ بَابٍ شَاءَ مَنْ حَسُنَ خُلُقُهُ وَ خَشِیَ اللَّهَ فِی الْمَغِیبِ وَ الْمَحْضَرِ وَ تَرَکَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ کَانَ مُحِقّاً.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هرکه خدا را با سه چیز ملاقات کند، از هر دروازه ای که بخواهد وارد بهشت می شود: کسی که خوش اخلاق باشد، و کسی که از خدا در آشکار و پنهان بترسد، و کسی که جدال را ترک کند گرچه صاحب حق باشد. - . منیه المرید: ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۵۶»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِیَّاکُمْ وَ الْمِرَاءَ وَ الْخُصُومَهَ فَإِنَّهُمَا یُمْرِضَانِ الْقُلُوبَ عَلَی الْإِخْوَانِ وَ یَنْبُتُ عَلَیْهِمَا النِّفَاقُ.

**[ترجمه]أمیر المؤمنین علیه السلام فرمود: از جدال و دشمنی بپرهیزید زیرا آن دو دل های برادران دینی را مریض می سازد و تخم نفاق می رویاند. - . منیه المرید: ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۵۷»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ جَبْرَئِیلُ علیه السلام لِلنَّبِیِّ صلی الله علیه و آله إِیَّاکَ وَ مُلَاحَاهَ الرِّجَالِ.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: جبرئیل علیه السلام به پیامبر صلی الله علیه وآله گفت: از ستیزه جویی با مردمان بپرهیز. -. منیه المرید: ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۵۸»

کِتَابُ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ، عَنْ أَبِی عُبَیْدَهَ الْحَذَّاءِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ إِیَّاکُمْ وَ أَصْحَابَ الْخُصُومَاتِ وَ الْکَذَّابِینَ فَإِنَّهُمْ تَرَکُوا مَا أُمِرُوا بِعِلْمِهِ وَ تَکَلَّفُوا مَا لَمْ یُؤْمَرُوا بِعِلْمِهِ حَتَّی تَکَلَّفُوا عِلْمَ السَّمَاءِ یَا أَبَا عُبَیْدَهَ خَالِقِ النَّاسَ بِأَخْلَاقِهِمْ یَا أَبَا عُبَیْدَهَ إِنَّا لَا نَعُدُّ الرَّجُلَ فِینَا عَاقِلًا حَتَّی یَعْرِفَ لَحْنَ الْقَوْلِ ثُمَّ قَرَأَ علیه السلام وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِی لَحْنِ الْقَوْلِ وَ اللَّهُ یَعْلَمُ أَعْمالَکُمْ تقدم الحدیث عن کشف المحجه تحت الرقم ۴۷.

ص: ۱۳۹

۱- و فی نسخه: فی ربضها

**[ترجمه]کتاب عاصم بن حمید: أبو عبیده حذاء گفت: شنیدم امام باقر علیه السلام می فرمود: از دروغ گویان و ستیزه گران دوری کنید، زیرا آنان آنچه مأمور به دانستنش بودند را رها ساختند و در آنچه مأمور به دانستنش نبودند، خود را به تکلّف انداختند، حتی دانش آسمان را وظیفه خود دانستند. ای ابو عبیده، با مردم به اخلاق خود آنان رفتار کنید، ما در میان خود کسی را عاقل نمی دانیم مگر اینکه آهنگ سخن را بشناسد. «وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِی لَحْنِ الْقَوْلِ وَ اللَّهُ یَعْلَمُ أَعْمالَکُمْ»، {و ازآهنگ سخن به [حال] آنان پی خواهی بُرد؛ و خداست که کارهای شما را می داند.} - . الاصول السته عشر کتاب عاصم بن حمید: ۲۷ -

ص: ۱۳۹

**[ترجمه]

«۵۹»

کِتَابُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ شُرَیْحٍ، عَنْ حُمَیْدِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ إِنَّ أُنَاساً دَخَلُوا عَلَی أَبِی رَحْمَهُ اللَّهِ عَلَیْهِ فَذَکَرُوا لَهُ خُصُومَتَهُمْ مَعَ النَّاسِ فَقَالَ لَهُمْ هَلْ تَعْرِفُونَ کِتَابَ اللَّهِ مَا کَانَ فِیهِ نَاسِخٌ أَوْ مَنْسُوخٌ قَالُوا لَا فَقَالَ لَهُمْ وَ مَا حَمَلَکُمْ عَلَی الْخُصُومَهِ لَعَلَّکُمْ تُحِلُّونَ حَرَاماً أَوْ تُحَرِّمُونَ حَلَالًا وَ لَا تَدْرُونَ إِنَّمَا یَتَکَلَّمُ فِی کِتَابِ اللَّهِ مَنْ یَعْرِفُ حَلَالَ اللَّهِ وَ حَرَامَهُ قَالُوا لَهُ أَ تُرِیدُ أَنْ نَکُونَ مُرْجِئَهً قَالَ لَهُمْ أَبِی وَیْحَکُمْ مَا أَنَا بِمُرْجِئٍ وَ لَکِنْ أَمَرْتُکُمْ بِالْحَقِّ.

**[ترجمه]کتاب جعفر بن محمد بن شریح: جابر جعفی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: گروهی بر پدرم وارد شدند و از ستیزه گری هایشان با مردم سخن گفتند، پدرم به آنان فرمود: آیا علم به ناسخ و منسوخ قرآن دارید؟ گفتند: نه. فرمود: چه چیزی شما را به دشمنی واداشته است؟ شاید شما نا آگاه حلالی را حرام کنید یا حرامی را حلال بسازید. در مورد قرآن فقط کسی می تواند سخن بگوید که حلال و حرام خدا را بشناسد. آن گروه گفتند: آیا می خواهید ما مرجئه شویم؟ پدرم فرمود: وای بر شما! من مرجئه نیستم، شما را به حق امر می کنم. - . الاصول السته عشر کتاب جعفر بن محمد بن شریح: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۶۰»

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ کَانَ یَدْعُو أَصْحَابَهُ مَنْ أَرَادَ اللَّهُ بِهِ خَیْراً سَمِعَ وَ عَرَفَ مَا یَدْعُوهُ إِلَیْهِ وَ مَنْ أَرَادَ اللَّهُ بِهِ شَرّاً طَبَعَ عَلَی قَلْبِهِ فَلَا یَسْمَعُ وَ لَا یَعْقِلُ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِذا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِکَ قالُوا

للذین اوتوا العلم ماذا قال آنفا اولئک الذین طبع الله علی قلوبهم. «وقال» : إنک لا تسمع الموتی ولا تسمع الصم الدعاء إذا ولوا مدبرین وما أنت بهادی العمی عن ضلالتهم الآیه.

**[ترجمه]جابر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله اصحابش را دعوت می کرد و هرکسی که خدا خیرش را می خواست می شنید و دعوت آن حضرت را درک می کرد، و هر کسی را که خدا شرش را می خواست بر قلبش مهر می زد، پس نمی شنید و نمی اندیشید؛ و این است معنای آیه مبارکه: «حتی إِذا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِك قالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ ما ذا قالَ آنِفاً أُولئِك الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلى قُلُوبِهِمْ»، - . محمد / ۱۶ - {ولی چون از نزد تو بیرون می روند، به دانش یافتگان می گویند: «هم اکنون چه گفت؟» اینان همانانند که خدا بر دلهایشان مُهر نهاده است.}و فرمود: «فإِنَّک لا تُسْمِعُ الْمَوْتى وَ لا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعاءَ إِذا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ *وَ ما أَنْتَ بِهادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلاَّ مَنْ يُؤْمِنُ بِآياتِنا فَهُمْ مُسْلِمُون»، - . نمل / ۸۰ - ۸۱ - {البتّه تو مردگان را شنوا نمی گردانی، و این ندا را به کران - چون پشت بگردانند - نمی توانی بشنوانی. و راهبر کوران [و بازگرداننده] از گمراهی شان نیستی. تو جز کسانی را که به نشانه های ما ایمان آورده اند و مسلمانند، نمی توانی بشنوانی.} - . الاصول السته عشر کتاب المثنی بن ولید: ۱۰۲ -

**[ترجمه]

«۶۱»

کتاب مثنی بن الولید ، عن أبی بصیر قال : سمعت أبا عبدالله ٧ یقول لا یخاصم إلا شاک فی دینه أو من لا ورع له.

**[ترجمه]کتاب مثنی بن ولید: ابو بصیر گوید: امام باقر علیه السلام می فرمود: دشمنی نمی کند جز کسی که در دینش شک داشته باشد، یا آدم بی تقوایی باشد. - . الاصول السته عشر کتاب المثنی بن ولید: ۱۰۲ -

**[ترجمه]

باب ۱۸ ذم إنكار الحق و الإعراض عنه و الطعن على أهله

الآيات

البقره: «ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَ أَنْتُمْ مُعْرِضُونَ»(۸۲)

الأنعام: «فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِآياتِ اللَّهِ وَ صَدَفَ عَنْها سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آياتِنا سُوءَ الْعَذابِ بِما كانُوا يَصْدِفُونَ»(۱۵۷)

يونس: «فَما ذا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلالُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ»(۳۲)

الرعد: «وَ لَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْواءَهُمْ بَعْدَ ما جاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ما لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَ لا واقٍ»(۳۶)

الكهف: «وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآياتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْها»(۵۶)

طه: «وَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكاً وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ أَعْمى قالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمى وَ قَدْ كُنْتُ بَصِيراً قالَ

كَذلِكَ أَتَتْكَ آياتُنا فَنَسِيتَها وَ كَذلِكَ الْيَوْمَ تُنْسى»(۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵)

النمل: «حَتَّى إِذا جاؤُ قالَ أَ كَذَّبْتُمْ بِآياتِي وَ لَمْ تُحِيطُوا بِها عِلْماً»(۸۴)

العنكبوت: «وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جاءَهُ أَ لَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوىً لِلْكافِرِينَ»(۶۸)

التنزيل: «وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآياتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْها إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ»(۲۲)

الزمر: «فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَ كَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جاءَهُ أَ لَيْسَ فِي جَهَنَّمَ

ص: ۱۴۰

مَثْوىً لِلْكافِرِينَ وَ الَّذِی جاءَ بِالصِّدْقِ وَ صَدَّقَ بِهِ أولئِکَ هُمُ الْمُتَّقُونَ»(۳۲ ، ۳۳)

الجاثیه: «وَیْلٌ لِکُلِّ أَفَّاکٍ أَثِیمٍ یَسْمَعُ آیاتِ اللَّهِ تُتْلی عَلَیْهِ ثُمَّ یُصِرُّ مُسْتَکْبِراً کَأَنْ لَمْ یَسْمَعْها فَبَشِّرْهُ بِعَذابٍ أَلِیمٍ وَ إِذا عَلِمَ مِنْ آیاتِنا شَیْئاً اتَّخَذَها هُزُواً أُولئِکَ لَهُمْ عَذابٌ مُهِینٌ»(۸ ، ۹)

الأحقاف: «وَ الَّذِینَ کَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ»(۳)

lt;meta info="- وَ الَّذینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ أَصْحابُ الْجَنَّهِ هُمْ فیها خالِدُون - . بقره / ۸۲ -

{و کسانی که ایمان آورده، و کارهای شایسته کرده اند، آنان اهل بهشتند، و در آن جاودان خواهند ماند.}

- أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنْزِلَ عَلَیْنَا الْکِتابُ لَکُنَّا أَهْدی مِنْهُمْ فَقَدْ جاءَکُمْ بَیِّنَهٌ مِنْ رَبِّکُمْ وَ هُدیً وَ رَحْمَهٌ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ کَذَّبَ بِآیاتِ اللَّهِ وَ صَدَفَ عَنْها سَنَجْزِی الَّذینَ یَصْدِفُونَ عَنْ آیاتِنا سُوءَ الْعَذابِ بِما کانُوا یَصْدِفُون - . انعام / ۱۵۷ -

{یا نگویید: «اگر کتاب بر ما نازل می شد، قطعاً از آنان هدایت یافته تر بودیم.» اینک حجّتی از جانب پروردگارتان برای شما آمده و رهنمود و رحمتی است. پس کیست ستمکارتر از آن کس که آیات خدا را دروغ پندارد و از آنها روی گرداند؟ به زودی کسانی را که از آیات ما روی می گردانند، به سبب [همین] اعراضشان، به عذابی سخت مجازات خواهیم کرد.}

- فَذلِکُمُ اللَّهُ رَبُّکُمُ الْحَقُّ فَما ذا بَعْدَ الْحَقِّ إِلاَّ الضَّلالُ فَأَنَّی تُصْرَفُون - . یونس / ۳۲ -

{این است خدا، پروردگار حقیقی شما، و بعد از حقیقت جز گمراهی چیست؟ پس چگونه [از حق] بازگردانیده می شوید؟}

- وَ کَذلِکَ أَنْزَلْناهُ حُکْماً عَرَبِیًّا وَ لَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْواءَهُمْ بَعْدَ ما جاءَکَ مِنَ الْعِلْمِ ما لَکَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِیٍّ وَ لا واقٍ - . رعد / ۳۷ -

{و بدین سان آن [قرآن] را فرمانی روشن نازل کردیم، و اگر پس از دانشی که به تو رسیده [باز] از هوسهای آنان پیروی کنی، در برابر خدا هیچ دوست و حمایتگری نخواهی داشت.}

- وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُکِّرَ بِآیاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْها وَ نَسِیَ ما قَدَّمَتْ یَداهُ إِنَّا جَعَلْنا عَلی قُلُوبِهِمْ أَکِنَّهً أَنْ یَفْقَهُوهُ وَ فی آذانِهِمْ وَقْراً وَ إِنْ تَدْعُهُمْ إِلَی الْهُدی فَلَنْ یَهْتَدُوا إِذاً أَبَداً - . کهف / ۵۷ -

{و کیست ستمکارتر از آن کس که به آیات پروردگارش پند داده شده، و از آن روی برتافته، و دستاورد پیشینه خود را فراموش کرده است؟}

- وَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِکْری فَإِنَّ لَهُ مَعِیشَهً ضَنْکاً وَ نَحْشُرُهُ یَوْمَ الْقِیامَهِ أَعْمی * قالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنی أَعْمی وَ قَدْ کُنْتُ بَصِیراً * قالَ کَذلِکَ أَتَتْکَ آیاتُنا فَنَسِیتَها وَ کَذلِکَ الْیَوْمَ تُنْسی

{و هر کس از یاد من دل بگرداند، در حقیقت، زندگیِ تنگ [و سختی] خواهد داشت، و روز رستاخیز او را نابینا محشور می

کنیم.» می گوید: «پروردگارا، چرا مرا نابینا محشور کردی با آنکه بینا بودم؟» می فرماید: «همان طور که نشانه های ما بر تو آمد و آن را به فراموشی سپردی، امروز همان گونه فراموش می شوی.»} - . طه / ۱۲۴ - ۱۲۶ -

- حَتَّى إِذا جاؤُ قالَ أَ كَذَّبْتُمْ بِآیاتی وَ لَمْ تُحیطُوا بِها عِلْماً أَمَّا ذا کُنْتُمْ تَعْمَلُون - . نمل / ۸۴ -

{تا چون [همه کافران] بیایند، [خدا] می فرماید: «آیا نشانه های مرا به دروغ گرفتید و حال آنکه از نظر علم، بدانها احاطه نداشتید؟ آیا [در طول حیات] چه می کردید؟»}

- وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرى عَلَى اللَّهِ کَذِباً أَوْ کَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جاءَهُ أَ لَیْسَ فی جَهَنَّمَ مَثْوىً لِلْکافِرینَ - . عنکبوت / ۶۸ -

{و کیست ستمکارتر از آن کس که بر خدا دروغ بندد یا چون حقّ به سوی او آید آن را تکذیب کند؟ آیا جای کافران [در] جهنّم نیست؟}

- وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُکِّرَ بِآیاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْها إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمینَ مُنْتَقِمُونَ - . سجده / ۲۲ -

{و کیست بیدادگرتر از آن کس که به آیات پروردگارش پند داده شود [و] آنگاه از آن روی بگرداند؟ قطعاً ما از مجرمان انتقام کشنده ایم.}.

- فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ کَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَ کَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جاءَهُ أَ لَیْسَ فی جَهَنَّمَ

ص: ۱۴۰

مَثْوىً لِلْکافِرینَ *وَ الَّذی جاءَ بِالصِّدْقِ وَ صَدَّقَ بِهِ أُولئِکَ هُمُ الْمُتَّقُون - . زمر / ۳۲ - ۳۳ -

{پس کیست ستمگرتر از آن کس که بر خدا دروغ بست، و [سخن] راست را چون به سوی او آمد، دروغ پنداشت؟ آیا جایِ کافران در جهنّم نیست؟ و آن کس که راستی آورد و آن را باور نمود؛ آنانند که خود پرهیزگارانند.}

- وَیْلٌ لِکُلِّ أَفَّاکٍ أَثیم *یَسْمَعُ آیاتِ اللَّهِ تُتْلى عَلَیْهِ ثُمَّ یُصِرُّ مُسْتَکْبِراً کَأَنْ لَمْ یَسْمَعْها فَبَشِّرْهُ بِعَذابٍ أَلیمٍ *وَ إِذا عَلِمَ مِنْ آیاتِنا شَیْئاً اتَّخَذَها هُزُواً أُولئِکَ لَهُمْ عَذابٌ مُهینٌ - . جاثیه / ۷ - ۹ -

{وای بر هر دروغزن گناه پیشه![که] آیات خدا را که بر او خوانده می شود، می شنود و باز به حال تکبّر - چنانکه گویی آن را نشنیده است - سماجت می ورزد. پس او را از عذابی پردرد خبر ده. و چون از نشانه های ما چیزی بداند، آن را به ریشخند می گیرد. آنان عذابی خفّت آور خواهند داشت.}

- ما خَلَقْنَا السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ ما بَیْنَهُما إِلاَّ بِالْحَقِّ وَ أَجَلٍ مُسَمًّى وَ الَّذینَ کَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُون - . احقاف / ۳ -

{[ما] آسمانها و زمین و آنچه را که میان آن دو است جز به حقّ و [تا] زمانی معیّن نیافریدیم، و کسانی که کافر شده اند، از

آنچه هشدار داده شده اند رویگردانند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَلْحَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ عَبْدٌ فِی قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبْرٍ وَ لَا يَدْخُلُ النَّارَ عَبْدٌ فِی قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَلْبَسُ الثَّوْبَ أَوْ يَرْكَبُ الدَّابَّةَ فَيَكَادُ يُعْرَفُ مِنْهُ الْكِبْرُ قَالَ لَيْسَ بِذَاكَ إِنَّمَا الْكِبْرُ إِنْكَارُ الْحَقِّ وَ الْإِيمَانُ الْإِقْرَارُ بِالْحَقِّ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبدالله بن طلحه گوید: امام صادق علیه السلام روایت کرد که پیامبر صلی الله علیه وآله فرمود: هرگز به بهشت وارد نخواهد شد شخصی که به اندازه خردلی (اسپندان) از خودنمایی در دل داشته باشد، و به جهنم نرود شخصی که به اندازه وزن خردلی ایمان در قلبش باشد. عرض کردم: فدایت گردم: گاهی انسان لباسی به تن می کند، یا بر مرکبی سوار می شود و احساس بزرگی می کند. آیا می فرمائید این از جهت فخر فروشی است؟ فرمود: نه، این ها خودنمائی نیست بلکه «کبر» منکر شدن حق، و «ایمان»، اعتراف به حق است. - . معانی الاخبار: ۲۴۱ ب ۲۶۱ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۲»

مع، معانی الأخبار ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ مَرَّارٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا يَعْنِی أَبَا جَعْفَرٍ وَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِی قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبْرٍ قَالَ قُلْتُ إِنَّا نَلْبَسُ الثَّوْبَ الْحَسَنَ فَيَدْخُلُنَا الْعُجْبُ فَقَالَ إِنَّمَا ذَاكَ فِيمَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ(۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: محمّد بن مسلم از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام روایت نموده که فرمود: داخل بهشت نخواهد شد کسی که در دلش به اندازه دانه ای خردل غرور داشته باشد. راوی گوید: گفتم: پس اگر ما لباس زیبایی بپوشیم و خود بزرگ بینی در ما پیدا شود چه؟ فرمود: همانا آن بین او و خدا است. - . معانی الاخبار: ۲۴۱ ب ۲۶۱ ح ۲ -

**[ترجمه]

بيان

أي التكبر على الله بعدم قبول الحق و الإعجاب فيما بينه و بين الله بأن يعظم عنده عمله و يمن على الله به.

**[ترجمه]یعنی تکبر به خـدا ورزیـدن به این است که حق را قبول نمی کند و بین خود و بین خدا اعجاب می کند، به این که کارش در نزدش بزرگ جلوه می کند و به عملش بر خدا منّت می گذارد.

**[ترجمه]

«۳»

مع، معانی الأخبار ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنِ ابْنِ فَرْقَدٍ عَمَّنْ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ فِی قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنَ الْكِبْرِ وَ لَا يَدْخُلُ النَّارَ مَنْ فِی قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ قَالَ فَاسْتَرْجَعْتُ فَقَالَ مَا لَکَ تَسْتَرْجِعُ فَقُلْتُ لِمَا أَسْمَعُ مِنْکَ فَقَالَ لَيْسَ حَيْثُ تَذْهَبُ إِنَّمَا أَعْنِی الْجُحُودَ إِنَّمَا هُوَ الْجُحُودُ.

ص: ۱۴۱

۱- لظاهر أن المراد به: أن ذلک سیئه بینه و بین ربّه إن شاء اخذه به و إن شاء غفر له، و هو غیر الکبر الذی ذکره و هو استکبار علی اللّه و لا یغفر له، علی ما یفسره الخبر السابق و اللاحق. و أمّا ما ذکره رحمه اللّه فظاهر أنّه غیر منطبق علی الخبر ان کان أراد بذلک تفسیر تمام الخبر. ط

**[ترجمه]معانی الأخبار: یزید بن فرقد از شخصی روایت نموده، گفت: شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود: داخل بهشت نخواهد شد شخصی که در دلش به اندازه وزن دانه ای از خردل، خود بزرگ بینی باشد، و وارد جهنم نمی گردد کسی که در دلش به اندازه وزن دانه خردلی از ایمان باشد، راوی گوید: شروع نمودم به گفتن «انا لله و انا الیه راجعون» (به راستی ما ملک خداییم و قطعاً به سوی او باز خواهیم گشت) - این جمله در عربی مرادف است با وای به حال من! که در فارسی گفته می شود - فرمود: چرا کلمه استرجاع را گفتی؟ عرض کردم: جهت فرمایشی که از حضرتت شنیدم. فرمود: آن چنان که تو گمان بردی نیست، مقصودم منکر گشتن فهمیدن چیزی است و آن جز انکار حق نخواهد بود (یعنی غرض از تکبّر، انکار خداوند و گردن کشی در برابر قادر متعال است). - . معانی الاخبار: ۲۴۱ ب ۲۶۱ ح ۳ -

ص: ۱۴۱

**[ترجمه]

«۴»

مع، معانی الأخبار بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ حُرٍّ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْکِبْرُ أَنْ یَغْمِصَ النَّاسَ وَ یَسْفَهَ الْحَقَّ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبدالأعلی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: «کبر» عبارت از این است که آدمی با دیده حقارت به مردم بنگرد و حق را خوار و ناچیز شمرد و آن را بر وفق واقع نبیند. - . معانی الاخبار: ۲۴۲ ب ۲۶۱ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۵»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ سَیْفٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ أَعْظَمَ الْکِبْرِ غَمْصُ الْخَلْقِ وَ سَفَهُ الْحَقِّ قُلْتُ وَ مَا غَمْصُ الْخَلْقِ وَ سَفَهُ الْحَقِّ قَالَ یَجْهَلُ الْحَقَّ وَ یَطْعُنُ عَلَی أَهْلِهِ وَ مَنْ فَعَلَ ذَلِکَ فَقَدْ نَازَعَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِی رِدَائِهِ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبدالأعلی بن أعین گوید: امام صادق از پدران بزرگوارش علیهم السلام روایت نمود که پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: بزرگ ترین تکبّر، خوار شمردن آفریدگان و سبک پنداشتن حق است. عرض کردم: کوچک شمردن مخلوق و ناچیز شمردن حق چیست؟ فرمود: در برابر حق خود را به نادانی بزنند و به اهل حق طعنه زند؛ و هر کس که چنین نماید، با مقام کبریایی خدای عزوجل به ستیز برخاسته است. - . معانی الاخبار: ۲۴۲ ب ۲۶۱ ح ۵ -

**[ترجمه]

«۶»

مع، معانی الأخبار مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْكَوفِيِّ عَنِ ابْنِ بَقَّاحٍ عَنِ ابْنِ عَمِيرَهَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ دَخَلَ مَكَّهَ مُبَرَّأً مِنَ الْكِبْرِ غُفِرَ ذَنْبُهُ قُلْتُ وَ مَا الْكِبْرُ قَالَ غَمْصُ الْخَلْقِ وَ سَفَهُ الْحَقِّ قُلْتُ وَ كَيْفَ ذَاكَ قَالَ يَجْهَلُ الْحَقَّ وَ يَطْعُنُ عَلَى أَهْلِهِ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبدالملک گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که وارد مکه شود و از «کبر» بیزار باشد، گناهش آمرزیده گردد. عرض کردم: کبر چیست؟ فرمود: کوچک شمردن مردم، و خوار کردن حق. گفتم: آن چگونه است؟ فرمود: نادانی در برابر حق و سرکوب کردن اهل حق. - . معانی الاخبار: ۲۴۲ ب ۲۶۱ ح ۶ -

**[ترجمه]

أقول

قال الصدوق رحمه الله علیه بعد هذا الخبر فی کتاب الخلیل بن أحمد یقال فلان غمص الناس و غمص النعمه إذا تهاون بها و بحقوقهم و یقال إنه لمغموص علیه فی دینه أی مطعون علیه و قد غمص النعمه و العافیه إذا لم یشکرها قال أبو عبیده فی قوله علیه السلام سفه الحق هو أن یری الحق سفها و جهلا و قال الله تبارک و تعالی وَ مَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّهِ إِبْراهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ و قال بعض المفسرین إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ یقول سفهها و أما قوله غمص الناس فإنه الاحتقار لهم و الإزراء بهم و ما أشبه ذلک قال و فیه لغه أخری غیر هذا الحدیث و غمص بالصاد غیر معجمه و هو بمعنی غمط و الغمص فی العین و القطعه منه غمصه و الغمیصاء کوکب و المغمص فی المعاء غلظه و تقطیع و وجع.

**[ترجمه]شیخ صدوق بعد از این خبر فرموده: خلیل ابن احمد در کتاب خود گفته «فلانٌ غَمَصَ النَّاسَ وَ غَمَصَ النِّعمَهَ» در موردی گفته می شود که کسی نعمت و حقوق مردم را خوار و کوچک شمرد، و گفته می شود «اِنَّهُ لَمَغمُوصٌ عَلَیهِ فِی دِینِهِ» یعنی: طعنه و سرزنش شده بر دینش. «وَ قَد غَمَصَ النِعمَهَ و العَافِیَهَ» در موردی به کار می رود که کسی شکر نعمت و تندرستی را انجام ندهد. ابو عبید در فرموده امام «سفه الخلق» گفته، آن هنگامی است که حق را با بی اهمیتی و نادانی می نگرد و خداوند تبارک و تعالی فرموده: «وَ مَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّهِ إِبْراهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ»، {و چه کسی - جز آنکه به سبک مغزی گراید - از آیین ابراهیم روی برمی تابد؟} و یکی از مفسیرین گفته، «مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ»، یعنی او سبکی و بی مقداری خود را بیان می کند و از فرمایش امام «غَمَصَ النَّاسَ»، کوچک شمردن و بی ارزش دانستن آنان و مانند آن است، و افزوده که در آن لغت دیگری هم است در غیر این حدیث و «غَمَصَ»، به معنای «غَمَط» یعنی خوار داشتن کسی و شکر نعمت را به جا نیاوردن، و «غَمَصَ» در چشم است، و پاره ای آن را «غَمْصَه» گویند و «غمیصاء» نام ستاره ای است و «غَمَصَ» سفتی و پارگی و درد در روده ها است. - . معانی الاخبار: ۲۴۲ — ۲۴۳ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری فیه إنما البغی من سفه الحق أی من جهله و قیل جهل نفسه و لم یفکر فیها و فی الکلام محذوف تقدیره إنما البغی فعل من سفه الحق و السفه فی الأصل الخفه و الطیش و سفه فلان رأیه إذا کان مضطربا لا استقامه له و السفیه الجاهل و رواه الزمخشری من سفه الحق علی أنه اسم مضاف إلی الحق قال و فیها وجهان أحدهما أن یکون علی حذف الجار و إیصال الفعل کأن الأصل سفه علی الحق و الثانی أن یضمن معنی فعل متعد کجهل و المعنی الاستخفاف بالحق و أن لا یراه

على مـا هو عليه من الرجحـان و الرزانه و قـال فى غمص بـالغين المعجمه و الصاد المهمله فيه إنما ذلك من سـفه الحق و غمص الناس أى احتقرهم و لم يرهم شـيئا تقول منه غمص الناس يغمصـهم غمصا و قال فيه الكبر أن تسـفه الحق و تغمط الناس الغمط الاستهانه و الاستحقار و هو مثل الغمص يقال غَمَطَ يَغْمِطُ و غَمِطَ يَغْمَطُ و أما قول الصدوق و الغمص فى العين أى يطلق الغمص على وسـخ أبيض تجتمع فى مؤق العين و يقـال للجارى منه غمص و لليابس رمص و أما قوله و المغمص ففيما عنـدنا من النسـخ بـالميمين و لم يرد بهـذا المعنى و إنمـا يطلق على هـذا الـداء المغص بـالميم الواحـده و بنـاؤه مخـالف لبناء هـذه الكلمه فإن فى إحداهما الفاء ميم و العين غين و فى الأخرى الفاء غين و العين ميم.

**[ترجمـه]جزرى گويـد: «بغى» به معنـاى نـادانى از حق است. بعضـى گفته است، كسـى كه خـودش را نشـناسد و در مـورد خودش فكر نكند. و حديث تقديرش اين است «انما البغى فعل من سـفه الحق». «بغى» فقط كار كسى است كه حق را نشناسد و «السـفه» در اصل به معنى سـبكى و اضـطراب است. «سـفه فلان رأيه»: اين جمله زمانى به كار مى رود كه آن شـخص استقامت نداشـته و مضـطرب باشد. آدم سفيه به شخص نادان گفته مى شود. زمخشرى گفته: اصل آن «سفه الحق» است كه اسم مضاف به سوى حق شده و داراى دو وجه است:

اول: به حـذف حرف جر، كه اصـلش سـفه على الحق بوده. دوم: در بردارنـده فعل متعدى مانند: جهل باشد و به معناى سـبک شمردن حق كه حق را سنگين

ص: ۱۴۲

و با ارزش نداند. سوم: «غمص الناس»، يعنى مردم را كوچك شمرد.

و اما قول شـيخ صـدوق - رحمه الله - :«الغمص فى العين»، «غمص»، بر چرك گوشه چشم اطلاق مى شود و اگر خشك باشـد «رمص» گفته مى شود، امـا قول صـدوق كه «مغمص» گفته: نسـخه در نزد ما «بالميمين» دارد و به اين معنا در حـديث نيامـده و «مغص» فقط بر همين درد چشم اطلاق مى شود. - . النهايه فى غريب الحديث و الاثر ۲: ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۷»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام مَنْ أَبْدَى صَفْحَتَهُ لِلْحَقِّ هَلَكَ.

**[ترجمه]نهـج البلاـغه: اميرمؤمنـان عليه السـلام فرمود: كسـى كه با حق معارضه كنـد يا در مقابل هر كس از حق دفاع كنـد، هلاك خواهد شد. - . نهج البلاغه خ ۱۶: ۳ -

**[ترجمه]

بيان

أی صار معارضا للحق أو تجرد لنصره الحق فی مقابله کل أحد و یؤیده أن فی روایه أخری هلک عند جهله الناس.

**[ترجمه]یعنی کسی که با حق معارض گردد یا برای یاری حق در مقابل هرکس به تنهایی اقدام کند، و این معنا را تأیید می کند که در روایت دیگر «هلک عند جهله الناس» آمده است.

**[ترجمه]

«۸»

نهج، نهج البلاغه قَالَ علیه السلام مَنْ صَارَعَ الْحَقَّ صَرَعَهُ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: حضرت علی علیه السلام فرمود: کسی که با حق در افتد، حق او را بر زمین خواهد زد. - . نهج البلاغه ح ۴۰۸: ۴۱۳ -

**[ترجمه]

«۹»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله لَا یَدْخُلُ الْجَنَّهَ مَنْ فِی قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّهٍ مِنْ کِبْرٍ فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا هَلَکْنَا یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَحَدَنَا یُحِبُّ أَنْ یَکُونَ نَعْلُهُ حَسَناً وَ ثَوْبُهُ حَسَناً فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله لَیْسَ هَذَا الْکِبْرَ إِنَّمَا الْکِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَ غَمْصُ النَّاسِ.

**[ترجمه]منیه المرید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که در دلش به اندازه یک مثقال کبر باشد داخل بهشت نمی شود. یکی از اصحاب ما گفت: یا رسول الله، ما هلاک شدیم. هیچ کس از ما نیست مگر این که دوست دارد کفشش نیکو باشد و لباسش خوب باشد؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: این کبر نیست، کبر فقط باطل دانستن توحید و عبادت حق تعالی، و سبک شمردن مردم است. - . منیه المرید: ۷۲ -

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه بطر الحق أن یجعل ما جعله الله حقا من توحیده و عبادته باطلا و قیل هو أن یتجبر عند الحق فلا یراه حقا و قیل هو أن یتکبر عن الحق فلا یقبله.

ص: ۱۴۳

**[ترجمه]«بطر الحق»، توحید و عبادت خدا را باطل بداند. بعضـی گفته: نزد حق تجبّر بورزد و آن را حق نداند. بعضـی گفته: از حق تکبّر کند، پس او را قبول نکند. - . النهایه ۱: ۱۳۵ -

ص: ۱۴۳

**[ترجمه]

باب ۱۹ فضل کتابه الحدیث و روایته

الأخبار

«۱»

لی، الأمـالی للصـدوق عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْمُؤْمِنُ إِذَا مَاتَ وَ تَرَکَ وَرَقَهً وَاحِـدَهً عَلَیْهَا عِلْمٌ تَکُونُ تِلْـکَ الْوَرَقَهُ یَوْمَ الْقِیَـامَهِ سِتْراً فِیمَـا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ النَّارِ وَ أَعْطَاهُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی بِکُلِّ حَرْفٍ مَکْتُوبٍ عَلَیْهَا مَـدِینَهً أَوْسَعَ مِنَ الـدُّنْیَا سَبْعَ مَرَّاتٍ.

**[ترجمه]أمـالی صـدوق: رسـول خـدا صـلی الله علیه و آله فرمود: هر مؤمنی بمیرد و یـک ورق از او بمانـد که دانشـی بر آن باشد، آن ورقه در روز قیامت میان او و دوزخ پرده شود و خدای تبارک و تعالی به هر حرفی که در آن نوشته است، شهری به او دهد که هفت برابر دنیا باشد. - . امالی صدوق: ۴۰ م ۱۰ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۲»

وَ نُقِلَ مِنْ خَطِّ الشَّهِیدِ الثَّانِی قُدِّسَ سِرُّهُ نَقْلًا مِنْ خَطِّ قُطْبِ الدِّینِ الْکَیْدُرِیِّ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله مِثْلَهُ وَ زَادَ فِی آخِرِهِ وَ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ یَقْعُدُ سَاعَهً عِنْدَ الْعَالِمِ إِلَّا نَادَاهُ رَبُّهُ جَلَسْتَ إِلَی حَبِیبِی وَ عِزَّتِی وَ جَلَالِی لَأُسْکِنَنَّکَ الْجَنَّهَ مَعَهُ وَ لَا أُبَالِی.

وَ رَوَاهُ فِی کِتَابِ الدُّرَّهِ الْبَاهِرَهِ مِنَ الْأَصْدَافِ الطَّاهِرَهِ.

**[ترجمه]به خـط شـهید ثـانی از خـط قطب الـدین کیـدری از پیامبرصـلی الله علیه وآله مثل آن نقل شـده و در آخرش اضافه کرده: هیـچ مؤمنی نیست که یک ساعت نزد عالم بنشـیند مگر این که پروردگارش او را نـدا می کند: نزد دوست من نشـستی! قسم به عزّت و جلالم، تو را با ایشان به بهشت ساکن می کنم و باکی ندارم.

و این حدیث را در کتاب دره الباهره من اهداف الطاهره روایت کرده است. - . الدره الباهره من الاصداف الطاهره: ۲۴ ح ۸ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، الأمالی للصدوق ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَّانَ الرَّازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عِیسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِیِّ الْعُمَرِیِّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اللَّهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِی ثَلَاثاً قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ خُلَفَاؤُکَ قَالَ الَّذِینَ یَتَّبِعُونَ حَدِیثِی وَ سُنَّتِی ثُمَّ یُعَلِّمُونَهَا أُمَّتِی.

**[ترجمه]أمالی صدوق: رسول خدا صلی الله علیه وآله سه بار فرمود: بار خدایا به خلیفه های من رحم کن! گفتند: یا رسول اللَّه، خلیفه هایت کیانند؟ فرمود: آن کسانی که حدیث و سنت مرا تبلیغ کنند و به امّت من بیاموزند. - . امالی صدوق: ۱۵۲ م ۸۴ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۴»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام بِالْأَسَانِیدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اللَّهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِی ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قِیلَ لَهُ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ خُلَفَاؤُکَ قَالَ الَّذِینَ یَأْتُونَ مِنْ بَعْدِی وَ یَرْوُونَ أَحَادِیثِی وَ سُنَّتِی فَیُعَلِّمُونَهَا النَّاسَ مِنْ بَعْدِی.

صح، صحیفه الرضا علیه السلام عنه علیه السلام مثله

غو، غوالی اللئالی عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله مِثْلَهُ وَ زَادَ فِی آخِرِهِ أُولَئِکَ رُفَقَائِی فِی الْجَنَّهِ

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: امام رضا علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده که آن حضرت سه بار فرمود: بار خدایا، به خلیفه های من

رحم کن! گفتند: یا رسول اللَّه، خلیفه هایت کیانند؟ فرمود: آن کسانی که بعد از من بیایند و حدیث و سنت مرا تبلیغ کنند و آن ها را به مردمان بعد از من تسلیم نمایند. - . عیون اخبار الرضا ۲: ۴۰ ب ۳۱ ح ۹۴ -

صحیفه الرضا علیه السلام: مثل حدیث بالا روایت شده است. - . صحیفه امام رضا علیه السلام: ۱۱۵ ح ۷۴ -

عوالی اللئالی: در کتاب عوالی اللئالی از پیامبر مثل آن را روایت کرده و در آخرش اضافه نموده: آنان رفیقان من در بهشتند. - . عوالی اللئالی ۴: ۶۴ ح ۱۹ -

**[ترجمه]

«۵»

لی، الأمالی للصدوق ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ خَطَّابِ بْنِ مَسْلَمَهَ عَنِ الْفُضَیْلِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا فُضَیْلُ إِنَّ حَدِیثَنَا یُحْیِی الْقُلُوبَ.

**[ترجمه]أمالی صدوق: فضیل گوید: امام باقر علیه السلام به من فرمود: ای فضیل، احادیث ما دل ها را زنده می کند. - . خصال: ۲۲ ب ۱ ح ۷۷ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، الخصال أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ خَیْثَمَهَ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام تَزَاوَرُوا فِی بُیُوتِکُمْ فَإِنَّ ذَلِکَ حَیَاهٌ لِأَمْرِنَا رَحِمَ اللَّهُ عَبْداً أَحْیَا أَمْرَنَا.

ص: ۱۴۴

**[ترجمه]الخصال: خیصمه گوید: امام باقر علیه السلام به من فرمود: در خانه هایتان همدیگر را زیارت کنید، زیرا این کار باعث زنده شدن ولایت ما می شود؛ خدا بنده ای را رحمت کند که ولایت ما را زنده کند. - . همان -

ص: ۱۴۴

**[ترجمه]

«۷»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ دَاوُدَ الْیَعْقُوبِیِّ عَنْ عِیسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اللَّهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِی اللَّهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِی اللَّهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِی قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ خُلَفَاؤُکَ قَالَ الَّذِینَ یَأْتُونَ مِنْ بَعْدِی یَرْوُونَ حَدِیثِی وَ سُنَّتِی (۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: علی علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرد که آن حضرت فرمود: بار خدایا! خلیفه های مرا رحم کن، بار خدایا! خلیفه های مرا رحم کن، بار خدایا! خلیفه های مرا رحم کن! گفته شد، یا رسول اللّه، خلیفه های شما کیانند؟ فرمود: آن کسانی که بعد از من بیایند و حدیث و سنت مرا روایت کنند. - . معانی الاخبار ۳۷۴ — ۳۷۵ ب ۴۲۶ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۸»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلٌ رَاوِیَهٌ لِحَدِیثِکُمْ یَبُثُّ ذَلِکَ إِلَی النَّاسِ وَ یُشَدِّدُهُ فِی قُلُوبِ شِیعَتِکُمْ وَ لَعَلَّ عَابِداً مِنْ شِیعَتِکُمْ لَیْسَتْ لَهُ هَذِهِ الرِّوَایَهُ أَیُّهُمَا أَفْضَلُ قَالَ رَاوِیَهٌ لِحَدِیثِنَا یَبُثُّ فِی النَّاسِ وَ یُشَدِّدُ فِی قُلُوبِ شِیعَتِنَا أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: معاویه بن عمار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی که حدیث شما را روایت کند و آن را در میان مردمان پخش نماید و دل های شیعیان شما را به آن محکم کند، و شاید یکی از شیعیان شما عابدی باشد که این کار را نتواند، کدام یک از آن ها افضل است؟

فرمود: راوی‌ای که احادیث ما را زیاد در میان مردم پخش کند و دل شیعیان ما را محکم سازد، بهتر از هزار عابد است. - . بصائر الدرجات ۱: ۲۷ ب ۴ ح ۶ -

**[ترجمه]

بیان

الراويه صيغه مبالغه أى كثير الروايه.

**[ترجمه]«راويه» صيغه مبالغه است، به معناى شخص بسيار روايت كننده.

**[ترجمه]

«۹»

ير، بصائر الدرجات ابْنُ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا فَقِيهٌ رَاوِيَهٌ لِلْحَدِيثِ وَ الْآخَرُ لَيْسَ لَهُ مِثْلُ رِوَايَتِهِ فَقَالَ الرَّاوِيَهُ لِلْحَدِيثِ الْمُتَفَقِّهُ فِي الدِّينِ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ لَا فِقْهَ لَهُ وَ لَا رِوَايَهَ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: معاويه بن وهب گويد: از امام صادق عليه السلام در مورد دو نفر سؤال كردم كه يكى آنها فقيه و بسيار روايت كننده حديث است و ديگرى روايتش به اندازه آن شخص نيست گفت: روايت كننده حديث بسيار و تفقه كننده در دين، بهتر از هزار عابد است كه تفقّه و روايت ندارد. - . بصائر الدرجات ۱: ۲۸ ب ۴ ح ۶ -

**[ترجمه]

«۱۰»

سن، المحاسن الْقَاسِمُ عَنْ جَدِّهِ عَنِ ابْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام ذِكْرُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ شِفَاءٌ مِنَ الْوَعْكِ (۲) وَ الْأَسْقَامِ وَ وَسْوَاسِ الرَّيْبِ وَ حُبُّنَا رِضَى الرَّبِّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن مسلم از امام صادق عليه السلام روايت كرده كه اميرالمؤمنين عليه السلام فرمود: ياد ما اهل بيت عليهم السلام شفاء درد تب و بيمارى ها و وسوسه هاى شک برانگيز است و دوستى ما رضاى پروردگار است. - . المحاسن: ۶۲ ب ۸۲ ح ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ير، بصائر الدرجات عَلِيُّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَهَ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجُعْفِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى الرِّضَا عليه السلام وَ مَعِي صَحِيفَهٌ أَوْ قِرْطَاسٌ فِيهِ عَنْ جَعْفَرٍ عليه السلام إِنَّ الدُّنْيَا مُثِّلَتْ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ فِي مِثْلِ فِلْقَهِ الْجَوْزَهِ فَقَالَ يَا حَمْزَهُ ذَا وَ اللَّهِ حَقٌّ فَانْقُلُوهُ إِلَى أَدِيمٍ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حمزه بن عبدالمطلب بن عبدالله جعفى گويد: محضر امام رضا عليه السلام رسيدم و دفترچه يا كاغذى نزدم بود كه در آن اين حديث نوشته شده بود: از امام جعفر صادق عليه السلام روايت شده: دنيا براى شيعه، به مانند

نصف پوست گردو مثال زده شده. حضرت فرمود: ای حمزه، قسم به خدا این حدیث حق است، آن را در پوست بنویسید. - .
بصائر الدرجات ۸: ۴۲۸ ب ۱۴ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ قَالَ: کَتَبْتُ فِی ظَهْرِ قِرْطَاسٍ أَنَّ الدُّنْیَا مُمَثَّلَهٌ لِلْإِمَام کَفِلْقَهِ الْجَوْزَهِ فَدَفَعْتُهُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام وَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّ أَصْحَابَنَا رَوَوْا حَدِیثاً مَا أَنْکَرْتُهُ غَیْرَ أَنِّی أَحْبَبْتُ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْکَ قَالَ فَنَظَرَ فِیهِ ثُمَّ طَوَاهُ حَتَّی ظَنَنْتُ أَنَّهُ قَدْ شَقَّ عَلَیْهِ ثُمَّ قَالَ هُوَ حَقٌّ فَحَوِّلْهُ فِی أَدِیمٍ.

ص: ۱۴۵

۱- تقدم عن الأمالی تحت الرقم ۳.

۲- بالفتح و السکون: شده الحمی

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: حمزه بن عبـدالله جعفری از ابوالحسن روایت کرده که گفت: به روی کاغـذ نوشـتم: مثل دنیا نزد امـام،ماننـد نیمه گردو است، و آن را نزد امـام هـادی علیه السـلام بردم و عرض کردم: فـدایت شوم! از اصـحاب ما حـدیثی را روایت می کند که آن را انکار نمی کنیم، جز این که دوست دارم آن را از شما بشنوم. - گفت: - پس حضرت نگاهی در آن انـداخت و آن را به هم پیچید. گمان کردم که بر حضـرت سـخت آمد. سپس فرمود: آن حق است، به پوست منتقل کنید. - . بصائر الدرجات ۸: ۴۲۸ ب ۱۴ ح ۴ -

ص: ۱۴۵

**[ترجمه]

بیان

فلقه الجوزه بالکسر بعضـها أو نصفها قال الجوهری الفلقه أیضا الکسره یقال أعطنی فلقه الجفنه و هی نصفها و المعنی أن جمیع الـدنیا حاضـره عنـد علم الإمام یعلم ما یقع فیها کنصف جوزه یکون فی یـد أحـدکم ینظر إلیه و إنما قال علیه السـلام فحوله فی أدیم و فی بعض النسخ إلی أدیم لیکون أدوم و أکثر بقاء من القرطاس لاهتمامه بضـبط هذا الحدیث و یظهر منه استحباب کتابه الحدیث و ضـبطه و الاعتناء به و کون ما یکتب فیه الحدیث شـیئا لا یسـرع إلیه الاضـمحلال لا سیما الأخبار المتعلقه بفضائلهم و مناقبهم علیهم السلام.

**[ترجمه]«فِلقه الجوزه» بعضـی یا نصف گردو را گویند. جوهری گوید «فلقه» پاره چیزی را گویند. «اعطنی فلقه الجفنه» یعنی نصف کاسه را به من بده. معنای حدیث چنین است که تمام دنیا نزد علم امام علیه السـلام حاضـر است، هر چه در آن واقع می شود را می داند، مثل نصف گردو - . صحاح: ۱۵۴۴ - که در کف دست یکی از شما باشد و به آن نگاه کنید. این که فرمود: آن را به پوست منتقل کنید، به خاطر اهتمام آن حضـرت به ضـبط حدیث بود تا با دوام تر و ماندگارتر از کاغذ باشد. و از این حدیث، اسـتحباب نوشتن ضبط حدیث ظاهر می شود که آن را بر چیزی بنویسیم که ماندگارتر باشد. به خصوص اخبار فضائل و مناقب اهل بیت علیهم السلام.

**[ترجمه]

«۱۳»

سن، المحاسن أَبِی عَمَّنْ حَـدَّثَهُ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِیٍّ الْحَلَبِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام مَا أَرَدْتُ أَنْ أُحَدِّثَکُمْ وَ لَأُحَدِّثَنَّکُمْ وَ لَأَنْصَـحَنَّ لَکُمْ وَ کَیْفَ لَا أَنْصَحُ لَکُمْ وَ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ جُنْدُ اللَّهِ وَ اللَّهِ مَا یَعْبُدُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَهْلُ دِینٍ غَیْرُکُمْ فَخُذُوهُ وَ لَا تُذِیعُوهُ وَ لَا تَحْبِسُوهُ عَنْ أَهْلِهِ فَلَوْ حَبَسْتُ عَنْکُمْ یُحْبَسُ عَنِّی.

**[ترجمه]المحـاسن: حلی می گویـد: امـام صادق علیه السـلام فرمود: بنا نداشـتم با شـما سـخن بگویم اما حتما با شـما سـخن خواهم گفت و شما را نصیحت می کنم و چگونه نصیحت نکنم، در حالی که قسم به خدا، شما لشکر خدا هستید. قسم به خدا

اهل دینی جز شما خدا را عبادت نمی کند. آن حدیث ما را بگیرید و ضایع نکنید و از اهلش منع نکنید، اگر من از شما حبس کنم، از من حبس می شود [و به دیگران نمی رسد]. - . محاسن: ۱۴۵ ب ۱۴ ج ۵۰ – ۵۱ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد أنی قبل ذلک ما کنت أرید أن أحدثکم إما لعدم قابلیتکم أو للتقیه و لکن الآن أحدثکم لرفع هذا المانع و حمله علی الاستفهام الإنکاری بعید و قوله علیه السلام و لا تذیعوه أی عند غیر أهله و قوله فلو حبست عنکم لحبس عنی حث علی بذله لأهله بأن الحبس عنهم یوجب الحبس عنکم.

**[ترجمه]شاید مراد امام از این حدیث این باشد که قبلا به خاطر عدم قابلیت شما یا به خاطر تقیه، برای شما حدیث نمی کردم، لکن حالا به خاطر برطرف شدن آن مانع، برای شما حدیث می کنم. بعید است که حدیث را حمل به استفهام انکاری بکنیم.

«و لاتضیعوه» یعنی کسی که اهلیّت آن را ندارد، برایش حدیث نکنید. «فلو حسبت عنکم لحبس عنی» تشویق کردن به حدیث است برای کسانی که اهلش باشند، به این که حبس حدیث از آن ها باعث محبوس شدن از شما خواهد شد.

**[ترجمه]

«۱۴»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ یُونُسَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَارِعُوا فِی طَلَبِ الْعِلْمِ فَوَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَحَدِیثٌ وَاحِدٌ فِی حَلَالٍ وَ حَرَامٍ تَأْخُذُهُ عَنْ صَادِقٍ خَیْرٌ مِنَ الدُّنْیَا وَ مَا حَمَلَتْ مِنْ ذَهَبٍ وَ فِضَّهٍ وَ ذَلِکَ أَنَّ اللَّهَ یَقُولُ ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَ إِنْ کَانَ عَلِیٌّ لَیَأْمُرُ بِقِرَاءَهِ الْمُصْحَفِ.

**[ترجمه]المحاسن: جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: در دانش آموزی شتاب کنید. قسم به کسی جای من در دست اوست، یک حدیث در حلال و حرام که آن را از آدم راست گوی بگیری، بهتر است از دنیا و آنچه در آن است و تمام طلا و نقره دنیا. طبق این آیه قرآن: «ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»، {و آنچه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آنچه شما را باز داشت، بازایستید.} اگر علی علیه السلام بود، امر می فرمود به قرآن خواندن. - . محاسن: ۲۲۷ ب ۱۵ ح ۱۵۶ -

**[ترجمه]

بیان

يظهر من استشـهاده بالآـيه أن الأخـذ فيها شامل للتعلم و العمل و إن احتمل أن يكون الاستشـهاد من جهه أن العمل يتوقف على العلم و إن فی قوله و إن كان مخففه.

**[ترجمه]از استشـهاد به آيه مبـاركه كه معلوم می شود كه گرفتن حـديث شامل آموختن و عمل كردن است. گر چه احتمال می رود كه استشـهاد به آيه به خـاطر اين باشـد كه علی عليه السـلام توقف بر علم دارد. «و ان» در حـديث، مخفف عن المثقل است.

**[ترجمه]

«۱۵»

سن، المحاسن بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی يَا جَابِرُ وَ اللَّهِ لَحَدِيثٌ تُصِيبُهُ مِنْ

ص: ۱۴۶

صَادِقٍ فِی حَلَالٍ وَ حَرَامٍ خَیْرٌ لَکَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَیْهِ الشَّمْسُ حَتَّی تَغْرُبَ.

**[ترجمه]المحاسن: جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرده: آن حضرت به من فرمود: قسم به خدا ای جابر، یک حدیث از آدم

ص: ۱۴۶

راستگو در حلال و حرام بهتر است برای تو از طلوع گاه خورشید از شرق تا غرب عالم. - . محاسن : ۲۲۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

جا، المجالس للمفید ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ سَلَمَةَ عَنِ ابْنِ غَزْوَانَ وَ عِیسَی بْنِ أَبِی مَنْصُورٍ (۱) عَنِ ابْنِ تَغْلِبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: نَفَسُ الْمَهْمُومِ لِظُلْمِنَا تَسْبِیحٌ وَ هَمُّهُ لَنَا عِبَادَةٌ وَ کِتْمَانُ سِرِّنَا جِهَادٌ فِی سَبِیلِ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَجِبُ أَنْ یُکْتَبَ هَذَا الْحَدِیثُ بِمَاءِ الذَّهَبِ.

**[ترجمه]مجالس مفید: ابن تغلب از امام صادق علیه السلام روایت کرد که فرمود: نفس کشیدن محزون در مظلومیت ما تسبیح است. اندوه او برای ما عبادت، پوشانیدن اسرار ما جهاد در راه خدا. سپس امام صادق علیه السلام فرمود: لازم است این حدیث با آب طلا نوشته شود. - . امالی مفید: ۳۳۸ م ۴۰ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۱۷»

حه، فرحه الغری یَحْیَی بْنُ سَعِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْبَرَکَاتِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ الصَّنْعَانِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ رَطْبَهَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ عَنْ شَیْخِ الطَّائِفَهِ عَنِ الْمُفِیدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ دَاوُدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّازِیِّ عَنْ أَبِی مُحَمَّدِ بْنِ الْمُغِیرَهِ (۲) عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِکٍ عَنْ أَخِیهِ جَعْفَرٍ عَنْ رِجَالِهِ یَرْفَعُهُ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ الصَّادِقِ علیه السلام وَ قَدْ ذُکِرَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَقَالَ یَا ابْنَ مَارِدٍ مَنْ زَارَ جَدِّی عَارِفاً بِحَقِّهِ کَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِکُلِّ خُطْوَهٍ حَجَّهً مَقْبُولَهً وَ عُمْرَهً مَبْرُورَهً یَا ابْنَ مَارِدٍ وَ اللَّهِ مَا یُطْعِمُ اللَّهُ النَّارَ قَدَماً تَغَبَّرَتْ فِی زِیَارَهِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مَاشِیاً کَانَ أَوْ رَاکِباً یَا ابْنَ مَارِدٍ اکْتُبْ هَذَا الْحَدِیثَ بِمَاءِ الذَّهَبِ.

**[ترجمه]فرحه الغری: حسین بن محمد از برادرش جعفر به سند خود روایت کرد: نزد امام صادق علیه السلام بودم و ذکر امیرالمؤمنین علیه السلام به میان آمد، پس آن حضرت فرمود: قسم به خدا ای پسر مارد، کسی که جد مرا زیارت کند در حالی که حق او را می شناسد، خدا به هر قدم او حج عمره قبول شده‌ای می نویسد. ای پسر مارد! قسم به خدا، به آتش جهنم نمی سوزد پاهایی که در زیارت امیرالمؤمنین پیاده یا سواره غبارآلود شده باشد. ای پسر مارد، این حدیث را با آب طلا بنویس! - . فرحه الغری: ۷۵ — ۷۶ -

**[ترجمه]

بیان

یمکن الاستدلال بهما علی جواز کتابه الحدیث بالذهب بل علی استحباب کتابه غرر الأخبار بها لکن الظاهر أن الغرض بیان رفعه شأن الخبر و المعنی الحقیقی غیر منظور فی أمثال تلک الإطلاقات.

**[ترجمه]ممکن است برای جواز نوشتن حدیث با آب طلا، به این دو حدیث استدلال شود، بلکه بر مستحب بودن نوشتن اخبار به آب طلا؛ لکن ظاهراً مراد امام علیه السلام در این دو حدیث، بلندی شأن و منزلت حدیث است و معنای حقیقی آن در امثال این اطلاقات منظور نبوده است.

**[ترجمه]

«۱۸»

غو، غوالی اللئالی رَوَی ابْنُ جُرَیْجٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ أُقَیِّدُ الْعِلْمَ قَالَ نَعَمْ وَ قِیلَ مَا تَقْیِیدُهُ قَالَ کِتَابَتُهُ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: عبدالله بن عمر می گوید: عرض کردم ای رسول خدا، آیا علم را به بند کشم؟ فرمود: بلی، گفته شد، به بند کشیدن چیست؟ فرمود: نوشتن آن. - . عوالی اللئالی ۱: ۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۹»

غو، غوالی اللئالی حَمَّادُ بْنُ سَلَمَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ أَکْتُبُ کُلَّ مَا أَسْمَعُ مِنْکَ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ فِی الرِّضَا وَ الْغَضَبِ قَالَ نَعَمْ فَإِنِّی لَا أَقُولُ فِی ذَلِکَ کُلِّهِ إِلَّا الْحَقَّ.

۱- هو عیسی بن أبی منصور شلقان أورد الکشّیّ عن الصادق علیه السلام روایتین تدلان علی وثاقته، و هو عیسی بن صبیح من أصحاب الباقر و الصادق علیهما السلام علی ما یستفاد من کتب الرجال.

۲- هو عبد اللّه بن المغیره أبو محمّد البجلیّ، مولی جندب بن عبد اللّه بن سفیان العلقمی، ممن اجتمعت العصابه علی تصحیح ما یصحّ عنه، و أقروا له بالفقه، ثقه ثقه لا یعدل به أحد من جلالته و دینه و ورعه، روی عن أبی الحسن موسی علیه السلام و قیل: أنه صنف ثلاثین کتابا

**[ترجمه]عوالی اللئالی: عمرو بن شعیب از پدر و از جدش روایت کرده که عرض کردم: ای رسول خدا، آیا هر چیزی از شما شنیدم را بنویسم؟ فرمود: بلی، گفتم: در حال رضا و غضب شما؟ فرمود بلی، قطعاً من جز حق چیزی دیگر نمی گویم. - . عوالی اللئالی ۱: ۶۸ -

ص: ۱۴۷

**[ترجمه]

«۲۰»

نی، الغیبه للنعمانی قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام اعْرِفُوا مَنَازِلَ شِیعَتِنَا عَلَی قَدْرِ رِوَایَتِهِمْ عَنَّا وَ فَهْمِهِمْ مِنَّا.

**[ترجمه]غیبه للنعمانی: امام صادق علیه السلام فرمود: منزلت شیعیان ما را به اندازه روایت آنان از ما و فهم احادیث ما بشناسید. - . غیبت نعمانی: ۱۲ -

**[ترجمه]

«۲۱»

جا، المجالس للمفید ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ ابْنِ عَمِیرَهَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام إِذَا حَدَّثْتَنِی بِحَدِیثٍ فَأَسْنِدْهُ لِی فَقَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ جَدِّهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنْ جَبْرَئِیلَ علیه السلام عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ کُلُّ مَا أُحَدِّثُکَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَ قَالَ یَا جَابِرُ لَحَدِیثٌ وَاحِدٌ تَأْخُذُهُ عَنْ صَادِقٍ خَیْرٌ لَکَ مِنَ الدُّنْیَا وَ مَا فِیهَا.

**[ترجمه]مجالس مفید: عمرو بن شمر از جابر روایت کرد که خدمت امام باقر علیه السلام عرض کردم: وقتی حدیثی برای ما نقل می کنید، آن را با سند نقل نمائید. فرمود: حدیث کرد پدرم از جدم از رسول خدا صلی الله علیه و آله از جبرئیل از خدای عزوجل، و تمام احادیثی که برای شما نقل می کنم با این سند است. فرمود: ای جابر، یک حدیث که آن را از شخص راستگو اخذ نمایی، بهتر است برای تو از دنیا و آنچه در آن است. - . امالی مفید: ۴۲ م ۵ ح ۱۰ -

**[ترجمه]

«۲۲»

جا، المجالس للمفید أَحْمَدُ بْنُ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ یُونُسَ عَنْ أَبِی خَالِدٍ الْقَمَّاطِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَوْمَ مِنًی فَقَالَ نَضَّرَ اللَّهُ عَبْداً سَمِعَ مَقَالَتِی فَوَعَاهَا وَ بَلَّغَهَا مَنْ لَمْ یَسْمَعْهَا فَکَمْ مِنْ حَامِلِ فِقْهٍ غَیْرُ فَقِیهٍ وَ کَمْ مِنْ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَی مَنْ هُوَ أَفْقَهُ

مِنْهُ ثَلَاثٌ لَا يُغِلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ عَبْدٍ مُسْلِمٍ إِخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلَّهِ وَ النَّصِيحَةُ لِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَ اللُّزُومُ لِجَمَاعَتِهِمْ فَإِنَّ دَعْوَتَهُمْ مُحِيطَةٌ مِنْ وَرَائِهِمْ الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وَ هُمْ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ يَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ.

**[ترجمه]مجالس مفید: ابوخالد قماط از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله روز عید قربان سخنرانی کرد و فرمود: خدا شاد و خرم گرداند بنده ای را که گفتارم را بشنود و آن را حفظ کند و به کسانی که نشنیده‌اند برساند: چه بسا حامل فقه فقیه نیست و چه بسا حامل فقه حمل کننده فقه است به سوی کسی که او فقیه تر از او است. سه چیز است که دل بنده مسلمان در آن خیانت نمی کند: ۱. اخلاص در عمل برای خدا. ۲. نصیحت برای پیشوایان مسلمین. ۳. همراهی جماعت مسلمین، زیرا دعای مسلمانان به همدیگر، شامل همه می شود.

مؤمنان خونشان با هم مساوی است و آن ها دست توانای خود بر غیر خود هستند. حمایت کردن از کوچک ترین فرد جامعه مسلمین به عهده همه آن ها است. - . امالی مفید: ۱۸۶ م ۲۳ ح ۱۰ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری فیه نضر الله امرأ سمع مقالتی فوعاها نضره و نضره و أنضره أی نعمه و یروی بالتخفیف و التشدید من النضاره و هی فی الأصل حسن الوجه و البریق و إنما أراد حسن خاتمته و قدره انتهی و قیل المراد البهجه و السرور و فی بعض الروایات فأداها كما سمعها إما بعدم التغییر أصلا أو بعدم التغییر المخل بالمعنی و سیأتی الكلام فیه و قوله فكم من حامل فقه بهذه الروایه أنسب أی ینبغی أن ینقل اللفظ فرب حامل روایه لم یعرف معناها أصلا و رب حامل روایه یعرف بعض معناها و ینقلها إلی من هو أعرف بمعناها منه و قال الجزری فیه ثلاث لا یغل علیهن قلب مؤمن هو من الإغلال الخیانه فی كل شی ء و یروی یغل بفتح الیاء من الغل و هو الحقد و الشحناء أی لا یدخله حقد یزیله عن الحق و یروی یغل بالتخفیف من الوغول فی الشر و المعنی أن هذه الخلال الثلاث تستصلح بها القلوب فمن تمسك بها طهر قلبه من

الخیانه و الدغل و الشر و علیهن فی موضع الحال تقدیره لا یغل کائنا علیهن قلب مؤمن انتهی.

**[ترجمه]جزری گوید: «نضر الله» از ماده نَضَرَه و نضّره و أنضره به معنای خدا او را نعمت دهد، و این کلمه با تشدید و با تخفیف قرائت می شود و از ماده انضاره است و آن در اصل، نیکویی و نورانی بودن صورت را گوید.

مراد از این حدیث این است که: خدا عاقبت و منزلتش را به خیر کند. بعضی گفته اند: مراد شادابی و خوشحالی است، و در بعضی روایات «فأداها کما سمعها» دارد، یعنی حدیث پیامبر صلی الله علیه وآله را آن طور که شنیده، بدون کوچک ترین تغییر دادن یا بدون تغییر دادن خلل آور به معنی، به دیگران برساند. در این مورد گفتاری خواهد آمد. قول آن حضرت: «فکم من حامل فقه» یعنی از این حدیث استفاده می شود که سزاوار است حدیث با لفظ مأثور نقل شود. پس بسیار حامل روایت است که اصلاً معنای آن را نفهمیده و بسیار حامل روایت است که بعض معنای آن را فهمیده و به سوی داناتر از خودش به معنای آن حدیث، نقل می کند. جزری گوید: «ثلاث لا یُغل علیهن قلب مؤمن»، غل از ماده اغلال به معنای خیانت است در همه چیز و در دل مؤمن کینه ای داخل نمی شود که او را از حق دور کند.

در صورتی که «یغل» خوانده شود، از ماده و غول و فرو رفتن در بدی است که معنای حدیث چنین می شود، که این سه چیز باعث اصلاح قلب می شود، هر که به آن ها چنگ زد قلبش از

ص: ۱۴۸

خیانت و دغل بازی و بدی پاک خواهد شد. «علیهن» در جای گاه حالیت است به تقدیر: «لا یغل کائناً علیهنّ قلب مؤمن». پایان یافت گفتار این جزری در کتاب النهایه.

**[ترجمه]

أقول

إخلاص العمل هو أن یجعل عمله خالصا عن الشرک الجلی من عباده الأوثان و کل معبود دون الله و اتباع الأدیان الباطله و الشرک الخفی من الریاء بأنواعها و العجب.

و النصیحه لأئمه المسلمین متابعتهم و بذل الأموال و الأنفس فی نصرتهم قوله صلی الله علیه و آله و اللزوم لجماعتهم المراد جماعه أهل الحق و إن قلوا کما ورد به الأخبار الکثیره قوله صلی الله علیه و آله فإن دعوتهم محیطه من ورائهم لعل المراد أن الدعاء الذی دعا لهم الرسول محیطه بالمسلمین من ورائهم بأن یکون بالإضافه إلی المفعول و یحتمل أن یکون من قبیل الإضافه إلی الفاعل أی دعاء المسلمین بعضهم لبعض یحیط بجمیعهم و علی التقدیرین هو تحریض علی لزوم جماعتهم و عدم المفارقه عنهم و یحتمل أن یکون المراد بالدعوه دعوه الرسول إیاهم إلی دین الحق و یکون من بفتح المیم اسم موصول أی لا یختص دعوه الرسول صلی الله علیه و آله بمن کان فی زمانه صلی الله علیه و آله بل أحاطت بمن بعدهم و قال الجزری و فی الحدیث فإن دعوتهم تحیط من ورائهم أی تحوطهم و تکفهم و تحفظهم قوله صلی الله علیه و آله تتکافأ دماؤهم أی یقاد لکل من

المسلمین من کل منهم و لا یترک قصاص الشریف لشرفه إذا قتل أو جرح وضیعا قوله صلی الله علیه و آله و هم ید علی من سواهم قال الجزری فیه المسلمون تتکافأ دماؤهم و هم ید علی من سواهم أی هم مجتمعون علی أعدائهم لا یسع التخاذل بل یعاون بعضهم بعضا علی جمیع الأدیان و الملل کأنه جعل أیدیهم یدا واحده و فعلهم فعلا واحدا قوله صلی الله علیه و آله یسعی بذمتهم أدناهم أی فی ذمتهم و السعی فیه کنایه عن تقریره و عقده أی یعقد الذمه علی جمیع المسلمین أدناهم قال الجزری و منه الحدیث یسعی بذمتهم أدناهم أی إذا أعطی أحد الجیش العدو أمانا جاز ذلک علی جمیع المسلمین و لیس لهم أن یخفروه (1) و لا أن ینقضوا علیه عهده.

۱- أی لیس لهم أن یأخذوا منه مالا لأن یجیروه

**[ترجمه]اخلاص در عمل این است که عملش را از شرک جلی که عبارتند از پرستش بتان و هر معبود غیر خدا و پیروی ادیان باطله و همچنین شرک خفی که عبارت از ریا و تمام انواع و اقسام آن و خود پسندی باشد، خالص گرداند.

نصیحت امامان مسلمین: پیروی آنها و بخشش مال و جان در یاری آنها است. «و اللزوم لجماعتهم» مراد جماعت اهل حق است گرچه اندک باشند، چنآنچه اخبار بسیاری در این مورد است. «فان دعوتهم: محیطهٌ من ورائهم» معنای مراد چنین می شود که دعای پیامبرصلی الله علیه وآله برای امت مسلمان شامل همه مسلمین می شود، در صورتی که اضافه «دعوه» به سوی مفعول باشد، و احتمال دارد از قبیل اضافه به سوی فاعل باشد، در این صورت معنای مراد چنین می شود: دعای مسلمانان به همدیگر شامل همه مسلمین می شود. به این صورت، حدیث تشویق همراهی مسلمین و جدا نشدن از آنها را می رساند. و احتمال دارد مراد به «دعوت»، دعوت پیامبرصلی الله علیه وآله آنها را به سوی دین حق باشد.

«مَن» اسم موصول است، یعنی دعوت پیامبر مخصوص معاصرینش نبوده است بلکه شامل کسانی بعد از آن ها هم می شود. جزری گوید: «فإن دعوتهم تحیط من ورائهم» یعنی دعوت پیامبرصلی الله علیه وآله برای آنان، آنان را احاطه و کفایت و حفظ می کند. «تتکانا دمائهم» یعنی در صورت خیانت، هر یک از مسلمین در برابر شخص مسلمان دیگر قصاص خواهد شد و شخص شریف به خاطر شرافتش در مقابل پائین مرتبه زمانی که کشته شود یا مجروح گردد رها نمی شود.

قول پیامبرصلی الله علیه وآله «و هم دیعلی منسواهم»: جزری گوید: در این صورت آمده که خون های مسلمین با هم مساویند، و آنها ید واحده بر اجنبیان هستند، یعنی مسلمین بر دشمنانشان همدست و متحدند، و ذلّت و خواری در آنها نیست، بلکه بعضی آنان بعض دیگر را بر جمیع ادیان و ملل کمک می کند، گویا آنان ید واحده اند و کار ایشان یک کار است.

«یسعی بذمتهم ادناهم» یعنی در ذمّه مسلمین، سعی در این حدیث، کنایه از بیان و عقد ذمه است، یعنی اگر یک نفر از پست ترین مسلمانان، عقد ذمه بر تمام مسلمین با یک کافر ببندد، عقدش محترم است.

جزری گوید: از این جمله است حدیث «یسعی بذمتهم ادناهم» یعنی زمانی که یک نفر به یک لشکر دشمن امان دهد، این حکم بر تمام مسلمین جاری می شود و آنان نمی توانند آن را بر طرف کنند و عهد وی را بشکنند. - . النهایه ۲: ۱۶۸ -

ص: ۱۴۹

**[ترجمه]

«۲۳»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ بْنُ نُصَیْرٍ (۱) عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حُذَیْفَهَ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: اعْرِفُوا مَنَازِلَ الرِّجَالِ مِنَّا عَلَی قَدْرِ رِوَایَاتِهِمْ عَنَّا.

**[ترجمه]رجال الکشی: حذیفه بن منصور از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: منزلت مردان شیعیان ما را به

اندازه روایت آن ها از ما بشناسید. - . اختیار معرفه الرجال ۱: ۳ — ۵ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۲۴»

کش، رجال الکشی إِبْرَاهِیمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ سُلَیْمَانَ الْخَطَّابِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ الْعِجْلِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَنْظَلَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: اعْرِفُوا مَنَازِلَ النَّاسِ مِنَّا عَلَی قَدْرِ رِوَایَاتِهِمْ عَنَّا.

**[ترجمه]رجال الکشی: علی بن حنظله از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: مقام مردمان را نزد ما، به اندازه روایات آن ها از ما بشناسید. - . اختیار معرفه الرجال ۱: ۶ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۲۵»

جش، الفهرست للنجاشی قَالَ شَیْخُنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ فِی کِتَابِهِ مَصَابِیحِ النُّورِ أَخْبَرَنِی الصَّدُوقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ بَابَوَیْهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: عَرَضْتُ عَلَی أَبِی مُحَمَّدٍ صَاحِبِ الْعَسْکَرِ علیه السلام کِتَابَ یَوْمٍ وَ لَیْلَهٍ لِیُونُسَ فَقَالَ لِی تَصْنِیفُ مَنْ هَذَا فَقُلْتُ تَصْنِیفُ یُونُسَ مَوْلَی آلِ یَقْطِینٍ فَقَالَ أَعْطَاهُ اللَّهُ بِکُلِّ حَرْفٍ نُوراً یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]فهرست نجاشی: داود بن قاسم جعفری گوید: کتاب «یوم وسلیه»، یونس را به حضرت امام حسن عسکری علیه السلام عرضه کردم، آن حضرت به من فرمود: این کتاب تصنیف کیست؟ گفتم تصنیف یونس غلام آل یقطین است. فرمود: خدا روز قیامت به عدد هر حرف این کتاب، برای او نور عطا فرماید! - . رجال نجاشی۲: ۴۲۲ رقم ۱۲۰۹ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ختص، الإختصاص ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُیَسِّرِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام حَدِیثٌ یَأْخُذُهُ صَادِقٌ عَنْ صَادِقٍ خَیْرٌ مِنَ الدُّنْیَا وَ مَا فِیهَا.

**[ترجمه]اختصاص: میسره بن عبدالعزیز گوید امام صادق علیه السلام فرمود: حدیثی که راست گوی از راست گوی بگیرد، از دنیا و آنچه در آن است بهتر می باشد. - . اختصاص: ۶۱ -

**[ترجمه]

«۲۷»

أَقُولُ رَوَى السَّيِّدُ بْنُ طَاوُسٍ فِی کَشْفِ الْمَحَجَّهِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ الطُّوسِیِّ بِإِسْنَادِهِ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِیدِ مِنْ کِتَابِ الْجَامِعِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام اکْتُبْ وَ بُثَّ عِلْمَکَ فِی إِخْوَانِکَ فَإِنْ مِتَّ فَوَرِّثْ کُتُبَکَ بَنِیکَ فَإِنَّهُ یَأْتِی عَلَی النَّاسِ زَمَانُ هَرْجٍ مَا یَأْنَسُونَ فِیهِ إِلَّا بِکُتُبِهِمْ.

**[ترجمه]مؤلف: سید ابن طاووس در کتاب کشف المحجه به اسناد خودش تا شیخ طوسی و او به اسناد ابن ولید از کتاب «جامع» به سندش از مفضل بن عمر روایت کرده که وی گفت: امام صادق علیه السلام فرمود: بنویس و علمت را در میان برادرانت پخش کن. اگر مردی، کتاب هایت را برای فرزندانت میراث بگذار زیرا روز سختی بر مردم خواهد آمد که در آن وقت به چیزی جز به کتاب هایشان انس نخواهند گرفت. - . کشف المحجه لثمره المهجه: ۴۸ ف ۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۸»

وَ وَجَدْتُ بِخَطِّ الشَّیْخِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْجُبَّائِیِّ نَقْلًا مِنْ خَطِّ الشَّهِیدِ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ

ص: ۱۵۰

۱- ضبطه ابن داود بقوله: حمدویه بفتح الحاء و الدال المهملتین و الصوت «أی ویه» ابن نصیر- بفتح النون- ابن شاهی- بالمعجمه-. و عده الشیخ فی رجاله ممن لم یرو عنهم علیهم السلام و قال: سمع یعقوب بن یزید، روی عن العیّاشیّ، یکنی أبا الحسن، عدیم النظیر فی زمانه، کثیر العلم و الروایه، حسن المذهب.

هُوَ نَقَلَ مِنْ خَطِّ قُطْبِ الدِّينِ الْكَيْدُرِيِّ(۱) عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: أَعْرِبُوا كَلَامَنَا فَإِنَّا قَوْمٌ فُصَحَاءُ.

**[ترجمه]به خط شیخ محمد بن علی جبایی به نقل از خط شهید - رحمه الله - و

ص: ۱۵۰

او از خط قطب الدین کیدری از امام صادق علیه السلام نقل کرد که آن حضرت فرمود: کلام ما را اعراب دهید، زیرا ما گروه فصیحان هستیم. - . رواه فی منیه المرید: ۱۸۱ -

**[ترجمه]

بیان

أی أظهروه و بینوه أو لا تترکوا فیه قوانین الإعراب أو أعربوا لفظه عند الکتابه.

**[ترجمه]یعنی سخنان ما را آشکار بیان کنید، یا قواعد اعراب را در آن رعایت کنید، یا الفاظ کلام ما را در نوشتن با اعراب بنویسید.

**[ترجمه]

«۲۹»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ حَدِيثَنَا يُحْيِي الْقُلُوبَ وَ قَالَ مَنْفَعَتُهُ فِي الدِّينِ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ عِبَادَةِ سَبْعِينَ أَلْفَ عَابِدٍ.

**[ترجمه]دعوات الراوندی: امام باقر علیه السلام فرمود: همانا احادیث ما دل ها را زنده می کند و فرمود: فایده احادیث ما در دین از عبادت هفتاد هزار عابد بر شیطان سخت تر است. - . دعوات راوندی: ۶۲ ح ۱۵۵ -

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام حَدِّثُوا عَنَّا وَ لَا حَرَجَ رَحِمَ اللَّهُ مَنْ أَحْيَا أَمْرَنَا.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ مانعی ندارد از ما حدیث نقل کنید، خدا رحمت کند کسی را که ولایت ما را زنده می کند. - . دعوات راوندی: ۶۲ ح ۱۵۵ -

**[ترجمه]

«۳۱»

وَ قَالَ: إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَهُ الْأَنْبِيَاءِ وَ ذَلِکَ أَنَّ الْأَنْبِیَاءَ لَمْ یُورِثُوا دِرْهَماً وَ لَا دِینَاراً وَ إِنَّما أَوْرَثُوا أَحَادِیثَ مِنْ أَحَادِیثِهِمْ فَمَنْ أَخَذَ بِشَیْ ءٍ مِنْهَا فَقَدْ أَخَذَ حَظّاً وَافِراً فَانْظُرُوا عِلْمَکُمْ عَمَّنْ تَأْخُذُونَهُ.

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، عَنْهُ علیه السلام مِثْلَهُ وَ زَادَ فِی آخِرِهِ فَإِنَّ فِینَا أَهْلَ الْبَیْتِ فِی کُلِّ خَلَفٍ عُدُولًا یَنْفُونَ عَنْهُ تَحْرِیفَ الْغَالِینَ وَ انْتِحَالَ الْمُبْطِلِینَ وَ تَأْوِیلَ الْجَاهِلِینَ

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: قطعاً علما وارثان پیامبرانند زیرا پیامبران درهم و دینار میراث نگذاشتند و فقط احادیث خود را به ارث گذاشتند. هر کس چیزی از آن احادیث بگیرد، به تحقیق بهره ای وافر دریافت کرده است، نگاه کنید علمتان را از که می گیرید. - . دعوات راوندی: ۶۲ ح ۱۵۵ -

منیه المرید: مثل آن نقل شده ولی در آخر حدیث اضافه دارد: به درستی که در میان ما اهل بیت، در هر زمان عادلانی هستند که تحریف غالیان و تمایل به مذاهب باطنه و تأویل جاهلان را از آن دین دور می کند. - . منیه المرید: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۳۲»

مَجْمَعُ الْبَیَانِ، فِی تَفْسِیرِ قَوْلِهِ تَعَالَی وَ أَنْ لَوِ اسْتَقامُوا عَلَی الطَّرِیقَهِ لَأَسْقَیْناهُمْ ماءً غَدَقاً فِی تَفْسِیرِ أَهْلِ الْبَیْتِ علیهم السلام عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَوْلُ اللَّهِ إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا قَالَ هُوَ وَ اللَّهِ مَا أَنْتُمْ عَلَیْهِ وَ لَوِ اسْتَقامُوا عَلَی الطَّرِیقَهِ لَأَسْقَیْناهُمْ ماءً غَدَقاً.

**[ترجمه]مجمع البیان در تفسیر آیه مبارکه «وَ أَنْ لَوِ اسْتَقامُوا عَلَی الطَّرِیقَهِ لَأَسْقَیْناهُمْ ماءً غَدَقاً»، - . جن / ۱۶ - {و اگر [مردم] در راه درست، پایداری ورزند، قطعاً آب گوارایی بدیشان نوشانیم.} در تفسیر اهل بیت علیهم السلام از ابو بصیر آمده: خدمت امام باقر علیه السلام عرض کردم: معنی قول خداوند متعال: «إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ

ثُمَّ اسْتَقامُوا»، {در حقیقت، کسانی که گفتند: «پروردگار ما خداست»؛ سپس ایستادگی کردند} چیست؟ فرمود: قسم به خدا، مراد از این آیه ولایت است که شما دارید و فرمود: «وَ أَنْ لَوِ اسْتَقامُوا عَلَی الطَّرِیقَهِ لَأَسْقَیْناهُمْ ماءً غَدَقاً»، - . جن / ۱۶ - {و اگر [مردم] در راه درست، پایداری ورزند، قطعاً آب گوارایی بدیشان نوشانیم.} - . مجمع البیان ۵: ۵۶۰ -

**[ترجمه]

«۳۳»

وَ عَنْ بُرَیْدٍ الْعِجْلِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَعْنَاهُ لَأَفَدْنَاهُ عِلْماً کَثِیراً یَتَعَلَّمُونَهُ مِنَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام.

**[ترجمه]برید عجلی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: معنای آیه مبارکه فوق این است که ما علم و دانش زیاد را افاده می کردیم که مردم آن را از ائمه علیهم السلام می آموختند. - . مجمع البیان ۵: ۵۶۰ -

**[ترجمه]

«۳۴»

كَنْزُ الْكَرَاجُكِيِّ، قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام تَزَاوَرُوا وَ تَذَاكَرُوا الْحَدِيثَ إِنْ لَا تَفْعَلُوا يَدْرُسْ.

**[ترجمه]کنز الکراجکی: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: به زیارت همدیگر بروید و با هم مذاکره حدیث کنید. اگر این کار را نکنید احادیث کهنه می شود و از بین می‌رود. - . کنز الفوائد ۲: ۳۲ -

**[ترجمه]

«۳۵»

مُنْيَةُ الْمُرِيدِ، رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: قَيِّدُوا الْعِلْمَ قِيلَ وَ مَا تَقْيِيدُهُ

ص: ۱۵۱

۱- هو أبو الحسن محمّد بن الحسين بن الحسن البيهقىّ النيسابورىّ، الامامى الشيخ الفقيه الفاضل الماهر، و الاديب البحر الذاخر صاحب الاصباح فى الفقه، و أنوار العقول فى جمع أشعار أمير المؤمنين عليه السلام، و شرح النهج، و غير ذلك، و له أشعار لطيفه، و كان معاصرا للقطب الدين الراوندىّ، و تلميذا لابن حمزه الطوسىّ، فرغ من شرحه على النهج سنه ۵۷۶. قاله فى الكنى و الألقاب ج ۳ ص ۶۰

قَالَ كِتَابَتُهُ (۱).

**[ترجمه]منیه المرید: از رسول خدا صـلی الله علیه و آله روایت شده که فرمود: علم را به بند کشید. گفته شد: به بند کشیدن علم چیست؟

ص: ۱۵۱

فرمود: نوشتن آن. - . منیه المرید: ۱۷۳ -

**[ترجمه]

«۳۶»

وَ رُوِيَ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَ يَجْلِسُ إِلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَيَسْمَعُ مِنْهُ صلی الله علیه و آله الْحَدِيثَ فَيُعْجِبُهُ وَ لَا يَحْفَظُهُ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اسْتَعِنْ بِيَمِينِكَ وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ أَيْ خُطَّ.

**[ترجمه]روایت شده مردی از انصار نزد پیامبرصـلی الله علیه وآله نشسـته بود و از آن حضـرت حدیث می شنید و تعجب می کرد، اما آن احادیث را نمی توانست حفظ کند. پس نزد رسول خدا صـلی الله علیه و آله از این مشـکل شـکایت کرد. حضرت فرمود: از دست راستت کمک بگیر، و با دست مبارک به خط اشاره کرد. - . منیه المرید: ۱۷۳ -

**[ترجمه]

«۳۷»

وَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السـلام أَنَّهُ دَعَا بَنِيهِ وَ بَنِي أَخِيهِ فَقَالَ إِنَّكُمْ صِغَارُ قَوْمٍ وَ يُوشِكُ أَنْ تَكُونُوا كِبَارَ قَوْمٍ آخَرِينَ فَتَعَلَّمُوا الْعِلْمَ فَمَنْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ أَنْ يَحْفَظَهُ فَلْيَكْتُبْهُ وَ لْيَضَعْهُ فِي بَيْتِهِ.

**[ترجمه]از امـام حسن علیه السـلام روایت شـده که آن حضـرت فرزنـدانش و فرزنـدان برادرش را فرا خوانـد و فرمود: شـما خردسالان گروه هستیـد، نزدیک است که از بزرگان گروه دیگر شویـد. دانش بیاموزیـد، هر کس می تواند آن را حفظ کند، باید علم را بنویسد و در خانه اش بگذارد. - . منیه المرید: ۱۷۳ -

**[ترجمه]

«۳۸»

وَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ اكْتُبُوا فَإِنَّكُمْ لَا تَحْفَظُونَ حَتَّى تَكْتُبُوا.

**[ترجمه]ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: بنویسید، زیرا شما نمی توانید حفظ کنید مگر اینکه بنویسید. - . منیه المرید: ۱۷۳ -

**[ترجمه]

«۳۹»

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: الْقَلْبُ یَتَّکِلُ عَلَی الْکِتَابَهِ(۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: دل بر نوشته اعتماد می کند. - . منیه المرید: ۱۷۳ -

**[ترجمه]

«۴۰»

وَ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ زُرَارَهَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام احْتَفِظُوا بِکُتُبِکُمْ فَإِنَّکُمْ سَوْفَ تَحْتَاجُونَ إِلَیْهَا.

**[ترجمه]عبید بن زراره گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: کتاب هایتان را محافظت کنید، زیرا زود است که به آنها نیازمند شوید. - . منیه المرید: ۱۷۳ -

**[ترجمه]

«۴۱»

وَ رُوِیَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ لِبَعْضِ کُتَّابِهِ أَلِقِ الدَّوَاهَ وَ حَرِّفِ الْقَلَمَ وَ انْصِبِ الْبَاءَ وَ فَرِّقِ السِّینَ وَ لَا تُعَوِّرِ الْمِیمَ وَ حَسِّنِ اللَّهَ وَ مُدَّ الرَّحْمَنَ وَ جَوِّدِ الرَّحِیمَ وَ ضَعْ قَلَمَکَ عَلَی أُذُنِکَ الْیُسْرَی فَإِنَّهُ أَذْکَرُ لَکَ.

**[ترجمه]از رسول خدا صلی الله علیه وآله روایت شده که آن حضرت به بعضی از کاتبانش فرمود: در میان دوات، لیقه انداز و قلم را کج سر کن و باء را بالا بنویس و سین را فرق بگذار و سر میم را بزرگ بنویس و الله را خوب بنویس و رحمن را مد بده و رحیم را نیک بنویس و قلم را به گوش راستت بگذار، زیرا این کار برای شما یادآورتر است. - . منیه المرید: ۱۷۹ -

**[ترجمه]

«۴۲»

وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله لِیُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ فَإِنَّ الشَّاهِدَ عَسَی أَنْ یُبَلِّغَ مَنْ هُوَ أَوْعَی لَهُ مِنْهُ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حاضر به غایب برساند، زیرا حاضر شاید به کسی برساند که او برای علم، با ظرفیت‌تر از خودش است. - . منیه المرید: ۱۹۲ -

**[ترجمه]

«۴۳»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ أَدَّی إِلَی أُمَّتِی حَدِیثاً یُقَامُ بِهِ سُنَّهٌ أَوْ یُثْلَمُ بِهِ بِدْعَهٌ فَلَهُ الْجَنَّهُ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که یک حدیث که با آن سنتم اقامه شود یا رخنه بدعت را بگیرد به امتم برساند، بهشت برای او است. - . منیه المرید: ۱۹۲ -

**[ترجمه]

«۴۴»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ تَعَلَّمَ حَدِیثَیْنِ اثْنَیْنِ یَنْفَعُ بِهِمَا نَفْسَهُ أَوْ یُعَلِّمُهُمَا غَیْرَهُ فَیَنْتَفِعُ بِهِمَا کَانَ خَیْراً مِنْ عِبَادَهِ سِتِّینَ سَنَهً.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که دو حدیث را بیاموزد که از آن احادیث خودش بهره برد یا به دیگری آموزش بدهد تا دیگری فایده ببرد، از عبادت شصت سال بهتر است. - . منیه المرید: ۱۹۳ -

**[ترجمه]

«۴۵»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله تَذَاکَرُوا وَ تَلَاقَوْا وَ تَحَدَّثُوا فَإِنَّ الْحَدِیثَ جِلَاءُ الْقُلُوبِ إِنَّ الْقُلُوبَ لَتَرِینُ کَمَا یَرِینُ السَّیْفُ وَ جِلَاؤُهُ الْحَدِیثُ.

۱- تقدم الحدیث فی الباب مسندا عن الغوالی تحت الرقم ۱۸.

۲- و فی نسخه: یتکلم علی الکتابه.

**[ترجمه]با هم مـذاکره کنیـد، به ملاقات همـدیگر برویـد و با همـدیگر حـدیث کنید، زیرا حدیث دل ها را نورانی می کند. همانا دل ها را همچون شمشیر زنگار می گیرد، صیقل دل، حدیث است. - . منیه المرید: ۱۹۳ -

ص: ۱۵۲

**[ترجمه]

«۴۶»

کِتَابُ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ، عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام اکْتُبُوا فَإِنَّکُمْ لَا تَحْفَظُونَ إِلَّا بِالْکِتَابِ.

**[ترجمه]کتاب عاصم بن حمید: ابوبصـیر گوید: امام صادق علیه السـلام فرمود: بنویسـید، زیرا شـما جز با نوشـتن نمی توانید حفظ کنید. - . اصول السته عشر، کتاب عاصم بن حمید: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۴۷»

وَ مِنْهُ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ دَخَلَ عَلَیَّ أُنَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَهِ فَسَأَلُونِی عَنْ أَحَادِیثَ وَ کَتَبُوهَا فَمَا یَمْنَعُکُمْ مِنَ الْکِتَابِ أَمَا إِنَّکُمْ لَنْ تَحْفَظُوا حَتَّی تَکْتُبُوا الْخَبَرَ.س

**[ترجمه]ابوبصـیر گویـد: بر امام صادق علیه السـلام وارد شـدم، فرمود: گروهی از اهالی بصـره نزدم آمدند و احادیثی از من می پرسیدند و آن ها را می نوشتند، شما را چه چیزی از نوشتن باز می دارد؟ مگر نه این است که شما هرگز نمی توانید حفظ کنید جز این که بنویسید. - . اصول السته عشر، کتاب عاصم بن حمید: ۳۴ -

**[ترجمه]

باب ۲۰ من حفظ أربعین حدیثا

الأخبار

«۱»

لی، الأمالی للصدوق أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُعَلًّی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ الْعَمِّیِّ (۱) عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنِ ابْنِ حُمَیْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَنْ حَفِظَ مِنْ شِیعَتِنَا أَرْبَعِینَ حَدِیثاً بَعَثَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یَوْمَ الْقِیَامَهِ عَالِماً فَقِیهاً وَ لَمْ یُعَذِّبْهُ.

**[ترجمه]أمالی صدوق: محمد بن مسلم: امام صادق علیه السلام فرمود: هر که از شیعیان ما چهل حدیث حفظ کند، خدایش روز قیامت دانشمند و فقیه محشور نماید و عذابش نکند. - . امالی صدوق: ۲۵۱ م ۵۰ ح ۱۳ -

**[ترجمه]

«۲»

ختص، الإختصاص ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ عَنِ الْمُعَلَّی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا (۲)» رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ حَفِظَ مِنْ أَحَادِیثِنَا أَرْبَعِینَ حَدِیثاً بَعَثَهُ اللَّهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ عَالِماً فَقِیهاً.

**[ترجمه]اختصاص: ابو نجران از بعضی از اصحاب ما از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: کسی که چهل حدیث از احادیث ما را حفظ کند، خداوند متعال او را در روز قیامت دانشمندی فقیه مبعوث می گرداند. - . اختصاص: ۲ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، الخصال ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الدِّهْقَانِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُوسَی الْمَرْوَزِیِّ (۳) عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ حَفِظَ مِنْ أُمَّتِی أَرْبَعِینَ حَدِیثاً مِمَّا یَحْتَاجُونَ إِلَیْهِ مِنْ أَمْرِ دِینِهِمْ بَعَثَهُ اللَّهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ فَقِیهاً عَالِماً.

(۴)

۱- بالعین المهمله ینسب إلی بنی العم من تمیم. یکنی أبا عبد اللّه. قال النجاشیّ: ضعیف فی الحدیث. فاسد المذهب، و قیل فیه أشیاء اللّه أعلم بها من عظمها، روی عن الرضا علیه السلام، و له کتاب الملاحم الکبیر، کتاب نوادر الحجّ، کتاب أدب العلم.

۲- لعله ابن حمید المتقدم فی الحدیث السابق، و لا یخفی اتّحاد الحدیثین.

۳- بفتح المیم و سکون الراء المهمله و فتح الواو بعده زای معجمه، نسبه الی مرو، قال النجاشیّ موسی بن إبراهیم المروزی أبو حمران روی عن موسی بن جعفر علیه السلام، له کتاب ذکر أنّه سمعه و أبو الحسن محبوس عند السندی بن شاهک. و هو معلم ولد السندی بن شاهک

۴- بفتح المیم و سکون الراء المهمله و فتح الواو بعده زای معجمه، نسبه الی مرو، قال النجاشیّ موسی بن إبراهیم المروزی أبو حمران روی عن موسی بن جعفر علیه السلام، له کتاب ذکر أنّه سمعه و أبو الحسن محبوس عند السندی بن شاهک. و هو معلم ولد السندی بن شاهک

ثو، ثواب الأعمال العطار عن أبيه عن أحمد بن محمد عن على بن إسماعيل عن عبد الله الدهقان عن موسى بن إبراهيم المروزى عنه عليه السلام مثله- ختص، الإختصاص ابن الوليد عن الصفار عن ابن عيسى عن بعض أصحابنا عن الدهقان مثله.

**[ترجمه]الخصال: رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: هر كس چهل حديث راجع به امور دين كه محل حاجت امت است براى آنها حفظ كند، خداوند روز قيامت او را فقيه و دانشمند مبعوث نمايد. - . خصال: ۵۴۱ ب ۲۲ ح ۱۷ -

ص: ۱۵۳

ثواب الأعمال: ابراهيم مروزى از آن حضرت مثل آن را روايت كرده است. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۱۶۴ -

اختصاص: دهقان مثل آن را روايت كرده است. - . اختصاص: ۶۱ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، الخصال طَاهِرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْهَرَوِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَوَّارٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُجْرٍ السَّعْدِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ نَجِيحٍ عَنِ ابْنِ جَرِيحٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: مَنْ حَفِظَ مِنْ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثاً مِنَ السُّنَّهِ كُنْتُ لَهُ شَفِيعاً يَوْمَ الْقِيَامَهِ.

**[ترجمه]الخصال: ابن عباس از رسول خدا صلى الله عليه و آله روايت كرد كه فرمود: كسى از امت من كه چهل حديث از سنت مرا حفظ نمايد، روز قيامت شفيع او خواهم بود. - . خصال: ۵۴۱ ب ۲۲ ح ۱۶ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، الخصال بِالْإِسْنَادِ الْمُقَدَّمِ عَنِ ابْنِ سَوَّارٍ عَنْ عِيسَى بْنِ أَحْمَدَ الْعَسْقَلَانِيِّ عَنْ عُرْوَهَ بْنِ مَرْوَانَ الْبَرْقِيِّ عَنْ رَبِيعِ بْنِ بَدْرٍ عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَنْ حَفِظَ عَنِّي مِنْ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثاً فِي أَمْرِ دِينِهِ يُرِيدُ بِهِ وَجْهَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الدَّارَ الْآخِرَهَ بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ فَقِيهاً عَالِماً.

**[ترجمه]الخصال: پيامبر صلى الله عليه وآله فرمود: هر كس از امتم چهل حديث از سنتم حفظ كند، من در قيامت شفيع او هستم.

و رسول خدا صلى الله عليه وآله فرمود: هر كس در امر دين خود براى خدا به نفع امت من چهل حديث حفظ كند و ثواب آخرت را بطلبد، خدا روز قيامت او را فقيه و دانشمند مبعوث كند. - . خصال: ۵۴۲ ب ۲۲ ح ۱۷ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، الخصال الْعِجْلِيُّ وَ الصَّائِغُ وَ الْوَرَّاقُ جَمِيعاً عَنْ حَمْزَةَ الْعَلَوِيِّ عَنِ ابْنِ مَتِّيلٍ عَنْ عَلِيٍّ السَّاوِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يُوسُفَ عَنْ حَنَانٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ مَنْ حَفِظَ عَنِّی أَرْبَعِينَ حَدِيثاً مِنْ أَحَادِيثِنَا فِی الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقِيهاً عَالِماً وَ لَمْ يُعَذِّبْهُ.

**[ترجمه]الخصال: حنان بن سدير گويد: از امام صادق عليه السلام شنيدم می فرمود: هر كس چهل حديث از احاديث ما را در احكام حلال و حرام حفظ كند، خداوند روز قيامت او را فقيه و دانشمند مبعوث كند و عذابش نكند. - . خصال: ۵۴۲ ب ۲۲ ح ۱۸ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، الخصال الدَّقَّاقُ وَ الْمُكَتِّبُ وَ السِّنَانِيُّ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنْ عَمِّهِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ ابْنِ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيِّ وَ السَّكُونِيِّ جَمِيعاً عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهما السلام قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله عليه و آله أَوْصَی إِلَی أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عليهما السلام وَ كَانَ فِيمَا أَوْصَی بِهِ أَنْ قَالَ لَهُ يَا عَلِيُّ مَنْ حَفِظَ مِنْ أُمَّتِی أَرْبَعِينَ حَدِيثاً يَطْلُبُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الدَّارَ الْآخِرَةَ حَشَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسُنَ أُولئِكَ رَفِيقاً فَقَالَ عَلِيٌّ عليه السلام يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِی مَا هَذِهِ الْأَحَادِيثُ فَقَالَ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ تَعْبُدَهُ وَ لَا تَعْبُدَ غَيْرَهُ وَ تُقِيمَ الصَّلَاةَ بِوُضُوءٍ سَابِغٍ فِی مَوَاقِيتِهَا وَ لَا تُؤَخِّرَهَا فَإِنَّ فِی تَأْخِيرِهَا مِنْ

ص: ۱۵۴

غَيْرِ عِلَّةٍ غَضَبَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ تُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ وَ تَصُومَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَ تَحُجَّ الْبَيْتَ إِذَا كَانَ لَكَ مَالٌ وَ كُنْتَ مُسْتَطِيعاً وَ أَنْ لَا تَعُقَّ وَالِدَيْكَ وَ لَا تَأْكُلَ مَالَ الْيَتِيمِ ظُلْماً وَ لَا تَأْكُلَ الرِّبَا وَ لَا تَشْرَبَ الْخَمْرَ وَ لَا شَيْئاً مِنَ الْأَشْرِبَهِ الْمُسْكِرَهِ وَ لَا تَزْنِيَ وَ لَا تَلُوطَ وَ لَا تَمْشِيَ بِالنَّمِيمَهِ وَ لَا تَحْلِفَ بِاللَّهِ كَاذِباً وَ لَا تَسْرِقَ وَ لَا تَشْهَدَ شَهَادَهَ الزُّورِ لِأَحَدٍ قَرِيباً كَانَ أَوْ بَعِيداً وَ أَنْ تَقْبَلَ الْحَقَّ مِمَّنْ جَاءَ بِهِ صَغِيراً كَانَ أَوْ كَبِيراً وَ أَنْ لَا تَرْكَنَ (۱)» إِلَى ظَالِمٍ وَ إِنْ كَانَ حَمِيماً قَرِيباً (۲) وَ أَنْ لَا تَعْمَلَ بِالْهَوَى وَ لَا تَقْذِفَ الْمُحْصَنَهَ وَ لَا تُرَائِيَ فَإِنَّ أَيْسَرَ الرِّيَاءِ شِرْكٌ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَنْ لَا تَقُولَ لِقَصِيرٍ يَا قَصِيرُ وَ لَا لِطَوِيلٍ يَا طَوِيلُ تُرِيدُ بِذَلِكَ عَيْبَهُ وَ أَنْ لَا تَسْخَرَ مِنْ أَحَدٍ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ وَ أَنْ تَصْبِرَ عَلَى الْبَلَاءِ وَ الْمُصِيبَهِ وَ أَنْ تَشْكُرَ نِعَمَ اللَّهِ الَّتِي أَنْعَمَ بِهَا عَلَيْكَ وَ أَنْ لَا تَأْمَنَ عِقَابَ اللَّهِ عَلَى ذَنْبٍ تُصِيبُهُ وَ أَنْ لَا تَقْنَطَ مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ وَ أَنْ تَتُوبَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ ذُنُوبِكَ فَإِنَّ التَّائِبَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَ أَنْ لَا تُصِرَّ عَلَى الذُّنُوبِ مَعَ الِاسْتِغْفَارِ فَتَكُونَ كَالْمُسْتَهْزِئِ بِاللَّهِ وَ آيَاتِهِ وَ رُسُلِهِ وَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ وَ أَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ وَ أَنْ لَا تَطْلُبَ سَخَطَ الْخَالِقِ بِرِضَى الْمَخْلُوقِ وَ أَنْ لَا تُؤْثِرَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَهِ لِأَنَّ الدُّنْيَا فَانِيَهٌ وَ الْآخِرَهَ بَاقِيَهٌ وَ أَنْ لَا تَبْخَلَ عَلَى إِخْوَانِكَ بِمَا تَقْدِرُ عَلَيْهِ وَ أَنْ يَكُونَ سَرِيرَتُكَ كَعَلَانِيَتِكَ وَ أَنْ لَا تَكُونَ عَلَانِيَتُكَ حَسَنَهً وَ سَرِيرَتُكَ قَبِيحَهً فَإِنْ فَعَلْتَ ذَلِكَ كُنْتَ مِنَ الْمُنَافِقِينَ وَ أَنْ لَا تَكْذِبَ وَ لَا تُخَالِطَ الْكَذَّابِينَ وَ أَنْ لَا تَغْضَبَ إِذَا سَمِعْتَ حَقّاً وَ أَنْ تُؤَدِّبَ نَفْسَكَ وَ أَهْلَكَ وَ وُلْدَكَ وَ جِيرَانَكَ عَلَى حَسَبِ الطَّاقَهِ وَ أَنْ تَعْمَلَ بِمَا عَلِمْتَ وَ لَا تُعَامِلَنَّ أَحَداً مِنْ خَلْقِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ أَنْ تَكُونَ سَهْلًا لِلْقَرِيبِ وَ الْبَعِيدِ وَ أَنْ لَا تَكُونَ جَبَّاراً عَنِيداً وَ أَنْ تُكْثِرَ مِنَ التَّسْبِيحِ وَ التَّهْلِيلِ وَ الدُّعَاءِ وَ ذِكْرِ الْمَوْتِ وَ مَا بَعْدَهُ مِنَ الْقِيَامَهِ وَ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ وَ أَنْ تُكْثِرَ مِنْ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ وَ تَعْمَلَ بِمَا فِيهِ وَ أَنْ تَسْتَغْنِمَ الْبِرَّ وَ الْكَرَامَهَ بِالْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَى كُلِّ مَا لَا تَرْضَى فِعْلَهُ لِنَفْسِكَ فَلَا تَفْعَلَهُ بِأَحَدٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَنْ لَا تَمَلَّ مِنْ فِعْلِ الْخَيْرِ وَ لَا تُثَقِّلَ عَلَى أَحَدٍ إِذَا أَنْعَمْتَ عَلَيْهِ وَ أَنْ تَكُونَ الدُّنْيَا عِنْدَكَ سِجْناً حَتَّى يَجْعَلَ اللَّهُ لَكَ جَنَّهً فَهَذِهِ أَرْبَعُونَ حَدِيثاً مَنِ اسْتَقَامَ عَلَيْهَا وَ حَفِظَهَا عَنِّي مِنْ أُمَّتِي

۱- أی أن لا تثق بالظالم و لا تستأمنه.

۲- الحميم: القريب الذی تهتم بامره. الصديق.

دَخَلَ الْجَنَّهَ بِرَحْمَهِ اللَّهِ وَ كَانَ مِنْ أَفْضَلِ النَّاسِ وَ أَحَبِّهِمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بَعْدَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ حَشَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسُنَ أُولئِكَ رَفِيقاً

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله در ضمن سفارش خود به علی علیه السلام فرمود: ای علی، هر کس از امت من برای رضای خدا و اجر آخرت چهل حدیث حفظ کند، خدا او را روز قیامت با پیامبران و صدیقان و شهیدان و نیکان محشور کند و آنان خوب رفیقانی هستند. علی علیه السلام عرض کرد: این احادیث چه باشد. فرمود: این که به خدای یگانه بی شریک ایمان داشته باشی و او را بپرستی و دیگری را نپرستی، و نماز را با وضوی کامل و وقت خود به خوانی و تأخیر نکنی که تأخیر

ص: ۱۵۴

آن بدون عذر موجب غضب خدا است، و زکات را بدهی و ماه رمضان را روزه بداری و در صورت داشتن مال و استطاعت، حج خانه خدا کنی، و عاق پدر و مادر نباشی، و مال یتیم را به ستم نخوری، و ربا نخوری، و شراب ننوشی و هیچ کدام از نوشابه های مست کننده را ننوشی، زنا نکنی، لواط نکنی، سخن چینی نکنی. به خدا سوگند دروغ نخوری، دزدی نکنی، شهادت ناحق برای احدی از خویش و بیگانه ندهی، حق را از هر کس برای تو آورد، کوچک باشد یا بزرگ، بپذیری؛ به ستمکار گرچه خویش نزدیک تو باشد، اعتماد نکنی؛ هواپرست نباشی، دشنام و نسبت بد به زنان پارسا ندهی، ریاکاری نکنی که کم ترین ریا شرک به خدا است. به قصد عیب جویی به کوتاه قد نگویی کوتاه و به بلند قد نگویی بلند. احدی از خلق خدا را مسخره نکنی، و بر بلا و مصیبت شکیبا باشی، هر نعمتی خدا به تو داده شکر کنی، از عقاب خدا آسوده خاطر نباشی، از رحمت خدا نومید نباشی، از گناهان خود به خدا توبه کنی، زیرا کسی که از گناهی توبه کند، چنان است که گناه نکرده؛ و اصرار بر گناه نورزی و استغفار کنی و مانند کسی باشی که خدا و پیامبران و فرستادگان او را به باد مسخره گرفته و بدانی که آنچه بدانی که بهره تو شده است، از دست تو نخواهد رفت و آنچه از دستت رفت، به تو نخواهد رسید. خدا را برای رضای مخلوق به خشم نیاوری. دنیا را بر آخرت مقدم نداری، زیرا که دنیا فانی و آخرت باقی است. به اندازه ای که داری بر برادران بخل مکن. باطن و ظاهرت یکی باشد. خوش ظاهر و بد باطن مباش که اگر چنین باشی از منافقان هستی. دروغ نگویی و با دروغ گویان آمیزش نکنی، و از سخن حق خشم نکنی، و خود و خانواده و فرزندان و همسایگان را به اندازه توانایی ادب کنی، و بدانچه می دانی عمل کنی و با احدی از خلق خدا جز به حق معامله نکنی. با خویش و بیگانه خوش رفتار باشی، و جبار و معاند نباشی، و بسیار «سبحان الله» و «الحمد لله» بگویی و دعا بخوانی، و بسیار یاد مرگ و پس از مرگ و قیامت و بهشت و دوزخ باشی، و بسیار قرآن بخوانی و بدانچه در آن است عمل کنی، و نیکی و کرامت را نسبت به مؤمنان از زن و مرد غنیمت شماری و ملاحظه کنی، هر چه را برای خود نمی پسندی، با هیچ مؤمنی نکنی. از کار خیر دلتنگ مشو. بار خود را به دوش دیگری مگذار. بر کسی که نعمتی بخشیدی منت منه. دنیا را زندان خود ببین تا خدا بهشتت دهد. این چهل حدیث است که هر کس بر آن ها پایداری کند و آن ها را از من برای امت من نگه دارد،

ص: ۱۵۵

به رحمت خدا وارد بهشت می شود و پس از انبیا و اوصیا در نزد خدا، افضل و احب مردم است و خداوند در روز قیامت او را

با پیامبران و صدیقان و شهیدان و نیکان که رفیقان خوبی‌اند، محشور کند. -. خصال: ۵۴۲ ب ۲۲ ح ۱۹ -

**[ترجمه]

بیان

ظاهر هـذا الخبر أنه لا ـ یشترط فی حفظ الأربعین حـدیثا کونها منفصـله بعضـها عن بعض فی النقل بل یکفی لـذلک حفظ خبر واحد یشتمل علی أربعین حکما إذ کل منها یصلح لأن یکون حدیثا برأسه و یحتمل أن یکون المراد بیان مورد هذه الأحادیث أی أربعین حـدیثا یتعلق بهـذه الأـمور و شـرح هـذه الخصال سیأتی فی أبوابها و تصـحیح عـدد الأربعین إنما یتیسـر بجعل بعض الفقرات المکرره ظاهرا تفسیرا و تأکیدا لبعض (۱).

**[ترجمه]ظاهر این حـدیث دلالت می کنـد که در حفظ چهل حـدیث، انفصال و جـدایی احادیث از همـدیگر در نقل شـرط نیست، بلکه حـدیثی که مشـتمل بر چهل حکم باشـد کفایت می کنـد؛ زیرا هر کـدام صـلاحیت دارد که حدیث مسـتقلی قرار بگیرد، و احتمال دارد که مراد، بیان موارد احادیث باشـد که تعلق به این امور دارد و شـرح این الخصال زود است و در ابوابش می آید و تصـحیح عدد چهل فقط زمانی میسـر است که بعضـی فقرات مکرر در حدیث، از جهت تفسـیر و تأکید بعضی دیگر باشد.

**[ترجمه]

«۸»

صـح، صـحیفه الرضا علیه السـلام عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السـلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله مَنْ حَفِظَ عَلَی أُمَّتِی أَرْبَعِینَ حَدِیثاً یَنْتَفِعُونَ بِهَا بَعَثَهُ اللَّهُ تَعَالَی یَوْمَ الْقِیَامَهِ فَقِیهاً عَالِماً.

**[ترجمه]صحیفه الرضا علیه السلام: با اسناد نقل شده، امام رضا علیه السلام فرمود که فرستاده خدا صلی الله علیه وآله فرمود: هر کس چهل حـدیث را برای امت من حفظ کنـد، تا ایشان از آنها بهره منـد شونـد، خـدای او را در روز قیامت فقیه و عالم بر می انگیزد. -. صحیفه امام رضا: ۲۲۶ ح ۱۱۴ -

**[ترجمه]

«۹»

غو، غوالی اللئالی رَوَی مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ حَفِظَ عَلَی أُمَّتِی أَرْبَعِینَ حَدِیثاً مِنْ أَمْرِ دِینِهَا بَعَثَهُ اللَّهُ تَعَالَی یَوْمَ الْقِیَامَهِ فِی زُمْرَهِ الْفُقَهَاءِ وَ الْعُلَمَاءِ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: معاذ بن جبل گویـد: رسول خدا صـلی الله علیه وآله فرمود: کسـی از امت من که چهل حدیث از امر

آخرتش را حفظ کند، خدا او را روز قیامت در جمله فقها و علماء مبعوث می کند. - . عوالی اللئالی ۱: ۹۵ ف ۶ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

غو، عوالی اللئالی قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله مَنْ حَفِظَ عَلَی أُمَّتِی أَرْبَعِینَ حَدِیثاً یَنْتَفِعُونَ بِهَا فِی أَمْرِ دِینِهِمْ بَعَثَهُ اللَّهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ فَقِیهاً عَالِماً.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی از امتم که چهل حدیث را که در امر دینش از آن بهره ببرد حفظ نماید، خدا او را روز قیامت فقیه دانشمند بر می انگیزد. - . عوالی اللئالی ۴: ۷۹ ح ۷۷ -

**[ترجمه]

بیان

هذا المضمون مشهور مستفیض بین الخاصه و العامه بل قیل إنه متواتر و اختلف فیما أرید بالحفظ فیها فقد قیل إن المراد الحفظ عن ظهر القلب فإنه هو المتعارف المعهود فی الصدر السالف فإن مدارهم کان علی النقش علی الخواطر لا علی الرسم فی الدفاتر حتی منع بعضهم من الاحتجاج بما لم یحفظه الراوی عن ظهر القلب

ص: ۱۵۶

۱- کقوله علیه السلام: تعبده إلخ و قوله: و تقیم الصلاه تکونان تفسیرا لسابقهما لأنّهما من لوازم الایمان باللّه. و کقوله: أن لا تسخر من أحد تکون بیانا لحکم کلی تکون الفقره السابقه من افراده.

و قد قیل إن تدوین الحدیث من المستحدثات فی المائه الثانیه من الهجره و قیل المراد الحراسه عن الاندراس بما یعم الحفظ عن ظهر القلب و الکتابه و النقل من الناس و لو من کتاب و أمثال ذلک و قیل المراد تحمله علی أحد الوجوه المقرره التی سیأتی ذکرها فی باب آداب الروایه و الحق أن للحفظ مراتب یختلف الثواب بحسبها فأحدها حفظ لفظها سواء کان فی الخاطر أو فی الدفاتر و تصحیح لفظها و استجازتها و إجازتها و روایتها و ثانیها حفظ معانیها و التفکر فی دقائقها و استنباط الحکم و المعارف منها و ثالثها حفظها بالعمل بها و الاعتناء بشأنها و الاتعاظ بمودعها و یومئ إلیه خبر السکونی (۱) و فی روایه من حفظ علی أمتی (۲) الظاهر أن علی بمعنی اللام أی حفظ لأجلهم کما قالوه فی قوله وَ لِتُکَبِّرُوا اللَّهَ عَلی ما هَداکُمْ أی لأجل هدایته إیاکم و یحتمل أن یکون بمعنی من کما قیل فی قوله تعالی إِذَا اکْتالُوا عَلَی النّاسِ یَسْتَوْفُونَ و یؤیده روایه المروزی (۳) و أضرابها و الحدیث فی اللغه یرادف الکلام سمی به لأنه یحدث شیئا فشیئا و فی اصطلاح عامه المحدثین کلام خاص منقول عن النبی أو الإمام أو الصحابی أو التابعی (۴) أو من یحذو حذوه یحکی قولهم أو فعلهم أو تقریرهم و عند أکثر محدثی الإمامیه لا یطلق اسم الحدیث إلا علی ما کان عن المعصوم علیه السلام و ظاهر أکثر الأخبار تخصیص الأربعین بما یتعلق بأمور الدین من أصول العقائد و العبادات القلبیه و البدنیه لا ما یعمها و سائر المسائل من المعاملات و الأحکام بل یظهر من بعضها کون تلک الأربعین جامعه لأمهات العقائد و العبادات و الخصال الکریمه و الأفعال الحسنه فیکون المراد ببعثه فقیها عالما أن یوفقه الله لأن یصیر بالتدبر فی هذه الأحادیث و العمل بها لله من الفقهاء العالمین العاملین و علی سائر الاحتمالات یکون

۱- المتقدم تحت الرقم ۷.

۲- هی الروایه الثامنه و التاسعه و العاشره ۹.

۳- و هی الروایه الثالثه، و بمعناها الروایات السابقه علیها و اللاحقه بها.

۴- الصحابیّ: من لقی النبیّ صلّی اللّه علیه و آله مؤمنا به و مات علی الإیمان و الإسلام، و فیه أقوال اخری یطلب من مظانها. و التابعی: من لقی الصحابیّ مؤمنا بالنبی صلّی اللّه علیه و آله و مات علی الإیمان و الإسلام

المراد بعثه فى القيامه فى زمرتهم لتشبهه بهم و إن لم يكن منهم و يطلق الفقيه غالبا فى الأخبار على العالم العامل الخبير بعيوب النفس و آفاتها التارک للدنيا الزاهد فيها الراغب إلى ما عنده تعالى من نعيمه و قربه و وصاله و استدل بعض الأفاضل بهذا الخبر على حجيه خبر الواحد و توجيهه ظاهر.

**[ترجمه]مضمون این احادیث در میان شیعه و سنّی مشهور و مستفیض است، بلکه گفته شده، به حد تواتر رسیده است، امّا در معنای حفظ حدیث اختلاف کردم. گفته شده: مراد به حفظ این است که در دل حفظ نماید، چنانچه این معنا متعارف بین مردم است و گذشتگان نیز رفتارشان بر این روش بوده است که احادیث نقش بر خاطره ها بود نه بر دفترها، حتی بعضی از محدثین از احتجاج به حدیثی که راوی آن را از دل حفظ نداشت، منع می نمودند.

ص: ۱۵۶

گفته شده: تدوین حدیث از مسائل مستحدثه است که در قرن دوم هجری پیدا شد.

گفته شده: مراد از حفظ حدیث، پاسبانی از پوسیدگی و از بین رفتن آن است که این معنا عام است و شامل از بر کردن، نوشتن و نقل به مردم از روی کتاب و امثال آن نیز می گردد.

گفته شده: مراد تحمل حدیث به یکی از راه های مقرر است که در باب آداب روایات حدیث خواهد آمد.

حق مطلب این است که حفظ دارای مراتب است که به حسب آن ثوابش مختلف می شود. یکی از آن ها حفظ لفظ احادیث است، چه در خاطره ها و چه در دفترها، و تصحیح احادیث و طلب اجازه احادیث و اجازه دادن و روایت احادیث.

دوم: حفظ معانی احادیث و تفکر در دقائق و استنباط حکم و معارف از آن ها.

سوم: حفظ احادیث با عمل کردن به آن و اعتنا به شأن آن و پند پذیری از مضامین آن و به این معنا خبر سومی در روایت «من حفظ علی امتی»، اشاره می کند که ظاهراً «علی» به معنای لام است، یعنی کسی که به خاطر امت من چهل حدیث حفظ کند، چنانچه در این آیه «علی» به معنای لام آمده است: «وَ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلى ما هَداكُمْ»، - . بقره / ۱۸۵ - {و خدا را به پاس آنکه رهنمونیتان کرده است به بزرگی بستایید.} یعنی به خاطر هدایت شما؛ و احتمال دارد «علی» به معنای «من» باشد، چنانچه در آیه مبارکه آمده: «إِذَا اكْتالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ»، - . مطففین / ۲ - {که چون از مردم پیمانه ستانند، تمام ستانند.}و این معنی را روایت مروزی و امثال آن تأئید می کنند.

«حدیث» در لغت مرادف کلام است و وجه تسمیه حدیث این است که مطلب تازه یکی بعد از دیگری به دست می آید و در اصطلاح عموم محدثین، کلام خاص است که از پیامبر یا امام یا صحابی یا تابعین یا کسانی که پیرو آن ها هستند، نقل شده است: که قول یا فعل یا تقریر آن ها را حکایت می کند و در نزد اکثر محدثین امامیه، حدیث جز بر آنچه از معصوم علیه السلام رسیده، اطلاق نمی شود.

ظاهر اکثر اخبار اربعین، اختصاص احادیث چهل گانه به امور دین است که عبارت از: اصول عقائد و عبادات قلبی و بدنی

است و عـام تر از آن نمی باشـد تـا شامـل معاملات و احکام گردد؛ بلکه از احادیث چنین به دست می آیـد که احادیث چهل گـانه جـامع و در بر دارنـده اعتقـادات اصـلی و عبـادات و خصـلت هـای بزرگواری و کارهای پسـندیده باشـد، پس مراد از بر انگیختن او به عنوان فقیه عـالم این است که خـدا او را موفق می کنـد تـا بـا تـدبر در آن احادیث و عمل به آن ها برای رضای خدا، از فقهای دانشمند عمل کننده گردد. بنا بر سایر احتمالات،

ص: ۱۵۷

مراد مبعوث شدن آن شخص در قیامت در جمله علماء عاملین و فقهاء است، به خاطر شباهت رساندن به آن ها، گرچه از جمله آن ها نبوده و فقیه غالباً در احادیث معصومین، بر دانشمند عمل کننده آگاه به عیوب نفس و آفات آن و تارك دنیا و زاهد در آن و راغب به چیزی که در نزد خدا است از نعمت ها و قرب الهی و رسیدن به خدا اطلاق می شود و بعض افاضل با این خبر بر حجیت خبر واحد استدلال نموده که توجیهش آشکار است.

**[ترجمه]

باب ۲۱ آداب الروایه

الآیات؛

الحاقه: «وَ تَعِيَها أُذُنٌ واعِيَةٌ»(۱۱)

lt;meta info="- لِنَجْعَلَها لَكُمْ تَذْكِرَةً وَ تَعِيَها أُذُنٌ واعِيَةٌ - . حاقه / ۱۲ -

{تا آن را برای شما [مایه] تذکّری گردانیم و گوشهای شنوا آن را نگاه دارد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ختص، الإختصـاص جَعْفَرُ بْنُ الْحُسَـيْنِ الْمُؤْمِنُ عَنِ ابْنِ الْوَلِيـدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَـى عَنِ الْحُسَـيْنِ بْنِ سَـعِيدٍ عَنْ صَـفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ إِسْـحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي بَصِـيرٍ عَنْ أَحَـدِهِمَا علیهمـا السـلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَـلَّ فَبَشِّرْ عِبادِ الَّذِينَ يَسْـتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ قَالَ هُمُ الْمُسَلِّمُونَ لِآلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله إِذَا سَمِعُوا الْحَدِيثَ أَدَّوْهُ كَمَا سَمِعُوهُ لَا يَزِيدُونَ وَ لَا يَنْقُصُونَ.

**[ترجمه]اختصـاص: ابوبصـیر از امـام باقر یا صادق علیهما السـلام روایت می کنـد که درباره آیه «فَبَشِّرْ عِبادِ الَّذِينَ يَسْـتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَـنَهُ»، - . زمر / ۱۷ - ۱۸ - { پس بشارت ده به آن بنـدگان من که: به سـخن گوش فرامی دهند و بهترین آن را پیروی می کنند.} فرمود: آنان تسـلیم آل محمدند، حدیث را همان گونه که شنیده اند می گویند و کم و زیاد نمی کنند. -

. اختصاص: ۵ -

**[ترجمه]

«۲»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ أَرَادَ الْحَدِیثَ لِمَنْفَعَهِ الدُّنْیَا لَمْ یَکُنْ لَهُ فِی الْآخِرَهِ نَصِیبٌ وَ مَنْ أَرَادَ بِهِ خَیْرَ الْآخِرَهِ أَعْطَاهُ اللَّهُ خَیْرَ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ.

**[ترجمه]منیه المرید: امام صادق علیه السلام فرمود کسی که حدیث را برای فایده دنیا بخواهد در آخرت نصیب برایش نیست و کسی که با حدیث خیر آخرت را بخواهد خدا برای او خیر دنیا و آخرت عطا کند. - . منیه المرید: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۳»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی حَمَّوَیْهِ (۱) عَنْ أَبِی الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِی خَلِیفَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ کَثِیرٍ عَنْ شُعْبَهَ عَنِ الْحَکَمِ عَنِ ابْنِ أَبِی لَیْلَی عَنْ سَمُرَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ رَوَی عَنِّی حَدِیثاً وَ هُوَ یَرَی أَنَّهُ کَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْکَاذِبِینَ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: سمره می گوید: پیامبر فرمود: هر کس از ما حدیثی روایت کند که می داند آن حدیث دروغ است، خود وی یکی از دروغگویان خواهد بود. - . امالی طوسی ۱۴: ۴۱۴ -

**[ترجمه]

بیان

یدل علی عدم جواز روایه الخبر الذی علم أنه کذب و إن أسنده إلی راویه.

**[ترجمه]این حدیث بر حرمت روایت خبر دروغ دلالت می کند، که کذب آن را بدانی، گرچه سند آن را به راوی برسانی.

**[ترجمه]

«۴»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِیَّاکُمْ وَ الْکَذِبَ الْمُفْتَرَعَ قِیلَ لَهُ وَ مَا الْکَذِبُ الْمُفْتَرَعُ قَالَ أَنْ یُحَدِّثَکَ الرَّجُلُ بِالْحَدِیثِ فَتَرْوِیَهُ عَنْ غَیْرِ الَّذِی حَدَّثَکَ بِهِ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: محمّد بن علی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: از دروغ ساختگی و شاخدار بپرهیزید. عرض شد: دروغ ساختگی چیست؟ فرمود: این است که مردی حدیثی را برایت بگوید و تو آن حدیث را بدون اسناد به وی، از دیگری روایت نمایی. - . معانی الاخبار: ۱۵۷ -

**[ترجمه]

بیان

لم وصف هذا النوع من الکذب بالمفترع قیل لأنه حاجز بین الرجل و بین قبول روایته من فرع فلان بین الشیئین إذا حجز بینهما و قیل لأنه یرید أن

ص: ۱۵۸

۱- بفتح الحاء و تشدید المیم المضمومه. قال فی القاموس: حمویه کشنویه

یرفع حدیثه بإسقاط الواسطه من فرع الشی ء أی ارتفع و علا و فرعت الجبل أی صعدته و قیل لأنه یزیل عن الراوی ما یوجب قبول روایته و العمل بها أی العداله من افترعت البکر أی اقتضضتها و قیل لأنه قال کذب أزیل بکارته أی صدر مثله من السابقین کثیرا و قیل لأنه الکذب المستحدث أی لم یقع مثله من السابقین و قیل لأنه ابتدأ بذکر من ینبغی أن یذکره أخیرا من قولهم بئس ما افترعت به أی ابتدأت به و قیل لأنه کذب فرع کذب رجل آخر فإنک إن أسندته إلیه فإن کان کاذبا أیضا فلست بکاذب بخلاف ما إذا أسقطته فإنه إن کان کاذبا فأنت أیضا کاذب فعلی الثلاثه الأولی و الاحتمال الأخیر اسم فاعل و علی البواقی اسم مفعول.

**[ترجمه]برای چه این نوع حدیث به «کذب مفترع» توصیف شده است؟

در وجه تسمیه آن، احتمالات زیر گفته شده است:

۱. چون این کلام پرده ای است بین انسان و قبول روایتش. «مفترع» از ماده «فرع فلان بین الشیئین» آمده، وقتی بین دو چیز پرده ای باشد. ۲. چون آن شخص حدیثش را با ساقط کردن واسطه ها

ص: ۱۵۸

بالا می برد، پس بنا بر این، «فرع» به معنای ارتفاع آمده. ۳. زیرا باعث می شود موجب قبول روایت و عمل به آن، یعنی عدالت از او برطرف شود، بنا بر این «فرع» به معنای «زائل» شدن آمده. ۴. زیرا آن دروغی است که مثل آن از گذشتگان زیاد صادر شده است. ۵. زیرا آن دروغی است که از گذشتگان مانند آن واقع نشده است. ۶. زیرا آن شخص به ذکر کسی شروع کرده که سزاوار است در آخر ذکر شود. ۷. زیرا آن دروغ، فرع دروغ شخص دیگری است؛ زیرا اگر تو آن حدیث را به سوی راوی اصلی اسناد دهی، گرچه او دروغ گفته باشد، اما تو دروغ گو نخواهی بود، به خلاف این صورت که راوی اگر دروغ گو باشد، تو هم دروغ گو خواهی شد، بنا بر سه احتمال اول و احتمال اخیر، کذب به معنای اسم فاعل و در باقی احتمالات به معنای اسم مفعول آمده است.

**[ترجمه]

«۵»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَیْفٍ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَارِدٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی بْنِ أَعْیَنَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ حَدِیثٌ یَرْوِیهِ النَّاسُ (۱) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ حَدِّثْ عَنْ بَنِی إِسْرَائِیلَ وَ لَا حَرَجَ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ فَنُحَدِّثُ عَنْ بَنِی إِسْرَائِیلَ بِمَا سَمِعْنَاهُ وَ لَا حَرَجَ عَلَیْنَا قَالَ أَ مَا سَمِعْتَ مَا قَالَ کَفَی بِالْمَرْءِ کَذِباً أَنْ یُحَدِّثَ بِکُلِّ مَا سَمِعَ فَقُلْتُ وَ کَیْفَ هَذَا قَالَ مَا کَانَ فِی الْکِتَابِ أَنَّهُ کَانَ فِی بَنِی إِسْرَائِیلَ فَحَدِّثْ أَنَّهُ کَانَ فِی هَذِهِ الْأُمَّهِ وَ لَا حَرَجَ.

ص: ۱۵۹

۱- المراد من الناس العامّه، أورد الحديث أبی داود فی سننه بإسناده عن أبی بكر بن أبی شيبه قال: حدّثنی علیّ بن مسهر، عن محمّد بن عمرو، عن أبی سلمه، عن أبی هريره قال: قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلم: حدثوا عن بنی إسرائيل و لا حرج. قال الخطابی: ليس معناه إباحه الكذب فی أخبار بنی إسرائيل و رفع الحرج عمن نقل عنهم الكذب و لكن معناه الرخصه فی الحديث عنهم على معنى البلاغ و ان لم يتحقّق صحه ذلك بنقل الاسناد، و ذلك لانه أمر قد تعذر فی أخبارهم لبعد المسافه و طول المده و وقوع الفتره بين زمانی النبوّه، و فيه دليل على أن الحديث لا يجوز عن النبیّ صلّى اللّه عليه و آله الا بنقل الاسناد و التثبت فيه. و قد روى الدراوردی هذا الحديث عن محمّد بن عمرو بزياده لفظ دل بها على صحه هذا المعنى ليس فی روايه علیّ بن مسهر الذی رواها أبو داود عن أبی هريره قال: قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله: حدثوا عن بنی إسرائيل و لا حرج، حدثوا عنی و لا تكذبوا علیّ. و معلوم أن الكذب على بنی إسرائيل لا يجوز بحال فانما أراد بقوله: و حدثوا عنی و لا تكذبوا علی ای تحرزوا من الكذب علی بأن لا تحدثوا عنی الا بما يصحّ عندكم من جهه الاسناد و الذی به يقع التحرز عن الكذب علیّ. «معالم السنن ج ۳ ص ۱۸۷

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبد الاعلی بن أعین گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: قربانت گردم، سنّی ها حدیثی از پیامبر صلی الله علیه وآله روایت می نمایند که آن حضرت فرمود: از اخبار بنی اسرائیل بازگو کن و نگران مباش. آیا درست است؟ فرمود: بلی. گفتم: پس هر چه که از بنی اسرائیل شنیدیم بازگو نمائیم و برای ما اشکالی ندارد؟ فرمود: مگر نشنیده ای سخنی را که فرمود: دلیل بر دروغگو بودن مرد همین است که هر چه را بشنود بازگو کند؟ عرض کردم: پس مصداق آن فرمایش پیامبر صلی الله علیه وآله چگونه است؟ فرمود: منظور آن است که هر چه در قرآن از ماجراهای بنی اسرائیل آمده، تو بازگو نما که در این امّت ما خواهد آمد و باکی بر آن نیست. - . معانی الاخبار: ۱۵۸ -

ص: ۱۵۹

**[ترجمه]

بیان

لأنه أخبر النبی صلی الله علیه و آله أنه کل ما وقع فی بنی إسرائیل یقع فی هذه الأمه (۱) و یدل علی أنه لا ینبغی نقل کلام لا یوثق به.

**[ترجمه]زیرا رسول خدا صلی الله علیه وآله خبر داده که آنچه در بنی اسرائیل واقع شد، در این امت نیز واقع می شود و این حدیث دلالت می کند بر این که سزاوار نیست سخنی که به آن اعتماد نداری را نقل کنی.

**[ترجمه]

«۶»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنْ فَضَالَهَ عَنْ أَبَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی وَ مَنْ یَقْتَرِفْ حَسَنَهً نَزِدْ لَهُ فِیها حُسْناً قَالَ فَقَالَ الِاقْتِرَافُ التَّسْلِیمُ لَنَا وَ الصِّدْقُ عَلَیْنَا وَ أَنْ لَا یَکْذِبَ عَلَیْنَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت می کند که آن حضرت درباره آیه «وَ مَنْ یَقْتَرِفْ حَسَنَهً نَزِدْ لَهُ فِیها حُسْناً»، - . شوری / ۲۶ - {و هر کس نیکی به جای آورد [و طاعتی اندوزد]، برای او در ثواب آن خواهیم افزود.} فرمود: «اقتراف»: تسلیم بودن برای ما، راست گفتن بر ما و دورغ نبستن بر ما است. - . بصائر الدرجات ۱۰: ۵۴۱ ب ۲۰ ح ۶ -

**[ترجمه]

«۷»

کش، رجال الکشی وَجَدْتُ فِی کِتَابِ جَبْرَئِیلَ بْنِ أَحْمَدَ بِخَطِّهِ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ

عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنِ الْهَيْثَمِ بْنِ وَاقِدٍ عَنْ مَيْمُونِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ كَذَبَ عَلَيْنَا أَهْلَ الْبَيْتِ حَشَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ أَعْمَى يَهُودِيّاً وَ إِنْ أَدْرَكَ الدَّجَّالَ آمَنَ بِهِ فِی قَبْرِهِ.

**[ترجمه]رجال الكشی: میمون بن عبدالله از امام صادق و پدرانش علیهم السلام روایت می کند که پیامبر فرمود: هر کس بر اهل بیت دروغ بندد، روز قیامت به صورت یهودی کور محشور می شود. اگر دجال را درک کند به وی ایمان می آورد و اگر درک نکند، در قبرش به وی ایمان خواهد آورد. - . اختیار معرفه الرجال: ۶۹۹ ح ۷۴۱ -

**[ترجمه]

«۸»

نهج، نهج البلاغه سَأَلَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام رَجُلٌ أَنْ يُعَرِّفَهُ مَا الْإِيمَانُ فَقَالَ إِذَا كَانَ غَدٌ فَأْتِنِی حَتَّى أُخْبِرَكَ عَلَى أَسْمَاعِ النَّاسِ فَإِنْ نَسِيتَ مَقَالَتِی حَفِظَهَا عَلَيْكَ غَيْرُكَ فَإِنَّ الْكَلَامَ كَالشَّارِدَهِ يَثْقَفُهَا هَذَا وَ يُخْطِئُهَا هَذَا.

**[ترجمه]نهج البلاغه: مردی از امیرالمؤمنین علیه السلام خواست تا ایمان را به وی بشناساند، فرمود: چون فردا شود نزد من بیا، تا در جمع مردمان تو را پاسخ گویم، تا

اگر گفته مرا فراموش کردی، دیگری آن را به خاطر سپارد که گفتار چون شکار رمنده است، یکی را به دست شود و یکی را از دست برود. - . نهج البلاغه ح ۲۶۶: ۳۹۵ -

**[ترجمه]

«۹»

وَ قَالَ علیه السلام فِيمَا كَتَبَ إِلَى الْحَارِثِ الْهَمْدَانِيِّ وَ لَا تُحَدِّثِ النَّاسَ بِكُلِّ مَا سَمِعْتَ فَكَفَى بِذَلِكَ كَذِباً وَ لَا تَرُدَّ عَلَى النَّاسِ كُلَّ مَا حَدَّثُوكَ بِهِ فَكَفَى بِذَلِكَ جَهْلًا.

**[ترجمه]امیرالمؤمنین علیه السلام در نامه ای به حارث همدانی نوشت: هرچه شنیدی به مردمان مرسان که آن نشانه دروغگویی است؛ و هر چه مردم به تو گویند به خطا منسوب مکن که این کار برای نادانی ات کفایت می کند. - . نهج البلاغه ک ۶۹: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِيدُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ أَبِی بَكْرٍ الْمُفِيدِ الْجَرْجَرَائِيِّ عَنِ الْمُعَمَّرِ أَبِی الدُّنْيَا عَنْ

أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: معمر ابی دنیا از علی علیه السلام روایت می کند که از پیامبر شنیدم می فرمود: کسی که بر من عمداً دروغ بندد، جایگاهش آتش است. - . امالی طوسی ۸: ۲۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۱»

كَنْزُ الْكَرَاجُكِيِّ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَضَّرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثاً فَأَدَّاهُ كَمَا سَمِعَ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ.

**[ترجمه]کنز الکراجکی: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: خدا یارش باد کسی را که حدیثی از ما بشنود و چنان که شنیده، بی کم و بیش به دیگران برساند، که بسا رساننده باشد که نگهدارتر است از شنونده. - . کنزالفوائد ۲: ۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام عَلَيْكُمْ بِالدِّرَايَاتِ لَا بِالرِّوَايَاتِ.

**[ترجمه]امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: بر شما باد به «درایت» حدیث نه «روایت». - . کنزالفوائد ۲: ۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ قَالَ علیه السلام هِمَّةُ السُّفَهَاءِ الرِّوَايَةُ وَ هِمَّةُ الْعُلَمَاءِ الدِّرَايَةُ.

ص: ۱۶۰

۱- هذا المعنى يدلّ على انه رحمه اللّه حمل قوله: هذه الأمه على امه محمّد صلّى اللّه عليه و آله فارتكب هذا التكلف، مع أن الظاهر أن المراد بهذه الأمه بنو إسرائيل و المعنى: أن ما قصّه اللّه عن بنى إسرائيل فى كتابه يجوز نقله فى صوره الخبر ط.

**[ترجمه]امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: همّت نابخردان روایت کردن است و همت دانشمندان، درایت و فهمیدن است. - . کنزالفوائد ۲: ۳۱ -

ص: ۱۶۰

**[ترجمه]

«۱۴»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، عَنْ طَلْحَهَ بْنِ زَیْدٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رُوَاهُ الْکِتَابِ کَثِیرٌ وَ رُعَاتُهُ قَلِیلٌ فَکَمْ مِنْ مُسْتَنْصِحٍ لِلْحَدِیثِ مُسْتَغِشٌّ لِلْکِتَابِ وَ الْعُلَمَاءُ تَحْزُنُهُمُ الدِّرَایَهُ وَ الْجُهَّالُ تَحْزُنُهُمُ الرِّوَایَهُ.

**[ترجمه]منیه المرید: امام صادق علیه السلام فرمود: روایت کنندگان کتاب زیاد است و عمل کنندگان آن کم. چه بسیار طالب پندگرفتن از حدیث است در حالی که روی قرآن پرده می اندازد. دانشمندان را فهمیدن حدیث غمگین می کند و نادانان را روایت آن. - . منیه المرید: ۱۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِذَا حَدَّثْتُمْ بِحَدِیثٍ فَأَسْنِدُوهُ إِلَی الَّذِی حَدَّثَکُمْ فَإِنْ کَانَ حَقّاً فَلَکُمْ وَ إِنْ کَانَ کَذِباً فَعَلَیْهِ.

**[ترجمه]از امام صادق علیه السلام روایت شده که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: وقتی حدیث را نقل کردید، آن را به کسی که برای شما نقل کرده اسناد دهید، زیرا اگر حق بود برای شما است و اگر دروغ بود به گردن او. - . منیه المرید: ۹۳ -

**[ترجمه]

«۱۶»

کِتَابُ الْإِجَازَاتِ، لِلسَّیِّدِ بْنِ طَاوُسٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ، مِمَّا أَخْرَجَهُ مِنْ کِتَابِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ بِإِسْنَادِهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَسْمَعُ الْحَدِیثَ فَلَا أَدْرِی مِنْکَ سَمَاعُهُ أَوْ مِنْ أَبِیکَ قَالَ مَا سَمِعْتَهُ مِنِّی فَارْوِهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]کتاب الإجازات: حسن بن محبوب از امام صادق علیه السلام روایت می کند که از ایشان پرسیدم: حدیث را می شنوم، نمی دانم از شما است یا از پدر شما؟ فرمود: آنچه از من شنیدی، از پیامبر روایت نما.

**[ترجمه]

«۱۷»

وَ مِنْهُ، نَقْلًا مِنْ كِتَابِ مَدِينَهِ الْعِلْمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ زَعْلَانَ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنِ ابْنِ الْمُخْتَارِ أَوْ غَيْرِهِ رَفَعَهُ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَسْمَعُ الْحَدِيثَ مِنْكَ فَلَعَلِّي لَا أَرْوِيهِ مَا سَمِعْتُهُ فَقَالَ إِنْ أَصَبْتَ فِيهِ فَلَا بَأْسَ إِنَّمَا هُوَ بِمَنْزِلَهِ تَعَالَ وَ هَلُمَّ وَ اقْعُدْ وَ اجْلِسْ.

**[ترجمه]سید بن طاووس از کتاب «مدینه العلم» شیخ صدوق به سند ابن مختار روایت کرده که می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: حدیث را از شما می شنوم ولی عین عبارت شما را هنگام نقل به کار نمی برم. حضرت فرمود: اگر حدیث را خوب فهمیده باشی اشکالی ندارد، زیرا این به منزله «تعال» و «هلّم» و «اقعد» و «اجلس» است که به معنای بیا و بنشین (که دارای یک معناست و فقط الفاظ فرق می کند) است.

**[ترجمه]

«۱۸»

كِتَابُ حُسَيْنِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَصَبْتَ الْحَدِيثَ فَأَعْرِبْ عَنْهُ بِمَا شِئْتَ.

**[ترجمه]کتاب حسین بن عثمان: از بعضی اصحاب وی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: وقتی به واقع و معنای حدیثی رسیدی، هر گونه خواستی بیان کن. - . اصول السته عشر کتاب حسین بن عثمان: ۱۰۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

غو، غوالی اللئالی قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله اتَّقُوا الْحَدِيثَ عَنِّي إِلَّا مَا عَلِمْتُمْ فَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: پیامبر فرمود: فقط زمانی از من حدیث نقل کنید که بدانید از من است، در غیر این صورت بپرهیزید؛ چه این که هر کس بر من دروغ بندد، جایگاه او حتماً در آتش است. - . عوالی اللئالی ۱: ۱۸۶ ف ۸ ح ۲۶۲ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری فیه من کذب علی متعمدا فلیتبوأ مقعده من النار قد تکررت هذه اللفظه فی الحدیث و معناه لینزل منزله فی النار یقال بوأه الله منزلا أی أسکنه إیاه و تبوأت منزلا اتخذته و المباءه المنزل.

**[ترجمه]«فلیتبوأ مقعده من النار»، این لفظ در احادیث بسیار تکرار شده و معنای آن این است که خانه ای در آتش برایش

آماده کند و در آن ساکن شود. - . النهایه ۱: ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۲۰»

غو، غوالی اللئالی رُوِیَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِی فَوَعَاهَا فَأَدَّاهَا کَمَا سَمِعَهَا فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ لَیْسَ بِفَقِیهٍ.

وَ فِی رِوَایَهٍ فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَی مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: از پیامبر چنین روایت شده است: خدا رحمت کند کسی را که گفتار مرا شنیده، فهمیده و همان گونه که شنیده بیان کند؛ زیرا چه بسا کسی که

فقه را به دوش می کشد ولی فقیه نیست. و در روایت دیگر آمده: چه بسا کسانی که فقه را به سوی داناتر از خود حمل می کنند. - . عوالی اللئالی ۴: ۶۶ ح ۲۴۱ -

**[ترجمه]

«۲۱»

نهج، نهج البلاغه ضه، روضه الواعظین قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام اعْقِلُوا الْخَبَرَ إِذَا سَمِعْتُمُوهُ عَقْلَ رِعَایَهٍ لَا عَقْلَ رِوَایَهٍ فَإِنَّ رُوَاهَ الْعِلْمِ کَثِیرٌ وَ رُعَاتَهُ قَلِیلٌ.

ص: ۱۶۱

**[ترجمه]نهج البلاغه، روضه الواعظین: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: وقتی حدیثی را می شنوید، برای عمل تعقل کنید نه برای روایت، زیرا راویان دانش بسیار، امّا حفظ کنندگان و عمل کنندگان به آن اندکند. - . نهج البلاغه ح ۹۸: ۳۶۶ روضه الواعظین: ۱۸ -

ص: ۱۶۱

**[ترجمه]

بیان

أی ینبغی أن یکون مقصودکم الفهم للعمل لا محض الروایه ففیه شیئان الأول فهمه و عدم الاقتصار علی لفظه و الثانی العمل به.

**[ترجمه]سزاوار است مقصود شما فهم حدیث برای عمل باشد نه برای روایت کردن تنها، پس در این حدیث دو چیز را بیان کرده، اول: فهم حدیث و اکتفاء نکردن به لفظ آن، دوم: عمل به حدیث.

**[ترجمه]

«۲۲»

کش، رجال الکشی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَیْبَهَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ أَظُنُّهُ الْبَرْقِیَّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَوْفٍ (۱) قَالَ: کُنْتُ أَتَرَدَّدُ بَیْنَ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ وَ بَیْنَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِیَّهِ وَ کُنْتُ آتِی هَذَا مَرَّهً وَ هَذَا مَرَّهً قَالَ وَ لَقِیتُ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام قَالَ فَقَالَ لِی یَا هَذَا إِیَّاکَ أَنْ تَأْتِیَ أَهْلَ الْعِرَاقِ فَتُخْبِرَهُمْ أَنَّا اسْتَوْدَعْنَاکَ عِلْماً فَإِنَّا وَ اللَّهِ مَا فَعَلْنَا ذَلِکَ وَ إِیَّاکَ أَنْ تَتَرَأَّسَ بِنَا فَیَضَعَکَ اللَّهُ وَ إِیَّاکَ أَنْ تَسْتَأْکِلَ بِنَا فَیَزِیدَکَ اللَّهُ فَقْراً وَ اعْلَمْ أَنَّکَ إِنْ تَکُنْ ذَنَباً فِی الْخَیْرِ خَیْرٌ لَکَ مِنْ أَنْ تَکُونَ رَأْساً فِی الشَّرِّ وَ اعْلَمْ أَنَّهُ مَنْ یُحَدِّثُ عَنَّا بِحَدِیثٍ سَأَلْنَاهُ یَوْماً فَإِنْ حَدَّثَ صِدْقاً کَتَبَهُ اللَّهُ صِدِّیقاً وَ إِنْ حَدَّثَ کَذِباً کَتَبَهُ اللَّهُ کَذَّاباً وَ إِیَّاکَ أَنْ تَشُدَّ رَاحِلَهً تَرْحَلُهَا تَأْتِی هَاهُنَا تَطْلُبُ الْعِلْمَ حَتَّی یَمْضِیَ لَکُمْ بَعْدَ مَوْتِی سَبْعُ حِجَجٍ ثُمَّ یَبْعَثُ اللَّهُ لَکُمْ غُلَاماً مِنْ وُلْدِ فَاطِمَهَ علیها السلام تَنْبُتُ الْحِکْمَهُ فِی صَدْرِهِ کَمَا یُنْبِتُ الطَّلُّ (۲)الزَّرْعَ قَالَ فَلَمَّا مَضَی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام حَسَبْنَا الْأَیَّامَ وَ الْجُمَعَ وَ الشُّهُورَ وَ السِّنِینَ فَمَا زَادَتْ یَوْماً وَ لَا نَقَصَتْ حَتَّی تَکَلَّمَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ بَاقِرُ الْعِلْمِ.

**[ترجمه]رجال الکشی: قاسم بن عوف می گوید: میان امام سجاد علیه السلام و محمد حنفیه در رفت و آمد بودم، گاهی خدمت ایشان می آمدم و گاهی خدمت امام علیه السلام. وقتی با امام سجاد علیه السلام ملاقات کردم، به من فرمود: بپرهیز از این که نزد عراقیان آمده و به آنان گزارش کنی که ما به تو علم آموختیم، به خدا چنین نکرده ایم. بپرهیز از این که به وسیله ما ریاست نمائی که خدا تو را تباه می کند. به وسیله ما نان مخور که خداوند فقرت را زیاد می کند. بدان! اگر تو دنباله خیر باشی بهتر است از این که سران شر باشی. آگاه باش! کسی که از ما حدیث می گوید، روزی از وی خواهیم پرسید؛ اگر راست گفته باشد، خداوند او را راستگو نوشته و اگر نگفته باشد از دروغ گویان ثبت می گردد، و دیگر این جا دنبال دانش

نیا؛ زیرا هفت سال بعد از مرگ من، خدای متعال برای شما پسری از فرزندان فاطمه برانگیزاند که حکمت را در سینه او می رویاند، چنانچه باران فرو می بارد و زراعت را می رویاند.

راوی می گوید: وقتی ایشان از دنیا رفت، ما روزها، جمعه ها، ماه و سال ها را شمردیم، بدون کم و زیاد بود که امام باقر علیه السلام زبان به سخن گشود. -. اختیار معرفه الرجال: ۳۳۹ ح ۱۹۶ -

**[ترجمه]

«۲۳»

سر، السرائر السَّیَّارِیُّ (۳) عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا

ص: ۱۶۲

۱- بفتح العین المهمله و سکون الواو، هو القاسم بن عوف الشیبانی، عده الشیخ فی رجاله من أصحاب السجّاد علیه السلام، و قال: کان یختلف بین علیّ بن الحسین علیهما السلام و محمّد بن الحنفیه.

۲- الطل: المطر الضعیف. الندی.

۳- بفتح السین المهمله و تشدید الیاء. عنونه النجاشیّ فی ص ۵۸ من رجاله قال: أحمد بن محمّد ابن سیار أبو عبد اللّه الکاتب بصری، کان من کتاب آل طاهر فی زمن أبی محمّد علیه السلام، و یعرف بالسیاری، ضعیف الحدیث، فاسد المذهب- ذکر ذلک لنا الحسین بن عبید اللّه- مجفو الروایه، کثیر المراسیل، له کتب وقع إلینا، منها: کتاب ثواب القرآن، کتاب الطبّ، کتاب القراءه، کتاب النوادر، کتاب الغارات، أخبرنا الحسین بن عبید اللّه، قال: حدّثنا أحمد بن محمّد بن یحیی، و أخبرنا أبو عبد اللّه القزوینی، قال: حدّثنا أحمد بن محمّد بن یحیی، عن أبیه قال: حدّثنا السیاری إلّا ما کان خالیا من غلو و تخلیط. انتهی کلامه. و قال الغضائری فیما حکی عنه: ضعیف متهالک، غال منحرف، استثنی من کتبه شیوخ القمیین روایته من کتاب نوادر الحکمه، و حکی عن محمّد بن علیّ بن محبوب فی کتاب النوادر المصنّف أنّه قال بالتناسخ. و روی الکشّیّ فی ص ۳۷۲ من رجاله باسناد ذکره عن إبراهیم بن محمّد بن حاجب قال: قرأت فی رقعه مع الجواد علیه السلام یعلم من سأل عن السیاری: أنه لیس فی المکان الذی ادعاه لنفسه و ألا تدفعوا إلیه شیئا. و أتبعهم فی ذلک الشیخ فی الفهرست، و العلامه فی الخلاصه و کل من تصدی لترجمته سوی العلامه النوریّ فانه تجشم فی اثبات وثاقته بما یجتهد فی قبال نصوص هولاء الاساطین من الفن، و استطرف الحلی من روایاته و أورده فی آخر السرائر و قال: صاحب الرضا و موسی علیهما السلام. أقول: مصاحبته موسی بن جعفر علیه السلام لا یخلو عن التامل.

أَصَبْتَ مَعْنَى حَدِيثِنَا فَأَعْرِبْ عَنْهُ بِمَا شِئْتَ.

**[ترجمه]سرائر: سیاری از بعضی اصحاب از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: وقتی

ص: ۱۶۲

معنای حدیث را خوب فهمیدی، آن را هر گونه خواستی بیان نما. – . السرائر ۳: ۵۷۰ –

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ قَالَ بَعْضُهُمْ لَا بَأْسَ إِنْ نَقَصْتَ أَوْ زِدْتَ أَوْ قَدَّمْتَ أَوْ أَخَّرْتَ إِذَا أَصَبْتَ الْمَعْنَى وَ قَالَ هَؤُلَاءِ يَأْتُونَ الْحَدِيثَ مُسْتَوِياً كَمَا يَسْمَعُونَهُ وَ إِنَّا رُبَّمَا قَدَّمْنَا وَ أَخَّرْنَا وَ زِدْنَا وَ نَقَصْنَا فَقَالَ ذَلِكَ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوراً إِذَا أَصَبْتُمُ الْمَعْنَى فَلَا بَأْسَ.

**[ترجمه]بعضی راویان چنین روایت کرده اند: اشکال ندارد که حدیث را کم یا زیاد، مقدم یا مؤخر نمائی، به شرطی که معنا را فهمیده باشی. راوی عرض کرد: مخالفین ما حدیث را همان گونه که شنیده اند بیان می کنند، اما ما چه بسا آن را مقدم و مؤخر، کم و زیاد می کنیم؟ فرمود: گفتار آنان باطل و جعلی بوده، کلامشان را زینت می دهند تا مردم را گول زنند؛ اما شما وقتی معنا را فهمیدید، می توانید نقل به معنا کنید. – . السرائر ۳: ۵۷۰ –

**[ترجمه]

بيان

الإعراب الإبانه و الإفصاح و ضمير بعضهم راجع إلى الأئمه عليهم السلام و فاعل قال فى قوله قال هؤلاء أحد الرواه و فى قوله فقال الإمام عليه السلام قوله ذلك أى الذى ترويه العامه زخرف القول أى الأباطيل المموهه من زخرفه إذا زينه يغرون به الناس غرورا و هو داخل فيما قال الله تعالى فى شأن المبطلين وَ كَذلِكَ جَعَلْنا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَياطِينَ الْإِنْسِ وَ الْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوراً و الحاصل أن أخبارهم موضوعه و إنما يزينونها ليغتر الناس بها.

ثم اعلم أن هذا الخبر من الأخبار التى تدل على جواز نقل الحديث بالمعنى و تفصيل القول فى ذلك أنه إذا لم يكن المحدث عالما بحقائق الألفاظ و مجازاتها و منطوقها و مفهومها و مقاصدها لم تجز له الروايه بالمعنى بغير خلاف بل يتعين اللفظ الذى سمعه إذا تحققه و إلا لم تجز له الروايه و أما إذا كان عالما بذلك فقد قال طائفه من العلماء لا يجوز إلا باللفظ أيضا و جوز بعضهم فى غير حديث النبى صلى الله عليه و آله فقط فقال لأنه أفصح من نطق بالضاد و فى تراكيبه أسرار و دقائق لا يوقف عليها إلا بها كما هى لأن لكل تركيب معنى بحسب الوصل و الفصل و التقديم و التأخير و غير ذلك لو لم يراع ذلك لذهبت مقاصدها بل لكل كلمه مع صاحبتها خاصيه مستقله كالتخصيص

و الاهتمام و غيرهما و كذا الألفاظ المشتركه و المترادفه و لو وضع كل موضع الآخر لفات المعنى المقصود

وَ مِنْ ثَمَّ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله نَضَّرَ اللَّهُ عَبْداً سَمِعَ مَقَالَتِي وَ حَفِظَهَا وَ وَعَاهَا وَ أَدَّاهَا فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرُ فَقِيهٍ وَ رُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ.

و كفى هذا الحديث شاهدا بصدق ذلك و أكثر الأصحاب جوزوا ذلك مطلقا مع حصول الشرائط المذكوره و قالوا كلما ذكرتم خارج عن موضوع البحث لأنا إنما جوزنا لمن يفهم الألفاظ و يعرف خواصها و مقاصدها و يعلم عدم اختلال المراد بها فيما أداه و قد ذهب جمهور السلف و الخلف من الطوائف كلها إلى جواز الروايه بالمعنى إذا قطع بأداء المعنى بعينه لأنه من المعلوم أن الصحابه و أصحاب الأئمه عليهم السلام لم يكونوا يكتبون الأحاديث عند سماعها و يبعد بل يستحيل عاده حفظهم جميع الألفاظ على ما هي عليه و قد سمعوها مره واحده خصوصا في الأحاديث الطويله مع تطاول الأزمنه و لهذا كثيرا ما يروى عنهم المعنى الواحد بألفاظ مختلفه و لم ينكر ذلك عليهم و لا يبقى لمن تتبع الأخبار في هذا شبهه و يدل عليه أيضا

مَا رَوَاهُ الْكُلَيْنِيُّ (۱)عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَيْنَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَسْمَعُ الْحَدِيثَ مِنْكَ فَأَزِيدُ وَ أَنْقُصُ قَالَ إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ مَعَانِيَهُ فَلَا بَأْسَ.

وَ رَوَى أَيْضاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنِّي أَسْمَعُ الْكَلَامَ مِنْكَ فَأُرِيدُ أَنْ أَرْوِيَهُ كَمَا سَمِعْتُهُ مِنْكَ فَلَا يَجِيءُ ذَلِكَ قَالَ فَتَتَعَمَّدُ ذَلِكَ قُلْتُ لَا قَالَ تُرِيدُ الْمَعَانِيَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَلَا بَأْسَ.

نعم لا مريه في أن روايته بلفظه أولى على كل حال لا سيما في هذه الأزمان لبعد العهد و فوت القرائن و تغير المصطلحات.

وَ قَدْ رَوَى الْكُلَيْنِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ

۱- في الأصول من الكافي في الحديث الثاني من باب روايه الكتب، و أورد الحديثين الآتيين بعد ذلك في ۱ و ۶ من الباب

مَنْصُورِ بْنِ يُونُسَ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَوْلُ اللَّهِ جَلَّ ثَنَاؤُهُ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ قَالَ هُوَ الرَّجُلُ يَسْمَعُ الْحَدِيثَ فَيُحَدِّثُ بِهِ كَمَا سَمِعَهُ لَا يَزِيدُ فِيهِ وَ لَا يَنْقُصُ.

و بالغ بعضهم فقال لا یجوز تغییر قال النبی صلی الله علیه و آله إلی قال رسول الله و لا عکسه و هو عنت بیّن بغیر ثمره.

تذنیب: قال بعض الأفاضل نقل المعنی إنما جوزوه فی غیر المصنفات أما المصنفات فقد قال أکثر الأصحاب لا یجوز حکایتها و نقلها بالمعنی و لا تغییر شی ء منها علی ما هو المتعارف.

**[ترجمه]«الإعراب»، به معنای ظاهر ساختن و فصیح نمودن است، ضمیر «بعضهم»، به ائمه علیهم السلام بر می گردد و فاعل قال در «قال هؤلاء»، یکی از راویان است.

روایات عامه اباطیل توهم آمیز است که به واسطه آن ها مردم را می فریبند و این [نکته] داخل آیه قرآن است که در شأن مبطلین وارد شده است: «وَ كَذلِكَ جَعَلْنا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَياطِينَ الْإِنْسِ وَ الْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوراً»، - . انعام / ۱۱۲ - {و بدین گونه برای هر پیامبری دشمنی از شیطانهای انس و جن برگماشتیم. بعضی از آنها به بعضی، برای فریب [یکدیگر]، سخنان آراسته القا می کنند؛ و اگر پروردگار تو می خواست، چنین نمی کردند.} حاصل مطلب این است که احادیث عامه دروغ و ساختگی است، آنان احادیثشان را می آرایند تا مردم را به آن بفریبند.

بدان که این حدیث از احادیثی است که دلالت بر جواز نقل به معنای حدیث دارد و تفصیل گفتار در این مورد چنین است: وقتی محدث به حقائق الفاظ و مجازات و منطوق و مفهوم و مقاصد آن ها عالم نبود، اجماعاً برایش نقل به معنا جائز نیست، بلکه برای او معین است که فقط با الفاظی که شنیده است و آن را ثبت کرده، نقل حدیث کند، و الّا برایش روایت جائز نیست؛ اما زمانی که محدث، دانشمند و آگاه به مسائل فوق باشد، گروهی از علماء گفته اند که جز با لفظی که شنیده، نقل حدیث جائز نیست. اما بعضی از آنان، فقط در غیر حدیث پیامبر صلی الله علیه وآله جائز دانسته‌اند، زیرا پیامبرصلی الله علیه وآله فصیح ترین کسی است که با «ضاد» نطق کرده و در جمله بندی احادیث او، اسرار و دقائقی نهفته که هر کسی بر آن، همان طوری که هست، آگاهی نمی یابد؛ زیرا برای هر ترکیبی از آن، از نظر وصل و فصل و مقدم و مؤخر و غیر این ها، معنای مخصوصی است که اگر آن ها مراعات نشوند، مقصود اصلی حدیث از دست می رود، بلکه هر کلمه ای با کلمه ای که در کنارش قرار گرفته، دارای خاصیت مستقلی مانند تخصیص

ص: ۱۶۳

و اهتمام و غیره می باشد و همچنین الفاظ مشترک و مترادف، اگر یکی به جای دیگری به کار رود، معنا و مقصود از بین خواهد رفت از این جهت است که پیامبر فرمود: خدا رحمت کند کسی که گفتارم را بشنود و حفظ نماید و بفهمد و آن را به سوی دیگران نقل نماید. چه بسا کسی که فقه را حمل می کند در حال که خود فقیه نیست، و چه بسا کسی که فقه را به سوی فقیه تر از خودش حمل می کند. و این حدیث شاهد راستی است بر مقصد ما.

ولی اکثر اصحاب، نقل به معنا را با حصول شرائط فوق جائز دانسته اند و گفته اند، چیزی را که شما می گوئید، از مقصد ما

دور است؛ زیرا ما برای کسی که الفاظ را می فهمد و خاصیت و مقاصد آن را درک می کند و اختلال ننمودن مراد آن الفاظ را در آنچه ادا می کند می داند، جائز می دانیم. و جمهور علمای گذشته و حاضر از طائفه های مختلف، نقل به معنا را وقتی که به ادا کردن عین معنا قطع پیدا کند، جائز می دانند؛ زیرا معلوم است که صحابه پیامبر صلی الله علیه وآله و اصحاب ائمه معصومین علیهم السلام احادیث را هنگام شنیدن نمی نوشتند و بعید و بلکه از جمله محالات است، عادت آن ها به حفظ جمیع الفاظ احادیث، آن طوری که وارد می شد. آنها احادیث طولانی را یک بار می شنیدند و با گذشت زمان زیادی آن را روایت می کردند، لذا بسیاری از اوقات، آن ها حدیث کرده و با الفاظ مختلف نقل نموده‌اند و هیچ کس نقل به معنا را بر آنان انکار نمی کرد. برای کسی که در اخبار تفحص داشته باشد، در این مورد جای شک و شبهه نیست.

حدیثی که کلینی از محمد بن مسلم روایت کرده، بر این معنا دلالت می کند. گوید: خدمت امام صادق علیه السلام عرض کردم: حدیث را از شما می شنوم و زیاد و کمش می کنم، فرمود: اگر معنایش را بخواهی بیان کنی، اشکال ندارد. و نیز روایت شده است: داود بن فرقد گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: من از شما حدیث می شنوم و می خواهم آن طوری که از شما شنیدم روایت کنم، اما نمی توانم؟ حضرت فرمود: می خواهی بر ما دروغ ببندی؟! گفت: نه! فرمود: می خواهی معانی حدیث را نقل کنی؟ گفت: بلی! حضرت فرمود: اشکال ندارد.

بلی! جای شکی نیست که روایت لفظ حدیث در هر صورت، مخصوصاً در این زمان که از زمان آنان دور افتاده ایم و قراین از بین رفته و اصطلاحات تغییر یافته است، بهتر می باشد. کلینی به سند خودش

ص: ۱۶۴

از ابوبصیر روایت کرده و گوید: خدمت امام صادق علیه السلام عرض کردم: تفسیر آیه مبارکه «الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ» - . زمر / ۱۸ - {به سخن گوش فرامی دهند و بهترین آن را پیروی می کنند}، چیست؟ فرمود: این آیه درباره شخصی است که حدیث را می شنود و آن طوری که شنیده، بدون کم و زیاد نقل می کند.

بعضی از علماء، مبالغه بیش از حد کرده اند و حتی اجازه نداده اند به جای «قال النبی»، «قال رسول الله»، یا عکس آن، گفته شود و این یک سماجت بی فایده است. - . کافی ۱: ۵۱ ب ۱۸ ح ۱ -

بعضی از افاضل گفته اند: نقل به معنا فقط در احادیثی که در کتاب ها نیامده جائز است، اما احادیث که در کتاب ها آمده، حکایت و نقل به معنای آن و تغییر دادن چیز متعارف از آن جائز نیست.

**[ترجمه]

«۲۵»

شی، تفسیر العیاشی عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ قَالَ: الْوُقُوفُ عِنْدَ الشُّبْهَةِ خَيْرٌ مِنَ الِاقْتِحَامِ فِي الْهَلَكَةِ وَ تَرْكُكَ حَدِيثاً لَمْ تُرْوَهُ خَيْرٌ مِنْ رِوَايَتِكَ حَدِيثاً لَمْ تُحْصِهِ إِنَّ عَلَى كُلِّ حَقٍّ حَقِيقَةً وَ عَلَى كُلِّ صَوَابٍ نُوراً فَمَا وَافَقَ كِتَابَ

اللَّهِ فَخُذُوا بِهِ وَ مَا خَالَفَ كِتَابَ اللَّهِ فَدَعُوهُ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سکونی از امام باقر علیه السلام از پدرانش از حضرت علی علیه السلام روایت کرده است که توقف در نزد شبهه، بهتر است از افتادن در هلاکت؛ روایت نکردن تو یک حدیث را که روایت نشده [روایت آن برای تو ثابت نشده] بهتر است از روایت کردن احادیث بی شمار؛ زیرا هر حق دارای حقیقتی و هر صواب و کار درست، دارای نور است. پس احادیثی که موافق کتاب خدا باشد، آن ها را بگیرید و آنچه را مخالف کتاب خدا باشد رها سازید. - . عیاشی ۱: ۱۹ -

**[ترجمه]

بيان

الفعل في قوله عليه السلام لم تروه إما مجرد معلوم يقال روى الحديث روايه أي حمله أو مزيد معلوم من باب التفعيل أو الإفعال يقال رويته الحديث ترويه و أرواه أي حملته على روايته أو مزيد مجهول من البابين و منه روينا في الأخبار و لنذكر ما به يتحقق تحمل الروايه و الطرق التي تجوز بها روايه الأخبار.

اعلم أن لأخذ الحديث طرقا أعلاها سماع الراوي لفظ الشيخ أو إسماع الراوي لفظه إياه بقراءه الحديث عليه و يدخل فيه سماعه مع قراءه غيره على الشيخ و يسمى الأول بالإملاء و الثاني بالعرض و قد يقيد الإملاء بما إذا كتب الراوي ما يسمع من شيخه و في ترجيح أحدهما على الآخر و التسويه بينهما أوجه و مما يستدل به على ترجيح السماع من الشيخ على إسماعه ما

رَوَاهُ الْكُلَيْنِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَجِيئُنِي الْقَوْمُ فَيَسْمَعُونَ مِنِّي حَدِيثَكُمْ فَأَضْجَرُ وَ لَا أَقْوَى قَالَ فَاقْرَأْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَوَّلِهِ حَدِيثاً وَ مِنْ آخِرِهِ حَدِيثاً.

۱- و السند هكذا: محمّد بن يحيى، عن أحمد بن محمّد، و محمّد بن الحسين، عن ابن محبوب، عن عبد اللّه بن سنان. أورده في الخامس من باب روايه الكتب.

فلو لا ترجیح قراءه الشیخ علی قراءه الراوی لأمره بترک القراءه عند التضجر و قراءه الراوی مع سماعه إیاه و لا خلاف فی أنه یجوز للسامع أن یقول فی الأول حدثنا و أنبأنا و سمعته یقول و قال لنا و ذکر لنا هذا کان فی الصدر الأول ثم شاع تخصیص أخبرنا بالقراءه علی الشیخ و أنبأنا و نبأنا بالإجازه و فی الثانی المشهور جواز قول أخبرنی و حدثنی مقیدین بالقراءه علی الشیخ و ما ینقل عن السید من منعه مقیدا أیضا بعید و اختلف فی الإطلاق فجوزه بعضهم و منعه آخرون و فصل ثالث فجوز أخبرنی و منع حدثنی و استند إلی أن الشائع فی استعمال أخبرنی هو قراءته علی الشیخ و فی استعمال حدثنی هو سماعه عنه و فی کون الشیاع دلیلا علی المنع من غیر الشائع نظر.

ثم إن صیغه حدثنی و شبهها فیما یکون الراوی متفردا فی المجلس و حدثنا و أخبرنا فیما یکون مجتمعا مع غیره و هذان قسمان من أقسامها.

و بعدهما الإجازه سواء کان معینا لمعین کإجازه الکافی لشخص معین أو معینا لغیر معین کإجازته لکل أحد أو غیر معین لمعین کأجزتک مسموعاتی أو غیر معین لغیر معین کأجزت کل أحد مسموعاتی کما حکی عن بعض أصحابنا أنه أجاز علی هذا الوجه.

و فی إجازه المعدوم نظر إلا مع عطفه علی الموجود و أما غیر الممیز کالأطفال الصغیره فالمشهور الجواز (۱) و فی جواز إجازه المجاز وجهان للأصحاب و الأصح الجواز.

و أفضل أقسامها ما کانت علی وفق صحیحه ابن سنان المتقدمه بأن یقرأ علیه من أوله حدیثا و من وسطه حدیثا و من آخره حدیثا ثم یجیزه بل الأولی الاقتصار علیه و یحتمل أن یکون المراد بالأول و الوسط و الآخر الحقیقی منها أو الأعم منه و من الإضافی و الثانی أظهر و إن کان رعایه الأول أحوط و أولی.

۱- لیس فرق بین بین الصبی غیر الممیز و المعدوم فی ذلک.

و بعدها المناوله و هی مقرونه بالإجازه و غیر مقرونه و الأولی هی أن يناوله كتابا و يقول هذا روايتی فاروه عنی أو شبهه و الثانيه أن يناوله إياه و يقول هذا سماعی و يقتصر عليه و فی جواز الروايه بالثانی قولان و الأظهر الجواز

لِمَا رَوَاهُ الْكُلَيْنِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ الْحَلَّالِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا عليه السلام الرَّجُلُ مِنْ أَصْحَابِنَا يُعْطِينِی الْكِتَابَ وَ لَا يَقُولُ ارْوِهِ عَنِّی يَجُوزُ لِی أَنْ أَرْوِيَهُ عَنْهُ قَالَ فَقَالَ إِذَا عَلِمْتَ أَنَّ الْكِتَابَ لَهُ فَارْوِهِ عَنْهُ.

(۱)و هل يجوز إطلاق حدثنا و أخبرنا فی الإجازه و المناوله قولان و أما مع التقييد بمثل قولنا إجازه و مناوله فالأصح جوازه و اصطلح بعضهم علی قولنا أنبأنا.

و بعدها المكاتبه و هی أن يكتب مسموعه لغائب بخطه و يقرنه بالإجازه أو يعريه عنها و الكلام فيه كالكلام فی المناوله.

و الظاهر عدم الفرق بين الكتابه التفصيليه و الإجماليه كأن يكتب الشيخ مشيرا إلی مجموع محدود إشاره يأمن معها اللبس و الاشتباه هذا مسموعی و مرويی فاروه عنی و الحق أنه مع العلم بالخط و المقصود بالقرائن لا فرق يعتد به بينه و بين سائر الأقسام ككتابه النبی إلی كسری و قيصر، مع أنها كانت حجه عليهم، و كتابه أئمتنا عليهم السلام الأحكام إلی أصحابهم فی الأعصار المتطاوله و الظاهر أنه يكفی الظن الغالب أيضا فی ذلك.

و بعدها الإعلام و هو أن يعلم الشيخ الطالب أن هذا الحديث أو الكتاب سماعه و فی جواز الروايه به قولان و الأظهر الجواز لما مر فی خبر أحمد بن عمر

وَ لِمَا رَوَاهُ الْكُلَيْنِيُّ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِی خَالِدٍ شَيْنُولَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی عليه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ مَشَايِخَنَا رَوَوْا عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ كَانَتِ التَّقِيَّهُ شَدِيدَهً فَكَتَمُوا كُتُبَهُمْ فَلَمْ تُرْوَ عَنْهُمْ فَلَمَّا مَاتُوا صَارَتِ الْكُتُبُ إِلَيْنَا فَقَالَ حَدِّثُوا بِهَا فَإِنَّهَا حَقٌّ.

۱- أورده فی كتاب فضل العلم فی الحديث السادس من باب روايه الكتب و الحديث

و یقرب منه الوصیه و هی أن یوصی عند سفره أو موته بکتاب یرویه فلان بعد موته و قد جوز بعض السلف للموصی له روایته و یدل علیه الخبر السالف.

و الثامن من تلک الأقسام الوجاده و هی أن یقف الإنسان علی أحادیث بخط راویها أو فی کتابه المروی له معاصرا کان أو لا فله أن یقول وجدت أو قرأت بخط فلان أو فی کتابه حدثنا فلان و یسوق الإسناد و المتن و هذا هو الذی استمر علیه العمل حدیثا و قدیما و هو من باب المنقطع و فیه شوب اتصال و یجوز العمل به و روایته عند کثیر من المحققین عند حصول الثقه بأنه خط المذکور و روایته و إلا قال بلغنی عنه أو وجدت فی کتاب أخبرنی فلان أنه خط فلان أو روایته أو أظن أنه خطه أو روایته لوجود آثار روایته له بالبلاغ و نحوه و یدل علی جواز العمل بها خبر أبی جعفر علیه السلام الذی تقدم ذکره.

و ربما یلحق بهذا القسم ما إذا وجد کتابا بتصحیح الشیخ و ضبطه و الأظهر جواز العمل بالکتب المشهوره المعروفه التی یعلم انتسابها إلی مؤلفیها کالکتب الأربعه و سائر الکتب المشهوره و إن کان الأحوط تصحیح الإجازه و الإسناد فی جمیعها و سنفصل القول فی تلک الأنواع و فروعها فی المجلد الخامس و العشرین من الکتاب بعون الملک الوهاب.

**[ترجمه]بدان که برای دریافت حدیث راه هایی وجود دارد که عالی ترین آن ها این است که راوی لفظ حدیث شیخ را بشنود، یا راوی لفظ حدیث را به شیخ بشنواند، به گونه ای که حدیث را بر شیخ قرائت نماید. صورت اول را «املا» گویند و دومی را «عرض» نامند. گاهی املاء مقید شود به موردی که راوی آنچه را از شیخ شنیده بنویسد؛ و در این که کدام بر دیگری ترجیح دارد یا با هم مساوی هستند، چند صورت وجود دارد؛ یکی از دلائلی که صورت اول بر صورت دوم «صورت عرض» ترجیح دارد، روایت کلینی است که به سند صحیح از ابن سنان چنین روایت می کند: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردم نزدم می آیند و حدیث شما را از من می شنوند و من به تنگ آمده ام و توانائی ندارم؟ فرمود: «از اول آن حدیثی و از وسط آن حدیثی و از آخرش هم حدیثی بخوان.

ص: ۱۶۵

اگر قرائت شیخ بر قرائت راوی برتری نداشت، امام علیه السلام او را در هنگام به تنگ آمدن، دستور ترک قرائت می داد و می فرمود: قرائت راوی را که بشنوی کافی است، ولی امام علیه السلام چنین دستوری ندادند؛ البته خلافی وجود ندارد که برای سامع و شنونده جائز است که در صورت اول بگوید: «حدیث کرد ما را، خبر داد یا شنیدم که گفت برای ما. و گفت: و برای ما ذکر نمود»، همه این اصطلاحات در صدر اول اسلام رواج داشته، ولی در زمان های بعد، مقصود از «اخبرنا» همان قرائت و خواندن راوی بر شیخ است و مقصود از «انبئنا و نبأنا» اجازه روایت است. و در صورت دوم، بنا بر مشهور جائز است که بگوید: «اخبرنی و حدثنی قرائه علی الشیخ» با مقید کردن قرائت بر شیخ. از سید نقل شده است که حدیث کردن این صورت، حتی با مقید ساختن قرائت بر شیخ نیز جائز نمی باشد، و گفتن این سخن از سید بعید است، ولی در صورتی که به طور مطلق «اخبرنی و حدثنی» بگوید و مقید به قرائت بر شیخ ننماید، بعضی آن را جائز و بعضی ممنوع دانسته اند و گروهی قائل به تفضیل شده اند که اخبرنی را جائز و حدثنی را ممنوع می دانند؛ چون اخبرنی در قرائت کردن بر شیخ زیاد استعمال می شود و حدثنی در موردی استعمالش شائع است که راوی حدیث را از شیخ بشنود. البته باید توجه داشت که شیوع و کثرت استعمال نمی توانند دلیل بر منع موردی باشد که شایع نیست. حدثنی و مانند آن در جایی به کار می رود که راوی در مجلس

تنها باشد، اما حدثنا و اخبرنا در موردی است که راوی با کسان دیگری نیز همراه باشد.

راه سوم «اجازه» است، چه شخص معین بر معین اجازه دهد یا معین بر غیر معین اجازه دهد؛ صورت اول مانند اجازه کافی برای شخص معین و صورت دوم مانند اجازه کافی بر هر کس یا غیر معین بر معین اجازه روایت دهد؛ مثلاً بگوید مسموعات و شنیده هایم را بر تو اجازه دادم. یا غیر معین بر غیر معین اجازه دهد مانند این که بگوید: به هر کسی اجازه دادم که شنیده هایم را روایت کند. این قسم اخیر را برخی از اصحاب ما اجازه داده اند، ولی در این که بر کسی که هنوز وجود ندارد اجازه بدهیم، اشکال است مگر این که عطف بر موجود شود، ولی اجازه دادن بر غیر ممیز مانند اطفال کوچک را مشهور، جائز دانسته اند.

باید توجه داشت که آن کس که خودش اجازه روایت دارد، آیا می تواند به دیگران اجازه بدهد؟ دو نظریه است که نظریه صحیح تر همان جواز چنین مواردی می باشد.

و بهترین راه ها آن است که طبق صحیحه ابن سنان عمل شود، یعنی از اول آن حدیثی و از وسط و آخرش هم حدیثی به شیخ قرائت شود، بعد به او اجازه بدهد و در این صحیحه احتمال دارد مقصود از اول، آخر و وسط همان معنای حقیقی آن ها باشد، یا اعم از حقیقی و اضافی باشد که معنای دوم آشکار ولی رعایت معنای اول مطابق با احتیاط است.

ص: ۱۶۶

یکی از راه های نقل حدیث، «مناوله» است که مقرون به اجازه یا غیر مقرون به اجازه است. قسم اول این است که کتابی را به او بدهد و بگوید: این روایت من است، از من روایت کن یا مانند آن را بگوید. قسم دوم این است که کتاب را بدهد و بگوید، این شنیده های من است و به همین مقدار اکتفاء کند؛ و در جواز روایت به این قسم، دو قول است که اظهر جواز آن است، به دلیل روایت کلینی از عمر حلال که می گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: مردی از اصحاب ما کتابی را به من می دهد، ولی نمی گوید از من این کتاب را روایت کن، آیا می توانم آن کتاب را از او روایت کنم؟ حضرت فرمودند: وقتی می دانی کتاب از آن او می باشد، از او روایت نما.

مطلب دیگر این که آیا می توان واژه های «حدثنا» و «اخبرنا» را در اجازه و مناوله استعمال کرد؟ دو دیدگاه وجود دارد؛ ولی اگر مقید شود و گفته شود «اخبرنا» و «حدثنا اجازةً و مناولةً»، صحیح ترین دیدگاه، همان جائز بودن آن می باشد.

راه دیگر «مکاتبه» است و آن این است که شنیده هایش را برای فرد غائبی با خط خود بنویسد، چه آن را مقرون به اجازه نماید یا نه. مطالب گفته شده در مناوله عیناً در این جا هم می آید.

ظاهراً فرق بین کتابت تفضیلی است و اجمالی نیست، مثل این که شیخ حدیث، به سوی مجموع احادیث که محدود است و از التباس و اشتباه ایمن می باشد اشاره کند که این شنیدنی ها و روایت های من است، آن را از من روایت کن.

حق مطلب این است که با شناختن خط و مقصود راوی به سبب قرائن موجود بین این قسم و باقی اقسام مانند: نامه های پیامبر

صلی الله علیه وآله به سوی کسری و قیصر فرقی نیست با این که آن نامه ها بر آنان حجت بود؛ و نیز با نگارش های ائمه معصومین علیه السلام در مورد احکام به سوی اصحابشان در زمان های طولانی، فرقی فاحش موجود نیست. ظاهراً حتی گمان غالب نیز در این مورد کفایت می کند.

مرتبه بعد از کتابت «اعلام» است که شیخ به طالب علم، شنیدن حدیث یا کتاب را اعلام کند. در جواز آن دو نظریه وجود دارد و آنچه آشکارتر است، جواز آن است به دلیل حدیث احمد بن عمر و به دلیل حدیثی که کلینی آن را به سند خودش از بسیاری از اصحاب از امام صادق و امام باقر علیهما السلام روایت کرده و تقیه در آن زمان ها شدید بوده، پس کتاب هایشان را پنهان می کردند و از آنان نقل حدیث نکردند. وقتی از دنیا رفتند، کتابهایشان به ما رسید و گفتند: آن ها را حدیث کنید که حق است.

ص: ۱۶۷

قسم دیگر از اقسام نقل حدیث «وصیت» است، که هنگام سفر تا مرگش، کتابی را وصیت کند که بعد از مرگش فلانی آن را روایت کند. بعضی علمای گذشته برای شخصی که این وصیت در حقش شده است، روایت آن حدیث را تجویز نموده که خبر گذشته نیز به آن دلالت دارد.

هشتم از اقسام احادیث «وجاده» است. وجاده آن است که انسان به احادیث به خط راوی آن یا در کتابش که روایت کرده، معاصر باشد یا نه، دسترسی پیدا کند ؟ پس می تواند بگوید، یافتم یا خواندم به خط فلانی، یا از کتابش که فلانی مرا حدیث کرد و سند و متن حدیث را ادامه دهد و از گذشته های دور تاکنون، عمل اصحاب بر آن بوده است و آن از باب حدیث منقطع است، گرچه دارای گمان اتصال نیز می باشد، عمل به آن و روایت آن نزد بسیاری از محققین هنگام حصول اعتماد و توثیق به خط و روایت او جایز می باشد.

و الا ـ محدث باید بگوید: از فلانی به من رسیده، یا در کتاب یافتم که فلانی خبر داد که او خط فلان یا روایت او است، یا گمان می کنم که آن خط او یا روایت او است، به خاطر وجود آثار روایت وی به «بلاغ» یا مانند آن؛ و خبر ابوجعفر که گذشت، بر جواز آن دلالت می کند.

چه بسا به این قسم ملحق می شود قسم دیگر و آن وقتی است که کتاب را به تصحیح شیخ و ضبط آن بیابد. و اظهر جواز عمل است به کتاب های مشهوره معروفه که انتساب آن به مؤلفین آن ها دانسته می شود، مانند کتب اربعه و سایر کتاب های مشهوره، گرچه احوط تصحیح اجازه و اسناد در تمام آن ها است.

و در تمام انواع و فروع آن در جلد بیست و پنج بحار، گفتار مفصلی خواهد آمد، ان شاء الله.

**[ترجمه]

باب ۲۲ أن لكل شي ء حدا و أنه ليس شي ء إلا ورد فيه كتاب أو سنه و علم ذلک كله عند الإمام

الآیات

الأنعام: «ما فَرَّطْنا فِی الْکِتابِ مِنْ شَیْ ءٍ»(۳۷)

<meta info="- وَ ما مِنْ دَابَّةٍ فِی الْأَرْضِ وَ لا طائِرٍ یَطیرُ بِجَناحَیْهِ إِلاَّ أُمَمٌ أَمْثالُکُمْ ما فَرَّطْنا فِی الْکِتابِ مِنْ شَیْ ءٍ ثُمَّ إِلی رَبِّهِمْ یُحْشَرُون - . انعام / ۳۸ -

{و هیچ جنبنده ای در زمین نیست و نه هیچ پرنده ای که با دو بال خود پرواز می کند؛ مگر آنکه آنها [نیز] گروه هایی مانند شما هستند، ما هیچ چیزی را در کتاب [لوح محفوظ] فروگذار نکرده ایم؛ سپس [همه] به سوی پروردگارشان محشور خواهند گردید.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

یر، بصائر الدرجات عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَبَی اللَّهُ أَنْ یُجْرِیَ الْأَشْیَاءَ إِلَّا بِالْأَسْبَابِ فَجَعَلَ لِکُلِّ شَیْ ءٍ سَبَباً وَ جَعَلَ لِکُلِّ سَبَبٍ شَرْحاً وَ جَعَلَ لِکُلِّ شَرْحٍ مِفْتَاحاً وَ جَعَلَ لِکُلِّ مِفْتَاحٍ عَلَماً وَ جَعَلَ لِکُلِّ عَلَمٍ بَاباً نَاطِقاً مَنْ عَرَفَهُ عَرَفَ اللَّهَ وَ مَنْ أَنْکَرَهُ أَنْکَرَ اللَّهَ ذَلِکَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ نَحْنُ.

ص: ۱۶۸

**[ترجمه]بصائر الدرجات: یقطینی در حدیث مرفوعی از امام صادق علیه السلام روایت کرد که فرمود: خداوند جز از راه سبب کاری نمی کند، بنابراین هر چیزی را سببی، هر سببی را شرحی، هر شرحی را کلیدی، هر کلیدی را دانشی و هر دانشی را دروازه ای گویا دارد که هر کس او را نشناسد، خدا را نیز نشناخته و هر کس انکارش کند، خدا را انکار کرده. آن دروازه، دانش پیامبر و ما هستیم. -. بصائرالدرجات ۱: ۲۶ ب ۳ ح ۲ -

ص: ۱۶۸

**[ترجمه]

«۲»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحَسَنِ عَنْ فَضَالَهَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ مِیرَاثِ الْعِلْمِ مَا بَلَغَ أَ جَوَامِعُ مِنَ الْعِلْمِ أَمْ یُفَسِّرُ کُلَّ شَیْ ءٍ مِنْ هَذِهِ الْأُمُورِ الَّتِی یَتَکَلَّمُ فِیهَا النَّاسُ مِنَ الطَّلَاقِ وَ الْفَرَائِضِ فَقَالَ إِنَّ عَلِیّاً علیه السلام کَتَبَ الْعِلْمَ کُلَّهُ وَ الْفَرَائِضَ فَلَوْ ظَهَرَ أَمْرُنَا لَمْ یَکُنْ مِنْ شَیْ ءٍ إِلَّا وَ فِیهِ سُنَّهٌ یُمْضِیهَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مسلم می گوید: از امام علیه السلام از میراث دانش پرسیدم که آیا قواعد کلیه است که از آن احکام را استخراج می کنید، یا این که درباره اموری مانند طلاق و ارث که مردم در آن گفت و گو می کنند، روایت و نص مخصوصی وجود دارد؟ فرمود: علی علیه السلام همه علوم و فرائض را نوشته است، اگر حکومت دست ما باشد، سنت پاسخ گوی همه چیز است که قائم ما آن را اجرا خواهد کرد. -. بصائرالدرجات ۱۰: ۵۳۳ ب ۱۸ ح ۳۰ -

**[ترجمه]

بیان

قوله ما بلغ بدل من میراث العلم أی ما بلغ منه إلیکم أ جوامع أی ضوابط کلیه یستنبط منها خصوصیات الأحکام أو ورد فی کل من تلک الخصوصیات نص مخصوص قوله علیه السلام یمضیها علی الغیبه أی صاحب الأمر أو علی التکلم.

**[ترجمه]«ما بلغ» در حدیث بدل (میراث العلم) است، یعنی میراث علم که به شما رسیده است «اجوامع؟» آیا میراث علم قواعد کلیه است که خصوصیات احکام از آنها استنباط می شود، یا در هر مورد نص مخصوص آمده است. «یمضیها علی الغیبه» هیچ سنتی نمی ماند مگر این که امام زمان (عج) آن را اجراء می کند یا در مورد آن سخن می گوید.

**[ترجمه]

«۳»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی أُسَامَهَ قَالَ: کُنْتُ

عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ عِنْدَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُغِیرِیَّهِ (۱) فَسَأَلَهُ عَنْ شَیْ ءٍ مِنَ السُّنَنِ فَقَالَ مَا مِنْ شَیْ ءٍ یَحْتَاجُ إِلَیْهِ وُلْدُ آدَمَ إِلَّا وَ قَدْ خَرَجَتْ فِیهِ السُّنَّهُ مِنَ اللَّهِ وَ مِنْ رَسُولِهِ وَ لَوْ لَا ذَلِکَ مَا احْتَجَّ عَلَیْنَا بِمَا احْتَجَّ فَقَالَ الْمُغِیرِیُّ وَ بِمَا احْتَجَّ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَوْلُهُ الْیَوْمَ أَکْمَلْتُ لَکُمْ دِینَکُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِی حَتَّی فَرَغَ مِنَ الْآیَهِ فَلَوْ لَمْ یُکْمِلْ سُنَّتَهُ وَ فَرَائِضَهُ وَ مَا یَحْتَاجُ إِلَیْهِ النَّاسُ مَا احْتَجَّ بِهِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابی اسامه می گوید: نزد امام صادق علیه السلام بودم و شخصی از گروه مغیریه نیز وجود داشت و درباره بعضی از سنت ها سؤال کرد. امام فرمود: تمام احتیاجات بنی آدم در سنت خدا و رسول بیان گشته است، اگر چنین نبود، خداوند بر ما احتجاج نمی کرد. مغیری گوید: سؤال کردم احتجاج خدا کدام است؟ امام صادق علیه السلام فرمود: قول خدای متعال: «الْیَوْمَ أَکْمَلْتُ لَکُمْ دِینَکُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِی وَ رَضیتُ لَکُمُ الْإِسْلامَ دیناً فَمَنِ اضْطُرّ فی مَخْمَصَهٍ غَیْرَ مُتَجانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنّ اللّهَ غَفُورٌ رَحیمٌ»، - . مائده / ۳ - {امروز دین شما را برایتان کامل و نعمت خود را بر شما تمام گردانیدم، و اسلام را برای شما [به عنوان] آیینی برگزیدم. و هر کس دچار گرسنگی شود، بی آنکه به گناه متمایل باشد [اگر از آنچه منع شده است بخورد]، بی تردید، خدا آمرزنده مهربان است.} اگر سنت و فرائض خدا و مسائل مورد احتیاج خدا کامل نمی بود، خدا به این آیه احتجاج نمی کرد. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۳۷ ب ۱۸ ح ۵۰ -

ص: ۱۷۲

**[ترجمه]

«۴»

سن، المحاسن بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِیلَ الْمِیثَمِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَکِیمٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: أَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِمَا اکْتَفَوْا بِهِ فِی عَهْدِهِ وَ اسْتَغْنَوْا بِهِ مِنْ بَعْدِهِ.

ص: ۱۶۹

۱- هم اتباع المغیره بن سعید لعنه اللّه و لعنهم، أورده أصحابنا فی تراجمهم و بالغوا فی ذمه و لعنوه و تبرءوا منه. قال صاحب منتهی المقال: المغیریه اتباع المغیره بن سعید لعنه اللّه قالوا: ان اللّه جسم علی صوره رجل من نور علی راسه تاج من نور، و قلبه منبع الحکمه. و نقل عن الوحید أنّه قال: و ربما یظهر من التراجم کونهم من الغلاه و بعضهم نسبوه الیهم. أقول: و أورد ترجمتهم البغدادیّ فی الفرق بین الفرق، و الشهرستانی فی کتابه الملل و النحل، قال البغدادیّ فی ص ۳۶: کان المغیره بن سعید العجلیّ فی صلاته فی التشبیه یقول لاصحابه: ان المهدی المنتظر محمّد بن عبد اللّه بن الحسن بن الحسن بن علیّ، و یستدل علی ذلک بان اسمه محمّد کاسم رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و اسم أبیه عبد اللّه کاسم أبی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، و قال: فی الحدیث عن النبیّ صلوات اللّه علیه و آله قوله فی المهدی: ان اسمه یوافق اسمی، و اسم أبیه اسم أبی. و أورد الشهرستانی ما قال فی التشبیه فی کتابه

۲- یاتی بقیه المباحثه الواقعه بین أبی عبد اللّه علیه السلام و الرجل فی الحدیث ۱۲

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن حکیم از امام هفتم روایت می کند که فرمود: پیامبر هر حکمی را که در عصر وی یا بعد از وی مورد نیاز باشد، در کتاب و سنت آورده است. - . محاسن: ۲۷۰ ح ۳۶۱ -

ص: ۱۶۹

**[ترجمه]

«۵»

سن، المحاسن إِسْمَاعِيلُ الْمِيثَمِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ: أَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بِمَا يَسْتَغْنُونَ بِهِ فِي عَهْدِهِ وَ مَا يَكْتَفُونَ بِهِ مِنْ بَعْدِهِ كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن حکیم از امام هفتم روایت می کند که فرمود: پیامبر هر حکمی را که در عصر وی یا بعد از وی مورد نیاز باشد، در کتاب و سنت آورده است. - . محاسن: ۲۷۰ ح ۳۶۱ -

**[ترجمه]

«۶»

سن، المحاسن أَبِي عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ وَ رِبْعِيٍّ عَنِ الْفُضَيْلِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّ لِلدِّينِ حَدّاً كَحُدُودِ بَيْتِي هَذَا وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى جِدَارٍ فِيهِ.

**[ترجمه]المحاسن: فضیل از امام صادق علیه السلام روایت می کند که اشاره به دیوار خانه اش نموده و فرمود: دین مانند این دیوار حد و مرز دارد. - . محاسن: ۲۷۰ ح ۳۶۱ -

**[ترجمه]

«۷»

سن، المحاسن أَبِي عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَا مِنْ شَيْ ءٍ إِلَّا وَ لَهُ حَدٌّ كَحُدُودِ دَارِي هَذِهِ فَمَا كَانَ فِي الطَّرِيقِ فَهُوَ مِنَ الطَّرِيقِ وَ مَا كَانَ فِي الدَّارِ فَهُوَ مِنَ الدَّارِ.

**[ترجمه]المحاسن: حفص بن بختری از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: هر چیزی حد و مرزی دارد، مانند چهار دیواری خانه من، پس هر چه در کوچه است، مربوط به کوچه و هر چه در خانه است مربوط به خانه می باشد. - . محاسن: ۲۷۰ ح ۳۶۱ -

**[ترجمه]

«۸»

سن، المحاسن الْوَشَّاءُ عَنْ أَبَانٍ الْأَحْمَرِ عَنْ سُلَيْمِ بْنِ أَبِی حَسَّانَ الْعِجْلِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ مَا خَلَقَ اللَّهُ حَلَالًا وَ لَا حَرَاماً إِلَّا وَ لَهُ حَدٌّ کَحُدُودِ دَارِی هَذِهِ مَا کَانَ مِنْهَا مِنَ الطَّرِیقِ فَهُوَ مِنَ الطَّرِیقِ وَ مَا کَانَ مِنَ الدَّارِ فَهُوَ مِنَ الدَّارِ حَتَّى أَرْشُ الْخَدْشِ فَمَا سِوَاهُ وَ الْجَلْدَهِ وَ نِصْفِ الْجَلْدَهِ.

**[ترجمه]المحاسن: ابی حسان عجلی می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: حلال و حرام نیز مانند خانه من حد و مرز دارد. آنچه از خانه از راه باشد، از راه حساب شده و آنچه از خانه باشد از خانه. حتی تاوان خراش اعضای بدن و غیر آن، یک تازیانه و نصف تازیانه، در شرع معین شده است. -. محاسن: ۲۷۰ ب ۳۶ ح ۳۶۱ -

**[ترجمه]

«۹»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ یُونُسَ عَنْ حَفْصِ بْنِ قُرْطٍ (۱) قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ کَانَ عَلِیٌّ علیه السلام یَعْلَمُ الْخَیْرَ الْحَلَالَ وَ الْحَرَامَ وَ یَعْلَمُ الْقُرْآنَ وَ لِکُلِّ شَیْ ءٍ مِنْهُمَا حَدٌّ.

**[ترجمه]المحاسن: حفص بن قرط می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: علی علیه السلام تمام خیرات (برکات) حلال و حرام و قرآن را می دانست و هر چیزی حد و مرزی دارد. -. محاسن: ۲۷۲ ب ۳۸ ح ۳۷۱ -

**[ترجمه]

بیان

فی بعض النسخ الخیر بالیاء المنقطه بنقطتین أی جمیع الخیرات من الحلال و الحرام و فی بعضها بالباء الموحده أی أخبار الرسول صلی الله علیه و آله فی الحلال و الحرام.

**[ترجمه]فی بعض النسخ الخیر بالیاء المنقطه بنقطتین أی جمیع الخیرات من الحلال و الحرام و فی بعضها بالباء الموحده أی أخبار الرسول صلی الله علیه و آله فی الحلال و الحرام.

**[ترجمه]

«۱۰»

سن، المحاسن ابْنُ بَزِیعٍ عَنْ أَبِی إِسْمَاعِیلَ السَّرَّاجِ (۲) عَنْ خَیْثَمَهَ (۳) بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجُعْفِیِّ عَنْ أَبِی لَبِیدٍ الْبَحْرَانِیِّ (۴) عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ أَتَاهُ رَجُلٌ بِمَکَّهَ فَقَالَ لَهُ یَا

۱- بضم القاف و سکون الراء بعدها طاء مهمله. أورد الشیخ فی رجاله فی أصحاب الصادق علیه السلام رجلین مسمیین بحفص بن قرط: أحدهما حفص بن قرط الأعور کوفیّ عربی جمال، و الآخر حفص بن قرط النخعیّ الکوفیّ، و لم یزد فی ترجمتها علی کونهما من أصحاب الصادق علیه السلام، و حکی عن جامع الرواه أن النخعیّ الکوفیّ یروی عنه ابن أبی عمیر و یونس بن عبد الرحمن، و ابن سنان، و إسحاق بن عمار.

۲- صرح جماعه بأن اسمه عبد اللّه بن عثمان بن عمرو بن خالد الفزاری و خالف بعض، و لعله یأتی الکلام فیه بعد إن شاء اللّه.

۳- بضم الخاء و سکون الیاء و فتح الثاء

۴- فی المحاسن المطبوع ص ۲۷۴ أبو الولید النجرانی و لکنه مصحف، و الصحیح أبو لبید کما فی ص ۲۷۰ من المحاسن و وصفه هنا بالمراء الهجرین و أورد هنا روایته التی وردت فی تفسیر «المص» و الرجل مجهول اسمه و حاله، لم یذکره الرجالیون فی کتبهم نعم أورد الشیخ فی رجاله أبا لبید الهجری من أصحاب الباقر علیه السلام و لعله متحد مع هذا و لکن هذا أیضا مجهول مثله.

مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ أَنْتَ الَّذِی تَزْعُمُ أَنَّهُ لَیسَ شَیْ ءٌ إِلَّا وَ لَهُ حَدٌّ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام نَعَمْ أَنَا أَقُولُ إِنَّهُ لَیسَ شَیْ ءٌ مِمَّا خَلَقَ اللَّهُ صَغِیراً وَ کَبِیراً إِلَّا وَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ حَدّاً إِذَا جُوِّزَ بِهِ ذَلِکَ الْحَدُّ فَقَدْ تُعُدِّیَ حَدُّ اللَّهِ فِیهِ فَقَالَ فَمَا حَدُّ مَائِدَتِکَ هَذِهِ قَالَ تَذْکُرُ اسْمَ اللَّهِ حِینَ تُوضَعُ وَ تَحْمَدُ اللَّهَ حِینَ تُرْفَعُ وَ تَقُمُّ مَا تَحْتَهَا قَالَ فَمَا حَدُّ کُوزِکَ هَذَا قَالَ لَا تَشْرَبْ مِنْ مَوْضِعِ أُذُنِهِ وَ لَا مِنْ مَوْضِعِ کَسْرِهِ فَإِنَّهُ مَقْعَدُ الشَّیطَانِ وَ إِذَا وَضَعْتَهُ عَلَی فِیکَ فَاذْکُرِ اسْمَ اللَّهِ وَ إِذَا رَفَعْتَهُ عَنْ فِیکَ فَاحْمَدِ اللَّهَ وَ تَنَفَّسْ فِیهِ ثَلَاثَهَ أَنْفَاسٍ فَإِنَّ النَّفَسَ الْوَاحِدَ یُکْرَهُ.

**[ترجمه]المحاسن: ابو لبید بحرانی از امام باقر علیه السلام روایت می کند که شخصی در مکه به امام باقر علیه السلام چنین گفت: آیا

ص: ۱۷۰

تو همانی که گمان می کنی هر چیزی حدی دارد؟ فرمود: بلی من هستم که می گویم هر چیز کوچک و بزرگ که خدا آفریده حدی داشته و اگر از آن تجاوز شود، از حد خدا تجاوز شده است.

عرض کردم: حد و اندازه سفره شما کدام است؟ فرمود وقتی سفره را پهن می کنی بسم الله می گویی و وقتی بر می داری، حمد و سپاس خدا می گویی.

عرض کردم: حد کوزه آب شما چیست؟ فرمود: از گوشه و جای شکسته آن آب مخور که جایگاه شیطان است. وقتی آب می آشامی اسم خدا را به زبان آور، وقتی آن را از دهانت برداشتی حمد خدا نموده، و با سه نفس آب بیاشام که با یک نفس آشامیدن مکروه است. - . محاسن: ۲۷۳ ب ۳۸ ح ۳۷۲ -

**[ترجمه]

«۱۱»

سن، المحاسن مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنِ ابْنِ حُمَیْدٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی خُطْبَتِهِ فِی حَجَّهِ الْوَدَاعِ أَیُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللَّهَ مَا مِنْ شَیْ ءٍ یُقَرِّبُکُمْ مِنَ الْجَنَّهِ وَ یُبَاعِدُکُمْ مِنَ النَّارِ إِلَّا وَ قَدْ نَهَیْتُکُمْ عَنْهُ وَ أَمَرْتُکُمْ بِهِ.

**[ترجمه]المحاسن: ابوحمزه از امام باقر علیه السلام روایت می کند که پیامبر در خطبه حجه الوداع فرمود: ای مردم از خدا بترسید! چیزی نیست که سبب نزدیک شدن شما به بهشت، و دوری شما از جهنم می شود، مگر من آن را امر و نهی کردم. - . محاسن: ۲۷۳ ب ۳۸ ح ۳۷۳ -

**[ترجمه]

«۱۲»

سن، المحاسن صَالِحُ بْنُ السِّنْدِيِّ عَنِ ابْنِ بَشِيرٍ عَنْ صَبَّاحٍ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِی أَسَامَهَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَسَأَلَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُغِيرِيَّهِ عَنْ شَیْ ءٍ مِنَ السُّنَنِ فَقَالَ مَا مِنْ شَیْ ءٍ يَحْتَاجُ إِلَيْهِ أَحَدٌ مِنْ وُلْدِ آدَمَ إِلَّا وَ قَدْ جَرَتْ فِيهِ مِنَ اللَّهِ وَ مِنْ رَسُولِهِ سُنَّهٌ عَرَفَهَا مَنْ عَرَفَهَا وَ أَنْكَرَهَا مَنْ أَنْكَرَهَا قَالَ الرَّجُلُ فَمَا السُّنَّهُ فِی دُخُولِ الْخَلَاءِ قَالَ تَذْكُرُ اللَّهَ وَ تَتَعَوَّذُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا فَرَغْتَ قُلْتَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا أَخْرَجَ عَنِّی مِنَ الْأَذَى فِی يُسْرٍ مِنْهُ وَ عَافِيَهٍ فَقَالَ الرَّجُلُ فَالْإِنْسَانُ يَكُونُ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ فَلَا يَصْبِرُ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى مَا خَرَجَ مِنْهُ فَقَالَ إِنَّهُ لَيْسَ فِی الْأَرْضِ آدَمِيٌّ إِلَّا وَ مَعَهُ مَلَكَانِ مُوَكَّلَانِ بِهِ فَإِذَا كَانَ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ ثَنَيَا رَقَبَتَهُ (۱) ثُمَّ قَالا ابْنَ آدَمَ انْظُرْ إِلَى مَا كُنْتَ تَكْدَحُ (۲) لَهُ فِی الدُّنْيَا إِلَى مَا هُوَ صَائِرٌ(۳).

**[ترجمه]المحاسن: ابو اسامه می گويد: نزد امام صادق علیه السلام بودم. شخصی از گروه مغيريه چيزی از آداب اسلام می پرسيد، حضرت فرمود: در مورد تمام احتياجات انسان ها، سنت خدا و رسولش جريان دارد كه كسی آن را می شناسد، می شناسد و آن كه آن را نشناسد، منكر می شود. آن شخص پرسيد: سنت در مورد دستشويی رفتن چيست؟ فرمود: ياد خدا نموده از شيطان به خدا پناه می بری. وقتی فارغ شدی حمد و سپاس خدا نموده، می گويی: سپاس خدای را كه اين آزار را به آسانی و سلامتی از من خارج ساخت.

آن شخص گفت: در آن حالت، كسی آن اندازه صبر ندارد كه به آنچه از وی خارج شده نگاه كند. فرمود: همراه تمام انسان ها دو فرشته است كه وقتی انسان در حال تخليه باشد، گردن وی را خم می كنند و به وی می گويند: فرزند آدم نگاه كن، به چيزی كه در دنيا برای آن تلاش كردی كه چگونه شده است. -. محاسن: ۲۷۳ ب ۳۸ ح ۳۷۳ -

**[ترجمه]

«۱۳»

جا، المجالس للمفيد الْجِعَابِيُّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُمْدُونٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ ظَرِيفٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ مَا رَأَيْتُ عَلِيّاً علیه السلام قَضَى قَضَاءً إِلَّا وَجَدْتُ لَهُ أَصْلًا

۱- أی لوّيا رقبته إلی ما خرج منه.

۲- أی تسعی و تكسب و تجهد نفسك فيه.

۳- هذا الحديث و الحديث الثالث يكشفان عن مباحثه طويله وقعت بين أبی عبد اللّه علیه السلام و رجل من المغيريه، و أبو أسامه نقل بعضها لحماد و بعضها لصباح.

فِي السُّنَّهِ قَالَ وَ كَانَ عَلِيٌّ عليه السلام يَقُولُ لَوِ اخْتَصَمَ إِلَيَّ رَجُلَانِ فَقَضَيْتُ بَيْنَهُمَا ثُمَّ مَكَثَا أَحْوَالًا كَثِيرَهً ثُمَّ أَتَيَانِي فِي ذَلِكَ الْأَمْرِ لَقَضَيْتُ بَيْنَهُمَا قَضَاءً وَاحِداً لِأَنَّ الْقَضَاءَ لَا يَحُولُ وَ لَا يَزُولُ أَبَداً.

**[ترجمه]مجالس مفید: حسن بن ظریف می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: علی علیه السلام هر قضاوت و حکمی می کرد، ریشه و دلیل آن درست بود

ص: ۱۷۱

و همیشه می فرمود: اگر دو نفر نزد من برای حکم کردن آیند و بینشان حکم کنم، پس سال ها بگذرد و دوباره با همان موضوع قبلی مجدداً نزد من آیند، همان حکمی را خواهم کرد که در گذشته کرده ام؛ چون قضاوت کردن تغییر پیدا نمی کند. - . محاسن: ۲۷۳ ب ۳۸ ح ۳۷۴ -

**[ترجمه]

باب ۲۳ أنهم علیهم السلام عندهم مواد العلم و أصوله و لا یقولون شیئا برأی و لا قیاس بل ورثوا جمیع العلوم عن النبی صلی الله علیه و آله و أنهم أمناء الله علی أسراره

الآیات

النجم: «وَ ما يَنْطِقُ عَنِ الْهَوى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحى»(۳، ۴)

**[ترجمه]وَ ما يَنْطِقُ عَنِ الْهَوى *إِنْ هُوَ إِلاَّ وَحْيٌ يُوحى - . نجم / ۳ - ۴ -

{این سخن به جز وحیی که وحی می شود نیست. آن را [فرشته] شدید القوی به او فرا آموخت.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ختص، الإختصاص ير، بصائر الدرجات حَمْزَهُ بْنُ يَعْلَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: يَا جَابِرُ إِنَّا لَوْ كُنَّا نُحَدِّثُكُمْ بِرَأْيِنَا وَ هَوَانَا لَكُنَّا مِنَ الْهَالِكِينَ وَ لَكِنَّا نُحَدِّثُكُمْ بِأَحَادِيثَ نَكْنِزُهَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله كَمَا يَكْنِزُ هَؤُلَاءِ ذَهَبَهُمْ وَ فِضَّتَهُمْ (۱).

**[ترجمه]اختصاص: بصائر الدرجات: جابر می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: ای جابر، اگر حدیثی که به شما می گوئیم از روی رأی و هوای نفس باشد، هلاک می شویم ولی شما را از احادیث پیامبر که همچون گنج از آن پاسداری می کنیم، همان گونه که مردم طلا و نقره خود را ذخیره می کند، حدیث می گوئیم. - . اختصاص: ۲۸۰ -

**[ترجمه]

«۲»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَیْنَهَ عَنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَوْ أَنَّا حَدَّثْنَا بِرَأْیِنَا ضَلَلْنَا کَمَا ضَلَّ مَنْ کَانَ قَبْلَنَا وَ لَکِنَّا حَدَّثْنَا بِبَیِّنَهٍ مِنْ رَبِّنَا بَیَّنَهَا لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله فَبَیَّنَهُ لَنَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: فضیل می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: اگر با رأی خود حدیث گویم، مانند پیشینیان گمراه می شویم، ولی حدیثی که می گوئیم، دلیل آن از خداوند است که به پیامبرش داده و پیامبر نیز برای ما بیان داشته است. - . بصائر الدرجات ۶: ۳۱۹ ب ۱۴ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا جَابِرُ لَوْ کُنَّا نُفْتِی النَّاسَ بِرَأْیِنَا وَ هَوَانَا لَکُنَّا مِنَ الْهَالِکِینَ وَ لَکِنَّا نُفْتِیهِمْ بِآثَارٍ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أُصُولِ عِلْمٍ عِنْدَنَا نَتَوَارَثُهَا کَابِراً عَنْ کَابِرٍ نَکْنِزُهَا کَمَا یَکْنِزُ هَؤُلَاءِ ذَهَبَهُمْ وَ فِضَّتَهُمْ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر می گوید: اگر طبق رأی و هوای خود فتوا دهیم حتماً هلاک خواهیم شد، ولی ما مردم را از آثار پیامبرصلی الله علیه وآله و نیز از اصولی که در نزد ماست که از پدران و اجدادم با عزت و شرافت ارث برده و ذخیره کرده ایم فتوا می دهیم، همان گونه که مردم طلا و نقره را ذخیره می کنند. - . بصائر الدرجات ۶: ۳۲۰ ب ۱۴ ح۶ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری فی حدیث الأقرع و الأبرص ورثته کابرا عن کابر أی ورثته عن آبائی و أجدادی کبیرا عن کبیر فی العز و الشرف- یر، بصائر الدرجات عبد الله بن عامر عن الحجال عن داود بن أبی یزید عن أبی عبد الله علیه السلام مثله.

ص: ۱۷۲

۱- لعله متحد مع الثالث و الرابع.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: مثل حدیث بالا نقل شده است.

ص: ۱۷۲

**[ترجمه]

«۴»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الثُّمَالِيِّ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام يَا جَابِرُ وَ اللَّهِ لَوْ كُنَّا نُحَدِّثُ النَّاسَ أَوْ حَدَّثْنَاهُمْ بِرَأْيِنَا لَكُنَّا مِنَ الْهَالِكِينَ وَ لَكِنَّا نُحَدِّثُهُمْ بِآثَارٍ عِنْدَنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَتَوَارَثُهَا كَابِرٌ عَنْ كَابِرٍ نَكْنِزُهَا كَمَا يَكْنِزُ هَؤُلَاءِ ذَهَبَهُمْ وَ فِضَّتَهُمْ (۱)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو حمزه ثمالی از جابر روایت کرده که گفت: امام باقر علیه السلام فرمود: ای جابر، اگر حدیثی که به شما می گوئیم از روی رأی و هوای نفس باشد هلاک می شویم، ولی شما را از احادیث پیامبر که از پدران و اجداد بزرگوارم با عزت و شرافت به ارث برده ایم و همچون گنج از آن پاسداری می کنیم، - همان گونه که مردم طلا و نقره خود را ذخیره می کند - حدیث می گوئیم. - . بصائر الدرجات ۸: ۴۰۷ ب ۶ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۵»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ فُضَيْلِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شُرَيْحٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ وَ اللَّهِ لَوْ لَا أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ وَلَايَتَنَا وَ مَوَدَّتَنَا وَ قَرَابَتَنَا مَا أَدْخَلْنَاكُمْ بُيُوتَنَا وَ لَا أَوْقَفْنَاكُمْ عَلَى أَبْوَابِنَا وَ اللَّهِ مَا نَقُولُ بِأَهْوَائِنَا وَ لَا نَقُولُ بِرَأْيِنَا وَ لَا نَقُولُ إِلَّا مَا قَالَ رَبُّنَا.

جا، المجالس للمفید عمر بن محمد الصیرفی عن محمد بن همام الإسکافی عن أحمد بن إدریس عن أحمد بن محمد عن علی بن النعمان مثله- یر، بصائر الدرجات محمد بن هارون عن أبی الحسن موسی عن موسی بن القاسم عن علی بن النعمان عن محمد بن شریح عنه علیه السلام مثله:

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ فُضَيْلِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شُرَيْحٍ مِثْلَهُ وَ زَادَ فِي آخِرِهِ أُصُولٌ عِنْدَنَا نَكْنِزُهَا كَمَا يَكْنِزُ هَؤُلَاءِ ذَهَبَهُمْ وَ فِضَّتَهُمْ

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن شریح می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: به خدا سوگند، اگر خداوند ولایت و سرپرستی، مودت و دوستی و رعایت خویشاوندی ما را واجب نکرده بود، شما را جلوی در خانه و در منزل خود [منتظر] نمی گذاشتیم. به خدا ما از روی هوای نفس و رأی شخصی چیزی نگفته و جز از خدا نمی گوئیم. - . بصائرالدرجات ۶: ۳۲۰ ب ۱۴ ح ۶ -

مجالس مفید: مثل آن حدیث روایت شده است. - . امالی مفید: ۵۹ م ۷ ح ۴ -

بصائر الدرجات: مثل آن حدیث روایت شده است.

بصائر الدرجات: مثل آن حدیث روایت شده است ولی در آخر آن اضافه دارد: اصول در نزد ما است، به مانند گنج طلا و نقره که مردم محافظت می کنند، ما از آن پاسبانی می کنیم.

**[ترجمه]

«۶»

یر، بصائر الدرجات إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي عِمْرَانَ عَنْ يُونُسَ عَنْ عَنْبَسَةَ قَالَ سَأَلَ رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ مَسْأَلَةٍ فَأَجَابَهُ فِيهَا فَقَالَ الرَّجُلُ إِنْ كَانَ كَذَا وَ كَذَا مَا كَانَ الْقَوْلُ فِيهَا فَقَالَ لَهُ مَهْمَا أَجَبْتُكَ فِيهِ بِشَيْ ءٍ فَهُوَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَسْنَا نَقُولُ بِرَأْيِنَا مِنْ شَيْ ءٍ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبسه می گوید: شخصی از امام صادق علیه السلام مسئله ای پرسید، امام جواب داد. آن شخص گفت: اگر صورت مسئله چنین و چنان

باشد چه می فرمائید؟ فرمود: هرگاه جوابی به تو دادم، از رسول خدا صلی الله علیه و آله است و ما از رأی شخصی چیزی نمی گوئیم. - . بصائر الدرجات ۶: ۳۲۰ ب ۱۴ ح ۸ -

**[ترجمه]

«۷»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ جَمِيلٍ عَنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّا عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّنَا بَيَّنَهَا لِنَبِيِّهِ صلی الله علیه و آله فَبَيَّنَهَا نَبِيُّهُ لَنَا فَلَوْ لَا ذَلِكَ كُنَّا كَهَؤُلَاءِ النَّاسِ.

**[ترجمه]اختصاص و بصائر الدرجات: فضیل می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: ما حجت و دلیل روشنی از خداوند داریم که آن را برای رسولش بیان و پیامبر نیز بر ما بیان فرموده، که اگر چنین نباشد، ما با این مردم فرقی نداریم. - . اختصاص: ۲۸۰، بصائرالدرجات ۶: ۳۲۱ ب ۱۴ ح ۹ -

**[ترجمه]

«۸»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ مِهْرَانَ عَنِ ابْنِ عَمِيرَةَ عَنْ أَبِي الْمِعْزَى عَنْ سَمَاعَةَ

عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ کُلَّ شَیْ ءٍ تَقُولُ بِهِ فِی

۱- تقدم احتمال اتّحاده مع الأول و الثالث.

۲- أی شیئا، فهو فی موضع المفعول

كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّتِهِ أَوْ تَقُولُونَ بِرَأْيِكَمْ قَالَ بَلْ كُلَّ شَيْ ءٍ نَقُولُهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّتِهِ.

**[ترجمه]اختصاص: بصائر الدرجات: سماعه می گويد: از ابو الحسن عليه السلام پرسيدم: آنچه می گوئيد

ص: ۱۷۳

در کتاب و سنت است يا رأی شما است؟ فرمود: هر چه می گوئيم در کتاب و سنت است. - . اختصاص: ۲۸۱، بصائرالدرجات ۶: ۳۲۱ ب ۱۴ ح ۹ -

**[ترجمه]

«۹»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَهِ النَّضْرِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عِلْمُ عَالِمِكُمْ أَيُّ شَيْ ءٍ وَجْهُهُ قَالَ وِرَاثَهٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ وَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا يَحْتَاجُ النَّاسُ إِلَيْنَا وَ لَا نَحْتَاجُ إِلَيْهِمْ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حارث بن مغيره نضری می گويد: به امام صادق عليه السلام عرض كردم: دانش عالم شما از چه راهی است؟ فرمود: از پيامبرصلی الله عليه وآله و علی عليه السلام به ارث برده ايم، مردم نيازمند ما، ولی ما نيازمند آنها نيستيم. - . بصائر الدرجات ۷: ۳۴۷ ب ۸ ح ۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنِ ابْنِ بَشِيرٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنِ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ أَخْبِرْنِي عَنْ عِلْمِ عَالِمِكُمْ قَالَ وِرَاثَهٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله عليه و آله وَ مِنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليهما السلام فَقُلْتُ إِنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهُ يُقْذَفُ فِي قَلْبِهِ أَوْ يُنْكَتُ فِي أُذُنِهِ فَقَالَ أَوْ ذَاكَ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حارث می گويد: به امام صادق عليه السلام عرض كردم: از دانش عالم خود گزارش دهيد. فرمود: از پيامبرصلی الله عليه وآله و علی عليه السلام به ما ارث رسيده. عرض كردم: ما می گوئيم در قلب يا گوش امام انداخته می شود؟ فرمود: گاهی نيز چنين است. - . بصائر الدرجات ۸: ۳۹۷ ب ۳ ح ۱ -

**[ترجمه]

بيان

قوله علیه السلام أو ذاک أی قد یکون ذاک أیضا و سیأتی شرحه فی کتاب الإمامه.

**[ترجمه]«اوذاک» یعنی گاهی نیز چنین است. و به زودی شرح این مطلب در کتاب امامت خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۱۱»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله دَعَا عَلِیّاً علیه السلام فِی الْمَرَضِ الَّذِی تُوُفِّیَ فِیهِ فَقَالَ یَا عَلِیُّ ادْنُ مِنِّی حَتَّی أُسِرَّ إِلَیْکَ مَا أَسَرَّ اللَّهُ إِلَیَّ وَ أَئْتَمِنَکَ عَلَی مَا ائْتَمَنَنِیَ اللَّهُ عَلَیْهِ فَفَعَلَ ذَلِکَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِعَلِیٍّ علیه السلام وَ فَعَلَهُ عَلِیٌّ علیه السلام بِالْحَسَنِ علیه السلام وَ فَعَلَهُ حَسَنٌ علیه السلام بِالْحُسَیْنِ علیه السلام وَ فَعَلَهُ الْحُسَیْنُ علیه السلام بِأَبِی علیه السلام وَ فَعَلَهُ أَبِی علیه السلام بِی صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ.

یر، بصائر الدرجات أحمد بن محمد عن ابن أبی عمیر عن عبد الصمد مثله- یر، بصائر الدرجات أحمد بن موسی عن ابن یزید عمن رواه عن عبد الصمد مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوجارود از امام باقر علیه السلام روایت می کند که پیامبرصلی الله علیه وآله در مرض وفاتش، علی علیه السلام را خواست و فرمود: نزدیکم بیا تا از رازهای خداوند که به من امانت سپرده، به تو بسپارم، و چیزی را که خدا به من امانت داده، به تو امانت بسپارم. پس رسول خدا صلی الله علیه وآله آن اسرار و امانت را به علی علیه السلام سپرد و علی علیه السلام به حسن علیه السلام سپرد و حسن علیه السلام به حسین علیه السلام سپرد و حسین علیه السلام به پدرم سپرد و پدرم آن را به من سپرد. درود خدا بر همه آنان باد. - . بصائر الدرجات ۸: ۴۰۹ ب ۷ ح ۶ -

بصائر الدرجات: مثل این حدیث روایت شده است.

بصائر الدرجات: مثل این حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۱۲»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَّادٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ أَسَرَّ اللَّهُ سِرَّهُ إِلَی جَبْرَئِیلَ علیه السلام وَ أَسَرَّ جَبْرَئِیلُ علیه السلام إِلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ أَسَرَّ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله إِلَی مَنْ شَاءَ اللَّهُ (۲).

(۳)

۱- تردیده علیه السلام إبهام منه لما سأله و ذلک أن السائل لما کان یزعم أن القذف فی القلب غیر هذا الذی ذکره علیه السلام و أن هذه الوراثه إنّما هی بالتحمل مثل روایه أحدنا عن مثله و لم یرق ذهنه إلی أزید من ذلک صدق علیه السلام ما ذکره بطریق الإبهام، و حقیقه الامر أن الطریقان فیهم واحد کما یدلّ علیه الروایات الآتیه ط.

۲- لعله قطعه من الحدیث ۱۴

۳- لعله قطعه من الحدیث ۱۴

lt;meta info=". بصائر الدرجات: معمر بن خلاد می گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که فرمود: خداوند رازش را به جبرئیل و او به پیامبرصلی الله علیه وآله و پیامبرصلی الله علیه وآله به هر که خدا خواست، می گوید. - . بصائرالدرجات ۸: ۳۹۷ ب ۳ ح ۵ -

ص: ۱۷۴

**[ترجمه]

«۱۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ أَسَرَّ اللَّهُ سِرَّهُ إِلَی جَبْرَئِیلَ علیه السلام وَ أَسَرَّهُ جَبْرَئِیلُ علیه السلام إِلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ أَسَرَّهُ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله إِلَی عَلِیٍّ علیه السلام وَ أَسَرَّهُ عَلِیٌّ علیه السلام إِلَی مَنْ شَاءَ وَاحِداً بَعْدَ وَاحِدٍ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصیر می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: خداوند رازش را به جبرئیل، جبرئیل به محمد صلی الله علیه وآله، و وی به علی علیه السلام و علی علیه السلام به هر کسی که خواست، یکی پس از دیگری گفت. - . بصائرالدرجات ۸: ۳۹۷ ب ۳ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۱۴»

یر، بصائر الدرجات بُنَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَّادٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: لَا یَقْدِرُ الْعَالِمُ أَنْ یُخْبِرَ بِمَا یَعْلَمُ فَإِنَّ سِرَّ اللَّهِ أَسَرَّهُ إِلَی جَبْرَئِیلَ علیه السلام وَ أَسَرَّهُ جَبْرَئِیلُ علیه السلام إِلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ أَسَرَّهُ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله إِلَی مَنْ شَاءَ اللَّهُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: معمر بن خلاد از امام رضا علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: عالم قدرت ندارد آنچه را می داند خبر بدهد، زیرا خدا رازش را به جبرئیل سپرد و او آن راز را به محمد صلی الله علیه وآله و آن حضرت آن راز را به هر که خدا خواست سپرد. - . بصائرالدرجات ۸: ۳۹۷ ب ۳ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۱۵»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ رِبْعِیٍّ عَنْ سَوْرَهَ بْنِ کُلَیْبٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بِأَیِّ شَیْ ءٍ یُفْتِی الْإِمَامُ قَالَ بِالْکِتَابِ قُلْتُ فَمَا لَمْ یَکُنْ فِی الْکِتَابِ قَالَ بِالسُّنَّهِ قُلْتُ فَمَا لَمْ یَکُنْ فِی الْکِتَابِ وَ السُّنَّهِ قَالَ لَیْسَ شَیْ ءٌ إِلَّا فِی

الْكِتَابِ وَ السُّنَّةِ قَالَ فَكَرَّرْتُ مَرَّةً أَوِ اثْنَتَيْنِ قَالَ يُسَدَّدُ وَ يُوَفَّقُ فَأَمَّا مَا تَظُنُّ فَلَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سوره بن کلیب گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: امام به چه فتوا می دهد؟ فرمود: به کتاب خدا. عرض کردم: اگر در کتاب خدا نبود؟ فرمود: به سنت. عرض کردم اگر در کتاب و سنت نبود؟ فرمود: چیزی نیست که در کتاب و سنت نباشد. راوی گوید: یکی دو بار سؤالم را تکرار کردم. فرمود: امام به الهام و توفیق خداوند و القای روح القدس و کمک او فتوا می دهد، اما آنچه تو گمان می کنی نیست. - . بصائرالدرجات ۸: ۳۹۷ ب ۳ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۱۶»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ یَزِیدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَیُّوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ رِبْعِیٍّ عَنْ خَیْثَمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ یَکُونُ شَیْ ءٌ لَا یَکُونُ فِی الْکِتَابِ وَ السُّنَّةِ قَالَ لَا قَالَ قُلْتُ فَإِنْ جَاءَ شَیْ ءٌ قَالَ لَا حَتَّی أَعَدْتُ عَلَیْهِ مِرَاراً فَقَالَ لَا یَجِی ءُ ثُمَّ قَالَ بِإِصْبَعِهِ بِتَوْفِیقٍ وَ تَسْدِیدٍ لَیْسَ حَیْثُ تَذْهَبُ لَیْسَ حَیْثُ تَذْهَبُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: خیثم از امام صادق علیه السلام روایت کرده که عرض کردم: آیا چیزی است که در کتاب و سنت نباشد؟ فرمود: نه. گفتم: اگر مسئله ای پیش آید که در کتاب و سنت نبود چه؟ حضرت فرمود: نه. تا چند بار سؤالم را تکرار کردم. فرمود: چنین مسئله ای پیش نخواهد آمد. - . بصائرالدرجات ۸: ۳۹۷ ب ۳ ح ۶ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام بتوفیق و تسدید أی بإلهام من الله و إلقاء من روح القدس کما یأتی فی کتاب الإمامه و لیس حیث تذهب من الاجتهاد و القول بالرأی (۱)

یر، بصائر الدرجات أحمد بن الحسین بن سعید عن المیثمی (۲) عن ربعی مثله.

**[ترجمه]سپس آن حضرت با انگشت مبارک اشاره کرد که به الهام خداوند و القای روح القدس خواهد شد. و از روی اجتهاد و رأی که تو فکر می کنی، نیست.

بصائر الدرجات: مثل این حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۱۷»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلَهُ سَوْرَهُ (۳) وَ أَنَـا شَاهِـدٌ فَقَـالَ جُعِلْتُ فِـدَاکَ بِمَا یُفْتِی الْإِمَامُ قَالَ بِالْکِتَابِ قَالَ فَمَا لَمْ یَکُنْ فِی الْکِتَابِ قَالَ بِالسُّنَّهِ قَالَ فَمَا لَمْ یَکُنْ فِی الْکِتَابِ وَ السُّنَّهِ

۱- و یحتمل أن السائل کان یظن أن أمر تشریع الاحکام مفوض إلیهم فنفاه علیه السلام أن افتاءه لم یکن الا بما ورد فی الکتاب و السنه مع توفیق و تسدید من اللّه تعالی بحیث لا یخطأ فی ذلک، و لعل المراد من التوفیق و التسدید عصمته عن السهو و النسیان و الخطاء.

۲- هو علیّ بن إسماعیل.

۳- هو سوره بن کلیب الذی روی الحدیث أیضا و تقدم تحت الرقم ۱۵ و یأتی تحت الرقم ۱۸

فَقَالَ لَيْسَ مِنْ شَيْ ءٍ إِلَّا فِي الْكِتَابِ وَ السُّنَّةِ قَالَ ثُمَّ مَكَثَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ يُوَفَّقُ وَ يُسَدَّدُ وَ لَيْسَ كَمَا تَظُنُّ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حماد بن عثمان از امام صادق علیه السلام روایت کرد که سوره ابن کلیب از آن حضرت سؤالی نمود و من در آن مجلس حاضر بودم. عرض کرد: فدایت گردم! امام به چه فتوا می دهد؟ فرمود: به کتاب خدا. عرض کرد: اگر در کتاب خدا نبود؟ فرمود: به سنت.

ص: ۱۷۵

عرض کرد: اگر در کتاب و سنت یافت نشد؟ فرمود: چیزی نیست که در کتاب و سنت نباشد. راوی گوید: آن حضرت لحظه ای مکث کرد و سپس فرمود: امام موفق می شود و کمک می گردد تا آن را از کتاب و سنت بداند، و از روی اجتهاد و گمان نیست که تو فکر می کنی.

**[ترجمه]

بيان

قوله عليه السلام يوفق و يسدد أي لأن يعلم ذلك من الكتاب و السنه لئلا ينافي الأخبار السابقه و أول هذا الخبر أيضا (۱)

**[ترجمه]«یوفق و یسدد» یعنی موفق می شود تا آن مطلب را از کتاب و سنت بفهمد. این معنای حدیث است تا با معانی اخبار گذشته و اول این حدیث منافات نداشته باشد.

**[ترجمه]

«۱۸»

ير، بصائر الدرجات ابْنُ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ سَوْرَةَ بْنِ كُلَيْبٍ (۲) عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: دَخَلْتُ عَلَيْهِ بِمِنًى فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ الْإِمَامُ بِأَيِّ شَيْ ءٍ يَحْكُمُ قَالَ بِالْكِتَابِ قُلْتُ فَمَا لَيْسَ فِي الْكِتَابِ قَالَ بِالسُّنَّةِ قُلْتُ فَمَا لَيْسَ فِي السُّنَّةِ وَ لَا فِي الْكِتَابِ قَالَ فَقَالَ بِيَدِهِ قَدْ أَعْرِفُ الَّذِي تُرِيدُ يُسَدَّدُ وَ يُوَفَّقُ وَ لَيْسَ كَمَا تَظُنُّ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سوره بن کلیب از امام صادق علیه السلام روایت کرده که گفت: در منی خدمت آن حضرت رسیدم و عرض کردم: فدایت شوم، امام به چه فتوا می دهد؟ فرمود: به کتاب خدا. عرض کردم: اگر در کتاب خدا نبود؟ فرمود: به سنت. عرض کردم: اگر در کتاب و سنت نبود؟ آن حضرت با دست مبارک اشاره کرد که می دانم چه می خواهی بگویی! فرمود: امام آن را از کتاب و سنت با کمک و توفیق خدا می داند. آن طور نیست که تو گمان می کنی!

**[ترجمه]

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْخَثْعَمِیِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحِیمِ الْقَصِیرِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: کَانَ عَلِیٌّ علیه السلام إِذَا وَرَدَ عَلَیْهِ أَمْرٌ مَا نَزَلَ بِهِ کِتَابٌ وَ لَا سُنَّهٌ قَالَ بِرَجْمٍ فَأَصَابَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام وَ هِیَ الْمُعْضِلَاتُ.

ص: ۱۷۶

۱- [۱]بل المراد أن له طریقا من العلم إلیه، و لیس کما تظن أی بالطرق العادیه، فهو القاء فی الفهم و قذف فی القلب معا من غیر طریق الفهم العادی، و لا ینافی ذلک لا صدر الخبر و لا غیره من الاخبار فافهم ط

۲- [۲]بضم السین المهمله وسکون الواو وفتح الرای المهمله. وکلیب وزان (زبیر) هو سوره بن کلیب بن معاویه الاسدی. کان من أصحاب الباقر والصادق ۸. روی الکشی فی ص ۲۳۹ من رجاله باسناده عن محمد بن مسعود ، عن الحسین بن اشکیب ، عن عبدالرحمن بن حماد ، عن محمد بن اسماعیل المیثمی ، عن حذیفه بن منصور ، عن سوره بن کلیب قال : قال لی زید بن علی : یاسوره کیف علمتم أن صاحبکم علی ما تذکرونه؟ قال : قلت : علی الخبیر سقطت ، قال : فقال : هات ، فقلت له : کنا نأتی أخاک محمد بن علی ۸ نسأله فیقول : قال رسول الله ۹ وقال الله عزوجل فی کتابه ، حتی مضی أخوک فأتینا کم وأنت فیمن أتینا ، فتخبرونا ببعض ولا تخبرونا بکل الذی نسالکم عنه حتی أتینا ابن أخیک جعفرا فقال لنا : کل ماقال أبوه : قال رسول الله صلی الله علیه وآله وقال تعالی ، فتبسم وقال : أما والله إن قلت بذا ، فان کتب علی صلوات الله علیه عنده. یستفاد من ذلک قوته فی الحجاج ، وأنه کان مشهورا بالتشیع ، وأنه کان أهلا لسؤال مثل زید بن علی عنه.

۳- [۳] الحدیث متحد مع ۱۵، و رواه حماد عن أبی عبد اللّه علیه السلام کما تقدم تحت الرقم ۱۷.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبدالرحیم قصیر از امام باقر علیه السلام روایت کرد که آن امام فرمود: وقتی بر حضرت علی علیه السلام مسئله ای پیش آمد که در کتاب و سنت نبود، آن حضرت به الهام خداوند حکم فرمود. امام باقر علیه السلام فرمود: این از مشکلات است.

ص: ۱۷۶

**[ترجمه]

بیان

لیس المراد بالرجم هنا القول بالظن بل القول بإلهامه تعالی- یر، بصائر الدرجات علی بن إسماعیل بن عیسی عن صفوان بن یحیی عن عبد الله بن مسکان عن عبد الرحیم مثله- یر، بصائر الدرجات أحمد بن موسی عن أیوب بن نوح عن صفوان مثله- یر، بصائر الدرجات أحمد بن محمد عن الأهوازی عن القاسم بن محمد عن محمد بن یحیی عن عبد الرحیم مثله.

**[ترجمه]مقصود از «رجم» گفتار با ظن و گمان نیست، بلکه سخن گفتن به الهام خدای تعالی است.

در بصائر الدرجات با سه سند مثل این حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۲۰»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ وَ الْبَرْقِیِّ عَنِ النَّضْرِ عَنْ یَحْیَی الْحَلَبِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحِیمِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ عَلِیّاً علیه السلام إِذَا وَرَدَ عَلَیْهِ أَمْرٌ لَمْ یَجِئْ بِهِ كِتَابٌ وَ لَا سُنَّةٌ رَجَمَ بِهِ یَعْنِی سَاهَمَ فَأَصَابَ ثُمَّ قَالَ یَا عَبْدَ الرَّحِیمِ وَ تِلْكَ الْمُعْضِلَاتُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبدالرحیم گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم می فرمود: وقتی بر امیرالمؤمنین علیه السلام مسئله ای پیش می آمد که در کتاب و سنت نبود، آن را با قرعه مشخص کرده و به حق می رسید. سپس فرمود: ای عبدالرحیم، این از مشکلات است. -. بصائر الدرجات ۸: ۴۰۹ ب ۷ ح ۲ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام ساهم أی استعلم ذلک بالقرعه و هذا یحتمل وجهین الأول أن یکون المراد الأحکام الجزئیه المشتبهه التی قرر الشارع استعلامها بالقرعه فلا یکون هذا من الاشتباه فی أصل الحکم بل فی مورده و لا ینافی الأخبار السابقه لأن القرعه أیضا من

أحكام القرآن و السنه و الثانی أن یکون المراد الأحکام الکلیه التی یشکل علیهم استنباطها من الکتاب و السنه فیستنبطون منهما بالقرعه و یکون هذا من خصائصهم علیهم السلام لأن قرعه الإمام لا تخطئ أبدا و الأول أوفق بالأصول و سائر الأخبار و إن کان الأخیر أظهر (۱).

**[ترجمه]«ساهم» یعنی مسئله را به قرعه می دانست و این دو احتمال دارد: ۱. مراد احکام جزئی مشتبه باشد که شارع مقدس استعلام آن را منوط به قرعه کرده و این از اشتباه در اصل حکم نیست، بلکه در موارد حکم است و با اخبار گذشته هیچ منافات ندارد، زیرا قرعه نیز از احکام قرآن و سنت است. ۲. مراد احکام کلّی باشد که استنباط آن از کتاب و سنت بر ائمه علیهم السلام مشکل است. پس ائمه علیهم السلام آن را از کتاب و سنت با قید قرعه استنباط می کردند و این روش ائمه معصومین علیهم السلام بود؛ زیرا قرعه انداختن امام هرگز اشتباه نمی رود. احتمال اولی با قواعد و سایر اخبار سازگارتر است، گرچه احتمال اخیر آشکارتر می باشد.

**[ترجمه]

«۲۱»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُوسَی عَنْ أَبِی یُوسُفَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ عَبْدِ الرَّحِیمِ الْقَصِیرِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ کَانَ عَلِیٌّ علیه السلام إِذَا سُئِلَ فِیمَا لَیْسَ فِی کِتَابٍ وَ لَا سُنَّهٍ رَجَمَ فَأَصَابَ وَ هِیَ الْمُعْضِلَاتُ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبدالرحیم قصیر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که از آن حضرت شنیدم می فرمود: وقتی بر حضرت علی علیه السلام مسئله ای پیش می آمد که در کتاب و سنت نبود، آن حضرت به الهام خداوند حکم می فرمود. امام باقر علیه السلام فرمود: این از مشکلات است. - . بصائر الدرجات ۸: ۴۰۹ ب ۷ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۲۲»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَی عَنْ مُوسَی الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِذَا وَرَدَ عَلَیْهِ مَا لَیْسَ فِی کِتَابِ اللَّهِ وَ لَا سُنَّهِ نَبِیِّهِ فَیَرْجُمُهُ فَیُصِیبُ ذَلِکَ وَ هِیَ الْمُعْضِلَاتُ.

۱- لا یخفی أنّه احتمال فاسد لا یمکن اقامه دلیل علیه قطعا. ط.

۲- الظاهر اتّحاد الحدیث مع الحدیث ۱۹ و ۲۰

**[ترجمه]بصائر الدرجات: موسی حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: وقتی بر حضرت علی علیه السلام مسئله ای پیش می آمد که در کتاب و سنت نبود، آن حضرت به الهام خداوند حکم می فرمود و به حق می رسید و این از مشکلات است. - . بصائر الدرجات ۸: ۴۱۰ ب ۷ ح ۷ -

ص: ۱۷۷

**[ترجمه]

«۲۳»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ مُرَازِمٍ وَ مُوسَى بْنِ بَكْرٍ قَالا سَمِعْنَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ يَبْعَثُ مِنَّا مَنْ يَعْلَمُ كِتَابَهُ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ وَ إِنَّ عِنْدَنَا مِنْ حَلَالِ اللَّهِ وَ حَرَامِهِ مَا يَسَعُنَا كِتْمَانُهُ مَا نَسْتَطِيعُ أَنْ نُحَدِّثَ بِهِ أَحَداً.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: مرازم و موسی بن بکر گویند: از امام صادق علیه السلام شنیدیم که می فرمود: همیشه خداوند از ما اهل بیت کسی را برمی انگیزاند که کتاب خدا را از اول تا آخر می داند. و حلال و حرام خدا در نزد ماست که حق کتمان آن را نداریم و از طرفی هم نمی توانیم به هر کس بگوییم. - . بصائر الدرجات ۱۰: ۵۲۷ ب ۱۸ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۲۴»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ (۱) عَنْ مُحَسِّنٍ (۲) عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ الْعِلْمُ الَّذِي يَعْلَمُهُ عَالِمُكُمْ بِمَا يَعْلَمُ قَالَ وِرَاثَةٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ مِنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیهما السلام يَحْتَاجُ النَّاسُ إِلَيْهِ وَ لَا يَحْتَاجُ إِلَى النَّاسِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حارث ابن مغیره می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: دانشی را که عالم شما می داند از کجاست؟ فرمود: میراث رسول خدا صلی الله علیه و آله و علی بن ابی طالب علیهما السلام است که مردم به آن نیازمندند و ما به مردم نیازی نداریم. - . بصائر الدرجات ۱۰: ۵۳۶ ب ۱۸ ح ۴۳ -

**[ترجمه]

«۲۵»

یر، بصائر الدرجات الْحَجَّالُ عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ بُرَيْدٍ الْعِجْلِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى صُحُفاً مُطَهَّرَةً فِيها كُتُبٌ قَيِّمَةٌ قَالَ هُوَ حَدِيثُنَا فِي صُحُفٍ مُطَهَّرَةٍ مِنَ الْكَذِبِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: برید عجلی می گوید: از امام باقر علیه السلام پیرامون آیه «صُحُفاً مُطَهَّرَةً فِیها کُتُبٌ قَیِّمَةٌ»، - . بینه / ۲ - ۳ - {فرستاده ای از جانب خدا که [بر آنان] صحیفه هایی پاك را تلاوت کند، که در آنها نوشته های استوار است.} پرسیدم، فرمود: حدیث ما است که در صحیفه های پاکیزه از دروغ ثبت است. - . بصائر الدرجات ۱۰: ۵۳۶ ب ۱۸ ح ۴۱ -

**[ترجمه]

«۲۶»

سن، المحاسن عَبَّاسُ بْنُ عَامِرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْخَثْعَمِیِّ عَنْ أَبِی غَیْلَانَ عَنْ أَبِی إِسْمَاعِیلَ الْجُعْفِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ بَرَّأَ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله مِنْ ثَلَاثٍ أَنْ یَتَقَوَّلَ عَلَی اللَّهِ أَوْ یَنْطِقَ عَنْ هَوَاهُ أَوْ یَتَکَلَّفَ.

**[ترجمه]المحاسن: اسماعیل جعفی می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند محمد صلی الله علیه و آله را از سه چیز بیزار و بر کنار فرموده است: از این که به خدا دروغ و افترا بندد، یا از روی هوا سخن گوید، یا تکلّف نماید، یعنی چیزهایی را ادعا کند که اهل آن نیست. - . محاسن: ۲۷۰ ب ۳۷ ح ۳۶۲ -

**[ترجمه]

بیان

إشاره إلی قوله تعالی وَ لَوْ تَقَوَّلَ عَلَیْنا بَعْضَ الْأَقاوِیلِ (۳)» و سمی الافتراء تقولا لأنه قول متکلف و إلی قوله تعالی وَ ما یَنْطِقُ عَنِ الْهَوی (۴) و إلی قوله تعالی وَ ما أَنَا مِنَ الْمُتَکَلِّفِینَ (۵)و التکلف التصنع و ادعاء ما لیس من أهله.

**[ترجمه]حدیث اشاره به آیه مبارکه است: «وَ لَوْ تَقَوَّلَ عَلَیْنا بَعْضَ الْأَقاوِیلِ»، - . حاقه / ۴۴ - {و اگر [او] پاره ای گفته ها بر ما بسته بود.} و به گفتار کوچك افترا گفته شده، زیرا گفتار انسان متکلم است و اشاره به آیه مبارکه: «وَ ما یَنْطِقُ عَنِ الْهَوی»، - . نجم / ۳ - {و از سر هوس سخن نمی گوید.} و اشاره به قول خدای متعال: «وَ ما أَنَا مِنَ الْمُتَکَلِّفِینَ»، - . ص / ۸۶ - {و من از کسانی نیستم که چیزی از خود بسازم [و به خدا نسبت دهم].} است. «تکلف» خود سازی و ادعای چیزی است که اهل آن نباشد.

**[ترجمه]

«۲۷»

جا، المجالس للمفید ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ ابْنِ عَمِیرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام إِذَا حَدَّثْتَنِی بِحَدِیثٍ فَأَسْنِدْهُ لِی فَقَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ جَدِّی عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ عَنْ جَبْرَئِیلَ علیه السلام عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ کُلُّ مَا أُحَدِّثُکَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ (۶).

**[ترجمه]مجالس مفید: جابر می گوید به امام باقر علیه السلام عرض کردم: اسناد حدیث خود را بگویید. فرمود: پدرم از جدم از رسول خدا صلی الله علیه و آله از جبرئیل از خداوند متعال است، هر وقت به تو حدیث می گویم، سندش همین است.

- . امالی مفید: ۴۲ م ۵ ح ۱۰ -

**[ترجمه]

«۲۸»

مُنْیَهُ الْمُرِیدِ، رَوَی هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ وَ حَمَّادُ بْنُ عُثْمَانَ وَ غَیْرُهُمَا قَالُوا سَمِعْنَا

ص: ۱۷۸

۱- حکی عن جامع الرواه روایه الصفار عن عبد اللّه بن الحسن العلوی؛ و لعله هذا.

۲- ضبطه فی التنقیح بتشدید السین وزان «محدث» و لعله محسن بن أحمد البجلیّ أبو محمّد من أصحاب الرضا علیه السلام بقرینه روایته عن یونس بن یعقوب.

۳- الحاقّه: ۴۴

۴- النجم: ۳.

۵- ص: ۸۶.

۶- تقدم الحدیث مع زیاده فی باب فضل کتابه الحدیث تحت الرقم ۲۰

أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ حَدِيثِي حَدِيثُ أَبِي وَ حَدِيثُ أَبِي حَدِيثُ جَدِّي وَ حَدِيثُ جَدِّي حَدِيثُ الْحُسَيْنِ وَ حَدِيثُ الْحُسَيْنِ حَدِيثُ الْحَسَنِ وَ حَدِيثُ الْحَسَنِ حَدِيثُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ حَدِيثُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ حَدِيثُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ حَدِيثُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

**[ترجمه]منیه المرید: هشام بن سالم و حماد بن عثمان و غیر آنها روایت کرده اند که از

ص: ۱۷۸

امام صادق علیه السلام شنیدیم همیشه می فرمود: حدیث من حدیث پدرم، و حدیث پدرم حدیث جدم، و حدیث جدم حدیث حسین علیه السلام و حدیث حسین علیه السلام حدیث حسن علیه السلام و حدیث حسن علیه السلام حدیث امیرالمؤمنین علیه السلام، و حدیث امیرالمؤمنین علیه السلام حدیث رسول خدا صلی الله علیه و آله، و حدیث رسول خدا صلی الله علیه وآله، قول خدای عزوجل است. - . منیه المرید: ۱۹۴ -

**[ترجمه]

باب ۲۴ أن كل علم حق هو فی أيدی الناس فمن أهل البيت عليهم السلام وصل إليهم

الأخبار

«۱»

جا، المجالس للمفيد ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ عِنْدَ أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ حَقٌّ وَ لَا صَوَابٌ إِلَّا شَيْ ءٌ أَخَذُوهُ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ وَ لَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ يَقْضِي بِحَقٍّ وَ لَا عَدْلٍ إِلَّا وَ مِفْتَاحُ ذَلِكَ الْقَضَاءِ وَ بَابُهُ وَ أَوَّلُهُ وَ سُنَنُهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ علیهما السلام فَإِذَا اشْتَبَهَتْ عَلَيْهِمُ الْأُمُورُ كَانَ الْخَطَاءُ مِنْ قِبَلِهِمْ إِذَا أَخْطَئُوا وَ الصَّوَابُ مِنْ قِبَلِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیهما السلام إِذَا أَصَابُوا.

**[ترجمه]مجالس مفید: محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: حق و صواب نزد هیچ کسی از مردمان نیست، مگر این که آن را از ما اهل بیت علیهم السلام گرفته اند، و هیچ کسی به حق و عدالت قضاوت نمی کند مگر کلید آن قضاوت و دروازه و اول و سنت گذار آن امیر مؤمنان علیه السلام بوده است. زمانی که کارها بر آنها مشتبه می شد، و هرگاه آن ها به حق می رسیدند، خطا از نزد خودشان و صواب از نزد علی بن ابی طالب علیهما السلام بود. - . امالی مفید: ۹۵ م ۱۱ ح ۶ -

**[ترجمه]

«۲»

جا، المجالس للمفيد أَحْمَدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عليهما السلام يَقُولُ وَ عِنْدَهُ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَهِ عَجَباً لِلنَّاسِ يَقُولُونَ أَخَذُوا عِلْمَهُمْ كُلَّهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَعَمِلُوا بِهِ وَ اهْتَدَوْا وَ يَرَوْنَ أَنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ لَمْ نَأْخُذْ عِلْمَهُ وَ لَمْ نَهْتَدِ بِهِ وَ نَحْنُ أَهْلُهُ وَ ذُرِّيَّتُهُ فِي مَنَازِلِنَا أُنْزِلَ الْوَحْيُ وَ مِنْ عِنْدِنَا خَرَجَ إِلَى النَّاسِ الْعِلْمُ أَ فَتَرَاهُمْ عَلِمُوا وَ اهْتَدَوْا وَ جَهِلْنَا وَ ضَلَلْنَا إِنَّ هَذَا مُحَالٌ.

**[ترجمه]مجالس مفید: عبدالله بن حسن گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم - در حالی که نزدش مردمان اهل مکه بودند - می فرمود: تعجب است از مردمانی که می گویند دانششان را تماماً از رسول خدا صلی الله علیه و آله گرفته اند، و به آن عمل کردند و هدایت یافتند؛ و فکر می کنند که ما اهل بیت علیهم السلام علم را از آن حضرت نگرفته ایم و به آن هدایت نیافته ایم؛ در حالی که ما اهل بیت و ذریّه آن حضرت هستیم، وحی در خانه های ما فرود آمده و علم از نزد ما به سوی مردمان بیرون رفته. آیا فکر می کنید آنها علم یافتند و هدایت شدند و ما نادان و گمراه ماندیم؟ قطعاً این محال است. - .
امالی مفید: ۱۲۲ م ۱۴ ح ۶ -

**[ترجمه]

أقول

سیأتی أخبار کثیره فی ذلک فی کتاب الإمامه.

**[ترجمه]احادیث زیادی در این مورد است که در کتاب امامت خواهد آمد.

**[ترجمه]

باب ۲۵ تمام الحجه و ظهور المحجه

الآیات

الأنعام: «قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّهُ الْبالِغَهُ»(۱۰۸) (و قال تعالی): «وَ کَذلِکَ نُفَصِّلُ الْآیاتِ وَ لِتَسْتَبِینَ سَبِیلُ الْمُجْرِمِینَ»(۵۵)

ص: ۱۷۹

الجاثیه: «فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ ما جاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْیاً بَیْنَهُمْ إِنَّ رَبَّکَ یَقْضِی بَیْنَهُمْ یَوْمَ الْقِیامَهِ فِیما کانُوا فِیهِ یَخْتَلِفُونَ»(۱۶)

lt;meta info="-قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّهُ الْبالِغَه – . انعام / ۱۴۹ –

{بگو: «برهانِ رسا ویژه خداست.}

– وَ کَذلِکَ نُفَصِّلُ الْآیاتِ وَ لِتَسْتَبِینَ سَبیلُ الْمُجْرِمینَ – . [۲]انعام / ۵۵ –

{و این گونه، آیات [خود] را به روشنی بیان می کنیم تا راه و رسم گناهکاران روشن شود.}

ص: ۱۷۹

– وَ آتَیْناهُمْ بَیِّناتٍ مِنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلاَّ مِنْ بَعْدِ ما جاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْیاً بَیْنَهُمْ إِنَّ رَبَّکَ یَقْضی بَیْنَهُمْ یَوْمَ الْقِیامَهِ فیما کانُوا فیهِ یَخْتَلِفُون – . جاثیه / ۱۷ –

{و دلایل روشنی در امر [دین] به آنان عطا کردیم، و جز بعد از آنکه علم برایشان [حاصل] آمد، [آن هم] از روی رشک و رقابت میان خودشان، دستخوش اختلاف نشدند. قطعاً پروردگارت، روز قیامت میانشان درباره آنچه در آن اختلاف می کردند، داوری خواهد کرد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی خُطْبَهٍ لَهُ انْتَفِعُوا بِبَیَانِ اللَّهِ وَ اتَّعِظُوا بِمَوَاعِظِ اللَّهِ وَ اقْبَلُوا نَصِیحَهَ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْذَرَ إِلَیْکُمْ بِالْجَلِیَّهِ وَ أَخَذَ عَلَیْکُمُ الْحُجَّهَ وَ بَیَّنَ لَکُمْ مَحَابَّهُ مِنَ الْأَعْمَالِ وَ مَکَارِهَهُ مِنْهَا لِتَبْتَغُوا هَذِهِ وَ تَجْتَنِبُوا هَذِهِ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمؤمنین علیه السلام: مردم! از آنچه خداوند بیان داشته بهره گیرید، و از پند و اندرزهای خدا پند پذیرید، و نصیحت های او را قبول کنید؛ زیرا خداوند با دلیل های روشن، راه عذر را به روی شما بسته، و حجّت را بر شما تمام کرده است. و اعمالی را که دوست دارد بیان فرمود، و آنچه کراهت دارد را معرّفی کرد، تا از خوبی ها پیروی و از بدی ها دوری گزینید، همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله همواره می فرمود: «گرداگرد بهشت را دشواری ها (مکاره) و گرداگرد آتش جهنّم را هوس ها و شهوات گرفته است». آگاه باشید! چیزی از طاعت خدا نیست جز آن که با کراهت انجام می گیرد، و چیزی از معصیت خدا نیست جز اینکه با میل و رغبت عمل می شود. پس رحمت خداوند بر کسی که شهوات خود را مغلوب و هوای نفس را سرکوب کند، زیرا کار مشکل، بازداشتن نفس از شهوت بوده که پیوسته خواهان نافرمانی و معصیت است. بندگان خدا! بدانید که انسان با ایمان، شب را به روز، و روز را به شب نمی رساند جز آن که نفس خویش را متّهم می

داند، همواره نفس را سرزنش می کند، و گناهکارش می شمارد. پس در دنیا چونان پیشینیان صالح خود باشید، که در پیش روی شما درگذشتند و همانند مسافران، خیمه خویش را از جا در آوردند و به راه خود رفتند. - . نهج البلاغه: ۱۸۱ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، الأمالی للصدوق ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَمَّنْ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ كَثِيراً

عَلَمُ الْمَحَجَّهِ وَاضِحٌ لِمُرِيدِهِ- وَ أَرَى الْقُلُوبَ عَنِ الْمَحَجَّهِ فِی عَمًى (۱) وَ لَقَدْ عَجِبْتُ لِهَالِكٍ وَ نَجَاتُهُ-

مَوْجُودَهٌ وَ لَقَدْ عَجِبْتُ لِمَنْ نَجَا

**[ترجمه]أمالی صدوق: ابن ابو عمیر از کسی که شنیده روایت کرده که امام صادق علیه السلام بسیار می فرمود:

نشانه های حجت الهی برای طالب آن واضح و روشن است

اما من دلها را نسبت به این حجت در غفلت و کوری می بینم

در شگفتم از هلاک شده ای که راه نجات او موجود بوده است

و در عین حال در شگفتم از کسی که نجات می یابد - . امالی صدوق: ۳۹۶ م ۷۴ ح ۳ -

**[ترجمه]

بیان

العجب من الهلاك لكثره بواعث الهدايه و وضوح الحجه و العجب من النجاه لندورها و كثره الهالكين و كل أمر نادر مما يتعجب منه.

**[ترجمه]تعجب امام علیه السلام از هلاک شوندگان، به خاطر بسیار بودن اسباب هدایت و واضح بودن دلیل است، و تعجب است از نجات یافتگان، به خاطر قلّت آن و بسیاری هلاک شوندگان، و هر امر اندکی باعث تعجب است.

**[ترجمه]

«۳»

قبس، قبس المصباح أَخْبَرَنِی جَمَاعَهٌ مِنْ مَشَايِخِی الَّذِينَ قَرَأْتُ عَلَيْهِمْ مِنْهُمُ الشَّرِيفُ الْمُرْشِدُ أَبُو يَعْلَى مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ حَمْزَهَ

الْجَعْفَرِيُّ وَ الشَّيْخُ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الطُّوسِيُّ وَ الشَّيْخُ الصَّدُوقُ أَبُو الْحُسَيْنِ أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ النَّجَاشِيُّ بِبَغْدَادَ وَ الشَّيْخُ الزَّكِيُّ أَبُو الْفَرَجِ الْمُظَفَّرُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ حَمْدَانَ الْقَزْوِينِيُّ بِقَزْوِينَ قَالُوا جَمِيعاً أَخْبَرَنَا الشَّيْخُ الْجَلِيلُ الْمُفِيدُ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ الْحَارِثِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمَ السَّبْتِ الثَّالِثِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ الْمُعَظَّمِ سَنَةَ عَشْرٍ وَ أَرْبَعِمِائَةٍ قَالَ أَخْبَرَنِي الشَّيْخُ أَبُو الْقَاسِمِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قُولَوَيْهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَسْعَدَةُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عليهما السلام وَ قَدْ سُئِلَ عَنْ قَوْلِهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبالِغَةُ قَالَ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِلْعَبْدِ أَ كُنْتَ عَالِماً فَإِنْ قَالَ نَعَمْ قَالَ أَ فَلَا عَمِلْتَ بِمَا عَلِمْتَ وَ إِنْ قَالَ كُنْتُ جَاهِلًا قَالَ لَهُ أَ فَلَا تَعَلَّمْتَ فَتِلْكَ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ لِلَّهِ تَعَالَى (۲).

ص: ۱۸۰

۱- المحجه: وسط الطريق.

۲- تقدم الحديث من أمالى المفيد فى الباب التاسع «استعمال العلم» تحت الرقم ۱۰

**[ترجمه]قبس المصباح: مسعده بن زیاد گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که وقتی از آیه مبارکه «قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبالِغَةُ»، - . انعام / ۱۴۹ - {بگو: «برهانِ رسا ویژه خداست.}

سؤال شد، فرمود: زمانی که روز قیامت بیاید، خدا به بنده اش می فرماید: آیا تو عالم بودی؟ اگر گفت: بله، می فرماید: چرا به علمت عمل نکردی؟ اگر گفت: من نادان بودم، می گوید: برای چه علم نیاموختی؟ پس این حجت بالغه است برای خدا.

ص: ۱۸۰

**[ترجمه]

«۴»

یج، الخرائج و الجرائح قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ الْهَرَوِیُّ خَرَجَ تَوْقِیعٌ مِنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام إِلَی بَعْضِ بَنِی أَسْبَاطٍ قَالَ کَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ أُخْبِرُهُ مِنِ اخْتِلَافِ الْمَوَالِی وَ أَسْأَلُهُ بِإِظْهَارِ دَلِیلٍ فَکَتَبَ إِنَّمَا خَاطَبَ اللَّهُ الْعَاقِلَ وَ لَیْسَ أَحَدٌ یَأْتِی بِآیَةٍ وَ یُظْهِرُ دَلِیلًا أَکْثَرَ مِمَّا جَاءَ بِهِ خَاتَمُ النَّبِیِّینَ وَ سَیِّدُ الْمُرْسَلِینَ صلی الله علیه و آله فَقَالُوا کَاهِنٌ وَ سَاحِرٌ وَ کَذَّابٌ وَ هُدِیَ مَنِ اهْتَدَی غَیْرَ أَنَّ الْأَدِلَّةَ یَسْکُنُ إِلَیْهَا کَثِیرٌ مِنَ النَّاسِ وَ ذَلِکَ أَنَّ اللَّهَ یَأْذَنُ لَنَا فَنَتَکَلَّمُ وَ یَمْنَعُ فَنَصْمُتُ وَ لَوْ أَحَبَّ اللَّهُ أَنْ لَا یُظْهِرَ حَقَّنَا مَا ظَهَرَ بَعَثَ اللَّهُ النَّبِیِّینَ مُبَشِّرِینَ وَ مُنْذِرِینَ یَصْدَعُونَ بِالْحَقِّ فِی حَالِ الضَّعْفِ وَ الْقُوَّةِ وَ یَنْطِقُونَ فِی أَوْقَاتٍ لِیَقْضِیَ اللَّهُ أَمْرَهُ وَ یُنْفِذَ حُکْمَهُ وَ النَّاسُ عَلَی طَبَقَاتٍ مُخْتَلِفِینَ شَتَّی فَالْمُسْتَبْصِرُ عَلَی سَبِیلِ نَجَاةٍ مُتَمَسِّکٌ بِالْحَقِّ فَیَتَعَلَّقُ بِفَرْعٍ أَصِیلٍ غَیْرُ شَاکٍّ وَ لَا مُرْتَابٍ لَا یَجِدُ عَنِّی مَلْجَأً وَ طَبَقَةٌ لَمْ یَأْخُذِ الْحَقَّ مِنْ أَهْلِهِ فَهُمْ کَرَاکِبِ الْبَحْرِ یَمُوجُ عِنْدَ مَوْجِهِ وَ یَسْکُنُ عِنْدَ سُکُونِهِ وَ طَبَقَةٌ اسْتَحْوَذَ عَلَیْهِمُ الشَّیْطَانُ شَأْنُهُمُ الرَّدُّ عَلَی أَهْلِ الْحَقِّ وَ دَفْعُ الْحَقِّ بِالْبَاطِلِ حَسَداً مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ فَدَعْ مَنْ ذَهَبَ یَمِیناً وَ شِمَالًا کَالرَّاعِی إِذَا أَرَادَ أَنْ یَجْمَعَ غَنَمَهُ جَمَعَهَا بِأَدْوَنِ السَّعْیِ ذَکَرْتَ مَا اخْتَلَفَ فِیهِ مَوَالِیَّ فَإِذَا کَانَتِ الْوَصِیَّةُ وَ الْکِبَرُ فَلَا رَیْبَ وَ مَنْ جَلَسَ بِمَجَالِسِ الْحُکْمِ فَهُوَ أَوْلَی بِالْحُکْمِ أَحْسِنْ رِعَایَةَ مَنِ اسْتَرْعَیْتَ فَإِیَّاکَ وَ الْإِذَاعَةَ وَ طَلَبَ الرِّئَاسَةِ فَإِنَّهُمَا تَدْعُوَانِ إِلَی الْهَلَکَةِ ذَکَرْتَ شُخُوصَکَ إِلَی فَارِسَ (۱) فَاشْخَصْ عَافَاکَ اللَّهُ خَارَ اللَّهُ لَکَ (۲) وَ تَدْخُلُ مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِناً فَأَقْرِئْ مَنْ تَثِقُ بِهِ مِنْ مَوَالِیَّ السَّلَامَ وَ مُرْهُمْ بِتَقْوَی اللَّهِ الْعَظِیمِ وَ أَدَاءِ الْأَمَانَةِ وَ أَعْلِمْهُمْ أَنَّ الْمُذِیعَ عَلَیْنَا حَرْبٌ لَنَا فَلَمَّا قَرَأْتُ وَ تَدْخُلُ مِصْرَ لَمْ أَعْرِفْ لَهُ مَعْنًی وَ قَدِمْتُ بَغْدَادَ وَ عَزِیمَتِی الْخُرُوجُ إِلَی فَارِسَ فَلَمْ یَتَهَیَّأْ لِیَ الْخُرُوجُ إِلَی فَارِسَ وَ خَرَجْتُ إِلَی مِصْرَ.

**[ترجمه]الخرائج و الجرائح: ابوالقاسم هروی می گوید: نامه ای به امام حسن عسکری علیه السلام نوشتم و خبر دادم که دوستان شما اختلاف دارند، و از ایشان خواستم تا دلیلی را ارائه دهد.

حضرت در پاسخ چنین مرقوم فرمود: خداوند متعال عاقل را مخاطب قرار می دهد، و هیچ کس نمی تواند به اندازه خاتم پیامبران و سیّد مرسلین صلی الله علیه وآله دلیل بیاورد و برهان اقامه کند. با این حال او را - نعوذ باللَّه - ساحر، کاهن و دروغگو قلمداد نمودند. و هر کس طالب هدایت باشد، هدایت می شود مگر اینکه اکثر مردم با دلایل و معجزات آرام می گیرند. و در این مورد، اگر خداوند به ما اجازه دهد، سخن می گوییم و اگر مانع شود، ساکت می شویم. اگر خداوند مایل بود که حقّ ما ظاهر نشود، پیامبران را برای بشارت و بیم دادن ارسال نمی فرمود تا چه در حال ضعف و چه در حال قدرت،

حق را اعلان نماینـد و همیشه حق بگوینـد. تا اینکه خداونـد کارش را به انجام رسانـد و حکمش را نافـذ گرداند. و مردم چند گونه اند:

۱. برخی از مردم آگـاه هسـتند و در راه نجـات و رسـتگاری قـدم برمی دارنـد، به حـق تمسـک می جوینـد، به جـای اسـتواری چسبیده اند، شک و تردیدی به خود راه نمی دهند و پناهگاهی جز ما نمی شناسند.

۲. و برخی دیگر، حق را از اهلش نمی گیرند و مانند کسـی هستند که تلاطم دریا او را به این سو و آن سو می برد. و هر وقت موج آرام گیرد، او نیز آرام می شود (و از خود استقلالی ندارد).

۳. عده ای دیگر، کسانی هسـتند که شیطان بر آنها غلبه کرده و کار آنها رد کردن اهل حقّ است. و به وسیله باطل، حقیقت را دفع می کننـد. و این به خـاطر حسـادتی است که دارنـد. پس چپ و راست را رهـا کن. مـاماننـد چوپـان هسـتیم که هر وقت بخواهد گوسفندانش را گرد آورد، با کمتر کوششی این کار را می کند.

اما آنچه از اختلاف دوستان ما گفتی، بعـد از اینکه پدرم به من وصـیت کرد و من بزرگترین فرزندان او هسـتم، دیگر شک و شبهه ای باقی نخواهـد مانـد. و هر کس در مسـند حکم بنشـیند و حال مردم را بهتر رعایت کند، او اولی به این کار است. و تو هم اسرار ما را فاش نکن و دنبال ریاست نرو که این دو کار، مایه هلاکت هستند.

و همچنین نوشته ای که می خواهی به فارس بروی، به آنجا برو. خدایت تو را حفظ کند و خیر و نیکی را همراهت نماید. و ان شاء اللّه با سلامتی و امنیّت وارد مصر می شوی. به دوستان ما سلام برسان و آنها را به تقوای الهی و ادای امانت، دعوت کن. و به آنان بگو: هر کس اسرار ما را فاش نماید، دشمن ما محسوب می شود.

راوی می گوید: وقتی که نامه را خواندم، منظور حضـرت را متوجه نشدم. به بغداد که رسـیدم، تصمیم داشتم به فارس بروم اما وسایل سـفر به فارس مهیا نشـد. لذا به مصـر رفتم در این هنگام، فهمیدم که امام علیه السـلام می دانسـته است که من به فارس نخواهم رفت. - . الخرائج و الجرائح: ۴۴۹ ب ۱۲ ح ۳۵ -

**[ترجمه]

بیان

لعل قوله علیه السـلام و ذلک أن الله تعلیل لما یفهم من کلامه علیه السلام من الآباء عن إظهار الدلیل و الحجه و المعجزه و قوله علیه السـلام و لو أحب الله لعـل المراد أنه لو أمرنا ربنا بأن لا نظهر دعوی الإمامه أصـلا لما أظهرنا ثم بین علیه السـلام الفرق بین النبی و الإمام فی ذلک بأن النبی إنما یبعث فی حال اضمحلال الدین و خفاء الحجه فیلزمه

۱- أی ذهابک من بلدک الی فارس

۲- أی جعل اللّه لک فی شخوصک خیرا.

أن يصـدع بالحق على أى حال فلما ظهر للناس سبيلهم و تمت الحجه عليهم لم يلزم الإمام أن يظهر المعجزه و يصـدع بالحق فى كـل حـال بـل يظهره حينا و يتقى حينا على حسب ما يؤمر قوله عليه السـلام كالراعى أى نحن كالراعى إذا أردنا جمعهم و أمرنا بذلك جمعناهم بأدنى سعى قوله عليه السلام فإذا كانت الوصيه و الكبر فلا ريب أى بعد أن أوصى أبى إلي و كونى أكبر أولاد أبى لا ـ يبقى ريب فى إمامتى و قوله عليه السـلام و من جلس مجالس الحكم لعله تقيه منه عليه السـلام أى الخليفه أولى بالحكم أو المراد أنه أولى بـالحكم عنـد النـاس و يحتمـل أن يكون المراد بـالجلوس فى مجالس الحكم بيان الأحكام للناس أى من بين الأحكام للناس من غير خطاء فهو أولى بالحكم و الإمامه فيكون الغرض إظهار حجه أخرى على إمامته صلوات الله عليه.

**[ترجمه]«و ذلك أن الله» علت آوردن براى آن چيزى است كه از سخنان آن حضرت از پدرانشان فهميده مى شود، از اظهار دليل و حجت و معجزه. «و لو أحب الله»، شايـد مقصود اين باشـد كه اگر پروردگار ما امر مى فرمود به اين كه ادعاى امامت را اصلاً ظاهر نكنيم، ما هرگز اظهار نمى كرديم.

پس آن حضـرت فرق «نـبى» و «امـام» را در اين مـورد بيـان فرموده؛ به اين كه «نـبى» در حـال از بين رفتن دين و پنهـان مانـدن حجّت برانگيخته مى شود، پس بر او لازم است

ص: ۱۸۱

كه به هر حال آوازه حق را بلنـد كنـد، چون راه را براى مردم روشن كرد و اتمام حجت بر آنها نمود، براى امام لازم نيست كه معجزه آورد و صداى حق را در هر حال بلند كند، بلكه گاهى صداى حق را بلند مى كند و گاهى از اين كار پرهيز مى نمايد، [هر آنچه به آن] آنچه مأمور شود.

«كالراعى» يعنى ما مانند چوپان هستيم، زمانى كه جمع نمودن مردمان را بخواهيم و به آن امر مأمور شويم، با كمترين كوششى آنـان را جمع مى كنيم. «فإذا كانت الوصـيه و الكبر فلا ريب» يعنى بعـد از وصـيت كردن پـدرم به من، در حالى كه من بزرگ ترين اولاد پدرم بودم، شكى در امامت من باقى نمى ماند.

«و من جلس مجـالس الحكم لعله تقيه منه عليه السـلام» يعنى خليفه سـزاوار به خلافـت است؛ يا مقصود اين است كه خليفه نزد مردم به قضاوت اولويت دارد و احتمال دارد، مراد به نشسـتن در مجالس قضاوت، بيان احكام براى مردم باشد؛ يعنى كسـى كه بـدون خطا براى مردم احكام را بيان مى كنـد، او سـزاوار به قضاوت و امامت است، پس هدف، اقامه دليلى ديگر بر امامت آن حضرت است.

**[ترجمه]

باب ۲۶ أن حديثهم عليهم السـلام صعب مستصعب و أن كلامهم ذو وجوه كثيره و فضل التدبر فى أخبارهم عليهم السلام و التسليم لهم و النهى عن رد أخبارهم

الآيات

النساء: «فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوکَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً»(۶۴)

یونس: «بَلْ کَذَّبُوا بِما لَمْ یُحِیطُوا بِعِلْمِهِ وَ لَمَّا یَأْتِهِمْ تَأْوِیلُهُ کَذلِکَ کَذَّبَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ کَیْفَ کانَ عاقِبَةُ الظَّالِمِینَ»(۳۸)

الکهف: «قالَ إِنَّکَ لَنْ تَسْتَطِیعَ مَعِیَ صَبْراً وَ کَیْفَ تَصْبِرُ عَلی ما لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْراً»(۶۶ ، ۶۷)

النور: «إِنَّما کانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِینَ إِذا دُعُوا إِلَی اللَّهِ وَ رَسُولِهِ لِیَحْکُمَ بَیْنَهُمْ أَنْ یَقُولُوا سَمِعْنا وَ أَطَعْنا وَ أُولئِکَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»(۵۰)

الأحزاب: «وَ ما زادَهُمْ إِلَّا إِیماناً وَ تَسْلِیماً»(۲۲) (و قال سبحانه): «وَ ما کانَ لِمُؤْمِنٍ وَ لا مُؤْمِنَةٍ إِذا قَضَی اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَمْراً أَنْ یَکُونَ لَهُمُ الْخِیَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَ مَنْ یَعْصِ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ

فَقَدْ ضَلَّ ضَلالًا مُبِيناً»(۳۵) (و قال عز و جل): «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيماً»(۳۵)

lt;meta info="-فَلا وَ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيما شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لا يَجِدُوا فِى أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيماً - . نساء / ۶۵ -

{ولی چنین نیست، به پروردگارت قَسَم که ایمان نمی آورند، مگر آنکه تو را در مورد آنچه میان آنان مایه اختلاف است داور گردانند؛ سپس از حکمی که کرده ای در دلهایشان احساس ناراحتی [و تردید] نکنند، و کاملاً سرِ تسلیم فرود آورند.}

- بَلْ كَذَّبُوا بِما لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَ لَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الظَّالِمِين - . يونس / ۳۹ -

{بلكه چیزی را دروغ شمردند که به علم آن احاطه نداشتند و هنوز تأویل آن برایشان نیامده است. کسانی [هم] که پیش از آنان بودند، همین گونه [پیامبرانشان را] تکذیب کردند. پس بنگر که فرجام ستمگران چگونه بوده است.}

- قالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْراً *وَ كَيْفَ تَصْبِرُ عَلى ما لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْراً - . کهف / ۶۷ - ۶۸ -

{گفت: «تو هرگز نمی توانی همپای من صبر کنی. و چگونه می توانی بر چیزی که به شناخت آن احاطه نداری صبر کنی؟»}

- إِنَّما كانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَ رَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنا وَ أَطَعْنا وَ أُولئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُون - . نور / ۵۱ -

{گفتار مؤمنان - وقتی به سوی خدا و پیامبرش خوانده شوند تا میانشان داوری کند - تنها این است که می گویند: «شنیدیم و اطاعت کردیم». ایناننند که رستگارند.}

- وَ لَمَّا رَأَ الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزابَ قالُوا هذا ما وَعَدَنَا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ صَدَقَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ ما زادَهُمْ إِلَّا إِيماناً وَ تَسْلِيماً - . احزاب / ۲۲ -

{و چون مؤمنان دسته های دشمن را دیدند، گفتند: «این همان است که خدا و فرستاده اش به ما وعده دادند و خدا و فرستاده اش راست گفتند»، و جز بر ایمان و فرمانبرداری آنان نیفزود.}

- وَ ما كانَ لِمُؤْمِنٍ وَ لا مُؤْمِنَةٍ إِذا قَضَى اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَمْراً أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَ مَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ

ص: ۱۸۲

فَقَدْ ضَلَّ ضَلالاً مُبِيناً - . احزاب / ۳۶ -

{و هیچ مرد و زن مؤمنی را نرسد که چون خدا و فرستاده اش به کاری فرمان دهند، برای آنان در کارشان اختیاری باشد؛ و هر کس خدا و فرستاده اش را نافرمانی کند قطعاً دچار گمراهیِ آشکاری گردیده است.}

- إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يا أَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْليماً - . احزاب / ۵۶ -

{خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می فرستند. ای کسانی که ایمان آورده اید، بر او درود فرستید و به فرمانش بخوبی گردن نهید.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

مع، معانی الأخبار ل، الخصال لی، الأمالی للصدوق عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ شُقَيْرٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يُوسُفَ الْأَزْدِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ بُزُرْجَ الْحَنَّاطِ (۱) عَنْ عَمْرِو بْنِ الْيَسَعِ عَنْ شُعَيْبٍ الْحَدَّادِ قَالَ سَمِعْتُ الصَّادِقَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عليهما السلام يَقُولُ إِنَّ حَدِيثَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ أَوْ مَدِينَةٌ حَصِينَةٌ قَالَ عَمْرٌو فَقُلْتُ لِشُعَيْبٍ يَا أَبَا الْحَسَنِ وَ أَيُّ شَيْ ءٍ الْمَدِينَةُ الْحَصِينَةُ قَالَ فَقَالَ سَأَلْتُ الصَّادِقَ عليه السلام عَنْهَا فَقَالَ لِي الْقَلْبُ الْمُجْتَمِعُ.

**[ترجمه]معانی الأخبار، الخصال و أمالی صدوق: شعیب حداد گوید: از امام جعفر بن محمد علیه السلام شنیدم که می فرمود: حدیث ما سخت است و ناهموار، زیربارش نرود جز فرشته مقرب یا پیامبر مرسل یا بنده ای که خدا دلش را با ایمان آزموده، یا شهری مستحکم!

عَمرو شاگرد شعیب از او پرسید: ای شعیب، شهر مستحکم کدام است؟ گفت: من خود معنی آن را از امام صادق علیه السلام پرسیدم، به من فرمود: دل خاطر جمع است. - . معانی الاخبار: ۱۸۹، خصال: ۲۰۷ -

**[ترجمه]

بيان

المراد بالقلب المجتمع القلب الذی لا يتفرق بمتابعه الشكوك و الأهواء و لا يدخل فيه الأوهام الباطله و الشبهات المضله و المقابله بينه و بين الثالث إما بمحض التعبير أی إن شئت قل هكذا و إن شئت هكذا أو يكون المراد بالأول الفرد الكامل من المؤمنين و بالثانی من دونهم فی الكمال.

**[ترجمه]مراد به «قلب مجتمع» قلبی است که به پیروی شک ها و هواهای نفسانی پراکنده نشود، و اوهام باطل و شبهه های گمراه کننده در آن وارد نگردد.

مقابله بین آن و بین سومی فقط محض تعبیر است. یعنی اگر بخواهی این طور بگو و اگر بخواهی چنین؛ یا مراد از اولی، فرد کامل از مؤمنین است و مراد از دومی، مؤمنینی است که پائین تر از آن از نظر کمال می باشند.

**[ترجمه]

«۲»

ل، الخصال فِي الْأَرْبَعِمِائَهِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام خَالِطُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ وَ دَعُوهُمْ مِمَّا يُنْكِرُونَ وَ لَا تَحْمِلُوهُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ وَ عَلَيْنَا إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ قَدِ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

يج، الخرائج و الجرائح روى جماعه منهم القاسم عن جده عن أبى بصير و محمد بن مسلم عن أبى عبد الله علیه السلام مثله.

**[ترجمه]الخصال: حضرت علی علیه السلام در حدیث چهارصدگانه فرمود: با مردم به اندازه معرفتشان معاشرت کنید، آنچه را که انکار می کنند رها کنید و آنان را به گردنتان و بر ما بار نکنید. قطعاً حدیث ما سخت است و ناهموار، زیر بارش نرود جز فرشته مقرب یا پیامبر مرسل یا بنده ای که خدا دلش را با ایمان آزموده است. -. خصال: ۶۲۴ ب ۲۶ ح ۱۰ -

الخرائج و الجرائح: ابو بصیر و محمد بن مسلم مثل آن حدیث را روایت کرده اند. -. خرائج و الجرائح: ۷۹۴ ب ۱۶ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۳»

مع، معانى الأخبار أَبِي وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْيَرِيِّ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ وَ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ جَمِيعاً عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ الْوَاسِطِيِّ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ

ص: ۱۸۳

۱- الظاهر أن بزرج هو معرب «بزرگ» و لعله هو علىّ بن أبى صالح، قال النجاشىّ فى ص ۱۸۱ من رجاله: على بن أبى صالح و اسم أبى صالح محمّد يلقب بزرج و يكنى أبا الحسن، كوفىّ، حناط و لم يكن بذاك فى المذهب و الحديث و إلى الضعف ما هو، و قال حميد فى فهرسه: سمعت عنه كتبا عديده منها: كتاب ثواب انا انزلناه، كتاب الاظله، كتاب البداء و المشيه، كتاب الثلاث و الاربع كتاب الجنه و النار، كتاب النوادر، كتاب الملاحم، و ليس أعلم أن هذه الكتب له، او رواها عن الرجال

قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ أَنْتُمْ أَفْقَهُ النَّاسِ إِذَا عَرَفْتُمْ مَعَانِيَ كَلَامِنَا إِنَّ الْكَلِمَةَ لَتَنْصَرِفُ عَلَى وُجُوهٍ فَلَوْ شَاءَ إِنْسَانٌ لَصَرَفَ كَلَامَهُ كَيْفَ شَاءَ وَ لَا يَكْذِبُ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: داود بن فرقد

ص: ۱۸۳

گوید: چنین شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود: شما هنگامی آگاه ترین مردم به احکام و آداب شریعت خواهید بود که منظور و مقصود ما را از سخنانمان درک کنید، زیرا هر جمله دارای چندین مفهوم می باشد، و در نتیجه هر کس می تواند هر سخنی را به وجهی بگوید که ایجاد زحمت نکند و دروغ هم نگفته باشد. -. معانی الاخبار: ۱ ب ۱ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۴»

مع، معانی الأخبار أَبِي عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ زَيْدٍ الزَّرَّادِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام يَا بُنَيَّ اعْرِفْ مَنَازِلَ الشِّيعَةِ عَلَى قَدْرِ رِوَايَتِهِمْ وَ مَعْرِفَتِهِمْ فَإِنَّ الْمَعْرِفَةَ هِيَ الدِّرَايَةُ لِلرِّوَايَةِ وَ بِالدِّرَايَاتِ لِلرِّوَايَاتِ يَعْلُو الْمُؤْمِنُ إِلَى أَقْصَى دَرَجَاتِ الْإِيمَانِ إِنِّي نَظَرْتُ فِي كِتَابٍ لِعَلِيٍّ علیه السلام فَوَجَدْتُ فِي الْكِتَابِ أَنَّ قِيمَةَ كُلِّ امْرِئٍ وَ قَدْرَهُ مَعْرِفَتُهُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يُحَاسِبُ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ مَا آتَاهُمْ مِنَ الْعُقُولِ فِي دَارِ الدُّنْيَا.

كتاب زيد الزراد، عنه علیه السلام مثله.

**[ترجمه]معانی الأخبار: بريد زرّاد از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: (پدرم) امام باقر علیه السلام به من چنین فرمودند: فرزندم، حد دانش و درک پیروان مکتب علی علیه السلام را از این که آنان چه مقدار از سخنان معصومین علیهم السلام را آموخته و درک نموده اند و به دیگران می آموزند به دست بیاور. زیرا شناخت آنان از گفتار پیشوایان دین و آگاهی ایشان به وسیله درک فرمایشات معصومین باعث می شود که مؤمن، خود را به بلندترین قله های ایمان برساند. من کتابی از حضرت علی علیه السلام مطالعه می کردم و این عبارت را در آن مشاهده نمودم: معیار ارزش و مقام هر کس، اندازه آگاهی و شناخت وی می باشد، زیرا خداوند تبارک و تعالی هنگام سنجیدن اعمال انسان، به اندازه خردی که در دنیا به او داده است از کردارش حساب می کشد. -. معانی الاخبار: ۱ ب ۱ ح ۲ -

کتاب زید الزراد: از آن حضرت مثل این حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۵»

مع، معانی الأخبار ابْنُ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ الْکَرْخِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: حَدِیثٌ تَدْرِیهِ خَیْرٌ مِنْ أَلْفٍ تَرْوِیهِ وَ لَا یَکُونُ الرَّجُلُ مِنْکُمْ فَقِیهاً حَتَّی یَعْرِفَ مَعَارِیضَ کَلَامِنَا وَ إِنَّ الْکَلِمَهَ مِنْ کَلَامِنَا لَتَنْصَرِفُ عَلَی سَبْعِینَ وَجْهاً لَنَا مِنْ جَمِیعِهَا الْمَخْرَجُ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابراهیم کرخی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: یک حدیث را اگر کاملاً فهمیده باشی، ارزشمندتر از هزار روایت است که (طوطی وار) آن را برای دیگران نقل کنی؛ و نیز هیچ یک از شما فقیه در دین نخواهد بود، مگر آن که معارض و مفهوم های گوناگون از سخنان ما را دریافته باشد. یقیناً هر جمله ای از گفتار ما به هفتاد گونه تعبیر می گردد که راه خروج از هر یک از آنها برای ما باز است. - . معانی الاخبار: ۲ ب ۱ ح ۳ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد ما یصدر عنهم تقیه و توریه و الأحکام التی تصدر عنهم لخصوص شخص لخصوصیه لا- تجری فی غیره فیتوهم لذلک تناف بین أخبارهم.

**[ترجمه]شاید مراد احادیثی باشد که از باب تقیه و توریه وارد شده، و احکامی که از ائمه معصومین علیهم السلام به خاطر شخص معیّنی وارد شده باشد که در غیر آن مورد جاری نمی شود، و به این جهت، به نظر می‌رسد بین اخبار ائمه علیهم السلام اختلاف است.

**[ترجمه]

«۶»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ بَعْضِ أَهْلِ الْمَدَائِنِ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام رُوِیَ لَنَا عَنْ آبَائِکُمْ علیهم السلام أَنَّ حَدِیثَکُمْ صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا یَحْتَمِلُهُ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَ لَا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ وَ لَا مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِیمَانِ قَالَ فَجَاءَهُ الْجَوَابُ إِنَّمَا مَعْنَاهُ أَنَّ الْمَلَکَ لَا یَحْتَمِلُهُ فِی جَوْفِهِ حَتَّی یُخْرِجَهُ إِلَی مَلَکٍ مِثْلِهِ وَ لَا یَحْتَمِلُهُ نَبِیٌّ حَتَّی یُخْرِجَهُ إِلَی نَبِیٍّ مِثْلِهِ وَ لَا یَحْتَمِلُهُ مُؤْمِنٌ حَتَّی یُخْرِجَهُ إِلَی مُؤْمِنٍ مِثْلِهِ إِنَّمَا مَعْنَاهُ أَنْ لَا یَحْتَمِلَهُ فِی قَلْبِهِ مِنْ حَلَاوَهِ مَا هُوَ فِی صَدْرِهِ حَتَّی یُخْرِجَهُ إِلَی غَیْرِهِ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: یقتینی از شخصی از مردم مداین نقل نموده است: به ابو محمّد امام حسن عسکری علیه السلام نوشتم: از اجداد بزرگوار شما علیهم السلام برای ما روایت شده که فرموده اند: براستی حدیث شما دشوار است و سخت، آن گونه که نه فرشته مقرّب و نه پیامبر مرسل، و نه مؤمنی که خدا دلش را به ایمان آزموده؛ هیچ یک تاب تحمّل آن را ندارند، گوید: پاسخی برایش آمد بدین گونه: همانا معنای آن این است که فرشته در باطن خویش آن را نگه نمی دارد تا به فرشته ای مانند خود عرضه کند، و پیامبر آن را تحمّل نمی کند تا به پیامبر دیگری مانند خود رساند، و مؤمنی آن را اندوخته نمی سازد

تا به مؤمن دیگری مانند خود دهد، یعنی، در قلبش شیرینی آنچه را که در سینه دارد، نگه نمی دارد تا به غیر خود برساند. - . معانی الاخبار: ۱۸۸ ب ۱۷۵ ح ۱ -

**[ترجمه]

بیان

هذا الاحتمال غیر الاحتمال الوارد فی الأخبار الأخر و لذا لم یستثن فیه أحد.

**[ترجمه]این احتمال غیر از احتمالی است که در اخبار دیگر وارد است، لذا هیچ کس آن را استثناء نکرده است.

**[ترجمه]

«۷»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ (۱) عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ

ص: ۱۸۴

۱- هو محمّد بن سنان أبو جعفر الزاهری، من ولد زاهر مولی عمرو بن الحمق الخزاعیّ.

أَبِی الْبِلَادِ عَنْ سَدِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مِنْ قَوْلِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا یُقِرُّ بِهِ إِلَّا مَلَکٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِیٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِیمَانِ فَقَالَ إِنَّ مِنَ الْمَلَائِکَهِ مُقَرَّبِینَ وَ غَیْرَ مُقَرَّبِینَ وَ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ مُرْسَلِینَ وَ غَیْرَ مُرْسَلِینَ وَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ مُمْتَحَنِینَ وَ غَیْرَ مُمْتَحَنِینَ فَعَرَضَ أَمْرَکُمْ هَذَا عَلَی الْمَلَائِکَهِ فَلَمْ یُقِرَّ بِهِ إِلَّا الْمُقَرَّبُونَ وَ عَرَضَ عَلَی الْأَنْبِیَاءِ فَلَمْ یُقِرَّ بِهِ إِلَّا الْمُرْسَلُونَ وَ عَرَضَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ فَلَمْ یُقِرَّ بِهِ إِلَّا الْمُمْتَحَنُونَ قَالَ ثُمَّ قَالَ لِی مُرَّ فِی حَدِیثِکَ.

**[ترجمه]معانی الأخبار:

ص: ۱۸۴

سدیر گوید: از امام صادق علیه السلام درباره قول امیر مؤمنان علیه السلام پرسیدم، که فرموده است: قطعا امر ما دشوار و طاقت فرسا است، به او اقرار نکند مگر فرشته مقرّب، یا پیامبر مرسل، یا بنده ای که خداوند دلش را جهت ایمان آزموده است. در پاسخم فرمود: چون فرشتگان دو قسمند: آنان که مقرّب درگاه خدایند و آنان که مقرّب نیستند؛ و پیامبران، مرسل و غیر مرسلند؛ و مؤمنان نیز آزموده شده و آزمایش نشده اند. پس این امر شما (ولایت) را فرشتگان به آن اعتراف ننمودند، مگر آزموده شدگان (از ایشان)؛ و بر پیامبران عرضه شد: به آن اقرار نکردند، جز مرسلها؛ و بر مؤمنان هم ارائه شد، به آن اعتراف ننمودند مگر آزموده شدگان. - گوید: - آنگاه به من فرمود: حدیث را مرور کن. - . معانی الاخبار: ۴۰۷ ب ۴۲۹ ح ۸۳ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد الإقرار التام الذی یکون عن معرفه تامه بعلو قدرهم و غرائب شأنهم فلا ینافی عدم إقرار بعض الملائکه و الأنبیاء هذا النوع من الإقرار عصمتهم و طهارتهم (۱).

**[ترجمه]شاید مراد، اقرار تام باشد که از شناخت کامل بلندی قدر و عجیب بودن منزلت ائمه علیهم السلام نشأت می گیرد، پس در نتیجه، اقرار نکردن بعضی ملائکه و انبیاء به این نوع اقرار، منافی عصمت و پاکی آنان نیست.

**[ترجمه]

«۸»

ج، الإحتجاج عَنِ الرِّضَا علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ فِی أَخْبَارِنَا مُتَشَابِهاً کَمُتَشَابِهِ الْقُرْآنِ وَ مُحْکَماً کَمُحْکَمِ الْقُرْآنِ فَرُدُّوا مُتَشَابِهَهَا دُونَ مُحْکَمِهَا.

**[ترجمه]الاحتجاج: امام رضا علیه السلام فرمود: در میان احادیث ما حدیث متشابه مثل متشابه قرآن وجود دارد. محکم مثل محکم قرآن نیز وجود دارد. پس متشابهات آنها را برگردانید نه محکمات آنها را. - . الاحتجاج: ۴۱۰ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام دون محکمها أی إلیه أی انظروا إلی محکمات الأخبار التی لا تحتمل إلا وجها واحدا و ردوا المتشابهات التی تحتمل وجوها إلیها بأن تعملوا بما یوافق تلک المحکمات من الوجوه أو المراد ردوا علم المتشابه إلینا و لا تتفکروا فیه دون المحکم فإنه یلزمکم التفکر فیه و العمل به و یؤید الأول الخبر الذی بعده بل الظاهر أن هذا الخبر مختصر ذلک.

**[ترجمه]«دون محکمها» یعنی به محکمات اخبار که یک وجه بیشتر در آن احتمال نمی رود نگاه کنید و متشابهات را که احتمال چند وجه در آن می رود، به سوی محکمات برگردانید، بدین معنا که طبق محکمات عمل کنید. یا حدیث به معنای این است که علم متشابه را به سوی ما رد کنید و در آن فکر نکنید، نه حدیث محکم را، زیرا در آن باید بیاندیشید و عمل نمائید. احتمال اول را خبر آینده نیز تأیید می کند، بلکه ظاهراً خبر فوق مختصری از خبر بعدی است.

**[ترجمه]

«۹»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَیُّونٍ مَوْلَی الرِّضَا عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: مَنْ رَدَّ مُتَشَابِهَ الْقُرْآنِ إِلَی مُحْکَمِهِ هُدِیَ إِلی صِراطٍ مُسْتَقِیم ثُمَّ قَالَ علیه السلام إِنَّ فِی أَخْبَارِنَا مُتَشَابِهاً کَمُتَشَابِهِ الْقُرْآنِ وَ مُحْکَماً کَمُحْکَمِ الْقُرْآنِ فَرُدُّوا مُتَشَابِهَهَا إِلَی مُحْکَمِهَا وَ لَا تَتَّبِعُوا مُتَشَابِهَهَا دُونَ مُحْکَمِهَا فَتَضِلُّوا.

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: ابو حیّون از امام رضا علیه السلام نقل کرده است که حضرت فرمودند: هر کس متشابهات قرآن را به محکمات آن ارجاع دهد، به راه راست هدایت شده است؛ سپس فرمودند: در اخبار ما نیز همانند قرآن، محکم و متشابه وجود دارد، لذا متشابهات آن را به محکمات آن ارجاع دهید و صرفاً به دنبال متشابهات آن نروید که گمراه می شوید. - . عیون اخبار الرضا علیه السلام ۱: ۲۶۱ ب ۲۸ ح ۸ -

**[ترجمه]

بیان

ینبغی تقدیر ضمیر الشأن فی قوله إن فی أخبارنا و فی بعض النسخ بالنصب

ص: ۱۸۵

۱- بل المراد بالإقرار نیل ما عندهم علیهم السلام من حقیقه الدین و هو کمال التوحید الذی هو الولایه فانه أمر ذو مراتب، و لا ینال المرتبه الکامله منها إلّا من ذکروه بل یظهر من بعض الأخبار ما هو أعلی من ذلک و أغلی، و لشرح ذلک مقام آخر. ط.

و رواه الحسن بن سلیمان فی کتاب المحتضر من کتاب الشفاء و الجلاء مثله.

**[ترجمه]سزاوار است ضمیر شأن را در قول امام علیه السلام «ان فی اخبارنا» تقدیر بگیریم. و در بعض نسخه ها به نصب [اخبارنا] آمده است.

ص: ۱۸۵

حسن بن سلیمان در کتاب «محتضر» از کتاب «شفا و جلاء» مثل آن حدیث را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۱۰»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ ابْنِ بَشِیرٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ أَوْ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا تُکَذِّبُوا بِحَدِیثٍ آتَاکُمْ أَحَدٌ فَإِنَّکُمْ لَا تَدْرُونَ لَعَلَّهُ مِنَ الْحَقِّ فَتُکَذِّبُوا اللَّهَ فَوْقَ عَرْشِهِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصیر از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: حدیث هیچ کس را تکذیب نکنید، زیرا شما نمی دانید، شاید آن حدیث حقی باشد و در نتیجه خداوند را در بالای عرش تکذیب کرده باشید. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۵۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ بَزِیعٍ عَنْ عَلِیٍّ السَّائِیِّ(۱)

عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَنَّهُ کَتَبَ إِلَیْهِ فِی رِسَالَةٍ وَ لَا تَقُلْ لِمَا بَلَغَکَ عَنَّا أَوْ نُسِبَ إِلَیْنَا هَذَا بَاطِلٌ وَ إِنْ کُنْتَ تَعْرِفُ خِلَافَهُ فَإِنَّکَ لَا تَدْرِی لِمَ قُلْنَا وَ عَلَی أَیِّ وَجْهٍ وَ صِفَةٍ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: علی سائی از ابو الحسن علیه السلام روایت می کند که در نامه ای چنین نوشت: آنچه از ما به شما می رسد و منسوب به ما است نگوئید باطل است ولو علم به خلاف آن هم داشته باشی زیرا نمی دانی برای چه و کدام وجه و صفت گفته ایم. - . بصائر الدرجات ۱۰: ۵۵۷ ب ۲۲ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِی عُبَیْدَهَ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ أَمَا وَ اللَّهِ إِنَّ أَحَبَّ أَصْحَابِی إِلَیَّ أَوْرَعُهُمْ وَ أَفْقَهُهُمْ وَ أَکْتَمُهُمْ لِحَدِیثِنَا وَ إِنَّ أَسْوَأَهُمْ عِنْدِی حَالًا وَ أَمْقَتَهُمْ إِلَیَّ الَّذِی إِذَا سَمِعَ الْحَدِیثَ یُنْسَبُ إِلَیْنَا وَ یُرْوَی عَنَّا فَلَمْ یَعْقِلْهُ وَ لَمْ یَقْبَلْهُ قَلْبُهُ اشْمَأَزَّ مِنْهُ وَ جَحَدَهُ وَ کَفَّرَ بِمَنْ دَانَ بِهِ وَ هُوَ لَا یَدْرِی لَعَلَّ الْحَدِیثَ مِنْ عِنْدِنَا خَرَجَ وَ إِلَیْنَا أُسْنِدَ فَیَکُونُ بِذَلِکَ خَارِجاً مِنْ وَلَایَتِنَا.

سر، السرائر من کتاب المشیخه لابن محبوب عن جمیل عن أبی عبیده مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو عبیده حذاء می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: دوست داشتنی ترین اصحاب من نزد من، نسبت به حدیث ما، با تقواترین و داناترین و با کتمان ترین آنان نسبت به حدیث ما است، و بد حال ترین و مبغوض ترین آنان نزد ما کسی است که حدیث را می شنود، به ما نسبت داده شده و از ما روایت شده، ولی نمی فهمد و نمی پذیرد و قلبش از آن منکر و بیزار است، و این به کفر می انجامد؛ در حالی که نمی داند، شاید حدیث را ما گفته باشیم و او با انکار آن حدیث، از ولایت ما خارج می گردد. - . همان -

سرائر: از کتاب «مشیخه ابن محبوب» مثل آن روایت شده است. - . السرائر ۳: ۵۹۱ -

**[ترجمه]

«۱۳»

یر، بصائر الدرجات الْهَیْثَمُ النَّهْدِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ یُونُسَ عَنْ أَبِی یَعْقُوبَ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (۲) عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی حَصَّنَ عِبَادَهُ بِآیَتَیْنِ مِنْ کِتَابِهِ أَنْ لَا یَقُولُوا حَتَّی یَعْلَمُوا وَ لَا یَرُدُّوا مَا لَمْ یَعْلَمُوا إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی یَقُولُ أَ لَمْ یُؤْخَذْ عَلَیْهِمْ مِیثاقُ الْکِتابِ أَنْ لا یَقُولُوا عَلَی اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَ قَالَ بَلْ کَذَّبُوا بِما لَمْ یُحِیطُوا بِعِلْمِهِ وَ لَمَّا یَأْتِهِمْ تَأْوِیلُهُ

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اسحاق بن عبد الله از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: خداوند در دو آیه قرآن، بندگانش را از دو چیز منع فرموده: اول؛ بدون علم چیزی نگوئید. دوم؛ بدون علم چیزی را رد نکنید. خداوند متعال می فرماید: «أَلَمْ یُؤْخَذْ عَلَیْهِمْ مِیثاقُ الْکِتابِ أَنْ لا یَقُولُوا عَلَی اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ»، - . اعراف / ۱۶۹ - {آیا از آنان پیمان کتاب [آسمانی] گرفته نشده که جز به حقّ نسبت به خدا سخن نگویند، با اینکه آنچه را که در آن [کتاب] است آموخته اند؟} و خداوند می فرماید: «بَلْ کَذَّبُوا بِما لَمْ یُحِیطُوا بِعِلْمِهِ وَ لَمَّا یَأْتِهِمْ تَأْوِیلُهُ»، - . یونس / ۳۹ - {بلکه چیزی را دروغ شمردند که به علم آن احاطه نداشتند و هنوز تأویل آن برایشان نیامده است.} را شاهد آورد. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۵۷ ب ۲۲ ح ۲ -

**[ترجمه]

بیان

التحصين المنع أی منعهم و جعلهم فی حصن لا یجوز لهم التعدی عنه

ص: ۱۸۶

۱- [۱]قال صاحب التنقیح نسبه : إلی سایه من قری المدینه المشرفه ، وقیل : انها قریه بمکه زادها الله شرفا ، وقیل : واد بین الحرمین ، وقال ابن سیده : هو واد عظیم به أکثر من سبعین نهرا تجری تنزله بنو سلیم ومزینه. انتهی. واختارا لنجاشی الاول ، والظاهر بقرینه روایه حمزه بن بزیع عنه أنه علی بن سوید السائی من أصحاب موسی بن جعفر والرضا علیهما السلام.

۲- [۲]هوإسحاق بن عبدالله بن سعد بن مالک الاشعری القمی الثقه ، نص علی ذلک المولی صالح فی شرحه علی الکافی ، ولعل یونس الراوی عنه هو یونس بن یعقوب علی ما یظهر من مشترکات الکاظمی.

بسبب آيتين و قوله عليه السلام أن لا يقولوا بيان للتحصين لا مفعوله و في أكثر نسخ الكافي خص بالخاء المعجمه و الصاد المهمله فقوله أن لا يقولوا متعلق بخص بتقدير الباء و في بعضها حض بالحاء المهمله و الضاد المعجمه أي حث و رغب بتقدير على.

**[ترجمه]«التحصين» به معناى منع است، يعنى خداوند بندگانش را منع فرموده و آنان را در قلعه اى قرار داده كه تجاوز از آن

ص: ۱۸۶

به سبب دو آيه فوق از قرآن جايز نيست. «ان لا يقولوا» بيان تحصين است و مفعول نيست. در بيشترين نسخه هاى كافى «خص» دارد. - . كافى ۱: ۴۳ ب ۱۲ ح ۸ - پس جمله «ان لا يقولوا» متعلق به «خصّ» است به تقدير باء و در بعض نسخه هاى كافى «حض» آمده، به معناى تشويق و ترغيب، به تقدير «على».

**[ترجمه]

«۱۴»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جُنْدَبٍ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ السِّمْطِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَأْتِينَا مِنْ قِبَلِكَ فَيُخْبِرُنَا عَنْكَ بِالْعَظِيمِ مِنَ الْأَمْرِ فَيَضِيقُ بِذَلِكَ صُدُورُنَا حَتَّى نُكَذِّبَهُ قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَ لَيْسَ عَنِّي يُحَدِّثُكُمْ قَالَ قُلْتُ بَلَى قَالَ فَيَقُولُ لِلَّيْلِ إِنَّهُ نَهَارٌ وَ لِلنَّهَارِ إِنَّهُ لَيْلٌ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ لَا قَالَ فَقَالَ رُدَّهُ إِلَيْنَا فَإِنَّكَ إِنْ كَذَّبْتَ فَإِنَّمَا تُكَذِّبُنَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سفيان ابن سمط مى گويد: به امام صادق عليه السلام عرض كردم: قربانت شوم! مردى از شما آمده و خبرهاى عظيم از شما نقل مى كند، به گونه اى كه سينه ما تنگ شده و او را تكذيب مى كنيم. امام عليه السلام فرمود: آيا از من حديث نمى گويد؟ عرض كردم: بلى، فرمود: آيا مى گويد: امام صادق شب را روز، و روز را شب گفته است؟ عرض كردم چنين نمى گويد. فرمود: به خود ما باز گردان، زيرا تكذيب او تكذيب ما مى باشد. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۵۷ ب ۲۲ ح ۳ -

**[ترجمه]

بيان

فيما وجدنا من النسخ فتقول بتاء الخطاب و لعل المراد أنك بعد ما علمت أنه منسوب إلينا فإذا أنكرته فكأنك قد أنكرت كون الليل ليلا و النهار نهارا أي ترك تكذيب هذا الأمر و قبحه ظاهر لا خفاء فيه و يحتمل أن يكون بالياء على الغيبه كما سيأتي أي هل يروى هذا الرجل شيئا يخالف بديهه العقل قال لا فقال فإذا احتمل الصدق فلا تكذبه و رد علمه إلينا و يحتمل أن يكون

بالنون علی صیغه التکلم أی هل تظن بنا أنا نقول ما یخالف العقل فإذا وصل إلیک عنا مثل هـذا فاعلم أنا أردنا به أمرا آخر غیر ما فهمت أو صدر عنا لغرض فلا تکذبه.

**[ترجمه]در نسخه های موجود «فتقول» به صیغه مضارع مخاطب است. شاید مراد این باشد: بعد از آن که دانستی آن حدیث منسوب به ما است و آن را تکذیب کردی، گویا روز بودن روز را و شب بودن شب را منکر شده ای. یعنی رها نمودن تکذیب حدیث و قبح آن را آشکار است و هیچ گونه خفاء در آن نیست، و احتمال دارد «فیقول» به صیغه غائب مضارع باشد، یعنی این مردی که از طرف ما حدیث نقل می کند، آیا چیز بدیهی را منکر شده؟ راوی گوید: نه. حضرت فرمود: وقتی احتمال صدق می رود پس آن را تکذیب نکنید و علم آن را به ما رد کنید. و احتمال می رود «فتقول» به صیغه متکلم مع الغیر فعل مضارع باشد؛ یعنی آیا شما گمان می کنید ما چیزی می گوئیم که مخالف عقل باشد؟ وقتی مثل چنین چیزهایی از طرف ما به شما رسید، بدانید که ما با آن حدیث، چیزی دیگری را غیر از آنچه شما فهمیده‌اید قصد کرده ایم؛ یا آن حدیث به خاطر مقصدی از ما به شما رسیده است، پس آن را تکذیب منما.

**[ترجمه]

«۱۵»

ل، الخصال أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ زَیْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُنْذِرِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی هَارُونَ الْمَکْفُوفِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی آلَی عَلَی نَفْسِهِ أَنْ لَا یُسْکِنَ جَنَّتَهُ أَصْنَافاً ثَلَاثَةً رَادّاً عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْ رَادّاً عَلَی إِمَامٍ هُدًی أَوْ مَنْ حَبَسَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]الخصال: ابو هارون مکفوف گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: ای ابا هارون، خدای تبارک و تعالی به خود سوگند خورده که سه دسته را در بهشت خود جای ندهد: کسی که حکم خدا را رد کند، یا حکم پیشوا و امام بر حق را رد کند، یا حق مرد مؤمنی را حبس کند،... تا آخر حدیث. -. خصال: ۱۵۱ ب ۳ ح ۱۸۵ -

**[ترجمه]

بیان

آلی أی حلف.

**[ترجمه]«آلی» یعنی سوگند خورد.

**[ترجمه]

«۱۶»

ع، علل الشرائع أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ عَنِ ابْنِ بَشِیرٍ عَنْ أَبِی حُصَیْنٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام قَالَ: لَا تُکَذِّبُوا بِحَدِیثٍ آتَاکُمْ مُرْجِئِیٌّ (۱)

۱- قال صاحب منتهی المقال: المرجئه هم المعتقـدون بان الایمان لا یضـر المعصـیه کما لا ینفع مع الکفر طاعه، سـموا بـذلک؟ لاعتقـادهم ان اللّه تعـالی أرجأ تعـذیبهم أی أخّره عنهم، و عن ابن قتیبه: هم الـذین یقولون: الایمان قول بلا عمل. و فی الاخبار: المرجئی یقول: من لم یصل و لم یصم و لم یغتسل عن جنابه و هدم الکعبه و نکح أمه فهو علی ایمان جبرئیل و میکائیل، و قیل: هم الذین یقولون: کل الافعال من اللّه تعالی، و ربما فسر المرجئی بالاشعری. اه.

وَ لَا قَدَرِيٌّ (۱) وَ لَا خَارِجِيٌّ (۲) نَسَبَهُ إِلَيْنَا فَإِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ لَعَلَّهُ شَيْ ءٌ مِنَ الْحَقِّ فَتُكَذِّبُوا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَوْقَ عَرْشِهِ.

سن، المحاسن ابن بزيع عن ابن بشير عن أبی بصير مثله

**[ترجمه]علل الشرائع: ابی بصیر از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام نقل کرده که فرمودند: حدیثی را که مُرجِئی مذهب

ص: ۱۸۷

یا قَدَری مسلک و یا خَارجی مرام برای شما آورد و به ما نسبت داد را تکذیب نکنید، زیرا شما نمی دانید، شاید حدیث حق و صحیحی باشد، آن وقت بدین ترتیب حق خداوند عزّوجلّ را در بالای عرشش تکذیب کرده اید. - . علل الشرائع: ۳۹۵ ب ۱۳۱ ح ۱۳ -

المحاسن: مثل حدیث فوق آمده است. - . المحاسن: ۲۳ -

**[ترجمه]

بیان

أی مستوليا على عرشه أو كائنا على عرش العظمه و الجلال لا العرش الجسمانی.

**[ترجمه]یعنی خدایی که بر عرش تسلط دارد، یا بر عرش عظمت و جلالت بوده، نه عرش جسمانی.

**[ترجمه]

«۱۷»

مع، معانی الأخبار أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ عَبْدِ الْغَفَّارِ الْجَازِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِی مَنْ سَأَلَهُ يَعْنِی الصَّادِقَ عليه السلام هَلْ يَكُونُ كُفْرٌ لَا يَبْلُغُ الشِّرْكَ قَالَ إِنَّ الْكُفْرَ هُوَ الشِّرْكُ ثُمَّ قَامَ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ فَالْتَفَتَ إِلَيَّ وَ قَالَ نَعَمْ الرَّجُلُ يَحْمِلُ الْحَدِيثَ إِلَى صَاحِبِهِ فَلَا يَعْرِفُهُ فَيَرُدُّهُ عَلَيْهِ فَهِیَ نِعْمَهٌ كَفَرَهَا وَ لَمْ يَبْلُغِ الشِّرْكَ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبد الغفّار جازی گوید: کسی برایم گفت که از امام صادق علیه السلام پرسیدم: آیا کفری هست که به سر حدّ شرک نرسد؟ فرمود: البتّه کفر همان شرک است، سپس برخاست و وارد مسجد شد، و نگاهی به من افکند و فرمود: آری، شخص حدیثی را برای دوستش می برد، او قدرشناسی نمی کند و آن را بر می گرداند؛ پس این نعمتی است که کفران نموده، ولی به سر حدّ شرک نرسیده است. - .

معانی الاخبار: ۱۳۷-۱۳۸ ب ۶۷ ح ۱ -

**[ترجمه]

بیان

الجواب الأول مبنی علی ما هو المتبادر من لفظ الکفر و الجواب الثانی علی معنی آخر للکفر فلا تنافی بینهما و إنما أفاده ثانیا لئلا یتوهم السائل أن الکفر بجمیع معانیه یرادف الشرک.

**[ترجمه]پاسخ اول بنا بر معنای متبادر از لفظ کفر است و جواب دوم: معنای دیگری از لفظ کفر است، پس بین دو جواب منافات نیست. امام علیه السلام در مرتبه دوم جواب گفته تا سائل توهم نکند که لفظ کفر در همه جا مرادف لفظ «شرک» است.

**[ترجمه]

«۱۸»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی لی، الأمالی للصدوق مع، معانی الأخبار فِی خَبَرِ الشَّیْخِ الشَّامِیِّ أَنَّهُ سَأَلَ زَیْدُ بْنُ صُوحَانَ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَیُّ الْأَعْمَالِ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ التَّسْلِیمُ وَ الْوَرَعُ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی، أمالی صدوق، معانی الأخبار: در خبر پیرمرد شامی آمده که زید ابن صوحان از حضرت علی علیه السلام پرسید: کدام عمل پیش خدا بزرگتر است؟ فرمود: تسلیم و ورع. -. امالی طوسی ۱۵: ۴۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ سَهْلٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْکُوفِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الدِّهْقَانِ عَنْ دُرُسْتَ عَنِ ابْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَلَا هَلْ عَسَی رَجُلٌ یُکَذِّبُنِی وَ هُوَ عَلَی حَشَایَاهُ مُتَّکِئٌ قَالُوا یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنِ الَّذِی یُکَذِّبُکَ قَالَ الَّذِی یَبْلُغُهُ الْحَدِیثُ فَیَقُولُ مَا قَالَ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ قَطُّ فَمَا جَاءَکُمْ عَنِّی مِنْ حَدِیثٍ مُوَافِقٍ لِلْحَقِّ فَأَنَا قُلْتُهُ وَ مَا أَتَاکُمْ عَنِّی مِنْ حَدِیثٍ لَا یُوَافِقُ الْحَقَّ فَلَمْ أَقُلْهُ وَ لَنْ أَقُولَ إِلَّا الْحَقَّ.

ص: ۱۸۸

۱- ۱ منسوب الی القدریه و هم قائلون: أن کل أفعالهم مخلوقه لهم و لیس لله تعالی فیها قضاء و لا قدر، و فی الحدیث: لا یدخل الجنه قدری، و هم الذین یقولون: لا یکون ما شاء اللّه و یکون ما شاء إبلیس و ربما فسر القدری بالمعتزلی. نقل ذلک صاحب منتهی المقال عن الوحید قدّس سرّه.

۲- الخوارج هم الذین خرجوا علی علیّ علیه السلام و للفرقه الثلاثه ابحاث ضائفه فی کتاب الملل و النحل للشهرستانی، و الفرق

بين الفرق للبغداديّ فليراجع.

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبد الحمید از امام کاظم علیه السلام روایت نموده که پیامبر صلی اللّه علیه و آله فرمود: توجّه کنید! آیا ممکن است کسی مرا به دروغ گوئی متّهم کند؟ - در حالی که آن حضرت بر جایگاه خود تکیه داده بود - حضار عرض کردند: ای پیامبر خدا! کیست که تو را تکذیب نماید؟ فرمود: آن کس که حدیثی از من به او برسد و بگوید: هرگز پیامبر خدا این را نگفته است. پس هر حدیثی از من برای شما نقل شد آن را بسنجید، اگر موافق با حقّ بود، آن گفته از من است؛ و هر حدیثی که از من برای شما نقل شد و با حقّ سازش نداشت، من آن را نگفته ام، من هرگز جز حقّ نگویم. - . معانی الاخبار: ۳۹۰ ب ۴۲۹ ح ۳۰ -

ص: ۱۸۸

**[ترجمه]

بیان

علی حشایاه أی علی فرشه المحشوه و یظهر من آخر الخبر أن المراد التکذیب الذی یکون بمحض الرأی من غیر أن یعرضه علی الآیات و الأخبار المتواتره و یحتمل أن یکون المراد لا تعملوا بما لا یوافق الحق الذی فی أیدیکم و لا تکذبوا الخبر أیضا إذ لعله کان موافقا للحق و لم تعرفوا معناه بل ردوا علمه إلی من یعلمه.

**[ترجمه]حدیث فوق دو احتمال دارد: ۱. مراد تکذیبی است که با رأی و هوا و بدون عرضه به آیات و روایات متواتر باشد. ۲. مراد از تکذیب این باشد که شما جز به حق که در دست دارید عمل نکنید و خبر را نیز تکذیب ننمائید، شاید آن حدیث موافق حق باشد و معنایش را شما نفهمید بلکه عمل آن را به کسی که می داند برگردانید.

**[ترجمه]

«۲۰»

فِی الْأَرْبَعِمِائَهِ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِذَا سَمِعْتُمْ مِنْ حَدِیثِنَا مَا لَا تَعْرِفُونَ فَرُدُّوهُ إِلَیْنَا وَ قِفُوا عِنْدَهُ وَ سَلِّمُوا حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَکُمُ الْحَقُّ وَ لَا تَکُونُوا مَذَایِیعَ عَجْلَی.

**[ترجمه]حضرت علی علیه السلام در حدیث چهارصدگانه فرمود: وقتی حدیثی از ما شنیدید که نمی شناسید، آن را به سوی ما برگردانید و در آن توقف کنید و تسلیم باشید تا حق برای شما آشکار شود و شما از افشاکنندگان از روی عجله نباشید. - . خصال: ۶۲۷ ص ۶۲۷ ب ۳۶ ح ۱۰ -

**[ترجمه]

بیان

المذاييع جمع مذياع من أذاع الشی ء إذا أفشاه.

**[ترجمه]«المذاييع» جمع مذياع از باب اذاع به معنای افشاء كردن است.

**[ترجمه]

«۲۱»

ير، بصائر الدرجات ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الْمُنَخَّلِ (۱) عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله عليه و آله إِنَّ حَدِيثَ آلِ مُحَمَّدٍ صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يُؤْمِنُ بِهِ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ فَمَا وَرَدَ عَلَيْكُمْ (۲) مِنْ حَدِيثِ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَلَانَتْ لَهُ قُلُوبُكُمْ وَ عَرَفْتُمُوهُ فَاقْبَلُوهُ (۳) وَ مَا اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُكُمْ وَ أَنْكَرْتُمُوهُ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلَى الْعَالِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عليهم السلام وَ إِنَّمَا الْهَالِكُ أَنْ يُحَدَّثَ بِشَيْ ءٍ مِنْهُ لَا يَحْتَمِلُهُ فَيَقُولَ وَ اللَّهِ مَا كَانَ هَذَا شَيْئاً(۴)وَ الْإِنْكَارُ هُوَ الْكُفْرُ.

يج، الخرائج و الجرائح أخبرنا الشيخ علی بن عبد الصمد عن أبيه عن علی بن الحسين الجوزی عن الصدوق عن أبيه عن سعد عن ابن أبی الخطاب مثله

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر می گويد: امام باقر عليه السلام از پيامبرصلی الله عليه وآله روايت كرد كه فرمود: حديث آل محمد سخت و ناهموار است، جز فرشته مقرب يا پيامبر مرسل يا بنده ای كه خداوند قلب او را در راه ايمان آزموده، به آن ايمان نمی آورد. اگر حديثی از آل محمد شنيدی كه قلب شما نرم شد و شناسايی به آن پيدا كرديد، بپذيريد؛ اما اگر انكار نموده يا قلب شما از پذيرش آن سر باز زد و برايش ناخوشايند بود، آن حديث را به خدا، رسول و عالم آل محمد باز گردانيد. هلاكت ويژه كسانی است كه حديثی را شنيده و تحمل آن را نداشته و بگويد: قسم به خدا اين چيزی نيست. و بدين وسيله انكار كند، و انكار همان كفر است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۰ ب ۱۱ ح ۱ -

الخرائج و الجرائح: مثل اين حديث، روايت شده است. - . الخرائج و الجرائح: ۷۲۹ ب ۱۶ ح ۱ -

**[ترجمه]

بيان

الاشمئزاز الانقباض و الكراهه.

**[ترجمه]«اشمئزاز» به معنای انقباض و جمع شدن و كراهت است.

**[ترجمه]

«۲۲»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْكُوفِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمَّادٍ الطَّائِيِ

ص: ۱۸۹

۱- بضم الميم و فتح النون و فتح الخاء المعجمه المشدده و اللام، هكذا فی القسم الثانی من الخلاصه و حكی ذلك أيضا عن إيضاح الاشتباه مع زياده قوله: و قيل: بضم الميم و سكون النون هو منخل بن جميل الأسدی بياع الجواری، ضعيف فاسد الروايه روی عن أبی عبد اللّه عليه السلام له كتاب التفسير. قاله النجاشیّ فی ص ۲۹۸

۲- و فی نسخه: فما عرض عليكم

۳- و فی نسخه: فخذوه.

۴- و فی نسخه: فيقول: و لا و اللّه هذا بشی ء

عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: حَدِیثُنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا یَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَکٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِیٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مُؤْمِنٌ مُمْتَحَنٌ أَوْ مَدِینَهٌ حَصِینَهٌ فَإِذَا وَقَعَ أَمْرُنَا وَ جَاءَ مَهْدِیُّنَا علیه السلام کَانَ الرَّجُلُ مِنْ شِیعَتِنَا أَجْرَأَ مِنْ لَیْثٍ وَ أَمْضَی مِنْ سِنَانٍ یَطَأُ عَدُوَّنَا بِرِجْلَیْهِ وَ یَضْرِبُهُ بِکَفَّیْهِ وَ ذَلِکَ عِنْدَ نُزُولِ رَحْمَهِ اللَّهِ وَ فَرَجِهِ عَلَی الْعِبَادِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات:

ص: ۱۸۹

سعد از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: حدیث ما سخت و ناهموار است، جز فرشته مقرب، نبی مرسل، مؤمن آزموده شده شهر دارای دژ، تحمل آن را ندارد؛ وقتی امر ما واقع شود و مهدی ما بیاید، [هر] مردی از شیعه ما، از شیر شجاع تر و از نیزه برنده تر خواهد بود که دشمنان ما را زیر پایش فشرده، با دو دستش او را می زند، و این موقع نزول رحمت خدا و گشایش او بر بندگان است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۴ ب ۱۱ ح ۱۷ -

**[ترجمه]

«۲۳»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْهَیْثَمِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ إِنَّ حَدِیثَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا یَحْتَمِلُهُ إِلَّا ثَلَاثٌ نَبِیٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ أَوْ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِیمَانِ ثُمَّ قَالَ یَا أَبَا حَمْزَهَ أَ لَا تَرَی أَنَّهُ اخْتَارَ لِأَمْرِنَا مِنَ الْمَلَائِکَهِ الْمُقَرَّبِینَ وَ مِنَ النَّبِیِّینَ الْمُرْسَلِینَ وَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ الْمُمْتَحَنِینَ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو حمزه ثمالی از امام باقر علیه السلام روایت کرده که از آن حضرت شنیدم همیشه می فرمود: حدیث ما سخت و ناهموار است، جز فرشته مقرب، نبی مرسل و مؤمن آزموده شده، تحمل آن را ندارد؛ سپس فرمود: ای ابو حمزه، آیا فکر نمی کنی از ملائکه مقرب و از انبیاء مرسل و از مؤمنین امتحان شده، برای امر ما برگزیده شده است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۵ ب ۱۱ ح ۲۰ -

**[ترجمه]

«۲۴»

یر، بصائر الدرجات إِبْرَاهِیمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ أَوْ غَیْرِهِ یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ حَدِیثَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا یَحْتَمِلُهُ إِلَّا صُدُورٌ مُنِیرَهٌ أَوْ قُلُوبٌ سَلِیمَهٌ وَ أَخْلَاقٌ حَسَنَهٌ إِنَّ اللَّهَ أَخَذَ مِنْ شِیعَتِنَا الْمِیثَاقَ کَمَا أَخَذَ عَلَی بَنِی آدَمَ حَیْثُ یَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّکَ مِنْ بَنِی آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّیَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلی أَنْفُسِهِمْ أَ لَسْتُ بِرَبِّکُمْ قالُوا بَلی فَمَنْ وَفَی لَنَا وَفَی اللَّهُ لَهُ بِالْجَنَّهِ وَ مَنْ أَبْغَضَنَا وَ لَمْ یُؤَدِّ إِلَیْنَا حَقَّنَا فَفِی النَّارِ خَالِداً مُخَلَّداً.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابن سنان یا غیر او در حدیث مرفوعی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: حدیث

ما سخت و ناهموار بوده، جز سینه های نورانی، قلب های سالم و افراد داری خلق نیکو آن را تحمل نمی کنند. خداوند از شیعیان ما پیمان گرفته، چنان که از بنی آدم نیز پیمان گرفت، وقتی که فرمود: «وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قالُوا بَلى»، - . اعراف / ۱۷۲ - {و هنگامی را که پروردگارت از پشت فرزندان آدم، ذریّه آنان را بر گرفت و ایشان را بر خودشان گواه ساخت که آیا پروردگار شما نیستم؟ گفتند: «چرا، گواهی دادیم».} پس هر کس برای ما و در راه خدا وفا کند، بهشت برای او است و کسی که بغض ما را داشته باشد و حق ما را ادا نکند، در جهنم خواهد بود. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۵ ب ۱۱ ح ۲۱ -

**[ترجمه]

«۲۵»

یر، بصائر الدرجات عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ وَ غَيْرِهِ عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ: ذُكِرَ التَّقِيَّةُ يَوْماً عِنْدَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام فَقَالَ وَ اللَّهِ لَوْ عَلِمَ أَبُو ذَرٍّ مَا فِي قَلْبِ سَلْمَانَ لَقَتَلَهُ وَ لَقَدْ آخَى رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بَيْنَهُمَا فَمَا ظَنُّكُمْ بِسَائِرِ الْخَلْقِ إِنَّ عِلْمَ الْعَالِمِ صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ قَالَ وَ إِنَّمَا صَارَ سَلْمَانُ مِنَ الْعُلَمَاءِ لِأَنَّهُ امْرُؤٌ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ فَلِذَلِكَ نَسَبَهُ إِلَيْنَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو جعفر روایت می کند که روزی نزد امام سجاد علیه السلام سخنی درباره تقیه گفته شد، آن حضرت فرمود: به خدا اگر ابوذر می دانست که در قلب سلمان چیست، او را می کشت، در حالی که پیامبر آن دو را برادر قرار داده بود. بقیه مردم حسابشان روشن است. دانش و علم ما سخت و ناهموار بوده، جز نبی مرسل، ملک مقرب و بنده آزموده در راه ایمان تحملش را ندارد. اگر سلمان از علماء شد، به دلیل این است که او مردی از ما اهل بیت و منسوب به ما می باشد. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۱ ب ۱۱ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۲۶»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ (۲) عَنِ الْمُحَارِبِيِّ (۳) عَنِ الثُّمَالِيِّ عَنْ

ص: ۱۹۰

۱- الظاهر اتّحاده مع الحديث ۲۶

۲- الكوفيّ الثقه جليل القدر.

۳- هو ذريح بن محمّد بن يزيد؛ أبو الوليد المحاربى الكوفيّ الثقه من أصحاب أبى عبد اللّه و أبى الحسن عليهما السلام.

عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام قَالَ: إِنَّ حَدِيثَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَ مِنَ الْمَلَائِكَهِ غَيْرُ مُقَرَّبٍ (۱)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو حمزه ثمالی

ص: ۱۹۰

از امام زین العابدین علیه السلام روایت کرده که فرمود: حدیث ما سخت و ناهموار بوده، جز نبی مرسل یا ملک مقرب یا بعضی فرشتگان غیر مقرب تحملش را ندارد. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۱ ب ۱۱ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۲۷»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ حَدِيثَ آلِ مُحَمَّدٍ صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ ثَقِيلٌ مُقَنَّعٌ أَجْرَدُ ذَكْوَانُ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ أَوْ مَدِينَةٌ حَصِينَةٌ فَإِذَا قَامَ قَائِمُنَا نَطَقَ وَ صَدَّقَهُ الْقُرْآنُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: امام باقر علیه السلام فرمود: حدیث آل محمد سخت و ناهموار، سنگین، پنهان، پرطراوت و نیکو بوده که جز فرشته مقرب یا پیامبر مرسل یا بنده ای که خداوند قلبش را در ایمان آزموده و یا شهری دارای دژ محکم، کسی تحمل نخواهد کرد. وقتی قائم ما به پا خیزد و به سخن در آید، قرآن او را تصدیق خواهد کرد. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۱ ب ۱۱ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۲۸»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ وُهَيْبِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام حَدِيثُنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يُؤْمِنُ بِهِ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ فَمَا عَرَفَتْ قُلُوبُكُمْ فَخُذُوهُ وَ مَا أَنْكَرَتْ فَرُدُّوهُ إِلَيْنَا.

یر، بصائر الدرجات عبد الله بن عامر عن البرقی عن الحسین بن عثمان عن محمد بن الفضیل عن الثمالی عن أبی جعفر علیه السلام مثله- کتاب جعفر بن محمد بن شریح، عن حمید بن شعیب عن جابر الجعفی عنه علیه السلام مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصیر از امام باقر علیه السلام روایت کرد که فرمود: حدیث ما سخت و ناهموار است، جز فرشته مقرب یا پیامبر مرسل یا بنده ای که خداوند قلب او را در راه ایمان آزموده، به آن ایمان نمی آورد. اگر حدیثی از ما شنیدید که دل شما به آن معرفت پیدا کرد، آن بپذیرید؛ و اگر [دل شما] حدیثی را انکار نمود، آن را به سوی ما برگردانید. - .

بصائرالدرجات ۱: ۴۲ ب ۱۱ ح ۶ -

بصائر الدرجات: ابو حمزه ثمالی از امام باقر علیه السلام مثل آن را روایت کرده است.

کتاب جعفر بن محمد بن شریح: حمید بن شعیب از جابر جعفی از امام باقر علیه السلام مثل آن را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۲۹»

وَ بِالْإِسْنَادِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام مَا أَحَدٌ أَكْذَبَ عَلَى اللَّهِ وَ لَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ مِمَّنْ كَذَّبَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ، أَوْ كَذَبَ عَلَيْنَا لِأَنَّا نَتَحَدَّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَ عَنِ اللَّهِ فَإِذَا كَذَّبَنَا فَقَدْ كَذَّبَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ.

**[ترجمه]و جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: دروغ گوترین مردم نسبت به خدا و رسولش کسی است که ما اهل بیت را تکذیب یا بر ما دروغ ببندد، زیرا ما از خدا و رسولش می گوئیم و تکذیب ما به تکذیب خدا و رسول باز می گردد. - . الاصول السته عشر، کتاب جعفر بن محمد بن شریح: ۶۱ -

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ بِالْإِسْنَادِ عَنْ جَابِرٍ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ عَلَى الْكَافِرِينَ لَا يُقِرُّ بِأَمْرِنَا إِلَّا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

**[ترجمه]جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: همانا ولایت ما بر کافران سخت و ناهموار است و به ولایت ما جز پیامبر مرسل یا فرشته مقرب یا بنده ای که خدا قلب او را برای ایمان آزموده باشد، اقرار نمی کند. - . همان -

**[ترجمه]

«۳۱»

ير، بصائر الدرجات سَلَمَةُ بْنُ الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِي عِمْرَانَ النَّهْدِيِّ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ حَدِيثُنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: مفضل گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: حدیث ما سخت و ناهموار است و او را جز پیامبر مرسل یا فرشته مقرب یا بنده ای که خدا قلب او را برای ایمان آزموده باشد، کسی تحمل نمی کند. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۲ ب ۱۱ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۳۲»

یر، بصائر الـدرجات سَـلَمَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هِشَامٍ عَنْ إِسْـمَاعِيلَ بْنِ عَبْـدِ الْعَزِيزِ قَالَ سَـمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ حَدِيثُنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ قَالَ قُلْتُ فَسِّرْ

ص: ۱۹۱

۱- الظاهر اتّحاده مع ما تقدم تحت الرقم ۲۳ و ما يأتى فى ذيل ۲۸ و ما يأتى تحت الرقم ۳۰.

لِی جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ ذَکْوَانُ ذَکِیٌّ أَبَداً قُلْتُ أَجْرَدُ قَالَ طَرِیٌّ أَبَداً قُلْتُ مُقَنَّعٌ قَالَ مَسْتُورٌ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اسماعیل بن عبدالعزیز می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: حدیث ما سخت و ناهموار است. عرض کردم:

ص: ۱۹۱

فدایت گردم! برایم تفسیر نما. فرمود: «ذکوان» همیشه «ذکی» است که دائماً نورپردازی می کند. عرض کردم «اَجرُد» چه؟ فرمود: همیشه تازه است. عرض کردم: «مقنع» چه؟ فرمود: همیشه پنهان است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۲ ب ۱۱ ح ۸ -

**[ترجمه]

بیان

الذکاء التوقد و الالتهاب أی ینور الخلق دائما و الأجرد الذی لا شعر علی بدنه و مثل هذا یکون طریا حسنا فاستعیر للطراوه و الحسن.

**[ترجمه]«الذکاء» شعله آتشی که همیشه برای مردم نورافشانی می کند. «الأجرد» چیزی که در بدنش موی نباشد و مثل آن همیشه تازه و نیکوست (کنایه از تازگی و خوبی است).

**[ترجمه]

«۳۳»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی هَاشِمٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ حَدِیثَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ أَجْرَدُ ذَکْوَانُ وَعْرٌ شَرِیفٌ کَرِیمٌ فَإِذَا سَمِعْتُمْ مِنْهُ شَیْئاً وَ لَانَتْ لَهُ قُلُوبُکُمْ فَاحْتَمِلُوهُ وَ احْمَدُوا اللَّهَ عَلَیْهِ وَ إِنْ لَمْ تَحْتَمِلُوهُ وَ لَمْ تُطِیقُوهُ فَرُدُّوهُ إِلَی الْإِمَامِ الْعَالِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام فَإِنَّمَا الشَّقِیُّ الْهَالِکُ الَّذِی یَقُولُ وَ اللَّهِ مَا کَانَ هَذَا ثُمَّ قَالَ یَا جَابِرُ إِنَّ الْإِنْکَارَ هُوَ الْکُفْرُ بِاللَّهِ الْعَظِیمِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جابر از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: حدیث ما سخت و ناهموار، نیکو و پرطراوت، سرزمین هموار، شریف، کریم و مشکل است. وقتی چیزی از حدیث ما شنیدید و قلب شما نرم شد، آن را پذیرفته، خدای را سپاس گوئید؛ و اگر طاقت و تحمل آن را ندارید، به عالم آل محمد باز گردانید. تنها بدبختی به هلاکت افتادنی است که می گوید، قسم به خدا چنین نیست و منکر می شود، و انکار، کفر به خدای بزرگ است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۲ ب ۱۱ ح ۹ -

**[ترجمه]

بيان

الوعر ضد السهل من الأرض.

**[ترجمه]«الوعر» زمين سخت را گويند.

**[ترجمه]

«۳۴»

ير، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ جَبَلَةَ عَنْ أَبِي الصَّامِتِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّ حَدِيثَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ شَرِيفٌ كَرِيمٌ ذَكْوَانُ ذَكِيٌّ وَعْرٌ لَا يَحْتَمِلُهُ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَ لَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ وَ لَا مُؤْمِنٌ مُمْتَحَنٌ قُلْتُ فَمَنْ يَحْتَمِلُهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَالَ مَنْ شِئْنَا يَا أَبَا الصَّامِتِ قَالَ أَبُو الصَّامِتِ فَظَنَنْتُ أَنَّ لِلَّهِ عِبَاداً هُمْ أَفْضَلُ مِنْ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَهِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو صامت می گويد: امام صادق عليه السلام فرمود: حديث ما سخت و ناهموار، شريف، كريم، مشكل، نورانی و هموار است كه جز فرشته مقرب يا نبی مرسل يا بنده مؤمن آزموده، تاب تحمل آن را ندارد.

عرض كردم: فدايت گردم! پس چه كسی تحمل آن را دارد؟ فرمود: ای ابو صامت، هر كه را ما بخواهيم. ابوصامت گويد: گمان كردم خداوند بندگانی دارد كه از فرشته مقرب و نبی مرسل و مؤمن آزموده افضل است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۲ ب ۱۱ ح ۱۰ -

**[ترجمه]

بيان

لعل المراد الإمام الذی بعدهم فإنه أفضل من الثلاثه و استثناء نبينا صلى الله عليه و آله ظاهر و المراد بهذا الحديث الأمور الغريبه التی لا يحتملها غيرهم عليهم السلام (۱).

**[ترجمه]شايد مراد امام عليه السلام از رديف كردن آن سه تا اين است كه مؤمن بهترين آنها است و استثناء پيامبر ما آشكار است. مراد از حديث در اينجا، امور غريبه ای است كه غير ائمه معصومين عليهم السلام، كسی تحمل آن را ندارد.

**[ترجمه]

«۳۵»

ير، بصائر الدرجات إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ صَبَّاحٍ الْمُزَنِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ حَصِيرَهَ (۲) عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَهَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَ

۱- و هذا الخبر هو الذی أشرنا فی الحاشیه المکتوبه علی الخبر المرقم ۸ ان للامر الـذی عندهم مرتبه علیا من فهم هولاء الفرق الثلاث، و هو حقیقه التوحید الخاصّه بالنبی و آله لا ما ذکره من الأمور الغریبه. ط

۲- هـو أبـو النعمـان الأـزدیّ الکوفیّ التـابعی، حکی عن ابن حجر أنّه قـال فی تقریبه: صـدوق یخطئ، و یرمی بـالرفض و عنونه الشیخ فی رجاله فی باب أصحاب أمیر المؤمنین علیه السلام.

حَدِيثَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ خَشِنٌ مَخْشُوشٌ فَانْبِذُوا إِلَى النَّاسِ نَبْذاً فَمَنْ عَرَفَ فَزِيدُوهُ وَ مَنْ أَنْكَرَ فَأَمْسِكُوا لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا ثَلَاثٌ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: اصبغ بن نباته می گوید: از علی علیه السلام شنیدم که فرمود:

ص: ۱۹۲

حدیث ما سخت، ناهموار، نرمی ناپذیر و چموش است. به مردم بگوئید، به هر کس شناخت زیادتر گوئید و هر کس منکر شد، نگهدارید که جز فرشته مقرب یا نبی مرسل یا مؤمن آزموده آن را تحمل نخواهد کرد. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۱ ب ۱ ح - ۵

**[ترجمه]

بیان

الخشاش بالکسر ما یدخل فی عظم أنف البعیر من خشب فالبعیر الذی فعل به ذلک مخشوش و هذا الوصف أیضا لبیان صعوبته بأنه یحتاج فی انقیاده إلی الخشاش و لعل الأصوب مخشوشن کما فی بعض النسخ فهو تأکید و مبالغه قال الجوهری الخشونه ضد اللین و قد خشن الشی ء بالضم فهو خشن و اخشوشن الشی ء اشتدت خشونته و هو للمبالغه کقولک أعشب الأرض و اعشوشب.

**[ترجمه]واژه «خشاش» با حرکت کسره، به معنای چوب فرو رفته در بینی شتر است، از ریشه «خشب» یعنی چوب؛ بنابراین به شتری که چنین کاری با او شده است ، «مخشوش یا چوب در دماغ فرو رفته» می گویند.

این ویژگی علاوه بر تعبیر «صعف: سختی» در وصف حدیث، سختی دیگری برای حدیث معصوم علیه السلام است، به دلیل اینکه انقیاد و تعبد به روایت، نیاز به سختی (در پذیرش مفهومی آن) دارد. شاید واژه درست آن «مخشوش» به معنای سختی او شدت یافته باشد، چنانچه در برخی نسخه ها آمده و مفهوم آن تأکید و مبالغه در خشونت است.

جوهری گوید: خشونت ضد نرمی است، می گویند: «قد خشن الشی بالضم فهو خشن» یعنی آن چیز سخت و خشن شد و او دارای خشونت است. و تعبیر «إخشوشن الشی» به معنای شدت یافتن خشونت آن است. و این تعبیر مبالغه ای همانند این گفته شما است: «إعشب الارض واعشوشب»، زمین تازه و سرسبز شد و سبزه زاری آن افزایش یافت. و تعبیر ادبی آن این است: «اعشبت الارض و اعشوشبت» .

**[ترجمه]

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنْ عِيسَى الْفَرَّاءِ عَنْ أَبِی الصَّامِتِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ إِنَّ مِنْ حَدِيثِنَا مَا لَا يَحْتَمِلُهُ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَ لَا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ وَ لَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ قُلْتُ فَمَنْ يَحْتَمِلُهُ قَالَ نَحْنُ نَحْتَمِلُهُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوصامت می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: حدیث ما را جز فرشته مقرب یا نبی مرسل یا بنده مؤمن آزموده، تاب تحمل آن را ندارد. عرض کردم: فدایت گردم! پس چه کسی تحمل آن را دارد؟ فرمود: ما تحمل آن را داریم. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۳ ب ۱۱ ح ۱۱ -

**[ترجمه]

«۳۷»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ الْكُوفِيِّ عَنْ عَبَّادِ بْنِ يَعْقُوبَ الْأَسَدِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ فُرَاتِ بْنِ أَحْمَدَ(۱) قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام إِنَّ حَدِيثَنَا تَشْمَئِزُّ مِنْهُ الْقُلُوبُ فَمَنْ عَرَفَ فَزِيدُوهُمْ وَ مَنْ أَنْكَرَ فَذَرُوهُمْ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: فرات بن احمد می گوید: علی علیه السلام فرمود: حدیث ما به گونه ای است که قلب ها از آن فراری اند؛ به هر کس بفهمد زیاد بگوئید و هر کس منکر گردد، رهایشان کنید. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۳ ب ۱۱ ح ۱۲ -

**[ترجمه]

«۳۸»

یر، بصائر الدرجات عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَالِمٍ الْفَرَّاءِ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ يَخْدُمُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَرَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ فَقَالُوا لَهُ كَيْفَ كُنْتَ تَخْدُمُ أَهْلَ هَذَا الْبَيْتِ فَهَلْ أَصَبْتَ مِنْهُمْ عِلْماً قَالَ فَنَدِمَ الرَّجُلُ وَ كَتَبَ إِلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَسْأَلُهُ عَنْ عِلْمٍ يَنْتَفِعُ بِهِ فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ حَدِيثَنَا حَدِيثٌ هَيُوبٌ ذَعُورٌ فَإِنْ كُنْتَ تَرَى أَنَّكَ تَحْتَمِلُهُ فَاكْتُبْ إِلَيْنَا وَ السَّلَامُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: یحیی بن سالم فراء می گوید: مردی از اهل شام خادم امام صادق علیه السلام بود. وقتی نزد خانواده اش بازگشت، از وی پرسیدند، چگونه خادم این خانواده شدی؟ آیا بهره ای از علم آنان بردی؟ وی پشیمان گشت و به امام نامه نوشته، از علمی که نافع باشد پرسید. امام علیه السلام در جواب نوشت: حدیث ما بیمناک و بسیار ترس آور است، اگر تاب آن را داری بنویس (تا برایت بگویم)؛ و السلام. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۳ ب ۱۱ ح ۱۳ -

**[ترجمه]

«۳۹»

یر، بصائر الدرجات إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ عَنْ يُونُسَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صَالِحٍ رَفَعَهُ إِلَى أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ حَدِيثَنَا هَذَا تَشْمَئِزُّ مِنْهُ قُلُوبُ الرِّجَالِ فَمَنْ أَقَرَّ بِهِ

۱- و فی نسخه: عن فرات بن احنف

فَزِيدُوهُ وَ مَنْ أَنْكَرَهُ فَذَرُوهُ إِنَّهُ لَا بُدَّ مِنْ أَنْ تَكُونَ فِتْنَهٌ يَسْقُطُ فِيهَا كُلّ بِطَانَهٍ وَ وَلِيجَهٍ حَتَّى يَسْقُطَ فِيهَا مَنْ كَانَ يَشُقُّ الشَّعْرَ بِشَعْرَتَيْنِ حَتَّى لَا يَبْقَى إِلَّا نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا.

و ذكر أبـو جعفر محمـد بن الحسن أنه وجـد في بعض الكتب و لم يروه بخـط آدم بن علي بن آدم قـال عمير الكـوفي في معنى حـديثنا صـعب مستصـعب لا- يحتمله ملـک مقرب و لا- نبی مرسـل فهو مـا رويتم أن الله تبـارک و تعـالى لا يوصف و رسوله لا يوصف و المؤمن لا يوصف فمن احتمل حديثهم فقد حدهم و من حدهم فقد وصفهم و من وصفهم بكمالهم فقد أحاط بهم و هو أعلم منهم و قال نقطع الحديث عمن دونه فنكتفي به لأنه قال صـعب فقد صـعب على كل أحد حيث قال صـعب فالصعب لا يركب و لا يحمل عليه لأنه إذا ركب و حمل عليه فليس بصعب.

وَ قَالَ الْمُفَضَّلُ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام إِنَّ حَدِيثَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ ذَكْوَانُ أَجْرَدُ لَا يَحْتَمِلُهُ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَ لَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ وَ لَا عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَـانِ أَمَّا الصَّعْبُ فَهُـوَ الَّذِى لَمْ يُرْكَبْ بَعْـدُ وَ أَمَّا الْمُسْتَصْـعَبُ فَهُوَ الَّذِى يَهْرُبُ مِنْهُ إِذَا رَأَى وَ أَمَّا الـذَّكْوَانُ فَهُوَ ذَكَاءُ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَمَّا الْأَجْرَدُ فَهُوَ الَّذِى لَا يَتَعَلَّقُ بِهِ شَـیْ ءٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ لَا مِنْ خَلْفِهِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ فَأَحْسَنُ الْحَدِيثِ حَدِيثُنَا لَا يَحْتَمِلُ أَحَدٌ مِنَ الْخَلَائِقِ أَمْرَهُ بِكَمَالِهِ حَتَّى يَحُدَّهُ لِأَنَّ مَنْ حَدَّ شَيْئاً فَهُوَ أَكْبَرُ مِنْهُ.

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: سـليمان بن صالح طبق روايت مرفوعی از امام باقر عليه السـلام نقل می کند که فرمود: از اين نوع حديث ما، قلب ها بيزار و فراری اند؛ هر کس اقرار کرد

ص: ۱۹۳

بيش تر بگوييـد. منکران را رها کنيد، ناگزير فتنه ای است که رازداران سـقوط خواهند کرد؛ حتی کسـی که به اندازه ای دقيق النظر و باريک بين است که يک مو را شـکافته، تبـديل به دو مو می کنـد، سـقوط خواهد کرد تا جايی که جز ما و شيعيان ما کسی نماند.

ابو جعفر محمـد بن حسن صـفار ذکر کرده که حديث به خط آدم بن علی بن آدم يافت شده، اما روايت نگرديده، که در آن، عمير کوفی در مورد واژه های «صعب» و «مستصعب» که او را جز فرشته مقرب يا پيامبر مرسل تحمل نمی تواند، گزارش کرده که آنها حديثی است که شما روايت کرديد، از اين که خداوند وصف ناپذير و رسولش وصف پذير و مؤمن هم وصف ناپذير است.

اگر کسـی تحمـل حـديث ائمه عليهم السـلام را داشـته باشـد، در واقع آنان را محـدود کرده است و محـدود کردن (يا تعريف کردن)، همان توصيف است؛ وصف کننده آن ناگزير به کمالات آنان احاطه خواهد داشت و در نتيجه از آنان آگاه تر است.

و شـيخ ابـوجعفر گفته، بر فرض که از آخر حـديث دست بر داريم، که شـما قبـول نداريـد، به اول حـديث که واژه «صـعب» و «متصعب» آمده استدلال می کنيم که به دليل روايات فراوان به اين مضمون، قابل انکار نيست؛ چون صعب بر همه سخت است زيرا صعب شتری است که از سوار شدن منع می کند و بار برنمی دارد، چه اين که اگر غير از اين باشد، صعب نخواهد بود.

مفضّل از امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرمود: حدیث ما «صعب» و «مستصعب» و «ذکوان»، «اجرد» است که او را نه فرشته مقرب و نه نبی مرسل و نه بنده ای که خدا قلب او را برای ایمان امتحان کرده، نمی تواند تحمل کند.

«صعب» شتری است که هنوز سوارش نشده اند، «مستصعب» شتری است که از او فرار می کنند، «ذکوان» افراد زیرک مؤمنان و «اجرد» چیزی است که ما قبل و ما بعد به او وابسته نیست. و خداوند فرموده: «اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ»، - . زمر / ۲۳ - {خدا زیباترین سخن را نازل کرده است.} «احسن الحدیث» حدیث اهل بیت است که هیچ یک از مخلوقات تاب تحمل آن را به طور کامل ندارند تا آن را محدود کند (یا تعریف کند)، چون هر کس چیزی را محدود کند، بزرگ تر از آن خواهد بود. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۳ ب ۱۱ ح ۱۴-۱۶ -

**[ترجمه]

بیان

قوله و ذکر أبو جعفر کلام تلامذه الصفار أو کلام الصفار کما هو دأب القدماء و أبو جعفر هو الصفار و حاصل ما نقل عن عمیر الکوفی هو رفع الاستبعاد عن أن حدیثهم لا یحتمله ملک مقرب و لا نبی مرسل بأن من أحاط بکنه علم رجل و جمیع کمالاته فلا محاله یکون متصفا بجمیع ذلک علی وجه الکمال إذ ظاهر أن من لم یتصف بکمال علی وجه الکمال لا یمکنه معرفه ذلک الکمال علی هذا الوجه و لا بد فی الاطلاع علی کنه أحوال الغیر من مزیه کما یحکم به الوجدان فلا استبعاد فی قصور الملائکه و سائر الأنبیاء الذین هم دونهم فی الکمال عن الإحاطه بکنه کمالاتهم و غرائب حالاتهم ثم قال نحذف من الحدیث آخره الذی تأبون عن التصدیق به و نأخذ أوله و نحتج علیکم به لکونه مذکورا فی أخبار کثیره و لا یمکنکم إنکاره و هو قوله علیه السلام صعب مستصعب فنقول هذا یکفی لإثبات ما یدل علیه آخر الخبر لأن الصعب هو الجمل الذی یأبی

عن الركوب و الحمل و ظاهر أن المراد به هنا الامتناع عن الإدراك و الفهم و ظاهره شمول كل من هو غيرهم فقوله نقطع الحديث أى صدر الحديث عمن ذكر بعده من الملك المقرب و النبى المرسل و لا يبعد أن يكون من مستعملا بمعنى ما و يحتمل أن يكون المراد بقطع الحديث عمن دونه عدم المبالاه بإنكار من لا يفهمه و ينكره فالمراد بمن دون الحديث من لا يدركه عقله و الأول أظهر و قول المفضل لا يتعلق به شی ء المراد به إما عدم تعلق الفهم و الإدراك به أو عدم ورود شبهه و اعتراض عليه هذا غايه ما وصل إليه نظرى القاصر فی حل تلك العبارات التی تحيرت الأفهام الثاقبه فيها.

**[ترجمه]در تشريح حديث، ابو جعفر محمد بن حسن، كلامی از شاگردان صفار يا كلام خود صفار ذكر كرده است، چنانچه اين روش قدماء محدثين بوده است، و ابوجعفر (كنيه) همان صفار زاده است. حاصل نقل كلام از ابن عمير كوفی، رفع استبعاد در تحمّل حديث معصومين عليهم السلام می باشد به اين بيان: فرشته مقرب و پيامبر مرسل، تحمل حديث را نمی توانند؛ دليلش اين است كه هركس احاطه كامل به حقيقت و كنه علم كسی پيدا كند و همه كمال های او را دارا شود، ناگزير می تواند متصف به اوصاف او شود و همه كمالاتش را با وجه كامل فرا گيرد، زيرا ظاهراً (اين قاعده) مسلم است كه تا كسی خودش متصف به كمالی علی وجه الكمال نباشد، نمی تواند آن كمال را علی وجه الكمال بشناسد (شناخت ناقص كافی نيست).

در اطلاع پيدا كردن بر احوال غير و حقيقت آن، بايد برتری داشته باشد، چنانچه وجدان به اين حقيقت اعتراف دارد و حكم می كند؛ بنابراين استبعاد و دور از فهم نيست، اگر گفتيم فرشته ها و پيامبرانی كه از كمالات، پايين تر از امامان معصوم عليهم السلام هستند، توان احاطه علمی به كمالات و عجائب احوال امامان معصوم را ندارند.

سپس راوی گويد: آخر حديث را حذف كرديم، چون مانع از تصديق داشت و اول حديث را آورديم و به آن استدلال كرديم كه در اخبار فراوان آمده است و شما نمی توانيد آن را انكار كنيد و آن گفته امام عليه السلام «صعب مستصعب» است، پس می گوييم، اين بيانی كه عرضه شد برای اثبات آنچه آخر روايت دلالت

ص: ۱۹۴

بر آن دارد، كافی است.

زيرا «صعب» شتری است كه مانع سوار شدن و حمل می شود (چموش است) و اين مفهوم روشن است كه مراد در اينجا، امتناع از ادراک و فهميدن است و ظاهرش عموميت دارد و شامل همه كسانی می شود كه غير معصوم باشد.

پس گفته راوی كه گفت: «نقطع الحديث» يعنی قطع حديث كرديم، دو احتمال دارد: ۱. از اول حديث چيزی كه بعداً ذكر می شد را برداشتم و آن عبارت «الملك المقرب و النبی المرسل» بود و بعيد نيست در اين صورت، من در عبارت «من ذكره» به معنای «ما» باشد يعنی «عمّا ذكره» .

۲. مراد از قطع حديث از كسانی كه پايين تر از آن حضرات هستند، توجه نكردن و اهتمام نداشتن به انكار كسانی است كه نمی فهمند و انكار می نمايند ، پس مقصود از عبارت «من دون الحديث»، يعنی كسانی كه خرد آنها توان درک آن را ندارد؛

و احتمال اول اظهر و روشن تر است.

و گفته مفضل که در تفسیر واژه «اجدد» گفته است: چیزی به آن از جلو و از پشت سر تعلق نمی گیرد. مقصود از این عبارت «لا ـ یتعلق به شی»، یکی از دو احتمال است، یا مراد عدم تعلق فهم و درک به حدیث است که برای غیر معصوم قابل درک نیست؛ و یا مراد این است که قابل اعتراض و شبهه نیست (اصل مطلب صحیح و فهم ما قاصر).

علامه مجلسی می گوید: این نهایت مطلبی بود که در حل عباراتی که عقل ها و فهم های شرف اندیش در آن حیران می ماند، به نظر قاصرم رسید.

**[ترجمه]

«۴۰»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي الْبِلَادِ عَنْ سَدِيرٍ الصَّيْرَفِيِّ(۱)قَالَ: كُنْتُ بَيْنَ يَدَيْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَعْرِضُ عَلَيْهِ مَسَائِلَ قَدْ أَعْطَانِيهَا أَصْحَابُنَا إِذْ خَطَرَتْ بِقَلْبِي مَسْأَلَةٌ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَسْأَلَةٌ خَطَرَتْ بِقَلْبِي السَّاعَةَ قَالَ أَ لَيْسَتْ فِي الْمَسَائِلِ قُلْتُ لَا قَالَ وَ مَا هِيَ قُلْتُ قَوْلُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَعْرِفُهُ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ فَقَالَ نَعَمْ إِنَّ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُقَرَّبِينَ وَ غَيْرَ مُقَرَّبِينَ وَ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ مُرْسَلِينَ وَ غَيْرَ مُرْسَلِينَ وَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ مُمْتَحَنِينَ وَ غَيْرَ مُمْتَحَنِينَ وَ إِنَّ أَمْرَكُمْ هَذَا عُرِضَ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَلَمْ يُقِرَّ بِهِ إِلَّا الْمُقَرَّبُونَ وَ عُرِضَ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ فَلَمْ يُقِرَّ بِهِ إِلَّا الْمُرْسَلُونَ وَ عُرِضَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ فَلَمْ يُقِرَّ بِهِ إِلَّا الْمُمْتَحَنُونَ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سدیر صیرفی می گوید: نزد امام صادق علیه السلام مسائلی را که بین اصحاب مورد بحث بود عرضه داشتم، و مسئله ای را که در قلب من خطور کرد، امام پرسید چیست؟ عرض کردم: همین حدیث امیرالمؤمنین علیه السلام که می فرماید: ولایت ما سخت و ناهموار است و او را جز ملک مقرب یا پیامبر مرسل یا بنده ای که خدا قلبش را برای ایمان امتحان کرده، تحمل نمی تواننـد؟ امام علیه السلام فرمود: چنین است، ملائکه ها مقرب و غیر مقربند، انبیاء مرسل و غیر مرسلند، و مؤمنان هم آزموده و غیر آزموده اند، و این امر (امامت و ولایت) را جز فرشتگان مقرب، انبیاء مرسل و مؤمنان آزموده در راه ایمان، اقرار نکردند. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۶ ب ۱۲ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۴۱»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوْهَرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَنْ كَتَبَ اللَّهُ فِي قَلْبِهِ الْإِيمَانَ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: امر ما (ولایت) ما سخت و

ناهموار است که او را جز کسی که خدا در قلبش ایمان را نوشته باشد، تحمل نمی تواند. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۷ ب ۱۲ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۴۲»

یر، بصائر الـدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِیدِ وَ أَبُو طَالِبٍ جَمِیعاً عَنْ حَنَانٍ (۲) عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یَا أَبَا الْفَضْلِ لَقَدْ أَمْسَتْ شِیعَتُنَا وَ أَصْبَحَتْ عَلَی أَمْرٍ مَا أَقَرَّ بِهِ إِلَّا مَلَکٌ

ص: ۱۹۵

۱- بفتح السین المهمله و کسر الدال المهمله و سکون الیاء بعدها راء مهمله هو سدیر بن حکیم ابن صهیب أبو الفضل، عده الشیخ فی رجاله من أصحاب السجّاد و الباقر و الصادق علیهم السلام. و فی الکشّیّ روایتان تدلّ علی مدحه فلیراجع.

۲- هو حنان بن سدیر بن حکیم بن صهیب.

مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حنان گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: ای ابوالفضل، شیعیان ما صبح و شام کردند بر امری (ولایت) که به آن جز فرشته

ص: ۱۹۵

مقرب یا پیامبر مرسل یا بنده مؤمنی که خدا دلش را برای ایمان آزموده، اقرار نکرد.

**[ترجمه]

«۴۳»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ فُضَیْلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَمْرَكُمْ هَذَا لَا یَعْرِفُهُ وَ لَا یُقِرُّ بِهِ إِلَّا ثَلَاثَةٌ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِیٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِیمَانِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: فضیل از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: این امر شما را (ولایت) نمی شناسد و اقرار نمی کند، جز سه کس: فرشته مقرب، یا پیامبر مرسل، یا بنده ای که خدا دلش را برای ایمان آزموده است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۷ ب ۱۲ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۴۴»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزٍ عَنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَمْرَنَا هَذَا لَا یَعْرِفُهُ وَ لَا یُقِرُّ بِهِ إِلَّا ثَلَاثَةٌ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِیٌّ مُصْطَفًی أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِیمَانِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: فضیل از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: این امر ما را (ولایت) نمی شناسد و اقرار نمی کند، جز سه کس: فرشته مقرب، یا پیامبر برگزیده، یا بنده ای که خدا دلش را برای ایمان آزموده است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۷ ب ۱۲ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۴۵»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنِ ابْنِ أُذَیْنَةَ عَنْ أَبَانِ بْنِ أَبِی عَیَّاشٍ عَنْ سُلَیْمِ بْنِ قَیْسٍ قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِنَّ أَمْرَنَا أَهْلَ الْبَیْتِ صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا یَعْرِفُهُ وَ لَا یُقِرُّ بِهِ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِیٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مُؤْمِنٌ نَجِیبٌ

امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سليم بن قيس گويد: امير المؤمنين عليه السلام فرمود: همانا امر ما اهل بيت عليهم السلام (ولايت)، سخت و ناهموار است كه او را نمى شناسد و به آن اقرار نمى كند، جز فرشته مقرب يا پيامبر مرسل يا مؤمن نجيبى كه خدا قلبش را براى ايمان امتحان كرده است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۷ ب ۱۲ ح ۵ -

**[ترجمه]

«۴۶»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ وُهَيْبِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ عَلَى الْكَافِرِ لَا يُقِرُّ بِأَمْرِنَا إِلَّا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصير گويد: امام باقر عليه السلام فرمود: همانا امر ما (ولايت) بر كافر سخت و ناهموار است و به امر ما اقرار نمى كند جز پيامبر مرسل يا فرشته مقرب يا بنده اى كه خدا دلش را براى ايمان آزموده است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۷ ب ۱۲ ح ۶ -

**[ترجمه]

«۴۷»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مَالِكٍ الْكُوفِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ زِيَادِ بْنِ الْمُنْذِرِ عَنْ زِيَادِ بْنِ سُوقَةَ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْحَسَنِ فَذَكَرْنَا مَا أَتَى إِلَيْهِمْ فَبَكَى حَتَّى ابْتَلَّتْ لِحْيَتُهُ مِنْ دُمُوعِهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ أَمْرَ آلِ مُحَمَّدٍ أَمْرٌ جَسِيمٌ مُقَنَّعٌ لَا يُسْتَطَاعُ ذِكْرُهُ وَ لَوْ قَدْ قَامَ قَائِمُنَا عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى فَرَجَهُ لَتَكَلَّمَ بِهِ وَ صَدَّقَهُ الْقُرْآنُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زياد بن سوقه مى گويد: نزد محمد بن عمر بن حسن بوديم و از پيش آمدها براى آنان يادآورى نموديم. وى به قدرى گريست كه ريشش تر شد و گفت امر آل محمد صلى الله عليه وآله، بزرگ، قانع كننده ولى پنهان است كه توانايى بيان آن نيست؛ اما وقتى قائم ما بيايد درباره آن سخن گفته و قرآن او را تصديق خواهد كرد. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۷ ب ۱۲ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۴۸»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ اللُّؤْلُؤِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْهَيْثَمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا ثَلَاثَةٌ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ

لِلْإِيمَانِ ثُمَّ قَالَ يَا أَبَا حَمْزَهَ أَ لَسْتَ تَعْلَمُ أَنَّ فِي الْمَلَائِكَهِ مُقَرَّبِينَ وَ غَيْرَ مُقَرَّبِينَ وَ فِي النَّبِيِّينَ مُرْسَلِينَ وَ غَيْرَ مُرْسَلِينَ وَ فِي الْمُؤْمِنِينَ مُمْتَحَنِينَ وَ غَيْرَ مُمْتَحَنِينَ قُلْتُ بَلَى قَالَ أَ لَمَا تَرَى إِلَى صَفْوَهِ أَمْرِنَا إِنَّ اللَّهَ اخْتَارَ لَهُ مِنَ الْمَلَائِكَهِ مُقَرَّبِينَ وَ مِنَ النَّبِيِّينَ مُرْسَلِينَ وَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ مُمْتَحَنِينَ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو حمزه ثمالی گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: امر ما سخت و ناهموار است و تحمل نمی تواند کرد مگر سه کس: ملک مقرب و یا نبی مرسل، یا بنده ای که خدا دل او را برای ایمان آزموده باشد، و سپس فرمود: ای ابو حمزه، آیا نمی دانی که در میان ملائکه ها، مقرب و غیر مقرب و در میان پیامبران، مرسل و غیر مرسل و در میان مؤمنین، امتحان شده و غیر امتحان شده است؟ عرض کردم: بلی. فرمود: آیا نمی بینی برای امر خالص ما (ولایت)، خدا از برای او از ملائکه ها مقربین را و از پیامبران مرسلین را و از مؤمنان امتحان شد گان را انتخاب کرده است. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۸ ب ۱۲ ح ۸ -

**[ترجمه]

بیان

إلی صفوه أمرنا أی خالصه و یحتمل أن یکون مصدرا.

ص: ۱۹۶

**[ترجمه]«إلی صفوه أمرنا» امر خالص ما یا خالص کردن امر ما.

ص: ۱۹۶

**[ترجمه]

«۴۹»

یر، بصائر الدرجات یَعْقُوبُ بْنُ یَزِیدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُخَلَّدِ بْنِ حَمْزَهَ بْنِ نَصْرٍ عَنْ أَبِی الرَّبِیعِ الشَّامِیِّ (۱) عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: کُنْتُ مَعَهُ جَالِساً فَرَأَیْتُ أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام قَدْ قَامَ فَرَفَعَ رَأْسَهُ وَ هُوَ یَقُولُ یَا أَبَا الرَّبِیعِ حَدِیثٌ تَمْضَغُهُ الشِّیعَهُ بِأَلْسِنَتِهَا لَا تَدْرِی مَا کُنْهُهُ قُلْتُ مَا هُوَ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ قَالَ قَوْلُ أَبِی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهما السلام إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا یَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَکٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِیٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِیمَانِ یَا أَبَا الرَّبِیعِ أَ لَا تَرَی أَنَّهُ یَکُونُ مَلَکٌ وَ لَا یَکُونُ مُقَرَّباً وَ لَا یَحْتَمِلُهُ إِلَّا مُقَرَّبٌ وَ قَدْ یَکُونُ نَبِیٌّ وَ لَیْسَ بِمُرْسَلٍ وَ لَا یَحْتَمِلُهُ إِلَّا مُرْسَلٌ وَ قَدْ یَکُونُ مُؤْمِنٌ وَ لَیْسَ بِمُمْتَحَنٍ وَ لَا یَحْتَمِلُهُ إِلَّا مُؤْمِنٌ قَدِ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِیمَانِ.

یج، الخرائج و الجرائح محمد بن علی بن المحسن عن الشیخ أبی جعفر الطوسی عن أحمد بن الولید عن أبیه عن الصفار عن ابن یزید مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو ربیع شامی می گوید: با امام باقر علیه السلام نشسته بودم. امام از جا بر خاسته سر را بالا کرد و فرمود: ای ابو ربیع، حدیثی در میان شیعه رائج است و آن را به زبان می آورند که تو نمی دانی حقیقت آن چیست؟ عرض کردم: فدایت شوم کدام است؟ فرمود: گفتار جدم علی بن ابی طالب علیه السلام است که فرموده: امر ما سخت است و ناهموار که جز فرشته مقرب خدا یا نبی مرسل و یا بنده ای که قلب او مورد آزمون خدا قرار گرفته، تاب تحمل آن را ندارد؛ چه این که بعضی فرشته ها مقرب نبوده و برخی انبیاء مرسل نیستند، همچنان که برخی مؤمنان مورد آزمون قرار نگرفته اند. - . بصائرالدرجات ۱: ۴۸ ب ۱۲ ح ۹ -

الخرائج و الجرائح: مثل حدیث بالا روایت شده است. - . الخرائج و الجرائح: ۷۹۳ ب ۱۶ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۵۰»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی بْنِ أَعْیَنَ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ عَلِیُّ بْنُ حَنْظَلَهَ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَسَأَلَهُ عَلِیُّ بْنُ حَنْظَلَهَ عَنْ مَسْأَلَهٍ فَأَجَابَ فِیهَا فَقَالَ عَلِیٌّ فَإِنْ کَانَ کَذَا وَ کَذَا فَأَجَابَهُ فِیهَا بِوَجْهٍ آخَرَ وَ إِنْ کَانَ کَذَا وَ کَذَا فَأَجَابَهُ بِوَجْهٍ آخَرَ حَتَّی أَجَابَهُ فِیهَا بِأَرْبَعَهِ وُجُوهٍ فَالْتَفَتَ إِلَیَّ عَلِیُّ بْنُ حَنْظَلَهَ قَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَدْ أَحْکَمْنَاهُ فَسَمِعَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لَا تَقُلْ هَکَذَا یَا أَبَا الْحَسَنِ فَإِنَّکَ رَجُلٌ وَرِعٌ إِنَّ

مِنَ الْأَشْيَاءِ أَشْيَاءَ ضَيِّقَةً وَ لَيسَ تَجْرِی إِلَّا عَلَی وَجْهٍ وَاحِدٍ مِنْهَا وَقْتُ الْجُمُعَهِ لَیسَ لِوَقْتِهَا إِلَّا وَاحِدٌ حِینَ تَزُولُ الشَّمْسُ وَ مِنَ الْأَشْیَاءِ أَشْیَاءَ مُوَسَّعَهً تَجْرِی عَلَی وُجُوهٍ کَثِیرَهٍ وَ هَذَا مِنْهَا وَ اللَّهِ إِنَّ لَهُ عِنْدِی سَبْعِینَ وَجْهاً (۲)».

**[ترجمه]اختصاص و بصائر الدرجات: عبدالاعلی بن اعین می گوید: من و علی بن حنظله بر امام صادق علیه السلام وارد شدیم. ابن حنظله مسئله ای پرسید، امام جواب فرمود. وی صورت مسئله را عوض کرد، امام به گونه ای دیگر پاسخ داد. همین طور پرسش و پاسخ ادامه یافت تا این که حضرت به چهار گونه پاسخ فرمود. - راوی می گوید: - ابن حنظله متوجه من شد و گفت: ای ابو محمد، ما او را احکام کردیم (به عنوان اعتراض از وی مسئله می پرسیم و او چند گونه پاسخ می دهد). امام حرف او را شنید، فرمود: چنین مگو! تو مرد باتقوایی هستی، بعضی چیزها پاسخ انحصاری و فقط یک پاسخ دارد مانند وقت جمعه که فقط هنگام زوال خورشید است، و بعضی چیزها را به دلیل وسعتش، چند گونه پاسخ می توان داد، مانند همین سؤال تو. قسم به خدا، برای آن هفتاد پاسخ در نزد من موجود است. - . اختصاص: ۲۸۷ - ۲۸۸ -

**[ترجمه]

بیان

لعل ذکر وقت الجمعه علی سبیل التمثیل و الغرض بیان أنه لا ینبغی مقایسه

ص: ۱۹۷

۱- اختلفوا فی اسمه فبعض سمّاه خالد بن أوفی و بعض سمّاه خلیل بن أوفی، و المحکی عن إیضاح الاشتباه و رجال ابن داود و الموجود فی رجال النجاشیّ هو خلید بن أوفی قال النجاشیّ فی ص ۱۱۱ خلید بن أوفی أبو الربیع الشامیّ العنزی روی عن أبی عبد اللّه علیه السلام، له کتاب یرویه عبد اللّه بن مسکان اه. و الرجل إمامی ممدوح، من أصحاب الباقر و الصادق علیهما السلام، یروی عنه ابن محبوب و ابن مسکان و هما من أصحاب الإجماع.

۲- یاتی الحدیث عن المحاسن من باب علل اختلاف الأحادیث.

بعض الأمور ببعض فی الحکم فکثیرا ما یختلف الحکم فی الموارد الخاصه و قد یکون فی شی ء واحد سبعون حکما بحسب الفروض المختلفه.

**[ترجمه]شاید ذکر وقت جمعه از باب مثال باشد و مقصد بیان این مطلب باشد که سزاوار نیست

ص: ۱۹۷

بعضی کارها نسبت به بعضی دیگر، دارای حکم بسیار است؛ زیرا بسیار اوقات حکم در یک مورد اختلاف پیدا می کند و گاهی یک چیز دارای هفتاد حکم از دیدگاه های مختلف است.

**[ترجمه]

«۵۱»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ عَنِ اللُّؤْلُؤِیِّ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ أَبُو بَصِیرٍ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَبَیْنَا نَحْنُ قُعُودٌ إِذْ تَکَلَّمَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بِحَرْفٍ فَقُلْتُ أَنَا فِی نَفْسِی هَذَا مِمَّا أَحْمِلُهُ إِلَی الشِّیعَهِ هَذَا وَ اللَّهِ حَدِیثٌ لَمْ أَسْمَعْ مِثْلَهُ قَطُّ قَالَ فَنَظَرَ فِی وَجْهِی ثُمَّ قَالَ إِنِّی لَأَتَکَلَّمُ بِالْحَرْفِ الْوَاحِدِ لِی فِیهِ سَبْعُونَ وَجْهاً إِنْ شِئْتُ أَخَذْتُ کَذَا وَ إِنْ شِئْتُ أَخَذْتُ کَذَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: علی بن حمزه می گوید: من و ابو بصیر بر امام صادق علیه السلام وارد شدیم و نشسته بودیم که آن حضرت حرفی فرمود: من در ذهن خود گفتم، قسم به خدا مانند این حدیث هرگز نشنیده ام و به شیعیان خواهم گفت.

امام علیه السلام به صورت من نگاهی نموده، فرمود: من یک حرف می گویم که هفتاد صورت دارد، به هر صورت که بخواهی او را بگیر. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۴۹ ب ۹ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۵۲»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ عَبْدِ الْغَفَّارِ الْجَازِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنِّی لَأَتَکَلَّمُ عَلَی سَبْعِینَ وَجْهاً لِی فِی کُلِّهَا الْمَخْرَجُ.

**[ترجمه]اختصاص: بصائر الدرجات: عبدالغفار جازی می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: من بر هفتاد وجه حرف می زنم که در تمام آن ها، راه خارج شدن بر من باز است.

**[ترجمه]

«۵۳»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّا لَنَتَکَلَّمُ بِالْکَلِمَهِ لَهَا سَبْعُونَ وَجْهاً لَنَا مِنْ کُلِّهَا الْمَخْرَجُ.

**[ترجمه]اختصاص: بصائر الدرجات: محمد بن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: من بر هفتاد وجه حرف می زنم که در تمام آن ها راه خارج شدن بر من باز است.

**[ترجمه]

«۵۴»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ أَیُّوبَ أَخِی أُدَیْمٍ عَنْ حُمْرَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنِّی لَأَتَکَلَّمُ عَلَی سَبْعِینَ وَجْهاً لِی مِنْ کُلِّهَا الْمَخْرَجُ.

یر، بصائر الدرجات أحمد بن محمد عن الأهوازی عن فضاله و علی بن الحکم معا عن عمر بن أبان عن أیوب مثله- یر، بصائر الدرجات أحمد بن محمد عن ابن أبی نجران عن محمد بن حمران عن محمد بن مسلم عنه علیه السلام مثله- یر، بصائر الدرجات أحمد عن الأهوازی عن فضاله عن حمران مثله.

**[ترجمه]اختصاص: بصائر الدرجات: حمران گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: من بر هفتاد وجه حرف می زنم که در تمام آن ها راه خارج شدن بر من باز است.

بصائر الدرجات: عمر بن ابان از ایوب، مثل آن روایت شده است.

بصائر الدرجات: محمد بن مسلم از امام صادق علیه السلام، مثل آن روایت شده است.

بصائر الدرجات: از حمران مثل آن روایت شده است.

**[ترجمه]

«۵۵»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنِ ابْنِ جَبَلَهَ عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَیَابَهَ عَنْهُ علیه السلام مِثْلَهُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: عبدالرحمن بن سیابه از امام صادق علیه السلام، مثل آن روایت شده است.

**[ترجمه]

«۵۶»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ فَضَالَةَ عَنِ ابْنِ عَمِيرَةَ عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنِّی لَأُحَدِّثُ النَّاسَ عَلَی سَبْعِينَ وَجْهاً لِی فِی كُلِّ وَجْهٍ مِنْهَا الْمَخْرَجُ.

ص: ۱۹۸

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: ابوصـباح می گویـد: امام صادق علیه السـلام فرمود: من با مردم حـدیثی می گویم که هفتاد وجه داشته باشد و راه بیرون رفت آن برای من باز است.

ص: ۱۹۸

**[ترجمه]

«۵۷»

یر، بصـائر الـدرجات أَحْمَـدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْأَحْوَلِ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: أَنْتُمْ أَفْقَهُ النَّاسِ مَا عَرَفْتُمْ مَعَانِیَ کَلَامِنَا إِنَّ کَلَامَنَا لَیَنْصَرِفُ عَلَی سَبْعِینَ وَجْهاً.

ختص، الإختصاص أحمد و عبد الله ابنا محمد بن عیسی عن ابن محبوب مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: احول می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: شما داناترین مردمید، مادامی که معانی کلام ما را بشناسید؛ زیرا گفتار ما به هفتاد وجه بر می گردد.

اختصاص: ابن ایوب مثل آن را روایت کرده است. -. اختصاص: ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۵۸»

یر، بصائر الـدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَـی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِـنَانٍ عَنْ عَبْدِ الْکَرِیم بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِی بَصِـیرٍ قَالَ سَـمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنِّی لَأَتَکَلَّمُ بِالْکَلِمَهِ الْوَاحِدَهِ لَهَا سَبْعُونَ وَجْهاً إِنْ شِئْتُ أَخَذْتُ کَذَا وَ إِنْ شِئْتُ أَخَذْتُ کَذَا.

ختص، الإختصاص ابن أبی الخطاب و محمد بن عیسی عن عبد الکریم مثله.

**[ترجمه]بصـائر الـدرجات: ابوبصـیر گویـد: از امام صادق علیه السـلام شـنیدم می فرمود: من یک سـخن می گویم که هفتاد صورت دارد و به هر صورت که بخواهی، او را بگیر.

اختصاص: عبدالکریم مثل آن را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۵۹»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنِ الْحُسَـیْنِ بْنِ عُثْمَانَ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: إِنِّی لَأَتَکَلَّمُ

بِالْكَلَامِ يَنْصَرِفُ عَلَى سَبْعِينَ وَجْهاً كُلَّهَا لِی مِنْهُ الْمَخْرَجُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حسین بن عثمان از کسی که او را خبر داده، از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: من یک سخن می گویم که هفتاد صورت دارد و برایم از هر یک از آن ها راهی برون رفت موجود است. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۵۰ ب ۹ ح ۱۴ -

**[ترجمه]

«۶۰»

یر، بصائر الدرجات الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ كَامِلٍ التَّمَّارِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا كَامِلُ تَدْرِی مَا قَوْلُ اللَّهِ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَفْلَحُوا وَ فَازُوا وَ أُدْخِلُوا الْجَنَّهَ قَالَ قَدْ أَفْلَحَ الْمُسَلِّمُونَ إِنَّ الْمُسَلِّمِینَ هُمُ النُّجَبَاءُ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: کامل تمار می گوید: امام باقر علیه السلام به من فرمود: می دانی مراد خداوند از «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ» چیست؟ عرض کردم: فدایت شوم! رستگار گردیده، وارد بهشت شدند. فرمود: تسلیم شوندگان رستگار شدند؛ همانا مسلمانان نجیبانند. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۵۰ ب ۹ ح ۱۵ -

**[ترجمه]

«۶۱»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنِ الْكَاهِلِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ تَلَا هَذِهِ الْآیَهَ فَلا وَ رَبِّكَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَكِّمُوكَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً فَقَالَ لَوْ أَنَّ قَوْماً عَبَدُوا اللَّهَ وَ وَحَّدُوهُ ثُمَّ قَالُوا لِشَیْ ءٍ صَنَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَوْ صَنَعَ كَذَا وَ كَذَا أَوْ وَجَدُوا ذَلِكَ فِی أَنْفُسِهِمْ كَانُوا بِذَلِكَ مُشْرِكِینَ ثُمَّ قَالَ فَلا وَ رَبِّكَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَكِّمُوكَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً قَالَ هُوَ التَّسْلِیمُ فِی الْأُمُورِ(۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: کاهلی می گوید: امام صادق علیه السلام آیه «فَلا وَ رَبِّكَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَكِّمُوكَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً»، - . نساء / ۶۵ - {ولی چنین نیست، به پروردگارت قَسَم که ایمان نمی آورند، مگر آنکه تو را در مورد آنچه میان آنان مایه اختلاف است داور گردانند؛ سپس از حکمی که کرده ای، در دلهایشان احساس ناراحتی [و تردید] نکنند، و کاملاً سرِ تسلیم فرود آورند.} را تلاوت نموده، فرمود اگر قومی خدای یگانه را عبادت کردند ولی درباره کاری که پیامبر صلی الله علیه وآله انجام داده می گویند، ای کاش پیامبر چنین می کرد یا در ذهن شان به این فکر باشند، این ها مشرکانند؛ سپس فرمود: خداوند فرموده: «فَلا وَ رَبِّكَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَكِّمُوكَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً»، مراد از آن، تسلیم در کارها است. - . بصائرالدرجات

:۷ ۳۴۹ ب ۹ ح ۹ -

**[ترجمه]

بيان

لو فی قوله لو صنع للتمنی.

ص: ۱۹۹

۱- الظاهر اتّحاده مع ما یاتی تحت الرقم ۶۶ و ۶۸ و ۸۴ و ۸۵ و ان اختلف التعابیر و زاد فیها و نقص.

۲- یاتی الحدیث عن المحاسن عن عبد اللّه الکاهلیّ مع اختلاف و تقدیم و تأخیر فی ألفاظه تحت الرقم ۹۰ و عن البصائر لسعد بن عبد اللّه تحت الرقم ۱۰۸

**[ترجمه]«لو» در «لوصنع» برای تمنی آمده است.پ

ص: ۱۹۹

**[ترجمه]

«۶۲»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ یَزِیدَ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ مَنْ یَقْتَرِفْ حَسَنَهً نَزِدْ لَهُ فِیها حُسْناً قَالَ الِاقْتِرَافُ التَّسْلِیمُ لَنَا وَ الصِّدْقُ عَلَیْنَا وَ أَنْ لَا یَکْذِبَ عَلَیْنَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: فضیل می گوید امام باقر در باره آیه «وَ مَنْ یَقْتَرِفْ حَسَنَهً نَزِدْ لَهُ فِیها حُسْناً» - . شوری / ۲۳ - {و هر کس نیکی به جای آورد [و طاعتی اندوزد]، برای او در ثواب آن خواهیم افزود. } فرمود: اقتراف تسلیم بودن برای ما، راست گفتن بر ما و دروغ نبستن بر ما می باشد. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۵۰ ب ۹ ح ۱۲ -

**[ترجمه]

«۶۳»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنْ أَبِی أَحْمَدَ وَ جَمَّالٍ عَنْ سَعِیدِ بْنِ غَزْوَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ وَ اللَّهِ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ أَقَامُوا الصَّلَاهَ وَ آتَوُا الزَّکَاهَ ثُمَّ لَمْ یُسَلِّمُوا لَکَانُوا بِذَلِکَ مُشْرِکِینَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآیَهَ فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوکَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سعید بن غزوان می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: به خدا سوگند اگر به خدای یگانه ایمان آورده، نماز گزارده و زکات دهند اما تسلیم نباشند، از مشرکانند؛ پس حضرت آیه «فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوکَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً» را تلاوت نمود. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۵۰ ب ۹ ح ۱۳ -

**[ترجمه]

«۶۴»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِهِ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً قَالَ هُوَ التَّسْلِیمُ فِی الْأُمُورِ.

یر، بصائر الدرجات محمد بن عیسی عن الحسن عن جعفر بن زهیر عن عمرو بن حمران عن أبی عبد الله علیه السلام مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام از تفسیر آیه «وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً»، پرسش شد، فرمود: مراد از آن، تسلیم در کارها است. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۴۹ ب ۹ ح ۶ -

بصائر الدرجات: عمرو بن حمران از امام صادق علیه السلام مثل آن را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۶۵»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ (۱) عَنْ رِبْعِیٍّ عَنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِهِ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً قَالَ التَّسْلِیمُ فِی الْأُمُورِ وَ هُوَ قَوْلُهُ تَعَالَی ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً

**[ترجمه]بصائر الدرجات: فضیل از امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه «وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً» روایت کرده که فرمود: مراد از آن تسلیم در کارها است و او قول خداوند متعال است: «ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً»، مراد از آن، تسلیم در کارها است. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۴۹ ب ۹ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۶۶»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ کَامِلٍ التَّمَّارِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا کَامِلُ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الْمُسَلِّمُونَ یَا کَامِلُ إِنَّ الْمُسَلِّمِینَ هُمُ النُّجَبَاءُ یَا کَامِلُ النَّاسُ أَشْبَاهُ الْغَنَمِ إِلَّا قَلِیلًا مِنَ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنُ قَلِیلٌ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: کامل تمار می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: یا کامل، «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ»، یعنی: مسلمین گرامی و نجیبند، مردم شبیه گوسفندانند مگر اندکی از مؤمنان، و مؤمن هم اندک است. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۴۹ ب ۹ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۶۷»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ جَمِیلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً قَالَ التَّسْلِیمُ فِی الْأَمْرِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جمیل بن دراج از امام صادق علیه السلام در تفسیر قول خدای متعال «وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً» فرمود: تسلیم بودن در کارها است. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۴۹ ب ۹ ح ۸ -

**[ترجمه]

«۶۸»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ الْأَحْوَلِ عَنْ كَامِلٍ التَّمَّارِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام وَحْدِي فَنَكَسَ رَأْسَهُ إِلَى الْأَرْضِ فَقَالَ قَدْ أَفْلَحَ الْمُسَلِّمُونَ إِنَّ الْمُسَلِّمِينَ هُمُ النُّجَبَاءُ يَا كَامِلُ النَّاسُ كُلُّهُمْ بَهَائِمُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنُ غَرِيبٌ وَ الْمُؤْمِنُ غَرِيبٌ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: کامل تمار می گوید: به تنهایی نزد امام باقر علیه السلام بودم. حضرت سر به زیر انداخت و فرمود: تسلیم شوندگان رستگار شدند و مسلمین همان فرزانگان و گرامیانند، ای کامل! مردم همه مانند چهارپایانند مگر اندکی از مؤمنان، و مؤمن هم غریب و تنها است. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۰ ب ۲۰ ح ۱ -

**[ترجمه]

بیان

أی لا یجد من یأنس به لقله من یوافقه فی دینه.

ص: ۲۰۰

۱- و فی نسخه: عن حماد بن عیسی

**[ترجمه]یعنی کسی را پیدا نمی کند که با او انس بگیرد، به خاطر کمی کسانی که در دیانت با او موافق باشد.

ص: ۲۰۰

**[ترجمه]

«۶۹»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بِأَیِّ شَیْ ءٍ عَلِمَتِ الرُّسُلُ أَنَّهَا رُسُلٌ قَالَ قَدْ كُشِفَ لَهَا عَنِ الْغِطَاءِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بِأَیِّ شَیْ ءٍ عَلِمَ الْمُؤْمِنُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ قَالَ بِالتَّسْلِيمِ لِلَّهِ فِی كُلِّ مَا وَرَدَ عَلَيْهِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: مفضل بن عمر می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: چگونه پیامبر می داند که پیامبر است؟ فرمود: پرده از پیش چشم وی کنار می رود. عرض کردم: مؤمن بودن کسی چگونه معلوم می شود؟ فرمود: در هر پیش آمدی، او تسلیم خداوند است. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۰ ب ۲۰ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۷۰»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ ضُرَيْسٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام أَ رَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَكُنِ الصَّوْتُ الَّذِی قُلْنَا لَكُمْ إِنَّهُ يَكُونُ مَا أَنْتَ صَانِعٌ قَالَ قُلْتُ أَنْتَهِی فِيهِ وَ اللَّهِ إِلَى أَمْرِكَ فَقَالَ هُوَ وَ اللَّهِ التَّسْلِيمُ وَ إِلَّا فَالذَّبْحُ وَ أَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ضریس می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: اگر صدایی که موقع ظهور قائم (عج) از آسمان شنیده می شود، نمی بود، چه کار می کردید؟ عرض کردم: قسم به خدا، به فرمان شما هستیم. فرمود: قسم به خدا، فرمان لازم ما، همان تسلیم است، و الا جز سر بریدن و هلاک شدن نیست، و با دست مبارک به گلویش اشاره کرد. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۰ ب ۲۰ ح ۱ -

**[ترجمه]

بیان

الصوت هو الذی ینادی به من السماء عند قیام القائم عجل الله فرجه و لعل المراد أنه إن أبطأ علیکم هذا الصوت الذی تنتظرونه عن قریب ما أنتم صانعون هل تخرجون بالسیف بدون سماع ذلک الصوت فقال الراوی أنتهی فیه إلی أمرک فقال علیه السلام هو أی الانتهاء إلی أمری أو الأمر الواجب اللازم التسلیم و إن لم تفعلوا و تعجلوا فی طلب الفرج قبل أوانه فهو موجب لذبحکم

أو لذبحنا.

**[ترجمه]«الصوت» آوازی است که از آسـمان، هنگام قیام قائم (عـج) شـنیده می شود، شایـد مراد این باشد اگر این صدا که شمـا به همین نزدیکی در انتظار آن هستیـد به تأخیر افتـد، چه کار می کنیـد؟ آیا بـدون شـنیدن آن صـدا با شمشـیر خروج می کنید؟ پس راوی گفت: در این مورد تسـلیم امر شـما هستیم، امام علیه السـلام فرمود: تسـلیم شدن به امر ما یا امر واجب و لازم ما، تسـلیم شدن است؛ و اگر انجام ندهید و در جستجوی فرج قبل از رسیدن وقتش عجله کنید، پس آن باعث کشته شدن شما یا ما می گردد.

**[ترجمه]

«۷۱»

یر، بصـائر الـدرجات بَعْضُ أَصْـحَابِنَا عَمَّنْ رَوَى عَنْ ثَعْلَبَةَ عَنْ زُرَارَهَ وَ حُمْرَانَ قَالا ـ كَانَ يُجَالِسُـِنَا رَجُلٌ مِنْ أَصْـحَابِنَا(۱) فَلَمْ يَكُنْ يَسْـمَعُ بِحَدِيثٍ إِلَّا قَالَ سَلِّمُوا حَتَّى لُقِّبَ فَكَانَ كُلَّمَا جَاءَ قَالُوا قَدْ جَاءَ سَلِّمْ فَدَخَلَ حُمْرَانُ وَ زُرَارَهُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ إِنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْـحَابِنَا إِذَا سَـمِعَ شَـيْئاً مِنْ أَحَادِيثِكُمْ قَالَ سَلِّمُوا حَتَّى لُقِّبَ وَ كَانَ إِذَا جَاءَ قَالُوا جَاءَ سَلِّمْ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام قَدْ أَفْلَحَ الْمُسَلِّمُونَ إِنَّ الْمُسَلِّمِينَ هُمُ النُّجَبَاءُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زراره و حمران می گوید مردی از شـیعیان همنشین ما بود، هر حدیثی که از ائمه علیهم السلام می شنید می گفت: تسلیم باشید، تا این که مردم به او لقب «تسلیم باشید»، دادند، پس هر وقت در مجلسی وارد می شد برایش می گفتند: آقای «تسلیم باشید» آمد، پس حمران و زراره بر امام باقر علیه السلام وارد شدند و گفتند: مردی از یاران ما وقتی چیزی از احادیث شـما را می شـنود، می گوید تسـلیم باشید، حتی لقب «تسلیم باشید» به او داده اند، هر گاه در مجلسی وارد می شود مردم می گوینـد، آقای «تسـلیم باشـید» وارد شـد؟ حضـرت فرمود: به تحقیق تسـلیم شونـدگان رسـتگار شدند. همانا مسـلمانان نجیبانند. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۱ ب ۲۰ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۷۲»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ عَنِ الْبَرْقِيِّ وَ الْأَهْوَازِيِّ عَنِ النَّضْرِ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ الْحُرِّ أَخِي أُدَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السـلام يَقُولُ إِنَّ رَجُلًا مِنْ مَوَالِي عُثْمَانَ كَانَ شَـتَّاماً لِعَلِيٍّ علیه السلام فَحَدَّثَنِي مَوْلًى لَهُمْ يَأْتِينَا وَ يُبَايِعُنَا أَنَّهُ حِينَ أُحْضِرَ قَالَ مَا لِي وَ لَهُمْ قَالَ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا آمَنَ هَذَا قَالَ فَقَالَ أَ مَا تَسْـمَعُ قَوْلَ اللَّهِ فَلا وَ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيما شَجَرَ بَيْنَهُمْ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لَا وَ اللَّهِ حَتَّى يَكُونَ الشَّكُّ فِي الْقَلْبِ وَ إِنْ صَامَ وَ صَلَّى.

١- لعله كليب بن معاويه الآتی تحت الرقم ٨٠.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ایوب بن حر برادر ادیم، می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: مردی از طرفداران عثمان به علی علیه السلام زیاد دشنام می داد، دوست آن ها برایم خبر آورد که آن شخص می آید و با ما بیعت می کند. وقتی او آمد و در مجلس حاضر شد، حضرت فرمود: ما را با آن ها چه کار؟ گفت: فدایت گردم، این مرد ایمان نیاورده؟ حضرت فرمود: آیا نشنیده‌ای قول خدای متعال را: «فَلاٰ وَ رَبِّكَ لاٰ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمٰا شَجَرَ بَيْنَهُمْ» جز این که او گفت: هیهات هیهات! به خدا قسم دور است دور است تا وقتی که شک در قلب باشد، هر چند روزه گیرد و نماز بگذارد. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۱ ب ۲۰ ح ۳ -

ص: ۲۰۱

**[ترجمه]

«۷۳»

یر، بصائر الدرجات عَنْهُ عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنِ النَّضْرِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ ضُرَيْسٍ (۱) عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَدْ أَفْلَحَ الْمُسَلِّمُونَ إِنَّ الْمُسَلِّمِينَ هُمُ النُّجَبَاءُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ضریس از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: به تحقیق تسلیم شوندگان رستگار شدند، همانا مسلمانان نجیبانند. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۱ ب ۲۰ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۷۴»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ سَدِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام تَرَكْتَ مَوَالِيَكَ مُخْتَلِفِينَ يَتَبَرَّأُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ قَالَ مَا أَنْتَ وَ ذَاكَ إِنَّمَا كُلِّفَ النَّاسُ ثَلَاثَةً مَعْرِفَةَ الْأَئِمَّةِ وَ التَّسْلِيمَ لَهُمْ فِيمَا يَرِدُ عَلَيْهِمْ وَ الرَّدَّ إِلَيْهِمْ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سدیر می گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: دوستان شما با هم اختلاف داشته، از همدیگر بیزاری می جویند. حضرت فرمود: چه کار به آن ها داری؟ مردم فقط سه وظیفه دارند: شناختن ائمه، تسلیم بودن ایشان در آنچه از ائمه دریافت می کنند، باز گرداندن به ائمه در چیزی که اختلاف دارند. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۱ ب ۲۰ ح ۸ -

**[ترجمه]

«۷۵»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمَّادٍ السَّمَنْدَلِیِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَالِمٍ الْأَشَلِّ عَنْ أَبِیهِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا سَالِمُ إِنَّ الْإِمَامَ هَادٍ مَهْدِیٌّ لَا یُدْخِلُهُ اللَّهُ فِی عَمَاءٍ وَ لَا یَحْمِلُهُ عَلَی هَیْئَهٍ (۲) لَیسَ لِلنَّاسِ النَّظَرُ فِی أَمْرِهِ وَ لَا التَّخَیُّرُ عَلَیْهِ وَ إِنَّمَا أُمِرُوا بِالتَّسْلِیمِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سالم می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: ای سالم! امام هدایت یافته و هدایت کننده است، خداوند او را در بیراهه و گمراهی و گناه نمی افکند، مردم حق اظهار نظر درباره امامت نداشته و نمی توانند بر وی تعیین تکلیف کنند - یا حق انتخاب امام را ندارند - فقط باید تسلیم باشند. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۱ ب ۲۰ ح ۹ -

**[ترجمه]

«۷۶»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلائِکَهُ أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا قَالَ هُمُ الْأَئِمَّهُ وَ یَجْرِی فِیمَنِ اسْتَقَامَ مِنْ شِیعَتِنَا وَ سَلَّمَ لِأَمْرِنَا وَ کَتَمَ حَدِیثَنَا عِنْدَ عَدُوِّنَا فَتَسْتَقْبِلُهُمُ الْمَلَائِکَهُ بِالْبُشْرَی مِنَ اللَّهِ بِالْجَنَّهِ وَ قَدْ وَ اللَّهِ مَضَی أَقْوَامٌ کَانُوا عَلَی مِثْلِ مَا أَنْتُمْ عَلَیْهِ مِنَ الدِّینِ فَاسْتَقَامُوا وَ سَلَّمُوا لِأَمْرِنَا وَ کَتَمُوا حَدِیثَنَا وَ لَمْ یُذِیعُوهُ عِنْدَ عَدُوِّنَا وَ لَمْ یَشُکُّوا کَمَا شَکَکْتُمْ فَاسْتَقْبَلَهُمُ الْمَلَائِکَهُ بِالْبُشْرَی مِنَ اللَّهِ بِالْجَنَّهِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصیر می گوید: امام صادق علیه السلام در مورد آیه «إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلائِکَهُ أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا»، - . فصلت / ۳۰ - {در حقیقت، کسانی که گفتند: «پروردگار ما خداست»؛ سپس ایستادگی کردند، فرشتگان بر آنان فرود می آیند [و می گویند:] «هان، بیم مدارید و غمین مباشید.} فرمود: مراد از آنان ائمه اند، و اما درباره شیعیان نیز جاری می شود، آن هایی که استقامت ورزیدند، تسلیم فرمان امامان بوده و احادیث آنان را از دشمنانشان پنهان می دارند، پاداش شان بهشت است که فرشتگان به آن‌ها بشارت می دهند. قسم به خدا در گذشته شیعیانی مثل شما با ویژگی های فوق بودند که شک نداشتند، پس ملائکه آنان را از جانب خدا بشارت بهشت دادند، اما شما شک و تردید دارید. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۱ ب ۲۰ ح ۱۰ -

**[ترجمه]

«۷۷»

یر، بصائر الدرجات أَیُّوبُ بْنُ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی عُبَیْدَهَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام مَنْ سَمِعَ مِنْ رَجُلٍ أَمْراً لَمْ یُحِطْ بِهِ عِلْماً فَکَذَّبَ بِهِ وَ مِنْ أَمْرِهِ الرِّضَا بِنَا وَ التَّسْلِیمُ لَنَا فَإِنَّ ذَلِکَ لَا یُکْفِرُهُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو عبیده می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: اگر کسی مسئله ای را بشنود و علم به آن نداشته باشد و تکذیب کند، اما راضی و تسلیم امر ما باشد، باعث کفرش نمی شود. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۲ ب ۲۰ ح ۱۱ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد أنه إذا كان تكذيبه للمعنى الذى فهمه و علم أنه مخالف لما علم

ص: ۲۰۲

۱- لعله كليب بن معاويه الآتى تحت الرقم ۸۰.

۲- و فى نسخه: و لا يحمله على سيئه

صدوره عنا و یکون فی مقام الرضا و التسلیم و یقر بأنه بأی معنی صدر عن المعصوم فهو الحق فذلک لا یصیر سببا لکفره.

**[ترجمه]شاید مراد این باشد که تکذیب او، معنایی را که از حدیث فهمیده است و می داند

ص: ۲۰۲

که با روایات قطعی الصدور مخالف است باشد، و اما او در مقام رضا و تسلیم است و اقرار می کند که آن حدیث هر معنایی که داشته باشد از معصوم صادر شده و حق است، پس این کار سبب کفر او نمی گردد.

**[ترجمه]

«۷۸»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ مَنْصُورٍ الصَّیْقَلِ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ الْحَارِثُ بْنُ الْمُغِیرَهِ وَ غَیْرُهُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ الْحَارِثُ إِنَّ هَذَا یَعْنِی مَنْصُورَ الصَّیْقَلِ لَا یُرِیدُ إِلَّا أَنْ یَسْمَعَ حَدِیثَنَا فَوَ اللَّهِ مَا یَدْرِی مَا یَقْبَلُ مِمَّا یَرُدُّ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام هَذَا الرَّجُلُ مِنَ الْمُسَلِّمِینَ إِنَّ الْمُسَلِّمِینَ هُمُ النُّجَبَاءُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: منصور صیقل می گوید: من و حارث بن مغیره و دیگران بر امام صادق علیه السلام وارد شدیم. حارث عرض کرد: این منصور صیقل فقط حدیث ما را می شنود، ولی قسم به خدا آن چه را که می پذیرد، از آنچه که رد می کند تشخیص نمی دهد؟ فرمود: ولی این مرد از تسلیم شوندگان است و همانا مسلمانان نجیب و گرامی اند. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۲ ب ۲۰ ح ۱۲ -

**[ترجمه]

«۷۹»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَلَمَهَ بْنِ حَیَّانَ (۱) عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ الْکِنَانِیِّ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ یَا أَبَا الصَّبَّاحِ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَدْ أَفْلَحَ الْمُسَلِّمُونَ قَالَهَا ثَلَاثاً وَ قُلْتُهَا ثَلَاثاً ثُمَّ قَالَ إِنَّ الْمُسَلِّمِینَ هُمُ الْمُنْتَجَبُونَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ هُمْ أَصْحَابُ الْحَدِیثِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوصباح کنانی می گوید: نزد امام صادق علیه السلام بودم. سه بار فرمود: ای ابوصباح «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ»، بعد فرمود: تسلیم شوندگان رستگارانند و آن گاه سه مرتبه فرمود و من نیز آن را سه مرتبه گفتم، سپس فرمود: همانا مسلمین که روز قیامت از برگزیدگانند، اصحاب حدیث می باشند. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۲ ب ۲۰ ح ۱۴ -

**[ترجمه]

«۸۰»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ زَیْدٍ الشَّحَّامِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ إِنَّ عِنْدَنَا رَجُلًا یُسَمَّی کُلَیْباً (۲)

فَلَا نَتَحَدَّثُ عَنْکُمْ شَیْئاً إِلَّا قَالَ أَنَا أُسَلِّمُ فَسَمَّیْنَاهُ کُلَیْبَ التَّسْلِیمِ قَالَ فَتَرَحَّمَ عَلَیْهِ ثُمَّ قَالَ أَ تَدْرُونَ مَا التَّسْلِیمُ فَسَکَتْنَا فَقَالَ هُوَ وَ اللَّهِ الْإِخْبَاتُ قَوْلُ اللَّهِ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ أَخْبَتُوا إِلی رَبِّهِمْ.

کش، رجال الکشی علی بن إسماعیل عن حماد مثله.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زید شحام می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: نزد ما شخصی است که کلیب نام دارد. وقتی از شما حدیث نقل می کنیم می گوید: من تسلیم هستم! به همین جهت ما او را «کلیب تسلیم» می گوییم؟ امام علیه السلام بر وی رحمت فرستاد و فرمود: می دانید تسلیم چیست؟ ما ساکت گشتیم. فرمود: قسم به خدا، تسلیم همان اخبات است که خداوند در آیه مبارکه فرموده: «الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ أَخْبَتُوا إِلی رَبِّهِمْ»، - . هود / ۲۳ - {بی گمان کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده و [با فروتنی] به سوی پروردگارشان آرام یافتند.} - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۲ ب ۲۰ ح ۱۳ -

رجال الکشی: حماد مثل آن را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۸۱»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ مَنْصُورِ بْنِ یُونُسَ عَنْ بَشِیرٍ الدَّهَّانِ قَالَ سَمِعْتُ کَلَاماً یَقُولُ (۳) قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ أَ تَدْرِی مَنْ هُمْ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَنْتَ أَعْلَمُ قَالَ قَدْ أَفْلَحَ الْمُسَلِّمُونَ إِنَّ الْمُسَلِّمِینَ هُمُ النُّجَبَاءُ.

ص: ۲۰۳

۱- و فی نسخه: عن سلمه بن حنان

۲- بضم الکاف و فتح اللام و سکون الیاء هو کلیب بن معاویه بن جبله الأسدی الصیداوی أبو محمّد و قیل: أبو الحسین، روی عن أبی جعفر و أبی عبد اللّه علیهما السلام، و ابنه محمّد بن کلیب روی عن أبی عبد اللّه علیه السلام، له کتاب رواه جماعه منهم عبد الرحمن بن أبی هاشم. قاله النجاشیّ فی ص ۲۲۳، و روی الکشّیّ فیه روایات تدلّ علی مدحه.

۳- [۳]کذا فی النسخ والظاهر : سمعت کاملا یقول.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: بشیر دهان می گوید: شنیدم امام باقر علیه السلام همیشه می فرمود: می دانی مراد خداوند از «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ»، - . مؤمنون / ۱ - {به راستی که مؤمنان رستگار شدند.} چیست؟ عرض کردم: فدایت شوم! شما داناترید. فرمود: تسلیم شوندگان رستگار شدند، همانا مسلمانان نجیبانند. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۲ ب ۲۰ ح ۱۴ -

ص: ۲۰۳

**[ترجمه]

«۸۲»

یر، بصائر الدرجات عَنْهُ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنْ جَمِیلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّ مِنْ قُرَّهِ الْعَیْنِ التَّسْلِیمَ إِلَیْنَا أَنْ تَقُولُوا لِکُلِّ مَا اخْتَلَفَ عَنَّا أَنْ تَرُدُّوا إِلَیْنَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: جمیل بن دراج از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: از روشنی چشم است تسلیم ما بودن، و این که هر چیزی را که از جهت ما در آن اختلاف باشد به سوی ما باز گردانید. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۲ ب ۲۰ ح ۱۵ -

**[ترجمه]

«۸۳»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ زَیْدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَ تَدْرِی بِمَا أُمِرُوا أُمِرُوا بِمَعْرِفَتِنَا وَ الرَّدِّ إِلَیْنَا وَ التَّسْلِیمِ لَنَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زید می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: می دانی به چه چیزی فرمان داده شده اید؟ به شناخت ما و رد کردن به سوی ما و تسلیم بودن به امر ما فرمان داده شده اید. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۲ ب ۲۰ ح ۱۶ -

**[ترجمه]

«۸۴»

سن، المحاسن مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی وَ مَنْصُورِ بْنِ یُونُسَ عَنْ بَشِیرٍ الدَّهَّانِ عَنْ کَامِلٍ التَّمَّارِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ أَ تَدْرِی مَنْ هُمْ قُلْتُ أَنْتَ أَعْلَمُ قَالَ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الْمُسَلِّمُونَ إِنَّ الْمُسَلِّمِینَ هُمُ النُّجَبَاءُ وَ الْمُؤْمِنُ غَرِیبٌ ثُمَّ قَالَ طُوبَی لِلْغُرَبَاءِ.

**[ترجمه]المحاسن: کامل تمار می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: می دانی مراد از مؤمنان در آیه «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ» چه

کسانند؟ عرض کردم: شما بهتر می دانید. فرمود: مراد از آن تسلیم شوندگانند. به تحقیق مسلمانان نجیب و گرامی اند، مؤمن غریب است، خوشا به حال غریبان. - . محاسن: ۲۷۱ -

**[ترجمه]

«۸۵»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ كَامِلٍ التَّمَّارِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا كَامِلُ الْمُؤْمِنُ غَرِیبٌ الْمُؤْمِنُ غَرِیبٌ ثُمَّ قَالَ أَ تَدْرِی مَا قَوْلُ اللَّهِ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ قُلْتُ قَدْ أَفْلَحُوا فَازُوا وَ دَخَلُوا الْجَنَّهَ فَقَالَ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الْمُسَلِّمُونَ إِنَّ الْمُسَلِّمِینَ النُّجَبَاءُ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: کامل تمار می گوید: امام باقر علیه السلام به من فرمود: ای کامل! مؤمن غریب است! مؤمن غریب است! و سپس فرمود: آیا می دانی مراد خداوند از «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ» چیست؟ عرض کردم: مؤمنان رستگار گردیده، وارد بهشت شدند. فرمود: یعنی: تسلیم شوندگان رستگار گردیدند، همانا مسلمانان نجیبانند. - . محاسن: ۲۷۲ -

**[ترجمه]

«۸۶»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَلَمَهَ بْنِ حَیَّانَ (۲) عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ الْكِنَانِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ یَا أَبَا الصَّبَّاحِ إِنَّ الْمُسَلِّمِینَ هُمُ الْمُنْتَجَبُونَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ هُمْ أَصْحَابُ النَّجَائِبِ.

**[ترجمه]المحاسن: ابو صباح کنانی از امام صادق علیه السلام مثل آن را روایت کرده است، به اضافه این که آن حضرت فرمود: ای اباصباح! همانا مسلمانان در روز قیامت همان نجیبان گرامی و برگزیدگانند. - . محاسن: ۲۷۲ -

**[ترجمه]

«۸۷»

سن، المحاسن بَعْضُ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام كُلُّ مَنْ تَمَسَّكَ بِالْعُرْوَهِ الْوُثْقَی فَهُوَ نَاجٍ قُلْتُ مَا هِیَ قَالَ التَّسْلِیمُ.

**[ترجمه]المحاسن: بعضی اصحاب از امام صادق علیه السلام روایت می کنند که فرمود: هر کس به عروه الوثقی چنگ زند نجات یابد و تمسک به عروه الوثقی همان تسلیم بودن ما است. - . همان -

**[ترجمه]

«۸۸»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِکَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی النَّبِیِّ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَیْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِیماً قَالَ الصَّلَاهُ عَلَیْهِ وَ التَّسْلِیمُ لَهُ فِی کُلِّ شَیْ ءٍ جَاءَ بِهِ.

**[ترجمه]المحاسن: ابو بصیر می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آیه «إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِکَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی النَّبِیِّ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَیْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِیماً»، - . احزاب / ۵۶ - {خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می فرستند. ای کسانی که ایمان آورده اید، بر او درود فرستید و به فرمانش بخوبی گردن نهید.} پرسیدم، فرمود: درود فرستادن بر پیامبر و تسلیم شدن بر او، در هر چیزی که آورده است. - . همان -

**[ترجمه]

«۸۹»

سن، المحاسن عِدَّهٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوکَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً قَالَ التَّسْلِیمُ الرِّضَا وَ الْقُنُوعُ بِقَضَائِهِ.

۱- الظاهر اتّحاده مع ما تقدم تحت الرقم ۸۴ و ۶۸ و ۶۶ و اختلاف التعابیر جاءت من قبل النقل بالمعنی

۲- و فی نسخه: عن سلمه بن حنّان.

**[ترجمه]المحاسن: ابو جارود از امام باقر علیه السلام روایت می کند که پیرامون آیه «فَلا وَ رَبِّک لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوک فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً»، - . نساء / ۶۵ - {ولی چنین نیست، به پروردگارت قَسَم که ایمان نمی آورند، مگر آنکه تو را در مورد آنچه میان آنان مایه اختلاف است داور گردانند؛ سپس از حکمی که کرده ای در دلهایشان احساس ناراحتی [و تردید] نکنند، و کاملًا سرِ تسلیم فرود آورند.} فرمود: همان تسلیم، رضایت و قانع شدن به قضاوت رسول خدا صلی الله علیه و آله است. - . محاسن: ۲۷۱ -

ص: ۲۰۴

**[ترجمه]

«۹۰»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی وَ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْکَاهِلِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَوْ أَنَّ قَوْماً عَبَدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ وَ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ آتَوُا الزَّکَاةَ وَ حَجُّوا الْبَیْتَ وَ صَامُوا شَهْرَ رَمَضَانَ ثُمَّ قَالُوا لِشَیْ ءٍ صَنَعَهُ اللَّهُ أَوْ صَنَعَهُ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله أَلَّا صَنَعَ خِلَافَ الَّذِی صَنَعَ أَوْ وَجَدُوا ذَلِکَ فِی قُلُوبِهِمْ لَکَانُوا بِذَلِکَ مُشْرِکِینَ ثُمَّ تَلَا فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوکَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ عَلَیْکُمْ بِالتَّسْلِیمِ (۱).

شی، تفسیر العیاشی عن الکاهلی مثله

**[ترجمه]المحاسن: عبدالله کاهلی می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر گروهی خدا را بدون شرک عبادت کنند، نماز به پا دارند، زکات دهند، حج خانه خدا انجام دهند و روزه ماه رمضان را گیرند، ولی درباره کاری که خدا و پیامبر انجام داده است بگویند، برای چه خلاف این را انجام نداد؟ یا به دلش چنین خطور کند ولو به زبان نیاورد، به سبب آن مشرک می شوند. پس آیه «فَلا وَ رَبِّک لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوک فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً» را قرائت نموده، فرمود: بر شما باد به تسلیم بودن. - . همان -

تفسیر عیاشی: کاهلی مثل آن را روایت کرده است. - . تفسیر عیاشی ۱: ۲۸۲ ح ۱۸۴ -

**[ترجمه]

بیان

أی فو ربک و لا مزیده لتوکید القسم.

و قوله تعالی شَجَرَ بَیْنَهُمْ أی اختلف بینهم و اختلط و منه الشجر لتداخل أغصانه قوله تعالی حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ أی ضیقا مما حکمت به أو من حکمک أو شکا من أجله فإن الشاک فی ضیق من أمره وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً أی ینقادوا لک انقیادا بظاهرهم و

باطنهم.

**[ترجمه]«فَلا وَ رَبِّک» یعنی: قسم به پروردگار و «لا» زایده و برای تأکید قسم است. و قول خداوند متعال: «شَجَرَ بَیْنَهُمْ» یعنی بینشان اختلاف کنند و قول خدای متعال: «حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ» دل تنگی از آنچه به او حکم کرده ای یا از حکم کردنت، برایش ایجاد نشود یا شک در دلش راه نیابد و «وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً» یعنی در ظاهر و باطنشان تسلیم شما باشند.

**[ترجمه]

«۹۱»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِکَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی النَّبِیِّ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَیْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِیماً فَقَالَ أَثْنُوا عَلَیْهِ وَ سَلِّمُوا لَهُ قُلْتُ فَکَیْفَ عَلِمَتِ الرُّسُلُ أَنَّهَا رُسُلٌ قَالَ کُشِفَ عَنْهَا الْغِطَاءُ قُلْتُ بِأَیِّ شَیْ ءٍ عَلِمَ الْمُؤْمِنُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ قَالَ بِالتَّسْلِیمِ لِلَّهِ وَ الرِّضَا بِمَا وَرَدَ عَلَیْهِ مِنْ سُرُورٍ وَ سَخَطٍ.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن سنان از امام صادق علیه السلام در مورد آیه «إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِکَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی النَّبِیِّ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَیْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِیماً» پرسیدم: حضرت فرمود: یعنی بر پیامبر درود فرست و تسلیمش باش. عرض کردم چگونه پیامبران می‌دانند که آن ها پیامبرند؟ فرمود: پرده از پیش چشم وی کنار می رود. عرض کردم: مؤمن بودن کسی چگونه معلوم می شود؟ فرمود: در هر پیش آمدی او تسلیم خداوند است و به خوشحالی و ناراحتی که برایش پیش می آید، راضی است. - . محاسن: ۳۲۸ -

**[ترجمه]

«۹۲»

یج، الخرائج و الجرائح أَخْبَرَنَا جَمَاعَةٌ مِنْهُمُ السَّیِّدَانِ الْمُرْتَضَی وَ الْمُجْتَبَی ابْنَا الدَّاعِی وَ الْأُسْتَادَانِ أَبُو الْقَاسِمِ وَ أَبُو جَعْفَرٍ ابْنَا کُمَیْحٍ عَنِ الشَّیْخِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْیَمَانِیِّ عَنْ مَنِیعِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ حُسَیْنِ بْنِ عُلْوَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَ أُولِی الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ بِالْعِلْمِ عَلَی الْأَنْبِیَاءِ وَ وَرَّثَنَا عِلْمَهُمْ وَ فَضَّلَنَا عَلَیْهِمْ فِی فَضْلِهِمْ وَ عَلَّمَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا لَا یَعْلَمُونَ وَ عَلَّمَنَا عِلْمَ رَسُولِ اللَّهِ فَرَوَیْنَا لِشِیعَتِنَا

ص: ۲۰۵

۱- تقدم الحدیث مع اختلاف فی الفاظه تحت الرقم ۶۱ و یاتی تحت الرقم ۱۰۸

فَمَنْ قَبِلَ مِنْهُمْ فَهُوَ أَفْضَلُهُمْ وَ أَيْنَمَا نَكُونُ فَشِيعَتُنَا مَعَنَا.

**[ترجمه]الخرائج و الجرائح: حسین بن علوان از امام صادق علیه السلام روایت می کند: آن حضرت فرمود: خداوند پیامبران اولوالعزم را به وسیله علمشان به سایر پیامبران ترجیح داده است و ما عِلم آنان را به ارث بردیم و خدا ما را در فضل بر آنان فضیلت داده است، و به رسول خدا صلی الله علیه و آله چیزهایی را آموخت که سایر پیامبران از آن اطلاع نداشتند. و ما را هم به علم رسول خدا صلی الله علیه و آله آگاه گردانید و ما آنها را به شیعیان خود روایت کردیم،

ص: ۲۰۵

پس کسی که قبول بکند افضل شیعیان است و ما هر جا باشیم، شیعیان ما هم آنجا هستند. - . الخرائج و الجرائح: ۷۹۶ ب ۱۶ ح ۶ -

**[ترجمه]

«۹۳»

شی، تفسیر العیاشی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الْأَوَّلُ علیه السلام کَیْفَ تَقْرَأُ هَذِهِ الْآیَهَ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقاتِهِ وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ مَا ذَا قُلْتُ مُسْلِمُونَ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ یُوقِعُ عَلَیْهِمُ الْإِیمَانَ فَسَمَّاهُمْ مُؤْمِنِینَ ثُمَّ یَسْأَلُهُمُ الْإِسْلَامَ وَ الْإِیمَانُ فَوْقَ الْإِسْلَامِ قُلْتُ هَکَذَا یُقْرَأُ فِی قِرَاءَهِ زَیْدٍ قَالَ إِنَّمَا هِیَ فِی قِرَاءَهِ عَلِیٍّ علیه السلام وَ هُوَ التَّنْزِیلُ الَّذِی نَزَلَ بِهِ جَبْرَئِیلُ عَلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسَلِّمُونَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ الْإِمَامِ مِنْ بَعْدِهِ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حسین بن خالد گوید: امام کاظم علیه السلام فرمود: این آیه را «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقاتِهِ وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ»، - . آل عمران / ۱۰۲ - {ای کسانی که ایمان آورده اید، از خدا آن گونه که حقّ پرواکردن از اوست، پروا کنید؛ و زینهار، جز مسلمان نمیرید.}چگونه قرائت می کنی و مراد از آن چیست؟ عرض کردم: مسلمانان. فرمود: سبحان الله، ایمان بر آن ها واقع می شود، آنان را مؤمنین می نامند؛ سپس آیا از اسلام آن ها سؤال می شود، در حالی که ایمان بالاتر از اسلام است؟ عرض کردم: در قرائت زید بن ثابت چنین آمده است، فرمود: ولی در قرائت حضرت علی علیه السلام که قرائتی است که جبرئیل بر پیامبر (قرآن) نازل کرده است، چنین است «إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسَلِّمُونَ لرسول الله ثم الإمام من بعده» آمده است. - . تفسیر عیاشی ۱: ۲۱۷ ح ۱۱۹ -

**[ترجمه]

بیان

فی قراءته علیه السلام بالتشدید و علی التقدیرین المراد أنکم لا تکونوا علی حال سوی حال الإسلام أو التسلیم إذا أدرککم الموت فالنهی متوجه نحو القید.

**[ترجمه]در قرائت حضرت علی علیه السلام با تشدید آمده. به هر صورت مراد این است که زمانی که شما را مرگ فرا رسد، در هیچ حالی بدون حالت اسلام یا تسلیم نباشید. پس نهی متوجه قید می باشد.

**[ترجمه]

«۹۴»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوکَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَی مُحَمَّدٌ وَ آلُ مُحَمَّدٍ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: جابر از امام باقر علیه السلام در مورد آیه «فَلا وَ رَبِّك لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوك فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً»، - . نساء / ۶۵ - {ولی چنین نیست، به پروردگارت قَسَم که ایمان نمی آورند، مگر آنکه تو را در مورد آنچه میان آنان مایه اختلاف است داور گردانند.} روایت کرده که آن حضرت فرمود: یعنی از چیزی که محمد و آل محمد قضاوت کند، در دلش سختی نیابد و «وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً» و کاملاً تسلیم باشد. - . تفسیر عیاشی ۱: ۲۸۳ ح ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۹۵»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ أَیُّوبَ بْنِ حُرٍّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ فِی قَوْلِهِ فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوکَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ إِلَی قَوْلِهِ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً فَحَلَفَ ثَلَاثَهَ أَیْمَانٍ مُتَتَابِعاً لَا یَکُونُ ذَلِکَ حَتَّی یَکُونَ تِلْکَ النُّکْتَهُ السَّوْدَاءُ فِی الْقَلْبِ وَ إِنْ صَامَ وَ صَلَّی.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ایوب بن حر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم، در مورد آیه «فَلا وَ رَبِّك لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوك فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ» تا «وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً»، سه بار پشت سر هم قسم یاد کرد، این نمی باشد جز این که در دل آن ها نقطه سیاهی است، گرچه روزه گیرد و نماز بخواند. - . همان -

**[ترجمه]

«۹۶»

سر، السرائر مِنْ کِتَابِ أُنْسِ الْعَالِمِ لِلصَّفْوَانِیِّ رُوِیَ عَنْ مَوْلَانَا الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ خَبَرٌ تَدْرِیهِ خَیْرٌ مِنْ أَلْفٍ تَرْوِیهِ.

**[ترجمه]السرائر: صفوانی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: خبری را که از روی درایت بفهمی، بهتر از هزار حدیث است که روایت کنی. - . سرائر ۳: ۶۴۰ -

**[ترجمه]

«۹۷»

وَ قَالَ علیه السلام فِی حَدِیثٍ آخَرَ عَلَیْکُمْ بِالدِّرَایَاتِ لَا بِالرِّوَایَاتِ.

**[ترجمه]امام علیه السلام فرمود: بر شما باد به درایت و فکر، نه به روایت.

**[ترجمه]

«۹۸»

وَ رُوِیَ عَنْ طَلْحَهَ بْنِ زَیْدٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رُوَاهُ الْکِتَابِ کَثِیرٌ وَ رُعَاتُهُ قَلِیلٌ فَکَمْ مِنْ مُسْتَنْسِخٍ لِلْحَدِیثِ مُسْتَغِشٌّ لِلْکِتَابِ وَ الْعُلَمَاءُ تَحْزُنُهُمُ الدِّرَایَهُ وَ الْجُهَّالُ تَحْزُنُهُمُ الرِّوَایَهُ.

**[ترجمه]طلحه بن زید می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: راویان کتاب زیاد و عمل کنندگان به آن اندکند، چه بسیار کسانی که حدیث را نسخه برداری می کنند، در حالی که پرده روی قرآن می کشند؛ و علماء را درایت و فهم حدیث محزون می کند و نادانان را روایت کردن آن. -. همان -

**[ترجمه]

بیان

فی نسخ الکافی مستنصح للحدیث و هو أظهر للمقابله قوله علیه السلام تحزنهم أی تهمهم و یهتمون به و یحزنون لفقده.

**[ترجمه]در نسخه کتاب کافی «مستنصح للحدیث» آمده و آن آشکارتر است، به خاطر تقابل قول آن حضرت که فرمود: «تحزنهم»، به آن همت می ورزند و از فقدانش اندوهگین می شوند.

**[ترجمه]

«۹۹»

شی، تفسیر العیاشی فِی رِوَایَهِ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قِیلَ لَهُ وَ أَنَا عِنْدَهُ

إِنَّ سَالِمَ بْنَ أَبِی حَفْصَهَ (۱) یَرْوِی عَنْکَ أَنَّکَ تَتَکَلَّمُ عَلَی سَبْعِینَ وَجْهاً لَکَ مِنْهَا الْمَخْرَجُ فَقَالَ مَا یُرِیدُ سَالِمٌ مِنِّی أَ یُرِیدُ أَنْ أَجِی ءَ بِالْمَلَائِکَهِ فَوَ اللَّهِ مَا جَاءَ بِهِمُ النَّبِیُّونَ وَ لَقَدْ قَالَ إِبْرَاهِیمُ إِنِّی سَقِیمٌ وَ اللَّهِ مَا کَانَ سَقِیماً وَ مَا کَذَبَ وَ لَقَدْ قَالَ إِبْرَاهِیمُ بَلْ فَعَلَهُ کَبِیرُهُمْ وَ مَا فَعَلَهُ کَبِیرُهُمْ وَ مَا کَذَبَ وَ لَقَدْ قَالَ یُوسُفُ أَیَّتُهَا الْعِیرُ إِنَّکُمْ لَسارِقُونَ وَ اللَّهِ مَا کَانُوا سَرَقُوا وَ مَا کَذَبَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو بصیر از امام باقر علیه السلام روایت می کند که به ایشان عرض شد:

ص: ۲۰۶

سالم بن ابی حفصه از شما روایت می کند که شما هفتاد وجه تکلم می کنی و برای هر کدام هم راه خروج داری. فرمود: سالم از من چه می خواهد؟ می خواهد ملائکه را بیاورم؟! به خدا سوگند، انبیاء هم فرشتگان را نیاوردند! ابراهیم گفت: «إِنِّی سَقِیمٌ» من بیمارم! در حالی که بیمار نبود و دروغ هم نگفت، وی گفت: «بَلْ فَعَلَهُ کَبِیرُهُمْ» این کار را بت کبیر انجام داده، در حالی که چنین نبود و ابراهیم نیز دروغ نگفته. یوسف هم گفت: «أَیَّتُهَا الْعِیرُ إِنَّکُمْ لَسارِقُونَ» ای کاروانیان شما دزدید، در حالی که دزدی نکرده بودند و یوسف هم دروغ نفرموده بود. - . تفسیر عیاشی ۲: ۱۹۶ ح ۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۰۰»

- ختص، الإختصاص شی، تفسیر العیاشی عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّمَا مَثَلُ عَلِیٍّ وَ مَثَلُنَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّهِ کَمَثَلِ مُوسَی النَّبِیِّ عَلَی نَبِیِّنَا وَ آلِهِ وَ عَلَیْهِ السَّلَامُ وَ الْعَالِمِ حِینَ لَقِیَهُ وَ اسْتَنْطَقَهُ وَ سَأَلَهُ الصُّحْبَهَ فَکَانَ مِنْ أَمْرِهِمَا مَا اقْتَصَّهُ اللَّهُ لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله فِی کِتَابِهِ وَ ذَلِکَ أَنَّ اللَّهَ قَالَ لِمُوسَی إِنِّی اصْطَفَیْتُکَ عَلَی النَّاسِ بِرِسالاتِی وَ بِکَلامِی فَخُذْ ما آتَیْتُکَ وَ کُنْ مِنَ الشَّاکِرِینَ ثُمَّ قَالَ وَ کَتَبْنا لَهُ فِی الْأَلْواحِ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ مَوْعِظَهً وَ تَفْصِیلًا لِکُلِّ شَیْ ءٍ وَ قَدْ کَانَ عِنْدَ الْعَالِمِ عِلْمٌ لَمْ یُکْتَبْ لِمُوسَی فِی الْأَلْوَاحِ وَ کَانَ مُوسَی یَظُنُّ أَنَّ جَمِیعَ الْأَشْیَاءِ الَّتِی یَحْتَاجُ إِلَیْهَا وَ جَمِیعَ الْعِلْمِ قَدْ کُتِبَ لَهُ فِی الْأَلْوَاحِ کَمَا یَظُنُّ هَؤُلَاءِ الَّذِینَ یَدَّعُونَ أَنَّهُمْ فُقَهَاءُ وَ عُلَمَاءُ وَ أَنَّهُمْ قَدْ أَثْبَتُوا جَمِیعَ الْعِلْمِ وَ الْفِقْهِ فِی الدِّینِ مِمَّا یَحْتَاجُ هَذِهِ الْأُمَّهُ إِلَیْهِ وَ صَحَّ لَهُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ عَلِمُوهُ وَ لَفَظُوهُ وَ لَیْسَ کُلُّ عِلْمِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلِمُوهُ وَ لَا صَارَ إِلَیْهِمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَا عَرَفُوهُ وَ ذَلِکَ أَنَّ الشَّیْ ءَ مِنَ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ وَ الْأَحْکَامِ یَرِدُ عَلَیْهِمْ فَیُسْأَلُونَ عَنْهُ وَ لَا یَکُونُ عِنْدَهُمْ فِیهِ أَثَرٌ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ یَسْتَحْیُونَ أَنْ یَنْسُبَهُمُ النَّاسُ إِلَی الْجَهْلِ وَ یَکْرَهُونَ أَنْ یُسْأَلُوا فَلَا یُجِیبُوا فَیَطْلُبَ النَّاسُ الْعِلْمَ مِنْ مَعْدِنِهِ فَلِذَلِکَ اسْتَعْمَلُوا الرَّأْیَ وَ الْقِیَاسَ فِی دِینِ اللَّهِ وَ تَرَکُوا الْآثَارَ وَ دَانُوا لِلَّهِ بِالْبِدَعِ وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کُلُّ بِدْعَهٍ ضَلَالَهٌ فَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ سُئِلُوا عَنْ شَیْ ءٍ مِنْ

ص: ۲۰۷

۱- قال النجاشیّ فی ص ۱۳۴: سالم بن أبی حفصه مولی بنی عجل کوفیّ، روی عن علیّ بن الحسین و أبی جعفر و أبی عبد اللّه علیهم السلام یکنی أبا الحسن و أبا یونس، و اسم أبی حفصه زیاد مات سنه ۱۳۷ فی حیاه أبی عبد اللّه علیه السلام، له کتاب اه.

و فی المحکی من رجال ابن داود: أنه زیدی تبری کان یکذب علی أبی جعفر علیه السـلام، و لعنه الصادق علیه السـلام. و روی الکشّـیّ فی رجاله روایات تدلّ علی ذمه منها: ما یأتی تحت الرقم ۱۰۷ و حکی عن أبان بن عثمان أنّه قال: سالم بن أبی حفصـه کان مرجئیا.

۲- یأتی مثله تحت الرقم ۱۰۳.

دِينِ اللَّهِ فَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُمْ مِنْهُ أَثَرٌ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله رَدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ وَ الَّذِينَ مَنَعَهُمْ مِنْ طَلَبِ الْعِلْمِ مِنَّا الْعَدَاوَةُ وَ الْحَسَدُ لَنَا وَ لَا وَ اللَّهِ مَا حَسَدَ مُوسَى الْعَالِمَ وَ مُوسَى نَبِيُّ اللَّهِ يُوحى إِلَيْهِ حَيْثُ لَقِيَهُ وَ اسْتَنْطَقَهُ وَ عَرَفَهُ بِالْعِلْمِ وَ لَمْ يَحْسُدْهُ كَمَا حَسَدَتْنَا هَذِهِ الْأُمَّةُ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عِلْمَنَا وَ مَا وَرِثْنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ لَمْ يَرْغَبُوا إِلَيْنَا فِي عِلْمِنَا كَمَا رَغِبَ مُوسَى إِلَى الْعَالِمِ وَ سَأَلَهُ الصُّحْبَةَ لِيَتَعَلَّمَ مِنْهُ الْعِلْمَ وَ يُرْشِدَهُ فَلَمَّا أَنْ سَأَلَ الْعَالِمَ ذَلِكَ عَلِمَ الْعَالِمُ أَنَّ مُوسَى لَا يَسْتَطِيعُ صُحْبَتَهُ وَ لَا يَحْتَمِلُ عِلْمَهُ وَ لَا يَصْبِرُ مَعَهُ فَعِنْدَ ذَلِكَ قَالَ الْعَالِمُ وَ كَيْفَ تَصْبِرُ عَلى ما لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْراً فَقَالَ لَهُ مُوسَى وَ هُوَ خَاضِعٌ لَهُ يَسْتَنْطِقُهُ عَلَى نَفْسِهِ كَيْ يَقْبَلَهُ سَتَجِدُنِي إِنْ شاءَ اللَّهُ صابِراً وَ لا أَعْصِي لَكَ أَمْراً وَ قَدْ كَانَ الْعَالِمُ يَعْلَمُ أَنَّ مُوسَى لَا يَصْبِرُ عَلَى عِلْمِهِ فَكَذَلِكَ وَ اللَّهِ يَا إِسْحَاقَ بْنَ عَمَّارٍ قُضَاةُ هَؤُلَاءِ وَ فُقَهَاؤُهُمْ وَ جَمَاعَتُهُمُ الْيَوْمَ لَا يَحْتَمِلُونَ وَ اللَّهِ عِلْمَنَا وَ لَا يَقْبَلُونَهُ وَ لَا يُطِيقُونَهُ وَ لَا يَأْخُذُونَ بِهِ وَ لَا يَصْبِرُونَ عَلَيْهِ كَمَا لَمْ يَصْبِرْ مُوسَى عَلَى عِلْمِ الْعَالِمِ حِينَ صَحِبَهُ وَ رَأَى مَا رَأَى مِنْ عِلْمِهِ وَ كَانَ ذَلِكَ عِنْدَ مُوسَى مَكْرُوهاً وَ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ رِضًا وَ هُوَ الْحَقُّ وَ كَذَلِكَ عِلْمُنَا عِنْدَ الْجَهَلَةِ مَكْرُوهٌ لَا يُؤْخَذُ وَ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ الْحَقُّ.

**[ترجمه]اختصاص و تفسیر عیاشی: اسحاق بن عمار از امام صادق علیه السلام نقل کرده است: علی بن ابی طالب علیه السلام و ما ائمه بعد از او در میان این امت، همچون موسی و عالمی هستیم که موسی علیه السلام او را دیدار کرد و با او سخن گفت، و از او اجازه همراهی خواست و بدین شکل خداوند داستان آن دو را در کتابش برای پیامبر صلی الله علیه و آله بیان کرده است؛ آن جا که خداوند به موسی علیه السلام فرمود: «إِنِّی اصْطَفَیْتُکَ عَلَی النَّاسِ بِرِسالاتِی وَ بِکَلامِی فَخُذْ ما آتَیْتُکَ وَ کُنْ مِنَ الشَّاکِرِینَ»، - . اعراف / ۱۴۴ - {فرمود: «ای موسی، تو را با رسالتها و با سخن گفتنم [با تو]، بر مردم [روزگار] برگزیدم؛ پس آنچه را به تو دادم بگیر و از سپاسگزاران باش.»} سپس فرمود: «وَ کَتَبْنا لَهُ فِی الْأَلْواحِ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ مَوْعِظَةً وَ تَفْصِیلًا لِکُلِّ شَیْ ءٍ»، - . اعراف / ۱۴۵ - {و در الواح [تورات] برای او در هر موردی پندی، و برای هر چیزی تفصیلی نگاشتیم.} و آن عالم، علمی داشت که در الواح برای موسی نگاشته نشده بود.

موسی گمان می کرد تمامی مسائلی که در نبوتش به آن نیاز دارد و همه علوم در الواح برای او نوشته شده است، همان طور که فقها و علمای مدعی چنین گمان می کنند. آنان تصور می کنند تمامی فقه و علم مورد نیاز این امت در دین را دارا هستند و این علم را از رسول الله آموخته اند و حفظ کرده اند، حال آن که به تمام آنچه رسول الله عالم بود، علم ندارند و از علم او اطلاعی ندارند و او را نمی شناسند. هرگاه از حلال و حرام و احکام از آنان سؤال می شود، اگر از رسول الله صلی الله علیه و آله چیزی در آن باره روایت نشده باشد، از این که مردم آنان را به جهل نسبت دهند، شرم دارند و اکراه دارند از این که نتوانند سؤالی را جواب دهند. این چنین است که مردم، علم را از غیر معدنش طلب می کنند.

آنان نیز نظر و قیاس خود را در دین خدا وارد می کنند و کلام رسول الله صلی الله علیه و آله را رها می کنند و می خواهند با بدعت، کار خدا را انجام دهند، حال آن که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر گونه بدعتی گمراهی است.

اگر از آنان در مورد مسئله ای

در دین خدا سؤال شود و از رسول الله در مورد آن روایتی وجود نداشته باشد، آن را به خدا و رسولش و اولی الامر ارجاع می دهند. کسانی که علم را از آل محمد آموخته اند، پاسخ آن را می دانند.

آن چیزی که آنان را از جستجوی علم در نزد ما باز می دارد، دشمنی و حسد ورزیدن نسبت به ماست. نه، به خدا سوگند که موسی نسبت به آن عالم حسد نورزید. موسی علیه السلام پیامبری است که به او وحی می شد و به این سبب او را دید و خواستار کلام با او شد و از علم او آگاه شد، بلکه نزد او به علمش اقرار کرد و نسبت به او حسد نورزید، آنگونه که این امت پس از رسول الله نسبت به علم ما و میراث ما از رسول الله صلی الله علیه و آله حسادت ورزیدند و به دانش ما رغبت نداشتند، آن چنان که موسی به آن عالم علاقه مند شد و از او اجازه همراهی خواست تا از او علم بیاموزد و او را ارشاد کند. هنگامی که از او اجازه همراهی خواست. آن عالم دانست که موسی نمی تواند با او همراه شود و نمی داند که او چنان علمی دارد و با او صبر پیشه نمی کند. بنابراین آن عالم به او گفت: «إِنَّکَ لَنْ تَسْتَطِیعَ مَعِیَ صَبْراً»، - . کهف / ۶۷ - { گفت: «تو هرگز نمی توانی همپای من صبر کنی.} موسی به او گفت: چرا صبر نداشته باشم؟ عالم به او گفت: «وَ کَیْفَ تَصْبِرُ عَلی ما لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْراً»، - . کهف / ۶۸ - { و چگونه می توانی بر چیزی که به شناخت آن احاطه نداری صبر کنی؟»} موسی با فروتنی و مهربانی از او خواست تا او را بپذیرد، «سَتَجِدُنی إِنْ شاءَ اللَّهُ صابِراً وَ لا أَعْصی لَکَ أَمْراً»، - . کهف / ۶۹ - {گفت: «ان شاء اللّه مرا شکیبا خواهی یافت و در هیچ کاری تو را نافرمانی نخواهم کرد.»} اما عالم می دانست که موسی صبر نمی کند. ای اسحاق! به خدا سوگند، امروز، حال قاضیان و فقها و یاران ایشان نیز چنین است. به خدا سوگند از علم ما آگاهی ندارند و آن را نمی پذیرند و تحمل نمی کنند و از آن بهره نمی جویند و همانطور که موسی علیه السلام بر علم آن عالم در حین همراهی او صبر نکرد، اینان نیز صبر نمی کنند. موسی دانست که او چگونه علمی دارد. اعمال عالم برای موسی ناخوشایند بود اما خداوند از آن راضی بود و تنها همان حق بود، علم ما نیز در میان جاهلان ناپسند است و از آن بهره نمی جویند، در حالی که در نزد خداوند حق است. - . الاختصاص: ۲۵۸-۲۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۰۱»

- نی، الغیبه للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّام وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ بْنِ جُمْهُورٍ مَعاً عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام خَبَرٌ تَدْرِیهِ خَیْرٌ مِنْ عَشَرَهٍ (۱) تَرْوِیهِ إِنَّ لِکُلِّ حَقِیقَهٍ حَقّاً وَ لِکُلِّ صَوَابٍ نُوراً ثُمَّ قَالَ إِنَّا وَ اللَّهِ لَا نَعُدُّ الرَّجُلَ مِنْ شِیعَتِنَا فَقِیهاً حَتَّی یُلْحَنَ لَهُ فَیَعْرِفَ اللَّحْنَ.

**[ترجمه]غیبه نعمانی: مفضّل بن عمر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: یک خبر که آن را درک می کنی بهتر است از ده خبر که صرفا آن را روایت می کنی، همانا هر حقّی دارای حقیقتی است و هر کار درستی را نوری است. سپس فرمود: به خدا سوگند، کسی از شیعیان خود را فقیه نمی شماریم تا اینکه به رمز سخنی به او گفته شود و او آن رمز را دریابد. - . غیبه النعمانی: ۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۰۲»

- کش، رجال الکشی جَبْرَئِیلُ بْنُ أَحْمَدَ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ کَثِیرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ یَزِیدَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا جَابِرُ حَدِیثُنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ أَمْرَدُ ذَکْوَانُ وَعْرٌ أَجْرَدُ لَا یَحْتَمِلُهُ وَ اللَّهِ إِلَّا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ أَوْ مُؤْمِنٌ مُمْتَحَنٌ فَإِذَا وَرَدَ عَلَیْکَ یَا جَابِرُ شَیْ ءٌ مِنْ أَمْرِنَا فَلَانَ لَهُ قَلْبُکَ فَاحْمَدِ اللَّهَ وَ إِنْ أَنْکَرْتَهُ فَرُدَّهُ إِلَیْنَا أَهْلَ الْبَیْتِ وَ لَا تَقُلْ کَیْفَ جَاءَ هَذَا وَ کَیْفَ کَانَ وَ کَیْفَ هُوَ فَإِنَّ هَذَا وَ اللَّهِ الشِّرْکُ بِاللَّهِ الْعَظِیمِ.

ص: ۲۰۸

۱- و فی نسخه: من الف عشره

lt;meta info=". رجال الکشی: جابر بن یزید گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: ای جابر، حدیث ما سخت و دشوار و بی پرده، سرکش، تیز و تند است. قسم به خدا، جز پیامبر مرسل یا فرشته ای مقرّب یا مؤمن امتحان شده، کسی دیگر تاب تحمل آن را ندارد. ای جابر، وقتی چیزی از ولایت ما برایت نقل شد و دلت بر آن مطلب نرم شد، حمد خدای به جای آور و اگر دلت آن را انکار کرد، به ما اهل بیت برگردان و نگو، چگونه این حدیث آمده است؟ چگونه بود؟ چگونه است؟ قسم به خدا که این کار شرک به خدای بزرگ است. - . اختیار معرفه الرجال ۳: ۴۳۹ ح ۳۴۱ -

ص: ۲۰۸

**[ترجمه]

«۱۰۳»

- کش، رجال الکشی ابْنُ مَسْعُودٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ وَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَکِیمٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قِیلَ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ أَنَا عِنْدَهُ إِنَّ سَالِمَ بْنَ أَبِی حَفْصَهَ یَرْوِی عَنْکَ أَنَّکَ تَتَکَلَّمُ عَلَی سَبْعِینَ وَجْهاً لَکَ مِنْ کُلِّهَا الْمَخْرَجُ قَالَ فَقَالَ مَا یُرِیدُ سَالِمٌ مِنِّی أَ یُرِیدُ أَنْ أَجِی ءَ بِالْمَلَائِکَهِ فَوَ اللَّهِ مَا جَاءَ بِهَا النَّبِیُّونَ وَ لَقَدْ قَالَ إِبْرَاهِیمُ إِنِّی سَقِیمٌ وَ اللَّهِ مَا کَانَ سَقِیماً وَ مَا کَذَبَ وَ لَقَدْ قَالَ إِبْرَاهِیمُ بَلْ فَعَلَهُ کَبِیرُهُمْ هذا وَ مَا فَعَلَهُ وَ مَا کَذَبَ وَ لَقَدْ قَالَ یُوسُفُ إِنَّکُمْ لَسارِقُونَ وَ اللَّهِ مَا کَانُوا سَارِقِینَ وَ مَا کَذَبَ (۱).

**[ترجمه]رجال الکشی: ابو بصیر گوید: نزد امام صادق علیه السلام بودم که به آن حضرت گفته شد: سالم بن ابی حفصه - اعتقاد به امامت نداشته است - از شما روایت می کند که شما به هفتاد صورت سخن می گویی که از عهده همه آنها بر می آیی. آن حضرت فرمود: سالم برای اثبات امامت از ما چه می خواهد؟ آیا می خواهد ما برای اثبات امامت خود فرشتگان را بیاوریم؟ قسم به خدا پیامبران آنان را نیاورده اند. حضرت ابراهیم خلیل فرمود: «انی سقیم» (من بیمارم) و قسم به خدا مریض نبود و دروغ هم نگفت؛ و ابراهیم گفت: بلکه بت بزرگ آنها را شکسته است، در حالی که نشکسته بود و دروغ هم نگفت، و حضرت یوسف گفت: «شما دزدانید»، قسم به خدا آنان دزد نبودند و یوسف هم دروغ نگفت. - . اختیار معرفه الرجال ۳: ۵۰۴ ح ۴۲۵ -

**[ترجمه]

بیان

لما کان سبب هذا الاعتراض عدم إذعان سالم بإمامته علیه السلام إذ بعد الإذعان بها یجب التسلیم فی کل ما یصدر عنهم علیهم السلام ذکر علیه السلام أولاـ أن سالما أی شی ء یرید منی من البرهان حتی یرجع إلی الإذعان فإن کان یکفی فی ذلک إلقاء البراهین و الحجج و إظهار المعجزات فقد سمع و شاهد فوق ما یکفی لذلک و إن کان یرید أن أجی ء بالملائکه لیشاهدهم و یشهدوا علی صدقی فهذا مما لم یأت به النبیون أیضا ثم رجع علیه السلام إلی تصحیح خصوص هذا الکلام بأن المراد إلقاء

معاریض الکلام علی وجه التقیه و المصلحه و لیس هذا بکذب و قد صدر مثله عن الأنبیاء علیهم السلام.

**[ترجمه]چون سبب این اعتراض، عدم اعتقاد سالم به امامت آن حضرت بود، زیرا بعد از اعتقاد به امامت، واجب است تسلیم شدن در هر چیزی که از ائمه علیهم السلام صادر می شود. امام علیه السلام فرموده است: اولاً سالم چه برهانی از ما می خواهد تا معتقد به امامت شود؟ اگر در این مورد، القاء برهان ها و حجت ها و اظهار معجزات کفایت می کند، به تحقیق که از ما شنیده و بالاتر از کفایت مشاهده کرده است. اگر می خواهد من ملائکه را بیاورم تا شاهد آنها شود و به راستی گفتار ما شهادت دهد، این چیزی است که پیامبران هم آن را نیاورده اند.

سپس امام علیه السلام به تصحیح سخن خود برگشته است، به این که مراد از صورت های مختلف کلام، برطرف نمودن تعارض کلام بر وجه تقیه و مصلحت است و این دروغ نیست. و مانند آن از پیامبران صادر شده است.

**[ترجمه]

«۱۰۴»

– کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَی عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ سُوَیْدٍ السَّائِیِّ قَالَ: کَتَبَ إِلَیَّ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ هُوَ فِی الْحَبْسِ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّکَ امْرُؤٌ نَزَّلَکَ اللَّهُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ بِمَنْزِلَةٍ خَاصَّةٍ بِمَا أَلْهَمَکَ مِنْ رُشْدِکَ وَ بَصَّرَکَ مِنْ أَمْرِ دِینِکَ بِتَفْضِیلِهِمْ وَ رَدِّ الْأُمُورِ إِلَیْهِمْ وَ الرِّضَا بِمَا قَالُوا فِی کَلَامٍ طَوِیلٍ وَ قَالَ وَ ادْعُ إِلَی صِرَاطِ رَبِّکَ فِینَا مَنْ رَجَوْتَ إِجَابَتَهُ وَ وَالِ آلَ مُحَمَّدٍ وَ لَا تَقُلْ لِمَا بَلَغَکَ عَنَّا أَوْ نُسِبَ إِلَیْنَا هَذَا بَاطِلٌ وَ إِنْ کُنْتَ تَعْرِفُ خِلَافَهُ فَإِنَّکَ لَا تَدْرِی لِمَ قُلْنَاهُ وَ عَلَی أَیِّ وَجْهٍ وَصَفْنَاهُ آمِنْ بِمَا أَخْبَرْتُکَ وَ لَا تُفْشِ مَا اسْتَکْتَمْتُکَ أُخْبِرُکَ أَنَّ مِنْ أَوْجَبِ حَقِّ أَخِیکَ أَنْ لَا تَکْتُمَهُ شَیْئاً یَنْفَعُهُ لَا مِنْ دُنْیَاهُ وَ لَا مِنْ آخِرَتِهِ.

**[ترجمه]رجال الکشی: علی بن سوید سائی گوید: امام کاظم علیه السلام وقتی در زندان برایم نوشت: اما بعد، تو مردی هستی که خدای تعالی تو را از خاصّان آل محمد قرار داده است، به سبب این که رشد را به تو الهام کرده و تو را به امور دین بینا ساخته، که آل محمد را بر دیگران فضیلت بخشیده ای و کارها را به آنها بر می گردانی و به گفتار آنها راضی هستی... و بعد از گفتاری طولانی نوشت: به هر که امید پذیرش داری، او را به سوی راه پروردگارت در مورد ما دعوت کن، و آل محمد علیهم السلام را دوست بدار. - . اختیار معرفه الرجال ۳: ۵۰۴ ح ۴۲۵ -

هر سخنی از ما به تو رسید یا به ما نسبت داده شد، نگو این باطل است، گرچه خلاف آن بشناسی؛ زیرا تو نمی دانی ما آن را برای چه گفته ایم و به چه صورت توصیف کرده ایم. به آنچه به تو خبر می دهم ایمان بیاور و آنچه را از تو پنهان می کنم تفتیش نکن، به تو خبر می دهم که از واجب ترین حق برادرت به عهده تو این است که چیز دنیایی یا آخرتی را که برای او فایده دارد، از او نپوشانی.

**[ترجمه]

«۱۰۵»

- مِنْ كِتَابِ رِيَاضِ الْجِنَانِ، لِفَضْلِ اللَّهِ بْنِ مَحْمُودٍ الْفَارِسِيِّ رَوَى الْمُفَضَّلُ بْنُ

۱- تقدم مثله تحت الرقم ۹۹

عُمَرَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا یَحْتَمِلُهُ إِلَّا صُدُورٌ مُشْرِقَهٌ وَ قُلُوبٌ مُنِیرَهٌ وَ أَفْئِدَهٌ سَلِیمَهٌ وَ أَخْلَاقٌ حَسَنَهٌ لِأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَخَذَ عَلَی شِیعَتِنَا الْمِیثَاقَ فَمَنْ وَفَی لَنَا وَفَی اللَّهُ لَهُ بِالْجَنَّهِ وَ مَنْ أَبْغَضَنَا وَ لَمْ یُؤَدِّ إِلَیْنَا حَقَّنَا فَهُوَ فِی النَّارِ وَ إِنَّ عِنْدَنَا سِرّاً مِنَ اللَّهِ مَا کَلَّفَ اللَّهُ بِهِ أَحَداً غَیْرَنَا ثُمَّ أَمَرَنَا بِتَبْلِیغِهِ فَبَلَّغْنَاهُ فَلَمْ نَجِدْ لَهُ أَهْلًا وَ لَا مَوْضِعاً وَ لَا حَمَلَهً یَحْمِلُونَهُ حَتَّی خَلَقَ اللَّهُ لِذَلِکَ قَوْماً خُلِقُوا مِنْ طِینَهِ مُحَمَّدٍ وَ ذُرِّیَّتِهِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِمْ وَ مِنْ نُورِهِمْ صَنَعَهُمُ اللَّهُ بِفَضْلِ صُنْعِ رَحْمَتِهِ فَبَلَّغْنَاهُمْ عَنِ اللَّهِ مَا أَمَرَنَا فَقَبِلُوهُ وَ احْتَمَلُوا ذَلِکَ وَ لَمْ تَضْطَرِبْ قُلُوبُهُمْ وَ مَالَتْ أَرْوَاحُهُمْ إِلَی مَعْرِفَتِنَا وَ سِرِّنَا وَ الْبَحْثِ عَنْ أَمْرِنَا وَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ أَقْوَاماً لِلنَّارِ وَ أَمَرَنَا أَنْ نُبَلِّغَهُمْ ذَلِکَ فَبَلَّغْنَاهُ فَاشْمَأَزَّتْ قَلْبُهُمْ مِنْهُ وَ نَفَرُوا عَنْهُ وَ رَدُّوهُ عَلَیْنَا وَ لَمْ یَحْتَمِلُوهُ وَ کَذَّبُوا بِهِ وَ طَبَعَ اللَّهُ عَلی قُلُوبِهِمْ ثُمَّ أَطْلَقَ أَلْسِنَتَهُمْ بِبَعْضِ الْحَقِّ فَهُمْ یَنْطِقُونَ بِهِ لَفْظاً وَ قُلُوبُهُمْ مُنْکِرَهٌ لَهُ ثُمَّ بَکَی علیه السلام وَ رَفَعَ یَدَیْهِ وَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ الشِّرْذِمَهَ الْمُطِیعِینَ لِأَمْرِکَ قَلِیلُونَ اللَّهُمَّ فَاجْعَلْ مَحْیَاهُمْ مَحْیَانَا وَ مَمَاتَهُمْ مَمَاتَنَا وَ لَا تُسَلِّطْ عَلَیْهِمْ عَدُوّاً فَإِنَّکَ إِنْ سَلَّطْتَ عَلَیْهِمْ عَدُوّاً لَنْ تُعْبَدَ.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود:

ص: ۲۰۹

ولایت و امامت ما سخت و دشوار است، جز سینه های درخشنده، دلهای نورانی و سالم و خلق های نیکو آن را نمی تواند تحمل کند؛ زیرا خدای تعالی از شیعیان ما پیمان گرفته است: هر که به عهد خود وفا کند، خدا برای او بهشت را وفا می کند. هرکه با ما دشمنی کند و حق ما را ادا نکند، او در آتش است.

و نزد ما سرّی خدایی است که خدا غیر از ما دیگران را مکلف به آن نکرده است، سپس ما را به تبلیغ آن مأمور ساخته است و آن را تبلیغ کردیم و برای او اهل و جایگاه و حاملانی که آن را حمل کند نیافتیم، تا خداوند برای آن گروهی را از طینت محمد صلی الله علیه و آله و ذریه او و از نور آنان آفرید. خدای تعالی آنان را به آفرینش رحمتش خلق کرد، آنچه از طرف خدا مأمور بودیم به آنان تبلیغ کردیم و آنها هم پذیرفتند و آن را متحمل شدند و دلهایشان مضطرب نشد، و ارواح آنان به شناخت ما، جستجوی از ولایت ما و اسرار ما میل پیدا کرد.

و خدای تعالی گروهی را برای آتش آفرید و ما را مأمور به تبلیغ آنان کرد و ما هم ولایت را به آنها تبلیغ کردیم. دلهای آنها از ولایت ناخرسند شدند و نفرت پیدا کردند و آن را بر ما رد کردند و تحمل نکردند و دروغ پنداشتند و خداوند به دلهای آنان مهر زد، پس زبان های آنان را به بعضی حقایق جاری ساخت که بعضی حقایق را به زبان می گویند اما دلهایشان آن را قبول ندارند. پس آن حضرت گریه کرده و دستهایش را بلند نمود و فرمود: بار خدایا، این گروه قلیل، اطاعت کنندگان امر شما کمند. بارالها زندگی آنان را زندگی ما و مرگ آنان را مرگ ما قرار بده و دشمنی را بر آنان مسلط نگردان، اگر دشمن را بر آنان مسلط کنی، پرستش نمی شوی. - . اختیار معرفه الرجال: ۷۵۳- ۷۵۵ ح ۸۵۹ -

**[ترجمه]

– بشا، بشاره المصطفی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِی الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِی الطَّيِّبِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْقَاسِمِ الْهَاشِمِيِّ عَنْ عِيسَى عَنْ فَرَجِ بْنِ فَرْوَةَ عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ عَنْ صَالِحِ بْنِ مِيثَمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا فِی السُّوقِ إِذْ أَتَانِی أَصْبَغُ بْنُ نُبَاتَهَ فَقَالَ وَيْحَکَ يَا مِيثَمُ لَقَدْ سَمِعْتُ مِنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عليهما السلام حَدِيثاً صَعْباً شَدِيداً فَأَيُّنَا نَكُونُ كَذَلِکَ قُلْتُ وَ مَا هُوَ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ حَدِيثَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَکٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ فَقُمْتُ مِنْ فَوْرَتِی فَأَتَيْتُ عَلِيّاً عليه السلام فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَدِيثٌ أَخْبَرَنِی بِهِ الْأَصْبَغُ عَنْکَ قَدْ ضِقْتُ بِهِ ذَرْعاً قَالَ وَ مَا هُوَ فَأَخْبَرْتُهُ قَالَ فَتَبَسَّمَ ثُمَّ قَالَ اجْلِسْ يَا مِيثَمُ أَ وَ كُلُّ عِلْمٍ يَحْتَمِلُهُ عَالِمٌ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِمَلَائِكَتِهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِيفَةً قالُوا أَ تَجْعَلُ فِيها مَنْ يُفْسِدُ فِيها وَ يَسْفِکُ الدِّماءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ قالَ إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُونَ فَهَلْ رَأَيْتَ الْمَلَائِكَهَ احْتَمَلُوا الْعِلْمَ قَالَ قُلْتُ هَذِهِ وَ اللَّهِ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِکَ قَالَ وَ الْأُخْرَى أَنَّ مُوسَى عليه السلام أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِ التَّوْرَاهَ فَظَنَّ أَنْ لَا أَحَدَ

أَعْلَمُ مِنْهُ فَأَخْبَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّ فِي خَلْقِي مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْکَ وَ ذَاکَ إِذْ خَافَ عَلَى نَبِيِّهِ الْعُجْبَ قَالَ فَدَعَا رَبَّهُ أَنْ يُرْشِدَهُ إِلَى الْعَالِمِ قَالَ فَجَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْخَضِرِ فَخَرَقَ السَّفِينَهَ فَلَمْ يَحْتَمِلْ ذَاکَ مُوسَى وَ قَتَلَ الْغُلَامَ فَلَمْ يَحْتَمِلْهُ وَ أَقَامَ الْجِدَارَ فَلَمْ يَحْتَمِلْهُ وَ أَمَّا الْمُؤْمِنُونَ فَإِنَّ نَبِيَّنَا صلى الله عليه و آله أَخَذَ يَوْمَ غَدِيرِ خُمٍّ بِيَدِي قَالَ اللَّهُمَّ مَنْ کُنْتُ مَوْلَاهُ فَإِنَّ عَلِيّاً مَوْلَاهُ فَهَلْ رَأَيْتَ احْتَمَلُوا ذَلِکَ إِلَّا مَنْ عَصَمَهُ اللَّهُ مِنْهُمْ فَأَبْشِرُوا ثُمَّ أَبْشِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ خَصَّکُمْ بِمَا لَمْ يَخُصَّ بِهِ الْمَلَائِکَهَ وَ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ فِيمَا احْتَمَلْتُمْ مِنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ عِلْمِهِ.

**[ترجمه]بشاره المصطفی: صالح بن میثم از پدرش روایت کرده است که روزی در بازار بودم، اصبغ بن نباته نزدم آمد و گفت: وای بر تو ای میثم، از امیرالمومنین علیه السلام حدیث سختی را شنیدم، کدام ما چنین هستیم؟ گفتم: حدیث چه بود؟ گفت: شنیدم می فرمود: حدیث ما اهل بیت دشوار و سخت است که جز فرشته

مقرب یا پیامبر مرسل یا بنده ای که خدا قلبش را برای ایمان امتحان کرده باشد، کس دیگری طاقت تحمل آن را ندارد. از جایم بلند شدم و نزد امیرالمؤمنین آمدم. گفتم: یا امیرالمؤمنین! اصبغ بن نباته از شما برایم حدیثی نقل کرد که حوصله ام تنگ شد، فرمود: آن حدیث چه بود؟ حدیث را نقل کردم. آن حضرت تبسم کرد و فرمود: ای میثم بنشین، آیا هر علمی را عالم می تواند تحمل کند؟ خدای تعالی به فرشتگانش فرمود: «وَ إِذْ قالَ رَبُّکَ لِلْمَلائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً قالُوا أَ تَجْعَلُ فیها مَنْ یُفْسِدُ فیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ قالَ إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُون»، -. بقره / ۳۰ - {وچون پروردگار تو به فرشتگان گفت: «من در زمین جانشینی خواهم گماشت»، [فرشتگان] گفتند: «آیا در آن کسی را می گماری که در آن فساد انگیزد، و خونها بریزد؟ و حال آنکه ما با ستایش تو، [تو را] تنزیه می کنیم؛ و به تقدیست می پردازیم.» فرمود: «من چیزی می دانم که شما نمی دانید.»} آیا فرشتگان طاقت تحمل آن علم را داشتند؟ گفتم: به خدا قسم این حدیث سخت تر از حدیث اصبغ بن نباته است. - فرمود: - دیگر آن که خدای تعالی وقتی تورات را برای حضرت موسی علیه السلام نازل کرد، وی گمان کرد که هیچ کس از او

ص: ۲۱۰

داناتر نیست و خدای متعال به خاطر آن که از عُجب به پیامبرش ترسید، به او خبر داد که در میان مخلوقاتم کسی داناتر از تو است. - آن حضرت فرمود: - موسی دعا کرد که به آن عالم راهنمایی شود و خداوند او را به حضرت خضر نبی رسانید و خضر کشتی را سوراخ کرد و موسی نتوانست آن را تحمل کند، و حضرت خضر پسر بچه را کشت و موسی نتوانست تاب بیاورد، و حضرت خضر دیوار را به پا کرد و موسی نتوانست تحمل کند. اما مؤمنان؛ رسول خدا صلی الله علیه و آله روز غدیر دستم را گرفت و فرمود: بار خدایا، هرکسی من مولای اویم، علی مولای او است، آیا مردم آن را تحمل کردند - جز آن که خدا او را حفظ کند - بشارت باد بر شما و بشارت باد بر شما! خدای تعالی شما را بر امر رسول و دانش آن حضرت اختصاص داد که آن را پذیرفتید و حتی ملائکه و پیامبران و رسولان را به آن اختصاص نداد. -. کتاب سلیم بن قیس: ۶۷ -

**[ترجمه]

- أَقُولُ وَجَدْتُ فِی كِتَابِ سُلَیْمِ بْنِ قَیْسٍ أَنْ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام قَالَ لِأَبَانِ بْنِ أَبِی عَیَّاشٍ یَا أَخَا عَبْدِ قَیْسٍ فَإِنْ وَضَحَ لَکَ أَمْرٌ فَاقْبَلْهُ وَ إِلَّا فَاسْكُتْ تَسْلَمْ وَ رُدَّ عِلْمَهُ إِلَی اللَّهِ فَإِنَّکَ فِی أَوْسَعَ مِمَّا بَیْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ.

**[ترجمه]کتاب سلیم بن قیس: امام سجاد علیه السلام فرمود: ای برادر عبد القیس، از خدا بترس! اگر مطلبی برایت روشن شد آن را بپذیر و گر نه سکوت کن تا سلامت بمانی و علم آن را به خدا واگذار کن، چرا که در وسعتی بیش از فاصله آسمان و زمین قرار داری. - . نهج البلاغه: خ ۱۸۹ ص ۲۰۲ -

**[ترجمه]

«۱۰۸»

- وَ وَجَدْتُ بِخَطِّ الشَّیْخِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْجُبَاعِیِّ قُدِّسَ سِرُّهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الْبَصَائِرِ لِسَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِی خَلَفٍ الْقُمِّیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْكَاهِلِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ تَلَا هَذِهِ الْآیَةَ فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ الْآیَةَ فَقَالَ لَوْ أَنَّ قَوْماً عَبَدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ ثُمَّ قَالُوا لِشَیْ ءٍ صَنَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِمَ صَنَعَ كَذَا وَ كَذَا أَوْ لَوْ صَنَعَ كَذَا وَ كَذَا خِلَافَ الَّذِی صَنَعَ لَكَانُوا بِذَلِکَ مُشْرِكِینَ ثُمَّ قَالَ لَوْ أَنَّهُمْ عَبَدُوا اللَّهَ وَ وَحَّدُوهُ ثُمَّ قَالُوا لِشَیْ ءٍ صَنَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِمَ صَنَعَ كَذَا وَ كَذَا وَ وَجَدُوا ذَلِکَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ لَكَانُوا بِذَلِکَ مُشْرِكِینَ ثُمَّ قَرَأَ الْآیَةَ (۱).

**[ترجمه]به خط شیخ محمد بن علی جباعی - قدس سره - که از کتاب بصائر سعد بن عبد الله بن ابی خلف قمی از حسین بن سعید از صفوان از عبد الله کاهلی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت این آیه را تلاوت کرد: « فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَكِّمُوکَ فیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ لا یَجِدُوا فی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلیماً» - . نساء / ۶۵ - ،{ ولی چنین نیست، به پروردگارت قَسَم که ایمان نمی آورند، مگر آنکه تو را در مورد آنچه میان آنان مایه اختلاف است داور گردانند؛ سپس از حکمی که کرده ای در دلهایشان احساس ناراحتی [و تردید] نکنند، و کاملًا سرِ تسلیم فرود آورند.} سپس فرمود: اگر قومی خدای واحد را پرستش می کردند، سپس برای چیزی که رسول خدا صلی الله علیه و آله آن را انجام داده می گفتند، چرا پیامبر چنین و چنان کرد؟ یا بر خلاف کردار پیامبر می گفتند، اگر چنین و چنان بود بهتر بود، آنان به سبب این گفتار مشرک می شدند. سپس فرمود: اگر آنها خدا را پرستش می کردند و به وحدانیتش اعتقاد داشتند و بعد از آن برای چیزی که رسول خدا صلی الله علیه و آله آن را انجام داده می گفتند، چرا پیامبر چنین و چنان کرد؟ و این سخن را از روی اعتقادشان می گفتند، حتماً با این سخن مشرک می شدند. سپس آیه فوق را تلاوت کرد. - . منیه المرید: ۱۹۳ -

**[ترجمه]

«۱۰۹»

- وَ رُوِیَ بِعِدَّهِ أَسَانِیدَ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّ الْمُسْلِمِینَ هُمُ النُّجَبَاءُ.

**[ترجمه]امام باقر و امام صادق علیها السلام فرمودند: مسلمانان نجبا هستند. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۱۰»

- وَ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ السِّمْطِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّ رَجُلًا يَأْتِينَا مِنْ قِبَلِكُمْ يُعْرَفُ بِالْكَذِبِ فَيُحَدِّثُ بِالْحَدِيثِ فَنَسْتَبْشِعُهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ لَکَ إِنِّی قُلْتُ لِلَّيْلِ إِنَّهُ نَهَارٌ أَوْ لِلنَّهَارِ إِنَّهُ لَيْلٌ قَالَ لَا قَالَ فَإِنْ

ص: ۲۱۱

۱- تقدم الحديث مع اختلاف فی الفاظه تحت الرقم ۶۱ و ۹۰

قَالَ لَکَ هَذَا إِنِّی قُلْتُهُ فَلَا تُکَذِّبْ بِهِ فَإِنَّکَ إِنَّمَا تُکَذِّبُنِی (۱).

**[ترجمه]سفیان بن سمط گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم! شخصی از نزد شما می آید که به دروغگویی معروف است و حدیثی برای ما می گوید که ما آن حدیث را نمی پسندیم. امام صادق علیه السلام فرمود: آن شخص برای شما می گوید که من به شب، روز و یا به روز، شب گفته ام؟ گفت: نه! فرمود: اگر

ص: ۲۱۱

آن شخص برایت چنین خبری آورد آن را تکذیب نکن، زیرا تو در واقع مرا تکذیب می کنی. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۴۹۸ ب ۶ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۱۱۱»

- وَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ لَا تُکَذِّبْ بِحَدِیثٍ أَتَاکُمْ بِهِ مُرْجِئِیٌّ وَ لَا قَدَرِیٌّ وَ لَا خَارِجِیٌّ نَسَبَهُ إِلَیْنَا فَإِنَّکُمْ لَا تَدْرُونَ لَعَلَّهُ شَیْ ءٌ مِنَ الْحَقِّ فَتُکَذِّبُونَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَوْقَ عَرْشِهِ.

انتهی ما أخرجه من کتاب البصائر (۲).

**[ترجمه]ابوبصیر از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام روایت کرده که شنیدم آن حضرت می فرمود: اگر حدیثی منسوب به ما را مرجئی و قدری و خارجی برای شما بیاورد، تکذیب نکنید، زیرا شما نمی دانید، شاید آن حدیث برحق باشد و خدای متعال را بالای عرشش تکذیب کرده اید. آنچه از کتاب بصائر استخراج شده بود، به آخر رسید. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۴۹۸ ب ۶ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۱۱۲»

- وَ بِخَطِّهِ أَیْضاً قَالَ رَوَی الصَّفْوَانِیُّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ مُرْسَلًا عَنِ الرِّضَا علیه السلام أَنَّ الْعِبَادَةَ عَلَی سَبْعِینَ وَجْهاً فَتِسْعَهٌ وَ سِتُّونَ مِنْهَا فِی الرِّضَا وَ التَّسْلِیمِ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِأُولِی الْأَمْرِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِمْ.

**[ترجمه]و نیز به خط ایشان است که گوید: صفوانی - رحمه الله - در کتابش از امام رضا علیه السلام به صورت مرسل روایت کرده است که آن حضرت فرمود: عبادت هفتاد صورت دارد که ۶۹ تای آن در رضایت و تسلیم خدای عزوجل و پیامبر صلی الله علیه و سلم و اولوالامر می باشد. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۴۹۸ ب ۶ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۱۱۳»

- نهـج، نهج البلاغه قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السـلام إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ وَ لَا تَعِي حَدِيثَنَا إِلَّا صُدُورٌ أَمِينَةٌ وَ أَحْلَامٌ رَزِينَةٌ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امام علی علیه السـلام فرمود: همانا کار ما - ولایت اهل بیت پیامبر علیهم السّلام - سـخت و تحمّل آن دشوار است، که جز مؤمن دینـدار که خدا او را آزموده، و ایمانش در دل اسـتوار بوده، قدرت پذیرش و تحمّل آن را ندارد، و حدیث ما را جز سینه های امانت پذیر، و عقل های بردبار فرا نگیرد. - . نهج البلاغه: ۲۰۲ -

**[ترجمه]

«۱۱۴»

- مُنْيَةُ الْمُرِيدِ، قَالَ النَّبِيُّ صـلی الله علیه و آله مَنْ رَدَّ حَدِيثاً بَلَغَهُ عَنِّي فَأَنَا مُخَاصِمُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَإِذَا بَلَغَكُمْ عَنِّي حَدِيثٌ لَمْ تَعْرِفُوا فَقُولُوا اللَّهُ أَعْلَمُ.

**[ترجمه]منیه المرید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که حدیثی را که از ما برایش رسیده است را رد کند، پس من روز قیامت دشـمن او هستم. وقتی حدیثی از ما به شما رسید و به آن علم نداشتید، بگویید خدا داناتر است. - . منیه المرید: ۱۹۳ -

**[ترجمه]

«۱۱۵»

- وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً أَوْ رَدَّ شَيْئاً أَمَرْتُ بِهِ فَلْيَتَبَوَّأْ بَيْتاً فِي جَهَنَّمَ.

**[ترجمه]رسول خـدا صـلی الله علیه و آله فرمود: کسـی که عمـداً برما دروغ ببنـدد یا چیزی را که ما امر کرده ایم رد نمایـد، پس جایگاهش را در خانه جهنم آماده سازد. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۱۶»

- وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ بَلَغَهُ عَنِّي حَدِيثٌ فَكَذَّبَ بِهِ فَقَدْ كَذَّبَ ثَلَاثَةً اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الَّذِي حَدَّثَ بِهِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: كسى كه برايش حديثى از ما برسد و او را تكذيب كند، سه چيز را تكذيب كرده است: خدا و رسولش و آن چيزى را كه به او حديث شده است. - . همان -

**[ترجمه]

باب ۲۷ العله التی من أجلها كتم الأئمه علیهم السلام بعض العلوم و الأحكام

الأخبار

«۱»

ير، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ ذَرِيحٍ الْمُحَارِبِيِّ وَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ ذَرِيحٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ إِنَّ أَبِي نِعْمَ الْأَبُ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ كَانَ يَقُولُ لَوْ أَجِدُ ثَلَاثَةَ رَهْطٍ أَسْتَوْدِعُهُمُ الْعِلْمَ وَ هُمْ أَهْلٌ لِذَلِكَ لَحَدَّثْتُ بِمَا لَا يُحْتَاجُ فِيهِ إِلَى نَظَرٍ فِي حَلَالٍ وَ لَا حَرَامٍ وَ مَا يَكُونُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ إِنَّ حَدِيثَنَا

ص: ۲۱۲

۱- ۱ قد تقدم الحديث مسندا عن البصائر تحت الرقم ۱۴.

۲- تقدم الحديث مسندا تحت الرقم ۱۶

صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يُؤْمِنُ بِهِ إِلَّا عَبْدٌ امْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ.

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: ذریـح می گویـد: از امام صادق علیه السـلام شـنیدم که می فرمود: پدرم که خداوند او را رحمت کند، نیکو پدری بود؛ همیشه می فرمود: اگر سه گروه را بیابم، دانش را به آنان می سپارم، چه این که آنان اهلیت آن را دارند و مطالبی خواهم گفت که دیگر با وجود آن تا روز قیامت به فکر و تأمل حلال و حرام نیاز نباشد. همانا حدیث و گفتار ما

ص: ۲۱۲

سخت و نـاهموار است، جز بنـده مؤمنی کـه خداونـد قلـب او را در راه ایمـان آزمـوده، بـه آن ایمـان نخواهـد آورد. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۴۹۸ -

**[ترجمه]

بیان

فیه أی معه إلی نظر أی فکر و تأمل.

**[ترجمه]«فیه» به معنای مع است. «الی نظر» یعنی به فکر و تامل و اندیشه نیازمند نباشد.

**[ترجمه]

«۲»

یر، بصـائر الـدرجات أَحْمَـدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِسْـمَاعِیلَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَـانِ عَنْ عَنْبَسَهَ بْنِ مُصْـعَبٍ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام قَـالَ: لَوْ لَـا أَنْ یَقَعَ عِنْـدَ غَیْرِکُمْ کَمَا قَـدْ وَقَعَ غَیْرُهُ لَأَعْطَیْتُکُمْ کِتَاباً لَا تَحْتَاجُونَ إِلَی أَحَـدٍ حَتَّی یَقُومَ الْقَائِمُ عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَی فَرَجَهُ.

**[ترجمه]بصـائر الـدرجات: عنبسه بن مصـعب از امام صادق علیه السـلام روایت می کنـد که فرمود: اگر احادیث ما را به غیر شیعه ندهیـد - چنان که این کار را کردیـد و راز ما را حفظ نکردیـد - به شـما کتابی می دادم که تا ظهور مهدی(عج) به هیچ کس نیازمند نمی شدید. - . همان -

**[ترجمه]

«۳»

یر، بصائر الدرجات إِبْرَاهِیمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِیِّ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ ذَرِیحٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السـلام قَـالَ سَـمِعْتُهُ یَقُولُ إِنَّ أَبِی نِعْمَ الْـأَبُ رَحْمَهُ اللَّهِ عَلَیْهِ یَقُولُ لَوْ وَجَـدْتُ ثَلَاثَهَ رَهْطٍ أَسْـتَوْدِعُهُمُ الْعِلْمَ وَ هُمْ أَهْلٌ لِـذَلِکَ

لَحَدَّثْتُ بِمَا لَا يُحْتَاجُ فِيهِ بَعْدِی إِلَی حَلَالٍ وَ لَا حَرَامٍ وَ مَا يَكُونُ إِلَی يَوْمِ الْقِيَامَهِ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابوحمزه ثمالی از امام باقر علیه السلام روایت کرده و گوید: از آن حضرت شنیدم که می فرمود: پدرم که خداوند او را رحمت کند، نیکو پدری بود؛ همیشه می فرمود: اگر سه گروه را بیابم دانش را به آنان می سپارم، چه این که آنان اهلیت آن را دارند، و مطالبی خواهم گفت که دیگر با وجود آن، بعد از من تا روز قیامت، به حلال و حرام و آنچه پیش می یاید، نیازمند نباشد. - . همان -

**[ترجمه]

«۴»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُرَازِمٍ وَ مُوسَی بْنِ بَكْرٍ قَالا سَمِعْنَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ إِنَّ عِنْدَنَا مِنْ حَلَالِ اللَّهِ وَ حَرَامِهِ مَا يَسَعُنَا كِتْمَانُهُ مَا نَسْتَطِيعُ يَعْنِی أَنْ نُخْبِرَ بِهِ أَحَداً (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: مرازم و موسی بن بکر می گویند: از امام صادق علیه السلام شنیدیم که می فرمود: نزد ما از حلال و حرام خداوند مطالبی است که تا جایی که بتوانیم به کسی نمی گوییم. - . بصائرالدرجات ۱۰: ۴۹۹ ب ۶ ح ۵ -

**[ترجمه]

«۵»

یر، بصائر الدرجات إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا أَجِدُ مَنْ أُحَدِّثُهُ وَ لَوْ أَنِّی أُحَدِّثُ رَجُلًا مِنْكُمْ بِالْحَدِيثِ فَمَا يَخْرُجُ مِنَ الْمَدِينَهِ حَتَّی أُوتَی بِعَيْنِهِ فَأَقُولُ لَمْ أَقُلْهُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: منصور بن حازم می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی را نمی یابم که به او حدیث گویم. اگر به کسی بگویم، از مدینه بیرون نرفته، عین همان حدیث را پیش من می آورند؛ پس من می گویم، آن را من نگفته ام. - . همان -

**[ترجمه]

«۶»

نی، الغيبه للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ الْحَسَنِيُّ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ خَيْرٍ عَنْ كَرَّامٍ الْخَثْعَمِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَمَا وَ اللَّهِ لَوْ كَانَتْ عَلَی أَفْوَاهِكُمْ أَوْكِيَهٌ لَحَدَّثْتُ كُلَّ امْرِئٍ مِنْكُمْ بِمَا لَهُ وَ اللَّهِ لَوْ وَجَدْتُ أَتْقِيَاءَ لَتَكَلَّمْتُ وَ اللَّهُ الْمُسْتَعانُ

**[ترجمه]غیبه نعمانی: کرام خثعمی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: به خدا قسم، اگر زبان خود را حفظ

می کردید، از سرنوشت تک تک شما گزارش می دادم. به خدا قسم، اگر انسان ها باتقوا می یافتم سخن می گفتم، و خداوند یاور است. - . غیبه النعمانی: ۲۳ -

**[ترجمه]

«۷»

کش، رجال الکشی طَاهِرُ بْنُ عِيسَى الْوَرَّاقُ رَفَعَهُ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَا سَلْمَانُ لَوْ عُرِضَ عِلْمُكَ عَلَى مِقْدَادٍ لَكَفَرَ يَا مِقْدَادُ لَوْ عُرِضَ عِلْمُكَ عَلَى سَلْمَانَ لَكَفَرَ.

ص: ۲۱۳

۱- تقدم الحديث مع ذيل عن ذريح عن أبی عبد اللّه عليه السلام تحت الرقم الأول.

۲- كذا فی النسخ و فی البصائر المطبوع: ما نستطيع- يعنی ان نخبر به أحدا

**[ترجمه]رجال الکشی: ابوبصیر می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: پیامبر صلی الله علیه وآله به سلمان فرمود: اگر دانش تو به مقدار عرضه گردد، حتماً کافر می شود. و ای مقداد! اگر علم تو بر سلمان عرضه شود، هر آینه کافر می شود. - . اختیار معرفه الرجال ۱: ۴۷ ح ۲۳ -

ص: ۲۱۳

**[ترجمه]

باب ۲۸ ما ترویه العامه من أخبار الرسول صلی الله علیه و آله و أن الصحیح من ذلک عندهم علیهم السلام و النهی عن الرجوع إلی أخبار المخالفین و فیه ذکر الکذابین

الأخبار

«۱»

یر، بصائر الدرجات الْحَسَنُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَالَ فِی النَّاسِ وَ أَنَالَ وَ أَنَالَ وَ إِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ مَعَاقِلُ الْعِلْمِ وَ أَبْوَابُ الْحُکْمِ وَ ضِیَاءُ الْأَمْرِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مسلم می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله به مردم دانش زیادی داد، ولی ما اهل بیت قلعه های دانش و دروازه های حکمت و روشنی امور مردم هستیم. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۸۲ ب ۱۹ ح ۱ -

**[ترجمه]

بیان

أنال أی أعطی و أفاد فی الناس العلوم الکثیره لکن عند أهل البیت معیار ذلک و الفصل بین ما هو حق أو مفتری و عندهم تفسیر ما قاله الرسول صلی الله علیه و آله فلا ینتفع بما فی أیدی الناس إلا بالرجوع إلیهم صلوات الله علیهم و المعاقل جمع معقل و هو الحصن و الملجأ أی نحن حصون العلم و بنا یلجأ الناس فیه و بنا یوصل إلیه و بنا یضی ء الأمر للناس.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله برای مردم دانش های زیادی عطا فرمود، لکن معیار آن دانش ها در نزد ما اهل بیت است؛ جداسازی آنچه حق است یا افتراء و دروغ ،نزد ایشان است و تفسیر گفته های رسول خدا صلی الله علیه و آله در نزد اهل بیت علیهم السلام است و مردم از احادیث رسول خدا صلی الله علیه و آله، جز با مراجعه به آن ها بهره مند نمی شوند.

**[ترجمه]

«۲»

یر، بصائر الـدرجات ابْنُ یَزِیـدَ عَنْ زِیَادٍ الْقَنْدِیِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام جُعِلْتُ فِدَاکَ عِنْدَ الْعَامَّهِ مِنْ أَحَادِیثِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله شَیْ ءٌ یَصِحُّ قَالَ فَقَالَ نَعَمْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَالَ وَ أَنَالَ وَ أَنَالَ وَ عِنْدَنَا مَعَاقِلُ الْعِلْمِ وَ فَصْلُ مَا بَیْنَ النَّاسِ.

**[ترجمه]بصـائر الـدرجات: هشام بن سالم می گویـد: از امام صادق علیه السـلام پرسیدم: فـدایت شوم! آیا نزد اهل سـنت از احادیث صـحیح پیامبر چیزی یافت می شود؟ فرمود: بلی، پیامبر به مردم دانش زیادی بخشـید، اما قلعه مستحکم دانش و حل و فصل مسائل مردم در نزد ما است. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۸۳ ب ۱۹ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۳»

یر، بصائر الـدرجات الْحَسَنُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ وَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السـلام إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَالَ فِی النَّاسِ وَ أَنَالَ وَ أَنَالَ وَ إِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ عُرَی الْأَمْرِ وَ أَوَاخِیهِ وَ ضِیَاؤُهُ.

یر، بصائر الدرجات محمد بن عبد الجبار عن البرقی عن فضاله عن ابن مسکان مثله

**[ترجمه]بصائر الـدرجات: محمـد بن مسـلم می گویـد: امام باقر علیه السـلام فرمود: رسول خـدا صـلی الله علیه وآله به مردم دانش زیـادی بخشـید و مـا اهـل بیت ریسـمان محکم و حلقه پـا بر جا و ساختمان محکم و روشـنایی کارهای مردم هستیم. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۸۳ ب ۱۹ ح ۳ -

بصائر الدرجات: ابن مسکان مثل آن را روایت کرده است.

**[ترجمه]

بیان

العروه مـا یتمسک به من الحبل و غیره و الْأَخِیَّهُ کَأَبِیَّهٍ و یخفف عود فی حائط أو فی حبل یـدفن طرفاه فی الأرض و یبرز وسـطه کالحلقه تشد فیها الدابه و الجمع أخایا و أواخی ذکره الفیروزآبادی أی بنا یشد و یستحکم أمر الدین و لا یفارقنا علمه.

**[ترجمه]«العروه» ریسمان و مانند آن است که به آن چنگ زده می شود. «الأخیّه» با تشدید و تخفیف خوانده می شود و به چوب در وسط دیوار، یا چوب در ریسمان را گویند که دو طرف آن به زمین فرو می‌رود، و میانه آن مانند حلقه ای آشکار می گردد که چهارپایان را به آن می بندند. «أخیه» جمع آن «أخایا» و «اخی» می آید، این مطلب را فیروز آبادی گفته است. یعنی ما اهل بیت ساختمان مستحکم امر دین هستیم که دانش دین از ما جدا نمی شود.

ص: ۲۱۴

**[ترجمه]

«۴»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنِ النَّضْرِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ یَحْیَی قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ عِنْدَنَا مَعَاقِلُ الْعِلْمِ وَ آثَارُ النُّبُوَّهِ وَ عِلْمُ الْکِتَابِ وَ فَصْلُ مَا بَیْنَ ذَلِکَ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حسن بن یحیی می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود، قلعه محکم دانش، آثار نبوت، دانش کتاب و جدایی حق از باطل، نزد ما اهل بیت – علیهم السلام – است. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۸۴ ب ۱۹ ح ۸ -

**[ترجمه]

«۵»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْمُؤْمِنِ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ وَ أَبِی خَالِدٍ وَ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَالَ فِی النَّاسِ وَ أَنَالَ وَ عِنْدَنَا عُرَی الْأَمْرِ وَ أَبْوَابُ الْحِکْمَهِ وَ مَعَاقِلُ الْعِلْمِ وَ ضِیَاءُ الْأَمْرِ وَ أَوَاخِیهِ فَمَنْ عَرَفَنَا نَفَعَتْهُ مَعْرِفَتُهُ وَ قُبِلَ مِنْهُ عَمَلُهُ وَ مَنْ لَمْ یَعْرِفْنَا لَمْ تَنْفَعْهُ مَعْرِفَتُهُ وَ لَمْ یُقْبَلْ مِنْهُ عَمَلُهُ (۱)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مسلم می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله علم زیادی بـه مردم داد، ولی دروازه هـای حکمت، قلعه محکم دانش و روشنی بخش امور نزد ما بوده و در این امور باید به ریسمان محکم ما چنگ زده شود. پذیرش علم و معرفت مردم وابسته به شناخت ما است و بدون آن، علم بی فائده و عمل ناپذیرفته است. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۸۳ ب ۱۹ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۶»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْحَجَّالِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه

السلام إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَدْ أَنَالَ وَ أَنَالَ وَ أَنَالَ يُشِيرُ كَذَا وَ كَذَا وَ عِنْدَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ أَصُولُ الْعِلْمِ وَ عُرَاهُ وَ ضِيَاؤُهُ وَ أَوَاخِيهِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مسلم گفت: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله دانش زیادی به مردم داد... پس حضرت به مواردی اشاره فرمود و چنین ادامه داد: ریشه ها، روشنی بخش و حلقه دانش نزد ما است. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۸۳ ب ۱۹ ح ۵ -

**[ترجمه]

«۷»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِیِّ عَنْ فَضَالَهَ بْنِ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنِ الثُّمَالِيِّ قَالَ: خَطَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام بِالنَّاسِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله بِالرِّسَالَهِ وَ أَنْبَأَهُ بِالْوَصِيِّ وَ أَنَالَ فِي النَّاسِ وَ أَنَالَ وَ فِينَا أَهْلَ الْبَيْتِ مَعَاقِلُ الْعِلْمِ وَ أَبْوَابُ الْحِكْمَهِ وَ ضِيَاؤُهُ وَ ضِيَاءُ الْأَمْرِ فَمَنْ يُحِبَّنَا مِنْكُمْ نَفَعَهُ إِيمَانُهُ وَ يُقْبَلُ عَمَلُهُ (۲) وَ مَنْ لَمْ يُحِبَّنَا مِنْكُمْ لَمْ يَنْفَعْهُ إِيمَانُهُ وَ لَا يُتَقَبَّلُ عَمَلُهُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ثمالی می گوید: حضرت علی علیه السلام در سخنرانی اش چنین فرمود: خداوند محمد صلی الله علیه وآله را به رسالت برگزیده و مسئله وصایت را نیز گوشزد کرد، و دانش زیادی به مردم داد، اما دژهای دانش، دروازه های حکمت، روشنی بخشی امور، در میان ماست. پذیرش ایمان و عمل مردم وابسته به دوستی ما بوده، در غیر این صورت پذیرفته نیست. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۸۳ ب ۱۹ ح ۶ -

**[ترجمه]

«۸»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا نَجِدُ الشَّیْ ءَ مِنْ أَحَادِيثِنَا فِی أَيْدِی النَّاسِ قَالَ فَقَالَ لِی لَعَلَّكَ لَا تَرَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَالَ وَ أَنَالَ ثُمَّ أَوْمَأَ بِيَدِهِ عَنْ يَمِينِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ وَ

۱- تقدم عن محمّد بن مسلم عن أبی جعفر علیه السلام حدیثان تحت الرقم ۱ و ۳ مثل ذلک مع اختلاف فی ألفاظه، فیحتمل سماعه عنه علیه السلام مره واحده و الاختلاف نشأ عن نقله أو نقل راویه بالمعنی أو أنّه سمعه عنه علیه السلام مکرّرا و اختلاف التعابیر کان فی کلامه علیه السلام، و یأتی عنه عن أبی عبد اللّه علیه السلام حدیثان آخران مثل ذلک تحت الرقم ۶ و ۸.

۲- و فی نسخه: و یتقبل عمله

مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ وَ إِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ عِنْدَنَا مَعَاقِلُ الْعِلْمِ وَ ضِيَاءُ الْأَمْرِ وَ فَصْلُ مَا بَيْنَ النَّاسِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن مسلم می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: روایاتی از ما در دست مردم اهل سنت می باشد. فرمود: شاید نمی دانی که پیامبر دانش زیادی به مردم داد، - و سپس حضرت با دستش به چهار طرف

اشاره نموده، فرمود: - دژهای دانش، روشنی بخش امور و حل و فصل قضایا میان مردم، نزد ما است. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۸۳ ب ۱۹ ح ۷ -

**[ترجمه]

بیان

الإشاره لبیان أنه صلی الله علیه و آله نشر العلم فی کل جانب و علمه کل أحد فکیف لا یکون فی الناس علمه.

**[ترجمه]اشاره آن حضرت به خاطر این است که رسول خدا صلی الله علیه و آله، علم را به هر طرف منتشر ساخت، چگونه دانش آن حضرت در میان مردم نباشد؟

**[ترجمه]

«۹»

یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ مُعَلَّی بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: ذَکَرَ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلٌ حَدِیثاً وَ أَنَا عِنْدَهُ فَقَالَ إِنَّهُمْ یَرْوُونَ عَنِ الرِّجَالِ فَرَأَیْتُهُ کَأَنَّهُ غَضِبَ فَجَلَسَ وَ کَانَ مُتَّکِئاً وَ وَضَعَ الْمِرْفَقَةَ (۱) تَحْتَ إِبْطَیْهِ فَقَالَ أَمَا وَ اللَّهِ إِنَّا نَسْأَلُهُمْ وَ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِهِ مِنْهُمْ وَ لَکِنْ إِنَّمَا نَسْأَلُهُمْ لِنُوَرِّکَهُ عَلَیْهِمْ ثُمَّ قَالَ أَمَا لَوْ رَأَیْتَ رَوَغَانَ أَبِی جَعْفَرٍ حَیْثُ یُرَاوِغُ یَعْنِی الرَّجُلَ لَعَجِبْتَ مِنْ رَوَغَانِهِ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: معلی بن عثمان روایت کرده است: شخصی نزد امام صادق علیه السلام حدیثی را بیان نمود، من هم بودم، فرمود: آنها از مردان روایت می کنند؟ - گویا امام خشمگین شد، بالشی را زیر بغل نهاده، فرمود: - به خدا قسم، ما از آنان می پرسیم در عین حالی که داناتر از آنان هستیم. پرسش ما به این جهت است که الزامشان نمائیم تا نتوانند انکار کنند، اگر قدرت استدلال پدرم را در جدل با خصم می دیدی، شگفت زده می شدی. - . بصائرالدرجات ۷: ۳۸۴ ب ۱۹ ح ۸ -

**[ترجمه]

بیان

قـال الفيروزآبـادی وركه توريكـا أوجبه و الـذنب عليه حمله و قال الجوهری راغ إلی كـذا أی مال إليه سـرّا و حاد و قوله تعالی فَراغَ عَلَيْهِمْ ضَرْباً بِالْيَمِينِ أی أقبل قال الفراء مال عليهم و قال الجزری فلان يريغنی علی أمر و عن أمر أی يراودنی و يطلبه منی و الحاصـل أن السائـل عظم مـا كـان يرويه عنـده عليه السـلام فغضب و قـال إنـا لاـ نحتاج إلی السؤال و إن سألنا أحيانا فما هو إلا للاحتجـاج و الإلزام علی الخصم بما لا يسـتطيع إنكاره ثم ذكر عليه السـلام قـدره أبيه عليه السـلام علی الاحتجاج و المغالبه بأنه كـان يقبل علی الخصم فی إقامه الـدليل عليه إقبالا علی غايه القوه و القـدره علی الغلبه أو كان عليه السـلام يسـتخرج الحجه من الخصم و يحمله علی الإقرار بالحق بحيث لو رأيته لعجبت من ذلك و قوله عليه السـلام يعنی الرجل أی أی رجل كان يخاصـمه و يناظره (۲).

**[ترجمه]فيروزآبادی گويد: حاصل مطلب اين كه: آنچه برای پرسـش گر در نزد امام عليه السـلام روايت شده است، بزرگ آمـده، پس امام عليه السـلام به خشم آمـده و فرمود: ما نيازمند سؤال نيستيم، اگر گاه گاهی ما می پرسـيم، جز برای احتجاج و ملزم ساختن دشمن به آن چيزی كه قدرت انكارش را ندارند نمی باشد؛ و سپس امام عليه السلام قدرت پدر بزرگوارش را در حجت آوردن و پيروزی بر خصم بيان فرمود: كه آن حضـرت با نهايت قدرت و قوت، در اقامه دليل بر دشـمن رو می آورد؛ يا آن حضـرت عليـه السـلام حجـت را از ميـان سـخنان دشـمن بيرون می آورد و او را وادار به اقرار به حـق می كرد، كه اگر آن حضرت را می ديدی، از اين كار شگفت زده می شدی.

**[ترجمه]

«۱۰»

سر، السـرائر أَبَـانُ بْنُ تَغْلِبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ أَبَـانِ بْنِ عُثْمَـانَ عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْـدِ اللَّهِ عليه السـلام إِنَّا نَأْتِی هَؤُلَاءِ الْمُخَالِفِينَ فَنَسْـمَعُ مِنْهُمُ الْحَدِيثَ يَكُونُ حُجَّهً لَنَا عَلَيْهِمْ قَالَ لَا تَأْتِهِمْ وَ لَا تَسْـمَعْ مِنْهُمْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَ لَعَنَ مِلَلَهُمُ الْمُشْرِكَهَ.

ص: ۲۱۶

۱- المرفقه: المخدّه

۲- و يحتمل أن يكون من كلام الراوی

**[ترجمه]سرائر: هارون بن خارجه می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: ما از مخالفان حدیثی می شنویم که به نفع ما و به ضرر آن ها است. حضرت علیه السلام فرمود: سراغ آنان نروید و به حرفشان گوش فرا ندهید. آن ها و ملل مشرکشان را خدا لعنت کند. - . السرائر ۳: ۵۶۵ -

ص: ۲۱۶

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، الخصال الطَّالَقَانِيُّ عَنِ الْجَلُودِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَةَ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام يَقُولُ ثَلَاثَةٌ كَانُوا يَكْذِبُونَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَبُو هُرَيْرَةَ وَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ وَ امْرَأَةٌ.

**[ترجمه]الخصال: محمد بن عماره گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: سه کس به رسول خدا صلی الله علیه و آله دروغ می بستند: ابوهریره، انس بن مالک و یک زن. - . خصال: ۱۹۰ ب ۳ ح ۲۶۳ -

**[ترجمه]

بیان

یعنی عائشه.

**[ترجمه]یعنی عایشه.

**[ترجمه]

«۱۲»

کش، رجال الکشی سَعْدٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الطَّيَالِسِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ صَادِقُونَ لَا نَخْلُو مِنْ كَذَّابٍ يَكْذِبُ عَلَيْنَا وَ يُسْقِطُ صِدْقَنَا بِكَذِبِهِ عَلَيْنَا عِنْدَ النَّاسِ- كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَصْدَقَ الْبَرِيَّةِ لَهْجَةً وَ كَانَ مُسَيْلِمَةُ يَكْذِبُ عَلَيْهِ وَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَصْدَقَ مَنْ بَرَأَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ كَانَ الَّذِي يَكْذِبُ عَلَيْهِ وَ يَعْمَلُ فِي تَكْذِيبِ صِدْقِهِ بِمَا يَفْتَرِي عَلَيْهِ مِنَ الْكَذِبِ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَبَإٍ لَعَنَهُ اللَّهُ (۱) وَ كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ علیهما السلام قَدِ ابْتُلِيَ بِالْمُخْتَارِ (۲) ثُمَّ ذَكَرَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام الْحَارِثَ الشَّامِيَّ وَ بُنَانَ (۳) فَقَالَ كَانَا يَكْذِبَانِ عَلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیهما السلام ثُمَّ ذَكَرَ الْمُغِيرَةَ بْنَ سَعِيدٍ (۴) وَ بَزِيعاً (۵) وَ السَّرِيَّ وَ أَبَا الْخَطَّابِ (۶) وَ مَعْمَراً (۷)وَ

ص: ۲۱۷

١- روى الكشّىّ فى ص ٧٠ روايات كثيره تدلّ على ذمه و لعنه. و كل من ترجمه من الشيعه لعنوه و أبرءوا من مقالته الباطله فى أمير المؤمنين عليه السلام، و هذا هو الذى استتابه أمير المؤمنين عليه السلام ثلاثه أيّام فلم يتب فأحرقه بالنار.

٢- هو المختار بن أبى عبيده الثقفى، ينسب إليه الفرقه الكيسانيه و المختاريه القائلين بامامه محمّد بن علىّ بن أبى طالب ابن الحنفيه، اختلف الأقوال و الاخبار فيه

٣- ورد فى ذمهما روايات منها: ما رواه هشام بن الحكم عن الصادق عليه السلام أنّه قال: إن بنانا و السرى و بزيعا لعنهم اللّه تراءى لهم الشيطان فى أحسن ما يكون صوره آدمى من قرنه إلى سرته. الخبر.

٤- تقدم منا عند ذكر المغيريه ما يدلّ على ذمه و ياتى فى الباب الآتى ما يدلّ على ذمه

٥- ينتسب إليه البزيعيه و هم يزعمون أن الأئمّه عليهم السلام كلهم أنبياء و أنهم لا يموتون و لكنهم يرفعون، و زعم بزيع أنّه صعد إلى السماء و أن اللّه تعالى مسح على رأسه و مج فى فيه. فان الحكمه تثبت فى صدره. هكذا قيل، و نسب إلى تعليقه الوحيد أنهم فرقه من الخطّابيه يقولون: إن الامام بعد ابى الخطّاب بزيع، و أن كل مؤمن يوحى إليه و أن الإنسان إذا بلغ الكمال لا يقال له مات بل رفع إلى الملكوت، و ادعوا معاينه أمواتهم بكره و عشيّه. و على أى حال فهم مذمومون كما نطق به الاخبار

٦- هو محمّد بن مقلاص أبى زينب الأسدى ينسب إليه الفرقه الخطابيه فيه روايات كثيره تدل على ذمه و يأتى بعضها فى الباب الآتى.

٧- قال العلامه فى القسم الثانى من الخلاصه: اظنه ابن خيثم، و علل ذلك بأن معمر بن خيثم كان من دعاه زيد.

بَشَّاراً الْأَشْعَرِیَّ (۱) وَ حَمْزَهَ الْبَرْبَرِیَّ (۲) وَ صَائِدَ النَّهْدِیِّ (۳)فَقَالَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ إِنَّا لَا نَخْلُو مِنْ کَذَّابٍ یَکْذِبُ عَلَیْنَا أَوْ عَاجِزِ الرَّأْیِ کَفَانَا اللَّهُ مَئُونَهَ کُلِّ کَذَّابٍ وَ أَذَاقَهُمْ حَرَّ الْحَدِیدِ.

**[ترجمه]رجال الکشی: ابن سنان می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: ما اهل بیت راست می گوییم، ولی همیشه دروغ گویی بر ما دروغ بسته، حرف های راست ما را از اثر می اندازد. مسیلمه بر پیامبر صلی الله علیه وآله که راست گوترین مردم بود دروغ می بست؛ همچنان که عبدالله بن سبا بر علی علیه السلام که راست گوترین مردم بعد از پیامبر بود دروغ می بست؛ امام حسین علیه السلام گرفتار مختار بود؛ حارث شامی و بنان بر امام سجاد علیه السلام دروغ می بستند. پس حضرت افراد زیر را لعنت کردند: مغیره بن سعید، بزیع، سری، ابوخطّاب، معمر،

ص: ۲۱۷

بشار اشعری، حمزه بربری، صائد نهدی، و در ادامه فرمودند: ما همیشه گرفتار دروغ پردازان و سست عنصران بوده ایم. خداوند ما را از شر دورغ گویان حفظ و گرمی آهن را بر آنان بچشاند. - . اختیار معرفه الرجال ۲: ۵۹۳ ح ۵۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۳»

کِتَابُ صِفَاتِ الشِّیعَهِ لِلصَّدُوقِ، بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ زِیَادٍ الْعَبْدِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: هَمُّکُمْ مَعَالِمُ دِینِکُمْ وَ هَمُّ عَدُوِّکُمْ بِکُمْ وَ أُشْرِبَ قُلُوبُهُمْ لَکُمْ بُغْضاً یُحَرِّفُونَ مَا یَسْمَعُونَ مِنْکُمْ کُلَّهُ وَ یَجْعَلُونَ لَکُمْ أَنْدَاداً ثُمَّ یَرْمُونَکُمْ بِهِ بُهْتَاناً فَحَسْبُهُمْ بِذَلِکَ عِنْدَ اللَّهِ مَعْصِیَهً.

**[ترجمه]کتاب صفات الشیعه صدوق: مفضل بن زیاد عبدی از امام جعفر صادق علیه السلام نقل کرد که آن حضرت فرمود: همّ و غمّ شما (شیعیان) برای فراگیری آثار (علوم) دینتان است؛ و همّ و غمّ دشمنانتان (آزار و اذیت) شماست و قلبهایشان با بغض و کینه شما آمیخته است. تمام آنچه را که از شما می شنوند، تحریف می کنند و از قول شما (برای خدا) شریک قرار می دهند و سپس به وسیله همین افترا، به شما بهتان و تهمت می زنند. پس همین عمل، به عنوان گناه و معصیت (برای به جهنم رفتنشان) در پیشگاه خداوند کافی است. - . صفات الشیعه: ۹۳ ح ۲۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

أَقُولُ وَجَدْتُ فِی کِتَابِ سُلَیْمِ بْنِ قَیْسٍ الْهِلَالِیِّ، أَنَّ أَبَانَ بْنَ أَبِی عَیَّاشٍ رَاوِی الْکِتَابِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ الْبَاقِرُ علیه السلام لَمْ نَزَلْ أَهْلَ الْبَیْتِ مُنْذُ قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نُذَلُّ وَ نُقْصَی وَ نُحْرَمُ وَ نُقْتَلُ وَ نُطْرَدُ وَ وَجَدَ الْکَذَّابُونَ لِکَذِبِهِمْ مَوْضِعاً یَتَقَرَّبُونَ إِلَی أَوْلِیَائِهِمْ وَ قُضَاتِهِمْ وَ عُمَّالِهِمْ فِی کُلِّ بَلْدَهٍ یُحَدِّثُونَ عَدُوَّنَا وَ وُلَاتِهِمُ الْمَاضِینَ بِالْأَحَادِیثِ الْکَاذِبَهِ الْبَاطِلَهِ وَ یُحَدِّثُونَ وَ

يَرْوُونَ عَنَّا مَا لَمْ نَقُلْ تَهْجِيناً مِنْهُمْ لَنَا وَ كَذِباً مِنْهُمْ عَلَيْنَا وَ تَقَرُّباً إِلَى وُلَاتِهِمْ وَ قُضَاتِهِمْ بِالزُّورِ وَ الْكَذِبِ وَ كَانَ عُظْمُ ذَلِكَ وَ كَثْرَتُهُ فِي زَمَنِ مُعَاوِيَةَ بَعْدَ مَوْتِ الْحَسَنِ عليه السلام ثُمَّ قَالَ عليه السلام بَعْدَ كَلَامٍ تَرَكْنَاهُ وَ رُبَّمَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُذْكَرُ بِالْخَيْرِ وَ لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونُ وَرِعاً صَدُوقاً يُحَدِّثُ بِأَحَادِيثَ عَظِيمَةٍ عَجِيبَةٍ مِنْ تَفْضِيلِ بَعْضِ مَنْ قَدْ مَضَى مِنَ الْوُلَاةِ لَمْ يَخْلُقِ اللَّهُ مِنْهَا شَيْئاً قَطُّ وَ هُوَ يَحْسَبُ أَنَّهَا حَقٌّ لِكَثْرَةِ مَنْ قَدْ سَمِعَهَا مِنْهُ مِمَّنْ لَا يُعْرَفُ بِكَذِبٍ وَ لَا بِقِلَّةِ وَرَعٍ وَ يَرْوُونَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَشْيَاءَ قَبِيحَةً وَ عَنِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليه السلام مَا يَعْلَمُ اللَّهُ أَنَّهُمْ رَوَوْا فِي ذَلِكَ الْبَاطِلَ وَ الْكَذِبَ وَ الزُّورَ قُلْتُ لَهُ أَصْلَحَكَ اللَّهُ سَمِّ لِي مِنْ ذَلِكَ شَيْئاً قَالَ رِوَايَتُهُمْ هُمَا سَيِّدَا كُهُولِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَ أَنَّ عُمَرَ مُحَدَّثٌ وَ أَنَّ الْمَلَكَ يُلَقِّنُهُ وَ أَنَّ السَّكِينَةَ تَنْطِقُ عَلَى لِسَانِهِ وَ أَنَّ عُثْمَانَ الْمَلَائِكَةُ تَسْتَحْيِي مِنْهُ وَ اثْبُتْ حَرَى فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ وَ صِدِّيقٌ وَ شَهِيدٌ حَتَّى عَدَّدَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام أَكْثَرَ مِنْ مِائَتَيْ رِوَايَةٍ (۴) يَحْسَبُونَ أَنَّهَا حَقٌّ فَقَالَ هِيَ وَ اللَّهِ كُلُّهَا كَذِبٌ وَ زُورٌ قُلْتُ أَصْلَحَكَ

۱- الصحيح بشار الشعيرى

۲- هو حمزه بن عمّار البربرى

۳- و ليراجع لترجمته و ترجمه من قبله كتب التراجم، و يكفيك ما ورد من الاخبار فى ذمهم فى رجال الكشّىّ فى ص ۱۴۵- ۱۴۹ و ۱۸۷- ۱۹۸ و ۲۵۲ و ۳۵۳

۴- فى كتاب سليم بن قيس: اكثر من مائه روايه.

اللَّهُ لَمْ يَكَنْ مِنْهَا شَيْ ءٌ قَالَ مِنْهَا مَوْضُوعٌ وَ مِنْهَا مُحَرَّفٌ فَأَمَّا الْمُحَرَّفُ فَإِنَّمَا عَنَى أَنَّ عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَ صِدِّيقٌ وَ شَهِيدٌ يَعْنِي عَلِيّاً عليه السلام وَ مِثْلَهُ وَ كَيْفَ لَا يُبَارَكُ لَكَ وَ قَدْ عَلَاكَ نَبِيٌّ وَ صِدِّيقٌ وَ شَهِيدٌ يَعْنِي عَلِيّاً عليه السلام وَ عَامُّهَا كَذِبٌ وَ زُورٌ وَ بَاطِلٌ.

**[ترجمه]در کتاب سلیم بن قیس هلالی یافتم که ابان بن ابوعیاش، راوی این کتاب گفت: امام باقر علیه السلام فرمود: ما اهل بیت از زمانی که پیامبر صلی الله علیه وآله از دنیا رفته، همچنان ذلیل و تبعید و محروم می شویم و کشته و طرد می گردیم، و بر خون خود و همه آنان که ما را دوست دارند، ترس داریم.

در مقابل، دروغگویان برای دروغ خود زمینه ای یافته اند که به وسیله آنها نزد رؤسا و قاضیان و کارگزارانشان در هر شهری تقرب می جویند. برای دشمنان ما در باره والیان گذشته خود احادیث دروغین و باطل نقل می کنند. و از ما سخنانی را که نگفته ایم روایت می کنند تا ما را بد جلوه داده باشند و بر ما دروغ ببندند و با سخنان باطل و دروغ، به سردمداران و قاضیان خود تقرب جویند. اوج این مطلب و کثرت آن در زمان معاویه و بعد از وفات امام حسن علیه السلام بود.

و سپس بعد از سخنانی که ما آن را در این جا نیاورده ایم، فرمود: چه بسا مردی را می بینیم که از او به خوبی یاد می شود، شاید او باتقوا و راست گو باشد، احادیث بزرگ و عجیبی را در مورد فضیلت بعضی از حاکم های گذشته نقل می کند که مثل آن ها را خدا هرگز خلق نکرده است، و فکر می کنند که آن ها حق است و به همین خاطر، بسیاری از افرادی که این احادیث را از آن ها شنیده‌اند، از کسانی که به دروغ گویی و به بی تقوایی معروف نیستند و از امیرالمؤمنین چیزهای زشتی را نقل می کنند و از امام حسن و امام حسین چیزهایی را روایت می کنند که خدا می داند آنان باطل و دروغ و تهمت را نقل کرده اند.

ابان می گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: اصلحك اللّه، مقداری از آنها را برایم ذکر کنید.

فرمود: روایت کرده اند که «دو آقای پیران اهل بهشت، ابو بکر و عمر هستند»! و اینکه «به عمر الهام می شود و ملائکه به او سخن می آموزند»! و اینکه «سکون و آرامش بر زبان او سخن می گوید»! و اینکه «ملائکه از عثمان حیا می کنند»! و اینکه «من وزیری از اهل آسمان و وزیری از اهل زمین دارم»! و اینکه «به آنان که بعد از من هستند اقتدا کنید» و اینکه «ای کوه حراء، ساکن باش که بر فراز تو جز پیامبر و صدیق و شهید کسی نیست».

امام باقر علیه السلام بیش از صد روایت را شمرد که مردم گمان می کنند حق است، و فرمود: به خدا قسم، همه اینها دروغ و باطل است. - . کتاب سلیم بن قیس: ۱۱۰-۱۱۱ -

ص: ۲۱۸

**[ترجمه]

أقول

سیأتی تمام الخبر فی کتاب الإمامه فی باب مظلومیتهم علیهم السلام.

**[ترجمه]تمام حدیث در کتاب امامت، در باب مظلومیت ائمه معصومین علیهم السلام خواهد آمد.

**[ترجمه]

باب ۲۹ علل اختلاف الأخبار و کیفیه الجمع بینها و العمل بها و وجوه الاستنباط و بیان أنواع ما یجوز الاستدلال به

الآیات

الأنعام: «وَ إِنْ تُطِعْ أَکْثَرَ مَنْ فِی الْأَرْضِ یُضِلُّوکَ عَنْ سَبِیلِ اللَّهِ إِنْ یَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ إِنْ هُمْ إِلَّا یَخْرُصُونَ»(۱۱۵) (و قال تعالی): «وَ إِنَّ کَثِیراً لَیُضِلُّونَ بِأَهْوائِهِمْ بِغَیْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّکَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِینَ»(۱۱۸) (و قال تعالی): «فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً لِیُضِلَّ النَّاسَ بِغَیْرِ عِلْمٍ»(۱۴۳) (و قال تعالی): «قُلْ هَلْ عِنْدَکُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ»(۱۴۸)

الأعراف: «أَ تَقُولُونَ عَلَی اللَّهِ ما لا تَعْلَمُونَ»(۲۸)

التوبه: «فَلَوْ لا نَفَرَ مِنْ کُلِّ فِرْقَهٍ مِنْهُمْ طائِفَهٌ لِیَتَفَقَّهُوا فِی الدِّینِ وَ لِیُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذا رَجَعُوا إِلَیْهِمْ لَعَلَّهُمْ یَحْذَرُونَ»(۱۲۱)

یونس: «وَ ما یَتَّبِعُ أَکْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لا یُغْنِی مِنَ الْحَقِّ شَیْئاً إِنَّ اللَّهَ عَلِیمٌ بِما یَفْعَلُونَ»(۳۵) (و قال تعالی): «وَ ما یَتَّبِعُ الَّذِینَ یَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَکاءَ إِنْ یَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ إِنْ هُمْ إِلَّا یَخْرُصُونَ»(۶۵)

الأسری: «وَ لا تَقْفُ ما لَیْسَ لَکَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤادَ کُلُّ أُولئِکَ کانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا»(۳۵)

الزخرف: «ما لَهُمْ بِذلِکَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا یَخْرُصُونَ أَمْ آتَیْناهُمْ کِتاباً مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِکُونَ بَلْ قالُوا إِنَّا وَجَدْنا آباءَنا عَلی أُمَّهٍ وَ إِنَّا عَلی آثارِهِمْ مُهْتَدُونَ»(۲۰، ۲۱، ۲۲)

ص: ۲۱۹

الجاثیه: «وَ ما لَهُمْ بِذلِکَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا یَظُنُّونَ»(۲۳)

الحجرات: «إِنْ جاءَکُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَیَّنُوا أَنْ تُصِیبُوا قَوْماً بِجَهالَهٍ فَتُصْبِحُوا عَلی ما فَعَلْتُمْ نادِمِینَ»(۶)

النجم: «إِنْ یَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ إِنَّ الظَّنَّ لا یُغْنِی مِنَ الْحَقِّ شَیْئاً»(۲۸)

lt;meta info="- وَ إِنْ تُطِعْ أَکْثَرَ مَنْ فِی الْأَرْضِ یُضِلُّوکَ عَنْ سَبیلِ اللَّهِ إِنْ یَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَ إِنْ هُمْ إِلاَّ یَخْرُصُون - . انعام / ۱۱۶ -

{و اگر از بیشتر کسانی که در [این سر]زمین می باشند پیروی کنی، تو را از راه خدا گمراه می کنند. آنان جز از گمانِ [خود] پیروی نمی کنند و جز به حدس و تخمین نمی پردازند.}

- إِنَّ کَثیراً لَیُضِلُّونَ بِأَهْوائِهِمْ بِغَیْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّکَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدین - . انعام / ۱۱۹ -

{بسیاری [از مردم، دیگران را] از روی نادانی، با هوسهای خود گمراه می کنند. آری، پروردگار تو به [حال] تجاوزکاران داناتر است.}

- فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَری عَلَی اللَّهِ کَذِباً لِیُضِلَّ النَّاسَ بِغَیْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لا یَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمین - . انعام / ۱۴۴ -

{پس کیست ستمکارتر از آن کس که بر خدا دروغ بندد، تا از روی نادانی، مردم را گمراه کند؟ آری، خدا گروه ستمکاران را راهنمایی نمی کند.}

- قُلْ هَلْ عِنْدَکُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَ إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ تَخْرُصُون - . انعام / ۱۴۸ -

{بگو: «آیا نزد شما دانشی هست که آن را برای ما آشکار کنید؟ شما جز از گمان پیروی نمی کنید، و جز دروغ نمی گویید.»}

- أَ تَقُولُونَ عَلَی اللَّهِ ما لا تَعْلَمُونَ - . اعراف / ۲۸ -

{آیا چیزی را که نمی دانید به خدا نسبت می دهید؟}

- وَ ما کانَ الْمُؤْمِنُونَ لِیَنْفِرُوا کَافَّهً فَلَوْ لا نَفَرَ مِنْ کُلِّ فِرْقَهٍ مِنْهُمْ طائِفَهٌ لِیَتَفَقَّهُوا فِی الدِّینِ وَ لِیُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذا رَجَعُوا إِلَیْهِمْ لَعَلَّهُمْ یَحْذَرُون - . توبه / ۱۲۲ -

{و شایسته نیست مؤمنان همگی [برای جهاد] کوچ کنند. پس چرا از هر فرقه ای از آنان، دسته ای کوچ نمی کنند تا [دسته ای بمانند و] در دین آگاهی پیدا کنند و قوم خود را - وقتی به سوی آنان بازگشتند، بیم دهند - باشد که آنان [از کیفر الهی] بترسند؟}

- وَ ما يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلاَّ ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لا يُغْنی مِنَ الْحَقِّ شَيْئاً إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِما يَفْعَلُون - . يونس / ۳۶ -

{و بيشترشان جز از گمان پيروی نمی كننـد [ولی] گمان به هيـچ وجه [آدمی را] از حقيقت بی نياز نمی گرداند. آری، خدا به آنچه می كنند داناست.}

- أَلا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ مَنْ فِی الْأَرْضِ وَ ما يَتَّبِعُ الَّذينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكاءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَ إِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُون - . يونس / ۶۶ -

{آگاه بـاش، كـه هر كه [و هر چه] در آسـمانها، و هر كه [و هر چه] در زمين است از آن خـداست. و كسـانی كه غير از خـدا شريكانی را می خوانند، [از آنها] پيروی نمی كنند. اينان جز از گمان پيروی نمی كنند و جز گمان نمی برند.}

- وَ لا تَقْفُ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤادَ كُلُّ أُولئِكَ كانَ عَنْهُ مَسْئُولا - . اسراء / ۳۶ -

{و چيزی را كه بدان علم نداری دنبال مكن، زيرا گوش و چشم و قلب، همه مورد پرسش واقع خواهند شد.}

- وَ قالُوا لَوْ شاءَ الرَّحْمنُ ما عَبَدْناهُمْ ما لَهُمْ بِذلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُونَ *أَمْ آتَيْناهُمْ كِتاباً مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ *بَلْ قالُوا إِنَّا وَجَدْنا آباءَنا عَلى أُمَّةٍ وَ إِنَّا عَلى آثارِهِمْ مُهْتَدُونَ - . زخرف / ۲۰ - ۲۲ -

{و می گوينـد: «اگر [خـدای] رحمان می خواست، آنها را نمی پرستيـديم.» آنان به اين [دعوی] دانشـی ندارنـد [و] جز حدس نمی زننـد. آيا به آنان پيش از آن [قرآن] كتابی داده ايم كه بـدان تمسک می جوينـد؟ [نه،] بلكه گفتنـد: «ما پدران خود را بر آيينی يافتيم و ما [هم با] پی گيری از آنان، راه يافتگانيم.»}

ص: ۲۱۹

- وَ ما لَهُمْ بِذلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلاَّ يَظُنُّون - . جاثيه / ۲۴ -

{و[لی] به اين [مطلب] هيچ دانشی ندارند [و] جز [طريق] گمان نمی سِپرند.}

- يا أَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا إِنْ جاءَكُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصيبُوا قَوْماً بِجَهالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلى ما فَعَلْتُمْ نادِمين - . حجرات / ۶ -

{ای كسانی كه ايمان آورده ايد، اگر فاسـقی برايتان خبری آورد، نيک وارسی كنيد، مبادا به نادانی گروهی را آسيب برسانيد و [بعد،] از آنچه كرده ايد پشيمان شويد.}

- وَ ما لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَ إِنَّ الظَّنَّ لا يُغْنی مِنَ الْحَقِّ شَيْئاً - . نجم / ۲۸ -

{و ايشـان را به اين [كـار] معرفتی نيست. جز گمـانِ [خود] را پيروی نمی كننـد، و در واقع، گمـان در [وصول به] حقيقت هيچ سودی نمی رساند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

قَالَ الشَّيْخُ الطَّبْرِسِيُّ فِی کِتَابِ الْإِحْتِجَاجَاتِ، رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَا وَجَدْتُمْ فِی کِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَالْعَمَلُ بِهِ لَازِمٌ وَ لَا عُذْرَ لَکُمْ فِی تَرْکِهِ وَ مَا لَمْ یَکُنْ فِی کِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ کَانَ فِی سُنَّهٍ مِنِّی (۱) فَلَا عُذْرَ لَکُمْ فِی تَرْکِ سُنَّتِی وَ مَا لَمْ یَکُنْ فِیهِ سُنَّهٌ مِنِّی فَمَا قَالَ أَصْحَابِی فَقُولُوا بِهِ(۲) فَإِنَّمَا مَثَلُ أَصْحَابِی فِیکُمْ کَمَثَلِ النُّجُوم بِأَیِّهَا أُخِذَ اهْتَدَی (۳)وَ بِأَیِّ أَقَاوِیلِ أَصْحَابِی أَخَذْتُمُ اهْتَدَیْتُمْ وَ اخْتِلَافُ أَصْحَابِی لَکُمْ رَحْمَهٌ قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَصْحَابُکَ قَالَ أَهْلُ بَیْتِی.

قال محمد بن الحسین بن بابویه القمی رضوان الله علیه إن أهل البیت لا یختلفون و لکن یفتون الشیعه بمر الحق و ربما أفتوهم بالتقیه فما یختلف من قولهم فهو للتقیه و التقیه رحمه للشیعه.

**[ترجمه]کتاب الاحتجاجات: امام صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده که آن حضرت فرمود: آنچه در کتاب خدا یافتید بدان عمل کنید و هیچ عذری در ترک آن ندارید؛ و آنچه در قرآن نبود، در سنّت و روش من بوده و عمل بدان واجب و غیر قابل ترک است؛ و آنچه که در سنت من نبود، آنچه صحابه گفتند بدان عمل کنید، هر سخن ایشان را که اخذ کنید، راه یابید؛ و اختلاف اصحابم برای شما موجب رحمت است.

یکی پرسید: ای رسول خدا، اصحاب شما کیانند؟ فرمود: اهل بیتم.

شیخ صدوق - رحمه الله - گوید: بی شک اهل بیت اختلاف نمی کنند بلکه شیعیان را به حق ناب فتوا می دهند، و گاهی فتوایشان جنبه تقیّه دارد و ریشه اختلاف همان مسئله تقیّه در گفتار است، و تقیّه موجب رحمت برای شیعیان می باشد.

**[ترجمه]

أقول

روی الصدوق فی کتاب معانی الأخبار عن ابن الولید عن الصفار عن الخشاب عن ابن کلوب عن إسحاق بن عمار عن الصادق عن آبائه علیهم السلام إلی آخر ما نقل و رواه الصفار فی البصائر ثم قال الطبرسی رحمه الله و یؤید تأویله رضی الله عنه أخبار کثیره

مِنْهَا مَا رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ عَنْ نَصْرٍ الْخَثْعَمِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ مَنْ عَرَفَ مِنْ أَمْرِنَا أَنْ لَا نَقُولَ إِلَّا حَقّاً فَلْیَکْتَفِ بِمَا یَعْلَمُ مِنَّا فَإِنْ سَمِعَ مِنَّا خِلَافَ مَا یَعْلَمُ فَلْیَعْلَمْ أَنَّ ذَلِکَ مِنَّا دِفَاعٌ وَ اخْتِیَارٌ لَهُ (۴)

وَ عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَهَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلَیْنِ مِنْ أَصْحَابِنَا بَیْنَهُمَا

۱- فی یر و مع: و کانت فیه سنه منی

۲- فی یر: فخدوا به.

۳- و فی نسخه: بایهما اقتدیتم اهدیتم.

۴- و فی نسخه: و اختبار له.

مُنَازَعَةٌ فِی دَیْنٍ أَوْ مِیرَاثٍ فَتَحَاکَمَا إِلَی السُّلْطَانِ أَوْ إِلَی الْقُضَاهِ أَ یَحِلُّ ذَلِکَ قَالَ علیه السلام مَنْ تَحَاکَمَ إِلَیْهِمْ فِی حَقٍّ أَوْ بَاطِلٍ فَإِنَّمَا تَحَاکَمَ إِلَی الْجِبْتِ وَ الطَّاغُوتِ الْمَنْهِیِّ عَنْهُ وَ مَا حَکَمَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا یَأْخُذُ سُحْتاً (۱) وَ إِنْ کَانَ حَقُّهُ ثَابِتاً لِأَنَّهُ أَخَذَهُ بِحُکْمِ الطَّاغُوتِ وَ مَنْ أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یُکْفَرَ بِهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یُرِیدُونَ أَنْ یَتَحاکَمُوا إِلَی الطَّاغُوتِ وَ قَدْ أُمِرُوا أَنْ یَکْفُرُوا بِهِ قُلْتُ فَکَیْفَ یَصْنَعَانِ وَ قَدِ اخْتَلَفَا قَالَ یَنْظُرَانِ إِلَی مَنْ کَانَ مِنْکُمْ مِمَّنْ قَدْ رَوَی حَدِیثَنَا وَ نَظَرَ فِی حَلَالِنَا وَ حَرَامِنَا وَ عَرَفَ أَحْکَامَنَا فَلْیَرْضَ (۲)بِهِ حَکَماً فَإِنِّی قَدْ جَعَلْتُهُ عَلَیْکُمْ حَاکِماً فَإِذَا حَکَمَ بِحُکْمٍ وَ لَمْ یَقْبَلْهُ مِنْهُ فَإِنَّمَا بِحُکْمِ اللَّهِ اسْتَخَفَّ وَ عَلَیْنَا رَدَّ وَ الرَّادُّ عَلَیْنَا کَافِرٌ رَادٌّ عَلَی اللَّهِ وَ هُوَ عَلَی حَدِّ مِنَ الشِّرْکِ بِاللَّهِ فَقُلْتُ فَإِنْ کَانَ کُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا اخْتَارَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِنَا فَرَضِیَا أَنْ یَکُونَا النَّاظِرَیْنِ فِی حَقِّهِمَا فَاخْتَلَفَا فِیمَا حَکَمَا فَإِنَّ الْحَکَمَیْنِ اخْتَلَفَا فِی حَدِیثِکُمْ قَالَ إِنَّ الْحُکْمَ مَا حَکَمَ بِهِ أَعْدَلُهُمَا وَ أَفْقَهُهُمَا وَ أَصْدَقُهُمَا فِی الْحَدِیثِ وَ أَوْرَعُهُمَا وَ لَا یُلْتَفَتُ إِلَی مَا یَحْکُمُ بِهِ الْآخَرُ قُلْتُ فَإِنَّهُمَا عَدْلَانِ مَرْضِیَّانِ عُرِفَا بِذَلِکَ لَا یَفْضُلُ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ قَالَ یُنْظَرُ الْآنَ إِلَی مَا کَانَ مِنْ رِوَایَتِهِمَا عَنَّا فِی ذَلِکَ الَّذِی حَکَمَا الْمُجْمَعَ عَلَیْهِ بَیْنَ أَصْحَابِکَ فَیُؤْخَذُ بِهِ مِنْ حُکْمِهِمَا وَ یُتْرَکُ الشَّاذُّ الَّذِی لَیْسَ بِمَشْهُورٍ عِنْدَ أَصْحَابِکَ فَإِنَّ الْمُجْمَعَ عَلَیْهِ لَا رَیْبَ فِیهِ فَإِنَّمَا الْأُمُورُ ثَلَاثَةٌ أَمْرٌ بَیِّنٌ رُشْدُهُ فَیُتَّبَعُ وَ أَمْرٌ بَیِّنٌ غَیُّهُ فَیُجْتَنَبُ وَ أَمْرٌ مُشْکِلٌ یُرَدُّ حُکْمُهُ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِلَی رَسُولِهِ صلی الله علیه و آله وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَلَالٌ بَیِّنٌ وَ حَرَامٌ بَیِّنٌ وَ شُبُهَاتٌ تَتَرَدَّدُ بَیْنَ ذَلِکَ فَمَنْ تَرَکَ الشُّبُهَاتِ نَجَا مِنَ الْمُحَرَّمَاتِ وَ مَنْ أَخَذَ بِالشُّبُهَاتِ ارْتَکَبَ الْمُحَرَّمَاتِ وَ هَلَکَ مِنْ حَیْثُ لَا یَعْلَمُ قُلْتُ فَإِنْ کَانَ الْخَبَرَانِ عَنْکُمَا مَشْهُورَیْنِ قَدْ رَوَاهُمَا الثِّقَاتُ عَنْکُمْ قَالَ یُنْظَرُ مَا وَافَقَ (۳)حُکْمُهُ حُکْمَ الْکِتَابِ وَ السُّنَّهِ وَ خَالَفَ الْعَامَّهَ فَیُؤْخَذُ بِهِ وَ یُتْرَکُ مَا خَالَفَ حُکْمُهُ حُکْمَ الْکِتَابِ وَ السُّنَّهِ وَ وَافَقَ الْعَامَّهَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَ رَأَیْتَ إِنْ کَانَ الْفَقِیهَانِ عَرَفَا حُکْمَهُ (۴) مِنَ الْکِتَابِ وَ السُّنَّهِ ثُمَّ وَجَدْنَا أَحَدَ

۱- السحت: الحرام.

۲- و فی نسخه: فلیرضوا.

۳- و فی نسخه: فیما وافق.

۴- و فی نسخه: عمی علیهما معرفه حکم من کتاب و سنه و وجدا.

الْخَبَرَيْنِ يُوَافِقُ الْعَامَّةَ وَ الْآخَرَ يُخَالِفُ بِأَيِّهِمَا نَأْخُذُ مِنَ الْخَبَرَيْنِ قَالَ يُنْظَرُ إِلَى مَا هُمْ إِلَيْهِ يَمِيلُونَ فَإِنَّ مَا خَالَفَ الْعَامَّةَ فَفِيهِ الرَّشَادُ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنْ وَافَقَهُمُ الْخَبَرَانِ جَمِيعاً قَالَ انْظُرُوا إِلَى مَا يَمِيلُ إِلَيْهِ حُكَّامُهُمْ وَ قُضَاتُهُمْ فَاتْرُكُوهُ جَانِباً وَ خُذُوا بِغَيْرِهِ قُلْتُ فَإِنْ وَافَقَ حُكَّامُهُمُ الْخَبَرَيْنِ جَمِيعاً قَالَ إِذَا كَانَ كَذَلِكَ فَأَرْجِهِ وَ قِفْ عِنْدَهُ حَتَّى تَلْقَى إِمَامَكَ فَإِنَّ الْوُقُوفَ عِنْدَ الشُّبُهَاتِ خَيْرٌ مِنَ الِاقْتِحَامِ فِي الْهَلَكَاتِ وَ اللَّهُ الْمُرْشِدُ.

غو، غوالی اللئالی روی محمد بن علی بن محبوب عن محمد بن عیسی عن صفوان عن داود بن الحصین عن عمرو بن حنظله مثله

**[ترجمه]شیخ صدوق در کتاب «معانی الاخبار» از ابن ولید از صفار از امام صادق علیه السلام و همچنین صفار در «بصائر»، آن حدیث را روایت کرده است. - . بصائرالدرجات ۱۱: ۱ باب نادر من ب ۶ ح ۲ -

طبرسی گوید: در تأیید تأویل آن شیخ بزرگوار، اخبار بسیاری وارد شده است. یکی از آن اخبار، روایتی است که محمّد بن سنان از نصر خثعمی نقل کرده که گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: کسی که آن چنان به امر ما عارف باشد که ما جز حق نمی گوییم، همان که از ما می داند، او را بس است، و اگر از ما مطلبی خلاف آنچه می دانست (گفتاری به ظاهر ناحق) شنید، این برای ما دفاع (از او) است و برای او اختیار.

عمر بن حنظله گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: دو نفر از اصحاب خودمان

ص: ۲۲۰

راجع به وام یا میراثی نزاع دارند و نزد سلطان و قاضیان وقت به محاکمه می روند، این عمل جایز است؟

فرمود: کسی که در موضوعی حق یا باطل نزد آنان به محاکمه رود، چنان است که نزد بت و طغیان گر - نهی شده از آن - به محاکمه رفته باشد، و آنچه طغیان گر برایش حکم کند، اگرچه حق مسلم او باشد، چنان است که عمل حرامی را گرفته، زیرا آن را به حکم طغیان گر گرفته است، در صورتی که خدا امر فرموده است، به او کافر باشند. خدای تعالی فرماید: «یُرِیدُونَ أَنْ یَتَحاکَمُوا إِلَی الطَّاغُوتِ وَ قَدْ أُمِرُوا أَنْ یَکْفُرُوا بِهِ»، - . نساء / ۶۰ - {[با این همه] می خواهند داوریِ میان خود را به سوی طاغوت ببرند، با آنکه قطعاً فرمان یافته اند که بدان کفر ورزند.}

عرض کردم: آن دو چه کنند، [وقتی] اختلاف دارند؟! فرمود: نظر کنند به شخصی از خود شما که حدیث ما را روایت کند و در حلال و حرام ما نظر افکند و احکام ما را بفهمد، و به حکمیت او راضی شوند. همانا من او را حاکم شما قرار دادم، اگر طبق دستور ما حکم داد و یکی از آنان او را نپذیرفت، همانا حکم خدا را سبک شمرده و ما را رد کرده است، و آن که ما رد کند، خدا را رد کرده و این در مرز شرک به خدا است.

گفتم: اگر هر کدام از آن دو، یکی از اصحابمان (از شیعیان) را انتخاب کرده، به نظارت او در حق خویش راضی شد و آن دو در حکم اختلاف کردند و منشأ اختلافشان؛ اختلاف حدیث شما بود، چه؟ فرمود: حکم درست آن است که عادل تر و فقیه تر

و راستگوتر در حدیث و پرهیزکارتر آنان صادر کند و به حکم آن دیگری اعتنا نشود. گفتم: اگر هر دو نزد اصحاب عادل و پسندیده باشند و هیچ یک بر دیگری ترجیح نداشته باشد، چه کنند؟

فرمود: توجه شود به آن که حکمش، حدیث مورد اتفاق نزد اصحاب باشد. به آن حدیث عمل شود و حدیث دیگری که تنها و غیر معروف نزد اصحاب است رها شود، زیرا در آنچه مورد اتفاق است، تردیدی نیست و همانا امور بر سه قسمند: ۱. امری که درستی و هدایت آن روشن است و باید پیروی شود، ۲. امری که گمراهی‌اش روشن است و باید از آن پرهیز شود، ۳. امری که مشکل و مشتبه است و باید در یافتن حقیقت آن به خدا و رسول ارجاع شود. رسول خدا صلی الله علیه وآله فرموده: حلالی است روشن و حرامی است روشن و در میان آنها اموری است مشتبه (پوشیده و نامعلوم)، کسی که امور مشتبه را رها کند از محرمات نجات یابد و هر که مشتبهات را اخذ کند، مرتکب محرمات هم گردد و ندانسته هلاک شود.

گفتم: اگر هر دو حدیث مشهور باشد و معتمدین از شما آن را روایت کرده باشند؟ فرمود: باید توجه شود، هر کدام مطابق قرآن و سنت و مخالف عامه باشد اخذ شود، و آن که مخالف قرآن و سنت و موافق عامه باشد، رها شود.

گفتم: قربانت گردم، به من بفرمایید، اگر هر دو فقیه حکم را از قرآن و سنت به دست آورده باشند، ولی یکی از

ص: ۲۲۱

دو خبر را موافق عامه و دیگری را مخالف عامه بیابیم، کدام یک اخذ شود؟ فرمود: آنکه مخالف عامه است، حق همان است.

گفتم: قربانت گردم، اگر هر دو خبر موافق دو دسته از عامه باشد؟ فرمود: نظر شود به خبری که حاکمان و قاضیان ایشان بیشتر به آن توجه دارند، [و آن] ترک شود و آن دیگری اخذ شود. گفتم: اگر حاکمان عامه به هر دو خبر با توافق نظر دهند؟ فرمود: چون چنین شد، صبر کن تا امام خود را ملاقات کنی؟ زیرا توقف در نزد شبهات، از افتادن به مهلکه بهتر است، خداوند متعال مرشد و راهنما است. - . الاحتجاج: ۳۵۵-۳۵۶ -

عوالی اللئالی: عمر بن حنظله مثل آن را روایت کرده است. - . عوالی اللئالی ۴: ۱۳۳- ۱۳۵ ح ۲۳۱ -

**[ترجمه]

بیان

رواه الصدوق فی الفقیه و ثقه الإسلام فی الکافی بسند موثق لکنه من المشهورات و ضعفه منجبر بعمل الأصحاب قوله تعالی یُرِیدُونَ أَنْ یَتَحاکَمُوا إِلَی الطَّاغُوتِ الطاغوت مشتق من الطغیان و هو الشیطان أو الأصنام أو کل ما عبد من دون الله أو صد عن عباده الله و المراد هنا من یحکم بالباطل و یتصدی للحکم و لا یکون أهلا له سمی به لفرط طغیانه أو لتشبهه بالشیطان أو لأن التحاکم إلیه تحاکم إلی الشیطان من حیث إنه الحامل علیه و الآیه بتأیید الخبر تدل علی عدم جواز الترافع إلی حکام الجور مطلقا قوله علیه السلام ممن قد روی حدیثنا أی کلها بحسب الإمکان أو القدر الوافی منها أو الحدیث المتعلق بتلک الواقعه و

کذا فی نظائره و الأحوط أن لا یتصدی لذلک إلا من تتبع ما یمکنه الوصول إلیه من أخبارهم لیطلع علی المعارضات و یجمع بینها بحسب الإمکان قوله علیه السلام فإنی قد جعلته علیکم حاکما استدل به علی أنه نائب للإمام فی کل أمر إلا ما أخرجه الدلیل و لا یخلو من إشکال بل الظاهر أنه رخص له فی الحکم فیما رفع إلیه لا أنه یمکنه جبر الناس علی الترافع إلیه أیضا نعم یجب علی الناس الترافع إلیه و الرضا بحکمه قوله علیه السلام فیما حکما ظاهره أن اختلافهما بحسب اختلاف الروایه لا الفتوی قوله علیه السلام أعدلهما و أفقههما فی الجواب إشعار بأنه لا بد من کونهما عادلین فقیهین صادقین ورعین و الفقه هو العلم بالأحکام الشرعیه کما هو الظاهر و هل یعتبر کونه أفقه فی خصوص تلک الواقعه أو فی مسائل المرافعه و الحکم أو فی مطلق المسائل الأوسط أظهر معنی و إن کان الأخیر أظهر لفظا و الظاهر أن مناط الترجیح الفضل

فی جمیع تلک الخصال و یحتمل أن تکون کلمه الواو بمعنی أو فعلی الأول لا یظهر الحکم فیما إذا کان الفضل فی بعضها و علی الثانی فیما إذا کان أحدهما فاضلا فی إحداهما و الآخر فی الأخری و فی سؤال السائل إشعار بفهم المعنی الثانی قوله علیه السلام المجمع علیه استدل به علی حجیه الإجماع و ظاهر السیاق أن المراد الاتفاق فی النقل لا الفتوی و یدل علی أن شهره الخبر بین الأصحاب و تکرره فی الأصول من المرجحات و علیه کان عمل قدماء الأصحاب رضوان الله علیهم قوله علیه السلام و شبهات تتردد بین ذلک المراد الأمور التی اشتبه الحکم فیها و یحتمل شموله لما کان فیه احتمال الحرمه و إن کان حلالا بظاهر الشریعه.

قوله علیه السلام ارتکب المحرمات أی الحرام واقعا فیکون محمولا علی الأولویه و الفضل و یحتمل أن یکون المراد الحکم فی المشتبهات و یکون الهلاک من حیث الحکم بغیر علم و یدل علی رجحان الاحتیاط بل وجوبه قوله علیه السلام قد رواهما الثقات عنکم استدل به علی جواز العمل بالخبر الموثق و فیه نظر لانضمام قید الشهره و لعل تقریره علیه السلام لمجموع القیدین علی أنه یمکن أن یقال الکافر لا یوثق بقوله شرعا لکفره و إن کان عادلا بمذهبه قوله علیه السلام و السنه أی السنه المتواتره قوله علیه السلام فأرجه بکسر الجیم و الهاء من أرجیت الأمر بالیاء أو من أرجأت الأمر بالهمزه و کلاهما بمعنی أخرته فعلی الأول حذفت الیاء فی الأمر و علی الثانی أبدلت الهمزه یاء ثم حذفت الیاء و الهاء ضمیر راجع إلی الأخذ بأحد الخبرین أو بسکون الهاء لتشبیه المنفصل بالمتصل أو من أرجه الأمر أی أخره عن وقته کما ذکره الفیروزآبادی لکنه تفرد به و لم أجده فی کلام غیره ثم قال الطبرسی رحمه الله جاء هذا الخبر علی سبیل التقدیر لأنه قل ما یتفق فی الآثار أن یرد خبران مختلفان فی حکم من الأحکام موافقین للکتاب و السنه و ذلک مثل الحکم فی غسل الوجه و الیدین فی الوضوء لأن الأخبار جاءت بغسلها مره مره و بغسلها مرتین مرتین و ظاهر القرآن لا یقتضی خلاف ذلک بل یحتمل کلتا الروایتین و مثل ذلک یوجد فی أحکام الشرع و أما قوله علیه السلام للسائل أرجه و قف عنده حتی تلقی إمامک أمره بذلک عند تمکنه من الوصول إلی الإمام فأما إذا کان غائبا و لا

یتمکن من الوصول إلیه و الأصحاب کلهم مجمعون علی الخبرین و لم یکن هناک رجحان لرواه أحدهما علی رواه الآخر بالکثره و العداله کان الحکم بهما من باب التخییر یدل علی ما قلناه ما

رُوِیَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ جَهْمٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام تَجِیئُنَا الْأَحَادِیثُ عَنْکُمْ مُخْتَلِفَهً قَالَ مَا جَاءَکَ عَنَّا فَقِسْهُ عَلَی کِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَحَادِیثِنَا فَإِنْ کَانَ یُشْبِهُهُمَا فَهُوَ مِنَّا وَ إِنْ لَمْ یُشْبِهْهُمَا فَلَیْسَ مِنَّا قُلْتُ یَجِیئُنَا الرَّجُلَانِ وَ کِلَاهُمَا ثِقَهٌ بِحَدِیثَیْنِ مُخْتَلِفَیْنِ فَلَا نَعْلَمُ أَیُّهُمَا الْحَقُّ فَقَالَ إِذَا لَمْ تَعْلَمْ فَمُوَسَّعٌ عَلَیْکَ بِأَیِّهِمَا أَخَذْتَ.

وَ مَا رَوَاهُ الْحَارِثُ بْنُ الْمُغِیرَهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا سَمِعْتَ مِنْ أَصْحَابِکَ الْحَدِیثَ وَ کُلُّهُمْ ثِقَهٌ فَمُوَسَّعٌ عَلَیْکَ حَتَّی تَرَی الْقَائِمَ عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَی فَرَجَهُ فَتَرُدَّهُ إِلَیْهِ.

وَ رُوِیَ عَنْ سَمَاعَهَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قُلْتُ یَرِدُ عَلَیْنَا حَدِیثَانِ وَاحِدٌ یَأْمُرُنَا بِالْأَخْذِ بِهِ وَ الْآخَرُ یَنْهَانَا عَنْهُ قَالَ لَا تَعْمَلْ بِوَاحِدٍ مِنْهُمَا حَتَّی تَلْقَی صَاحِبَکَ فَتَسْأَلَهُ قَالَ قُلْتُ لَا بُدَّ مِنْ أَنْ نَعْمَلَ بِأَحَدِهِمَا قَالَ خُذْ بِمَا فِیهِ خِلَافُ الْعَامَّهِ.

أمر علیه السلام بترک ما وافق العامه لأنه یحتمل أن یکون قد ورد مورد التقیه و ما خالفهم لا یحتمل ذلک.

وَ رُوِیَ أَیْضاً عَنْهُمْ علیهم السلام أَنَّهُمْ قَالُوا إِذَا اخْتَلَفَتْ أَحَادِیثُنَا عَلَیْکُمْ فَخُذُوا بِمَا اجْتَمَعَتْ عَلَیْهِ شِیعَتُنَا فَإِنَّهُ لَا رَیْبَ فِیهِ.

و أمثال هذه الأخبار کثیره لا یحتمل ذکره هاهنا و ما أوردناه عارض لیس هذا موضعه إلی هنا کلام الطبرسی و الأخبار التی نقلها مع ما أورد بینها من کلامه.

أقول: ما ذکره فی الجمع بین الخبرین من حمل الإرجاء علی ما إذا تمکن من الوصول إلی إمامه و الرجوع إلیه و التخییر علی عدمه هو أظهر الوجوه و أوجهها و جمع بینهما بعض الأفاضل بحمل التخییر علی ما ورد فی العبادات و تخصیص الإرجاء بما إذا تعلق بالمعاملات و الأحکام و یمکن الجمع بحمل الإرجاء علی عدم الحکم بأحدهما بخصوصه فلا ینافی جواز العمل بأیهما شاء أو بحمل الإرجاء علی الاستحباب

و التخییر علی الجواز أو بحمل الإرجاء علی ما یمکن الإرجاء فیه بأن لا یکون مضطرا إلی العمل بأحدهما و التخییر علی ما إذا لم یکن له بد من العمل بأحدهما کما یومئ إلیه خبر سماعه و یظهر من خبر المیثمی فیما سیأتی وجه جمع آخر بینهما و سنفصل القول فی ذلک فی رساله مفرده إن شاء الله تعالی.

**[ترجمه]ضعف حدیث اول این باب، با عمل اصحاب برطرف می گردد. طاغوت معانی زیر را دارد: شیطان، بت ها، مانع شدن از عبادت خداوند و هر معبود غیر از خدا، و مراد از طاغوت در آیه کسی است که حکم به باطل نموده، اهلیت قضاوت را نیز ندارد. وجه تسمیه به طاعوت این است که خیلی طغیان و سرکشی می کند، یا شبیه شیطان است، یا به محکمه رفتن نزد او به منزله به محکمه رفتن نزد شیطان است، چه این که شیطان او را وادار می کند. این آیه دلالت دارد که به محکمه رفتن نزد حاکمان جور مطلقاً ممنوع است.

مقصود از روایت کردن حدیث نیز به حسب امکان یا به مقداری که کافی باشد، یا مقصود روایتی است که مربوط به همان واقعه خاص است، هر چند احتیاط این است که قضاوت نکند مگر کسی که امکان دسترسی به اخبار اهل بیت را داشته باشد تا بتواند از اخبار معارض کیفیت جمیع میان آنها آگاه شود.

راوی حدیث، نائب امام در هر امری می باشد مگر این که دلیل خاص نیابت را نفی کند، ولی این نیابت عامه خالی از اشکال نبوده، لذا بهتر است بگوییم، ظاهر روایت می گوید: امام به راوی حدیث اجازه قضاوت داده که اگر به او رجوع کردند حکم کند، نه این که مردم را مجبور کند به او رجوع کنند. البته باید توجه داشت که بر مردم واجب است به او رجوع نموده و به حکمش راضی باشند.

مقصود از اختلاف دو راوی اختلاف در روایت است نه در فتوا از طرفی دو راوی نیز باید عادل، فقیه راستگو، در مرحله بالا تقوی باشند. فقه هم همان علم به احکام شرعی است.

در این که مراد از رفقه بودن در روایت چیست؟ چند احتمال است. اول، در خصوص آن واقعه فقیه ترین باشد. دوم، در مسائلی که تفاوت است چنین باشد. سوم، در همه مسائل فقیه ترین باشد. که احتمال دوم از نظر معنا آشکارتر است و احتمال سوم از نظر لفظ آشکار است؛ و ظاهر این است که ملاک قضاوت، ترجیح در فضیلت

ص: ۲۲۲

در همه آن ویژگی ها می باشد.

احتمال دارد کلمه «واو» به معنای «او» باشد که در صورت اول، حکم در موردی که فضیلت در بعضی آن باشد، آشکار نمی شود؛ و بنا بر دوم، در جایی است که یکی از یک جهت دارای فضل باشد و دیگری از جهت دیگر، و سؤال سائل نیز صورت دوم را تأیید می کند.

مراد از اجماع، اتفاق در نقل است نه در فتوا، شهرت یکی از دو روایت بین اصحاب و مکرر شدن آن در کتب اصول از

مرجحات بوده، قدمای اصحاب نیز به همین روش بوده‌اند. مراد از مشتبهات، اموری است که حکم در آن مشتبه است، هر چند احتمال دارد واژه مشتبهات موردی را که احتمال حرمت دارد نیز شامل گردد، گرچه در ظاهر شریعت حلال باشد.

مراد از ارتکاب محرمات می تواند موارد زیر باشد: حمل بر اولویت و فضل گردد، یا این که مراد قضاوت کردن در مشتبهات باشد و هلاکت هم به جهت حکم بدون علم باشد. این قسمت روایت دلالت بر رجحان بلکه وجوب احتیاط می کند. چنین استدلال شده که عمل کردن به خبر مؤثق جایز است، ولی این استدلال اشکال دارد چون قید شهرت هم ضمیمه گشته؛ یعنی مقصود امام این است که هم موثق باشد و هم مشهور، به علاوه این که می توان گفت، شرعاً به گفته‌اش اطمینان نمی شود چون کافر است، هر چند در مذهب خود عادل باشد. مقصود از سنت، متواتر است. قوله ع فأرجه بکسر الجیم و الهاء من أرجیت الأمر بالیاء أو من أرجأت الأمر بالهمزه و کلاهما بمعنی أخرته فعلی الأول حذفت الیاء فی الأمر و علی الثانی أبدلت الهمزه یاء ثم حذفت الیاء و الهاء ضمیر راجع إلی الأخذ بأحد الخبرین أو بسکون الهاء لتشبیه المنفصل بالمتصل أو من أرجه الأمر أی أخره عن وقته کما ذکره الفیروزآبادی لکنه تفرد به و لم أجده فی کلام غیره قول امام «فارجه» به کسر جیم و هاء از أرجیت الامر یا از ارجأت الامر است و هر دو به معنای تاخیر انداختن است. و یا از ارجه الامر یعنی کار را از وقتش عقب انداخت می باشد همان گونه که فیروز آبادی آن را گفته اما فقط او گفته و از کس دیگری من این نظر را نیافتم.

طبرسی می گوید: این روایت از باب فرض است، چون خیلی کم اتفاق می افتد که دو روایت مختلف در حکمی وارد شده باشد و هر دو هم موافق کتاب و سنت باشد، مانند حکم شستن صورت و دست ها در وضو که یک روایت می گوید، هر کدام یک بار شسته شود و دیگری می گوید دو بار شسته شود و ظاهر قرآن هم با آن مخالف نیست، زیرا مضمون هر دو روایت محتمل است؛ که چنین مواردی در احکام شرعی وجود دارد.

این که امام فرمود: توقف نموده یا به تأخیر افکن تا با امام ملاقات کنی، مقصود این است که اگر امکان دسترسی به امام باشد، و اگر ممکن نباشد و امام غائب باشد،

ص: ۲۲۳

و اصحاب هم بر هر دو خبر اجماع داشته باشند و ترجیحی هم بر یکی از دو روایت نباشد، مانند کثرت روایت و عدالت؛ در این صورت قانون تخییر است و دلیل آن این است که حسن بن جهم می گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: احادیثی از شما به ما می رسد که اختلاف دارند. امام فرمود: روایات ما را با کتاب خدا و دیگر روایات ما مقایسه کن (عرضه کن)، اگر شبیه آن دو باشد از ما است و گرنه از ما نیست. عرض کردم: دو راوی ثقه، دو حدیث متعارض روایت می کنند، نمی دانیم کدام آنها حق است! فرمود: وقتی نمی دانی، در وسعت هستی، به هر کدام می خواهی عمل نما.

حارث بن مغیره از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: وقتی از اصحاب حدیثی شنیدی که همه ثقه بودند، در وسعت هستی تا حضرت قائم (عج) را دیدار نموده، بر ایشان عرضه کنی.

سماعه بن مهران می گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: دو حدیث بر ما وارد شده که یکی ما را امر و دیگری نهی می

کنـد. فرمود: به هیـچ کـدام عمل نکن تا امام را دیدار کنی و از او بپرسـی. عرض کردم: چاره ای جز عمل کردن طبق یکی از آن دو نداریم. فرمود به روایتی عمل کن که مخالف عامه باشد.

حضـرت دسـتور دادند روایت موافق عامه ترک شود، چون احتمال دارد مورد تقیه باشد، ولی در روایتی که مخالف عامه باشد احتمال تقیه نیست و از ائمه علیهم السـلام روایت شده که فرموده اند: در صورت اختلاف احادیث ما به روایاتی عمل کنید که شیعیان ما بر آن اجماع دارند، زیرا شکی در آن نمی باشد و روایات در این باره فراوان است که این جا محل بیان آن نیست.

مجلسـی: این روش تجمع که طبرسـی بیان نموده و گفته مقصود از ارجاع در روایت این است که امکان دسترسی به امام باشد و در صورت عدم امکان دسترسی مخیر باشیم، آشکارترین روش جمع است. - . الاحتجاج: ۳۵۷-۳۵۸ -

ولی بعضـی از فضـلا گفته اند، تخییر در مورد عبادات است و ارجاع مربوط به معاملات می باشد. مجلسی: می توان ارجاع در روایت را به این معنا دانست که طبق خصوص هیـچ یک از دو روایت حکم نکنیم و این منافات ندارد که به هر کدام بخواهیم عمل کنیم؛ یا ارجاع حمل بر استحباب شود

ص: ۲۲۴

و تخییر حمل بر جواز عمل گردد؛ یا ارجاع و تأخیر انداختن در جایی است که ناگزیر از عمل بر طبق یکی از آن دو نباشیم، و تخییر در موردی است که ناچـار باشـیم به یکی از دو روایت عمـل کنیم، چنـان که خـبر سـماعه و میثمی ظهور در همین جمع اخیر دارد. بحث بیشتر خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۲»

- ج، الإحتجاج عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السـلام فِی مُنَاظَرَتِهِ مَعَ یَحْیَی بْنِ أَكْثَمَ وَ سَیَجِی ءُ بِتَمَامِهِ فِی مَوْضِعِهِ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله فِی حَجَّةِ الْوَدَاعِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَیَّ الْكَذَّابَةُ وَ سَتَكْثُرُ فَمَنْ كَذَبَ عَلَیَّ مُتَعَمِّداً فَلْیَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ فَإِذَا أَتَاكُمُ الْحَدِیثُ فَاعْرِضُوهُ عَلَی كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّتِی فَمَا وَافَقَ كِتَابَ اللَّهِ وَ سُنَّتِی فَخُذُوا بِهِ وَ مَا خَالَفَ كِتَابَ اللَّهِ وَ سُنَّتِی فَلَا تَأْخُذُوا بِهِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]الاحتجاج: از آن حضـرت صـلی الله علیه وآله نقل شـده که در آخرین سـفر حج فرمود: دروغ بر من بسـیار شده، و پس از من نیز زیـاد خواهـد شـد، پس هر که از روی عمـد بر من دروغی ببنـدد، بایـد جایگاه خود را در آتش قرار دهـد. پس چون حـدیثی از من به شـما رسـید آن را بر کتاب خدا و سـنت من عرضه کنید، پس هر چه موافق قرآن و سـنت من بود آن را بر گیرید، و مخالف آن دو را نگویید. - . الاحتجاج: ۴۴۷ -

**[ترجمه]

بیان

الکـذابه بکسـر الکاف و تخفیف الـذال مصدر کذب یکذب أی کثرت علی کذابه الکذابین و یصح أیضا جعل الکذاب بمعنی المکـذوب و التـاء للتـأنیث أی الأحـادیث المفتراه أو بفتـح الکـاف و تشدیـد الـذال بمعنی الواحـد الکثیر الکـذب و التاء لزیاده المبالغه و المعنی کثرت علی أکاذیب الکذابه أو التاء للتأنیث و المعنی کثرت الجماعه الکذابه و لعل الأخیر أظهر و علی التقادیر الظاهر أن الجار و المجرور متعلق بالکذابه و یحتمل تعلقه بکثرت علی تضمین اجتمعت و نحوه و هذا الخبر علی تقدیری صدقه و کذبه یدل علی وقوع الکذب علیه صلی الله علیه و آله (۱).

**[ترجمه]معنای حـدیث چنین است، دروغ دروغ گویان بر من زیاد شـده است، یا جماعت دروغ گو بر من زیاد شده است و معنای اخیر آشـکارتر است. به هر حال این حـدیث بر وقوع احادیث دروغین بر پیامبر دلالت می کنـد. «الکِذابه» مصدر «کذب یکذب» است، یعنی دروغ گفتن دروغ گویان بر من زیاد شده است، اگر «الکذاب» را به معنای سـخن دروغ بگیریم و تاء برای تانیث باشـد هم درست است، یعنی سـخنان افترا بسـته شـده بر من زیاد شده. یا «الکَذّابه» خوانده شود که مفرد است و تاء برای مبالغه می باشـد، یعنی شخصـی که بسیار دروغ می گوید و معنا چنین است که دروغگویی دروغ گویان بر ما زیاد شده است، یا تاء برای تانیث است و معنا چنین می شود: جماعت دروغ گویان بر من زیاد شده است.

شایـد معنای اخیر بهتر باشـد، به هر تقـدیر جار و مجرور متعلق به «الکَذّابه» است و احتمال دارد متعلق به «کَثُرت» باشـد که آن متضـمن معنای «اجتمعت» و مانند آن باشد. و این حدیث چه راست باشد یا دروغ، بر واقع شدن دروغ بر پیامبر صلی الله علیه و آله دلالت دارد.

**[ترجمه]

«۳»

- ج، الإحتجـاج وَ مِمَّا أَجَـابَ بِهِ أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَسْـکَرِیُّ علیه السـلام فِی رِسَـالَتِهِ إِلَی أَهْـلِ الْأَهْوَازِ حِینَ سَأَلُوهُ عَنِ الْجَبْرِ وَ التَّفْوِیضِ أَنْ قَـالَ اجْتَمَعَتِ الْأُمَّهُ قَاطِبَهً لَا اخْتِلَافَ بَیْنَهُمْ فِی ذَلِکَ أَنَّ الْقُرْآنَ حَقٌّ لَا رَیْبَ فِیهِ عِنْـدَ جَمِیعِ فِرَقِهَا فَهُمْ فِی حَالَهِ الِاجْتِمَاعِ عَلَیْهِ مُصِـیبُونَ وَ عَلَی تَصْدِیقِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مُهْتَدُونَ لِقَوْلِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله لَا تَجْتَمِعُ أُمَّتِی عَلَی ضَلَالَهٍ فَأَخْبَرَ صلی الله علیه و آله أَنَّ مَـا اجْتَمَعَتْ عَلَیْهِ الْأُمَّهُ وَ لَمْ یُخَالِفْ بَعْضُـهَا بَعْضاً هُوَ الْحَقُّ فَهَـذَا مَعْنَی الْحَـدِیثِ لَا مَا تَأَوَّلَهُ الْجَاهِلُونَ وَ لَا مَا قَالَهُ الْمُعَانِدُونَ مِنْ إِبْطَالِ حُکْمِ الْکِتَابِ وَ اتِّبَاعِ حُکْمِ الْأَحَادِیثِ الْمُزَوَّرَهِ وَ الرِّوَایَاتِ الْمُزَخْرَفَهِ وَ اتِّبَاعِ

۱- أما علی تقدیر صدقه فواضح و أمّا علی تقدیر کذبه فنفس الخبر کذب علیه.

الْأَهْوَاءِ الْمُرْدِيَهِ الْمُهْلِکَهِ الَّتِی تُخَالِفُ نَصَّ الْکِتَابِ وَ تَحْقِیقَ الْآیَاتِ الْوَاضِحَاتِ النَّیِّرَاتِ وَ نَحْنُ نَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ یُوَفِّقَنَا لِلثَّوَابِ وَ یَهْدِیَنَا إِلَی الرَّشَادِ ثُمَّ قَالَ علیه السلام فَإِذَا شَهِدَ الْکِتَابُ بِتَصْدِیقِ خَبَرٍ وَ تَحْقِیقِهِ فَأَنْکَرَتْهُ طَائِفَهٌ مِنَ الْأُمَّهِ وَ عَارَضَتْهُ بِحَدِیثٍ مِنْ هَذِهِ الْأَحَادِیثِ الْمُزَوَّرَهِ صَارَتْ بِإِنْکَارِهَا وَ دَفْعِهَا الْکِتَابَ کُفَّاراً ضُلَّالًا وَ أَصَحُّ خَبَرٍ مَا عُرِفَ تَحْقِیقُهُ مِنَ الْکِتَابِ مِثْلُ الْخَبَرِ الْمُجْمَعِ عَلَیْهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَیْثُ قَالَ إِنِّی مُسْتَخْلِفٌ فِیکُمْ خَلِیفَتَیْنِ کِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِی مَا إِنْ تَمَسَّکْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدِی وَ إِنَّهُمَا لَنْ یَفْتَرِقَا حَتَّی یَرِدَا عَلَیَّ الْحَوْضَ وَ اللَّفْظَهُ الْأُخْرَی عَنْهُ فِی هَذَا الْمَعْنَی بِعَیْنِهِ قَوْلُهُ صلی الله علیه و آله إِنِّی تَارِکٌ فِیکُمُ الثَّقَلَیْنِ کِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِی أَهْلَ بَیْتِی وَ إِنَّهُمَا لَنْ یَفْتَرِقَا حَتَّی یَرِدَا عَلَیَّ الْحَوْضَ مَا إِنْ تَمَسَّکْتُمْ بِهِمَا لَمْ تَضِلُّوا (۱) فَلَمَّا وَجَدْنَا شَوَاهِدَ هَذَا الْحَدِیثِ نَصّاً فِی کِتَابِ اللَّهِ مِثْلَ قَوْلِهِ إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا الَّذِینَ یُقِیمُونَ الصَّلاهَ وَ یُؤْتُونَ الزَّکاهَ وَ هُمْ راکِعُونَ ثُمَّ اتَّفَقَتْ رِوَایَاتُ الْعُلَمَاءِ فِی ذَلِکَ لِأَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنَّهُ تَصَدَّقَ بِخَاتَمِهِ وَ هُوَ رَاکِعٌ فَشَکَرَ اللَّهُ ذَلِکَ لَهُ وَ أَنْزَلَ الْآیَهَ فِیهِ ثُمَّ وَجَدْنَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَدْ أَبَانَهُ مِنْ أَصْحَابِهِ بِهَذِهِ اللَّفْظَهِ مَنْ کُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِیٌّ مَوْلَاهُ اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالاهُ وَ عَادِ مَنْ عَادَاهُ وَ قَوْلِهِ صلی الله علیه و آله عَلِیٌّ یَقْضِی دَیْنِی وَ یُنْجِزُ مَوْعِدِی وَ هُوَ خَلِیفَتِی عَلَیْکُمْ بَعْدِی وَ قَوْلِهِ صلی الله علیه و آله حَیْثُ اسْتَخْلَفَهُ عَلَی الْمَدِینَهِ فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ أَ تُخْلِفُنِی عَلَی النِّسَاءِ وَ الصِّبْیَانِ (۲) فَقَالَ أَ مَا تَرْضَی أَنْ تَکُونَ مِنِّی بِمَنْزِلَهِ هَارُونَ مِنْ مُوسَی إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِیَّ بَعْدِی فَعَلِمْنَا أَنَّ الْکِتَابَ شَهِدَ بِتَصْدِیقِ هَذِهِ الْأَخْبَارِ وَ تَحْقِیقِ هَذِهِ الشَّوَاهِدِ فَیَلْزَمُ الْأُمَّهَ الْإِقْرَارُ بِهَا إِذْ کَانَتْ هَذِهِ الْأَخْبَارُ وَافَقَتِ الْقُرْآنَ وَ وَافَقَ الْقُرْآنُ هَذِهِ الْأَخْبَارَ فَلَمَّا وَجَدْنَا ذَلِکَ مُوَافِقاً لِکِتَابِ اللَّهِ وَ وَجَدْنَا کِتَابَ اللَّهِ مُوَافِقاً لِهَذِهِ الْأَخْبَارِ وَ عَلَیْهَا دَلِیلًا کَانَ الِاقْتِدَاءُ بِهَذِهِ الْأَخْبَارِ فَرْضاً لَا یَتَعَدَّاهُ إِلَّا أَهْلُ الْعِنَادِ وَ الْفَسَادِ ثُمَّ قَالَ علیه السلام وَ مُرَادُنَا وَ قَصْدُنَا الْکَلَامُ فِی الْجَبْرِ وَ التَّفْوِیضِ وَ شَرْحِهِمَا وَ بَیَانِهِمَا وَ إِنَّمَا قَدَّمْنَا مَا قَدَّمْنَا لِکَوْنِ اتِّفَاقِ الْکِتَابِ وَ الْخَبَرِ إِذَا اتَّفَقَا دَلِیلًا لِمَا أَرَدْنَاهُ وَ قُوَّهً لِمَا نَحْنُ مُبَیِّنُوهُ مِنْ ذَلِکَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ الْخَبَرُ طَوِیلٌ

۱- و فی نسخه: ما انکم ان کنتم تمسکتم و فی أخری: أما انکم ان تمسکتم.

۲- و فی نسخه: مع النساء و الصبیان

نَذْكُرُهُ بِتَمَامِهِ فِي بَابِ الْجَبْرِ وَ التَّفْوِيضِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

**[ترجمه]الاحتجاج: و از جمله پاسخ هایی که حضرت هادی علیه السلام در مسئله جبر و تفویض در نامه اش به اهل اهواز نگاشت، این بود که فرمود: در این مورد تمام امت بدون اختلاف به اجماع رسیده اند که قرآن بی هیچ شک و تردیدی نزد تمام فرقه ها حق است، و اهل اسلام در حالت اجتماع با آن موافقند و بر تصدیق آیات آن هدایت شده اند، به خاطر این فرمایش نبوی که «امت من بر هیچ گمراهی و ضلالتی اجماع نخواهند کرد»، و آن حضرت با این فرمایش اطلاع داده که آنچه امت در آن بدون اختلاف به اجماع رسند، حق محض است، و این معنی حدیث است نه آنچه نابخردان آن را تأویل می کنند؛ و نه آن احادیث دروغین و روایات مزخرفه ای که معاندین

ص: ۲۲۵

برای ابطال قرآن دست به دامن آن ها می شوند، و در راه مخالفت با نص صریح قرآن و آیات واضح و روشن قران، پیروی هوای نفس هلاک کننده خود را می کنند، و از خداوند مسألت می نماییم تا ما را موفق به راه صواب و هدایت به رشاد گرداند.

سپس فرمود: وقتی آیه ای از قرآن خبری را تصدیق و تحقیق نمود، پس فرقه ای از مسلمین منکر آن شده و آن با حدیثی از احادیث مزوره تعارض داشت، همگی با این انکار و دفع قرآن، کافر و گمراه گردند، و صحیح ترین خبری که تحقیق آن از قرآن به دست می آید، حدیثی است اجماعی از رسول خدا صلی الله علیه و آله، آنجا که فرمود: «من دو چیز برای شما پس از خود به جای می گذارم، کتاب خدا و عترت خود، اگر دست به دامن آن دو شوید، هرگز پس از من گمراه نخواهید شد، و آن دو تا روزی که در حوض بر من در آیند، از هم جدا نمی گردند»، و همین حدیث با لفظ دیگری هم از آن حضرت در این معنی نقل شده که:«من دو چیز گرانبها برای شما می نهم: کتاب خدا و عترت خود، اهل بیتم؛ و آن دو تا وقتی که در حوض بر من وارد شوند از هم جدا نمی شوند، اگر دست به دامن آن دو شوید هرگز گمراه نخواهید شد»، پس وقتی ما شواهد این حدیث را در نص قرآن یافتیم؛ مانند این آیه: «إِنَّما وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكاةَ وَ هُمْ راكِعُونَ»، - . مائده / ۵۵ - {ولیّ شما، تنها خدا و پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده اند: همان کسانی که نماز برپا می دارند و در حال رکوع زکات می دهند.}، سپس تمام روایات علما در این آیه متفق است که فرد مذکور (مؤمنی که در حال رکوع زکات داد) امیرالمؤمنین علیه السلام می باشد، و نقل کرده اند که آن حضرت انگشتری خود را در حال رکوع صدقه داد، و خداوند در قدردانی از او این آیه را نازل فرمود. سپس در تأیید همین مطلب به این حدیث نبوی بر می خوریم که فرموده: «هر که من مولای اویم پس علی مولای اوست، خدایا! با دوستانش دوستی و با دشمنانش عداوت کن»، و این فرمایش رسول خدا صلی الله علیه و آله: «علی دَین مرا قضا می کند و وعده ام را عملی می سازد، و پس از من او خلیفه بر شما است»، و این گفتار آن حضرت، آنجا که او را بر اهل مدینه خلیفه خود ساخته، و در پاسخ به گفته او که ای رسول خدا! آیا مرا با زنان و کودکان باقی می نهی! فرمود: «مگر خشنود نمی شوی که منزلت تو نزد من همچون منزلت هارون نزد موسی باشد، جز آنکه پس از من دیگر پیامبری نخواهد بود»؟ پس ما نیز دریافتیم که قرآن به تصدیق این اخبار و روشن شدن این شواهد گواهی داده، پس امت ملزم به اقرار آن شدند، چرا که این اخبار موافق با قرآن است و قرآن نیز با آن احادیث سازگار

و موافق می باشد، پس هنگامی که قرآن و اخبار را هر کدام موافق و مؤید و دلیل دیگری یافتیم، دیگر اقتدای به این احادیث بر همه فرض و واجب است و جز اهل عناد و فساد به آن تعدی و بی احترامی نمی کند.

سپس حضرت هادی علیه السلام فرمود: و مراد و قصد اصلی ما، سخن درباره جبر و تفویض و شرح و بیان آن دو بود، و منظور ما از آنچه در مقدمه گفتیم، تنها بیان اتفاق و همراهی قرآن و حدیث بود که هرگاه با هم متّفق باشند، دلیل و رهنمای ما در قصد اصلی ما و نیرویی در بیان مطالبی که می گوییم، به خواست خدا خواهند بود. - . الاحتجاج: ۴۵۰ - ۴۵۱ -

ص: ۲۲۶

خبر طولانی است ان شاء الله در باب جبر و تفویض تمامش را خواهیم آورد .

**[ترجمه]

«۴»

- لی، الأمالی للصدوق أَحْمَدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِیهِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام إِنَّ عَلَی کُلِّ حَقٍّ حَقِیقَهً وَ عَلَی کُلِّ صَوَابٍ نُوراً فَمَا وَافَقَ کِتَابَ اللَّهِ فَخُذُوهُ وَ مَا خَالَفَ کِتَابَ اللَّهِ فَدَعُوهُ.

**[ترجمه]أمالی صدوق: سکونی از امام صادق علیه السلام از پدرانش از حضرت علی علیه السلام روایت کرده که فرمود: هر حقی واقعیتی دارد و هر درستی نوری دارد. هر چه با قرآن موافق است بگیرید و هر چه با آن مخالف است وانهید.

**[ترجمه]

بیان

الحقیقه ماهیه الشی ء التی بها یتحصل ذلک الشی ء و المراد بالحقیقه هنا ما به یتحقق ذلک الشی ء من العله الواقعیه کحکمه تعالی و أمره فی الأحکام الشرعیه و کالتحقق فی نفس الأمر فی الأحکام الخبریه أطلقت علیه مجازا و النور الدلیل و البرهان الذی به یظهر حقیقه الأشیاء و الغرض أن الله تعالی جعل لکل شی ء دلیلا و برهانا فی کتابه و سنه نبیه صلی الله علیه و آله فیجب عرض الأخبار علی کتاب الله.

**[ترجمه]حقیقت عبارت است از ماهیت چیزی که شیئیت و قوام آن شی ء به آن ماهیت بستگی دارد و مراد از حقیقت در اینجا، علت واقعی به وجود آمدن شی ء است، مانند حکم و امر خدا در احکام شرعی و مانند تحقق نفس الامر در احکام خبریه که استعمالش بر آن مجازی است. نور عبارت است از دلیل و برهانی که به وسیله آن حقیقت اشیاء آشکار می شود و هدف این است که خداوند متعال برای هر چیزی در کتاب و سنت پیامبر، دلیل و برهان قرار داده، بنابراین واجب است روایات بر کتاب خداوند عرضه شود. - . امالی صدوق: ۳۰۰ م ۵۸ ح ۱۶ -

**[ترجمه]

«۵»

- ب، قرب الإسناد ابْنُ ظَرِيفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ: قَرَأْتُ فِی کِتَابٍ لِعَلِیٍّ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ إِنَّهُ سَیُکْذَبُ عَلَیَّ کَمَا کُذِبَ عَلَی مَنْ کَانَ قَبْلِی فَمَا جَاءَکُمْ عَنِّی مِنْ حَدِیثٍ وَافَقَ کِتَابَ اللَّهِ فَهُوَ حَدِیثِی وَ أَمَّا مَا خَالَفَ کِتَابَ اللَّهِ فَلَیْسَ مِنْ حَدِیثِی.

**[ترجمه]قرب الإسناد: ابن علوان از امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرمود: در کتابی که نوشته حضرت علی علیه السلام بود، خواندم: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: به زودی بر من دروغ گفته می شود، همچنان که بر پیامبرانی که پیش از من بودند، دروغ گفته شد. پس آنچه بر شما از من حدیثی آمد که موافق کتاب خدا بود، پس آن حدیث من است و اما آن حدیثی که مخالف کتاب اللّه است، حدیث من نیست. - . قرب الاسناد: ۹۲ ح ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۶»

- کا، الکافی عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی وَ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ جَمِیعاً عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ اخْتَلَفَ عَلَیْهِ رَجُلَانِ مِنْ أَهْلِ دِینِهِ فِی أَمْرٍ کِلَاهُمَا یَرْوِیهِ أَحَدُهُمَا یَأْمُرُ بِأَخْذِهِ وَ الْآخَرُ یَنْهَاهُ عَنْهُ کَیْفَ یَصْنَعُ قَالَ یُرْجِئُهُ حَتَّی یَلْقَی مَنْ یُخْبِرُهُ فَهُوَ فِی سَعَةٍ حَتَّی یَلْقَاهُ.

وَ فِی رِوَایَةٍ أُخْرَی بِأَیِّهِمَا أَخَذْتَ مِنْ بَابِ التَّسْلِیمِ وَسِعَکَ.

**[ترجمه]کافی: سماعه گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی است که دو هم مذهب او در یک مسئله دینی به اختلاف حکم می دهند و هر کدام هم روایتی برای گفته خود دارند. یکی به کاری امرش می کند و دیگری از آن کار نهی... اش می کند، این مرد چه کند؟ فرمود: فهم حقیقت را عقب اندازد تا به امامی رسد که او را از واقع مطلب خبر دهد، تا زمانی که امام را ملاقات کند، در کار خود مختار است.

در روایت دیگر است که به هر کدام از دو روایت، به حساب تسلیم به دستور عمل کنی، برایت جائز است. - . الکافی ۱: ۶۶ ب ۲۲ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۷»

- کا، الکافی عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَ

رَأَيْتَکَ لَوْ حَدَّثْتُکَ بِحَدِيثٍ الْعَامَ ثُمَّ جِئْتَنِی مِنْ قَابِلٍ فَحَدَّثْتُکَ بِخِلَافِهِ فَبِأَيِّهِمَا كُنْتَ تَأْخُذُ قَالَ كُنْتُ آخُذُ بِالْأَخِيرِ فَقَالَ لِی رَحِمَکَ اللَّهُ.

**[ترجمه]کافی: حسین بن مختار از کسی روایت کرد، که گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: بگو بدانم، اگر من امسال حدیثی به تو بگویم و سال آینده که نزد من آیی خلاف آن را به تو گویم، به کدام یک از دو حدیث عمل می کنی؟ عرض کردم: به دومی، فرمود: خدایت بیامرزد. - . الکافی ۱: ۶۷ ب ۲۲ ح ۸ -

**[ترجمه]

«۸»

- کا، الکافی عَلِيٌّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَرَّارٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ فَرْقَدٍ عَنِ ابْنِ خُنَيْسٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذَا جَاءَ حَدِيثٌ عَنْ أَوَّلِكُمْ وَ حَدِيثٌ عَنْ آخِرِكُمْ

ص: ۲۲۷

بِأَيِّهِمَا نَأْخُذُ قَالَ خُذُوا بِهِ حَتَّى يَبْلُغَكُمْ عَنِ الْحَيِّ فَإِنْ بَلَغَكُمْ عَنِ الْحَيِّ فَخُذُوا بِقَوْلِهِ قَالَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا وَ اللَّهِ لَا نُدْخِلُكُمْ إِلَّا فِيمَا يَسَعُكُمْ.

وَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ خُذُوا بِالْأَحْدَثِ

**[ترجمه]کافی: ابن خنیس گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: اگر حدیثی از امام سابق رسد و حدیثی بر خلافش از امام لاحق،

ص: ۲۲۷

به کدام یک عمل کنیم؟ فرمود: به یکی از آن دو (به حدیث امام لاحق عمل کنید) تا از امام زنده بیانی رسد، و چون از امام زنده بیانی رسید، به آن عمل کنید، سپس فرمود: به خدا قسم، ما شما را به راهی در آوردیم که در وسعت باشید. و در روایت دیگر است: به حدیث تازه تر عمل کنید. - . الکافی ۱: ۶۷ ب ۲۲ ح ۹ -

**[ترجمه]

«۹»

- کا، الکافی الْعِدَّةُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَرْوُونَ عَنْ فُلَانٍ وَ فُلَانٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا يُتَّهَمُونَ بِالْكَذِبِ فَيَجِي ءُ مِنْكُمْ خِلَافُهُ قَالَ إِنَّ الْحَدِيثَ يُنْسَخُ كَمَا يُنْسَخُ الْقُرْآنُ.

**[ترجمه]کافی: محمد بن مسلم گوید: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: چه می شود مردمی را که متهم به دروغ نیستند و حدیثی را با واسطه از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت می کنند، ولی از شما خلافش به ما می‌رسد؟ فرمود: حدیث هم مانند قرآن نسخ می شود. - . الکافی ۱: ۶۴-۶۵ ب ۲۲ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۱۰»

کا، الکافی عَلِيٌّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنِ ابْنِ حُمَيْدٍ عَنِ ابْنِ حَازِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا بَالِي أَسْأَلُكَ عَنِ الْمَسْأَلَةِ فَتُجِيبُنِي فِيهَا بِالْجَوَابِ ثُمَّ يَجِيئُكَ غَيْرِي فَتُجِيبُهُ فِيهَا بِجَوَابٍ آخَرَ فَقَالَ إِنَّا نُجِيبُ النَّاسَ عَلَى الزِّيَادَةِ وَ النُّقْصَانِ قَالَ قُلْتُ فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله صَدَقُوا عَلَى مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله أَمْ كَذَبُوا قَالَ بَلْ صَدَقُوا قُلْتُ فَمَا بَالُهُمُ اخْتَلَفُوا فَقَالَ أَ مَا تَعْلَمُ أَنَّ الرَّجُلَ كَانَ يَأْتِي رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَيَسْأَلُهُ عَنِ الْمَسْأَلَةِ فَيُجِيبُهُ فِيهَا بِالْجَوَابِ ثُمَّ يُجِيبُهُ بَعْدَ ذَلِكَ بِمَا يَنْسَخُ ذَلِكَ الْجَوَابَ فَنَسَخَتِ الْأَحَادِيثُ بَعْضُهَا بَعْضاً.

**[ترجمه]کـافی: ابن حازم گویـد: از امام صادق علیه السـلام سؤال کردم: چه می شود که من از شـما مطلبی می‌پرسم و شـما جواب مرا می گوئیـد، سپس دیگری نزد شـما می آیـد و به او جواب دیگری می فرمائیـد؟ فرمود: ما مردم را به زیاد و کم (به انـدازه عقلشان) جواب می گوییم، عرض کردم: بفرمائید آیا اصحاب پیامبرصـلی الله علیه وآله بر آن حضـرت راست گفتند یا دروغ بســتند؟ فرمـود: راسـت گفتنـد. عرض کردم پس چرا اختلاـف پیـدا کردنـد؟ فرمـود: مگر نمی دانی کـه مردی خـدمت پیامبرصلی الله علیه وآله می آمد و از او مسئله ای می‌پرسید و آن حضرت جوابش می‌فرمود و

بعدها به او جوابی می داد که جواب اول را نسخ می کرد، پس بعضـی از احادیث بعضـی دیگر را نسخ کرده است. - . الکافی ۱: ۶۵ ب ۲۲ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

کا، الکافی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ أَبِی عُبَیْدَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی یَا زِیَادُ مَا تَقُولُ لَوْ أَفْتَیْنَا رَجُلًا مِمَّنْ یَتَوَلَّانَا بِشَیْ ءٍ مِنَ التَّقِیَّهِ قَالَ قُلْتُ لَهُ أَنْتَ أَعْلَمُ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ إِنْ أَخَذَ بِهِ فَهُوَ خَیْرٌ لَهُ وَ أَعْظَمُ أَجْراً.

**[ترجمه]کـافی: زیاد گویـد: امام باقر علیه السـلام فرمود: اگر ما به یکی از دوسـتان خود فتوائی از روی تقیه دهیم، چه می... گویی! عرض کردم؛ قربانت، شـما بهتر دانید. فرمود: اگر همان را اخذ کند، برایش بهتر و پاداشش بزرگتر است. - . الکافی ۱: ۶۵ ب ۲۲ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی إِنْ أَخَذَ بِهِ أُوجِرَ وَ إِنْ تَرَکَهُ وَ اللَّهِ أَثِمَ.

**[ترجمه]در روایت دیگری آمده: اگر آن حدیث را اخذ کند پاداش می برد و اگر رها کند، قسم به خدا گناهکار است. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۳»

ل، الخصـال أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عُمَرَ الْیَمَانِیِّ وَ عُمَرَ بْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ أَبَانِ بْنِ أَبِی عَیَّاشٍ عَنْ سُلَیْمِ بْنِ قَیْسٍ الْهِلَالِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السـلام یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ إِنِّی سَمِعْتُ مِنْ سَلْمَانَ وَ الْمِقْدَادِ وَ أَبِی ذَرٍّ شَیْئاً مِنْ تَفْسِیرِ الْقُرْآنِ وَ أَحَادِیثَ عَنْ نَبِیِّ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله غَیْرَ مَا فِی أَیْدِی النَّاسِ ثُمَّ سَمِعْتُ مِنْکَ تَصْدِیقَ مَا سَمِعْتُ مِنْهُمْ وَ

رَأَيْتُ فِی أَیْدِی النَّاسِ أَشْیَاءَ کَثِیرَةً مِنْ تَفْسِیرِ الْقُرْآنِ وَ مِنَ الْأَحَادِیثِ عَنْ نَبِیِّ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنْتُمْ تُخَالِفُونَهُمْ فِیهَا وَ تَزْعُمُونَ أَنَّ ذَلِکَ کُلَّهُ بَاطِلٌ أَ فَتَرَی النَّاسَ یَکْذِبُونَ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُتَعَمِّدِینَ

ص: ۲۲۸

وَ يُفَسِّرُونَ الْقُرْآنَ بِآرَائِهِمْ قَالَ فَأَقْبَلَ عَلِيٌّ علیه السلام عَلَيَّ فَقَالَ قَدْ سَأَلْتَ فَافْهَمِ الْجَوَابَ إِنَّ فِي أَيْدِي النَّاسِ حَقّاً وَ بَاطِلًا وَ صِدْقاً وَ كَذِباً وَ نَاسِخاً وَ مَنْسُوخاً وَ عَامّاً وَ خَاصّاً وَ مُحْكَماً وَ مُتَشَابِهاً وَ حِفْظاً وَ وَهَماً وَ قَدْ كُذِبَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَى عَهْدِهِ حَتَّى قَامَ خَطِيباً فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ الْكَذَّابَةُ فَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ ثُمَّ كُذِبَ عَلَيْهِ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّمَا أَتَاكُمُ الْحَدِيثُ مِنْ أَرْبَعَةٍ لَيْسَ لَهُمْ خَامِسٌ رَجُلٌ مُنَافِقٌ يُظْهِرُ الْإِيمَانَ مُتَصَنِّعٍ بِالْإِسْلَامِ لَا يَتَأَثَّمُ وَ لَا يَتَحَرَّجُ أَنْ يَكْذِبَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُتَعَمِّداً فَلَوْ عَلِمَ النَّاسُ أَنَّهُ مُنَافِقٌ كَذَّابٌ لَمْ يَقْبَلُوا مِنْهُ وَ لَمْ يُصَدِّقُوهُ وَ لَكِنَّهُمْ قَالُوا هَذَا قَدْ صَحِبَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ رَآهُ وَ سَمِعَ مِنْهُ فَأَخَذُوا مِنْهُ وَ هُمْ لَا يَعْرِفُونَ حَالَهُ وَ قَدْ أَخْبَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنِ الْمُنَافِقِينَ بِمَا أَخْبَرَهُ وَ وَصَفَهُمْ بِمَا وَصَفَهُمْ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِذا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسامُهُمْ وَ إِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ثُمَّ بَقُوا بَعْدَهُ فَتَقَرَّبُوا إِلَى أَئِمَّةِ الضَّلَالِ وَ الدُّعَاةِ إِلَى النَّارِ بِالزُّورِ وَ الْكَذِبِ وَ الْبُهْتَانِ فَوَلَّوْهُمُ الْأَعْمَالَ وَ حَمَلُوهُمْ عَلَى رِقَابِ النَّاسِ وَ أَكَلُوا مِنْهُمُ الدُّنْيَا (۱)وَ إِنَّمَا النَّاسُ مَعَ الْمُلُوكِ وَ الدُّنْيَا إِلَّا مَنْ عَصَمَ اللَّهُ فَهَذَا أَحَدُ الْأَرْبَعَةِ وَ رَجُلٌ سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ شَيْئاً لَمْ يَحْفَظْهُ عَلَى وَجْهِهِ وَ وَهِمَ فِيهِ وَ لَمْ يَتَعَمَّدْ كَذِباً فَهُوَ فِي يَدِهِ يَقُولُ بِهِ وَ يَعْمَلُ بِهِ وَ يَرْوِيهِ وَ يَقُولُ أَنَا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَلَوْ عَلِمَ الْمُسْلِمُونَ أَنَّهُ وَهِمَ لَمْ يَقْبَلُوهُ وَ لَوْ عَلِمَ هُوَ أَنَّهُ وَهِمَ لَرَفَضَهُ وَ رَجُلٌ ثَالِثٌ سَمِعَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله شَيْئاً أَمَرَ بِهِ ثُمَّ نَهَى عَنْهُ وَ هُوَ لَا يَعْلَمُ أَوْ سَمِعَهُ يَنْهَى عَنْ شَيْ ءٍ ثُمَّ أَمَرَ بِهِ وَ هُوَ لَا يَعْلَمُ فَحَفِظَ مَنْسُوخَهُ وَ لَمْ يَحْفَظِ النَّاسِخَ فَلَوْ عَلِمَ أَنَّهُ مَنْسُوخٌ لَرَفَضَهُ وَ لَوْ عَلِمَ الْمُسْلِمُونَ أَنَّهُ مَنْسُوخٌ لَرَفَضُوهُ وَ آخَرُ رَابِعٌ لَمْ يَكْذِبْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُبْغِضٌ لِلْكَذِبِ خَوْفاً مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ تَعْظِيماً لِرَسُولِ اللَّهِ لَمْ يَسْهُ(۲) بَلْ حَفِظَ مَا سَمِعَ عَلَى وَجْهِهِ فَجَاءَ بِهِ كَمَا سَمِعَ لَمْ يَزِدْ فِيهِ وَ لَمْ يَنْقُصْ مِنْهُ وَ عَلِمَ النَّاسِخَ مِنَ الْمَنْسُوخِ فَعَمِلَ بِالنَّاسِخِ وَ رَفَضَ الْمَنْسُوخَ وَ إِنَّ أَمْرَ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله مِثْلُ الْقُرْآنِ نَاسِخٌ وَ مَنْسُوخٌ وَ خَاصٌّ وَ عَامٌّ وَ مُحْكَمٌ وَ مُتَشَابِهٌ وَ قَدْ كَانَ يَكُونُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْكَلَامُ لَهُ وَجْهَانِ وَ كَلَامٌ عَامٌّ وَ كَلَامٌ خَاصٌّ مِثْلُ الْقُرْآنِ وَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا فَيَشْتَبِهُ عَلَى مَنْ لَمْ يَعْرِفْ وَ لَمْ يَدْرِ مَا عَنَى اللَّهُ بِهِ

۱- و فی نسخه: و اكلوا بهم الدنيا.

۲- فی الخصال: لم ينسه.

وَ رَسُولُهُ وَ لَيْسَ كُلَّ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَسْأَلُهُ عَنِ الشَّيْ ءِ فَيَفْهَمُ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ يَسْأَلُهُ وَ لَا يَسْتَفْهِمُهُ حَتَّى إِنْ كَانُوا لَيُحِبُّونَ أَنْ يَجِي ءَ الْأَعْرَابِيُّ وَ الطَّارِي فَيَسْأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله حَتَّى يَسْمَعُوا وَ كُنْتُ أَدْخُلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله كُلَّ يَوْمٍ دَخْلَةً وَ كُلَّ لَيْلَةٍ دَخْلَةً فَيُخْلِينِي فِيهَا أَدُورُ مَعَهُ حَيْثُمَا دَارَ وَ قَدْ عَلِمَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ أَنَّهُ لَمْ يَصْنَعْ ذَلِكَ بِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ غَيْرِي وَ رُبَّمَا كَانَ ذَلِكَ فِي بَيْتِي (۱) يَأْتِينِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَكْثَرَ ذَلِكَ فِي بَيْتِي وَ كُنْتُ إِذَا دَخَلْتُ عَلَيْهِ بَعْضَ مَنَازِلِهِ أَخْلَانِي وَ أَقَامَ عَنِّي نِسَاءَهُ فَلَا يَبْقَى عِنْدَهُ غَيْرِي وَ إِذَا أَتَانِي لِلْخَلْوَةِ مَعِي فِي بَيْتِي لَمْ تَقُمْ عَنْهُ فَاطِمَةُ وَ لَا أَحَدٌ مِنْ بَنِيَّ وَ كُنْتُ إِذَا سَأَلْتُهُ أَجَابَنِي وَ إِذَا سَكَتُّ عَنْهُ وَ فَنِيَتْ مَسَائِلِي ابْتَدَأَنِي فَمَا نَزَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله آيَةٌ مِنَ الْقُرْآنِ إِلَّا أَقْرَأَنِيهَا وَ أَمْلَاهَا عَلَيَّ فَكَتَبْتُهَا بِخَطِّي وَ عَلَّمَنِي تَأْوِيلَهَا وَ تَفْسِيرَهَا وَ نَاسِخَهَا وَ مَنْسُوخَهَا وَ مُحْكَمَهَا وَ مُتَشَابِهَهَا وَ خَاصَّهَا وَ عَامَّهَا وَ دَعَا اللَّهَ لِي أَنْ يُعْطِيَنِي فَهْمَهَا وَ حِفْظَهَا فَمَا نَسِيتُ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَ لَا عِلْماً أَمْلَاهُ عَلَيَّ وَ كَتَبْتُهُ مُنْذُ دَعَا اللَّهَ لِي بِمَا دَعَاهُ وَ مَا تَرَكَ شَيْئاً عَلَّمَهُ اللَّهُ مِنْ حَلَالٍ وَ لَا حَرَامٍ أَمْرٍ وَ لَا نَهْيٍ كَانَ أَوْ يَكُونُ وَ لَا كِتَابٍ مُنْزَلٍ عَلَى أَحَدٍ قَبْلَهُ فِي أَمْرٍ بِطَاعَةٍ أَوْ نَهْيٍ عَنْ مَعْصِيَةٍ إِلَّا عَلَّمَنِيهِ وَ حَفَّظَنِيهِ فَلَمْ أَنْسَ حَرْفاً وَاحِداً ثُمَّ وَضَعَ صلى الله عليه و آله يَدَهُ عَلَى صَدْرِي وَ دَعَا اللَّهَ لِي أَنْ يَمْلَأَ قَلْبِي عِلْماً وَ فَهْماً وَ حُكْماً وَ نُوراً فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ بِأَبِي أَنْتَ وَ أُمِّي إِنِّي مُنْذُ دَعَوْتَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لِي بِمَا دَعَوْتَ لَمْ أَنْسَ شَيْئاً وَ لَمْ يَفُتْنِي شَيْ ءٌ لَمْ أَكْتُبْهُ أَ فَتَتَخَوَّفُ عَلَيَّ النِّسْيَانَ فِيمَا بَعْدُ فَقَالَ لَا لَسْتُ أَخَافُ عَلَيْكَ النِّسْيَانَ وَ لَا الْجَهْلَ.

نهج، نهج البلاغه ف، تحف العقول مرسلا مثله- نى، الغيبه للنعمانى ابن عقده و محمد بن همام و عبد العزيز و عبد الواحد ابنا عبد الله بن يونس عن رجالهم عن عبد الرزاق و همام عن معمر بن راشد عن أبان بن أبى عياش عن سليم مثله:

ج، الإحتجاج عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام قَالَ: خَطَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام وَ سَاقَ الْحَدِيثَ إِلَى أَنْ قَالَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ إِنِّي سَمِعْتُ مِنْ سَلْمَانَ وَ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِ

۱- و فى نسخه: فى شى ء

وَ الْمِقْدَادِ أَشْيَاءَ مِنْ تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ وَ الْأَحَادِيثِ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله ثُمَّ ذَكَرَ نَحْواً مِمَّا مَرَّ إِلَى قَوْلِهِ حَتَّى إِنْ كَانُوا لَيُحِبُّونَ أَنْ يَجِيءَ الْأَعْرَابِيُّ أَوِ الطَّارِي فَيَسْأَلَهُ صلی الله علیه و آله حَتَّى يَسْمَعُوا وَ كَانَ لَا يَمُرُّ بِي مِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ إِلَّا سَأَلْتُ عَنْهُ وَ حَفِظْتُهُ فَهَذِهِ وُجُوهُ مَا عَلَيْهِ النَّاسُ فِي اخْتِلَافِهِمْ وَ عِلَلِهِمْ فِي رِوَايَاتِهِمْ.

**[ترجمه]الخصال: ابان بن ابوعیاش از سلیم بن قیس هلالی نقل کرده که گفت: خدمت امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کردم: یا امیرالمؤمنین، من از سلمان و مقداد و ابوذر چیزی از تفسیر قرآن و احادیثی از رسول خدا صلی الله علیه و آله، غیر از آنچه در دست مردمان است می شنوم، و سپس از شما تصدیق آنچه از آنان شنیدم را می شنوم، و در دست مردمان چیزهای بسیاری از تفسیر قرآن و احادیث پیامبر می بینم که شما با آن آن مخالف هستید و یقین دارید که همه آن ها باطل است، آیا مردمان به عمد به رسول خدا صلی الله علیه و آله دروغ می‌بندند و قرآن را طبق نظر خود

تفسیر می کنند؟ گوید: علی علیه السلام به من توجه کرد و فرمود: پرسیدی، اکنون جواب آن را بفهم. به درستی که در دست مردم حق و باطل و راست و دروغ هر دو هست، آنچه هم راست است، ناسخ و منسوخ و محکم و متشابه و محفوظ و مغلوط دارد. در عهد پیامبر آن قدر به آن حضرت دروغ بستند که ایستاد و خطبه خواند و فرمود: ای مردم! دروغگویان بر من بسیار شدند، کسی که بر من عمداً دروغ بندد، نشیمنگاهش پر از آتش شود. پس از آن حضرت هم بر او دروغ بستند.

همانا حدیث پیامبر از چهار کس به شما برسد که پنجمی ندارند.

اول، از مرد منافقی که اظهار ایمان می کند و با اسلام ظاهر سازی می نماید و در باطن بی دین است، از دروغ بستن به رسول خدا صلی الله علیه و آله هیچ پروا ندارد، اگر مردم بدانند که منافق و دروغگو است از او نمی پذیرند و سخنش را باور نمی کنند، ولی می گویند این مردی است که با رسول خدا صلی الله علیه و آله بوده و او را دیده و این حدیث را از او شنیده، حدیث او را دریافت می کنند و حال او را نمی دانند.

خدا رسول خود را از منافقین خبر داد و آن ها را بدانچه بایست وصف کرد و فرمود: «وَ إِذا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسامُهُمْ وَ إِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ»، - . منافقون / ۴ - {و چون آنان را ببینی، هیکلهایشان تو را به تعجّب وامی دارد، و چون سخن گویند به گفتارشان گوش فرا می دهی.} همین منافقین پس از پیامبر در میان مسلمانان بودند و خود را به پیشوایان گمراهی و رهبران دوزخ نزدیک کردند و سخنان بیهوده و دروغ و بهتان به نفع آن ها به هم بافتند تا آن ها ر به کارهای بزرگ واداشتند و بر گردن مردم سوار کردند و به کمک آنان دنیا را خوردند. همانا مردم پیرو پادشاهان دنیا طلبند، مگر کسی که خدا او را حفظ کند، این یکی از چهار کس است.

دوم، مردی که چیزی از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیده ولی آن را درست حفظ نکرده، قصد دروغ ندارد ولی غلط فهمیده. این کلام غلط در دست او است، بدان رأی می دهد و عمل می کند و آن را روایت می کند و می گوید: همانا از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیده ام. اگر مسلمانان بدانند غلط فهمیده، آن را نمی پذیرند، اگر خودش هم بداند غلط است

آن را رها می کند.

سوم، کسی که شنیده رسول خدا صلی الله علیه وآله دستوری داده و ندانسته که سپس از آن نهی کرده باشد، یا شنیده از چیزی نهی کره و ندانسته که سپس بدان دستوری داده، حکم منسوخ را در یاد دارد و ناسخ آن را یاد ندارد. اگر خودش می دانست، منسوخ شده آن را رها می کرد؛ اگر مسلمانان هم می دانستند که منسوخ شده، آن را رها می کردند.

چهارم، کسی که به رسول خدا صلی الله علیه و آله دروغ نبسته و از ترس خدا و برای احترام پیامبر، دشمن دروغ است، فراموشی ندارد، هر چه از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیده، درست حفظ کرده و چنانچه شنیده، بی کم و بیش می گوید. ناسخ را از منسوخ دانسته، به ناسخ عمل می کند و منسوخ را رها می کند. دستورات پیامبر هم مانند آیات قرآن ناسخ و منسوخ دارد، خاص و عام دارد، محکم و متشابه دارد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله عادت داشت که سخنان دو پهلو می فرمود و کلامش مانند قرآن عام و خاص داشت. خدای عزوجل در کتاب خود فرمود: «ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»، - . حشر / ۷ - {و آنچه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آنچه شما را باز داشت، بازایستید.} کسی که نفهمد مقصود خدا و رسول چیست، در اشتباه می افتد.

ص: ۲۲۹

این نبود که هر کدام از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله چیزی از آن حضرت بپرسند، جواب آن را درست بفهمند. بعضی چیزی از آن حضرت می پرسیدند و در مقام فهمیدن مقصود آن حضرت را بر نمی آمدند و کلام او را درک نمی کردند. راه استفاده از پیامبر بر آن ها دشوار بود تا این که دلشان می خواست یک بیابانی، یک تازه رسیده بیاید و از آن حضرت پرسش کند تا حضرت جواب گوید و آن ها بشنوند.

من هر روز یک نوبت داشتم که حضور رسول خدا صلی الله علیه و آله می رسیدم و هر شب یک نوبت داشتم. مرا در این دو نوبت آزاد می گذاشت که هر طور باشد من با آن حضرت باشم. همه اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله می دانستند که با هیچ کس از مردم این سازشی را که با من داشت نداشت. این نوبت من، گاهی در خانه خودم بود، بیشترش را رسول خدا صلی الله علیه و آله در خانه من می آمد و چون در پاره ای از منزل های آن حضرت می رفتم، با من خلوت می کرد و زنان خود را از نزد من بیرون می کرد و جز من کسی پیش او نمی ماند. و چون برای خلوت کردن در خانه خودم می آمد، فاطمه زهرا و هیچ کدام از فرزندان مرا بیرون نمی کرد. چون از آن حضرت می پرسیدم، جواب می فرمود و چون خاموش می نشستم و پرسش هایم به پایان می رسید، خودش آغاز سخن می کرد. هیچ آیه ای از قرآن بر او فرود نمی آمد جز این که برای من می خواند و آن را شمرده به من می گفت تا به خط خود می نوشتم و تأویل و تفسیر آن را به من یاد می داد و از خدا می خواست که فهم و حفظ آن را به من بدهد. از آن هنگامی که آن حضرت درباره من دعا کرد، من آیه ای از کتاب خدا را فراموش نکردم و هیچ علمی که آن حضرت بر من واخواند و آن را نوشتم، فراموش نکردم. آن حضرت در آموزش من کوتاهی نکرد. هر چه خدا از حلال و حرام و امر و نهی که بوده یا خواهد بود، به او آموخته بود و او به من آموخت. هر کتابی که بر یکی از پیامبران پیش از او فرود آمده بود، درباره دستوری که باید اطاعت کرد یا نهی از گناهی، به من آموخت

و من در خـاطر سپردم. یک حرف آن را فراموش نکردم. سـپس دست خود را بر سـینه من نهاد و از خداونـد خواست که قلب من را از علم و فهم و حکم و نور سـرشار کند. به آن حضرت عرض کردم: ای پیامبر خدا ! پدر و مادرم به فدایت! ، آیا بعد از این از فراموشـی بر من می ترسی؟ فرمود: نه من از بابت فراموشی و نادانی درباره تو نگرانی ندارم. - . خصال: ۲۵۵-۲۵۷ ب ۴ ح ۱۱۷ -

نهج البلاغه، تحف العقول: مثل آن روایت شده است.

غیبه نعمانی: ابان بن ابوعیاش از سلیم مثل آن را روایت کرده است. - . غیبه النعمانی: ۴۹ -

الاحتجاج: مسعده بن صـدقه از امام صادق علیه السـلام روایت کرده که امیرالمؤمنین علیه السـلام خطبه خوانـد، و مثل حدیث فوق را روایت کرده است تا آن جایی که فرمود: و تمام اصحاب رسول خدا صلی الله علیه وآله ص: ۲۳۰

از آن حضـرت نمی پرسـیدند و فهم جویی نمی کردنـد، و دوست داشـتند که فردی بیابانی و رهگذر بیاید و از پیامبر بپرسد تا آنـان بشـنوند، و تنهـا من بودم که تمـام مطـالب را پرسـیده و حفظ می داشـتم؛ و این وجوه اختلاف مردمان و علّت خلاف در روایات و تفسیر ایشان است.

**[ترجمه]

إيضاح

سيأتي الخبر بتمـامه في باب العله التي من أجلها لم يغير أمير المؤمنين عليه السـلام بعض البـدع قوله عليه السـلام حقا و باطلا و صـدقا و كـذبا ذكر الصدق و الكذب بعد الحق و الباطل من قبيل ذكر الخاص بعد العام لأن الصدق و الكذب من خواص الخبر و الحق و الباطل يصدقان على الأفعال أيضا و قيل الحق و الباطل هنا من خواص الرأي و الاعتقاد و الصدق و الكذب من خواص النقـل و الروايه قوله عليه السـلام محكما و متشابها المحكم في اللغه هو المضـبوط المتقن و يطلق في الاصـطلاح على ما اتضـح معنـاه و على ما كان محفوظا من النسـخ أو التخصـيص أو منهما معا و على ما كان نظمه مسـتقيما خاليا عن الخلل و ما لا يحتمل من التأويـل إلا وجها واحـدا و يقابله بكل من هـذه المعاني المتشابهه قوله عليه السـلام و وهما بفتـح الهاء مصـدر قولك وهمت بالكسـر أي غلطت و سـهوت و قـد روي وهما بالتسـكين مصـدر وهمت بالفتح إذا ذهب وهمك إلى شـي ء و أنت تريد غيره و المعنى متقارب قوله عليه السلام فليتبوأ صيغه الأمر و معناه الخبر كقوله تعالى قُلْ مَنْ كانَ فِي الضَّلالَهِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمنُ مَدًّا قوله عليه السلام متصنع بالإسلام أي متكلف له و متدلس به غير متصف به في نفس الأمر قوله عليه السلام لا يتأثم أي لا يكف نفسه عن موجب الإثم أو لا يعد نفسه آثما بالكذب على رسول الله صـلى الله عليه و آله و كذا قوله لا يتحرج من الحرج بمعنى الضيق قوله عليه السـلام و قد أخبر الله عز و جل عن المنافقين أي كان ظاهرهم ظاهرا حسـنا و كلامهم كلاما مزيفا مدلسا يوجب اغترار الناس بهم و تصديقهم فيما ينقلونه عن النبي صـلى الله عليه و آله و يرشد إلى ذلك أنه سـبحانه خاطب نبيه صـلى الله عليه و آله بقوله وَ إِذا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسامُهُمْ أي لصـباحتهم و حسن منظرهم وَ إِنْ يَقُولُوا تَسْـمَعْ لِقَوْلِهِمْ أي تصـغي إليه لذلاقه ألسـنتهم قوله عليه السلام فولوهم الأعمال أي أئمه الضلال بسبب وضع الأخبار أعطوا هؤلاء المنافقين الولايات و سلطوهم على

الناس و يحتمل العكس أيضا أى بسبب مفتريات هؤلاء المنافقين صاروا والين على الناس و صنعوا ما شاءوا و ابتدعوا ما أرادوا و لكنه بعيد قوله عليه السلام ناسخ و منسوخ قال الشيخ البهائى رحمه الله خبر ثان لإن أو خبر مبتدأ محذوف أى بعضه ناسخ و بعضه منسوخ أو بدل من مثل و جره على البدليه من القرآن ممكن فإن قيام البدل مقام المبدل منه غير لازم عند كثير من المحققين قوله عليه السلام و قد كان يكون اسم كان ضمير الشأن و يكون تامه و هى مع اسمها الخبر و له وجهان نعت للكلام لأنه فى حكم النكره أو حال منه و إن جعلت يكون ناقصه فهو خبرها قوله عليه السلام و قال الله لعل المراد أنهم لما سمعوا هذه الآيه علموا وجوب اتباعه صلى الله عليه و آله و لما اشتبه عليهم مراده عملوا بما فهموا منه و أخطئوا فيه فهذا بيان لسبب خطاء الطائفه الثانيه و الثالثه و يحتمل أن يكون ذكر الآيه لبيان أن هذه الفرقه الرابعه المحقه إنما تتبعوا جميع ما صدر عنه صلى الله عليه و آله من الناسخ و المنسوخ و العام و الخاص لأن الله تعالى أمرهم باتباعه فى كل ما يصدر عنه قوله عليه السلام فيشتبه متفرع على ما قبل الآيه أى كان يشتبه كلام الرسول صلى الله عليه و آله على من لا يعرف و يحتمل أن يكون المراد أن الله تعالى إنما أمرهم بمتابعه الرسول صلى الله عليه و آله فيما يأمرهم به من اتباع أهل بيته و الرجوع إليهم فإنهم كانوا يعرفون كلامه و يعلمون مرامه فاشتبه ذلك على من لم يعرف مراد الله تعالى و ظنوا أنه يجوز لهم العمل بما سمعوا منه بعده صلى الله عليه و آله من غير رجوع إلى أهل بيته قوله عليه السلام ما عنى الله به الموصول مفعول لم يدر و يحتمل أن يكون فاعل يشتبه قوله عليه السلام و لا يستفهمه أى إعظاما له قوله عليه السلام و الطارى أى الغريب الذى أتاه عن قريب من غير أنس به و بكلامه و إنما كانوا يحبون قدومهما إما لاستفهامهم و عدم استعظامهم إياه أو لأنه صلى الله عليه و آله كان يتكلم على وفق عقولهم فيوضحه حتى يفهم غيرهم قوله عليه السلام فيخلينى فيها من الخلوه يقال استخلى الملك فأخلاه أى سأله أن يجتمع به فى خلوه ففعل أو من التخليه أى يتركنى أدور معه قوله عليه السلام أدور معه حيثما دار أى لا أمنع عن شى ء من خلواته أدخل معه أى مدخل يدخل فيه و أسير معه أينما سار أو المراد أنى كنت محرما لجميع أسراره قابلا لعلومه أخوض معه فى كل ما يخوض فيه من

المعارف و كنت أوافقه فى كل ما يتكلم فيه و أفهم مراده قوله عليه السلام تأويلها و تفسيرها أى بطنها و ظهرها.

**[ترجمه]حديث به طور كامل در باب علتى كه به خاطر آن اميرالمومنين عليه السلام بعضى بدعت ها را تغيير ندادند، خواهد آمد. «حقاً و باطلاً و صدقاً و كذباً» ذكر صدق و كذب بعد از حق و باطل در اينجا از قبيل ذكر خاص بعد از عام است، زيرا صدق و كذب از ويژگى هاى خبر است. و حق و باطل بر افعال نيز صدق مى كند. گفته شده است: حق و باطل در اينجا از خواص رأى و اعتقاد است و صدق و كذب از خواص نقل و روايت است. «محكماً و متشابهاً»، محكم در لغت به چيزى منضبط و متقن گويند و در اصطلاح بر چيزى كه معنايش واضح و روشن باشد و چيزى كه از نسخ يا تخصيص يا از هر دو محفوظ باشد، اطلاق مى شود؛ و بر چيزى كه داراى نظم درست و خالى از خلل باشد نيز اطلاق مى شود؛ و بر چيزى كه جز يك وجه، تأويل ديگرى نداشته باشد نيز اطلاق مى شود؛ و در مقابل همه اين معانى، واژه متشابه به كار مى رود.

«وَوَهماً» دو نوع قرائت مى شود «وَهَماً» مصدر «وَهِمَ» به معناى غلط و سهو كردن است. «وَهماً» مصدر «وَهَمَ» به معناى توهم كردن است، زمانى كه وهم به سوى چيزى برود كه مطلوب چيز ديگر باشد. هر دو معنا نزديك به هم است.

«فليتبوأ» صيغه امر و معنايش خبر است، مانند آيه « قُلْ مَنْ كانَ فِي الضَّلالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمنُ مَدًّا حَتَّى إِذا رَأَوْا ما يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذابَ وَ إِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكاناً وَ أَضْعَفُ جُنْداً»، - . مريم / ٧۵ - {بگو: «هر كه در گمراهى است [خداى] رحمان به او تا زمانى مهلت مى دهد، تا وقتى آنچه به آنان وعده داده مى شود: يا عذاب، يا روز رستاخيز را ببينند؛ پس به زودى خواهند دانست جايگاه چه كسى بدتر و سپاهش ناتوان تر است.»}

«متصنّع بالاسلام» يعنى خود را به سختى به رعايت احكام اسلام وادار مى كند و به ظاهر خود را به اسلام مى چسباند، در حالى كه واقعاً متصف به اسلام نيست. «لايتأثم» يعنى خود را از اسباب گناه باز نمى دارد، يا نفس خود را به خاطر دروغ بستن به رسول خدا صلى الله عليه و آله گناهكار نمى داند. «لايتحرج» از ماده حرج به معناى تنگى است.

«و قد اخبرالله عزوجل عن المنافقين» يعنى خداوند خبر داده كه ظاهر حال منافقين ظاهرى نيكو است. و سخنان آنان سخنان آراسته و فريبنده است كه باعث فريب خوردن و تصديق مردم به احاديث منقول از پيامبر صلى الله عليه و آله توسط آنان مى شود و نسبت به اين موضوع، خداى متعال پيامبرش را ارشاد نموده است و فرمود: {هنگامى كه آنان را ببينى، اجسام آنها تو را به تعجب وا مى دارد.} يعنى به خواطر نيكو بودن ظاهر و بشاشت آنها.

«فولّوهم الأعمال» يعنى امامان گمراه به سبب اين گروه از منافقين به سبب اخبار جعلى حكومت را به آنها دادند و ايشان را بر مردم مسلّط كردند ص: ٢٣١

و عكس مطلب هم احتمال دارد. يعنى اين گروه منافقين با دروغ‌هايشان حاكمان بر مردم شدند، هرچه خواستند كردند و هر بدعتى كه دل آنها خواست انجام دادند؛ ولى اين معنا از ذهن دور است.

«ناسخ و منسوخ»، شيخ بهايى - رحمه الله - گفته است: اين جمله خبر دوم براى «انّ» است، يا خبر مبتداء محذوف است كه در اصل «بعضه ناسخ و بعضه منسوخ» بوده است. يا بدل از كلمه «مثل» است. و مجرور بودن ناسخ و منسوخ ممكن است به خاطر

بدلیت از کلمه قرآن باشد. زیرا قیام بدل به جای مبدل منه، نزد بیشترین محققین لازم نیست.

«و قد کان یکون» اسم کان ضمیر شأن و کان تامه با اسم خود، خبر برای کان است. و دو وجه دارد. «وله وجهان» صفت کلام است، زیرا او در حکم نکره است و احتمال هم دارد که حال از کلام باشد. و اگر «یکون» را ناقصه قرار دهی، «له وجهان» خبر یکون می شود. «و قال الله» شاید مراد این باشد که منافقین وقتی این آیه را شنیدند، وجوب پیروی رسول خدا صلی الله علیه و آله را دانستند. وقتی مراد رسول خدا صلی الله علیه و آله بر آنان مشتبه شد، به آنچه فهمیده بودند عمل کردند و در فهم خودشان خطا کردند. و این بیانی است برای سبب خطا رفتن طائفه دوم و سوم.

و احتمال دارد ذکر آیه قرآن در این جا به خاطر بیان این مطلب باشد که این گروه چهارم به تمام آنچه از پیامبر صلی الله علیه و آله رسیده بود، از قبیل ناسخ و منسوخ و عام و خاص، عمل و پیروی کردند، زیرا خداوند متعال امر کرده بود، در تمام آنچه از رسول خدا صلی الله علیه و آله صادر می شود، اطاعت کنید.

«فیشتبه»: این مطلب از فروعات آیه پیشین است، یعنی سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله بر کسی که شناخت نداشت مشتبه شد؛ و احتمال دارد مقصود این باشد که خدای تعالی مردمان را به پیروی از رسولش در مورد امر آن حضرت به متابعت و مراجعه به اهل بیتش مأمور کرده است، زیرا آنان سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله را می شناختند و مقصود آن را می دانستند و این کار بر کسی که مقصود خدا را نمی شناخت مشتبه شد و گمان کردند که برای آنان، عمل به شنیده های ایشان از رسول خدا صلی الله علیه و آله بدون مراجعه به اهل بیت آن حضرت هم جایز است. «ماعنی الله به»، ماء موصوله مفعول «لم یدر» است و احتمال دارد فاعل یشتبه باشد. «ولایستفهمه» به خاطر عظمت رسول خدا صلی الله علیه و آله از آن حضرت استفهام [پرسش] نمی کردند.

«طاری» یعنی غریب و دور از وطنی که نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله می آمد و با آن حضرت و سخنان ایشان مأنوس نبود. مردم دوست داشتند اعرابی و شخصی تازه وارد نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله بیاید، یا به خاطر پرسش های آنان و بزرگ نپنداشتن آنان رسول خدا صلی الله علیه و آله را، یا به خاطر این که آن حضرت به اندازه عقلهای آنان سخن می گفت و توضیح می داد تا دیگران هم بفهمند.

«فیخلین فیها» این کلمه از ماده خلوت است گفته می شود «استغنی الملک فأخلاه» یعنی از پادشاه طلب خلوت کرد که با او در یک جای تنها خلوت کند و او هم پذیرفت. یا این واژه از ماده تخلیه است، یعنی مرا با آن حضرت رها می کردند که همیشه همراه او باشم. «ادور معه حیثما دار» یعنی من از هیچ یک از خلوت های آن حضرت منع نمی شدم، هر جا که آن حضرت وارد می شد من هم وارد می شدم، هرجا گردش می کرد من هم گردش می کردم. یا مقصود این است که من محرم اسرار ایشان بودم و شایستگی علوم آن حضرت را داشتم. هرجا آن حضرت در

ص: ۲۳۲

معارف فرو می رفت، من هم همراه او بودم، و در هرچه سخن می گفت با او موافقت می کردم و مقصودش را می فهمیدم.

«تأویلها و تفسیرها» یعنی ظاهر و باطن آن را درک می کردم. - . الاحتجاج: ۲۶۳-۲۶۵ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ع، علل الشرائع ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِیُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَی الْبَرْقِیُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ مَاجِیلَوَیْهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ هِشَامٍ وَ عَلِیُّ بْنُ عِیسَی الْمُجَاوِرُ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالُوا حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّیَّارِیِّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ أَسْبَاطٍ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام یَحْدُثُ الْأَمْرُ لَا أَجِدُ بُدّاً مِنْ مَعْرِفَتِهِ وَ لَیْسَ فِی الْبَلَدِ الَّذِی أَنَا فِیهِ أَحَدٌ أَسْتَفْتِیهِ مِنْ مَوَالِیکَ قَالَ فَقَالَ علیه السلام ائْتِ فَقِیهَ الْبَلَدِ فَاسْتَفْتِهِ فِی أَمْرِکَ فَإِذَا أَفْتَاکَ بِشَیْ ءٍ فَخُذْ بِخِلَافِهِ فَإِنَّ الْحَقَّ فِیهِ.

**[ترجمه]علل الشرائع: عیون أخبار الرضا: علی بن احمد از علی بن أسباط نقل کرده که وی گفت: محضر مبارک حضرت رضا علیه السلام عرض کردم: امری برایم اتفاق می افتد که باید حکمش را بدانم و در شهر از دوستان شما کسی نیست که از وی آن را سؤال کنم، تکلیفم چیست؟ حضرت فرمودند: نزد فقیه شهر (یعنی فقیه عامّه) برو و از او استفتاء نما و وقتی به چیزی فتوی داد، تو خلاف آن را بگیر؛ زیرا حق در خلاف آن می باشد. - . علل الشرائع: ۵۳۱ ب ۳۱۵ ح ۴ -

**[ترجمه]

بیان

لعله محمول علی ما إذا کان عنده خبران لا یدری بأیهما یأخذ و إن کان بعیدا.

**[ترجمه]این حدیث به صورتی حمل می شود که در نزد آن شخص، دو خبر بوده و نمی فهمیده که کدام یک از آن ها را اخذ کند؛ گر چه این احتمال بعید است.

**[ترجمه]

«۱۵»

ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْمِسْمَعِیِّ عَنِ الْمِیثَمِیِّ أَنَّهُ سَأَلَ الرِّضَا علیه السلام یَوْماً وَ قَدِ اجْتَمَعَ عِنْدَهُ قَوْمٌ مِنْ أَصْحَابِهِ وَ قَدْ کَانُوا تَنَازَعُوا فِی الْحَدِیثَیْنِ الْمُخْتَلِفَیْنِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی الشَّیْ ءِ الْوَاحِدِ فَقَالَ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ حَرَّمَ حَرَاماً وَ أَحَلَّ حَلَالًا وَ فَرَضَ فَرَائِضَ فَمَا جَاءَ فِی تَحْلِیلِ مَا حَرَّمَ اللَّهُ أَوْ تَحْرِیمِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ أَوْ دَفْعِ فَرِیضَةٍ فِی کِتَابِ اللَّهِ رَسْمُهَا بَیِّنٌ قَائِمٌ بِلَا نَاسِخٍ نَسَخَ ذَلِکَ فَذَلِکَ مَا لَا یَسَعُ الْأَخْذُ بِهِ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمْ یَکُنْ لِیُحَرِّمَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ وَ لَا لِیُحَلِّلَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا لِیُغَیِّرَ فَرَائِضَ اللَّهِ وَ أَحْکَامَهُ کَانَ فِی ذَلِکَ کُلِّهِ مُتَّبِعاً مُسَلِّماً مُؤَدِّیاً عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا ما یُوحی إِلَیَّ فَکَانَ صلی الله علیه و آله مُتَّبِعاً لِلَّهِ مُؤَدِّیاً عَنِ اللَّهِ مَا أَمَرَهُ بِهِ

مِنْ تَبْلِيغِ الرِّسَالَهِ قُلْتُ فَإِنَّهُ يَرِدُ عَنْكُمُ الْحَدِيثُ فِی الشَّیْ ءِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِمَّا لَيْسَ فِی الْكِتَابِ وَ هُوَ فِی السُّنَّهِ ثُمَّ يَرِدُ خِلَافُهُ فَقَالَ وَ كَذَلِكَ قَدْ نَهَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنْ أَشْيَاءَ نَهْیَ حَرَامٍ فَوَافَقَ فِی ذَلِكَ نَهْيُهُ نَهْیَ اللَّهِ تَعَالَی وَ أَمَرَ بِأَشْيَاءَ فَصَارَ ذَلِكَ الْأَمْرُ وَاجِباً لَازِماً كَعِدْلِ فَرَائِضِ اللَّهِ تَعَالَی وَ وَافَقَ فِی ذَلِكَ أَمْرُهُ أَمْرَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَا جَاءَ فِی النَّهْیِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَهْیَ حَرَامٍ ثُمَّ جَاءَ خِلَافُهُ لَمْ يَسَعِ اسْتِعْمَالُ ذَلِكَ وَ كَذَلِكَ فِيمَا أَمَرَ بِهِ لِأَنَّا لَا نُرَخِّصُ فِيمَا لَمْ يُرَخِّصْ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَا نَأْمُرُ بِخِلَافِ مَا أَمَرَ

رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَّا لِعِلَّةِ خَوْفِ ضَرُورَةٍ فَأَمَّا أَنْ نَسْتَحِلَّ مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَوْ نُحَرِّمَ مَا اسْتَحَلَّهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَلَا يَكُونُ ذَلِكَ أَبَداً لِأَنَّا تَابِعُونَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مُسَلِّمُونَ لَهُ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله تَابِعاً لِأَمْرِ رَبِّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مُسَلِّماً لَهُ وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله نَهَى عَنْ أَشْيَاءَ لَيْسَ نَهْيَ حَرَامٍ بَلْ إِعَافَةٍ وَ كَرَاهَةٍ وَ أَمَرَ بِأَشْيَاءَ لَيْسَ بِأَمْرِ فَرْضٍ وَ لَا وَاجِبٍ بَلْ أَمْرُ فَضْلٍ وَ رُجْحَانٍ فِي الدِّينِ ثُمَّ رَخَّصَ فِي ذَلِكَ لِلْمَعْلُولِ وَ غَيْرِ الْمَعْلُولِ فَمَا كَانَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله نَهْيَ إِعَافَةٍ أَوْ أَمْرَ فَضْلٍ فَذَلِكَ الَّذِي يَسَعُ اسْتِعْمَالُ الرُّخَصِ فِيهِ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكُمْ عَنَّا فِيهِ الْخَبَرُ بِاتِّفَاقٍ يَرْوِيهِ مَنْ يَرْوِيهِ فِي النَّهْيِ وَ لَا يُنْكِرُهُ وَ كَانَ الْخَبَرَانِ صَحِيحَيْنِ مَعْرُوفَيْنِ بِاتِّفَاقِ النَّاقِلَةِ فِيهِمَا يَجِبُ الْأَخْذُ بِأَحَدِهِمَا أَوْ بِهِمَا جَمِيعاً أَوْ بِأَيِّهِمَا شِئْتَ وَ أَحْبَبْتَ مُوَسَّعٌ ذَلِكَ لَكَ مِنْ بَابِ التَّسْلِيمِ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الرَّدِّ إِلَيْهِ وَ إِلَيْنَا وَ كَانَ تَارِكُ ذَلِكَ مِنْ بَابِ الْعِنَادِ وَ الْإِنْكَارِ وَ تَرْكِ التَّسْلِيمِ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مُشْرِكاً بِاللَّهِ الْعَظِيمِ فَمَا وَرَدَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَبَرَيْنِ مُخْتَلِفَيْنِ فَاعْرِضُوهُمَا عَلَى كِتَابِ اللَّهِ فَمَا كَانَ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَوْجُوداً حَلَالًا أَوْ حَرَاماً فَاتَّبِعُوا مَا وَافَقَ الْكِتَابَ وَ مَا لَمْ يَكُنْ فِي الْكِتَابِ فَاعْرِضُوهُ عَلَى سُنَنِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَمَا كَانَ فِي السُّنَّةِ مَوْجُوداً مَنْهِيّاً عَنْهُ نَهْيَ حَرَامٍ أَوْ مَأْمُوراً بِهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَمْرَ إِلْزَامٍ فَاتَّبِعُوا مِمَّا وَافَقَ نَهْيَ رَسُولِ اللَّهِ وَ أَمْرَهُ وَ مَا كَانَ فِي السُّنَّةِ نَهْيَ إِعَافَةٍ أَوْ كَرَاهَةٍ ثُمَّ كَانَ الْخَبَرُ الْآخَرُ خِلَافَهُ فَذَلِكَ رُخْصَةٌ فِيمَا عَافَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ كَرِهَهُ وَ لَمْ يُحَرِّمْهُ فَذَلِكَ الَّذِي يَسَعُ الْأَخْذُ بِهِمَا جَمِيعاً أَوْ بِأَيِّهِمَا شِئْتَ وَسِعَكَ الِاخْتِيَارُ مِنْ بَابِ التَّسْلِيمِ وَ الِاتِّبَاعِ وَ الرَّدِّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ مَا لَمْ تَجِدُوهُ فِي شَيْءٍ مِنْ هَذِهِ الْوُجُوهِ فَرُدُّوا إِلَيْنَا عِلْمَهُ فَنَحْنُ أَوْلَى بِذَلِكَ وَ لَا تَقُولُوا فِيهِ بِآرَائِكُمْ وَ عَلَيْكُمْ بِالْكَفِّ وَ التَّثَبُّتِ وَ الْوُقُوفِ وَ أَنْتُمْ طَالِبُونَ بَاحِثُونَ حَتَّى يَأْتِيَكُمُ الْبَيَانُ مِنْ عِنْدِنَا.

قال الصدوق رحمه الله كان شيخنا محمد بن الحسن بن أحمد بن الوليد رضى الله عنه سيئ الرأى فى محمد بن عبد الله المسمعى راوى هذا الحديث و إنما أخرجت هذا الخبر فى هذا الكتاب لأنه كان فى كتاب الرحمه و قد قرأته عليه فلم ينكره و رواه لى.

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا: پدرم محمّد بن حسین بن ولید به سند فوق از حمد بن میثمی روایت کردند که روزی در حالی که جماعت از اصحاب حضرت رضا علیه السلام گرد آن جناب بودند و درباره دو حدیث معارض که از رسول خدا صلی الله علیه و آله در حکم موضوع واحدی رسیده، بحث و گفتگو می نمودند، و مورد نزاع را از آن حضرت پرسیدند. امام فرمود: خداوند عزوجل چیزی را حرام کرده و چیزی را حلال، و اموری را نیز واجب گردانیده، و هر روایتی که در حلال کردن آنچه خداوند حرام فرموده، یا حرام کردن آنچه خداوند حلال فرموده، یا رد کردن واجبی را که در کتاب خدا حکمش مذکور است و دلیلش در سنت کاملاً روشن است و ناسخی هم ندارد که آن را نسخ کرده باشد، آمده است، آن روایات (یعنی مخالف قطعی) را نمی توان مورد عمل قرار داد و جائز نیست بدان تمسک نمود، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله این طور نبود که حلال خدا را حرام و یا حرام خدا را حلال کند، یا فرائض و احکام الهی را (العیاذ بالله) تغییر دهد. در تمام موارد کاملاً تابع وحی و تسلیم امر و رساننده از سوی خدا بود، و این حقیقت خود کلام پروردگار است که به او می فرماید: به مردم بگو: «إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا ما يُوحى إِلَيَّ»، - . انعام / ۵۰ - {جز آنچه را که به سوی من وحی می شود پیروی نمی کنم.}، پس رسول خدا صلی الله علیه وآله تابع فرمان خدا بود و از جانب خداوند، احکام و آنچه را خدا به او امر کرده بود تبلیغ می فرمود. راوی گوید: عرضه داشتم، گاهی از طریق شما خداندان در موضوعی حکمی از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت شده که آن در کتاب خدا نیست و در سنّت است، سپس حدیثی خلاف آن از شما رسیده است؟ فرمود: و همچنین است؛ بسا می شود که رسول خدا صلی الله علیه و آله از چیزهایی نهی فرموده و نهی‌اش نهی تحریمی است که عمل به آن جایز نیست و مانند نهی خدا است؛ و نیز به اموری امر فرموده و آن امر واجب و لازم است، نظیر دستورات حق تعالی و امر آن حضرت مطابق امر و فرمان الهی است و با امر خدا موافق است. پس هر نهی تحریمی که از رسول خدا صلی الله علیه و آله صادر گشته است و سپس خلاف آن ذکر شده، عمل به آن روایت خلاف جایز نیست، و همین طور در آنچه بدان امر فرموده است، زیرا ما اذن نمی دهیم چیزی ص: ۲۳۳

را که رسول خدا صلی الله علیه وآله امر فرموده، مگر به جهت ترس از خطری که ناگزیر در پی دارد (یعنی موارد تقیه) و اما این که حلال کنیم آنچه را که رسول خدا صلی الله علیه وآله حرام فرموده، یا حرام کنیم آنچه را که رسول خدا صلی الله علیه وآله حلال دانسته است، هرگز چنین چیزی نخواهد بود، زیرا ما پیرو رسول خدا صلی الله علیه و آله هستیم و تسلیم اوامر و نواهی او می باشیم هم چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله پیرو و تابع فرامین پروردگار عزّوجلّ و تسلیم اوامر او بود. خداوند عزّوجلّ می فرماید: «ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»، - . حشر / ۷ - {و آنچه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آنچه شما را باز داشت، بازایستید.}

و رسول خدا صلی الله علیه وآله از چیزهایی نهی فرموده که آن نهی از حرام نیست، بلکه نهی و پرهیز کراهتی است نه تحریمی، و مقصود آن حضرت اظهار کراهت و ناخوشایندی است نه حرمت؛ و به اموری امر فرموده که امر وجوبی و لازم الاجرا نیست، بلکه به طریق افضل بودن و رجحان داشتن است، آن گاه مردم را در عمل و ترک آن آزاد گذاشته، چه شخص مکلف از انجام عمل معذور باشد، چه نباشد. پس آنچه از رسول خدا صلی الله علیه وآله نهی تنزیهی (مکروهی) یا امر شادی (مستحبّی) آمده است که عمل به آن حرام نیست، و یا ترک آن واجب نیست و در فعل و ترک آن پیامبر رخصت فرموده، هرگاه از جانب ما بر شما دو خبر وارد شده باشد که یکی امر به چیزی کرده و دیگری نهی از آن دو چیز و هر دو را یک نفر

در کتابش آورده است و هیچ یکٔ را انکار نکرده، اگر هر دو خبر به اتّفاق ناقلین صحیح معروف باشد، در این صورت واجب است که یکی از آن ها یا هر دو أخذ شود، یا به هر کدام که بخواهی تمسکٔ کنی می توانی و رخصت داری، از بابت تسلیم بودن به فرمایش رسول خدا صلی الله علیه وآله، و رد کردن علم آن به ایشان و به ما، در هر کجا که تکلیف واضح نبود؛ زیرا کسی که تسلیم بودن را از روی عناد و انکار بر رسول خدا صلی الله علیه و آله ترکٔ کند، به خداوند عظیم مشرکٔ خواهد بود.

پس هر خبری که از اخبار بر شما روایت شود و دارای معارض باشد، (قبل از هر چیز) هر دو را بر کتاب خدا عرضه بدارید، پس آن خبر که با آنچه در کتاب خدا موجود است از حلال یا حرام موافق است، آن را به کار بندید و عمل کنید، و چنآنچه در کتاب خدا نیافتید، به سنّت های پیامبرصلی الله علیه وآله عرضه کنید، پس آنچه حکمش در سنّت رسول الله صلی الله علیه وآله موجود بود، مثلاً از آن نهی شده بود - نهی تحریمی - یا بدان امر شده بود - امر وجوبی و الزامی - خبری را که موافق آن سنّت است به کار بندید و مطابق آن عمل کنید؛ و آنچه در سنت نهی کراهتی آمده است و در مقابل خبری مخالف آن وارد شده، پس این رخصتی است در آنچه رسول خدا صلی الله علیه وآله از آن نهی کرده بوده و آن را ناخوشایند دانسته، نه حرام و ممنوع. در اینجا است که به هر دو خبر می توان تمسّکٔ کرد و اختیار با خود شخص است، زیرا هر دو از پیامبر خداست (و ما باید تسلیم او باشیم و از او متابعت نمائیم و هر مورد که ندانستیم و حکم مشتبه بود، به او رجوع نمائیم).

و آنچه را که از هیچ یکٔ از این موارد نبود و تطبیق نمی شد، علم آن را به ما باز گردانید، و ما بدان اولاتریم، و از پیش خود و رأی خود چیزی نگویید. و بر شما باد به دقت و بررسی و توقف در «مشتبهات»، و برای فهم و یافتن، در جستجو و بحث پیرامون آن باشید تا توضیح و بیان آن از جانب ما بیاید و مطلب روشن گردد.

شیخ صدوق - رحمه الله - گوید: شیخ ما محمّد بن حسن بن احمد بن ولید - رضی الله عنه - اعتقاد خوبی به محمّد بن عبدالله مسمعی راوی این خبر نداشت و در نظر او مورد اعتماد نبود، لکن من این خبر را در این کتاب از «کتاب الرحمه» (سعد بن عبدالله اشعری) استخراج کردم و چون آن کتاب را برای استاد قرائت می کردم انکاری نکرد و عیبی نگرفت و اجازه نقل آن را به من داد. - . عیون اخبار الرضا ۲: ۲۲ ب ۳۰ ح ۴۵ -

ص: ۲۳۴

**[ترجمه]

«۱۶»

«یب، تهذیب الأحکام بِسَنَدِهِ الصَّحِیحِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ قَالَ: قَرَأْتُ فِی کِتَابٍ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام اخْتَلَفَ أَصْحَابُنَا فِی رِوَایَاتِهِمْ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی رَکْعَتَیِ الْفَجْرِ فِی السَّفَرِ فَرَوَی بَعْضُهُمْ أَنْ صَلِّهِمَا فِی الْمَحْمِلِ وَ رَوَی بَعْضُهُمْ لَا تُصَلِّهِمَا إِلَّا عَلَی الْأَرْضِ فَأَعْلِمْنِی کَیْفَ تَصْنَعُ أَنْتَ لِأَقْتَدِیَ بِهِ فِی ذَلِکَ فَوَقَّعَ علیه السلام مُوَسَّعٌ عَلَیْکَ بِأَیَّةٍ عَمِلْتَ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: علی بن مهزیار گوید: در کتاب عبداللّه ابن محمّد [مسئله‌ای] آمده بود و من از امام علی النقی

علیه السلام پرسیدم که همراهان ما در روایتشان از امام صادق علیه السلام در دو رکعت نافله صبح در سفر اختلاف دارند. بعضی اصحاب روایت کرده‌اند که این دو رکعت را در محمل بخوانید و بعضی از اصحاب روایت کرده‌اند که این دو رکعت را جز در روزی زمین نخوانید؛ پس به من خبر دهید که شما چکار می کنید؟ تا من در نافله فجر به شما اقتدا کنم. پس حضرت نوشت: وسعت است بر تو، بر هر کدام که عمل کنی. - . تهذیب الاحکام ۳: ۲۲۸ ح ۵۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۷»

»أَقُولُ رَوَى الشَّيْخُ قُطْبُ الدِّينِ الرَّاوَنْدِيُّ فِي رِسَالَهِ الْفُقَهَاءِ عَلَى مَا نَقَلَ عَنْهُ بَعْضُ الثِّقَاتِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّدُوقِ عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ رَجُلٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ السَّرِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذَا وَرَدَ عَلَيْكُمْ حَدِيثَانِ مُخْتَلِفَانِ فَخُذُوا بِمَا خَالَفَ الْقَوْمَ.

**[ترجمه]می گویم: شیخ قطب الدین راوندی در رساله الفقها بر آنچه بعضی ثقات آن را نقل کرده‌اند، به سندش از صدوق از ابن ولید از صفار از ابن عیسی از مردی از یونس بن عبدالرحمن از حسن بن سری روایت نموده که امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بر شما دو حدیث مختلف وارد شد، آن حدیث را که مخالف عامه است، بگیرید. - . اعتقادات الصدوق: ۱۰۷- ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۱۸»

»وَ عَنْهُ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّدُوقِ عَنِ ابْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ جَهْمٍ قَالَ: قُلْتُ لِلْعَبْدِ الصَّالِحِ علیه السلام هَلْ يَسَعُنَا فِيمَا يَرِدُ عَلَيْنَا مِنْكُمْ إِلَّا التَّسْلِيمُ لَكُمْ فَقَالَ علیه السلام لَا وَ اللَّهِ لَا يَسَعُكُمْ إِلَّا التَّسْلِيمُ لَنَا قُلْتُ فَيُرْوَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام شَيْ ءٌ وَ يُرْوَى عَنْهُ خِلَافُهُ فَبِأَيِّهِمَا نَأْخُذُ قَالَ خُذْ بِمَا خَالَفَ الْقَوْمَ وَ مَا وَافَقَ الْقَوْمَ فَاجْتَنِبْهُ.

**[ترجمه]حسن بن جهم می گوید: به بنده شایسته کار امام موسی کاظم علیه السلام عرض کردم: آیا جایز است بر ما آنچه وارد می شود از شما جز تسلیم بر گفتار شما؟ فرمود: نه جایز نیست جز تسلیم بر گفتار ما. قسم به خدا، رخصت نیست برای شما جز تسلیم شدن بر ما و بر گفتار ما.

عرض کردم: پس از امام صادق علیه السلام چیزی روایت شده و از آن حضرت بر خلاف همان چیز نیز روایت شده! پس کدام را اخذ کنیم؟ فرمود: خبری را که مخالف عامه است بگیرید و آن خبری که موافق عامه است را از آن دوری کنید.

**[ترجمه]

«۱۹»

«وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام كَيْفَ نَصْنَعُ بِالْخَبَرَيْنِ الْمُخْتَلِفَيْنِ فَقَالَ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكُمْ حَدِيثَانِ مُخْتَلِفَانِ فَانْظُرُوا مَا يُخَالِفُ مِنْهُمَا الْعَامَّةَ فَخُذُوهُ وَ انْظُرُوا مَا يُوَافِقُ أَخْبَارَهُمْ فَدَعُوهُ.

**[ترجمه]راوی می گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: وقتی دو خبر مخالف از شما صادر شده است، وظیفه ما شیعیان چیست؟ فرمود: وقتی بر شما دو حدیث مختلف وارد شد، پس به آن دو خبر نگاه کنید و آن خبری که مخالف عامه است را بگیرید و آن خبری که موافق اخبار عامه است، پس او را رها کنید.

**[ترجمه]

«۲۰»

«وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا وَرَدَ عَلَيْكُمْ حَدِيثَانِ مُخْتَلِفَانِ فَاعْرِضُوهُمَا عَلَى كِتَابِ اللَّهِ فَمَا وَافَقَ كِتَابَ اللَّهِ فَخُذُوهُ وَ مَا خَالَفَ كِتَابَ اللَّهِ فَذَرُوهُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوهُمَا فِي كِتَابِ اللَّهِ فَاعْرِضُوهُمَا عَلَى أَخْبَارِ الْعَامَّةِ فَمَا وَافَقَ أَخْبَارَهُمْ فَذَرُوهُ وَ مَا خَالَفَ أَخْبَارَهُمْ فَخُذُوهُ.

عد، العقائد اعتقادنا فی الحدیث المفسر أنه یحکم علی المجمل کما قال الصادق علیه السلام.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام: زمانی که دو حدیث مختلف بر شما وارد شد، پس آن حدیث را بر کتاب خدا عرضه کنید، پس حدیث موافق کتاب اللّه را اخذ کنید و آنچه مخالف کتاب اللّه است را رها کنید. اگر این دو خبر مختلف را در کتاب خدا نیافتید، پس آن دو را بر اخبار عامه عرض کنید، پس آن خبر که موافق اخبار عامه است را رها کنید و آنچه مخالف اخبار عامه است را اخذ کنید.

عقائد صدوق: اعتقاد ما در حدیث تفسیرکننده آن است که آن، حاکم بر مجمل است، چنانچه امام صادق علیه السلام فرمود.

**[ترجمه]

«۲۱»

«ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِيدُ عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْيَقْطِينِي

عَنْ یُونُسَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام وَ نَحْنُ جَمَاعَهٌ بَعْدَ مَا قَضَیْنَا نُسُکَنَا فَوَدَّعْنَاهُ وَ قُلْنَا لَهُ أَوْصِنَا یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ لِیُعِنْ قَوِیُّکُمْ ضَعِیفَکُمْ وَ لْیَعْطِفْ غَنِیُّکُمْ عَلَی فَقِیرِکُمْ وَ لْیَنْصَحِ الرَّجُلُ أَخَاهُ کَنُصْحِهِ لِنَفْسِهِ وَ اکْتُمُوا أَسْرَارَنَا وَ لَا تَحْمِلُوا النَّاسَ عَلَی أَعْنَاقِنَا وَ انْظُرُوا أَمْرَنَا وَ مَا جَاءَکُمْ عَنَّا فَإِنْ وَجَدْتُمُوهُ لِلْقُرْآنِ مُوَافِقاً فَخُذُوا بِهِ وَ إِنْ لَمْ تَجِدُوهُ مُوَافِقاً فَرُدُّوهُ وَ إِنِ اشْتَبَهَ الْأَمْرُ عَلَیْکُمْ فَقِفُوا عِنْدَهُ وَ رُدُّوهُ إِلَیْنَا حَتَّی نَشْرَحَ لَکُمْ مِنْ ذَلِکَ مَا شُرِحَ لَنَا فَإِذَا کُنْتُمْ کَمَا أَوْصَیْنَاکُمْ لَمْ تَعَدَّوْا إِلَی غَیْرِهِ فَمَاتَ مِنْکُمْ مَیِّتٌ قَبْلَ أَنْ یَخْرُجَ قَائِمُنَا عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَی فَرَجَهُ کَانَ شَهِیداً وَ مَنْ أَدْرَکَ قَائِمَنَا عَجَّلَ اللَّهُ فَرَجَهُ فَقُتِلَ مَعَهُ کَانَ لَهُ أَجْرُ شَهِیدَیْنِ وَ مَنْ قَتَلَ بَیْنَ یَدَیْهِ عَدُوّاً لَنَا کَانَ لَهُ أَجْرُ عِشْرِینَ شَهِیداً.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی:

ص: ۲۳۵

جابر گوید: بر امام محمّد باقر علیه السلام وارد شدم - و ما گروهی بودیم - بعد از آن که ایشان را عیادت کردیم، با امام خداحافظی کردیم. وقتی خواستیم بیرون رویم، گفتیم: ای فرزند پیامبر، وصیتی به ما کن. امام فرمود: باید نیرومند شما بر ناتوان شما کمک کند. باید دارای شما بر بیچاره شما مهربانی کند. باید مرد به برادر دینی اش خیر خواهی کند، مانند خیر خواهی خودش بر خودش. اسرار ما را پنهان کنید. مردم را به گردن ما سوار نکنید. دین ما را نگاه کنید و آنچه از ما به سوی شما آمد، پس اگر او را موافق قرآن یافتید، پس از آن تقلید کنید و اگر موافق قرآن نیافتید، به سوی ما برگردانید. اگر حکم بر شما مشتبه شد و معنای واقعی آن را نفهمیدید، پس نزد آن توقف کنید و آن را به سوی ما برگردانید تا بر شما این مشتبه را شرح دهیم، همانطور که برای ما از طرف خدا شرح داده شده. شما آنطور باشید که شما را سفارش کردیم و تجاوز به غیر آنچه ما به شما رسیده نکنید. پس اگر مردی از شما چنین [بر این رویّه] بمیرد، پیش از آن که قائم (عج) ما ظاهر گردد، شهید شده است؛ و کسی که قائم ما را (عج) درک کند و با او شهید شود، پس برای او مزد دو شهید است. و کسی که پیش امام زمان دشمن ما را بکشد، پس برای او اجر بیست شهید است. - . امالی طوسی ۹: ۲۳۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

»ع، علل الشرائع أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِیدِ وَ السِّنْدِیِّ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَشِیرٍ وَ حَرِیزٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ إِنَّهُ لَیْسَ شَیْ ءٌ أَشَدَّ عَلَیَّ مِنِ اخْتِلَافِ أَصْحَابِنَا قَالَ ذَلِکَ مِنْ قِبَلِی.

**[ترجمه]علل الشرائع: پدرم - رحمه الله - از سعد بن عبدالله از حریز از حضرت امام صادق علیه السلام، می گوید: محضر مبارک امام علیه السلام عرض کردم: امری بر من سخت تر از این نیست که بین اصحاب ما اختلاف می باشد؟ امام علیه السلام فرمود: این اختلاف از جانب من بوده و من بین آن ها اختلاف انداخته ام. - . علل الشرائع: ۳۹۵ ب ۱۳۱ ح ۱۴ -

**[ترجمه]

بيان

أى بما أخبرتهم به من جهه التقيه و أمرتهم به للمصلحه.

**[ترجمه]احادیثی را از باب تقیه و مصلحت برای آن ها گفته ام.

**[ترجمه]

«۲۳»

»ع، علل الشرائع ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الْخَزَّازِ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ: اخْتِلَافُ أَصْحَابِي لَكُمْ رَحْمَةٌ وَ قَالَ إِذَا كَانَ ذَلِكَ جَمَعْتُكُمْ عَلَى أَمْرٍ وَاحِدٍ وَ سُئِلَ عَنِ اخْتِلَافِ أَصْحَابِنَا فَقَالَ عليه السلام أَنَا فَعَلْتُ ذَلِكَ بِكُمْ لَوِ اجْتَمَعْتُمْ عَلَى أَمْرٍ وَاحِدٍ لَأُخِذَ بِرِقَابِكُمْ.

**[ترجمه]علل الشرائع: محمّد بن حسن از ایوب خزّار، از حضرت امام کاظم علیه السلام نقل کرد که فرمود: اختلاف بین اصحاب من برای شما رحمت است و نیز فرمودند: هنگامی که بین اصحاب من اختلاف باشد، من شما را بر امر واحدی متفق خواهم نمود.

و از آن جناب راجع به اختلاف اصحاب و سبب آن پرسیدم؟ حضرت فرمودند: من این اختلاف را بین اصحاب انداخته ام و جهتش آن است که اگر متفق باشید و بین شما اختلافی نباشد، دشمنان گردنتان را خواهد زد. - . علل الشرائع: ۳۹۵ ب ۱۳۱ ح ۱۵ -

**[ترجمه]

بيان

إذا كان ذلك أى ظهور الحق و قيام القائم عجل الله فرجه.

**[ترجمه]یعنی هنگامی که حضرت قائم (عج) ظهور نماید، شما را بر یک امر متحد می سازد.

**[ترجمه]

«۲۴»

»ع، علل الشرائع أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ مَسْأَلَةٍ فَأَجَابَنِي قَالَ ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ عَنْهَا فَأَجَابَهُ بِخِلَافِ مَا أَجَابَنِي ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ آخَرُ فَأَجَابَهُ بِخِلَافِ مَا أَجَابَنِي وَ أَجَابَ صَاحِبِي فَلَمَّا خَرَجَ الرَّجُلَانِ قُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ رَجُلَانِ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ مِنْ شِيعَتِكَ قَدِمَا يَسْأَلَانِ فَأَجَبْتَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا

بِغَيْرِ مَا أَجَبْتَ بِهِ الْآخَرَ قَالَ فَقَالَ يَا زُرَارَهُ إِنَّ هَذَا خَيْرٌ لَنَا وَ أَبْقَى لَنَا وَ لَكَمْ وَ لَوِ اجْتَمَعْتُمْ عَلَى أَمْرٍ وَاحِدٍ لَقَصَدَكُمُ النَّاسُ وَ لَكَانَ

أَقَلَّ لِبَقَائِنَا وَ بَقَائِكُمْ قَالَ فَقُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام شِیعَتُكُمْ لَوْ حَمَلْتُمُوهُمْ عَلَى الْأَسِنَّةِ أَوْ عَلَى النَّارِ لَمَضَوْا وَ هُمْ يَخْرُجُونَ مِنْ عِنْدِكُمْ مُخْتَلِفِينَ قَالَ فَسَكَتَ فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَأَجَابَنِي بِمِثْلِ جَوَابِ أَبِيهِ.

**[ترجمه]علل الشرائع: پدرم - رحمه الله - از سعد بن عبدالله، از زراره از حضرت ابی جعفر علیه السلام روایت کرده که زراره گوید: از آن حضرت مسئله ای را سؤال کردم و ایشان جوابم را دادند، سپس مردی آمد و از همان مسئله پرسید و حضرت بر خلاف جوابی که به من داده بودند به او دادند، بعد مردی دیگر آمد و از همان مسئله جویا شد و امام جوابی بر خلاف جوابی که به من و آن مرد قبلی داده بودند به وی دادند و وقتی این دو مرد بیرون رفتند، عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! دو نفر از اهل عراق که از شیعیان شما بودند محضرتان مشرف شده و از مسئله ای سؤال کردند و شما به هر کدام جوابی دادید، غیر از جواب دیگری!؟

فرمودند: ای زراره، این عمل برای ما خیر و موجب بقای ما می باشد. اگر شما بر یک امر متفق باشید، دشمنانتان

ص: ۲۳۶

قصد شما را نموده و بقای شما و ما را مختل می کنند.

زراره می گوید: محضر امام علیه السلام عرضه داشتم: شما اگر شیعیان را بر نیزه ها و آتش حمل و امر نمایید، ایشان بر همان فرمان شما عمل می نمایند، پس چرا از نزد شما که بیرون می آیند با هم اختلاف دارند؟

زراره می گوید: امام علیه السلام جوابی به من ندادند، به ناچار سؤال را تا سه بار تکرار نمودم و بالاخره همان جوابی را که پدرشان داده بودند، به من دادند. - . علل الشرائع: ۳۹۵ ب ۱۳۱ ح ۱۶ -

**[ترجمه]

«۲۵»

«ع، علل الشرائع أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ الْأَرَّجَانِيِّ رَفَعَهُ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَ تَدْرِی لِمَ أُمِرْتُمْ بِالْأَخْذِ بِخِلَافِ مَا تَقُولُ الْعَامَّةُ فَقُلْتُ لَا نَدْرِی فَقَالَ إِنَّ عَلِيّاً علیه السلام لَمْ يَكُنْ يَدِينُ اللَّهَ بِدِينٍ إِلَّا خَالَفَ عَلَيْهِ الْأُمَّةُ إِلَى غَيْرِهِ إِرَادَةً لِإِبْطَالِ أَمْرِهِ وَ كَانُوا يَسْأَلُونَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام عَنِ الشَّيْ ءِ لَا يَعْلَمُونَهُ فَإِذَا أَفْتَاهُمْ جَعَلُوا لَهُ ضِدّاً مِنْ عِنْدِهِمْ لِيَلْبِسُوا عَلَى النَّاسِ.

**[ترجمه]علل الشرائع: پدرم - رحمه الله - از احمد بن ادریس، از ابواسحاق ارجانی حدیث را به طور مرفوع نقل کرده، وی می گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمودند: آیا می دانی چرا به شما فرمان دادیم به خلاف آنچه عامّه (اهل سنّت) می گویند اخذ کنید؟ عرضه داشتم: نمی دانیم. فرمودند: آنچه حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام به آن معتقد و متدیّن بود، امت (عامه) خلافش را گفته و غیر آن را دین خود قرار داده اند و غرضشان از آن این است که امامت و ولایت حضرتش را باطل

کنند و بسیار بوده چیزی را نمی دانستند و از آن جناب می پرسیدند و وقتی حضرت جوابشان را می داد، از پیش خود ضدّ آن را جعل می کردند تا بدین ترتیب امر را بر مردم مشتبه نمایند. - . علل الشرائع: ۵۳۱ ب ۳۱۵ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ع، علل الشرائع جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُعَاذٍ (۱) قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّی أَجْلِسُ فِی الْمَجْلِسِ فَيَأْتِينِی الرَّجُلُ فَإِذَا عَرَفْتُ أَنَّهُ يُخَالِفُكُمْ أَخْبَرْتُهُ بِقَوْلِ غَيْرِكُمْ وَ إِنْ كَانَ مِمَّنْ يَقُولُ بِقَوْلِكُمْ أُخْبِرُهُ بِقَوْلِكُمْ فَإِنْ كَانَ مِمَّنْ لَا أَدْرِی أَخْبَرْتُهُ بِقَوْلِكُمْ وَ قَوْلِ غَيْرِكُمْ فَيَخْتَارُ لِنَفْسِهِ قَالَ رَحِمَكَ اللَّهُ هَكَذَا فَاصْنَعْ.

**[ترجمه]علل الشرائع: جعفر بن علی، از علی بن عبدالله، از معاذ نقل کرده که وی گفت: محضر مبارک امام صادق علیه السلام عرض کردم: در مجلس و محفلی می نشینم، شخصی وارد می شود، اگر بدانم که از مخالفین شما است، رأی و نظریه مخالفین شما را ابراز و اظهار می کنم و اگر از کسانی باشد که به رأی و نظریّه شما قایل است، من نیز رأی شما را ابراز می کنم؛ و اگر او را نشناسم، هم نظریه شما و هم رأی مخالفین شما را اظهار کرده، تا او به هر کدام که قایل است، برای خود اختیار نماید.

حضرت فرمودند: خدا تو را رحمت کند، این چنین عمل نما. - . علل الشرائع: ۵۳۱ ب ۳۱۵ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ع، علل الشرائع أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِی الْمِقْدَام عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا كُنْتُمْ فِی أَئِمَّةِ الْجَوْرِ فَامْضُوا فِی أَحْكَامِهِمْ وَ لَا تَشْهَرُوا أَنْفُسَكُمْ فَتُقْتَلُوا وَ إِنْ تَعَامَلْتُمْ بِأَحْكَامِهِمْ كَانَ خَيْراً لَكُمْ.

**[ترجمه]علل الشرائع: پدرم - رحمه الله - از سعد بن عبدالله، از عمر بن ابی المقدام، از علی بن حسین، از امام صادق علیه السلام آورده است که حضرت فرمودند: هرگاه تحت سلطه ائمّه جور و سلاطین ظلم بودید، به احکام ایشان مشی و رفتار کنید، و بر حذر باشید که خود را مشخص و نمایان نکنید که کشته می شوید؛ و هرگاه به احکام ایشان معامله نمایید، برای شما البته بهتر است. - . علل الشرائع: ۵۳۱ ب ۳۱۵ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۲۸»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ يَزِيدَ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ زُرَارَةَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام حَدِّثْ عَنْ بَنِی إِسْرَائِيلَ يَا

زُرَارَهُ لَما حَرَجَ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فِی حَدِیثِ الشِّیعَهِ مَا هُوَ أَعْجَبُ مِنْ أَحَادِیثِهِمْ قَالَ فَأَیُّ شَیْ ءٍ هُوَ یَا زُرَارَهُ قَالَ فَاخْتَلَسَ مِنْ قَلْبِی فَمَکَثْتُ سَاعَهً لَا أَذْکُرُ مَا أُرِیدُ قَالَ لَعَلَّکَ تُرِیدُ التَّقِیَّهَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ صَدِّقْ بِهَا فَإِنَّهَا حَقٌّ (۲)

**[ترجمه]بصائر الدرجات: زراره از امام محمّد باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: ای زراره! حدیث کردن از بنی اسرائیل عیب ندارد. عرض کردم: فدایت شوم! در حدیث شیعه چیزی است که شگفت آورتر است از احادیث بنی اسرائیل. فرمود: حدیث بنی اسرائیل چیزی نیست ای زرراه! پس آنچه در دلم بود از یادم رفت و لحظه ای درنگ کردم، آنچه می خواستم بگویم، یادم نیامد. حضرت فرمود: شاید تقیه را می گویی؟ گفتم: بلی. فرمود: تقیه را تصدیق بکن، آن حق است. - . بصائرالدرجات ۵: ۲۶۰، ب ۱۰ ح ۱۹ -

**[ترجمه]

«۲۹»

کِتَابُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ شُرَیْحٍ، عَنْ حُمَیْدِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِ

ص: ۲۳۷

۱- هو معاذ بن مسلم النحوی و قد تقدم حدیثه هذا فی آخر باب النهی عن القول بغیر علم عن رجال الکشّیّ

۲- قد تقدم فی باب آداب الروایه سؤال عبد الأعلی بن أعین أبا عبد اللّه علیه السلام عن صحه هذا الخبر و جوابه علیه السلام عن صحته و معناه فلیراجع.

قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ الْقُرْآنَ فِيهِ مُحْكَمٌ وَ مُتَشَابِهٌ فَأَمَّا الْمُحْكَمُ فَنُؤْمِنُ بِهِ وَ نَعْمَلُ بِهِ وَ نَدِينُ بِهِ وَ أَمَّا الْمُتَشَابِهُ فَنُؤْمِنُ بِهِ وَ لَا نَعْمَلُ بِهِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ فِی كِتَابِهِ فَأَمَّا الَّذِينَ فِی قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ ما تَشابَهَ مِنْهُ ابْتِغاءَ الْفِتْنَهِ وَ ابْتِغاءَ تَأْوِيلِهِ وَ ما يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ (۱)

**[ترجمه]کتاب جعفر بن محمد بن شریح:

ص: ۲۳۷

امام صادق علیه السلام: قرآن دارای محکمات و متشابهات است، پس اما به محکم قرآن ایمان می آوریم و به آن عمل و دین داری می کنیم؛ اما متشابه، پس ایمان می آوریم که قرآن است و به آن عمل نمی کنیم و آن قول خدای تعالی است: «فَأَمَّا الَّذِينَ فِی قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ ما تَشابَهَ مِنْهُ ابْتِغاءَ الْفِتْنَهِ وَ ابْتِغاءَ تَأْوِيلِهِ وَ ما يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ»، - . آل عمران / ۷ - {اما کسانی که در دلهایشان انحراف است برای فتنه جویی و طلب تأویل آن [به دلخواه خود،] از متشابه آن پیروی می کنند، با آنکه تأویلش را جز خدا و ریشه داران در دانش کسی نمی داند.} - . الاصول السته عشر، کتاب جعفر بن محمد شریح: ۶۶ -

**[ترجمه]

«۳۰»

كِتَابُ مُثَنَّى بْنِ الْوَلِيدِ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ مَسْأَلَهٍ فَقُلْتُ أَسْأَلُكَ عَنْهَا ثُمَّ يَسْأَلُكَ غَيْرِی فَتُجِيبُهُ بِغَيْرِ الْجَوَابِ الَّذِی أَجَبْتَنِی بِهِ فَقَالَ إِنَّ الرَّجُلَ يَسْأَلُنِی عَنِ الْمَسْأَلَهِ يَزِيدُ فِيهَا الْحَرْفَ فَأُعْطِيهِ عَلَى قَدْرِ مَا زَادَ وَ يَنْقُصُ الْحَرْفَ فَأُعْطِيهِ عَلَى قَدْرِ مَا يَنْقُصُ.

**[ترجمه]کتاب مثنی بن الولید: منصور حازم گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: من مسئله‌ای از شما می پرسم و سپس دیگری همین مسئله را از شما می پرسد. پس به او جوابی غیر از جوابی که به من دادید، می‌دهید! پس حضرت فرمود: مردی از من مسئله می پرسد و حرف زیاد می زند، پس آن مرد را به اندازه ای که برای سؤالش حرف زده، جواب می‌دهم و دیگری سؤالی می کند و کم حرف می زند، پس به او به همان اندازه کم عطا می کنم. - . الاصول السته عشر، کتاب المثنی بن الولید: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۳۱»

»ف، تحف العقول كَانَ لِأَبِی يُوسُفَ (۲)كَلَامٌ مَعَ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام فِی مَجْلِسِ الرَّشِيدِ فَقَالَ الرَّشِيدُ بَعْدَ كَلَامٍ طَوِيلٍ لِمُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام بِحَقِّ آبَائِكَ لَمَّا اخْتَصَرْتَ كَلِمَاتٍ جَامِعَهً لِمَا تَجَارَيْنَاهُ فَقَالَ نَعَمْ وَ أُتِيَ بِدَوَاهٍ وَ قِرْطَاسٍ فَكَتَبَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ جَمِيعُ أُمُورِ الْأَدْيَانِ أَرْبَعَهٌ أَمْرٌ لَا اخْتِلَافَ فِيهِ وَ هُوَ إِجْمَاعُ الْأُمَّهِ عَلَى الضَّرُورَهِ الَّتِی یُضْطَرُّونَ إِلَیْهَا الْأَخْبَارِ الْمُجْمَعِ عَلَیْهَا وَ هِیَ الْغَایَهُ الْمَعْرُوضُ عَلَیْهَا کُلُّ شُبْهَهٍ وَ الْمُسْتَنْبَطُ مِنْهَا کُلُّ حَادِثَهٍ وَ أَمْرٌ یَحْتَمِلُ الشَّکَّ وَ الْإِنْکَارَ فَسَبِیلُهُ اسْتِنْصَاحُ أَهْلِهِ لِمُنْتَحِلِیهِ بِحُجَّهٍ مِنْ کِتَابِ اللَّهِ مُجْمَعٍ عَلَى تَأْوِیلِهَا وَ سُنَّهٍ مُجْمَعٍ عَلَیْهَا لَا اخْتِلَافَ فِیهَا أَوْ قِیَاسٍ تَعْرِفُ الْعُقُولُ عَدْلَهُ وَ لَا یَسَعُ خَاصَّهَ الْأُمَّهِ وَ عَامَّتَهَا الشَّکُّ فِیهِ وَ الْإِنْکَارُ لَهُ وَ هَذَانِ الْأَمْرَانِ مِنْ أَمْرِ التَّوْحِیدِ فَمَا دُونَهُ وَ أَرْشِ الْخَدْشِ فَمَا فَوْقَهُ فَهَذَا الْمَعْرُوضُ الَّذِی یُعْرَضُ عَلَیْهِ أَمْرُ الدِّینِ فَمَا ثَبَتَ لَکَ بُرْهَانُهُ اصْطَفَیْتَهُ وَ مَا غَمَضَ عَلَیْکَ صَوَابُهُ نَفَیْتَهُ فَمَنْ أَوْرَدَ وَاحِدَهً مِنْ هَذِهِ

۱- أقول: لا شک أن الأئمّه صلوات اللّه علیهم عالمون بمتشابهات القرآن و وجوه تأویلها، و عاملون بمقتضاها فالکلام جرى مجرى التعلیم لجابر

۲- هو یعقوب بن إبراهیم بن حبیب أحد علماء العامّه و قاضی القضاه فی زمان الرشید، عنونه ابن خلکان فی وفیات الأعیان، و الخطیب فی تاریخ بغداد، و الیافعی فی تاریخه، و بالغوا فی مدحه، جالس محمّد بن عبد الرحمن بن أبی لیلى ثمّ جالس أبا حنیفه و استفاد منهما، و کان الغالب علیه مذهب أبی حنیفه و خالفه فی مواضع کثیره و لم یکن فی أصحاب أبی حنیفه مثله و کان تتولى القضاء من قبل الرشید و الرشید یکرمه و یجلّه ولد سنه ۱۱۳ و مات ۱۸۲ و قیل ۱۹۲

الثَّلَاثِ فَهِيَ الْحُجَّهُ الْبَالِغَهُ الَّتِي بَيَّنَهَا اللَّهُ فِي قَوْلِهِ لِنَبِيِّهِ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّهُ الْبالِغَهُ فَلَوْ شاءَ لَهَداكُمْ أَجْمَعِينَ يَبْلُغُ الْحُجَّهُ الْبَالِغَهُ الْجَاهِلَ فَيَعْلَمُهَا بِجَهْلِهِ كَمَا يَعْلَمُهُ الْعَالِمُ بِعِلْمِهِ لِأَنَّ اللَّهَ عَدْلٌ لَا يَجُورُ يَحْتَجُّ عَلَى خَلْقِهِ بِمَا يَعْلَمُونَ يَدْعُوهُمْ إِلَى مَا يَعْرِفُونَ لَا إِلَى مَا يَجْهَلُونَ وَ يُنْكِرُونَ فَأَجَازَهُ الرَّشِيدُ وَ رَدَّهُ وَ الْخَبَرُ طَوِيلٌ.

**[ترجمه]تحف العقول: آن حضرت را با ابو یوسف قاضی سخنی طولانی است که این جا جایش نیست،... سپس رشید گفت: به حق پدرانت، سخنان جامعی برای آنچه ما در جریان کار خود داریم زبده کن، فرمود: بسیار خوب! دوات و کاغذی آوردند و نوشت: به نام خداوند بخشاینده مهربان! همه امور دین چهار است:

۱. اموری که اختلاف ندارد و مورد اتفاق امت است و مورد ضرورت و نیاز آن ها است.

۲. اخبار مورد اتفاق که هدف نهایی است و هر شبهه ای به آن ها عرضه می شود و هر پیشامدی از آن ها استنباط می گردد، و آن اجماع امت است.

۳. امری که مورد تردید و انکارپذیر است و راهش این است که از متخصص آن توضیح خواهند و از آن ها دلیل آن را جویند؛ از آیات قرآنی که تفسیرش مورد اتفاق است و سنتی که همه قبول دارند و اختلافی در آن نیست.

۴. قانونی که از نظر همه عقول عادلانه است و خاصه و عامه امت را در آن تردید و انکاری نیست، و این دو امر، از توحید و پایین تر از آن تا دیه یک خراش در تن و بالاتر، جاری هستند.

این است میزانی که امر دین بر آن سنجیده شود، پس هر آنچه برهانش برای تو پا برجا است بپذیر، و هر چه صحتش بر تو نامعلوم است از دین ندان. هر که برای اثبات یک امر دینی، یکی از

ص: ۲۳۸

این سه را آورد (قرآن، سنت و قانون عقلی) همان حجت رسا است. خداوند خود برای پیامبرش بیان کرده: «قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّهُ الْبالِغَهُ فَلَوْ شاءَ لَهَداكُمْ أَجْمَعِينَ»، - . انعام / ۱۴۹ - {بگو: «برهانِ رسا ویژه خداست، و اگر [خدا] می خواست، قطعاً همه شما را هدایت می کرد.»} حجت رسا را به نادان می رساند و او با نادانی خود آن را می فهمد، چنانچه دانا به دانایی خود آن را می فهمد؛ زیرا خدا عادل است و زورگو نیست. بر خلق خود به آنچه می فهمند احتجاج کند، نه به آنچه ندانند و نفهمند. هارون الرشید به آن حضرت جائزه داد و او را برگردانید... و خبر طولانی است.

**[ترجمه]

توضیح

قسّم علیه السلام أمور الأدیان إلی أربعه أقسام ترجع إلی أمرین أحدهما ما لا یکون فیه اختلاف بین جمیع الأمه من ضروریات الدین التی لا یحتاج فی العلم بها إلی نظر و استدلال و قوله علیه السلام علی الضروره إما صله للإجماع أی علی الأمر الضروری

أو تعليل له أى إنما أجمعوا للضروره التى اضطروا إليها و قوله الأخبار بدل من الضروره و لا يبعد أن يكون فى الأصل للأخبار و هى أى الأخبار المجمع عليها كذلك غايه جميع الاستدلالات التى تنتهى إليها و تعرض عليها كل شبهه و تستنبط منها كل حادثه.

و ثانيهما ما لا يكون من ضروريات الدين فيحتاج فى إثباته إلى نظر و استدلال و مثله يحتمل الشك و الإنكار فسبيل مثل هذا الأمر استنصاح أهل هذا الأمر من العالمين به لمنتحليه أى لمن أذعن به من غير علم و بصيره و الاستنصاح لعله مبالغه من النصح أى يلزمهم أن يبينوا لهم بالبرهان على سبيل النصح و الإرشاد و يحتمل أن يكون فى الأصل الاستيضاح أى طلب الوضوح لهم.

ثم قسم عليه السلام ذلك الأمر باعتبار ما يستنبط منه إلى ثلاثه أقسام فتصير بانضمام الأول أربعه الأول ما يستنبط بحجه من كتاب الله لكن إذا كانت بحيث أجمعت الأمه على معناها و لم يختلفوا فى مدلولها لا من المتشابهات التى تحتمل وجوها و اختلفت الأمه فى مفادها و الثانى السنه المتواتره التى أجمعت الأمه على نقلها أو على معناها و الثالث قياس عقلى برهانى تعرف العقول عدله أى حقّيّته و لا يسع لأحد إنكاره لا القياس الفقهى الذى لا ترتضيه العقول السليمه و هذا إنما يجرى فى أصول الدين لا فى الشرائع و الأحكام التى لا تعلم إلا بنص الشارع و لذا قال عليه السلام و هذان الأمران أى بالقسمه الأوليه يكون من جميع الأمور دينيه أصولها و فروعها من أمر التوحيد الذى هو أعلى المسائل الأصوليه إلى أرش الخدش الذى هو أدنى الأحكام الفرعيه و الغرض

ص: ۲۳۹

أن هذا التقسيم يتعلق بمجموع أمور الدين و لا يختص بنوع منها.

قوله عليه السلام فمن أورد واحده من هذه الثلاث أى الثلاث الداخله فى القسم الأخير و إنما خصها لأن القسم الأول لا يكون مورد المخاصمه و الاحتجاج و فسّر عليه السلام الحجه البالغه بما يبلغ كل أحد و يتم الاحتجاج بها على جميع الخلق قوله فأجازه الرشيد أى أعطاه الجائزه.

هذا ما خطر بالبال و قرر على الاستعجال فى حل هذا الخبر المشتمل على إغلاق و إجمال و الله أعلم بحقيقه الحال.

و وجدت هذا الخبر بعد ذلك فى كتاب الإختصاص و هو أوضح مما سبق فأوردته

رَوَاهُ عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْعَلَوِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الزِّبْرِقَانِ الدَّامَغَانِيِّ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام قَالَ: قَالَ لِيَ الرَّشِيدُ أَحْبَبْتُ أَنْ تَكْتُبَ لِي كَلَاماً مُوجَزاً لَهُ أُصُولٌ وَ فُرُوعٌ يُفْهَمُ تَفْسِيرُهُ وَ يَكُونُ ذَلِكَ سَمَاعَكَ مِنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَكَتَبْتُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ أُمُورُ الْأَدْيَانِ أَمْرَانِ أَمْرٌ لَا اخْتِلَافَ فِيهِ وَ هُوَ إِجْمَاعُ الْأُمَّةِ عَلَى الضَّرُورَةِ الَّتِي يُضْطَرُّونَ إِلَيْهَا وَ الْأَخْبَارِ الْمُجْتَمَعِ عَلَيْهَا الْمَعْرُوضِ عَلَيْهَا كُلُّ شُبْهَةٍ وَ الْمُسْتَنْبَطِ مِنْهَا كُلُّ حَادِثَةٍ وَ أَمْرٌ يَحْتَمِلُ الشَّكَّ وَ الْإِنْكَارَ وَ سَبِيلُ اسْتِيضَاحِ أَهْلِهِ الْحُجَّةُ عَلَيْهِ فَمَا ثَبَتَ لِمُنْتَحِلِيهِ مِنْ كِتَابٍ مُسْتَجْمِعٍ عَلَى تَأْوِيلِهِ أَوْ سُنَّةٍ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله لَا اخْتِلَافَ فِيهَا أَوْ قِيَاسٍ تَعْرِفُ الْعُقُولُ عَدْلَهُ ضَاقَ عَلَى مَنِ اسْتَوْضَحَ تِلْكَ الْحُجَّةَ رَدُّهَا وَ وَجَبَ عَلَيْهِ قَبُولُهَا وَ الْإِقْرَارُ وَ الدِّيَانَةُ بِهَا وَ مَا لَمْ يَثْبُتْ لِمُنْتَحِلِيهِ بِهِ حُجَّةٌ مِنْ كِتَابٍ مُسْتَجْمِعٍ عَلَى تَأْوِيلِهِ أَوْ سُنَّةٍ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله لَا اخْتِلَافَ فِيهَا أَوْ قِيَاسٍ تَعْرِفُ الْعُقُولُ عَدْلَهُ وَسِعَ خَاصَّ الْأُمَّةِ وَ عَامَّهَا الشَّكُّ فِيهِ وَ الْإِنْكَارُ لَهُ كَذَلِكَ هَذَانِ الْأَمْرَانِ مِنْ أَمْرِ التَّوْحِيدِ فَمَا دُونَهُ إِلَى أَرْشِ الْخَدْشِ فَمَا دُونَهُ فَهَذَا الْمَعْرُوضُ الَّذِي يُعْرَضُ عَلَيْهِ أَمْرُ الدِّينِ فَمَا ثَبَتَ لَكَ بُرْهَانُهُ اصْطَفَيْتَهُ وَ مَا غَمَضَ عَنْكَ ضَوْؤُهُ نَفَيْتَهُ وَ لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ

**[ترجمه]امام عليه السلام اديان را به چهار قسمت تقسيم كرد كه در واقع به دو امر بر مى گردد:

۱. دينى كه در او اختلافى در ميان امت نيست و از ضروريات دين است كه علم به آن، احتياج به نظر و استدلال ندارد.

«على الضروره» صله است براى اجماع، يعنى بر امر آن چنانى كه ضرورى است يا اين كه علتى براى اجماع هست، يعنى آن ها اجماع كردند، به علت ضرورتى كه به آن ناچار گشتند. «الاخبار» بدل از ضروره است و بعيد نيست در اصل «للأخبار» باشد، يعنى اخبار مجمع عليه و هم چنين است غايت تمام استدلالاتى كه به آن منتهى مى شود و هر شبهه اى كه به آن عارض مى گردد و هر حادثه اى كه از آن استنباط مى شود.

۲. و دومين قسم از اديان آن چيزى است كه از ضروريات دين نمى باشد، در نتيجه براى اثباتش احتياج به نظر و استدلال و مانند آن دارد كه احتمال شك و انكار در آن وجود دارد. پس موفقيت در اين، خير خواهى همه را مى طلبد.

كلمه «استنصاح» شايد مبالغه از نصح باشد يعنى ملزم كنند آنان را تا به وسيله برهان بيان كنند، آن هم به صورت خيرخواهى و ارشاد و راهنمايى؛ و احتمال ديگر اين كه استنصاح در اصل استيضاح باشد، يعنى: توضيح خواستن براى آنان؛ سپس امام اين

امر را به ۳ قسم به اعتبار آنچه که از او استنباط می شود، تقسیم کرد که در این صورت، با ضمیمه اولی چهار قسم می شود:

۱. آنچه که با حجت و برهان از کتاب خدا استنباط می شود، البته امت بر این معنا اجماع کنند.

۲. سنت و احادیث پی در پی که امت بر نقلش یا بر معنایش اجماع دارند.

۳. قیاس عقلی برهانی که عقل ها حقیقتش را بشناسند و برای احدی انکار آن ممکن نباشد؛ البته منظورمان قیاس فقهی که عقل های سلیم به آن رضایت نمی دهند نیست و این قیاسی که گفتیم، در اصول دین جاری می شود و در شریعت ها و احکام که با تصریح شارع مقدس معلوم می گردد، جاری نمی شود؛ و به خاطر همین، امام علیه السلام فرمود: این دو امر: با تقسیم اولیه از تمام امور دینی می باشد که شامل اصول و فروعش می گردد، که یکی از آن امور، توحید و یگانه پرستی است که از بالاترین مسائل اصول دین است، تا پائین ترین احکام فرعی دین؛ و هدف ص: ۲۳۹

از این تقسیم، به خاطر تعلقش به همه امور دین است، نه اختصاص به نوعی از امور.

«فمن أورد واحده من هذه الثلاث» یعنی آن سه قسمی که داخل در قسم اخیر است و همانا تخصیصش به خاطر این است که قسم اول مورد مخاصمه و نزاع و احتجاج نیست و امام علیه السلام حجت بالغه را تفسیر کرده، به آنچه که به هر کس برسد و احتجاج به آن، بر همه مردم تمام باشد. «فأجازه الرشید» یعنی هارون الرشید به امام کاظم علیه السلام جایزه داد.

این مقدار که گفتیم، آن چیزی است که به ذهن خطور می کند و باشتاب و عجله در حل این حدیث که مشتمل بر پیچیدگی و اجمال است، تقریر شده و خدا داناتر به حقیقت حال است.

این حدیث را بعد از «تحف العقول» در کتاب «اختصاص» یافتم و در کتاب اختصاص، واضح تر از قبلی است. و آورده‌ام: امام کاظم علیه السلام می فرماید: که هارون الرشید به من گفت: دوست دارم، کلام خلاصه ای برایم بنویسی که دارای اصول و فروع باشد و تفسیرش مفهوم و روشن باشد و مطالب را از امام صادق و امام کاظم علیهم السلام شنیده باشی. می فرماید: من در جواب هارون نوشتم: بسم اللّه الرحمن الرحیم. ادیان دارای دو امر و مسئله اند؛ امری که اختلافی نیست و امت بنا بر ضرورتی که ناچار به آن هستند، [بر آن] اجماع دارند. و احادیثی که بر آن اجتماع دارند و راه گشای هر شبهه ای هست و هر حادثه و چیز جدیدی را می شود از آن احادیث استنباط کرد؛ و امر و چیز دیگری آن که شک و تردید و انکار در او احتمال دارد... تا آخر حدیث. - . تحف العقول: ۴۰۷، اختصاص: ۵۸ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی أبواب تاریخه علیه السلام.

**[ترجمه]تمام حدیث در ابواب تاریخ خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۳۲»

»یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ الْمُغِيرَهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُوسَى

ص: ۲۴۰

بْنِ أَشْيَمَ (۱) قالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَسَأَلْتُهُ عَنْ مَسْأَلَهٍ فَأَجَابَنِی فَبَیْنَا أَنَا جَالِسٌ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ عَنْهَا بِعَیْنِهَا فَأَجَابَهُ بِخِلَافِ مَا أَجَابَنِی ثُمَّ جَاءَهُ رَجُلٌ آخَرُ فَسَأَلَهُ عَنْهَا بِعَیْنِهَا فَأَجَابَهُ بِخِلَافِ مَا أَجَابَنِی وَ أَجَابَ صَاحِبِی فَفَزِعْتُ مِنْ ذَلِکَ وَ عَظُمَ عَلَیَّ فَلَمَّا خَرَجَ الْقَوْمُ نَظَرَ إِلَیَّ فَقَالَ یَا ابْنَ أَشْیَمَ کَأَنَّکَ جَزِعْتَ قُلْتُ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ إِنَّمَا جَزِعْتُ مِنْ ثَلَاثِ أَقَاوِیلَ فِی مَسْأَلَهٍ وَاحِدَهٍ فَقَالَ یَا ابْنَ أَشْیَمَ إِنَّ اللَّهَ فَوَّضَ إِلَی سُلَیْمَانَ بْنِ دَاوُدَ أَمْرَ مُلْکِهِ فَقَالَ هذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسابٍ وَ فَوَّضَ إِلَی مُحَمَّدٍ أَمْرَ دِینِهِ فَقَالَ ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَوَّضَ أَمْرَهُ إِلَی الْأَئِمَّهِ مِنَّا وَ إِلَیْنَا مَا فَوَّضَ إِلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَلَا تَجْزَعْ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات:

ص: ۲۴۰

موسی بن أشیم می گوید: بر امام صادق علیه السلام وارد شده، از ایشان مسئله‌ای پرسیدم، جواب فرمود. در همین وقت شخصی آمد، عین همان مسئله من را پرسید، حضرت به خلاف جوابی که به من داده بود، پاسخ وی را داد. و شخص دیگری آمد و عیناً مسئله تکرار شد. حضرت به شخص سوم پاسخی داد که با پاسخ من و رفیقم تفاوت داشت. این کار بر من گران و وحشت آور آمد. امام بعد از رفتن مردم به من فرمود: بی تابی کردی! عرض کردم: قربانت گردم! به یک مسئله سه پاسخ دادی! حضرت فرمود: همان گونه که خداوند امر حکومت را به اختیار سلیمان بن داود گذاشت و فرمود: «هذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسابٍ»، -. ص / ۳۹ - {[گفتیم:] «این بخشش ماست، [آن را] بی شمار ببخش یا نگاه دار.»}، و امر دین را به محمد واگذاشت و فرمود: «ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»، -. حشر / ۷ - {و آنچه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آنچه شما را باز داشت، بازایستید}، به ما هم مانند محمد - صلی الله علیه و آله - وا نهاده، بی تاب مباش. -. بصائرالدرجات ۸: ۴۰۳ ب ۵ ح ۲ -

**[ترجمه]

بیان

هذا أحد معانی التفویض و هو أنه فوض الله إلیهم بیان الحکم الواقعی فی موضعه و بیان حکم التقیه فی محله و السکوت فیما لم یروا المصلحه فی بیان شی ء و سیأتی تفصیله فی کتاب الإمامه.

**[ترجمه]یکی از معانی تفویض این است که همانا خداوند بیان حکم واقعی را در جای خودش، به چهارده معصوم علیهم السلام واگذار کرده، و دیگر این که، حکم تقیه را در محلش بیان کنند و آنجایی که مصلحت را در بیان چیزی نمی بینند، سکوت کنند. و به زودی تفصیل و شرح مطلب در کتاب «امامت» می آید.

**[ترجمه]

«یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى قَالَ: أَقْرَأَنِي دَاوُدُ بْنُ فَرْقَدٍ الْفَارِسِيُّ كِتَابَهُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ الثَّالِثِ عليه السلام وَ جَوَابَهُ بِخَطِّهِ فَقَالَ نَسْأَلُكَ عَنِ الْعِلْمِ الْمَنْقُولِ إِلَيْنَا عَنْ آبَائِكَ وَ أَجْدَادِكَ قَدِ اخْتَلَفُوا عَلَيْنَا فِيهِ كَيْفَ الْعَمَلُ بِهِ عَلَى اخْتِلَافِهِ إِذَا نَرُدُّ إِلَيْكَ (۲) فَقَدِ اخْتُلِفَ فِيهِ فَكَتَبَ وَ قَرَأْتُهُ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّهُ قَوْلُنَا فَالْزَمُوهُ وَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَرُدُّوهُ إِلَيْنَا.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن عیسی می گوید: داود بن فرقد فارسی نامه ای را که به امام هادی نقی علیه السلام نوشته بود و پاسخی را که به خط امام علیه السلام بود بر من خواند، و محتوای آن به شرح زیر بود: پاسخ ما را از دانش پدرانت بازگو که به روایات مختلف چگونه عمل کنیم. امام در پاسخ فرموده بود: آنچه می دانید از ما است، بر آن پای بند باشید و آن چه را نمی دانید، به ما بازگردانید. -. بصائرالدرجات ۱۰: ۵۴۴ ب ۲۰ ح ۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۴»

«یر، بصائر الدرجات مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَخْتَلِفُ أَصْحَابُنَا فَأَقُولُ قَوْلِي هَذَا قَوْلُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ بِهَذَا نَزَلَ جَبْرَئِيلُ.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن یزید می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: اصحاب ما اختلاف داشته، ولی من می گویم: این گفتار جعفر بن محمد علیه السلام است. حضرت علیه السلام فرمود: به [برای] همین چیزی که به تو گفتم، جبرئیل فرود آمده است. -. بصائرالدرجات ۱۰: ب ۱ ح ۲۷ -

**[ترجمه]

بیان

بهذا أی بما أقول لک أو بالتسلیم الذی صدر منک.

ص: ۲۴۱

۱- هو من أصحاب محمّد بن مقلاص، روی الکشّیّ فی رجاله ص ۲۲۱ ما یدلّ علی ذمه و علی کونه خطابیا قتل مع أبی الخطاب. قال: حمدویه بن نصیر قال: حدّثنا أیوب بن نوح، عن حنان بن سدیر عن أبی عبد اللّه علیه السلام قال: إنی لا نفس علی اجساد اصیبت معه- یعنی أبا الخطاب- النار، ثمّ ذکر ابن الاشیم فقال: کان یاتینی فیدخل علی هو و صاحبه و حفص بن میمون و یسألونی فاخبرهم بالحق ثمّ یخرجون من عندی الی أبی الخطاب فیخبرهم بخلاف قولی فیأخذون بقوله و یذرون قولی

۲- و فی نسخه: إذا أفرد إلیک.

**[ترجمه]به آنچه که به تو می گویم یا به تسلیمی که از تو صادر می شود.

ص: ۲۴۱

**[ترجمه]

«۳۵»

«سن، المحاسن أَبِی عَنْ سُلَیْمَانَ الْجَعْفَرِیِّ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّا مَعَاشِرَ الْأَنْبِیَاءِ نُکَلِّمُ النَّاسَ عَلَی قَدْرِ عُقُولِهِمْ.

**[ترجمه]المحاسن: سلیمان جعفری طبق حدیث مرفوعی از پیامبر صلی الله علیه وآله روایت کرده است که فرمود: ما گروه انبیاء به اندازه عقل های مردم با آنان سخن می گوییم. - . محاسن: ۱۹۵ -

**[ترجمه]

«۳۶»

«سن، المحاسن أَبُو إِسْحَاقَ عَنْ دَاوُدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ لَمْ یَعْرِفِ الْحَقَّ مِنَ الْقُرْآنِ لَمْ یَتَنَکَّبِ الْفِتَنَ(۱)

**[ترجمه]المحاسن: داوود از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: کسی که حق را از قرآن نشناسد، از فتنه ها دوری نجسته است. - . محاسن: ۲۱۶ -

**[ترجمه]

«۳۷»

«سن، المحاسن أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ الْحُرِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ کُلُّ شَیْ ءٍ مَرْدُودٌ إِلَی کِتَابِ اللَّهِ وَ السُّنَّهِ وَ کُلُّ حَدِیثٍ لَا یُوَافِقُ کِتَابَ اللَّهِ فَهُوَ زُخْرُفٌ.

شی، تفسیر العیاشی عن أیوب مثله.

**[ترجمه]المحاسن: ایوب بن حر می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: هر چیزی به کتاب و سنت باز می گردد و هر حدیثی موافق قرآن نباشد باطل است. - . محاسن: ۲۲۰ -

تفسیر عیاشی: ایوب مثل آن را روایت کرده است. - . تفسیر العیاشی ۱: ۲۰ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۳۸»

»سن، المحاسن أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ کُلَیْبِ بْنِ مُعَاوِیَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا أَتَاکُمْ عَنَّا مِنْ حَدِیثٍ لَا یُصَدِّقُهُ کِتَابُ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ.

شی، تفسیر العیاشی عن کلیب مثله.

**[ترجمه]المحاسن: کلیب بن معاویه از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: حدیثی به نام ما که مورد تأیید قرآن نباشد، باطل است. -. محاسن: ۲۲۱ -

تفسیر عیاشی: کلیب مثل آن را روایت کرده است. -. تفسیر عیاشی ۱: ۲۰ ح ۵ -

**[ترجمه]

«۳۹»

»سن، المحاسن أَبُو أَیُّوبَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ الْهِشَامَیْنِ جَمِیعاً وَ غَیْرِهِمَا قَالَ: خَطَبَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله بِمِنًی فَقَالَ أَیُّهَا النَّاسُ مَا جَاءَکُمْ عَنِّی فَوَافَقَ کِتَابَ اللَّهِ فَأَنَا قُلْتُهُ وَ مَا جَاءَکُمْ یُخَالِفُ الْقُرْآنَ فَلَمْ أَقُلْهُ.

**[ترجمه]المحاسن: هر دو هشام از پیامبر صلی الله علیه وآله روایت کرده‌اند که آن حضرت در سخنرانی خویش در منی فرمود: آنچه از سخنان من موافق کتاب خدا باشد من گفته‌ام، وگرنه، نه. -. محاسن: ۲۲۱ -

**[ترجمه]

«۴۹»

»سن، المحاسن ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَیُّوبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا حُدِّثْتُمْ عَنِّی بِالْحَدِیثِ فَأَنْحِلُونِی أَهْنَأَهُ وَ أَسْهَلَهُ وَ أَرْشَدَهُ فَإِنْ وَافَقَ کِتَابَ اللَّهِ فَأَنَا قُلْتُهُ وَ إِنْ لَمْ یُوَافِقْ کِتَابَ اللَّهِ فَلَمْ أَقُلْهُ.

**[ترجمه]المحاسن: علی بن ایوب از امام صادق علیه السلام روایت کرده که پیامبر صلی الله علیه وآله فرمود: وقتی حدیثی از من به شما رسید، گواراترین، آسان ترین و نزدیک ترین آنان به رشد را از میان اخبار مختلفه برگزینید و بپذیرید. اگر موافق کتاب خدا باشد من گفته ام، و گرنه نگفته ام. -. همان -

**[ترجمه]

بیان

النحله العطیه و لعل المراد إذا ورد علیکم أخبار مختلفه فخذوا بما هو أهنأ و أسهل و أقرب إلی الرشد و الصواب مما علمتم منا فالنحله کنایه عن قبول قوله صلی الله علیه و آله و الأخذ به و یحتمل أن تکون تلک الصفات قائمه مقام المصدر أی أنحلونی أهنأ نحل و أسهله و أرشده و الحاصل أن کل ما یرد منی علیکم فاقبلوه أحسن القبول فیکون ما ذکره بعده فی قوه الاستثناء منه.

**[ترجمه]«النحله» یعنی عطیه و هدیه، و شاید منظور از آن در اینجا این باشد که هرگاه احادیث مختلفی بر شما وارد شد، آن هایی را که گواراتر و آسان تر و نزدیک تر به هدایت و حق است، بگیرید؛ پس در نتیجه «نحله» کنایه از پذیرفتن قول امام علیه السلام و عمل به آن است و احتمال دارد که آن صفات ذکر شده جانشین مصدر باشد، یعنی «انحلونی أهنأ نحل و أسهله و أرشده». حاصل کلام و خلاصه آن این که، همانا هر چه که از من پیامبر بر شما وارد می شود را به بهترین وجه بپذیرید، و آنچه بعد از آن یادآوری کرده، استثناء می باشد.

**[ترجمه]

«۴۱»

»سن، المحاسن الْوَاسِطِیُّ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی

ص: ۲۴۲

۱- أی لم یجتنب و لم یعدل عنه.

حَدِيثٍ لَهُ قَالَ: كُلَّ مَنْ تَعَدَّى السُّنَّهَ رُدَّ إِلَى السُّنَّهِ.

**[ترجمه]المحاسن: زراره از امام باقر علیه السلام روایت کرد

ص: ۲۴۲

که آن حضرت فرمود: هر کس از سنت تجاوز کند، به آن باز گردانده می شود. - . همان -

**[ترجمه]

«۴۲»

«وَ فِی حَدِیثٍ آخَرَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام مَنْ جَهِلَ السُّنَّهَ رُدَّ إِلَى السُّنَّهِ.

**[ترجمه]از امام باقر علیه السلام روایت شده که آن حضرت فرمود: کسی که جاهل به سنّت باشد، به سنّت بازگردانده می شوند. - . همان -

**[ترجمه]

«۴۳»

«سن، المحاسن عَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ ابْنِ أَبِی يَعْفُورٍ قَالَ عَلِيٌّ وَ حَدَّثَنِی الْحُسَيْنُ بْنُ أَبِی الْعَلَاءِ أَنَّهُ حَضَرَ ابْنُ أَبِی يَعْفُورٍ فِی هَذَا الْمَجْلِسِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ اخْتِلَافِ الْحَدِيثِ يَرْوِيهِ مَنْ يَثِقُ بِهِ (۱) فَقَالَ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكُمْ حَدِيثٌ فَوَجَدْتُمُوهُ لَهُ شَاهِدٌ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ أَوْ مِنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ إِلَّا فَالَّذِی جَاءَكُمْ بِهِ أَوْلَى.

**[ترجمه]المحاسن: ابن ابی یعفور از امام صادق علیه السلام روایت کرد: از آن حضرت پرسیدم: افراد مورد اعتمادی حدیث نقل می کنند، اما احادیث با هم ناهماهنگند، چه کنیم؟ فرمود: اگر حدیث شاهدی از کتاب خدا و گفتار پیامبر داشت بپذیرد، و گرنه همان کس که نقل می کند، به آوردن آن حدیث سزاوارتر است. - . محاسن: ۲۲۵ -

**[ترجمه]

«۴۴»

«سن، المحاسن النَّوْفَلِيُّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: إِنَّ عَلَى كُلِّ حَقٍّ حَقِيقَةً وَ عَلَى كُلِّ صَوَابٍ نُوراً فَمَا وَافَقَ كِتَابَ اللَّهِ فَخُذُوا بِهِ وَ مَا خَالَفَ كِتَابَ اللَّهِ فَدَعُوهُ.

شی، تفسیر العیاشی عن السكونی مثله.

**[ترجمه]المحاسن: سکونی از امام صادق علیه السلام: علی علیه السلام فرمود: هر حقی را حقیقتی و هر درستی را نوری است؛ موافق کتاب را گرفته، مخالف آن را رها کنید. - . محاسن: ۲۲۶ -

تفسیر عیاشی: سکونی مثل آن را روایت کرده است. - . تفسیر عیاشی ۱: ۱۹ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۴۵»

»سن، المحاسن أَبِی عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام کَیْفَ اخْتَلَفَ أَصْحَابُ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله فِی الْمَسْحِ عَلَی الْخُفَّیْنِ فَقَالَ کَانَ الرَّجُلُ مِنْهُمْ یَسْمَعُ مِنَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله الْحَدِیثَ فَیَغِیبُ عَنِ النَّاسِخِ وَ لَا یَعْرِفُهُ فَإِذَا أَنْکَرَ مَا خَالَفَ مَا فِی یَدَیْهِ کَبُرَ عَلَیْهِ تَرْکُهُ وَ قَدْ کَانَ الشَّیْ ءُ یُنْزَلُ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَعَمِلَ بِهِ زَمَاناً ثُمَّ یُؤْمَرُ بِغَیْرِهِ فَیَأْمُرُ بِهِ أَصْحَابَهُ وَ أُمَّتَهُ حَتَّی قَالَ أُنَاسٌ یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّکَ تَأْمُرُنَا بِالشَّیْ ءِ حَتَّی إِذَا اعْتَدْنَاهُ وَ جَرَیْنَا عَلَیْهِ أَمَرْتَنَا بِغَیْرِهِ فَسَکَتَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله عَنْهُمْ فَأُنْزِلَ عَلَیْهِ قُلْ ما کُنْتُ بِدْعاً مِنَ الرُّسُلِ ... إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا ما یُوحی إِلَیَّ وَ ما أَنَا إِلَّا نَذِیرٌ مُبِینٌ.

**[ترجمه]المحاسن: جابر از امام باقر علیه السلام: به امام عرض کردم: چگونه اصحاب پیامبر درباره مسح بر کفش اختلاف کردند؟ فرمود: شخصی از پیامبر حدیثی شنید ولی از ناسخ اطلاع نداشت، لذا ترک کردن منسوخ بر او سنگین بود. چیزی بر پیامبر نازل می شد و بعد از مدتی به غیر آن دستور داده می شد و پیامبر هم ابلاغ می کرد. بعضی از صحابه می گفتند: به چیزی که دستور داده بودی عادت کرده بودیم ولی حالا فرمان دیگری می دهی! پیامبر ساکت بود تا این که آیه «قُلْ ما کُنْتُ بِدْعاً مِنَ الرُّسُلِ وَ ما أَدْری ما یُفْعَلُ بی وَ لا بِکُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلاّ ما یُوحی إِلَیَ وَ ما أَنَا إِلاّ نَذیرٌ مُبینٌ»، - . احقاف / ۹ - {بگو: «من از [میان] پیامبران، نو درآمدی نبودم و نمی دانم با من و با شما چه معامله ای خواهد شد. جز آنچه را که به من وحی می شود، پیروی نمی کنم؛ و من جز هشداردهنده ای آشکار [بیش] نیستم.»} نازل گشت. - . محاسن: ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۴۶»

»سن، المحاسن عَلِیُّ بْنُ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی قَالَ: سَأَلَ عَلِیُّ بْنُ حَنْظَلَهَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ مَسْأَلَهٍ وَ أَنَا حَاضِرٌ فَأَجَابَهُ فِیهَا فَقَالَ لَهُ عَلِیٌّ فَإِنْ کَانَ کَذَا وَ کَذَا فَأَجَابَهُ بِوَجْهٍ آخَرَ حَتَّی أَجَابَهُ بِأَرْبَعَهِ أَوْجُهٍ فَقَالَ عَلِیُّ بْنُ حَنْظَلَهَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ هَذَا بَابٌ قَدْ أَحْکَمْنَاهُ فَسَمِعَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ لَا تَقُلْ هَکَذَا یَا أَبَا الْحَسَنِ فَإِنَّکَ رَجُلٌ وَرِعٌ إِنَّ مِنَ الْأَشْیَاءِ أَشْیَاءَ مُضَیَّقَهً لَیْسَ تَجْرِی إِلَّا عَلَی وَجْهٍ وَاحِدٍ مِنْهَا وَقْتُ الْجُمُعَهِ لَیْسَ لِوَقْتِهَا إِلَّا حَدٌّ وَاحِدٌ حِینَ تَزُولُ الشَّمْسُ وَ مِنَ الْأَشْیَاءِ مُوَسَّعَهً تَجْرِی عَلَی وُجُوهٍ کَثِیرَهٍ وَ هَذَا مِنْهَا وَ اللَّهِ إِنَّ لَهُ عِنْدِی لَسَبْعِینَ وَجْهاً (۲).

۱- (۱)و زاد فی المحاسن: و فیهم من لا یثق به

۲- (۲) تقدم الحدیث عن «ختص» و «یر» تحت الرقم ۵۰ من باب أن حدیثهم علیهم السلام صعب مستصعب.

**[ترجمه]المحاسن: عبدالعلی از امام صادق: علی بن حمزه از امام صادق سؤال کرد و من نیز حضور داشتم. حضرت پاسخ فرمود، ولی او پرسید: اگر مسئله چنین باشد، پاسخ چیست؟ حضرت به صورت دیگر جواب داد تا این که مجموعاً چهار گونه پاسخ داد. وی - به صورت اعتراض - گفت: ما این در را حاکم قرار دادیم! امام آن را شنید و فرمود: چنین مگو! تو مرد با تقوایی هستی. بعضی امور یک پاسخ بیشتر ندارد مانند وقت نماز جمعه که هنگام زوال خورشید است و بعضی دیگر توسعه داشته، چند گونه می توان پاسخ داد که این سؤال از همان قسم است، به خدا هفتاد جواب مختلف می توانم [به آن] بدهم. - . همان -

ص: ۲۴۳

**[ترجمه]

«۴۷»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ (۱) عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ مَنْ عَلِمَ أَنَّا لَا نَقُولُ إِلَّا حَقّاً فَلْیَکْتَفِ مِنَّا بِمَا نَقُولُ فَإِنْ سَمِعَ مِنَّا خِلَافَ مَا یَعْلَمُ فَلْیَعْلَمْ أَنَّ ذَلِکَ دِفَاعٌ مِنَّا عَنْهُ.

کا، الکافی محمد بن یحیی عن ابن عیسی عن ابن سنان (۲) عن نصر الخثعمی عنه علیه السلام مثله.

**[ترجمه]المحاسن: بعضی اصحاب از امام صادق علیه السلام نقل کرده‌اند: از آن حضرت شنیدیم که فرمود: هر کسی بداند که ما جز حق نمی گوییم، به آنچه می گوییم اکتفا نماید؛ و اگر به خلاف دانسته هایش از ما شنید، بداند که این دفاع ما از وی است [شاید به خاطر تقیه باشد]. - . محاسن: ۳۳۵ -

کافی:

خثعمی از امام صادق علیه السلام مثل آن را روایت کرده است. - . کافی ۱: ۶۵ ب ۲۲ ح ۶ -

**[ترجمه]

«۴۸»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی عَهْدِهِ إِلَی الْأَشْتَرِ وَ ارْدُدْ إِلَی اللَّهِ وَ رَسُولِهِ مَا یُضْلِعُکَ مِنَ الْخُطُوبِ وَ یَشْتَبِهُ عَلَیْکَ مِنَ الْأُمُورِ فَقَدْ قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ لِقَوْمٍ أَحَبَّ إِرْشَادَهُمْ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ فَإِنْ تَنازَعْتُمْ فِی شَیْ ءٍ فَرُدُّوهُ إِلَی اللَّهِ وَ الرَّسُولِ فَالرَّدُّ إِلَی اللَّهِ الْأَخْذُ بِمُحْکَمِ کِتَابِهِ وَ الرَّدُّ إِلَی الرَّسُولِ الْأَخْذُ بِسُنَّتِهِ الْجَامِعَهِ غَیْرِ الْمُفَرِّقَهِ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمؤمنین علیه السلام در عهدنامه اش به مالک اشتر نوشت: آن خطاب هایی که به تو سنگین است

و تو را عاجز می کنـد و کارها را بر تو مشـتبه می سازد، به خـدا و رسول بر گردان؛ خدای متعال برای گروهی که ارشاد آن ها را دوست داشته، فرمود: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنازَعْتُمْ فِي شَيْ ءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَ الرَّسُولِ»، - . نسـاء / ۵۹ - {ای کسـانی که ایمان آورده ایـد، خـدا را اطاعت کنیـد و پیامبر و اولیای امر خود را [نیز] اطاعت کنیـد؛ پس هر گاه در امری [دینی] اختلاف نظر پیدا کردید، پس رد به سوی خدا و رسول او کنید} مقصود از رد به خداوند، گرفتن محکمات قرآن است، و رد به سوی رسول خدا صـلی الله علیه وآله، گرفتن سـنّت متواتر رسول خدا صلی الله علیه و آله است. - . نهج البلاغه ک ۵۳: ۳۲۶ -

**[ترجمه]

بيان

مـا يضـلعك أی يثقلك و فی بعض النسـخ بالظاء أی يميلك و يعجزك و ظلعوا أی تأخروا و انقطعوا و لعل المراد بالجامعه غير المفرقه المتواتره و قيل أی يصير نياتهم بالأخذ بالسنه واحده.

**[ترجمه]«ما يضـلعک» يعنی آنچه بر تو سـنگين می آيد و در بعضـی از نسـخه ها با ظاء است، يعنی آنچه تو را مايل و عاجز کند. «وظلعوا» يعنی به تأخير انداختند و قطع کردند و شايد منظور از سنت جامعه غير مفرقه، سنت پی در پی باشد و گفته شده، نيت هايشان در اخذ به سنت يکی باشد.

**[ترجمه]

«۴۹»

شی، تفسـير العياشـی عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِي خُطْبَةٍ بِمِنًى أَوْ مَكَّةَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَا جَاءَكُمْ عَنِّي يُوَافِقُ الْقُرْآنَ فَأَنَا قُلْتُهُ وَ مَا جَاءَكُمْ عَنِّي لَا يُوَافِقُ الْقُرْآنَ فَلَمْ أَقُلْهُ.

**[ترجمه]تفسـير عياشـی: امام صادق عليه السـلام از رسول خدا صلی الله عليه و آله در خطبه منی يا مکه فرمود: ای مردم، آن خبر که به شـما رسيده و موافق قرآن است، پس من او را گفته ام و آنچه از من به شما رسيده که موافق قرآن نيست، من نگفته ام. - . تفسير عياشی ۱: ۱۹ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۵۰»

شی، تفسـير العياشـی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السـلام يَا مُحَمَّدُ مَا جَاءَكَ فِي رِوَايَةٍ مِنْ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ يُوَافِقُ الْقُرْآنَ فَخُذْ بِهِ وَ مَا جَاءَكَ فِي رِوَايَةٍ مِنْ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ يُخَالِفُ الْقُرْآنَ فَلَا تَأْخُذْ بِهِ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمّد بن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت فرمود: ای محمّد! آنچه از روایت به تو رسید از فرد خوب یا بد که موافق قرآن است، پس او را بگیر؛ و آنچه از روایت به تو رسید از فرد خوب یا بد که مخالف قرآن است، پس آن را ره کن. - . تفسیر عیاشی ۱: ۲۰ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۵۱»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ سَدِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ وَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَا تُصَدِّقْ عَلَیْنَا إِلَّا بِمَا یُوَافِقُ کِتَابَ اللَّهِ وَ سُنَّهَ نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر و امام صادق علیهما السلام فرمودند: تصدیق مکن خبر ما را، مگر آن را که موافق کتاب خدا و سنت رسول اللّه صلی الله علیه وآله باشد. - . تفسیر عیاشی ۱: ۲۰ ح ۶ -

**[ترجمه]

«۵۲»

شی، تفسیر العیاشی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ عَنِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ علیه السلام قَالَ: إِذَا کَانَ جَاءَکَ

ص: ۲۴۴

۱- لعله نصر الخثعمیّ فی الخبر الآتی بعد ذلک

۲- هو محمّد بن سنان

الْحَدِيثَانِ الْمُخْتَلِفَانِ فَقِسْهُمَا عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ عَلَى أَحَادِيثِنَا فَإِنْ أَشْبَهَهُمَا فَهُوَ حَقٌّ وَ إِنْ لَمْ يُشْبِهْهُمَا فَهُوَ بَاطِلٌ.

**[ترجمه]تفسير عياشى: امام كاظم عليه السلام فرمود: وقتى دو

ص: ۲۴۴

حديث مختلف از ما رسيد، پس آن دو را با كتاب خدا و سنت پيامبرصلى الله عليه وآله روبرو كن. - . تفسير عياشى ۱: ۲۰ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۵۳»

سر، السرائر مِنْ جَامِعِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الرِّضَا عليه السلام قَالَ: عَلَيْنَا إِلْقَاءُ الْأُصُولِ إِلَيْكُمْ وَ عَلَيْكُمُ التَّفَرُّعُ.

**[ترجمه]سرائر: امام رضا عليه السلام فرمود: وظيفه ما است كه بر شما اصول كلّى را بگوئيم و وظيفه شما است كه آن را تفريع كنيد (تطبيق قواعد كلى بر مصاديق). - . سرائر ۳: ۵۷۵ -

**[ترجمه]

«۵۴»

سر، السرائر مِنْ جَامِعِ الْبَزَنْطِيِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّمَا عَلَيْنَا أَنْ نُلْقِيَ إِلَيْكُمُ الْأُصُولَ وَ عَلَيْكُمْ أَنْ تُفَرِّعُوا.

غو، غوالى اللئالى روى زراره و أبو بصير عن الباقر و الصادق عليهما السلام مثله

**[ترجمه]سرائر: هشام بن سالم از امام صادق عليه السلام فرمود: وظيفه ما است كه بر شما اصول كلّى را بگوئيم و وظيفه شما است كه آن را تفريع كنيد (تطبيق قواعد كلى بر مصاديق). - . همان -

عوالى اللئالى: زراره و ابوبصير از امام باقر و امام صادق عليهما السلام مثل آن را روايت كرده اند. - . عوالى اللئالى ۴: ۶۳ ح ۱۷ -

**[ترجمه]

بيان

يدل على جواز استنباط الأحكام من العمومات.

**[ترجمه]احادیث فوق بر استنباط احکام از عمومات دلالت می کند.

**[ترجمه]

«۵۵»

سر، السرائر مِنْ کِتَابِ الْمَسَائِلِ مِنْ مَسَائِلِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عِیسَی حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ وَ مُوسَی بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَسْأَلُهُ عَنِ الْعِلْمِ الْمَنْقُولِ إِلَیْنَا عَنْ آبَائِکَ وَ أَجْدَادِکَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ قَدِ اخْتُلِفَ عَلَیْنَا فِیهِ فَکَیْفَ الْعَمَلُ بِهِ عَلَی اخْتِلَافِهِ وَ الرَّدُّ إِلَیْکَ فِیمَا اخْتُلِفَ فِیهِ فَکَتَبَ علیه السلام مَا عَلِمْتُمْ أَنَّهُ قَوْلُنَا فَالْزَمُوهُ وَ مَا لَمْ تَعْلَمُوهُ فَرُدُّوهُ إِلَیْنَا.

**[ترجمه]سرائر: موسی بن محمد گوید: خدمت امام هادی علیه السلام نامه ای نگاشتم و از آن حضرت علمی را که از پدران بزرگوارش به سوی ما نقل شده است و بر ما مختلف گشته، سؤال کردم که با اختلافاتی که دارد، چگونه به آن عمل کنیم و چگونه موارد اختلافی را به سوی شما رد کنیم؟ حضرت نوشت: آن حدیثی را که می دانید گفتار ما است به آن پایبند باشید و آن را که نمی دانید، به سوی ما برگردانید. - . سرائر ۳: ۵۸۴ -

**[ترجمه]

بیان

ظاهره عدم جواز العمل بالأخبار التی هی مظنونه الصدور عن المعصوم لکنه بظاهره مختص بالأخبار المختلفه فیجمع بینه و بین خبر التخییر بما مر علی أن إطلاق العلم علی ما یعم الظن شائع و عمل أصحاب الأئمه علیهم السلام علی أخبار الآحاد التی لا تفید العلم فی أعصارهم متواتر بالمعنی لا یمکن إنکاره (۱).

**[ترجمه]ظاهر حدیث این است که عمل کردن به احادیثی که «مظنون الصدور» از معصوم باشد جایز نیست، لکن این حدیث مختص است به اخبار مختلف، که در این صورت بین آن و بین اخبار تخییر که قبلاً گذشت جمع می شود که اطلاق علم که شامل ظن شایع است و عمل اصحاب امامان به خبرهای واحد که مفید علم و یقین نبوده، متواتر معنوی بوده که انکارش ممکن نیست.

**[ترجمه]

«۵۶»

نهج، نهج البلاغه مِنْ وَصِیَّتِهِ علیه السلام لِابْنِ عَبَّاسٍ لَمَّا بَعَثَهُ لِلِاحْتِجَاجِ عَلَی الْخَوَارِجِ لَا تُخَاصِمْهُمْ بِالْقُرْآنِ فَإِنَّ الْقُرْآنَ حَمَّالٌ ذُو وُجُوهٍ تَقُولُ وَ یَقُولُونَ وَ لَکِنْ حَاجِّهِمْ بِالسُّنَّهِ فَإِنَّهُمْ لَنْ یَجِدُوا عَنْهَا مَحِیصاً.

**[ترجمه]نهج البلاغه: از وصیت حضرت علی علیه السلام به ابن عباس است، وقتی که او را برای احتجاج با خوارج فرستاد، فرمود: با آنان با قرآن جدال مکن، زیرا قرآن دارای احتمالات چند است، تو می گویی و آن ها هم می گویند و لکن با آن ها با سنّت پیامبر صلی الله علیه وآله احتجاج کن، زیرا آن ها از سنّت پیامبر صلی الله علیه وآله راه فرار ندارند. - . نهج البلاغه ك ۷۷: ۳۵۰ -

**[ترجمه]

«۵۷»

غو، غوالی اللئالی رَوَی الْعَلَّامَهُ قُدِّسَتْ نَفْسُهُ مَرْفُوعاً إِلَی زُرَارَهَ بْنِ أَعْیَنَ قَالَ: سَأَلْتُ الْبَاقِرَ علیه السلام فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ یَأْتِی عَنْکُمُ الْخَبَرَانِ أَوِ الْحَدِیثَانِ الْمُتَعَارِضَانِ فَبِأَیِّهِمَا آخُذُ فَقَالَ علیه السلام یَا زُرَارَهُ خُذْ بِمَا اشْتَهَرَ بَیْنَ أَصْحَابِکَ وَ دَعِ الشَّاذَّ النَّادِرَ فَقُلْتُ یَا

ص: ۲۴۵

۱- و الحاصل أن اطلاق العلم علی الظنون المعتبره عند العقلاء التی یعاملون معها معامله العلم کثیر جدا

سَيِّدِی إِنَّهُمَا مَعاً مَشْـهُورَانِ مَرْوِیَّانِ مَأْثُورَانِ عَنْكُمْ فَقَالَ علیه السـلام خُذْ بِقَوْلِ أَعْدَلِهِمَا عِنْدَکَ وَ أَوْثَقِهِمَا فِی نَفْسِکَ فَقُلْتُ إِنَّهُمَا مَعاً عَدْلَانِ مَرْضِیَّانِ مُوَثَّقَانِ- فَقَالَ انْظُرْ مَا وَافَقَ مِنْهُمَا مَذْهَبَ الْعَامَّهِ فَاتْرُكْهُ وَ خُذْ بِمَا خَالَفَهُمْ قُلْتُ رُبَّمَا كَانَا مُوَافِقَيْنِ لَهُمْ أَوْ مُخَالِفَيْنِ فَكَيْفَ أَصْنَعُ فَقَالَ إِذَنْ فَخُذْ بِمَا فِيهِ الْحَائِطَهُ لِدِينِکَ وَ اتْرُکْ مَا خَالَفَ الِاحْتِيَاطَ فَقُلْتُ إِنَّهُمَا مَعاً مُوَافِقَانِ لِلِاحْتِيَاطِ أَوْ مُخَالِفَانِ لَهُ فَكَيْفَ أَصْنَعُ فَقَالَ علیه السلام إِذَنْ فَتَخَيَّرْ أَحَدَهُمَا فَتَأْخُذُ بِهِ وَ تَدَعُ الْآخَرَ.

وَ فِی رِوَايَهٍ أَنَّهُ علیه السلام قَالَ: إِذَنْ فَأَرْجِهْ حَتَّى تَلْقَى إِمَامَکَ فَتَسْأَلَهُ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: زراره از امام باقر علیه السـلام روایت کرد: به امام عرض کردم: قربانت گردم! دو خبر و یا دو حدیث متعارض از شـما دارم، به کـدام عمل کنم؟ فرمود: به حـدیث مشـهور بین اصـحاب عمل نموده، غیر مشـهور را واگذار. عرض نمودم:

ص: ۲۴۵

آقـای من! هر دو مشـهور و از شـما روایت شـده، فرمود: به گفتـار عـادل ترین و مورد اعتمادترین راوی عمل کن و اگر هر دو راوی دارای این صـفات بودنـد، به روایت مخـالف عـامه عمـل نمـا. اگر هر دو موافق یـا مخـالف آنان باشـد، به روایت مطابق احتیاط در دین عمل نما. اگر هر دو موافق یا مخالف احتیاط باشند، مخیری که به هر کدام عمل نمایی.

و در روایتی دیگر آمده: تأخیر نما تا این که حکم را از امام بپرسی. - . عوالی اللئالی ۴: ۱۳۳ ح ۲۲۹ -

**[ترجمه]

بيان

هذا الخبر يدل على أن موافقه الاحتياط من جمله مرجحات الخبرين المتعارضين.

**[ترجمه]این حدیث بر موافقت با احتیاط دلالت می کند که طبق پاره ای از ترجیحات دو خبر متعارض است.

**[ترجمه]

«۵۸»

كش، رجـال الكشـی ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام يَوْماً وَ دَخَلَ عَلَيْهِ الْفَيْضُ بْنُ الْمُخْتَارِ فَذَكَرَ لَهُ آيَهً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يُأَوِّلُهَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام فَقَالَ لَهُ الْفَيْضُ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ مَا هَذَا الِاخْتِلَافُ الَّذِی بَيْنَ شِيعَتِكُمْ قَالَ وَ أَیُّ الِاخْتِلَافِ يَا فَيْضُ فَقَالَ لَهُ الْفَيْضُ إِنِّی لَأَجْلِسُ فِی حَلَقِهِمْ بِالْكُوفَهِ فَأَكَادُ أَنْ أَشُکَّ فِی اخْتِلَافِهِمْ فِی حَدِيثِهِمْ حَتَّى أَرْجِعَ إِلَى الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ فَيُوقِفُنِی (۱)مِنْ ذَلِکَ عَلَى مَا تَسْتَرِيحُ إِلَيْهِ نَفْسِی وَ تَطْمَئِنُّ إِلَيْهِ قَلْبِی فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام أَجَلْ هُوَ كَمَا ذَكَرْتَ يَا فَيْضُ إِنَّ النَّاسَ أُولِعُوا بِالْكَذِبِ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ

لَا يُرِيدُ مِنْهُمْ غَيْرَهُ وَ إِنِّي أَحَدِّثُ أَحَدَهُمْ بِالْحَدِيثِ فَلَا يَخْرُجُ مِنْ عِنْدِي حَتَّى يَتَأَوَّلَهُ عَلَى غَيْرِ تَأْوِيلِهِ وَ ذَلِكَ أَنَّهُمْ لَا يَطْلُبُونَ بِحَدِيثِنَا وَ بِحُبِّنَا مَا عِنْدَ اللَّهِ وَ إِنَّمَا يَطْلُبُونَ الدُّنْيَا وَ كُلٌّ يُحِبُّ أَنْ يُدْعَى رَأْساً إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يَرْفَعُ نَفْسَهُ إِلَّا وَضَعَهُ اللَّهُ وَ مَا مِنْ عَبْدٍ وَضَعَ نَفْسَهُ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ وَ شَرَّفَهُ فَإِذَا أَرَدْتَ حَدِيثَنَا فَعَلَيْكَ بِهَذَا الْجَالِسِ وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَسَأَلْتُ أَصْحَابَنَا عَنْهُ فَقَالُوا زُرَارَهُ بْنُ أَعْيَنَ.

**[ترجمه]رجال الکشی: مفضل از امام صادق علیه السلام روایت کرد: روزی فیض بن مختار بر آن حضرت وارد شد، آیه ای از قرآن را برای آن حضرت یادآور شد، امام علیه السلام آن را تأویل کرد. فیض عرض کرد: قربانت شوم! این اختلاف میان شیعیان شما چیست؟ آن حضرت علیه السلام فرمود: کدام اختلاف، ای فیض؟! فیض گفت: من در کوفه میان آنان می نشینم، نزدیک است در اثر اختلاف آن ها در حدیث شک کنم، ولی نزد مفضل بن عمر می روم، او حقیقت را بر من آشکار می کند و شَکّم را می زداید؟

امام علیه السلام فرمود: چنین است که می گویی. مردم حریص اند که بر ما دروغ ببندند، گویا خداوند دروغ بستن بر ما را واجب کرده. من به کسی حدیث می گویم، هنوز از نزد من بیرون نرفته، دست به تأویل نادرست می زند و این به جهت دنیاطلبی آن ها است که هر کدامشان می خواهد ادعای ریاست کند، در حالی که خداوند بلندپروازان را پست و افراد متواضع را بلندمرتبه و شریف می کند. اگر حدیث ما را بخواهی از این کسی که در مجلس نشسته، بپرس - و اشاره به یکی از یارانش کرد - من از اصحاب سؤال کردم، آن آقا کیست؟ گفتند: زراره بن اعین. - . اختیار معرفه الرجال ۲: ۳۴۷ ح ۲۱۶ -

**[ترجمه]

«۵۹»

کش، رجال الکشی حَمْدَوَیْهِ بْنُ نُصَیْرٍ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زُرَارَهَ وَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَیْهِ وَ الْحُسَیْنُ بْنُ الْحَسَنِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنْ هَارُونَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ

ص: ۲۴۶

۱- و فی نسخه: فیوفقنی

مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زُرَارَهَ وَ ابْنَيْهِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زُرَارَهَ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام اقْرَأْ مِنِّی عَلَی وَالِدِکَ السَّلَامَ وَ قُلْ لَهُ إِنِّی أَعِیبُکَ دِفَاعاً مِنِّی عَنْکَ فَإِنَّ النَّاسَ وَ الْعَدُوَّ یُسَارِعُونَ إِلَی کُلِّ مَنْ قَرَّبْنَاهُ وَ حَمِدْنَا مَکَانَهُ لِإِدْخَالِ الْأَذَی فِیمَنْ نُحِبُّهُ وَ نُقَرِّبُهُ وَ یَذُمُّونَهُ لِمَحَبَّتِنَا لَهُ وَ قُرْبِهِ وَ دُنُوِّهِ مِنَّا وَ یَرَوْنَ إِدْخَالَ الْأَذَی عَلَیْهِ وَ قَتْلَهُ وَ یَحْمَدُونَ کُلَّ مَنْ عَیَّبْنَاهُ نَحْنُ وَ إِنْ یُحْمَدُ أَمْرُهُ فَإِنَّمَا أَعِیبُکَ لِأَنَّکَ رَجُلٌ اشْتَهَرْتَ بِنَا وَ بِمَیْلِکَ إِلَیْنَا وَ أَنْتَ فِی ذَلِکَ مَذْمُومٌ عِنْدَ النَّاسِ غَیْرُ مَحْمُودِ الْأَثَرِ بِمَوَدَّتِکَ لَنَا وَ لِمَیْلِکَ إِلَیْنَا فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَعِیبَکَ لِیَحْمَدُوا أَمْرَکَ فِی الدِّینِ بِعَیْبِکَ وَ نَقْصِکَ وَ یَکُونَ بِذَلِکَ مِنَّا دَفْعُ شَرِّهِمْ عَنْکَ یَقُولُ اللَّهُ جَلَّ وَ عَزَّ أَمَّا السَّفِینَهُ فَکانَتْ لِمَساکِینَ یَعْمَلُونَ فِی الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِیبَها وَ کانَ وَراءَهُمْ مَلِکٌ یَأْخُذُ کُلَّ سَفِینَهٍ غَصْباً هَذَا التَّنْزِیلُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ صَالِحَهٌ لَا وَ اللَّهِ مَا عَابَهَا إِلَّا لِکَیْ تَسْلَمَ مِنَ الْمَلِکِ وَ لَا تَعْطَبَ عَلَی یَدَیْهِ وَ لَقَدْ کَانَتْ صَالِحَهً لَیْسَ لِلْعَیْبِ فِیهَا مَسَاغٌ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَافْهَمِ الْمَثَلَ یَرْحَمُکَ اللَّهُ فَإِنَّکَ وَ اللَّهِ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَیَّ وَ أَحَبُّ أَصْحَابِ أَبِی علیه السلام حَیّاً وَ مَیِّتاً فَإِنَّکَ أَفْضَلُ سُفُنِ ذَلِکَ الْبَحْرِ الْقَمْقَامِ الزَّاخِرِ وَ إِنَّ مِنْ وَرَائِکَ مَلِکاً ظَلُوماً غَصُوباً یَرْقُبُ عُبُورَ کُلِّ سَفِینَهٍ صَالِحَهٍ تَرِدُ مِنْ بَحْرِ الْهُدَی لِیَأْخُذَهَا غَصْباً ثُمَّ یَغْصِبَهَا وَ أَهْلَهَا وَ رَحْمَهُ اللَّهِ عَلَیْکَ حَیّاً وَ رَحْمَتُهُ وَ رِضْوَانُهُ عَلَیْکَ مَیِّتاً وَ لَقَدْ أَدَّی إِلَیَّ ابْنَاکَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ رِسَالَتَکَ أَحَاطَهُمَا اللَّهُ وَ کَلَأَهُمَا وَ رَعَاهُمَا وَ حَفِظَهُمَا بِصَلَاحِ أَبِیهِمَا کَمَا حَفِظَ الْغُلَامَیْنِ فَلَا یَضِیقَنَّ صَدْرُکَ مِنَ الَّذِی أَمَرَکَ أَبِی علیه السلام وَ أَمَرْتُکَ بِهِ وَ أَتَاکَ أَبُو بَصِیرٍ بِخِلَافِ الَّذِی أَمَرْنَاکَ بِهِ فَلَا وَ اللَّهِ مَا أَمَرْنَاکَ وَ لَا أَمَرْنَاهُ إِلَّا بِأَمْرٍ وَسِعَنَا وَ وَسِعَکُمُ الْأَخْذُ بِهِ وَ لِکُلِّ ذَلِکَ عِنْدَنَا تَصَارِیفُ وَ مَعَانٍ تُوَافِقُ الْحَقَّ وَ لَوْ أُذِنَ لَنَا لَعَلِمْتُمْ أَنَّ الْحَقَّ فِی الَّذِی أَمَرْنَاکُمْ فَرُدُّوا إِلَیْنَا الْأَمْرَ وَ سَلِّمُوا لَنَا وَ اصْبِرُوا لِأَحْکَامِنَا وَ ارْضَوْا بِهَا وَ الَّذِی فَرَّقَ بَیْنَکُمْ فَهُوَ رَاعِیکُمُ الَّذِی اسْتَرْعَاهُ اللَّهُ خَلْقَهُ وَ هُوَ أَعْرَفُ بِمَصْلَحَهِ غَنَمِهِ فِی فَسَادِ أَمْرِهَا فَإِنْ شَاءَ فَرَّقَ بَیْنَهَا لِتَسْلَمَ ثُمَّ یَجْمَعُ بَیْنَهَا لِیَأْمَنَ مِنْ فَسَادِهَا وَ خَوْفِ عَدُوِّهَا فِی آثَارِ مَا یَأْذَنُ اللَّهُ وَ یَأْتِیهَا بِالْأَمْنِ مِنْ مَأْمَنِهِ وَ الْفَرَجِ مِنْ عِنْدِهِ عَلَیْکُمْ بِالتَّسْلِیمِ وَ الرَّدِّ إِلَیْنَا وَ انْتِظَارِ أَمْرِنَا وَ أَمْرِکُمْ وَ فَرَجِنَا وَ فَرَجِکُمْ فَلَوْ قَدْ قَامَ قَائِمُنَا عَجَّلَ اللَّهُ فَرَجَهُ وَ تَکَلَّمَ بِتَکَلُّمِنَا (1) ثُمَّ اسْتَأْنَفَ بِکُمْ تَعْلِیمَ الْقُرْآنِ وَ شَرَائِعِ الدِّینِ وَ الْأَحْکَامِ وَ الْفَرَائِضِ کَمَا أَنْزَلَهُ اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله لَأَنْکَرَ أَهْلُ التَّصَابُرِ فِیکُمْ ذَلِکَ الْیَوْمَ إِنْکَاراً شَدِیداً ثُمَّ لَمْ تَسْتَقِیمُوا_

۱- و فی نسخه: و تکلم متکلمنا.

عَلَى دِينِ اللَّهِ وَ طَرِيقَتِهِ إِلَّا مِنْ تَحْتِ حَدِّ السَّيْفِ فَوْقَ رِقَابِكُمْ إِنَّ النَّاسَ بَعْدَ نَبِيِّ اللَّهِ صلى الله عليه و آله رَكِبَ اللَّهُ بِهِ سُنَّةَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَغَيَّرُوا وَ بَدَّلُوا وَ حَرَّفُوا وَ زَادُوا فِي دِينِ اللَّهِ وَ نَقَصُوا مِنْهُ فَمَا مِنْ شَيْ ءٍ عَلَيْهِ النَّاسُ الْيَوْمَ إِلَّا وَ هُوَ مُحَرَّفٌ عَمَّا نَزَلَ بِهِ الْوَحْيُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَأَجِبْ يَرْحَمُكَ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ تُدْعَى إِلَى حَيْثُ تَرْعَى حَتَّى يَأْتِيَ مَنْ يَسْتَأْنِفُ بِكُمْ دِينَ اللَّهِ اسْتِئْنَافاً وَ عَلَيْكَ بِالصَّلَاةِ السِّتَّةِ وَ الْأَرْبَعِينَ وَ عَلَيْكَ بِالْحَجِّ أَنْ تُهِلَّ بِالْإِفْرَادِ وَ تَنْوِيَ الْفَسْخَ إِذَا قَدِمْتَ مَكَّةَ وَ طُفْتَ وَ سَعَيْتَ فَسَخْتَ مَا أَهْلَلْتَ بِهِ وَ قَلَّبْتَ الْحَجَّ عُمْرَةً أَحْلَلْتَ إِلَى يَوْمِ التَّرْوِيَةِ ثُمَّ اسْتَأْنِفِ الْإِهْلَالَ بِالْحَجِّ مُفْرِداً إِلَى مِنًى وَ تَشْهَدُ الْمَنَافِعَ بِعَرَفَاتٍ وَ الْمُزْدَلِفَةِ فَكَذَلِكَ حَجَّ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ هَكَذَا أَمَرَ أَصْحَابَهُ أَنْ يَفْعَلُوا أَنْ يَفْسَخُوا مَا أَهَلُّوا بِهِ وَ يُقَلِّبُوا الْحَجَّ عُمْرَةً وَ إِنَّمَا أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَلَى إِحْرَامِهِ لِيَسُوقَ الَّذِي سَاقَ مَعَهُ فَإِنَّ السَّائِقَ قَارِنٌ وَ الْقَارِنُ لَا يُحِلُّ حَتَّى يَبْلُغَ هَدْيُهُ مَحِلَّهُ وَ مَحِلُّهُ الْمَنْحَرُ بِمِنًى فَإِذَا بَلَغَ أَحَلَّ فَهَذَا الَّذِي أَمَرْنَاكَ بِهِ حَجُّ التَّمَتُّعِ فَالْزَمْ ذَلِكَ وَ لَا يَضِيقَنَّ صَدْرُكَ وَ الَّذِي أَتَاكَ بِهِ أَبُو بَصِيرٍ مِنْ صَلَاةِ إِحْدَى وَ خَمْسِينَ وَ الْإِهْلَالِ بِالتَّمَتُّعِ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ وَ مَا أَمَرْنَا بِهِ مِنْ أَنْ يُهِلَّ بِالتَّمَتُّعِ فَلِذَلِكَ عِنْدَنَا مَعَانٍ وَ تَصَارِيفُ لِذَلِكَ مَا يَسَعُنَا وَ يَسَعُكُمْ وَ لَا يُخَالِفُ شَيْ ءٌ مِنْهُ الْحَقَّ وَ لَا يُضَادُّهُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

**[ترجمه]رجال الكشي:

ص: ۲۴۶

عبدالله بن زراره از امام صادق علیه السلام روایت کرد: حضرت به من فرمودند: از طرف من به پدرت سلام برسان و بگو: من به خاطر دفاع از جان تو عیب جوئی می کنم، زیرا مردم و دشمن، کسانی را که به ما نزدیک و جایگاهی نزد ما دارند، آزار می رسانند و این به جرم دوستی با ما می باشد، تا جایی که می خواهند او را بکشند؛ و هر کسی را ما عیب جوئی کنیم می ستایند. تو به شیعه بودن ما، شهرت داشته، مورد نکوهش مردم می باشی. از تو عیب جویی می کنیم تا شر آنان از تو دفع گردد، پس حضرت آیه «أَمَّا السَّفِينَةُ فَكانَتْ لِمَساكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَها وَ كانَ وَراءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْباً»، - . کهف / ۷۹ - {اما کشتی، از آنِ بینوایانی بود که در دریا کار می کردند، خواستم آن را معیوب کنم، [چرا که] پیشاپیش آنان پادشاهی بود که هر کشتی [درستی] را به زور می گرفت.} را قرائت نموده، فرموده: کشتی در واقع عیب نداشت، هدف از عیب دار نشان دادن آن، سالم ماندن از پادشاه و هلاکت به دست وی بود (تو هم مانند آن کشتی عیب نداری).

به خدا سوگند! محبوب ترین اصحاب پدرم هستی، چه در حال مرگ چه در حال زندگی، و محبوب ترین مردم نزد من می باشی. تو بهترین کشتی آن دریای پهناور هستی که پادشاه ستمگر و غاصب در کمین کشتی هایی است که در دریای هدایت شناورند تا آن را غصب کند. خداوند تو را در مرگ و زندگی رحمت نموده، از تو راضی باشد. پسرانت حسن و حسین که خداوند آنان را حفظ نماید، همان گونه که آن غلام را حفظ کرد، نامه ات را به من سپردند. از فرمانی که من و پدرم به تو دادیم و پس ابوبصیر به دستور ما خلاف فرمان قبلی را برای تو آورد ناراحت مباش، هر دو دستور از ما بوده و هدف از آن، در وسعت قراردادن شما است و در هر موردی برای ما تغییرات و معانی‌ای وجود دارد که مطابق واقع است. اگر به ما اجازه داده شود، خواهید دانست که دستورات ما بر حق است، پس امور را به ما واگذار نموده تسلیم ما باشید. به حکم ما صبر نموده و راضی باشید.

خداوند فرق گذارنده میان شما را نگهبان خلق قرار داده، به همین دلیل وی بهتر می تواند مصلحت مردم را تشخیص دهد. اگر لازم باشد میانشان جدائی اندازد چنین خواهد کرد تا محفوظ بماند، و بعد میانشان جمع می کند تا از فسادشان مانع شده باشد، از دشمن محافظت نموده، در امانشان قرار دهد. شما باید تسلیم ما، منتظر امر فرج و گشایش کار خود و ما باشید. اگر قائم (عج) ما قیام نموده، کلام ما را به زبان براند و تعلیم قرآن، احکام و فرائض را همان گونه که بر پیامبر نازل شده آغاز نماید، کسانی که به زحمت صبر نموده اند به انکار شدید بر می خیزند و جز با شمشیر

ص: ۲۴۷

به راه راست هدایت نخواهید شد. افرادی که بعد از پیامبر سر کار آمدند، بر اساس سنت گذشتگان، دین خدا را تبدیل و تحریف و کم و زیاد کردند.

تمام احکامی که امروز در دست مردم است، تحریف شده و مطابق وحی نیست. پاسخ گوی جایی باش که خوانده شده ای (سرانجام کارت به دست ائمه باشد که نگهبانان مردمند)، تا آن که قائم ما بیاید و دین را از نو شروع می کند.

بر توباد به چهل و شش رکعت نماز. بر تو باد گزاردن حج و این که برای حج افراد محرم شوی و نیت به هم زدن آن را داشته باشی و وقتی به مکه آمدی و طواف و سعی کردی آن را به هم بزنی و حج افراد را بدل به عمره کنی و تا روز ترویه از احرام بیرون باشی؛ پس از آن احرام حج را از سر بگیری و به منی روی و در عرفات و مزدلفه حضور پیدا کنی. رسول خدا نیز این گونه حج گزارد و به اصحاب خویش دستور فرمود که آن چه را که در زمان احرام نیت کرده‌اند، فسخ کنند و حج را بدل به عمره کنند. رسول خدا بدین جهت بر احرام خویش باقی ماند که قربانی را که همراه خود آورده بود، به محل آن برساند. چرا که سائق (کسی که قربانی همراه آورده)، قارن است و قارن نباید از احرام بیرون آید تا قربانی به محل و جایگاهش برسد که محل آن همان محل ذبح در منی است. پس وقتی حج گزار بدانجا رسد از احرام بیرون آید و این همان چیزی است که در حج تمتع تو را بدان فرمان داده ایم. پس بدین امر همواره پایبند باش و مبادا که انجام آن سینه‌ات را به تنگ آورد و آنچه ابو بصیر برای تو آورده است، یعنی اقامه پنجاه و یک رکعت نماز و احرام جهت انجام حج تمتع و آنچه که ما بدان امر کردیم، این است که جهت انجام تمتع احرام بسته شود. برای اینها نزد ما تفاسیر و معانی بسیاری است که امکان بیانش برای ما و شما نیست و چیزی از آن با حق مخالفت و تضاد ندارد. خدای را سپاس می گوییم. - . اختیار معرفه الرجال ۲: ۳۴۹-۳۵۰ ح ۲۲۱ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و إن یحمد أمره کلمه إن وصلیه أی و إن حمد أمره کما فی بعض النسخ و فی بعض النسخ و إن لم یحمد و هو الظاهر کما لا یخفی قوله هذا التنزیل أی إنما نزل من عند الله کل سفینه صالحه و قد ذکر المفسرون أنها قراءه أهل البیت علیهم السلام و القمقام البحر و المراد هنا الکبیر منه و زخر البحر طمی و تملأ قوله علیه السلام فی آثار ما یأذن الله أی یجمع الراعی بینها بعد أن یأذن الله له و المرفوع فی یأتیها راجع إلی الله أو إلی الراعی و المنصوب إلی الغنم و الباء للتعدیه قوله علیه

السلام لأنكر أهل التصابر فی بعض النسخ لأنكم أهل التصابر فيكم ذلك اليوم إنكار شديد و ظاهر أنه تصحيف و يمكن أن يتكلف بتقدير جزاء الشرط أی لرأيتم أمرا عظيما ثم علل ذلك بأنكم تتكلفون الصبر فی هذا اليوم و فی ذلك اليوم تنكرون إنكارا شديدا و قال السيد الداماد قدس سره لام التعليل الداخله على أن باسمها و خبرها على ما فی أكثر النسخ

ص: ۲۴۸

متعلقه باستئناف التعليم و فتكم (۱) بفتح الفاء و تشدید التاء المثناه من فوق جمله فعلیه علی جواب لو و ذلک الیوم منصوب علی الظرف و إنکار شدید مرفوع علی الفاعلیه و المعنی شق عصاکم و کسر قوه اعتقادکم و بدد جمعکم و فرق کلمتکم و فی بعض النسخ إنکارا شدیدا نصبا علی التمیز أو علی نزع الخافض و ذلک الیوم بالرفع علی الفاعلیه و ربما یوجد فی النسخ لأنکر بفتح اللام للتأکید و أنکر علی الفعل من الإنکار و أهل البصائر بالرفع علی الفاعلیه و فیکم بحرف الجر المتعلقه بمجرورها بأهل البصائر للظرفیه أو بمعنی منکم و ذلک الیوم بالنصب علی الظرف و إنکارا شدیدا منصوبا علی المفعول المطلق أو علی التمیز فلیعرف انتهی قوله علیه السلام رکب الله به الباء للتعدیه و الظاهر بهم کما فی بعض النسخ و یحتمل أن یکون إفراد الضمیر لإفراد لفظ الناس و الإرجاع إلی النبی بعید و المعنی أن الله تعالی خلاهم و أنفسهم و فتنهم کما فتن الذین من قبلهم قوله علیه السلام لذلک ما یسعنا الموصول مبتدأ و الظرف خبره و سیأتی الکلام فی الحج و النوافل فی محالهما.

**[ترجمه]«و ان یحمد امره»، کلمه «إن» وصلیه است، یعنی و «إن حمد امره» همانطور که در بعضی از نسخه ها آمده و در برخی از نسخه ها «و ان لم یحمد» آمده و ظاهر حدیث هم همین است، همان طور که مخفی نیست. «هذا التنزیل» یعنی همانا هر کشتی صالحی از جانب خدا نازل می شود و مفسران یادآور شدند که این مطلب طبق قرائت اهل بیت علیه السلام است. «قمقام» دریا است و منظور در اینجا دریای بزرگ و مواج است.

«فی آثار ما یأذن الله» یعنی راعی و چوپان بعد از اجازه خداوند جمع کند، و آن که مرفوع است به «یأتیها» برگشت می کند و به «الله» یا «راعی» و آن که منصوب است به غنم و گوسفند بر می گردد و باء برای متعدی کردن است. «لأنکر اهل التصابر» در برخی از نسخه‌ها «لانکم اهل التصابر فیکم ذلک الیوم انکار شدید» آمده و ظاهراً تحریف و دگرگون شده و ممکن است که مکلف کند به این که جزای شرط در تقدیر باشد، یعنی همانا امر عظیم و بزرگی را می بینید، سپس علت آورده به این که شما مکلف به صبر در این روز هستید و در آن روز، انکار شدید می کردید.

و سید داماد – قدس سره – گفته: لام تعلیل بر انّ با اسم و خبرش وارد شده و بنا بر بیشتر نسخه ها،

ص: ۲۴۸

متعلق است به استیناف تعلیم، «و فتّکم» جمله فعلیه از جواب لو می باشد و «ذلک الیوم» دارای نصب بنا بر ظرف می باشد و «انکار شدید» دارای رفع بنا بر فاعلیت است. بنابراین معنی این می شود که شما سرپیچی کردید و نیروی اعتقادتان شکسته شد و اجتماعتان پراکنده گشت و اتحادتان به تفرقه کشیده شد، و در بعضی از نسخه ها «انکاراً شدیداً» منصوب، بنا بر تمیز یا نزع خافض می باشد و «ذلک الیوم» مرفوع است بنا بر فاعل بودن، و چه بسا در نسخه ها یافت می شود. «لأنکر» که برای تأکید است و «أنکر» فعل است از انکار و «اهل البصائر» مرفوع است بنابر فاعلیت. «و فیکم» جار و مجرور متعلق به «اهل البصار» می باشد، یا بنا بر ظرف یا به معنی منکم. «و ذلک الیوم» به نصب هم ممکن است، بنا بر ظرفیت و «انکاراً شدیداً» منصوب است بنابر مفعول مطلق یا تمیز بودن؛ پس باید این مطلب را شناخت و دانست. کلام محقق داماد تمام شد.

«رکب الله به»، باء برای متعدی کردن است و ظاهراً «بهم» می باشد نه «به» به صورت جمع، همان طور که در برخی نسخه ها هست و احتمال دارد مفرد بودن ضمیر در «به» به خاطر مفرد بودن لفظ ناس باشد و رجوع ضمیر به پیامبرصلی الله علیه وآله

بعید است؛ و معنی این است که همانا خدا آن ها را تنها گذارد و به خودشان واگذاشت و آنان را مثل پیشینیان امتحان کرد.

«لـذلک ما یسعنا»، ما موصول است و مبتـداء و لـذلک خبر آن می باشـد و به زودی سـخن در حج و نوافل نماز در محل های خودش می آید.

**[ترجمه]

«۶۰»

کش، رجال الکشـی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ سَـعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَـی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْحَجَّالِ عَنِ الْعَلَاءِ عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام إِنَّهُ لَیْسَ کُـلَّ سَاعَهٍ أَلْقَاکَ وَ لَا یُمْکِنُ الْقُـدُومُ وَ یَجِی ءُ الرَّجُلُ مِنْ أَصْـحَابِنَا فَیَسْأَلُنِی وَ لَیْسَ عِنْـدِی کُلُّ مَا یَسْأَلُنِی عَنْهُ قَالَ فَمَا یَمْنَعُکَ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ الثَّقَفِیِّ فَإِنَّهُ قَدْ سَمِعَ مِنْ أَبِی وَ کَانَ عِنْدَهُ وَجِیهاً.

**[ترجمه]رجـال الکشـی: ابن ابویعفـور گویـد: خـدمت امـام صـادق علیه السـلام عرض کردم: من نمی تـوانم هر سـاعت که بخواهم، شما را ملاقات کنم و ممکن نیست برای ما که در هر ساعتی خدمت شما برسیم. کسی از همراهان ما می آید و از من چیزی می‌پرسد و من همه آنچه آن مرد از من می پرسد را نمی‌دانم. امام فرمود: چه مانع است تو را از ملاقات محمّد بن مسـلم ثقفی، که او از پدرم احادیث شنیده و نزد ایشان آبرومند بوده است. از او بپرسید. - . اختیار معرفه الرجال ۲: ۳۸۳ ح ۲۷۳ -

**[ترجمه]

«۶۱»

کش، رجال الکشـی حَمْدَوَیْهِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ شُعَیْبٍ الْعَقَرْقُوفِیِّ (۲) قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام رُبَّمَا احْتَجْنَا أَنْ نَسْأَلَ عَنِ الشَّیْ ءِ فَمَنْ نَسْأَلُ قَالَ عَلَیْکَ بِالْأَسَدِیِّ یَعْنِی أَبَا بَصِیرٍ.

**[ترجمه]رجـال الکشـی: شـعیب گویـد: خـدمت امـام صـادق علیه السـلام پرسـیدم: چه بسا محتاج می شویم که از مسئله‌ای بپرسیم، پس از که بپرسیم؟ فرمود: بر تو باد اسدی (یعنی ابا بصیر اسدی). - . اختیار معرفه الرجال ۲: ۴۰۰ ح ۲۹۱ -

**[ترجمه]

«۶۲»

کش، رجال الکشـی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَیْهِ وَ الْحُسَـیْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بُنْـدَارَ مَعاً عَنْ سَـعْدٍ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ بْنِ عَبْـدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ بَعْضَ أَصْـحَابِنَا سَـأَلَهُ وَ أَنَـا حَاضِـرٌ فَقَـالَ لَهُ یَـا أَبَـا مُحَمَّدٍ مَـا أَشَـدَّکَ فِی الْحَـدِیثِ وَ أَکْثَرَ إِنْکَارَکَ لِمَا یَرْوِیهِ أَصْـحَابُنَا فَمَا الَّذِی یَحْمِلُکَ عَلَی رَدِّ الْأَحَادِیثِ

۱- لم نجد لفظ «فتّکم» فی الحدیث و لعلّ کان فی نسخه: «لانکر أهل التصابر فتکم».

۲- هو شعیب بن یعقوب العقرقوفی، أبو یعقوب، ابن اخت یحیی بن القاسم أبی بصیر، وثّقه النجاشیّ فقال: ثقه عین له کتاب یرویه حماد بن عیسی و غیره.

فَقَالَ حَدَّثَنِی هِشَامُ بْنُ الْحَکَمِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ لَا تَقْبَلُوا عَلَیْنَا حَدِیثاً إِلَّا مَا وَافَقَ الْقُرْآنَ وَ السُّنَّهَ أَوْ تَجِدُونَ مَعَهُ شَاهِداً مِنْ أَحَادِیثِنَا الْمُتَقَدِّمَهِ فَإِنَّ الْمُغِیرَهَ بْنَ سَعِیدٍ لَعَنَهُ اللَّهُ دَسَّ فِی کُتُبِ أَصْحَابِ أَبِی أَحَادِیثَ لَمْ یُحَدِّثْ بِهَا أَبِی فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ لَا تَقْبَلُوا عَلَیْنَا مَا خَالَفَ قَوْلَ رَبِّنَا تَعَالَی وَ سُنَّهَ نَبِیِّنَا مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَإِنَّا إِذَا حَدَّثْنَا قُلْنَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله.

قَالَ یُونُسُ وَافَیْتُ الْعِرَاقَ فَوَجَدْتُ بِهَا قِطْعَهً مِنْ أَصْحَابِ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ وَجَدْتُ أَصْحَابَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مُتَوَافِرِینَ فَسَمِعْتُ مِنْهُمْ وَ أَخَذْتُ کُتُبَهُمْ فَعَرَضْتُهَا بَعْدُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام فَأَنْکَرَ مِنْهَا أَحَادِیثَ کَثِیرَهً أَنْ یَکُونَ مِنْ أَحَادِیثِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ قَالَ لِی إِنَّ أَبَا الْخَطَّابِ کَذَبَ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَعَنَ اللَّهُ أَبَا الْخَطَّابِ وَ کَذَلِکَ أَصْحَابُ أَبِی الْخَطَّابِ یَدُسُّونَ هَذِهِ الْأَحَادِیثَ إِلَی یَوْمِنَا هَذَا فِی کُتُبِ أَصْحَابِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَلَا تَقْبَلُوا عَلَیْنَا خِلَافَ الْقُرْآنِ فَإِنَّا إِنْ تَحَدَّثْنَا (۱) حَدَّثْنَا بِمُوَافَقَهِ الْقُرْآنِ وَ مُوَافَقَهِ السُّنَّهِ إِنَّا عَنِ اللَّهِ وَ عَنْ رَسُولِهِ نُحَدِّثُ وَ لَا نَقُولُ قَالَ فُلَانٌ وَ فُلَانٌ فَیَتَنَاقَضُ کَلَامُنَا إِنَّ کَلَامَ آخِرِنَا مِثْلُ کَلَامِ أَوَّلِنَا وَ کَلَامَ أَوَّلِنَا مِصْدَاقٌ لِکَلَامِ آخِرِنَا وَ إِذَا أَتَاکُمْ مَنْ یُحَدِّثُکُمْ بِخِلَافِ ذَلِکَ فَرُدُّوهُ عَلَیْهِ وَ قُولُوا أَنْتَ أَعْلَمُ وَ مَا جِئْتَ بِهِ فَإِنَّ مَعَ کُلِّ قَوْلٍ مِنَّا حَقِیقَهً وَ عَلَیْهِ نُورٌ فَمَا لَا حَقِیقَهَ مَعَهُ وَ لَا نُورَ عَلَیْهِ فَذَلِکَ قَوْلُ الشَّیْطَانِ.

**[ترجمه]رجال الکشی: یونس بن عبدالرحمان از همراهان ما، از امام پرسید و من هم حاضر بودم. امام علیه السلام به ایشان فرمود: ای ابا بصیر، چه سخت می گیرید در حدیث و انکار تو بر آنچه روایت همراهان ما می کنند زیاد است! چه چیز باعث شده که تو احادیث اصحاب را رد می کنی؟

ص: ۲۴۹

پس ابابصیر فرمود: حدیث کرد مرا هشام بن حکم که او از امام جعفر صادق علیه السلام شنید که می فرمود: قبول نکنید از ما حدیثی را مگر آن حدیثی که موافق قرآن و سنت باشد؛ یا برای حدیثی که نقل می کنید، گواهی از احادیث متقدمه بیابید.

مغیره بن سعید - خدا او را لعنت کند - در کتاب های اصحاب پدرم حرف های را مخلوط کرد که پدرم آن‌ها را نگفته است.

امام صادق علیه السلام فرمود: از خدا بترسید و از ما حدیثی که مخالف قول پروردگار و سنت پیامبر ما باشد قبول نکنید؛ زیرا ما وقتی حدیث می کنیم، می گوئیم خدا و رسول خدا صلی الله علیه وآله فرموده.

یونس گوید: به عراق رسیدم و در آنجا گروه زیادی از اصحاب امام باقر علیه السلام و یاران امام صادق علیه السلام را دیدم و از آنها احادیث بسیاری شنیدم و کتاب های ایشان را گرفتم و آن احادیث را بر امام رضا علیه السلام عرضه کردم. پس آن حضرت احادیث زیادی را از آن کتاب ها که از امام صادق علیه السلام بود انکار فرمود و به من فرمود: ابوالخطاب و یاران او دروغ بستند و همچنین اصحاب ابوالخطاب تا امروز احادیثی را با احادیث امام صادق علیه السلام مخلوط کرده‌اند، پس خلاف قرآن را قبول نکنید. ما از خدا و پیامبر صلی الله علیه وآله حدیث می کنیم و نمی گوییم، فلان و فلان گفت تا سخنان ما متناقض شود، سخن آخر ما مثل سخن اول ما و سخن اول ما مصداق سخن آخر ما است.

اگر زمانی کسی آمد که بر خلاف آن به شما حدیث گفت، به او برگردانید و بگویید: تو به آنچه آورده ای داناتری، زیرا هر

گفتار ما دارای حقیقتی است و بر او نوری می باشد. سخنی که حقیقت ندارد و نور ندارد، آن گفتار شیطان است. - . اختیار معرفه الرجال ۳: ۴۸۹ ح ۴۰۱ -

**[ترجمه]

«۶۳»

کش، رجال الکشی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ یُونُسَ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ کَانَ الْمُغِیرَهُ بْنُ سَعِیدٍ یَتَعَمَّدُ الْکَذِبَ عَلَی أَبِی علیه السلام وَ یَأْخُذُ کُتُبَ أَصْحَابِهِ وَ کَانَ أَصْحَابُهُ الْمُسْتَتِرُونَ بِأَصْحَابِ أَبِی یَأْخُذُونَ الْکُتُبَ مِنْ أَصْحَابِ أَبِی فَیَدْفَعُونَهَا إِلَی الْمُغِیرَهِ فَکَانَ یَدُسُّ فِیهَا الْکُفْرَ وَ الزَّنْدَقَهَ وَ یُسْنِدُهَا إِلَی أَبِی علیه السلام ثُمَّ یَدْفَعُهَا إِلَی أَصْحَابِهِ فَیَأْمُرُهُمْ أَنْ یَبُثُّوهَا فِی الشِّیعَهِ فَکُلُّ مَا کَانَ فِی کُتُبِ أَصْحَابِ أَبِی علیه السلام مِنَ الْغُلُوِّ فَذَاکَ مِمَّا دَسَّهُ الْمُغِیرَهُ بْنُ سَعِیدٍ فِی کُتُبِهِمْ.

**[ترجمه]رجال الکشی: هشام بن حکم گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم، می فرمود: مغیره بن سعد عمداً بر پدرم دروغ بست، یاران وی در میان اصحاب پدرم پنهان بودند. کتاب های اصحاب پدرم را گرفته و به مغیره می دادند. وی کفر و زندقه در میان آنها وارد نموده و به پدرم اسناد می داد و سپس کتاب ها را بر می گردانید و به اصحاب پدرم می داد که آن کتاب ها را در میان شیعه ها پخش کنند، پس هر حدیث غلو که در کتاب های اصحاب پدرم می باشد، از چیزهایی است که مغیره بن سعد آن را در کتاب هایشان وارد نموده است. - . اختیار معرفه الرجال ۳: ۴۹۱ ح ۴۰۲ -

**[ترجمه]

«۶۴»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ قَالَ یَعْنِی أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ أَهْلَ الْکُوفَهِ نَزَلَ فِیهِمْ کَذَّابٌ أَمَّا الْمُغِیرَهُ فَإِنَّهُ یَکْذِبُ عَلَی أَبِی یَعْنِی أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ حَدَّثَهُ أَنَ

ص: ۲۵۰

۱- و فی نسخه: إن محدّثنا.

نِسَاءَ آلِ مُحَمَّدٍ إِذَا حِضْنَ قَضَيْنَ الصَّلَاةَ وَ أَنَّ وَ اللَّهِ عَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ مَا كَانَ مِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ وَ لَا حَدَّثَهُ وَ أَمَّا أَبُو الْخَطَّابِ فَكَذَبَ عَلَيَّ وَ قَالَ إِنِّي أَمَرْتُهُ أَنْ لَا يُصَلِّيَ هُوَ وَ أَصْحَابُهُ الْمَغْرِبَ حَتَّى يَرَوْا كَوَاكِبَ (۱) كَذَا فَقَالَ الْقُنْدَانِيُّ وَ اللَّهِ إِنَّ ذَلِكَ لَكَوْكَبٌ مَا أَعْرِفُهُ.

**[ترجمه]رجال الكشی: زراره گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: در میان کوفیان دروغگویان فرود آمده اند، اما مغیره بن سعد بر پدرم دروغ می بست و می گفت: امام باقر علیه السلام برایم حدیث کرد

ص: ۲۵۰

که زنان آل محمدصلی الله علیه وآله وقتی حایض می شوند، نمازشان را قضا می کنند. خدا او را لعنت کند، چنین چیزی نیست و به او هم حدیث نکرده است.

اما بعد، ابوالخطاب بر من دروغ می بندد. گفته است: من او و یارانش را امر کردم نماز مغرب را نخوانند تا فلان ستاره دیده شود. قندانی گوید: قسم به خدا چنین ستاره‌ای را ما نمی شناسیم. - . اختیار معرفه الرجال ۳: ۴۹۴ ح ۴۰۷ -

**[ترجمه]

«۶۵»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِي يَا جَمِيلُ لَا تُحَدِّثْ أَصْحَابَنَا بِمَا لَمْ يُجْمِعُوا عَلَيْهِ فَيُكَذِّبُوكَ.

**[ترجمه]رجال الکشی:جمیل بن دراج از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که برایم فرمود: ای جمیل! اصحاب ما را به آنچه اجماع ندارند، حدیث مگو که تو را تکذیب خواهند کرد. - . اختیار معرفه الرجال ۳: ۵۲۰ ح ۴۶۸ -

**[ترجمه]

«۶۶»

کش، رجال الکشی الْقُتَيْبِيُّ عَنِ الْفَضْلِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ الْمُهْتَدِي وَ كَانَ خَيْرَ قُمِّيٍّ رَأَيْتُهُ وَ كَانَ وَكِيلَ الرِّضَا علیه السلام وَ خَاصَّتَهُ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام فَقُلْتُ إِنِّي لَا أَلْقَاكَ كُلَّ وَقْتٍ فَعَمَّنْ آخُذُ مَعَالِمَ دِينِي قَالَ خُذْ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ.

**[ترجمه]رجال الکشی: فضل گوید: عبدالعزیز بن مهتدی قمی که شخص خیّری بود و من او را دیده بودم و نماینده و از خواص امام رضا علیه السلام بود، گوید: از امام رضا علیه السلام پرسیدم: من هر وقت [بخواهم] نمی توانم شما را ملاقات کنم، پس نشانه های دینم را از چه کسی بگیرم؟ فرمود: از یونس بن عبدالرحمان. - . اختیار معرفه الرجال ۶: ۷۷۹ ح ۹۱۰ -

**[ترجمه]

«۶۷»

کش، رجال الكشی مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نُصَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ الْمُهْتَدِی قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ نُصَيْرٍ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَی وَ حَدَّثَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ بِذَلِكَ أَيْضاً قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ لَا أَكَادُ أَصِلُ إِلَيْكَ لِأَسْأَلَكَ عَنْ كُلِّ مَا أَحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ مَعَالِمِ دِينِی أَ فَيُونُسُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ثِقَةٌ آخُذُ عَنْهُ مَا أَحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ مَعَالِمِ دِينِی فَقَالَ نَعَمْ.

کش، رجال الكشی جبرئيل بن أحمد عن محمد بن عيسى عن عبد العزيز مثله.

**[ترجمه]رجال الكشی: محمّد بن نصير گويد: محمّد بن عيسى بن يقطين گفتند: خدمت امام رضا علیه السلام عرض كرديم: فدايت شوم! هميشه نمی توانم محضر شما برسم و از تمام مسائل مورد نيازم بپرسم، آيا يونس بن عبدالرحمان ثقه و مورد اعتماد است كه مسائل مورد نياز دينم را از وی بپرسم؟ فرمود: بلی. - . اختيار معرفه الرجال ۶: ۷۸۴ ح ۹۳۵ -

رجال الكشی: عبدالعزيز مثل آن را روايت كرده است. - . اختيار معرفه الرجال ۶: ۷۸۵ ح ۹۳۸ -

**[ترجمه]

«۶۸»

کش، رجال الكشی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَيْهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام شُقَّتِی بَعِيدَةٌ (۲) وَ لَسْتُ أَصِلُ إِلَيْكَ فِی كُلِّ وَقْتٍ فَمِمَّنْ آخُذُ مَعَالِمَ دِينِی قَالَ مِنْ زَكَرِيَّا بْنِ آدَمَ الْقُمِّيِّ الْمَأْمُونِ عَلَى الدِّينِ وَ الدُّنْيَا قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمُسَيَّبِ فَلَمَّا انْصَرَفْتُ قَدِمْنَا عَلَى زَكَرِيَّا بْنِ آدَمَ فَسَأَلْتُهُ عَمَّا احْتَجْتُ إِلَيْهِ.

ختص، الإختصاص أحمد بن محمد عن أبيه و سعد عن أحمد بن محمد بن عيسى عن أحمد بن الوليد مثله.

**[ترجمه]رجال الكشی: علی بن مسيب گويد: خدمت امام رضا علیه السلام عرض كردم: راهم دور است و نمی توانم هر وقت بخواهم خدمت شما برسم، از چه كسی مسايل دينم را بگيرم؟ فرمود: از زكريا بن آدم قمی كه بر دنيا و آخرت امين است. علی بن مسيب گويد: وقتی به قم برگشتم، نزد زكريا بن آدم رفتم و مسايل مورد نياز دينی ام را از وی سؤال كردم. - . اختيار معرفه الرجال ۶: ۸۵۸ ح ۱۱۱۲ -

اختصاص: احمد بن وليد مثل آن را روايت كرده است. - . اختصاص: ۸۷ -

**[ترجمه]

یب، تهذیب الأحکام مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی هَاشِمٍ الْبَجَلِیِ

ص: ۲۵۱

۱- و فی نسخه: حتی یروا کوکبا

۲- الشّقه بضم الشین و فتحها و تشدید القاف: الناحیه یقصدها المسافر، و المسافه التی یشقّها السائر

عَنْ سَالِمٍ أَبِی خَدِیجَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلَ إِنْسَانٌ وَ أَنَا حَاضِرٌ فَقَالَ رُبَّمَا دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ وَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا یُصَلِّی الْعَصْرَ وَ بَعْضُهُمْ یُصَلِّی الظُّهْرَ فَقَالَ أَنَا أَمَرْتُهُمْ بِهَذَا لَوْ صَلَّوْا عَلَی وَقْتٍ وَاحِدٍ لَعُرِفُوا فَأُخِذَ بِرِقَابِهِمْ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام:

ص: ۲۵۱

ابو خدیجه از امام صادق علیه السلام روایت کرده که مردی آمد از آن حضرت پرسید و من در آن مجلس حاضر بودم گفت: بعضی اوقات وارد مسجد می شدم که بعضی اصحاب ما نماز عصر می خواند و بعض آنان نماز ظهر می خوانند؟ فرمود: من آنان را به این کار امر کرده ام، اگر در یک وقت نماز بخوانید شناخته شده گردن زده می شوند. - . تهذیب الاحکام ۲: ۲۵۲ ح ۱۰۰۰ -

**[ترجمه]

«۷۰»

یب، تهذیب الأحکام الْحَسَنُ بْنُ أَیُّوبَ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا سَمِعْتَ مِنِّی یُشْبِهُ قَوْلَ النَّاسِ فِیهِ التَّقِیَّهُ وَ مَا سَمِعْتَ مِنِّی لَا یُشْبِهُ قَوْلَ النَّاسِ فَلَا تَقِیَّهَ فِیهِ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: زراره گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: آنچه از ما شنیدی که شبیه قول عامه بود، آن از باب تقیه است. هر چه از من شنیدی که شباهت به قول عامه نداشت، پس در آن تقیه نیست. - . تهذیب الاحکام ۸: ۹۸ ح ۳۳۰ -

**[ترجمه]

«۷۱»

یب، تهذیب الأحکام عَلِیُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ مُحَمَّدٍ وَ أَحْمَدَ ابْنَیِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِیهِمَا عَنْ ثَعْلَبَهَ بْنِ مَیْمُونٍ عَنْ مَعْمَرِ بْنِ یَحْیَی بْنِ سَالِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَمَّا یَرْوِی النَّاسُ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَنْ أَشْیَاءَ مِنَ الْفُرُوجِ لَمْ یَکُنْ یَأْمُرُ بِهَا وَ لَا یَنْهَی عَنْهَا إِلَّا نَفْسَهُ وَ وُلْدَهُ فَقُلْتُ کَیْفَ یَکُونُ ذَلِکَ قَالَ أَحَلَّتْهَا آیَهٌ وَ حَرَّمَتْهَا أُخْرَی فَقُلْنَا هَلْ إِلَی أَنْ تَکُونَ إِحْدَاهُمَا نَسَخَتِ الْأُخْرَی أَمْ هُمَا مُحْکَمَتَانِ یَنْبَغِی أَنْ یُعْمَلَ بِهِمَا فَقَالَ قَدْ بَیَّنَ لَهُمْ إِذْ نَهَی نَفْسَهُ عَنْهَا وَ وُلْدَهُ قُلْنَا مَا مَنَعَهُ أَنْ یُبَیِّنَ ذَلِکَ لِلنَّاسِ قَالَ خَشِیَ أَنْ لَا یُطَاعَ وَ لَوْ أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام ثَبَتَتْ قَدَمَاهُ أَقَامَ کِتَابَ اللَّهِ کُلَّهُ وَ الْحَقَّ کُلَّهُ.

کِتَابُ الْمَسَائِلِ لِعَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ، سَأَلَ أَخَاهُ مُوسَی علیه السلام عَنِ الِاخْتِلَافِ فِی الْقَضَاءِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی أَشْیَاءَ مِنَ الْمَعْرُوفِ أَنَّهُ لَمْ یَأْمُرْ بِهَا وَ لَمْ یَنْهَ عَنْهَا إِلَّا أَنَّهُ نَهَی عَنْهَا نَفْسَهُ وَ وُلْدَهُ وَ سَاقَ الْحَدِیثَ مِثْلَ مَا مَرَّ

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: یحیی بن سالم گوید: از امام باقر علیه السلام از آنچه عامه از امیرالمؤمنین در مورد ازدواج موقت

روایت می کنند، پرسیدم؟ حضرت فرمود: آن حضرت نه به آن امر کرد و نه از آن نهی نمود، جز خودش و فرزندانش را. عرض کردم: چگونه؟ فرمود: آیه‌ای از قرآن آن را حلال کرده و آیه دیگری آن را

حرام کرده. عرض کردم: آیا یک آیه دیگر آن را نسخ نموده یا هر دو آیه محکم بوده است که سزاوار است بر هر دو عمل شود؟ پس فرمود: برای آنان بیان کرده زیرا خودش و فرزندانش را از آن باز داشته. عرض کردم: چه چیز باعث شد آن حضرت آن را برای مردم بیان نکند؟ فرمود: ترسید که مردم فرمان نبرند. اگر حکومت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام پا بر جا می ماند، کتاب خدا را تماماً، و همه حق را اقامه می کرد. -. تهذیب الاحکام ۷: ۴۶۳ ح ۱۸۵۶ -

کتاب المسائل: علی بن جعفر از برادرش موسی کاظم علیه السلام از اختلاف در قضاوت حضرت علی علیه السلام سؤال کرد: در چیزهای معروفی که آن حضرت به آن امر نکرد و از آن نهی نیز ننمود، مگر خود و فرزندانش را،... تا آخر حدیث. -. مسائل علی بن جعفر: ۱۴۴ ح ۱۷۳ -

**[ترجمه]

«۷۲»

غط، الغیبه للشیخ الطوسی أَبُو مُحَمَّدٍ الْمُحَمَّدِیُّ عَنْ أَبِی الْحُسَیْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ بْنِ تَمَّام عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْکُوفِیِّ خَادِمِ الشَّیْخِ الْحُسَیْنِ بْنِ رَوْحٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سُئِلَ الشَّیْخُ یَعْنِی أَبَا الْقَاسِمِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ کُتُبِ ابْنِ أَبِی الغراقر [الْعَزَاقِرِ](۱) بَعْدَ مَا ذُمَّ وَ خَرَجَتْ فِیهِ اللَّعْنَهُ فَقِیلَ لَهُ فَکَیْفَ نَعْمَلُ

۱- بفتح الغین و کسر القاف هو محمّد بن علی الشلمغانی أبو جعفر، قال النجاشیّ: محمّد بن علی ابن الشلمغانی أبو جعفر المعروف بابن أبی الغراقر، کان متقدما فی أصحابنا فحمله الحسد لابی القاسم الحسین بن روح علی ترک المذهب و الدخول فی المذاهب الردیه، حتی خرجت فیه توقیعات فأخذه السلطان و قتله و صلبه، له کتب منها: کتاب التکلیف و رساله الی ابن همام، و کتاب ماهیه العصمه کتاب الزاهر بالحجج العقلیّه، کتاب المباهله، کتاب الأوصیاء، کتاب المعارف، کتاب الإیضاح، کتاب فضل النطق علی الصمت، کتاب فضائل العمرتین، کتاب الأنوار، و کتاب التسلیم، کتاب الزهاد «البرهان خ ل» و التوحید، کتاب البداء و المشیئه، کتاب الإمامه الکبیر، کتاب الإمامه الصغیر کتاب أبو الفرج محمّد بن علی الکاتب القنانی. قال لنا أبو المفضل محمّد بن عبد اللّه بن المطلب: حدّثنا أبو جعفر محمّد بن علی الشلمغانی فی استتاره بمعلثایا بکتبه. أقول: یأتی ذکره فی محله مفصلا

بِكَتُبِهِ وَ بُيُوتُنَا مِنْهَا مَلِی ءٌ فَقَالَ أَقُولُ فِيهَا مَا قَالَهُ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا وَ قَدْ سُئِلَ عَنْ كُتُبِ بَنِی فَضَّالٍ فَقَالُوا كَيْفَ نَعْمَلُ بِكُتُبِهِمْ وَ بُيُوتُنَا مِنْهَا مَلِی ءٌ فَقَالَ عليه السلام خُذُوا بِمَا رَوَوْا وَ ذَرُوا مَا رَأَوْا.

**[ترجمه]غیبه لشیخ طوسی: از شیخ ابوالقاسم حسین بن روح رضی الله عنه (یکی از نواب اربعه) از کتاب های ابن عزاقر سؤال شد (بعد از آن که مورد مذمت قرار گرفت و توقیعی در مورد لعن آن ها خارج شد)، که: چگونه به کتاب های آنان عمل کنیم

ص: ۲۵۲

در حالی که خانه های ما از آنان پر است؟ او جواب داد من همان را می گویم که امام حسن عسکری علیه السلام در باره کتب بنوفضال فرمود. ایشان فرمود: آنچه را روایت کرده اند بگیرید و رأی های آنان را واگذارید. - . کتاب الغیبه: ۳۸۹-۳۹۰ ح ۳۵۷ -

**[ترجمه]

أقول

قال الشيخ رحمه الله عليه فی العده و أما العداله المراعاه فی ترجيح أحد الخبرين على الآخر فهو أن يكون الراوی معتقدا للحق مستبصرا ثقه فی دينه متحرجا عن الكذب غير متهم فيما يرويه فأما إذا كان مخالفا فی الاعتقاد لأصل المذهب و روى مع ذلك عن الأئمه عليهم السلام نظر فيما يرويه فإن كان هناك بالطريق الموثوق به ما يخالفه وجب اطراح خبره و إن لم يكن هناك ما يوجب اطراح خبره و يكون هناك ما يوافقه وجب العمل به و إن لم يكن من الفرقه المحقه خبر يوافق ذلك و لا يخالفه و لا يعرف لهم قول فيه وجب أيضا العمل به لما

رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا نَزَلَتْ بِكُمْ حَادِثَهٌ لَا تَجِدُونَ حُكْمَهَا فِيمَا رَوَوْا عَنَّا فَانْظُرُوا إِلَى مَا رَوَوْهُ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام فَاعْمَلُوا بِهِ.

و لأجل ما قلناه عملت الطائفه بما رواه حفص بن غياث و غياث بن كلوب و نوح بن دراج و السكونی و غيرهم من العامه عن أئمتنا عليهم السلام و لم ينكروه و لم يكن عندهم خلافه و إذا كان الراوی من فرق الشيعه مثل الفطحيه و الواقفيه و الناووسيه و غيرهم نظر فيما يروونه فإن كان هناك قرينه تعضده أو خبر آخر من جهه الموثوقين بهم وجب العمل به و إن كان هناك خبر يخالفه من طرق الموثوقين وجب إطراح ما اختصوا بروايته و العمل بما رواه الثقه و إن كان ما رووه ليس هناك ما يخالفه و لا يعرف من الطائفه العمل بخلافه وجب أيضا العمل به إذا كان متحرجا فی روايته موثوقا به فی أمانته و إن كان مخطئا فی أصل الاعتقاد و لأجل ما قلناه عملت الطائفه بأخبار الفطحيه مثل عبد الله بن بكير و غيره و أخبار الواقفه مثل سماعه بن مهران و علی بن أبی حمزه و عثمان بن عيسى و من بعد هؤلاء بما رواه بنو فضال و بنو سماعه و الطاطريون و غيرهم فيما لم يكن عندهم فيه خلافه و أما ما يرويه الغلاه و المتهمون و المضعفون و غير هؤلاء فما يختص الغلاه بروايته فإن كانوا ممن عرف لهم حال الاستقامه و حال الغلو

عمل بما رووه فی حال الاستقامه و ترک ما رووه فی حال خطائهم و لأجل ذلک عملت الطائفه بما رواه أبو الخطاب فی حال استقامته و ترکوا ما رواه فی حال تخلیطه و کذا القول فی أحمد بن هلال العبرتائی و ابن أبی غراقر فأما ما یروونه فی حال تخلیطهم فلا یجوز العمل به علی حال و کذا القول فیما یرویه المتهمون و المضعفون إن کان هناک ما یعضد روایتهم و یدل علی صحتها وجب العمل به و إن لم یکن هنا ما یشهد لروایتهم بالصحه وجب التوقف فی أخبارهم و لأجل ذلک توقف المشایخ فی أخبار کثیره هذه صورتها و لم یرووها و استثنوها فی فهارسهم من جمله ما یروونه من المصنفات و أما من کان مخطئا فی بعض الأفعال أو فاسقا فی أفعال الجوارح و کان ثقه فی روایته متحرزا فیها فإن ذلک لا یوجب رد خبره و یجوز العمل به لأن العداله المطلوبه فی الروایه حاصله فیه و إنما الفسق بأفعال الجوارح یمنع من قبول شهادته و لیس بمانع من قبول خبره و لأجل ذلک قبلت الطائفه أخبار جماعه هذه صفتهم.

ثم قال رحمه الله و إذا کان أحد الراویین مسندا و الآخر مرسلا نظر فی حال المرسل فإن کان ممن یعلم أنه لا یرسل إلا عن ثقه یوثق به فلا ترجیح لخبر غیره علی خبره و لأجل ذلک سوت الطائفه بین ما یرویه محمد بن أبی عمیر و صفوان بن یحیی و أحمد بن محمد بن أبی نصر و غیرهم من الثقات الذین عرفوا بأنهم لا یروون و لا یرسلون إلا ممن یوثق به و بین ما أسنده غیرهم و لذلک عملوا بمرسلهم إذا انفرد عن روایه غیرهم فأما إذا لم یکن کذلک و یکون لمن یرسل عن ثقه و غیر ثقه فإنه یقدم خبر غیره علیه فإذا انفرد وجب التوقف فی خبره إلی أن یدل دلیل علی وجوب العمل به فأما إذا انفردت المراسیل فیجوز العمل بها علی الشرط الذی ذکرناه و دلیلنا علی ذلک الأدله التی سنذکرها علی جواز العمل بأخبار الآحاد فإن الطائفه کما عملت بالمسانید عملت بالمراسیل فما یطعن فی واحد منهما یطعن فی الآخر و ما أجاز أحدهما أجاز الآخر فلا فرق بینهما علی حال.

ثم قال نور الله ضریحه فما اخترته من المذهب و هو أن خبر الواحد إذا کان واردا من طریق أصحابنا القائلین بالإمامه و کان ذلک مرویا عن النبی صلی الله علیه و آله و عن أحد من

الأئمه علیهم السلام و کان ممن لا یطعن فی روایته و یکون سدیدا فی نقله و لم یکن هناک قرینه تدل علی صحه ما تضمنه الخبر لأنه إذا کان هناک قرینه تدل علی صحه ذلک کان الاعتبار بالقرینه و کان ذلک موجبا للعلم کما تقدمت القرائن جاز العمل به و الذی یدل علی ذلک إجماع الفرقه المحقه فإنی وجدتها مجتمعه علی العمل بهذه الأخبار التی رووها فی تصانیفهم و دونوها فی أصولهم لا یتناکرون ذلک و لا یتدافعون حتی إن واحدا منهم إذا أفتی بشی ء لا یعرفونه سألوه من أین قلت هذا فإذا أحالهم علی کتاب معروف و أصل مشهور و کان راویه ثقه لا ینکر حدیثه سکتوا و سلموا الأمر فی ذلک و قبلوا قوله هذه عادتهم و سجیتهم من عهد النبی صلی الله علیه و آله و من بعده من الأئمه علیهم السلام و من زمان الصادق جعفر بن محمد علیهما السلام الذی انتشر العلم عنه و کثرت الروایه من جهته فلو لا أن العمل بهذه الأخبار کان جائزا لما أجمعوا علی ذلک و لا یکون لأن إجماعهم فیه معصوم لا یجوز علیه الغلط و السهو و الذی یکشف عن ذلک أنه لما کان العمل بالقیاس محظورا فی الشریعه عندهم لم یعملوا به أصلا و إذا شذ منهم واحد عمل به فی بعض المسائل و استعمل علی وجه المحاجه لخصمه و إن لم یکن اعتقاده ردوا قوله و أنکروا علیه و تبرءوا من قولهم حتی إنهم یترکون تصانیف من وصفناه و روایاته لما کان عاملا بالقیاس فلو کان العمل بخبر الواحد یجری ذلک المجری لوجب أیضا فیه مثل ذلک و قد علمنا خلافه انتهی کلامه قدس سره و لما کان فی غایه المتانه و مشتملا علی الفوائد الکثیره أوردناه و سنفصل القول فی ذلک فی المجلد الآخر من الکتاب إن شاء الله تعالی.

ص: ۲۵۵

**[ترجمه]شیخ طوسی در کتاب العده می گوید: عدالت که باید در ترجیح یکی از دو حدیث بر دیگری مراعات شود این است که راوی معتقد به حق باشد، و از ضلالت و باطل برگشته باشد، و مورد اطمینان در دینش باشد، و از دروغ دوری کند و در آنچه روایت می کند، متهم نباشد. پس در نتیجه هنگامی که راوی مخالف اعتقاد به اصل مذهب باشد و با این حال از امامان علیه السلام روایت کند، در این صورت به آنچه روایت کرده نگاه می کنیم. پس اگر راه مطمئنی بر مخالفتش باشد، واجب است خبر و حدیثش را کنار بگذاریم و در غیر این صورت، در حالی که حدیث

موافق آن هم داریم، عمل به آن واجب است. و اگر از فرقه و گروه حق، موافق یا مخالفی نباشد و برای فرقه محقه فتوایی در آن مورد شناخته نشود، عمل به آن واجب است. از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرموده است: وقتی حادثه ای برای شما پیش آمد، حکم آن را در روایاتی که از ما نقل شده نخواهید، پس حکم آن را از آنچه که از علی علیه السلام روایت شده بیابید و عمل کنید.

به خاطر آنچه که ما آن را گفتیم، طائفه شیعه به آنچه که حفص بن غیاث و غیاث بن کلوب و نوح بن دراج سکونی و سایر افراد از اهل سنت که از امامان ما علیهم السلام روایت کرده‌اند، عمل کرده اند و آن را انکار نکرده اند و خلافی هم مشاهده نشده است؛ و اگر راوی از گروه شیعه بود مانند گروه فطحیه و واقفیه و ناووسیه و سایر افراد، در روایات آنان اشکال هست. اگر قرینه ای باشد که روایت از موثقین در همین باب نقل شده، روایت این ها را دور بریزید و به آنچه که موثقین روایت کرده اند، عمل می شود، ولی اگر روایت مخالفی در اینجا نبود و همچنین طائفه عمل به خلاف آن نکرده اند، عمل به آن واجب است، زمانی که راوی در اخذ روایت کوشا و در ادای امانت مورد اطمینان باشد، هر چند که در اصل اعتقاد اشتباه می کند. و به خاطر آنچه که ما گفته ایم، طائفه (شیعه) به اخبار فطحیه مثل عبدالله بن بکیر و دیگران و به اخبار واقفیه مثل سماعه بن مهران و علی بن حمزه و عثمان بن عیسی و کسانی که از این گروه بوده اند، عمل کرده اند و آن چه که بنو فضال و بنو سماعه و طاطریون و سایر افراد در آنجاها که روایت خلاف آن نقل نشده باشد را روایت کرده اند. و اما آنچه را که غالیان و آن هایی که متهم هستند و تضعیف شدگان و غیر آنان روایت می کنند:

اما آنچه را که غالیان روایت کرده اند، اگر از کسانی هستند که حالشان درست شناخته شده بود و بعداً غلو پیدا کردند،

ص: ۲۵۳

آنچه را که در زمان درستی عقیده نقل کرده اند، به آن عمل می شود و آنچه را که در زمان اشتباه عقیدتی نقل کرده اند، ترک می شود و برای همین شیعه به خبری که ابوالخطاب در زمان درستی عقیده نقل کرده، عمل کرده است؛ و اما آنچه را که در زمان اشتباه عقیدتی نقل کرده، ترک کرده اند.

و همچنین این مطالب در مورد احمد بن هلال عبرتائی و ابن ابی عزاقر نیز هست. آنچه را که این ها در زمان اشتباه عقیدتی نقل کرده اند، عمل به آن جایز نیست. و همین مطلب در مورد افرادی که متهم و ضعیف هستند نیز می باشد. اگر روایتی را که آن‌ها نقل کرده اند، روایتی است که آن را و صحتش را تأیید کند، به آن عمل می شود و لیکن اگر چیزی که صحت روایت آنان را تأیید می کند پیدا نشد، باید در خبر این دو گروه توقف کرد، و برای همین، بزرگان در اخبار زیادی که این

گونه بوده است توقف کرده اند و روایت را نقل نکرده اند و همگی در کتاب های فهرستشان، آنچه را که از تصنیفات آن ها روایت شده است، استثنا کرده اند.

اما اگر راوی از کسانی بود که در بعضی از کارهایش اشتباه کرد و در بعضی از کارهایش فاسق بود ولیکن در نقل روایت مورد اطمینان بود و هنگام نقل روایت از فسق دوری می کرد، در این هنگام نباید خبر او رد شود و عمل به آن جایز است، چون عدالتی را که در روایت لازم است در این مورد حاصل شده است، و لیکن فسق در اعمالش سبب قبول نشدن گواهی دادن(شهادت) او می شود، ولی مانع قبول خبرش نیست؛ برای همین طائفه شیعه اخبار این جماعت را با این صفت قبول کرده اند.

سپس مرحوم شیخ - رضی الله عنه - فرمود: اگر یکی از دو راوی روایتش مسند بود و دیگری روایتش مرسل. آن روایت مرسل را نگاه می کنیم، اگر دانسته شود که این راوی غیر از ثقه ای که به آن اطمینان دارد، از دیگری سلسله سند را حذف نمی کند، خبر غیر او بر خبر او ترجیح داده نمی شود و به خاطر همین، طائفه شیعه بین آنچه را که محمّد بن ابی عمیر و صفوان بن یحیی و احمد بن محمّد بن ابی نصر و سایر افراد از این ثقات - کسانی که شناخته شده اند به این که روایت نمی کنند و حذف سند نمی کنند مگر این که از کسانی که مورد اطمینان هستند روایت را شنیده باشند و بین آنچه را که دیگران با سند کامل نقل کرده اند - مساوی برخورد کرده اند و برای همین مطلب، مرسلات این ها (حذف سند شده ها) را به تنهایی نقل کرده اند.

و اما اگر این گونه نبود و هم از ثقه حذف سند کرده و هم از غیر ثقه حذف سند کرده، در این هنگام خبر غیر او بر او مقدم می شود و اگر خودش در نقل این روایت تنها است، باید توقف کرد تا دلیلی بر وجوب عمل به آن خبر پیدا شود.

و اگر فقط احادیث را با حذف سند نقل می کند، با شرطی که قبلاً گفته شد، عمل به آن جایز خواهد بود و دلیل ما آن برهان هایی است که بعداً ما بر جواز عمل به خبرهای واحد یادآور خواهیم شد. پس طائفه شیعه همان طور که به روایت با سند عمل می کنند، همان گونه به روایتی که سندش حذف شده نیز عمل می کنند و هر نکوهشی که در هر کدام از این ها باشد، در دیگری نیز خواهد بود و اگر هر کدام اجازه داده شده باشد، در دیگری هم اجازه داده شده است؛ پس فرقی بین مسند و مرسل نیست.

سپس مرحوم شیخ که خدا ضریحش را نورانی کند می فرماید: آن روشی را که من انتخاب کرده ام این است که اگر خبر واحد از طریق اصحاب ما که قائل به امامت امامان هستند وارد شود و آن روایت از رسول خدا صلی الله علیه وآله و از یکی از

ص: ۲۵۴

ائمه هدی علیه السلام باشد و از راوی نکوهشی در نقل روایتش نباشد و از لحاظ نقل روایت سختگیر باشد و قرینه ای هم نباشد که بر صحت آنچه را که مضمون خبر است دلالت کند (چون که اگر قرینه ای در اینجا باشد، دلالت بر صحت خبر می کند، ولی اعتبار و ملاک آن قرینه خواهد بود و این موجب علم در خبر می شود) همچنان که در قرائن قبلی گذشت، عمل به

آن جایز است و دلیل بر این مطلب، اجماع گروه حقه (شیعه) آنطور که من دریافته ام است که همه به این اخبار عمل کرده اند و مؤلفات و تصنیف هایشان، آن روایات را نقل کرده اند و در کتب اصول خود تدوین کرده اند و انکار هم نکرده اند و این روایات را دور نریخته اند، تا آن جا که اگر یکی از این بزرگان بخواهد فتوی به چیزی بدهد، از او پرسیده نمی شود که از کجا این را گفته ای؟ همان گونه که وقتی به آن ها می گوید، کتابی معروف و اصلی مشهور دلیل فتوی من است و روایت مورد اطمینان است و حدیث او انکار نمی شود، ساکت می شوند و مطلب را قبول می کنند؛ این روش و عادت شیعه از زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله و بعد از او زمان های ائمه علیهم السلام بوده است و مخصوصاً در زمان امام صادق علیه السلام که علم از آن امام گسترش یافت و روایت از جانب آن حضرت زیاد شد. اگر عمل به این اخبار هم نباشد، همین که بر آن اجماع کرده اند، جایز است؛ چرا این گونه نباشد؟ چه بسا که در اجماعشان معصوم وجود داشته است و اشتباه و فراموشی در معصوم راه ندارد؛ و آنچه که پرده از روی مطلب بر می دارد این است که چون در مذهب ائمه اهل بیت علیهم السلام عمل به قیاس جایز نیست، زمانی که به خبر واحد برخورد کردند به آن عمل می کنند و به این وسیله بر دشمن استدلال می آورند. و اگر مطابق اعتقاد نباشد آن را رد می کنند و انکار می کنند و از گفتار آنان دوری می کنند، تا آنجا که تصانیف آنان را دور می ریزند، چون در روایاتش عمل به قیاس جایز شمرده شده است. و اگر در عمل به خبر واحد نیز همین روش، مانند عمل به قیاس باشد، همان برخورد با آن می شود، در حالی که ما خلاف این را اطلاع داریم.

چون این مطلب شیخ در نهایت متانت بوده و فوائد زیادی دارد، ما آن را آوردیم و در مجلد آخر، مفصلا گفتار شیخ را در این باب خواهیم آورد.

ص: ۲۵۵

**[ترجمه]

باب ۳۰ من بلغه ثواب من الله علی عمل فأتی به

الأخبار

«۱»

- ثو، ثواب الأعمال أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ هِشَامٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ بَلَغَهُ شَیْ ءٌ مِنَ الثَّوَابِ عَلَی شَیْ ءٍ مِنَ الْخَیْرِ فَعَمِلَهُ کَانَ لَهُ أَجْرُ ذَلِکَ وَ إِنْ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمْ یَقُلْهُ.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: صفوان از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: کسی که به او رسیده باشد که در کار خیری ثواب است و آن کار را به خاطر حدیث پیامبرصلی الله علیه وآله انجام دهد، به آن ثواب می رسد گرچه پیامبرصلی الله علیه وآله آن را نگفته باشد. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۱۶۲ ب ۲۷۰ -

**[ترجمه]

«۲»

– سن، المحاسن أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ بَلَغَهُ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله شَیْ ءٌ مِنَ الثَّوَابِ فَفَعَلَ ذَلِکَ طَلَبَ قَوْلِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله کَانَ لَهُ ذَلِکَ الثَّوَابُ وَ إِنْ کَانَ النَّبِیُّ لَمْ یَقُلْهُ.

**[ترجمه]المحاسن: مروان از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: کسی که برایش در عملی، ثواب از پیامبرصلی الله علیه وآله رسیده باشد و آن کار را به خاطر حدیث پیامبرصلی الله علیه وآله انجام دهد، به آن ثواب می رسد گرچه پیامبرصلی الله علیه وآله آن را نگفته باشد. – . محاسن: ۲۵ ثواب ب.ح ۱ –

**[ترجمه]

«۳»

– سن، المحاسن أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ بَلَغَهُ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله شَیْ ءٌ مِنَ الثَّوَابِ فَعَمِلَهُ کَانَ أَجْرُ ذَلِکَ لَهُ وَ إِنْ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمْ یَقُلْهُ.

**[ترجمه]المحاسن: هشام بن سالم از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: کسی که برایش از رسول خدا صلی الله علیه و آله ثوابی برای کاری رسیده باشد، پس آن کار را انجام دهد، اجر آن کار برایش محفوظ است، گرچه رسول خدا صلی الله علیه و آله نفرموده باشد. – . محاسن: ۲۵ ثواب ب.ح ۲ –

**[ترجمه]

بیان

هذا الخبر من المشهورات رواه الخاصه و العامه بأسانید– و رواه ثقه الإسلام فی الکافی عن علی بن إبراهیم عن أبیه عن ابن أبی عمیر عن هشام بن سالم مثل ما مر.

**[ترجمه]خبر فوق از اخبار مشهوره با اسناد میان شیعه و اهل سنت است و ثقه السلام کلینی آن را در کتاب کافی به سند علی بن ابراهیم نقل کرده است.

**[ترجمه]

«۴»

– وَ رُوِیَ أَیْضاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عِمْرَانَ الزَّعْفَرَانِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه

السلام يَقُولُ مَنْ بَلَغَهُ ثَوَابٌ مِنَ اللَّهِ عَلَى عَمَلٍ فَعَمِلَ ذَلِكَ الْعَمَلَ الْتِمَاسَ ذَلِكَ الثَّوَابِ أَوتِيَهُ وَ إِنْ لَمْ يَكُنِ الْحَدِيثُ كَمَا بَلَغَهُ.

و قال السيد ابن طاوس رحمه الله بعد إيراد روايه هشام بن سالم من الكافى بالسند المذكور و وجدنا هذا الحديث فى أصل هشام بن سالم رحمه الله عن الصادق عليه السلام.

**[ترجمه]محمد بن مروان گويد: از امام باقر عليه السلام شنيدم مى فرمود: كسى كه ثوابى از طرف خدا برايش در كارى برسد، پس آن كار را به خاطر ثوابش انجام دهد، به آن ثواب مى رسد گرچه حديثى در آن مورد نداشته باشيم.

سيد ابن طاووس بعد از ذكر روايت هشام بن سالم از كتاب شريف كافى به سند مذكور گفته: اين حديث را در اصل هشام بن سالم - رحمه الله - از امام صادق عليه السلام يافتم. - . كافى ۲: ۸۷ ب ۴۶ ح ۱ -

**[ترجمه]

أقول

و لورود هذه الأخبار ترى الأصحاب كثيرا ما يستدلون بالأخبار الضعيفه و المجهوله عن السنن و الآداب و إثبات الكراهه و الاستحباب و أورد عليه بوجوه الأول أن الاستحباب أيضا حكم شرعى كالوجوب فلا وجه للفرق بينهما و الاكتفاء فيه بالضعاف و الجواب أن الحكم بالاستحباب فيما ضعف مستنده ليس فى ب

الحقیقه بذلک المستند الضعیف بل بالأخبار الکثیره التی بعضها صحیح.

و الثانی تلک الروایات لا تشمل العمل الوارد فی خبر ضعیف من غیر ذکر ثواب فیه و الجواب أن الأمر بشی ء من العبادات یستلزم ترتب الثواب علی فعله و الخبر یدل علی ترتب الثواب التزاما و هذا یکفی فی شمول تلک الأخبار له و فیه نظر.

و الثالث أن الثواب کما یکون للمستحب کذلک یکون للواجب فلم خصصوا الحکم بالمستحب و الجواب أن غرضهم أن بتلک الروایات لا تثبت إلا ترتب الثواب علی فعل ورد فیه خبر یدل علی ترتب الثواب علیه لا أنه یعاقب علی ترکه و إن صرح فی الخبر بذلک لقصوره من إثبات ذلک الحکم و تلک الروایات لا تدل علیه فالحکم الثابت لنا من هذا الخبر بانضمام تلک الروایات لیس إلا الحکم الاستحبابی.

و الرابع أن بین تلک الروایات و بین ما یدل علی عدم العمل بقول الفاسق من قوله تعالی إِنْ جاءَکُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَیَّنُوا عموما من وجه فلا ترجیح لتخصیص الثانی بالأول بل العکس أولی لقطعیه سنده و تأیده بالأصل إذ الأصل عدم التکلیف و براءه الذمه منه و یمکن أن یجاب بأن الآیه تدل علی عدم العمل بقول الفاسق بدون التثبت و العمل به فیما نحن فیه بعد ورود الروایات لیس عملا بلا تثبت فلم تخصص الآیه بالأخبار بل بسبب ورودها خرجت تلک الأخبار الضعیفه عن عنوان الحکم المثبت فی الآیه الکریمه.

ثم اعلم أن بعض الأصحاب یرجعون فی المندوبات إلی أخبار المخالفین و روایاتهم و یذکرونها فی کتبهم و هو لا یخلو من إشکال لورود النهی فی کثیر من الأخبار عن الرجوع إلیهم و العمل بأخبارهم لا سیما إذا کان ما ورد فی أخبارهم هیئه مخترعه و عباده مبتدعه لم یعهد مثلها فی الأخبار المعتبره و الله تعالی یعلم.

ص: ۲۵۷

**[ترجمه]به خاطر وارد شدن این اخبار می بینی که بسیاری از اصحاب و علمای مذهب اثنی عشری به اخبار ضعیف و مجهول از سنن و آداب و کراهت و استحباب استدلال می کنند تا به آنها اثبات نمایند. بر این روش اشکالات زیر وارد شده است.

اول: قطعا استحباب مثل وجوب حکم شرعی است، بین وجوب و استحباب فرقی وجود ندارد، و اکتفا کردن به احادیث ضعیف در استحباب، مثل اکتفا کردن به احادیث ضعیف در اثبات وجوب، اشکال دارد.

جواب: حکم بر استحباب در جایی که مستند آن حکم ضعیف باشد، آن حکم حقیقتاً به خاطر آن مستند

ص: ۲۵۶

ضعیف نیست، بلکه به خاطر اخبار زیادی است که بعضی از آن اخبار صحیح می باشد.

دوم: این روایات باب ۳۰ شامل عملی که در خبر ضعیف و بدون ذکر ثواب وارد شده است، نمی گردد.

جواب: امر به چیزی از عبادات که مستلزم مترتب شدن ثواب بر فعل آن امر است و خبر هم بر ترتب ثوابی که لازمه آن است دلالت می کند، این مقدار بر شامل شدن آن اخبار امر به عبادات را کفایت می کند.

در این جواب، اشکال وجود دارد.

سوم: همان طوری که برای مستحب ثواب می باشد، برای واجب نیز ثواب است، پس علماء حکم را به مستحب اختصاص نداده اند.

جواب: غرض و مقصد علماء این است که این روایات ثابت نمی کند مگر ترتب ثواب بر فعلی را که در مورد آن خبری وارد شده است. و دلالت بر ترتب ثواب در آن می کند، نه اینکه در صورت ترکش عقاب می شود ، اگر چه در خبر، به خاطر کوتاه بودن خبر از اثبات آن حکم، به این موضوع تصریح شده است، و آن

روایات دلالتی بر این مطلب نمی کند، پس حکمی که برای ما از این خبر به اضافه آن روایات ثابت می شود، به جز حکم استحبابی نیست.

چهارم: بین این روایات و بین چیزی که بر عدم قبول قول فاسق، دلالت می کند که عبارت از آیه قرآن باشد: «إِنْ جاءَکُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَیَّنُوا»، - . حجرات / ۶ - {اگر فاسقی برایتان خبری آورد، نیک وارسی کنید}، عموم من وجه است، پس ترجیحی برای اختصاص دادن آیه فقط در مورد حکم واجب در جایی که قول فاسق قبول نمی شود، وجود ندارد. بلکه برعکس، اولی بهتر است، یعنی ما قول فاسق را در هیچ مورد قبول نکنیم و حتی در موارد استحباب و کراهت هم تبیّن بکنیم. این دلیل دوم سندش قطعی بوده و این مطلب با اصل تأیید شده است، زیرا اصل، عدم تکلیف و برائت ذمه از آن حکم است.

ممکن است از این اشکال جواب داده شود به اینکه آیه مبارکه دلالت می کند بر عمل نکردن به قول فاسق بدون تحقیق، و عمل به قول فاسق به «ما نحن فیه»، بعد از وارد شدن روایات است که این عمل، عمل بدون تفحص نیست، پس آیات به واسطه اخبار تخصیص پیدا نمی کند. بلکه به سبب وارد شدن این آیه مبارکه، اعم از اخبار ضعیفه از عنوان حکم، از عنوان حکمی که در آیه است، تخصصاً خارج می گردد.

پس بدان که بعضی از علمای ما، در مستحبات به اخبار اهل تسنن و روایات اینها مراجعه می کنند و آن ها را در کتاب هایشان ذکر می نمایند. این موضوع خالی از اشکال نیست، چون در بسیاری از اخبار، از رجوع کردن به اهل سنت و عمل به اخبار آنان نهی وارد شده است، به خصوص زمانی که در اخبار آنها یک شکل اختراعی و یا یک عبادت بدعتی وارد شده باشد، که مثل آن در اخبار معتبره اهل بیت علیهم السلام مشهود نباشد، خدا می داند.

ص: ۲۵۷

**[ترجمه]

باب ۳۱ التوقف عند الشبهات و الاحتیاط فی الدین

الآیات

حمعسق: «وَ مَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْ ءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ»(۱۰)

lt;meta info="-وَ مَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْ ءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذلِكُمُ اللَّهُ رَبِّى عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ إِلَيْهِ أُنِيبُ - . شوری / ۱۰ -

{و درباره هر چیزی اختلاف پیدا کردید، داوریش به خدا [ارجاع می گردد]. چنین خدایی پروردگار من است. بر او توکل کردم و به سوی او بازمی گردم.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

- لی، الأمالی للصدوق الْوَرَّاقُ عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَخِيهِ عَلِيٍّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ (۱) عَنِ الْحَارِثِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ الْأَحْوَلِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْأُمُورُ ثَلَاثَةٌ أَمْرٌ تَبَيَّنَ لَكَ رُشْدُهُ فَاتَّبِعْهُ وَ أَمْرٌ تَبَيَّنَ لَكَ غَيُّهُ فَاجْتَنِبْهُ وَ أَمْرٌ اخْتُلِفَ فِيهِ فَرُدَّهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْخَبَرَ.

ل، الخصال أبی عن محمد العطار عن الحسین بن إسحاق التاجر عن علی بن مهزیار عن الحسن بن سعید عن الحارث إلی آخر ما نقلنا یه، من لا یحضره الفقیه عن علی بن مهزیار مثله.

**[ترجمه]أمالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده که آن حضرت فرمود: امور سه گونه است: امری که رهیابی آن بر تو آشکار است، پیرو آن باش؛ و امری که گمراهی‌اش بر تو آشکار است، از آن کناره کن؛ و امری که مورد اختلاف است، آن را به خدای عز و جل برگردان. - . امالی صدوق: ۲۵۱ م ۵۰ ح ۱۱ -

الخصال: حارث مثل آن را روایت کرده است. - . خصال: ۱۵۳ ب ۳ ح ۸۹ -

من لا یحضره الفقیه: علی بن مهزیار مثل آن را روایت کرده است. - . من لا یحضره الفقیه ۴: ۴۰۰ ح ۵۸۵۸ -

**[ترجمه]

«۲»

- ل، الخصال مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ أَبِی شُعَیْبٍ (۲) یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَوْرَعُ النَّاسِ مَنْ وَقَفَ عِنْدَ الشُّبْهَهِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]الخصال: ابو شعیب گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: پارساترین مردم کسی است که در مورد شبهه توقف کند... تا آخر حدیث. - . خصال: ۱۶ ب ۱ ح ۵۶ -

**[ترجمه]

«۳»

- ما، الأمالی للشیخ الطوسی فِی وَصِیَّهِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عِنْدَ وَفَاتِهِ أُوصِیکَ یَا بُنَیَّ بِالصَّلَاهِ عِنْدَ وَقْتِهَا وَ الزَّکَاهِ فِی أَهْلِهَا عِنْدَ مَحَلِّهَا وَ الصَّمْتِ عِنْدَ الشُّبْهَهِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امیرالمؤمنین علیه السلام هنگام شهادتش وصیت فرمود: ای فرزندانم! شما را به نماز اول وقت سفارش می کنم و پرداخت زکات در جایش و به اهلش و سکوت نزد شبهه... تا آخر خبر. - . امالی طوسی ۱: ۶ -

**[ترجمه]

«۴»

- ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْکَاتِبِ عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ زَکَرِیَّا بْنِ یَحْیَی عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ الْجَعْفَرِیِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ لِکُمَیْلِ بْنِ زِیَادٍ فِیمَا قَالَ یَا کُمَیْلُ أَخُوکَ دِینُکَ فَاحْتَطْ لِدِینِکَ بِمَا شِئْتَ.

جا، المجالس للمفید الکاتب مثله.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: داود بن قاسم جعفری از امام رضا علیه السلام روایت کرد: امیرالمؤمنین علیه السلام به کمیل بن زیاد فرمود: ای کمیل! دین تو برادر توست، هر چه قدر می خواهی در دینت احتیاط کن. - . امالی طوسی ۴: ۱۰۹ -

مجالس مفید: کاتب مثل آن را روایت کرده است. - . امالی المفید: ۲۸۳ م ۳۳ ح ۹ -

**[ترجمه]

«۵»

- ما، الأمالی للشیخ الطوسی فِی وَصِیَّهِ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ قَدْ أَثْبَتْنَاهَا فِی بَابِ اخْتِلَافِ الْأَخْبَارِ أَنَّهُ قَالَ: وَ إِنِ اشْتَبَهَ الْأَمْرُ عَلَیْکُمْ فَقِفُوا عِنْدَهُ وَ رُدُّوهُ إِلَیْنَا حَتَّی نَشْرَحَ لَکُمْ مِنْ ذَلِکَ مَا شُرِحَ لَنَا.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: از جمله وصیت های امام باقر علیه السلام است که ما آن را در باب اختلاف احادیث آورده ایم که آن حضرت فرمود: هر گاه امر بر شما مشتبه شد، نزد شبهه توقف کنید و آن را به سوی ما رد کنید تا آنچه برای ما شرح داده شده را برای شما توضیح دهیم. - . امالی طوسی ۹: ۲۳۷ -

**[ترجمه]

«۶»

- ما، الأمالی للشیخ الطوسی شَیْخُ الطَّائِفَهِ عَنِ ابْنِ الْحَمَّامِیِّ عَنْ أَبِی سَهْلٍ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زِیَادٍ

ص: ۲۵۸

۱- هو أخو الحسین بن سعید الأهوازی المتقدم

۲- هو صالح بن خالد أبو شعیب المحاملی الکوفیّ ثقه من رجال أبی الحسن موسی علیه السلام.

الْقَطَّانِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی كَثِيرٍ الْقَاضِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ السَّرِیِّ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: صَعِدَ النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ عَلَى الْمِنْبَرِ بِالْكُوفَهِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَقُولُ إِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى وَ إِنَّ حِمَى اللَّهِ حَلَالُهُ وَ حَرَامُهُ وَ الْمُشْتَبِهَاتُ بَيْنَ ذَلِكَ كَمَا لَوْ أَنَّ رَاعِياً رَعَى إِلَى جَانِبِ الْحِمَى لَمْ تَلْبَثْ غَنَمُهُ أَنْ تَقَعَ فِی وَسَطِهِ فَدَعُوا الْمُشْتَبِهَاتِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی:

ص: ۲۵۸

سری بن عامر می گوید: نعمان بن بشیر بر منبر کوفه بالا رفت، حمد و ثنای خدا را به جای آورد و گفت: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم می فرمود: هر مِلکی حریمی دارد و حریم خداوند حلال و حرام و مشتبهات بین آن دو است. اگر چوپانی نزدیک قرقگاه و مکان ممنوعه گوسفندان را بچراند، گوسفندان به آن مکان وارد خواهند شد؛ پس شما هم مشتبهات را ترک کنید. - . امالی طوسی ۱۳: ۳۹۰ -

**[ترجمه]

«۷»

- سن، المحاسن أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ أَبِی سَعِيدٍ الزُّهْرِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ أَوْ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْوُقُوفُ عِنْدَ الشُّبْهَهِ خَيْرٌ مِنَ الِاقْتِحَامِ فِی الْهَلَكَهِ وَ تَرْكُكَ حَدِيثاً لَمْ تُرْوَهُ خَيْرٌ مِنْ رِوَايَتِكَ حَدِيثاً لَمْ تُحْصِهِ.

ین، کتاب حسین بن سعید و النوادر علی بن النعمان مثله- شی، تفسیر العیاشی عن السکونی عن جعفر عن أبیه عن علی علیه السلام مثله- شی، تفسیر العیاشی عن عبد الأعلی عن الصادق علیه السلام مثله:

غو، غوالی اللئالی فِی أَحَادِيثَ رَوَاهَا الشَّيْخُ شَمْسُ الدِّينِ مُحَمَّدُ بْنُ مَكِّیٍّ قَالَ النَّبِیُّ صلى الله عليه و آله دَعْ مَا يُرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يُرِيبُكَ

**[ترجمه]المحاسن: از ابوسعید زهری از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام روایت می کند: که آن حضرت فرمود: توقف نزد شبهه بهتر از افتادن در هلاکت است،

شما اگر یک حدیث را ترک کنی و روایت نکنی، بهتر است از روایت کردن تو احادیث بی شمار را. - . محاسن: ۲۱۵ -

کتاب حسین بن سعید و نوادر: علی بن نعمان مثل آن را روایت کرده است. - . زهد: ۵۳ ب ۲ ح ۴۱ -

تفسیر عیاشی: سکونی از امام صادق علیه السلام از حضرت علی علیه السلام مثل آن روایت کرده است. - . تفسیر عیاشی ۱:

۱۹ ح ۲ -

تفسیر عیاشی: عبدالاعلی از امام صادق علیه السلام مثل آن را روایت کرده است. - . تفسیر عیاشی ۲: ۱۲۱ ح ۱۵۰ -

عوالی اللئالی: شمس الدین محمد بن مکی روایت کرده است: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آنچه تو را به شک می اندازد رها کن و به سوی چیزی یقینی برو. - . عوالی اللئالی ۱: ۳۹۴ ح ۴۰ -

**[ترجمه]

«۸»

- وَ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ.

**[ترجمه]هر کس از شبهه ها بپرهیزد، دینش را پاک نگه داشته است.

**[ترجمه]

«۹»

- وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام لَکَ أَنْ تَنْظُرَ الْحَزْمَ وَ تَأْخُذَ الْحَائِطَهَ لِدِينِکَ.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: باید برای یقین منتظر بمانی و دیواری برای دینت بگیری. - . همان -

**[ترجمه]

۱۰»

»یب، تهذیب الأحکام عَلِيُّ بْنُ السِّنْدِيِّ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام عَنْ رَجُلَيْنِ أَصَابَا صَيْداً وَ هُمَا مُحْرِمَانِ الْجَزَاءُ بَيْنَهُمَا أَمْ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا جَزَاءٌ فَقَالَ علیه السلام لَا بَلْ عَلَيْهِمَا جَمِيعاً وَ يَجْزِي كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا الصَّيْدَ فَقُلْتُ إِنَّ بَعْضَ أَصْحَابِنَا سَأَلَنِي عَنْ ذَلِکَ فَلَمْ أَدْرِ مَا عَلَيْهِ فَقَالَ إِذَا أَصَبْتُمْ مِثْلَ هَذَا فَلَمْ تَدْرُوا فَعَلَيْكُمْ بِالاحْتِيَاطِ حَتَّى تَسْأَلُوا عَنْهُ فَتَعْلَمُوا.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: عبدالرحمان ابن حجاج می گوید: از امام کاظم علیه السلام سؤال کردم: دو نفر مُحرِم شکار کرده اند، آیا کفاره به عهده هر دو نفر آن ها است یا هر یک جداگانه کفاره بپردازند؟ فرمود: بر هر دو کفاره است و هر دو این ها مرتکب گناه شده اند. عرض کردم: بعضی اصحاب ما از این مسئله از من سؤال کردند و من حکم آن را نمی دانستم.

فرمود: هر گاه مثل این مسئله پیش آمد و حکم آن را ندانستید، بر شما باد به احتیاط، تا آن را سؤال کنید و بدانید. - . عوالی

اللئالی ۱: ۳۹۵ ح ۴۲ -

**[ترجمه]

۱۱»

»یب، تهذیب الأحکام الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَهَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَضَّاحٍ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى الْعَبْدِ الصَّالِحِ علیه السلام يَتَوَارَى الْقُرْصُ وَ يُقْبِلُ اللَّيْلُ ارْتِفَاعاً وَ تَسْتُرُ عَنَّا الشَّمْسُ وَ تَرْتَفِعُ فَوْقَ الْجَبَلِ حُمْرَةٌ وَ يُؤَذِّنُ عِنْدَنَا الْمُؤَذِّنُونَ فَأُصَلِّى حِينَئِذٍ وَ أُفْطِرُ إِنْ كُنْتُ صَائِماً أَوْ أَنْتَظِرُ حَتَّى تَذْهَبَ الْحُمْرَهُ فَكَتَبَ إِلَيَّ أَرَى لَکَ أَنْ تَنْتَظِرَ حَتَّى تَذْهَبَ الْحُمْرَهُ

وَ تَأْخُذَ بِالْحَائِطَهِ لِدِينِکَ.

**[ترجمه]تهذيب الأحكام: عبدالله وضاح گويد: محضر امام موسى كاظم عليه السلام نوشتم: خورشيد پشت كوه پنهان مى شود و شب بالا مى آيد و آفتاب از ما پوشيده مى شود، سرخى از سر كوه بالا مى آيد، موذنى كه نزد ماست اذان مى گويد، آيا در اين هنگام نماز بخوانم و اگر روزه باشم، روزه ام را افطار كنم، يا منتظر بمانم تا سرخى از بين برود؟ پس نوشت: به نظر من منتظر بمان تا سرخى برطرف شود.

ص: ۲۵۹

در مورد دينت احتياط كن. - . تهذيب الاحكام ۵: ۴۶۶ ح ۱۶۳۱ -

**[ترجمه]

أقول

قد مر فى باب آداب طلب العلم (۱) عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام فَاسْأَلِ الْعُلَمَاءَ مَا جَهِلْتَ وَ إِيَّاکَ أَنْ تَسْأَلَهُمْ تَعَنُّتاً وَ تَجْرِبَهً وَ إِيَّاکَ أَنْ تَعْمَلَ بِرَأْيِکَ شَيْئاً وَ خُذْ بِالاحْتِيَاطِ فِى جَمِيعِ مَا تَجِدُ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ اهْرُبْ مِنَ الْفُتْيَا هَرَبَکَ مِنَ الْأَسَدِ وَ لَا تَجْعَلْ رَقَبَتَکَ لِلنَّاسِ جِسْراً.

**[ترجمه]در باب آداب طلب علم گذشت كه امام صادق عليه السلام فرمود: آنچه را نمى دانى از دانشمندان سؤال كن و بپرهيز از اين كه از آن ها سؤال آزمايشى كنى و دورى نما از اين كه در چيزى به رأى خود عمل كنى. در هر چيز كه احتياط راه دارد به احتياط عمل كن. از فتوا دادن فرار كن مانند فرار كردن تو از شير، و گردنت را پلى براى مردم قرار نده.

**[ترجمه]

«۱۲

»الطُّرَفُ، لِلسَّيِّدِ عَلِيِّ بْنِ طَاوُسٍ قُدِّسَ سِرُّهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الْوَصِيَّهِ لِعِيسَى بْنِ الْمُسْتَفَادِ (۲) عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عِنْدَ عَدِّ شُرُوطِ الْإِسْلَامِ وَ عُهُودِهِ وَ الْوُقُوفُ عِنْدَ الشُّبْهَهِ وَ الرَّدُّ إِلَى الْإِمَامِ فَإِنَّهُ لَا شُبْهَهَ عِنْدَهُ.

**[ترجمه]الطرف: سيد ابن طاووس به نقل از كتاب وصيت عيسى بن مستفاد از حضرت امام موسى كاظم عليه السلام از پدرانش روايت كرده: رسول خدا صلى الله عليه و آله هنگام شمردن شرايط اسلام و پيمان هاى آن و توقف كردن نزد شبهه و رد كردن آن به امام فرمود: زيرا اين كار بدون شبهه است.

**[ترجمه]

۱۳»

»وَ قَالَ صلی الله علیه و آله وَ عَلَی أَنْ تُحَلِّلُوا حَلَالَ الْقُرْآنِ وَ تُحَرِّمُوا حَرَامَهُ وَ تَعْمَلُوا بِالْأَحْکَامِ وَ تَرُدُّوا الْمُتَشَابِهَ إِلَی أَهْلِهِ فَمَنْ عَمِیَ عَلَیْهِ مِنْ عَمَلِهِ شَیْ ءٌ لَمْ یَکُنْ عَلِمَهُ مِنِّی وَ لَا سَمِعَهُ فَعَلَیْهِ بِعَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ فَإِنَّهُ قَدْ عَلِمَ کَمَا قَدْ عَلِمْتُهُ ظَاهِرَهُ وَ بَاطِنَهُ وَ مُحْکَمَهُ وَ مُتَشَابِهَهُ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه وآله می فرمود: حلال قرآن را حلال و حرام آن را حرام بدانید و به محکمات قرآن عمل کنید و متشابه آن را به اهلش برگردانید. کسی که در کارش علمی از طرف من نداشته باشد و حدیثی از من نشنیده باشد، باید به علی بن طالب علیه السلام مراجعه کند، زیرا او دانا است، همان طوری که من ظاهر و باطن و محکم و متشابه قرآن را می دانم. - . تهذیب الاحکام ۲: ۲۹۵ ح ۱۰۳۱ -

**[ترجمه]

۱۴»

»نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَیْکُمْ فَرَائِضَ فَلَا تُضَیِّعُوهَا وَ حَدَّ لَکُمْ حُدُوداً فَلَا تَعْتَدُوهَا وَ نَهَاکُمْ عَنْ أَشْیَاءَ فَلَا تَنْتَهِکُوهَا وَ سَکَتَ لَکُمْ عَنْ أَشْیَاءَ وَ لَمْ یَدَعْهَا نِسْیَاناً فَلَا تَتَکَلَّفُوهَا.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: همانا خدا واجباتی را بر شما لازم شمرده، آنها را تباه نکنید؛ و حدودی برای شما معیّن فرموده، از آنها تجاوز نکنید؛ و از چیزهایی نهی فرمود، حرمت آنها را نگاه دارید؛ و نسبت به چیزهایی

سکوت فرموده نه از روی فراموشی، پس خود را در باره آنها به رنج و زحمت دچار نسازید. - . نهج البلاغه: ۳۶۸ ق.ح ۱۰۵ -

**[ترجمه]

۱۵»

»وَ قَالَ علیه السلام لَا وَرَعَ کَالْوُقُوفِ عِنْدَ الشُّبْهَهِ.

**[ترجمه]حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: تقوائی مانند توقف نزد شبهه نیست! - . نهج البلاغه: ۳۶۹ ق.ح ۱۱۳ -

**[ترجمه]

۱۶»

»کَنْزُ الْکَرَاجُکِیِّ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله دَعْ مَا یُرِیبُکَ إِلَی مَا لَا یُرِیبُکَ فَإِنَّکَ لَنْ تَجِدَ فَقْدَ شَیْ ءٍ تَرَکْتَهُ لِلَّهِ عَزَّ وَ

جَلَّ.

**[ترجمه]کنز الکراجکی: رسول خدا صلی الله علیه وآله می فرمود: آنچه شما را به شک می اندازد واگذارید به سوی آنچه علم دارید؛ زیرا تو چیزی را که به خاطر خدا ترک کرده ای، هرگز از دست نداده ای. - . کنزالفوائد ۱: ۳۵۱ -

**[ترجمه]

۱۷»

»وَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ طَالِبٍ الْبَلَدِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ النُّعْمَانِیِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ شُیُوخِهِ الْأَرْبَعَهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ الْأَحْوَلِ عَنْ سَلَّامِ بْنِ الْمُسْتَنِیرِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ قَالَ جَدِّی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَیُّهَا النَّاسُ حَلَالِی حَلَالٌ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ حَرَامِی حَرَامٌ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ أَلَا وَ قَدْ بَیَّنَهُمَا

ص: ۲۶۰

۱- فی حدیث عنوان البصری المتقدم تحت الرقم ۱۷

۲- هو أبو موسی البجلیّ الضریر. قال النجاشیّ: لم یکن بذاک، له کتاب الوصیه اه. و ضعّفه الصدوق فی باب الأموال و الدماء من الفقیه

اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي الْكِتَابِ وَ بَيَّنْتُهُمَا فِي سِيرَتِي وَ سُنَّتِي وَ بَيْنَهُمَا شُبُهَاتٌ مِنَ الشَّيْطَانِ وَ بِدَعٌ بَعْدِي مَنْ تَرَكَهَا صَلَحَ أَمْرُ دِينِهِ وَ صَلَحَتْ لَهُ مُرُوءَتُهُ وَ عِرْضُهُ وَ مَنْ تَلَبَّسَ بِهَا وَ وَقَعَ فِيهَا وَ اتَّبَعَهَا كَانَ كَمَنْ رَعَى غَنَمَهُ قُرْبَ الْحِمَى وَ مَنْ رَعَى مَاشِيَتَهُ قُرْبَ الْحِمَى نَازَعَتْهُ نَفْسُهُ إِلَى أَنْ يَرْعَاهَا فِي الْحِمَى أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى أَلَا وَ إِنَّ حِمَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَحَارِمُهُ فَتَوَقَّوْا حِمَى اللَّهِ وَ مَحَارِمَهُ الْخَبَرَ (۱).

**[ترجمه]سلام بن مستنير از امام باقر عليه السلام روايت كرده كه جدم رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: اى مردم، حلال من تا روز قيامت حلال است و حرام من تا روز قيامت حرام است. آگاه باشيد كه آن دو را خدا

ص: ۲۶۰

در قرآن بيان كرده و در سيره و سنتم بيان كرده ام، و در ميان آن دو، شبهاتى از شيطان است و بدعت هايى بعد از من مى آيد. هر كه آن را ترك كند امر دينش اصلاح شود و مردانگى و آبرويش سامان يابد، و هر كه به آن عمل كند، در آن افتد و پيروى نمايد، مثل كسى است كه گوسفندانش را به قرقگاه نزديك كند؛ هر كه چهارپايانش را نزديك قرقگاه بچراند، درگير وسوسه مى شود تا آن ها را در قرقگاه نيز بچراند. آگاه باشيد! هر پادشاهى قرقگاهى دارد و قرقگاه خدا محرمات او است، پس از قرقگاه و محرمات خدا، خود را نگهدارى كنيد. - . كنزالفوائد ۱: ۳۵۲ -

**[ترجمه]

باب ۳۲ البدعه و السنه و الفريضه و الجماعه و الفرقه و فيه ذكر قله أهل الحق و كثره أهل الباطل

الأخبار

«۱»

- ما، الأمالي للشيخ الطوسي ابْنُ مَخْلَدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ النَّحْوِيِّ عَنْ مُوسَى بْنِ سَهْلٍ الْوَشَّاءِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عُلَيَّةَ عَنْ يُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ عَنِ الْحَسَنِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَمَلٌ قَلِيلٌ فِي سُنَّةٍ خَيْرٌ مِنْ عَمَلٍ كَثِيرٍ فِي بِدْعَةٍ.

**[ترجمه]امالى شيخ طوسى: حسن گويد: رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: عمل كم موافق سنت، بهتر از عمل زياد در بدعت است. - . امالى طوسى ۱۳: ۳۹۵ -

**[ترجمه]

«۲»

- ما، الأمالي للشيخ الطوسي ابْنُ مَخْلَدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْمَرْوَزِيِّ مُحَمَّدِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُثْمَانَ عَنْ ثَقْبَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عُلَيَّةَ عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَا يُقْبَلُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ وَ لَا يُقْبَلُ قَوْلٌ وَ

عَمَلٌ إِلَّا بِنِيَّهٍ وَ لَا يُقْبَلُ قَوْلٌ وَ عَمَلٌ وَ نِيَّهٌ إِلَّا بِإِصَابَهِ السُّنَّهِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: ابان از انس روایت کرد که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: گفتار بدون عمل پذیرفته نمی شود و گفتار و عمل بدون نیت قبول نیست. گفتار و عمل و نیتی پذیرفته نمی شود، مگر موافق سنّت باشد. - . همان -

**[ترجمه]

«۳»

- ما، الأمالی للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِ الْمُجَاشِعِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ عَلَیْکُمْ بِسُنَّهٍ فَعَمَلٌ قَلِیلٌ فِی سُنَّهٍ خَیْرٌ مِنْ عَمَلٍ کَثِیرٍ فِی بِدْعَهٍ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: مجاشعی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت از پدرانش از امیرالمؤمنین روایت کرد که آن حضرت فرمود: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم می فرمود: بر شما باد به سنت. عمل کم موافق سنت بهتر از عملی زیاد در بدعت است. - . امالی طوسی ۱۸: ۵۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

لعل التفضیل هنا علی سبیل المماشاه مع الخصم أی لو کان فی البدعه خیر فالقلیل من السنه خیر من کثیر البدعه.

**[ترجمه]شاید تفضیل در اینجا به خاطر مماشات و همراهی کردن با دشمن باشد، یعنی اگر در بدعت خیری باشد، پس سنت کم بهتر از بدعت بسیار است.

**[ترجمه]

«۴»

- یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِی عُثْمَانَ الْعَبْدِیِّ (۲) عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا قَوْلَ إِلَّا بِعَمَلٍ

۱- لحمی: ما یحمی و یدافع عنه

۲- لم نجد له اسما فی کتب الرجال

وَ لَا عَمَلَ إِلَّا بِنِيَّةٍ وَ لَا نِيَّهَ إِلَّا بِإِصَابَهِ السُّنَّهِ.

سن، المحاسن أبی عن إبراهیم بن إسحاق مثله- غو، غوالی اللئالی عن الرضا علیه السلام مثله

**[ترجمه]بصائر الدرجات: امام صادق علیه السلام از پدرانش از علی علیه السلام روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: گفتار بدون عمل پذیرفته

ص: ۲۶۱

نمی شود و عمل بدون نیّت قبول نمی گردد، و نیت بدون موافقت سنّت هم قبول نمی شود. - . بصائرالدرجات ۱: ۳۱ ب ۶ ح ۱۰ -

المحاسن: ابن اسحاق مثل آن را روایت کرده است. - . محاسن: ۲۲۱ -

عوالی اللئالی: از امام رضا علیه السلام مثل آن روایت شده است. - . عوالی اللئالی ۱: ۱۹۱ ب ۲ ح ۸۲ -

**[ترجمه]

بیان

القول هنا الاعتقاد أی لا ینفع الإیمان و الاعتقاد بالحق نفعا کاملا إلا إذا کان مقرونا بالعمل و لا ینفعان معا أیضا إلا مع خلوص النیه عما یشوبها من أنواع الرئاء و الأغراض الفاسده و لا تنفع الثلاثه أیضا إلا إذا کان العمل موافقا للسنه و لم تکن بدعه و السنه هنا مقابل البدعه أعم من الفریضه.

**[ترجمه]قول در اینجا به معنای اعتقاد است، یعنی ایمان و اعتقاد به حق، نفعی کاملی نمی رساند مگر زمانی که همراه با عمل باشد. ایمان به تنهایی هم منفعت نمی رساند مگر زمانی که با خلوص نیت باشد و از انواع ریاکاری ها و غرض های فاسد خالص باشد. اعتقاد و عمل و خلوص نیت منفعت نمی رساند، مگر زمانی که عمل موافق سنت باشد و بدعت نباشد. سنت در اینجا مقابل بدعت است، اعم از آنکه فریضه باشد یا غیر آن.

**[ترجمه]

«۵»

- ص، قصص الأنبیاء علیهم السلام بِالْإِسْنَادِ إِلَی الصَّدُوقِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: أُمِرَ إِبْلِیسُ بِالسُّجُودِ لِآدَمَ فَقَالَ یَا رَبِّ وَ عِزَّتِکَ إِنْ أَعْفَیْتَنِی مِنَ السُّجُودِ لِآدَمَ لَأَعْبُدَنَّکَ عِبَادَهً مَا عَبَدَکَ أَحَدٌ قَطُّ مِثْلَهَا قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِنِّی أُحِبُّ أَنْ أُطَاعَ مِنْ حَیْثُ أُرِیدُ.

**[ترجمه]قصص الأنبياء: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی شیطان مامور به سجده آدم شد، گفت: خدایا، قسم به عزتت، اگر مرا از سجده آدم عفو کنی تو را عبادت می کنم، چنان عبادتی که هرگز تاکنون احدی مثل آن نکرده باشد. خدا فرمود: دوست دارم از راهی که می خواهم فرمانبرداری شوم. - . قصص الانبیاء: ۴۳ ف ۲ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۶»

- سن، المحاسن أَبِی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَیْفٍ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ تَمَسَّکَ بِسُنَّتِی فِی اخْتِلَافِ أُمَّتِی کَانَ لَهُ أَجْرُ مِائَهِ شَهِیدٍ.

سن، المحاسن علی بن سیف عن أبی حفص الأعشی (۱) عن الصادق عن آبائه عن النبی صلوات الله علیهم مثله.

**[ترجمه]المحاسن: امام باقر علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرد که آن حضرت فرمود: کسی که هنگام اختلاف امت من به سنتم تمسک نماید، پاداش صد شهید را دارد. - . محاسن: ۲۷ -

المحاسن: اعشی از امام صادق علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله مثل آن را روایت کرده است. - . محاسن: ۲۲۴ -

**[ترجمه]

«۷»

- سن، المحاسن ابْنُ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُرَازِمِ بْنِ حَکِیمٍ (۲) قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ مَنْ خَالَفَ سُنَّهَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَقَدْ کَفَرَ.

**[ترجمه]المحاسن: مرازم ابن حکیم گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: هر که با سنت پیامبر مخالفت نماید، کافر است. - . محاسن: ۲۲۰ -

**[ترجمه]

«۸»

- سن، المحاسن أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ أْتُوا الْبُیُوتَ مِنْ أَبْوابِها قَالَ یَعْنِی أَنْ یَأْتِیَ الْأَمْرَ مِنْ وَجْهِهِ أَیَّ الْأُمُورِ کَانَ.__

۱- لم نجد له ذكرا فى كتب الرجال و لم يتبين اسمه.

۲- بضم الميم و كسر الزاى. عنونه النجاشىّ فى رجاله قال: مرازم بن حكيم الأزدىّ المدائنى مولى ثقه، و أخواه محمّد بن حكيم و جديد بن حكيم، يكنى أبا محمّد روى عن أبى عبد اللّه و أبى الحسن عليهما السلام و مات فى أيّام الرضا عليه السلام، و هو أحد من بلى باستدعاء الرشيد له و أخوه أحضرهما الرشيد مع عبد الحميد الغواص فقتله و سلما، و لهم حديث ليس هنا موضعه، له كتاب يرويه جماعه اه

**[ترجمه]المحاسن: جابر از امام باقر علیه السلام در تفسیر آیه «وَ أْتُوا الْبُیُوتَ مِنْ أَبْوابِها»، - . بقره / ۱۸۹ - {و به خانه ها از درِ [ورودیِ] آنها درآیید.} روایت کرده که آن حضرت فرمود: کار را باید از راهش وارد شد، هر کاری که باشد. - . محاسن: ۲۲۴ -

ص: ۲۶۲

**[ترجمه]

«۹»

- سن، المحاسن بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْبَصْرِیِّ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام قَالَ: مَرَّ مُوسَی بْنُ عِمْرَانَ عَلَی نَبِیِّنَا وَ آلِهِ وَ عَلَیْهِ السَّلَامُ بِرَجُلٍ وَ هُوَ رَافِعٌ یَدَهُ إِلَی السَّمَاءِ یَدْعُو اللَّهَ فَانْطَلَقَ مُوسَی فِی حَاجَتِهِ فَغَابَ سَبْعَهَ أَیَّام ثُمَّ رَجَعَ إِلَیْهِ وَ هُوَ رَافِعٌ یَدَهُ إِلَی السَّمَاءِ فَقَالَ یَا رَبِّ هَذَا عَبْدُکَ رَافِعٌ یَدَیْهِ إِلَیْکَ یَسْأَلُکَ حَاجَتَهُ وَ یَسْأَلُکَ الْمَغْفِرَهَ مُنْذُ سَبْعَهِ أَیَّامٍ لَا تَسْتَجِیبُ لَهُ قَالَ فَأَوْحَی اللَّهُ إِلَیْهِ یَا مُوسَی لَوْ دَعَانِی حَتَّی تَسْقُطَ یَدَاهُ أَوْ تَنْقَطِعَ یَدَاهُ أَوْ یَنْقَطِعَ لِسَانُهُ مَا اسْتَجَبْتُ لَهُ حَتَّی یَأْتِیَنِی مِنَ الْبَابِ الَّذِی أَمَرْتُهُ.

**[ترجمه]المحاسن: امام سجاد علیه السلام فرمود: حضرت موسی علیه السلام به مردی گذشت که دستش را به سوی آسمان بلند کرده دعا می کرد. حضرت موسی به سوی کارش رفت. یک هفته گذشت، وقتی بازگشت دید هنوز دستش به سوی آسمان بلند است و دعا می کند. گفت پروردگارا! این بنده ات هر دو دستش را به سوی تو دراز کرده و حاجتش را می طلبد و یک هفته است از تو پوزش می خواهد، چرا دعای او را اجابت نمی کنی؟ خدا به سوی موسی وحی کرد: ای موسی، اگر آنقدر دعا کند تا هر دو دستش از بدنش جدا شود، یا دست هایش بریده شود، یا زبانش قطع شود، دعایش را مستجاب نمی کنم تا از دری که امر کرده ام وارد شود. - . همان -

**[ترجمه]

۱۰»

»سن، المحاسن الْقَاسِمُ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ حَفْصِ بْنِ غِیَاثٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام کَانَ یَقُولُ لَا خَیْرَ فِی الدُّنْیَا إِلَّا لِأَحَدِ رَجُلَیْنِ رَجُلٍ یَزْدَادُ کُلَّ یَوْمٍ إِحْسَاناً وَ رَجُلٍ یَتَدَارَکُ مَنِیَّتَهُ بِالتَّوْبَهِ وَ أَنَّی لَهُ بِالتَّوْبَهِ وَ اللَّهِ أَنْ لَوْ سَجَدَ حَتَّی یَنْقَطِعَ عُنُقُهُ مَا قَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ إِلَّا بِمَعْرِفَهِ الْحَقِّ.

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده که آن حضرت همیشه می فرمود: خیری در دنیا نیست جز برای دو نفر. مردی که هر روز بر نیکی هایش می افزاید و کسی که گناهش را با توبه جبران می کند، اما کجا توبه اش قبول است؟ قسم به خدا اگر [آنقدر] سجده کند تا گردنش جدا شود، خدا توبه او را قبول نمی کند جز به دانستن حق. - . همان -

**[ترجمه]

«۱۱

»جا، المجالس للمفيد عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ صَبِيحٍ عَنْ خَلَفِ بْنِ خَلِيفَهَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدٍ الطَّائِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَهَ الْوَالِبِيِّ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَدَّ لَكُمْ حُدُوداً فَلَا تَعْتَدُوهَا وَ فَرَضَ عَلَيْكُمْ فَرَائِضَ فَلَا تُضَيِّعُوهَا وَ سَنَّ لَكُمْ سُنَناً فَاتَّبِعُوهَا وَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ حُرُمَاتٍ فَلَا تَنْتَهِكُوهَا وَ عَفَا لَكُمْ عَنْ أَشْيَاءَ رَحْمَهً مِنْهُ مِنْ غَيْرِ نِسْيَانٍ فَلَا تَتَكَلَّفُوهَا.

**[ترجمه]مجالس مفید: اميرالمؤمنين عليه السلام از رسول خدا صلى الله عليه و آله نقل كرده كه آن حضرت فرمود: خدا براى شما حدودى مشخص كرده، از آن ها تجاوز نكنيد؛ و فرايضى براى شما واجب گردانيده، آن ها را ضايع نكنيد؛ و سنت هايى براى شما مقرر ساخته، از آن ها پيروى كنيد؛ و حرمت هايى براى شما قرار

داده، آن را پاره نكنيد؛ و شما را از چيزهايى به خاطر رحمتش عفو كرده و نه از روى فراموشى، پس خود را به تكلف نيندازيد. -. امالى المفيد: ۱۵۸ م ۲۰ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۱۲

»جا، المجالس للمفيد أَحْمَدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ أَبِي يَحْيَى قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ صَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْمِنْبَرَ فَتَغَيَّرَتْ وَجْنَتَاهُ وَ الْتُمِعَ لَوْنُهُ (۱) ثُمَّ أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ إِنَّمَا بُعِثْتُ أَنَا وَ السَّاعَهُ كَهَاتَيْنِ قَالَ ثُمَّ ضَمَّ السَّبَّاحَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ إِنَّ أَفْضَلَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ وَ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَ شَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا أَلَا وَ كُلُّ بِدْعَهٍ ضَلَالَهٌ أَلَا وَ كُلُّ ضَلَالَهٍ فَفِي النَّارِ أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِأَهْلِهِ وَ لِوَرَثَتِهِ وَ مَنْ تَرَكَ كَلًّا أَوْ ضَيَاعاً فَعَلَيَّ وَ إِلَيَّ.ـ

۱- الوجنه: ما ارتفع من الخدين. و التمع لونه اى ذهب و تغير

جا، المجالس للمفيد أبو غالب الزرارى عن محمد بن سليمان عن ابن أبى الخطاب عن محمد بن يحيى الخزاز عن غياث بن إبراهيم عن أبى عبد الله عليه السلام مثله

**[ترجمه]مجالس مفيد: امام صادق عليه السلام فرمود: رسول خدا صلى الله عليه و اله بر فراز منبر برآمد و در حالى كه رنگ از چهره اش پريده بود رو به مردم نموده، فرمود: اى مسلمانان بعثت من با قيامت مانند اين دو انگشتم توأم است- و دو انگشت سبّابه خود را كنار هم قرار داد-. سپس فرمود: اى مسلمانان همانا برترين روش، روش محمّد است، و بهترين گفتار، كتاب خدا است، و بدترين امور، امور جديد و نو پديد است. آگاه باشيد كه هر بدعتى گمراهى است، و جاى هر گونه گمراهى در آتش است. اى مردم هر كس پس از خود مالى بگذارد از براى اهل و وارثان اوست، و هر كس عيال و نانخورى بر جاى گذارد سرپرستى آنان بر عهده من است. - . امالى المفيد: ۱۸۷ م ۲۳ ح ۱۴ -

ص: ۲۶۳

مجالس مفيد: غياث بن ابراهيم از امام صادق عليه السلام مثل آن را روايت كرده است. - . امالى طوسى: ۲۱۱ م ۲۴ ح ۱ -

**[ترجمه]

بيان

قال الجزرى السباحه و المسبحه الإصبع التى تلى الإبهام سميت بذلك لأنها يشار بها عند التسبيح انتهى و الغرض بيان كون دينه صلى الله عليه و آله متصلا بقيام الساعه لا ينسخه دين آخر و أن الساعه قريبه قوله صلى الله عليه و آله و شر الأمور محدثاتها أى مبتدعاتها قوله صلى الله عليه و آله و كل بدعه ضلاله البدعه كل رأى أو دين أو حكم أو عباده لم يرد من الشارع بخصوصها و لا فى ضمن حكم عام و به يظهر بطلان ما ذكره بعض أصحابنا تبعا للعامه من انقسام البدعه بانقسام الأحكام الخمسه.

و قال الجزرى الكلّ العيال و منه الحديث من ترك كلّا فإليّ و عليّ و قال فيه من ترك ضياعا فإلى الضياع العيال و أصله مصدر ضاع يضيع ضياعا فسمى العيال بالمصدر كما تقول من مات و ترك فقرا أى فقراء و إن كسرت الضاد كان جمع ضائع كجائع و جياع.

**[ترجمه]قال الجزرى السباحه و المسبحه الإصبع التى تلى الإبهام سميت بذلك لأنها يشار بها عند التسبيح انتهى و الغرض بيان كون دينه صلى الله عليه و آله متصلا بقيام الساعه لا ينسخه دين آخر و أن الساعه قريبه قوله صلى الله عليه و آله و شر الأمور محدثاتها أى مبتدعاتها قوله صلى الله عليه و آله و كل بدعه ضلاله البدعه كل رأى أو دين أو حكم أو عباده لم يرد من الشارع بخصوصها و لا فى ضمن حكم عام و به يظهر بطلان ما ذكره بعض أصحابنا تبعا للعامه من انقسام البدعه بانقسام الأحكام الخمسه.

و قال الجزرى الكلّ العيال و منه الحديث من ترك كلّا فإليّ و عليّ و قال فيه من ترك ضياعا فإلى الضياع العيال و أصله مصدر ضاع يضيع ضياعا فسمى العيال بالمصدر كما تقول من مات و ترك فقرا أى فقراء و إن كسرت الضاد كان جمع ضائع كجائع و

جیاع.

**[ترجمه]

**«۱۳

»ل، الخصال أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: السُّنَّهُ سُنَّتَانِ سُنَّهٌ فِی فَرِیضَهٍ الْأَخْذُ بِهَا هُدًی وَ تَرْکُهَا ضَلَالَهٌ وَ سُنَّهٌ فِی غَیْرِ فَرِیضَهٍ الْأَخْذُ بِهَا فَضِیلَهٌ وَ تَرْکُهَا إِلَی غَیْرِ خَطِیئَهٍ.

سن، المحاسن النوفلی مثله- ما، الأمالی للشیخ الطوسی جماعه عن أبی المفضل عن علی بن أحمد بن نصر البندنیجی عن عبید الله بن موسی الرویانی عن عبد العظیم الحسنی عن أبی جعفر محمد بن علی عن أبیه عن جده عن جعفر بن محمد علیهما السلام عن آبائه عن علی علیه السلام قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و ذکر مثله.

**[ترجمه]الخصال: امام علی علیه السلام فرمود: سنت دو تا است: سنت در واجب که گرفتن آن هدایت و ترک آن گمراهی است، و سنت در غیر واجبات که گرفتن آن فضیلت است و ترک آن گناهی ندارد. - . امالی طوسی: ۲۱۱ م ۲۴ ح ۱ -

المحاسن: نوفلی مثل این حدیث را روایت کرده است. - . محاسن: ۲۲۴ -

امالی شیخ طوسی: عبدالعظیم حسنی از امام باقر علیه السلام مثل آن حدیث را روایت کرده است. - . امالی طوسی: ۶۰۰ م ۷ -

**[ترجمه]

**«۱۴

»نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مَا اخْتَلَفَتْ دَعْوَتَانِ إِلَّا کَانَتْ إِحْدَاهُمَا ضَلَالَهً.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: دو دعوت مختلف نشود، جز این که یکی باطل باشد! - . نهج البلاغه: ۳۷۹ ق.ح ۱۸۳ -

**[ترجمه]

**«۱۵

»وَ قَالَ علیه السلام مَا أُحْدِثَتْ بِدْعَهٌ إِلَّا تُرِکَ بِهَا سُنَّهٌ فَاتَّقُوا الْبِدَعَ وَ الْزَمُوا الْمَهْیَعَ(۱) إِنَّ عَوَازِمَ الْأُمُورِ أَفْضَلُهَا وَ إِنَّ مُحْدَثَاتِهَا شِرَارُهَا.

ص: ۲۶۴

١- بفتح الميم و سكون الهاء و فتح الياء: الطريق الواسع البين.

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هیچ بدعتی در دین ایجاد نمی شود مگر آن که سنّتی ترک گردد، پس از بدعت ها بپرهیزید، و با راه راست و جادّه آشکار حق باشید. نیکوترین کارها سنّتی است که سالیانی بر آن گذشته و درستی آن ثابت شده باشد، و بدترین کارها آنچه که تازه پیدا شده و آینده آن روشن نیست. - . نهج البلاغه: ۱۴۴ خ ۱۴۵ -

ص: ۲۶۴

**[ترجمه]

۱۶»

»وَ قَالَ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ رَسُولًا هَادِیاً بِکِتَابٍ نَاطِقٍ وَ أَمْرٍ قَائِمٍ لَا یَهْلِکُ عَنْهُ إِلَّا هَالِکٌ وَ إِنَّ الْمُبْتَدَعَاتِ الْمُشَبَّهَاتِ هُنَّ الْمُهْلِکَاتُ إِلَّا مَا حَفِظَ اللَّهُ مِنْهَا.

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: خداوند پیامبران هدایت گر را با کتاب گویا و امر به پا داشته شده برانگیخته است که جز هلاک شونده کسی از آن هلاک نگردد. همانا بدعت های مشتبه پرتگاه های هلاکت است، مگر خدا از آنها حفظ کند. - . نهج البلاغه: ۱۷۵ خ ۱۶۹ -

**[ترجمه]

۱۷»

»مص، مصباح الشریعه قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام الِاقْتِدَاءُ نِسْبَهُ الْأَرْوَاحِ فِی الْأَزَلِ وَ امْتِزَاجُ نُورِ الْوَقْتِ بِنُورِ الْأَزَلِ وَ لَیْسَ الِاقْتِدَاءُ بِالتَّوَسُّمِ (۱) بِحَرَکَاتِ الظَّاهِرِ وَ التَّنَسُّبِ إِلَی أَوْلِیَاءِ الدِّینِ مِنَ الْحُکَمَاءِ وَ الْأَئِمَّهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یَوْمَ نَدْعُوا کُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ أَیْ مَنْ کَانَ اقْتَدَی بِمُحِقٍّ قُبِلَ وَ زَکَی قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِذا نُفِخَ فِی الصُّورِ فَلا أَنْسابَ بَیْنَهُمْ یَوْمَئِذٍ وَ لا یَتَساءَلُونَ

**[ترجمه]مصباح الشریعه: حضرت صادق علیه السلام فرمود: پیروی کردن از شخصی نیست مگر با تناسب تکوینی که در روز اول و در عالم ذر واقع شده است، و با ارتباط نورانیت و موفقیت فعلی با نور گذشته و ازلی. و هرگز اقتداء با حرکات ظاهری تحقق نمی یابد. و تنها انتساب به پیشوایان و بزرگان دینی کفایت نمی کند.

خداوند متعال می فرماید: «یَوْمَ نَدْعُوا کُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ»، - . اسراء / ۷۱ - {[یاد کن] روزی را که هر گروهی را با پیشوایشان فرا می خوانیم.} یعنی هر کسی که از روی حقیقت از امام خود پیروی کرد؛ او پذیرفته شده و از انحراف دور و پاک است. و باز می فرماید: «فَإِذا نُفِخَ فِی الصُّورِ فَلا أَنْسابَ بَیْنَهُمْ یَوْمَئِذٍ وَ لا یَتَساءَلُونَ»، - . مؤمنون / ۱۰۱ - {پس آنگاه که در صور دمیده شود، [دیگر]آن روز میانشان نسبت خویشاوندی وجود ندارد، و از [حال] یکدیگر نمی پرسند.} - . مصباح الشریعه: ۱۵۶ ب - ۷۴

**[ترجمه]

۱۸»

»قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٌّ علیه السلام الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَهٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَ مَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ.

**[ترجمه]امیر المؤمنین علیه السلام می فرماید: ارواح چون لشکرهای طبقه بندی شده هستند، آنچه با همدیگر انس گرفته و سابقه نسبت داشته باشند، الفت می گیرند. و آنچه اختلاف طبقه ای دارند، از همدیگر جدایی و اختلاف پیدا می کنند. - . همان -

**[ترجمه]

۱۹»

»و قیل لمحمد بن الحنفیه رضی الله عنه من أدبک قال أدبنی ربی فی نفسی فما استحسنته من أولی الألباب و البصیره تبعتهم به فاستعملته و ما استقبحت من الجهال اجتنبته و ترکته مستنفرا فأوصلنی ذلک إلی کنوز العلم و لا طریق للأکیاس من المؤمنین أسلم من الاقتداء لأنه المنهج الأوضح و المقصد الأصح قال الله عز و جل لأعز خلقه محمد صلی الله علیه و آله أُولئِکَ الَّذِینَ هَدَی اللَّهُ فَبِهُداهُمُ اقْتَدِهْ و قال عز و جل ثُمَّ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّهَ إِبْراهِیمَ حَنِیفاً فلو کان لدین الله مسلک أقوم من الاقتداء لندب أنبیاءه و أولیاءه إلیه (۲)

**[ترجمه]به محمد بن حنفیه - رحمه الله - گفته شد: تو را کی تربیت کرده است؟ فرمود: مرا پروردگارم از نفس خودم و در باطن تربیت نموده است، پس آنچه را که از صاحبان خرد و بصیرت دیده و پسندیدم، آن را به کار بستم، و هر چه از مردم نادان مشاهده کرده و قبیح شمردم، از آن پرهیز کرده و نفرت نشان دادم؛ و این روش مرا به کنزهای علم و گنج های معرفت رسانید. و برای اشخاص زیرک و فهمیده راهی سالم تر و بهتر از اقتدا کردن به افراد برجسته و با معرفت نیست، زیرا پیروی نمودن از چنین افرادی، طریق روشن و راه کاملا صحیحی است.

خداوند متعال به گرامی ترین بنده خود رسول اکرم صلی الله علیه وآله می فرماید: «أُولئِکَ الَّذِینَ هَدَی اللَّهُ فَبِهُداهُمُ اقْتَدِهْ»، - . انعام / ۹۰ - {اینان کسانی هستند که خدا هدایتشان کرده است؛ پس به هدایت آنان اقتدا کن.}

و باز می فرماید: «ثُمَّ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّهَ إِبْراهِیمَ حَنِیفاً» - . نحل / ۱۲۳ - {سپس به تو وحی کردیم که «از آیین ابراهیم حق گرای پیروی کن.} و اگر برای دین خدا راهی مستقیم تر و بهتر و محکم تر از اقتدا بود، هر آینه اولیا و انبیا به آن راه دعوت می شدند. - . همان -

**[ترجمه]

۲۰»

»وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فِی الْقَلْبِ نُورٌ لَا یُضِیءُ إِلَّا مِنِ اتِّبَاعِ الْحَقِّ وَ قَصْدِ السَّبِیلِ وَ هُوَ نُورٌ مِنَ الْمُرْسَلِینَ الْأَنْبِیَاءِ مُوَدَّعٌ

فِی قُلُوبِ الْمُؤْمِنِینَ.

**[ترجمه]و رسول اکرم صلی الله علیه وآله می فرماید: در قلوب مؤمنین نوری است پنهان، و روشن و آشکار نمی شود مگر از پیروی حق و از سلوک در صراط مستقیم، و آن شعاعی است از نور انبیا که در دلهای مؤمنین جای داده شده است. - . همان -

**[ترجمه]

«۲۱

»مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ هَارُونَ بْنِ الْجَهْمِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنْ جَمَاعَهِ أُمَّتِهِ فَقَالَ جَمَاعَهُ أُمَّتِی أَهْلُ الْحَقِّ وَ إِنْ قَلُّوا.

سن، المحاسن أبی عن هارون مثله.

۱- فی نسخه: بالرسم

۲- الظاهر أن جمله «و لا طریق إلخ» لیست من الحدیث بل من کلام صاحب المصباح

**[ترجمه]معانی الأخبار: حفص بن عمر گويد: امام صادق عليه السلام فرمود: از پيامبر خدا صلی الله عليه وآله پرسيده شد كه جماعت امت وی چه كسانی هستند؟ فرمود: حقّ جويان جماعت امّت من هستند، اگر چه اندك باشند. - . همان -

المحاسن: هارون مثل آن را روايت كرده است. - . محاسن: ۲۲۰ -

ص: ۲۶۵

**[ترجمه]

۲۲»

»مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِی يَحْيَى الْوَاسِطِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِیِّ رَفَعَهُ قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَا جَمَاعَةُ أُمَّتِکَ قَالَ مَنْ كَانَ عَلَى الْحَقِّ وَ إِنْ كَانُوا عَشَرَةً.

سن، المحاسن أبو يحيى الواسطی مثله.

**[ترجمه]معانی الأخبار: عبداللَّه علوی روايت نموده: به پيامبر خدا صلّی اللَّه عليه و آله گفته شد كه جماعت امّت شما چه كسانی هستند؟ فرمود: آنان كه بر (صراط) حقّ باشند، اگر چه ده تن باشند. - . معانی الاخبار: ۱۵۴ ب ۱۰۴ ح ۱ -

المحاسن: ابو يحيی واسطی مثل آن را روايت كرده است.

**[ترجمه]

۲۳»

»مع، معانی الأخبار أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ الْحَجَّالِ عَنِ ابْنِ حُمَيْدٍ رَفَعَهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَقَالَ أَخْبِرْنِی عَنِ السُّنَّةِ وَ الْبِدْعَةِ وَ عَنِ الْجَمَاعَةِ وَ عَنِ الْفُرْقَةِ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ السُّنَّةُ مَا سَنَّ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الْبِدْعَةُ مَا أُحْدِثَ مِنْ بَعْدِهِ وَ الْجَمَاعَةُ أَهْلُ الْحَقِّ وَ إِنْ كَانُوا قَلِيلًا وَ الْفُرْقَةُ أَهْلُ الْبَاطِلِ وَ إِنْ كَانُوا كَثِيراً.

**[ترجمه]معانی الأخبار: عاصم بن حميد روايت كرده: شخصی خدمت امير المؤمنين عليه السلام رسيد و عرض كرد: معنی اين كلمات چيست: سنّت، بدعت، جماعت و فرقه؟ امير المؤمنين فرمود: «سنّت» راه و روشی است كه پيامبر صلّی اللَّه عليه و آله مقرّر فرموده؛ و «بدعت» روشی است كه بعد از آن حضرت پيدا شده؛ و «جماعت» اهل حقند، گر چه اندك باشند؛ و «فرقه» پيروان باطلند، اگر چه بسيار باشند. - . معانی الاخبار: ۱۵۴ - ۱۵۵ -

**[ترجمه]

۲۴»

»سن، المحاسن فِی رِوَایَهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ خَلَعَ جَمَاعَهَ الْمُسْلِمِینَ قَدْرَ شِبْرٍ خَلَعَ رِبْقَهَ الْإِیمَانِ مِنْ عُنُقِهِ (۱)

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: هر که به اندازه یک وجب از جماعت مسلمین دوری کند، ریسمان ایمان را از گردنش دور کند. -. محاسن: ۲۱۹ -

**[ترجمه]

۲۵»

»سن، المحاسن عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَلِیٍّ الْعَمْرِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: ثَلَاثٌ مُوبِقَاتٌ نَکْثُ الصَّفْقَهِ وَ تَرْکُ السُّنَّهِ وَ فِرَاقُ الْجَمَاعَهِ.

سن، المحاسن النوفلی عن السکونی عن الصادق عن آبائه عن أمیر المؤمنین صلوات الله علیهم مثله

**[ترجمه]المحاسن: علی ابن جعفر از موسی ابن جعفر علیه السلام روایت کرد که آن حضرت فرمود: سه گناه از معاصی کبیره است: ۱. بیعت شکنی؛ ۲. ترک سنت؛ ۳. جدایی از جماعت مسلمین.

المحاسن: سکونی از امام صادق علیه السلام از حضرت علی علیه السلام مثل آن را روایت کرده است.

**[ترجمه]

بیان

نکث الصفقه نقض البیعه و إنما سمیت البیعه صفقه لأن المتبایعین یضع أحدهما یده فی ید الآخر عندها.

**[ترجمه]بیعت را «صفقه» نامیده اند، چون بیعت کنندگان، هنگام بیعت کردن، هر کدام دستشان را در دست دیگری قرار می دهد.

**[ترجمه]

۲۶»

»سن، المحاسن الْوَشَّاءُ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ الْقَلِیلَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ کَثِیرٌ.

**[ترجمه]المحاسن: ابوبصیر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: مؤمنین،

اندکشان بسیار است. - . محاسن: ۲۲۰ -

**[ترجمه]

۲۷»

»نی، الغیبه للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُحَمَّدِیِّ عَنْ یَزِیدَ بْنِ إِسْحَاقَ شَعِرٍ عَنْ مُخَوَّلٍ عَنْ فُرَاتِ بْنِ أَحْنَفَ عَنِ ابْنِ نُبَاتَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَلَی مِنْبَرِ الْکُوفَهِ یَقُولُ أَیُّهَا النَّاسُ أَنَا أَنْفُ الْهُدَی وَ عَیْنَاهُ أَیُّهَا النَّاسُ لَا تَسْتَوْحِشُوا فِی طَرِیقِ الْهُدَی لِقِلَّهِ مَنْ یَسْلُکُهُ إِنَّ النَّاسَ اجْتَمَعُوا عَلَی مَائِدَهٍ قَلِیلٍ شِبَعُهَا کَثِیرٍ جُوعُهَا وَ اللَّهُ _

ص: ۲۶۶

۱- الربقه بفتح الراء و کسرها و سکون الباء و فتح القاف، حبل مستطیل فیه عری تربط فیها البهائم، و فیه استعاره للحکم الجامع للمؤمنین و هو استحقاق الثواب و التعظیم الدائم. کذا قیل

الْمُسْتَعَانُ وَ إِنَّمَا مجمع [يَجْمَعُ النَّاسَ الرِّضَا وَ الْغَضَبُ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا عَقَرَ نَاقَهَ صَالِحٍ وَاحِدٌ فَأَصَابَهُمْ بِعَذَابِهِ بِالرِّضَا وَ آيَهُ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَنادَوْا صاحِبَهُمْ فَتَعاطى فَعَقَرَ فَكَيْفَ كانَ عَذابِي وَ نُذُرِ وَ قَالَ فَعَقَرُوها فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوَّاها وَ لا يَخافُ عُقْباها أَلَا وَ مَنْ سُئِلَ عَنْ قَاتِلِي فَزَعَمَ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ فَقَدْ قَتَلَنِي أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ سَلَكَ الطَّرِيقَ وَرَدَ الْمَاءَ وَ مَنْ حَادَ عَنْهُ وَقَعَ فِي التِّيهِ ثُمَّ نَزَلَ.

وَ رَوَاهُ لَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ مَعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ نُوحٍ عَنِ ابْنِ عُلَيْمٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ فُرَاتِ بْنِ أَحْنَفَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ لَا تَسْتَوْحِشُوا فِي طَرِيقِ الْهُدَى لِقِلَّهِ أَهْلِهِ

**[ترجمه]غیبه نعمانی: اصبغ ابن نباته گوید: از امیرالمؤمنین علیه السلام بر منبر کوفه شنیدم که می فرمود: ای مردم، من بینی و دو چشم هدایتم [پیشوا هستم]. ای مردم، از کمی رهروان در راه هدایت وحشت نکنید، مردم سر سفره ای جمع شده‌اند که سیر شدن از آن کم و گرسنگی آن زیاد است. خدا

ص: ۲۶۶

کمک کننده است. محور مردم حب و بغض است. ای مردم، یک نفر ناقه حضرت صالح را پی کرد، همه به خاطر رضایت داشتن آن ها به آن کار، به عذاب آن گرفتار شدند، به دلیل آیه: «فَنادَوْا صاحِبَهُمْ فَتَعاطى فَعَقَرَ فَكَيْفَ كانَ عَذابِي وَ نُذُرِ»، - . قمر / ۲۹ - ۳۰ - {پس رفیقشان را صدا کردند و [او] شمشیر کشید و [شتر را] پی کرد. پس چگونه بود عذاب من و هشدارها[ی من]؟}و فرمود: «فَعَقَرُوها فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوَّاها وَ لا يَخافُ عُقْباها»، - . شمس / ۱۴ - ۱۵ - {و آن [ماده شتر] را پی کردند، و پروردگارشان به [سزای] گناهشان بر سرشان عذاب آورد و آنان را با خاک یکسان کرد. و از پیامدِ کار خویش، بیمی به خود راه نداد.} آگاه باشید! اگر از کسی از قاتل من سؤال شود، پس او گمان کند که وی مؤمن بوده است، خود آن شخص به تحقیق مرا کشته است. ای مردم، کسی که در راه مستقیم رود به آب می رسد و کسی که از آن منحرف شود سرگردان می شود. سپس آن حضرت از منبر پایین آمد.

و مانند این حدیث از طریق فرات بن احنف از امیرالمؤمنین علیه السلام نیز روایت شده، فقط در آن جا فرموده: در پیمودن راه هدایت از کمی افراد وحشت نکنید. - . محاسن: ۲۱۹ مصابیح ب ۱۰ ح ۱۲۱ -

**[ترجمه]

«۲۸

»سن، المحاسن ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ أَبِي جَمِيلَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ خَلَعَ جَمَاعَهَ الْمُسْلِمِينَ قَدْرَ شِبْرٍ خَلَعَ رِبْقَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ وَ مَنْ نَكَثَ صَفْقَهَ الْإِمَامِ جَاءَ إِلَى اللَّهِ أَجْذَمَ.

**[ترجمه]المحاسن: حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: هر که از جماعت مسلمین به اندازه یک وجب دوری کند، ریسمان ایمان از گردنش جدا می شود، و کسی که بیعت امامی را بشکند، روز قیامت نزد خدا با

دست های بریده می آید. - . محاسن: ۲۱۹ -

**[ترجمه]

بیان

الخلع هنا مجاز كأنه شبه جماعه المسلمين عند كونه بينهم بثوب شمله و المراد المفارقه و يحتمل أن يكون أصله فارق فصحف كما فى الكافى و ورد كذلك فى أخبار العامه أيضا قال الجزرى فيه من فارق الجماعه قدر شبر فقد خلع ربقه الإسلام من عنقه مفارقه الجماعه ترك السنه و اتباع البدعه و الربقه فى الأصل عروه فى حبل تجعل فى عنق البهيمه أو يدها تمسكها فاستعارها للإسلام يعنى ما يشد المسلم به نفسه من عرى الإسلام أى حدوده و أحكامه و أوامره و نواهيه و يجمع الربقه على ربق مثل كسره و كسر و يقال للحبل الذى فيه الربقه ربق و تجمع على رباق و أرباق و قال فيه من تعلم القرآن ثم نسيه لقى الله يوم القيامه و هو أجذم أى مقطوع اليد من الجذم القطع

وَ مِنْهُ حَدِيثُ عَلِيٍّ عليه السلام مَنْ نَكَثَ بَيْعَتَهُ لَقِيَ اللَّهَ وَ هُوَ أَجْذَمُ لَيْسَتْ لَهُ يَدٌ.

قال القتيبى الأجذم هاهنا الذى ذهبت أعضاؤه كلها و ليست اليد أولى بالعقوبه من باقى الأعضاء يقال رجل أجذم و مجذوم إذا تهافتت أطرافه من الجذام و هو الداء المعروف و قال الجوهرى لا يقال للمجذوم أجذم و قال ابن الأنبارى ردا على ابن قتيبه لو كان العقاب لا يقع إلا بالجارحه التى باشرت المعصيه

ص: ۲۶۷

لما عوقب الزانی بالجلد و الرجم فی الدنیا و بالنار فی الآخره و قال ابن الأنباری معنی الحدیث أنه لقی الله و هو أجذم الحجه لا لسان له یتکلم و لا حجه فی یده و قول علی علیه السلام لیست له ید أی لا حجه له و قیل معناه لقیه منقطع السبب

یَدُلُّ عَلَیْهِ قَوْلُهُ علیه السلام الْقُرْآنُ سَبَبٌ بِیَدِ اللَّهِ وَ سَبَبٌ بِأَیْدِیکُمْ فَمَنْ نَسِیَهُ فَقَدْ قَطَعَ سَبَبَهُ.

و قال الخطابی معنی الحدیث ما ذهب إلیه ابن الأعرابی و هو أن من نسی القرآن لقی الله خالی الید من الخیر صفرها من الثواب فکنی بالید عما تحویه و تشتمل علیه من الخیر قلت و فی تخصیص علی علیه السلام بذکر الید معنی لیس فی حدیث نسیان القرآن لأن البیعه تباشرها الید من بین الأعضاء و هو أن یضع المبایع یده فی ید الإمام عند عقد البیعه و أخذها علیه.

**[ترجمه]«خلع» در حدیث از باب مجاز به کار رفته، گویا جماعت مسلمین را به لباس پوشاننده تشبیه کرده و مراد از آن، مفارقت و دوری است.

و احتمال می رود اصل واژه در حدیث «فارق» باشد، چنانچه در نسخه کافی آمده است، و بعداً تغییر پیدا کرده باشد. در احادیث اهل سنت واژه «فارق» به کار رفته است، چنآنچه جزری در نهایه آورده است: «مفارقت جماعت»: ترک سنّت و پیروی بدعت است.

«ربقه» در اصل ریسمان محکم است که در گردن یا پاهای چهارپایان می بندند. و آن را در مورد اسلام از باب استعاره به کار برده است، یعنی چیزی که مسلمانان خود را به آن، از حدود و احکام شریعت و اوامر و نواهی آن، پایبند می دانند.

و «ربقه» بر «ربق» در کلام عرب جمع بسته می شود مانند «کسره» و «کسر» و به ریسمانی که «ربقه» داشته باشد «ربق» گفته می شود که جمع آن «رباق» و «ارباق» می آید.

در همان کتاب لغت گفته: در این مورد حدیثی آمده: هر که قرآن را یاد بگیرد و سپس آن را فراموش کند، روز قیامت خدا را ملاقات می کند در حالی که «اجذم» است، یعنی دست هایش بریده شده. «اجزم» از ماده جذم به معنای قطع است. و از آن جمله حدیث حضرت علی علیه السلام است که فرمود: هر که بیعتش با امام را بشکند، خدا را ملاقات می کند در حالی که «اجزم» است، یعنی دست ندارد.

ابن قتیبه گوید: «أجذم» در این جا به معنای کسی است که تمام اعضایش از بین رفته باشد و دست به عقوبت سزاوارتر از باقی اعضا نیست. عرب ها گویند: «رجل اجزم و مجزوم» و زمانی به کار می رود که شخصی تمام اعضای بدنش در اثر مریضی خوره از بین رفته باشد، که آن مریضی معروفی است.

ابن انباری در مقام رد به ابن قتیبه گوید: اگر عقاب واقع نشود مگر با اعضایی که با آن معصیت می کند،

ص: ۲۶۷

زانی با شلاق و سنگسار در دنیا و به آتش در آخرت عقاب نمی شود.

ابن انباری گوید: معنی حدیث این است که این شخص خدا را ملاقات می کند در حالی که دستش از حجت بریده شده است. زبانی ندارد که به آن تکلم کند و حجت و دلیلی در دست ندارد. حضرت علی علیه السلام فرمود: «لیست له ید». یعنی دلیلی برایش نیست. بعضی گفته اند: معنای حدیث این است که آن شخص خدا را ملاقات می کند در حالی که «سبب» ندارد. بر این معنا حدیث دیگری از آن حضرت دلالت می کند که فرمود: «القرآن سببٌ بید الله و سبب بایدکم فمن نسیه فقد قطع سببه»، به یقین قرآن سببی است که یک طرفش به دست خدا و یک طرفش به دست شما است. کسی که قرآن را فراموش کند، سببش بریده می شود.

خطایی گوید: معنای حدیث این است که ابن اعرابی گفته: کسی که قرآن را فراموش کند، روز قیامت خدا را با دست خالی از خیر و تهی از ثواب ملاقات می کند، و دست کنایه از اعمال خیری است که دست آن را در بر می گیرد.

گویم: حضرت علی علیه السلام واژه «ید» را در حدیث ذکر کرده که معنایی را می رساند که در حدیث «نسیان القرآن» به آن معنا نیست؛ زیرا در بیعت دست ها از میان اعضای بدن به آن مباشرت می کند، چون بیعت کننده هنگام بیعت، دستش را به دست امام می دهد و با آن از او پیمان می گیرد.

**[ترجمه]

باب ۳۳ ما یمکن أن یستنبط من الآیات و الأخبار من متفرقات مسائل أصول الفقه

الآیات؛

البقره: «الَّذِی جَعَلَ لَکُمُ الْأَرْضَ فِراشاً وَ السَّماءَ بِناءً وَ أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَراتِ رِزْقاً لَکُمْ»(۲۲) (و قال تعالی): «هُوَ الَّذِی خَلَقَ لَکُمْ ما فِی الْأَرْضِ جَمِیعاً»(۲۹) (و قال تعالی): «وَ لَکُمْ فِی الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَ مَتاعٌ إِلی حِینٍ»(۳۶) (و قال لبنی إسرائیل): «کُلُوا وَ اشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ»(۶۰) (و قال تعالی): «فَافْعَلُوا ما تُؤْمَرُونَ»(۶۸) (و قال تعالی): «یا أَیُّهَا النَّاسُ کُلُوا مِمَّا فِی الْأَرْضِ حَلالًا طَیِّباً»(۱۶۸) (و قال تعالی): «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا کُلُوا مِنْ طَیِّباتِ ما رَزَقْناکُمْ»(۱۷۲) (و قال سبحانه): «فَمَنِ اضْطُرَّ غَیْرَ باغٍ وَ لا عادٍ فَلا إِثْمَ عَلَیْهِ»(۱۷۳) (و قال تعالی): «وَ لا تَأْکُلُوا أَمْوالَکُمْ بَیْنَکُمْ بِالْباطِلِ»(۱۸۸) (و قال تعالی): «وَ لا تُلْقُوا بِأَیْدِیکُمْ إِلَی التَّهْلُکَةِ وَ أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الْمُحْسِنِینَ»(۱۹۵) (و قال تعالی): «فَمَنِ اعْتَدی عَلَیْکُمْ فَاعْتَدُوا عَلَیْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدی عَلَیْکُمْ»(۱۹۴)

النساء: «یُرِیدُ اللَّهُ أَنْ یُخَفِّفَ عَنْکُمْ»(۲۸) (و قال تعالی): «لا تَأْکُلُوا أَمْوالَکُمْ بَیْنَکُمْ بِالْباطِلِ إِلَّا أَنْ تَکُونَ تِجارَةً عَنْ تَراضٍ مِنْکُمْ وَ لا تَقْتُلُوا أَنْفُسَکُمْ إِنَّ اللَّهَ کانَ بِکُمْ رَحِیماً»(۲۹) (و قال سبحانه): «وَ یَتَّبِعْ غَیْرَ سَبِیلِ الْمُؤْمِنِینَ»(۱۱۵) (و قال تعالی): «وَ لَنْ یَجْعَلَ اللَّهُ لِلْکافِرِینَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ سَبِیلًا»(۱۴۱) (و قال تعالی): «ما لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّباعَ الظَّنِ»(۱۵۷)

المائده: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ»(۱) (و قال تعالى): «وَ تَعاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوى وَ لا تَعاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ»(۲) (و قال تعالى): «فَمَنِ اضْطُرَّ فِی مَخْمَصَهٍ غَيْرَ مُتَجانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ»(۳) (و قال تعالى): «ما يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ»(۶) (و قال تعالى): «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا طَيِّباتِ ما أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَ لا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ وَ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالًا طَيِّباً»(۸۷ ، ۸۸)

الأنعام: «وَ قَدْ فَصَّلَ لَكُمْ ما حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ و قال تعالى كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذا أَثْمَرَ»(۱۴۱) (و قال سبحانه): «كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ»(۱۴۲) (و قال تعالى): «فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ باغٍ وَ لا عادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ»(۱۴۵)

الأعراف: «وَ لَقَدْ مَكَّنّاكُمْ فِی الْأَرْضِ وَ جَعَلْنا لَكُمْ فِيها مَعايِشَ قَلِيلًا ما تَشْكُرُونَ»(۱۰) (و قال تعالى): «ما مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ»(۱۲) (و قال تعالى): «وَ لَكُمْ فِی الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَ مَتاعٌ إِلى حِينٍ»(۲۴) (و قال سبحانه): «يا بَنِی آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنا عَلَيْكُمْ لِباساً يُوارِی سَوْآتِكُمْ وَ رِيشاً وَ لِباسُ التَّقْوى ذلِكَ خَيْرٌ»(۲۶) (و قال تعالى): «وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَهَ اللَّهِ الَّتِی أَخْرَجَ لِعِبادِهِ وَ الطَّيِّباتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِیَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِی الْحَياهِ الدُّنْيا خالِصَهً يَوْمَ الْقِيامَهِ»(۳۱ ، ۳۲) (و قال تعالى): «وَ يُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّباتِ وَ يُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبائِثَ وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلالَ الَّتِی كانَتْ عَلَيْهِمْ»(۱۵۷)

التوبه: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيراً مِنَ الْأَحْبارِ وَ الرُّهْبانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوالَ النّاسِ بِالْباطِلِ»(۳۴) (و قال تعالى): «وَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ يُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ»(۶۱) (و قال تعالى): «وَ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِناتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِياءُ بَعْضٍ»(۷۱) (و قال تعالى): «ما عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ»(۹۱) (و قال تعالى): «وَ ما كانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّهً فَلَوْ لا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَهٍ مِنْهُمْ طائِفَهٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِی الدِّينِ وَ لِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ»(۱۲۲)

إبراهيم: «فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَراتِ رِزْقاً لَكُمْ وَ سَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِیَ فِی الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَ سَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهارَ»(۳۲)

الحجر: «وَ جَعَلْنا لَكُمْ فِيها مَعايِشَ وَ مَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرازِقِينَ (إلى قوله تعالى) فَأَنْزَلْنا مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَسْقَيْناكُمُوهُ وَ ما أَنْتُمْ لَهُ بِخازِنِينَ»(۲۲)

النحل: «وَ الْأَنْعامَ خَلَقَها لَكُمْ فِيها دِفْ ءٌ وَ مَنافِعُ وَ مِنْها تَأْكُلُونَ وَ لَكُمْ فِيها جَمالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَ حِينَ تَسْرَحُونَ وَ تَحْمِلُ أَثْقالَكُمْ إِلى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ وَ الْخَيْلَ وَ الْبِغالَ وَ الْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوها وَ زِينَةً (إلى قوله تعالى): هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً لَكُمْ مِنْهُ شَرابٌ وَ مِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ (إلى قوله تعالى): وَ ما ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفاً أَلْوانُهُ إِنَّ فِي ذلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ وَ هُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْماً طَرِيًّا وَ تَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَها وَ تَرَى الْفُلْكَ مَواخِرَ فِيهِ وَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ»(۵-۱۴) (و قال تعالى): «يَخافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَ يَفْعَلُونَ ما يُؤْمَرُونَ»(۵۰) (و قال تعالى): «وَ اللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَناً وَ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعامِ بُيُوتاً تَسْتَخِفُّونَها يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَ يَوْمَ إِقامَتِكُمْ وَ مِنْ أَصْوافِها وَ أَوْبارِها وَ أَشْعارِها أَثاثاً وَ مَتاعاً إِلى حِينٍ وَ اللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلالًا وَ جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبالِ أَكْناناً وَ جَعَلَ لَكُمْ سَرابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَ سَرابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ»(۸۱) (و قال تعالى): «فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالًا طَيِّباً»(۱۱۴)

طه: «فَأَخْرَجْنا بِهِ أَزْواجاً مِنْ نَباتٍ شَتَّى كُلُوا وَ ارْعَوْا أَنْعامَكُمْ»(۵۳ ، ۵۴) (و قال تعالى): «كُلُوا مِنْ طَيِّباتِ ما رَزَقْناكُمْ وَ لا تَطْغَوْا فِيهِ»(۸۱)

الحج: «أَ لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ ما فِي الْأَرْضِ وَ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ»(۶۵) (و قال تعالى): «وَ ما جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ»(۷۸)

المؤمنون: «وَ أَنْزَلْنا مِنَ السَّماءِ ماءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَ إِنَّا عَلى ذَهابٍ بِهِ لَقادِرُونَ فَأَنْشَأْنا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَ أَعْنابٍ لَكُمْ فِيها فَواكِهُ كَثِيرَةٌ وَ مِنْها تَأْكُلُونَ وَ شَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْناءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَ صِبْغٍ لِلْآكِلِينَ وَ إِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِها وَ لَكُمْ فِيها مَنافِعُ كَثِيرَةٌ وَ مِنْها تَأْكُلُونَ وَ عَلَيْها وَ عَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ»(۱۶-۲۱) (و قال تعالى): «يا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّباتِ»(۵۱)

النور: «فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ»(۶۳)

الشعراء: «أَمَدَّكُمْ بِأَنْعامٍ وَ بَنِينَ وَ جَنَّاتٍ وَ عُيُونٍ»(۱۳۳)

لقمان: «أَ لَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ»(۲۰)

التنزيل: «أَ وَ لَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْماءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعاً تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعامُهُمْ وَ أَنْفُسُهُمْ أَ فَلا يُبْصِرُونَ»(۲۷)

الأحزاب: «لَقَدْ كانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَ الْيَوْمَ الْآخِرَ»(۲۱)

يس: «وَ أَخْرَجْنا مِنْها حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ (إلى قوله): لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَ ما عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَ فَلا يَشْكُرُونَ»(۳۵) (و قال تعالى): «أَ وَ لَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينا أَنْعاماً فَهُمْ لَها مالِكُونَ وَ ذَلَّلْناها لَهُمْ فَمِنْها رَكُوبُهُمْ وَ مِنْها يَأْكُلُونَ وَ لَهُمْ فِيها مَنافِعُ وَ مَشارِبُ أَ فَلا يَشْكُرُونَ»(۷۱ ، ۷۲ ،۷۳)

السجده: «وَ وَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ الَّذِينَ لا يُؤْتُونَ الزَّكاةَ»(۷)

حمعسق: «وَ جَزاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُها»(۴۰)

الجاثيه: «اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ وَ سَخَّرَ لَكُمْ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً مِنْهُ إِنَّ فِي ذلِكَ لَآياتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»(۱۲ ، ۱۳)

محمد: «وَ لا تُبْطِلُوا أَعْمالَكُمْ»(۳۳)

الحجرات: «إِنْ جاءَكُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا»(۶)

ق: «وَ نَزَّلْنا مِنَ السَّماءِ ماءً مُبارَكاً فَأَنْبَتْنا بِهِ جَنَّاتٍ وَ حَبَّ الْحَصِيدِ وَ النَّخْلَ باسِقاتٍ لَها طَلْعٌ نَضِيدٌ رِزْقاً لِلْعِبادِ»(۹)

النجم: «أَلَّا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى وَ أَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسانِ إِلَّا ما سَعى»(۳۸ ، ۳۹)

الرحمن: «وَ الْأَرْضَ وَضَعَها لِلْأَنامِ (إلى آخر الآيات)»(۱۰)

الحديد: «وَ أَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَ مَنافِعُ لِلنَّاسِ»(۲۵)

الحشر: «وَ ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»(۷)

الملك: «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَناكِبِها وَ كُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَ إِلَيْهِ النُّشُورُ»(۱۵)

نوح: «وَ اللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِساطاً لِتَسْلُكُوا مِنْها سُبُلًا فِجاجاً»(۱۹ ، ۲۰)

المدثر: «يَتَساءَلُونَ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ما سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ قالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ»(۴۰)

القیامه: «بَلِ الْإِنْسانُ عَلى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَ لَوْ أَلْقى مَعاذِيرَهُ»(۱۴ ، ۱۵)

المرسلات: «أَ لَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفاتاً أَحْياءً وَ أَمْواتاً (إلی قوله تعالی): وَ أَسْقَيْناكُمْ ماءً فُراتاً»(۲۷)

النازعات: «وَ الْأَرْضَ بَعْدَ ذلِكَ دَحاها أَخْرَجَ مِنْها ماءَها وَ مَرْعاها وَ الْجِبالَ أَرْساها مَتاعاً لَكُمْ وَ لِأَنْعامِكُمْ»(۳۰-۳۳)

عبس: «فَأَنْبَتْنا فِيها حَبًّا وَ عِنَباً وَ قَضْباً وَ زَيْتُوناً وَ نَخْلًا وَ حَدائِقَ غُلْباً وَ فاكِهَةً وَ أَبًّا مَتاعاً لَكُمْ وَ لِأَنْعامِكُمْ»(۲۷-۳۲)

lt;meta info="- الَّذی جَعَلَ لَکُمُ الْأَرْضَ فِراشاً وَ السَّماءَ بِناءً وَ أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَراتِ رِزْقاً لَکُمْ فَلا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْداداً وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُون - . بقره / ۲۲ -

{همان [خدایی] که زمین را برای شما فرشی [گسترده]، و آسمان را بنایی [افراشته] قرار داد؛ و از آسمان آبی فرود آورد؛ و بدان از میوه ها رزقی برای شما بیرون آورد؛ پس برای خدا همتایانی قرار ندهید، در حالی که خود می دانید.}

- هُوَ الَّذی خَلَقَ لَکُمْ ما فِی الْأَرْضِ جَمیعاً - . بقره / ۲۹ -

{اوست آن کسی که آنچه در زمین است، همه را برای شما آفرید.}

- وَ لَکُمْ فِی الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَ مَتاعٌ إِلی حینٍ - . بقره / ۳۶ -

{و برای شما در زمین قرارگاه، و تا چندی برخورداری خواهد بود.}

- [خطاب به بنی اسرائیل] کُلُوا وَ اشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّه - . بقره / ۶۰ -

{از روزی خدا بخورید و بیاشامید.}

- فَافْعَلُوا ما تُؤْمَرُون - . بقره / ۶۸ -

{پس آنچه را [بدان] مأمورید به جای آرید.}

- یا أَیُّهَا النَّاسُ کُلُوا مِمَّا فِی الْأَرْضِ حَلالاً طَیِّبا - . بقره / ۱۶۸ -

{ای مردم، از آنچه در زمین است حلال و پاکیزه را بخورید.}

- یا أَیُّهَا الَّذینَ آمَنُوا کُلُوا مِنْ طَیِّباتِ ما رَزَقْناکُمْ وَ اشْکُرُوا لِلَّهِ إِنْ کُنْتُمْ إِیَّاهُ تَعْبُدُون - . بقره / ۱۷۲ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، از نعمتهای پاکیزه ای که روزی شما کرده ایم، بخورید و خدا را شکر کنید اگر تنها او را می پرستید.}

- وَ ما أَهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ باغٍ وَ لا عادٍ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ - . بقره / ۱۷۳ -

{[ولی] کسی که [برای حفظ جان خود به خوردن آنها] ناچار شود، در صورتی که ستمگر و متجاوز نباشد، بر او گناهی نیست.}

- وَ لا تَأْكُلُوا أَمْوالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْباطِلِ وَ تُدْلُوا بِها إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقاً مِنْ أَمْوالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُون - . بقره / ۱۸۸ -

{و اموالتان را میان خودتان به ناروا مخورید، و [به عنوان رشوه قسمتی از] آن را به قضات مدهید تا بخشی از اموال مردم را به گناه بخورید، در حالی که خودتان [هم خوب] می دانید.}

- وَ أَنْفِقُوا فی سَبِيلِ اللَّهِ وَ لا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَهِ وَ أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِين - . بقره / ۱۹۵ -

{و در راه خدا انفاق کنید، و خود را با دست خود به هلاکت میفکنید، و نیکی کنید که خدا نیکوکاران را دوست می دارد.}

- الشَّهْرُ الْحَرامُ بِالشَّهْرِ الْحَرامِ وَ الْحُرُماتُ قِصاصٌ فَمَنِ اعْتَدى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدى عَلَيْكُمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ - . بقره / ۱۹۴ -

{این ماه حرام در برابر آن ماه حرام است، و [هتک] حرمتها قصاص دارد. پس هر کس بر شما تعدّی کرد، همان گونه که بر شما تعدّی کرده، بر او تعدّی کنید و از خدا پروا بدارید و بدانید که خدا با تقواپیشگان است.}

- يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَ خُلِقَ الْإِنْسانُ ضَعِيفا - . نساء / ۲۸ -

{خدا می خواهد تا بارتان را سَبُک گرداند؛ و [می داند که] انسان، ناتوان آفریده شده است.}

- يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَأْكُلُوا أَمْوالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْباطِلِ إِلاَّ أَنْ تَكُونَ تِجارَهً عَنْ تَراضٍ مِنْكُمْ وَ لا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كانَ بِكُمْ رَحِيماً - . نساء / ۲۹ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، اموال همدیگر را به ناروا مخورید -مگر آنکه داد و ستدی با تراضی یکدیگر، از شما [انجام گرفته] باشد- و خودتان را مکشید، زیرا خدا همواره با شما مهربان است.}

- وَ مَنْ يُشاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ ما تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدى وَ يَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ ما تَوَلَّى وَ نُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَ ساءَتْ مَصِيرا - . نساء / ۱۱۵ -

{و هر کس، پس از آنکه راه هدایت برای او آشکار شد با پیامبر به مخالفت برخیزد، و [راهی] غیر راه مؤمنان در پیش گیرد، وی را بدانچه روی خود را بدان سو کرده واگذاریم و به دوزخش کشانیم، و چه بازگشتگاه بدی است.}

- وَ لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلا - . نساء / ۱۴۱ -

{و خداوند هرگز بر [زیانِ] مؤمنان، برای کافران راه [تسلّطی] قرار نداده است.}

- وَ قَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسيحَ عيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَ ما قَتَلُوهُ وَ ما صَلَبُوهُ وَ لكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَ إِنَّ الَّذينَ اخْتَلَفُوا فيهِ لَفی شَكٍّ مِنْهُ ما لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلاَّ اتِّباعَ الظَّنِّ وَ ما قَتَلُوهُ يَقيناً - . نساء / ۱۵۷ -

{و گفته ایشان که: «ما مسیح، عیسی بن مریم، پیامبر خدا را کشتیم»، و حال آنکه آنان او را نکشتند و مصلوبش نکردند، لیکن امر بر آنان مشتبه شد؛ و کسانی که در باره او اختلاف کردند، قطعاً در مورد آن دچار شکّ شده اند و هیچ علمی بدان ندارند، جز آنکه از گمان پیروی می کنند، و یقیناً او را نکشتند.}

- يا أَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهيمَةُ الْأَنْعامِ إِلاَّ ما يُتْلى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّی الصَّيْدِ وَ أَنْتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ ما يُريد - . مائده / ۱ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، به قراردادها[ی خود] وفا کنید. برای شما [گوشت] چارپایان حلال گردیده، جز آنچه [حکمش] بر شما خوانده می شود، در حالی که نباید شکار را در حال احرام، حلال بشمرید. خدا هر چه بخواهد فرمان می دهد.}

- وَ تَعاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوى وَ لا تَعاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوان - . مائده / ۲ -

{و در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکدیگر همکاری کنید، و در گناه و تعدّی دستیار هم نشوید.}

- فَمَنِ اضْطُرَّ فی مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحيمٌ - . مائده / ۳ -

{و هر کس دچار گرسنگی شود، بی آنکه به گناه متمایل باشد [اگر از آنچه منع شده است بخورد]، بی تردید، خدا آمرزنده مهربان است.}

- ما يُريدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ - . مائده / ۶ -

{خدا نمی خواهد بر شما تنگ بگیرد.}

- يا أَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا طَيِّباتِ ما أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَ لا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدينَ *وَ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالاً طَيِّباً وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذی أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ - . مائده / ۸۷ - ۸۸ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، چیزهایِ پاکیزه ای را که خدا برای [استفاده] شما حلال کرده، حرام مشمارید و از حدّ مگذرید، که خدا از حدّگذرندگان را دوست نمی دارد. و از آنچه خداوند روزیِ شما گردانیده، حلال و پاکیزه را بخورید، و از آن خدایی که بدو ایمان دارید پروا دارید.}

- وَ ما لَكُمْ أَلاَّ تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ قَدْ فَصَّلَ لَكُمْ ما حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلاَّ مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَ إِنَّ كَثيراً لَيُضِلُّونَ بِأَهْوائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدينَ - . انعام / ۱۱۹ -

{و شما را چه شده است که از آنچه نام خدا بر آن برده شده است نمی خورید؟ با اینکه [خدا] آنچه را بر شما حرام کرده - جز آنچه بدان ناچار شده اید - برای شما به تفصیل بیان نموده است. و به راستی، بسیاری [از مردم، دیگران را] از روی نادانی، با هوسهای خود گمراه می کنند. آری، پروردگار تو به [حال] تجاوزکاران داناتر است.}

- كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذا أَثْمَرَ - . انعام / ۱۴۱ -

{از میوه آن - چون ثمر داد - بخورید.}

- وَ مِنَ الْأَنْعامِ حَمُولَةً وَ فَرْشاً كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَ لا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّيْطانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبينٌ - . انعام / ۱۴۲ -

{و [نیز] از دامها، حیوانات بارکش و حیوانات کرک و پشم دهنده را [پدید آورد]. از آنچه خدا روزیتان کرده است بخورید، و از پی گامهای شیطان مروید که او برای شما دشمنی آشکار است.}

- قُلْ لا أَجِدُ فی ما أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّماً عَلى طاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلاَّ أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَماً مَسْفُوحاً أَوْ لَحْمَ خِنزيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقاً أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ باغٍ وَ لا عادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحيمٌ - . انعام / ۱۴۵ -

{بگو: «در آنچه به من وحی شده است، بر خورنده ای که آن را می خورد، هیچ حرامی نمی یابم، مگر آنکه مردار یا خونِ ریخته یا گوشت خوک باشد که اینها همه پلیدند. یا [قربانی‌ای که] از روی نافرمانی، [به هنگام ذبح] نام غیر خدا بر آن برده شده باشد. پس کسی که بدون سرکشی و زیاده خواهی [به خوردن آنها] ناچار گردد، قطعاً پروردگار تو آمرزنده مهربان است.}

- وَ لَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَ جَعَلْنا لَكُمْ فيها مَعايِشَ قَليلاً ما تَشْكُرُونَ - . اعراف / ۱۰ -

{و قطعاً شما را در زمین قدرت عمل دادیم، و برای شما در آن، وسایل معیشت نهادیم، [اما] چه کم سپاسگزاری می کنید.}

- قالَ ما مَنَعَكَ أَلاَّ تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَني مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طينٍ - . اعراف / ۱۲ -

{فرمود: «چون تو را به سجده امر کردم چه چیز تو را باز داشت از اینکه سجده کنی؟» گفت: «من از او بهترم. مرا از آتشی آفریدی و او را از گِل آفریدی.»}

- قالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَ مَتاعٌ إِلى حينٍ - . اعراف / ۲۴ -

{فرمود: «فرود آیید، که بعضی از شما دشمن بعضی [دیگر]ید؛ و برای شما در زمین، تا هنگامی [معیّن] قرارگاه و برخورداری است».}

- يا بَنى آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنا عَلَيْكَمْ لِباساً يُوارى سَوْآتِكَمْ وَ ريشاً وَ لِباسُ التَّقْوى ذلِكَ خَيْرٌ ذلِكَ مِنْ آياتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُون - . اعراف / ۲۶ -

{ای فرزندان آدم، در حقیقت، ما برای شما لباسی فرو فرستادیم که عورتهای شما را پوشیده می دارد و [برای شما] زینتی است، و[لی] بهترین جامه، [لباس] تقوا است. این از نشانه های [قدرت] خداست، باشد که متذکّر شوند.}

- وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُسْرِفينَ * قُلْ مَنْ حَرَّمَ زينَةَ اللَّهِ الَّتى أَخْرَجَ لِعِبادِهِ وَ الطَّيِّباتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِىَ لِلَّذينَ آمَنُوا فِى الْحَياهِ الدُّنْيا خالِصَةً يَوْمَ الْقِيامَهِ كَذلِكَ نُفَصِّلُ الْآياتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ - . اعراف / ۳۱ - ۳۲ -

{بخورید و بیاشامید و[لی] زیاده روی مکنید که او اسرافکاران را دوست نمی دارد. [ای پیامبر] بگو: «زیورهایی را که خدا برای بندگانش پدید آورده، و [نیز] روزیهای پاکیزه را چه کسی حرام گردانیده؟» بگو: «این [نعمتها] در زندگی دنیا برای کسانی است که ایمان آورده اند و روز قیامت [نیز] خاصّ آنان می باشد.» این گونه آیات [خود] را برای گروهی که می دانند به روشنی بیان می کنیم.}

- يُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّباتِ وَ يُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبائِثَ وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلالَ الَّتى كانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذينَ آمَنُوا بِهِ وَ عَزَّرُوهُ وَ نَصَرُوه - . اعراف / ۱۵۷ -

{و برای آنان چیزهای پاکیزه را حلال و چیزهای ناپاک را بر ایشان حرام می گرداند، و از [دوش] آنان قید و بندهایی را که بر ایشان بوده است برمی دارد.}

- يا أَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا إِنَّ كَثيراً مِنَ الْأَحْبارِ وَ الرُّهْبانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوالَ النَّاسِ بِالْباطِلِ - . توبه / ۳۴ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، بسیاری از دانشمندان یهود و راهبان، اموال مردم را به ناروا می خورند.}

- وَ مِنْهُمُ الَّذينَ يُؤْذُونَ النَّبِىَّ وَ يَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ يُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنينَ وَ رَحْمَةٌ لِلَّذينَ آمَنُوا مِنْكُمْ - . توبه / ۶۱ -

{و از ایشان کسانی هستند که پیامبر را آزار می دهند و می گویند: «او زودباور است.» بگو: «گوش خوبی برای شماست، به خدا ایمان دارد و [سخن] مؤمنان را باور می کند، و برای کسانی از شما که ایمان آورده اند رحمتی است.»}

- وَ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِناتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِياءُ بَعْضٍ - . توبه / ۷۱ -

{و مردان و زنان با ایمان، دوستان یکدیگرند.}

- ما عَلَى الْمُحْسِنينَ مِنْ سَبيل - . توبه / ۹۱ -

{بر نیکوکاران ایرادی نیست.}

- وَ ما كانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْ لا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِی الدِّينِ وَ لِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُون - . توبه / ۱۲۲ -

{و شایسته نیست مؤمنان همگی [برای جهاد] کوچ کنند. پس چرا از هر فرقه ای از آنان، دسته ای کوچ نمی کنند تا [دسته ای بمانند و] در دین آگاهی پیدا کنند و قوم خود را -وقتی به سوی آنان بازگشتند بیم دهند- باشد که آنان [از کیفر الهی] بترسند؟}

- اللَّهُ الَّذی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَراتِ رِزْقاً لَكُمْ وَ سَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِیَ فِی الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَ سَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهار - . ابراهیم / ۳۲ -

{خداست که آسمانها و زمین را آفرید، و از آسمان آبی فرستاد، و به وسیله آن از میوه ها برای شما روزی بیرون آورد، و کشتی را برای شما رام گردانید تا به فرمان او در دریا روان شود، و رودها را برای شما مسخّر کرد.}

- وَ جَعَلْنا لَكُمْ فيها مَعايِشَ وَ مَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرازِقينَ * وَ إِنْ مِنْ شَیْ ءٍ إِلاَّ عِنْدَنا خَزائِنُهُ وَ ما نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ * وَ أَرْسَلْنَا الرِّياحَ لَواقِحَ فَأَنْزَلْنا مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَسْقَيْناكُمُوهُ وَ ما أَنْتُمْ لَهُ بِخازِنينَ - . حجر / ۲۰ - ۲۲ -

{و برای شما و هر کس که شما روزی دهنده او نیستید، در آن وسایل زندگی قرار دادیم. و هیچ چیز نیست مگر آنکه گنجینه های آن نزد ماست، و ما آن را جز به اندازه ای معین فرو نمی فرستیم. و بادها را باردارکننده فرستادیم و از آسمان، آبی نازل کردیم، پس شما را بدان سیراب نمودیم، و شما خزانه دار آن نیستید.}

ص: ۲۶۹

- وَ الْأَنْعامَ خَلَقَها لَكُمْ فيها دِفْ ءٌ وَ مَنافِعُ وَ مِنْها تَأْكُلُونَ * وَ لَكُمْ فيها جَمالٌ حينَ تُريحُونَ وَ حينَ تَسْرَحُونَ * وَ تَحْمِلُ أَثْقالَكُمْ إِلی بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بالِغيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحيمٌ * وَ الْخَيْلَ وَ الْبِغالَ وَ الْحَميرَ لِتَرْكَبُوها وَ زينَةً وَ يَخْلُقُ ما لا تَعْلَمُونَ * وَ عَلَی اللَّهِ قَصْدُ السَّبيلِ وَ مِنْها جائِرٌ وَ لَوْ شاءَ لَهَداكُمْ أَجْمَعينَ * هُوَ الَّذی أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً لَكُمْ مِنْهُ شَرابٌ وَ مِنْهُ شَجَرٌ فيهِ تُسيمُونَ * يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَ الزَّيْتُونَ وَ النَّخيلَ وَ الْأَعْنابَ وَ مِنْ كُلِّ الثَّمَراتِ إِنَّ فی ذلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ * وَ سَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَ النَّهارَ وَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ وَ النُّجُومُ مُسَخَّراتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فی ذلِكَ لَآياتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ * وَ ما ذَرَأَ لَكُمْ فِی الْأَرْضِ مُخْتَلِفاً أَلْوانُهُ إِنَّ فی ذلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ * وَ هُوَ الَّذی سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْماً طَرِيًّا وَ تَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَها وَ تَرَی الْفُلْكَ مَواخِرَ فيهِ وَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ - . نحل / ۵ - ۱۴ -

{و چهارپایان را برای شما آفرید: در آنها برای شما [وسیله] گرمی و سودهایی است، و از آنها می خورید. و در آنها برای شما زیبایی است، آنگاه که [آنها را] از چراگاه برمی گردانید، و هنگامی که [آنها را] به چراگاه می برید. و بارهای شما را به شهری می برند که جز با مشقت بدنها بدان نمی توانستید برسید. قطعاً پروردگار شما رئوف و مهربان است. و اسبان و استران و خران را [آفرید] تا بر آنها سوار شوید و [برای شما] تجمّلی [باشد]، و آنچه را نمی دانید می آفریند. و نمودن راه راست بر عهده خداست، و برخی از آن [راهها] کژ است، و اگر [خدا] می خواست مسلماً همه شما را هدایت می کرد. اوست کسی که

از آسـمان، آبی فرود آورد که [آب] آشامیـدنی شـما از آن است، و روییـدنی[هـایی] که [رمه های خود را] در آن می چرانید [نیز] از آن است. به وسیله آن، کشت و زیتون و درختان خرما و انگور و از هر گونه محصولات [دیگر] برای شـما می رویاند. قطعاً در اینهـا برای مردمی که انـدیشه می کننـد نشـانه ای است. و شب و روز و خورشـید و مـاه را برای شـما رام گردانیـد، و ستارگان به فرمان او مسخّر شده اند. مسلماً در این [امور] برای مردمی که تعقل می کنند نشانه هاست. و [همچنین] آنچه را در زمین به رنگهای گوناگون برای شما پدید آورد

[مسخّر شـما ساخت]. بی تردید، در این [امور] برای مردمی که پند می گیرند نشانه ای است. و اوست کسی که دریا را مسخّر گردانیـد تـا از آن گوشت تـازه بخوریـد، و پیرایه ای که آن را می پوشـید از آن بیرون آوریـد. و کشتیهـا را در آن، شـکافنده [آب] می بینی، و تا از فضل او بجویید و باشد که شما شکر گزارید.}

- یَخافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَ یَفْعَلُونَ ما یُؤْمَرُون - . نحل / ۵۰ -

{از پروردگارشان که حاکم بر آنهاست می ترسند و آنچه را مأمورند انجام می دهند.}

- وَ اللَّهُ جَعَـلَ لَکُمْ مِنْ بُیُوتِکُمْ سَـکَناً وَ جَعَـلَ لَکُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعـامِ بُیُوتاً تَسْـتَخِفُّونَها یَوْمَ ظَعْنِکُمْ وَ یَوْمَ إِقامَتِکُمْ وَ مِنْ أَصْوافِها وَ أَوْبارِهـا وَ أَشْـعارِها أَثاثـاً وَ مَتاعـاً إِلی حینٍ * وَ اللَّهُ جَعَلَ لَکُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلالاً وَ جَعَلَ لَکُمْ مِنَ الْجِبالِ أَکْناناً وَ جَعَلَ لَکُمْ سَـرابیلَ تَقیکُمُ الْحَرَّ وَ سَرابیلَ تَقیکُمْ بَأْسَکُمْ کَذلِکَ یُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَیْکُمْ لَعَلَّکُمْ تُسْلِمُونَ - . نحل / ۸۰ - ۸۱ -

{و خدا برای شـما خانه هایتان را مایه آرامش قرار داد، و از پوست دامها برای شما خانه هایی نهاد که آن[ها] را در روز جابجا شدنتان و هنگام ماندنتان سبک می یابید، و از پشـمها و کرکها و موهای آنها، وسایل زندگی که تا چندی مورد استفاده است [قرار داد]. و خـدا از آنچه آفریـده، به سود شـما سـایه هایی فراهم آورده و از کوهها برای شـما پناهگاه هایی قرار داده و برای شمـا تن پوشـهایی مقرر کرده که شـما را از گرمـا [و سـرما] حفـظ می کنـد، و تن پوشـها [=زره ها]یی که شـما را در جنگتان حمایت می نماید. این گونه وی نعمتش را بر شما تمام می گرداند، امید که شما [به فرمانش] گردن نهید.}

- فَکُلُوا مِمَّا رَزَقَکُمُ اللَّهُ حَلالاً طَیِّباً وَ اشْکُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ کُنْتُمْ إِیَّاهُ تَعْبُدُون - . نحل / ۱۱۴ -

{پس، از آنچه خـدا شـما را روزی کرده است، حلال [و] پاکیزه بخوریـد، و نعمت خـدا را - اگر تنها او را می پرستید - شـکر گزارید.}

- الَّذی جَعَـلَ لَکُمُ الْأَرْضَ مَهْـداً وَ سَـلَکَ لَکُمْ فیها سُـبُلًا وَ أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخْرَجْنا بِهِ أَزْواجاً مِنْ نَباتٍ شَتَّی * کُلُوا وَ ارْعَوْا أَنْعامَکُمْ إِنَّ فی ذلِکَ لَآیاتٍ لِأُولِی النُّهی - . طه / ۵۳ - ۵۴ -

{همان کسی که زمین را برایتان گهواره ای ساخت، و برای شما در آن، راهها ترسیم کرد و از آسمان آبی فرود آورد، پس به وسـیله آن رُستنیهای گونـاگون، جفت جفت بیرون آوردیم. بخوریـد و دامهایتان را بچرانیـد که قطعاً در اینها برای خردمنـدان نشانه هایی است.}

- كُلُوا مِنْ طَيِّباتِ ما رَزَقْناكُمْ - . نحل / ۸۱ -

{از خوراکی‌های پاکیزه ای که روزی شما کردیم، بخورید.}

- أَ لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ ما فِي الْأَرْضِ وَ الْفُلْكَ تَجْري فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ - . حج / ۶۵ -

{آیا ندیده ای که خدا آنچه را در زمین است به نفع شما رام گردانید، و کشتیها در دریا به فرمان او روانند؟}

- وَ جاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهادِهِ هُوَ اجْتَباكُمْ وَ ما جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ - . حج / ۷۸ -

{و در راه خدا چنان که حق جهاد [در راه] اوست جهاد کنید، اوست که شما را [برای خود] برگزیده و در دین بر شما سختی قرار نداده است.}

- وَ أَنْزَلْنا مِنَ السَّماءِ ماءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَ إِنَّا عَلى ذَهابٍ بِهِ لَقادِرُونَ * فَأَنْشَأْنا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخيلٍ وَ أَعْنابٍ لَكُمْ فيها فَواكِهُ كَثيرَةٌ وَ مِنْها تَأْكُلُونَ * وَ شَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْناءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَ صِبْغٍ لِلْآكِلينَ * وَ إِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعامِ لَعِبْرَةً نُسْقيكُمْ مِمَّا في بُطُونِها وَ لَكُمْ فيها مَنافِعُ كَثيرَةٌ وَ مِنْها تَأْكُلُونَ * وَ عَلَيْها وَ عَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُون - . مومنون / ۱۸ - ۲۲ -

{و از آسمان، آبی به اندازه [معین] فرود آوردیم، و آن را در زمین جای دادیم، و ما برای از بین بردن آن مسلماً تواناییم. پس برای شما به وسیله آن باغهایی از درختان خرما و انگور پدیدار کردیم که در آنها برای شما میوه های فراوان است و از آنها می خورید. و از طور سینا درختی برمی آید که روغن و نان خورشی برای خورندگان است. و البته برای شما در دامها [ی گلّه درس] عبرتی است: از [شیری] که در شکم آنهاست، به شما می نوشانیم، و برای شما در آنها سودهای فراوان است و از آنها می خورید. و بر آنها و بر کشتیها سوار می شوید.}

- يا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّباتِ - . مومنون / ۵۱ -

{ای پیامبران، از چیزهای پاکیزه بخورید.}

- فَلْيَحْذَرِ الَّذينَ يُخالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصيبَهُمْ عَذابٌ أَليم - . نور / ۶۳ -

{پس کسانی که از فرمان او تمرّد می کنند بترسند که مبادا بلایی بدیشان رسد یا به عذابی دردناک گرفتار شوند.}

- أَمَدَّكُمْ بِأَنْعامٍ وَ بَنينَ * وَ جَنَّاتٍ وَ عُيُون - . شعراء / ۱۳۳ - ۱۳۴ -

{شما را به [دادنِ] دامها و پسران مدد کرد، و به [دادن] باغها و چشمه ساران.}

- اَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ وَ أَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظاهِرَةً وَ باطِنَةً وَ مِنَ النَّاسِ - . لقمان / ۲۰ -

{آیا ندانسته اید که خدا آنچه را که در آسمانها و آنچه را که در زمین است، مسخّر شما ساخته و نعمتهای ظاهر و باطن خود

را بر شما تمام کرده است؟}

ص: ۲۷۰

- أَ وَ لَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْماءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعاً تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعامُهُمْ وَ أَنْفُسُهُمْ أَ فَلا يُبْصِرُون - . تنزيل / ۲۷ -

{آیا ننگریسته اند که ما باران را به سوی زمینِ بایر می رانیم، و به وسیله آن کِشته ای را برمی آوریم که دامهایشان و خودشان از آن می خورند؟ مگر نمی بینند؟}

- لَقَدْ كانَ لَكُمْ فى رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَ الْيَوْمَ الْآخِرَ وَ ذَكَرَ اللَّهَ كَثيراً - . احزاب / ۲۱ -

{قطعاً برای شما در [اقتدا به] رسول خدا صلی الله علیه و آله سرمشقی نیکوست: برای آن کس که به خدا و روز بازپسین امید دارد و خدا را فراوان یاد می کند.}

- وَ آيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْناها وَ أَخْرَجْنا مِنْها حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ * وَ جَعَلْنا فيها جَنَّاتٍ مِنْ نَخيلٍ وَ أَعْنابٍ وَ فَجَّرْنا فيها مِنَ الْعُيُونِ * لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَ ما عَمِلَتْهُ أَيْديهِمْ أَ فَلا يَشْكُرُون - . يس / ۳۳ - ۳۵ -

{و زمین مرده، برهانی است برای ایشان، که آن را زنده گردانیدیم و دانه از آن برآوردیم که از آن می خورند. و در آن [زمین] باغهایی از درختان خرما و تاک قرار دادیم و چشمه ها در آن روان کردیم. تا از میوه آن و [از] کارکردِ دستهایِ خودشان بخورند، آیا باز [هم] سپاس نمی گزارند؟}

- أَ وَ لَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدينا أَنْعاماً فَهُمْ لَها مالِكُونَ * وَ ذَلَّلْناها لَهُمْ فَمِنْها رَكُوبُهُمْ وَ مِنْها يَأْكُلُونَ * وَ لَهُمْ فيها مَنافِعُ وَ مَشارِبُ أَ فَلا يَشْكُرُون - . يس / ۷۱ - ۷۳ -

{آیا ندیده اند که ما به قدرت خویش برای ایشآنچهارپایانی آفریده ایم تا آنان مالک آنها باشند؟ و آنها را برای ایشان رام گردانیدیم. از برخی شان سواری می گیرند و از بعضی می خورند. و از آنها سودها و نوشیدنیها دارند. پس چرا شکرگزار نیستید؟}

- وَ وَيْلٌ لِلْمُشْرِكينَ الَّذينَ لا يُؤْتُونَ الزَّكاةَ وَ هُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كافِرُون - . فصلت / ۶ - ۷ -

{و وای بر مشرکان. همان کسانی که زکات نمی دهند و آنان که به آخرت ناباورند.}

- وَ جَزاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُها - . شوری / ۴۰ -

{و جزای بدی، مانند آن، بدی است.}

- اللَّهُ الَّذى سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فيهِ بِأَمْرِهِ وَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ * وَ سَخَّرَ لَكُمْ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي

الْأَرْضِ جَميعاً مِنْهُ إِنَّ فی ذلِکَ لَآیاتٍ لِقَوْمٍ یَتَفَکَّرُون - . جاثیه / ۱۲ - ۱۳ -

{خـدا همان کسـی است که دریا را به سود شـما رام گردانیـد، تا کشتیها در آن به فرمانش روان شوند، و تا از فزون بخشـی او [روزی خویش را] طلب نمایید، و باشد که سپاس دارید. و آنچه را در آسـمانها و آنچه را در زمین است به سود شما رام کرد همه از اوست. قطعاً در این [امر] برای مردمی که می اندیشند نشانه هایی است.}

- وَ لا تُبْطِلُوا أَعْمالَکُم - . محمد / ۳۳ -

{و کرده های خود را تباه مکنید.}

- یا أَیُّهَا الَّذینَ آمَنُوا إِنْ جاءَکُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَیَّنُوا أَنْ تُصیبُوا قَوْماً بِجَهالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلی ما فَعَلْتُمْ نادِمین - . حجرات / ۶ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، اگر فاسـقی برایتان خبری آورد، نیک وارسی کنید، مبادا به نادانی گروهی را آسیب برسانید و [بعد،] از آنچه کرده اید پشیمان شوید.}

- وَ نَزَّلْنا مِنَ السَّماءِ ماءً مُبارَکاً فَأَنْبَتْنا بِهِ جَنَّاتٍ وَ حَبَّ الْحَصیدِ * وَ النَّخْلَ باسِقاتٍ لَها طَلْعٌ نَضیدٌ * رِزْقاً لِلْعِبادِ - . ق / ۹ - ۱۱ -

{و از آسـمان، آبی پر برکت فرود آوردیم، پس بدان [وسیله] باغها و دانه های دروکردنی رویانیدیم. و درختان تناور خرما که خوشه [های] روی هم چیده دارند. [اینها همه] برای روزیِ بندگان [من] است.}

- أَلاَّ تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْری * وَ أَنْ لَیْسَ لِلْإِنْسانِ إِلاَّ ما سَعی - . نجم / ۳۸ - ۳۹ -

{که هیچ بردارنده ای بار گناه دیگری را بر نمی دارد. و اینکه برای انسان جز حاصل تلاش او نیست.}

- الرَّحْمنُ * عَلَّمَ الْقُرْآنَ * خَلَقَ الْإِنْسانَ * عَلَّمَهُ الْبَیانَ * الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ بِحُسْبانٍ * وَ النَّجْمُ وَ الشَّجَرُ یَسْجُدانِ * وَ السَّماءَ رَفَعَها وَ وَضَعَ الْمیزانَ * أَلاَّ تَطْغَوْا فِی الْمیزانِ * وَ أَقیمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَ لا تُخْسِرُوا الْمیزانَ * وَ الْأَرْضَ وَضَعَها لِلْأَنام * فیها فاکِهَةٌ وَ النَّخْلُ ذاتُ الْأَکْمام * وَ الْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَ الرَّیْحانُ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * خَلَقَ الْإِنْسانَ مِنْ صَلْصالٍ کَالْفَخَّارِ * وَ خَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مارِجٍ مِنْ نارٍ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * رَبُّ الْمَشْرِقَیْنِ وَ رَبُّ الْمَغْرِبَیْنِ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * مَرَجَ الْبَحْرَیْنِ یَلْتَقِیانِ * بَیْنَهُما بَرْزَخٌ لا یَبْغِیانِ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * یَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَ الْمَرْجانُ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * وَ لَهُ الْجَوارِ الْمُنْشَآتُ فِی الْبَحْرِ کَالْأَعْلام * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * کُلُّ مَنْ عَلَیْها فانٍ * وَ یَبْقی وَجْهُ رَبِّکَ ذُو الْجَلالِ وَ الْإِکْرام * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * یَسْئَلُهُ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فی شَأْنٍ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * سَنَفْرُغُ لَکُمْ أَیُّهَ الثَّقَلانِ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * یا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطارِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ فَانْفُذُوا لا تَنْفُذُونَ إِلاَّ بِسُلْطانٍ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * یُرْسَلُ عَلَیْکُما شُواظٌ مِنْ نارٍ وَ نُحاسٌ فَلا تَنْتَصِرانِ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّماءُ فَکانَتْ وَرْدَةً کَالدِّهانِ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * فَیَوْمَئِذٍ لا یُسْئَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَ لا جَانٌّ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * یُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسیماهُمْ فَیُؤْخَذُ بِالنَّواصی وَ الْأَقْدام * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * هذِهِ جَهَنَّمُ الَّتی یُکَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ * یَطُوفُونَ بَیْنَها وَ بَیْنَ حَمیمٍ آنٍ * فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ * وَ لِمَنْ

خافَ مَقامَ رَبِّهِ جَنَّتانِ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكَما تُكَذِّبانِ * ذَواتا أَفْنانٍ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكَما تُكَذِّبانِ * فيهِما عَيْنانِ تَجْرِيانِ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * فيهِما مِنْ كُلِّ فاكِهَةٍ زَوْجانِ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * مُتَّكِئينَ عَلى فُرُشٍ بَطائِنُها مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَ جَنَى الْجَنَّتَيْنِ دانٍ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * فيهِنَّ قاصِراتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَ لا جَانٌّ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * كَأَنَّهُنَّ الْياقُوتُ وَ الْمَرْجانُ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * هَلْ جَزاءُ الْإِحْسانِ إِلَّا الْإِحْسانُ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * وَ مِنْ دُونِهِما جَنَّتانِ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * مُدْهامَّتانِ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * فيهِما عَيْنانِ نَضَّاخَتانِ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * فيهِما فاكِهَةٌ وَ نَخْلٌ وَ رُمَّانٌ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * فيهِنَّ خَيْراتٌ حِسانٌ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * حُورٌ مَقْصُوراتٌ فِي الْخِيامِ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَ لا جَانٌّ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * مُتَّكِئينَ عَلى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَ عَبْقَرِيٍّ حِسانٍ * فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ * تَبارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلالِ وَ الْإِكْرامِ - . الرحمن / ١ – ٧٨ -

{[خدای] رحمان، قرآن را یاد داد. انسان را آفرید، به او بیان آموخت. خورشید و ماه بر حسابی [روان] اند. و بوته و درخت چهره سایانند. و آسمان را برافراشت و ترازو را گذاشت، تا مبادا از اندازه درگذرید. و وزن را به انصاف برپا دارید و در سنجش مکاهید. و زمین را برای مردم نهاد. در آن، میوه [ها] و نخلها با خوشه های غلاف دار، و دانه های پوست دار و گیاهان خوشبوست. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ انسان را از گل خشکیده ای سفال مانند، آفرید.

و جنّ را از تشعشعی از آتش خلق کرد. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ پروردگار دو خاور و پروردگار دو باختر. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ دو دریا را [به گونه ای] روان کرد [که] با هم برخورد کنند. میان آن دو، حدّ فاصلی است که به هم تجاوز نمی کنند. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ از هر دو [دریا] مروارید و مرجان برآید. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ و او راست در دریا سفینه های بادبان دارِ بلند همچون کوه ها. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ هر چه بر [زمین] است فانی شونده است. و ذاتِ باشکوه و ارجمند پروردگارت باقی خواهد ماند. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ هر که در آسمانها و زمین است از او درخواست می کند. هر زمان، او در کاری است. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ ای جنّ و انس، زودا که به شما بپردازیم. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ ای گروه جنّیان و انسیان، اگر می توانید از کرانه های آسمانها و زمین به بیرون رخنه کنید، پس رخنه کنید. [ولی] جز با [به دست آوردن] تسلّطی رخنه نمی کنید. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ بر سَرِ شما شراره هایی از [نوع] تفته آهن و مس فروفرستاده خواهد شد، و [از کسی] یاری نتوانید طلبید. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ پس آن گاه که آسمان از هم شکافد و چون چرم گلگون گردد. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ در آن روز، هیچ انس و جنّی از گناهش پرسیده نشود.

پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ تبهکاران از سیمایشان شناخته می شوند و از پیشانی و پایشان بگیرند. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ این است همان جهنّمی که تبهکاران آن را دروغ می خواندند. میان [آتش] و میان آب جوشان سرگردان باشند. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ و هر کس را که از مقام پروردگارش بترسد، دو باغ است. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ که دارای شاخسارانند. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ در آن دو [باغ] دو چشمه روان است. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را

منکرید؟ در آن دو [باغ] از هر میوه ای دو گونه است. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ بر بسترهایی که آستر آنها از ابریشم درشت بافت است، تکیه زنند و چیدن میوه [از] آن دو باغ [به آسانی] در دسترس است. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ در آن [باغها، دلبرانی] فروهشته نگاهند که دست هیچ انس و جنّی پیش از ایشان به آنها نرسیده است. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ گویی که آنها یاقوت و مرجانند. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ مگر پاداش احسان جز احسان است؟ پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ و غیر از آن دو [باغ]، دو باغ [دیگر نیز] هست. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ که از [شدّت] سبزی سیه گون می نماید. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ در آن دو [باغ] دو چشمه همواره جوشان است. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ در آن دو، میوه و خرما و انار است. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ در آنجا [زنانی] نکوخوی و نکورویند. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ حورانی پرده نشین در [دل] خیمه ها. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ دست هیچ انس و جنّی پیش از ایشان به آنها نرسیده است. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ بر بالش سبز و فرش نیکو تکیه زده اند. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟ خجسته باد نام پروردگار شکوهمند و بزرگوارت!}

- و أَنْزَلْنَا الْحَدیدَ فیهِ بَأْسٌ شَدیدٌ وَ مَنافِعُ لِلنَّاسِ - . حدید / ۲۵ -

{و آهن را که در آن برای مردم خطری سخت و سودهایی است، پدید آوردیم.}

- ما أَفاءَ اللَّهُ عَلی رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُری فَلِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی وَ الْیَتامی وَ الْمَساکینِ وَ ابْنِ السَّبیلِ - . حشر / ۷ -

{آنچه خدا از [داراییِ] ساکنان آن قریه ها عاید پیامبرش گردانید، از آنِ خدا و از آنِ پیامبر [او] و متعلّق به خویشاوندان نزدیک [وی] و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان است.}

- هُوَ الَّذی جَعَلَ لَکُمُ الْأَرْضَ ذَلُولاً فَامْشُوا فی مَناکِبِها وَ کُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَ إِلَیْهِ النُّشُور - . ملک / ۱۵ -

{اوست کسی که زمین را برای شما رام گردانید، پس در فراخنای آن رهسپار شوید و از روزی [خدا] بخورید و رستاخیز به سویِ اوست.}

- وَ اللَّهُ جَعَلَ لَکُمُ الْأَرْضَ بِساطاً * لِتَسْلُکُوا مِنْها سُبُلاً فِجاجا - . نوح / ۱۹ - ۲۰ -

{و خدا زمین را برای شما فرشی [گسترده] ساخت، تا در راههای فراخ آن بروید.}

- فی جَنَّاتٍ یَتَساءَلُونَ *عَنِ الْمُجْرِمینَ * ما سَلَکَکُمْ فی سَقَرَ * قالُوا لَمْ نَکُ مِنَ الْمُصَلِّین - . مدثر / ۴۰ - ۴۳ -

{در میان باغها از یکدیگر می پرسند، درباره مجرمان: «چه چیز شما را در آتش [سَقَر] درآورد؟» گویند: «از نمازگزاران نبودیم».}

- بَلِ الْإِنْسانُ عَلى نَفْسِهِ بَصيرَةٌ * وَ لَوْ أَلْقى مَعاذيرَه - . قيامت / ۴۰ - ۴۳ -

{بلكه انسان خود بر نفس خويشتن بيناست، هر چند دست به عذرتراشى زند.}

- أَ لَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفاتاً * أَحْياءً وَ أَمْواتاً * وَ جَعَلْنا فيها رَواسِيَ شامِخاتٍ وَ أَسْقَيْناكُمْ ماءً فُراتاً - . مرسلات / ۲۵ - ۲۷ -

{مگر زمين را محلّ اجتماع نگردانيديم؟ چه براى مردگآنچه زندگان. و كوه هاى بلند در آن نهاديم و به شما آبى گوارا نوشانيديم.}

- وَ الْأَرْضَ بَعْدَ ذلِكَ دَحاها * أَخْرَجَ مِنْها ماءَها وَ مَرْعاها * وَ الْجِبالَ أَرْساها * مَتاعاً لَكُمْ وَ لِأَنْعامِكُم - . نازعات / ۳۰ - ۳۳ -

{و پس از آن، زمين را با غلتانيدن گسترد، آبش و چراگاهش را از آن بيرون آورد، و كوه ها را لنگر آن گردانيد، [تا وسيله] استفاده براى شما و دامهايتان باشد.}

- فَأَنْبَتْنا فيها حَبًّا * وَ عِنَباً وَ قَضْباً * وَ زَيْتُوناً وَ نَخْلًا * وَ حَدائِقَ غُلْباً * وَ فاكِهَةً وَ أَبًّا * مَتاعاً لَكُمْ وَ لِأَنْعامِكُم - . عبس / ۲۷ - ۳۲ -

{پس در آن، دانه رويانيديم. و انگور و سبزى، و زيتون و درخت خرما، و باغهاى انبوه، و ميوه و چراگاه، [تا وسيله] استفاده شما و دامهايتان باشد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

- ير، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ مُوسَى بْنِ بَكْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام الرَّجُلُ يُغْمَى عَلَيْهِ الْيَوْمَ أَوْ يَوْمَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً أَوْ أَكْثَرَ ذَلِكَ كَمْ يَقْضِي مِنْ صَلَاتِهِ فَقَالَ أَ لَا أُخْبِرُكَ بِمَا يَنْتَظِمُ هَذَا وَ أَشْبَاهُهُ فَقَالَ كُلُّ مَا غَلَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنْ أَمْرٍ فَاللَّهُ أَعْذَرُ لِعَبْدِهِ.

وَ زَادَ فِيهِ غَيْرُهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ هَذَا مِنَ الْأَبْوَابِ الَّتِي يَفْتَحُ كُلُّ بَابٍ مِنْهَا أَلْفَ بَابٍ

**[ترجمه]بصائر الدرجات: موسى بن بكير گويد؛ خدمت امام عليه السلام عرض كردم: شخصى يک روز و دو روز يا سه روز بيهوش مى شود، چه قدر نمازش را قضا نمايد؟ فرمود: آيا شما را از قاعده‌اى كلى خبر بدهم كه اين مسئله و امثال آن از او فهميده مى شود؟ فرمود: هر كار كه از قدرت انسان خارج باشد، در مورد آن نزد خدا معذور است.

وی اضافه کرد: امام صادق علیه السلام فرمود: این قاعده از باب هایی است که از هر باب آن هزار باب گشوده می شود. - . بصائر الدرجات ۶: ۳۲۶ – ۳۲۷ ب ۱۶ ح ۱۶ -

**[ترجمه]

«۲»

- شا، الإرشاد قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام مَنْ كَانَ عَلَى يَقِينٍ فَأَصَابَهُ شَكٌّ فَلْيَمْضِ عَلَى يَقِينِهِ فَإِنَّ الْيَقِينَ لَا يُدْفَعُ بِالشَّكِّ.

**[ترجمه]ارشاد: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: هر که یقین به چیزی داشته باشد و شک او را عارض شود، باید بر یقین خود عمل نماید، زیرا یقین به واسطه شک از بین نمی رود. - . ارشاد: ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۳»

- غو، غوالی اللئالی قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام كُلُّ شَيْ ءٍ مُطْلَقٌ حَتَّى يَرِدَ فِيهِ نَصٌّ.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: امام صادق علیه السلام فرمود: هر چیزی مطلق است مگر این که در مورد آن، نص بخصوصی وارد شود. - . عوالی اللئالی ۲: ۴۴ ح ۱۱۱ -

**[ترجمه]

«۴»

- وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله حُكْمِي عَلَى الْوَاحِدِ حُكْمِي عَلَى الْجَمَاعَهِ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حکم من بر یک نفر، مثل حکم من بر یک گروه است. - . عوالی اللئالی ۲: ۹۸ ح ۲۷۰ -

**[ترجمه]

«۵»

- وَ رَوَى إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّ عَلِيّاً علیه السلام كَانَ يَقُولُ أَبْهِمُوا مَا أَبْهَمَهُ اللَّهُ.

**[ترجمه]اسحاق ابن عمار از امام صادق علیه السلام روایت کرده که امیرالمؤمنین علیه السلام همیشه می فرمود: مبهم

بگذارید آنچه را خدا مبهم گذاشته است. - . عوالی اللئالی ۲: ۹۸ ح ۲۷۰ -

**[ترجمه]

«۶»

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله مَا اجْتَمَعَ الْحَرَامُ وَ الْحَلَالُ إِلَّا غَلَبَ الْحَرَامُ الْحَلَالَ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حرام و حلال در یک جا جمع نمی شود مگر این که حرام بر حلال غلبه پیدا می کند. - . عوالی اللئالی ۲: ۱۲۹ ح ۳۵۵ -

**[ترجمه]

«۷»

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله إِنَّ النَّاسَ مُسَلَّطُونَ عَلَى أَمْوَالِهِمْ.

**[ترجمه]رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: مردم بر اموالشان تسلّط دارند. - . عوالی اللئالی ۲: ۱۳۲ ح ۳۵۸ -

**[ترجمه]

«۸»

ین، کتاب حسین بن سعید و النوادر حَمَّادٌ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كُلُّ شَيْ ءٍ فِي الْقُرْآنِ أَوْ فَصَاحِبُهُ بِالْخِيَارِ يَخْتَارُ مَا شَاءَ (۱).

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و نوادر: حریز از امام صادق علیه السلام نقل کرده که آن حضرت فرمود: هر چیزی که در قرآن باشد، پس صاحب آن اختیار دارد، هر کدام را انتخاب کند. - . عوالی اللئالی ۱: ۴۵۷ ح ۱۹۸ -

**[ترجمه]

«۹»

ین، کتاب حسین بن سعید و النوادر عَنْ سَمَاعَةَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: لَيْسَ شَيْ ءٌ مِمَّا حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا وَ قَدْ أَحَلَّهُ لِمَنِ اضْطُرَّ إِلَيْهِ.

۱- أی کل شی ء ورد فی القرآن بینه و بین غیره کلمه «أو» فصاحبه بالخیار

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و نوادر: سماعه از امام صادق علیه السلام نقل کرده که آن حضرت فرمود: هر چیزی را که خدا حرام کرده، برای مضطر آن حلال نموده است. - . نوادر احمد بن محمد بن عیسی: ۷۲ ب ۱۵ ح ۱۵۱ -

ص: ۲۷۲

**[ترجمه]

«۱۰»

کا، الکافی مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَدِیدٍ عَنْ مُرَازِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْمَرِیضِ لَا یَقْدِرُ عَلَی الصَّلَاهِ قَالَ فَقَالَ کُلُّ مَا غَلَبَ اللَّهُ عَلَیْهِ فَاللَّهُ أَوْلَی بِالْعُذْرِ.

**[ترجمه]کافی: مرازم گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: از مریضی که قدرت بر نماز خواندن ندارد؟ حضرت فرمود: آن چیزی که انسان قدرت ندارد، خدا به قبول کردن عذر سزاوارتر است. - . نوادر احمد بن محمد بن عیسی: ۷۵ ب ۱۵ ح ۱۶۱ -

**[ترجمه]

«۱۱»

کا، الکافی عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ یَقُولُ فِی الْمُغْمَی عَلَیْهِ مَا غَلَبَ اللَّهُ عَلَیْهِ فَاللَّهُ أَوْلَی بِالْعُذْرِ.

**[ترجمه]کافی: حفص بن بختری گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم، در مورد انسانی که در حال بی هوشی و اغماء است، می فرمود: چیزی که انسان قدرت ندارد، خدا به قبول کردن عذرش سزاوارتر است. - . کافی ۳: ۴۱۲ ب ۲۳۱ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

کا، الکافی عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَهَ بْنِ صَدَقَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ کُلُّ شَیْ ءٍ هُوَ لَکَ حَلَالٌ حَتَّی تَعْلَمَ أَنَّهُ حَرَامٌ بِعَیْنِهِ فَتَدَعَهُ مِنْ قِبَلِ نَفْسِکَ وَ ذَلِکَ مِثْلُ الثَّوْبِ یَکُونُ قَدِ اشْتَرَیْتَهُ وَ هُوَ سَرِقَهٌ أَوِ الْمَمْلُوکِ عِنْدَکَ وَ لَعَلَّهُ حُرٌّ قَدْ بَاعَ نَفْسَهُ أَوْ خُدِعَ فَبِیعَ أَوْ قُهِرَ أَوِ امْرَأَهٍ تَحْتَکَ وَ هِیَ أُخْتُکَ أَوْ رَضِیعَتُکَ وَ الْأَشْیَاءُ کُلُّهَا عَلَی هَذَا حَتَّی یَسْتَبِینَ لَکَ غَیْرُ ذَلِکَ أَوْ تَقُومَ بِهِ الْبَیِّنَهُ.

**[ترجمه]کافی: مسعده بن صدقه گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هر چیزی برایت حلال است مگر

خودت شخصاً بدانی که آن چیز حرام است، پس او را رها کن؛ و آن مانند جامه ای است که آن را از بازار خریده ای و

احتمال می رود جنس سرقتی باشد؛ یا کنیزی که در نزد تو است، شاید آزاد باشد که خودش را فروخته یا با فریب فروخته شده، یا به زور فروخته شده؛ یا زنی که با او ازدواج کرده ای شاید خواهرت یا همشیره ات باشد؛ و تمام چیزها چنین است مگر برایت غیر آن روشن شود، یا گواه اقامه شود. - . کافی ۳: ۴۱۳ ب ۲۳۱ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

کا، الکافی عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ قَالَ: کَانَتْ لِإِسْمَاعِیلَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ دَنَانِیرُ وَ أَرَادَ رَجُلٌ مِنْ قُرَیْشٍ أَنْ یَخْرُجَ إِلَی الْیَمَنِ فَقَالَ إِسْمَاعِیلُ یَا أَبَتِ إِنَّ فُلَاناً یُرِیدُ الْخُرُوجَ إِلَی الْیَمَنِ وَ عِنْدِی کَذَا وَ کَذَا دِینَاراً أَ فَتَرَی أَنْ أَدْفَعَهَا إِلَیْهِ یَبْتَاعُ لِی بِهَا بِضَاعَهً مِنَ الْیَمَنِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا بُنَیَّ أَ مَا بَلَغَکَ أَنَّهُ یَشْرَبُ الْخَمْرَ فَقَالَ هَکَذَا یَقُولُ النَّاسُ فَقَالَ یَا بُنَیَّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ فِی کِتَابِهِ یُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ یُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِینَ یَقُولُ یُصَدِّقُ لِلَّهِ وَ یُصَدِّقُ لِلْمُؤْمِنِینَ فَإِذَا شَهِدَ عِنْدَکَ الْمُؤْمِنُونَ فَصَدِّقْهُمْ.

**[ترجمه]کافی: حریز گوید: اسماعیل پسر امام صادق علیه السلام چند دینار داشت و مردی از قریش می خواست به یمن برود، اسماعیل گفت: پدر جان! فلان کس، می خواهد به یمن رود و نزدم فلان مقدار دینار است، می خواهی پول ها را به آن شخص بدهم تا جنسی از یمن برایم بخرد؟ امام صادق علیه السلام فرمود: ای پسرم! نمی دانی آن شخص شراب خوار است؟ گفت: بلی، مردم چنین می گویند. حضرت فرمود: پسر جان! خداوند متعال در قرآن می فرماید: «یُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ یُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِینَ»، - . توبه/ ۶۱ - {به خدا ایمان دارد و [سخن] مؤمنان را باور می کند.} خدا را تصدیق می کند و مؤمنان را تصدیق می نماید. وقتی در نزدت مؤمنان شهادت دادند، آنان را تصدیق کن. - . کافی ۵: ۳۱۳ ب ۱۹۱ ح ۴۰ -

**[ترجمه]

«۱۴»

یب، تهذیب الأحکام أَخْبَرَنِی الشَّیْخُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ وَ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی وَ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْجُنُبِ یَجْعَلُ الرَّکْوَهَ أَوِ التَّوْرَ (۱) فَیُدْخِلُ إِصْبَعَهُ فِیهِ قَالَ إِنْ کَانَتْ یَدُهُ قَذِرَهً فَلْیُهَرِقْهُ وَ إِنْ کَانَ لَمْ یُصِبْهَا قَذَرٌ فَلْیَغْتَسِلْ مِنْهُ هَذَا_

۱- الرکوه مثلثه الراء مع سکون الواو: زورق صغیر. إناء صغیر من جلد یشرب فیه الماء. و التور بفتح التاء و سکون الواو: إناء صغیر

مِمَّا قَالَ اللَّهُ تَعَالَی ما جَعَلَ عَلَیْکَمْ فِی الدِّینِ مِنْ حَرَجٍ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: ابوبصیر نقل کرده که از آن حضرت علیه السلام سؤال کردم: شخصی جنب دستش را در ظرف چرمی پر آب یا ظرف سنگی پر آب داخل کند، حکمش چیست؟ فرمود: اگر دستش نجس باشد آن آب را دور بریزد و اگر دستش نجس نباشد، با آن آب غسل کند.

ص: ۲۷۳

این از چیزهایی است که خداوند متعال فرموده: «ما جَعَلَ عَلَیْکُمْ فِی الدِّینِ مِنْ حَرَجٍ»، - . حج/ ۷۸ - {اوست که شما را [برای خود] برگزیده و در دین بر شما سختی قرار نداده است.} - . تهذیب الاحکام ۱: ۳۸ ح ۱۰۳ -

**[ترجمه]

«۱۵»

کا، الکافی یب، تهذیب الأحکام بِالْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَیْنِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَیْنَهَ عَنِ الْفُضَیْلِ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْجُنُبِ یَغْتَسِلُ فَیَنْتَضِحُ الْمَاءُ مِنَ الْأَرْضِ فِی الْإِنَاءِ فَقَالَ لَا بَأْسَ هَذَا مِمَّا قَالَ اللَّهُ تَعَالَی ما جَعَلَ عَلَیْکُمْ فِی الدِّینِ مِنْ حَرَجٍ.

**[ترجمه]کافی و تهذیب الأحکام: فضیل گوید: از امام صادق علیه السلام در مورد جنبی که غسل می کند و آب از زمین در ظرف می پاشد، سؤال شد، فرمود: اشکال ندارد، این از مواردی است که خداوند فرموده: «ما جَعَلَ عَلَیْکُمْ فِی الدِّینِ مِنْ حَرَجٍ». - . کافی ۵: ۲۹۹ ب ۱۸۷ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۱۶»

یب، تهذیب الأحکام کا، الکافی عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِیعاً عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام تَابِعْ بَیْنَ الْوُضُوءِ کَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ابْدَأْ بِالْوَجْهِ ثُمَّ بِالْیَدَیْنِ ثُمَّ امْسَحِ الرَّأْسَ وَ الرِّجْلَیْنِ وَ لَا تُقَدِّمَنَّ شَیْئاً بَیْنَ یَدَیْ شَیْ ءٍ تُخَالِفْ مَا أُمِرْتَ بِهِ وَ سَاقَ الْحَدِیثَ إِلَی أَنْ قَالَ ابْدَأْ بِمَا بَدَأَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام و کافی: زراره گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: وضو را پشت سر هم بیاور، چنآنچه خداوند فرموده: اول از صورت شروع کن، سپس دست ها، سپس مسح سر و سپس مسح پاها. و چیزی را پیش از چیزی مُقَدَّم مکن تا با آن چیزی که مأمور شده ای مخالفت کنی... و حدیث را ادامه داد تا فرمود: از آنچه که خدا آغاز کرده ابتدا کن. - . تهذیب الاحکام ۱: ۹۷ ح ۲۵۲ -

**[ترجمه]

«۱۷»

یب، تهذیب الأحکام الْحُسَیْنُ بْنُ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: قُلْتُ لَهُ الرَّجُلُ یَنَامُ وَ إِنْ حُرِّکَ إِلَی جَنْبِهِ شَیْ ءٌ لَمْ یَعْلَمْ بِهِ قَالَ لَا حَتَّی یَسْتَیْقِنَ أَنَّهُ قَدْ نَامَ فَإِنَّهُ عَلَی یَقِینٍ مِنْ وُضُوئِهِ وَ لَا یَنْقُضُ الْیَقِینَ بِالشَّکِّ وَ لَکِنْ یَنْقُضُهُ بِیَقِینٍ آخَرَ وَ الْحَدِیثُ مُخْتَصَرٌ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: حریز از زراره نقل کرده که خدمت امام علیه السلام عرض کردم: مردی خواب می رود و اگر چیزی از کنارش برداری متوجه نمی شود، حکم وضویش چگونه است؟ فرمود: وضویش باطل نمی شود تا یقین نکند که خواب رفته، زیرا او به وضویش یقین داشته و یقین با شک شکسته نمی شود، ولکن آن را یقین دیگر می شکند. - . تهذیب الاحکام ۱: ۸ ح ۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ختص، الإختصاص قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رُفِعَ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّهِ سِتٌّ الْخَطَأُ وَ النِّسْیَانُ وَ مَا اسْتُکْرِهُوا عَلَیْهِ وَ مَا لَا یَعْلَمُونَ وَ مَا لَا یُطِیقُونَ وَ مَا اضْطُرُّوا إِلَیْهِ.

**[ترجمه]اختصاص: امام صادق علیه السلام فرمود: از این امت شش چیز برداشته شده است:

۱. خطا؛ ۲. فراموشی؛ ۳. اجبار؛ ۴. نادانی؛ ۵. چیزی را که طاقت ندارند؛ ۶. چیزی را که به آن ناچار شده باشند. - . اختصاص: ۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْحُسَیْنُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ الْقَزْوِینِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَبَشِیٍّ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی غُنْدَرٍ (۱) عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْأَشْیَاءُ مُطْلَقَهٌ مَا لَمْ یَرِدْ عَلَیْکَ أَمْرٌ وَ نَهْیٌ وَ کُلُّ شَیْ ءٍ یَکُونُ فِیهِ حَلَالٌ وَ حَرَامٌ فَهُوَ لَکَ حَلَالٌ أَبَداً مَا لَمْ تَعْرِفِ الْحَرَامَ مِنْهُ فَتَدَعَهُ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: حسین بن ابوغندر از پدرش از امام صادق علیه السلام نقل می کند که آن حضرت فرمود: تمام اشیاء مُطلَق است تا امر و نهی الهی درباره آن وارد نشده، و هر چیزی که در آن حلال و حرام باشد، همیشه برای تو حلال است تا حرام آن را مشخصاً نشناسی که ترک کنی! - . امالی طوسی: ۶۷۹ ح ۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۰»

یه، من لا یحضره الفقیه رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: کُلُّ شَیْ ءٍ مُطْلَقٌ حَتَّی یَرِدَ فِیهِ نَهْیٌ.

**[ترجمه]من لا یحضره الفقیه: امام صادق علیه السلام که فرمود: هر چیز مطلق است مگر نهی در مورد آن وارد شده باشد. - . من لا یحضره الفقیه ۱: ۳۱۷ ح ۹۳۷ -

**[ترجمه]

«۲۱»

کا، الکافی الْعِدَّهُ عَنْ سَهْلٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِیزِ الْعَبْدِیِّ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ زُرَارَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَنْ شَهِدَ مِنْکُمُ الشَّهْرَ فَلْیَصُمْهُ قَالَ مَا أَبْیَنَهَا مَنْ شَهِدَ فَلْیَصُمْهُ وَ مَنْ سَافَرَ فَلَا یَصُمْهُ.

ص: ۲۷۴

۱- غندر کقنفذ. أورده النجاشیّ فی رجاله و قال: کوفیّ یروی عن أبیه عن أبی عبد اللّه علیه السلام و یقال: هو عن موسی بن جعفر علیه السلام. له کتاب اه.

**[ترجمه]کافی: زراره گوید: خدمت امام صادق علیه السلام از تفسیر قول خداوند: «فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ»، - . بقره/ ۱۸۵ - {پس هر کس از شما این ماه را درک کند باید آن را روزه بدارد.} پرسیدم، فرمود: چه قدر روشن فرموده: کسی که حاضر است، ماه رمضان را روزه گیرد و کسی که مسافر است، روزه نگیرد. - . کافی ۴: ۱۲۶ ب ۹۱ ح ۱ -

ص: ۲۷۴

**[ترجمه]

«۲۲»

کا، الکافی یب، تهذیب الأحکام الْعِدَّةُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِی أَيُّوبَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّا نُرِيدُ أَنْ نَتَعَجَّلَ السَّيْرَ وَ كَانَتْ لَيْلَةُ النَّفْرِ حِينَ سَأَلْتُهُ فَأَيَّ سَاعَةٍ نَنْفِرُ فَقَالَ لِی أَمَّا الْيَوْمَ الثَّانِیَ فَلَا تَنْفِرْ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ وَ كَانَتْ لَيْلَةُ النَّفْرِ (۱) فَأَمَّا الْيَوْمَ الثَّالِثَ فَإِذَا ابْيَضَّتِ الشَّمْسُ فَانْفِرْ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ فَلَوْ سَكَتَ لَمْ يَبْقَ أَحَدٌ إِلَّا تَعَجَّلَ وَ لَكِنَّهُ قَالَ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ.

**[ترجمه]کافی، تهذیب الأحکام: ابوایوب گوید: خدمت امام صادق علیه السلام عرض کردم: می خواهیم در سفر شتاب کنیم و شب کوچ کردن بود، هنگامی که از آن حضرت پرسیدم: چه ساعت کوچ کنیم؟ برایم فرمود: اما روز دوم، تا زوال آفتاب کوچ نکن و شب کوچ کردن بود، اما روز سوم هنگامی که آفتاب بالا آمد کوچ کن، طبق کتاب خدا که خداوند عزوجل فرمود: «فَمَنْ تَعَجَّلَ فِی يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ»، - . بقره/ ۲۰۳ - {پس هر کس شتاب کند [و اعمال را] در دو روز [انجام دهد]، گناهی بر او نیست، و هر که تأخیر کند [و اعمال را در سه روز انجام دهد] گناهی بر او نیست.}، اگر خدا بیان نمی کرد کسی باقی نمی ماند مگر شتاب می کرد ولی خدا فرموده: «وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ» . - . کافی ۴: ۱۲۶ ب ۹۱ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۲۳»

کا، الکافی أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِيعاً عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِيمَ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَتَزَوَّجُ الْمَرْأَةَ فِی عِدَّتِهَا بِجَهَالَةٍ أَ هِیَ مِمَّنْ لَا تَحِلُّ لَهُ أَبَداً فَقَالَ لَهُ أَمَّا إِذَا كَانَ بِجَهَالَةٍ فَلْيَتَزَوَّجْهَا بَعْدَ مَا تَنْقَضِی عِدَّتُهَا وَ قَدْ يُعْذَرُ النَّاسُ فِی الْجَهَالَةِ بِمَا هُوَ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ فَقُلْتُ بِأَيِّ الْجَهَالَتَيْنِ يُعْذَرُ بِجَهَالَتِهِ أَنْ يَعْلَمَ أَنَّ ذَلِكَ مُحَرَّمٌ عَلَيْهِ أَمْ بِجَهَالَتِهِ أَنَّهَا فِی عِدَّةٍ فَقَالَ إِحْدَى الْجَهَالَتَيْنِ أَهْوَنُ مِنَ الْأُخْرَى الْجَهَالَةُ بِأَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ ذَلِكَ عَلَيْهِ وَ ذَلِكَ بِأَنَّهُ لَا يَقْدِرُ عَلَى الِاحْتِيَاطِ مَعَهَا فَقُلْتُ فَهُوَ فِی الْأُخْرَى مَعْذُورٌ قَالَ نَعَمْ إِذَا انْقَضَتْ عِدَّتُهَا فَهُوَ مَعْذُورٌ فِی أَنْ يَتَزَوَّجَهَا فَقُلْتُ فَإِنْ كَانَ أَحَدُهُمَا مُتَعَمِّداً وَ الْآخَرُ بِجَهْلٍ فَقَالَ الَّذِی تَعَمَّدَ لَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى صَاحِبِهِ أَبَداً.

**[ترجمه]کافی: عبدالرحمن بن حجاج از ابوابراهیم علیه السلام روایت کرده که از آن حضرت درباره مردی که از روی

نادانی با زنی در عده ازدواج می کند، پرسیدم، آیا باعث حرمت همیشگی می شود؟ حضرت فرمود: وقتی از روی نادانی باشد، بعد از تمام شدن عده آن زن باید ازدواج کند. مردم در نادانی به بزرگ تر از آن [نیز] معذور هستند.

عرض کردم: به کدام یک از دو نادانی معذور است؟ ندانستن حرمت ازدواج آن زن یا ندانستن در عده بودن او؟ فرمود: هر یک از آن دو نادانی از دیگری آسان تر است، خداوند متعال آن زن را بر او حرام کرده، چون قدرت بر احتیاط نداشته. عرض کردم: آن مرد در نادانی دیگر هم معذور است؟ فرمود: بلی! وقتی عده آن زن تمام شود، آن مرد معذور است که با آن زن ازدواج کند.

عرض کردم اگر یکی از آن دو عمداً این کار را کرده باشد و دیگری از روی نادانی؟ فرمود: آن که عمداً این کار را انجام داده، هرگز به سوی رفیقش بر نمی گردد. - . کافی ۴: ۵۱۹ ب ۳۲۵ -

**[ترجمه]

«۲۴»

کا، الکافی الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ السَّیَّارِیِّ قَالَ: سَأَلَ ابْنُ أَبِی لَیْلَی مُحَمَّدَ بْنَ مُسْلِمٍ فَقَالَ لَهُ أَیَّ شَیْ ءٍ تَرْوُونَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی الْمَرْأَهِ لَا یَکُونُ عَلَی رَکَبِهَا شَعْرٌ أَ یَکُونُ ذَلِکَ عَیْباً فَقَالَ لَهُ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَمَّا هَذَا نَصّاً فَلَا أَعْرِفُهُ وَ لَکِنْ حَدَّثَنِی أَبُو جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ- عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ کُلُّ مَا کَانَ فِی أَصْلِ الْخِلْقَهِ فَزَادَ أَوْ نَقَصَ فَهُوَ عَیْبٌ فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِی لَیْلَی حَسْبُکَ ثُمَّ رَجَعَ.

**[ترجمه]کافی: سیّاری گوید: ابن ابولیلی از محمد بن مسلم پرسید: درباره زنی که پشت عورتش مویی ندارد، از امام باقر علیه السلام چه شنیده ای؟ آیا عیب محسوب می شود؟ محمد بن مسلم گفت: در این مورد نصّی از آن حضرت در دست ندارم، ولی امام باقر علیه السلام از پدرش از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه وآله برایم روایت کرد که آن حضرت فرمود: هر کسی که از خلقت اولیه اش چیزی بیش و کم داشته باشد، عیب محسوب می شود. ابن ابولیلی برایش گفت: این تو را کفایت می کند و سپس از نزدش بازگشت. - . کافی ۵: ۲۱۵ ب ۱۲۷ ح ۱۲ -

**[ترجمه]

«۲۵»

کا، الکافی یب، تهذیب الأحکام عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنْ صَفْوَانَ وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حِینَ فَرَغَ مِنْ طَوَافِهِ وَ رَکْعَتَیْهِ قَالَ ابْدَءُوا بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَهَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ.

۱- كذا فى النسخ و الظاهر أن جمله «و كانت ليله النفر» زائده كما يظهر من الكافى.

**[ترجمه]کافی: تهذیب الأحکام: معاویه ابن عمار از امام صادق علیه السلام روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه وآله وقتی از طواف و دو رکعت نماز طواف فارغ شد، فرمود: شروع کنید از جایی که خدا آغاز کرده است. خدای متعال می فرماید: «إِنَّ الصَّفا وَ الْمَرْوَةَ مِنْ شَعائِرِ اللَّهِ»، - . بقره/ ۱۵۸ - {در حقیقت، «صفا» و «مروه» از شعایر خداست [که یادآور اوست].} - . کافی ۴: ۴۳۱ ب ۲۶۸ ح ۱ -

ص: ۲۷۵

**[ترجمه]

«۲۶»

یه، من لا یحضر الفقیه بِأَسَانِیدِهِ عَنْ زُرَارَةَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ أَنَّهُمَا قَالا قُلْنَا لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام مَا تَقُولُ فِی الصَّلَاةِ فِی السَّفَرِ کَیْفَ هِیَ وَ کَمْ هِیَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ وَ إِذا ضَرَبْتُمْ فِی الْأَرْضِ فَلَیْسَ عَلَیْکُمْ جُناحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلاةِ فَصَارَ التَّقْصِیرُ فِی السَّفَرِ وَاجِباً کَوُجُوبِ التَّمَامِ فِی الْحَضَرِ قَالا قُلْنَا لَهُ إِنَّمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ فَلَیْسَ عَلَیْکُمْ جُناحٌ وَ لَمْ یَقُلْ افْعَلُوا فَکَیْفَ أَوْجَبَ ذَلِکَ فَقَالَ علیه السلام أَ وَ لَیْسَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِی الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ فَمَنْ حَجَّ الْبَیْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَیْهِ أَنْ یَطَّوَّفَ بِهِما أَ لَا تَرَوْنَ أَنَّ الطَّوَافَ بِهِمَا وَاجِبٌ مَفْرُوضٌ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ ذَکَرَهُ فِی کِتَابِهِ وَ صَنَعَهُ نَبِیُّهُ صلی الله علیه و آله وَ کَذَلِکَ التَّقْصِیرُ فِی السَّفَرِ شَیْ ءٌ صَنَعَهُ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله وَ ذَکَرَهُ اللَّهُ تَعَالَی فِی کِتَابِهِ الْحَدِیثَ.

**[ترجمه]من لا یحضره الفقیه: زراره و محمد بن مسلم هر دو گویند: خدمت امام باقر علیه السلام عرض کردیم: در نماز مسافر چه می فرمایید؟ چگونه و چه مقدار است؟ فرمود: خدای متعال می فرماید: «وَ إِذا ضَرَبْتُمْ فِی الْأَرْضِ فَلَیْسَ عَلَیْکُمْ جُناحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلاةِ»، - . نساء/ ۱۰۱ - {و چون در زمین سفر کردید، اگر بیم داشتید که آنان که کفر ورزیده اند به شما آزار برسانند، گناهی بر شما نیست که نماز را کوتاه کنید.} پس قصر در سفر مثل تمام در حضر، واجب شد. گفتیم: خدای متعال می فرماید: «فَلَیْسَ عَلَیْکُمْ جُناحٌ» و نفرموده: آن را قصر کنید، چگونه واجب کرده؟ آن حضرت فرمود: آیا خدای متعال در مورد صفا و مروه نفرمود: «فَمَنْ حَجَّ الْبَیْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُناحَ عَلَیْهِ أَنْ یَطَّوَّفَ بِهِما»، - . بقره/ ۱۵۸ - {پس هر که خانه [خدا] را حج کند، یا عمره گزارد، بر او گناهی نیست که میان آن دو سعی به جای آورد.} آیا نمی بینید که طواف سعی و صفا و مروه واجب است و خدا فرض کرده؟ زیرا خداوند او را در قرآن ذکر نموده و پیامبرش آن را انجام داده؛ و همچنین قصر در سفر چیزی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله آن را انجام داده و خداوند در قرآن آن را ذکر نموده است. - . من لا یحضره الفقیه ۱: ۴۳۴ ح ۱۲۶۵ -

**[ترجمه]

«۲۷»

کا، الکافی الْعِدَّةُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّ سَمُرَةَ بْنَ جُنْدَبٍ

كَانَ لَهُ عَذْقٌ (۱)فِی حَائِطٍ لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَ كَانَ مَنْزِلُ الْأَنْصَارِيِّ بِبَابِ الْبُسْتَانِ فَكَانَ يَمُرُّ بِهِ إِلَى نَخْلَتِهِ وَ لَا يَسْتَأْذِنُ فَكَلَّمَهُ الْأَنْصَارِيُّ أَنْ يَسْتَأْذِنَ إِذَا جَاءَ فَأَبَى سَمُرَةُ فَلَمَّا تَأَبَّى جَاءَ الْأَنْصَارِيُّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَشَكَا إِلَيْهِ وَ خَبَّرَهُ الْخَبَرَ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ خَبَّرَهُ بِقَوْلِ الْأَنْصَارِيِّ وَ مَا شَكَا وَ قَالَ إِذَا أَرَدْتَ الدُّخُولَ فَاسْتَأْذِنْ فَأَبَى- فَلَمَّا أَبَى سَاوَمَهُ حَتَّى بَلَغَ مِنَ الثَّمَنِ مَا شَاءَ اللَّهُ فَأَبَى أَنْ يَبِيعَ فَقَالَ لَكَ بِهَا عَذْقٌ مُذَلَّلٌ فِی الْجَنَّةِ فَأَبَى أَنْ يَقْبَلَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِلْأَنْصَارِيِّ اذْهَبْ فَاقْلَعْهَا وَ ارْمِ بِهَا إِلَيْهِ فَإِنَّهُ لَا ضَرَرَ وَ لَا ضِرَارَ.

كا، الكافی عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بُنْدَارَ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ زُرَارَةَ عَنْهُ صلی الله علیه و آله مِثْلَهُ وَ فِيهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّكَ رَجُلٌ مُضَارٌّ وَ لَا ضَرَرَ وَ لَا ضِرَارَ عَلَى مُؤْمِنٍ (۲)

**[ترجمه]کافی: زراره از امام باقر علیه السلام روایت کرده که سمره بن جندب درخت خرمایی در حیاط خانه مردی از انصار داشت، و خانه مرد انصار نزدیک در باغی بود که سمره همیشه از آنجا به سوی نخلش می‌رفت و اجازه نمی گرفت. مرد انصار با او گفتگو کرد که هنگام ورود اذن بگیرد. سمره سر باز زد. پس آن مرد انصار نزد رسول خدا صلی الله علیه وآله از سمره شکایت کرد و به آن حضرت خبر داد. رسول خدا صلی الله علیه و آله شخصی نزد سمره فرستاد و شکایت مرد انصاری را به او خبر داد و فرمود: هرگاه بخواهی داخل حیاط خانه شوی، اجازه بگیر. سمره امتناع ورزید. پس از آن رسول خدا صلی الله علیه وآله با سمره در مورد فروش آن درخت خرما صحبت کرد و قیمتش را خیلی بالا برد. سمره از فروختن امتناع ورزید. رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: به جای این درخت خرما درخت خرمای سایه داری در بهشت برایت ضامن می شوم. سمره از قبول کردن آن امتناع کرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله به مرد انصاری فرمود: برو درختش را از بیخ بکن و دور انداز، زیرا در اسلام ضرر و ضرار نیست. - . کافی ۵: ۲۹۲-۲۹۳ ب ۱۸۱ ح ۲ -

کافی: زراره از آن حضرت مثل این حدیث را روایت کرده و در آن آورده که رسول خدا صلی الله علیه وآله به سمره فرمود: تو مردی ضرررسان هستی و ضرر و ضرار بر مؤمن در اسلام نیست. - . کافی ۵: ۲۹۴ ب ۱۸۱ ح ۸ -

**[ترجمه]

«۲۸»

كا، الكافی مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِلَالٍ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَيْنَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ فِی مَشَارِبِ النَّخْلِ أَنَّهُ لَا يُمْنَعُ نَفْعُ الشَّيْءِ وَ قَضَى بَيْنَ أَهْلِ الْبَادِيَةِ أَنَّهُ لَا يُمْنَعُ فَضْلُ مَاءٍ لِيُمْنَعَ بِهِ فَضْلُ كَلَإٍ وَ قَالَ لَا ضَرَرَ وَ لَا ضِرَارَ.

۱- بفتح العين و سكون الذال: النخله بحملها

۲- الظاهر أنّه متحد مع ما قبله و أن الأول مختصر منه

**[ترجمه]کافی: عقبه بن خالد از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله در بین اهل مدینه در باره آبشخور خرما قضاوت نمود که آب گوارا منع نشود، و در میان صحرانشین ها قضاوت نمود که آب مازاد را منع نکنند تا به آن زیادی چراگاه ها منع شود. و فرمود: ضرر و ضرار در اسلام نیست. - . کافی ۵: ۲۹۳-۲۹۴ ب ۱۸۱ ح ۶ -

ص: ۲۷۶

**[ترجمه]

بیان

أقول لهذا الأصل أی عدم الضرر شواهد کثیره من الأخبار مذکوره فی مواضعها و قد أورد کثیرا منها الکلینی فی باب مفرد.

**[ترجمه]مؤلف: به خاطر این اصل (نبودن ضرر و ضرار در اسلام) شواهدی بسیار از اخباری که در جای خودش آمده، موجود می باشد و بسیاری از این اخبار را مرحوم کلینی در بابی جداگانه ذکر کرده است.

**[ترجمه]

«۲۹»

وَ رَوَی الشَّیْخُ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی کِتَابِ الْغَیْبَهِ، وَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِی طَالِبٍ الطَّبْرِسِیُّ وَ أَبُو عَلِیٍّ الطَّبْرِسِیُّ بِأَسَانِیدِهِمُ الْمُعْتَبَرَهِ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیَّ کَتَبَ إِلَی النَّاحِیَهِ الْمُقَدَّسَهِ فَسَأَلَ عَنِ الْمُصَلِّی إِذَا قَامَ مِنَ التَّشَهُّدِ الْأَوَّلِ لِلرَّکْعَهِ الثَّالِثَهِ هَلْ یَجِبُ عَلَیْهِ أَنْ یُکَبِّرَ فَإِنَّ بَعْضَ أَصْحَابِنَا قَالَ لَا یَجِبُ عَلَیْهِ التَّکْبِیرُ وَ یُجْزِیهِ أَنْ یَقُولَ بِحَوْلِ اللَّهِ وَ قُوَّتِهِ أَقُومُ وَ أَقْعُدُ فَخَرَجَ الْجَوَابُ أَنَّ فِیهِ حَدِیثَیْنِ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَإِنَّهُ إِذَا انْتَقَلَ مِنْ حَالَهٍ إِلَی حَالَهٍ أُخْرَی فَعَلَیْهِ تَکْبِیرٌ وَ أَمَّا الْآخَرُ فَإِنَّهُ رُوِیَ أَنَّهُ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السَّجْدَهِ الثَّانِیَهِ فَکَبَّرَ ثُمَّ جَلَسَ ثُمَّ قَامَ فَلَیْسَ عَلَیْهِ لِلْقِیَامِ بَعْدَ الْقُعُودِ تَکْبِیرٌ وَ کَذَلِکَ التَّشَهُّدُ الْأَوَّلُ یَجْرِی هَذَا الْمَجْرَی وَ بِأَیِّهِمَا أَخَذْتَ مِنْ بَابِ التَّسْلِیمِ کَانَ صَوَاباً.

**[ترجمه]غیبه طوسی: محمّد بن عبداللّه بن جعفر حمیری به ناحیه مقدسه ولی عصر (عج) نامه نوشته و سؤال زیر را مطرح نمود: نماز گزاری که از تشهد اول برای رکعت سوم بر می خیزد، بعضی از اصحاب ما می گویند، تکبیر بر او واجب نیست و گفتن «بحول للّه و قوته اقوم و اقعد» کفایت می کند. آیا در واقع تکبیر واجب است یا نه؟ در جواب چنین آمده است: در این باره دو حدیث وجود دارد که یکی می گوید: نمازگزار از هر حالتی که به حالت دیگر منتقل می شود باید تکبیر بگوید. در حدیث دوم آمده است که وقتی سر از سجده دوم برداشت و تکبیر گفت و نشست و برخاست، تکبیر واجب نیست و تشهد اول نیز همین حکم را دارد، و به هر کدام از این دو حدیث که از باب تسلیم بودن به ائمه حق عمل کنی، راه صواب پیموده ای. - . غیبه الطوسی: ۳۷۸-۳۷۹ ح ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۳۰»

يه، من لا يحضر الفقيه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ.

**[ترجمه]من لا يحضره الفقيه: رسول خدا صلى الله عليه وآله فرمود: مسلمانان پايبند شرط هايشان مى باشند. - . من لا يحضره الفقيه ۴: ۳۷۹ ح ۵۸۰۴ -

**[ترجمه]

«۳۱»

كِتَابُ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَ اسْجُدُوا وَ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَ افْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَ جاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهادِهِ هُوَ اجْتَباكُمْ وَ ما جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ فَقَالَ فِي الصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ الصِّيَامِ وَ الْخَيْرِ أَنْ تَفْعَلُوهُ.

**[ترجمه]كتاب عاصم بن حميد: محمّد بن مسلم مى گويد: از امام باقر عليه السلام درباره آيه: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَ اسْجُدُوا وَ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَ افْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وَ جاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهادِهِ هُوَ اجْتَباكُمْ وَ ما جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ»، - . حج/ ۷۷-۷۸ - {اى كسانى كه ايمان آورده ايد، ركوع و سجود كنيد و پروردگارتان را بپرستيد و كار خوب انجام دهيد، باشد كه رستگار شويد. و در راه خدا چنان كه حق جهاد [در راه] اوست جهاد كنيد، اوست كه شما را [براى خود] برگزيده و در دين بر شما سختى قرار نداده است.} پرسيدم، فرمود: درباره نماز و زكات و روزه و كار خيرى است كه انجام دهيد. - . اصول السته عشر كتاب عاصم بن حميد: ۳۰ -

**[ترجمه]

بيان

الظاهر أن الغرض تعميم نفى الحرج.

**[ترجمه]ظاهر حديث اين است كه نفى جرح و مشقت، يك قاعده كلى است.

**[ترجمه]

«۳۲»

كا، الكافي يب، تهذيب الأحكام أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ رِبَاطٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى مَوْلَى آلِ سَامٍ

قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَثَرْتُ فَانْقَطَعَ ظُفُرِی فَجَعَلْتُ عَلَی إِصْبَعِی مَرَارَةً فَکَیْفَ أَصْنَعُ بِالْوُضُوءِ قَالَ تُعْرَفُ هَذَا وَ أَشْبَاهُهُ مِنْ کِتَابِ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ما جَعَلَ عَلَیْکُمْ فِی الدِّینِ مِنْ حَرَجٍ امْسَحْ عَلَیْهِ.

**[ترجمه]کافی: تهذیب الأحکام، کافی و تهذیب: عبدالاعلی هم پیمان یا غلام آل آسام می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: ناخنم قطع شد و روی آن را پارچه پیچیدم، چگونه وضو بگیرم؟ امام فرمود: این ها و مانند آن از قرآن دانسته می شود که می فرماید: «ما جَعَلَ عَلَیْکُمْ فِی الدِّینِ مِنْ حَرَجٍ»، در دین حرجی نیست، روی آن را مسح نمائی کافی است. - . کافی ۳: ۳۳ ب ۲۱ ح ۴ ، تهذیب الاحکام ۱: ۳۶۳ -

**[ترجمه]

«۳۳»

یب، تهذیب الأحکام الْمُفِیدُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِی الْوَرْدِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ أَبَا ظَبْیَانَ (۱) حَدَّثَنِی أَنَّهُ رَأَی عَلِیّاً علیه السلام أَرَاقَ الْمَاءَ ثُمَّ مَسَحَ عَلَی الْخُفَّیْنِ

ص: ۲۷۷

۱- قال فی التنقیح: اسمه الحصین بن جندب، عده ابن منده و أبو نعیم من الصحابه و کنّوه بأبی جندب، و عده الشیخ رحمه اللّه فی رجاله من أصحاب علیّ علیه السلام، و قد کذبه مولانا الباقر علیه السلام ثمّ ذکر هذا الخبر

فَقَالَ كَذَبَ أَبُو ظَبْيَانَ أَ مَا بَلَغَكَ قَوْلُ عَلِيٍّ علیه السلام فِيكُمْ سَبَقَ الْكِتَابُ الْخُفَّيْنِ فَقُلْتُ فَهَلْ فِيهِمَا رُخْصَةٌ قَالَ لَا إِلَّا مِنْ عَدُوٍّ تَتَّقِيهِ أَوْ ثَلْجٍ تَخَافُ عَلَى رِجْلَيْكَ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: ابوالورد می گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: ابو ظبیان روایت می کند که علی علیه السلام را دیده است که آب را ریخته و سپس بر دو کفش مسح نمود.

ص: ۲۷۷

فرمود: ابوظبیان دروغ گفته است، آیا از علی علیه السلام به شما نرسیده که کتاب بر نعلین سبقت گرفته است (یعنی مسح بر کفش جائز نیست)؟ عرض کردم: آیا رخصت و جوازی هم وجود دارد؟ فرمود: نه، مگر این که از دشمن تقیه کنی یا برف (آب) بر پاهایت ضرر داشته باشد که در این صورت جایز است. - . تهذیب الاحکام ۱: ۳۶۲ ح ۱۰۹۲ -

**[ترجمه]

«۳۴»

یب، تهذیب الأحکام بِسَنَدٍ فِيهِ جَهَالَةٌ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام عَنْ مَيِّتٍ وَ جُنُبٍ اجْتَمَعَا وَ مَعَهُمَا مِنَ الْمَاءِ مَا يَكْفِي أَحَدَهُمَا أَيُّهُمَا يَغْتَسِلُ بِهِ قَالَ إِذَا اجْتَمَعَتْ سُنَّةٌ وَ فَرِيضَةٌ بُدِئَ بِالْفَرْضِ وَ رُوِيَ هَذَا الْمَضْمُونُ بِسَنَدَيْنِ آخَرَيْنِ أَيْضاً.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: از امام کاظم علیه السلام چنین پرسیدم: میت و جنبی وجود دارند. آب به اندازه غسل یکی از آن دو می باشد. کدام یک از آنها غسل کند؟

فرمود: وقتی سنت و فریضه اجتماع می کند، اول فرض و واجب را انجام بدهید. و مضمون این حدیث به دو سند دیگر روایت شده است. - . تهذیب الاحکام ۱: ۱۰۹ ح ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۳۵»

یب، تهذیب الأحکام الصَّفَّارُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ نُوحِ بْنِ شُعَيْبٍ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَارَةَ قَالَ: قُلْتُ هَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ غُسْلٌ مِنْ جَنَابَتِهَا إِذَا لَمْ يَأْتِهَا الرَّجُلُ قَالَ لَا وَ أَيُّكُمْ يَرْضَى أَنْ يَرَى وَ يَصْبِرُ عَلَى ذَلِكَ أَنْ يَرَى ابْنَتَهُ أَوْ أُخْتَهُ أَوْ أَمَتَهُ أَوْ زَوْجَتَهُ أَوْ أَحَداً مِنْ قَرَابَتِهِ قَائِمَةً تَغْتَسِلُ فَيَقُولَ مَا لَكِ فَتَقُولَ احْتَلَمْتُ وَ لَيْسَ لَهَا بَعْلٌ ثُمَّ قَالَ لَا لَيْسَ عَلَيْهِنَّ ذَاكَ وَ قَدْ وَضَعَ اللَّهُ ذَلِكَ عَلَيْكُمْ قَالَ تَعَالَى وَ إِنْ كُنْتُمْ جُنُباً فَاطَّهَّرُوا وَ لَمْ يَقُلْ ذَلِكَ لَهُنَّ (۱).

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: ابن زراره می گوید پرسیدم: آیا زنی که با او دخول نشده ولی جنب است، باید غسل نجابت کند؟ فرمود: نه. کدام یک از شما راضی بوده و تحمل می کند که دختر، خواهر، کنیز، همسر یا یکی از خویشان خود را ببیند

که دارد غسل می کند و از او بپرسد چه می کنی؟ و او در جواب بگوید: جنب شدم، در حالی که شوهر هم ندارد. خدای متعال فرموده: «وَ إِنْ كُنْتُمْ جُنُباً فَاطَّهَّرُوا»، - . مائده/ ۶ - {و اگر جُنُب اید خود را پاک کنید [غسل نمایید].} و مخصوص مردان است نه زنان. - . تهذیب الاحکام ۱: ۱۱۰ ح ۲۸۷ — ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۳۶»

یب، تهذیب الأحکام ابْنُ أَبِی جِیدٍ عَنِ ابْنِ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: سُئِلَ أَحَدُهُمَا علیهما السلام عَنْ رَجُلٍ بَدَأَ بِیَدِهِ قَبْلَ وَجْهِهِ وَ بِرِجْلَیْهِ قَبْلَ یَدَیْهِ قَالَ یَبْدَأُ بِمَا بَدَأَ اللَّهُ وَ لْیُعِدْ عَلَی مَا كَانَ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: زراره می گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم: شخصی دست را قبل از صورت و پاها را قبل از شستن دست مسح می کند. فرمود: از جایی که خدا آغاز کرده شروع کند، باید وضویش را از سر گیرد. - . تهذیب الاحکام ۱: ۱۲۴ ح ۳۳۱ -

**[ترجمه]

«۳۷»

کا، الکافی عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ مَمْلُوكٍ تَزَوَّجَ بِغَیْرِ إِذْنِ سَیِّدِهِ فَقَالَ ذَاکَ إِلَی سَیِّدِهِ إِنْ شَاءَ أَجَازَهُ وَ إِنْ شَاءَ فَرَّقَ بَیْنَهُمَا قُلْتُ أَصْلَحَکَ اللَّهُ إِنَّ الْحَكَمَ بْنَ عُتَیْبَهَ وَ إِبْرَاهِیمَ النَّخَعِیَّ وَ أَصْحَابَهُمَا یَقُولُونَ إِنَّ أَصْلَ النِّكَاحِ فَاسِدٌ وَ لَا یَحِلُّ بِإِجَازَهِ السَّیِّدِ لَهُ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّهُ لَمْ یَعْصِ اللَّهَ إِنَّمَا عَصَی سَیِّدَهُ فَإِذَا أَجَازَهُ فَهُوَ لَهُ جَائِزٌ.

**[ترجمه]کافی: زراره می گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: برده ای بدون اجازه آقایش ازدواج می کند، حکمش چیست؟ فرمود: اختیار به دست آقایش می باشد که اگر خواست اجازه می دهد و در غیر این صورت بینشان جدایی می افکند. عرض کردم: حکم بن عتیبه و ابراهیم نخعی و یارانشان می گویند: اصل نکاح باطل بوده و با اجازه آقا حلال نمی شود. حضرت فرمود: وی معصیت خدا نکرده بلکه فقط معصیت آقایش را نموده، اگر وی اجازه دهد، نافذ است. - . تهذیب الاحکام ۱: ۹۷ ح ۲۵۲ -

**[ترجمه]

«۳۸»

کا، الکافی مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام یَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا تَقُولُ فِی رَجُلٍ یَتَزَوَّجُ نَصْرَانِیَّهً عَلَی مُسْلِمَهٍ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ وَ مَا قَوْلِی بَیْنَ یَدَیْکَ قَالَ لَتَقُولَنَّ فَإِنَّ ذَلِکَ یُعْلَمُ بِهِ

قَوْلِی قُلْتُ لَا یَجُوزُ تَزْوِیجُ النَّصْرَانِیَّهِ عَلَی مُسْلِمَهٍ وَ عَلَی غَیْرِ مُسْلِمَهٍ قَالَ وَ لِمَ قُلْتُ لِقَوْلِ

ص: ۲۷۸

۱- الاخذ به مشکل لا بد من تأویله، و لذا حمله الشیخ علی أنّها رأت فی منامها و إذا انتبهت لم تر شیئا

اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ قَالَ فَمَا تَقُولُ فِی هَذِهِ الْآيَهِ وَ الْمُحْصَناتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ مِنْ قَبْلِكُمْ قُلْتُ فَقَوْلُهُ وَ لا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكاتِ نَسَخَتْ هَذِهِ الْآيَهَ فَتَبَسَّمَ ثُمَّ سَكَتَ.

**[ترجمه]کافی: حسن بن جهم می گوید: امام رضا علیه السلام به من فرمود: درباره مردی که با زن نصرانی ازدواج می کند در حالی که زوجه مسلمان هم دارد، [چه می‌گویی]؟ عرض کردم: حرف من پیش فرمایش شما ارزشی ندارد. فرمود: پاسخ بده، زیرا به وسیله پاسخ تو، قول من هم معلوم می شود. (یعنی اگر جوابت درست نبود، حکم صحیح را از من یاد می گیری.) عرض کردم: به دلیل آیه:

ص: ۲۷۸

«وَ لا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ»، - . بقره/ ۲۲۱ - {و با زنانِ مشرک ازدواج مکنید، تا ایمان بیاورند.}، چنین ازدواجی جایز نیست. فرمود درباره آیه «وَ الْمُحْصَناتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ مِنْ قَبْلِكُمْ»، - .مائده/ ۵ - {و [بر شما حلال است ازدواج با] زنان پاکدامن از مسلمان، و زنان پاکدامن از کسانی که پیش از شما کتاب [آسمانی] به آنان داده شده}، که ازدواج فوق را جائز می داند، چه می گویی؟ عرض کردم: آیه قبلی این آیه را نسخ کرده است. حضرت تبسم نموده، سکوت فرمودند. - . کافی ۵: ۴۷۸ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۳۹»

کا، الکافی مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ عَنْ دُرُسْتَ الْوَاسِطِيِّ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا يَنْبَغِی نِكَاحُ أَهْلِ الْكِتَابِ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ أَيْنَ تَحْرِيمُهُ قَالَ قَوْلُهُ وَ لا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوافِرِ.

**[ترجمه]کافی: زراره از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: ازدواج با اهل کتاب سزاوار نیست. عرض کردم: فدایت شوم! دلیل حرام بودن آن چیست؟ حضرت فرمود: قول خدای متعال: «وَ لا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوافِرِ»، - . ممتحنه/ ۱۰ - {و به پیوندهای قبلی کافران متمسّک نشوید [و پایبند نباشید].} - . کافی ۵: ۳۵۷ ب ۲۲۴ ح ۶ -

**[ترجمه]

«۴۰»

کا، الکافی عَلِيٌّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْمُحْصَناتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ مِنْ قَبْلِكُمْ فَقَالَ هَذِهِ مَنْسُوخَهٌ بِقَوْلِهِ وَ لا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوافِرِ.

**[ترجمه]کافی: زراره می گوید: از امام علیه السلام درباره آیه «وَ الْمُحْصَناتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ مِنْ قَبْلِكُمْ» پرسیدم،

فرمود: آیه «وَ لا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوافِرِ»، آن را نسخ كرده است. - . كافى ۵: ۳۵۸ ب ۲۲۴ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۴۱»

يب، تهذيب الأحكام الْحُسَيْنُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَذْيِ فَأَمَرَنِي بِالْوُضُوءِ مِنْهُ ثُمَّ أَعَدْتُ عَلَيْهِ سَنَةً أُخْرَى فَأَمَرَنِي بِالْوُضُوءِ مِنْهُ وَ قَالَ إِنَّ عَلِيّاً عليه السلام أَمَرَ الْمِقْدَادَ أَنْ يَسْأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ اسْتَحْيَا أَنْ يَسْأَلَهُ فَقَالَ فِيهِ الْوُضُوءُ فَقُلْتُ وَ إِنْ لَمْ أَتَوَضَّأْ قَالَ لَا بَأْسَ بِهِ.

**[ترجمه]تهذيب الأحكام: محمّد بن اسماعيل مى گويد: از امام كاظم عليه السلام درباره آب مذى پرسيدم، فرمود: وضو بگير. سال ديگر همين پرسش را نمودم، همان جواب را داد و فرمود: حضرت على عليه السلام به مقداد دستور دادند كه از پيامبر حكم مذى را بپرسد، چون خود آن حضرت خود حيا مى كرد از پيامبر در باره مذى بپرسد. پيامبر در جواب مقداد فرمودند: وضو دارد. عرض كردم: اگر وضو نگيرم چه مى شود؟ فرمود: اشكال ندارد. - . تهذيب الاحكام ۱: ۱۸ ح ۴۳ -

**[ترجمه]

«۴۲»

كا، الكافي مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: لَوْ لَمْ يُحَرِّمْ عَلَى النَّاسِ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ ما كانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَ لا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْواجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَداً حُرِّمَ عَلَى الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام بِقَوْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى اسْمُهُ وَ لا تَنْكِحُوا ما نَكَحَ آباؤُكُمْ مِنَ النِّساءِ وَ لَا يَصْلُحُ لِلرَّجُلِ أَنْ يَنْكِحَ امْرَأَةَ جَدِّهِ.

**[ترجمه]كافى: محمّد بن مسلم از امام صادق يا امام باقرعليهما السلام روايت مى كند كه فرمود: اگر خداوند به خاطر آيه: «وَ ما كانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَ لا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْواجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَداً»، - .احزاب/ ۵۳ - {و شما حق نداريد رسول خدا صلى الله عليه و آله را برنجانيد، و مطلقاً [نبايد] زنانش را پس از [مرگ] او به نكاح خود درآوريد.} همسران رسول خدا صلى الله عليه وآله را بر مردم حرام نمى كرد، قطعاً ازدواج با آنها بر حسن و حسين عليهما السلام حرام بود، به دليل آيه: «وَ لا تَنْكِحُوا ما نَكَحَ آباؤُكُمْ مِنَ النِّساءِ»، - . نساء/ ۲۲ - {و با زنانى كه پدرانتان به ازدواج خود درآورده اند، نكاح مكنيد مگر آنچه كه پيشتر رخ داده است.} چون مرد نمى تواند با زن جدش ازدواج كند. - . -

**[ترجمه]

«۴۳»

كا، الكافي الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ سَعْدَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي

عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هادٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْمُنْذِرُ وَ عَلِيٌّ علیه السلام الْهَادِی یَا أَبَا مُحَمَّدٍ هَلْ مِنْ هَادٍ الْيَوْمَ قُلْتُ بَلَى جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا زَالَ مِنْكُمْ هَادٍ مِنْ بَعْدِ هَادٍ حَتَّى دُفِعَتْ إِلَيْكَ فَقَالَ رَحِمَكَ اللَّهُ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَوْ كَانَتْ إِذَا نَزَلَتْ آيَةٌ عَلَى رَجُلٍ ثُمَّ مَاتَ ذَلِكَ الرَّجُلُ مَاتَتِ الْآيَةُ مَاتَ الْكِتَابُ وَ السُّنَّةُ وَ لَكِنَّهُ حَيٌّ يَجْرِی فِيمَنْ بَقِيَ كَمَا جَرَى فِيمَنْ مَضَى.

ص: ۲۷۹

**[ترجمه]کافی: ابوبصیر گوید: درباره آیه: «إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِکُلِّ قَوْمٍ هادٍ»، - . رعد/ ۷ - {[ای پیامبر،] تو فقط هشداردهنده ای، و برای هر قومی رهبری است.} از امام صادق علیه السلام پرسیدم؟ فرمود: مُنذر پیامبر صلی الله علیه وآله و هادی علی علیه السلام است. ای ابا محمّد! آیا آن هادی امروز وجود دارد؟ عرض کردم: بلی، فدایت شوم، همیشه هادی بعد از هادی از شما اهل بیت بوده تا این که امر هدایت به شما رسیده، فرمود: خدا تو را رحمت کند؛ اگر این چنین بود که آیه ای در مورد شخصی نازل شود و آن شخص بمیرد، با مردن او، آیه، کتاب و سنت هم می میرد، ولی هرگز چنین نیست، چون آیات همیشه زنده است و بر آیندگان مانند گذشتگان قابل تطبیق است. - . کافی ۵: ۴۲۰ ب ۲۶۸ ح ۱ -

ص: ۲۷۹

**[ترجمه]

«۴۴»

ع، علل الشرائع سَیَأْتِی عَنِ الرِّضَا عَنْ أَبِیهِ علیه السلام أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا بَالُ الْقُرْآنِ لَا یَزْدَادُ عَلَی النَّشْرِ وَ الدَّرْسِ إِلَّا غَضَاضَةً فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَمْ یَجْعَلْهُ لِزَمَانٍ دُونَ زَمَانٍ وَ لِنَاسٍ دُونَ نَاسٍ فَهُوَ فِی کُلِّ زَمَانٍ جَدِیدٌ وَ عِنْدَ کُلِّ قَوْمٍ غَضٌّ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]علل الشرائع: از امام رضا علیه السلام از پدرانش روایت شده که شخصی از امام صادق علیه السلام سؤال کرد: چرا بر قرآن با نشر و درس، جز شادابی و تازگی افزوده نمی شود؟ فرمود: زیرا خدای متعال قرآن را برای زمانی غیر

زمان دیگر و برای مردمی غیر مردم دیگری قرار نداده، قرآن در هر زمان شاداب و نزد هر گروهی تازه است تا روز قیامت. - . عیون اخبار الرضا ۲: ۹۳ ح ۳۲ -

**[ترجمه]

«۴۵»

کا، الکافی یب، تهذیب الأحکام عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ بَکْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ بُرَیْدٍ عَنْ أَبِی عَمْرٍو الزُّبَیْرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام حِینَ سَأَلَهُ عَنْ أَحْکَامِ الْجِهَادِ فَسَاقَ الْحَدِیثَ إِلَی أَنْ قَالَ علیه السلام فَمَنْ کَانَ قَدْ تَمَّتْ فِیهِ شَرَائِطُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الَّتِی قَدْ وُصِفَ بِهَا أَهْلُهَا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ مَظْلُومٌ فَهُوَ مَأْذُونٌ لَهُ فِی الْجِهَادِ کَمَا أُذِنَ لَهُمْ لِأَنَّ حُکْمَ اللَّهِ فِی الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ وَ فَرَائِضَهُ عَلَیْهِمْ سَوَاءٌ إِلَّا مِنْ عِلَّهٍ أَوْ حَادِثٍ یَکُونُ وَ الْأَوَّلُونَ وَ الْآخِرُونَ أَیْضاً فِی مَنْعِ الْحَوَادِثِ شُرَکَاءُ وَ الْفَرَائِضُ عَلَیْهِمْ وَاحِدَهٌ یُسْأَلُ الْآخِرُونَ عَنْ أَدَاءِ الْفَرَائِضِ کَمَا یُسْأَلُ عَنْهُ الْأَوَّلُونَ وَ یُحَاسَبُونَ کَمَا یُحَاسَبُونَ بِهِ.

**[ترجمه]کافی و تهذیب الأحکام: ابو عمرو زبیری از امام صادق علیه السلام درباره احکام جهاد مسائلی می پرسد و دامنه بحث به این جا می کشد که حضرت می فرماید: اگر در کسی شرائطی را که خداوند توصیف نموده فراهم گردید، همان

شرائطی که در مورد اصحاب پیامبر وجود دارد، و این شخص واجد شرائط مظلوم باشد، اجازه دارد که جهاد کند همان گونه که اصحاب پیامبر اجازه داشتند؛ چون حکم و فرائض خداوند در مورد اولین و آخرین یکسان است، مگر به خاطر علت یا حادثه ای باشد. همچنین اولین و آخرین در منع حوادث، شریک و فرائض بر همه یکسان است و سؤال همه درباره ادای فرائض یکی است و همه مورد پرسش قرار می گیرند. حساب و کتاب مسلمانان صدر اول با مسلمانان آخر الزمان یکسان است. - . کافی ۵: ۱۸ ب ۴ ح ۱. تهذیب الاحکام ۶: ۱۳۳ ح ۲۲۴ -

**[ترجمه]

«۴۶»

کا، الکافی الْعِدَّهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبَانٍ الْأَحْمَرِ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ الطَّیَّارِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی اکْتُبْ فَأَمْلَی عَلَیَّ إِنَّ مِنْ قَوْلِنَا إِنَّ اللَّهَ یَحْتَجُّ عَلَی الْعِبَادِ بِمَا آتَاهُمْ وَ عَرَّفَهُمْ ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَیْهِمْ رَسُولًا وَ أَنْزَلَ عَلَیْهِمُ الْکِتَابَ فَأَمَرَ فِیهِ وَ نَهَی أَمَرَ فِیهِ بِالصَّلَاهِ وَ الصِّیَامِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]کافی: حمزه بن طیار از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت برایم فرمود: بنویس، و ایشان برایم املاء نمود: از گفتار ماست که خداوند متعال بر بندگان، به آنچه برای آنان آماده است و آنها شناخته اند احتجاج می کند و سپس پیامبران را به سوی آنان فرستاد و برای ایشان کتاب نازل فرمود و در آن کتاب امر و نهی کرد. در آن کتاب امر به نماز و روزه نمود... تا آخر خبر. - . کافی ۲: ۴۶۳ ب ۲۰۸ ح ۲ -

**[ترجمه]

«۴۷»

ید، التوحید الْعَطَّارُ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رُفِعَ عَنْ أُمَّتِی تِسْعَهٌ الْخَطَأُ وَ النِّسْیَانُ وَ مَا أُکْرِهُوا عَلَیْهِ وَ مَا لَا یُطِیقُونَ وَ مَا لَا یَعْلَمُونَ وَ مَا اضْطُرُّوا إِلَیْهِ وَ الْحَسَدُ وَ الطِّیَرَهُ وَ التَّفَکُّرُ فِی الْوَسْوَسَهِ فِی الْخَلْقِ مَا لَمْ یَنْطِقْ بِشَفَهٍ.

کا، الکافی بالإسناد مثله.

**[ترجمه]توحید: حریز از امام صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده که آن حضرت فرمود: از امت من نُه چیز برداشته شده است. ۱. اشتباه؛ ۲. فراموشی؛ ۳.اجبار؛ ۴. آنچه توان ندارند؛ ۵. آنچه نمی دانند؛ ۶. آنچه بیچاره باشند؛ ۷. حسد؛ ۸. فال بد زدن؛ ۹. اندیشه در وسوسه در حق، تا وقتی که به زبان نیاورده است. - . توحید: ۴۱۳ ب ۶۴ ح ۹ -

کافی: مثل آن روایت شده است.

**[ترجمه]

«۴۸»

یـد، التوحید الْعَطَّارُ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ عِیسَـی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ فَرْقَدٍ عَنْ زَکَرِیَّا بْنِ یَحْیَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: مَا حَجَبَ اللَّهُ عِلْمَهُ عَنِ الْعِبَادِ فَهُوَ مَوْضُوعٌ عَنْهُمْ.

**[ترجمه]توحید: زکریا بن یحیی از امام صادق علیه السـلام روایت کرده که فرمود: آنچه دانسـتنش از بندگان پوشـیده شده، پس آن چیز از آنان برداشته شده است. -. توحید: ۴۱۶ ب ۶۴ ح ۱۷ -

**[ترجمه]

«۴۹»

ید، التوحید أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْأَصْبَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ حَفْصٍ قَالَ قَالَ

ص: ۲۸۰

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ كُفِيَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.

**[ترجمه]توحید: حفص از

ص: ۲۸۰

قول امام صادق علیه السلام گوید که آن حضرت فرمود: هر که بر آنچه می داند عمل کند، از چیزهایی که نمی داند کفایت می کند. - . توحید: ۴۱۲ ب ۶۴ ح ۷ -

**[ترجمه]

«۵۰»

ید، التوحید أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ ثَعْلَبَهَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَمَّنْ لَا یَعْرِفُ شَیْئاً هَلْ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ قَالَ لَا.

**[ترجمه]توحید: عبدالاعلی گوید: از امام صادق علیه السلام از کسی پرسیدم که هیچ چیز نمی داند، آیا تکلیف بر او است؟ فرمود: نه. - . توحید: ۴۱۲ ب ۶۴ ح ۸ -

**[ترجمه]

«۵۱»

یب، تهذیب الأحكام الْحُسَیْنُ بْنُ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ سَأَلَ عَنْ سِبَاعِ الطَّیْرِ وَ الْوَحْشِ حَتَّی ذُكِرَ لَهُ الْقَنَافِذُ وَ الْوَطْوَاطُ وَ الْحَمِیرُ وَ الْبِغَالُ فَقَالَ لَیْسَ الْحَرَامُ إِلَّا مَا حَرَّمَهُ اللَّهُ فِی كِتَابِهِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]تهذیب الأحكام: محمّد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده که از آن حضرت در مورد پرندگان درنده و وحشیان پرسیدم، حتی از آن حضرت درباره خارپشت و خفاش و الاغ و قاطر نیز پرسیده شد. آن حضرت فرمود: حرام نیست جز آنچه خدا در قرآن حرام کرده است... تا آخر خبر. - . تهذیب الاحکام ۹: ۴۲ ح ۱۷۶ -

**[ترجمه]

«۵۲»

كا، الكافی یب، تهذیب الأحكام الْعِدَّهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنِ ابْنِ بُكَیْرٍ عَنْ أَبِیهِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذَا اسْتَیْقَنْتَ أَنَّكَ قَدْ أَحْدَثْتَ فَتَوَضَّأْ وَ إِیَّاكَ أَنْ تُحْدِثَ وُضُوءاً أَبَداً حَتَّی تَسْتَیْقِنَ أَنَّكَ قَدْ أَحْدَثْتَ.

**[ترجمه]کافی، تهذیب الأحکام: ابن بکیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: وقتی یقین پیدا کردی که حَدَث از تو سرزده و تو وضو گرفته بودی، بپرهیز از این که وضویت را باطل کنی و دوباره وضو بگیری، مگر اینکه یقین کنی حدث از تو سر زده. - . کافی ۳: ۳۳ ب ۲۲ ح ۱، تهذیب الاحکام ۱: ۱۰۲ ح ۱۶۸ -

**[ترجمه]

«۵۳»

کا، الکافی عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ مَنْ لَمْ یَدْرِ فِی أَرْبَعٍ هُوَ أَمْ فِی ثِنْتَیْنِ وَ قَدْ أَحْرَزَ ثِنْتَیْنِ قَالَ یَرْکَعُ رَکْعَتَیْنِ وَ أَرْبَعَ سَجَدَاتٍ وَ هُوَ قَائِمٌ بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ وَ یَتَشَهَّدُ وَ لَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ وَ إِذَا لَمْ یَدْرِ فِی ثَلَاثٍ هُوَ أَوْ فِی أَرْبَعٍ وَ قَدْ أَحْرَزَ الثَّلَاثَ قَامَ فَأَضَافَ إِلَیْهَا أُخْرَی وَ لَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ وَ لَا یَنْقُضُ الْیَقِینَ بِالشَّکِّ وَ لَا یُدْخِلُ الشَّکَّ فِی الْیَقِینِ وَ لَا یَخْلِطُ أَحَدَهُمَا بِالْآخَرِ وَ لَکِنَّهُ یَنْقُضُ الشَّکَّ بِالْیَقِینِ وَ یَتِمُّ عَلَی الْیَقِینِ فَیَبْنِی عَلَیْهِ وَ لَا یَعْتَدُّ بِالشَّکِّ فِی حَالٍ مِنَ الْحَالاتِ.

**[ترجمه]کافی: زراره از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام روایت کرده که به ایشان عرض کردم: کسی که نداند در رکعت چهارم است یا دوم، و به یقین می داند که دو رکعت را خوانده است، [چه کند]؟ فرمود: دو رکعت نماز ایستاده با فاتحه الکتاب و چهار سجده و تشهد به جا می آورد، و چیزی بر او نیست؟

وقتی نداند که او در رکعت سوم است یا چهارم و به یقین می داند که رکعت سوم را خوانده، می ایستد و یک رکعت دیگر ایستاده می خواند و چیزی بر او نیست. یقین با شک شکسته نمی شود، و شک در یقین داخل نمی گردد و هیچ کدام آنها با

دیگری مخلوط نمی شود، ولی شک با یقین شکسته می شود و بنابر یقین گذشته، نماز تمام می شود و به شک در هیچ یک از حالات اعتنا نمی شود. - . کافی ۳: ۳۵۱ – ۳۵۲ ب ۲۰۶ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۵۴»

یب، تهذیب الأحکام مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ یَأْتِی السُّوقَ فَیَشْتَرِی جُبَّهَ فِرَاءٍ لَا یَدْرِی أَ ذَکِیَّهٌ هِیَ أَمْ غَیْرُ ذَکِیَّهٍ أَ یُصَلِّی فِیهَا فَقَالَ نَعَمْ لَیْسَ عَلَیْکُمُ الْمَسْأَلَهُ إِنَّ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام کَانَ یَقُولُ إِنَّ الْخَوَارِجَ ضَیَّقُوا عَلَی أَنْفُسِهِمْ بِجَهَالَتِهِمْ إِنَّ الدِّینَ أَوْسَعُ مِنْ ذَلِکَ.

یه، من لا یحضر الفقیه عن سلیمان الجعفری عن العبد الصالح علیه السلام مثله.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: بزنطی گوید: از امام علیه السلام از مردی که به بازار می آید، عبای خز می خرد و نمی داند پاک است یا نه؟ آیا در آن می تواند نماز بخواند یا نه؟ فرمود: بلی. سؤال و تفحص بر شما لازم نیست. امام باقر علیه السلام همیشه

می فرمود: خوارج به سبب نادانی بر خودشان تنگ گرفتند، دین وسیع تر از آن است. - . تهذیب الاحکام ۲: ۳۶۸ ح ۱۵۲۹ -

من لا یحضره الفقیه: از سلیمان جعفری از امام کاظم علیه السلام مثل آن را روایت کرده است. - . من لا یحضره الفقیه ۱: ۲۵۷ ح ۷۹۱ -

**[ترجمه]

«۵۵»

یب، تهذیب الأحکام الْحُسَیْنُ بْنُ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: قُلْتُ لَهُ أَصَابَ ثَوْبِی دَمُ رُعَافٍ أَوْ غَیْرُهُ أَوْ شَیْ ءٌ مِنَ الْمَنِیِّ إِلَی أَنْ قَالَ فَإِنْ ظَنَنْتُ أَنَّهُ قَدْ أَصَابَهُ وَ لَمْ أَتَیَقَّنْ ذَلِکَ فَنَظَرْتُ فَلَمْ أَرَ شَیْئاً ثُمَّ صَلَّیْتُ فَرَأَیْتُ فِیهِ قَالَ تَغْسِلُهُ وَ لَا تُعِیدُ الصَّلَاهَ قُلْتُ لِمَ ذَاکَ

ص: ۲۸۱

قَالَ لِأَنَّکَ کُنْتَ عَلَی یَقِینٍ مِنْ طَهَارَتِکَ ثُمَّ شَکَکْتَ فَلَیْسَ یَنْبَغِی لَکَ أَنْ تَنْقُضَ الْیَقِینَ بِالشَّکِّ أَبَداً قُلْتُ فَهَلْ عَلَیَّ إِنْ شَکَکْتُ فِی أَنَّهُ أَصَابَهُ شَیْ ءٌ أَنْ أَنْظُرَ فِیهِ قَالَ لَا وَ لَکِنَّکَ تُرِیدُ أَنْ تُذْهِبَ الشَّکَّ الَّذِی وَقَعَ فِی نَفْسِکَ قُلْتُ فَإِنِّی قَدْ عَلِمْتُ أَنَّهُ قَدْ أَصَابَهُ وَ لَمْ أَدْرِ أَیْنَ هُوَ فَأَغْسِلَهُ قَالَ تَغْسِلُ مِنْ ثَوْبِکَ النَّاحِیَةَ الَّتِی تَرَی أَنَّهُ قَدْ أَصَابَهَا حَتَّی تَکُونَ عَلَی یَقِینٍ مِنْ طَهَارَتِکَ الْخَبَرَ.

ع، علل الشرائع أبی عن علی عن أبیه عن حماد مثله.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: حریز از زراره نقل کرده است: خدمت امام علیه السلام عرض کردم: خون بینی یا غیر آن یا چیزی از منی به لباسم رسید و گمان کردم که به لباس رسید و یقین ندارم، پس نگاه کردم و چیزی ندیدم، سپس نماز خواندم و بعد از نماز دیدم لباسم نجس بود؟

حضرت فرمود: آن را می شویی و نمازت را اعاده نمی کنی. عرض شد: چرا؟

ص: ۲۸۱

فرمود: چون تو یقین به پاک بودن داشتی و سپس شک کردی. پس برای تو نیست که یقینت را دائماً به شک بشکنی. عرض کردم: آیا در این صورت سزاوار نیست که چون در نجس شدن لباسم شک کردم، وظیفه ام این بوده که نگاه کنم؟ فرمود: نه، و لکن می خواهی شک را از دلت بر طرف کنی. عرض کردم: من دانستم که لباسم نجس شده، لکن جای آن برایم مشخص نشد تا آن را بشویم؟ فرمود: آن قسمت لباس را که فکر می کنی نجس شده بشوی تا یقین به طهارت لباست داشته باشی. - . تهذیب الاحکام ۱: ۴۲۱ ح ۱۳۳۵ -

علل الشرائع: حماد مثل آن را روایت کرده است. - . علل الشرایع: ۳۶۱ ب ۸۰ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۵۶»

یب، تهذیب الأحکام سَعْدٌ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَأَلَ أَبِی أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ أَنَا حَاضِرٌ إِنِّی أُعِیرُ الذِّمِّیَّ ثَوْبِی وَ أَنَا أَعْلَمُ أَنَّهُ یَشْرَبُ الْخَمْرَ وَ یَأْکُلُ لَحْمَ الْخِنْزِیرِ فَیَرُدُّهُ عَلَیَّ فَأَغْسِلُهُ قَبْلَ أَنْ أُصَلِّیَ فِیهِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام صَلِّ فِیهِ وَ لَا تَغْسِلْهُ مِنْ أَجْلِ ذَلِکَ فَإِنَّکَ أَعَرْتَهُ إِیَّاهُ وَ هُوَ طَاهِرٌ وَ لَمْ تَسْتَیْقِنْ أَنَّهُ نَجَّسَهُ فَلَا بَأْسَ أَنْ تُصَلِّیَ فِیهِ حَتَّی تَسْتَیْقِنَ أَنَّهُ نَجَّسَهُ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: عبدالله بن سنان گوید: محضر امام صادق علیه السلام بودم که شخصی از آن حضرت سؤال کرد: لباسم را به کافر ذمّی عاریه می دهم و

می دانم که او شراب می نوشد و گوشت خوک می خورد، پس لباسم را به من بر می گرداند و آن را پیش از نماز خواندن در آن می شویم؟ امام صادق علیه السلام فرمود: در آن نماز بخوان و به این خاطر آن را نشوی، چون وقتی آن لباس را به او

عاریه دادی پاک بود و یقین نکردی که آن نجس شده، پس اشکال ندارد که در آن در آن نماز بخوانی مگر این که یقین پیدا کنی که آن نجس است. - . تهذیب الاحکام ۲: ۳۶۱ ح ۱۴۹۵ -

**[ترجمه]

«۵۷»

یب، تهذیب الأحکام الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ ضُرَیْسٍ الْکُنَاسِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنِ السَّمْنِ وَ الْجُبُنِّ نَجِدُهُ فِی أَرْضِ الْمُشْرِکِینَ بِالرُّومِ أَ نَأْکُلُهُ فَقَالَ أَمَّا مَا عَلِمْتَ أَنَّهُ قَدْ خَلَطَهُ الْحَرَامُ فَلَا تَأْکُلْ وَ أَمَّا مَا لَمْ تَعْلَمْ فَکُلْهُ حَتَّی تَعْلَمَ أَنَّهُ حَرَامٌ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام، تهذیب: ضریس کناسی گوید: از امام باقر علیه السلام سؤال کردم از روغن و پنیری که از روم - سرزمین مشرکین - به دست ما می‌رسد، آیا از آن بخوریم؟ فرمود: آن مقدار که می دانی با حرام مخلوط شده را نخور. و اما آن مقدار را که نمی‌دانی، پس آن را بخور، مگر اینکه حتما بدانی که حرام است. - . تهذیب الاحکام ۹: ۷۹ ح ۳۳۶ -

**[ترجمه]

«۵۸»

یب، تهذیب الأحکام ابْنُ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام کُلُّ شَیْ ءٍ یَکُونُ فِیهِ حَرَامٌ وَ حَلَالٌ فَهُوَ لَکَ حَلَالٌ أَبَداً حَتَّی تَعْرِفَ الْحَرَامَ مِنْهُ بِعَیْنِهِ فَتَدَعَهُ.

**[ترجمه]تهذیب الأحکام: عبدالله بن سنان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر چیزی که در آن حرام و حلال باشد، آن همیشه برای شما حلال است، مگر اینکه مقدار حرام آن را مشخصا بدانی، که [آن را] رها کنی. - . تهذیب الاحکام ۹: ۷۹ ح ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۵۹»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، وَ الْکَافِی، عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: حَضَرَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام جَنَازَهَ رَجُلٍ مِنْ قُرَیْشٍ وَ أَنَا مَعَهُ وَ کَانَ عَطَاءٌ فِیهَا فَصَرَخَتْ صَارِخَهٌ فَقَالَ- عَطَاءٌ لَتَسْکُتَنَّ أَوْ لَنَرْجِعَنَّ قَالَ فَلَمْ تَسْکُتْ فَرَجَعَ عَطَاءٌ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ عَطَاءً قَدْ رَجَعَ قَالَ وَ لِمَ قُلْتُ کَانَ کَذَا وَ کَذَا قَالَ امْضِ بِنَا فَلَوْ أَنَّا إِذَا رَأَیْنَا شَیْئاً مِنَ الْبَاطِلِ تَرَکْنَا الْحَقَّ لَمْ نَقْضِ حَقَّ مُسْلِمٍ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]دعوات الراوندی و کافی: زراره گوید: امام باقر علیه السلام جنازه مردی از قریش را تشییع می کرد و من نیز در ملازمت آن حضرت بودم، عطاء بن اسلم فقیه مکه نیز در راه پیمایی با جنازه شرکت داشت. زنی از بستگان مرده شیون کشید

و عطاء به او گفت: یا ساکت می شوی و یا این که ما باز می گردیم؟! آن زن ساکت نشد و عطاء از مشایعت جنازه بازگشت. من به امام باقر علیه السلام گفتم: عطاء بازگشت، امام باقر علیه السلام پرسید: چرا؟ من قصه را شرح دادم، امام باقر علیه السلام فرمود: همراه من بیا، اگر ما شیوه باطلی را در کنار سنّت بر حق مشاهده کنیم و به خاطر آن شیوه باطل، سنّت بر حق را ترک نمائیم، نمی توانیم حق هیچ مسلمانی را ادا کنیم. - . دعوات: ۲۶۲ – ۲۶۳ ح ۷۵۳، کافی ۳: ۱۷۱ – ۱۷۲ ب ۱۱۳ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۶۰»

کِتَابُ الْمَسَائِلِ، لِعَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَخِی مُوسَی علیه السلام عَمَّنْ یَرْوِی تَفْسِیراً أَوْ رِوَایَةً عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی قَضَاءٍ أَوْ طَلَاقٍ أَوْ عِتْقٍ أَوْ شَیْ ءٍ لَمْ نَسْمَعْهُ قَطُّ مِنْ مَنَاسِکَ أَوْ شِبْهِهِ مِنْ غَیْرِ أَنْ یُسَمَّی لَکُمْ عَدُوّاً أَ یَسَعُنَا أَنْ نَقُولَ فِی قَوْلِهِ اللَّهُ أَعْلَمُ إِنْ کَانَ

ص: ۲۸۲

آلُ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ يَقُولُونَهُ قَالَ لَا يَسَعُكَمْ حَتَّى تَسْتَيْقِنُوا.

**[ترجمه]كتاب المسائل: على ابن جعفر گويد: از برادرم موسى بن جعفر عليه السلام درباره كسى كه تفسير يا روايتى از رسول خدا صلى الله عليه وآله در مورد

قضاوت يا طلاق يا عتق يا چيزى كه تاكنون از مناسك حج نشنيده ام يا مانند آن بدون اين كه نامى از دشمنان شما ببرد روايت مى كند، سؤال كردم كه آيا مى توانيم در مورد قولش بگوييم، اللّه اعلم، اگر

ص: ۲۸۲

آل محمد صلى الله عليه وآله گفته باشند؟ فرمود: نمى توانيد مگر يقين پيدا كنيد. - . مسائل على بن جعفر: ۱۴۵ ح ۱۷۴ -

**[ترجمه]

«۶۱»

كا، الكافى يب، تهذيب الأحكام سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِى جَعْفَرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَارَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِى جَعْفَرٍ عليه السلام إِنَّ أُمِّى كَانَتْ جَعَلَتْ عَلَيْهَا نَذْراً إِنِ اللَّهُ رَدَّ عَلَيْهَا بَعْضَ وُلْدِهَا مِنْ شَيْ ءٍ كَانَتْ تَخَافُ عَلَيْهِ أَنْ تَصُومَ ذَلِكَ الْيَوْمَ الَّذِى يَقْدَمُ فِيهِ مَا بَقِيَتْ فَخَرَجَتْ مَعَنَا مُسَافِرَةً إِلَى مَكَّةَ فَأَشْكَلَ عَلَيْنَا لِمَكَانِ النَّذْرِ أَ تَصُومُ أَوْ تُفْطِرُ فَقَالَ لَا تَصُومُ وَضَعَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْهَا حَقَّهُ وَ تَصُومُ هِيَ مَا جَعَلَتْ عَلَى نَفْسِهَا الْخَبَرَ.

**[ترجمه]كافى، تهذيب الأحكام: زراره گويد: خدمت امام باقر عليه السلام گفتم: مادرم نذر كرده كه اگر بعضى فرزندانش را خدا به سلامت از چيزى كه از او خوف داشت برگرداند، روز ورودش را تا آخر عمر روزه بگيرد. اتفاقاً در آن روز با ما به سوى مكه مسافرت كرد و به خاطر نذر مادر كار برايمان مشكل شد، چه كار كند؟ آيا روزه بگيرد يا افطار كند؟ حضرت فرمود: روزه نگيرد، خدا حقش را از او برداشته، آيا روزه اى كه خود به عهده گرفته مى گيرد؟! - . تهذيب الاحكام ۴: ۲۳۴ ح ۶۸۷، كافى ۴: ۱۴۳ ب ۱۰۱ ح ۱۰ -

**[ترجمه]

«۶۲»

كِتَابُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ شُرَيْحٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِيِّ عَنِ الْبَاقِرِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ بَرَكَةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِ وَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ حُجَّةُ اللَّهِ.

**[ترجمه]كتاب جعفر بن محمد بن شريح: جابر جعفى از امام باقر عليه السلام كه فرمود: مؤمن بركت بر مؤمن است، و مؤمن حجت خداست. - . اصول السته عشر: كتاب جعفر بن محمد بن شريح: ۶۱ -

**[ترجمه]

أقول

سيأتی كثير من أخبار هذا الباب فی كتاب العدل و كثير منها متفرقه فی الأبواب الماضيه و الآتيه و سنورد جميعها مع ما يتيسر من القول فيها فی المجلد الخامس و العشرين إن شاء الله تعالی.

**[ترجمه]اخبار زيادی از اين باب در كتاب عدل و بيشتر آنها در ابواب گذشته و آينده پراكنده نقل شده و تمام اخبار را با تحقيقات انشاء اللّه در مجلد ۲۵ خواهم آورد.

**[ترجمه]

باب ۳۴ البدع و الرأی و المقاييس

الآيات

الكهف: «وَ لا يُشْرِكُ فِی حُكْمِهِ أَحَداً»(۲۶)

القصص: «وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَيْرِ هُدیً مِنَ اللَّهِ»(۵۰)

الروم: «بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْواءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ»(۲۹)

ص: «وَ لا تَتَّبِعِ الْهَوی فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذابٌ شَدِيدٌ بِما نَسُوا يَوْمَ الْحِسابِ»(۲۶)

حمعسق: «وَ اسْتَقِمْ كَما أُمِرْتَ وَ لا تَتَّبِعْ أَهْواءَهُمْ وَ قُلْ آمَنْتُ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتابٍ»(۱۵) (و قال تعالی): «أَمْ لَهُمْ شُرَكاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ ما لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ»(۲۱)

الجاثيه: «ثُمَّ جَعَلْناكَ عَلی شَرِيعَهٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْها وَ لا تَتَّبِعْ أَهْواءَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً»(۱۸ ، ۱۹)

محمد: «أَ فَمَنْ كانَ عَلى بَيِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَ اتَّبَعُوا أَهْواءَهُمْ»(۱۴)

النجم: «إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ ما تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَ لَقَدْ جاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدى»(۲۳)

lt;meta info="- وَ لا يُشْرِكُ فی حُكْمِهِ أَحَدا - . كهف / ۲۶ -

{و هيچ كس را در فرمانروايی خود شريک نمی گيرد.}

- وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَيْرِ هُدىً مِنَ اللَّهِ - . قصص / ۵۰ -

{و كيست گمراه تر از آنكه بی راهنمايی خدا از هوسش پيروی كند؟}

- بَلِ اتَّبَعَ الَّذينَ ظَلَمُوا أَهْواءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ - . روم / ۲۹ -

{بلكه كسانی كه ستم كرده اند، بدون هيچ گونه دانشی هوسهای خود را پيروی كرده اند.}

- وَ لا تَتَّبِعِ الْهَوى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذابٌ شَديدٌ بِما نَسُوا يَوْمَ الْحِساب - . ص / ۲۶ -

{و زنهار از هوس پيروی مكن كه تو را از راه خدا به در كند. در حقيقت كسانی كه از راه خدا به در می روند، به [سزای] آنكه روز حساب را فراموش كرده اند عذابی سخت خواهند داشت.}

- وَ اسْتَقِمْ كَما أُمِرْتَ وَ لا تَتَّبِعْ أَهْواءَهُمْ وَ قُلْ آمَنْتُ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتابٍ - . شوری / ۱۵ -

{و همان گونه كه مأموری ايستادگی كن، و هوسهای آنان را پيروی مكن و بگو: «به هر كتابی كه خدا نازل كرده است ايمان آوردم.}

- أَمْ لَهُمْ شُرَكاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ ما لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ - . شوری / ۲۱ -

{آيا برای آنان شريكانی است كه در آنچه خدا بدان اجازه نداده، برايشان بنيادِ آيينی نهاده اند؟}

- ثُمَّ جَعَلْناكَ عَلى شَريعَهٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْها وَ لا تَتَّبِعْ أَهْواءَ الَّذينَ لا يَعْلَمُونَ * إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً - . جاثيه / ۱۸ - ۱۹ -

{سپس تو را در طريقه آيينی [كه ناشی] از امر [خداست] نهاديم. پس آن را پيروی كن، و هوسهای كسانی را كه نمی دانند پيروی مكن. آنان هرگز در برابر خدا از تو حمايت نمی كنند [و به هيچ وجه به كار تو نمی آيند].}

ص: ۲۸۳

- أَ فَمَنْ كانَ عَلى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَ اتَّبَعُوا أَهْواءَهُم - . محمد / ۱۴ -

{آیا کسی که بر حجّتی از جانب پروردگار خویش است، چون کسی است که بدی کردارش برای او زیبا جلوه داده شده و هوسهای خود را پیروی کرده اند؟}

- إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْماءٌ سَمَّيْتُمُوها أَنْتُمْ وَ آباؤُكُمْ ما أَنْزَلَ اللَّهُ بِها مِنْ سُلْطانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ ما تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَ لَقَدْ جاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدى - . نجم / ۲۳ -

{[این بتان] جز نامهایی بیش نیستند که شما و پدرانتان نامگذاری کرده اید [و] خدا بر [حقّانیت] آنها هیچ دلیلی نفرستاده است. [آنان] جز گمان و آنچه را که دلخواهشان است پیروی نمی کنند، با آنکه قطعاً از جانب پروردگارشان هدایت برایشان آمده است.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

نهج، نهج البلاغه ج، الإحتجاج رُوِيَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: تَرِدُ عَلَى أَحَدِهِمُ الْقَضِيَّةُ فِي حُكْمٍ مِنَ الْأَحْكَامِ فَيَحْكُمُ فِيهَا بِرَأْيِهِ ثُمَّ تَرِدُ تِلْكَ الْقَضِيَّةُ بِعَيْنِهَا عَلَى غَيْرِهِ فَيَحْكُمُ فِيهَا بِخِلَافِ قَوْلِهِ ثُمَّ تَجْتَمِعُ الْقُضَاةُ بِذَلِكَ عِنْدَ الْإِمَامِ الَّذِي اسْتَقْضَاهُمْ فَيُصَوِّبُ آرَاءَهُمْ جَمِيعاً وَ إِلَهُهُمْ وَاحِدٌ وَ كِتَابُهُمْ وَاحِدٌ أَ فَأَمَرَهُمُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ بِالاخْتِلَافِ فَأَطَاعُوهُ أَمْ نَهَاهُمْ عَنْهُ فَعَصَوْهُ أَمْ أَنْزَلَ اللَّهُ دِيناً نَاقِصاً فَاسْتَعَانَ بِهِمْ عَلَى إِتْمَامِهِ أَمْ كَانُوا شُرَكَاءَ لَهُ فَلَهُمْ أَنْ يَقُولُوا وَ عَلَيْهِ أَنْ يَرْضَى أَمْ أَنْزَلَ اللَّهُ دِيناً تَامّاً فَقَصَّرَ الرَّسُولُ صلى الله عليه و آله عَنْ تَبْلِيغِهِ وَ أَدَائِهِ وَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ يَقُولُ ما فَرَّطْنا فِي الْكِتابِ مِنْ شَيْ ءٍ وَ فِيهِ تِبْيَانُ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ ذَكَرَ أَنَّ الْكِتَابَ يُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضاً وَ أَنَّهُ لَا اخْتِلَافَ فِيهِ فَقَالَ سُبْحَانَهُ وَ لَوْ كانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلافاً كَثِيراً وَ إِنَّ الْقُرْآنَ ظَاهِرُهُ أَنِيقٌ وَ بَاطِنُهُ عَمِيقٌ لَا تَفْنَى عَجَائِبُهُ وَ لَا تَنْقَضِي غَرَائِبُهُ وَ لَا تُكْشَفُ الظُّلُمَاتُ إِلَّا بِهِ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: الاحتجاج: از امیر مؤمنان علیه السلام روایت شده که آن حضرت فرمود: دعوایی نسبت به یکی از احکام اجتماعی نزد عالمی می برند که با رأی خود حکمی صادر می کند. پس همان دعوا را نزد دیگری می برند که او درست بر خلاف رأی اوّلی حکم می دهد. سپس همه قضات نزد رییس خود که آنان را به قضاوت منصوب کرده، جمع می گردند. او رأی همه را بر حق می شمارد! در صورتی که خدایشان یکی، پیامبرشان یکی، و کتابشان یکی است، آیا خدای سبحان آنها را به اختلاف امر فرمود که اطاعت کردند؟ یا آنها را از اختلاف پرهیز داد و معصیت خدا نمودند؟.

آیا خدای سبحان، دین ناقصی فرستاد و در تکمیل آن از آنها استمداد کرده است؟ آیا آنها شرکاء خدایند که هر چه می خواهند در احکام دین بگویند و خدا رضایت دهد؟ آیا خدای سبحان، دین کاملی فرستاد، پس پیامبر صلّی اللّه علیه و آله در ابلاغ آن کوتاهی ورزید؟ در حالی که خدای سبحان می فرماید: «ما فَرَّطْنا فِي الْكِتابِ مِنْ شَيْ ءٍ»، - . انعام/ ۸ - {ما هیچ

چیزی را در کتاب [لوح محفوظ] فروگذار نکرده ایم.}

و فرمود: «وَ فِیهِ تِبیَانُ کُلِّ شَیءٍ». و یاد آور شدیم که بعض قرآن گواه بعض دیگر است و اختلافی در آن نیست. پس خدای سبحان فرمود: «وَ لَوْ کانَ مِنْ عِنْدِ غَیْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِیهِ اخْتِلافاً کَثِیراً»، - . نساء/ ۸۲ - {اگر از جانب غیر خدا بود قطعاً در آن اختلاف بسیاری می یافتند.} همانا قرآن دارای ظاهری زیبا و باطنی ژرف و ناپیداست، مطالب شگفت آور آن تمام نمی شود، و اسرار نهفته آن پایان نمی پذیرد و تاریکی ها بدون قرآن بر طرف نخواهد شد. - . نهج البلاغه خ ۱۸ ، الاحتجاج: ۲۶۱ -

**[ترجمه]

بیان

هذا تشنیع علی من یحکم برأیه و عقله من غیر رجوع إلی الکتاب و السنه و إلی أئمه الهدی علیهم السلام فإن حقیه هذا إنما یکون إما بإله آخر بعثهم أنبیاء و أمرهم بعدم الرجوع إلی هذا النبی المبعوث و أوصیائه علیهم السلام أو بأن یکون الله شرک بینهم و بین النبی صلی الله علیه و آله فی النبوه أو بأن لا یکون الله عز و جل بین لرسوله صلی الله علیه و آله جمیع ما یحتاج إلیه الأمه أو بأن بینه له لکن النبی قصر فی تبلیغ ذلک و لم یترک بین الأمه أحدا یعلم جمیع ذلک و قد أشار علیه السلام إلی بطلان جمیع تلک الصور فلم یبق إلا أن یکون بین الأمه من یعرف جمیع ذلک و یلزمهم الرجوع إلیه فی جمیع أحکامهم.

و أما الاختلاف الناشئ من الجمع بین الأخبار بوجوه مختلفه أو العمل بالأخبار المتعارضه باختلاف المرجحات التی تظهر لکل عالم بعد بذل جهدهم و عدم تقصیرهم فلیس من ذلک فی شی ء و قد عرفت ذلک فی باب اختلاف الأخبار و یندفع بذلک إذا أمعنت النظر کثیر من التشنیعات التی شنعها بعض المتأخرین علی أجله العلماء الأخیار.

**[ترجمه]این حدیث که از امیرالمؤمنین در نهج البلاغه روایت شده است، تشنیع و سرزنش کسی است که حکم به رأی و عقلش، بدون مراجعه به کتاب و سنت و ائمه معصومین علیهم السلام می کند.

حقیقتاً کار اینها به خاطر این است که یا معتقد به خدای دیگری است که پیامبرانی را برگزیده است و آنان را به مراجعه نکردن به این پیامبر و اوصیاء آن امر نموده، و یا خدا آنان را با پیامبر در نبوت شریک قرار داده است؛ یا به خاطر آن است که خداوند برای رسولش تمام مایحتاج امت را بیان نفرموده؛ یا به خاطر آن است که خداوند تمام احکام ما یحتاج ضروری امت را برای پیامبرش بیان کرده لکن پیامبر بر تبلیغ آن احکام تقصیر روا داشته است، و در میان امت کسی را نگذاشته که تمام آن احکام را بداند، به تمام آن احکام علم داشته باشد، و امیرمؤمنان علی علیه السلام تمام این صورت ها را باطل دانسته و به بطلان تمام این صورت ها اشاره کرده است. پس باقی نمی ماند مگر یک صورت و آن این است که در بین این امت کسی وجود دارد که تمام آن احکام را می شناسد و لازم است بر امت که به سوی آن شخص آگاه به تمام احکام مراجعه نماید.

و اما اختلافی که از جمع بین اخبار، به وجه های مختلف پیدا می شود، یا عمل کردن به اخبار متعارض به سبب اختلاف مرجّحات که برای هر عالمی بعد از بذل و جحد و کوشش و عدم تقصیر آنان ظاهر می شود و آن چیز سختی نیست، و شما در باب اختلاف اخبار آن را شناختید. و با این سخن، زمانی که دقت کنید، بسیاری از تشنیعات و سرزنش هایی را که بعضی

از متأخرین در برابر بزرگان علمای اخیار ما نموده اند، دفع می شود.

**[ترجمه]

«۲»

ج، الإحتجاج رُوِیَ أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ قَالَ: إِنَّ أَبْغَضَ الْخَلَائِقِ إِلَی اللَّهِ

ص: ۲۸۴

تَعالَى رَجُلَانِ رَجُلٌ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى نَفْسِهِ فَهُوَ جائِرٌ عَنْ قَصْدِ السَّبِيلِ مَشْعُوفٌ بِكَلَام بِدْعَةٍ وَ دُعَاءِ ضَلَالَةٍ فَهُوَ فِتْنَةٌ لِمَنِ افْتَتَنَ بِهِ ضَالٌّ عَنْ هَدْيِ مَنْ كَانَ قَبْلَهُ مُضِلٌّ لِمَنِ اقْتَدَى بِهِ فِى حَيَاتِهِ وَ بَعْدَ وَفَاتِهِ حَمَّالٌ خَطَايَا غَيْرِهِ رَهْنٌ بِخَطِيئَتِهِ وَ رَجُلٌ قَمَشَ جَهْلًا فَوَضَعَهُ فِى جُهَّالِ الْأُمَّهِ غَارّاً فِى أَغْبَاشِ الْفِتْنَهِ عَمٍ بِمَا فِى عَقْدِ الْهُدْنَهِ قَدْ سَمَّاهُ أَشْبَاهُ الرِّجَالِ عَالِماً وَ لَيْسَ بِهِ بَكَّرَ فَاسْتَكْثَرَ مِنْ جَمْعٍ مَا قَلَّ مِنْهُ خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ حَتَّى إِذَا ارْتَوَى مِنْ آجِنٍ وَ أَكْثَرَ مِنْ غَيْرِ طَائِلٍ جَلَسَ بَيْنَ النَّاسِ قَاضِياً ضَامِناً لِتَخْلِيصِ مَا الْتَبَسَ عَلَى غَيْرِهِ إِنْ خَالَفَ مَنْ سَبَقَهُ لَمْ يَأْمَنْ مِنْ نَقْضِ حُكْمِهِ مَنْ يَأْتِى مِنْ بَعْدِهِ كَفِعْلِهِ بِمَنْ كَانَ قَبْلَهُ وَ إِنْ نَزَلَ بِهِ إِحْدَى الْمُبْهَمَاتِ هَيَّأَ لَهَا حَشْواً رَثّاً مِنْ رَأْيِهِ ثُمَّ قَطَعَ بِهِ فَهُوَ مِنْ لَبْسِ الشُّبُهَاتِ فِى مِثْلِ نَسْجِ الْعَنْكَبُوتِ لَا يَدْرِى أَصَابَ أَمْ أَخْطَأَ إِنْ أَصَابَ خَافَ أَنْ يَكُونَ قَدْ أَخْطَأَ وَ إِنْ أَخْطَأَ رَجَا أَنْ يَكُونَ قَدْ أَصَابَ جَاهِلٌ خَبَّاطُ جَهَلَاتٍ غَاشٌّ رَكَّابُ عَشَوَاتٍ لَمْ يَعَضَّ عَلَى الْعِلْمِ بِضِرْسٍ قَاطِعٍ يُذْرِى الرِّوَايَاتِ إِذْرَاءَ الرِّيحِ الْهَشِيمَ لَا مَلِى ءٌ وَ اللَّهِ بِإِصْدَارِ مَا وَرَدَ عَلَيْهِ لَا يَحْسَبُ الْعِلْمَ فِى شَىْ ءٍ مِمَّا أَنْكَرَهُ وَ لَا يَرَى أَنَّ مِنْ وَرَاءِ مَا بَلَغَ مِنْهُ مَذْهَباً لِغَيْرِهِ وَ إِنْ قَاسَ شَيْئاً بِشَىْ ءٍ لَمْ يُكَذِّبْ رَأْيَهُ وَ إِنْ أَظْلَمَ عَلَيْهِ أَمْرٌ اكْتَتَمَ بِهِ لِمَا يَعْلَمُ مِنْ جَهْلِ نَفْسِهِ يَصْرُخُ مِنْ جَوْرِ قَضَائِهِ الدِّمَاءُ وَ تَعِجُّ مِنْهُ الْمَوَارِيثُ إِلَى اللَّهِ أَشْكُو مِنْ مَعْشَرٍ يَعِيشُونَ جُهَّالًا وَ يَمُوتُونَ ضُلَّالًا.

وَ رُوِىَ أَنَّهُ عليه السلام قَالَ بَعْدَ ذَلِكَ أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالطَّاعَهِ وَ الْمَعْرِفَهِ بِمَنْ لَا تَعْتَذِرُونَ بِجَهَالَتِهِ فَإِنَّ الْعِلْمَ الَّذِى هَبَطَ بِهِ آدَمُ وَ جَمِيعَ مَا فُضِّلَتْ بِهِ النَّبِيُّونَ إِلَى خَاتَمِ النَّبِيِّينَ فِى عِتْرَهِ نَبِيِّكُمْ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَأَنَّى يُتَاهُ بِكُمْ بَلْ أَيْنَ تَذْهَبُونَ يَا مَنْ نَسَخَ مِنْ أَصْلَابِ السَّفِينَهِ هَذِهِ مِثْلُهَا فِيكُمْ فَارْكَبُوهَا فَكَمَا نَجَا فِى هَاتِيكَ مَنْ نَجَا فَكَذَلِكَ يَنْجُو فِى هَذِهِ مَنْ دَخَلَهَا أَنَا رَهِينٌ بِذَلِكَ قَسَماً حَقّاً وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ وَ الْوَيْلُ لِمَنْ تَخَلَّفَ ثُمَّ الْوَيْلُ لِمَنْ تَخَلَّفَ أَ مَا بَلَغَكُمْ مَا قَالَ فِيكُمْ نَبِيُّكُمْ صلى الله عليه و آله حَيْثُ يَقُولُ فِى حَجَّهِ الْوَدَاعِ إِنِّى تَارِكٌ فِيكُمُ الثَّقَلَيْنِ مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا كِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِى أَهْلَ بَيْتِى وَ إِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ فَانْظُرُوا كَيْفَ تَخْلُفُونِّى فِيهِمَا أَلَا هذا عَذْبٌ فُرَاتٌ فَاشْرَبُوا وَ هذا مِلْحٌ أُجَاجٌ فَاجْتَنِبُوا.

ص: ۲۸۵

**[ترجمه]الاحتجاج: نقل است که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: دو نفر در پیشگاه خداوند مبغوض ترین مردمند:

یکی آنکه خداوند او را به خود واگذارده است و از راه راست منحرف گشته، و بدون دانش و راهنما حرکت می کند. به سخنان ساختگی و دور از حق و حقیقت و بدعت های خویش سخت دل بسته، و به سرعت در راه گمراه ساختن مردم گام برمی دارد، و برای افرادی که فریبش را بخورند فتنه است. وی از مسیر هدایت پیشینیان گمراه گشته و گمراه کننده کسانی است که در زندگی و پس از مرگش تابع او شوند. او بار گناهان کسانی را که گمراه ساخته به دوش می کشد و همواره در گرو گناهان خویش نیز هست!

دوم کسی که مجهولاتی به هم بافته و به سرعت با حیله و تزویر در میان مردم نادان پیش می رود، در تاریکی های فتنه و فساد به تندی قدم بر می دارد، [از نماز و روزه هم دم می زند] منافع صلح و مسالمت را نمی پذیرد. انسان نماها وی را عالم و دانشمند می خوانند ولی عالم نیست. از صبح تا به شب همچنان به جمع آوری چیزهایی می پردازد که کم آن از زیادش بهتر است، تا آنجا که خود را از آبهای گندیده جهل سیر سازد، و به خیال خود گنجی فراهم سازد، در صورتی که فائده ای در آن یافت نمی شود.

او در بین مردم به مسند قضا تکیه زده، و بر عهده گرفته، که آنچه بر دیگران مشتبه شده را روشن سازد. در آنچه او منکر است، گمان نکند دانشی وجود داشته باشد و جز معتقدات خویش روش درستی سراغ ندارد. اگر چیزی را به چیزی قیاس کند، نظر خویش را تکذیب نکند [و اگر مطلبی بر او تاریک باشد، برای جهلی که در خود سراغ دارد، آن را پنهان می کند] تا نگویند: نمی داند. اگر با قاضی پیشینش مخالفت می کند، اطمینان ندارد که قاضی پس از او حکم او را نقض می کند، و اگر با مشکلی روبرو شود، یک سری حرفهای توخالی را پیش خود جمع و جور می کند و از آن نتیجه قاطع می گیرد. در برابر شبهات فراوان همچون تارهای عنکبوت می باشد، حتی خودش هم نمی داند درست حکم کرده یا به خطا. اگر صحیح گفته باشد می ترسد خطا رفته باشد، و اگر اشتباه نموده، امید دارد صحیح از آب درآید. نادانی است که در تاریکی های جهالت سرگردان است، همچون نابینایی که در ظلمات پرخطر به راه خود ادامه می دهد. او نسبت به رأی خود همانند تارهای عنکبوتی است که اگر آتش از آن بگذرد، به هیچ وجه متوجه نگردد. در علم، ریشه دار و قاطع نیست تا بهره برد. همانند بادهای تندی که گیاهان خشک را در هم می شکند، او نیز احادیث و روایات را در هم می ریزد تا به خیال خود از آن نتیجه ای به دست آورد. به خدا سوگند نه آن قدر مایه علمی دارد که در دعاوی مردم، حق را از باطل جدا سازد، و نه برای مقامی که به او تفویض شده اهلیت دارد. باور نمی کند ماورای آنچه انکار کرده، دانشی وجود دارد، و غیر از آنچه او فهمیده، نظریه دیگری. اگر مطلبی بر او مبهم شد کتمان می کند، زیرا او خود به جهالت خویش آگاه است، خونهایی که از داوری ستمگرانه اش ریخته شده صیحه می کشند، و میراثهایی که به ناحق به دیگران داده فریاد می زنند. شکایت به خدا می برم، از گروهی که در جهل و نادانی زندگی می کنند، و در گمراهی جان می دهند.

و نقل است که آن حضرت علیه السلام پس از آن فرمود:

ای مردم، بر شما باد به طاعت و شناخت کسی که به شناختش معذور نیستید، زیرا که آن علمی که آدم علیه السلام بدان فرود آمد، و همه آنچه پیمبران بدان واسطه برتری جستند، تا برسد به پیامبر شما خاتم النبیین، همگی نزد عترت پیامبرتان محمّد صلی اللّه علیه و آله است، پس در کجا سرگردان شده و به کجا می روید؟ ای کنده شدگان از صلبهای اصحاب کشتی [نوح]، مثل عترت در میانتان همچون کشتی نوح است، پس بر آن سوار شوید، و همچون نجات یافتگان در آن کشتی، هر که بر آن درآید نیز نجات یابد؛ و من به آنچه می گویم، به سوگند درست در گرو این گفتار هستم، و سخن زور نمی گویم، و وای بر آنکه روی برتابد. سپس وای بر آن کس که روی برتابد، آیا این حدیث پیامبرتان در حجه الوداع به شما نرسیده که فرمود: «در میان شما دو چیز سنگین و گران بها می گذارم، اگر بدان چنگ زنید، هرگز پس از من گمراه نشوید: قرآن و عترت من اهل بیتم، و این دو از هم جدا نشوند تا در کنار حوض بر من درآیند، پس بنگرید چگونه درباره آن دو رفتار کنید.» بدانید که این آب خوشگوار و شیرین است، پس بیاشامید؛ و آن دیگر آب شور و تلخ است و از آن بپرهیزید. - . الاحتجاج: ۲۶۲ -

ص: ۲۸۵

**[ترجمه]

بیان

قد سبق مثله بتغییر ما فی باب من یجوز أخذ العلم منه و قد شرحناه هناک و الرث الضعیف البالی.

**[ترجمه]مثل این حدیث با تغییرات اندکی در باب کسی که اخذ علم از او جایز است، گذشت و به تحقیق حدیث را در آنجا شرح کردیم، «رث» به معنای ضعیف و کهنه است.

**[ترجمه]

«۳»

ج، الإحتجاج عَنْ بَشِیرِ بْنِ یَحْیَی الْعَامِرِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی لَیْلَی قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ النُّعْمَانُ أَبُو حَنِیفَهَ عَلَی جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام فَرَحَّبَ بِنَا فَقَالَ یَا ابْنَ أَبِی لَیْلَی مَنْ هَذَا الرَّجُلُ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ هَذَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْکُوفَهِ لَهُ رَأْیٌ وَ بَصِیرَهٌ وَ نَفَاذٌ (۱) قَالَ فَلَعَلَّهُ الَّذِی یَقِیسُ الْأَشْیَاءَ بِرَأْیِهِ ثُمَّ قَالَ یَا نُعْمَانُ هَلْ تُحْسِنُ أَنْ تَقِیسَ رَأْسَکَ قَالَ لَا قَالَ مَا أَرَاکَ تُحْسِنُ أَنْ تَقِیسَ شَیْئاً وَ لَا تَهْتَدِی إِلَّا مِنْ عِنْدِ غَیْرِکَ فَهَلْ عَرَفْتَ الْمُلُوحَهَ فِی الْعَیْنَیْنِ وَ الْمَرَارَهَ فِی الْأُذُنَیْنِ وَ الْبُرُودَهَ فِی الْمَنْخِرَیْنِ وَ الْعُذُوبَهَ فِی الْفَمِ قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ عَرَفْتَ کَلِمَهً أَوَّلُهَا کُفْرٌ وَ آخِرُهَا إِیمَانٌ قَالَ لَا قَالَ ابْنُ أَبِی لَیْلَی فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ لَا تَدَعْنَا فِی عَمْیَاءَ مِمَّا وَصَفْتَ لَنَا قَالَ نَعَمْ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ آبَائِی علیهم السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ عَیْنَیِ ابْنِ آدَمَ شَحْمَتَیْنِ فَجَعَلَ فِیهِمَا الْمُلُوحَهَ فَلَوْ لَا ذَلِکَ لَذَابَتَا وَ لَمْ یَقَعْ فِیهِمَا شَیْ ءٌ مِنَ الْقَذَی إِلَّا أَذَابَهُمَا وَ الْمُلُوحَهُ تَلْفِظُ مَا یَقَعُ فِی الْعَیْنَیْنِ مِنَ الْقَذَی وَ جَعَلَ الْمَرَارَهَ فِی الْأُذُنَیْنِ حِجَاباً لِلدِّمَاغِ وَ لَیْسَ مِنْ دَابَّهٍ تَقَعُ فِی الْأُذُنِ إِلَّا الْتَمَسَتِ الْخُرُوجَ وَ لَوْ لَا ذَلِکَ لَوَصَلَتْ إِلَی الدِّمَاغِ وَ جَعَلَ الْبُرُودَهَ فِی الْمَنْخِرَیْنِ حِجَاباً لِلدِّمَاغِ وَ لَوْ لَا ذَلِکَ لَسَالَ الدِّمَاغُ وَ جَعَلَ الْعُذُوبَهَ فِی الْفَمِ مَنّاً مِنَ اللَّهِ تَعَالَی عَلَی ابْنِ آدَمَ لِیَجِدَ لَذَّهَ

الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَ أَمَّا كَلِمَةٌ أَوَّلُهَا كُفْرٌ وَ آخِرُهَا إِيمَانٌ فَقَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَوَّلُهَا كُفْرٌ وَ آخِرُهَا إِيمَانٌ ثُمَّ قَالَ يَا نُعْمَانُ إِيَّاكَ وَ الْقِيَاسَ فَإِنَّ أَبِي حَدَّثَنِي عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَ مَنْ قَاسَ شَيْئاً مِنَ الدِّينِ بِرَأْيِهِ قَرَنَهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَعَ إِبْلِيسَ فِي النَّارِ فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَنْ قَاسَ حَيْثُ قَالَ خَلَقْتَنِي مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ فَدَعُوا الرَّأْيَ وَ الْقِيَاسَ فَإِنَّ دِينَ اللَّهِ لَمْ يُوضَعْ عَلَى الْقِيَاسِ.

ع، علل الشرائع أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ بِشْرِ بْنِ يَحْيَى الْعَامِرِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ مَكَانَ بَصِيرَهِ نَظَرٌ وَ بَعْدَ قَوْلِهِ أَنْ تَقِيسَ شَيْئاً قَوْلُهُ وَ لَا تَهْتَدِي إِلَّا مِنْ عِنْدِ غَيْرِكَ فَهَلْ عَرَفْتَ مِمَّا الْمُلُوحَةُ وَ مَكَانَ عَمْيَاءَ عَمًى وَ عَلَى

۱- و في نسخه: و نقاد

شَحْمَتَيْنِ وَ لَذَاذَهَ الطَّعَامِ وَ حِينَ قَالَ خَلَقْتَنِی فَدَعُوا الرَّأْیَ وَ الْقِیَاسَ وَ مَا قَالَ قَوْمٌ لَیْسَ لَهُ فِی دِینِ اللَّهِ بُرْهَانٌ فَإِنَّ دِینَ اللَّهِ لَمْ یُوضَعْ بِالْآرَاءِ وَ الْمَقَایِیسِ

**[ترجمه]الاحتجاج: از بشیر بن یحیی عـامری از ابن ابی لیلی نقـل است که گفت: من و ابوحنیفه بر جعفر بن محمّـد علیهما السلام وارد شدیم و آن حضرت ضمن خوش آمد گویی به ما فرمود: ای ابن ابی لیلی، همراه تو کیست؟ گفتم: قربانت گردم،

مردی از اهل کوفه است که دارای رأی و بصیرت و نفوذ است. فرمود: شاید همان باشد که همه چیز را به رأی خود قیاس می کند؟ سپس فرمود: ای نعمان، آیا می توانی سَر خود را قیاس کنی؟ گفت: نه. فرمود: فکر نمی کنم بتوانی چیزی را قیاس کنی و تـو جز از طرف دیگری هـدایت نمی شـوی، آیـا بـه شـوری دو چشم و تلخی داخـل دو گـوش و سـردی دو سـوراخ بینی، و شیرینی در دهان، شناخت داری؟ گفت: نه. فرمود: آیا سخنی را که اول آن کفر و آخر آن ایمان است می دانی؟ گفت: نه.

ابن ابی لیلی گفت: عرض کردم: قربانت گردم، از این مطالبی که فرمودیـد، ما را در کوری رها نفرمایید! فرمود: بسـیار خوب، پـدرم از پـدران گرامی‌اش علیهم السـلام مرا حدیث کرد که رسول خدا صـلی اللّه علیه و آله و سـلم فرمود: خداوند دو چشـم آدمیزاد را از دو چربی آفریـده و در آن دو شوری قرار داد، در غیر این صورت هر دو آب می شدند، و هر خار و خاشاکی که داخـل آن می شـد، آن را ذوب می کرد، و آن شوری آنچه از خار و خاشاک که داخل چشم می شود را بیرون می انـدازد؛ و خـدای سـبحان تلخی را در داخل گوش قرار داد تا پرده و حجابی برای مغز باشد، و هر جانوری که داخل آن شود، با برخورد با آن تلخی، سـریع باز می گردد، و اگر این تلخی نبود به مغز می رسید و آن را فاسـد می کرد؛ و خداوند سـردی و خنکی را در دو سـوراخ بینی برای ایـن قرار داد کـه حجـاب و پرده ای در رسـیدن بـه مغز باشـد، و گرنه به آن می رسـید؛ و قرار گرفتن شیرینی و گوارایی در دهان، منتی الهی بر آدمیزاد بود تا طعم خوراک و نوشیدنی را حس کند.

و امـا کلمه ای که اول آن کفر است و آخرش ایمـان: گفتار «لا إله إلا اللّه» است، سـپس فرمود: ای نعمان، از قیاس حـذر کن، زیرا پدرم از پدران گرامی‌اش علیهم السـلام برایم نقل کرده که رسول خدا صـلی اللّه علیه و آله و سـلم فرمود: «کسی که پاره ای از دین را بـا نظر خود قیاس کنـد، خداونـد او را قرین ابلیس سازد، زیرا او اولین قیاسـگر است، آنجا که گفت: «خَلَقْتَنِی مِنْ نـارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِینٍ»، - . اعراف/ ۱۲ - {مرا از آتشـی آفریـدی و او را از گِل آفریـدی.} پس دست از رأی و قیاس بردارید، زیرا دین خدای سبحان بر قیاس وضع نشده است. - . الاحتجاج: ۳۵۸ – ۳۶۰ -

علـل الشـرائع: مثل حـدیث فوق روایت شـده است، جز آنکه بعضـی الفاظ و عبارات آن اختلاف دارد. به جای کلمه «بصیره»، «نظر» آمـده و بعـد از عبارت «ان تقییس شـیئاً»، عبارت «ولا تهتـدی الا من عند غیرک فهل عرفت مما الملوحه» آمده و به جای «عمیاء» عمی آمده و به جای

ص: ۲۸۶

«علی شحمتین» و «ولذاذه الطعام»، «حین قال خلقتنی»، «فدعوا الرأی و القیاس و ما قال قوم لیس له فی دین الله برهان»، «فإن دین الله لم یوضع بالآراء و المقاییس» آمده است. - . علل الشرایع: ۸۸ ب ۸۱ ح ۴ -

**[ترجمه]

«۴»

ج، الإحتجاج فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی أَنَّ الصَّادِقَ علیه السلام قَالَ لِأَبِی حَنِیفَهَ لَمَّا دَخَلَ عَلَیْهِ مَنْ أَنْتَ قَالَ أَبُو حَنِیفَهَ قَالَ علیه السلام مُفْتِی أَهْلِ الْعِرَاقِ قَالَ نَعَمْ قَالَ بِمَا تُفْتِیهِمْ قَالَ بِکِتَابِ اللَّهِ قَالَ علیه السلام وَ إِنَّکَ لَعَالِمٌ بِکِتَابِ اللَّهِ نَاسِخِهِ وَ مَنْسُوخِهِ وَ مُحْکَمِهِ وَ مُتَشَابِهِهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَدَّرْنا فِیهَا السَّیْرَ سِیرُوا فِیها لَیالِیَ وَ أَیَّاماً آمِنِینَ أَیُّ مَوْضِعٍ هُوَ قَالَ أَبُو حَنِیفَهَ هُوَ مَا بَیْنَ مَکَّهَ وَ الْمَدِینَهِ فَالْتَفَتَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِلَی جُلَسَائِهِ وَ قَالَ نَشَدْتُکُمْ بِاللَّهِ هَلْ تَسِیرُونَ بَیْنَ مَکَّهَ وَ الْمَدِینَهِ وَ لَا تَأْمَنُونَ عَلَی دِمَائِکُمْ مِنَ الْقَتْلِ وَ عَلَی أَمْوَالِکُمْ مِنَ السَّرَقِ فَقَالُوا اللَّهُمَّ نَعَمْ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَیْحَکَ یَا أَبَا حَنِیفَهَ إِنَّ اللَّهَ لَا یَقُولُ إِلَّا حَقّاً أَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً أَیُّ مَوْضِعٍ هُوَ قَالَ ذَلِکَ بَیْتُ اللَّهِ الْحَرَامُ فَالْتَفَتَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِلَی جُلَسَائِهِ وَ قَالَ نَشَدْتُکُمْ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمُونَ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زُبَیْرٍ وَ سَعِیدَ بْنَ جُبَیْرٍ دَخَلَاهُ فَلَمْ یَأْمَنَا الْقَتْلَ قَالُوا اللَّهُمَّ نَعَمْ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَیْحَکَ یَا أَبَا حَنِیفَهَ إِنَّ اللَّهَ لَا یَقُولُ إِلَّا حَقّاً فَقَالَ أَبُو حَنِیفَهَ لَیْسَ لِی عِلْمٌ بِکِتَابِ اللَّهِ إِنَّمَا أَنَا صَاحِبُ قِیَاسٍ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَانْظُرْ فِی قِیَاسِکَ إِنْ کُنْتَ مُقِیساً أَیُّمَا أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ الْقَتْلُ أَوِ الزِّنَا قَالَ بَلِ الْقَتْلُ قَالَ فَکَیْفَ رَضِیَ فِی الْقَتْلِ بِشَاهِدَیْنِ وَ لَمْ یَرْضَ فِی الزِّنَا إِلَّا بِأَرْبَعَهٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ الصَّلَاهُ أَفْضَلُ أَمِ الصِّیَامُ قَالَ بَلِ الصَّلَاهُ أَفْضَلُ قَالَ علیه السلام فَیَجِبُ عَلَی قِیَاسِ قَوْلِکَ عَلَی الْحَائِضِ قَضَاءُ مَا فَاتَهَا مِنَ الصَّلَاهِ فِی حَالِ حَیْضِهَا دُونَ الصِّیَامِ وَ قَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ تَعَالَی عَلَیْهَا قَضَاءَ الصَّوْمِ دُونَ الصَّلَاهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ الْبَوْلُ أَقْذَرُ أَمِ الْمَنِیُّ قَالَ الْبَوْلُ أَقْذَرُ قَالَ علیه السلام یَجِبُ عَلَی قِیَاسِکَ أَنْ یَجِبَ الْغُسْلُ مِنَ الْبَوْلِ دُونَ الْمَنِیِّ وَ قَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ تَعَالَی الْغُسْلَ مِنَ الْمَنِیِّ دُونَ الْبَوْلِ قَالَ إِنَّمَا أَنَا صَاحِبُ رَأْیٍ قَالَ علیه السلام فَمَا تَرَی فِی رَجُلٍ کَانَ لَهُ عَبْدٌ فَتَزَوَّجَ وَ زَوَّجَ عَبْدَهُ فِی لَیْلَهٍ وَاحِدَهٍ فَدَخَلَا بِامْرَأَتَیْهِمَا فِی لَیْلَهٍ وَاحِدَهٍ ثُمَّ سَافَرَا وَ جَعَلَا امْرَأَتَیْهِمَا فِی بَیْتٍ وَاحِدٍ فَوَلَدَتَا غُلَامَیْنِ فَسَقَطَ الْبَیْتُ عَلَیْهِمْ فَقَتَلَ الْمَرْأَتَیْنِ وَ بَقِیَ الْغُلَامَانِ أَیُّهُمَا فِی رَأْیِکَ الْمَالِکُ وَ أَیُّهُمَا الْمَمْلُوکُ وَ أَیُّهُمَا الْوَارِثُ وَ أَیُّهُمَا الْمَوْرُوثُ قَالَ إِنَّمَا أَنَا صَاحِبُ حُدُودٍ قَالَ فَمَا تَرَی فِی رَجُلٍ أَعْمَی

فَقَأَ عَيْنَ صَحِيحٍ (۱) وَ أَقْطَعَ قَطَعَ يَدَ رَجُلٍ كَيْفَ يُقَامُ عَلَيْهِمَا الْحَدُّ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَجُلٌ عَالِمٌ بِمَبَاعِثِ الْأَنْبِيَاءِ قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى لِمُوسَى وَ هَارُونَ حِينَ بَعَثَهُمَا إِلَى فِرْعَوْنَ لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشى وَ لَعَلَّ مِنْكَ شَكٌّ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَكَذَلِكَ مِنَ اللَّهِ شَكٌّ إِذْ قَالَ لَعَلَّهُ قَالَ أَبُو حَنِيفَهَ لَا عِلْمَ لِي قَالَ تَزْعُمُ أَنَّكَ تُفْتِي بِكِتَابِ اللَّهِ وَ لَسْتَ مِمَّنْ وَرِثَهُ وَ تَزْعُمُ أَنَّكَ صَاحِبُ قِيَاسٍ وَ أَوَّلُ مَنْ قَاسَ إِبْلِيسُ وَ لَمْ يُبْنَ دِينُ الْإِسْلَامِ عَلَى الْقِيَاسِ وَ تَزْعُمُ أَنَّكَ صَاحِبُ رَأْيٍ وَ كَانَ الرَّأْيُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله صَوَاباً وَ مِنْ دُونِهِ خَطَأً لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِما أَراكَ اللَّهُ وَ لَمْ يَقُلْ ذَلِكَ لِغَيْرِهِ وَ تَزْعُمُ أَنَّكَ صَاحِبُ حُدُودٍ وَ مَنْ أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ أَوْلَى بِعِلْمِهَا مِنْكَ وَ تَزْعُمُ أَنَّكَ عَالِمٌ بِمَبَاعِثِ الْأَنْبِيَاءِ وَ لَخَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ أَعْلَمُ بِمَبَاعِثِهِمْ مِنْكَ لَوْ لَا أَنْ يُقَالَ دَخَلَ عَلَى ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ فَلَمْ يَسْأَلْهُ عَنْ شَيْ ءٍ مَا سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْ ءٍ فَقِسْ إِنْ كُنْتَ مُقِيساً قَالَ لَا تَكَلَّمْتُ بِالرَّأْيِ وَ الْقِيَاسِ فِي دِينِ اللَّهِ بَعْدَ هَذَا الْمَجْلِسِ قَالَ كَلَّا إِنَّ حُبَّ الرِّئَاسَهِ غَيْرُ تَارِكِكَ كَمَا لَمْ يَتْرُكْ مَنْ كَانَ قَبْلَكَ تَمَامَ الْخَبَرِ.

**[ترجمه]الاحتجاج: و در روایتی دیگر نقل شده است که امام صادق علیه السلام در بدو ورود ابوحنیفه به او فرمود: تو کیستی؟ گفت: ابوحنیفه. فرمود: همان مفتی اهل عراق؟ گفت: آری. فرمود: با چه چیزی به مردم فتوا می دهی؟ گفت: با قرآن. فرمود: آیا به تمام قرآن از ناسخ و منسوخ تا محکم و متشابه آن عالمی؟ گفت: آری.

فرمود: مراد خداوند در آیه: «وَ قَدَّرْنا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيها لَيالِيَ وَ أَيَّاماً آمِنِينَ»، - . سبا/ ۱۸ - {و در میان آنها مسافت را، به اندازه، مقرر داشته بودیم. در این [راه] ها، شبان و روزان آسوده خاطر بگردید}، کدام موضع است؟ ابوحنیفه گفت: آن میان مکه و مدینه است. پس از این جواب، امام صادق علیه السلام روی به جانب اهل مجلس کرده و فرمود: شما را به خدا قسم، آیا تا حال شده که میان مکه و مدینه سیر کنید و بر جان و اموال خود در امان باشید؟ همگی گفتند: نه، به خدا همین است که شما می فرمایید.

پس امام علیه السلام فرمود: وای بر تو ای ابوحنیفه، خداوند جز حق را نگوید. بگو ببینم، مراد خداوند در آیه: «وَ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً»، - . آل عمران/ ۹۷ - {هر که در آن درآید در امان است.} کدام مکان است؟ گفت: آن بیت اللّه الحرام است. امام علیه السلام روی به اهل مجلس کرد و فرمود: شما را به خدا قسم، مگر عبداللّه بن زبیر و سعید بن جبیر با داخل شدن به بیت اللّه الحرام از قتل محفوظ ماندند؟ همگی گفتند: به خدا همینطور است که شما می گویید.

امام فرمود: وای بر تو ای أبوحنیفه، خداوند جز حق نگوید. أبوحنیفه گفت: من علمی به قرآن ندارم، بلکه عالم به قیاس می باشم. فرمود: با رجوع به علم قیاس خود بگو، نزد خدا [گناه] قتل عظیم تر است یا زنا؟ گفت: بلکه قتل. فرمود: پس چگونه خداوند در قتل به دو شاهد اکتفا فرموده، ولی در زنا جز به چهار شاهد رضا نداده؟

سپس فرمود: نماز افضل است یا روزه؟ گفت: بلکه نماز افضل است. فرمود: بنا بر قیاس تو، بر حایض قضای نمازهایی که نخوانده واجب است، نه روزه، حال اینکه خداوند متعال قضای روزه را بر او واجب فرموده، نه نماز.

امام صادق علیه السلام به ابوحنیفه فرمود: نجاست بول بالاتر است یا منی؟ گفت: بول نجس تر است. فرمود: بنابر قیاس تو، غسل بر بول واجب است نه بر منی، حال اینکه خداوند متعال غسل را بر منی واجب فرموده است نه بر بول. ابوحنیفه گفت: من صاحب رأی می باشم.

فرمود: نظر تو درباره مردی که برده اش هر دو در یک روز [با دو زن] ازدواج می کنند و در همان شب با زنانشان همبستر می شوند، سپس هر دو به سفر رفته و همسران خود را در خانه ای می گذارند. پس از مدتی، دو همسر هر کدام دارای پسری می شود. دست بر قضا سقف خانه ریخته و دو زن کشته شده و دو فرزند می مانند، بنا به رأی تو، کدام یک از آن دو غلام برده است و دیگری مالک، و کدام وارث است و کدام موروث؟ گفت: من تنها در حدود واردم.

فرمود: نحوه اقامه حد درباره فرد کوری

ص: ۲۸۷

که چشم مرد سالمی را در می آورد، و فرد دست بریده ای که دست مردی را قطع می کند، در این موارد چگونه است؟ گفت: من تنها به بعثت انبیاء عالمم.

فرمود: بگو ببینم، خداوند در آیه ای که خطاب به موسی و هارون هنگام بعثتشان به فرعون فرمود: «لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشى»، - . طه/ ۴۴ - {شاید که پند پذیرد یا بترسد.} این «لَعَلَّ» به نظر تو شک است؟ گفت: آری. فرمود: و آن از جانب خدا شک بود که گفت: «شاید»؟ أبوحنیفه گفت: نمی دانم.

حضرت فرمود: تو پنداری بر اساس کتاب خدا فتوا می دهی در حالی که اهل آن نیستی؛ و پنداری که صاحب قیاسی، حال اینکه نخست فرد قیاسگر، ابلیس ملعون بود، و دین اسلام بر پایه قیاس بنا نشده؛ و پنداری تو صاحب رأی و نظری و تنها رأی رسول خدا صلی اللّه علیه و آله صواب و درست است، و جز آن خطا و نادرست می باشد، زیرا خداوند متعال فرموده: «لِتَحكُمَ بَينَ النّاس بِما أَراكَ اللّهُ»، - . نساء/ ۱۰۵ - {تا میان مردم به [موجب] آنچه خدا به تو آموخته داوری کنی.}، و این را بر غیر او نفرمود.

و پنداری که تو صاحب حدود می باشی، و کسی که قرآن بر او نازل شده، شایسته تر است به علم حدود از تو؛ و پنداری که تو عالم به مبعث انبیاء می باشی، و خود خاتم الانبیاء پیش از تو بدانها واقف است، و اگر نبود که می گفتند: بر زاده رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد شد و از او سؤالی نکرد، از تو هیچ نمی پرسیدم. اگر اهل قیاسی، قیاس کن!

ابوحنیفه گفت: دیگر بعد از این مجلس، به رأی و قیاس در دین خدا کلامی نگویم. فرمود: هرگز، بی شک حب ریاست تو را رها نخواهد ساخت، همان طور که پیشینیان تو را رها نساخت. - . الاحتجاج: ۳۶۰ — ۳۶۲ -

**[ترجمه]

بيان

غرضه عليه السلام بيان جهله و عجزه عن استنباط الأحكام الشرعيه بدون الرجوع إلى إمام الحق و المقيس لعله اسم آله أو اسم مكان و سيأتى شرح كل جزء من أجزاء الخبر فى المقام المناسب لذكره و ذكرها هناك موجب للتكرار.

**[ترجمه]غرض امام علیه السلام، بیان نادانی آن شخص و عجز آن از استنباط احکام شرعیه، بدون مراجعه به سوی امام حق است و کلمه «المقیس» شاید اسم آلت باشد یا اسم مکان، و شرح جزء جزء این خبر در جای مناسب خودش ذکر خواهد شد. و ذکر آن در اینجا موجب تکرار است.

**[ترجمه]

«۵»

ج، الإحتجاج عَنْ عِیسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقُرَشِیِّ قَالَ: دَخَلَ أَبُو حَنِیفَهَ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ یَا أَبَا حَنِیفَهَ قَدْ بَلَغَنِی أَنَّکَ تَقِیسُ فَقَالَ نَعَمْ فَقَالَ لَا تَقِسْ فَإِنَّ أَوَّلَ مَنْ قَاسَ إِبْلِیسُ لَعَنَهُ اللَّهُ حِینَ قَالَ خَلَقْتَنِی مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِینٍ فَقَاسَ مَا بَیْنَ النَّارِ وَ الطِّینِ وَ لَوْ قَاسَ نُورِیَّهَ آدَمَ بِنُورِیَّهِ النَّارِ عَرَفَ مَا بَیْنَ النُّورَیْنِ وَ ضِیَاءَ أَحَدِهِمَا عَلَی الْآخَرِ.

**[ترجمه]الاحتجاج: و از عیسی بن عبدالّله قرشی نقل است: روزی ابوحنیفه بر امام صادق علیه السلام وارد شد، حضرت به او فرمود: به من گفته اند که تو قیاس می کنی؟ گفت: آری.

فرمود: قیاس مکن، زیرا نخستین فرد قیاس گر ابلیس ملعون بود، وقتی که گفت: «خَلَقْتَنِی مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِینٍ»، - . اعراف/ ۱۲ - {مرا از آتشی آفریدی و او را از گِل آفریدی.} او میان آتش و خاک قیاس کرد، و اگر نورانیت آدم را با نورانیت آتش قیاس می کرد، امتیاز میان دو نور و پاکیز گی، یکی را بر دیگری در می یافت. - . الاحتجاج: ۳۶۲ -

**[ترجمه]

إیضاح

یحتمل أن یکون المراد بالقیاس هنا أعم من القیاس الفقهی من الاستحسانات العقلیه و الآراء الواهیه التی لم تؤخذ من الکتاب و السنه و یکون المراد أن طریق العقل مما یقع فیه الخطأ کثیرا فلا یجوز الاتکال علیه فی أمور الدین بل یجب الرجوع فی جمیع ذلک إلی أوصیاء سید المرسلین صلوات الله علیهم أجمعین و هذا هو الظاهر فی أکثر أخبار هذا الباب فالمراد بالقیاس هنا القیاس اللغوی و یرجع قیاس

ص: ۲۸۸

۱- أی قلع عین صحیح.

إبليس إلى قياس منطقى مادته مغالطه لأنه استدل أولا على خيريته بأن مادته من نار و ماده آدم من طين و النار خير من الطين فاستنتج من ذلك أن مادته خير من ماده آدم ثم جعل ذلك صغرى و رتب القياس هكذا مادته خير من ماده آدم و كل من كان مادته خيرا من ماده غيره يكون خيرا منه فاستنتج أنه خير من آدم و يرجع كلامه عليه السلام إلى منع كبرى القياس الثانى بأنه لا يلزم من خيريه ماده أحد على غيره كونه خيرا منه إذ لعله تكون صوره الغير فى غايه الشرافه و بذلك يكون ذلك الغير أشرف كما أن آدم لشرافه نفسه الناطقه التى جعلها الله محل أنواره و مورد أسراره أشد نورا و ضياء من النار إذ نور النار لا يظهر إلا فى المحسوسات و مع ذلك ينطفئ بالماء و الهواء و يضمحل بضوء الكواكب و نور آدم نور به يظهر عليه أسرار الملك و الملكوت و لا ينطفئ بهذه الأسباب و الدواعى و يحتمل أن يكون المراد بنور آدم عقله الذى به نور الله نفسه و به شرفه على غيره و يحتمل إرجاع كلامه عليه السلام إلى إبطال كبرى القياس الأول بأن إبليس نظر إلى النور الظاهر فى النار و غفل عن النور الذى أودعه الله فى طين آدم لتواضعه و مذلته فجعله لذلك محل رحمته و مورد فيضه و أظهر منه أنواع النباتات و الرياحين و الثمار و المعادن و الحيوان و جعله قابلا لإفاضه الروح عليه و جعله محلا لعلمه و حكمته فنور التراب نور خفى لا يطلع عليه إلا من كان له نور و نور النار نور ظاهر بلا حقيقه و لا استقرار و لا ثبات و لا يحصل منها إلا الرماد و كل شيطان مريد و يمكن حمل القياس هنا على القياس الفقهى أيضا لأنه لعنه الله استنبط أولا عله إكرام آدم فجعل عله ذلك كرامه طينته ثم قاس بأن تلك العله فيه أكثر و أقوى فحكم بذلك أنه بالمسجوديه أولى من الساجديه فأخطأ العله و لم يصب و صار ذلك سببا لشركه و كفره و يدل على بطلان القياس بطريق أولى على بعض معانيه و سيأتى تمام الكلام فى ذلك و فى كيفيه خلق آدم و إبليس فى كتاب السماء و العالم و كتاب قصص الأنبياء عليهم الصلاه و السلام إن شاء الله.

**[ترجمه]احتمال دارد مراد از قياس در اينجا، اعم از قياس فقهى باشد كه عبارت از استفهامات عقلى و آراء واهى و باطلى است كه از كتاب و سنت گرفته نشده باشد. مراد آن است كه طريق عقل از چيزهايى است كه بسيارى اوقات خطا در آن واقع مى شود، پس اعتماد بر آن عقل، در امور دين جايز نيست، بلكه رجوع در تمام احكام دين به سوى اوصياء سيد مرسلين صلوات خدا بر تمام آنها باد واجب است و اين اين مطلب در بسيارى از اخبار اين باب ظاهر است. پس مراد از قياس در اينجا قياس لغوى است،

ص: ۲۸۸

و قياس ابليس قياس منطقى است كه مبدأ آن مغالطه مى باشد، چون شيطان بر بهتر بودنش به اينكه ماده خلقت او از آتش و ماده خلقت آدم از خاك و گِل و آتش بهتر از گل است، و آتش بهتر از خاك است، استدلال كرده است. پس از اين قياس نتيجه گرفت كه ماده خلقت او بهتر از ماده خلقت آدم است، پس اين مطلب را صغراى قياس قرار داد و قياس را چنين مرتب كرد: ماده شيطان بهتر از ماده خلقت آدم است، و هر كسى كه ماده خلقتش بهتر از ماده خلقت ديگرى باشد، او بهتر از آن ديگرى خواهد بود؛ پس نتيجه گرفت كه شيطان بهتر از آدم است.

كلام امام عليه السلام، منع از كبراى قياس دوم است، به اينكه از بهتر بودن ماده خلقت كسى بر ديگرى، بهتر بودن او از آن ديگرى لازم نمى آيد، زيرا ممكن است صورت غير از آن ديگرى، در نهايت شرافت باشد، و به اين خاطر آن ديگرى

شرافتى ندارد. همان طورى كه به خاطر شرافت نفس ناطقه‌اى كه خدا آن را در آدم قرار داده بود و او را محل انوار و اسرار

خودش قرار داده بود، این آدم نورانیتش شدیدتر و نورش بهتر از آتش بود، زیرا نور آتش ظاهر نمی شود مگر بر محسوسات، و به همین خاطر به سبب آب و هوا خاموش می گردد، و به خاطر تابش ستارگان مضمحل می گردد، و نور آدم نوری بود که به واسطه آن اسرار ملک و ملکوت ظاهر گردیده و به واسطه این اسباب خاموش نمی گردد.

احتمال دارد مراد به نور آدم، عقل او باشد، آن عقلی که خدا او را نورانی ساخته و به واسطه آن، آدم را بر غیر آدم شرف داده. و احتمال دارد ارجاع کلام امام علیه السلام به سوی بطلان کبرای قیاس اول، به این قسم باشد که ابلیس به سوی نوری که از آتش ظاهر است نگاه کرد و از نوری که خدا آن را در خاک آدم به ودیعت نهاده بود و آدم را به خاطر این نور، محل رحمت و فیض خودش قرار داد، و به خاطر تواضع و فروتنی آدم، از آن غفلت کرد.

و از آن نور انواع نباتات، گیاهان، گل ها، میوه ها، معدن ها، و حیوانات را ظاهر ساخت. و آن نور را قابل افاضه روح بر آن قرار داد و او را محل علم و حکمت خودش قرار داد، پس نور خاک، نور پنهانی است که اطلاعی بر آن پیدا نمی کند مگر کسی که دارای نور باشد، و نور آتش، نور ظاهری بدون حقیقت و بدون استقرار است و ثبات ندارد، و از نور آتش، مگر خاکستر و شیطان رانده شده حاصل نمی شود.

و ممکن است حمل به قیاس در اینجا، قیاس فقهی نیز باشد؛ زیرا شیطان ملعون، اول علت اکرام آدم را استنباط کرد و سپس کرامت طینت آدم را علت این اکرام دانست، پس قیاس نمود به این که این علت در آن شیطان، بیشتر و قوی تر است، پس به خاطر این علت حکم کرد که اگر آن شیطان مورد سجده قرار گیرد و مردم برای او سجده کنند، اولی و بهتر است از اینکه او به پای آدم به سجده افتد. پس در علت اشتباه کرد و به حق نرسید، و این موضوع سبب شرک او و سبب کفرش شد.

و این حدیث بر بطلان قیاس به طریق اولی در بعضی معانی دیگر قیاس دلالت می کند و به زودی تمام گفتار در این مورد در باب کیفیت خلقت آدم و ابلیس در کتاب آسمان و جهان و کتاب داستان های پیامبران بیاید، ان شاء اللّه. - . **الاحتجاج: ۳۹۴**
-

**[ترجمه]

«۶»

ج، الإحتجاج سَأَلَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ (۱) أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام بِمَحْضَرٍ مِنَ الرَّشِیدِ وَ هُمْ

۱- هو محمّد بن الحسن الشیبانی الفقیه الحنفیّ نشأ بالکوفه فطلب الحدیث و لقی جماعه من الاعلام و حضر مجلس أبی حنیفه سنین ثمّ تفقه علی أبی یوسف صاحب أبی حنیفه، و صنف الکتب الکثیره النادره و نشر علم أبی حنیفه، و کان الرشید قد ولاه قضاء الرقه ثمّ عزله عنها، و قدم بغداد و لم یزل محمد

بِمَكّهَ فَقَالَ لَهُ أَ يَجُوزُ لِلْمُحْرِمِ أَنْ يُظَلِّلَ عَلَيْهِ مَحْمِلَهُ فَقَالَ لَهُ مُوسَى عليه السلام لَا يَجُوزُ لَهُ ذَلِكَ مَعَ الِاخْتِيَارِ فَقَالَ لَهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ أَ فَيَجُوزُ أَنْ يَمْشِيَ تَحْتَ الظِّلَالِ مُخْتَاراً فَقَالَ لَهُ نَعَمْ فَتَضَاحَكَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ ذَلِكَ- فَقَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام أَ فَتَعْجَبُ مِنْ سُنَّهِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ تَسْتَهْزِئُ بِهَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله كَشَفَ ظِلَالَهُ فِي إِحْرَامِهِ وَ مَشَى تَحْتَ الظِّلَالِ وَ هُوَ مُحْرِمٌ إِنَّ أَحْكَامَ اللَّهِ تَعَالَى -يَا مُحَمَّدُ- لَا تُقَاسُ فَمَنْ قَاسَ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فَقَدْ ضَلَّ سَواءَ السَّبِيلِ فَسَكَتَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ لَا يَرْجِعُ جَوَاباً.

**[ترجمه]الاحتجاج: محمّد بن حسن در مجلس هارون در مکه، از موسی بن جعفر علیه السلام پرسید:

ص: ۲۸۹

آیا برای فرد محرم (که لباس احرام عمره یا حج به تن دارد) جایز است که در زیر سایه سقف محمل خود برود؟ فرمود: با اختیار برای او جایز نیست.

محمّد بن حسن به آن حضرت گفت: آیا با اختیار برای او جایز است در سایه حرکت کند؟ فرمود: آری. با شنیدن این پاسخ، محمّد بن حسن خندید، و موسی بن جعفر علیهما السلام بدو فرمود: آیا از سنت پیامبر به شگفت آمده و آن را مسخره می کنی؟! به درستی که رسول خدا صلی اللّه علیه و آله و سلم سایه بان را در احرام از سر خود برداشت؛ و در حالی که محرم بود، زیر سایه حرکت کرد. ای محمّد، احکام خداوند قابل قیاس نیست، و هر که قسمتی از آن را با قسمتی دیگر قیاس کند، از راه حق گمراه می شود.

محمّد بن حسن خاموش شد و هیچ پاسخی نداد. -. همان -

**[ترجمه]

«۷»

وَ قَدْ جَرَى لِأَبِي يُوسُفَ مَعَ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام بِحَضْرَهِ الْمَهْدِيِّ مَا يَقْرُبُ مِنْ ذَلِكَ وَ هُوَ أَنَّ مُوسَى عليه السلام سَأَلَ أَبَا يُوسُفَ عَنْ مَسْأَلَهٍ لَيْسَ عِنْدَهُ فِيهَا شَيْ ءٌ فَقَالَ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ شَيْ ءٍ قَالَ هَاتِ فَقَالَ مَا تَقُولُ فِي التَّظْلِيلِ لِلْمُحْرِمِ قَالَ لَا يَصْلُحُ قَالَ فَيَضْرِبُ الْخِبَاءَ فِي الْأَرْضِ فَيَدْخُلُ فِيهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَمَا فَرْقٌ بَيْنَ هَذَا وَ ذَاكَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام مَا تَقُولُ فِي الطَّامِثِ تَقْضِي الصَّلَاهَ قَالَ لَا قَالَ تَقْضِي الصَّوْمَ قَالَ نَعَمْ قَالَ وَ لِمَ قَالَ إِنَّ هَذَا كَذَا جَاءَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام وَ كَذَلِكَ هَذَا قَالَ الْمَهْدِيُّ لِأَبِي يُوسُفَ مَا أَرَاكَ صَنَعْتَ شَيْئاً قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ رَمَانِي بِحُجَّهٍ.

**[ترجمه]شبیه این داستان برای ابو یوسف با امام موسی کاظم علیه السلام در حضور مهدی عباسی اتفاق افتاد، داستان از این قرار بود که امام موسی کاظم علیه السلام از ابو یوسف در مورد مسئله ای سؤال کرد که وی نتوانست پاسخ گوید. ابو یوسف به امام کاظم علیه السلام گفت: می خواهم از شما در مورد چیزی سؤال کنم. حضرت فرمود: بگو. گفت: در مورد زیر سایه رفتن محرم چه می گویی؟ حضرت فرمود: جایز نیست. گفت: آیا در زیر خیمه رفتن جایز است؟ فرمود: بله. گفت: آن دو چه

فرقی دارد؟ امام کاظم علیه السلام فرمود: درباره زن حائض چه می گویی؟ آیا نمازش را قضا کند؟ گفت: نه. فرمود: آیا روزه اش را قضا کند؟ گفت: آری. فرمود: برای چه این دو حکم با هم فرق دارد؟ گفت: حکم خدا این چنین آمده. امام کاظم علیه السلام فرمود: در مورد سایه نیز حکم خداوند چنین است. مهدی عباسی به ابو یوسف گفت: فکر نمی کنم کاری از پیش ببری. ابو یوسف گفت: ای امیر المؤمنین! با دلیل و برهان مرا از خود دور کرد. - . نهج البلاغه خ ۵۰: ۴۸ -

**[ترجمه]

«۸»

نهج، نهج البلاغه مِنْ خُطْبَةٍ لَهُ علیه السلام إِنَّمَا بَدْءُ وُقُوعِ الْفِتَنِ أَهْوَاءٌ تُتَّبَعُ وَ أَحْكَامٌ تُبْتَدَعُ يُخَالَفُ فِيهَا كِتَابُ اللَّهِ وَ يَتَوَلَّى عَلَيْهَا رِجَالٌ رِجَالًا عَلَى غَيْرِ دِينِ اللَّهِ فَلَوْ أَنَّ الْبَاطِلَ خَلَصَ مِنْ مِزَاجِ الْحَقِّ لَمْ يَخْفَ عَلَى الْمُرْتَادِينَ(۱) وَ لَوْ أَنَّ الْحَقَّ خَلَصَ مِنْ لُبْسِ الْبَاطِلِ انْقَطَعَتْ عَنْهُ أَلْسُنُ الْمُعَانِدِينَ وَ لَكِنْ يُؤْخَذُ مِنْ هَذَا ضِغْثٌ وَ مِنْ هَذَا ضِغْثٌ (۲) فَيُمْزَجَانِ فَهُنَالِكَ يَسْتَوْلِي الشَّيْطَانُ عَلَى أَوْلِيَائِهِ وَ يَنْجُو الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ الْحُسْنَى.

ابن الحسن ملازما للرشید حتّی خرج الی الری خرجته الأولی فخرج معه و مات برنبویه- قریه من قری الری- سنه تسع و ثمانین و مائه، و مولده سنه خمس و ثلاثین. و قیل: احدی و ثلاثین. و قیل:

اثنتین و ثلاثین و مائه. قال ابن خلّکان فی وفیات الأعیان.

۱- المرتادین: الطالبین للحقیقه.

۲- الضغث بالکسر: قبضه حشیش مختلط فیها الرطب بالیابس، و هو مستعار للنصیب من الحق و الباطل.

کتاب عاصم بن حمید، عن محمد بن مسلم عن أبی جعفر علیه السلام عن أمیر المؤمنین صلوات الله علیه مثله.

**[ترجمه]نهج البلاغه: از سخنان آن حضرت است: همانا آغاز پدید آمدن فتنه ها، هوا پرستی و بدعت گذاری در احکام آسمانی است. نوآوری هایی که قرآن با آن مخالف است، و گروهی «با دو انحراف یاد شده»، بر گروه دیگر سلطه و ولایت یابند، که بر خلاف دین خداست. پس اگر باطل با حق مخلوط نمی شد، بر طالبان حق پوشیده نمی ماند، و اگر حق از باطل جدا و خالص می گشت، زبان دشمنان قطع می گردید. امّا قسمتی از حقّ و قسمتی از باطل را می گیرند و به هم می آمیزند، آنجاست که شیطان بر دوستان خود چیره می گردد و تنها آنان که مشمول لطف و رحمت پروردگارند، نجات خواهند یافت.

ص: ۲۹۰

کتاب عاصم بن حمید: از محمد بن مسلم از حضرت علی علیه السلام مثل آن را روایت کرده است. - . اصول السته عشر کتاب عاصم بن حمید: ۲۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ع، علل الشرائع أَبِی رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعُقَیْلِیِّ الْقُرَشِیِّ عَنْ عِیسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقُرَشِیِّ رَفَعَ الْحَدِیثَ قَالَ: دَخَلَ أَبُو حَنِیفَةَ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ یَا أَبَا حَنِیفَةَ بَلَغَنِی أَنَّکَ تَقِیسُ قَالَ نَعَمْ أَنَا أَقِیسُ قَالَ لَا تَقِسْ فَإِنَّ أَوَّلَ مَنْ قَاسَ إِبْلِیسُ حِینَ قَالَ خَلَقْتَنِی مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِینٍ فَقَاسَ مَا بَیْنَ النَّارِ وَ الطِّینِ وَ لَوْ قَاسَ نُورِیَّةَ النَّارِ عَرَفَ فَضْلَ مَا بَیْنَ النُّورَیْنِ وَ صَفَاءَ أَحَدِهِمَا عَلَی الْآخَرِ وَ لَکِنْ قِسْ لِی رَأْسَکَ أَخْبِرْنِی عَنْ أُذُنَیْکَ مَا لَهُمَا مُرَّتَانِ قَالَ لَا أَدْرِی قَالَ فَأَنْتَ لَا تُحْسِنُ تَقِیسُ رَأْسَکَ فَکَیْفَ تَقِیسُ الْحَلَالَ وَ الْحَرَامَ قَالَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَخْبِرْنِی مَا هُوَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ الْأُذُنَیْنِ مُرَّتَیْنِ لِئَلَّا یَدْخُلَهُمَا شَیْ ءٌ إِلَّا مَاتَ لَوْ لَا ذَلِکَ لَقَتَلَ ابْنَ آدَمَ الْهَوَامُّ وَ جَعَلَ الشَّفَتَیْنِ عَذْبَتَیْنِ لِیَجِدَ ابْنُ آدَمَ طَعْمَ الْحُلْوِ وَ الْمُرِّ وَ جَعَلَ الْعَیْنَیْنِ مَالِحَتَیْنِ لِأَنَّهُمَا شَحْمَتَانِ وَ لَوْ لَا مُلُوحَتُهُمَا لَذَابَتَا وَ جَعَلَ الْأَنْفَ بَارِداً سَائِلًا لِئَلَّا یَدَعَ فِی الرَّأْسِ دَاءً إِلَّا أَخْرَجَهُ وَ لَوْ لَا ذَلِکَ لَثَقُلَ الدِّمَاغُ وَ تَدَوَّدَ.

ع، علل الشرائع أبی عن سعد عن البرقی عن محمد بن علی عن عیسی بن عبد الله مثله.

**[ترجمه]علل الشرائع: شیخ صدوق از پدرش از عبدالله قرشی نقل کرده: ابو حنیفه بر حضرت امام صادق علیه السلام وارد شد، امام علیه السلام به او فرمودند: ای ابوحنیفه، این طور شنیده ام که تو قیاس می کنی؟ ابوحنیفه گفت: بلی، قیاس می کنم.

حضرت فرمودند: قیاس مکن، زیرا اولین کسی که قیاس کرد ابلیس بود که به حق تعالی عرض کرد: مرا از آتش و آدم را از گل آفریدی، چگونه من او را سجده کنم؟ پس ابلیس در این کلامش بین آتش و گل قیاس نمود، در حالی که اگر نور بودن آدم را با نور بودن آتش قیاس می کرد، به برتری بین دو نور پی می برد و تصدیق می کرد که یکی از دیگری صفا و جلایش بیشتر است. باری تو که ادّعای قیاس می کنی، در سر خود برای من قیاس کن و خبر ده به من، از دو گوش خود که چرا ماده

تلخ در آن می باشد؟ ابوحنیفه گفت: نمی دانم. حضـرت فرمودند: پس تو نمی توانی در سر خود قیاس نمایی، حال چگونه در حلال و حرام خدا قیاس می کنی؟

عرضه داشت: ای فرزنـد رسول خـدا، شـما از آن به من خبر دهید که چرا ماده تلخ در آن می باشد؟ حضـرت فرمودند: خدای عزّوجلّ به خاطر این گوش ها را تلـخ کرده که هیـچ جنبنـده ای در آن داخل نشود مگر آن که می میرد و اگر چنین نمی بود، حشـرات انسان را می کشتند. و خداوند مهربان لب ها را شیرین قرار داد تا بشر طعم شیرینی و تلخی را حس کند و چشم ها را شور گردانید به خاطر این که چشم ها پیه بوده و اگر ماده شور در آن نباشد آب می شوند. و در بینی رطوبت روان قرار داد به خاطر این که هیچ درد و آفتی در سر پیدا نمی شود مگر آن که این رطوبت آن را خارج می کند و اگر این رطوبت نمی بود، مغز سفت و سخت می شد و کرم می گذاشت.

علل الشرائع: عیسی بن عبدالله مثل آن را روایت کرده است. - . علل الشرایع: ۸۶ ب ۸۱ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، علل الشـرائع مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی حَاتِمٍ عَنْ أَبِی زُرْعَهَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقُرَشِیِّ عَنِ ابْنِ شُبْرُمَهَ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ أَبُو حَنِیفَهَ عَلَی جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السـلام فَقَالَ لِأَبِی حَنِیفَهَ اتَّقِ اللَّهَ وَ لَا تَقِسِ الـدِّینَ بِرَأْیِـکَ فَـإِنَّ أَوَّلَ مَنْ قَـاسَ إِبْلِیسُ أَمَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَـلَّ بِـالسُّجُودِ لِآدَمَ فَقَـالَ أَنَا خَیْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِی مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِینٍ ثُمَّ قَالَ أَ تُحْسِنُ أَنْ تَقِیسَ رَأْسَکَ مِنْ بَدَنِکَ قَالَ لَا قَالَ جَعْفَرٌ علیه السـلام فَأَخْبِرْنِی لِأَیِّ شَـیْ ءٍ جَعَلَ اللَّهُ الْمُلُوحَهَ فِی الْعَیْنَیْنِ وَ الْمَرَارَهَ فِی الْأُذُنَیْنِ وَ الْمَاءَ الْمُنْتِنَ فِی الْمَنْخِرَیْنِ وَ الْعُذُوبَهَ فِی الشَّفَتَیْنِ قَالَ لَا أَدْرِی قَالَ جَعْفَرٌ علیه السلام لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی خَلَقَ الْعَیْنَیْنِ فَجَعَلَهُمَـا شَـحْمَتَیْنِ وَ جَعَـلَ الْمُلُوحَهَ فِیهِمَـا مَنّاً مِنْهُ عَلَی ابْنِ آدَمَ وَ لَوْ لَـا ذَلِکَ لَـذَابَتَا وَ جَعَلَ الْأُذُنَیْنِ مُرَّتَیْنِ وَ لَوْ لَا ذَلِکَ لَهَجَمَتِ الدَّوَابُّ وَ أَکَلَتْ دِمَاغَهُ وَ جَعَلَ الْمَاءَ فِی الْمَنْخِرَیْنِ لِیَصْعَدَ مِنْهُ النَّفَسُ وَ یَنْزِلَ وَ یَجِدَ مِنْهُ الرِّیحَ الطَّیِّبَهَ مِنَ الْخَبِیثَهِ وَ جَعَلَ الْعُذُوبَهَ

فِی الشَّفَتَیْنِ لِیَجِدَ ابْنُ آدَمَ لَذَّهَ مَطْعَمِهِ وَ مَشْرَبِهِ ثُمَّ قَالَ جَعْفَرٌ علیه السلام لِأَبِی حَنِیفَهَ أَخْبِرْنِی عَنْ کَلِمَهٍ أَوَّلُهَا شِرْکٌ وَ آخِرُهَا إِیمَانٌ قَالَ لَا أَدْرِی قَالَ هِیَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَوْ قَالَ لَا إِلَهَ کَانَ شِرْکٌ وَ لَوْ قَالَ إِلَّا اللَّهُ کَانَ إِیمَانٌ ثُمَّ قَالَ جَعْفَرٌ علیه السلام وَیْحَکَ أَیُّهُمَا أَعْظَمُ قَتْلُ النَّفْسِ أَوِ الزِّنَا قَالَ قَتْلُ النَّفْسِ قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ قَبِلَ فِی قَتْلِ النَّفْسِ شَاهِدَیْنِ وَ لَمْ یَقْبَلْ فِی الزِّنَا إِلَّا أَرْبَعَهً ثُمَّ أَیُّهُمَا أَعْظَمُ الصَّلَاهُ أَمِ الصَّوْمُ قَالَ الصَّلَاهُ قَالَ فَمَا بَالُ الْحَائِضِ تَقْضِی الصِّیَامَ وَ لَا تَقْضِی الصَّلَاهَ فَکَیْفَ یَقُومُ لَکَ الْقِیَاسُ فَاتَّقِ اللَّهَ وَ لَا تَقِسْ.

**[ترجمه]علل الشرائع: احمد بن حسن قطان از ابن شبرمه روایت می کند که وی گفت: من و ابو حنیفه بر حضرت جعفر بن محمدعلیهما السلام وارد شدیم. امام علیه السلام به ابو حنیفه فرمودند: از خدا بترس و با رأی خود در دین قیاس مکن، زیرا اولین کسی که قیاس کرد ابلیس بود، خداوند به او امر فرمود: که آدم را سجده کند، او در جواب گفت: «أَنَا خَیْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِی مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِینٍ»، - . اعراف/ ۱۲ - {من از او بهترم. مرا از آتشی آفریدی و او را از گل آفریدی.} من از آدم بهتر هستم، چون مرا از آتش و او را از گل آفریده ای. سپس حضرت به ابو حنیفه فرمودند: آیا می توانی در سر خود قیاس بکنی؟ ابو حنیفه عرض کرد: خیر.

حضرت فرمودند: بگو چرا حق تعالی شوری را در چشم ها و تلخی را در گوش ها و آب متعفّن را در لوله بینی و شیرینی را

ص: ۲۹۱

در دو لب قرار داد؟ ابو حنیفه عرض کرد: نمی دانم. حضرت فرمودند: جهت آن است که حق تبارک و تعالی جنس چشم ها را پیه قرار داده و بر انسان منت گذارد و شوری را در آن نهاد، به خاطر این که اگر غیر این می بود، چشم ها آب می شدند. و در گوش ها ماده تلخ نهاده، زیرا در غیر این صورت، جنبنده ها و حشرات به آن هجوم می آورده و از راه گوش به مغز راه می یافتند و آن را می خوردند. و در دو لوله بینی آب قرار داده تا نفس از آن بالا- و پایین رود و نیز بوی خوش از ناخوش ممتاز گردد. و در دو لب شیرینی نهاد تا بشر لذت مطعومات و مشروبات را بچشد.

سپس امام علیه السلام فرمودند: به من بگو آنچه کلمه ای است که ابتدایش شرک و پایانش ایمان است؟ ابوحنیفه گفت: نمی دانم. حضرت فرمودند: آن کلمه: «لا اله الا الله» است، زیرا اگر شخص فقط بگوید: «لا اله»، مرتکب شرک شده، چنآنچه اگر بگوید «الا- الله» این کلمه حاکی از ایمان او است، سپس امام علیه السلام فرمودند: وای بر تو! آیا قتل نفس بزرگ تر بوده یا زنا؟ ابو حنیفه گفت قتل نفس.

حضرت فرمودند: خداوند عزّوجلّ در قتل نفس دو شاهد را پذیرفته، ولی در زنا باید چهار شاهد باشند. سپس حضرت فرمودند: آیا نماز عظیم تر است یا روزه؟

ابو حنیفه گفت: نماز. حضرت فرمودند: پس چرا حائض روزه های زمان حیض را باید قضاء کند، ولی نمازهای این ایام بر او واجب نیست؟ حال که موقعیّت احکام چنین است، چگونه قیاس می کنی، از خدا بترس و به قیاس نپرداز. - . علل الشرایع: ۸۷ ب ۸۱ ح ۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی الْحُسَیْنُ بْنُ عُبَیْدِ اللَّهِ الْغَضَائِرِیُّ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُوسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَعْمَرٍ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ مُعَافَا عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ التَّیِّهَانِ قَالَ: قَالَ لِی ابْنُ شُبْرُمَةَ دَخَلْتُ أَنَا وَ أَبُو حَنِیفَةَ عَلَی جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام فَسَلَّمْتُ عَلَیْهِ وَ کُنْتُ لَهُ صَدِیقاً ثُمَّ أَقْبَلْتُ عَلَی جَعْفَرٍ فَقُلْتُ أَمْتَعَ اللَّهُ بِکَ هَذَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ لَهُ فِقْهٌ وَ عَقْلٌ فَقَالَ لَهُ جَعْفَرٌ علیه السلام لَعَلَّهُ الَّذِی یَقِیسُ الدِّینَ بِرَأْیِهِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَیَّ فَقَالَ هَذَا النُّعْمَانُ بْنُ ثَابِتٍ فَقَالَ أَبُو حَنِیفَةَ نَعَمْ أَصْلَحَکَ اللَّهُ فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ وَ لَا تَقِسِ الدِّینَ بِرَأْیِکَ وَ سَاقَ الْحَدِیثَ نَحْوَ مَا مَرَّ إِلَی قَوْلِهِ علیه السلام وَ لَا تَقْضِی الصَّلَاةَ اتَّقِ اللَّهَ یَا عَبْدَ اللَّهِ فَإِنَّا نَحْنُ وَ أَنْتُمْ غَداً إِذَا خُلِقْنَا بَیْنَ یَدَیِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ نَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ تَقُولُ أَنْتَ وَ أَصْحَابُکَ أُسْمِعْنَا وَ أُرِینَا فَیَفْعَلُ بِنَا وَ بِکُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: حسین غضائری از حارث بن تیهان روایت کرده که گفت: ابن شبرمه برایم نقل کرد: من و ابو حنیفه که با وی دوست بودم، بر حضرت جعفر بن محمد علیهما السلام وارد شدیم و بر او سلام کردیم، من رو به سوی امام صادق علیه السلام کرده، عرض کردم: خدا برایت مردی از عراق را که دارای فقه و آگاهی دینی و عقل هست رساند. امام علیه السلام به ابو حنیفه فرمود: شاید او همان کسی است که دین خدا را به رأی خودش قیاس می کند؟ و سپس رو به من کرد و فرمود: این نعمان بن ثابت است؟ ابوحنیفه گفت: بلی، خدا حالتان را نیکو گرداند. حضرت فرمود: از خدا بترس و با رأی خود در دین قیاس مکن. . . ، و حدیث را مثل بالا ادامه داد، تا آن حضرت فرمود: زن حائض نماز را قضا نمی کند، ای بنده خدا؛ از خدا بترس، من و شما فردا وقتی در حضور خدا محشور شویم، ما می گوییم: رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت. تو و یارانت می گویید: ما شنیدیم و به ما چنین نمایانده شد. و آنگاه خداوند آنچه بخواهد در باره ما و شما انجام خواهد داد. - . امالی طوسی: ۶۵۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ع، علل الشرائع أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ شُعَیْبِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذْ دَخَلَ عَلَیْهِ غُلَامُ کِنْدَةَ فَاسْتَفْتَاهُ فِی مَسْأَلَةٍ فَأَفْتَاهُ فِیهَا فَعَرَفْتُ الْغُلَامَ وَ الْمَسْأَلَةَ فَقَدِمْتُ الْکُوفَةَ فَدَخَلْتُ عَلَی أَبِی حَنِیفَةَ فَإِذَا ذَاکَ الْغُلَامُ بِعَیْنِهِ یَسْتَفْتِیهِ فِی تِلْکَ الْمَسْأَلَةِ بِعَیْنِهَا فَأَفْتَاهُ فِیهَا بِخِلَافِ مَا أَفْتَاهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُمْتُ إِلَیْهِ فَقُلْتُ وَیْلَکَ یَا أَبَا حَنِیفَةَ إِنِّی کُنْتُ الْعَامَ حَاجّاً فَأَتَیْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مُسَلِّماً عَلَیْهِ فَوَجَدْتُ هَذَا الْغُلَامَ یَسْتَفْتِیهِ فِی هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ بِعَیْنِهَا فَأَفْتَاهُ بِخِلَافِ مَا أَفْتَیْتَهُ فَقَالَ وَ مَا یَعْلَمُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَنَا أَعْلَمُ مِنْهُ أَنَا لَقِیتُ الرِّجَالَ وَ سَمِعْتُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ صُحُفِیٌّ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی وَ اللَّهِ لَأَحُجَّنَّ وَ لَوْ حَبْواً قَالَ فَکُنْتُ فِی طَلَبِ حَجَّةٍ فَجَاءَتْنِی حَجَّةٌ فَحَجَجْتُ فَأَتَیْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَحَکَیْتُ لَهُ الْکَلَامَ فَضَحِکَ

ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ أَمَّا فِي قَوْلِهِ إِنِّي رَجُلٌ صُحُفِيٌّ فَقَدْ صَدَقَ قَرَأْتُ صُحُفَ إِبْرَاهِيمَ وَ مُوسَى فَقُلْتُ لَهُ وَ مَنْ لَهُ بِمِثْلِ تِلْكَ الصُّحُفِ قَالَ فَمَا لَبِثْتُ أَنْ طَرَقَ الْبَابَ طَارِقٌ وَ كَانَ عِنْدَهُ جَمَاعَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ لِلْغُلَامِ انْظُرْ مَنْ ذَا فَرَجَعَ الْغُلَامُ فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ قَالَ أَدْخِلْهُ فَدَخَلَ فَسَلَّمَ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ ثُمَّ قَالَ أَصْلَحَكَ اللَّهُ أَ تَأْذَنُ لِي فِي الْقُعُودِ فَأَقْبَلَ عَلَى أَصْحَابِهِ يُحَدِّثُهُمْ وَ لَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيْهِ ثُمَّ قَالَ الثَّانِيَةَ وَ الثَّالِثَةَ فَلَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيْهِ فَجَلَسَ أَبُو حَنِيفَةَ مِنْ غَيْرِ إِذْنِهِ فَلَمَّا عَلِمَ أَنَّهُ قَدْ جَلَسَ الْتَفَتَ إِلَيْهِ فَقَالَ أَيْنَ أَبُو حَنِيفَةَ فَقَالَ هُوَ ذَا أَصْلَحَكَ اللَّهُ فَقَالَ أَنْتَ فَقِيهُ أَهْلِ الْعِرَاقِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَبِمَا تُفْتِيهِمْ قَالَ بِكِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ قَالَ يَا أَبَا حَنِيفَةَ تَعْرِفُ كِتَابَ اللَّهِ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ وَ تَعْرِفُ النَّاسِخَ وَ الْمَنْسُوخَ قَالَ نَعَمْ قَالَ يَا أَبَا حَنِيفَةَ وَ لَقَدْ ادَّعَيْتَ عِلْماً وَيْلَكَ مَا جَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا عِنْدَ أَهْلِ الْكِتَابِ الَّذِينَ أُنْزِلَ عَلَيْهِمْ وَيْلَكَ وَ لَا هُوَ إِلَّا عِنْدَ الْخَاصِّ مِنْ ذُرِّيَّةِ نَبِيِّنَا صلى الله عليه و آله وَ مَا وَرَّثَكَ اللَّهُ مِنْ كِتَابِهِ حَرْفاً فَإِنْ كُنْتَ كَمَا تَقُولُ وَ لَسْتَ كَمَا تَقُولُ فَأَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ سِيرُوا فِيها لَيالِيَ وَ أَيَّاماً آمِنِينَ أَيْنَ ذَلِكَ مِنَ الْأَرْضِ قَالَ أَحْسَبُهُ مَا بَيْنَ مَكَّةَ وَ الْمَدِينَةِ فَالْتَفَتَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ تَعْلَمُونَ أَنَّ النَّاسَ يُقْطَعُ عَلَيْهِمْ بَيْنَ الْمَدِينَةِ وَ مَكَّةَ فَتُؤْخَذُ أَمْوَالُهُمْ وَ لَا يَأْمَنُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَ يُقْتَلُونَ قَالُوا نَعَمْ قَالَ فَسَكَتَ أَبُو حَنِيفَةَ فَقَالَ يَا أَبَا حَنِيفَةَ أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً أَيْنَ ذَلِكَ مِنَ الْأَرْضِ قَالَ الْكَعْبَةُ قَالَ أَ فَتَعْلَمُ أَنَّ الْحَجَّاجَ بْنَ يُوسُفَ حِينَ وَضَعَ الْمَنْجَنِيقَ عَلَى ابْنِ الزُّبَيْرِ فِي الْكَعْبَةِ فَقَتَلَهُ كَانَ آمِناً فِيهَا قَالَ فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ يَا أَبَا حَنِيفَةَ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكَ شَيْ ءٌ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَ لَمْ تَأْتِ بِهِ الْآثَارُ وَ السُّنَّةُ كَيْفَ تَصْنَعُ فَقَالَ أَصْلَحَكَ اللَّهُ أَقِيسُ وَ أَعْمَلُ فِيهِ بِرَأْيِي قَالَ يَا أَبَا حَنِيفَةَ إِنَّ أَوَّلَ مَنْ قَاسَ إِبْلِيسُ الْمَلْعُونُ قَاسَ عَلَى رَبِّنَا تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَقَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ فَسَكَتَ أَبُو حَنِيفَةَ فَقَالَ يَا أَبَا حَنِيفَةَ أَيُّمَا أَرْجَسُ الْبَوْلُ أَوِ الْجَنَابَةُ فَقَالَ الْبَوْلُ فَقَالَ النَّاسُ يَغْتَسِلُونَ مِنَ الْجَنَابَةِ وَ لَا يَغْتَسِلُونَ مِنَ الْبَوْلِ فَسَكَتَ فَقَالَ يَا أَبَا حَنِيفَةَ أَيُّمَا أَفْضَلُ الصَّلَاةُ أَمِ الصَّوْمُ قَالَ الصَّلَاةُ فَقَالَ فَمَا بَالُ الْحَائِضِ تَقْضِي صَوْمَهَا وَ لَا تَقْضِي صَلَاتَهَا فَسَكَتَ قَالَ يَا أَبَا حَنِيفَةَ أَخْبِرْنِي عَنْ رَجُلٍ كَانَتْ لَهُ أُمُّ وَلَدٍ وَ لَهُ مِنْهَا ابْنَةٌ وَ كَانَتْ لَهُ حُرَّةٌ لَا تَلِدُ فَزَارَتِ الصَّبِيَّةُ

بِنْتُ أَمِّ الْوَلَدِ أَبَاهَا فَقَامَ الرَّجُلُ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنْ صَلَاهِ الْفَجْرِ فَوَاقَعَ أَهْلَهُ الَّتِی لَا تَلِدُ وَ خَرَجَ إِلَی الْحَمَّامِ فَأَرَادَتِ الْحُرَّهُ أَنْ تَکِیدَ أُمَّ الْوَلَدِ وَ ابْنَتَهَا عِنْدَ الرَّجُلِ فَقَامَتْ إِلَیْهَا بِحَرَارَهِ ذَلِکَ الْمَاءِ فَوَقَعَتْ إِلَیْهَا وَ هِیَ نَائِمَهٌ فَعَالَجَتْهَا کَمَا یُعَالِجُ الرَّجُلُ الْمَرْأَهَ فَعَلِقَتْ أَیُّ شَیْ ءٍ عِنْدَکَ فِیهَا قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا عِنْدِی فِیهَا شَیْ ءٌ فَقَالَ یَا أَبَا حَنِیفَهَ أَخْبِرْنِی عَنْ رَجُلٍ کَانَتْ لَهُ جَارِیَهٌ فَزَوَّجَهَا مِنْ مَمْلُوکٍ لَهُ وَ غَابَ الْمَمْلُوکُ فَوُلِدَ لَهُ مِنْ أَهْلِهِ مَوْلُودٌ وَ وُلِدَ لِلْمَمْلُوکِ مَوْلُودٌ مِنْ أُمِّ وَلَدٍ لَهُ فَسَقَطَ الْبَیْتُ عَلَی الْجَارِیَتَیْنِ وَ مَاتَ الْمَوْلَی مَنِ الْوَارِثُ فَقَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ لَا وَ اللَّهِ مَا عِنْدِی فِیهَا شَیْ ءٌ فَقَالَ أَبُو حَنِیفَهَ أَصْلَحَکَ اللَّهُ إِنَّ عِنْدَنَا قَوْماً بِالْکُوفَهِ یَزْعُمُونَ أَنَّکَ تَأْمُرُهُمْ بِالْبَرَاءَهِ مِنْ فُلَانٍ وَ فُلَانٍ (۱) فَقَالَ وَیْلَکَ یَا أَبَا حَنِیفَهَ لَمْ یَکُنْ هَذَا مَعَاذَ اللَّهِ فَقَالَ أَصْلَحَکَ اللَّهُ إِنَّهُمْ یُعَظِّمُونَ الْأَمْرَ فِیهِمَا (۲)قَالَ فَمَا تَأْمُرُنِی قَالَ تَکْتُبُ إِلَیْهِمْ قَالَ بِمَا ذَا قَالَ تَسْأَلُهُمُ الْکَفَّ عَنْهُمَا(۳) قَالَ لَا یُطِیعُونِّی قَالَ بَلَی أَصْلَحَکَ اللَّهُ إِذَا کُنْتَ أَنْتَ الْکَاتِبَ وَ أَنَا الرَّسُولُ أَطَاعُونِی قَالَ یَا أَبَا حَنِیفَهَ أَبَیْتَ إِلَّا جَهْلًا کَمْ بَیْنِی وَ بَیْنَ الْکُوفَهِ مِنَ الْفَرَاسِخِ قَالَ أَصْلَحَکَ اللَّهُ مَا لَا یُحْصَی فَقَالَ کَمْ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ قَالَ لَا شَیْ ءَ قَالَ أَنْتَ دَخَلْتَ عَلَیَّ فِی مَنْزِلِی فَاسْتَأْذَنْتَ فِی الْجُلُوسِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَلَمْ آذَنْ لَکَ فَجَلَسْتَ بِغَیْرِ إِذْنِی خِلَافاً عَلَیَّ کَیْفَ یُطِیعُونِّی أُولَئِکَ وَ هُمْ ثَمَّ وَ أَنَا هَاهُنَا قَالَ فَقَنَّعَ رَأْسَهُ وَ خَرَجَ وَ هُوَ یَقُولُ أَعْلَمُ النَّاسِ وَ لَمْ نَرَهُ عِنْدَ عَالِمٍ فَقَالَ أَبُو بَکْرٍ الْحَضْرَمِیُّ جُعِلْتُ فِدَاکَ الْجَوَابُ فِی الْمَسْأَلَتَیْنِ الْأَوَّلَتَیْنِ فَقَالَ یَا أَبَا بَکْرٍ سِیرُوا فِیها لَیالِیَ وَ أَیَّاماً آمِنِینَ فَقَالَ مَعَ قَائِمِنَا أَهْلَ الْبَیْتِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً فَمَنْ بَایَعَهُ وَ دَخَلَ مَعَهُ وَ مَسَحَ عَلَی یَدِهِ وَ دَخَلَ فِی عَقْدِ أَصْحَابِهِ کَانَ آمِناً.

**[ترجمه]علل الشرائع: پدرم و محمّد بن حسن - رحمه الله علیهما - گفتند: سعد بن عبدالله از احمد بن ابی عبدالله برقی، از ابوزهیر بن شبیب بن انس، از برخی اصحابش، از حضرت ابی عبدالله علیه السلام. راوی می گوید: محضر امام صادق علیه السلام بودم که جوانی از کِنده آمد و بر آن حضرت وارد شد و مسئله ای از امام علیه السلام پرسید و حضرت جوابش را دادند، من جوان را شناخته و مسئله اش را نیز دانستم، پس به کوفه رفته و بر ابوحنیفه داخل شدم. جوان را در آن جا دیدم که عیناً همان مسئله را از وی می پرسید. ابو حنیفه بر خلاف جوابی که امام دادند، به وی گفت. ابو حنیفه گفت: من به آنچه جعفر بن محمّد داناست، داناتر هستم. من با رجال و اساتید بسیار ملاقات کرده و از زبانشان شنیده و بهره ها برده ام، ولی جعفر بن محمّد صحفی است - یعنی عملش را از کتب اخذ نموده - و علمی که از افواه رجال گرفته شده باشد به مراتب والاتر و بهتر است از عملی که از کتب اخذ شده!

راوی می گوید: با خود گفتم، به خدا سوگند به حج خواهم رفت، اگرچه هزینه آن را نداشته و قرض بگیرم. وی می گوید: پیوسته در صدد حج و طلب آن بودم تا ایّام حج فرا رسید و من به حج رفتم. محضر امام صادق علیه السلام رسیده، سخنان ابو حنیفه را برای حضرت بازگو کردم.

امام علیه السلام خندید

ص: ۲۹۲

و گفت: لعنت خدا بر او باد، و سپس فرمودند: این که ابو حنیفه گفت من مرد صحفی بوده و علم را از کتب اخذ کرده ام، راست گفته، من صحف پدران خود، ابراهیم و موسی را قرائت کرده ام. عرضه داشتم: چه کسی مثل این صحف را دارد؟!

سپس راوی می گوید: طولی نکشید و از توقّفم نزد حضرت زمانی نگذشته بود که شخصی درب منزل حضرت را کوبید و

همراهش جماعتی بودند، حضرت به غلام فرمود: بنگر کیست؟ غلام رفت و برگشت، عرض کرد: ابو حنیفه است.

حضرت فرمودند: داخلش کن، پس ابو حنیفه داخل شد و سلام نمود، امام علیه السلام جواب سلامش را دادند. ابو حنیفه عرض کرد: خدا حالتان را نیکو گرداند، اجازه می فرمایید بنشینم؟

حضرت رو به اصحاب ابوحنیفه کرده و با آن ها به صحبت پرداخته و توجهی به ابوحنیفه نفرمود. ابو حنیفه برای بار دوم و سوم کلامش را تکرار کرد، ولی حضرت به او عنایت و توجهی نفرموده، ابو حنیفه این بار بدون اذن امام نشست، و حضرت وقتی دیدند او نشست، به وی توجه نموده و فرمودند: ابو حنیفه کجا است؟

خدمتش عرض شد: خدا حالتان را نیکو گرداند، او ابوحنیفه است. حضرت فرمودند: تو فقیه اهل عراق هستی؟عرض کرد: بلی. حضرت فرمودند: برای ایشان با چه مدرکی فتوی می دهی؟ عرض کرد: با کتاب خدا و سنّت پیامبرش صلی الله علیه وآله.

حضرت فرمودند: ای ابو حنیفه، به کتاب خدا آگاه و عالم هستی، آن طور که باید آگاه باشی؟ آیا آگاه و واقف می باشی، یا ناسخ و منسوخش را می دانی؟ عرض کرد: بلی.

حضرت فرمودند: ای ابوحنیفه، ادّعای علم نمودی، وای بر تو! خداوند متعال این علم را فقط در بین اهل قرآن که آن را بر ایشان نازل کرده قرار داده. وای بر تو! این علم صرفاً نزد افراد خاص از ذریّه پیامبرصلی الله علیه وآله بوده و از آن یک حرف هم خدا به تو تعلیم نفرموده، و اگر آن طور که ادعا می کنی هستی، که نیستی، خبر ده مرا از فرموده حق عزّوجلّ: «سِيرُوا فِيها لَيالِيَ وَ أَيّاماً آمِنِينَ»، - . سبا/ ۱۸ - {در این [راه] ها، شبان و روزان آسوده خاطر بگردید.} این ده ها و شهرها در کدام نقطه زمین بودند؟

ابو حنیفه گفت: تصور می کنم بین مکه و مدینه بودند.

امام علیه السلام به اصحابش نگریست و فرمود: شما می دانید که در بین مدینه و مکه راه امن نبوده و قُطّاع الطّریق در این جا راه را بر مسافرین می بستند و اموالشان را به یغما می بردند و آن ها هیچ بر نفوس خود اطمینانی نداشته و بسا بود که کشته می شدند، پس مقصود حق عزّوجلّ این ده و شهرها نمی باشد.

اصحاب عرض کردند: بلی همین طور است که شما می فرمایید. راوی می گوید: ابوحنیفه ساکت شد.

پس از آن، حضرت فرمودند: ای ابوحنیفه، خبر ده مرا از فرموده حق عزّوجلّ: «وَ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً»، - . آل عمران/ ۹۷ - {هر که در آن درآید در امان است.} این مکان کدام جای زمین می باشد؟ ابوحنیفه گفت: مراد کعبه است.

امام علیه السلام فرمودند: آیا می دانی حجّاج بن یوسف در کعبه منجنیق قرار داد و ابن زبیر را کشت؟ پس چطور ابن زبیر در امان قرار نگرفت؟

راوی گفت: ابو حنیفه ساکت شد، سپس امام علیه السلام به وی فرمود: ای ابوحنیفه، وقتی به موضوعی برخورد کردی که در کتاب خدا حکمش نبوده و اخبار و سنن نبوی نیز مبیّن آن نباشند، چه خواهی کرد؟ ابوحنیفه عرض کرد: خدا حال شما را نیکو گرداند، قیاس کرده و در آن به رأی خود عمل می نمایم.

حضرت فرمودند: ای ابو حنیفه، اولین کسی که قیاس نمود ابلیس ملعون بود، وی در مقابل پروردگار متعال قیاس کرده و گفت: من از آدم بهترم زیرا مرا از آتش و او را از گل آفریده ای. ابوحنیفه ساکت شد، سپس حضرت فرمود: ای ابوحنیفه، آیا ادرار نجس تر است یا منی؟ ابوحنیفه گفت: ادرار، امام علیه السلام فرمودند: پس چرا مردم برای منی غسل کرده و برای ادرار چنین نمی کنند؟ ابو حنیفه ساکت و خاموش شد.

امام علیه السلام فرمودند: ای ابوحنیفه، نماز افضل است یا روزه؟ عرض کرد: نماز. حضرت فرمودند: پس چرا حائض موظّف است روزه را قضاء کرده ولی قضای نماز بر او نیست؟ ابوحنیفه ساکت و خاموش شد.

حضرت فرمودند: ای ابوحنیفه، جواب این سؤال را بگو: مردی کنیزی ام ولد داشته که از او دختری دارد و نیز همسر آزادی برایش بوده که نازا می باشد. در سحری، دختر این مرد که از ام ولد می باشد به زیارت پدر آمده

ص: ۲۹۳

و مرد بعد از خواندن نماز صبح با همسر آزادش نزدیکی کرده و سپس به حمام می رود، زن آزاد در مقام کینه و حیله با ام ولد و دخترش بر آمده، در همان گرمی که شوهر به حمام رفته برخاسته و به سراغ دختر شوهرش که از ام ولد هست رفته و در حالی که وی خواب می باشد، خودش را روی او انداخته و به همان نحو که شوهر با او مواقعه نموده و آب در رحمش ریخته، وی نیز همان آب را در رحم دختر می ریزد و دختر از همان آب حمل بر می دارد، حکم این حمل از نظر تو چیست؟

ابو حنیفه عرضه داشت: به خدا سوگند، درباره آن هیچ نمی دانم.

حضرت فرمودند: ای ابوحنیفه، جواب این سؤال را بگو: مردی کنیزی دارد که وی را به تزویج مملوکش در می آورد و مملوک از او غائب می شود. سپس از همسر مرد فرزندی متولد شده و از کنیز ام ولدی که دارد و مملوک مزبور او را حامله نموده، مولودی به دنیا می آید و پس از آن خانه فرو می ریزد و مرد که مولی بوده و دو کنیز که یکی از ام ولد بوده و دیگری کنیزی که مولی او را تزویج عبد کرده، هر سه می میرند، حال شما بگو که وارث کیست؟

ابوحنیفه عرض نمود: فدایت شوم، به خدا سوگند درباره آن هیچ نمی دانم.

سپس ابوحنیفه گفت: خدا حالتان را نیکو نماید، در کوفه نزد ما جماعتی هستند که معتقدند شما ایشان را فرمان داده اید که از فلان و فلان و فلان برائت و بیزاری جویند، آیا این صحیح است؟ فرمودند: وای بر تو ای ابوحنیفه، این صحیح نیست، پناه به خدا می برم!!

ابو حنیفه عرضه داشت: خدا حالتان را نیکو نماید، این جماعت امر را در این سه نفر خیلی بزرگ شمرده و مسئله تبری و

بیزاری از ایشان را سخت پیگیر می باشند. حضرت فرمودند: از من چه می خواهی؟

ابوحنیفه عرض کرد: نامه ای به ایشان مرقوم فرمایید. حضرت فرمودند: به چه مضمون؟ ابوحنیفه عرضه داشت: از ایشان بخواهید خود را از تبری جستن نسبت به این سه نفر باز دارند. حضرت فرمودند: از من اطاعت نمی کنند.

ابوحنیفه عرض کرد: چرا، خدا حالتان را نیکو نماید، در صورتی که شما نامه را نوشته و من رسول و فرستاده شما باشم، البته مرا اطاعت خواهند نمود.

حضرت فرمودند: ای ابوحنیفه، این اصرار تو چیزی نیست مگر از روی نادانی، بین من و کوفه چند فرسخ فاصله می باشد؟

ابوحنیفه گفت: بسیار بسیار زیاد، به حدی که به شمار نمی آید. حضرت فرمودند: بین من و تو چقدر فاصله است؟ ابوحنیفه عرضه داشت: هیچ فاصله ای نیست.

حضرت فرمودند: تو در منزل من بر من وارد شدی و سه مرتبه اذن در نشستن گرفتی، پس به تو اذن ندادم، با این حال بدون اذن من نشستی و مخالفت مرا نمودی، چگونه آن جماعت در حالی که این همه با من فاصله دارند و من این جا می باشم، اطاعتم کنند؟

راوی می گوید: ابوحنیفه سر مبارک امام را بوسید و از نزد آن جناب خارج شد در حالی که می گفت: او داناترین مردمان است و حال آن که نزد هیچ عالمی وی را ندیده ایم.

ابوبکر حضرمی می گوید: پرسیدم: فدایت شوم! جواب مسئله اول و دوم چیست؟

حضرت فرمودند: ای ابوبکر، مقصود از «سِیرُوا فِیها لَیالِیَ وَ أَیّاماً آمِنِینَ» این است که: با قائم ما اهل بیت سیر و مسافرت کنید که در ایمنی کامل می باشید.

و مراد از «وَ مَنْ دَخَلَهُ کانَ آمِناً» این است که هر کس با قائم ما بیعت کرده و در حزب آن حضرت باشد و دست آن بزرگوار را مسح کند و در گروه اصحابش باشد، البته از هر گزندی در امان می باشد. - . علل الشرایع: ۸۹ ب ۸۱ ح ۵ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و لست کما تقول جمله حالیه اعترضت بین الشرط و الجزاء لرفع توهم أن هذا الشرط و التقدیر محتمل الصدق و أما قوله تعالی سِیرُوا فِیها لَیالِیَ وَ أَیّاماً آمِنِینَ فهو فی القرآن مذکور بین الآیات التی أوردت فی ذکر قصه أهل سبأ حیث قال وَ جَعَلْنا بَیْنَهُمْ وَ بَیْنَ الْقُرَی الَّتِی بارَکْنا فِیها قُریً ظاهِرَهً وَ قَدَّرْنا فِیهَا السَّیْرَ سِیرُوا

۱- و فى نسخه: من فلان و فلان و فلان.

۲- و فى نسخه: انّهم يعظمون الامر فيهم.

۳- و فى نسخه: تسألهم الكف عنهم.

فِيها لَيالِيَ وَ أَيَّاماً آمِنِينَ فعلى تأويله عليه السلام تكون هذه الجمله معترضه بين تلك القصه لبيان أن هذا الأمن الذى كان لهم فى تلك القرى و قد زال عنهم بكفرانهم سيعود فى ليالى و أيام زمان القائم عليه السلام و لذا قال تعالى وَ قَدَّرْنا و أما قوله تعالى وَ مَنْ دَخَلَهُ فعلى تأويله عليه السلام يكون المراد الدخول فى ذلك الزمان مع بيعته عليه السلام فى الحرم أو أنه لما كانت حرمه البيت مقرونه بحرمتهم عليهم السلام راجعه إليها فيكون الدخول فيها كنايه عن الدخول فى بيعتهم و متابعتهم على هذا البطن من الآيه.

و أما قوله عليه السلام أيما أرجس لعله ذكره إلزاما عليه لأنه كان يقول بأن البول أرجس حتى إنه نسب إليه أنه قال بطهاره المنى بعد الفرك و أما فى مسأله السحق و إن لم يذكر عليه السلام جوابه هاهنا فقد قال الشيخ فى النهايه إن على المرأه الرجم و يلحق الولد بالرجل و يلزم المرأه المهر و عليه دلت صحيحه محمد بن مسلم و غيرها و قد خالف بعض الأصحاب فى لزوم الرجم بل اكتفوا بالجلد و بعضهم فى تحقق النسب و سيأتى الكلام فيه فى محله.

و أما سقوط البيت على الجاريتين فالظاهر أن السؤال عن اشتباه ولد المملوك و ولد المولى كما مر و فرض سقوط البيت على الجاريتين لتقريب فرض الاشتباه و المشهور بين الأصحاب فيه القرعه كما تقتضيه أصولهم و كلاهما مرويان فى الكافى.

**[ترجمه]«لَستَ كما تقول» جمله حاليه و معترضه است كه بين شرط و جزا واقع شده، و چون جمله شرطيه امكان درست بودن دارد، امام مى خواهد امكان اين فرض و توهم آن را به كلى نفى كند؛ يعنى ابوحنيفه قطعا در علومى كه ادعا مى كند آگاهى ندارد، حتى احتمال درستى آن نيز نمى رود. اما آيه «سِيرُوا فِيها لَيالِيَ وَ أَيَّاماً آمِنِينَ»، در قرآن بين آيات مربوط به داستان اهل سبأ آمده است. آنجايى كه خداوند فرمود «وَ جَعَلْنا بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بارَكْنا فِيها قُرىً ظاهِرَةً وَ قَدَّرْنا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا

ص: ۲۹۴

فِيها لَيالِيَ وَ أَيَّاماً آمِنِينَ» كه جمله معترضه‌اى است بين قصه مذكور، بنا بر تأويل امام عليه السلام، معنايش چنين مى شود: امنيتى كه در آن قريه ها بوده و به خاطر كفران مردم از بين رفته بود، در زمان مهدى (عج) باز خواهد گشت و لذا خداوند فرموده: «وَ قَدَّرنا».

و اما قول خداوند «و من دخله»، تأويل آن از ديدگاه امام عليه السلام اين است كه با امنيت كامل با مهدى (عج) در آن زمان در حرم بيعت مى شود، يا آن كه حرمت كعبه در واقع حرمت اهل بيت بوده و دخول در حرم كنايه از بيعت و پيروى از اهل بيت است، و اين معنا از بطن و درون آيه قابل استفاده است.

و اما اين كه امام فرمود: كدام يك از آن دو نجس تر است؟ شايد هدف از آن، الزام كردن ابوحنيفه بوده كه مى گفت بول نجس تر است، تا جائى كه به او نسبت داده شده كه قائل به پاك بودن منى بعد از بيرون آمدن آن است.

اما راجع به مسئله مساحقه، هر چند امام در اينجا به آن جواب نداده ولى شيخ طوسى در النهايه نوشته است كه زن سنگسار گشته، فرزند به شوهر مى پيوندد و مهر آن دختر بايد پرداخت شود. دليل اين حكم، صحيحه محمد بن مسلم و غير آن است.

اما برخی از دانشمندان امامیه با سنگساری مخالفت کرده و تازیانه را کافی دانسته‌اند، همچنان که برخی دیگر در تحقق نسب فرزند به شوهر راه خلاف پیموده اند، و توضیح بیشتر خواهد آمد.

اما خراب شدن خانه بر دو کنیز، ظاهراً سؤال از مشتبه شدن پسر غلام و پسر آقا بوده است، همان طوری که گذشت، و فرض ریختن خانه بر دو کنیز به خاطر نزدیکی فرض اشتباه به ذهن است. مشهور بین اصحاب در این مورد، قرعه است، همان طوری که قواعد و اصول آنان نیز چنین اقتضا را دارد، و هر دو در کتاب کافی روایت شده است.

**[ترجمه]

«۱۳»

ع، علل الشرائع الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الدَّارِيُّ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ سُفْيَانَ الْحَرِيرِيِّ عَنْ مُعَاذٍ عَنْ بِشْرِ بْنِ يَحْيَى الْعَامِرِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ مَعِي نُعْمَانُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مَنِ الَّذِي مَعَكَ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ هَذَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَهِ لَهُ نَظَرٌ وَ نَفَاذُ رَأْيٍ(۱) يُقَالُ لَهُ نُعْمَانُ قَالَ فَلَعَلَّ هَذَا الَّذِي يَقِيسُ الْأَشْيَاءَ بِرَأْيِهِ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ يَا نُعْمَانُ هَلْ تُحْسِنُ أَنْ تَقِيسَ رَأْسَكَ فَقَالَ لَا فَقَالَ مَا أَرَاكَ تُحْسِنُ شَيْئاً وَ لَا فَرْضَكَ إِلَّا مِنْ عِنْدِ غَيْرِكَ فَهَلْ عَرَفْتَ كَلِمَهً أَوَّلُهَا كُفْرٌ وَ آخِرُهَا إِيمَانٌ قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ عَرَفْتَ مَا الْمُلُوحَهُ فِي الْعَيْنَيْنِ وَ الْمَرَارَهُ

۱- و فی نسخه و نقادر أی

فِی الْأُذُنَیْنِ وَ الْبُرُودَهُ فِی الْمَنْخِرَیْنِ وَ الْعُذُوبَهُ فِی الشَّفَتَیْنِ قَالَ لَا قَالَ ابْنُ أَبِی لَیْلَی فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَسِّرْ لَنَا جَمِیعَ مَا وَصَفْتَ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی خَلَقَ عَیْنَیِ ابْنِ آدَمَ مِنْ شَحْمَتَیْنِ (۱) فَجَعَلَ فِیهِمَا الْمُلُوحَهَ وَ لَوْ لَا ذَلِکَ لَذَابَتَا فَالْمُلُوحَهُ تَلْفِظُ مَا یَقَعُ فِی الْعَیْنِ مِنَ الْقَذَی(۲)وَ جَعَلَ الْمَرَارَهَ فِی الْأُذُنَیْنِ حِجَاباً مِنَ الدِّمَاغِ فَلَیْسَ مِنْ دَابَّهٍ تَقَعُ فِیهِ إِلَّا الْتَمَسَتِ الْخُرُوجَ وَ لَوْ لَا ذَلِکَ لَوَصَلَتْ إِلَی الدِّمَاغِ وَ جُعِلَتِ الْعُذُوبَهُ فِی الشَّفَتَیْنِ مَنّاً مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَی ابْنِ آدَمَ یَجِدُ بِذَلِکَ عُذُوبَهَ الرِّیقِ وَ طَعْمَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَ جَعَلَ الْبُرُودَهَ فِی الْمَنْخِرَیْنِ (۳) لِئَلَّا تَدَعَ فِی الرَّأْسِ شَیْئاً إِلَّا أَخْرَجَتْهُ فَقُلْتُ فَمَا الْکَلِمَهُ الَّتِی أَوَّلُهَا کُفْرٌ وَ آخِرُهَا إِیمَانٌ قَالَ قَوْلُ الرَّجُلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَأَوَّلُهَا کُفْرٌ وَ آخِرُهَا إِیمَانٌ ثُمَّ قَالَ یَا نُعْمَانُ إِیَّاکَ وَ الْقِیَاسَ فَقَدْ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ مَنْ قَاسَ شَیْئاً بِشَیْ ءٍ قَرَنَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَعَ إِبْلِیسَ فِی النَّارِ فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَنْ قَاسَ عَلَی رَبِّهِ فَدَعِ الرَّأْیَ وَ الْقِیَاسَ فَإِنَّ الدِّینَ لَمْ یُوضَعْ بِالْقِیَاسِ وَ بِالرَّأْیِ.

**[ترجمه]علل الشرائع: حسین بن احمد، از یحیی عامری، از ابن ابی الیلی نقل کرده که وی گفت: با نعمان بر امام صادق علیه السلام داخل شدیم، امام علیه السلام فرمودند: این کیست که با تو همراه می باشد؟ عرضه داشتم: فدایت شوم! این مردی است از اهل کوفه که صاحب نظر و نقد و دقت بوده و به وی نعمان می گویند. امام فرمودند: شاید وی همان است که چیزها را با رأی خود قیاس می کند. عرضه داشتم: بلی.

حضرت فرمودند: ای نعمان، می توانی در سر خود قیاس را اجرا کنی؟ عرض کرد: خیر. حضرت فرمودند: پس نمی بینم که در چیزی بتوانی قیاس کنی و دانایی و عملی داشته باشی مگر آن که آن علم از دیگری می باشد. سپس فرمودند: آیا کلمه ای را می دانی که اولش کفر و پایانش ایمان باشد؟ عرضه داشت: خیر.

حضرت فرمودند: آیا می دانی چرا در چشم ها شوری

ص: ۲۹۵

و در گوش ها تلخی و در دو لوله بینی برودت و سردی و در لب ها شیرینی می باشد؟ عرضه داشت: خیر

ابن ابی لیلی عرض کرد: فدایت شوم! آنچه را برای ما توصیف نمودی، تفسیر فرمایید.

حضرت فرمودند: پدرم از پدرانش علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کردند که آن حضرت فرمودند: خداوند تبارک و تعالی چشمان انسان را از پیه خلق نمود و در آن شوری قرار داد، و اگر غیر از این می بود، چشم ها آب می شدند و شوری، آنچه از خاشاک در چشم افتد را بیرون می اندازد. و تلخی را در گوش ها حجاب و پوشش مغز قرار داد و هیچ حشره ای و جنبنده ای در گوش واقع نمی شود مگر آن که درخواست بیرون آمدن را دارد، و اگر این تلخی در گوش نمی بود، حشره ای که داخل گوش می شد خود را به مغز می رساند. و نیز حق عزوجل بر انسان منت نهاد و در لبهایش شیرینی گذارد تا به واسطه آن شیرینی آب دهان را یافته و طعم مطعومات و مشروبات را حس کند. و در لوله بینی سردی قرار داد تا آنچه در سر پیدا می شود، به واسطه این رطوبت و سردی خارج گشته و در آن باقی نماند.

عرض کردم: آن کلمه ای که اولش کفر و آخرش ایمان است چیست؟ فرمودند: کلام شخص است که می گوید: «لا اله الا

الله»، پس اولش كفر بوده و پايانش ايمان است. بعد حضرت فرمودند: اى نعمان، از قياس بپرهيز، زيرا پدرم از پدرانش از رسول خدا صلى الله عليه وآله نقل كردند كه آن حضرت فرمودند: كسى كه قياس كند، خداوند او را با ابليس در دوزخ قرين مى نمايد، زيرا او اولين كسى بود كه بر پروردگارش قياس كرد. پس تو عمل به رأى و قياس را ترك كن، زيرا اساس دين بر قياس و رأى بنا نشده.

**[ترجمه]

بيان

قوله عليه السلام و لا فرضك معطوف على قوله شيئا أو على الضمير المنصوب فى أراك و الأول أظهر.

**[ترجمه]«لافرضك» عطف بر شيئاً بوده و يا عطف بر ضمير منصوب در «اراك» مى باشد و اولى بهتر است. - . علل الشرايع: ۹۱ ب ۸۱ ح ۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ع، علل الشرائع ابْنُ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْجُمْهُورِ الْعَمِّيِّ بِإِسْنَادِهِ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَبَى اللَّهُ لِصَاحِبِ الْبِدْعَهِ بِالتَّوْبَهِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ كَيْفَ ذَاكَ قَالَ إِنَّهُ قَدْ أُشْرِبَ قَلْبُهُ حُبَّهَا.

ثو، ثواب الأعمال ابن الوليد عن الصفار عن ابن يزيد عن العمى مثله

**[ترجمه]علل الشرائع: جعفر بن محمّد بن مسرور - رحمه الله - از محمّد بن جمهور العمى با اسنادش نقل كرده كه رسول خدا صلى الله عليه وآله فرمود: خداوند متعال ابا دارد كه توبه بدعت گذار را بپذيرد. محضر مباركش عرض شد: يا رسول الله، چرا چنين مى باشد؟ فرمود: زيرا محبّت و وابستگى به بدعت، در قلبش رسوخ كرده. - . علل الشرايع: ۴۹۲ ب ۲۴۳ ح ۱ -

ثواب الأعمال: ابن وليد از عمى مثل آن را روايت كرده است. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

بيان

لعل المراد أنه لا يوفق للتوبه كما يظهر من التعليل أو لا تقبل توبته قبولا كاملا.

۱- الشحم: ما ابيضّ و خف من لحم الحيوان كالذى يغشى الكراش و الامعاء و نحوها و بالفارسيه «پيه

۲- القذى: ما يقع فى العين او فى الشراب من تبنه أو نحوها

۳- المنخر الانف.

**[ترجمه]از علتی که در حدیث بیان شده چنین استفاده می شود که او موفق به توبه نمی گردد و یا توبه اش کامل پذیرفته نمی شود.

ص: ۲۹۶

**[ترجمه]

«۱۵»

ع، علل الشرائع أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ نُوحٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كَانَ رَجُلٌ فِی الزَّمَنِ الْأَوَّلِ طَلَبَ الدُّنْیَا مِنْ حَلَالٍ فَلَمْ یَقْدِرْ عَلَیْهَا وَ طَلَبَهَا مِنْ حَرَامٍ فَلَمْ یَقْدِرْ عَلَیْهَا فَأَتَاهُ الشَّیْطَانُ فَقَالَ لَهُ یَا هَذَا إِنَّكَ قَدْ طَلَبْتَ الدُّنْیَا مِنْ حَلَالٍ فَلَمْ تَقْدِرْ عَلَیْهَا وَ طَلَبْتَهَا مِنْ حَرَامٍ فَلَمْ تَقْدِرْ عَلَیْهَا أَ فَلَا أَدُلُّكَ عَلَی شَیْ ءٍ تَكْثُرُ بِهِ دُنْیَاكَ وَ یَكْثُرُ بِهِ تَبَعُكَ قَالَ بَلَی قَالَ تَبْتَدِعُ دِیناً وَ تَدْعُو إِلَیْهِ النَّاسَ فَفَعَلَ فَاسْتَجَابَ لَهُ النَّاسُ وَ أَطَاعُوهُ وَ أَصَابَ مِنَ الدُّنْیَا ثُمَّ إِنَّهُ فَكَّرَ فَقَالَ مَا صَنَعْتُ ابْتَدَعْتُ دِیناً وَ دَعَوْتُ النَّاسَ مَا أَرَی لِی تَوْبَةً إِلَّا أَنْ آتِیَ مَنْ دَعَوْتُهُ إِلَیْهِ فَأَرُدَّهُ عَنْهُ فَجَعَلَ یَأْتِی أَصْحَابَهُ الَّذِینَ أَجَابُوهُ فَیَقُولُ لَهُمْ إِنَّ الَّذِی دَعَوْتُكُمْ إِلَیْهِ بَاطِلٌ وَ إِنَّمَا ابْتَدَعْتُهُ فَجَعَلُوا یَقُولُونَ لَهُ كَذَبْتَ وَ هُوَ الْحَقُّ وَ لَكِنَّكَ شَكَكْتَ فِی دِینِكَ فَرَجَعْتَ عَنْهُ فَلَمَّا رَأَی ذَلِكَ عَمَدَ إِلَی سِلْسِلَةٍ فَوَتَّدَ لَهَا وَتِداً ثُمَّ جَعَلَهَا فِی عُنُقِهِ وَ قَالَ لَا أُحُلُّهَا حَتَّی یَتُوبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَیَّ فَأَوْحَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَی نَبِیٍّ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ قُلْ لِفُلَانٍ وَ عِزَّتِی لَوْ دَعَوْتَنِی حَتَّی تَنْقَطِعَ أَوْصَالُكَ مَا اسْتَجَبْتُ لَكَ حَتَّی تَرُدَّ مَنْ مَاتَ عَلَی مَا دَعَوْتَهُ إِلَیْهِ فَیَرْجِعَ عَنْهُ.

سن، المحاسن أبی عن ابن أبی عمیر مثله- ضا، فقه الرضا علیه السلام مثله.

**[ترجمه]علل الشرائع: پدرم - رحمه الله - از سعد بن عبدالله، از هشام بن حكم از حضرت ابی عبدالله علیه السلام نقل كرده كه آن جناب فرمودند: در زمان های گذشته، مردی بود كه دنیا را از راه حلال طلب نمود و بر آن دست نیافت. سپس از طریق حرام پیگیری كرد، باز به آن نرسید. شیطان نزدش آمد و به او گفت: فلانی، دنیا را از راه حلال و حرام طلب كردی و به آن نرسیدی، اكنون می خواهی تو را به چیزی راهنمایی كنم كه دنیای تو آباد و فراوان شود؟ آن مرد گفت: آری. شیطان گفت: دینی جدید اختراع كن و مردم را به آن دعوت نما.

آن مرد چنین كرد و مردم دعوتش را پذیرفته و اطاعتش كردند، مدتی گذشت و دنیای آن مرد آباد و ثروت فراوان نصیبش گردید، ولی ناگهان به خود آمد و گفت:

این دینی كه اختراع كرده و مردم را به آن دعوت كرده ام، توبه ای برایش نمی بینم مگر آنكه نزد كسانی كه منحرفشان كرده ام رفته و آنان را از دینی كه به آن ها دعوتشان كرده ام برگردانم. لذا پیش یاران و اصحابش رفت و گفت: آنچه شما را به آن دعوت كرده ام و شما نیز آن را پذیرفتید باطل بوده و از ساخته های خود من است نه دین خدا. آنها گفتند: دروغ می گویی و حق همان است؛ و تو در دینت شك و تردید كرده و از آن برگشته ای.

وقتی آن مرد چنین دید، زنجیری تهیه نمود و میخی به آن نصب كرد و زنجیر را به گردنش انداخت و میخ را به زمین كوبید و

گفت: زنجیر را از گردنم نمی گشایم تا حق تعالی توبه مرا بپـذیرد. حق تعالی به پیامبری از پیامبران آن عصـر وحی فرمود: که به فلانی بگو: سوگنـد به عزت و بزرگی خود، اگر آن قدر مرا بخوانی که مفاصل اسـتخوان هایت از هم جدا شوند، جوابت را نـداده مگر تمـام آنـان که به دین تو از دنیـا رفته انـد را زنـده کنی و آنـان از دین باطـل و اختراعی خود را برگردانی. - . علل الشرایع: ۴۹۲ ب ۲۴۳ ح ۲ -

المحاسن: از ابن عمیر مثل آن را روایت کرده است. - . محاسن: ۲۰۷ ب ۶ ح ۷۰ -

فقه الرضا علیه السلام: مثل آن روایت شده است. - . فقه الرضا: ۳۸۳ ب ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ید، التوحید ن، عیون أخبار الرضا علیه السـلام لی، الأمالی للصدوق ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرَّیَّانِ (۱) عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السـلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ مَا آمَنَ بِی مَنْ فَسَّرَ بِرَأْیِهِ کَلَامِی وَ مَا عَرَفَنِی مَنْ شَبَّهَنِی بِخَلْقِی وَ مَا عَلَی دِینِی مَنِ اسْتَعْمَلَ الْقِیَاسَ فِی دِینِی.

ج، الإحتجاج مرسلا مثله.

ص: ۲۹۷

۱- بفتـح الراء المهملـه و اليـاء المشـدده، مشـترك بيـن الرجلين: أحـدهما ابن شـبيب الثقه خـال المعتصم، و الآـخر ابن الصـلت البغدادیّ الأشـعریّ القمّیّ الثقه الصدوق، و يعسـر تميزهما و لكن لما كان كلاهما عدلان فلا إشـكال فی روايتهما. و يحتمل أن يكون الواقع فی السـند ابن الصلت لمكان روايه إبراهيم بن هاشم عنه، حيث قال الشيخ فی الفهرست: الريان بن الصلت له كتاب أخبرنا به الشـيخ أبو عبـد اللّه محمّـد بن محمّـد بن النعمان و الحسـين بن عبيـد اللّه، عن محمّـد بن علیّ بن الحسـين، عن أبيه، و حمزه بن محمّد، و محمّد بن علی، عن علیّ بن إبراهيم، عن أبيه، عن الريان بن الصلت

**[ترجمه]توحید و عیون أخبار الرضا علیه السلام، أمالی صدوق: امام رضا علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه وآله روایت کرد و فرمود: خدای متعال فرمود: کسی که سخنانم را به رأی خودش تفسیر کند، به من ایمان نیاورده؛ و کسی که مرا به مخلوقاتم تشبیه نماید، مرا درست نشناخته؛ و کسی که از قیاس در دینم استفاده کند، او بر دین من نیست. - . توحید: ۶۸ ب ۲ ح ۲۳، عیون اخبار الرضا علیه السلام ۱: ۱۰۷ ب ۱۱ ح ۴ -

الاحتجاج: مثل آن روایت شده است. - . الاحتجاج: ۴۱۰ -

ص: ۲۹۷

**[ترجمه]

«۱۷»

لی، الأمالی للصدوق أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَنِ ابْنِ شُبْرُمَةَ قَالَ: مَا ذَکَرْتُ حَدِیثاً سَمِعْتُهُ مِنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام إِلَّا کَادَ أَنْ یَتَصَدَّعَ لَهُ قَلْبِی سَمِعْتُهُ یَقُولُ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ جَدِّی عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ ابْنُ شُبْرُمَةَ وَ أُقْسِمُ بِاللَّهِ مَا کَذَبَ عَلَی أَبِیهِ وَ لَا کَذَبَ أَبُوهُ عَلَی جَدِّهِ وَ لَا کَذَبَ جَدُّهُ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ عَمِلَ بِالْمَقَایِیسِ فَقَدْ هَلَکَ وَ أَهْلَکَ وَ مَنْ أَفْتَی النَّاسَ وَ هُوَ لَا یَعْلَمُ النَّاسِخَ مِنَ الْمَنْسُوخِ وَ الْمُحْکَمَ مِنَ الْمُتَشَابِهِ فَقَدْ هَلَکَ وَ أَهْلَکَ (۱).

**[ترجمه]أمالی صدوق: ابن شبرمه گوید: من حدیثی را از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که دلم از یادآوری آن می... شکافد. شنیدم می فرمود: پدرم از جدم از رسول خدا صلی الله علیه و آله به من باز گفت - به خدا سوگند که بر پدرش دروغ نبسته و نه پدرش بر جدش و نه جدش به رسول خدا صلی الله علیه و آله - که هر که عمل به قیاس کند، هلاک است و هلاک کرده است، و هر که به مردم فتوی دهد و ناسخ از منسوخ و محکم از متشابه را نشناسد، هلاک است و هلاک کرده است. - . امالی صدوق: ۳۴۳ م ۶۵ ح ۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۸»

لی، الأمالی للصدوق فِی کَلِمَاتِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله بِرِوَایَهِ أَبِی الصَّبَّاحِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام شَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا.

**[ترجمه]أمالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: بدترین امور بدعت ها است. - . امالی صدوق: ۳۹۵ م ۷۴ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۱۹»

فس، تفسیر القمی فِی رِوَایَهِ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ الَّذِینَ کَسَبُوا السَّیِّئاتِ جَزاءُ سَیِّئَهٍ بِمِثْلِها وَ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّهٌ ما لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عاصِمٍ هَؤُلَاءِ أَهْلُ الْبِدَعِ وَ الشُّبُهَاتِ وَ الشَّهَوَاتِ یُسَوِّدُ اللَّهُ وُجُوهَهُمْ ثُمَّ یَلْقَوْنَهُ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: ابو جارود از امام صادق علیه السلام روایت کرده است: در باره قول خدای تعالی: «وَ الَّذِینَ کَسَبُوا السَّیِّئاتِ جَزاءُ سَیِّئَهٍ بِمِثْلِها وَ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّهٌ ما لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عاصِمٍ»، - . یونس/ ۲۷ - {و کسانی که مرتکب بدیها شده اند، [بدانند که] جزای [هر] بدی مانند آن است و خواری آنان را فرو می گیرد. در مقابل خدا، هیچ حمایتگری برای ایشان نیست.} فرمود: آن گروه اهل بدعت و شبهه ها و شهوات هستند، خدا روی آن ها را سیاه کند و سپس آن ها را به آتش جهنم اندازد. - . تفسیر قمی ۱: ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۲۰»

فس، تفسیر القمی وَ الشُّعَراءُ یَتَّبِعُهُمُ الْغاوُونَ قَالَ نَزَلَتْ فِی الَّذِینَ غَیَّرُوا دِینَ اللَّهِ وَ خَالَفُوا أَمْرَ اللَّهِ هَلْ رَأَیْتُمْ شَاعِراً قَطُّ یَتَّبِعُهُ أَحَدٌ إِنَّمَا عَنَی بِذَلِکَ الَّذِینَ وَضَعُوا دِیناً بِآرَائِهِمْ فَتَبِعَهُمُ النَّاسُ عَلَی ذَلِکَ.

**[ترجمه]تفسیر القمی: «وَ الشُّعَراءُ یَتَّبِعُهُمُ الْغاوُونَ»، - . شعراء/ ۲۲۴ - {و شاعران را گمراهان پیروی می کنند.} فرمود: این آیه درباره کسانی نازل شده که دین خدا را تغییر داده اند و امر خدا را مخالفت کرده اند. آیا هیچ شاعری را دیده ای که مردم از او پیروی کنند؟ مراد از این آیه کسانی هستند که به واسطه رأی های شان دینی درست کرده اند و مردمان نیز از آن ها پیروی نمودند. - . تفسیر قمی ۲: ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۲۱»

شی، تفسیر العیاشی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی تَفْسِیرِ هَذِهِ الْآیَهِ قَالَ هُمْ قَوْمٌ تَعَلَّمُوا وَ تَفَقَّهُوا بِغَیْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه فوق فرمود: آن ها قومی بودند که می آموختند و بدون علم تفقه می کردند، پس گمراه شدند و دیگران را هم گمراه کرده اند. - . تفسیر قمی ۲: ۲۰ -

**[ترجمه]

بیان

علی هذا التأویل إنما عبر عنهم بالشعراء لأنهم بنوا دینهم و أحکامهم علی المقدمات الشعریه الباطله.

**[ترجمه]بنابر این تأویل، از آنها تعبیر به شعراء می شود که آنها احکام دینشان را بر مقـدمات شـعریه باطله بنا نهادنـد؛ بنا بر این تأویـل، از آن ها تعبیر به شاعر شـده، با اینکه شاعر اصـطلاحی نیسـتند؛ چون دین و احکامشان را بر مقـدمات باطل شـعری نهاده اند.

**[ترجمه]

«۲۲»

فس، تفسـیر القمی فِی رِوَایَهِ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِهِ هَلْ نُنَبِّئُکُمْ بِالْأَخْسَرِینَ أَعْمالًا الَّذِینَ ضَلَّ سَعْیُهُمْ فِی الْحَیاهِ الدُّنْیا وَ هُمْ یَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ یُحْسِنُونَ صُنْعاً قَالَ هُمُ النَّصَارَی وَ الْقِسِّیسُونَ وَ الرُّهْبَانُ وَ أَهْلُ الشُّبُهَاتِ وَ الْأَهْوَاءِ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَهِ وَ الْحَرُورِیَّهُ وَ أَهْلُ الْبِدَعِ.

ص: ۲۹۸

۱- تقدم الحدیث عن المحاسن فی باب النهی عن القول بغیر علم تحت الرقم ۲۴. بواسطه بین داود بن فرقد و ابن شبرمه

۲- تقدم الحدیث مسندا عن المعانی فی باب ذمّ علماء السوء تحت الرقم ۹

**[ترجمه]تفسیر القمی: ابوجارود از امام باقر علیه السلام در تفسیر این آیه: «هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمالًا الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَياةِ الدُّنْيا وَ هُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعاً»، - . كهف/۱۰۳-۱۰۴ - {آیا شما را از زیانکارترین مردم آگاه گردانم؟ [آنان] کسانی اند که کوشش شان در زندگی دنیا به هدر رفته و خود می پندارند که کار خوب انجام می دهند.} روایت کرده که آن حضرت فرمود: آنان مسیحیان و قسیسان و راهبان و اهل شبهه و هواپرستی از اهل قبله و خوارج و اهل بدعت می باشند. - . تفسیر قمی ۲: ۲۰ -

ص: ۲۹۸

**[ترجمه]

بیان

الحروریه هم الخوارج.

**[ترجمه]حروریه همان خوارجند.

**[ترجمه]

«۲۳»

ب، قرب الإسناد هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام أَنَّ عَلِيّاً علیه السلام قَالَ: مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلْقِيَاسِ لَمْ يَزَلْ دَهْرَهُ فِي الْتِبَاسٍ وَ مَنْ دَانَ اللَّهَ بِالرَّأْيِ لَمْ يَزَلْ دَهْرَهُ فِي ارْتِمَاسٍ.

**[ترجمه]قرب الإسناد: ابن صدقه از امام صادق علیه السلام از حضرت علی علیه السلام روایت کرده، که فرمود: کسی که قیاس را پیشه خود سازد، همیشه در اشتباه

بوده. کسی که با رأی خود دین داری نماید، همیشه در تاریکی و گمراهی غوطه ور است. - . قرب الاسناد: ۱۱ ح ۳۵ -

**[ترجمه]

بیان

أی یرتمس دائما فی الضلاله و الجهاله.

**[ترجمه]یعنی دائما در گمراهی و جهالت غوطه ور هستند.

**[ترجمه]

«۲۴»

ب، قرب الإسناد هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ قَالَ: قَالَ لِی جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام مَنْ أَفْتَی النَّاسَ بِرَأْیِهِ فَقَدْ دَانَ بِمَا لَا یَعْلَمُ وَ مَنْ دَانَ بِمَا لَا یَعْلَمُ فَقَدْ ضَادَّ اللَّهَ حَیْثُ أَحَلَّ وَ حَرَّمَ فِیمَا لَا یَعْلَمُ.

**[ترجمه]قرب الإسناد: ابن صدقه گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: هر کس مردم را به رأی خویش فتوا دهد، به چیزی گردن نهاده است که نمی داند و ناخود آگاه، در حلال و حرام کردن با خداوند به ضدیت برخواسته است. - . قرب الاسناد: ۱۱ ح ۳۵ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ب، قرب الإسناد عَنْهُمَا عَنْ حَنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلَنِی ابْنُ شُبْرُمَةَ مَا تَقُولُ فِی الْقَسَامَهِ فِی الدَّمِ فَأَجَبْتُهُ بِمَا صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ أَ رَأَیْتَ لَوْ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله لَمْ یَصْنَعْ هَذَا کَیْفَ کَانَ یَکُونُ الْقَوْلُ فِیهِ (۱) قَالَ قُلْتُ لَهُ أَمَّا مَا صَنَعَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فَقَدْ أَخْبَرْتُکَ وَ أَمَّا مَا لَمْ یَصْنَعْ فَلَا عِلْمَ لِی بِهِ.

**[ترجمه]قرب الإسناد: حنان از امام صادق علیه السلام فرمود: ابن شبرمه از من پرسید: درباره قسامه در خون چه می گویی؟ من از عملکرد رسول خدا صلی الله علیه و آله پاسخ دادم. پرسید: اگر رسول خدا صلی الله علیه و آله چنین نمی کرد، چه پاسخ می دادی؟ گفتم: با آنچه پیامبر انجام داد پاسخت دادم، از آنچه پیامبر انجام نداده اطلاع ندارم. - . قرب الاسناد: ۱۲ ح ۳۶۴ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ب، قرب الإسناد ابْنُ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ حَدَّثَنِی زَیْدُ بْنُ أَسْلَمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سُئِلَ عَمَّنْ أَحْدَثَ حَدَثاً أَوْ آوَی مُحْدِثاً مَا هُوَ فَقَالَ مَنِ ابْتَدَعَ بِدْعَهً فِی الْإِسْلَامِ أَوْ مَثَّلَ بِغَیْرِ حَدٍّ أَوْ مَنِ انْتَهَبَ نُهْبَهً یَرْفَعُ الْمُسْلِمُونَ إِلَیْهَا أَبْصَارَهُمْ أَوْ یَدْفَعُ عَنْ صَاحِبِ الْحَدَثِ أَوْ یَنْصُرُهُ أَوْ یُعِینُهُ.

**[ترجمه]قرب الإسناد: ابن علوان: امام صادق علیه السلام فرمودند: زید بن اسلم به من گفت: از پیامبرصلی الله علیه وآله پرسیدند: بدعت گذار و پناه دهنده به او کیست؟ فرمودند: کسی که در اسلام بدعت گذارد، یا کسی را بدون حد شرعی مُثلِه نماید، یا اموال کسی را تاراج نماید که چشم مسلمانان به آن بماند، یا دفاع از بدعت گذار نموده، یا او را یاری دهد و کمکش کند. - . قرب الاسناد: ۹۷ ح ۳۲۹ -

**[ترجمه]

بیان

التمثیل التنکیل و التعذیب البلیغ کان یقطع بعض أعضائه مثلا أی إذا فعل ذلک فی غیر حد من الحدود الشرعیه.

**[ترجمه]«تمثیل» به معنای عـذاب کامل، مُثلِه کردن و قطع کردن بعضـی اعضاء بـدن را گوینـد، که اگر بـدون موجب و حد شرعی باشد، در ردیف بدعت در دین است. اما اگر حد شرعی باشد، مانند حد محارب، اشکال ندارد.

**[ترجمه]

«۲۷»

ب، قرب الإسـناد ابْنُ عِیسَـی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّ بَعْضَ أَصْحَابِنَا یَقُولُونَ نَسْمَعُ الْأَمْرَ یُحْکَی عَنْکَ وَ عَنْ آبَائِکَ علیهم السـلام فَنَقِیسُ عَلَیْهِ وَ نَعْمَلُ بِهِ فَقَالَ سُـبْحَانَ اللَّهِ لَا وَ اللَّهِ مَا هَـذَا مِنْ دِینِ جَعْفَرٍ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا حَاجَهَ بِهِمْ إِلَیْنَا قَدْ خَرَجُوا مِنْ طَاعَتِنَا وَ صَارُوا فِی مَوْضِعِنَا فَأَیْنَ التَّقْلِیدُ الَّذِی کَانُوا یُقَلِّدُونَ جَعْفَراً وَ

۱- أراد تقریره علی القیاس و الرأی بأن النبیّ صلّی اللّه علیه و آله لو لم یقله لکان لک القول بالقیاس و رأیک.

أَبَا جَعْفَرٍ قَالَ جَعْفَرٌ لَا تَحْمِلُوا عَلَى الْقِيَاسِ فَلَيْسَ مِنْ شَيْ ءٍ يَعْدِلُهُ الْقِيَاسُ إِلَّا وَ الْقِيَاسُ يَكْسِرُهُ.

**[ترجمه]قرب الإسناد: بزنطى از امام رضا عليه السلام روايت مى كند: فدايت شوم! بعضى ياران ما مى گويند: امرى را از شما و پدارنت حكايت مى كنند، پس بر آن قياس مى نمائيم و عمل مى كنيم، چگونه است؟ امام با تعجب فرمود: سبحان اللّه،

نه قسم به خدا، اين از دين امام صادق عليه السلام نيست، آن مردم از اطاعت ما خارج شده و نيازمند ما نيستند، بلكه ادعاى امامت كرده اند. اينان چگونه مقلد امام باقر

ص: ۲۹۹

و صادقند؟ در حالى كه امام صادق عليه السلام فرمود: قياس نكنيد، زيرا اگر يك قياس چيزى را تصديق نمايد، قياس ديگر با آن معارضه خواهد كرد و آن را خواهد شكست. - . قرب الاسناد: ۱۰۴ ح ۳۴۹ -

**[ترجمه]

بيان

قوله عليه السلام و صاروا فى موضعنا أى رفعوا أنفسهم عن تقليد الإمام و ادعوا الإمامه حقيقه حيث زعموا أنهم يقدرون على العلم بأحكام الله من غير نص و قوله فليس من شى ء يعدله القياس أى ليس شى ء يحكم القياس بعدله و صدقه إلا و يكسره قياس آخر يعارضه فلا عبره به و لا يصلح أن يكون مستندا لشى ء لوهنه.

**[ترجمه]اينان تقليد امام را از گردن خود برداشته، يا خود را بالاتر از تقليد امام دانسته‌اند، كه اين در واقع ادعاى امامت است و خيال كرده اند كه بدون نصوص و روايات معصومين مى توانند علم به احكام داشته باشند، در حالى كه اگر بر حكمى قياس صادق باشد، قياس ديگر با او تعارض و درگير شده، او را خواهد شكست. پس قياس به علت سستى و بى ارزشى اعتبار نداشته و نمى تواند دليل حكم باشد.

**[ترجمه]

«۲۸»

ما، الأمالي للشيخ الطوسي الْمُفِيدُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ خَالِدٍ الْمَرَاغِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ حَاجِبِ بْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الْوَصَّافِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ خَالِدِ بْنِ طَلِيقٍ قَالَ سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عليهما السلام يَقُولُ ذِمَّتِي بِمَا أَقُولُ رَهِينَةٌ وَ أَنَا بِهِ زَعِيمٌ إِنَّهُ لَا يَهِيجُ عَلَى التَّقْوَى زَرْعُ قَوْمٍ وَ لَا يَظْمَأُ عَلَى التَّقْوَى سِنْخُ أَصْلٍ أَلَا إِنَّ الْخَيْرَ كُلَّ الْخَيْرِ فِيمَنْ عَرَفَ قَدْرَهُ وَ كَفَى بِالْمَرْءِ جَهْلًا أَنْ لَا يَعْرِفَ قَدْرَهُ إِنَّ أَبْغَضَ خَلْقِ اللَّهُ إِلَى اللَّهِ رَجُلٌ قَمَشَ عِلْماً مِنْ أَغْمَارِ غَشْوَةٍ وَ أَوْبَاشِ فِتْنَةٍ فَهُوَ فِي عَمًى عَنِ الْهُدَى الَّذِي أُتِيَ بِهِ مِنْ عِنْدِ رَبِّهِ وَ ضَالٌّ عَنْ سُنَّةِ نَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله يَظُنُّ أَنَّ الْحَقَّ فِي صُحُفِهِ كَلَّا وَ الَّذِي نَفْسُ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ بِيَدِهِ قَدْ ضَلَّ وَ أَضَلَّ مَنِ افْتَرَى سَمَّاهُ رَعَاعُ النَّاسِ عَالِماً وَ لَمْ يَكُنْ فِي الْعِلْمِ يَوْماً سَالِماً فَكَّرَ فَاسْتَكْثَرَ مَا قَلَّ مِنْهُ خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ حَتَّى إِذَا

ارْتَوَى مِنْ غَيْرِ حَاصِلٍ وَ اسْتَكْثَرَ مِنْ غَيْرِ طَائِلٍ جَلَسَ لِلنَّاسِ مُفْتِياً ضَامِناً لِتَخْلِيصِ مَا اشْتَبَهَ عَلَيْهِمْ فَإِنْ نَزَلَتْ بِهِ إِحْدَى الْمُهِمَّاتِ هَيَّأَ لَهَا حَشْواً مِنْ رَأْيِهِ ثُمَّ قَطَعَ عَلَى الشُّبُهَاتِ خَبَّاطُ جَهَالاتٍ رَكَّابُ عَشَوَاتٍ وَ النَّاسُ مِنْ عِلْمِهِ فِي مِثْلِ غَزْلِ الْعَنْكَبُوتِ لَا يَعْتَذِرُ مِمَّا لَا يَعْلَمُ فَيَسْلَمَ وَ لَا يَعَضُّ عَلَى الْعِلْمِ بِضِرْسٍ قَاطِعٍ فَيَغْنَمَ تَصْرُخُ مِنْهُ الْمَوَارِيثُ وَ تَبْكِي مِنْ قَضَائِهِ الدِّمَاءُ وَ تُسْتَحَلُّ بِهِ الْفُرُوجُ الْحَرَامُ غَيْرُ مَلِيءٍ وَ اللَّهِ بِإِصْدَارِ مَا وَرَدَ عَلَيْهِ وَ لَا نَادِمٍ عَلَى مَا فَرَّطَ مِنْهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ حَلَّتْ عَلَيْهِمُ النِّيَاحَةُ وَ هُمْ أَحْيَاءٌ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَنْ نَسْأَلُ بَعْدَكَ وَ عَلَى مَا نَعْتَمِدُ فَقَالَ اسْتَفْتِحُوا كِتَابَ اللَّهِ فَإِنَّهُ إِمَامٌ مُشْفِقٌ وَ هَادٍ مُرْشِدٌ وَ وَاعِظٌ نَاصِحٌ وَ دَلِيلٌ يُؤَدِّي إِلَى جَنَّةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: از خالد بن طلیق از امام علی علیه السلام روایت کرده که از آن حضرت شنیدم می فرمود: ذمه ام در گرو و ضمانت گفتارم می باشد، که با تقوا هیچ زراعتی خشک نمی شود. با تقوا هیچ ریشه ای تشنه نمی شود. تمام خیر در این است که کسی اندازه خود شناسد. قدرنشناسی خویش جهالت است. مبغوض ترین مخلوقات نزد خداوند مردی است که دانش را از گروه احمق و هر جای پست و فتنه گر به دست آورد، که در این صورت، از دیدن راه هدایت نابینا و از سنت پیامبر گمراه است؛ گمان می کند حق در یک صفحه است. سوگند به خدا گمراه و گمراه کننده است کسی که به دروغ خبر دهد و انسان های پست او را عالم بنامند، در حالی که یک روز هم عالم نبوده. چیزهای زیادی را که خیرش کم است جمع کرده اند، معلومات بی حاصلی را بافته و فربه کرده اند. برای خلاص شدن از مشتبهات، اگر از وی یکی از مهمات سؤال شود، حرف زائدی از پیش خود زده، بر شبهات قانع می شود. وی به مانند کسی است که در تاریکی شب بدون چراغ راه رود. عمل مردم به علم وی مانند: چنگ زدن به تار عنکبوت است. خود وی معذور نبوده و دانش وی براهین یقینی نیست. او چوپانی است که ارث از دست وی فریاد می کند،

خون ها از قضاوت وی گریان، و نوامیس حرام حلال می گردد. وی صلاحیت حکم کردن نداشته، به کوتاهی خویش نیز پشیمان نیست، شایسته است به حال آنان در حال حیات شان گریه شود.

راوی پرسید: ای امیرالمؤمنین! بعد از شما از چه کسی پرسیده شود و به کی اعتماد کنیم؟ فرمود: به کتاب خداوند که امام مهربان هدایت گر، واعظ ناصح و راهنمایی است که به بهشت رهنمون می شود. - . امالی طوسی ۹: ۲۴۰ -

**[ترجمه]

بیان

الأغمار جمع غمر بالضم و هو الجاهل الغر الذی لم یجرب الأمور

ص: ۳۰۰

و العشوه بالمهمله الظلمه و العمی و بالمعجمه أیضا یرجع إلی معنی العمی و الأوباش أخلاط الناس و رذالهم و سائر الفقرات قد مر تفسیرها و إنما ذکرناها مکررا للاختلاف الکثیر بین الروایات.

**[ترجمه]«اغمار» یعنی جاهلان بی تجربه،

ص: ۳۰۰

«عشوه» تاریکی، «عمی» کوری، و «اوباش» انسان های پست را گویند و شرح بقیه گذشت. این حدیث را به خاطر اختلاف زیاد بین روایات تکرار کرده ام.

**[ترجمه]

«۲۹»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی عبد الواحد بن محمد عن ابن عقده عن أحمد بن یحیی عن عبد الرحمن عن أبیه عن الأعمش عن تمیم بن سلمه عن أبی عبیده عن عبد الله أنه قال اقتصاد فی سنه خیر من اجتهاد فی بدعه قال عبد الله تعلموا ممن علم فعمل.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: از ابوعبیده از عبدالله روایت شده که فرمود: میانه روی در سنت، بهتر از اجتهاد در بدعت است. علم را از کسی بیاموزید که به علمش عمل کند. - . امالی طوسی ۹: ۲۴۰ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ما، الأمالی للشیخ الطوسی ابْنُ الصَّلْتِ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِکِ عَنْ هَارُونَ بْنِ عِیسَی عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ قَالَ أَخْبَرَنِی عَلِیُّ بْنُ مُوسَی عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ فِی خُطْبَتِهِ إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِیثِ کِتَابُ اللَّهِ وَ خَیْرَ الْهَدْیِ هَدْیُ مُحَمَّدٍ وَ شَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا وَ کُلُّ مُحْدَثَهٍ بِدْعَهٌ وَ کُلُّ بِدْعَهٍ ضَلَالَهٌ وَ کَانَ إِذَا خَطَبَ قَالَ فِی خُطْبَتِهِ أَمَّا بَعْدُ فَإِذَا ذَکَرَ السَّاعَهَ اشْتَدَّ صَوْتُهُ وَ احْمَرَّتْ وَجْنَتَاهُ ثُمَّ یَقُولُ صَبَّحَتْکُمُ السَّاعَهُ أَوْ مَسَّتْکُمْ ثُمَّ یَقُولُ بُعِثْتُ أَنَا وَ السَّاعَهُ کَهَذِهِ مِنْ هَذِهِ وَ یُشِیرُ بِإِصْبَعَیْهِ.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: جابر بن عبدالله از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده که پیامبر در خطبه اش فرمود: بهترین حدیث کتاب خدا، بهترین هدایت هدایت محمد، بدترین امور بدعت ها، هر بدعتی گمراهی است. - وقتی یاد قیامت کرد، صدایش بلند و رخسارش سرخ شد و فرمود: - قیامت هنگام صبح شما را خواهد گرفت. بعد فرمود: بعثت من و قیامت، مانند دو انگشت کنار همند. - . امالی طوسی ۱۰: ۲۷۰ -

**[ترجمه]

بيان

يقال صبحهم -بالتخفيف و التشديد- أی أتاهم صباحا.

**[ترجمه]«صبحهم» به تخفيف و تشديد، به معنای اين است كه صبح نزد آنان آمد.

**[ترجمه]

«۳۱»

مع، معانی الأخبار ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِی الرَّبِيعِ قَالَ: قُلْتُ مَا أَدْنَى مَا يَخْرُجُ بِهِ الرَّجُلُ مِنَ الْإِيمَانِ قَالَ الرَّأْیُ يَرَاهُ مُخَالِفاً لِلْحَقِّ فَيُقِيمُ عَلَيْهِ.

سن، المحاسن أبی عن حماد مثله.

**[ترجمه]معانی الأخبار: ابن ربيع گويد: خدمت امام صادق عليه السلام عرض كردم: كمترين چيزی كه انسان را از ايمان بيرون می برد چيست؟ فرمود: رأيی كه آن را مخالف حق ببيند و بر آن پايداری كند. -. معانی الاخبار: ۳۹۳ ح ۴۲ -

المحاسن: حماد مثل حديث بالا را روايت كرده است. -. محاسن: ۲۱۱ ب ۷ ح ۸۳ -

**[ترجمه]

«۳۲»

مع، معانی الأخبار بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَا أَدْنَى مَا يَكُونُ بِهِ الْعَبْدُ كَافِراً قَالَ أَنْ يَبْتَدِعَ شَيْئاً فَيَتَوَلَّى عَلَيْهِ وَ يَبْرَأَ مِمَّنْ خَالَفَهُ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: حلبی گويد خدمت امام صادق عليه السلام عرض كردم: كمترين چيزی كه به آن بنده كافر می شود، چيست؟ فرمود: اين كه بدعتی

ص: ۳۰۱

در دين گذارد و آن را دوست دارد و از مخالفان آن بيزاری جويد. -. معانی الاخبار: ۳۹۳ ب ۴۲۹ ح ۴۳ -

**[ترجمه]

«۳۳»

مع، معانی الأخبار بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَيْنَهَ عَنْ بُرَيْدٍ الْعِجْلِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا أَدْنَى مَا يَصِيرُ بِهِ الْعَبْدُ كَافِراً قَالَ فَأَخَذَ

حَصَاةً مِنَ الْأَرْضِ فَقَالَ أَنْ يَقُولُ لِهَـذِهِ الْحَصَاهِ إِنَّهَا نَوَاهٌ وَ يَبْرَأَ مِمَّنْ خَالَفَهُ عَلَى ذَلِكَ وَ يَدِينَ اللَّهَ بِالْبَرَاءَهِ مِمَّنْ قَالَ بِغَيْرِ قَوْلِهِ فَهَذَا نَاصِبٌ قَدْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ وَ كَفَرَ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: بريـد عجلی گويـد: خدمت امام صادق عليه السـلام عرض كردم: كمترين چيزی كه بنده به آن كافر می شود چيست؟ گفت: آن حضـرت سـنگ ريزه ای را از زمين برداشت و گفت: به اين، هسـته خرما بگويـد و از مخالفان آن بيزاری جويـد و بـه بيزاری از كسـی كه غير آن را بگويـد، دين ورزی كنـد، پس اين شـخص نـاصبی است كه به خـدا شـرك ورزيده و ناخود آگاه كافر گشته است. - . معانی الاخبار: ٣٩٣ ب ٤٢٩ ح ۴۴ -

**[ترجمه]

بيان

التمثيـل بالحصاه لبيان أن كل من أبـدع شـيئا و اعتقـد باطلا و إن كان فی شـی ء حقير و اتخـذ ذلك رأيه و دينه و أحب عليه و أبغض عليه فهو فی حكم الكافر فی شده العذاب و الحرمان عن الزلفی يوم الحساب.

**[ترجمه]مثال زدن به سنگ ريزه به اين جهت است كه هر كس چيزی را بدعت گذارد و به باطلی اعتقاد ورزد و آن را دين خود قرار داده و دوستی و دشـمنی خود را بر اساس آن تنظيم كنـد، او در حكم كافر بوده كه گرفتار عذاب شديد و محروم از نزديكی حق در روز قيامت خواهد بود.

**[ترجمه]

«٣۴»

يـد، التوحيـد الطَّالَقَانِيُّ عَنِ الْجَلُودِيِّ عَنِ الْجَوْهَرِيِّ عَنِ الضَّبِّيِّ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الْهُذَلِيِّ عَنْ عِكْرِمَهَ قَالَ قَالَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عليهما السـلام مَنْ وَضَعَ دِينَهُ عَلَى الْقِيَاسِ لَمْ يَزَلِ الدَّهْرَ فِي الِارْتِمَاسِ مَائِلًا عَنِ الْمِنْهَاجِ ظَاعِناً فِي الِاعْوِجَاجِ (١) ضَالًّا عَنِ السَّبِيلِ قَائِلًا غَيْرَ الْجَمِيلِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]توحيد: عكرمه گويد: امام حسـين عليه السلام فرمود: كسی كه دينش را به قياس بنا نهد، هميشه در اشتباه است و از راه حق منحرف و در كج روی ها طغيان گر است. - . توحيد: ٨٠ ب ٢ ح ٣۵ -

**[ترجمه]

«٣۵»

ير، بصائر الدرجات ابْنُ عِيسَى عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنِ النَّضْرِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ (٢) عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السـلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَيْرِ هُدىً مِنَ اللَّهِ يَعْنِي مَنْ يَتَّخِذُ دِينَهُ رَأْيَهُ بِغَيْرِ هُدَى إِمَامٍ مِنْ أَئِمَّهِ

الْهُدَی.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: معلی بن خنیس از امام صادق علیه السلام روایت کرد: امام درباره آیه: «وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَیْرِ هُدیً مِنَ اللَّهِ»، - . قصص/ ۵۰ - {و کیست گمراه تر از آنکه بی راهنمایی خدا از هوسش پیروی کند؟} فرمود: یعنی کسی که با رأی شخصی و بدون هدایت ائمه علیهم السلام دین داری کند. - . بصائر الدرجات ۱: ۳۳ ب ۸ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۳۶»

یر، بصائر الدرجات ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَیْرِ هُدیً مِنَ اللَّهِ یَعْنِی مَنِ اتَّخَذَ دِینَهُ رَأْیَهُ بِغَیْرِ هُدَی إِمَامٍ مِنْ أَئِمَّهِ الْهُدَی.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: بزنطی از امام صادق علیه السلام روایت کرد: امام درباره آیه «وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَیْرِ هُدیً مِنَ اللَّهِ» فرمود: یعنی کسی که با رأی شخصی و بدون هدایت امامی از امامان هدایت علیهم السلام دینداری کند. - . بصائر الدرجات ۱: ۳۳ ب ۸ -

**[ترجمه]

«۳۷»

یر، بصائر الدرجات عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ غَالِبٍ النَّحْوِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَیْرِ هُدیً مِنَ اللَّهِ قَالَ اتَّخَذَ رَأْیَهُ دِیناً.

۱- و فی نسخه: طاغیا فی الاعوجاج

۲- بضم الخاء المعجمه و فتح النون و سکون الیاء قال النجاشیّ فی ص ۲۹۶: معلی بن خنیس أبو عبد اللّه، مولی جعفر بن محمّد علیهما السلام، و من قبله کان مولی بنی أسد، کوفیّ، بزاز، ضعیف جدا، لا یعول علیه، له کتاب یرویه جماعه اه. و قال العلامه فی القسم الثانی من الخلاصه بعد نقل کلام النجاشیّ: قال ابن الغضائری: إنّه کان فی أول أمره مغیریا، ثمّ دعی إلی محمّد بن عبد اللّه المعروف بالنفس الزکیه و فی هذه الظنه أخذه داود بن علی فقتله، و الغلاه یضیفون إلیه، و قال: لا أری الاعتماد علی شی ء من حدیثه، و روی فیه أحادیث تقتضی الذم و اخری تقتضی المدح و قد ذکرناها فی الکتاب الکبیر. و قال الشیخ أبو جعفر الطوسیّ فی کتاب الغیبه بغیر اسناد: أنه کان من قوام أبی عبد اللّه علیه السلام، و کان محمودا عنده، و مضی علی منهاجه و هذا یقتضی وصفه بالعداله. انتهی کلامه

**[ترجمه]بصائر الدرجات: غالب نحوی از امام صادق در تفسیر این آیه «وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَيْرِ هُدىً مِنَ اللَّهِ» فرمود: یعنی کسی که با هوای نفس و بدون هدایت امامی از امامان هدایت علیهم السلام دین داری کند. - . همان -

ص: ۳۰۲

**[ترجمه]

«۳۸»

یر، بصائر الدرجات عَبَّادُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَيْرِ هُدىً مِنَ اللَّهِ يَعْنِي اتَّخَذَ هَوَاهُ دِينَهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنْ أَئِمَّةِ الْهُدَى.

**[ترجمه]بصائر الدرجات: محمد بن فضیل از ابوالحسن علیه السلام در تفسیر این آیه: «وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَيْرِ هُدىً مِنَ اللَّهِ» فرمود: یعنی کسی که هوای نفس و رأیش، بدون هدایت ائمه علیهم السلام، دین او باشد. - . همان -

**[ترجمه]

«۳۹»

ثو، ثواب الأعمال ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ قَالَ: يُجَاءُ بِأَصْحَابِ الْبِدَعِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَتَرَى الْقَدَرِيَّةَ مِنْ بَيْنِهِمْ كَالشَّامَةِ الْبَيْضَاءِ فِي الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَا أَرَدْتُمْ فَيَقُولُونَ أَرَدْنَا وَجْهَكَ فَيَقُولُ قَدْ أَقَلْتُكُمْ عَثَرَاتِكُمْ وَ غَفَرْتُ لَكُمْ زَلَّاتِكُمْ إِلَّا الْقَدَرِيَّةَ فَإِنَّهُمْ دَخَلُوا فِي الشِّرْكِ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السلام از پدرانش علیهم السّلام روایت نموده که امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: بدعت گذاران را در روز رستاخیز بیاورند و قدری ها همانند بینی سفید در گاو سیاه، در میان آنان آشکار باشند، پس خدای گرامی و بزرگ، بدعت گذاران را فرماید: [از بدعت گذاری] جویای چه چیزی بودید؟ گویند: خشنودی تو را می خواستیم. خداوند فرماید: لغزش های شما را نادیده انگاشتم و خطاهایتان را بخشیدم، به جز قدریه؛ زیرا بی گمان آنان از راهی که به آن آگاهی نداشتند مشرک شدند. - . ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۲۵۳ -

**[ترجمه]

بيان

يطلق القدريه على المجبره و على المفوضه المنكرين لقضاء الله و قدره و الظاهر أن المراد هنا هو الثاني و سيأتي تحقيقه و المراد بسائر أرباب البدع من عمل بدعه على جهاله يعذر بها من غير أن يكون ذلك سببا لفساد دينه و كفره كما يومي إليه آخر الخبر.

**[ترجمه]واژه قدریه هم برای جبرگرایان و هم تفویض گرایانی که منکر قضا و قدر خداوند هستند به کار می رود، و مراد در اینجا از سائر بدعت گذاران، همان جاهلان معذورند که از روی نادانی عمل به بدعت کرده اند؛ اما باید توجه داشت که این عمل به بدعت به گونه ای نبوده که باعث فساد در دین و کفر آنان گردد، چنان که آخر خبر به آن اشاره دارد.

**[ترجمه]

«۴۰»

ک، إكمال الدين ابْنُ عِصَام (۱) عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْعَلَاءِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ ابْنِ حُمَيْدٍ (۲) عَنِ ابْنِ قَيْسٍ(۳)عَنِ الثُّمَالِيِّ قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام إِنَّ دِينَ اللَّهِ لَا يُصَابُ بِالْعُقُولِ النَّاقِصَهِ وَ الْآرَاءِ الْبَاطِلَهِ وَ الْمَقَايِيسِ الْفَاسِدَهِ وَ لَا يُصَابُ إِلَّا بِالتَّسْلِيمِ فَمَنْ سَلَّمَ لَنَا سَلِمَ وَ مَنِ اهْتَدَى بِنَا هُدِيَ وَ مَنْ دَانَ بِالْقِيَاسِ وَ الرَّأْيِ هَلَكَ وَ مَنْ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ شَيْئاً مِمَّا نَقُولُهُ أَوْ نَقْضِي بِهِ حَرَجاً كَفَرَ بِالَّذِي أَنْزَلَ السَّبْعَ الْمَثَانِيَ وَ الْقُرْآنَ الْعَظِيمَ وَ هُوَ لَا يَعْلَمُ.

**[ترجمه]إكمال الدين: ابوحمزه ثمالی از امام سجاد علیه السلام روایت کرد که فرمود: به راستی دین خدای عزوجل با عقل های ناقص درک نمی شود و با آرای باطله و قیاس های فاسد به دست نمی آید. وسیله درک آن تسلیم است، هر کس به ما تسلیم شود سالم ماند و هر کس به ما اقتدا کند، هدایت یابد، و هر کس به قیاس و رأی عمل کند نابود گردد؛ و هر کس در دلش نسبت بدانچه ما گوئیم و حکم کنیم مشکل و تردیدی یابد، بدان خدایی که سبع المثانی و قرآن عظیم را فرو فرستاده، ناخود آگاه کافر شده است و نمی داند. - . کمال الدین و تمام النعمه: ۳۰۳ ب ۳۱ ح ۹ -

**[ترجمه]

بيان

حرجا بدل من قوله شيئا و لفظه من في قوله مما نقوله تعليليه.

**[ترجمه]«حرجاً» بدل از «شیئاً» است و لفظ «من» در عبارت «مما نقوله»، تعلیلیه می باشد.

**[ترجمه]

«۴۱»

ثو، ثواب الأعمال ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ رَفَعَهُ قَالَ: كُلُّ بِدْعَهٍ ضَلَالَهٌ وَ كُلُّ ضَلَالَهٍ سَبِيلُهَا إِلَى النَّارِ.

سن، المحاسن ابن يزيد مثله.

١- بكسر العين المهمله بعدها صاد مهمله

٢- هو عاصم بن حميد.

٣- هو محمّد بن قيس أبو عبد اللّه البجليّ

**[ترجمه]ثواب الأعمال: معصوم علیه السلام فرمود: هر بدعتی گمراهی است و هر گمراهی راه به دوزخ دارد. -. ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۳۰۴ -

المحاسن: ابن یزید مثل آن روایت کرده است. -. محاسن: ۲۰۷ ب۶ ح ۶۸ -

ص: ۳۰۳

**[ترجمه]

«۴۲»

ثو، ثواب الأعمال أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی خَالِدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: أَدْنَی الشِّرْکِ أَنْ یَبْتَدِعَ الرَّجُلُ رَأْیاً فَیُحِبَّ عَلَیْهِ وَ یُبْغِضَ عَلَیْهِ.

سن، المحاسن بعض أصحابنا عن ابن یزید مثله.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام باقر علیه السلام فرمود: فروپایه ترین درجه شرک این است که انسان عقیده ای بسازد و بر اساس آن با دیگران دوستی کند و دشمنی نماید. -. ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۳۰۵ -

المحاسن: ابن یزید مثل آن را روایت کرده است. -. محاسن: ۲۰۷ ب ۶ ح ۶۷ -

**[ترجمه]

«۴۳»

ثو، ثواب الأعمال ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ (۱) عَنِ الثُّمَالِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام مَا أَدْنَی النَّصْبِ فَقَالَ أَنْ یَبْتَدِعَ الرَّجُلُ شَیْئاً فَیُحِبَّ عَلَیْهِ وَ یُبْغِضَ عَلَیْهِ.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: ابوحمزه ثمالی گوید: خدمت امام باقر علیه السلام عرض کردم: کمترین چیزی که انسان را ناصبی می کند چیست؟ فرمود: اینکه انسان چیزی (عقیده ای) را بسازد و بر اساس آن دوستی و دشمنی نماید. -. ثواب الاعمال و عقاب الاعمال: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۴۴»

ثو، ثواب الأعمال أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ هَارُونَ بْنِ الْجَهْمِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ:

مَنْ مَشَى إِلَى صَاحِبِ بِدْعَةٍ فَوَقَّرَهُ فَقَدْ مَشَى فِي هَدْمِ الْإِسْلَامِ.

سن، المحاسن أبی عن هارون مثله.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: حفص بن عمر: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که به سوی صاحب بدعت رود و به او احترام گذارد، به تحقیق در نابودی اسلام قدم برداشته است. - . همان -

المحاسن: هارون مثل آن را روایت کرده است. - . محاسن: ۲۰۸ ب ۶ ح ۷۳ -

**[ترجمه]

«۴۵»

ابْنُ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ الْعَمِّيِّ رَفَعَهُ قَالَ: مَنْ أَتَى ذَا بِدْعَةٍ فَعَظَّمَهُ فَإِنَّمَا سَعَى فِي هَدْمِ الْإِسْلَامِ.

**[ترجمه]محمد بن جمهور عمی در روایت مرفوعی چنین آورده: کسی که به بدعت گذاری احترام نماید، در نابودی اسلام تلاش کرده است. - . محاسن: ۲۰۸ ب ۶ ح ۷۲ -

**[ترجمه]

«۴۶»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ سَعِيدٍ الْأَعْرَجِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ مَنْ عِنْدَنَا مِمَّنْ يَتَفَقَّهُ يَقُولُونَ يَرِدُ عَلَيْنَا مَا لَا نَعْرِفُهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَ لَا فِي السُّنَّةِ نَقُولُ فِيهِ بِرَأْيِنَا فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام كَذَبُوا لَيْسَ شَيْ ءٌ إِلَّا وَ قَدْ جَاءَ فِي الْكِتَابِ وَ جَاءَتْ فِيهِ السُّنَّةُ.

**[ترجمه]اختصاص: بصائر الدرجات: سعید اعرج از امام صادق علیه السلام روایت کرد: به امام عرض کردم: در میان ما کسانی ادعای فقاهت می کنند و می گویند: اگر حکم چیزی را از کتاب و سنت نشناسیم، با رأی خود پاسخ می دهیم؟ امام فرمود: دروغ گفتند، حکم همه چیز در کتاب و سنت آمده است. - . اختصاص: ۲۸۱، بصائرالدرجات ۶: ۳۲۱ ب ۱۵ ح۲ -

**[ترجمه]

«۴۷»

یر، بصائر الدرجات أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الْمَغْرَاءِ عَنْ سَمَاعَةَ عَنِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ فَقُلْتُ إِنَّ أُنَاساً مِنْ أَصْحَابِنَا قَدْ لَقُوا أَبَاكَ وَ جَدَّكَ وَ سَمِعُوا مِنْهُمَا الْحَدِيثَ فَرُبَّمَا كَانَ الشَّيْ ءُ يُبْتَلَى بِهِ بَعْضُ أَصْحَابِنَا وَ لَيْسَ عِنْدَهُمْ فِي ذَلِكَ شَيْ ءٌ يُفْتِيهِ وَ عِنْدَهُمْ مَا يُشْبِهُهُ يَسَعُهُمْ أَنْ يَأْخُذُوا بِالْقِيَاسِ فَقَالَ لَا إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالْقِيَاسِ فَقُلْتُ

لَهُ لِمَ تَقُولُ ذَلِكَ فَقَالَ إِنَّهُ لَيْسَ بِشَيْ ءٍ إِلَّا وَ قَدْ جَاءَ فِی الْکِتَابِ وَ السُّنَّهِ.

ص: ۳۰۴

۱- و فی نسخه: عبد اللّه بن سنان

ختص، الإختصاص ابن عیسی عن الحسن بن فضال مثله

**[ترجمه]بصائر الدرجات: سماعه از امام کاظم علیه السلام روایت کرد: از امام علیه السلام پرسیدم: همانا بعضی از اصحاب، از پدر و جد شما حدیث شنیدند، ولی در بعضی موارد حدیثی وجود ندارد ولی شبیه آن وجود دارد، آیا می توانند قیاس کنند؟ فرمود: نه، پیشینیان با قیاس هلاک شدند، همه چیز در کتاب و سنت است. - . بصائرالدرجات ۶: ۳۲۲ ب ۱۵ ح ۳ -

ص: ۳۰۴

اختصاص: حسن بن فضال مثل آن روایت کرده است. - . اختصاص: ۲۸۱ -

**[ترجمه]

بیان

قوله لم تقول ذلک لعل مراده به أن هذا یضیق الأمر علی الناس فأجاب علیه السلام بأنه لا إشکال فیه إذ ما من شی ء إلا و قد ورد فیه کتاب أو سنه أو مراده السؤال عن عله عدم جواز القیاس فأجاب علیه السلام بأنه لا حاجه إلیه أو یصیر سببا لمخالفه ما ورد فی الکتاب و السنه و یؤید الثانی ما فی الإختصاص فقلت له لم لا یقبل ذلک (۱)

**[ترجمه]مراد راوی شاید این باشد که اگر نص نباشد و قیاس هم جائز نباشد، کار بر مردم تنگ می شود. امام پاسخ داد: همه چیز در کتاب و سنت است. یا مراد راوی این باشد که چرا قیاس جائز نیست؟ امام پاسخ می دهد: نیازی به قیاس نیست، یا این که قیاس سبب مخالفت با کتاب و سنت می گردد و همین معنا در روایت اختصاص مورد تأئید می باشد.

**[ترجمه]

«۴۸»

ختص، الإختصاص یر، بصائر الدرجات السِّنْدِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَکِیمٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ تَفَقَّهْنَا فِی الدِّینِ وَ رُوِّینَا وَ رُبَّمَا وَرَدَ عَلَیْنَا رَجُلٌ قَدِ ابْتُلِیَ بِشَیْ ءٍ صَغِیرٍ الَّذِی مَا عِنْدَنَا فِیهِ بِعَیْنِهِ شَیْ ءٌ وَ عِنْدَنَا مَا هُوَ یُشْبِهُهُ مِثْلَهُ أَ فَنُفْتِیهِ بِمَا یُشْبِهُهُ قَالَ لَا وَ مَا لَکُمْ وَ الْقِیَاسَ فِی ذَلِکَ هَلَکَ مَنْ هَلَکَ بِالْقِیَاسِ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَتَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِمَا یَکْتَفُونَ بِهِ قَالَ أَتَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِمَا اسْتَغْنَوْا بِهِ فِی عَهْدِهِ وَ بِمَا یَکْتَفُونَ بِهِ مِنْ بَعْدِهِ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ قَالَ قُلْتُ ضَاعَ مِنْهُ شَیْ ءٌ قَالَ لَا هُوَ عِنْدَ أَهْلِهِ.

**[ترجمه]اختصاص، بصائر الدرجات: محمد بن حکیم می گوید: به ابوالحسن علیه السلام عرض کردم: ما در دین فقیه هستیم و برای ما روایت شده است، چه بسا شخصی مسائلی جزئی می پرسد و پاسخ وی را عیناً نداریم، ولی شبیه آن موجود است، می توانیم پاسخ دهیم؟ فرمود: شما را با قیاس که باعث هلاکت شود چه کار؟ پیامبر همه چیز را تا قیامت بیان کرده که نزد ما موجود است. عرض کردم: آیا چیزی از احکام پیامبر از بین نرفته است؟ فرمود: نه، آن در نزد اهلش است. - .

اختصاص: ۲۸۳ -

**[ترجمه]

بیان

لعل قوله بالقياس بيان لقوله فی ذلک و يحتمل أن يكون فی ذلک متعلقا بالقياس و ليس فی الإختصاص قوله بالقياس.

**[ترجمه]شاید مراد به قیاس، بیان قول آن حضرت باشد و احتمال دارد «فی ذلک» متعلق به قیاس باشد. و در نسخه اختصاص «بالقیاس» موجود نیست.

**[ترجمه]

«۴۹»

سن، المحاسن ابْنُ مِهْرَانَ عَنِ ابْنِ عَمِيرَةَ عَنْ أَبِی الْمَغْرَاءِ عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام إِنَّ عِنْدَنَا مَنْ قَدْ أَدْرَکَ أَبَاکَ وَ جَدَّکَ وَ إِنَّ الرَّجُلَ يُبْتَلَی بِالشَّیْ ءِ لَا يَكُونُ عِنْدَنَا فِيهِ شَیْ ءٌ فَنَقِيسُ فَقَالَ إِنَّمَا هَلَکَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ قَاسُوا (۲)

**[ترجمه]المحاسن: سماعه می گوید: به ابوالحسن علیه السلام عرض کردم: بعضی اصحاب پیامبر صلی الله علیه وآله پدر و جدت را دیده اند. شخصی به مسئله‌ای مبتلا می شود، پاسخ آن نزد ما نیست، می توانیم از طریق قیاس پاسخ دهیم؟ فرمود: نه! قیاس باعث هلاکت کسانی شد که پیش از شما بودند. - . محاسن: ۲۱۲ ب ۷ ح ۸۷ -

**[ترجمه]

«۵۰»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ قَوْماً مِنْ أَصْحَابِنَا قَدْ تَفَقَّهُوا وَ أَصَابُوا عِلْماً وَ رَوَوْا أَحَادِيثَ فَيَرِدُ عَلَيْهِمُ الشَّیْ ءُ فَيَقُولُونَ بِرَأْيِهِمْ فَقَالَ لَا وَ هَلْ هَلَکَ مَنْ مَضَی إِلَّا بِهَذَا وَ أَشْبَاهِهِ.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن حکیم می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: گروهی از اصحاب فقیه و عالم و راوی احادیثند، آیا وقتی از آنان پرسشی شود، می توانند به رأی شان پاسخ بگویند؟ فرمود: نه! آیا گذشتگان جز به این کار و امثال آن هلاک شدند؟ - . محاسن: ۲۱۲ ب ۷ ح ۸۸ -

**[ترجمه]

«۵۱»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَکِیمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ

ص: ۳۰۵

۱- و یؤید الأول ما یأتی بعده من قوله: أتی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله بما یکتفون به؟.

۲- الظاهر اتّحاده مع ما تقدم تحت الرقم ۴۸ و ان اختلفا بالاجمال و التفصیل

مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ فُقِّهْنَا فِی الدِّینِ وَ أَغْنَانَا اللَّهُ بِکَمْ عَنِ النَّاسِ حَتَّی إِنَّ الْجَمَاعَهَ مِنَّا لَیَکُونُ فِی الْمَجْلِسِ مَا یَسْأَلُ رَجُلٌ صَاحِبَهُ یَحْضُرُهُ الْمَسْأَلَهُ وَ یَحْضُرُهُ جَوَابُهَا مَنّاً مِنَ اللَّهِ عَلَیْنَا بِکُمْ فَرُبَّمَا وَرَدَ عَلَیْنَا الشَّیْ ءُ لَمْ یَأْتِنَا فِیهِ عَنْکَ وَ عَنْ آبَائِکَ شَیْ ءٌ فَنَنْظُرُ إِلَی أَحْسَنِ مَا یَحْضُرُنَا وَ أَوْفَقِ الْأَشْیَاءِ لِمَا جَاءَنَا مِنْکُمْ فَنَأْخُذُ بِهِ فَقَالَ هَیْهَاتَ هَیْهَاتَ فِی ذَلِکَ وَ اللَّهِ هَلَکَ مَنْ هَلَکَ یَا ابْنَ حَکِیمٍ ثُمَّ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ أَبَا حَنِیفَهَ یَقُولُ (۱) قَالَ عَلِیٌّ وَ قُلْتُ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ حَکِیمٍ لِهِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ وَ اللَّهِ مَا أَرَدْتُ إِلَّا أَنْ یُرَخِّصَ لِی فِی الْقِیَاسِ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن حکیم می گوید:

ص: ۳۰۵

به امام موسی کاظم علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم! ما در دین فقیه و به برکت شما از مردم بی نیاز گشته ایم، حتی اصحاب ما وقتی در مجلسی هستند، شخصی از دیگری سؤال نمی کند مگر اینکه در نزد او آن مسئله و جوابش حاضر است، و این منّت خدا است بر ما که به برکت وجود شما است. چه بسا مسئله ای از ما سؤال می‌شود که در آن مورد از شما و پدران شما، پاسخی نداریم، پس ما آیا می توانیم نیکوترین چیزی که در نزد ما است و موافق ترین چیزی که از روایات شما داریم را بگیریم و با آن پاسخ دهیم؟

فرمود: هرگز! هرگز! قسم به خدا این باعث هلاکت است. خدا ابوحنیفه را لعنت کند که می گفت: علی چنین گفته و من چنین می گویم. - محمد بن حکیم به هشام بن حکم گفت: به خدا سوگند! می خواستم از امام اجازه قیاس بگیرم. - - . محاسن: ۲۱۲ ب ۷ ح ۸۹ -

**[ترجمه]

بیان

قوله ما یسأل رجل صاحبه فی بعض النسخ إلا یحضره و هو ظاهر و فی أکثر النسخ یحضره بغیر أداه الاستثناء فتکون کلمه ما نافیه أیضا أی لا یحتاج أحد من أهل المجلس أن یسأل صاحبه عن مسأله و جمله یحضره مستأنفه أو موصوله و هی مع صلتها مبتدأ و قوله یحضره خبر أو الجمله استئنافیه أو صفه للمجلس و الأول أظهر.

**[ترجمه]گفته راوی «کسی که جواب سؤالی را می داند، از همراهش نمی پرسد» در بعضی نسخه ها «الایحضره» آمده؛ یعنی اگر این که حضور ذهن دارد، و این مطلب، ظاهر است. در بیشتر نسخه ها واژه «یحضره» بدون ادات استثناء آمده و کلمه «ما» در «ما یسأل رجل صاحبه» نافیه است و مفهومش این است که: هیچ کس از اهل مجلس نیاز ندارد تا از دوستش مسئله را بپرسد (چون می داند). از لحاظ ادبی در این عبارت چند احتمال وجود دارد.

۱. جمله «یحضره» مستأنفه باشد . جمله «ما یسأل...» صله و موصول با هم مبتداء، و جمله «یحضره» خبر آن باشد. ۳. جمله «ما یسأل...» استثنا فیه باشد. «ما یسأل...» صفت برای مجلس باشد. و احتمال اول از این چهار احتمال اظهر است.

**[ترجمه]

«۵۲»

سن، المحاسن الْوَشَّاءُ عَنِ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَرِدُ عَلَیْنَا أَشْیَاءُ لَیْسَ نَعْرِفُهَا فِی کِتَابٍ وَ لَا سُنَّةٍ فَنَنْظُرُ فِیهَا (۳) فَقَالَ لَا أَمَا إِنَّکَ إِنْ أَصَبْتَ لَمْ تُؤْجَرْ وَ إِنْ کَانَ خَطَأً کَذَبْتَ عَلَی اللَّهِ.

سن، المحاسن ابن محبوب أو غیره عن المثنی مثله.

**[ترجمه]المحاسن: ابوبصیر گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: سؤالاتی از ما می شود که از کتاب و سنت نمی توانیم پاسخ دهیم، می توانیم با قیاس و نظر شخصی پاسخ دهیم؟ فرمود: نه! زیرا اگر به واقع برسی اجر نداری و اگر اشتباه باشد، به خدا دروغ بسته ای. - . محاسن: ۲۱۲ ب ۷ ح ۹۰ -

المحاسن: مثنی مثل آن را روایت کرده است. - . محاسن: ۲۱۲ ب ۷ ح ۹۹ -

**[ترجمه]

«۵۳»

سن، المحاسن أَبِی عَنِ النَّضْرِ عَنْ دُرُسْتَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَکِیمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام إِنَّا نَتَلَاقَی فِیمَا بَیْنَنَا فَلَا یَکَادُ یَرِدُ عَلَیْنَا إِلَّا وَ عِنْدَنَا فِیهِ شَیْ ءٌ وَ ذَلِکَ شَیْ ءٌ أَنْعَمَ اللَّهُ بِهِ عَلَیْنَا بِکُمْ وَ قَدْ یَرِدُ عَلَیْنَا الشَّیْ ءُ وَ لَیْسَ عِنْدَنَا فِیهِ شَیْ ءٌ وَ عِنْدَنَا مَا یُشْبِهُهُ فَنَقِیسُ عَلَی أَحْسَنِهِ فَقَالَ لَا وَ مَا لَکُمْ وَ لِلْقِیَاسِ ثُمَّ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ أَبَا فُلَانٍ کَانَ یَقُولُ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام وَ قُلْتُ وَ قَالَ الصَّحَابَةُ وَ قُلْتُ ثُمَّ قَالَ لِی أَ کُنْتَ تَجْلِسُ إِلَیْهِ قُلْتُ لَا وَ لَکِنْ هَذَا قَوْلُهُ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام إِذَا جَاءَکُمْ مَا تَعْلَمُونَ فَقُولُوا وَ إِذَا جَاءَکُمْ مَا لَا تَعْلَمُونَ

۱- و فی نسخه: کان یقول

۲- الظاهر اتّحاده مع ما یأتی تحت الرقم ۵۴

۳- أی برأینا و قیاسنا

فَهَا وَ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى فَمِهِ فَقُلْتُ وَ لِمَ ذَاكَ قَالَ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَتَى النَّاسَ بِمَا اكْتَفَوْا بِهِ عَلَى عَهْدِهِ وَ مَا يَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ مِنْ بَعْدِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن حکیم گوید: به امام کاظم علیه السلام عرض کردم: ما با هم دیدار داریم. بسیاری از سؤالاتی که از ما می شود را به برکت وجود شما پاسخ می دهیم، اما در پاسخ برخی سؤالات جوابی نداریم ولی شبیه آن نزد ما موجود است، می توانیم به بهترین آن قیاس کنیم؟ فرمود: نه! شما را با قیاس چه کار؟ خدا ابوفلان را لعنت کند که می گفت: علی چنین گفته و من چنین می گویم و صحابه چنین گفته و من چنین می گویم. آیا شما نزد او می روید؟ عرض کردم: نه! ولی می دانم چنین می گوید. فرمود: اگر می دانید، پاسخ دهید؟ و اگر نه، ساکت باشید.

ص: ۳۰۶

در این هنگام حضرت دستش را روی دهانش گذاشت. عرض کردم: چرا؟ فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله حکم همه چیز تا قیامت را آورده است. - . محاسن: ۲۱۲ ب ۷ ح ۹۱ -

**[ترجمه]

بیان

الظاهر أن ها حرف تنبيه و وضع اليد على الفم إشاره إلى السكوت و ما قيل من أنه اسم فعل بمعنى خذ و الإشاره لتعيين موضع الأخذ فلا يخفى بعده.

**[ترجمه]ظاهراً «هاء» حرف تنبیه است و دست گذاشتن به دهان، اشاره به سکوت است. اما این که بعضی گفته اند: «هاء» اسم فعل به معنای «خُذ» است و اشاره برای تعیین جایگاه اخذ است، دور به نظر می رسد.

**[ترجمه]

«۵۴»

سن، المحاسن ابْنُ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الطَّيَّارِ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام تُخَاصِمُ النَّاسَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ وَ لَا يَسْأَلُونَكَ عَنْ شَيْ ءٍ إِلَّا قُلْتَ فِيهِ شَيْئاً قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَأَيْنَ بَابُ الرَّدِّ إِذاً.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن طیار می گوید: امام باقر علیه السلام برایم فرمود: با مردم جدل می کنی؟ عرض کردم: بلی. فرمود: هر چه از تو می پرسند جواب می دهی؟ عرض کردم: بلی. فرمود: پس باب رد کجا است؟. - . محاسن: ۲۱۲ ب ۷ ح ۹۲ -

**[ترجمه]

«۵۵»

سن، المحاسن الْبَزَنْطِيُّ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِنَا لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام نَقِيسُ عَلَى الْأَثَرِ نَسْمَعُ الرِّوَايَةَ فَنَقِيسُ عَلَيْهَا فَأَبَی ذَلِکَ وَ قَالَ فَقَدْ رَجَعَ الْأَمْرُ إِذاً إِلَيْهِمْ فَلَيْسَ مَعَهُمْ لِأَحَدٍ أَمْرٌ.

**[ترجمه]المحاسن: بزنطی می گوید: بعضی از اصحاب از امام رضا علیه السلام پرسید: اثر و روایتی را که می شنویم، بر آن قیاس هم می کنیم؟ امام علیه السلام نهی کرد و فرمود: در این صورت بازگشت امور به اهل قیاس است و کسی دیگر کاره ای نیست. - . محاسن: ۲۱۲ ب ۷ ح ۹۳ -

**[ترجمه]

بیان

ضمیرا الجمع راجعان إلی المعصومین علیهم السلام أی یجب إرجاع الأمر إلیهم إذا أشکل علیکم إذ لیس لأحد معهم أمر و یحتمل رجوعهما إلی أصحاب القیاس بل هو أظهر.

**[ترجمه]یعنی تمام کارها به معصومین علیهم السلام بر می گردد و واجب است در مشکلات به آنان رجوع شود؛ زیرا در برابر آن ها کسی کاره ای نیست. و احتمال دارد معنای حدیث چنین باشد: وقتی شما هر سؤالی را جواب می دهید و قیاس می کنید، دیگر جایی برای اهل بیت علیهم السلام نمی ماند.

**[ترجمه]

«۵۶»

سن، المحاسن عُثْمَانُ بْنُ عِيسَى قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام عَنِ الْقِيَاسِ فَقَالَ وَ مَا لَكُمْ وَ لِلْقِيَاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُسْأَلُ كَيْفَ أَحَلَّ وَ كَيْفَ حَرَّمَ.

**[ترجمه]المحاسن: عثمان بن عیسی می گوید: از امام موسی کاظم علیه السلام درباره قیاس پرسیدم؟ فرمود: شما را با قیاس چه کار؟ همانا از خدا سؤال نمی شود، که چگونه چیزی را حلال و حرام کرد. - . محاسن: ۲۱۲ ب ۷ ح ۹۴ -

**[ترجمه]

«۵۷»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بِشْرٍ الْأَسْلَمِيِّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ وَرَقَةُ يَسْأَلُهُ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنْتُمْ قَوْمٌ تَحْمِلُونَ الْحَلَالَ عَلَى السُّنَّةِ وَ نَحْنُ قَوْمٌ نَتَّبِعُ عَلَى الْأَثَرِ.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن بشر اسلمی می گوید: نزد امام صادق علیه السلام بودم، ورقه از ایشان سؤالی نمود، امام فرمود: گروه شما حلال را بر سنّت تحمیل می کنید، ولی ما تابع روایات پیامبر هستیم. - . محاسن: ۲۱۲ ب ۷ ح ۹۵ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام تحملون الحلال کذا فی النسخ و لعله کان بالخاء المعجمه أی تحملون الخصال و الأحکام علی السنه من غیر أن یکون فیها أی تقیسون الأشیاء بما ورد فی السنه و علی المهمله لعل المراد أنکم تحملون الشی ء الحلال الذی لم یرد فیه أمر و لا نهی علی ما ورد فی السنه فیه أمر أو نهی بالقیاس الباطل.

**[ترجمه]«تحملون الحلال» در نسخه ها چنین است، اما در نسخه الخصال و در خبر دیگر «تخملون الحلال» به کار رفته. بنا بر اول معنای آن چنین است که خصلت ها و احکام را بر سنت حمل می کنید، در حالی که در سنت چنین چیزی وجود ندارد و به عبارت بهتر، شما اشیاء را بر چیزی که در سنت آمده قیاس می کنید و این کار تحمیل بر سنت است؛ بنابر این شاید مراد این باشد که شما چیز حلالی را که در مورد آن امر و نهی نیامده، به آنچه که در مورد آن امر و نهی وارد شده حمل می کنید، یعنی قیاس می کنید.

**[ترجمه]

«۵۸»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ فَضَالَهَ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ عَنْ فُضَیْلٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع

ص: ۳۰۷

قَالَ: إِنَّ السُّنَّهَ لَا تُقَاسُ وَ كَيْفَ تُقَاسُ السُّنَّهُ وَ الْحَائِضُ تَقْضِی الصِّيَامَ وَ لَا تَقْضِی الصَّلَاهَ.

**[ترجمه]المحاسن: فضيل می گويد: امام باقر عليه السلام فرمود:

ص: ۳۰۷

سنت قیاس نمی شود، و گرنه چگونه است که زن حائض روزه را قضا ولی نماز را قضا نمی کند؟ - . محاسن: ۲۱۴ ب ۷ ح ۹۶ -

**[ترجمه]

«۵۹»

سن، المحاسن الْقَاسِمُ بْنُ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِی كِتَابِ آدَابِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام لَا تَقِيسُوا الدِّينَ فَإِنَّ أَمْرَ اللَّهِ لَا يُقَاسُ وَ سَيَأْتِی قَوْمٌ يَقِيسُونَ وَ هُمْ أَعْدَاءُ الدِّينِ.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: در کتاب «آداب علی علیه السلام» آمده: در دین و امر خدا نباید قیاس کرد، به زودی گروه «قیاس گرایان» که دشمنان دینند، خواهند آمد. - . محاسن: ۲۱۵ ب ۷ ح ۹۸ -

**[ترجمه]

«۶۰»

ضا، فقه الرضا عليه السلام أَرْوِی عَنِ الْعَالِمِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: كُلُّ بِدْعَهٍ ضَلَالَهٌ وَ كُلُّ ضَلَالَهٍ إِلَى النَّارِ (۱)

**[ترجمه]فقه الرضا: امام رضا علیه السلام فرمود: هر بدعتی گمراهی و هر گمراهی سرانجامش آتش است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۸۳ ب ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۶۱»

وَ نَرْوِی أَنَّ أَدْنَى الشِّرْكِ أَنْ يَبْتَدِعَ الرَّجُلُ رَأْياً فَيُحِبَّ عَلَيْهِ وَ يُبْغِضَ.

**[ترجمه]نزدیک ترین چیز به شرک این است که رأی تازه ای را در دین بدعت گذارد و بر سر آن دوستی و دشمنی کند. - . همان -

**[ترجمه]

«۶۲»

وَ نَرْوِی مَنْ رَدَّ صَاحِبَ بِدْعَهٍ عَنْ بِدْعَتِهِ فَهُوَ سَبِیلٌ مِنْ سُبُلِ اللَّهِ.

**[ترجمه]باز داشتن بدعت گذار از بدعتش، از راه های خداوند است. - . همان -

**[ترجمه]

«۶۳»

وَ أَرْوِی مَنْ دَعَا النَّاسَ إِلَی نَفْسِهِ وَ فِیهِمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُ فَهُوَ مُبْتَدِعٌ ضَالٌّ.

**[ترجمه]کسی که مردم به سوی خود فرا خواند، در حالی که در میان آنان داناتری وجود دارد، او بدعت گذار گمراه است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۸۳ – ۳۸۴ ب ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۶۴»

وَ نَرْوِی مَنْ طَلَبَ الرِّئَاسَهَ لِنَفْسِهِ هَلَکَ فَإِنَّ الرِّئَاسَهَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِأَهْلِهَا.

**[ترجمه]ریاست خواهی باعث هلاکت است، زیرا ریاست برای اهلش کارساز است. - . فقه الرضا علیه السلام: ۳۸۴ ب ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۶۵»

سر، السرائر مِنْ کِتَابِ الْمَشْیَخَهِ لِابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْهَیْثَمِ بْنِ وَاقِدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ عِنْدَنَا بِالْجَزِیرَهِ رَجُلًا رُبَّمَا أَخْبَرَ مَنْ یَأْتِیهِ یَسْأَلُهُ عَنِ الشَّیْ ءِ یُسْرَقُ أَوْ شِبْهِ ذَلِکَ أَ فَنَسْأَلُهُ فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ مَشَی إِلَی سَاحِرٍ أَوْ کَاهِنٍ أَوْ کَذَّابٍ یُصَدِّقُهُ بِمَا یَقُولُ فَقَدْ کَفَرَ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ کِتَابٍ.

**[ترجمه]سرائر: از کتاب المشیخه: هیثم بن واقد می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: در جزیره، که محل زندگی ما است، مردی وجود دارد که از اشیاء گم شده و غیر آن خبر می دهد، آیا از او بپرسیم؟ فرمود: پیامبر فرمود: کسی که به سوی جادوگر، کاهن و کذاب رود و آن ها را تصدیق نماید، به کتاب خدا کافر گشته است. - . سرائر ۳: ۵۹۳ -

**[ترجمه]

«۶۶»

سر، السرائر مِنْ كِتَابِ الْمَشِيخَهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِى حَمْزَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِى جَعْفَرٍ عليه السلام مَا أَدْنَى النَّصْبِ قَالَ أَنْ تَبْتَدِعَ شَيْئاً فَتُحِبَّ عَلَيْهِ وَ تُبْغِضَ عَلَيْهِ.

**[ترجمه]سرائر: از كتاب المشيخه: ابوحمزه مى گويد: به امام صادق عليه السلام عرض كردم: نزديك ترين چيز به شرك چيست؟ فرمود: اين كه چيزى را بدعت گذارى و بر سر آن دوستى و دشمنى كنى. -. سرائر ۳: ۵۹۴ -

**[ترجمه]

«۶۷»

غو، غوالى اللئالى قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله تَعْمَلُ هَذِهِ الْأُمَّهُ بُرْهَهً بِالْكِتَابِ وَ بُرْهَهً بِالسُّنَّهِ وَ بُرْهَهً بِالْقِيَاسِ (۲) فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ فَقَدْ ضَلُّوا.

**[ترجمه]عوالى اللئالى: پيامبر صلى الله عليه وآله فرمود: اين امت مدتى به كتاب و مدتى به سنت و پس زمانى به قياس عمل خواهند كرد، كه در اين صورت گمراه مى شوند. -. عوالى اللئالى ۴: ۶۴ ح ۱۸ -

**[ترجمه]

«۶۸»

وَ قَالَ صلى الله عليه و آله إِيَّاكُمْ وَ أَصْحَابَ الرَّأْيِ فَإِنَّهُمْ أَعْيَتْهُمُ السُّنَنُ أَنْ يَحْفَظُوهَا فَقَالُوا فِى الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ بِرَأْيِهِمْ فَأَحَلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَ حَرَّمُوا مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا.

**[ترجمه]پيامبر فرمود از اصحاب رأى بپرهيزيد، چون آنان از حفظ سنت ناتوانند. با رأى خود حلال را حرام و حرام را حلال مى كنند كه در اين صورت، گمراه و گمراه كننده اند. -. عوالى اللئالى ۴: ۶۵ ح ۲۱ -

**[ترجمه]

«۶۹»

جا، المجالس للمفيد الصَّدُوقُ عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ

۱- یأتی مثله مسندا تحت الرقم ۷۲ و تقدم مثله فی باب البدعه و السنه

۲- البرهه بضم الباء و فتحها مع سکون الراء: قطعه من الزمان طویله أو عموما

عُثْمَانَ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا زُرَارَهُ إِیَّاکَ وَ أَصْحَابَ الْقِیَاسِ فِی الدِّینِ فَإِنَّهُمْ تَرَکُوا عِلْمَ مَا وُکِّلُوا بِهِ (۱) وَ تَکَلَّفُوا مَا قَدْ کُفُوهُ یَتَأَوَّلُونَ الْأَخْبَارَ وَ یَکْذِبُونَ عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ کَأَنِّی بِالرَّجُلِ مِنْهُمْ یُنَادَی مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ قَدْ تَاهُوا وَ تَحَیَّرُوا فِی الْأَرْضِ وَ الدِّینِ.

**[ترجمه]مجالس مفید:

ص: ۳۰۸

زراره گوید: امام باقر علیه السلام به من فرمود: از اصحاب قیاس در دین دوری کن، زیرا آنان علم آنچه به آنان محول شده است را ترک کرده اند و خود را به خاطر آنچه از آنان باز داشته شده است، به زحمت

انداختند. احادیث را تاویل می کنند و بر خدای عزوجل دروغ می بندند، گویا شخصی از آنها پیشاپیش فریاد می کند، در زمین و دین خدا حیران و سرگردان شدند. - . امالی مفید: ۵۱ – ۵۲ م ۶ ح ۱۲ -

**[ترجمه]

«۷۰»

جا، المجالس للمفید الصَّدُوقُ عَنِ ابْنِ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ غَیْرِ وَاحِدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَعَنَ اللَّهُ أَصْحَابَ الْقِیَاسِ فَإِنَّهُمْ غَیَّرُوا کَلَامَ اللَّهِ وَ سُنَّهَ رَسُولِهِ صلی الله علیه و آله وَ اتَّهَمُوا الصَّادِقِینَ علیهم السلام فِی دِینِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ(۲)

**[ترجمه]مجالس مفید: امام صادق علیه السلام فرمود: خدا اصحاب قیاس را لعنت کند، زیرا آنان سخن خدا وپیامبر خدا را تغییر دادند و راستگویان در دین خدا را متهم ساختند. - . امالی مفید: ۱۸۷ – ۱۸۸ م ۲۳ -

**[ترجمه]

«۷۱»

جا، المجالس للمفید أَحْمَدُ بْنُ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ أَبِی یَحْیَی قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ صَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْمِنْبَرَ فَتَغَیَّرَتْ وَجْنَتَاهُ وَ الْتُمِعَ لَوْنُهُ ثُمَّ أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ فَقَالَ یَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِینَ إِنَّمَا بُعِثْتُ أَنَا وَ السَّاعَهُ کَهَاتَیْنِ قَالَ ثُمَّ ضَمَّ السَّبَّاحَتَیْنِ ثُمَّ قَالَ یَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِینَ إِنَّ أَفْضَلَ الْهَدْیِ هَدْیُ مُحَمَّدٍ وَ خَیْرَ الْحَدِیثِ کِتَابُ اللَّهِ وَ شَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا أَلَا وَ کُلُّ بِدْعَهٍ ضَلَالَهٌ أَلَا وَ کُلُّ ضَلَالَهٍ فَفِی النَّارِ أَیُّهَا النَّاسُ مَنْ تَرَکَ مَالًا فَلِأَهْلِهِ وَ لِوَرَثَتِهِ وَ مَنْ تَرَکَ کَلًّا أَوْ ضَیَاعاً فَعَلَیَّ وَ إِلَیَّ (۳).

**[ترجمه]مجالس مفید: منصور بن ابی یحیی گوید: رسول خدا صلی الله علیه و اله بر فراز منبر برآمد و در حالی که رنگ از

چهره اش پریده بود رو به مردم نموده، فرمود: ای مسلمانان بعثت من با قیامت مانند این دو انگشتم توأم است- و دو انگشت سبّابه خود را کنار هم قرار داد-. سپس فرمود: ای مسلمانان همانا برترین روش، روش محمّد است، و بهترین گفتار، کتاب خدا است، و بدترین امور، امور جدید و نو پدید است. آگاه باشید که هر بدعتی گمراهی است، و جای هر گونه گمراهی در آتش است. ای مردم هر کس پس از خود مالی بگذارد از برای اهل و وارثان اوست، و هر کس عیال و نانخوری بر جای گذارد سرپرستی آنان بر عهده من است. - . امالی المفید: ۱۸۷ م ۲۳ ح ۱۴ -

**[ترجمه]

«۷۲»

کش، رجال الکشی مُحَمَّدُ بْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمِسْمَعِیِّ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ سِرْحَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنِّی لَأُحَدِّثُ الرَّجُلَ الْحَدِیثَ وَ أَنْهَاهُ عَنِ الْجِدَالِ وَ الْمِرَاءِ فِی دِینِ اللَّهِ وَ أَنْهَاهُ عَنِ الْقِیَاسِ فَیَخْرُجُ مِنْ عِنْدِی فَیُأَوِّلُ حَدِیثِی عَلَی غَیْرِ تَأْوِیلِهِ إِنِّی أَمَرْتُ قَوْماً أَنْ یَتَکَلَّمُوا وَ نَهَیْتُ قَوْماً فَکُلٌّ یُأَوِّلُ لِنَفْسِهِ یُرِیدُ الْمَعْصِیَهَ لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ فَلَوْ سَمِعُوا وَ أَطَاعُوا لَأَوْدَعْتُهُمْ مَا أَوْدَعَ أَبِی أَصْحَابَهُ إِنَّ أَصْحَابَ أَبِی کَانُوا زَیْناً أَحْیَاءً وَ أَمْوَاتاً.

ص: ۳۰۹

۱- لعل المراد أنهم ترکوا علم ما یجب معرفته أی معرفه الامام و من یجب الرجوع إلیه فی أمر الدین و تکلفوا ما قد بینوه الأئمّه و من عندهم علم الکتاب

۲- لانهم لم یقبلوا من الصادقین ما یروی عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله. و یلجئون إلی القیاس و الرأی زعما عدم ورود النصّ منه صلّی اللّه علیه و آله

۳- تقدم الحدیث مع شرح ألفاظه فی باب البدعه و السنه

**[ترجمه]رجال الکشی: داود بن سرطان می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: من به شخصی حدیث می گویم و او را از جدال و لجاجت در دین خدا نهی و از قیاس نهی می نمایم. از پیش من که بیرون می رود، حدیثم را به صورت ناصحیح تأویل می کند. من گروهی را فرمان سخن گفتن دادم و گروهی را از سخن گفتن نهی کردم، ولی هر کس به نفع خود تأویل می کند؛ اینان نافرمانی خدا و رسول می کنند. اگر بشنوند و اطاعت کنند، امانتی را به آنان بسپارم که پدرم به اصحاب سپرد؛ زیرا اصحاب پدرم، در زندگی و مرگ زینت ما بودند. - . اختیار معرفه الرجال ۳: ۵۰۷ – ۵۰۸ ح ۴۳۳ -

ص: ۳۰۹

**[ترجمه]

«۷۳»

کش، رجال الکشی جَبْرَئِیلُ بْنُ أَحْمَدَ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحِیمِ الْقَصِیرِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام ائْتِ زُرَارَهَ وَ بُرَیْداً وَ قُلْ لَهُمَا مَا هَذِهِ الْبِدْعَهُ أَ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ کُلُّ بِدْعَهٍ ضَلَالَهٌ فَقُلْتُ لَهُ إِنِّی أَخَافُ مِنْهُمَا فَأَرْسَلَ مَعِی لَیْثَ الْمُرَادِیِّ فَأَتَیْنَا زُرَارَهَ فَقُلْنَا لَهُ مَا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ وَ اللَّهِ لَقَدْ أَعْطَانِیَ الِاسْتِطَاعَهَ وَ مَا شَعَرَ وَ أَمَّا بُرَیْدٌ فَقَالَ وَ اللَّهِ لَا أَرْجِعُ عَنْهَا أَبَداً.

**[ترجمه]رجال الکشی: عبدالرحیم قصیر می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: برو به زراره و برید بگو: این بدعت چیست؟ آیا نمی دانید پیامبر صلی الله علیه وآله فرمود: هر بدعتی گمراهی است؟ عرض کردم: من از آن ها می ترسم. حضرت لیث مرادی را همراه من فرستادند. پیام حضرت را، به آن دو رساندیم. زراره گفت: قسم به خدا! ناخود آگاه، به من استطاعت داده. ولی برید گفت: از نظر خودم هرگز باز نخواهم گشت. - . اختیار معرفه الرجال ۳: ۵۰۹ ح ۴۳۷ -

**[ترجمه]

بیان

کان بدعتهما فی القول بالاستطاعه و سیأتی تحقیقها.

**[ترجمه]بدعت آن ها در مورد موضوع «استطاعت» بوده که تحقیقش به زودی می آید.

**[ترجمه]

«۷۴»

ختص، الإختصاص عَلَاءٌ (۱) عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام (۲) یَقُولُ لَا دِینَ لِمَنْ دَانَ بِطَاعَهِ مَنْ یَعْصِی اللَّهَ وَ لَا دِینَ لِمَنْ دَانَ بِفِرْیَهِ بَاطِلٍ عَلَی اللَّهِ وَ لَا دِینَ لِمَنْ دَانَ بِجُحُودِ شَیْ ءٍ مِنْ آیَاتِ اللَّهِ.

**[ترجمه]اختصاص: محمد می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: دین ندارد کسی که با اطاعت از شخص معصیت کار دین داری نماید. دین ندارد کسی که به دروغ و باطل بر خدا دین داری کند. دین ندارد کسی که به انکار چیزی از آیات خدا دین داری کند. - . اختصاص: ۲۵۸ -

**[ترجمه]

أقول

قال أبو الفتح الكراجكی فی كنز الفوائد بعد إقامه الدلائل علی مخاصم كان یجوز القیاس فی الشرعیات و لو فرضنا جواز تكلیف العباد بالقیاس فی السمعیات لم یكن بد من ورود السمع بذلك إما فی القرآن أو فی صحیح الأخبار و فی خلو السمع من تعلق التكلیف به دلاله علی أن الله تعالی لم یكلف خلقه به قال فإنا نجد ذلك فی آیات القرآن و صحیح الأخبار قال الله عز و جل فَاعْتَبِرُوا یا أُولِی الْأَبْصارِ (۳) فأوجب الاعتبار و هو الاستدلال و القیاس و قال فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ یَحْكُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْكُمْ (۴) فأوجب بالمماثله المقایسه

وَ رُوِیَ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله لَمَّا أَرْسَلَ مَعَاذاً إِلَی الْیَمَنِ قَالَ لَهُ بِمَا ذَا تَقْضِی قَالَ بِكِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِی كِتَابِ اللَّهِ قَالَ بِسُنَّهِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِی سُنَّهِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ أَجْتَهِدُ رَأْیِی فَقَالَ صلی الله علیه و آله الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَا یَرْضَاهُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ.

وَ رُوِیَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام أَنَّهُ سُئِلَ فَقِیلَ بِمَا ذَا كَانَ یَحْكُمُ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ بِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ یَجِدْ فَسُنَّهِ رَسُولِ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ یَجِدْ رَجَمَ فَأَصَابَ.

فهذا كله دلیل علی صحه القیاس و الأخذ بالاجتهاد و الظن و الرأی

ص: ۳۱۰

۱- هو العلاء بن رزین.

۲- و فی نسخه: سمعت أبا عبد اللّه علیه السلام

۳- الحشر: ۲.

۴- المائده: ۹۵

فقلت له أما قول الله فَاعْتَبِرُوا يا أَولِى الْأَبْصارِ فليس لك حجه على موضع القياس لأن الله تعالى ذكر أمر اليهود و جنايتهم على أنفسهم فى تخريب بيوتهم بأيديهم و أيدى المؤمنين ما يستدل به على حقيه رسول الله صلى الله عليه و آله و أن الله تعالى أمده بالتوفيق و نصره و خذل عدوه و أمر الناس باعتبار ذلك ليزدادوا بصيره فى الإيمان و ليس هذا بقياس فى المشروعات و لا فيه أمر بالتعويل على الظنون فى استنباط الأحكام.

و أما قوله سبحانه يَحْكُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْكُمْ ليس فيه أن العدلين يحكمان فى جزاء الصيد بالقياس و إنما تعبد الله عباده بإنفاذ الحكم فى الجزاء عند حكم العدلين بما علماه من نص الله تعالى و لو كان حكمهما قياسا لكانا إذا حكما فى جزاء النعامه بالبدنه قد قاسا مع وجود النص بذلك فيجب أن يتأمل هذا.

و أما الخبران اللذان أوردتهما فهما من أخبار الآحاد التى لا تثبت بهما الأصول المعلومه فى العبادات على أن رواه خبر معاذ مجهولون و هم فى لفظه أيضا مختلفون فمنهم

رَوَى أَنَّهُ لَمَّا قَالَ أَجْتَهِدُ رَأْيِى قَالَ لَهُ عليه السلام لَا اكْتُبْ إِلَيَّ أَكْتُبْ إِلَيْكَ.

و لو سلمنا صيغه الخبر على ما ذكرت لاحتمل أن يكون معنى أجتهد رأيى أنى أجتهد حتى أجد حكم الله تعالى فى الحادثه من الكتاب و السنه.

و أما روايه الحسن عليه السلام ففيه تصحيف ممن رواه و الخبر المعروف

أَنَّهُ قَالَ: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ شَيْئاً فِى السُّنَّهِ زَجَرَ فَأَصَابَ.

يعنى بذلك القرعه بالسهام و هو مأخوذ من الزجر و الفال و القرعه عندنا من الأحكام المنصوص عليها و ليست بداخله فى القياس و الآيات و الأخبار داله على نفيه(۱) قال الله تعالى وَ مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِكَ هُمُ الْكافِرُونَ (۲)» لسنا نشك أن الحكم بالقياس حكم بغير التنزيل و قال سبحانه وَ لا تَقُولُوا لِما تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هذا حَلالٌ وَ هذا حَرامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ(۳)و مستخرج الحكم فى الحادثه بالقياس لا يصح أن يضيفه إلى الله و لا إلى رسوله و إذا لم يصح إضافته إليهما فإنما هو مضاف إلى القائس و هو المحلل و المحرم فى الشرع من عنده و كذب

۱- تقدم روايات فى حكايه ذلك عن علىّ عليه السلام فى باب أنهم عليهم السلام عندهم مواد العلم.

۲- المائده: ۴۴.

۳- النحل: ۱۱۶

وصفه بلسانه و قال سبحانه وَ لا تَقْفُ ما لَيْسَ لَکَ بِهِ عِلْمٌ الآیه (۱) و نحن نعلم أن القائس معول علی الظن دون العلم.

و أما الأخبار

فَمِنْهُ قَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سَتَفْتَرِقُ أُمَّتِی عَلَی بِضْعٍ وَ سَبْعِینَ فِرْقَهً أَعْظَمُهَا فِتْنَهً عَلَی أُمَّتِی قَوْمٌ یَقِیسُونَ الْأُمُورَ بِرَأْیِهِمْ فَیُحَرِّمُونَ الْحَلَالَ وَ یُحَلِّلُونَ الْحَرَامَ.

وَ قَوْلُ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِیَّاکُمْ وَ الْقِیَاسَ فِی الْأَحْکَامِ فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَنْ قَاسَ إِبْلِیسُ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام إِیَّاکُمْ وَ تَقَحُّمَ الْمَهَالِکِ بِاتِّبَاعِ الْهَوَی وَ الْمَقَایِیسِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِلْقُرْآنِ أَهْلًا أَغْنَاکُمْ بِهِمْ عَنْ جَمِیعِ الْخَلَائِقِ لَا عِلْمَ إِلَّا مَا أُمِرُوا بِهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ إِنْ کُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ (۲) إِیَّانَا عَنَی.

و جمیع أهل البیت علیهم السلام أفتوا بتحریم القیاس و روی عن سلمان رحمه الله علیه أنه قال ما هلکت أمه حتی قاست فی دینها (۳)و کان ابن مسعود یقول هلک القائسون.

و قد روی هشام بن عروه عن أبیه قال کان أمر بنی إسرائیل لم یزل معتدلا حتی نشأ فیهم أبناء سبایا الأمم فقالوا فیهم بالرأی فأضلوهم.

و قال ابن عیینه فما زال أمر الناس مستقیما حتی نشأ فیهم ربیعه الرأی بالمدینه و أبو حنیفه بالکوفه و عثمان بالبصره و أفتوا الناس و فتنوهم فنظرناهم فإذا هم أولاد سبایا الأمم و فی هذا القدر من الأخبار غنی عن الإطاله و الإکثار.

**[ترجمه]ابوالفتح کراجکی در «کنز الفوائد» بعد از اقامه دلائلی بر فرد مخالفی که قیاس را در شرعیات جایز دانسته، می گوید: اگر فرض کنیم بندگان به قیاس و عمل بدان مکلف شده اند، حتما دلیل شرعی قطعی از قرآن مجید یا اخبار درست بر این موضوع باید موجود می بود. و همین نبودن دلیل سمعی بر جواز عمل به قیاس، دلیلی بر این مساله است که خدای تعالی خلق خود را بدان مکلف نکرده است. آن شخص مخالف در پاسخ گفت: ما هم آیه قرآن و هم اخبار درست در مورد جواز عمل به قیاس داریم:

خداوند عزوجل فرمود: «فَاعْتَبِرُوا یا أُولِی الْأَبْصارِ»، - . حشر / ۲ - {پس ای دیده وران، عبرت گیرید.} و در این آیه عبرت پذیری را واجب کرده و مقصود همان استدلال به قیاس است. و باز فرموده: «فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ»، - . مائده / ۹۵ - }

و هر کس از شما عمداً آن را بکشد، باید نظیر آنچه کشته است، از چهارپایان کفّاره ای بدهد، که [نظیر بودن] آن را دو تن عادل از میان شما تصدیق کنند.} و همانندی کفاره را به حکم قیاس لازم دانسته، و این آیه برای حجت بودن قیاس است. و اما روایتی که از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده: چون معاذ را به سوی یمن فرستاد، (که امیر آنجا باشد) به او فرمود: با چه مدرکی حکم خواهی کرد؟ پاسخ داد: به قرآن مجید که کتاب خدا است، فرمود: اگر حکم را در کتاب خدا نیابی؟ پاسخ داد: به سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله و طبق حکمی که او کرده، فرمود: اگر در سنت رسول خدا هم نیافتی؟ گفت: به

اجتهاد خودم که رأیم را استخراج کنم و قضاوت نمایم.

آن حضرت فرمود: سپاس خدا را که فرستاده رسول خدا صلی الله علیه و آله را موفق کرده، بدانچه پسند خدا و رسول او است.

از حسن بن علی علیهما السلام روایت است که از او پرسیدند: امیرمؤمنان علیه السلام به چه مدرکی حکم می کرد؟ فرمود: به کتاب خدا و اگر نمی یافت به سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله، و اگر نمی یافت رأی می زد و رأیش درست بود و به حق می رسید. و اینها همه دلیل بر صحت قیاس و اخذ به اجتهاد و ظن و رأی هستند.

ص: ۳۱۰

من در پاسخ او گفتم: اما قول خدای عز و جل: «فَاعْتَبِرُوا یا أُولِی الْأَبْصارِ»، - . حشر / ۲ - {پس ای دیده وران، عبرت گیرید.} حجتی نباشد برای تو در مورد قیاس؛ زیرا خدای تعالی از حال یهود و جنایتشان بر خودشان در ویران کردن خانه هاشان به دست خودشان و دست مؤمنان گزارش داده و این دلیلی است بر حقانیت رسول خدا صلی الله علیه و آله و بر اینکه خداوند او را موفق کرده و یاری نموده و دشمن او را سرکوب کرده، و به مردم فرموده: از آن عبرت بگیرند تا بینایی آنان در ایمان افزوده شود. و این ربطی به قیاس در احکام شرعیه ندارد و دلیل بر اعتبار و اعتماد به ظن در استنباط احکام نباشد.

و اما اینکه خدا فرموده: «فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ »، - . مائده / ۹۵ - {و هر کس از شما عمداً آن را بکشد، باید نظیر آنچه کشته است، از چهارپایان کفّاره ای بدهد، که [نظیر بودن] آن را دو تن عادل از میان شما تصدیق کنند.} دلالت ندارد که دو عادل در کفاره صید به قیاس حکم می‌کنند و جز این نیست که خدا به بندگانش دستور داده که حکم کفاره را اجرا کنند به حکم دو عادل که آن را از نص خدای تعالی دانستند و اگر حکم آن دو به قیاس بود، چون در کفاره صید شتر مرغ به یک شتر حکم می دادند، باید قیاس کرده باشند؛ با اینکه حکم آن در نص خبر وارد شده. پس باید در آن اندیشه کرد.

و اما آن دو خبر که آوردی از اخبار آحاد است که در باره اصول معلومه در عبادات اعتبار ندارند و بدانها اعتماد نشود، به علاوه رجال سند خبر معاذ مجهول و ناشناخته اند و در متن آن هم اختلاف دارند و برخی روایت کردند که چون معاذ گفت: به رأی خودم اجتهاد کنم، حضرتش فرمود: من دوست ندارم. به من بنویس تا به تو جواب بنویسم. و اگر هم لفظ خبر را بپذیریم، می شود مقصود این باشد که می کوشم به فکر خودم حکم آن حادثه را از قرآن یا از سنت به دست آورم.

و اما آنچه از حسن بن علی علیهما السلام در باره مدرک حکم امیر المؤمنین علیه السلام روایت کردی دچار تصحیف است، و معروف در متن خبر این است که فرمود: اگر در سنت چیزی نباشد زجر می زند و درست در می یابد، و مقصودش از آن، قرعه به سهام است و قرعه نزد ما از احکام شرعیه است که نص بدان وارد شده و از باب قیاس نیست.

و برای تو روشن شد که در آیات و اخباری که آوردی، دلیلی بر مدعای تو نیست. زیرا ادله بر بطلان قیاس و منع از آن از قرآن و اخبار درست، فراوان است: خدای عزوجل فرمود: «وَ مَنْ لَمْ یَحْکُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِکَ هُمُ الْکافِرُونَ»، - . مائده / ۴۴ - {و کسانی که به موجب آنچه خدا نازل کرده داوری نکرده اند، آنان خود کافرانند.}

و ما شک نداریم که حکم به قیاس، حکم بر خلاف «ما انزل اللّه» است.

و خدای سبحان فرمود: «وَ لا تَقُولُوا لِما تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هذا حَلالٌ وَ هذا حَرامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لا يُفْلِحُون»، - . نحل / ۱۱۶ - {و برای آنچه زبان شما به دروغ می پردازد، مگویید: «این حلال است و آن حرام » تا بر خدا دروغ بندید، زیرا کسانی که بر خدا دروغ می بندند رستگار نمی شوند.}

آنکه به وسیله قیاس حکمی را برای حادثه ای در آورده، درست نباشد که آن را به خدا نسبت دهد و نه به رسول خدا صلی الله علیه و آله، و چون حکم منسوب به خدا و رسول نباشد، حکم از قیاس کردن باشد نه خدا و رسول، و او در شرع به گفته خود حلال و حرام آورده است و زبانش به دروغ نام حکم خدا بر آن نهاده است.

ص: ۳۱۱

و خدای متعال می فرماید: «وَ لا تَقْفُ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤادَ كُلُّ أُولئِكَ كانَ عَنْهُ مَسْؤُلا»، - . اسراء / ۳۶ - {و چیزی را که بدان علم نداری دنبال مکن، زیرا گوش و چشم و قلب، همه مورد پرسش واقع خواهند شد.} و ما می دانیم که قیاسگر به گمان استناد می کند نه به علم، و گمان غیر از علم است. آیا نمی دانی که [[علم و گمان] در یک چیز با هم جمع نمی شوند و یک چیز نمی شود که هم معلوم باشد و هم مظنون؟ همین آیات قرآنی در بطلان قیاس بس است.

و اما اخباری که در این باره روایت شده، فرموده رسول خدا صلی الله علیه و آله (ص) است که به زودی امتم هفتاد و چند فرقه شوند، فتنه گرتر همه بر امتم مردمی باشند که هر امری را به رأی خود قیاس کنند و حلال را حرام کنند و حرام را حلال.

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: بپرهیزید از قیاس در احکام، زیرا نخستین کسی که قیاس کرد ابلیس بود.

امام صادق جعفر بن محمد علیهما السلام فرمود: از افتادن در مهلکه ها به واسطه پیروی از هوی و هوس و از قیاسها بپرهیزید. خدا برای قرآن، اهل و دانشمندانی مقرر کرده و از همه مردم شما را بی نیاز کرده، و علمی نباشد جز آنچه

آنان بدان فرمان دهند. خدا فرموده: «وَ ما أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجالاً نُوحي إِلَيْهِمْ فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ،» - . نحل / ۴۳ - {و پیش از تو [هم] جز مردانی که بدیشان وحی می کردیم گسیل نداشتیم. پس اگر نمی دانید، از پژوهندگان کتابهای آسمانی جویا شوید.} و مقصود از اهل ذکر ما هستیم. و همه اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله فتوی دادند به اینکه قیاس حرام است.

از سلمان فارسی - رضی الله عنه - روایت است که فرمود: هلاک نشدند امتی مگر اینکه در دین خود قیاس کردند. ابن مسعود می گفت: قیاس کننده ها هلاکند. و از هشام بن عروه روایت است که از قول پدرش گفته است: کار بنی اسرائیل پیوسته استوار بوده تا پسران اسیران امتهای دیگر در میان آنها بزرگ شدند و گفتار به رأی را میان آنها رواج دادند و آنان را گمراه کردند.

ابن عیینه گفته: پیوسته کار مردم مسلمان استوار و درست بود تا ربیعه الرأی در مدینه و ابو حنیفه در کوفه و عثمان در بصره

ظهور کردند و به مردم فتوی دادند و آنها را گمراه کردند و ما در باره آنها فکر کردیم؛ و همه، فرزندان اسیران از امتهای دیگرند. و همین اندازه از اخبار کافی است و از درازی سخن و پر گفتن بی نیاز می‌کند. - . کنزالفوائد ۲: ۲۰۶ — ۲۱۰ -

**[ترجمه]

«۷۵»

نهج، نهج البلاغه قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام اعْلَمُوا عِبَادَ اللَّهِ أَنَّ الْمُؤْمِنَ يَسْتَحِلُّ الْعَامَ مَا اسْتَحَلَّ عَاماً أَوَّلَ وَ يُحَرِّمُ الْعَامَ مَا حَرَّمَ عَاماً أَوَّلَ وَ أَنَّ مَا أَحْدَثَ النَّاسُ لَا يُحِلُّ لَكُمْ شَيْئاً مِمَّا حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَ لَكِنَّ الْحَلَالَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ وَ الْحَرَامَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَقَدْ جَرَّبْتُمُ الْأُمُورَ وَ ضَرَّسْتُمُوهَا وَ وُعِظْتُمْ بِمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ ضُرِبَتِ الْأَمْثَالُ لَكُمْ وَ دُعِيتُمْ إِلَى الْأَمْرِ الْوَاضِحِ فَلَا يَصَمُّ عَنْ ذَلِكَ إِلَّا أَصَمُّ وَ لَا يَعْمَى عَنْ ذَلِكَ إِلَّا أَعْمَى وَ مَنْ لَمْ يَنْفَعْهُ اللَّهُ بِالْبَلَاءِ وَ التَّجَارِبِ لَمْ يَنْتَفِعْ بِشَيْ ءٍ مِنَ الْعِظَةِ وَ أَتَاهُ التَّقْصِيرُ مِنْ أَمَامِهِ حَتَّى يَعْرِفَ مَا أَنْكَرَ وَ يُنْكِرَ مَا عَرَفَ وَ إِنَّمَا النَّاسُ رَجُلَانِ مُتَّبِعٌ شِرْعَةً وَ مُتَّبِعٌ بِدْعَةً لَيْسَ مَعَهُ مِنَ اللَّهِ بُرْهَانُ سُنَّةٍ وَ لَا ضِيَاءُ حُجَّةٍ وَ إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يَعِظْ أَحَداً بِمِثْلِ الْقُرْآنِ

ص: ۳۱۲

۱- الاسری: ۳۶

۲- النحل: ۴۳، الأنبیاء: ۷.

۳- و قوله رحمه اللّه یکشف عن ورود النصّ فیه لانه لا یقول شیئا برأیه.

فَإِنَّهُ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ وَ سَبَبُهُ الْأَمِينُ وَ فِيهِ رَبِيعُ الْقَلْبِ وَ يَنَابِيعُ الْعِلْمِ وَ مَا لِلْقَلْبِ جِلَاءٌ غَيْرُهُ وَ سَاقَ الْخُطْبَهَ إِلَى قَوْلِهِ فَإِيَّاكُمْ وَ التَّلَوُّنَ فِي دِينِ اللَّهِ فَإِنَّ جَمَاعَهً فِيمَا تَكْرَهُونَ مِنَ الْحَقِّ خَيْرٌ مِنْ فُرْقَهٍ فِيمَا تُحِبُّونَ مِنَ الْبَاطِلِ وَ إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يُعْطِ أَحَداً بِفُرْقَهٍ خَيْراً مِمَّنْ مَضَى وَ لَا مِمَّنْ بَقِيَ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: ای بندگان خدا! آگاه باشید! مؤمن کسی است که حلال خدا را هم اکنون حلال، و حرام خدا را هم اکنون حرام بشمارد، و آنچه را مردم با بدعت ها تغییر دادند، چیزی از حرام را حلال نمی کند؛ زیرا حلال همان است که خدا حلال کرده و حرام همان چیزی است که خدا حرام شمرده است. پس شما در امور و حوادث روزگار تجربه آموختید، و از تاریخ گذشتگان پند گرفتید. مثل ها برای شما زده اند و به امری آشکار دعوت شده اید، جز ناشنوایان کسی ادّعای نشنیدن حق را ندارد و جز کوران و کوردلان کسی ادّعای ندیدن واقعیّت ها را نمی کند. آن کس که از آزمایش ها و تجربه های خدادادی سودی نبرده، از هیچ پند و اندرزی سود نخواهد برد و کوتاه فکری دامنگیر او خواهد شد تا آنجا که بد را خوب، و خوب را بد می نگرد. و همانا مردم دو دسته اند: گروهی پیرو شریعت و دین، و برخی بدعت گزارند که از طرف خدا دلیلی از سنّت پیامبر، و نوری از براهین حق ندارند.

همانا خداوند سبحان کسی را به چیزی چون قرآن پند نداده است،

ص: ۳۱۲

که قرآن ریسمان استوار خدا و وسیله ایمنی بخش است. در قرآن بهار دل، و چشمه های دانش است. برای قلب جلایی جز قرآن نتوان یافت. . . و خطبه را ادامه داد تا به آن جا رسید که فرمود: پس مبادا! در دین دورویی ورزید، که همبستگی و وحدت در راه حق «گر چه کراهت داشته باشید»، از پراکندگی در راه باطل «گرچه مورد علاقه شما باشد» بهتر است، زیرا خداوند سبحان نه به گذشتگان و نه آیندگان، چیزی را با تفرقه عطا نفرموده است. - . نهج البلاغه خ ۱۷۶: ۱۸۳ – ۱۸۴ -

**[ترجمه]

بیان

أول الکلام إشاره إلی المنع من العمل بالآراء و المقاییس و الاجتهادات الباطله و التضریس الإحکام حتی یعرف ما أنکر أی یتخیل أنه عرفه و لم یعرفه بدلیل و برهان و لا ضیاء حجه تعمیم بعد التخصیص و التلون أیضا العمل بالآراء و المقاییس فإنها تستلزم اختلاف الأحکام.

**[ترجمه]اول کلام آن حضرت، اشاره به عمل به آراء، قیاس ها، اجتهادات باطل، و قطعی بیان کردن احکام است که آن را ممنوع می سازد. شخص خیال می کند که آن حکم را شناخته، در حالی که از راه برهان و دلیل آن را نشناخته و نور حجت عموم بعد از تخصیص نیز ندارد.

تلوّن نیز همان عمل به آراء و قیاس است که سبب اختلاف احکام می گردد.

**[ترجمه]

«۷۶»

سن، المحاسن أَبِی عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی رِسَالَتِهِ إِلَی أَصْحَابِ الرَّأْیِ وَ الْقِیَاسِ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ مَنْ دَعَا غَیْرَهُ إِلَی دِینِهِ بِالارْتِیَاءِ وَ الْمَقَایِیسِ لَمْ یُنْصِفْ وَ لَمْ یُصِبْ حَظَّهُ لِأَنَّ الْمَدْعُوَّ إِلَی ذَلِکَ لَا یَخْلُو أَیْضاً مِنَ الِارْتِیَاءِ وَ الْمَقَایِیسِ وَ مَتَی مَا لَمْ یَکُنْ بِالدَّاعِی قُوَّةٌ فِی دُعَائِهِ عَلَی الْمَدْعُوِّ لَمْ یُؤْمَنْ عَلَی الدَّاعِی أَنْ یَحْتَاجَ إِلَی الْمَدْعُوِّ بَعْدَ قَلِیلٍ لِأَنَّا قَدْ رَأَیْنَا الْمُتَعَلِّمَ الطَّالِبَ رُبَّمَا کَانَ فَائِقاً لِلْمُعَلِّمِ وَ لَوْ بَعْدَ حِینٍ وَ رَأَیْنَا الْمُعَلِّمَ الدَّاعِیَ رُبَّمَا احْتَاجَ فِی رَأْیِهِ إِلَی رَأْیِ مَنْ یَدْعُو وَ فِی ذَلِکَ تَحَیَّرَ الْجَاهِلُونَ وَ شَکَّ الْمُرْتَابُونَ وَ ظَنَّ الظَّانُّونَ وَ لَوْ کَانَ ذَلِکَ عِنْدَ اللَّهِ جَائِزاً لَمْ یَبْعَثِ اللَّهُ الرُّسُلَ بِمَا فِیهِ الْفَصْلُ وَ لَمْ یَنْهَ عَنِ الْهَزْلِ وَ لَمْ یَعِبِ الْجَهْلَ وَ لَکِنَّ النَّاسَ لَمَّا سَفِهُوا الْحَقَّ وَ غَمَطُوا النِّعْمَهَ وَ اسْتَغْنَوْا بِجَهْلِهِمْ وَ تَدَابِیرِهِمْ عَنْ عِلْمِ اللَّهِ وَ اکْتَفَوْا بِذَلِکَ دُونَ رُسُلِهِ وَ الْقُوَّامِ بِأَمْرِهِ وَ قَالُوا لَا شَیْ ءَ إِلَّا مَا أَدْرَکَتْهُ عُقُولُنَا وَ عَرَفَتْهُ أَلْبَابُنَا فَوَلَّاهُمُ اللَّهُ مَا تَوَلَّوْا وَ أَهْمَلَهُمْ وَ خَذَلَهُمْ حَتَّی صَارُوا عَبَدَهَ أَنْفُسِهِمْ مِنْ حَیْثُ لَا یَعْلَمُونَ وَ لَوْ کَانَ اللَّهُ رَضِیَ مِنْهُمُ اجْتِهَادَهُمْ وَ ارْتِیَاءَهُمْ فِیمَا ادَّعَوْا مِنْ ذَلِکَ لَمْ یَبْعَثِ اللَّهُ إِلَیْهِمْ فَاصِلًا لِمَا بَیْنَهُمْ وَ لَا زَاجِراً عَنْ وَصْفِهِمْ وَ إِنَّمَا اسْتَدْلَلْنَا أَنَّ رِضَی اللَّهِ غَیْرُ ذَلِکَ بِبَعْثِهِ الرُّسُلَ بِالْأُمُورِ الْقَیِّمَهِ الصَّحِیحَهِ وَ التَّحْذِیرِ عَنِ الْأُمُورِ الْمُشْکِلَهِ الْمُفْسِدَهِ ثُمَّ جَعَلَهُمْ أَبْوَابَهُ وَ صِرَاطَهُ وَ الْأَدِلَّاءَ عَلَیْهِ بِأُمُورٍ مَحْجُوبَهٍ عَنِ الرَّأْیِ وَ الْقِیَاسِ فَمَنْ طَلَبَ مَا عِنْدَ اللَّهِ بِقِیَاسٍ وَ رَأْیٍ لَمْ یَزْدَدْ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْداً وَ لَمْ یَبْعَثْ رَسُولًا قَطُّ وَ إِنْ طَالَ عُمُرُهُ قَابِلًا مِنَ النَّاسِ خِلَافَ مَا جَاءَ بِهِ حَتَّی یَکُونَ مَتْبُوعاً مَرَّهً وَ تَابِعاً أُخْرَی وَ لَمْ یُرَ أَیْضاً فِیمَا جَاءَ بِهِ اسْتَعْمَلَ

رَأْیاً وَ لَا مِقْیَاساً حَتَّى یَكُونَ ذَلِکَ وَاضِحاً عِنْدَهُ كَالْوَحْیِ مِنَ اللَّهِ وَ فِی ذَلِکَ دَلِیلٌ لِكُلِّ ذِی لُبٍّ وَ حِجًى إِنَّ أَصْحَابَ الرَّأْیِ وَ الْقِیَاسِ مُخْطِئُونَ مُدْحِضُونَ وَ إِنَّمَا الِاخْتِلَافُ فِیمَا دُونَ الرُّسُلِ لَا فِی الرُّسُلِ فَإِیَّاکَ أَیُّهَا الْمُسْتَمِعُ أَنْ تَجْمَعَ عَلَیْکَ خَصْلَتَیْنِ إِحْدَاهُمَا الْقَذْفُ بِمَا جَاشَ بِصَدْرِکَ وَ اتِّبَاعُکَ لِنَفْسِکَ إِلَى غَیْرِ قَصْدٍ وَ لَا مَعْرِفَةِ حَدٍّ وَ الْأُخْرَى اسْتِغْنَاؤُکَ عَمَّا فِیهِ حَاجَتُکَ وَ تَكْذِیبُکَ لِمَنْ إِلَیْهِ مَرَدُّکَ وَ إِیَّاکَ وَ تَرْکَ الْحَقِّ سَأْمَةً وَ مَلَالَةً وَ انْتِجَاعَکَ الْبَاطِلَ جَهْلًا وَ ضَلَالَةً لِأَنَّا لَمْ نَجِدْ تَابِعاً لِهَوَاهُ جَائِزاً عَمَّا ذَكَرْنَا قَطُّ رَشِیداً فَانْظُرْ فِی ذَلِکَ.

**[ترجمه]المحاسن: راویانی از امام صادق علیه السلام روایت کرده اند: امام در رساله خویش به قیاس گرایان چنین گوشزد نمود: هر کس مردم را با رأی و قیاس به دین خود دعوت کند، بهره ای از انصاف نداشته، چون دعوت شده به قیاس نیز رأی دارد، بدیهی است که وقتی دعوت کننده نسبت به دعوت شده به قیاس امتیازی نداشته باشد، ایمن از این نیست که بعد از زمان اندکی خود به دعوت شده نیازمند شود، چه آن که ما بسیار دیده ایم که دانش آموز بر معلم خود - و لو بعد از مدتی - چیره می شود و چه بسا معلم دعوت کننده به رای و قیاس به رأی دعوت شده نیازمند شود و اینجاست که جاهلان حیران می شوند و اهل شک به سرگردانی می افتند و گمان ورزان گمانه زنی می کنند! اگر قیاس نزد خدا جائز بود، نیازی نبود که انبیاء را بفرستد و یا از شوخی نهی نموده، نادانی را عیب بداند؛ ولی مردم حق و نعمت را ناچیز و سفیهانه شمرده، جاهلانه خود را از علم خدا و فرمان رسول خدا صلی الله علیه و آله بی نیاز دانسته، گفتند: غیر از درک و شناخت مثل ما چیزی وجود ندارد. خداوند آنان را به خود واگذاشت و بی مقدار نمود تا این که ناآگاهانه بنده خودشان شدند. اگر اجتهاد و رأی آن ها مورد رضایت خدا بود، انبیاء را نمی فرستاد تا فصل الخطاب در میان آنان باشند و آن ها را از قیاس نهی کنند، ولی چون خداوند پیامبران را به امور ارزشمند و صحیح برانگیخت و از امور مشکل و مفسده برانگیز برحذر داشت، انبیاء را دروازه و راهنمایان به اموری قرار داد که از دسترس رأی و قیاس بیرون است. طلب حکم خداوند به وسیله قیاس و رای جز به دوری بیشتر از خداوند نمی انجامد. و خداوند هرگز پیامبری را - اگر چه عمری طولانی کرده - که بر خلاف آنچه از جانب خداوند آورده، چیزی را از رأی مردم بپذیرد تا این که گاه در مقام پیروی شده باشد و گاه در مقام پیروی کننده و هرگز دیده نشده است که در آنچه به عنوان احکام خداوند ارائه می کند،

رای و قیاس را به کار برده باشد به گونه ای که حکم وحی را داشته باشد .

همه مطالب فوق دلیل کافی برای هر خردمندی است تا دریابد اصحاب رأی و قیاس خطاکار و باطلند. در خود انبیاء اختلافی وجود ندارد، اختلاف در میان کسانی بروز می کند که از دایره رسولان بیرون باشند، ای شنونده! از دو خصلت بپرهیز: اول: مبادا از آنچه مقبولت می افتد، بدون قصد و شناخت، در دام پیروی از نفس بیفتی!

دوم: مبادا از کسی که به او نیاز داشته و مرجع تو است، احساس بی نیازی کنی یا او را تکذیب نمایی. بپرهیز از ترک حق از روی خستگی، و از روی نادانی از باطل چیزی خواستن؛ زیرا که پیروی کننده از هوای نفس و تجاوزکننده از آنچه ما گفته ایم، هرگز رشد یافته نخواهد بود. در این باره دقت نما. - . محاسن: ۲۱۰ ب ۷ ح ۷۷ -

**[ترجمه]

بیان

جاش أی غلا و یقال انتجعت فلانا إذا أتیته تطلب معروفه و لا یخفی علیک بعد التدبر فی هذا الخبر و أضرابه أنهم سدوا باب العقل بعد معرفه الإمام (۱) و أمروا بأخذ جمیع الأمور منهم و نهوا عن الاتکال علی العقول الناقصه فی کل باب.

**[ترجمه]پوشیده نماند که بعد از اندیشه در این خبر و امثال آن خواهی فهمید که ائمه علیهم السلام بعد از شناخت امام علیه السلام، باب عقل را بستند و مردم را امر نمودند که تمام احکام خدا را از ائمه علیهم السلام بگیرند و آنان را از تکیه بر عقل های ناقصشان نهی کردند.

**[ترجمه]

«۷۷»

سن، المحاسن بَعْضُ أَصْحَابِنَا عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ مَيْسَرَهَ بْنِ شُرَيْحٍ قَالَ شَهِدْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی مَسْجِدِ الْخَيْفِ وَ هُوَ فِی حَلْقَهٍ فِيهَا نَحْوٌ مِنْ مِائَتَیْ رَجُلٍ وَ فِيهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شُبْرُمَهَ فَقَالَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ إِنَّا نَقْضِی بِالْعِرَاقِ فَنَقْضِی مِنَ الْكِتَابِ وَ السُّنَّهِ وَ تَرِدُ عَلَيْنَا الْمَسْأَلَهُ فَنَجْتَهِدُ فِيهَا بِالرَّأْیِ قَالَ فَأَنْصَتَ النَّاسُ جَمِيعُ مَنْ حَضَرَ لِلْجَوَابِ وَ أَقْبَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَلَى مَنْ عَلَى يَمِينِهِ يُحَدِّثُهُمْ فَلَمَّا رَأَى النَّاسُ ذَلِكَ أَقْبَلَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ وَ تَرَكُوا الْإِنْصَاتَ ثُمَّ تَحَدَّثُوا مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ إِنَّ ابْنَ شُبْرُمَهَ قَالَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ إِنَّا قُضَاهُ الْعِرَاقِ وَ إِنَّا نَقْضِی بِالْكِتَابِ وَ السُّنَّهِ وَ إِنَّهُ تَرِدُ عَلَيْنَا أَشْيَاءُ وَ نَجْتَهِدُ فِيهَا الرَّأْیَ قَالَ فَأَنْصَتَ جَمِيعُ النَّاسِ لِلْجَوَابِ وَ أَقْبَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَلَى مَنْ عَلَى يَسَارِهِ يُحَدِّثُهُمْ فَلَمَّا رَأَى النَّاسُ ذَلِكَ أَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَ تَرَكُوا الْإِنْصَاتَ ثُمَّ إِنَّ ابْنَ شُبْرُمَهَ سَكَتَ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ عَادَ لِمِثْلِ قَوْلِهِ فَأَقْبَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ أَیَّ رَجُلٍ كَانَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ فَقَدْ كَانَ

۱- هذا ما یراه الاخباریون و کثیر من غیرهم و هو من أعجب الخطاء، و لو ابطل حکم العقل بعد معرفه الامام کان فیه ابطال التوحید و النبوّه و الإمامه و سائر المعارف الدینیه، و کیف یمکن أن ینتج من العقل نتیجه ثمّ یبطل بها حکمه و تصدق النتیجه بعینها، و لو أرید بذلک أن حکم العقل صادق حتّی ینتج ذلک تمّ یسدّ بابه کان معناه تبعیّه العقل فی حکمه للنقل و هو أفحش فسادا فالحق: أن المراد من جمیع هذه الأخبار النهی عن اتباع العقلیات فیما لا یقدر الباحث علی تمیز المقدمات الحقه من المموّهه الباطله. ط

عِنْدَكُمْ بِالْعِرَاقِ وَ لَكَمْ بِهِ خَبَرٌ قَالَ فَأَطْرَاهُ ابْنُ شُبْرُمَةَ وَ قَالَ قَوْلًا عَظِيماً فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَإِنَّ عَلِيّاً علیه السلام أَبَى أَنْ يُدْخِلَ فِي دِينِ اللَّهِ الرَّأْيَ وَ أَنْ يَقُولَ فِي شَيْ ءٍ مِنْ دِينِ اللَّهِ بِالرَّأْيِ وَ الْمَقَايِيسِ فَقَالَ أَبُو سَاسَانَ فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلُ دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لِي يَا أَبَا سَاسَانَ لَمْ يَدَعْنِي صَاحِبُكُمْ ابْنُ شُبْرُمَةَ حَتَّى أَجَبْتُهُ ثُمَّ قَالَ لَوْ عَلِمَ ابْنُ شُبْرُمَةَ مِنْ أَيْنَ هَلَكَ النَّاسُ مَا دَانَ بِالْمَقَايِيسِ وَ لَا عَمِلَ بِهَا.

**[ترجمه]المحاسن: ابن شریح می گوید: امام صادق علیه السلام را در میان حدود دویست نفر در مسجد «خیف» دیدم که در میان آنان ابن شبرمه نیز حضور داشت. او عرض کرد: یا اباعبداللّٰه! ما در عراق قاضی هستیم و طبق کتاب و سنت قضاوت می کنیم و مسئله ای که بر ما وارد می شود را با رأی خود اجتهاد می کنیم. راوی گوید: مردم همه ساکت شدند تا جواب بشنوند. امام صادق علیه السلام با کسانی که در سمت راست ایشان بودند، مشغول صحبت شدند. مردم هم به طرف همدیگر آمده، سکوت را شکسته و خیلی حرف زدند. پس ابن شبرمه همان کلام قبلی خویش را تکرار کرد. مردم برای شنیدن جواب امام ساکت شدند، ولی حضرت این بار به کسانی رو آورد که سمت چپ ایشان بودند و با آنان صحبت فرمود. مردم هم سکوت را شکسته و ابن شبرمه ساکت شد. بار سوم از آن حضرت پرسید: حضرت فرمود: ای مرد! علی بن ابیطالب

ص: ۳۱۴

که در عراق بود و شما او را می‌شناختید، چگونه مردی بود؟ ابن شبرمه در مدح علی بسیار مبالغه کرده و از حد گذشت، حضرت فرمود: علی علیه السلام ابا داشت از این که در دین خدا قیاس را داخل کند و همچنین آن حضرت از این که مسئله ای از احکام دینی را به رأی و قیاس گوید و با آن حکم شود، امتناع می‌نمود. ابوساسان می گوید: شب بر امام صادق علیه السلام وارد شدم. حضرت علیه السلام فرمود: ابن شبرمه مرا رها نکرد تا این که پاسخش را دادم و اگر ابن شبرمه می دانست که مردم از چه راهی هلاک می شوند، قیاس را مشروع ندانسته و به آن عمل نمی کرد. - . محاسن: ۲۰۸ ب ۶ ح ۷۱ -

**[ترجمه]

بیان

الإطراء مجاوزه الحد فی المدح.

**[ترجمه]«الاطراء»: تجاوز کردن بیش از حد در مدح و ستایش را گویند.

**[ترجمه]

«۷۸»

سن، المحاسن ابْنُ مَحْبُوبٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ لِلَّهِ عِنْدَ كُلِّ بِدْعَةٍ تَكُونُ بَعْدِي يُكَادُ بِهَا الْإِيمَانُ وَلِيّاً مِنْ أَهْلِ بَيْتِي مُوَكَّلًا بِهِ يَذُبُّ عَنْهُ يَنْطِقُ بِإِلْهَامٍ مِنَ اللَّهِ وَ يُعْلِنُ الْحَقَّ وَ يُنَوِّرُهُ وَ يَرُدُّ

كَيْدَ الْكَائِدِينَ وَ يُعَبِّرُ عَنِ الضُّعَفَاءِ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ وَ تَوَكَّلُوا عَلَى اللَّهِ.

**[ترجمه]معاویه بن وهب گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که آن حضرت فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: برای خدا در نزد هر بدعتی که بعد از من می آید و موجب زوال ایمان می شود، از اهل بیت من سرپرست و نماینده ای است که از دین و ایمان دفاع می کند. وی با الهام خداوند سخن گفته، حق را آشکار کرده، نیرنگ نیرنگ بازان را رد نموده و از طرف کسانی که در دفاع از دین عاجزند، صحبت می نماید. - . محاسن: ۲۱۱ ب ۷ ح ۷۸ -

**[ترجمه]

بیان

قوله یكاد من الكید بمعنی المكر و الخدعه و الحرب و یحتمل أن یكون المراد أن یزول بها الإیمان و قوله علیه السلام و یعبر عن الضعفاء أی یتكلم من جانب الضعفاء العاجزین عن دفع الفتن و الشبه الحادثه فی الدین.

**[ترجمه]«یكاد» از ماده كید به معنای مكر و فریب و جنگ است و احتمال دارد مراد چیزی باشد كه به واسطه آن ایمان زائل می شود. «ویعبر عن الضعفاء» یعنی از طرف ضعیفانی كه از دفع فتنه ها و شبهه های حادث شده در دین عاجزند، سخن می گوید.

**[ترجمه]

«۷۹»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِیرَهِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ طَلْحَهَ بْنِ زَیْدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام لَا رَأْیَ فِی الدِّینِ.

**[ترجمه]المحاسن: طلحه بن زید از امام صادق علیه السلام روایت می كند كه فرمود: علی علیه السلام فرمود: در دین رأی و قیاس وجود ندارد. - . محاسن: ۲۱۱ ب ۷ ح ۷۹ -

**[ترجمه]

«۸۰»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ فَضَالَهَ عَنْ أَبَانٍ الْأَحْمَرِ عَنْ أَبِی شَیْبَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ إِنَّ أَصْحَابَ الْمَقَایِیسِ طَلَبُوا الْعِلْمَ بِالْمَقَایِیسِ فَلَمْ تَزِدْهُمُ الْمَقَایِیسُ مِنَ الْحَقِّ إِلَّا بُعْداً وَ إِنَّ دِینَ اللَّهِ لَا یُصَابُ بِالْمَقَایِیسِ.

**[ترجمه]المحاسن: ابن شیبه می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم كه می فرمود: اصحاب قیاس علم را از راه قیاس می

جویند، که این کار جز دوری از حق نتیجه ای نداشته، زیرا در دین خدا قیاس نمی شود. - . محاسن: ۲۱۱ ب ۷ ح ۸۰ -

**[ترجمه]

«۸۱»

سن، المحاسن أَبِی عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِأَبِی حَنِیفَهَ وَیْحَکَ إِنَّ أَوَّلَ مَنْ قَاسَ إِبْلِیسُ فَلَمَّا أَمَرَهُ بِالسُّجُودِ لِآدَمَ قَالَ خَلَقْتَنِی مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِینٍ

**[ترجمه]المحاسن: حماد بن عیسی از بعضی اصحابش روایت می کند که امام صادق علیه السلام به ابوحنیفه فرمود: وای بر تو! اولین قیاس کننده ابلیس بود که وقتی مامور شد به آدم سجده کند، گفت: «خَلَقْتَنِی مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِینٍ»، - . اعراف/ ۱۲ - {مرا از آتشی آفریدی و او را از گِل آفریدی.} - . محاسن: ۲۱۱ ب ۷ ح ۷۴ -

**[ترجمه]

«۸۲»

سن، المحاسن ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: خَطَبَ عَلِیٌّ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام النَّاسَ فَقَالَ أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَدْءُ وُقُوعِ الْفِتَنِ أَهْوَاءٌ تُتَّبَعُ وَ أَحْکَامٌ تُبْتَدَعُ یُخَالَفُ فِیهَا کِتَابُ اللَّهِ یُقَلِّدُ فِیهَا رِجَالٌ رِجَالًا وَ لَوْ أَنَّ الْبَاطِلَ

ص: ۳۱۵

خَلَصَ لَمْ يَخْفَ عَلَى ذِی حِجًی وَ لَوْ أَنَّ الْحَقَّ خَلَصَ لَمْ یَکُنِ اخْتِلَافٌ وَ لَکِنْ یُؤْخَذُ مِنْ هَذَا ضِغْثٌ وَ مِنْ هَذَا ضِغْثٌ فَیُمْزَجَانِ فَیَجِیئَانِ مَعاً فَهُنَالِکَ اسْتَحْوَذَ الشَّیْطَانُ عَلَی أَوْلِیَائِهِ وَ نَجَا الَّذِینَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ الْحُسْنَی.

**[ترجمه]المحاسن: محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت می کند که علی علیه السلام در سخنرانی اش فرمود: ای مردم! آغاز فتنه ها پیروی از هوای نفس و

بدعت در احکام است که مخالف کتاب خدا باشد. مردم بعضی از بعض دیگر تقلید می کنند.

ص: ۳۱۵

اگر باطل خالص باشد، بر کس پنهان نمی ماند؛ و اگر حق چنین [خالص] باشد، اختلاف پدید نیاید. ولی شاخه ای از حق و شاخه ای از باطل را گرفته با هم می آمیزند. در اینجا شیطان بر پیروانش چیره گشته و خوش عاقبت ها نجات می یابند. - . محاسن: ۲۱۱ ب ۷ ح ۷۵ -

**[ترجمه]

بیان

الحجی کإلی العقل و الضغث قطعه من حشیش مختلطه الرطب بالیابس و قوله سبقت لهم من الله الحسنی أی العاقبه الحسنی أو المشیئه الحسنی فی سابق علمه و قضائه.

**[ترجمه]«الحجی» به معنای عقل، «الضغث» به معنای قطعه ای از گیاهان خشک و تر می باشد. «سبقت لهم من الله الحسنی» عاقبت نیکو یا اراده نیکو در علم سابق خداوند که قضای حتمی الهی برای آنان است.

**[ترجمه]

«۸۳»

سر، السرائر مِنْ کِتَابِ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَنْ دَعَا إِلَی ضَلَالٍ لَمْ یَزَلْ فِی سَخَطِ اللَّهِ حَتَّی یَرْجِعَ مِنْهُ وَ مَنْ مَاتَ بِغَیْرِ إِمَامٍ مَاتَ مِیتَهً جَاهِلِیَّهً.

**[ترجمه]سرائر: ابن قولویه از امام صادق علیه السلام از پیامبرصلی الله علیه وآله روایت می کند که فرمود: دعوت کننده به گمراهی، همیشه مورد خشم خدا است تا این که از آن باز گردد و کسی که بدون امام بمیرد، به مرگ جاهلیت مرده است. - . سرائر ۳: ۶۳۵ -

**[ترجمه]

باب ۳۵ غرائب العلوم من تفسير أبجد و حروف المعجم و تفسير الناقوس و غيرها

الأخبار

«۱»

مع، معانی الأخبار لی، الأمالی للصدوق ید، التوحید الطَّالَقَانِيُّ عَنْ أَحْمَدَ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی طَالِبٍ قَالَ حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ عَيَّاشٍ الْقَطَّانُ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: لَمَّا وُلِدَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَلَى نَبِيِّنَا وَ آلِهِ وَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ ابْنَ يَوْمٍ كَأَنَّهُ ابْنُ شَهْرَيْنِ فَلَمَّا كَانَ ابْنَ سَبْعَهِ أَشْهُرٍ أَخَذَتْ وَالِدَتُهُ بِيَدِهِ وَ جَاءَتْ بِهِ إِلَى الْكُتَّابِ وَ أَقْعَدَتْهُ بَيْنَ يَدَيِ الْمُؤَدِّبِ فَقَالَ لَهُ الْمُؤَدِّبُ قُلْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَقَالَ عِيسَى عَلَى نَبِيِّنَا وَ آلِهِ وَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَقَالَ لَهُ الْمُؤَدِّبُ قُلْ أَبْجَدْ فَرَفَعَ عِيسَى عَلَى نَبِيِّنَا وَ آلِهِ وَ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَأْسَهُ فَقَالَ وَ هَلْ تَدْرِی مَا أَبْجَدْ فَعَلَاهُ بِالدِّرَّهِ لِيَضْرِبَهُ (۱)فَقَالَ يَا مُؤَدِّبُ لَا تَضْرِبْنِی إِنْ كُنْتَ تَدْرِی وَ إِلَّا فَاسْأَلْنِی حَتَّى أُفَسِّرَ ذَلِكَ فَقَالَ فَسِّرْ لِی فَقَالَ عِيسَى عَلَى نَبِيِّنَا وَ آلِهِ وَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَمَّا الْأَلِفُ آلَاءُ اللَّهِ وَ الْبَاءُ بَهْجَهُ اللَّهِ- وَ الْجِيمُ جَمَالُ اللَّهِ وَ الدَّالُ دِينُ اللَّهِ هَوَّزْ الْهَاءُ هِیَ هَوْلُ جَهَنَّمَ وَ الْوَاوُ وَيْلٌ

ص: ۳۱۶

۱- لعل تأخيره علیه السلام السؤال كان لتحقير الكلام الباطل و عدم الاعتناء بشأنه، أو لتهيئه جميع الحاضرين للجواب و حصول توجه تام إليه حتّی يقع الكلام موقعه و يغلب الحق على الباطل و يفحم الخصم المكابر

لِأَهْلِ النَّارِ وَ الزَّايُ زَفِيرُ جَهَنَّمَ حُطِّی حُطَّتِ الْخَطَايَا عَنِ الْمُسْتَغْفِرِينَ كَلَمَنْ كَلَامُ اللَّهِ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ سَعْفَصْ صَاعٌ بِصَاعٍ وَ الْجَزَاءُ بِالْجَزَاءِ قَرَشَتْ قَرَشَهُمْ فَحَشَرَهُمْ فَقَالَ الْمُؤَدِّبُ أَيَّتُهَا الْمَرْأَةُ خُذِی بِيَدِ ابْنِكِ فَقَدْ عُلِّمَ وَ لَا حَاجَةَ فِی الْمُؤَدِّبِ.

**[ترجمه]معانی الأخبار، أمالی صـدوق، توحید: امام باقر علیه السـلام فرمود: چون عیسـی بن مریم زاییده شد، در یک روز به انـدازه دو مـاه می نمـود و در هفـت مـاهگی مـادرش دست او را گرفت و نزد معلم برد او را برابر مـؤدب نشانیـد. مـؤدب به او گفت: بگو بسم الله الرحمن الرحیم. عیسـی گفت: بسم الله الرحمن الرحیم. مؤدب به او گفت: بگو ابجد، عیسی سر بر داشت و به او گفت تو می دانی که ابجد یعنی چه؟ او تازیانه بلند کرد تا او را بزند. گفت: ای مؤدب، مرا مزن. اگر می دانی که هیچ و اگر نمی دانی از من بپرس تـا به تو بیـاموزم. گفت: تفسـیرش را به من بیاموز. عیسـی فرمود: «الف» آلاء خـداست، «باء» بهجت خـداست، «ج» جمـال خـداست، «د» دیـن خـدا اسـت. «هـوذ» هـول دوزخ، «واو» وای بر اهـل دوزخ، «زاء» زفیر دوزخ، «خطی» فروریختن خطاها است از مسـتغفران. «کلمن» کلام خدا تبدیل نشود، «سـعفص» پیمانه ای به پیمانه ای و جزاء به جزاء، «قرشت» آنان را فرو چید و محشور کرد. مؤدب گفت: ای زن! فرزندت را ببر، او دانشمند است و نیازی به مؤدب ندارد.

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی الکتاب کرمان الکاتبون و المکتب کمقعـد موضع التعلیم و قول الجوهری المکتب و الکتاب واحد غلط و قال قرشه یقرشه و یقرشه قطعه و جمعه من هاهنا و هاهنا و ضم بعضه إلی بعض.

**[ترجمه]فیروزآبادی گوید: «کتّاب» نویسـندگان مکتب های آموزش کتابت. اگر مکتب و کتاب را به یک معنا بگیریم غلط است. «قرش» به معنـای قطع و جمع می آیـد. که چیزی را از این جا و آنجا برداریم و یک جا جمع کنیم - . معانی الاخبار: ۴۵ - ۴۶ ح ۱. امالی صدوق: ۲۶۰ — ۲۶۱ -

**[ترجمه]

أقول

هـذا الخبر و الأخبار الآتیه تدل علی أن للحروف المفرده وضـعا و دلاله علی معان و لیست فائدتها منحصـره فی ترکب الکلمات منهـا و لاـ اسـتبعاد فی ذلـک و قـد روت العـامه فی الم عن ابن عباس أن الألف آلاء الله و اللام لطفه و المیم ملکه و تأویلها بأن المراد التنبیه علی أن هذه الحروف منبع الأسماء و مبادی الخطاب و تمثیل بأمثله حسنه تکلف مستغنی عنه.

**[ترجمه]این خبر و خبرهای آینـده دلالت می کنـد که حروف مفرده دارای وضع است و بر معنا دلالت می کنـد و فایده آن منحصـر در ترکیب کلمات نمی شود و این مطلب هیچ اسـتبعاد ندارد. و از ابن عباس در طریق اهل سـنت ودر مورد «الم» آمده که وی گفت: «الف»: آلاـ خـدا، «لاـم»: لطف وی، «م»: ملـک خـدا؛ و تأویل آن این است که مراد آگاهی دادن به این مطلب است که حروف منبع اسـماء و مبـادی خطـاب است. مثـال زدن به مثـال هـای خوب، یـک تکلف و زحمت است که از آن بی

نیازیم.

**[ترجمه]

«۲»

مع، معانی الأخبار لی، الأمالی للصدوق ید، التوحید ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ وَ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ زَیْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَهَ قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام سَأَلَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تَفْسِیرُ أَبْجَدْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله تَعَلَّمُوا تَفْسِیرَ أَبْجَدْ فَإِنَّ فِیهِ الْأَعَاجِیبَ کُلَّهَا وَیْلٌ لِعَالِمٍ جهلَ تَفْسِیرَهُ فَقِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تَفْسِیرُ أَبْجَدْ قَالَ أَمَّا الْأَلِفُ فَآلَاءُ اللَّهِ حَرْفٌ مِنْ أَسْمَائِهِ وَ أَمَّا الْبَاءُ فَبَهْجَهُ اللَّهِ وَ أَمَّا الْجِیمُ فَجَنَّهُ اللَّهِ وَ جَلَالُ اللَّهِ وَ جَمَالُهُ وَ أَمَّا الدَّالُ فَدِینُ اللَّهِ وَ أَمَّا هَوَّزْ فَالْهَاءُ هَاءُ الْهَاوِیَهِ فَوَیْلٌ لِمَنْ هَوَی فِی النَّارِ وَ أَمَّا الْوَاوُ فَوَیْلٌ لِأَهْلِ النَّارِ وَ أَمَّا الزَّایُ فَزَاوِیَهٌ فِی النَّارِ فَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِمَّا فِی الزَّاوِیَهِ یَعْنِی زَوَایَا جَهَنَّمَ وَ أَمَّا حُطِّی فَالْحَاءُ حُطُوطُ الْخَطَایَا عَنِ الْمُسْتَغْفِرِینَ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ وَ مَا نَزَلَ بِهِ جَبْرَئِیلُ مَعَ الْمَلَائِکَهِ إِلَی مَطْلَعِ الْفَجْرِ وَ أَمَّا الطَّاءُ فَطُوبَی لَهُمْ وَ حُسْنُ مَآبٍ وَ هِیَ شَجَرَهٌ غَرَسَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ نَفَخَ فِیهَا مِنْ رُوحِهِ وَ إِنَّ أَغْصَانَهَا لَتُرَی مِنْ وَرَاءِ سُورِ الْجَنَّهِ تَنْبُتُ بِالْحُلِیِّ وَ الْحُلَلِ مُتَدَلِّیَهً عَلَی أَفْوَاهِهِمْ وَ أَمَّا الْیَاءُ فَیَدُ اللَّهِ فَوْقَ خَلْقِهِ سُبْحانَهُ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ وَ أَمَّا کَلَمَنْ فَالْکَافُ کَلَامُ اللَّهِ لَا تَبْدِیلَ لِکَلِمَاتِ اللَّهِ وَ لَنْ تَجِدَ

مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَداً وَ أَمَّا اللَّامُ فَإِلْمَامُ أَهْلِ الْجَنَّهِ بَيْنَهُمْ فِی الزِّيَارَهِ وَ التَّحِيَّهِ وَ السَّلَامِ وَ تَلَاوُمُ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا بَيْنَهُمْ وَ أَمَّا الْمِيمُ فَمُلْكُ اللَّهِ الَّذِی لَا يَزُولُ وَ دَوَامُ اللَّهِ الَّذِی لَا يَفْنَی وَ أَمَّا النُّونُ فَ ن وَ الْقَلَمِ وَ ما يَسْطُرُونَ فَالْقَلَمُ قَلَمٌ مِنْ نُورٍ وَ كِتَابٌ مِنْ نُورٍ فِی لَوْحٍ مَحْفُوظٍ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ وَ كَفی بِاللَّهِ شَهِيداً وَ أَمَّا سَعْفَصْ فَالصَّادُ صَاعٌ بِصَاعٍ وَ فَصٌّ بِفَصٍّ يَعْنِی الْجَزَاءَ بِالْجَزَاءِ وَ كَمَا تَدِينُ تُدَانُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُرِيدُ ظُلْماً لِلْعِبادِ وَ أَمَّا قَرَشَتْ يَعْنِی قَرَشَهُمْ فَحَشَرَهُمْ وَ نَشَرَهُمْ إِلَی يَوْمِ الْقِيَامَهِ فَ قُضِیَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَ هُمْ لا يُظْلَمُونَ.

ل، الخصال مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ وَ أَحْمَدَ إِلَی آخِرِ الْخَبَرِ إِلَّا أَنَّ فِيهِ غَرَسَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِيَدِهِ وَ الْحُلَلُ وَ الثِّمَارُ مُتَدَلِّيَهً.

قَالَ الصَّدُوقُ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی كِتَابِ مَعَانِی الْأَخْبَارِ، بَعْدَ رِوَايَهِ هَذَا الْخَبَرِ حَدَّثَنَا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ حَامِدٍ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو نَصْرٍ أَحْمَدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْبُخَارِيُّ بِبُخَارَی قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَعْقُوبَ ابْنِ أَخِی سَهْلِ بْنِ يَعْقُوبَ الْبَزَّازِ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ حَمْزَهَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ عِيسَی بْنُ مُوسَی الْغُنْجَارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ السُّكَّرِیِّ عَنِ الْفُرَاتِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله تَعَلَّمُوا تَفْسِيرَ أَبِی جَادٍ فَإِنَّ فِيهِ الْأَعَاجِيبَ كُلَّهَا-.

و ذكر الحديث مثله سواء حرفا بحرف انتهی

**[ترجمه]معانی الأخبار، أمالی صدوق، توحید: عثمان بن عفان از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسید تفسیر ابجد چیست؟ رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: تفسیر ابجد را بیاموزید که همه عجائب در آن است. وای بر عالمی که تفسیر ابجد را نداند. عرض شد: یا رسول الله، تفسیر ابجد چیست؟ فرمود: «الف» آلاء خداست و حرفی است از اسماء او، «باء» بهجت خداست، «ج» جنت و جلال و جمال خداست، «د» دین خدا است. «هوزه» هاویه است، وای بر آن که فرو شود در دوزخ و وای بر اهل دوزخ، «ز» زاویه ای است در دوزخ و پناه به خدا از آنچه در زاویه است یعنی گوشه های دوزخ. «حطی»: «ح» فرو ریختن گناه از آمرزش جویان در شب قدر و آنچه جبرئیل با فرشتگان تا سپیده دم فرود آورد، «ط» طوبی به آنان و سرانجام خوش، و آن درختی است که خدایش کاشته و در آن از روح خود دمیده و شاخه هایش از پشت دیوار بهشت نمایان است. زیور و جامه رویاند و بر دهان بهشتیان سرازیر است، «ی» یدالله بالای همه خلق او است، «سُبْحانَهُ وَ تَعالی عَمَّا يُشْرِكُونَ». «كلمن»: «كاف» كلام خداست که تبدیلی در کلمات خدا نیست و هرگز جز او پناهگاهی نیابی، «ل» الالمام و ورود بهشتیان است بر پیامبر خود در زیارت و تحیت و درود و ملامت دوزخیان نسبت به یکدیگر، «م» ملك خداست که زوال ندارد، دوام خدا که فنا ندارد، «ن»، « نون والقلم و ما یسطرون» است که قلم از نور است و کتاب از نور، «فِی لَوْحٍ مَحْفُوظٍ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ وَ كَفی بِاللَّهِ شَهِيداً» در لوح محفوظ که مقربان بر آن گواهند، و بس است خدا را برای گواه. «سعفص»: «ص» پیمانه به پیمانه و کیفر به کیفر، یعنی جزاء به جزاء و چنانچه جزاء دهی، جزاء داده شوی. «إن الله لا یرید ظُلْماً لِلْعِبادِ» به راستی خدا ستم بر بنده را نخواهد. «قرشت»

یعنی آنها را دریابد و به سوی روز قیامت محشور و منتشرشان سازد و به حق میان آن ها حکم کند و ستم نشوند «فقُضِیَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَ هُمْ لا يُظْلَمُونَ». - . معانی الاخبار: ۴۶ — ۴۷ ح ۲. امالی صدوق: ۲۶۱ م ۵۲ ح ۲ -

الخصال: شیخ صدوق - علیه رحمه - نقل کرده است که این حدیث را ابو عبدالله ابن (ابی) حامد نیز به اسناد خودش که تا انس می رسد، بر ایمان بازگو کرده است که انس گفت: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: تفسیر أبی جاد را بیاموزید، زیرا همه معانی آن شگفت انگیز است، سپس همانند حدیث بالا را کلمه به کلمه و بدون کم و زیاد بازگو کرد. - . خصال: ۳۳۰ — ۳۳۱ ب ۶ ح ۳۰ -

**[ترجمه]

بیان

الإلمام النزول و قوله فص بفص أی یجزی بقدر الفص إذا ظلم أحد بمثله أی یجزی لکل حقیر و خطیر و قوله کما تدین تدان علی سبیل مجاز المشاکله أی کما تفعل تجازی.

**[ترجمه]«الإلمام» به معنی نزول است و «فص بفص» یعنی هر کاری به اندازه خودش، چه کوچک و چه بزرگ پاداش دارد. و «کما تدین تدان» از باب مشاکله است یعنی آن طور که عمل کنی، پاداش داده خواهی شد.

**[ترجمه]

«۳»

مع، معانی الأخبار ن، عیون أخبار الرضا علیه السلام لی، الأمالی للصدوق ید، التوحید حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَکْرَانَ النَّقَّاشُ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ بِالْکُوفَهِ سَنَهَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ ثَلَاثِ مِائَهٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِیُّ مَوْلَی بَنِی هَاشِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا علیهما السلام قَالَ: إِنَّ أَوَّلَ خَلْقٍ خَلَقَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِیُعَرِّفَ بِهِ خَلْقَهُ الْکِتَابَهَ حُرُوفُ الْمُعْجَمِ وَ إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا ضُرِبَ عَلَی رَأْسِهِ بِعَصًا فَزَعَمَ أَنَّهُ لَا یُفْصِحُ بِبَعْضِ الْکَلَامِ فَالْحُکْمُ فِیهِ أَنْ تُعْرَضَ عَلَیْهِ حُرُوفُ الْمُعْجَمِ ثُمَّ یُعْطَی الدِّیَهَ بِقَدْرِ مَا لَمْ یُفْصِحْ مِنْهَا وَ لَقَدْ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی «أ ب ت ث» قَالَ الْأَلِفُ آلَاءُ اللَّهِ وَ الْبَاءُ بَهْجَهُ اللَّهِ

ص: ۳۱۸

وَ التَّاءُ تَمَامُ الْأَمْرِ بِقَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ عليهم السلام وَ الثَّاءُ ثَوَابُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى أَعْمَالِهِمُ الصَّالِحَهِ «ج ح خ» فَالْجِيمُ جَمَالُ اللَّهِ وَ جَلَالُ اللَّهِ وَ الْحَاءُ حِلْمُ اللَّهِ عَنِ الْمُذْنِبِينَ وَ الْخَاءُ خُمُولُ ذِكْرِ أَهْلِ الْمَعَاصِی عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ «د ذ» فَالدَّالُ دِينُ اللَّهِ وَ الذَّالُ مِنْ ذِی الْجَلَالِ ر ز فَالرَّاءُ مِنَ الرَّءُوفِ الرَّحِيمِ وَ الزَّایُ زَلَازِلُ الْقِيَامَهِ «س ش» فَالسِّينُ سَنَاءُ اللَّهِ وَ الشِّينُ شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ وَ أَرَادَ مَا أَرَادَ وَ ما تَشاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشاءَ اللَّهُ «ص ض» فَالصَّادُ مِنْ صَادِقِ الْوَعْدِ فِی حَمْلِ النَّاسِ عَلَى الصِّرَاطِ وَ حَبْسِ الظَّالِمِينَ عِنْدَ الْمِرْصَادِ وَ الضَّادُ ضَلَّ مَنْ خَالَفَ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ «ص ط ظ» فَالطَّاءُ طُوبَى لِلْمُؤْمِنِينَ وَ حُسْنُ مَآبٍ وَ الظَّاءُ ظَنُّ الْمُؤْمِنِينَ بِهِ خَيْراً وَ ظَنُّ الْكَافِرِينَ بِهِ سُوءاً «ع غ» فَالْعَيْنُ مِنَ الْعَالِمِ وَ الْغَيْنُ مِنَ الْغَيِّ «ف ق» فَالْفَاءُ فَوْجٌ مِنْ أَفْوَاجِ النَّارِ وَ الْقَافُ قُرْآنٌ عَلَى اللَّهِ جَمْعُهُ وَ قُرْآنُهُ «ک ل» فَالْكَافُ مِنَ الْكَافِی وَ اللَّامُ لَغْوُ الْكَافِرِينَ فِی افْتِرَائِهِمْ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ «م ن» فَالْمِيمُ مُلْكُ اللَّهِ يَوْمَ لَا مَالِكَ غَيْرُهُ وَ يَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ثُمَّ يُنْطِقُ أَرْوَاحَ أَنْبِيَائِهِ وَ رُسُلِهِ وَ حُجَجِهِ فَيَقُولُونَ لِلَّهِ الْواحِدِ الْقَهَّارِ فَيَقُولُ جَلَّ جَلَالُهُ الْيَوْمَ تُجْزى كُلُّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ لا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسابِ وَ النُّونُ نَوَالُ اللَّهِ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ نَكَالُهُ بِالْكَافِرِينَ «و ه» فَالْوَاوُ وَيْلٌ لِمَنْ عَصَى اللَّهَ وَ الْهَاءُ هَانَ عَلَى اللَّهِ مَنْ عَصَاهُ «لا ی» فَلَامُ أَلِفٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ هِیَ كَلِمَةُ الْإِخْلَاصِ مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَهَا مُخْلِصاً إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَ الْيَاءُ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ خَلْقِهِ بَاسِطَةً بِالرِّزْقِ سُبْحَانَهُ وَ تَعالى عَمَّا يُشْرِكُونَ ثُمَّ قَالَ عليه السلام إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنْزَلَ هَذَا الْقُرْآنَ بِهَذِهِ الْحُرُوفِ الَّتِی يَتَدَاوَلُهَا جَمِيعُ الْعَرَبِ ثُمَّ قَالَ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَ الْجِنُّ على أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هذَا الْقُرْآنِ لا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَ لَوْ كانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيراً

**[ترجمه]معانی الأخبار، عيون أخبار الرضا، أمالی صدوق، توحيد: ابن فضّال به نقل از پدرش گويد: حضرت رضا عليه السلام فرمود: نخستين چيزی که پروردگار جهت آموزش نوشتن به آفريدگان خود پديد آورد، حروف الفبا بود. هرگاه شخصی با چوب دستی بر سر کسی بکوبد، به گونه ای که در اثر ضربه قادر به تکلم بعضی از حروف الفبا نباشد، حکمش اين است که به مضروب گفته شود: حروف الفبا را يک به يک تلفظ کن، و سپس به تعداد حروفی که قادر به ادای آن نباشد، می بايست ضارب به او ديه بپردازد.

پدر بزرگوارم از جدش از اميرالمؤمنين عليه السلام برايم نقل کرد که هر يک از «الف، ب، ت، ث»، (علامت اختصاری کلمه ای است). «الف» آلاء، نعمت های الهی می باشد، «با» به جهت نيکويی و خوبی خدا است. «تا» به تمام و کمال رسيدن دين خدا به وسيله قائم آل محمد صلی الله عليه وآله بوده و «ثا» ثواب و پاداش مؤمنين بر رفتارهای شايسته ايشان است.

«ج، ح، خ»: جيم جمال و بزرگی خداست. «حا» حلم و صبر خداوند بر نافرمانی بندگان. «خا» خمولی و سرافکندگی تبهکاران در پيشگاه خدای بزرگ.

«دال» دين و آئين الهی. «ذال» ذوالجلال. «را» رأفت و مهربانی او و «زا» زلزله ها و تکان های سخت قيامت است.

«سين» سنا، بلند مرتبگی و نور و فروغ خداوند است. «شين» – شاء الله – يعنی آنچه خدا بخواهد همان شود، (نه آنچه دل ما بخواهد) و شما جز آنچه خواست خدا است، نمی توانيد انجام دهيد. «صاد» کنايه از صادق الوعد است، يعنی نويد خداوند در وادار ساختن مردم بر گذر از صراط و بازداشت ستمگران در بازپرسی، بی تخلّف است. «ضاد» مخفّف «ضلّ»، يعنی گمراه گشته است، کسی که با محمّدصلی الله عليه وآله مخالفت ورزد. «طا» طوبی که درختی است در بهشت و سرانجام خير مخصوص مؤمنين است. «ظا» ظنّ، خوش گمانی مؤمنين به خدا و بدگمانی کافران به او است.

«عین» از عالم گرفته شده است. «غین» غنا و بی نیازی است. «ف» فرج، گشوده گشتن یکی از درهای گشایش و فرج را می رساند. «قاف» قرآن است که گردآوری و نگهداری آن از دستبرد حوادث بر عهده خدا است. «کاف» کافی و بی نیاز کننده، خداوند است. «لام» لغو، بیهودگی یا لعن، مقصود کافران است در مورد دروغ هایی که به خدا نسبت می دهند.

«میم» ملک خدا است، روزی که حاکمیت منحصر به او است و در آن روز فرماید: «لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ»، - . غافر/ ۱۶ - {امروز فرمانروایی از آنِ کیست؟}روح پیامبران و امامان به سخن آمده و پاسخ می دهند: «لِله الواحِدِ القَهّارِ». آنگاه خداوند می فرماید: «أَلْيَوْمَ تُجْزى كُلُّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ لا ظُلْمَ الْيَوْمَ اِنَّ اللهَ سَرِيعُ الحِساب»، - . غافر/ ۱۷ - {امروز هر کسی به [موجب] آنچه انجام داده است کیفر می یابد. امروز ستمی نیست آری، خدا زود شمار است.}

«نون»: نوال الله، عطای خداوند به مؤمنین و کیفر دادن به کافران باشد. «واو» ویل، چاه ویل در جهنم جایگاه تبهکاران، و یا وای بر آن کس که نافرمانی پروردگار

را بکند. «ها» هون، نافرمانی بزهکاران و دشمنان خدا در پیشگاه او بی ارزش و ناچیز است.

«لام الف لا»: «لا اِله اِلَّا اللهُ» می باشد که کلمه اخلاص است و هیچ بنده ای از سر اخلاص نگوید مگر آن که بهشت بر او واجب گردد.

«یا»، یدُالله، دست قدرت خدا بالای سر مخلوق است به جهت روزی رساندن به آنان، او منزّه و برتر است از آنچه مشرکین به وی نسبت دهند. سپس فرمود: پروردگار بزرگ این قرآن را با همین حروف که مردم مقاصدشان را بیان می کنند نازل فرمود، و آنان را به تحدّی و آوردن همانند آن فرا خواند، چنانچه با صراحت فرمود: «لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَ الْجِنُّ عَلى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هذَا الْقُرْآنِ لا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَ لَوْ كانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيراً»، - . اسرا/ ۸۸ - {اگر انس و جن گرد آیند تا نظیر این قرآن را بیاورند، مانند آن را نخواهند آورد، هر چند برخی از آنها پشتیبان برخی [دیگر] باشند.} - . معانی الاخبار: ۴۳ — ۴۴ ح ۱ -

**[ترجمه]

«۴»

ید، التوحید مع، معانی الأخبار أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِی الْحَاكِمُ عَنْ أَبِی عَمْرٍو مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمُقْرِی الْجُرْجَانِيِّ عَنْ أَبِی بَكْرٍ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْمَوْصِلِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَاصِمٍ الطَّرِيفِيِّ عَنْ أَبِی زَيْدٍ عَبَّاسِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ النَّخَّالِ مَوْلَى زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ أَخْبَرَنِی أَبِی يَزِيدُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنِی مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهما السلام قَالَ: جَاءَ يَهُودِيٌّ إِلَى

النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ عِنْدَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليهما السلام فَقَالَ لَهُ مَا الْفَائِدَةُ فِي حُرُوفِ الْهِجَاءِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لِعَلِيٍّ عليه السلام أَجِبْهُ وَ قَالَ اللَّهُمَّ وَفِّقْهُ وَ سَدِّدْهُ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليهما السلام مَا مِنْ حَرْفٍ إِلَّا وَ هُوَ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ثُمَّ قَالَ أَمَّا الْأَلِفُ فَاللَّهُ الَّذِي لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَمَّا الْبَاءُ فَبَاقٍ بَعْدَ فَنَاءِ خَلْقِهِ وَ أَمَّا التَّاءُ فَالتَّوَّابُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبادِهِ [(١)](#) وَ أَمَّا الثَّاءُ فَالثَّابِتُ الْكَائِنُ يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ وَ أَمَّا الْجِيمُ فَجَلَّ ثَنَاؤُهُ وَ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُهُ وَ أَمَّا الْحَاءُ فَحَقٌّ حَيٌّ حَلِيمٌ وَ أَمَّا الْخَاءُ فَخَبِيرٌ بِمَا يَعْمَلُ الْعِبَادُ وَ أَمَّا الدَّالُ فَدَيَّانٌ يَوْمَ الدِّينِ وَ أَمَّا الذَّالُ فَ ذُو الْجَلالِ وَ الْإِكْرامِ وَ أَمَّا الرَّاءُ فَرَءُوفٌ بِعِبَادِهِ وَ أَمَّا الزَّايُ فَزَيْنُ الْمَعْبُودِينَ وَ أَمَّا السِّينُ فَالسَّمِيعُ الْبَصِيرُ وَ أَمَّا الشِّينُ فَالشَّاكِرُ لِعِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَمَّا الصَّادُ فَصَادِقٌ فِي وَعْدِهِ وَ وَعِيدِهِ وَ أَمَّا الضَّادُ فَالضَّارُّ النَّافِعُ وَ أَمَّا الطَّاءُ فَالطَّاهِرُ الْمُطَهِّرُ وَ أَمَّا الظَّاءُ فَالظَّاهِرُ الْمُظْهِرُ لِآيَاتِهِ وَ أَمَّا الْعَيْنُ فَعَالِمٌ بِعِبَادِهِ وَ أَمَّا الْغَيْنُ فَغِيَاثُ الْمُسْتَغِيثِينَ وَ أَمَّا الْفَاءُ فَ فالِقُ الْحَبِّ وَ النَّوى وَ أَمَّا الْقَافُ فَقَادِرٌ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِهِ وَ أَمَّا الْكَافُ فَالْكَافِي الَّذِي لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ وَ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ أَمَّا اللَّامُ فَ لَطِيفٌ بِعِبادِهِ أَمَّا الْمِيمُ فَمَالِكُ الْمُلْكِ وَ أَمَّا النُّونُ فَ نُورُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ مِنْ نُورِ عَرْشِهِ وَ أَمَّا الْوَاوُ فَوَاحِدٌ صَمَدٌ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ أَمَّا الْهَاءُ فَهَادِي لِخَلْقِهِ أَمَّا اللَّامُ أَلِفٌ فَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَمَّا الْيَاءُ فَيَدُ اللَّهِ بَاسِطَةٌ عَلَى خَلْقِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله هَذَا هُوَ الْقَوْلُ الَّذِي رَضِيَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِنَفْسِهِ مِنْ جَمِيعِ خَلْقِهِ فَأَسْلَمَ الْيَهُودِيُّ.

**[ترجمه]توحید و معانی الأخبار: یزید بن حسن به نقل از موسی بن جعفر علیه السلام از جد بزرگوارش امام حسین علیه السلام برایم گفت: روزی شخصی یهودی خدمت رسول خدا صلی الله علیه وآله آمد و پرسید: به کار بردن حروف الفبا چه سودی دارد؟ در آن وقت امیرالمؤمنین علیه السلام در محضر آن بزرگوار حضور داشت، پیامبر خدا به علی علیه السلام فرمود: پاسخ او را بده! پس دست به دعا برداشت و چنین گفت: پروردگارا! او را یاری فرما و استوارش بدار، آنگاه علی علیه السلام فرمود: هر یک از حروف، نامی از نام های خداوند است، سپس چنین ادامه داد:

امّا «الف»، به معنای الله است؛ خدایی که «لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ»، - .بقره/ ۲۵۵ - {معبودی جز او نیست زنده و برپادارنده است.}

«با» به معنای باقی است جاودانه ای است که پس از نابود شدن آفریدگانش پایدار خواهد بود. «تا» به معنای توّاب است (در هشت جای قرآن آمده است) «یَقْبَلُ التَّوْبَهَ عَنْ عِبادِهِ»، بازگشت از گناه را از بنده اش می پذیرد. «ثا» به معنای ثابت و پایدار همیشگی است، «یُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ»، - .ابراهیم/ ۲۷ - {خدا کسانی را که ایمان آورده اند، در زندگی دنیا و در آخرت با سخن استوار ثابت می گرداند.}

«جیم» به معنای جلالت، بس باشکوه است ستایش او، منزه است نام های او. و «حا» به معنای حق است و اوست وجودی ثابت و زنده و بردبار.«خا» به معنای خبیر است، یعنی او آگاه به کردار بندگان است. «دال» به معنای دیّان است، جزا دهنده روز رستاخیز. «ذال» به معنای شکوه و بزرگواری است: «ذُو الْجَلالِ وَ الْإِکْرامِ»، - . رحمن/ ۲۷ - {و ذاتِ باشکوه و ارجمند پروردگارت باقی خواهد ماند.}

«را» به معنای رأفت است، نسبت به بندگان خود بسیار مهربان. «زا» به معنای زینت است، یعنی اوست زینت پرستش کنندگان. «سین» به معنای سمیع است، یعنی اوست شنوا و بینا. «شین» به معنای شاکر است، یعنی اوست سپاسگزار بندگان مؤمن خویش.

«صاد» به معنای صادق است، یعنی او در نوید و وعیدش راستگو است. «ضاد» به معنای آسیب رسانی و بهره مندی است، یعنی اوست آسیب رسان و بهره مند کننده.

«طا» به معنای طاهر است، یعنی او پاک سازنده بندگان از گناه است و خود نیز از هر پالایشی پاکیزه است. «ظا» به معنای ظاهر است، یعنی او آشکار در آینه جهان آفرینش، که نشانگر عظمت او است.

«عین» به معنای عالم، یعنی اوست آگاه به حال بندگان خود. «غین» به معنای غیاث است، یعنی اوست فریاد رس درماندگان و داد خواهان. «فا» شکافنده دانه و هسته. «فالِقُ الْحَبِّ وَ النّوی»، - . انعام/ ۹۵ - {خدا شکافنده دانه و هسته است.} «قاف» قادر و توانا است. بر تمامی آفریدگانش.

«کاف» بی نیاز کننده ای است که همتایی برایش نیست، نه زاییده شده و نه زاییده است. «لام» به معنای لطیف است، مهربان و رساننده نیکی ها به بندگانش. «لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ * وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُوًا أَحَدٌ»، - . اخلاص/ ۳-۴ - {نه کس را زاده، نه زاییده از کَس، و او را هیچ همتایی نباشد.} و «میم» به معنای مالک و پادشاه اقلیم وجود است.

«نون» نور روشنی آسمان ها است و زمین شمّه ای از فروغ عرش عظمت او می باشد. «نُورُ السّماواتِ وَ الْأَرْضِ»، - . نور/ ۳۵ - {نور آسمانها و زمین است.} «واو» به معنای واحد است، یکتای بزرگواری که نه زائیده است و نه خود زائیده شده از چیزی است. «لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ»، - . اخلاص/ ۳ - {نه کس را زاده، نه زاییده از کَس}. «ها» هدایت گر و راهنمای بندگان خود.

«لام الف» هیچ کس سزاور پرستش نیست جز ذات پروردگار، یگانه ای که شریکی برایش نیست. «یا» به معنای ید است، دست قدرت خدا بر سر آفریدگانش گسترده است. وقتی سخن امیرالمؤمنین علیه السلام به اینجا رسید، پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: این همان گفتاری است که خداوند برای خود آن را از بنده اش پسندید و (در نتیجه این موشکافی و دقت امیرالمؤمنین) مرد یهودی اسلام را پذیرفت. - . توحید: ۲۳۴ — ۲۳۶ ب ۳۲ ح ۲، معانی الاخبار: ۴۴ — ۴۵ ح ۲ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و أما الضاد فالضار النافع ذکر النافع إما علی الاستطراد أو لبیان أن ضرره تعالی عین النفع لأنه خیر محض مع أنه یحتمل أن یکون موضوعا لهما معا و کذا الواو یحتمل أن یکون موضوعا للواحد و ذکر ما بعده لبیان أن واحدیته تعالی تستلزم تلک الصفات و أن یکون موضوعا للجمیع.

**[ترجمه]گفته امام علیه السلام: و اما حرف ضاد از اسامی خداست همانند بقیه حروف، پس خدا ضرر رسان و نفع دهنده است.

ذکر «نافع» بودن خدا در کنار (ضار)، یا از باب هماهنگی محتوای دو واژه است (استطراد)، و یا به دلیل اینکه روشن کند ضرر

حق تعالی عین نفع اوست زیرا او خیر خالص است. احتمال دیگر این است که حرف «ضاد» برای ضـرر و نفع با هم وضع شـده باشـد (چون لازم ملزوم همنـد). و همینطور دربـاره حرف «واو»، احتمـال دارد، موضوع له آن واحـد و یکی بودن باشـد و بیان مطالب بعـدی آن برای تبیین واحـد بودن خـداست و این که واحـدیّت خدا، آن صـفات خدا را اسـتلزاماً داراست، البته احتمال دیگر این است که (واو) برای جمیع وضع شده باشد.

**[ترجمه]

«۵»

مع، معانی الأخبار وَ رُوِیَ فِی خَبَرٍ آخَرَ أَنَّ شَمْعُونَ سَأَلَ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ أَخْبِرْنِی مَا أَبُو جَادٍ وَ مَا هَوَّزْ وَ مَا حُطِّی وَ مَا کَلَمَنْ وَ مَا سَعْفَصْ وَ مَا قَرَشَتْ وَ مَا کَتَبَ

ص: ۳۲۰

۱- و زاد فی نسخه: و یعفو عن السیئات

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَمَّا أَبُو جَادٍ فَهُوَ كُنْيَهُ آدَمَ عَلَى نَبِيِّنَا وَ آلِهِ وَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَبَى أَنْ يَأْكُلَ مِنَ الشَّجَرَهِ فَجَادَ فَأَكَلَ وَ أَمَّا هَوَّزْ هَوًى مِنَ السَّمَاءِ فَنَزَلَ إِلَى الْأَرْضِ وَ أَمَّا حُطِّي أَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ وَ أَمَّا كَلَمَنْ كَلِمَاتُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَمَّا سَعْفَصْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ صَاعٌ بِصَاعٍ كَمَا تَدِينُ تُدَانُ وَ أَمَّا قَرَشَاتْ أَقَرَّ بِالسَّيِّئَاتِ فَغَفَرَ لَهُ وَ أَمَّا كَتَبَ فَكَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَهُ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ آدَمَ بِأَلْفَيْ عَامٍ إِنَّ آدَمَ خُلِقَ مِنَ التُّرَابِ وَ عِيسَى خُلِقَ بِغَيْرِ أَبٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ تَصْدِيقَهُ إِنَّ مَثَلَ عِيسى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرابٍ قَالَ صَدَقْتَ يَا مُحَمَّدُ.

**[ترجمه]معانی الأخبار: در خبر دیگری آمده است که شمعون از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله پرسید: معنای ابوجاد، هوز، حطی، کلمن، سعفص، قرشت، و ما کتب چیست؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: تمامی آن مربوط به صفات حضرت آدم علیه السلام می باشد: «أبوجاد» کنیه حضرت آدم است. هنگامی که او از خوردن گندم نهی شد، آن قدر گرسنه گشت که نزدیک بود هلاک شود، پس آن را خورد و یا این که نیکو دانسته و خورد، به همین سبب چنین لقبی گرفت.

اما «هوّز» اشاره به این است که از آسمان فرو آمد و در زمین مأوی گزید. و «حطی» اشاره می کند که اشتباهاتش او را در بر گرفت. «کلمن» یعنی با خدا سخن گفت، و «سعفص» خدا فرموده است، به هر چیزی به اندازه ارزشش باید بها داده شود. «قرشت» به گناهان اعتراف کرد و خدا او را آمرزید، و «کتب» اشاره به آن است که قادر متعال دو هزار سال پیش از آفرینش آدم، در لوح محفوظ رقم زد که آدم از خاک و عیسی بدون پدر آفریده شده اند، و سخن خود را با این آیه تأیید کرد: «إِنَّ مَثَلَ عِیسی عِنْدَ اللَّهِ کَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرابٍ»، - . آل عمران/ ۵۹ - {در واقع، مَثَلِ عیسی نزد خدا همچون مَثَلِ [خلقت] آدم است [که] او را از خاک آفرید}. شمعون تصدیق کرد و گفت: ای محمّد، درست گفتی! - . معانی الاخبار: ۴۷ ح ۳ -

**[ترجمه]

بیان

لعلهم كانوا يقولون مكان أبجد أبو جاد إشعارا بمبدإ اشتقاقه فبين صلى الله عليه و آله ذلك لهم و قوله صلى الله عليه و آله جاد إما من الجود بمعنى العطاء أي جاد بالجنه حيث تركها بارتكاب ذلك أو من جاد إليه أي اشتاق و أما قرشات فيحتمل أن يكون معناه في لغتهم الإقرار بالسيئات أو يكون من القرش بمعنى الجمع أي جمعها فاستغفر لها أو بمعنى القطع أي بالاستغفار قطعها عن نفسه و إنما اكتفى بهذه الكلمات لأنه لم يكن في لغتهم أكثر من ذلك على ما هو المشهور قال الفيروزآبادي و أبجد إلى قرشت و رئيسهم كلمن ملوك مدين وضعوا الكتابه العربيه على عدد حروف أسمائهم هلكوا يوم الظله ثم وجدوا بعدهم ثخذ ضظغ فسموها الروادف و أما كتب فلعله كان هذا اللفظ مجملا في كتبهم أو على ألسنتهم و لم يعرفوا ذلك فسأله صلى الله عليه و آله عن ذلك.

**[ترجمه]شاید آنان به جای ابجد «ابوجاد» می گفتند، چون ابجد از ابوجاد مشتق شده و پیامبر هم پاسخ داد. «جاد» یا به معنای بخشش است، به این معنا که به سبب خوردن از درخت ممنوعه، بهشت را بخشیده و ترک کرده؛ یا این که «جاد» به معنای شوق به چیزی است. در واژه «قرشات» نیز در زبان آنان احتمال چند معنا می رود به این شرح: ۱. به معنای اقرار به بدی ها؛ ۲. به معنای جمع یعنی آن را جمع کرد و برای او استغفار کرد؛ ۳. به معنای قطع که با استغفار آن ها را از نفس خود قطع

کرد.

امام به همین کلمات اکتفا فرمود، زیرا در لغت آنان بیش از این وجود نداشت.

فیروز آبادی گفته: ابجد تا قرشت است و رئیس آنان کلمن، از شاهان سرزمین مدین بوده که کتابت عربی را بر اساس عدد حروف اسم هایشان وضع کردند و در روز سایه هلاک گشتند. و بعد از آنان کمله «ثخذ» و «ضظغ» را وضع و آنها را روادیف نام گذارده. اما «کتب»، شاید این لفظ در کتاب آنها مجمل بوده یا در محاورات ایشان مجمل بوده که معنای آن نمی دانستند، لذا از پیامبرصلی الله علیه وآله سؤال کردند.

**[ترجمه]

«۶»

لی، الأمالی للصدوق مع، معانی الأخبار صَالِحُ بْنُ عِيسَى الْعِجْلِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْفَقِيهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرٍ الشَّعْرَانِيُّ فِي مَسْجِدِ حُمَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ الْوَضَّاحِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ قَالَ: بَيْنَا أَنَا أَسِيرُ مَعَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليهما السلام فِي الْحِيرَةِ إِذاً نَحْنُ بِدَيْرَانِيٍّ يَضْرِبُ بِالنَّاقُوسِ قَالَ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليهما السلام يَا حَارِثُ أَ تَدْرِي مَا يَقُولُ هَذَا النَّاقُوسُ قُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ ابْنُ عَمِّ رَسُولِهِ أَعْلَمُ قَالَ إِنَّهُ يَضْرِبُ مَثَلَ الدُّنْيَا وَ خَرَابِهَا وَ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقّاً حَقّاً حَقّاً صِدْقاً صِدْقاً إِنَّ الدُّنْيَا قَدْ غَرَّتْنَا وَ شَغَلَتْنَا وَ اسْتَهْوَتْنَا وَ اسْتَغْوَتْنَا يَا ابْنَ الدُّنْيَا مَهْلًا مَهْلًا يَا ابْنَ الدُّنْيَا دَقّاً دَقّاً يَا ابْنَ الدُّنْيَا جَمْعاً جَمْعاً

ص: ۳۲۱

تَفْنَى الدُّنْيَا قَرْناً قَرْناً مَا مِنْ يَوْمٍ يَمْضِي عَنَّا إِلَّا وَ هِيَ أَوْهَى مِنَّا رُكْناً قَدْ ضَيَّعْنَا دَاراً تَبْقَى وَ اسْتَوْطَنَّا دَاراً تَفْنَى لَسْنَا نَدْرِي مَا فَرَّطْنَا فِيهَا إِلَّا لَوْ قَدْ مِتْنَا قَالَ الْحَارِثُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ النَّصَارَى يَعْلَمُونَ ذَلِكَ قَالَ لَوْ عَلِمُوا ذَلِكَ لَمَا اتَّخَذُوا الْمَسِيحَ إِلَهاً مِنْ دُونِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ فَذَهَبْتُ إِلَى الدَّيْرَانِيِّ فَقُلْتُ لَهُ بِحَقِّ الْمَسِيحِ عَلَيْكَ لَمَّا ضَرَبْتَ بِالنَّاقُوسِ عَلَى الْجِهَةِ الَّتِي تَضْرِبُهَا قَالَ فَأَخَذَ يَضْرِبُ وَ أَنَا أَقُولُ حَرْفاً حَرْفاً حَتَّى بَلَغَ إِلَى قَوْلِهِ إِلَّا لَوْ قَدْ مِتْنَا فَقَالَ بِحَقِّ نَبِيِّكُمْ مَنْ أَخْبَرَكَ بِهَذَا قُلْتُ هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي كَانَ مَعِي أَمْسِ قَالَ وَ هَلْ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ النَّبِيِّ مِنْ قَرَابَةٍ قُلْتُ هُوَ ابْنُ عَمِّهِ قَالَ بِحَقِّ نَبِيِّكُمْ أَ سَمِعَ هَذَا مِنْ نَبِيِّكُمْ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ فَأَسْلَمَ ثُمَّ قَالَ وَ اللَّهِ إِنِّي وَجَدْتُ فِي التَّوْرَاةِ أَنَّهُ يَكُونُ فِي آخِرِ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيٌّ وَ هُوَ يُفَسِّرُ مَا يَقُولُ النَّاقُوسُ.

إلى هنا تمّ الجزء الثانى من بحار الأنوار من هذه الطبعه المزدانه بتعاليق نفيسه قيّمه و فوائد جمّه ثمينه؛ و به ينتهى الجزء الأول من الطبع الكمپانى، و يبدء الجزء الثالث من هذه الطبعه من ثانى أجزاء الكمپانى- و اللّه المستعان- و يحوى هذا الجزء ۱۰۷۶ حديثاً فى ۲۸ باباً جمادى الأولى ۱۳۷۶ ه

ص: ۳۲۲

**[ترجمه]أمالی صـدوق و معانی الأخبار: حارث اعور گوید: در حالی که با امیرالمؤمنین علی علیه السـلام در حیره می رفتیم، یک دیرانی ناقوس می زد. علی علیه السـلام فرمود: ای حارث، می دانی این قانوس چه می گوید؟ گفتم: خدا و رسول و پسـر عمش داناترنـد. فرمود: آن مَثَل دنیا و ویرانی آن را می نوازد و می گویـد: «لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ حَقّاً حَقّاً صِدْقاً صِدْقاً» به راستی دنیا ما را فریب داد و سر گرم کرد. دل ما را ربود، ما را گمراه کرد. ای پسـر دنیا، آرام آرام. ای پسر دنیا، بکوب بکوب. ای پسر دنیا، جمع کن، جمع کن. دنیا فانی شود قرن به قرن، روزی از عمر ما نگـذرد جز آنکه رکنی از ما سـست گردد. ضایع کردیم خانه پاینـده را و وطن گرفتیم خـانه فانیه را. نمی دانیم چه تقصـیر کردیم در آن، جز وقتی که بمیریم. حارث گفت: یا امیرالمؤمنین، خود نصاری این را می داننـد؟ فرمود: اگر می دانسـتند، مسـیح را در برابر خـدا پرسـتش نمی کردنـد. او گوید: من نزد دیرانی رفتم و گفتم: تو را به حق مسـیح، چنـآنچه می نواختی، ناقوس را بنواز! گویـد: او نواخت و من کلمه به کلمه گفتم تا رسـید به جمله آخر. گفت: به حق پیامبرتان قسم، کی به شـما این خبر را داده؟ گفتم: مردی که دیروز با من بود. گفت: میان او و پیامبر خویشـی است؟ گفتم: پسر عم او است. گفت: به حق پیامبرتان، آن را از پیامبر شما شنیده؟ گفتم آری، مسلمان شد و گفت به خدا قسم، من در تورات خواندم که در پایان انبیاء پیامبری باشد که آنچه ناقوس گوید را تفسیر کند. - . امالی صدوق: ۱۸۷ م ۴۰ ح ۳ -

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

**[ترجمه]

تعريف مركز

بسم الله الرحمن الرحيم

هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

الزمر: ۹

المقدمة:

تأسّس مركز القائمية للدراسات الكمبيوترية فى أصفهان بإشراف آية الله الحاج السيد حسن فقيه الإمامى عام ۱۴۲۶ الهجرى فى المجالات الدينية والثقافية والعلمية معتمداً على النشاطات الخالصة والدؤوبة لجمع من الإخصائيين والمثقفين فى الجامعات والحوزات العلمية.

إجراءات المؤسسة:

نظراً لقلة المراكز القائمة بتوفير المصادر فى العلوم الإسلامية وتبعثرها فى أنحاء البلاد وصعوبة الحصول على مصادرها أحياناً، تهدف مؤسسة القائمية للدراسات الكمبيوترية فى أصفهان إلى التوفير الأسهل والأسرع للمعلومات ووصولها إلى الباحثين فى العلوم الإسلامية وتقدم المؤسسة مجاناً مجموعة الكترونية من الكتب والمقالات العلمية والدراسات المفيدة وهى منظمة فى برامج إلكترونية وجاهزة فى مختلف اللغات عرضاً للباحثين والمثقفين والراغبين فيها.

وتحاول المؤسسة تقديم الخدمة معتمدة على النظرة العلمية البحتة البعيدة من التعصبات الشخصية والاجتماعية والسياسية والقومية وعلى أساس خطة تنوى تنظيم الأعمال والمنشورات الصادرة من جميع مراكز الشيعة.

الأهداف:

نشر الثقافة الإسلامية وتعاليم القرآن وآل بيت النبىّ عليهم السلام

تحفيز الناس خصوصا الشباب على دراسة أدقّ فى المسائل الدينية

تنزيل البرامج المفيدة فى الهواتف والحاسوبات واللابتوب

الخدمة للباحثين والمحققين فى الحوازت العلمية والجامعات

توسيع عام لفكرة المطالعة

تهميد الأرضية لتحريض المنشورات والكتّاب على تقديم آثارهم لتنظيمها فى ملفات الكترونية

السياسات:

مراعاة القوانين والعمل حسب المعايير القانونية

إنشاء العلاقات المترابطة مع المراكز المرتبطة

الاجتنباب عن الروتينية وتكرار المحاولات السابقة

العرض العلمى البحت للمصادر والمعلومات

الالتزام بذكر المصادر والمآخذ فى نشر المعلومات
من الواضح أن يتحمل المؤلف مسؤولية العمل.

نشاطات المؤسسة:
طبع الكتب والملزمات والدوريات
إقامة المسابقات فى مطالعة الكتب
إقامة المعارض الالكترونية: المعارض الثلاثية الأبعاد، أفلام بانوراما فى الأمكنة الدينية والسياحية
إنتاج الأفلام الكرتونية والألعاب الكمبيوترية
افتتاح موقع القائمية الانترنتى بعنوان : www.ghaemiyeh.com
إنتاج الأفلام الثقافية وأقراص المحاضرات و...
الإطلاق والدعم العلمى لنظام استلام الأسئلة والاستفسارات الدينية والأخلاقية والاعتقادية والردّ عليها
تصميم الأجهزة الخاصة بالمحاسبة، الجوال، بلوتوث Bluetooth، ويب كيوسك kiosk، الرسالة القصيرة ((sms
إقامة الدورات التعليمية الالكترونية لعموم الناس
إقامة الدورات الالكترونية لتدريب المعلمين
إنتاج آلاف برامج فى البحث والدراسة وتطبيقها فى أنواع من اللابتوب والحاسوب والهاتف ويمكن تحميلها على ٨ أنظمة؛
١.JAVA
٢.ANDROID
٣.EPUB
٤.CHM
٥.PDF
٦.HTML
٧.CHM
٨.GHB
إعداد ۴ الأسواق الإلكترونية للكتاب على موقع القائمية ويمكن تحميلها على الأنظمة التالية
١.ANDROID
٢.IOS
٣.WINDOWS PHONE
۴.WINDOWS

وتقدّم مجاناً فى الموقع بثلاث اللغات منها العربية والانجليزية والفارسية

الكلمة الأخيرة

نتقدم بكلمة الشكر والتقدير إلى مكاتب مراجع التقليد منظمات والمراكز، المنشورات، المؤسسات، الكتّاب وكل من قدّم لنا المساعدة فی تحقيق أهدافنا وعرض المعلومات علينا.
عنوان المكتب المركزی
أصفهان، شارع عبد الرزاق، سوق حاج محمد جعفر آباده ای، زقاق الشهيد محمد حسن التوكلی، الرقم ۱۲۹، الطبقة الأولی.

عنوان الموقع : : www.ghbook.ir
البريد الالكترونی : Info@ghbook.ir
هاتف المكتب المركزی ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵
هاتف المكتب فی طهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱
قسم البيع ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹شؤون المستخدمين ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹.

مركز القائمیه
اصبهان
للبحوث والتحریات الکمبیوتریة
للحصول على المكتبات الخاصه الاخرى
ارجعوا الى عنوان المــركز من فضلــكم
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
و للايصاءِ من فضلكم
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹